ČESKOSLOVENSKÁ AKADÉMIA VIED

HISTORICKÝ ÚSTAV SAV

Vedecký redaktor

ĽUDOVÍT HOLOTÍK, C. SC.

Recenzenti

DR. JÚLIUS MÉSÁROS, C. SC.

UNIV. PROF. DR. KAROL GOLÁŇ

DOKUMENTY

k slovenskému národnému hnutiu v rokoch 1848—1914

I

1848—1867

Zostavil a poznámkami opatril

FRANTIŠEK BOKES

VYDAVATEĽSTVO SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

BRATISLAVA 1962

KSP 3141
11.7.12

D1 SC 16685 1.

© Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1962

ÚVODOM

Edíciou *Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu v rokoch 1848—1914* zamýšľa Historický ústav Slovenskej akadémie vied odstrániť dávno pociťovaný nedostatok základnej zbierky vybraných dokumentov vzťahujúcich sa na spomenuté obdobie. Dokumenty majú odrážať úsilia predstaviteľov slovenského národného hnutia o jeho organizáciu v období pre národnostný vývin a zápas v mnohonárodnostnom Uhorsku najvýznačnejšom, najdôležitejšom, ale aj najcharakteristickejšom. Edíciu pripravujeme tak, že obsiahne tri zväzky. Bude obsahovať materiál z obdobia od vzniku buržoáznej revolúcie v Uhorsku v rokoch 1848—1849 až do roku 1914.

Obdobie, ktorého sa týkajú dokumenty našej edície, charakterizuje nevyriešená národnostná otázka v Uhorsku, polovičato upravený štátoprávny vzťah medzi Uhorskom a Rakúskom z roku 1867, ale aj stále sa zostrujúce triedne rozpory medzi vládnúcimi feudálno-buržoáznymi triedami na strane jednej, roľníctvom a neskoršie robotníckou triedou na strane druhej, najmä však národnostný zápas. K priebehu tohto veľmi komplikovaného zápasu a najmä vývinu národnostnej otázky zo slovenskej strany nemali sme doteraz naporúdzi publikovaný základný materiál pramenný, ktorý by poskytol spoľahlivú základňu a oporu na ozrejmenie spomenutých zložitých vzťahov a zápasov. Cieľom tejto edície je preto aspoň čiastočne vyplniť pociťovanú medzeru v slovenskej historiografii, čím chce spĺňať aj časť úlohy, ktorú kladie naša spoločnosť súčasnému pokoleniu slovenských historikov.

Naša edícia *Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu* je v istom smere obdobou edície Historického ústavu Maďarskej akadémie vied, ktorú v posledných rokoch vydala pod názvom *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában.*[1] Oproti tejto edícii, redigovanej Gáborom K. Keményom, je výber našich dokumentov časove i obsahove plnší a širší. Výber

[1] Zv. I. 1887—1892. Budapešť 1952, strán 919. Zv. II. 1893—1900. Budapešť 1956, strán 965.

našich dokumentov totiž odráža politické, sociálne a kultúrne snahy a ciele slovenskej buržoázie a neskoršie aj roľníctva v období rokov 1848 až 1914 so zreteľom predovšetkým na národnostnú otázku, ktorá tvorí jednu z podstatných čŕt novodobých dejín slovenského národa.

Pri zostavovaní našej edície nás viedla snaha ukázať formy aj obsah prejavov národnostných zápasov a úsilí v ich mnohoznačnej rozličnosti. Preto aj náplň *Dokumentov* tvoria programy slovenskej buržoázie v danom období, smerujúce k riešeniu národnostnej otázky v Uhorsku, v užšom zmysle slovensko-maďarského vzťahu, ako aj k osvetleniu jej pomeru k slovenskému ľudu, najmä k roľníctvu a robotníckej triede. No *Dokumenty* berú zreteľ aj na postoj slovenskej buržoázie k slovenskej otázke, ako sa ona stávala predmetom jej záujmu v čase zvýšeného národnostného útlaku, ale najmä k česko-slovenskej otázke. Poskytnú ďalej doklady o prostriedkoch a spôsoboch, ak aj možnostiach obrany, ktorými sa usilovala dosiahnuť zlepšenie svojho postavenia v Uhorsku. Pritom budeme mať na zreteli najmä snahu ukázať, že vznik spoločného štátu Čechov a Slovákov nebol nijako náhodný, ale že bol logickým výsledkom zápasu pokrokových zložiek oboch národov, ktorý sa prejavoval spočiatku len sporadicky, no neskoršie stále uvedomelejšie a častejšie, najmä keď sa neprestajne zosilňoval národnostný útlak, proti ktorému bolo nevyhnutné sa brániť rozličnými formami a prostriedkami. Podobne ukážu *Dokumenty,* že predstavitelia slovenského národného hnutia, pokiaľ patrili k buržoázii, nevedeli vytvoriť predpoklady pre úspešnejšie zdolávanie náporu národného nepriateľa, ktorým bola predovšetkým vládnúca maďarská aristokracia a jej buržoázni spojenci. *Dokumenty* chcú tiež ukázať, že predstavitelia slovenského národného hnutia nevedeli nájsť možnosti a spôsoby uvedomele a cieľavedome sa oprieť pri svojom národno-obrannom zápase o vznikajúce a rozvíjajúce sa robotnícke hnutie, ako nevedeli dostatočne mobilizovať ani masy roľníckeho ľudu, ani pokiaľ jeho príslušníci požívali politické práva (volebné), aby s ich pomocou dôraznejšie uplatňovali v politickom zápase národné i sociálne práva Slovákov.

Na druhej strane však *Dokumenty* chcú ukázať, že robotnícka trieda už pri svojom zrode chápala národnostnú otázku oveľa dôslednejšie a spájala ju nielen s národným, ale aj so sociálnym obsahom, aby napokon sa stala hlavným nositeľom národnooslobodzovacieho hnutia slovenského ľudu.

Pri zostavovaní *Dokumentov* sme sledovali zásadu, aby jednotlivé dokumenty odrážali nielen význačné úsilia v slovenskom národnom hnutí v oblasti politického, kultúrneho a sociálneho života, ale aj postupujúci a napokon dovršujúci sa proces, v ktorom sa dotvárala slovenská národnosť v buržoázny národ, s existenciou ktorého sa muselo napokon počítať, a to najmä v priebehu stále sa zostrujúcich triednych a medzinárodných zápasov v období kapitalizmu a nastupujúceho imperializmu.

Do našej edície zahŕňame len dokumenty, ktoré vznikli ako prejavy predstavi-

teľov slovenského národného hnutia, nie teda aj dokumenty, ktoré sa týkajú tohto hnutia vôbec.

Pri tejto príležitosti netreba azda osobitne upozorňovať, že národnostná otázka v Uhorsku tvorila, najmä od konca 18. stor., jednu z najpodstatnejších zložiek vnútorného života krajiny, ktorú v podmienkach kapitalistického vývinu, spoločenského i hospodárskeho, nebolo možné úspešne usporiadať a vyriešiť, a to predovšetkým preto, že vládnúce triedy Uhorska nechceli pripustiť uskutočnenie národnostnej rovnoprávnosti v mnohonárodnostnom štáte, ktorý ovládali, a tak umožniť rovnomerný vývin pre všetky národnosti Uhorska v národy na základe uplatnenia rovnoprávnostného princípu. Naopak, usilovali sa o vytvorenie národného štátu maďarského uplatnením zásady nevyhnutnosti existencie jedného vládnúceho národa, ktorého nerovnocennými zložkami sa mali stať všetky ostatné nemaďarské národnosti.

Je preto jednou z dôležitých úloh historiografie národov, ktoré do roku 1918 — do rozpadnutia rakúsko-uhorskej monarchie — obývali niekdajšie Uhorsko spolu s Maďarmi, poznať po každej stránke vývin národnostnej problematiky v Uhorsku. Táto úloha, resp. jej splnenie sú o to nástojčivejšie a naliehavejšie, že ňou pomáhame hľadať aj nový pomer medzi naším a maďarským národom v súčasnosti.

Pri usporiadaní do *Dokumentov* zaradeného materiálu rozhodli sme sa uplatniť hľadisko chronologické, časové, ktoré najviac vyhovuje pre vývin národnostného hnutia v Uhorsku a je v súhlase aj s ustáleným časovým rozdelením novších dejín Slovenska. Za východiskový medzník pre našu edíciu sme zvolili rok 1848, keď v priebehu buržoáznej revolúcie, po vydaní tzv. aprílových zákonov uhorského snemu, zhrnujúcich výdobytky reformného i revolučného hnutia v Uhorsku do jari 1848, došlo aj k formulovaniu a vyhláseniu programu slovenského národného hnutia, predovšetkým známych mikulášskych *Žiadostí*. Ďalším dôležitým medzníkom je potom rok 1867, keď sa uskutočnilo tzv. rakúsko-maďarské vyrovnanie, ktoré otvorilo nové obdobie národného útlaku pre nemaďarské národnosti v Uhorsku a tým určilo aj nové podmienky pre ich národnostný zápas a vývin. Slovenské národné hnutie po rakúsko-maďarskom vyrovnaní až do roku 1900 tvorí ďalšie obdobie, ktoré sa začína zápasom o národnostný zákon z roku 1868, jeden z najdôležitejších dôsledkov rakúsko-maďarského vyrovnania, a končí sa nástupom imperializmu, prejavujúcim sa v uhorských podmienkach v slovenskom národnom hnutí obnovenou politickou aktivitou Slovákov v dôsledku zvýšeného národnostného útlaku za Bánffyho vlády, vyvolaného po predchádzajúcich akciách, ako boli sjazd národností v Uhorsku, milenárne oslavy, usilujúce z maďarskej strany dokumentovať existenciu jednonárodného maďarského štátu, založenie uhorskej ľudovej strany, predstierajúcej záujem o osud najmä slovenskej národnosti, aby získala jej podporu pre zabezpečenie svojich politických úsilí, ďalej nástup mladej slovenskej robotníckej triedy v politickom

stredisku Uhorska, vystúpenie hlasistov, predstaviteľov liberalistických snáh a napokon účasť slovenskej buržoázie pri parlamentných voľbách roku 1901, sprevádzaná aj väčšou podnikateľskou aktivitou buržoázie nemaďarských národností, smerujúcou k vytvoreniu nielen foriem užšej spolupráce v oblasti politiky a kultúry, ale aj v oblasti hospodárskej, úsilím vytvoriť národné trhy jednotlivých národností so snahou po ich úzkej súčinnosti.

Tretie obdobie bude vymedzené rokmi 1900—1914. Pokiaľ ide o dokumenty k dejinám robotníckeho hnutia, pripravuje Historický ústav SAV osobitnú edíciu, ktorá podrobne ukáže jeho rozvoj, zápasy a úsilia o spoločenskú premenu v Uhorsku v období rokov 1848—1918. V tomto období budeme venovať pozornosť predovšetkým prejavom slovenského národného hnutia z hľadiska jeho národnostnej politiky a vzťahu k revolučnému hnutiu v rokoch 1905—1907 so zreteľom na to, ako sa v ňom odrážali ohlasy buržoáznej revolúcie v Rusku i hnutie za všeobecné volebné právo v Rakúsku a pod., ako aj úsiliu po vytvorení predpokladov pre úzku spoluprácu českého a slovenského národného hnutia, z ktorého potom vznikalo aj národnooslobodenecké hnutie Čechov a Slovákov, smerujúce k vzniku ich spoločného samostatného štátu.

Prvý zväzok *Dokumentov k slovenskému národnému hnutiu* sa týka obdobia rokov 1848—1867. Pre prehľadnejšie členenie publikovaného materiálu bolo ho treba členiť na menšie časové úseky. Prvý úsek zahrnuje pomerne veľmi krátke, ale o to významnejšie obdobie revolučných rokov 1848—1849, ktoré v dejinách Uhorska i slovenského národného hnutia majú výsostne kľúčový význam. Druhé obdobie zaberá roky vlády A. Bacha, trvajúce až do jeho pádu 1859. Toto obdobie sa vyznačuje pozoruhodným úpadkom slovenského národného hnutia. Tretie obdobie sa týka začiatkov obnoveného slovenského národného hnutia, ktoré sa odráža najmä v konaní memorandového národného zhromaždenia v Martine roku 1861, ale aj v tzv. viedenskom Memorande z konca toho istého roku, vyjadrujúcich vtedajší slovenský národný program vytvorený spoločným úsilím predstaviteľov slovenského maloburžoázneho národného hnutia, ktorí rozvíjajú nový ruch najmä v politickom časopise Pešťbudínske vedomosti. Dokumentom z obdobia rokov 1862—1867 je venovaná štvrtá časť I. zväzku *Dokumentov*. Toto obdobie sa vyznačuje snahami o zriaďovanie slovenských stredných škôl, dôležitých pre rozvoj slovenskej maloburžoázie, ďalej úsiliami uskutočniť niektoré dôležité uznesenia martinského národného zhromaždenia, najmä založením Matice slovenskej, na činnosť ktorej potom sústreďovalo svoj záujem slovenské národné hnutie v šesťdesiatych rokoch 19. stor., ale aj oživeným politickým ruchom najmä počas volieb do uhorského parlamentu roku 1865, ako aj ruchom publikačným a literárnym, sústredeným okolo Matice slovenskej.

Pri zostavovaní obsahu prvej časti I. zväzku *Dokumentov* bolo nám možné sa spoľahlivo oprieť o niektoré edície obsahujúce podstatný výber materiálu k národnému hnutiu rokov 1848—1849. Ide najmä o formálne vzornú, ale pre širšie

čitateľské kruhy svojou náplňou neprístupnú edíciu dokumentov diela D. Rapanta *Slovenské povstanie roku 1848—1849.*[2] Táto edícia pri všetkej svojej jednostrannosti, pokiaľ ide o výber pramenného materiálu k spomenutému obdobiu, jednako len obsahuje všetky podstatné doklady o slovenskom národnom hnutí z pohnutých rokov 1848—1849. Okrem toho mali sme k dispozícii II. zväzok diela Ľ. Steiera *A tót nemzetiségi kérdés 1848—49-ben,*[3] korešpondujúci s uvedeným dielom Rapantovým, ale obsahujúci len jednostranný a veľmi úzky výber materiálu, vyhovujúci záujmom vydavateľovým, usmerneným jeho protislovenským postojom. Bohatstvo v týchto edíciách sprístupneného materiálu dovoľovalo nám urobiť z nich úzky výber, vyhovujúci zámerom, ktoré sleduje naša edícia. Pre ostatné časti I. zväzku *Dokumentov* sme mali k dispozícii okrem D. Rapantom publikovaných dokumentov k národnému hnutiu v rokoch 1861—1865,[4] vzťahujúcich sa predovšetkým na osudy tzv. viedenského Memoranda a na riešenie jazykových otázok a pomerov v Uhorsku a na Slovensku v období tzv. provizória (1861—1865), aj jubilejnú edíciu *Slovenské národné zhromaždenie v Turč. Sv. Martine 1861,*[5] obsahujúcu zápisnicu a denník tohto zhromaždenia, ako aj iné písomnosti vzniknuté počas jeho konania. Okrem toho používali sme v primeranom výbere súčasné publicistické, novinárske a knižne vydané prejavy, ale aj archívny materiál doteraz ešte nepublikovaný, z ktorého sme zaradili do našej edície len najvýstižnejšie ukážky.[6]

V I. zväzku *Dokumentov* uverejňujeme viacero dokumentov publikovaných i v nedávnej minulosti. Robíme tak preto, že naša edícia chce podať, pokiaľ možno, v súvislosti výber základných dokumentov odrážajúcich podstatné črty slovenského národného hnutia v rokoch 1848—1867. Čitateľovi a používateľovi našej edície umožní sa tak ľahký prístup k nim, aby si mohol vytvoriť ucelenejší obraz o vývine slovenského národného hnutia v spomenutom období.

Netreba osobitne zdôrazňovať, že pri dôležitosti výskumu národnostnej problematiky, úzko spätej i na Slovensku s rozvojom kapitalistického spoločenského poriadku, slovenská marxistická historiografia vidí v nej dôležitý predmet svojho záujmu a chce preto i touto edíciou položiť aspoň skromné základy pre jej vý-

---

[2] Diel prvý — *Slovenská jar 1848,* časť druhá. *Dokumenty,* Martin 1937, strán 486. Diel druhý — *Septembrové povstanie,* časť druhá — *Dokumenty,* časť tretia *Prílohy,* Martin 1947, 1948, strán 748 a 504. Diel tretí — *Zimná výprava. Dokumenty* — časť druhá a tretia, Bratislava 1954 a 1958, strán 701 a 686. Diel štvrtý. *Dokumenty* — časť druhá a tretia, Bratislava 1961, strán 543 a 525.

[3] Zv. II. *Okmánytár,* Budapešť 1937, strán 787.

[4] *Viedenské Memorandum slovenské z roku 1861,* Martin 1943, strán 535.

[5] Vydala Matica slovenská, Martin 1941, strán 297.

[6] Ide najmä a časopisecké články z Lichardových Slovenských novín, z Radlinského Priateľa školy a literatúry, z Pešťbudínskych vedomostí a inej súčasnej tlače, ako aj o archívny materiál, najmä z fondov literárneho archívu Matice slovenskej.

skum, aby bolo ľahšie možné napomôcť dôkladnejšiemu poznaniu problematiky vývinu slovenského národného hnutia.

Tvorcami dokumentov, uverejňovaných v našej edícii, boli zväčša príslušníci drobnej buržoázie, nižšieho duchovenstva a inteligencie. Ich prejavy, ktorými sa zapájali do slovenského národného hnutia, aby naň aktívne vplývali a utvárali ho, sú charakteristické nielen svojím obsahom, odrážajúcim ich triedne zaradenie, ale aj formou, ktorá je najčastejšie zaťažená ešte zvyškami školskej a náboženskej výchovy, tak charakteristickými pre toto obdobie. Vzhľadom na postavenie slovenského národa ako porobeného národa v Uhorsku majú prejavy predstaviteľov jeho národného hnutia jednako aj istú pokrokovú náplň, ale sú poznačené aj pečaťou tohto postavenia, ktorá sa ukazuje v postupne zostupnej tendencii ich obsahovej náplne vzhľadom na reálne životné potreby spoločenského vývinu.

I. zväzok *Dokumentov* sme edične pripravili tak, že kvôli ich prístupnosti pre široké vrstvy čitateľské publikujeme ich napospol v slovenskej reči, prípadne v českej, ak ide o dokumenty pôvodne české. Dokumenty, ktoré v originálnom znení sú maďarské, nemecké, prípadne chorvátske, preložili sme do slovenčiny. Pri českých dokumentoch odhliadli sme od ich publikovania v slovenskej reči preto, že ich pôvodcami sú zväčša Slováci, ktorí písali tieto prejavy pre českú verejnosť alebo v čase, keď boli prívržencami spisovnej reči českej, tzv. bibličtiny, či tzv. staroslovenčiny, ktorú používala reakčná viedenská vláda v päťdesiatych rokoch 19. stor. zámerne pri vydávaní svojich úradných oznámení, ale aj Slovenských novín. Pokiaľ ide o originálne slovenské dokumenty, prispôsobili sme ich pravopisne dnešnému úzu spisovnej slovenčiny, ale zámerne sme ponechali všetky tvaroslovné, hláskoslovné, štylistické a prípadne iné zvláštnosti, charakteristické nielen pre autorov samých, ale aj pre celé obdobie slovenského národného hnutia v rokoch 1848—1867. Ukazujú totiž, ako prežívali a prekonávali píšúci príslušníci a tvorcovia slovenského národného hnutia ťažkosti spojené s prechodom od tzv. spisovnej bibličtiny, spisovného jazyka slovenských evanjelikov, prípadne od tzv. bernoláčtiny, spisovného jazyka katolíckej inteligencie, ale aj nanútenej, aj keď len prechodnej formy spisovného jazyka označeného ako staroslovenčina, k štúrovskému spisovnému jazyku slovenskému, ktorý bol ustálený Ľudovítom Štúrom a potom najmä dohodou predstaviteľov oboch skupín slovenského národného hnutia koncom roku 1851 v Bratislave. Dokumenty preto odrážajú i po tejto stránke pokiaľ možno najvernejšie vývin spisovného jazyka slovenského, resp. slovenského pravopisu ako jedného z nástrojov, ktorým sa prejavovalo v tomto období slovenské národné hnutie. Keďže pri publikovaní dokumentov odhliadli sme z praktických dôvodov, súvisiacich s poslaním našej edície, od diplomaticky verného spôsobu ich publikovania, nevyznačujeme ani rôzne očividné pravopisné alebo tlačové chyby, zavinené často neznalosťou pravopisu slovenskej reči u tlačiarov alebo aj u autorov.

Väčšinu dokumentov v I. zväzku publikujeme in extenso, teda v úplnom znení.

Len pri niektorých obsiahlejších alebo menej dôležitých dokumentoch vypustili sme niektoré časti nepodstatné z hľadiska cieľa, ktorý sleduje naša edícia. Príslušné zásahy sme na vhodnom mieste vyznačili.

Dokumenty v našej edícii — ako sme už spomenuli — usporadujeme chronologicky, čiže časove tak, že pre ich zaradenie nerozhoduje ich obsah, ale časový vznik. Toto usporiadanie ukázalo sa byť účelnejšie ako usporiadanie podľa vyhranených vecných skupín. Pripojený menný register umožní rýchlu orientáciu v publikovaných dokumentoch.

Pri publikovaní dokumentov sme použili iba stručné záhlavie, obsahujúce meno autora a názov dokumentu, ďalej dobu a miesto jeho vzniku, prípadne veľmi stručné vyznačenie obsahu dokumentu, najmä vtedy, ak v originále nemá nadpis, prípadne iné označenie. Osobitne uvádzame, odkiaľ sme získali alebo prevzali publikovaný dokument, ďalej dátum jeho uverejnenia, a to najmä pri dokumentoch prevzatých z periodickej tlače. Odhliadli sme od zbytočne zložitej a obsažnej dokumentácie jednotlivých dokumentov, keďže naša publikácia nesleduje ciele vyslovene diplomatickej edície. Úlohou úvodných poznámok k jednotlivým dokumentom je poskytnúť stručné a obsažné vysvetlenie čitateľovi o obsahu a význame dokumentu, ale aj o okolnostiach jeho vzniku a cieli, ktorý ním jeho autor sledoval. Tieto poznámky chcú umožniť nielen plnšie využitie dokumentov, ale aj čo najviac ich sprístupniť čitateľovi. Nijako ale nešlo pritom o vystihnutie všetkých dejinných skutočností a súvislostí, ktoré s tým-ktorým publikovaným dokumentom súvisia, ale len a len o jeho bližšie vysvetlenie v súhlase s výsledkami doterajšieho historického výskumu. V tejto súvislosti sme odhliadli aj od dokumentácie spomínaných faktov, aby sme našu publikáciu príliš nezaťažovali podrobnými údajmi, ktoré by presahovali rámec a cieľ našej edície.

Okrem úvodných vysvetliviek pripojujeme k jednotlivým publikovaným dokumentom aj osobitné vysvetlivky jednotlivých údajov a skutočností, nachádzajúcich sa v dokumentoch, ktoré pre dnešného čitateľa nie sú už dostatočne známe alebo sú nejasné. Ani v tomto smere sme sa nemohli usilovať o vyčerpávajúcu podrobnosť alebo úplnosť.

Napokon vyslovujem svoju vďaku správam archívov SNM v Martine, knižnice a literárneho archívu Matice slovenskej tamtiež, literárneho archívu NM v Prahe, literárneho archívu SSV v Trnave a Univerzitnej knižnice v Bratislave za sprístupnenie a tým umožnenie spracovania publikovaného materiálu. Osobitne som zaviazaný vďakou obom recenzentom tejto publikácie, a to univ. prof. dr. Karolovi Goláňovi a dr. Júliusovi Mésárošovi, kandidátovi historických vied, najmä za ich odborné posudky a iné rady pri konečnej úprave obsahu a rozsahu tohto zväzku *Dokumentov*. Nakoniec ďakujem aj Vydavateľstvu Slovenskej akadémie vied za všetku starostlivosť, ktorú venovalo pri vytlačení tejto práce.

Bratislava, máj 1962 *Autor*

POUŽITÉ SKRATKY

ASNM	Archív Slovenského národného múzea v Martine
AMB	Archív mesta Bratislavy
CL	Cirkevné listy — Hurbanove
CM	Cyril a Metod
HČ	Historický časopis Slovenskej akadémie vied
HŠ	Historické štúdie Slovenskej akadémie vied
KN	Katolícke noviny
LANMP	Literárny archív Národného múzea v Prahe
LAMS	Literárny archív Matice slovenskej
LASSV	Literárny archív Spolku sv. Vojtecha
NHl	Národný hlásnik
NN	Národní noviny — Havlíčkove
OL	Országos levéltár v Budapešti
PbV	Pešťbudínske vedomosti
PMH	Prágai Magyar Hirlap
PŠL	Priateľ školy a literatúry
SNN	Slovenské národné noviny
SNL	Slovenské noviny — Lichardove
SNB	Slovenské noviny — Bobulove

I

OBDOBIE REVOLUČNÉHO HNUTIA NA SLOVENSKU V ROKOCH 1848—1849

1

Úvodný článok Ľudovíta Štúra „Noví vek".

Slovenské národné noviny, 1848, č. 274, str. 1093—1094 zo dňa 31. marca 1848.

Ľudovít Štúr pod dojmom ešte nečakaných revolučných udalostí vo februári 1848 a ich odrazom v Uhorsku v marci 1848 vysvetľuje dôležitejšie zmeny, ktoré nastali po 15. marci, ako zrušenie urbárnych povinností, politická rovnoprávnosť občianska, sloboda tlače a zhromažďovania. Súčasne vyjadruje aj celkovú nepripravenosť Slovákov v tomto významnom období a radí zostaviť prosbopis, ktorého podkladom má byť prosbopis schválený na zhromaždení Tatrína v auguste 1847. Slovenské požiadavky navrhuje predložiť novému uhorskému snemu, ktorý má byť zvolený na základe nového volebného zákona a zákona o uhorskom sneme. Spomenutý rekurz zostavili J. Francisci a Št. Daxner. Štúrov úvodný článok *Noví vek*, posledný jeho príspevok v SNN, avizoval význam nastávajúcej premeny v Uhorsku a potrebu, aby sa Slováci zúčastnili aktívne na pripravovaných buržoáznodemokratických premenách v záujme zabezpečenia svojich práv na samostatný národný život.

Čo sa len v hodnej diaľke času čakalo, o čom sa myslelo, že príde len o 20, 30, 40 rokov, to je už tu, to prišlo ako cez noc. Človek sotva uverí očiam svojim; keď sa obozre po svete, stojí zarazený a ohromený nad tým, čo vidí! Naozaj prichodí tak človeku ako pocestniemu v povestiach našich, vidiacemu sa po púti úzkymi dolinami a zarastenými horami vykonanej naraz v čarovných záhradách a sadoch, kde krásne zámky, utešenie jazerá, rajskie kvetiny a nadľudskie bytnosti. Mnohý tomu ani neuverí, že sa stalo, čo sa stalo, ale buď Bohu chvála, už je raz tak! Môžu síce ešte doraziť víchrice na tieto kvetiny, môžu ony ešte na čas uvädnúť, ale vyschnúť a celkom podľatie byť nemôžu, viac byť nesmejú. Príde zase slnko a okreje všetko, čo by sa bolo k vädnutú naklonilo.

Človek nestačí odrazu a na dúšok vyrátať všetko, akie sa to po svete zmeny stali, akie práva a novie slobody národy podostávali. Tak odrazu to na svete nikdy nešlo, toľko sa národom odrazu na svete nikdy nedostalo! Povyháňali národy starých dráčov

a utlačiteľov, čo v mene vladárenia národov len sebe, svoju rodinu, jej bohatstvo, jej vyvýšenosť pred očima mali, čo v mene národov lúpili a zdierali, pod zásterou ochrany slobody slobodu utláčali, povyháňali národy starých hrdúsnikov, čo v mene verejnieho poriadku sotva byľke hnúť sa dopustili, slobodu hovorenia, písania, tlačenia utláčali, žiadne spoločnosti verejnie, aby ľudia o sebe hovoriť nemohli a k sebe neprišli, netrpeli, na všetkie spolky a jednotlivých slobodomyseľnejších ľudí celie hajná špehúnov držali, dane a peniaze krajinskie nie na verejnie potreby, ale na celie roty špehúnov obracali, národy takto vyciciavali a z mozoľov národov si len hry a zábavy robili, ľuďom druhým k ničomu prísť nedávali, ale všade len zemänov, grófov a barónov kládli, ako by druhí k ničomu spôsobní neboli. Na takýchto ľudí, ako hovoríme, dorazila víchrica a vytrhla ich od koreňa; vytrhla Ludvika Filipa i s jeho pomocníkmi a podkúpenou zberbou atď.[1] S týmito ľuďmi sa starý, naozaj starý, zpráchnivelý poriadok, alebo radšej neriad rozsypau a spod tejto starej vrstvy zazelená sa nová utešená niva. Národy sa vyrovnali z ohľadu práva a slobody. „Mne tak ako tebe" je už heslo v západných krajinách europejských. Vydobudli si národy účasť v krajinských vecach, nechtiac už byť len vždy od vladárov svojich opatruvanie, vydobudli si národy právo slobodnej spolkovitosti, t. j. tvoriť spolky, akie sa im vidí k dobriemu cieľu a vydobudli si národy ochranu všetkých týchto žiadostí a práv, slobodu hovorenia, písania, právo slobodnej tlače. Ako ten starý neriad už na slabie korene sa opierau, vidno z toho, že nadišlá víchrica ho odrazu zrazila; ako myšlienky o slobode a právach hlbokie už v človečenstve korene pustili, vidno zo všeobecnieho hýbania národov. Nič tu neosožili vojská a delá, všeobecnô pohnutia národov ich tak zrazilo a rozsypalo ako víchor hromadu prachu. Veľká nauka pre vladárov, veľká nauka pre národy!

I v našej vlasti stali sa nečakanie prievraty. Keď do života novie poriadky vstúpä. sotva sa jedni druhých poznajú v tých nových poriadkach, v tom novom svete.[2] Urbárska ledajaká služebnosť, čo náš ľud horšie od zajatia egyptskieho, v ktorom židia stonali, zožierala, tá je už preč. Nebudú sa viac hajná a kŕdele nevolnieho nášho ľudu na panskie roboty valievať a vyháňať, nebudú viac za chrbátom nevoľnieho nášho ľudu hajdúsi a drábi s palicami stávať a ich do ťažkej, nechutnej roboty týmito dúvodami ponúkať, nebudú sa viac kadeakí nevzdelanci a surovci, a často i loptoši, nebudú rozliční panskí sluhovia, kasnárici, išpánici, pisárici, dvorskovci po našom biednom ľude sa voziť, ustavične mu len hrešiť, nadávať, s biednym ľudom len ako s rabmi zachodiť, statočných a poriadnych obyvateľov sťa dákych rabov len „ty" a „ty" oslovovať, nebude viac náš biedny ľud mozoliť, aby sa druhí pásli a kŕmili, pili a výskali, tancuvali a hodovali, čo on sám medzitým v hlade a smäde bolestne vydychovau a sotva že oddýchau; nebude viac ľud náš čakať museť so svojimi skrovnými úrodami na panskie dežmy, kým sa jeho milosti zapáči najpeknejšie kríže a snopy z úrody mu povyberať, nebude mu viac pán súdiť a ľud náš po panských stolicach sa zrážať; všetko toto je už zrušenô a do večnej priepasti zahodenô. Ľud náš je už slobodný, už bude raz obyvateľ krajiny a človek. Zemianstvo je už tiež pod dane vzatô a bude všetko tak museť platiť ako ktorýkoľvek druhý obyvateľ krajiny. Nebude už zemianstvo tiež mať inšie prednosti pred druhými, bo bude rovnosť práva pred súdom, a zákonne bude mať platiť tak, ako to peknô slovenskô porekadlo hovorí: „Mne tak, ako tebe." Od týchto čias nebude už len zemianstvo posielať vyslancov takých, čo jeho potreby znajú, čo s ním

[1] Ľudovít Filip, tzv. meštiansky kráľ Francúzska, nastolený po tzv. júlovej revolúcii 1830, bol zvrhnutý v dôsledku tzv. februárovej revolúcie 1848 a musel opustiť Francúzsko.

[2] Ľ. Štúr naráža tu na výsledky marcovej revolúcie v Uhorsku.

dobre myslia. Dosiaľ ale to inakšie bolo. Len zemianstvo si posielalo na snem svojich zástupníkov a týmto bola len bližšia vždy košeľa ako kabát. Dostali sme už slobodu tlače, t. j. môžeme hovoriť a písať, čo sa nám vidí a čo sa nám chce, tak ale, aby sme neobrazili nespravodlive vrchnosti a hlavnie zákony krajinskie, ani žiadne druhie osoby bez príčin; keď sa ale nadužitia a neprávosti stanú, či od toho lebo inšieho, či ich porobí jeho milosť, lebo jeho urodzená milosť, lebo veľkomožnosť, lebo jeho osvietenosť, lebo ktorákoľvek druhá vyvýšenosť, len ta s nimi von bez milosti. Dostali sme s týmito slobodami aj druhie, ako napr. slobodu spolkovitosti, t. j. už nepotrebujeme pri zakladaní dobrých, nevinných, užitočných spolkov sem a tam behať a o milosť potvrdenia s poníženosťou sa prosiť. Tak napr. náš Tatrín, spolok dobrý a znamenitý, založený k vydávaňú dobrých slovenských kníh a k podporovaňú statočných dobrých mládencov, je už tým samým potvrdený.

S týmto veru môžeme byť nateraz spokojní a môžeme zavolať z celej duše slobode na slávu. Keby sme i z ohľadu národnieho to, čo nám je nevyhnutne potrebnô, boli dostali, to by sme už mohli byť úplne slobodní a spokojní. A ľahko by sme aj boli dostali, keby sme k tomu boli pripravení bývali a keby sme mali už jedno vzdelanô centrálnô mesto. Ale nás čas našieu nepripravených, tá naša ťahavosť a váhavosť, tá naša chabosť a slabosť, tá naša stará zaťatá nevoľa nám teraz náramne zaškodila. Keby sme len ten rekurz boli mali už napohotove, ktorý sme viac razy v novinách našich narádzali a na ktorom sme sa boli v Tatríne uznesli, ale poľutuj sa Bože! Rekurz tak dávno ustanovený a už aj od p. Rimavskieho a p. Daxnera výborne vypracuvaný sa nedohotoviu a k nám na čas neprišieu.[3] Ale i toto by sme boli nahradili, keby sme mali jedno centrálno mesto, v ktorom by bolo veľa vzdelaných a ochotných mešťanov, mysliacich dobre s nami a s národom naším; tí by si boli mohli prispiešiť, na tom, čo prednesieme, sa uzrozumieť, rekurz napísať a poslať. Paríž Francúzom, Berlín Prušiakom, Viedeň Rakúšanom, Lipsko a Drážďany Sasom, Mníchov Bavorčanom pomohli, my ale ani len ešte malieho vzoru z týchto veľkých miest nemáme. Medzitým nie je vec stratená, a my ju, keď len vôle pridáme, nahradiť môžeme.[4] Podáme rekurz strany našich záležitostí, ktorie sa Slovákov týkajú, ministerium osvety a nastávajúcemu snemu v Pešti, a tí páni nech vidia, že pravdu hľadáme, že nič zlieho, nebezpečnieho nechceme, že chceme osvetu a vzdelanosť i pre náš zanedbaný národ, že chceme to, po čom túžia všetci v tomto veku slobody a osvety. K tomuto cieľu sa už od jedného nášho rodáka *Príhlas k slovenskiemu národu* hotovuje, aby všetci poznali a videli, čo chceme a na čo sa podpisuvať majú.[5] Tento príhlas vytlačený rozpošle sa o krátky čas všade po kraji našom. Žiadame tu zaraz našich národovcov, aby punkta tie, ktorie v ňom obsaženie budú, do maďarčiny poprekladali, podpisnie hárky otvorili, všetkým bez rozdielu sa podpisuvať dali a potom podpísanie tieto hárky zaraz a bez odkladu do Sv.

---

[3] Tento rekurz mal byť podaný ešte poslednému stavovskému snemu uhorskému, aby podporil Štúrovo úsilie uplatniť slovenské národno-politické požiadavky, ako pre ne horlili SNN a ich spolupracovníci. Nadväzoval na neuskutočnený rekurz z rokov 1839—1840.

[4] Ľ. Štúr má tu na mysli nedostatok hlavného mesta Slovákov, ktorý sa pociťoval v slovenskom národnom hnutí najmä od čias jeho prudkého rozvoja v štyridsiatych rokoch 19. stor., kedy sa ukázala potreba sústreďovať národné podujatia do jedného strediska. Bratislava vyhovovala tejto potrebe len čiastočne pri ináč značnej roztrieštenosti národného hnutia do viac stredísk.

[5] Ide o prejav, pripravený J. M. Hurbanom a Ľ. Štúrom v Hlbokom v marci 1848 pod názvom *Bratia Slováci*. Bol potom vytlačený v značnom náklade vo Viedni a rozširovaný po Slovensku. Mal slúžiť ako podklad rekurzného podujatia.

Mikuláša k p. M. Hodžovi poslali, kde bude ležať hlavný rekurz, ku ktoriemu sa potom tieto hárky priložia a všetko na svoje miesto odošle. Aby ale v nastávajúcom sneme naše slušnie prosby aj podopieranie boli, musíme k tomu hľadieť, aby sme si vyvolili na budúci snem vyslancov takých, ktorí ako s krajinou, tak aj s nami dobre myslia, ktorí sa za náš národ nehanbia, ale vidiac jeho veľkô zaostatia, potrebu jeho vzdelávania uznávajú. Vyslancov si, povedám, už budeme robiť sami, a kto je volencom, môže byť aj vyvoleným, a k tomu, aby bol dakdo volencom, dosť málo treba.[6] Presvedčení sme, že naši ľudia starať sa budú poučiť tých, ktorí budú v jich okoliach voliť a neznajú ešte veci dobre považiť a osoby rozoznať. Kto žiada, berie, kto klope, tomu sa otvorí, to je pravda zlatá. Tak i my robiť musíme a hanba by nám bola, posmech pred Bohom i svetom, keby sme ani len so žiadosťami našimi mužsky vystúpiť nevedeli.

2

Hlásenie hontianskeho podžupana ministerskému predsedovi grófovi Ľ. Batthyánymu o poburovaní ľudu v Príbelciach notárom Jánom Rotaridesom z 27. marca 1848 (a).

Výpoveď Jána Rotaridesa pred mestským kapitanátom v Pešti o udalostiach v Príbelciach v marci 1848 z 10. januára 1849 (b).

Pôvodný maďarský čistopis v OL-MB č. 84/1848. Uverejnil D. Rapant, Slovenské povstanie roku 1848/49, *zv. I-2, str. 50—51 (a). — Pôvodný maďarský čistopis v archíve Hontianskej (teraz už stratený). Uverejnil D. Rapant, c. d. I-2, str. 377 (b).*

Uhorská vláda, vymenovaná v dôsledku marcových revolučných udalostí roku 1848, nariadila stoličným vrchnostiam, aby vysvetlili ľudu na zhromaždeniach obsah a význam tzv. aprílových zákonov, najmä ale zákony o zrušení niektorých feudálnych vzťahov a povinností (urbár, desiatky). V Príbelciach v Hontianskej odohrali sa v tejto súvislosti nepokoje, majúce revolučný charakter. Ich pôvodcami bol učiteľ Ján Rotarides a jeho priateľ básnik Ján Kráľ, ktorý patril ku skupine revolučnodemokraticky orientovaného krídla štúrovskej mládeže. Rotarides vysvetľoval aprílové zákony ako ústupky vládnúcej triedy z donútenia.

[6] Zák. čl., ktoré upravovali zostavovanie a voľby do uhorského snemu a tvorili súčiastku súboru tzv. marcových zákonov, zmieňovali sa o ľudovom zastupiteľstve, v skutočnosti ale poskytovali volebné právo len veľmi malému počtu občanov. Uhorský volebný zákon z roku 1848 vytváral namiesto feudálneho uhorského národa nový buržoázny uhorský národ v politickom zmysle, ktorý tvoril len jednu dvadsatinu obyvateľstva Uhorska, pričom členom uhorského parlamentu sa mohol stať len ten, kto ovládal maďarčinu, keďže rokovacou rečou uhorského snemu bola maďarčina. Štúrove nádeje, že si Slováci zvolia svojich národných poslancov do uhorského snemu, boli neopodstatnené. Do uhorského snemu pri voľbách konaných v júni 1848 sa síce dostali niekoľkí poslanci z národného územia slovenského, tí však neprejavovali k slovenskému národnému hnutiu žiadnu príchylnosť.

Okrem sociálnej povahy malo Rotaridesovo a Kráľovo vystúpenie aj význam národný zdôrazňovaním požiadavky používania slovenčiny v styku vládnúcej triedy s ľudom. Rotarides i Kráľ boli zatknutí a vyšetrovaní a hrozilo im odsúdenie. Priebeh maďarskej revolúcie koncom roku 1848 umožnil, aby sa dostali na slobodu. Vystúpenie Rotaridesovo, ale najmä Jána Kráľa patrí medzi najdôležitejšie prejavy revolučnosti mladej slovenskej buržoázie roku 1848.

a)

Osvietený gróf, pán ministerský predseda.

Na základe úpravy obsiahnutej vo vašom obežníku[1] čís. 1 zo 17. marca b. r. predkladám nasledovné úradné ponížené predostretie.

Ján Rotarides, notár obce Príbelce v tunajšej stolici, bol tak bezočivý, že pred tunajšou komisiou popularizujúcou najnovšie zákony, vyhlásil ľudu, že zemepáni ponúknutí strachom nie z čistého úmyslu, ale z donútenia poskytli ústupky, ktoré mali poskytnúť už pred stáročiami. Vyhlasoval ďalej v mene ľudu pobúreného predchádzajúcimi podobnými štvaniami, že s týmito ústupkami ani zďaleka nie súc spokojný, žiada vydeliť na každý dom príslušný les, oslobodiť sa od viničného desiatku. V mene želiarov osadených na majerských pozemkoch vyhlásil, že ak sa im tieto bez najmenšej ťarchy neponechajú, neuspokoja sa,[2] načo spomedzi znepokojeného ľudu viacerí poznamenali, že bez krvipreliatia sa táto vec nemôže skončiť. Napokon ešte s nadšeným rečnením vyhlásil, že ani to nestačí ešte, ale nech sa zemepáni zaviažu, že budú používať svoju národnú slovenskú reč a nebudú sa pričiňovať o vyučovanie detí v maďarskom jazyku.[3] Potom za spievania poburujúcich slovenských piesní odišiel na byt richtárov,[4] tam urbárske zákony v stred dediny spálili, celú noc pod vedením poburujúceho notára chodili z dediny do dediny, do každého panského domu strieľali, na druhý deň potom na koni ozbrojení odišli poburovať iné dediny. Napokon ale ten istý notár vzal do prísahy ľud, že ak ho chytia, pomstia ho ako martýra.[5]

---

[1] Ide o úpravu, ktorú vydala uhorská vláda hneď po svojom vymenovaní na stoličné vrchnosti, aby tieto jej zasielali zprávy o situácii v nich.

[2] Oslobodenie poddanstva sa týkalo roku 1848 iba tzv. urbárnych, nie však ostatných druhov poddaných, napr. želiarov, ktorých bolo najviac.

[3] Posledný uhorský stavovský snem síce rokoval aj o úprave používania maďarčiny v Uhorsku, ako aj o školských veciach, ale nedospel k žiadnemu konkrétnemu rozhodnutiu. Preto ani medzi tzv. aprílovými zákonodarnými opatreniami nenachádzame riešenú školskú otázku. Pokiaľ ide o ďalšie rozšírenie maďarizačných opatrení, uplatnili sa v tzv. aprílových zákonoch v dostatočnej miere, napr. v zák. čl. o stoliciach, pre voľby do uhorského snemu a pod.

[4] Zpráva sa nejasne zmieňuje o pálení urbára, pokiaľ ide o miesto. Je viac ako pravdepodobné, že urbár bol spálený na dvore richtárovom alebo pred jeho domom, nie ale v jeho príbytku.

[5] Takáto žiadosť sa objavuje neskoršie aj u jedného z vodcov gemerských slovenských povstalcov. Pozri dokument č. 9.

b)

Jedinou príčinou môjho zatknutia, ktoré sa stalo skrze stolicu Hontiansku koncom marca minulého roku, je to, že radujúc sa zo získanej slobody, bol som spolu s Jánom Kráľom, jurátom rodom z Liptovského Mikuláša v Liptovskej stolici, najprv v Horných a Dolných Príbelciach, potom v Plachtinciach bývalý urbár v prítomnosti ľudu spáliť uprostred dediny. Ja som mal k tomuto činu ešte tú osobitnú pohnútku, keďže som počul od Jána Kráľa, že tu v Pešti a vo Viedni stalo sa ešte viac, napríklad, že vo Viedni sa bojovalo o slobodu, v Pešti potom oslobodili tlač, Michala Stančiča ako štátneho väzňa[6] prepustili a tých 12 bodov,[7] ktoré pod názvom *Čo si žiada uhorský ľud?* poslalo mesto Pešť do Bratislavy, som osobne prečítal. Ďalej som napísal maličkú básničku,[8] ktorá mala najviac 20 riadkov, a to v slovenskom jazyku, a prečítal som ju na pohrebe bývalého poddaného Jána Petra na žiadosť jeho príbuzných; ďalej som žiadal v prítomnosti tabulárneho sudcu Laszkáryho[9] od tamojších urbariálnych pánov onen cirkevný les, ktorý predtým vlastnila cirkev a aj ho vyrúbala, teraz ale, keďže ho urbariálni páni ako vyrastlý nechceli prenechať, miestny farár sa začal pravotiť oň, o čom ja len toľko som sa dozvedel, že z dreva, ktoré sa nachodilo v otáznom lese, obyvatelia aj mne, podobne ako farárovi, priniesli na môj bývalý dvor po jednomjednom povoze dreva, ale ja som im nikdy nepovedal, aby les vyrúbali, ale naopak, počul som od tamojšieho obyvateľa Pavla Gajdoša, že tak urobili na núkanie farárovo. — Čo potom v mojej neprítomnosti hovoril Kráľ,[10] neviem, ale toľko viem, že ľud rozmetal medze v Príbelciach medzi jeho a statkárskymi pastvinami, ale nie na moje poburovanie, ale v dôsledku starších pravôt. Aj z toho som bol obviňovaný ešte, že na môj prejav mal dolnopríbelský ľud zaujať panskú krčmu, ale toto urobili títo len preto, že cenu predchádzajúceho domu panstvo im nevyplatilo a miesto neho si postavilo z vlastnej újmy nový.

Ak sa žiada, som ochotný kedykoľvek o pravdivosti predneseného prísahu zložiť.

3

Leták Jozefa M. Hurbana „Bratia Slováci!" zo začiatku apríla 1848.

Viackrát uverejnený, naposledy u D. Rapanta, c. d. I-2, str. 73—80. Uverejňujeme iba druhú časť.

Leták *Bratia Slováci!* vznikol ako nástroj, ktorým mali byť agitačne povzbudené čo najširšie vrstvy slovenskej maloburžoázie, ako aj roľnícke obyvateľstvo

[6] Michal Táncsics (Táncsics) patril medzi maďarských revolučných demokratov so sklonom k socializmu. Pred vypuknutím maďarskej revolúcie odpykával si trest v posádkovom vojenskom väzení v Budíne. Po júnových voľbách roku 1848 bol jediným robotníckym poslancom.

[7] Ide o súbor požiadaviek, ktoré peštianska mládež schválila 15. marca a tým vlastne dala podnet k revolučným prejavom v Uhorsku.

[8] Nepoznáme jej text. Rotarides, ale nie je vylúčené, že za spolupráce s Kráľom, pravdepodobne v obsahu básne použil aj námety súvisiace s oslobodením poddanstva.

[9] Príslušník hontianskeho statkárskeho rodu, ktorý mal tu majetky.

[10] Rotarides kryl svojho priateľa Kráľa, o ktorom se nezmieňuje ani zpráva Majtényiova.

práve v čase, keď v dôsledku začínajúcej sa buržoáznej premeny po zrušení poddanstva v Uhorsku sa očakávalo, že slovenské národné hnutie sa bude môcť napriek všetkej svojej nerozvitosti uplatniť v prospech nastolenia, ako aj uskutočnenia požiadaviek, ktoré predstavitelia štúrovského pohybu predtým už častejšie formulovali. Podnetom k tejto agitácii bolo uznesenie predstaviteľov slovenského národného hnutia, zhromaždených u J. M. Hurbana v Hlbokom 19. marca 1848, vyzvať národ, aby sa hlásil o svoje práva, najmä pokiaľ išlo o povolenie Tatrína, spolkov miernosti, rečové práva a iné dobové požiadavky. Jedným z výsledkov porady v Hlbokom bolo stoličné zhromaždenie v Liptovskom Mikuláši 28. marca 1848, na ktorom boli už podstatné slovenské požiadavky formulované. Leták *Bratia Slováci!* obsahoval najmä úpravy, ako sa majú organizovať výbory na čo najširšom základe.

Následkom teda tohto presvedčenia čo Vám inšie robiť ostáva, Slováci, ako žiadať hneď teraz od Jeho Jasnosti kráľovskej, od Jeho Vyvýšenosti Palatína krajiny, od slávneho Ministerstva a po krátkom čase kroz Vašich vyslancov aj od snemu lebo diety celej krajiny našej, aby naša slovenská národnosť, to jest slobodnô užívania vo veciach spoločenských, právnych aj národných našej reči národnej na večnie veky zákonom poistenô bolo.

Žiadosti tie, ktorie slovenský národ teraz pred celú krajinu predniesť má a musí, už výborne vyslovili bratia naši Liptáci, keď dňa 28. brezna b. r. v Svätom Mikuláši nasledujúce žiadosti celej krajine kroz svoju vrchnosť predniesť dali. Podávame ich tu od slova do slova:[1]

K týmto žiadosťam treba ešte dodať:

Aby sa na všetkých vysokých školách, ktorie Slováci navštevujú, menovite na pešťanskej univerzite nielen stolice reči slovenskej založili, ale aj nauky a vedy daktorie v slovenskej reči prednášanie boli.

Toto všetko je potrebnô nášmu národu, ktorý spoločne s Maďarmi tarchy a povinnosti krajinskie znáša a vykonáva; toto všetko žiada spravodlivosť verejná, toto všetko nevyslovujeme my prujší, ale to istô chce mať a má už maďarský národ, majú inie národy, ako Česi, Poliaci, Chorváti atď., a budú istotne pýtať a žiadať aj druhie národy doteraz potlačenie. Aby sa tieto nášho národa žiadosti skutočne ako žiadosti celieho národa slovenskieho krajine a kráľovi predniesť mohli, potrebnô je, aby všetci synovia národa slovenskieho ako jeden muž ich svojím menom podpísali a potvrdili, žiadajúc ich uskutočnenia od celieho spojenieho národa. Tieto žiadosti predniesť nám nikto zabrániť nesmie, lebo teraz je taký už čas, že tá sloboda, ktorú máme, je rozdelená medzi všetkých, všeci teda my si ju vzájemno odovzdávať a potvrdzovať máme. My tejto slobody žiadnemu odnímať ani na vlas nemienime, zato teda máme, že ani nám ju nikto odopierať nebude, ak nechce upadnúť pred celým svetom do toho nebezpečnieho podozrenia, že druhým národom chce to brať, čo sám pred inými sebe obraňuje. Hore sa teda, všetci Vy synovia slovenskí, hore sa na cestu zákonnú slobodnej krajiny!

Menovito Vy, ktorí ste sa doteraz menuvali sedliakmi, ktorí ale nie ste viacej len takie onuce obuve panskej, ale svoji vlastní ľudia a slobodní mešťania krajiny našej, ďalej Vy, bratia mešťania slovenskí, po mestách a mestečkách bývajúci, spojte sa do-

[1] Na tomto mieste boli uvedené liptovské Žiadosti, najmä z 28. marca 1848.

vedna mocne a podpíšte žiadosti tieto národa slovenskieho a predneste ich ako jeden muž krajine a dobriemu kráľovi. Naposledy Vy, bratia Slováci, ktorí ste sa doteraz menuvali pánmi, zemanmi, barónmi a grófmi a ktorí ste doteraz boli odporní národu Vášmu, Vašej krvi a Vášmu slávnemu púvodu, hanbiac sa za potlačených Slovákou. Vy bratia naši drahí, staňte, pripojte sa medzi rodákou svojich, oslávte mená svoje týmto novým sa zrodením, buďte horliví milovníci slovenskieho národa, buďte jeho verní, statoční synovia. Aj Maďari Vám podajú ruky s väčšou úctou ako doteraz, lebo zradcu svojej krvi, odrodilcu nemôže po pravde žiaden národ uctiť. Podajme si spoločne bratskie ruky — veť sme my všetci jedného púvodu, jedna nás mater slovenskej slávy kojila. Podpíšme slabým perom mocnie úmysly statočnieho národa slovenskieho, tomu zaiste, čo čas doniesou národom, neubráni sa žiadna moc. Mocnie trúny, pevnie politickie osnovy popadali, tak že ich ani tie ohromnie vojská udržať nemohli: sloboda sa prebila k životu svojmu. Aj náš národ musí prísť k tomu, k čomu inie národy prišli, a môže prísť tak, ako iní, bez veľkieho vylievania krvi bratskej, keď Vy k tomu, čo je dobrô pre Váš národ, pristanete. Teraz ešte môžete sa osláviť, kto vie, či časom, s hanbou svojou toho okamženia neobanujete? Pokojom chceme my svoje práva dosiahnuť, spojme sa teda v úmysloch a nebude treba krvi, úmysly slovenských synou zjednotenie usporia vylievanie krvi bratskej, slovenskej. S týmto musia byť zrozumení všetci kňazia slovenskí, ktorí jednak slobodu národou kresťanských, jednak pokoj boží zvestovať musia. Teda k dielu sa majme, Slováci!

Aby sa tento cieľ dosiahou, potrebnô je nasledujúce, a sice:

1. Aby sa v každom okolí čo najskôr do jedného mesta, lebo mestečka, lebo dediny všetky okolitie obce lebo mestá kroz svojich vyslancou zhromaždili, tam medzi sebou o týchto žiadostiach poradili, ich na papier položili a svojimi menami podpísali.

2. Aby títo zhromaždení vyvolili z prostriedku seba jeden výbor, to jest dakoľko statočných mužou, z každej obce najmenej dvoch, ktorí tieto záležitosti obstarávať budú.

3. Aby sa ten výbor položiu hneď odrazu do vyjednávania a rokuvania tu s výbormi z druhých strán, tu s vrchnosťami krajinskými.

4. Naposledy potrebnô bude, aby sa všetkie tie výbory po obdržaných takýchto schôdzkach v jednom meste zišli a ďalšie kroky strany odovzdania týchto žiadostí na patričnô miesto porobili. Tieto si vyvolia i náčelníka, pod ktorieho sprievodom sa všetko konať bude. Toto je cesta zákonná, k tomuto právo máme, toto robiť nám svatá povinnosť ochránenia národnosti našej nakladá.

Slováci! Zvon slobody uderiu aj za Vás, aj Vy sa už spoločne schádzať a o svojom štestí rokuvať a radiť smiete. A to robiť musíte, lebo ktože Vám lepšie porozumie, ako Vy sami? Kto lepší bude môcť povedať krajine a dobriemu kráľovi, kde Vás čo bolí, ako Vy sami? Vy sami teda raďte sa teraz a rady svoje pokojnie súc, ale slobodnie predneste verejnosti a obecenstvu celieho sveta. Toto robia po všetkých mestách ľudia, to robia ľudia v Prahe, vo Viedni a aj u nás v Prešporku, Pešti atď., robte to aj Vy. Čo je jedniemu slobodno, musí byť aj druhiemu dovolenô! Lebo teraz je vyhlásená rovnosť, sloboda a bratstvo. Teda sláva slobode, sláva rovnosti, sláva bratstvu ľudí aj národou. Len teda čo skôr takieto schôdzky a porady ustanovte si vo svojich mestách, mestečkách a dedinách, Slováci, ustanovte a zriaďte si takieto spoločnie národnie sviatky slobody a veďte ich v úplnej úcte k vrchnostiam krajinským.

Sláva každiemu Slovákovi, ktorý toto dielo spasenia slovenskieho či slovom či skutkom podopierať bude!

Boh Vám, drahí Bratia, pomáhaj!

4

„Žiadosti slovenskieho národa pred Jeho c. k. Jasnosť, pred krajinský uhorský snem, pred Jeho Výsosť uhorskieho palatína, kráľovskieho námestníka, pred ministerstvo uhorskô a pred všetkých priateľov človečenstva a národnosti" z 10. mája 1848.

Odtláčame ich podľa znenia uverejneného D. Rapantom, c. d. I-2, str. 202—205.

Žiadosti slovenskieho národa sú maximálnym, aj keď dobove podmieneným programom slovenského národného hnutia pred rokom 1918. V nich štúrovská generácia formulovala svoj návrh na riešenie slovenskej otázky v Uhorsku so zameraním poskytnúť slovenskému národu základné predpoklady nehateného rozvoja najmä po stránke národnej v duchu priateľského spolunažívania s maďarským národom v spoločnom štáte. Žiadosti boli zostavené na porade predstaviteľov slovenského národného hnutia, konanej v kaplánke M. M. Hodžu v Lipt. Mikuláši. Podnet k tomuto zhromaždeniu dali predstavitelia štúrovského revolučnodemokratického krídla Ján Francisci a Št. Daxner, ktorý, ako je pravdepodobné, pripravil aj osnovu *Žiadostí.* Mikulášske zhromaždenie bolo v súhlase s programom, ktorý vo svojom letáku *Bratia Slováci!* navrhol začiatkom apríla J. M. Hurban. Žiadosti boli verejne vyhlásené 11. mája v kúpeľoch Ondrašovej. Boli aj publikované v SNN, ale v dôsledku nepriateľského postupu uhorskej vlády nestali sa predmetom rokovaní adresátov, pre ktorých boli určené. Uhorská vláda odpovedala na *Žiadosti* prenasledovaním pôvodcov *Žiadostí,* ako aj účastníkov mikulášskeho zhromaždenia, najmä vydaním zatykačov na Ľ. Štúra a iných.

I. Slovenský národ v Uhorskej vlasti preciťuje po deväťstoročnom snu ako pranárod krajiny tejto, osvedomujúc sa, že svätá zem táto a matka krajina, súc pôvodisko a kolíska povestí o starodávnej sláve jeho predkov a divadlo, na ktorom otcovia jeho a hrdinovia za uhorskú korunu krev vylievali, bola do nedávna len macochou jeho, zachodiacou s ním nemilosrdne a držiacou jeho reč a národnosť na reťazách potupy a zhanobenia. Ale v okamžení tomto prebudenia svojho chce národ slovenský zabudnúť na stoletia ukrivdenosti a zhanobenosti svojej, odpúšťa sebe aj svojím ujarmiteľom a nič inšie nehýbe jeho rozraduvaným srdcom ako svätý zápaľ lásky a horúca túžba po ubezpečení slobody, národnosti a krajiny svojej. Za to, jako pranárod a niekedajší jediný majiteľ svätej tejto zeme, prevoláva pod zástavou tohto veku rovnosti všetky národy uhorskie ku rovnosti a bratinstvu a osvedčuje sa zo svojej strany, že nechce žiadnu národnosť v Uhorskej ukrivdiť, uraziť, zmenšiť, a tým menej vykoreniť, — ale aj žiada od uhorských národov, aby aj oni z ich strany takýmto uhorským vlastenectvom naplnení boli a uctením slovenskej národnosti národu slovenskieho priateľstva a lásky hodnými sa stali. Lebo národ slovenský ako z jednej strany nechce inie národy, tak z druhej nedozvolí seba do starieho jarma zapriahnuť a osvedčuje sa teraz i napotom, že slávnô meno *uhorskieho vlastenca* žiadnemu neprisúdi tomu, ktorý

nešetrí práva národnosti druhieho, pod korunou uhorskou bývajúceho národa. Následkom toho žiadame:

II. Aby sa zriadil na základe rovnosti uhorských národov, *jeden všeobecný snem bratských národov,* pod korunou uhorskou žijúcich, na ktorom bude každý národ ako národ zastúpený — a každý zástupca národný zaviazaný svojou národnou rečou národ svoj zastupovať a reči národov na sneme zákonne zastúpených, znať. Mimo tohoto krajinskieho všeobecnieho snemu národov žiadame:

III. *Národnie osobitnie snemy,* na ktorých sa povedú rady národnie, a to síce jak národnieho, tak všeobecne krajinskieho dobra sa týkajúce, ktorým cieľom sa majú vyznačiť medze národopisnie, aby každý národ ku svojmu národniemu striedku mocne sa priťahovať mohou a smeu, a nebola prinútená menšina Maďarov vätšine slovenskej, a menšina slovenská vätšine Maďarov slúžiť a sa poddávať, a práve pre toto prísno chránenia slobôd a práv národných žiadame po

IV. Aby vyslancovia všetkých národov uhorských zaviazaní boli prísahou vo smysle návodov, sebe od svojich vysielateľov vydaných, na sneme krajinskom hovoriť a v páde nevernosti a zrady národnej, aby pokutám, od vysielateľov ustanoviť sa majúcim, poddaní boli. Menovito národ slovenský, najviac zradcov národnosti svojej počitujúci, má dostatočnie príčiny žiadosť túto vysloviť a všeobecne podporuvať.

V. Žiadame, aby zákon ten, podľa ktorieho už teraz v tomto počiatočnom sa preporodzuvaní krajiny pri rokuvaniach stoličných a výborových maďarská reč sa za reč rokuvania predpisuje, a tým samým národ náš zrovna ku bezzákonnosti zákonom sa donucuje — žiadame, aby zákon ten hneď teraz tak premenený bou, že by sa do obecnieho verejnieho rokuvania reč materinská uviedla. Lebo svätô slovo slobody je potupenô v tom páde, keď sa slovenský národ, nerozumejúc maďarsky, pri rokuvaniach v reči jemu nezrozumiteľnej k nemote odsuzuje. Hrešiu by národ náš proti sebe a krajine, keby či prisviedčau, či odporuvau uzavretiam takým, ktorým nerozumie. A k takejto nezákonnosti nesmie a nemôže rozumným spôsobom žiaden slobodný národ národ druhý priviazať. Tí ale úradníci a tie pravomocnosti, čo doteraz násilniemu zákonu tomuto zadosť urobiť nemohli a rokuvania mestskie a vidieckie aj v národných rečach dopustili, aby za tento skutok prirodzenej spravodlivosti zodpovedať nemuseli.

VI. Žiadame dokonálo zriadenia škôl národných, a to síce ako počiatočných (elementárnych), tak aj reálnych, mešťanských, ústavou dievčenských, ústavou pre vychovávanie učiteľou a kňazou, potom ústavou literárnych vyšších, menovito: gymnáziou, lýceou, akadémie, ústavu polytechnickieho a jednej univerzity. Všetky tieto ústavy majú byť založenie na základe slobodnieho vynaučovania: a reč vynaučovania pre synov a dcéry národu slovenskieho nemá byť inšia ako slovenská, aby na základe tomto národ slovenský si mohol vychovať synov, jemu a krajine verných.

VII. Žiadame, aby maďarskie stolice po svojich školách a vyšších i nižších ústavoch literárnych katedry reči slovenskej pre Maďarou a stolice slovenskie katedry reči maďarskej pre Slovákou pozakladali, aby sa tak národy tieto jeden ku druhiemu priblížili, menovito, aby Slováci Maďarou, na sneme hovoriacich maďarsky, a Maďari Slovákou, hovoriacich na sneme slovensky, rozumieť mohli.

VIII. Rovnosti národnej duchom vedení žiadame, aby sa všetko panovania jedných národou a národností nad druhými národnosťami uhorskými z koreňa vyvrátilo, a tak žiaden národ ani v najmenšom od svojho vlastnieho ustupovať prinútený nebol: a z tohoto ohľadu žiadame, aby slovenský národ svoju národnosť svojimi farbami a zástavami označuvať smel bez prekážky. Zástavy červeno-biele máme za slovenskie, červeno-biele-zelenie za maďarskie, zástavy červeno-bielo-zelenie s címerom uhorským

za krajinskie. A tak chceme aj vodcov gardy národnej slovenskej len Slovákou a komando pre ňu slovenskô.

IX. Žiadame, aby právo národnieho voliteľstva nebolo určovanô rádom a stavom, ale duchom a právom rovnosti, a preto chceme, aby každý rodu svojmu verný, zločinstvom a výstupkami nezašpintaný občan a obyvateľ uhorský, dvacať rokov majúci, voliť a štyriadvacať rokov majúci vyvolený byť mohol. Odrodilí zradcovia národa, ktorí svoju materskú reč postupujú a či tajne, či zjavne proti právu, cti a slobode národa úklady stroja, úrady verejnie zastávať nesmejú. Menovito žiadame, aby od týchto čias ziaden zradca slovenskieho národa medzi Slovákmi úradovať nemohol. Zabúdajúc na doterajšie viny odrodilstva, chceme sa ubezpečiť na budúcnosť s tým osvedčením, že zradu krve, reči a národnosti slovenskej za zradu nielen nášho národa, ale celej vlasti uhorskej považovať budeme.

X. Žiadame slobodu tlače bez zákona tlače, slobodu vydávania novín a časopisov bez kaucií, zakladania tlačiarní a kamenopisární takže bez kaucií, ďalej slobodu úplnú schádzania a spolčovania sa ku poradám verejným o veciach obecných; neináčej i osobnú bezpečnosť pri cestovaní po krajine, lebo s bolesťou sa žalovať musíme, že nabudnutá teraz ústavná sloboda skrze rozširujúci sa po krajoch našich slovenských terorizmus a neprestajnô strašenia, vyhrážania natoľko sa potlačuje, že i verejnô pod holým nebom rečnenia k národu sa za buričstvo pokladá.

XI. Žiadame, aby sa pre uspokojenia spoluobčanov našich, po dedinách, mestečkách a kopaniciach bývajúcich a od dávnych rokov na rozličnie spôsoby od rozličných ľudí utláčaných, klamaných, o hory a pasienky, o role, obecnie živnosti, kopanice, výrobiská a inie ich majetky pripravovaných, aby sa tedy pre uspokojenia týchto ukrivdených občanov odrazu takie poriadky porobili, žeby oni ku svojim predešlým nepohnutým majetkom, teda ku svojím dávnym kopaniciam, pasienkam, horám, výrobiskám atď. prísť a týmto imaním neobmedzene oni a jejich potomci podľa práva vládnuť mohli. Žiadame ďalej, aby sa v tom smysle a tou cestou, ktorou sa urbárski poddaní od povinností urbárskych oslobodili, aj *allodiálni poddaní* (ktorí sa na iných miestach *majiteľmi slobodných živnosti*,[1] *kurialistmi, taxalistmi, kaštelnikmi, komornikmi, majornikmi*[2] menujú) od poddanskej práce a povinnovatosti zbavili, hlavne tí, ktorí tridsaťšesť rokov robotizeň panskú zbývali. Takže aby sa i *regalia beneficia*[3] k dobriemu obcí obrátili.

XII. Ponevráč slovenský básnik a spisovateľ Ján Kráľ i so svojím priateľom Rotarídesom, učiteľom v Príbelciach,[4] do ťažkieho väzenia v Šahách zatvorení sa preto, že ľud slovenský v Pribelciach pred verejne oznámeným zákonom ku hájeňú jeho slobôd povzbudzovali — z tej príčiny žiadame, aby títo, len preto, nevinní väzňovia a zástupcovia i rozširovatelia občianskej slobody čím skôr na slobodu vypustení boli.

XIII. Vediac to, že v susednom kraji Haliči (Galicii), takže pod berlou rakúskou s nami súcom, bratinskieho rodu Poliaci slobody, ktorie my požívame, ešte nedosiahli — preto, že im velikie prekážky nešťastná byrokracia v cestu klásť neprestáva — žiadame, aby všetky národy, pod uhorskou korunou súce, úradnými svojimi cestami mocný spolucitnosti kresťanskej a ľudskej hlas vyniesli a u Jeho Jasnosti nášho kráľa a pána vo Viedni o to prosebne nástojili, aby už konečne nešťastniemu národu spravedlivosť a milosť sa stala.

---

[1] Boli to živnosti nepodliehajúce cechovej povinnosti, napr. lekárnici.

[2] Ide o rôzne formy poddanských vzťahov.

[3] Príjmy z používania kráľovských práv.

[4] Išlo o akciu Jána Kráľa a J. Rotaridesa. Bližšie pozri dokument č. 2.

XIV. Slovenský národ kladie výmienku svojho šťastia a ubezpečenia svojej národnosti na vyplnenia týchto spravedlivých žiadostí; vyslovujúc predkom svoju úctu, vďaku a dúveru ku slávnemu Ministerstvu, tak aj ku všetkým občanom uhorským, ktorí tieto žiadosti podporuvať budú, naproti tomu v odkladaní alebo obchádzaní týchto našich žiadostí vidieť budeme odsudzovanie národa nášho ku bývalej slepote a služobnosti.

5

Žiadosti Slovákov a Ukrajincov uhorských, podané J. M. Hurbanom Slovanskému sjazdu v Prahe roku 1848.

Uverejnil K. Goláň, Príspevok k vývoju slovenskej politickej myšlienky. *Historica slovaca, roč. I[II, str. 227 a n.*

Na Slovanskom sjazde, konanom koncom mája a začiatkom júna 1848 v Prahe, bola, prirodzene, nastolená aj slovenská otázka v Uhorsku, a to v česko-slovenskej sekcii sjazdu. J. M. Hurban predložil tejto sekcii návrh požiadaviek uhorských Slovákov a Ukrajincov. Ide o prvý doklad slovensko-ukrajinskej politickej spolupráce v Uhorsku.

Sněm slovanský v Praze žádá, aby národ slovenský a rusínský v Uhřích ani v nejmenším potlačený nebyl; jmenovitě vyslovuje tento sněm svůj soucit k potlačeným od Maďarů soukmenovcům svým slovenským a rusínským; jmenovitě žádá, aby Slováci a Rusíni všeho toho účastní se stali, co oni jako žádosti svého kmene přednášejí a síce:

1. aby Slováci a Rusíni uherští byli od Maďarů uznáni za národ a v sněmě rovná práva s nimi měli.

2. aby měli své národní sněmy se zvláštním ustavičným (permanentním) slovensko-rusínským výborem, majícím právo a povinnosť bdíti nad národními právami slovenskými i rusínskými. Výbor tento by vykonával ustanovení sněmu národního a měl by práva všecky takové rozkazy centrálního uherského ministerstva, ktoré by slovenské a rusínské národnosti nebezpečenstvím hrozili, odvrhovati.[1]

3. aby si mohli zříditi národní školy jak počáteční tak reální, měšťanské, ústavy diocesské a ústavy pro vychování učitelů, dále ústavy literární vyšší, jmenovitě gymnasia, lycea, akademie, ústav polytechnický a jednu universitu. Řeč vyučování nech jest slovenská a rusínská a svoboda vyučování základ vychování národního.

4. aby stolice řeči slovenské a rusínské pro Maďary a maďarské pro Slováky a Rusíny na krajinské útraty zakládali.

5. aby žádný národ v Uhřích nebyl za panující vyhlašován a všickni rovnoprávni byli.

6. aby tí Slováci, kteří pro zastávání práv národních Slováků ve věženích se udržují, hned vypuštěni byli a na budoucnost aby nebylo dovolené žádného proto zavříti, že

[1] Je to prvá zmienka o možnosti zriadenia národného výboru ako orgánu národného. Z tejto myšlienky skrsla potom myšlienka na zriadenie národnej rady. Podobne významná je i navrhovaná spolupráca slovensko-ukrajinská.

práva národu slovenského neb rusínského brání aneb z buřičství obviňovati, který veřejně k lidu slovenskému neb rusínskému o slovenské neb rusínské národnosti rozpráví.

7. aby právo zakládání a udržování spolků takových, které by měli za cíl napomáhání rozkvétání národního slovenského neb rusínského života, Slovákům a Rusínům uherským odpíráno nebylo a oni zároveň Maďarům úplně práva spolkovitosti požívati mohli. Osvědčují se Slováci a Rusíni uherští, že s dosavadním uherským ministerium pouze a výhradně maďarsky smýšlejícím ani s jeho jednáním spokojeni nejsú.

6

Úvaha Ľudovíta Štúra „Pohľad na európske udalosti roku 1848" zo začiatku augusta 1848.

Uverejnil Slavenski jug, roč. 1848, č. 1—4 zo 6., 9., 11. a 12. augusta 1848. Uverejňujeme v preklade dr. J. Siráckeho. Pôvodný názov článku Pogled na europejske dogadjaje god. 1848. *Časť tretia a štvrtá bola už niekoľko ráz uverejnená.*

Ľudovít Štúr svoj pobyt v Záhrebe začiatkom augusta 1848 využil nielen na rokovania s bánom J. Jelačićom a inými chorvátskymi politikmi, ale aj na nadviazanie publicistických stykov s chorvátskymi časopismi, najmä s novozaloženým Slavenskim jugom, vydávaným za redakcie Dragutina Kušlana a Nikolu Krestiča od 6. augusta 1848. Doteraz sa tomuto Štúrovmu článku ako celku nevenovala takmer nijaká pozornosť, hoci ide o jeho veľmi dôležitý historicko-politický prejav. Štúr sleduje, vysvetľuje a analyzuje revolučné udalosti, ktoré sa vyvinuli v celej Európe od začiatku roku 1848 a venuje pozornosť najmä Francúzsku, kde februárové udalosti zapálili pochodeň revolúcie, ktorá sa rozšírila do všetkých oblastí Európy, vyjmúc Pyrenejský polostrov a Rusko. Pravda, Štúrov pohľad zaostáva za rozborom revolučných udalostí, ako ich podáva Karol Marx vo svojej práci *Triedne boje vo Francúzsku 1848—1849,* vydanej roku 1850, už aj preto, že táto práca vznikla neskoršie a mohla sa dotýkať aj výsledkov, ktoré revolučné udalosti roku 1848 mali vo Francúzsku. K. Marx vychádzal z podstatne inej pozície pri ich posudzovaní a analýze. Štúr venuje vo svojej úvahe osobitnú pozornosť aj revolučným hnutiam v Nemecku a Rakúsku, ako aj národným hnutiam rakúskych Slovanov v súvislosti so Slovanským sjazdom v Prahe a jeho cieľmi i výsledkami.

I. Tento rok je pre všetky európske národy veľmi významný. Kto by si ešte v minulom roku bol pomyslel o udalostiach, ktoré sa v ňom prihodili, že sa vyskytnú? Kto by bol budúcemu roku určil taký význam? No i keď nás tento rok takto zastihol, nepadol do sveta ako hrom z jasného neba. Európa sa dlho chystala na túto búrku, európsky vzduch bol znečistený mnohými výparmi a ovažel, a aj ticho, ktoré nastalo vo väčšej časti Európy v minulých rokoch, bolo, ako sa to často v prírode stáva, iba tichom pred búrkou.

Ako obyčajne doteraz, tak aj teraz bolo pôvodcom tohto hnutia Francúzsko, to slnko, okolo ktorého od dávnych storočí obiehajú ako planéty európske národy. Kto nepozná temperament francúzskeho národa, kto nepozná jeho oheň, tú božskú iskru, ktorá hneď vzplanie za všetko veľké a šľachetné? Kto ďalej nevie, že vo všetkom tom, čo sa týka rozvoja štátu (l'état), francúzsky národ od dávnych čias vedie európske národy, a že najhlbšie vplýva na ľudskú spoločnosť (la societé)? Štát a spoločnosť sú tie dva body, okolo ktorých sa oddávna točí myslenie francúzskeho národa, a ešte aj teraz sú stredobodom najnovšieho hnutia európskeho, ktorému, ako sme už povedali, dalo pôvod Francúzsko.

Francúzska revolúcia r. 1791[1] veľa urobila pre slobodu človeka a celých národov, no ešte viac sľúbila urobiť, lež ako to obyčajne býva, že pri násilnom čine sa prekročí miera, tak sa aj tu prekročila. Táto veľká udalosť ľudstva znamená epochu v rozvoji slobody národov. Touto udalosťou sa dokončilo to isté v štáte, čo v cirkvi reformáciou. Kontemplatívny a viac flegmatický Nemec požadoval slobodu v cirkvi, vo viere, v poznaní (Erkenntniss); aktívny a viac cholerický Francúz ju požadoval v spoločnosti, v štáte. Listy revolúcie sú plné úvah o právach človeka (droits de l'homme) a ich činy odpovedajú požiadavkám týchto. Francúzskou revolúciou človek prestal byť otrokom alebo sluhom druhého, prestal byť nerovný voči druhému v spoločnosti, pred súdom, v štáte, a v tom je jej ozajstné vierovyznanie. Ale revolúcia nezostala len pri tom. Keďže vyhlásila vojnu všetkému pozitívnemu, chcela zrušiť aj všetky ostatné rozdiely medzi ľuďmi, napr. v majetkovom ohľade, čo sa však, tak ako doteraz nepodarilo nikomu, nepodarilo sa ani jej. Keby to chcela uskutočniť, musela by ľudí urobiť rovnakými aj v nadaní, schopnosti, náklonnostiach atď., čo na jednej strane prislúcha prírode a na strane druhej vlastnostiam každého jednotlivca. No revolúcia vo svojom kolísaní neprihliadala ani na toto, a vo všetkom nadekretovala rovnosť. Túto úplnú rovnosť požadovala aj v oblasti politických práv. Ľuďom, ktorí sa pre chudobu nemohli venovať politickému životu, sama poskytla existenčné prostriedky, aby nemuseli pracovať a zanedbať politické úsilia. Na druhej strane revolúcia tak isto, ako nechcela trpieť otroctvo a poddanstvo vo svojej vlasti, nechcela ho trpieť ani mimo nej. Preto sľúbila pomoc všetkým utláčaným národom, ktoré sa chceli vymaniť z otroctva. V tom v krátkosti tkvie hlavná činnosť a úloha revolúcie, znamenajúcej epochu v dejinách ľudstva.

Revolúciou vlastne nedosiahla alebo nemohla dosiahnuť všetko, čo chcela a čo si zaumienila. Niečo neuskutočnila pre nemohúcnosť vo veci samej, niečo zase pre veľké prekážky a preto, že mnohému ešte nenadišiel čas. Ale spomienka na všetko to veľké, čo revolúcia chcela uskutočniť, zostala hlboko v srdciach Francúzov, ktorí si i naďalej želali byť na čele európskej civilizácie.

No s týmito veľkými spomienkami bolo veľmi neúmerné poníženie francúzskeho národa po páde Korzičana,[2] za reštaurácie,[3] i počas najnovšej vlády, ktorá už teraz padla, — za ktorej sa vplyv francúzskeho národa na riešenie medzinárodných otázok čoraz viac a viac strácal. Toto ponížcnie pocítil francúzsky národ najviac za Guizotovho

[1] Francúzska buržoázna revolúcia sa začala vlastne už roku 1789, Štúr má však zrejme na mysli až zvolanie zákonodarného zhromaždenia z 20. septembra 1791, ktoré malo vyslovene už republikánsku väčšinu. Tá sa dostala do protivy s kráľovou mocou.

[2] Napoleon Bonaparte (1769—1821), neskorší cisár Napoleon I.

[3] Doba reštaurácie nastala po zapudení Napoleona I. Rozpoznávame tzv. prvú reštauráciu po porážke Napoleonovej roku 1814 a po jeho návrate z Elby, a druhú reštauráciu po odchode Napoleonovom na ostrov Sv. Heleny roku 1815, ktorá trvala do júlovej revolúcie 1830.

ministéria,[4] tohto dobrého nástroja politiky Ľudovíta Filipa,[5] ktorý urobil všetko, aby udržal mier, tak veľmi potrebný na udržanie svojej dynastie. Kto pozorným okom sledoval novšie európske udalosti, iste sa pamätá na egyptskú a poľskú otázku.[6]

Národu, ktorý sa už raz dostal na čelo európskych udalostí bolo ťažko všetko toto prebolieť a cítiť sa ukrivdeným voči jednotlivým záujmom, hoci to boli aj záujmy dynastie, a na druhej strane ťažko aj preto, že francúzsky národ videl, že temer všetko, čo si v revolúcii vydobyl a získal, teraz opäť stratil. Chceme pripomenúť iba to, že vo Francúzsku malo politické práva len 180 000 ľudí, že sa pri rozdeľovaní služieb a vyznamenaní zahniezdil patronát,[7] tak veľmi zodpovedajúci zásadám revolúcie, a rozšírila sa predajnosť, čím sa kazila aj morálka. Ďalej treba pripomenúť tzv. septembrové zákony,[8] ktoré komore navrhol ako minister sám Thiers,[9] bývalý zakladateľ Nationalu, to stačilo na to, aby mohlo pobúriť temperamentných Francúzov. Francúzska revolúcia ďalej rozdelila a rozkúskovala majetok, a tak sa jej stalo, že mnohé rodiny boli prinútené prechádzať z poľnohospodárstva k remeslu a najmä do tovární a iných útočíšť proletariátu. Tak sa táto trieda úžasne zväčšila a čím viac musela strádať v spoločenskom živote, tým zázračnejšie účinkovali na ňu spomienky na minulosť, spomienky na veľkosť a slávu Francúzska, — kde sa najmenší mohol stať najväčším, aj spomienky na bývalú revolučnú vládu. Z týchto spomienok a z veľkej potreby sa zrodil a vystúpil do popredia socializmus a komunizmus, ktoré oba boli za rozdelenie a rovnakosť majetku, len s tým rozdielom, že ten prvý žiada majetok pre každého a neobmedzuje sa na jedinú štátnu formu, zatiaľ čo druhý žiada úplnú rovnosť majetku všetkých, čo myslí uskutočniť v krajnej republike. Oba tieto javy musia byť revolučné, obzvlášť posledný, ktorý by vo svojej dôslednosti musel pozmeniť celú doterajšiu štruktúru obyvateľov Európy, čo sa mu však nepodarí, lebo problém potravy (le pain)[10] sa nemôže stať hlavným problémom ľudstva a ľudstvo sa kvôli tomu nedá uzavrieť do Zuchthausrepubliky,[11] akú by vyššie spomínaný komunizmus musel uskutočniť. Všetky tieto sily, všetky tieto prúdenia, ktoré sme v krátkosti spomenuli, vyvolali terajšiu francúzsku revolúciu.

---

[4] Fr. Guizot (1787—1874), významný francúzsky buržoázny historik a politik, ktorý prepracoval francúzsku ústavu a bol ministerským predsedom Francúzska za panovania Ľudovíta Filipa.

[5] Ľudovít Filip, francúzsky kráľ v rokoch 1830—1848. Bol vnukom odstúpivšieho Karola X. a prezývali ho kráľom mešťanom.

[6] Tzv. egyptská otázka zamestnávala európsku verejnosť najmä počas vojnových akcií egyptského miestosultána Mehemeda Aliho, ktorý chcel, najmä roku 1841, vybojovať pre Egypt nezávislosť s pomocou Francúzska, ktoré ho však opustilo, takže bol napokon prinútený zrieť sa Sýrska a uznať zvrchovanosť tureckého sultána. — Poľskou otázkou myslí Štúr boj Poliakov za obnovenie štátnej samostatnosti a najmä udalosti roku 1846, ktoré viedli k vteleniu dovtedy čiastočne samostatného Krakovska do Rakúska.

[7] Myslí sa tu na uplatnenie vplyvu rôznych ochrancov jednotlivcov usilujúcich získať výhody.

[8] Ide o zákony, ktorými sa likvidovali výdobytky tzv. februárovej revolúcie a nastoľovala sa kontrarevolučná vláda.

[9] A. Thiers (1797—1877), francúzsky buržoázny politik a dejepisec. Roku 1830 založil časopis National, ktorý sa stal orgánom francúzskych buržoáznych republikánov a vychádzal až do roku 1851, kedy po štátnom prevrate zanikol.

[10] Vlastne chleba.

[11] Doslova trestnicová republika.

K ideám égalité, liberté,[12] k tomuto výdobytku veľkej francúzskej revolúcie, pridružila sa v terajšej revolúcii aj veľká a krásna myšlienka fraternité des peuples, bratstvo národov. Pravda, Boh a ľudstvo je jedna rodina, a skôr alebo neskôr sa táto veľká pravda spozná a uskutoční, ale len vtedy, keď sa všetky európske národy osamostatnia a oslobodia. Kým jeden národ vládne nad druhým, kým jeden druhý utláča, kým sa každý ako človek necíti dôstojne, nemôže byť nič z bratstva národov, lebo nemôže byť bratstvo medzi pánom a sluhom, ale len medzi slobodným a slobodným. A na druhej strane národ, ktorý sa ešte neusiluje o samostatnosť, ktorý trpí, aby mu iný vládol a používal ho za nástroj vo svoj prospech a aj na utláčanie slobody iných národov, ešte nie je dôstojný človeku a nie je hodný bratstva slobodných národov. Terajšia francúzska revolúcia, pravda, vyslovila túto krásnu zásadu, po druhý raz sľúbila pomoc utláčaným národom, ktoré by sa chceli chytiť zbrane za svoju slobodu, no dosiaľ tento sľub zostal len prázdnym slovom. Lamartine[13] ukázal, že je lepší filozof a filantrop v teórii ako muž a filantrop v praxi. Ostatne neveríme, že Francúzi aj uskutočnia túto veľkú ideu ľudstva. Podľa našej mienky postaví sa na jej čelo iný národ, ktorý viac vytrpel ako francúzsky, národ, ktorý prechováva viac lásky voči ľudstvu ako Francúzi, ktorí sa častokrát s ňou viac vystatujú, než aby v jej duchu pracovali.

Dnešné hnutie teda, ako sme už povedali, vyšlo z Francúzska, krajiny európskeho obrodenia. Hneď na začiatku povalilo trón mesiaca Júla[14] práve vtedy, keď sa tento nazdával, že je najbezpečnejší, keď si myslel, že zoskupil okolo seba najviac síl, keď upevnil svoj vplyv aj v iných románskych krajinách, najmä v Španielsku. Z tejto výšky spadol trón Filipov, a človek, ktorý bol ochotný považovať sa za najšťastnejšieho a najmocnejšieho, musel utekať z krajiny. Šiel cestou druhých, čo sa mu podobali šťastím i činmi. S ním prepadli aj jeho prívrženci, a je pozoruhodné, že sa všetci tak poplietli, že pri svojom nešťastí nemysleli ani na odpor, ale odovzdali sa bez akéhokoľvek vzdoru osudu. Tak sú potrestaní tí, ktorí neveria v silu národov a snažia sa obrátiť ju vo svoj prospech. Hneď po kráľovom úteku bola vyhlásená republika a ustanovená dočasná vláda, na čelo ktorej sa postavil Lamartine, známy básnik a filozof. Dlho sa hádali, aká republika by mala prevládať, ale Lamartinov prejav k vzrušenému národu vyriešil otázku v prospech republiky, aby som tak povedal demokratickej. Túto republiku mal už národ, a práve chudoba, ktorá revolúciu uskutočnila, nemala v nej dôveru. Nezáležalo jej len na politických právach, len na úplnej politickej rovnosti, záležalo jej aj na rovnosti spoločenskej (sociálnej), aby si zabezpečila potraviny a lepšiu existenciu. Ale potešená prvým úspechom vzdala sa toho, aby naraz dosiahla všetky svoje túžby, tým viac, lebo aj v tomto poslednom ohľade sľubovalo sa jej všetko možné, a prvú jej biedu uspokojili peniaze z verejných prostriedkov. Tak sa stalo, že trojfarebná obyčajná zástava premohla jednofarebnú červenú zástavu sociálnej republiky, ktorú chceli uskutočniť socialisti a komunisti, a táto posledná zástava bola na istý čas odstránená. Ale táto červená zástava sa objavila minulého mesiaca a viedla za sebou vzburu, ktorá nemá páru v jednotlivých mestách. Za niekoľko dní padlo v Paríži následkom tejto vzbury 12 000 ľudí.[15] To bol boj sociálnej republiky, to bola vojna

---

[12] Rovnosť, sloboda a bratstvo, heslá Veľkej francúzskej buržoáznej revolúcie z roku 1789.

[13] A. Lamartine (1780—1869), slávny francúzsky básnik a štátnik, za februárovej revolúcie roku 1848 minister zahraničných vecí.

[14] T. j. trón Ľudovíta Filipa, na ktorý dosadol po júlovej revolúcii roku 1830.

[15] Ide o júnové povstanie parížskeho robotníctva, nespokojného s opatreniami dočasného vládneho výboru ovládaného demokratickými republikánmi a maloměšťackymi republikánmi.

nemajetných proti majetným, majúca za cieľ rozdelenie celého majetku medzi všetkých, bez akejkoľvek zásluhy, bez akejkoľvek práce. Nateraz sa boj skončil a demokratická republika prevládla, no napriek tomu v Paríži nie je úplný pokoj. — Cavaignac[16] premohol sociálnu republiku a stal sa francúzskym diktátorom, hoci sa po víťazstve chcel zrieť funkcie predsedu vlády. Cavaignac je z predchádzajúcich čias známy ako republikán, ale kto uhádne, na aké myšlienky ho mohol priviesť tento prvý konflikt so sociálnou republikou? Či zostane verný republike a zriekne sa vlády, keď jej vráti úplný pokoj; či sa stane francúzskym Washingtonom, Demouriezom,[17] alebo aspoň Monkom?[18] Napokon nebudeme ho súdiť vopred, na to bude dosť času aj neskoršie. — Poznamenávame ešte iba to, že francúzska republika aj s tejto stránky, ktorú sme spomenuli, aj z druhej, pre centralizáciu francúzskeho života v Paríži, má ťažké postavenie. Celý francúzsky politický a spoločenský život je sústredený v tomto meste, ktoré Francúzi nazývajú metropolou sveta. V tomto meste prežil francúzsky národ svoj život, svoju históriu. K tomuto mestu sa utieka každý Francúz tak, ako nasledovatelia arabského proroka k Mekke a Medine,[19] len s tým rozdielom, že Francúz, ktorý sa chce dostať do vyšších oblastí života, chce a musí v tomto meste navždy zostať. Všetko, čo bolo vo francúzskom živote vynikajúce, všetko žilo v Paríži. Takto francúzske provincie boli pozbavené vyššieho života, vo všetkom dostávajú impulz z jedného mesta. Ale taký život, kde všetko vo všetkom vychádza z jedného bodu, kde je tento bod nepremenlivý, tam je život už sám osebe monarchiou a podľa toho aj najvhodnejší pre politickú monarchiu. V republike musí všetko žiť, všetko sa pohybovať a prechádzať vždy z jedného miesta na druhé, prechádzať z jedných rúk do druhých, lebo v opačnom prípade sa ničí rovnosť, bez ktorej slobodná spoločnosť nemôže existovať. Aténčania ostrakizmom[20] vyhnali zo svojho mesta Aristida[21] len preto, lebo si svojou láskou k pravde získal meno spravedlivého (too Sikxtov) a tým vynikol medzi svojimi spoluobčanmi. Ak Francúzom naozaj záleží na tom, aby sa republika upevnila a zabezpečila pre budúce časy, musia vo Francúzsku zaviesť iné politické a administratívne nariadenia, než aké sú tam teraz v platnosti. Želáme si to aj kvôli Francúzom, aj kvôli nám samým. S existenciou francúzskej republiky sa viaže aj slobodný pokrok všetkých ostatných štátov. Tento je jej následkom, a ak skrachuje republika, ihneď krajina, ktorej je pokrok tŕňom v oku, napne všetky svoje sily, aby národy vrátil do starého jarma. No

---

Podrobne o ňom pozri K. Marx, *Triedne boje vo Francúzsku 1848—1850,* str. 163 a n., Marx-Engels, *Vybrané spisy I.*

[16] L. Cavaignac (1802—1857), francúzsky generál a republikánsky politik, ktorý potlačil povstanie parížskych robotníkov roku 1848 a bol zato poverený dočasným vedením štátnych záležitostí. Pri prezidentských voľbách však prehral oproti Napoleonovi Bonapartovi, ktorému tak umožnil cestu k obnove monarchie.

[17] G. Washington (1732—1799), generál a zakladateľ USA. — Ch. Fr. Dumouriez (1739 až 1825), francúzsky generál v období Veľkej francúzskej revolúcie.

[18] G. Monk (1608—1670), vynikajúci anglický vojvodca za vlády O. Cromwella, ktorý svoje vojská použil však v prospech návratu kráľovstva.

[19] Pútnické miesta mohamedánov na Arabskom polostrove s hrobom Mohamedovým.

[20] Črepinový súd, ktorý používali v Athénach proti štátnikom, ktorí sa stali nebezpečnými pre občianske slobody, a to tak, že občania napísali na črepinu meno nebezpečného, čím vlastne uskutočnili istý spôsob hlasovania.

[21] Vlastne Aristeides, ktorý bol pre svoj odpor proti Themistoklovi, ktorý chcel zriadiť loďstvo roku 483 pred n. l., ostrakizmom vyhnaný z Atén, ale neskoršie se tam vrátil.

i keby sa čosi také s francúzskou republikou prihodilo, to sa jej nijako nepodarí. História nejde nikdy nazad, a jej kroky sa môžu zastaviť len na chvíľu.

II. Vlny francúzskeho hnutia nezostali len vo vnútri krajiny, ale prenikli ďaleko za jej hranice. Ak reforma bola potrebná vo Francúzsku, inde bola ešte potrebnejšia. Pozrime sa najprv na románske štáty, aké vlnenie tu zapríčinilo francúzske hnutie a potom prejdime na svet germánsky a náš slovanský.

Taliansko toto hnutie strašne vzbúrilo. Aj v ňom vrelo už oddávna a malo to aj dosť príčin. Táto rozdelená, rozkúskovaná, ubitá a utláčaná krajina prírodných krás so svojím utláčaným národom je krásna, ale nešťastná. Taliansky duch už dávno začal protestovať proti tomuto útlaku a myslieť na slobodu svojho krásneho Talianska. Známe sú dejiny karbonárov a spoločnosti „giovine Italia" (mladé Taliansko).[22] Ale plameň vzbury vzplanul v Taliansku len v súvislosti s francúzskym prevratom a národ lombardský a neapolský povstal v mužnej vojne proti svojím utláčateľom. Na toto rázne povstanie Talianov nepochybne pôsobil pápež Pius IX., vzdelaný muž horiaci kresťanskou láskou k ľudstvu, ktorý iste z tej duše ľutoval svoj národ, rozkúskovaný ako stádo.[23]

Bez akýchkoľvek iných pohnútok hneď po svojom zvolení nastúpil na trón ako reformátor sveta. Ale v tejto veľkej práci zo začiatku nezadieral do cirkvi, lebo vedel, že už aj mienená reforma štátu, ktorým vládne, je sama o sebe veľkou prácou. Hneď uviedol do života najpotrebnejšie reformy, odpustil pozavieraným politickým delikventom, Rímu dal municipálne práva, rozdelil vysoké úrady ľuďom svetského stavu, schválil sformovanie štátnej rady atď. Dávno nemalo Taliansko takého múdreho panovníka, takého šľachetného človeka a celé vzplanulo radosťou nad jeho skutkami. Poznáme entuziazmus, ktorým za Pia IX. takrečeno horelo celé Taliansko. Neskoršie Pius IX. k ľútosti národa trochu cúvol, nedbajúc na popudy rakúske a francúzske, ktoré vždy vo svojej mysli spojoval s revolúciou, ktorá sa zrodí z činov ich vlád. Ale dielo Pia IX. už mocne účinkovalo na jeho národ. V Neapoli, kde kráľ vládol tyransky,[24] kde sa tisíce grófov a všelijakých iných šľachticov, ako aj tisíce lazzaronov[25] prižívovalo na pote národa, národ sa chopil zbraní a prisvojil si práva, ktoré dala svetu veľká francúzska revolúcia. Kráľ chcel národ znova oklamať a násilím mu vziať to, čo mu dal už dávnejšie, ale na to vznikla ďalšia vzbura a pravdepodobne národu už nevezme slobodu, ktorá mu patrí. V Lombardsko-benátskom kráľovstve[26] sme taktiež videli, že národ začal revolúciu, ktorá trvá dodnes, lebo aj tam bašovala Metternichova vláda,

[22] Členovia tajných spolkov, sledujúcich demokratické a osloboditeľské hnutie v Taliansku v 19. stor., prezývaní podľa stredovekých prívržencov strany Guelfov. — Mladé Taliansko bolo tajné združenie italských vlastencov, usilujúcich o oslobodenie a zjednotenie Talianov v jeden štát.

[23] Pius IX. nastúpil vládu roku 1846. Roku 1848 napriek svojim snahám zmodernizovať pápežský štát sa stal odporcom revolučných snáh a postavil sa aj proti zjednocovacím snahám Talianov.

[24] Ide o kráľa Ferdinanda II. (1830—1859), ktorý keď na Sicílii vypuklo 10. februára 1848 povstanie, vyhlásil ústavu a amnestiu, ale sicílsky ľud ho jednako zbavil trónu a povolal za kráľa syna sardínskeho kráľa Karola Alberta Ferdinanda. Povstanie preniklo i do Neapolska, ktoré Ferdinand II. potlačil, a neskoršie sa pomstil povstalcom tým, že uvrhol do väzníc vyše 22 000 ľudí.

[25] Tak boli nazývané lumpenproletárske živly talianskeho obyvateľstva, často zneužívané absolutistickými vládami aj na kontrarevolučné ciele.

[26] Bolo v severnej časti Apenínskeho polostrova a patrilo Habsburgovcom.

ktorú národ znášal o toľko ťažšie, že bola vládou cudzincov. Nemci by rozhodne chceli ospravedlniť svoju vojnu, lebo vidia, že je namierená proti talianskej slobode, ale to vonkoncom nejde. Hovoria, že musia zachovať časť svojho vojska, že by odpadnutie Talianska zmenšilo obohodný a všelijaký iný osoh, ktorý majú z Talianska atď., ako by bohatstvo časti jednotlivcov (pravý germánsky názor) znamenalo blahobyt celého národa a ako by hmotný osoh bol vyšší ako najsvätejšie záujmy národa a ako by národ bol len preto na svete, aby inému prinášal osoh. Dovoľte národom, aby boli slobodné: to bude pýcha ľudstva, to prinesie aj hmotný osoh všetkým, a to omnoho väčší, než má teraz hociktorý národ z druhého utláčaného národa. Starý je tento názor i starý svet, ale starý svet umiera a nový sa rodí. Slovan, ktorý práve v tomto novom svete vystupuje na javisko sveta, nemôže prechovávať takéto myšlienky a na tieto vzťahy musí aplikovať svoje príslovie: Čo praješ sebe, dopraj aj iným!"

Iné románske národy, Španielov a Portugalcov, francúzska vzbura nevzrušila. Tieto národy, obzvlášť prvý, ešte pred nedávnom viedli vojny, v ktorých sa sila národa nadobro opotrebovala, a aj ináč tieto národy, kedysi utláčané inkvizíciou, zotrvávajú ešte viac menej v letargii, ako keby sa ich duch nevedel pozdvihnúť.[27]

Práve teraz povstali Rumuni vo Valašsku a Moldavsku, zvrhli doterajšiu vládu a nastolili republiku; no, ako sa nám zdá, urobili to skôr preto, aby nasledovali Francúzov, než aby to národ považoval za potrebné.[28] Aspoň nám sa tieto udalosti nezdajú také dôležité, iba do tej miery, že by mohli dať impulz k ešte väčšej európskej vojne.

Hneď po francúzskej vzbure revolučná vzbura prenikla ako blesk celou nemeckou krajinou. Vzbúrili sa Mníchov, Berlín i Viedeň; tam kráľ musel zložiť svoju dôstojnosť. v Berlíne padol doterajší kabinet so svojou politikou a kráľ musel pristúpiť na koncesie, ktoré požadoval ľud; z Viedne musel utiecť Metternich, starý nepriateľ každej slobody, človek bez srdca, ktorého najvyšším cieľom bola politická dynastia a ktorý všetky národy považoval za jej prostriedky. Tieto tri dvory najviac hatili rozvoj slobody v Nemecku a najviac ním otriasli. Ale rozkúskované Nemecko najviac potrebovalo jednotu, lebo za takejto rozbitosti nemeckým panovníkom bolo ľahko utláčať svoje národy, a národ nemecký ako celok nemal v takomto stave v Európe nijakú politickú váhu. Nemecký snem (Bundestag), sídliaci v Frankfurte nad Mohanom, bol pictus masculus,[29] ktorý robil všetko, čo požadoval pruský a rakúsky dvor, obzvlášť tento posledný. Nikdy nereprezentoval celok nemeckého národa. Nepracoval podľa jeho vôle, ale bol len nástrojom jednotlivých panovníkov a hlavne nástrojom na utláčanie nemeckej slobody. Takýto stav sa Nemcom zunoval, hneď sa vyslovili za druhú jednotu a za tým účelom vytvorili nemecký snem vo Frankfurte. Máme pred sebou výsledky tohto snemu a zdá sa nám, že sú len druhým vydaním bývalého frankfurtského sväzu (Bundu).

Na čelo Nemecka bol postavený nezodpovedný správca, ktorý spolu s ministeriom má vykonávať uznesenia nemeckého sväzu a reprezentovať jednotu nemeckej vôle, lež robiť tak v dohode s nemeckými vládami. Nemci teda chceli urobiť správcu nezávislým (souverain) a uznali nezávislosť jednotlivých vlád. Uvidíme, že toto je začarovaný kruh, v ktorom Nemci sa budú točiť. No napriek tomu si myslíme, že s malým úspe-

---

[27] Spavosť, ospalosť.

[28] Povstania potlačili cárske vojská. Vo Valašsku podarilo sa predtým prinútiť kniežа Bibescu, aby vydal ústavu, ale Bibesco sám opustil potom Bukurešť.

[29] Silný maľovaný.

chom. Z neho poriadne vykrúha starý nemecký Michel.[30] Toto protirečenie dobre vystihla nemecká republikánska strana a preto sa snaží dosiahnuť úspech podľa svojho. Myslíme, že nedopustí, aby sa veci takto vyvinuli a že sa zo všetkých síl bude usilovať preformovať Nemecko. Zosilnie po partikulárnych úsiliach Nemecka, keď už teraz vidíme, že hannoverský kráľ vôbec nechce počuť o frankfurtskom sneme,[31] a Prusko sa chystá protestovať proti tomu, aby centrálny nemecký minister rozkazoval jeho vojsku. Každopádne bude tu dosť prekážok. Nemáme nič proti nemeckému zriadeniu vo vnútri jeho hraníc, ale ako Slovania musíme sa s najväčším rozhorčením vysloviť proti tomu, aby zasahovalo do našich štátov a národov. Odvažujú sa prisvojovať slovanské krajiny, Čechy a Moravu, polovicu Poznanska, Sliezsko, Kraňsko, Istriu, Korutansko a Štajersko. To nie sú vaše krajiny, ale naše, voláme, nebudú a ani nemôžu byť vašou ochranou, ale naším domovom. Historické právo prestalo a na Čechy, Moravu a Poznansko ho nikdy nebude môcť dokázať. Dosť sme sa naotročili a naslúžili cudzincom, chceme už raz čosi urobiť aj pre seba. Nemci vo Frankfurte hovorili, že nám budú garantovať národnosť, no ubohý je to národ, ktorý si nechá garantovať najbližšiu osobnosť, akú len môže mať! A aké garancie národy dostávajú, to dokazuje Poľsko, ktorému bola aj v kráľovstve aj v Poznańsku aj v Haliči garantovaná národnosť a sloboda viedenským kongresom,[32] ale v Poznansku, v Haliči Nemci všade zaviedli svoj jazyk, svoje obyčaje, svoju byrokraciu, ubíjajúcu myseľ i dušu slovanskú. Nechceme teda vašu garanciu, dajte nám pokoj a ak Boh dá, zaobídeme sa aj bez vás. Národ si sám svojou mocou, svojou silou bude garantovať svoje blaho. Viedenčania radostne plávali nad Fankfurtom a všade vyvesili nemeckú trojfarebnú zástavu.[33] Ale oni sú nanajvýš spokojní aj so svojím postavením dedičného mesta cisárstva, veľmi dobre im padne aj hmotný osoh, ktorý plynie z takéhoto postavenia; radi by sa aj celkom stali Nemcami a združili sa s nemeckými bratmi a zostali panovníkmi všetkých týchto štátov, ktoré teraz patria pod Rakúsko. Podľa našej mienky Viedenčania by sa radi zasnúbili z Nemeckom a ako svadobný dar priniesli všetky rakúske štáty; no z tej raže nebude múka, lebo nemecké národy nič neviaže k Nemecku. Nech Nemci celkom pristúpia k nemeckému svätu, v poriadku, to je ich právo, oni sú nemecký národ, ale my za nič na svete nepôjdeme s nimi.

Ostatné germánske štáty zostali pokojné okrem Dánska, ktoré nemecký frankfurtský parlament vyzval na súboj pre holštýnskych a šlezvických Nemcov,[34] ktorých by Dáni chceli podáničiť a Nemci ako svojich bratov pripojiť k sebe. Svete, čuduj sa, Nemci bojujú za svojich súkmenovcov a nás by chceli mať pod nemeckou nadvládou. Aké je to protirečenie. Teraz v tejto vojne Nemci majú prázdniny a snáď nastane úplný mier.

Terajšie hnutie Anglickom nepohlo, ono už dávno kráča v duchu slobody, a preto

---

[30] Národná prezývka pre Nemcov.

[31] Frankfurtský parlament zasadal od mája 1848 a mal za cieľ uskutočniť zjednotenie Nemecka s Rakúskom. Česi však tento snem neoboslali a jeho rokovania sa utápali v teoretizovaní. Snahy frankfurtského parlamentu blokoval pruský kráľ. Napokon frankfurtský snem nič nedosiahol.

[32] Zasadal po zvrhnutí Napoleona I. a dal Poľsku aspoň čiastočnú náhradu v tzv. kongresovke.

[33] Čierno-zlato-červenú.

[34] Išlo o pripojenie Holštýnska a Šlezvicka k Nemeckému spolku. Rakúsko a Prusko však nevyhoveli výzve začať vojenské akcie proti Dánsku kvôli tejto veci. Spomínané dve krajiny pripojili sa k Prusku až roku 1864, proti vôli Rakúska.

národ nemusel hľadať prostredníctvom vzbury to, čo dostal mierovou cestou. Len v nešťastnom Irsku, kde Angličania už od stáročí vyciciavajú národ, ktorý chodí špinavý a otrhaný, musí sa uspokojiť so zemiakmi ako s celoročnou stravou v tom čase, keď sa Angličan veľkolepo oblieka a najchutnejšie je z jeho potu, tu sa dávny duch agitácie chce vzbúriť. Iri, synovia Fingala a Ossiana,[35] žiadajú si za svoju vlasť, za svoju zelenú vlasť, nezávislosť a preto chcú uskutočniť repeal, čiže odvolanie zákonodarného spojenia s Anglickom, čo O'Connel[36] už dávno hlása. O'Brien,[37] náčelník mladého Irska, stojí na ich čele. Angličania práve teraz zamýšľajú prísne postupovať proti Irsku a Iri sa chystajú. — My utláčaným národom, a teda aj Irom, želáme všetko dobré a veľa šťastia.

Švajčiarsko skončilo svoju prácu ešte pred francúzskym prevratom.[38] Jeho slabosť bola v tom, že takmer každý kantón sa stal sám sebe pánom. Tento stav, ktorý podkopával silu mladého štátu chceli v poslednom čase niektoré kantóny zneužiť, a keďže boli zavedené reakčnou stranou, a obzvlášť jezuitmi, utvorili tzv. Sonderbund, pozostávajúci zo 7 kantónov pre nič iné, než pre obranu zovšadiaľ vyhnaných jezuitov a ich učení.[39] Takýto postup urazil iné kantóny — a keďže odporujúce kantóny nechceli podobrotky uznať plnú moc národného parlamentu (Tagsatzung), museli ju uznať pozlotky. Vyhlásili im vojnu, ktorá sa však hneď aj skončila. Dufour[40] porazil Sonderbund a kantóny, ktoré kedysi pri Morgartene[41] vydobyli Švajčiarsku slobodu, boli rozbité za niekoľko dní. Nepomohli im ani hrdinovia obskurantizmu, ako rakúsky salis-soglio,[42] ktorí hanebne museli utiecť do Talianska. Treba bojovať za spravedlivú vec a vtedy sa zvíťazí.

III. Pozrime sa ešte teraz na svet, ku ktorému nás tiahne srdce, na svet náš slovanský. Kto žiadostivejšie očakáva lepšie časy než národ náš, a kto má príčinu žiadostivejšie ich očakávať? Od stáročí svet slovanský len upadá a okrem hrdinského oslobodenia srbského kmeňa spod hnusného tureckého jarma[43] nebolo udalosti, ktorá by rozveselila smútiacu dušu slovanskú. Rozkúskovaný a utláčaný, prinášajúci za obeť um, silu a všetky iné osohy, za čo sa mu dostáva len útlak doma a pohŕdanie pred svetom, žije národ náš práve podľa slov básnika ako kalúž v tmách. Príchod nových čias s radosťou privítali srdcia slovanské, ale kmene naše ťažko utláčané, rozkúskované, ešte málo vzdelané a navzájom ešte slabo spojené, nevedeli doteraz využiť tieto

---

[35] Vojvodca starých Írov a jeho syn, ktorý podľa povesti zachoval otcove hrdinské činy v hrdinských básňach tzv. Ossianových.

[36] M. O'Connel (1775—1847), írsky bojovník za slobodu, zakladateľ Loyal National Repeal, pomocou ktorého chcel dosiahnuť rozlúčenie zväzku Írska s Anglickom.

[37] O'Brien (1803—1864), jeden z írskych zakladateľov chartizmu, stúpenec tajného volebného práva a ľudového zastupiteľstva.

[38] Išlo o separatistickú vojnu tzv. Sonderbundskrieg v dňoch 4. až 28. novembra 1847, ktorej podstatou neboli iba náboženské spory medzi protestantskými a katolíckymi kantónmi, ale i náhľady na spôsob vládneho systému. Podnet k bojom dalo rozhodnutie Švajčiarskeho spoločenstva a vykázaní jezuitov z Luzerna, proti čomu sa postavilo sedem kantónov, ktoré sa spoliehali na pomoc Rakúska a Francúzska.

[39] Jezuiti sa osadili v Luzerne roku 1844.

[40] Generál Dufour velel vojskám Švajčiarska a zabezpečil jednotu štátu.

[41] Slávna bitka, ktorá bola zvedená roku 1315 a zabezpečila Švajčiarom slobodu.

[42] Nepriatelia tmárstva.

[43] Srbi vybojovali svoju samostatnosť na Turkoch v bojoch roku 1815 a roku 1817 bol Miloš Obrenović vyhlásený za dedičné knieža srbské, čo uznalo aj Turecko.

nové časy tak, ako by chcel z kaluže a tmy vyšlý syn slovanský. Medzitým niektoré vetvy, najmä česká, vyvinutejšia a vzdelanejšia než iné, poponáhľala sa využiť tieto mimoriadne časy. Dostala niektoré politické úľavy vo Viedni, hoci dosiaľ viac sľubované než uskutočené.[44] Ostatné slovanské vetvy v Rakúsku dosiahli to isté po viedenskom prevrate bez toho, aby sa o to boli usilovali a pričinili. Tak dostali niektoré úľavy Poliaci v Haliči, Moravania, Slezania, Slovinci v Štajersku, Kraňsku a Korutánsku.[45] Aj Chorváti, spojení s Maďarmi, dosiahli to, čo želali. No tie osobitné priania, ktoré Chorváti, Poliaci a Slovinci vyslovili, neboli splnené, ale úplne odmietnuté, s výnimkou jedinej žiadosti Chorvátov, že dostali za bána syna národa svojho.[46] Naproti tomu sú niektoré vetvy ešte také zanedbané, skazené cudzím vplyvom, že sa dali prinútiť na očividné utláčanie svojho života, a čo je ešte horšie, vo svojej zaslepenosti samé za tým túžili, ako napr. Moravania, Poliaci v Sliezku a aj istá časť Slovincov, ktorí si zvolili poslancov do nemeckého frankfurtského snemu a tak sa podrobili svojvôli Nemcov. Prisťahovaní Nemci na Morave a v Sliezsku rozvinuli na našej zemi trojfarebnú zástavu nemeckú a prehovorili zaslepený ľud, aby sa spojil s Frankfurtom. Títo vyučení utláčatelia trhali celou svojou silou Moravanov od Čechov, Slezanov od Poliakov. Podobnými úskokmi sa dalo zaslepiť aj Dalmátsko, ktoré sa dosiaľ nespojilo so svojou sestrou Chorvátskom. Češi rázne a hrdinsky odrazili všetky útoky nemecké, odmietli všetky rozkazy nemeckej vlády vo veci volenia poslancov pre Frankfurt, dokonca hrdinsky zmarili všetky úskoky Nemcov, ktorí sa rozťahovali po celej krajine.[47] Preto sa aj stali tŕňom v oku všetkým Nemcom, chcejúcim si osvojiť krásnu túto krajinu, kolísku hrdinov. Ale génius Slávie radostne pozeral na zem túto, ktorá od stáročí v jarme nemeckom úpäjúca, predsa si hrdinsky zachovala svoj starý slovanský ráz. V delení našom je sila nepriateľa nášho a náš hrob; v spojení našom je záhuba a naše spasenie. Aj Poliaci v Poznansku, keď sa iné národy dvíhali, skočili na nohy. Pruský kráľ v tiesni, ktorú mu spôsobila berlínska revolúcia, sľúbil Poliakom zriadenie provincie Poľskej, pravda, pod jeho protektorátom. S radosťou sa Poliaci uchopili diela. No len čo ho začali, už tu bolo pruské vojsko, ktoré začalo strieľať, páliť a rúbať všetko, čo nosilo poľské znaky a štvať všetky živly proti Poliakom. Treba pripomenúť, že už predtým Nemci odtrhli časť Poznanska,[48] ktorú ponemčili a prisľúbili, že zvyšok sami dajú Poliakom. Ale aký to krutý klam. Prišli ako vlci, pálili všetko, bili a rúbali. Proti presile regulárneho vojska sa nemohol udržať ani génius Mieroslavského.[49] Poliaci prehrali a krajina zostala Nemcom. Nemci popáchali v našich časoch neslýchané ukrutnosti

---

[44] Štúr má tu na mysli zrejme sľub viedenskej vlády na nespokojnosť Čechov z marca 1848 nad tým, že mali byť pre české krajiny zriadené samostatné najvyššie úrady a krajinský ústavodarný snem, ale nevyhovelo sa požiadavke spojenia českých krajín spoločným snemom.

[45] Išlo najmä o zmiernenie dovtedy nepriaznivého vzťahu Viedne k týmto národnostiam. Stalo sa tak najmä v súvislosti s postojom Viedne k českému a maďarskému národnému hnutiu.

[46] Jozef Jelačić, ktorý však sa stal nástrojom kontrarevolúcie.

[47] Štúr má tu na mysli úspešnú agitáciu proti oboslaniu frankfurtského snemu českými národnými poslancami.

[48] Poznansko sa dostalo k Prusku pri prvom delení Poľska roku 1772. V rokoch 1807—1815 patrilo k varšavskému kniežatstvu a potom bolo opäť pripojené k Prusku.

[49] L. Mieroslawski (1814—1878), poľský bojovník za slobodu, ktorý roku 1845 vznietil v Poznani povstanie proti Prusom. Zradený dostal sa do rúk pruských úradov a bol odsúdený na smrť. V marci 1848 sa dostal na slobodu a zúčastnil sa na rôznych miestach Európy revolučných bojov. Za povstania roku 1863 bol zvolený za diktátora.

v Poznani,[50] mnohým zajatým Poliakom vypálili znak na čelo. To je tá vzdelanosť nemecká!

Teraz uvideli Poliaci, aké sympatie prechovávajú Nemci voči nim. Kým zamýšľali použiť Poliakov ako zbraň proti bratskému plemenu, proti veľkej Russii, pred ktorou Nemci takzvaný rešpekt majú, dotiaľ boli nemecké ústa plné sympatie pre Poľsko, ale odvtedy, čo Poliaci dali na javo, že oni aj nemecké jarmo ťažko nesú a želajú si zhodiť ho, odvtedy im vypaľujú znak na čelo! Ľahkoverní Poliaci presvedčení o akosti sympatií nemeckých a strácajúc nádej vo Francúzov, obrátili teraz svoje oči k rodným svojim bratom Slovanom, ktorých sa nic z neznalosti svätých zväzkov s bratmi svojimi, ale z akých takých ohľadov na národy európske, zo sebeckej a nimi obľúbenej partikulárnosti, zo strachu pred Ruskom stránili. Do toho času zapadá zvolanie Slovanského sjazdu do Prahy.[51] S nádejami a osobitne vrelým citom schádzali sa Slovania zo severu a juhu, východu a západu do tohto mesta, matky západného Slovanstva. Nikdy ešte neboli sa tak zišli, nikdy ešte od nepamätného rozchodu nepodali si bratské ruky synovia slovanskí. Mnoho vytrpeli od čias rozchodu svojho: jedni upadli do ťažkého jarma cudzinstva a otročili tam krvopotne, druhí utržili rany v bitkách, z ktorých sa ťažko vyliečili, tretí zas napolo sa vyslobodili z nebezpečenstva života, štvrtí celkom zahynuli a odumreli bratom svojim, ale všetci ostatní boli si takí cudzí, že sa ťažko podľa mena poznávali.

Aká teda radosť, aké nadšenie muselo vládnuť pri tomto stretnutí, po tisícročnom nepoznaní, po toľkých nebezpečenstvách. Úkaz to bol veľký, nadšenie poetické a Praha naša bola horlivé zhromaždište a javisko tohto výjavu. Privítaní boli s radosťou všetci hostia slovanskí a oslavované boli tie dni v Prahe dôstojne. Nezmazateľný dojem urobilo na každého Slovana prvé stretnutie: naň išli naši na čele so všetkými slovanskými zástavami, za spevu starých hrdinských piesní českých. Zdalo sa, že ožívajú staré múry pražské a šepcú nám históriu našu. Po prejave všeobecnej radosti pustili sa členovia sjazdu do práce. Chceli našinci ukázať svoje myšlienky aj Európe a sústrasť s bratmi slovanskými, chceli ďalej vzniesť svoje požiadavky vláde rakúskej a napokon chceli uzavrieť spolok vetiev slovanských. V tom tkvela činnosť sjazdu. Ale starý nepriateľ náš Nemec hľadel zlostným okom na toto stretnutie svojich podmanených, ktorí sa opovážili pomyslieť raz na čosi iné, než na službu od neho žiadanú; a so starým nepriateľom naším spojila sa v tom zmysle aj strana račia, rozzúrená nad tým, že Slovania, od ktorých sa len pokora a čierna služba očakávala, v slobodnom duchu hovorili a pred svet vystúpili. Preto sa aj títo druhí rozhodli rozohnať skupštinu, čo, podpichovaní aj Maďarmi, žiaľ, aj dosiahli. Windischgrätz[52] bol v tom zbraňou starých nepriateľov našich a k nemu sa pridružil ešte jeden, ktorý nám predtým preukazoval falošnú lásku, menom gróf Leo Thun.[53] Rozišiel sa slovanský sjazd, ale nie bez veľkého úspechu, ako si to naopak želali nepriatelia naši. Je pravda: nejaký pozitívny úspech nemal, ale mravný nevýslovný. Poznali sa všetci aj duchom aj jazykom, a poznali tých, ktorých vo svojej ľahkovernosti a zaslepenosti pokladali za svojich priateľov a za možné akési útočište jednej časti Slovanstva. To ich ešte najviac zjednotilo a nepriateľ sa prepočítal.

---

[50] Išlo o protipoľské pogromy.

[51] Slovanský sjazd sa konal v Prahe začiatkom júna 1848.

[52] Bol rakúskym vojvodcom. Potlačil pražské povstanie a zúčastnil sa aj na vojenských akciách proti revolučnému Uhorsku roku 1848—1849.

[53] Príslušník českej šľachty, ktorý sa zaoberal hnutím rakúskych Slovanov, najmä Čechov a Slovákov.

Medzitým sám sjazd trpel ranou a trpeli aj bratia Česi, na ktorých mladú slobodu z druhej strany úder bol mierený. Z tejto slobody im svojvoľne odobrali toľko, koľko sa im páčilo, a ostatné si ponechali na vhodnejšie časy na odobratie. Napokon — duch národa českého, ako už všade vidíme, nebol týmto úderom udusený, ba stal sa chrabrejší a rozumnejší.

V tomto čase, keď všetky skoro národy európske dostávajú slobodu, keď sa sľubuje všetkým rovnosť a bratstvo, zatúžili aj Slovania pod korunu uhorskú patriaci striasť dávne a potupné jarmo maďarské. Ako Maďari, spolurodáci Mongolov, duch tohto času pochopili, vidieť z toho, že národom v Uhorsku žijúcim nielen nepovolili nič vzhľadom na ich národnosť, ale čo viac, ešte väčšmi ako inokedy ich utláčali a uväznili všetkých, ktorí začali o svätých tých právach národov hovoriť. A pretože Maďari sa seba samých najväčšmi cenia, stoja šibenice nad hlavou druhých národov. Oni sa teda i ďalej rozhodli v duchu barbarských čias pracovať a panovať nad národmi. Potupné je toto jarmo maďarské pre Slovanov a veľmi škodlivé; potupné, lebo pochádza od spolurodákov mongolských, ktorí si pomáhajú a udržujú sa našim umom, našou silou, našimi silami, ako o tom celá história uhorská i najnovšia svedčí; škodlivé, lebo Maďari stoja v ceste veľkému združeniu slovanskému. A jarmo toto zvrhnúť je teraz najvhodnejší čas, keď sa Maďari od Rakúska odtrhli a stali sa sami pánmi, keď následkom ich najnovšieho zriadenia sa dostali do všelijakých ťažkostí. Doterajšie úsilia, postavenie a zriadenie určili v boji tomto prvé miesto vetve chorvátskej, ale nezdá sa, že by bola pochopila veľké a slávne toto historické poslanie. Vetva Chorvátska je jedna z najznamenitejších kmeňov slovanských, poznajúca Slovanstvo ešte len podľa tela, ale nie podľa ducha, nestojaca ešte vôbec na výške čias. Ešte má u nich prílišnú prevahu provinciálny život, a ten už nevyvolá nijaké činy, ním nebude sa tvoriť história. Pre tieto príčiny dopustili Chorváti aj to, aby ich Srbi predbehli v tomto boji. Temperamentní a citupní, mocní a v piesňach svojich celú svoju históriu ospevujúci Srbi postavili sa prví medzi Slovanmi na nohy proti našim starým a potupným nepriateľom;[54] oni sa nám zdajú byť jadrom, okolo ktorého sa zoskupí juh slovanský. Nech je s nimi Boh, šťastie junácke a požehnanie sveta nášho! Uvidíme čoskoro, ako vyhovejú nádeji Slovanstva, a ako iní, najmä Chorváti, budú pomáhať ich šľachetnému predsavzatiu, lebo svet slovanský s najväčšou pozornosťou sleduje udalosti na juhu. Oslobodenie od Maďarov by strhlo so sebou aj hýbanie sa Slovanov úpejúcich od stáročí pod odporným jarmom tureckým. Otvorte už raz uši vaše túžbe a úpeniu tamojších bratov slovanských, a keď ich nik nepočúva, počúvajte ich aspoň vy, ktorí ste im najbližší bratia podľa jazyka a krvi.

IV. Prísnym okom hľadí sever slovanský „svataja Rus" na najnovšie európske udalosti. Národy európske očakávali a najmä Nemci si želali tiež aj tam vzburu a už ju neraz aj v svojich oficiálnych novinách viackrát oznamovali, ale zatiaľ sa zmýlili. Niet v Rusku takej nezhody medzi vladárom a národom, ako je inde; v ohľade tom je tam väčší súhlas, než kdekoľvek inde v Európe. Národ je zamestnaný veľkou prácou, obrovským svojím vývinom, a preto nasleduje vládu, ktorá mu je v tomto diele predvojom. Toto inštinktívne zjednotenie vlády s národom nemôže v týchto časoch za nijakú cenu roztrhnúť reflexia európska. Otázka teraz letí Európou, či sa Rusi zamiešajú do terajších európskych záležitostí, alebo nie? Nech to bude akokoľvek, len to je isté, že Rusko postupuje pomaly a s rozvahou. Keď bude vhodný čas pre čin, iste ho neprepasie, ako to často robia iní Slovania z ľahkomyselnosti, z nedostatku energie.

[54] Myslí sa na Turkov.

A keď sa raz sever slovanský pustí do diela, budú jeho diela veľké a obrovské. Na každej stránke histórie jeho sú také diela popísané. Severu slovanskému náleží aj tá česť, aby zachovával pred svetom slovanskú česť. Všetci ostatní Slovania stratili samostatnosť, česť národnú a dosiaľ si ju ešte naspäť nevydobyli, ale Rusi vykonali za ňu činy obrovské a uchovali si ju slávne. Všetci Slovania, hovorí Nemec Kohl,[55] kdekoľvek sa s Nemcami stretli, stratili a prehrali svoju samostatnosť a na ich rozvalinách začal rozkvitať nemecký dub; len jeden deň chýbal a všetci by sa boli stali poddanými Nemcov, ale ten deň rozhodol zázrak — bol to boj pri Poltave.[56] Tam porazil Peter Veľký najväčšieho junáka storočia svojho Karola XII. A druhú takú, ešte obrovskejšiu bitku vybojovali Rusi pri slávnom pre nich naveky Borodine![57] Celá Európa, vedená obrovským géniom Napoleonovým, zaútočila tam na nich, chcejúc ich zničiť, ale vyhrali Rusi, synovia Slávy, boj tento, dokážuc divy. Pred sto a sto hrmiacimi a smrť rozsievajúcimi delami neustúpili Rusi ani o krok. Im patrí vďaka a hlboká úcta Slovanstva! Keď sa duch slovanský v Rusku ešte viac rozšíri, keď sa pokrok slobody aj tam zjaví, vykoná táto zem diela veľké a dôležité pre Slovanstvo, vážne a rozhodujúce pre svet.

Keď skúmame najnovšie udalosti európske, pozorujeme zaiste v týchto hnutiach túžbu národov po samostatnom, slobodnom a bratskom vzájomnom združení. Všetky národy povstávajú a v hraniciach národnosti svojej sa usilujú, aby sa usporiadali a spojili; pozrime sa na Nemcov, Talianov, Galov (Irov). Dal by Boh, aby sa im to podarilo, lebo len vtedy, keď to isté aj iní urobia, príde raz tak veľmi žiadostivo očakávaná, tak veľmi žiadaná doba ľudskosti. Namiesto predošlých sjazdov nastúpia sjazdy národov, rozodujúce o otázkach medzinárodných. Túto myšlienku prvý vyslovil sjazd slovanský a neudusili ju nemecké kanóny. Zatiaľ čo sme takto sputnaní, stojíme v Európe len na začiatku drámy, ktorá sa neskôr vyvinie. Nepochybne sa strana račia alebo takzvaná reakcia pokúsi všetkými prostriedkami a vynaloží všetky sily, len aby sa, nakoľko možno, vrátil starý stav; tento účel podporí vojskom, ktoré sa z nevedomého nástroja svojvolného vladárstva stalo nástrojom vedomým, a rozhnevalo sa pre utŕžené rany, no pokus tento, i keby sa na istý čas vydaril, dlhšie sa vôbec udržať nemôže, a nástrojom, ktoré používa, podľa všeobecnej mienky, chystá hrob a uštedruje posledný úder. Nech len nás Slovanov dobrý duch sveta i histórie opatruje, aby sme sa práve my nestali takým nástrojom, na podobné účely už toľkokrát starostlivo použitým! — Hľadiac do budúcnosti predsa s dobrou nádejou voláme slovami mladého, teraz uväzneného básnika slovenského:[58]

„My na deň čakáme, na božie slniečko."

---

[55] Ide asi o J. G. Kohla (1808—1878), nemeckého zemepisca a cestovateľa, ktorý dobre poznal Rusko i Rakúsko-Uhorsko.

[56] Bitka pri Poltave bola 9. júla 1709.

[57] Zahynula tam veľká časť francúzskej armády roku 1812.

[58] Ide o Jána Kráľa.

7

Výzva Slovenskej národnej rady „Slováci, bratia!" vyzývajúca Slovákov do boja za národné práva.

Uverejnil D. Rapant, c. d. II-2, str. 175—177.

Autorom výzvy, aby Slováci podľa príkladu Chorvátov a Srbov povstali proti uhorskej vláde, je Jozef M. Hurban. Výzva bola vydaná pred pripravovanou vojenskou akciou Slovenskej národnej rady a mala povzbudzovať predovšetkým slovenský ľud západného Slovenska do boja za národné práva. Vidieť z nej, že po návšteve Ľ. Štúra a J. M. Hurbana mala byť slovenská akcia koordinovaná s vojenskými akciami Chorvátov, ktorí mali vpadnúť pod vedením J. Jelačića do Uhorska a potlačiť národnooslobodzovacie hnutie Maďarov, čím nepriamo mala sa poskytnúť pomoc Viedni, resp. Habsburgovcom.

Slováci, Bratia!

Od století leží na Vás bieda a nešťestia. Kto by vypočítau všetko to, čo Vás trápilo a morilo. Kamkoľvek človek oči obrátiu, všade načúvau len bedúvania a žiale; v tých žiaľoch a v tých bedúvaniach ohlasuvau sa pred svetom život Váš.

V tomto roku, v roku tomto pamätnom usmiala sa sloboda mnohým národom a mnohie bremená spadli s jich hlavy. On prinesie slobodu i nám, ak i my tak, ako druhí, za ňu zahoríme. Vy ste sa dosiaľ len žaluvávali, na kolená padávali, o milosť ste prosievali, a milosti ani uľahčenia nenašli. Nie tak si dobúdajú národy slobodu. Sloboda sa vydobúda len zbrojou v ruke, len obeťmi. Tým, čo si ju tak vydobúdajú, pomáha Boh; takie národy vyslobodzuje z jarma jeho ruka otcovská.

Preto na stranu bedúvania a žiale a zbroj do ruky, Bratia! Zbroj do ruky za svoje spasenia, za svoju slobodu! Darmo ste ju inakšie vyčakávali od tisícletia!

Za čo že teda zdvíhame a proti komu obraciame zbroj našu, krajania? My zdvíhame zbroj našu za národnie práva a slobody národa slovenskieho. Či neviete, krajania, v akom utlačení bola reč a národnosť naša slovenská, či neviete, že všetko, čokoľvek sa len našim volalo, bolo v najvätšom opovržení a v potupe? Reč našu nikde do verejnosti, nikde do porád a schôdzok verejných nepripustili, v školách ju utláčali, z kostolov vyháňali, tých, ktorí sa za národ náš zaujímali, prenasledovali. Ale národ taký, ktoriemu sa tento jediný prostriedok ku vzdelanosti odberá, zostáva v slepote a v temnosti. Nechceme my viac byť v slepote a v temnosti, ku ktorej nás odsúdili nepriatelia naši, a preto chceme, aby reč a národnosť naša slovenská došla takej platnosti a toho práva v krajine našej, ako reč a národnosť maďarská. Bojujúc za práva naše národnie, povstávame tým samým proti všetkým odrodilcom, skutočným zradcom národa slovenskieho, ktorí z našej krve súc, národ náš, kde len mohli, hanobili, utláčali, o jeho reč a národnosť pripravovali, slovom ktorí ubiedený náš národ Maďarom zapredávali. Mnohí z týchto odrodilcov, majúc moc v ruke, neužívali ju k dobriemu pre opustený národ svoj, ale obracali ju k horšiemu; k potlačeňú a honobeňú národa toho, z ktorieho pošli, k prenasledovaňú a stihaňú tých, ktorí národu svojmu nemali tiež lásky ani najmenej k ľudu nášmu; trápenia jeho bolo jim radosťou.

My povstávame proti ministerstvu maďarskiemu. Maďari, použijúc vzbúr európejských, oborili sa na nášho spoločného kráľa a násilne vymohli od neho vládu maďarskú, to tak rečenô ministerstvo. Bolo nám predtým zle, pod ministerstvom ale maďarským stalo sa nám tisícraz horšie. Teraz začali Maďari samopašne a ako sa jim len koľvek ľúbilo s nami nakladať. Na obrancov národa a práv ľudu nášho nastavali všade po mestách a dedinách šibeníc, priateľov, dobrodincov a zástupcov národa nášho, ktorých len schytať mohli, pohádzali do žalárov a temníc, kde ich držia a mučia. Po krajine sa dalo zbierať zlato a striebro, nie proti Turkom, nie proti Francúzom, ale proti Chorvátom a Srbom, bratom našim, na národ náš privaluvali neslýchanie dane a dávky a teraz vybierajú všade po krajine a hlavne z národu nášho vojakov v neslýchanom počte, s ktorými chcejú bojuvať proti Chorvátom a Srbom, slovanským našim bratom, čo zároveň nám, nemohúc viac znášať jarmo maďarskô, povstali proti nim a tiahnu na Pešť. Proti tomuto ministerstvu my povstávame, ktorieho životom žijú utlačitelia národa nášho, s ktorieho zahynutím padnú tí tiež do prepasti. Kráľ náš dau v mesiaci brezne všetkým národom slobodu, ale maďarskô ministerstvo zatrimalo ju len pre Maďarov a nás hanobne o ňu olúpilo.

My bojujeme za kráľa a jednotu mocnárstva rakúskeho. Nechceme my tiahnuť s Maďarmi, nechceme zároveň Maďarom a jich ministerstvu násilia robiť dobrotievemu kráľovi nášmu, nechceme sa trhať od Rakúska, jako oni, ale na tom sme, aby sme pod berlou kráľa nášho vo spojení a zväzku s druhými slobodnými národmi v rakúskej ríši stáli, a zároveň druhým národom rovnakých národných a politických práv požívali.

A jako bojujeme za práva národa celieho, tak bojujeme i za právo a slobodu každieho obyvateľa krajiny našej, každieho človeka. Chceme, aby všetci rovnakí si boli pred zákonom a súdom, chceme aby všetci to dosiahnuť mohli, čo darmi, čo pilnosťou svojou zaslúža; chceme, aby sa ťažký a nezaslúžený stav ľudu nášho už raz konečne popraviu a uľahčiu.

Za toto Vás vyzývame do boja a pod zástavy naše, Slováci! Do boja všetci, do boja každý! Nech povstane dedina, kopanica, mestečko a mesto slovenskô, nech vypovie zaraz poslušnosť a odoprie všetko maďarskiemu ministerstvu, vrchnosťam od neho nastavaným, a každej maďarskej vláde, akokoľvek by sa volala. Keď povstanete všetci, bude víťazstvo na našej strane; mnoho nás je od Dunaja do Torysy. A v tomto boji máme za pomocníkov bratov našich Chorvatou a Srbou, ktorí pod náčelníctvom slávneho bána Jelačića[1] a polnieho vodcu Stratimiroviča[2] tiahnu na Pešť s veľkými, hrdinskými, víťaznými plukami. Ale ako v každej veci, tak i tu treba riadu a poriadku. My, vidiac, že prišla hodina povstania Slovákom a znajúc, že povstania toto čaká na vyzvania naše, opretí o dúveru národa, ktorou nám zverovau dosiaľ vedenia záležitosti svojich, vzali sme na seba vedenia poriadku v povstaní národnom. Urobíme všetko, čo len bude v silách našich pre oslobodenia a spasenia národa nášho drahieho, za to ale aj žiadame od národa prísno vyplnenia všetkieho, čokoľvek potrebnieho beh povstania so sebou prinesie a v ustanoveniach Národnej rady sa mu na známosť dá. Nikoho inšieho teraz nemá počúvať, od nikoho druhieho rozkazy žiadne prijímať národ

---

[1] Jozef Jelačić (1801—1859), rakúsky poľný maršal, ktorého cisár Ferdinand V. na jar 1848 vymenoval za chorvátskeho bána. Na jeseň viedol Jelačić v službách kontrarevolúcie ozbrojený útok proti uhorskej vláde.

[2] Juraj Stratimirović (1823—1908), vodca srbských povstalcov proti uhorskej vláde r. 1848. Srbský národný kongres v máji zvolil ho za svojho predsedu. Na jar 1848 žiadal na poslednom uhorskom stavovskom sneme v Bratislave osobitné práva pre uhorských Srbov.

náš okrem od národnej svojej vrchnosti, od Národnej našej rady a tých predstavených, ktorí sa alebo s porozumením Národnej Rady volili, alebo s jej vedomim na svojich miestach ostavili, alebo ktorých podľa potreby Národnia Rada na jednotlivých miestach ustanovila. Vedenia záležitosti povstania národnieho tak dlho zatrímame, kýmkoľvek ono trvať bude, a národ náš oslobodený do prístavu pokoja sa nedostane. Potom nech si ustanoví, čo mu bude treba, národ sám. Národnia rada bude mužne, spravodlivo, ľudsky, s nepriateľmi našimi ale prísne a podľa pravdy a súdu pokračuvať. A za našich nepriateľov považujú sa všetci tí, ktorí by proti našej slobode národnej slovom lebo skutkom voľačo robili, naše povstania očerňovali a zatracuvali, ktorí, sami súc Slováci, na slovenský národ by špintali, od neho sa trhali a národ a ľud náš slovenský potlačovali; považujú sa za nepriateľou našich vecí všetci tí, ktorí by sa nám zbrojnou rukou postavili, maďarskô ministerstvo lebo ktorúkoľvek inšú maďarskú vládu uznávali a poslúchali, ktorí by niečo proti nášmu kráľovi a jednote rakúskeho mocnárstva páchali. Všetci títo sú naši nepriatelia; s nimi sa podľa zásluhy nakladať bude.

Slováci! Obráťte sa s dúverou k nám a zmužte sa. Čas je drahý, chvíľa je príhodná, aká sa nám vari nikdy viac nevráti. Hore do zbroje a úhrnkom pod zástavy naše!

Nech vykvitne naša sloboda, nech žije náš kráľ, nech Boh dá národu nášmu lepšie dni!

Národnia Slovenská Rada
Mich. Miloslav Hodža, Ludovít Štúr, Jozef Miloslav Hurban.

8

Výzva Slovenskej národnej rady, určená pre príslušníkov uhorských vojsk českej a slovenskej národnosti.

Uverejnil D. Rapant, c. d. II-2, str. 160—161.

Pri vpáde slovenského dobrovoľníckeho sboru organizovaného Slovenskou národnou radou vo Viedni sa očakávalo, že jeho príslušníci sa stretnú v bojoch s uhorskými vojskami, v ktorých boli aj českí a slovenskí vojaci. Rozšírením výzvy sa malo docieliť, aby nedošlo medzi dobrovoľníkmi a pravidelnými uhorskými vojskami k zbytočnému krviprelievaniu.

Vojáci!

Vysílají Vás bojovať proti nám; víte-li kdo, víte-li proti komu?

Vysílá Vás maďarské ministerstvo, které se od našeho společného císaře a krále odtrhlo, které Čechům a Moravanům nic dobrého neudělalo, ba naopak jim všecko zlé přeje, které Slovákům ty největší křivdy dělá, uvalujíc na lid velké nesnesitelné daně, berouc do vojska velký neslýchaný počet jich synů, vsazujíc do žalářů všecky ty, kteří se hlásí o právo a svobodu národa svého, kteří chtějí, aby Slovákům v tomto věku všeobecné svobody též lépe se vedlo. A Vy byste, vojáci, synové Čechů, Moravanů a Slováků, pro toto ministerstvo, pro takové lidi bojovati chtěli!

Jeden národ sme my, Vy tam synové české země, Vy ze sousední Moravy a Vy slovenští synové od břehů Váhu, Hrona i Dunaje. Jedna řeč se po těchto krajinách ozývá;

a Vy byste proti nám, svým bratrům, na rozkaz cizozemců a utlačitelů národa našeho bojovati měli!

A víte-li, proč sme se my pozdvihli a do boje vytáhli? Jen právě proto, že jsme to jarmo, které Maďaři a jich ministerstvo na náš národ, na Vaše otce a matky, na Vaše bratry a sestry uvalilo, více snést nemohli. Pohlédněte jen po krajině naší, či nevidíte ty dědiny, vesnice a městečka, v kterých ste se zrodili, že s námi držejí, že pod naše zástavy vstupují? Oni zároveň s námi nemohli už dále snášet to utrpení, to jarmo, které uvalili Maďaři na všecky nás. Aneboli lhostejným okem díváte se na to, jak na rozkaz maďarského ministerstva Vaší, co si v potu tváře vydělali, jemu oddávati musejí? jak se Vaši nejbližší, Vaši bratři a příbuzní, podpory otců a matek Vašich zesláblých, od domácího hospodářstva odvádějí a pod maďarské zástavy berou? jak všecky stížnosti příbuzných Vašich se odsuzují a zatracují, jak mnozí z lidu do vězení a žalářů se metají jen proto, že hledali to, co jim po právě náleželo? A Vy byste měli proti nám, lidu tohoto zástupcům, obráncům a synům, a za Vaše i naše utlačitele bojovat!

Nebojujte proti nám, Vy jste naši a my Vaši, Vaše stížnosti jsou naše stížnosti, Vaše jarmo, naše jarmo. Nepozdvihli sme se my proti císaři a králi našemu, který všechněm i nám svobody udělil, a které nám jen maďarské ministerstvo odtahuje, dávajíc všecko Maďarům, svým příbuzným, a nám nic. Nebojujtež proti nám, ale spojte se raději s námi, neb my chceme vydobýt svobodu i nám i vám, chceme ztroskotat jarmo, které na Vašich příbuzných, otcích i bratřích leží; chceme, aby Vám, až se vrátite do vesniček a městeček svých, bylo tak dobře, jako nikdy předtím.

Jestli my zvítězíme, zvítězíte i Vy, jestli my padneme, padnete i Vy!

Nechť žije náš král, nechť žije svoboda národů, nechť bude dobře všem našim.

Národní Slovenská rada, jménem povstalého národu slovenského.

9

„Hlas k národu slovenskému", leták M. M. Hodžu, ohlasujúci vpád slovenských dobrovoľníkov na Slovensko.

Uverejnil D. Rapant, c. d. II-2, str. 143—145. Záverečná časť.

M. M. Hodža tlačeným letákom vyzýva slovenský ľud pred vpádom slovenských dobrovoľníkov na západné Slovensko, aby sa postavil do boja za svoje práva a nepočúval rozkazy uhorskej vlády ani stoličných vrchností a aby zásoboval slovenských povstalcov potrebnými potravinami. Leták používa veľmi účinné slová na podnecovanie prostého ľudu do boja, pričom jeho autor nevyhol sa ani pôsobeniu na národne indiferentných. Sľubuje odstrániť všetky krivdy.

Do boja, Slováci, do boja za slobodu občiansku i národniu, za našeho dobrotivého kráľa, za národ slovenský!

Ktorý len môže niesť kosu, vidly, šabľu, flintu do boja, nech sa k nám pripojí, nikdy za svätejšiu vec nebojoval Slovák.

Do zbrane, bratia Slováci! My, slovenského národu synovia, my Vaši bratia, prišli sme ozbrojení k Vám, aby sme Vás viedli do tohoto boja proti maďarskému samopašnému, Bohu, svetu i kráľovi a človečenstvu nevernému samopanstvu. Alebo zvíťazíme s pomocou božou, alebo pomreme. Ale lepšia smrť, ako biedny život.

Do boja Slováci, za dobrého kráľa a cisára, ktorému Maďari sa spreneverili a bez ktorého by o žiadnych slobodách ani slychu ešte nebolo bývalo.

Do boja za národ náš drahý slovenský, ktorý za osemsto rokov slúžil uhorskej krajine a teraz za jeho vernú službu chcejú ho Uhria do hrobu národnej smrti naveky pochovať.

Alebo či chcete, Slováci, ešte i ďalej byť bez všetkých národných práv? Chcete i ďalej byť nemí otroci na stoličných schôdzkach a snemoch? Chcete i ďalej dať, ako čierni otroci, sa predávať Maďarom v reči, ktorej nerozumiete, preto, že Vašu prirodzenú slovenskú máte, reč slovenskú, ktorú Maďari zo všetkého práva verejnosti a života občianskeho tak potupne vytiskli? Chcete i napotom byť len povrhel a háveď, ktorá len k robote od cudzieho sveta je odsúdzená, žiadno svoje právo nemajúca? Chcete to?

Nie a nie, nikda!

Dobre! A beda Vám, ak by ste to chceli, ak by ste sa od bránenia Vašich práv odviesť, odstrašiť dali. Beda Vám, lebo zasa ste stratení, a potom už navždy. Teraz alebo nikdy. Ak túto príležitosť, keď všetko je proti Maďarom,[1] nepoužijete, beda Vám. Zasa bude neprajná cudzina nad Vami vládať, súdiť, Vám rozkazovať, a Vy budete zasa len tí biedni, nevolní jaromníci,[2] u ktorých sa i práca na kliatbu obracia, lebo nemajú slobody a práva národnicho, nevedia, nač a komu robia, neznajú pritom ani len to právo, svojou rečou o tom, kde treba hovoriť a počúvať.

Ak sa teraz všetci, ale všetci ako jeden, pozdvihnete, maďarskému samopanstvu poslušnosť vypoviete, do boja za svätú vec vašu sa medzi nás dáte a pevne vo všetkom vytrváte, vydobudnete si pomocou božou to, o čom sa našim úbohým otcom ani nesnívalo, vydobudneme si slobodnú zem, slobodnô slovo slovenskô, právo národnosti a občianstva našinského, vydobudneme sebe samým, Bohu, kráľovi, otčine našej, Slavianstvu a človečenstvu. Potom sa nebudeš viacej musieť báť pánov ako otrok, ale budeš sa báť synovsky jediného Boha a budeš poslúchať zákon ako človek slobodný. Budeš vedieť o všeckom, čo sa robí, čo sa koná v krajine, na čo platíš a z čoho platiť budeš môcť a mať, nikdo nebude smieť na tvoju kožu potajme sa radiť, niečo kuvať u vrchnosti ktorejkoľvek, bez teba a o tebe nič sa nebude smieť ustanoviť, slovom budeš opravdive slobodný občan, slobodný národ. Boh vidí, že to kráľ náš chce, že to všade v Európe chcejú, len Maďari nie pre Slovákou. Teda do vojny proti Maďarom, proti Uhrom nespravedlivým, násilným. Do boja proti týmto kaziteľom a potlačiteľom nášho národa.

Alebo my, alebo oni! inak byť nemôže. Prisahajte si na sviatosť, že neustanete, dokiaľ národ náš úplne slobodný nebude, že do toho času nikoho iného počúvať nebudete v tejto veci, len Vašich vodcov a tú vrchnosť, ktorá lebo za Vás a Vaše slobody verne stojí, lebo ktorú si Vy sami ustanovíte. Potom, keď nám pán Bôh pomôže oslobodiť národ náš od uhorskomaďarského samopanstva, potom sa položíme na to dobrô srdce kráľovskô a poddáme sa zákonom tým, ktoré si sami aj spolu so všetkými Slavianmi v našej staroslovanskej otčine a vlasti s otcovským porozumením a potvrdením nášho

[1] Hodža tu má na mysli vtedajšiu situáciu, ktorá sa obracala zdanlivo nepriaznivo proti Maďarom najmä po vpáde Jelačićovom do Uhorska.

[2] Ide obrazne o tých, ktorí nosili jarmo nevoľníctva.

kráľa ustanovíme. To bude naša ústavná slavianská sloboda, to bude naša národnosť. Teda do boja za tieto veľké poklady, musíme si ich vydobyť čo ako.

Ale dajte pozor, Slováci! Za svätú vec takú, ako je táto naša, sväte sa musí bojovať. My nechceme žiadne zločinské mordy a vraždy, nechceme žiadnu krvavú mordársku pomstu. Nám netreba proti nikomu sa s mečom postaviť, len proti tomu, kdo je proti našej svätej veci a či zjavne, či tajne kuje proti nám zradu, je nepriateľ slovenského národu a jeho národnej, občianskej slobody a samostatnosti. Proti tomu mečom, dokiaľ neustúpi, ináčej sa nič vykonať nedá.

Kto chce, nech sa k nám pripojí, čo aj nebol predtým za slovenský národ, ale bol práve za maďarský medzi Slovákmi, nech sa len pridruží k nám, nech zloží svätú prísahu, že za nás verne chce stáť a náš je priateľ a brat ubezpečený.

Dajte pozor tedy, Slováci, aby ste takto statočne a poctive za svoju slobodu a svoje práva bojovali. Ináčej, keď nie, teda pomoc božia od nás odstúpi. Lebo keď Boh dopúšťa a rozkazuje boj, teda ho chce mať poctivý a dobrý za vec svätú.

Akékoľvek krivdy komu sa kedy, či jednotlivým ľuďom, či celým obcam na majetku, na roľach, lúkach, pašienkach stali, to sa musí všetko, všetko napraviť, len si najprv právo národnosti vydobudnime, iste to musí byť, tak ako je Bôh na nebi. Lebo veď keď si slobodu a právo národnosti vydobudneme, potom sami my, národ slovenský, do porady vstúpime, ako by sa to všetko podľa práva a spravedlivosti tej najpravdivejšej napravilo. A to sa stane v prítomnosti kráľa nášho dobrotivého a s jeho otcovským porozumením a potvrdením, aby nám to potom bolo istô na veky. Ale bojovať verne a zmužile proti maďarskému samopanstvu, ktorô nám všetky té práva odobralo a nič dať nechce, ba ani prosby naše nepočúva.

Teda na tomto, Slováci, pre Vás teraz všecko záleží:

1. O maďarských rozkazoch a o uhorskom ministerstve ani počuť.
2. Na stoličné maďarskopanské rozkazy nič nedať.
3. Kráľovi a národu slovenskému vernosť do smrti prísahať.
4. Vašich vodcov a té vrchnosti, ktoré si sami zvolíte alebo ku ktorým dôveru máte, vo všetkom počúvať.
5. Boj náš a vojsko naše chlapstvom, potravou, zbraňou a všetkým potrebným podľa najvyššej možnosti napomáhať.
6. Žiť alebo mrieť za slobodný národ slovenský, za jeho právo a národnosť, za jeho česť.

Takto sa spravujte, veď ste Vy nespravedlivé vrchnosti panskomaďarské za mnoho rokov počúvali, môžete a máte už raz počúvať tých a len tých, ktorí vám tak dobre chcejú, ako nikdy nikdo. Bôh s nami! Za slobodu, za kráľa, za národ slovenský! Do boja! do boja! Pán boh s nami!

10

Výpovede Karola Jakobeiho, ev. farára v Nandráši, a Ľudovíta Pintéra, erárneho išpána v Tisovci o revolučnom hnutí v Gemeri, organizovanom Št. M. Daxnerom v septembri 1848.

Uverejnil D. Rapant, c. d. II-3, str. 257—259.

Za vedenia Št. Daxnera a jeho priateľov bolo v septembri 1848 pripravované v Gemerskej povstanie ako súčiastka celoslovenského povstania, organizovaného Ľ. Štúrom a Slovenskou národnou radou. Št. Daxner pri tejto príležitosti chcel do povstaleckej akcie zapojiť národné gardy slovenských obcí v Gemerskej. Odmietol preto aj pokus zaradiť ich do rámca národných gárd organizovaných maďarskými veliteľmi, dobre predvídajúc, že títo usilujú už o zriadenie samostatného maďarského vojska, ktorého základ mali tvoriť práve ozbrojené národné gardy. Proti Daxnerovi a jeho priateľom v Gemeri sa preto zo strany stoličnej vrchnosti organizoval pohon s tým, že mali byť zneškodnení. Súc zaskočení dostali sa napokon pred súd a v novembri boli odsúdení do žalára. V priebehu tohto monstre-procesu bol vypočutý celý rad svedkov, z ktorých niektorí uviedli zaujímavé a charakteristické podrobnosti o gemerskom revolučnom hnutí, najmä o jeho cieľoch. Význačnou postavou tohto hnutia bol úradník štátnych lesov Móric Kellner, brat Petra, bývalého redaktora Štúrových SNN. Výpovede Jakobeiho, tiež štúrovca (a) a Pintéra (b) dostatočne dokresľujú revolučné zameranie gemerskej skupiny slovenského národného povstania.

(a) Minulého mesiaca súc v rodinných záležitostiach spolu s manželkou v Brezne, prišla práve zpráva, že Slováci vtrhli[1] a tak napredujú, že dnes-zajtra budú už tu. V Brezne sa každý bál, a tak aj svedok ešte ten istý deň odišiel na Polhoru.[2] To bolo 25. septembra. V Polhore sa usalašil v hostinci, kam čoskoro na večer, prichádzajúc z poľovačky, vošli crárny banský úradník Móric Kellner a ešte dvaja Kellnerovci, jeden praktikant a jeden peštiansky fiškál, ako aj ešte jeden mladík,[3] ktorých svedok nepozná a keď medzi nami prišla reč na túto vec,[4] Móric Kellner sa len smial a povedal, že on o tomto vpáde už dávno vedel, a na počudovanie svedkovo, keďže svedok sa o tomto chýre dozvedel len odpoludnia v Brezne, odpovedal Kellner: mám spôsob sa to dozvedieť. Nato potom vytiahol Kellner list, z ktorého slovensky čítal, že cieľom slovenského pohybu je odstrániť aristokraciu, vziať jej majetky, a tretinu z nich venovať vláde, dve tretiny obrátiť na úhradu potrieb krajiny. Bude zakázané vraždiť ľud, ale s tými, ktorí sa postavia proti, vedia čo urobiť. Peniaze židom sa odoberú, lebo tí už dosť vyciciavali ľud. Ďalej hovoril Móric Kellner týmito slovami: „Nuž teda — tak hovoril — teraz sa nebojme, všetko robíme verejne, lebo tu sú Slováci; mne, hoci som oznámený vláde, nemôžu nič urobiť, mám dosť svojich ľudí, na ktorých stačí mi len zahvízdať a môžem sa v lese ubrániť. Práve zajtra budeme mať zhromaždenie s tisoveckými, ktorí držia so mnou; čakáme na Štefana Daxnera a Jána Francisciho. Teraz — tak hovoril Kellner — tu je čas pomsty, najmä na liptovských pánov, ktorí napáchali mnoho nespravodlivostí. V Liptove, ak bude chytený Karol Szentiványi,[5] sám sebe si postavil šibenicu. Všade máme svojich ľudí, jedna armáda podľa Váhu prichádza do

[1] Ide o vpád slovenských dobrovoľníkov do myjavského kraja 23. septembra 1848.

[2] Polhora je horská obec medzi Breznom a Tisovcom a vedie cez ňu dôležitá cesta aj na Spiš.

[3] Išlo asi o bratov Aurela a Petra Kellnerových, ako aj o istého Ubetka.

[4] Totiž na vpád slovenských dobrovoľníkov.

[5] Žil v rokoch 1802—1877. Roku 1848 bol hlavným županom Gemera. Roku 1861 bol poslancom za Jelšavu ako prívrženec Fr. Deáka.

Liptova, iní cez dolinu Hrona, Muráňa a Rimavy." Po týchto hroznych rečiach celá spoločnosť odišla do osobitnej izby a tam až do polnoci hovorili a spievali revolučné piesne. Celú túto históriu a reči po návrate domov som vyrozprával jelšavskému farárovi Ferjenčíkovi,[6] na druhý deň ráno šiel som do Tisovca a nastrašený hovoril som starostovi o slovenskom vpáde. Odtiaľ som šiel do Muráňa a tam som časť hroznych vecí, počutých v Polhore, vyrozprával.

(b) Štefan Daxner často navštevoval šafára Mórica Kellnera na Polhore. Počul od manželky erárneho inšpektora Antona Huszára, že Kellner odkázal Daxnerovi, aby v michalskom[7] týždni prišiel k nemu. Od zvolenského kancelárskeho pomocníka Gašparca počul, že k Móricovi Kellnerovi priniesol jeden človek plný vak guliek, ktorý Kellner prezrel a povedal, že „to stačí". Gašparec aj ohmatal vak s nábojmi. Svedok vie, že Kellner je švagrom Hodžovým.[8] Svedok sa presvedčil, že kým Daxner bol v Tisovci, boli ľudia grobiansky a namyslení, ale odvtedy, čo je zatvorený,[9] sú premýšľavejší a pokojnejší. Svedok myslí, že pôvodcom nepokojov v Tisovci je Daxner. Ocel kopijí, asi 50 funtov, kúpil Daxner v štátnej železiarni a ich vyhotovenie súril. Svedok počul od Mateja Vargu, že oni proti Slovákom nebudú bojovať.

11

Výzva Slovenskej národnej rady „K národu slovenskiemu!" do boja proti maďarskému tyranstvu a za národnú rovnoprávnosť z 20. novembra 1848.

Tlačený leták z 20. novembra 1848. Uverejnil D. Rapant, c. d. III-2, str. 111—115.

Po stroskotaní tzv. septembrového povstania Slovenská národná rada sa rozhodla pre účasť na ďalších bojoch proti Maďarom, a to v rámci pravidelného rakúskeho vojska, ktoré nastúpilo do boja proti Maďarom koncom októbra 1848. Slovenská národná rada preto letákmi vyzývala Slovákov k účasti na tomto boji v znamení hesla za národnú rovnoprávnosť, za slovenský národ, za jednotu ríše, za kráľa a dynastiu a za zákonný poriadok. Obsah letáka je už výrazne kontrarevolučný, najmä jeho 3. a 4. bod.

Nanovo voláme k Vám, Slováci, krajania naši drahí, chyťte sa zbrane a vydobudnite slobodu národu svojmu. Všetko si svoju slobodu vydobýva, a vy by ste len mali hniť v otroctve a padnúť do bezodnej priepasti. A veť sme začali dielo vydobúdania slobody vašej národnej. Bo videli ste nás v mesiaci septembri b. r. vtrhnúť so zbrojou v ruke do krajov vašich, po prvý raz po jednom tisícročí, a to vtrhnúť k boju za slobodu vašu, za nášho kráľa a za jednotu mocnárstva rakúskeho. Vtrháme teraz nanovo k vám, bratia, a pokračujeme v začatom diele, po ktorom odjakživa túžila duša naša. Teraz pevne veríme, zasvitnuv i nám deň slobody, teraz prišli i pre nás príhodnie chvíle, aby sme to, čo sme začali, i zakončili.

[6] Ide o Samuela Ferienčika, v tom čase ev. seniora.

[7] Je to posledný septembrový týždeň.

[8] M. M. Hodža mal za manželku sestru bratov Kellnerovcov, Kornéliu.

[9] Daxner bol zatvorený začiatkom októbra 1848.

Od tých čias, čo sme v hukotu pušiek a v bleskotu mečov našu svätú vec na vrchoch a poliach nitranských bránili, tak sa stav vecí v celom mocnárstve rakúskom zmenil, že teraz a vtedy sú si celkom protipostavenie doby. Teraz sa ukázala naša vernosť a veci našej spravodlivosť, ako z druhej strany búrenia, zrada a vládobažnosť maďarsko-kossuthovská. Odvtedy zavraždili Maďari kráľovskieho generála a plnomocníka grófa Lamberga,[1] odvtedy privlastnil si Kossuth tú moc a vládu v krajine, ktorá len snemu a kráľovi po práve patrí,[2] odvtedy napomáhali Maďari peniazmi z krajinských pokladníc nalúpenými zbúrenia vo Viedni,[3] odvtedy pomohli zberbe viedenskej aj ministra vojny grófa Latoura[4] zavraždiť; slovom odvtedy, čo sme my po prvý raz zbroj za kráľa a slobodu našu boli pozdvihli, spáchali Maďari množstvo priestupkov nielen proti nám, ale aj proti samiemu trónu cisárskemu a dvoru i osobe Jeho Jasnosti kráľovskej. Od toho času povešali tiež rukou maďarských katov mnoho našich rodákov,[5] poctivých a statočných, za slobodu nášho národa zaujatých ľudí; z vás nazdierali mnoho daní a peňazí, pobrali z vás kopy vojakov, a to všetko bez privolenia kráľovskieho, len aby oni panuvať, nás tlačiť a proti kráľovi búriť mohli.

Myslíme, že po toľkých prípadnostiach vy ste sa už mnohiemu naučili, čomu ste prú nechceli, lebo nevedeli rozumieť. Aspoň pred svetom a medzi národami lepšie sa svetlo o vás a vašich žiadostiach rozšírilo, ako predtým. Odvtedy umĺkli už aj tí očerňovatelia, ktorí na národnie naše snaženia tisícorakie hanby kydali a najzákonnejšie naše postupky a žiadosti pred najvyššími vrchnosťami a osobami dvoru kráľovskieho, do podozrenia uvádzali. Hanbia sa už aj títo nehanobníci utŕhať nám na cti, lebo hlasite volá za nás vyliata naša krú za mocnárstvo, kráľa a slobody tie, akie najjasnejší náš kráľ všetkým svojím národom bez rozdielu dau a pojistiu. Lebo aj vskutku za nič inšie sme nebojuvali ako za to, aby kráľovskie slovo mohlo byť naplnenô a aby sme všetci pod pokrovom mocnieho Rakúska slobôd svojich požívať mohli. A bojovali sme menovito proti tým z maďarskieho národa a proti tým našim odrodilcom, ktorí pod Kossuthovými rozkazmi, jeho peniazmi uplatení, mizerno slúžili a doteraz slúža.[6]

Po toľko spáchaných vraždách, po toľkých úskokoch a zradách maďarských vystúpiu kráľ náš už sám s mocou svojou proti tej lupickej a vražedlnej, tak silno po krajine rozšírenej rote kossuthovských prívržencov. A my nemáme teraz dôležitejšiu potrebu od tej, ako pripojiť sa s našou starou vernosťou ku kráľovi nášmu a pokračuvať ďalej v tom, čo sme v septembri na Slovensku začali.

---

[1] František Filip Lamberg (1791—1848), rakúsky podmaršal, bol 5. septembra 1848 vymenovaný za kráľovského komisára a dočasného palatína do Uhorska, aby potlačil začínajúce sa revolučné hnutie v hlavnom meste Pešti. Na ceste z Budína do Pešti bol však 28. septembra napadnutý nespokojným davom, vytiahnutý z voza a ubitý. Tým bol zmarený posledný pokus o zmier medzi Maďarmi a Viedňou.

[2] Myslí sa tu na Vlastibranný výbor uhorského snemu, zvolený na návrh Kossuthov 21. septembra 1848. Kossuth sa stal (od 8. októbra 1848) jeho predsedom a v tejto funkcii organizoval potom tzv. boj za slobodu a nezávislosť Uhorska. Postupne sa stal Vlastibranný výbor uhorskou vládou až do 2. mája 1849, kedy bol nahradený opäť vládou B. Szemereho.

[3] Ide o buržoáznorevolučné hnutie, ktoré vyvrcholilo povstaním na začiatku októbra.

[4] Bol zavraždený v priebehu viedenskej revolúcie ako predstaviteľ nenávideného cisárskeho režimu.

[5] Bolo ich viac. Okrem iných Holuby a Šulek, popravení pri Leopoldove.

[6] Narážka na tých Slovákov, ktorí slúžili v uhorskom honvédskom vojsku, do ktorého boli zaradení rôznym spôsobom: buď odvodmi, buď v rámci činnosti národných gárd.

My, ktorí sme vždy vaše dobro na srdcach našich nosili, v úzkych a ťažkých okolnostiach Vaše svätô právo hájili, vašu vzdelanosť a osvetu všetkým na nás za to padlým prenasleduvaniam napriek napomáhali, my, ktorí sme prví meč za všetko to, o čom sme písavali a hovorievali, pozdvihli, nemlčíme ani teraz, ale nanovo vás zovieme do boja. Poďte, bratia naši, do boja za nami, poďte k nám, poďte pod zástavy naše, ktorie sa nanovo po Tatrách na znak našej slobody rozvili. Lebo vedzte, že základ panstva maďarskieho neleží len v jich nadutosti a surovosti, ale hlavne vo vašej slabosti, chabosti a potupy hodnej nízkomyselnosti. Všetci ste už boli privykli skloňovať svoje šije do jarma maďarskieho, bez toho, žeby sa bou voľakdo osmeliu chytiť zbroje a právo svoje smelo a mužsky brániť proti potlačuvateľom. Ba poľutuj sa Bože, tak hlboko ste upadli, že i proti vašim vlastným, proti tým, ktorí za Vašu slobodu bojujú, z neslýchanej slabosti a podlosti do boja ste sa vyhnať dali. Tam hŕby nízkomyselných trenčianskych Slovákov tiahlo proti nám, bratom svojím, prečo? Zo slabosti, že nevedeli stá a stá ľudu zoprieť sa pár bláznivým trenčianskym Maďarónom. Či takieto dôkazy chabosti nemusia náš národ o všetku česť pripravovať a do potupy pred cudzími uvádzať?

Ale nemá to byť ďalej tak. My, aspoň pokým žijeme, budeme na tom, aby ste sa nedali jako ovce sem i tam preháňať, ale budeme do skonania kriesiť vo vás hodnosť ľudskú, vedomosť národnú a šlechetný cit za slobodu. I teraz ideme k Vám so zbrojou a ponúkame Vám so zbrojou i príklad junáctva. My sa nebojíme ani tých dukátov, ktorie sú od krvožíznivého Maďarstva na naše hlavy vyloženie, ani tej zbroje, ktorú Maďari proti našej slobode tak ako proti vláde a moci kráľovskej obracajú. Ideme v ústretia vrahom našim a voláme Vás za nami.

Odrodilcom a odpadelcom od národa nášho len to hovoríme, že jich jako poblúdilých ľutujeme, ak sa ale dajú zberbe kossuthovskej proti svojmu kráľovi a proti svojmu národu zviesť a do poľa sa postavia, všetku hrúzu vojny na nich uvalíme. Kdo sa prizná k poriadku i jednote mocnárstva, k vernosti ku kráľovi, k národnosti slovenskej, prú potupenej, tomu bratskú ruku podáme; zradcov, špehúnov, úskokov, buričov proti kráľovskiemu vojsku a nášmu povstáňu prísno karhať budeme.

Ty ale národ náš, príjmi vojsko cisárskô a nás jako svojich bratov a vysloboditeľov z neznosnieho jarma maďarskieho; príjmi vojsko a nás s priateľstvom a pohostinstvom. Obce a mestá dajte vojsku sprievodčích, potravu, hospodu a napospol pomoc každú a odtrhnite sa od buričskej roty kossuthovskej. Čo by sme iného mali tuná hovoriť, to všetko sme v našich príhlasoch od dubna mesiaca vyslovili.

Teraz nieto času k slovám — skutky požaduje vlasť, kráľ, národ slovenský, lebo nepriateľ je predodvermi. Robte teda, bojujte a dokiažte sa byť národom, ako to dokazujú Srbi a Chorváti, ktorí s vojskom cisárskym proti nepriateľovi spoločniemu ťahajú.

Do boja teda Slováci, a to:

1. Zo slobodu a národnosť slovenskú. Národ bez slobody na svet sa nehodí; národ bez národnosti je telo bez kostí. Dosť ste sa naosístali[7] na utlačenia, naplakávali nad žalostným poddanstvom Vaším: vybojujte si teda slobodu, keď jej prišieu čas.

Do boja

2. Za jednotu mocnárstva rakúskeho. V krajine našej, kde len Maďarstvo panuvalo, bolo pre nás len väzenia; spojme sa teda s celým mocnárstvom, kde nie jedna tyranská strana nad nami panuvať, ale právo, sloboda a poriadok nad nami vládať bude, kde nebude jeden národ hospodáriť a druhý slúžiť, ale všetci budú rovní dedičia v jednom dome. — Maďari chcejú odtrhnúť našu zem od Rakúska, aby sami panuvať mohli nad

[7] Azda naponosovali sa.

nami, oprime sa proti tomu z celej sily; nad nami nech panuje kráľ náš po zákone a práve. A koľko vyhrá krajina naša týmto spojením, a koľko vy s krajinou i pre svoju majetnosť a výživnosť. Teraz biedite sa len v chudobe, vo veľkom spojení všetkým zasvitnú lepšie dni.

Do boja

3. Za kráľa nášho a dom panujúci. Kráľ náš i s domom svojím vyjaviu, že nechce trpieť tyranstvo jedných nad druhými, kráľ náš je prvý, ktorý rovnoprávnosť všetkých národností vysloviu. Koho sa teda máme viac pridŕžať, či nášho kráľa, ktorý priznal všetkým rovnie práva a dau Vám slobody tie, ktorie vás od dávneho poddanstva a všelijakieho utlačenia uvolnili,[8] a či tej strany, ktorá nám nič priznať nechce, nás zdiera, našu kru pre svoju vládobažnosť vylieva, našich bratov do väzení a žalárov metá a najzmužilejších na šibenici hanobne o život pripravuje.

Do boja.

4. Za poriadok a pokoj! Od toho času, čo si maďarsko-kossuthovská strana panstvo v Uhorskej bezbožne osobila, nič nieto v Uhorskej ako rúznice, rozbroje, bitky, boje a búrky. Miesto predošlieho pokoja stojí všade len krik, búrenia, na poľach pri mestečkách a dedinách vidno všade šibenice, čo sa predtým nevídalo, v mestečkách a dedinách počuť teraz žiale a z naplnených väzení úpenia, čo sa pred tým neslýchalo. Či toto je tá sloboda, ktorú nám títo vrahovia naši obecali, či je to pokoj a poriadok krajinský? Nie! Nie! Preto zdvihnime sa jednomyselne proti tomuto hanobnicmu tyranstvu a bojujme, aby sa v krajine našej dávny pokoj a poriadok pod berlou nášho pravdivieho kráľa navrátiu.

Za toto teda, Bratia, vyzývame Vás do boja: Hanba a beda tomu, kdo sa nespojí s nami, kdo si zastane proti nám, štestia a sláva tomu, kdo podá nám ruky a zatočí zbroj svoju so zbrojou našou.

V listopade 1848.

Spravujúca slovenská rada.

Jozef Miloslav Hurban, úd rady,
Ľudovít Štúr, úd rady,
Daniel Jaroslav Bôrik, tajomník rady,
Bedrich Bloudek, komandant ozbrojenieho povstania slovenskieho,
Fraňo Zach, náčelník berly pluku ozbrojenstva slovenskieho.

12

„Hlas Slováka v záležitostech slovenského národu."

Uverejnili Havlíčkove NN. 1849, č. 32 zo dňa 7. februára 1849.

Autorom úvahy je pravdepodobne M. M. Hodža, ktorý navrhuje politické osamostatnenie Slovenska. Zmieňuje sa o činnosti vládnych komisárov na Slovensku a vyzýva českých poslancov, aby napomáhali snahy Slovákov po politickom

[8] Ide o opatrenia, ktoré vyplývali z tzv. marcových zákonov, najmä, pravda, zo zákonov, rušiacich niektoré feudálne vzťahy a ťarchy.

osamostatnení Slovenska. Napokon spomína na prejavy slovanskej vzájomnosti na Slovensku.

Tak se zdá, jakoby se všechno neštěstí a všecky neřesti na ubohý národ slovenský svaliti měly, jakoby se svobod všem národům rakouským zaslíbených, když se právě uskutečniti mají, jedině on účastným státi neměl. Nebo zbavený přes tisíc let národního života a neodvislosti, přinucený dle nepříznivého živlu maďarského se spravovati, byl tak řečeno svlečen ze své slovanské přirozenosti a odemříti musil slavnému předku svých životů, jenž by se jistě byl nad feudalism maďarský povýšil a v skutcích dějeslavných lidskostí proslavil. Ani v dobách novějších, když mohutný duch křesťanství národy evropejské proniknul a k životu velebnějšímu na národnosti každého lidu založenému vzbudil, zbuzené kpředu hnal, nemohl se ubohý národ slovenský vzdor všem šlechetným a neúnavným namáháním národomilů opravdových z okovů maďarských, do nichž sítěmi Maďarů a maďaromanů nemilosrdně uvržen byl, nijak vymoci. Nyní pak, když laskavějším duchem času, duchem jednoty, rovnosti a bratrství, všechno starověké zlé odstraněno a napraveno, když národu od jeho zákonného mocnáře přirozená národní samostatnost pojištěna a neobmezený člověčensko- nebo křesťanskonárodní život vyzdvižen býti má, nyní činí se zcela odporné, jestli obstojí, život národu slovenského podkopávající pořádky.

Velect. čtenářstvu Novin bude dostatečně známo, že se na Slovensku veskrz opět záhubní národnosti naši maďaromanové za královské komisaře ustanovují, že prozatímně řeč maďarská za řeč diplomatickou postavena, že kníže Windischgrätz nespokojným duchem pešťanských a snad jiných maďarských občanů ustrašen, či jako pohnut, řeč maďarskou jako diplomatickou podržeti přislíbil. Proč nejednala vláda obezřetněji při volení komisarů, jestliže všem národům práva jejich pojistiti míní? Nemohu pochopiti, jak se Pongrác v Trenčanské stolici,[1] jenž jako podžupan na čele košutovské strany té samé stolice stál, komisarem státi, a jako člověk, pod jehož předsednictvím nejhanebnější soudy na sedláky vynášeny byly, tak náhle důvěru vlády pozískati [mohl]. Z jaké příčiny je řeč maďarská, řeč to Slováky otročující, v slovenských stolicích prozatímně jako diplomatická ponechána? Myslím, že v těchto časech slovenské stolice s nepokojnými ještě vždy stolicemi maďarskými v žádném spojení státi nemusejí, a proto také maďarčiny naskrze nepotřebují. Jak také mohou Slováci maďarskými dopisy a příkazy, jenž do slovenčiny zřídka a velmi zle od maďaromanských ouředníků, čehož jistou zkušenost máme, překládané bývají, dokonale o spravedlivých k další věrnosti je vyzývajících nařízeních vládních poučeni býti? Zdaliž mají Slováci zase maďarskému živlu, jenž se zákonné monarchii a dynastii zpronevěřil, podlehnouti? Nemožno na jiné výsledky přijíti, když celá byrokracie maďarská nesčíslnými všude se naskytujícími maďaromany obsazena byla. Ještě ale více nad toto mně rmoutí a mate slib knížete Windischgrätze, dle něhož maďarský jazyk, myslím, že v celých Uhřích, i na dále diplomatičním zůstati má. Proč nepověděl raději, že národnost jejich podle zásady rovnoprávnosti ubezpečena bude? Nevím zajisté, co o slibu tomto držeti mám. Mělo-li by se to skutečně státi, tehdy by se tím také vyjádřilo, že dokázaná věrnost a rebelanství jednako se oceňují a že rovnoprávnost mezi uherské národy, jmenovitě mezi Slováky, ztěžka uvedena bude.

Vojvodina a království chorvátské jsou již ubezpečeny. O Němcích se také zmínka učinila, toliko my Slováci, Rusínové, Chorváti a Rumuni v Uhřích nevíme, zdaliž

[1] Ľudovít Pongrácz, vládny komisár v Trenčianskej.

i nám to právo připadne? Ó, ubozí, politování hodní uheršti Slované. Ze slibu Windischgrätzova a z pořádků podnes v Uhřích uvedených soudíme, že nás vláda i nadále v politickém s Maďary spojení ponechati míní. Uchovej nás ale Bůh od toho. My Slováci a ostatní od maďarského jařma ještě neosvobození Slované cokoliv ěk jiného raději volíme, než bychom opět s Maďary splynouti měli. Očekáváme ale také, že nás vláda, jenž si heslo všestranné spravedlivosti vyvolila, k takovému kroku nutiti nebude, anobrž od Maďarů odtrhne a samostatné stanovisko vykáže. K jakému očekávání tím více práva máme, an my 3-milionový slovenský národ pět výhradně nám náležících stolic obýváme, v sedmi jiných většinu a v jiných dost znamenitou část působíme. Rusínové v počtu $^1/_2$ mil. bydlejí v třech stolicích v znamenité většině, jen Chorvati s odvětvím Korutanců v počtu 197 000 v menšině roztroušeni se nacházejí. Slovák a ostatní spomenutí slovanští národové nežádají jiné, leč aby stát jejich život národní, na opravdové, ústavou zaručené svobodě postavený, k životu opravdu lidskému vedoucí, vším způsobem, jemu, jako vládě, příslušným, podporoval.

Slováci a jiní v Uhřích bydlící slovanští národové nechtějí nikoho podmaňovati, ale ani podmaněni býti, oni si váží každého národnost, a proto chtí, aby i jejich vážena byla. Oni nečinili žádných pokusů, nimiž by se byli svazku rakouského mocnářství vytrhnouti a snad jinou vládu ustanoviti chtěli. Tímto také žádají a žádati mohou úplným právem, aby se jejich samostatnost a národnost od vlády hájila, aby se těch práv, ježto se mezi ostatními rakousko-slovanskými národy uskutečňovati počínají. v podobné míře oučastnými stali. Jsem ale přesvědčen, že jak pro lidskou, pěkně mírnou přívrženost svou, pro věrnost ku králi a pánu svému povždy chovanou, tak zvláště pro znamenité kraje, jenž zaobývá, a lidnatost důležitou zasluhuje národ tento samostatného, neodvislého od Maďarů stanoviska.

Tu si vzpomínám spolu na zprávu, jenž po mnohých novinách kolovala a duše, srdce mého bolestně se dotkla, že se Slovákům k samé výpravě, kterou na dokázání své věrnosti ku králi a k vyčištění svých krajů od Maďarů byli před sebe vzali, když se počet jejich rozmnožil, potřebná zbraň nechtěla vydati; jestli za tou příčinou do Vídně poslaný p. Janeček[2] něco pořídil, potud se neví. Co se o tom mysliti má, nepotřebno vykládati. Bolestně mě dotklo i to, že se svolání národní rady, pro Slováky, pakli co v tomto pořídíti mají, nevyhnutelně potřebné, zabránilo. Stalo-li se to za příčinou neuvedeného ještě zcela pokoje, anebo z jiných nám neznamenaných ohledů, soudiž jeden každý sám. Já aspoň za to mám, že dobro Slováků vyhledává, aby se to co nejdřív státi mohlo. A poněvadž je lid slovenský, vyjmouc jeho maďaromanské ouředníky, jenž již poraženy jsou, pokojný, proč se to státi nemohlo?

Z vytčeného patrno, jak nešťastný je ještě povždy národ slovenský, jak těžko jest jemu z pádu hlubokého se pozdvihnouti a ve své opuštěnosti opravdivé podpory a ochrany naleznouti. Slované rakouští! k vám se obracím nyní, mluvě ve jménu národa slovenského, jemuž se náležitým způsobem k svému hlásiti ještě nebylo dáno, an nebylo svolání rady povoleno. Bratří krve, jazyka a ducha jednoho, ujměte se národu posud toliko na nehody bohatého, národu hluboko padlého, vaší bratrské pomoci nade vše potřebujícího. Nynější větve Lužičanů lépe si stojí v ohledu národnosti, než národ slovenský, oni nemusily s tolikými odpory zápasiti, jako my Slováci. Bratří Slované, k vám upírají své slzavé zraky šlechetní vůdcové Slováků, an lid své bídné položení ještě nepoznává, vás jako bratry své nezná, aniž proto sám k vám volati může. Ujměte pak se ho, pracujíce skrze poslance své na sněmě říšském o jeho ouplné vy-

[2] Bernard Janeček, velitel slovenského dobrovoľníckeho sboru.

možení z poroby maďarské a maďaromanské, stojíce na tom, aby se jeho občanská a národní práva také svatě šetřila a hájila, aby co nejdříve sám skrz poslance své ve sněmu říšském zastoupen byl a sám o svá práva se hlásiti, sám si je vydobývati mohl. Držím za potřebné, aby se ptáno bylo ministerium, co se Slováky, jako též s Rusíny a Chorváto-Korutanci učiniti hodlá, zdaliž oni neobdrží samostatného národního řízení, zdaliž jejich řeč vždy od maďarské v ouřadech a ve školách vytlačována bude, zdaliž se jim nepovolí sestaviti národní radu, jež by žádosti Slováků jako národu vznesla, a zdaliž také do říšského sněmu patřiti nebudou? To ví se dokonale, že my s Maďary, leč by národnost a svoboda naše utrpěti měly, v žádném spojení zůstávati nemůžeme. Ujměte se národu slovenského a jiných Slovanů uherských, vy státní a již ve Slovanstvu rozslavení poslancové čeští, moravští a rusínští, na něž vůdcové naši s potěšením hledí, i vy Poláci, nad jejichžto odtržením od ostatních slovanských poslanců srdce každého Slováka bolestí naplní. Ujmuli jste se již Čechové a Moravané stateční, laskaví, jména opravdových Slovanů zaslouživší, an výprava slovenská jedině vaší podporou a obětavostí znamenitou se podařila. Dali jste nám muže, daliť jste nám peníze, Bůh nech vás požehná, nech vám to odmění. Skutek ten bude pomníkem vašeho bratrství a lásky k nám proukázané, vašeho slovenství, pomníkem, na nějž s potěšením hleděti bude Slovák po věky!

Jestli opanovala kdy srdce Slováka vzájemnost slovanská, to jej nyní jistě opanovati musí, ano ta hvězda vzájemnosti, jež nejprve zprostřed něho vynikla, ona osvítí a září svou obtočí Slovanstvo, mezi nímž nejbližší vy Čechové, Moravané v středu jejího objetí ostanete. Bratrství a lásku k vám Slovák bude věčně hlásati.

Vyzývám naposledy slavné ministerstvo k tomu, aby podle hesla svého, všechny národy v rakouském mocnářství žijící stejně oprávniti, i na Slovácích a jejich bratřích Rusínech, pak Chorváto-Korutancích provést i co nejdříve neobmeškala, jestliže důvěru u národů těchto ztratiti nechce. Nech ať také věrnost, kterou se uherští Slované vyznačili, náležitě ocení, což učiní, když spravedlivé jejich žádosti vyplní. Neboť známo po všem světě, že politické žádosti Slovanů nejsou přepjaté, ale s monarchií ústavnou shodné, ducha svobody vyhovující. Nezapomněli síce Slováci na Velikou Moravu a krále Svatopluka, ale oni nežádají jiné, než aby samostatného Slovenska králem a panovníkem byl František Josef.[3]

13

„Slovo o přeporození Rakouska."

Uverejnili Havlíčkove NN, 1849, č. 48 zo dňa 25. februára 1849.

Autor úvahy, azda J. M. Hurban, uvažuje o preporodení Rakúska na základe občianskej, národnej, náboženskej a literárnej slobody, odôvodňuje pripravovaný slovenský prosbopis, ktorý potom slovenská deputácia odovzdala 19. marca 1849 v Olomouci cisárovi Františkovi Jozefovi I. Podľa autora malo by sa Rakúsko pretvoriť na federalistický štát, pričom by zachovalo jednotu. Federalizácia by sa

[3] M. M. Hodža naráža tu na myšlienku, ktorá bola medzi Slovákmi živá, totiž na obnovu Veľkej Moravy. Pravda, slovenské žiadosti roku 1849 nešli tak ďaleko.

mala uskutočniť na podklade národnostnom. Pokiaľ ide o Slovensko, malo by sa oddeliť od Uhorska.

Věky pracně nadobývaná osvěta anebo známost pravdy, poznání Boha, světa, sebe, lidstva a jejich práv přemáháním největších odporů v středověku a v novějších časech od absolutismu a hierarchie ji v cestu kladených přece v opravdový podiv světa i pod náramnými nátiskami utlačovatelů svých nevidomě a povolně pokračovala tak, že v celé Evropě podstata pravdy se zná, šupiny od jádra rozeznávají a žádné zpátečnictvo ji vyhubiti více vstavu není.

Láska k věcem Božím a člověčenstvu v pravém náboženství a v opravdové nábožnosti se jevící, musily podobně krvavo zápasiti, až tolik vítězstvi dobyly, že jim bylo povoleno ve své opravdové barvě vystoupiti a za člověčenská práva se volně ujímati, ač i to intrigami správců světských a duchovních pomalu obměženo bývalo.

Krom Francouz a Angličan pravdivého národního povědomí a života v Evropě nestávalo, nebo povědomí to se až v svobodě jeví, ní povstává a ní zrůst bere; sám pak národní život bez svobody mysliti nemožno. Národní život před revolucemi nejnovějšími nebyl za to uznán, čím jest, ba poněvadž na svobodě státi musí, s ním toliko se svoboda lidstva uskuteční, všemožně obmezován a utlačován byl. Jistě, že se pouhým prostým kosmopolitismem, který nestojí na určité půdě, aniž může býti nadšen pro podstatné interesy lidstva v té míře, v jakové mysl pro život národní, nikdy to nedovede co životem národním! Jest on z větší částky heslem lidí soběckých, pod pláštěm kosmopolitismu pro své výhody jedině žijících.

Svoboda, ten živel všeho potřebného hnutí a žití lidského, ten nevyhnutelný požadavek zdokonalení a rozkvětu idey člověčenství v člověčenstvě, ta svoboda v své opravdovosti a celosti posud v Evropě nezajásala, ale jásati a blýštěti se má. Potřebu toho poznali a vyslovili národové, jí se zbaviti více nedovolí. Svoboda ta jest tak spojena se všemi funkcemi duševního života, že se všechny duševně životné zásady požadavkám všeobecné svobody podřizují a pod svobodami vůbec vyrozumívají. Tak duch času žádá vůbec svobodu, svobodu pak chce míti 1. *občanskou a národní*, 2. *náboženskou*, 3. *uměleckou a literární*.

Duch času nynějšího vyrostl zpod každé tuhé dohlídky a ochrany ve svobodách nadzmíněných, a proto žádá:

1. *Ve jménu občanské a národní svobody*, aby ústavné, t. j. s pravou svobodou každého lidu se srovnávající řízení státu uvedeno bylo; jmenovitě, aby se lid, z kteréhožto všecka vláda vychází, a již on s monarchem dělí, za svrchovaný uznal. Aby sněm z představitelů lidu záležející nebyla jen figura ludens,[1] jak se to nyní v některých státech pokazovati začíná, ale aby byl pravdivě ustanovujícím a spravujícím, od jehož většiny udržení se anebo padnutí ministerstva odvisí, bez jehož povolení ministrové dosud, pokud on shromážděn jest, ničeho zákony ještě nepotvrzeného předsevzíti a konati nemohou. Z ohledu národnosti má to pravidlo platiti, dle něhož státní vláda, jestli stát jeden národ působí, vyvinutí národního živlu v občanské politice a v duševních interesech z očí spustiti, tím méně obmezovati a potlačovati smí. Jestli se ale stát z více národů skládá, tedy rovnoprávnost všech národů tak provedena býti musí, aby žádný ve svých národních právech ukřivděn nebyl. Kde však v jednotlivých provinciích jistý národ druhé znamenitou většinou převyšuje, za to mám, že se jiným žádná křivda nestane, když národu toho řeč podle jednotlivých okresů vzhledem řečí rozdělených

[1] Postava sa hrajúca, baviaca, hračka.

diplomatickou[2] zůstane, nevyjímaje to, aby překlady jednotlivých nařízení se týkající pro jiné národy vedle originálu obsaženy byly. V okresních politických shromážděních by se mělo řečí většiny všechno vésti a ustanovovati. Neméně by to platiti muselo v provinciálním sněmě, kde většina právo diplomatické řeči míti musí. Školy by byly neodvislému každého národu řízení ponechány, toliko na přednášení všech řečí v zemi panujících by se ohled bráti měl.

2. *Ve jménu náboženské svobody žádá duch času:* Aby všechny v státě se nacházející cirkve stejně oprávněny byly, totiž žádná nad jinou nepředčila, aby žádné státní cirkve, jak to bývalo, více nestávalo. Cirkev má býti od státu neodvislá, svým vlastním řízením opatřená, ke všem potřebným reformám oprávněná a dostupitelná. Avšak poněvadž stát nic nebezpečného šlechetným cílům svým, a proto i žádné schválné zatemňování myslí (obscurantismus) a žádné osobní panování ve státu jakové bývalé hierarchie trpěti nemůže, právo dohlížení nad cirkvemi mu vždy připadati musí. Absolutismus se obyčejně s hierarchií spojoval, aby cíle své tím lépe provésti mohl, v ústavním ale státě to naskrze býti nesmí. Nové sekty náboženské, jenž by zle působily na mravnost lidu, trpěti se nemohou. Z ohledu finančního vydržování cirkve držím za spravedlivé a potřebné, aby stát důchodky všech cirkví podle možnosti jednak zřídil, aby totiž učitelové a správcové všech cirkví stejný plat měli. Nebo neslouží-li každá cirkev stejně státu, když své cirkevníky k osvětě a mravnosti vede, z nich pravé občany a lidi tvoří?! Že se v jedné cirkvi větší, v druhé opět menší fundace[3] nacházejí, a tak postupování to nespravedlivým by se zdáti mohlo, na to mohu vším právem to namítnouti, že zakladatelé dobročinných kapitálů statky a peníze jedině k tomu cíli obětovali, aby lepším postavením cirkve osvětě a mravnosti napomohli. Když ale věc dokázaná jest, že vrchní správcové cirkve by se bez těch stotisíců obejíti, totiž o mnohem menších důchodech pořádně živi býti mohli, že kláštery tak četné a mnoho výloh stojící, jako v tomto čase křesťanstvu odporné ani cirkvi ani státu žádného prospěchu nepřinášejí, proč by se to právem státi nemohlo? To jisté zavedli již mnozí státové, a věc ta nezůstala bez dobrých oučinků. Tím více pak se to státi mělo, poněvadž některé cirkve učitelc a své duchovní správce jak náleží vydržovati nemohou. Podotknouti musím ještě to, že nyní každá cirkev shodně s duchem času a s duchem křesťanství v řízení svém demokratickou formu přijeti musí. Tolik o svobodě náboženské.

3. *Ve jménu umělecké a literární svobody žádá duch času* svobodné uveřejnění a rozšiřování uměleckých a literárních plodů, anebo svobodný tisk a svobodné obchodnictvo s jejich plody; svobodné mluvení a učení, pak podporování státem krásných umění a věd.

Svoboda umění, vědy a literatury jest svobodou všeho duševního a životního pokroku člověčenstva, jest prostředkem dosažení cíle, jakový národy v státech a v společenství lidském vůbec obdržeti mají, jest výminkou všeho rozvíjení se v lidstvu člověčenstva, a proto garancií všech svobod jak občanských tak náboženských a vědeckých, zvláště garantií národního života.

Svoboda tisku a obchodnictva uměleckých a literárních plodů musí býti proto pravdivá a neobmezená: za nebezpečné svobodnému státu a mravnosti spisy jedině soudy zákony vykázané nechať ručejí. Svobodné mluvení a učení podobně žádným jiným způsobem než zákonným, všemu nebezpečí předcházejícím, obmezeno býti může. A proto ať každý svobod těchto jakožto nejdražších šetří a je před neprávným obmezováním hájí.

---

[2] Totiž úradnou.

[3] Základiny, ktorých výnos sa používa na úhradu výdavkov, určených poslaním základiny.

Všeliké umění a vědu podporovati jest svatou povinností každého svobodného státu. Nebo oni tvoří a rozšiřují neopominutelnou pro svěřence jeho osvětu, oni přivozují národy ke svému a svých svatých povinností v lidstvě a k lidstvu uvědomění, oni je k věcem Božím a lidským vyučují a život jejich zdokonalovati káží. Jakové pak jiné určení má stát nadto, než aby jistý díl lidstva ústavy[4][?] svými rozumnými a člověčenskými k rozumnosti a lidskosti dovedl, aby národům k uloženému jim od Boha dílu, zdokonaliti sebe a jiné v jistém ohledu, anebo vyvésti jeho úkol, jako jisté společnosti pro sebe čím lépe pomáhal. Stát neznající a neplnící povinnost túto nemůže se ani státem jmenovati; ale jest raději ohraženým spolkem dvounohých sajících zvířat, jenž pro tělesnou bezpečnost jisté pořádky zachovávají a pak se pasou a tučnějí. Mnohý stát se posud o podporu umění a věd tak málo staral, že na cokoliv jiné více než na vzdělání lidu svého vynakládal. Ba všeobecně známo, že právě osvěta za nebezpečnou považována byla. Změnili se však časové a proto se i toto změniti musí!

*

Pohlédneme-li do historie států od nejstarších až k nejnovějším dobám se táhnoucí, znamenáme, že snažení lidstva po všeobecné svobodě, svobodě to občanské, náboženské, národní a literární, tisíce a tisíceraké odpory přemáhati musilo, a že byly doby, v nichž se zdálo, že všechno to snažení je daremné, že ono v hlouposti a surovosti lidské pochováno býti musí.

Středověk a novější historie nejvíce důvodů mohou podati utlačování božsko-lidského života v člověčenstvu, neboť potlačovaná byla občanská, národní, náboženská a literární svoboda; těžko bylo k nějaké osvětě přijíti, nemožno neodvislý národní život založiti, těžko lásku k pravdivým věcem Božím a člověčenstvu chovati, nemožno svobody v nejužším smyslu požívati. V středověku se to stávalo pro dva živly odporné, pro zkaženost totiž římského a pro surovost germánského pokolení, pak ale co nejvíce odporovalo, pro neupřímné a špatné záměry osob v čelo světského a duchovního řízení postavených; v novějším čase zase se to dělo příčinou záhubných interesů lidí při žezle světském a duchovním stojících. Mocnářové vychováni od lidí žádné idey člověčenstva a slavného povolání lidstva nemajících, i obklopeni stále lidmi, jimž žádný prospěch národů na srdci neležel, ale jimž on vždy jen dojnou krávu představoval, nemohli jináče než duchu času v smýšlení lidí šlechetných se zjevujícímu a duchu křesťanství odporně panovati, a tak stav člověčenstva nízkým a politováníhodným učiniti, takže novější politika evropejských mocnářů jejich hanebnými rádci, když všechno přání svobody v nich udusili, vedená, osvětu, národní život, náboženskou a občanskou svobodu všemožně zamezit a udusit se snažila. Odpustiti se musí mocnářům, že v uchlácholení svém od těch hanebníků, jakoby všechno dobré bylo, právě proti určení státu brojili, jenž za úlohu svou zdokonalení a oblažení lidstva míti má a musí, jestliže státem lidským býti chce.

Rakouské mocnářství, jenž ohledem na své sestavení z tak mnohých a rozličných národů, jako také ohledem svého přirozeného položení v prostředku Evropy a blízko Asie, neméně i svým bohatým nadáním od matky přírody, k vyvedení krásné a veliké úlohy určeno jest, bylo podobně skrze krátkozraké ve věcech čistě člověčenských a nízké ziskuchtivé správce, jenž mocnáři připojeni byli, nepřirozené a nelidské politice podrobeno a tak od určení svého daleko odvedeno. Mocnářství toto od 30. let spravující a intrigami svými na celou Evropu vplývající Metternich[5] by byl rád všecky

[4] Azda ústavami.

základy svobody podkopal, aby svou podlou panování a zisku žádost provádět mohl, ale mocnější každého smrtelníka duch světa jej odstrčil.

Z dovedeného posud patrno, že v předbřeznové politice nebylo živlu životního pro státy a národy, když právě to, co k životu vede, se ustavičně podkopávalo, a proto, má-li Rakúsko i dále trvati, má-li úkol svůj od Boha mu naznačený splniti, nikoli nesmí při staré politice zůstati a proto přeporoditi, t. j. v novém živlu se stvořiti, ním oživnouti musí. Který jest pak ten úkol Rakouska Bohem naznačený, který ten živel, nímž se ono přeporoditi má?

Úkol ten je: z mnohých ji sestavujících národů více rodin v jeden kraj usedlých, v jednom středišti spojených, svazkem rovného práva, jedněch interesů duchovních i materiálních, pak náklonností a láskou obapolnou svázaných v jeden celek, v jeden dům silný, se svobodnou každého úda svésprávou přetvořiti; každé rodiny osvětu, občanský, náboženský a národní život na základě pravé svobody upevňovati a podporovati, pak s říší tak uspořádanou božsko-lidský život nejen v národech svých udržovati, ale i utisknutým a zanedbalým krom říše se nacházejícím národům duševní i materiální podporu poskytovati, všude právo hájiti, duchem osvěty, svobody a lásky na civilisaci sousedů oučinkovati.

Toť má býti politika států evropejských vnitřní i zevnitřní, toť jest úkol krásný, plný důstojenství a slávy, pravdivý, nebo na určení lidské společnosti spočívající. Živel, nímž se Rakousko k takovému státu přeporodí, jest pravá svoboda, objevená k ním ve všech jednáních upřimnost a láska.

Uvážiti by mělo zásady tyto nynější ministerstvo,[6] aby starou předbřeznovou politikou zmýlené národy i dynastii v hrozné nebezpečenství neuvrhlo a říši tak znamenité, krásné postavení a velikou úlohu v Evropě mající smrtelnou ránu nezadalo. Podle ducha času nynějšího, který se žádnou machiavelistikou více udusiti nedá, není lepší politiky nad politiku na pravé svobodě Rakouska spočívající.

Z ohledu toho ještě něco o vnitřním zřízení podotknem.

Má-li se Rakousko v pravdě přeporoditi, musí se to především v jejím vnitřku státi, musí její oustrojnost, řízení jinou podobu, než mělo, na se vzíti, jiný duch životní útroby její probíhati, nesmí žádných privilegií zemí stávati, ale země všechny způsobem pravé federace s vlastním domovním řízením, než pod jedným všeobecným ministerstvem stojícím, v jeden říšský celek splynouti.[7] Krom tohoto vnitřního spojení všech jednotlivých zemí rakouských v jeden přísný celek do podobného spojení s mimo rakouskými zeměmi, jako se to s Německem státi mělo, či ještě i má, nesmí a nemůže říše tato vstoupiti, ač jestli všeobecnou revoluci neněmeckých národů vzbuditi nechce.

Rok tomu již bude, co Rakousko samým mocnářem za stát ústavní prohlášeno jest,

---

[5] Klement, Lothar, Václav Metternich (1773—1859) bol predstaviteľom tuhého absolutizmu a reakcie za vlády cisára Ferdinanda V. Svojimi diplomatickými intrigami udržoval Európu po napoleonských vojnách v okovách reakčných síl stelesnených Svätou alianciou ako spojenectvom niektorých veľmocí, ktorých vládnúce triedy neboli ochotné poskytnúť občianske slobody v duchu zásad Francúzskej revolúcie 1789. Po marcových udalostiach musel Metternich ujsť pred hnevom ľudu.

[6] Totiž vláda F. Schwarzenberga, ktorá usilovala o nastolenie reakčného režimu v Rakúsku.

[7] Autor má tu na mysli federatívny štát so zachovaním individuality jednotlivých jeho častí vytvorených historickým vývojom.

[8] Išlo o ministerstvo (vládu) Pillersdorfovo a potom Doblhofovo, ktoré vystriedala po októbrových udalostiach vo Viedni vláda Schwarzenbergova.

od toho času již třetí ministerstvo spravuje říši,[8] ale pravdivé, ústavní řízení se jaksi velmi těžko ujímá v mocnářství tomto, poněvadž všechny předešlé ministerstva dostatečné pořádky v tomto ohledu neučinili, pak samo nynější ministerstvo se zhusta proti ústavnému pořádku prohřešuje. Jakové tvrzení mé tím potvrdím, že všechno staré, absolutistickým formám navyklé, se svobodným postupováním těžko se shodující ouřednictvo téměř zcela v ouřadech ponecháno jest, že se země před tím nespravedlivě k Německu počítané i posud za takové berou, nynější ale spravedlivější požaduje, aby kraje, znamenitou většinu slovanských obyvatel mající, za německé brány nebyly, ani se jim německý živel nevracoval.[9] Pohřešuje se ministerstvo proti ústavě, když beze svolení většiny sněmu do německého sněmu ve směru německém vyjednávající poslance zasílá,[10] když vzdor prohlášené rovnoprávnosti národů v slovanských provinciích v samém jejich vnitřním řízení německé podstavě stojí,[11] když se skrz podřízené jim jednotlivce do práv národů uznaných sahá, jak se to stalo i v Slovensku v Uhřích uvedením maďaromanských komisařů, prozatimním povýšením řeči maďarské zase na diplomatickou a zabráněním pro nové organisování nanejvýš potřebné rady slovenské.[12] Taktéž na neústavnost ukazuje snažení, ustanoviti ve Vojvodině krom vlády civilní i vlády vojenské, dopisování uherského ministeriálního rady do Chorvátska v maďarském jazyku, když ani již více nepatří Chorvátsko pod uherskou vládu, ani není povinno maďarské dopisy přijímati.

Ministerstvo urazilo sněm a národy libovolným svým ustanovením nejnovějšího odvodu vojska bez zeptání a potvrzení sněmu.[13] Uvidíme, zdali se povčilejšího podezřelého postupování očistí, či se ta politika, již za zástěru válečný stav slouží po dokonalém boji přemění, či Halič od všeobecného obležení osvobozena zůstane,[14] a jak dlouho nedávno zavedené obležení Karlovec[15] trvati bude? Každý milovník svobody pozoruje s úžasem tuto politiku svobodného státu. Z doloženého zde se přesvědčiti možno, že duch ústavní svobody útroby říše ještě neprobíhá!

Ačkoliveк privilegované zřízení zemí v našem mocnářství vedle rovnoprávnosti a příčinou užšího spojení všech zemí v jeden celek prominouti mělo, přece z povčilejšího postupování ministerstva vyhlíží, že ono uherské zemi samostatnost v smyslu

---

[9] Správne má byť nevracel.

[10] Autor má tu na mysli skutočnosť, že rakúska vláda vysielala svojich zástupcov rokovať so snemom vo Frankfurte nad Mohanom bez súhlasu rakúskeho ríšskeho snemu. Išlo najmä o to, že ríšsky snem vo Frankfurte mal pripraviť zjednotenie nemeckých štátov v jednu ríšu, pričom vznikol spor o to, či Prusko, či Rakúsko má hrať prvú úlohu v tomto novom štátnom útvare.

[11] Narážka na skutočnosť, že v krajinách Rakúska s prevahou slovanského obyvateľstva stále sa uplatňoval nemecký živel napriek pripomínanej zásade národnostnej rovnoprávnosti.

[12] Išlo o opatrenia, ktoré sa stali na územiach Uhorska ovládnutých cisárskymi vojskami. Vodcovia slovenského národného hnutia predpokladali, že sa im dostane možnosť prevziať správu slovenských stolíc, čo sa však nestalo.

[13] Vláda obišla ríšsky snem pri rozmnožovaní vojsk potrebných na potlačenie revolučného hnutia v Rakúsku.

[14] Halič bola od povstania roku 1846 stále pod výnimočným stavom.

[15] Karlovce boli strediskom srbského národného pohybu. Tu sa konali národné zhromaždenia uhorských Srbov, ktorí roku 1848 tiež povstali proti uhorskej vláde.

předbřeznovém[16] pojistiti chce. Tím by se ale skutečné federativní mocnářství rakouské nijak neuskutečnilo, čemuž se velmi diviti musí, kdo právě tomu odporující žádosti rakouských a zvláště uherských národů poznal. Obává se snad ministerstvo soudů evropejských národů, že samostatnost uherské země v staré formě zadrženi chce. Já za to mám, že obávání to je nepodstatné, když ale většina národů uherských 6 milionů duší převyšujících na zásadě rovnoprávnosti žádá! Je síce pravda, že se uherská zem posud za jmění Maďarů považovala, ale má-li to i nyní místo, když národy z podvšelikého jařma vybaveni zůstaly; či ten slovanský národ, jemuž půda ta před 1000 lety vlastně náležela, ještě vždy za podrobena Maďarů považovala, býti má! Nikoli, to se ani s jeho starožitným k zemi té právem, ani s právem novějším, totiž s právem vybavení národů, pak ale ani s právem většiny neshoduje. Nemaďarští národové Uher v žádném úzkém spojení s Maďary již zastávati nechtějí, tím méně jejich obnovené panování trpěti budou. Oni chtějí pod jedním všeobecným říšským ministerstvem jeden oud rakouského těla působiti a vlastním od maďarského odtrženým vnitřním řízením opatřeni býti. I to jest síce rozhlášeno, že ministerstvo jednak centrální správu v stát uvésti hodlá, čemu se však, jako všude slyšeti, národové z té příčiny příčí, žeby v takovém státě, co aj skutečně pravda jest, pravdivě pro život národní a jeho rozkvětu garancie nestávalo. Pryč tedy s maďarským oddělováním a maďarskou kasou, pryč s centralisací, ač jestliže vláda všeobecný odpor v národech vyvolati nechce. O připojení Rakouska k Německu, či v části, či v celosti, nech ministerstvo ani nepomýšlí, nebo v té věci jistě nic nepořídí, an silou se to uskutečniti nedá.

Přeporoditi se musí Rakousko v duchu nynějšího času, duchu všeobecné svobody, upřímné politiky a spravedlivosti, jestliže i déle trvati chce, nebo nepřerozené se v této době ducha svobody jistě neudrží. Nech se nemýlí Ruskem, an věc jeho ještě vyhrána není; přivaliti se může jedna vichřice, jenž všechnu tu starou svobodě záhubnou budovu zboří.

Heslem vlády rakouské nechť je tedy *přeporození státu, občanskou, národní, náboženskou a literární svobodou provedené, a šťastná bude i s národy jí se podřídivšími.*

14

Osnova slovenského prosbopisu, ktorá mala byť podaná cisárovi Františkovi Jozefovi I. okolo 10. marca 1849.

Uverejnil D. Rapant, c. d. III-3, str. 132—134.

Prenikanie slovenského dobrovoľníckeho sboru, zaradeného do rakúskej kontrarevolučnej armády generála Götza, na stredné Slovensko na začiatku roku 1849, ako aj pripravované a napokon uskutočnené štátoprávne úpravy vydaním tzv. marcovej oktrojovanej ústavy vytvorili predpoklady pre to, aby predstavitelia slovenského národného hnutia uvažovali o opatreniach smerujúcich k zabezpečeniu osobitného postavenia Slovenska v rámci Rakúska, ktoré malo byť centralisticky reorganizované najmä po potlačení maďarského boja za

[16] Totiž bez uhorskej vlády a s ústrednými úradmi, podliehajúcimi viedenskej vláde.

nezávislosť. Začiatkom marca sa preto pripravila v Martine, kde bola predtým uskutočnená stoličná reštaurácia v prospech slovenských národných záujmov, akcia prosbopisu, ktorá mala mať celonárodnú povahu. Slovenský prosbopis mali podpisovať obce podľa jednotlivých stolíc. Napokon mali byť tieto prosbopisy odovzdané panovníkovi. Okolnosti neboli priaznivé pre uskutočnenie tohto podujatia, ktoré bolo preto nahradené slovenskou deputáciou. Tá 19. marca odovzdala panovníkovi v Olomouci *Pamätný spis.* Autori prosbopisu, ktorý sa zachoval v nemeckom i slovenskom znení, podrobne rozviedli jednotlivé požiadavky, ktoré, pokiaľ ide o štátoprávne postavenie Slovenska, nadväzujú na mikulášske *Žiadosti* z 10. mája 1848. Nesporne kladnou bola požiadavka vyčleniť Slovensko z Uhorska. Prosbopis máč svojím charakterom a formou odráža závislosť vodcov slovenského národného hnutia v tomto období od kontrarevolučných predstaviteľov Rakúska.

Najjasnejší Pane!

Od dávnych storočí stonal národ slovenský v okovách. Vtrhnutím Maďarov do jeho predošlého kráľovstva, pozbavený súc svojej moci, a čo je najdrahšieho, svojej vlasti, od toho času národ tento nielenže z politického divadla sveta sa stratil, ale cudzím utiskovateľom celkom pod moc upadnul. Vytisknutý z verejnieho života spolu s tým, čo je každiemu národu drahô a svätô, v novejších časoch od Maďarov pre svoju reč, mravy a vynasnaženia, aby sa nedotknutie tieto drahie poklady zachovali, najhroznejším spôsobom prenasledovaný, vysmievaný a násilne potlačovaný, zdal sa národ tento, beztak od mnohých synov svojich opustený, celkovitej záhube byť vystaveným.

Mnohonásobne sa žaloval národ tento i pri posvätnom tróne slávnych predkov Vašej Jasnosti a predniesol ťažký svoj osud, skadiaľ najúprimnejšími a vskutku otcovskými úmysly z ohľadu jeho stavu potešený odchádzal, ale maďarskí pánovia, otáčajúc tento slovenský národ, úmysly dobrie prekazili a nešťastný národ v predošlom zlom stave zanechávali.[1]

Nenadajne vystúpil pre slovenský národ v hroznych týchto časoch blesk krajšej budúcnosti a blesk tento neskorší vyviňovaním sa vecí na istú, môžeme povedať, nádeju sa premenil. Velebnô, kráľovskô slovo slávneho predchodcu Vašej Jasnosti, ktorým sa všetkým rakúskym národom rovnakie práva i z ohľadu jejich reči a národnosti uistili, má sa teraz uskutočniť.[2] A uskutoční sa premožením maďarských buričov, ktorí vo vzteklosti a zaslepenosti svojej opovážili sa jejich bezbožnie zbroje i proti trónu Vašej Jasnosti zapopadnúť, lebo títo sú, ktorí náš verný národ dosiaľ potlačovali a v okovách držali, títo ako násilníci v doterajšom Uhorsku všetkie otcovskie úmysly slávnych predkov Vašej Jasnosti z ohľadu nášho národu prekazili. Víťaznie zbroje Vašej Jasnosti v maďarských rebelantoch i našich potlačiteľov a nepriateľov navnivoč uvádzajú.

Preniknutí nezmeniteľnou vernosťou k cisárskiemu domu, chytil sa náš národ ochotne

[1] Myslí sa tu na akcie slovenského národného hnutia spred roku 1848.

[2] Autori osnovy mienia tzv. marcovú ústavu, ktorá zabezpečovala, aj keď len formálne a dočasne, národnostnú rovnoprávnosť, zrejme chcejúc vzbudiť predstavu o spravodlivosti Viedne oproti slovanským národom a získať ich pre boj proti Maďarom.

príležitosti tejto za posvätný trón Vašej Jasnosti, za najvyšší panujúci rod, za svojho cisára, za jednotu mocnárstva a za svoje práva sa zaujať, a spojil sa preto s početnými zástupmi víťazného vojska Vašej Jasnosti proti zradným Maďarom bojovať. Dobrovoľne a ochotne stávajú tieto zástupy pod zástavy Vašej Jasnosti, netrpezlive očakávajúc celkovitieho víťazstva a zničenia bezbožníkov. Keby nebol predišiel maďarský terorizmus, klamstvo a podvody Kossuthove a od Maďarov na našom národe všade spáchanô prisilenia, vtedy by sa bol celý náš národ za spravedlivú vec pozdvihnul.

Najvrelšou ziadosťou naplnené, aby slávno rakúsko mocnárstvo k jednote prišlo a mocne sa usporiadalo, a tou nádejou, že svoje právo, ktorô za tak dlhý čas odopieranô, v tomto slávnom čase pre rakúske cisárstvo predsa raz dostanú, opovažujú sa ponížene podpísané .... obce ku trónu prítomnie prosby predniesť.[3]

V tom presvedčení, že aby novô zbúrenia v doterajšom Uhorsku pri dákej prípadnosti, k. p. vonkajšej vojne, zas nevypuklo, Maďarom všetok vplyv na Slovensku vziať sa musí, prosia nižepodpísaní za usporiadanie a organizáciu Slovenska, a preto za potrebnô držia, žeby:

1-ô. Slovenský národ svoju vlastnú krajinu a otcovskú zem dostal. Pod týmto rozumieme zem tú, v ktorej Slováci od najdávnejších časov ako prvoobyvatelia prebývajú, v ktorej jejich vlastná reč je domáca a v každodennom živote jedine k úžitku, ktorá predtým kolískou vystúpenia jejich historického bola, a ktorá od nepamätných časov, trebárs s druhými državami politicky dovedna spojená, predsa nikdy neprestala „slovenská zem, Slovensko“ sa menovať.[4] Podľa toho zem táto mala by sa

2-ô. Od terajšieho Uhorska politicky celkom odtrhnúť a bezprostredne jedinej, rakúskej cisárskej ríši privteliť. Ponížene nížepodpísaní ale žiadajú do rakúskeho ríšskeho spojenia ako celok pripojenými byť a z toho ohľadu jejich žiadosť je, aby jich od doterajšieho Uhorska odtrhnutá zem a krajina svoje vlastnô politickô nazvania dostala, a síce *Veľkokniežatstvo Slovenska,* ktorô nazvania za času jejich predošlieho historickeho vystúpenia obyčajnô a domácô bolo, a až posiaľ u nášho ľudu obľúbenô je. K najvyšším názvom Vašej Jasnosti i tento nový titul by pristúpil.[5] Medzitým, keď Slováci do bezprostredneho spojenia národov rakúskej ríše vstúpiť a za jejich jedineho a bezprostredneho mocnára rakúskeho cisára mať chcejú, prosia.

3-tie. Za príslušnú účasť na ústave rakúskych národov a podľa toho prislušnô zastúpenia na rakúskom sneme; že ale pri tom všetkom Slovensko vždy zvláštna krajina s jej zvláštnymi potrebami zostane, ktorie na všeobecnom sneme horevziať sa nemôže, prosia ďalej Slováci

4-ô. Za zvláštny krajinský snem, kde zastúpenia podľa počtu obyvateľov Slovenska vo väčšej miere by v úžitku bolo. Z tej istej príčiny prosia ďalej

5-ô. Za vlastnú okolitú správu, ktorá by z jednej centrálnej vrchnosti záležala a ktorej potom nižšie vrchnosti poddanie by boli. Táto centrálna vrchnosť stála by v bezprostrednom spojení s ríšskym rakúskym ministerium a jedine od tohoto dostávala by svoje rozkazy. Naposledy ešte jejich prosba je, aby

6-tô. Reč správy svetskej a cirkevnej, reč jejich zvláštnych politických rokovaní, nižších a vyšších škôl a vúbec verejnieho života Slovenska, jejich vlastná reč národnia,

---

[3] Podľa toho mali jednotlivé prosbopisy predložiť po podpísaní panovníkovi.

[4] Pôvodcovia prosbopisu nadväzovali na staršie, najmä v 18. a na začiatku 19. stor. oživené predstavy o pôvodnom slovenskom osídlení Slovenska Slovákmi a o ich práve na toto územie.

[5] Išlo o to, aby panovník používal titul veľkokniežaťa Slovenska popri svojich ostatných početných tituloch.

t. j. slovenská bola. Len tak sa národ tento všade svedčno vysloviť, len takýmto spôsobom o všetkom poučený, skutočne vzdelaný a ušťastlivený byť môže. Toto sú tie najvrúcnejšie žiadosti slovenskieho národa. Dolupodpísanie obce a jejich zástupníci majú tú pevnú dúveru, že čo im dlhosť času a zlomyslní dopustiť nechceli, to slovenskiemu národu pri znovuzrodení mocnárstva, ktorô do kvetistieho veku Vašej Jasnosti padá, dožičenô a danô bude.

Vašej Jasnosti najvernejší poddaní:

15

Pamätný spis slovenskej deputácie, predostretý Františkovi Jozefovi I. v Olomouci 19. marca 1849.

Nemecký originál uverejnil D. Rapant, c. d. III, str. 3.

V pamätnom spise, oplývajúcom v úvodných odstavcoch prehnanou úctivosťou oproti cisárovi, žiada sa uznanie Slovákov za národ, jeho rovnoprávnosť s ostatnými národmi Rakúska, udelenie takých ustanovizní, ktoré by ho pevne spojili s rakúskymi krajinami (krajinský snem a vlastná správa), odstránenie maďarčiny z úradov a zriadenie najvyššieho krajinského úradu podriadeného ústrednej vláde, uskutočnenie konštitučného a národného Slovenska. V slovenskej deputácii, ktorá odovzdala v Olomouci prosbopis, boli: A. Kardoš, S. Chalupka, D. Lichard, M. M. Hodža, Ľ. Štúr, J. M. Hurban, J. Bórik, M. Rázus, Jur. Holček, A. Radlinský, K. Kuzmány a I. Kozáček.

Vaše Veličenstvo!

V najväčšej úcte podpísaní súc opatrení takými osvedčeniami vďačnosti a prosbami, zčiastky od obyvateľov celých stolíc, zčiastky od jednotlivých kr. slobodných miest, zčiastky od mnohých vidieckych obcí, napokon i od nesčíselných osôb každého stavu a rozličného vyznania viery, že smú sa odvážiť zložiť Vášmu Veličenstvu ako nášmu cisárovi a kráľovi v mene celého národa slovenského sľub vernosti. Tento cit vernosti a oddanosti k dedičnému cisárskemu domu oživuje v našej vlasti každého, kto sa cíti Slovákom. Najukrutnejšie prenasledovanie a najklamlivejšie figliarstvo nemohlo podvrátiť vernosť nášho národa. Ochotne chopil sa náš národ príležitosti, aby bojoval za posvätný trón Vášho Veličenstva, za najvyššiu panovnícku rodinu, za svojho cisára, za celistvosť mocnárstva i za svoje sväté právo, i spojil sa preto v početných zástupoch s udatnými vojakmi Vášho Veličenstva, aby bojoval proti zradným Maďarom. Dobrovoľne a s radosťou stoja tieto oddiely pod zástavami Vášho Veličenstva, túžobne očakávajúc úplné víťazstvo a znivočenie zlomyselníkov. Úctivo blížime sa k stupňom trónu Vášho Veličenstva, aby sme vzdali najúprimnejšiu a najvrúcnejšiu vďaku za konštitučné práva, nám prisľúbené, ako aj za vyslobodenie z násilníckeho panstva Maďarov.

Vaše Veličenstvo! Ústavná sloboda na základe rovného práva všetkých národností, aby sa tak sjednotenými silami hájila celistvosť ríše proti náporom zvonka i zvnútra — to je nový výtvor budúcej veľkosti a moci najvyššieho trónu a šťastlivého pospolného

nažívania rakúskych národov. Tento výtvor uskutočnil sa v kvitnúcom veku Vášho Veličenstva a preto oduševňuje naše srdcia nádejou v krásnu budúcnosť.

Naplnení najvrúcnejšou túžbou, aby sme videli Rakúsku ríšu zjednotenú a mocnú, a oduševnení nádejou, že po tak dlhých a ťažkých utrpeniach dosiahneme svojho práva svätého v tomto čase, rozhodnej pre znovuzrodenie rakúskeho mocnárstva, prosíme v najhlbšej úcte podpísaní pre národ slovenský a to:

1. Aby slovenský národ, blízo 3 milióny silný, bol uznaný ako národ v určitých zemských hraniciach. Tým žiadame iba tú zem, čo od pradávneho času obývame, kde naša vlastná reč je domovom a v obyčajnom živote sa výhradne užíva, ktorá bola voľakedy kolískou nášho dejinného vystúpenia a ktorá od nepamätných čias, hoci bola s inými zemiami v politický celok spojená, jednako nikdy neprestala sa nazývať slovenskou zemou, Slovenskom.

2. Aby teda nášmu národu bola udelená rovnoprávnosť so všetkými inými národmi rakúskeho mocnárstva a aby bol zaistený pred návratom nadvlády národa maďarského.

3. Aby nášmu národu podľa § 71 konštitúcie zo dňa 4. marca t. r. milostive udelené boli také ustanovizne, ktoré by Slovensko nielen bezprostredne a pevne spojili s ostatnými zemiami rakúskeho mocnárstva, ale i vyhoveli jeho národným zvláštnostiam; teda každoročné snemy krajinské a vlastnú správu.

4. Aby teda, ako to vyžaduje nevyhnutná potreba, hneď odstránili maďarčinu, žiaľ, opäť uvedenú do úradov, zo správy slovenských stolíc a obcí a na jej miesto zaviedli reč slovenskú. Práve tak treba ihneď odstrániť všetkých oných úradníkov, ktorí sa ešte nedávno zachovali ako zjavní nepriatelia Vášho Veličenstva a verného slovenského národa, ale sa bez zreteľa na to opäť vlúdili do stoličnej správy.

5. Aby bol zriadený najvyšší krajinský úrad, ktorý by uviedol do života a ustálil, súc podriadený ústrednej vláde vo Viedni, konštitučné a národné usporiadanie Slovenska.

Len tak môže vysoké cisárske slovo o rovnom práve všetkých národností stať sa u nás pravdou, len tak môže národ náš byť zbavený nadvlády svojich odvečných utláčateľov, Maďarov, a maďarskému odbojníctvu postavená neprekonateľná hrádza.

V Olomouci dňa 19. marca 1849.

16

Návrhy Jána Kollára podané viedenskej vláde o potrebe nevyhnutných opatrení na upokojenie pomerov na Slovensku a na zabezpečenie národného života Slovákov.

Odtláčame v slovenskom preklade z nemeckého druhopisu, ktorý uverejnil D. Rapant, c. d. III-3, str. 186—189.

Po odovzdaní prosbopisu slovenského národa v Olomouci 19. marca 1849 predostrel aj Ján Kollár svoj osobitný elaborát na riešenie postavenia slovenského národa v rakúskej monarchii, a to už so zreteľom na ustanovenia tzv. marcovej ústavy, ktoré poskytovali akési nádeje na uskutočnenie rovnoprávnostného postavenia Slovákov v Uhorsku. Kollár vo svojich návrhoch žiadal viedenskú vládu, aby vyslala na Slovensko osobitného kráľovského komisára, vydala pa-

tent o národnostnej rovnoprávnosti, povolila vydávanie slovenských novín a odstránila používanie maďarčiny. Kollárove návrhy vcelku súhlasia s obsahom iných podaní predstaviteľov slovenského národného hnutia v tomto prechodnom období.

Ako by bolo možno pomôcť Slovákom v ich súčasných najnaliehavejších potrebách a v dôsledku toho uskutočniť nastolenie pokoja a poriadku a urobiť cestu pre lepšiu budúcnosť.

V Karpátoch a od nich južne široko ďaleko žije od tisícročí ako autochtonné, mocné, vyše dvoch miliónov čítajúce, k slovanskému kmeňu patriace plemeno, ktoré sa obzvlášť vyznačuje krásnymi prirodzenými vlohami, svojráznými zvykmi a obyčajmi, vynikajúcou nábožnosťou, neúnavnou usilovnosťou, radostným básnictvom a neporovnateľným pokladom krásnych ľudových piesní, nezlomnou vernosťou k panovníkovi a úctou k vrchnosti, ale tiež tisícročným nešťastím v dôsledku svojho ujarmenia a zotročenia. Toto plemeno sa nazýva hornouhorskí Slovania alebo Slováci, a ich krajina Slovensko.

Tento doteraz opustený národ a jeho národný svojráz určite potrebujú nielen osobitnú pozornosť a starostlivosť, ale si ju aj zasluhuje a je jej hoden. Už aj slávna pramatka nášho slávne panujúceho cisárskeho domu, Mária Terézia, vydala tomuto národu, keď ho jeho nepriatelia chceli pred jej trónom napadnúť a ohovárať, toto svedectvo: Slovákov mám rada, sú nábožní kresťania, pracovití ľudia, udatní vojaci a dobrí poddaní.[1] Na túto mienku veľkej panovníčky je ešte dnes hrdý každý Slovák, nosí ju v srdci a odovzdáva svojim deťom a potomkom ako cenné dedičstvo, utešuje sa ňou často v mnohých žiaľoch a zakladá na nej svoju nádej v lepšiu, tejto mienke zodpovedajúcu budúcnosť. Toto očakávanie ho tiež nesklame. I pre neho sa objavil cenný dar terajšej doby a poskytne mu ho láska a spravodlivosť jeho otcovského panovníka, dar zrovnoprávnenia všetkých národov, žijúcich v Rakúsku.

Je pochopiteľné a odpustiteľné, keď sa pri prebudení národnosti stanú časom nejaké vnútorné a vonkajšie prechmaty, ktoré ho privedú na scestie a ktoré na jednej strane spôsobia v živote rôzne trenice a zmätky, na druhej strane zapríčinia vládne rozpaky.

V takýchto pomeroch sa teraz nachádza slovenský ľud. Zvonku neurčito ohraničený a nezabezpečený, pomiešaný už predtým cudzími živlami a teraz vystavený ustavičnému pokoj rušiacemu našopkávaniu, buričským intrigám a vplyvom, vo vnútri sa nachodí tento národ, rozdelený podľa vierovyznania a podľa nárečí, šírením nových, predtým sotva mu známych myšlienok, v stave kvasu, takže je potrebná rýchla pomoc, ktorou sa súčasne môže prekliesniť jeho lepšia budúcnosť.

Keďže je toto ale veľmi dôležité dielo, vzťahujúce sa na celý vnútorný a vonkajší, politický a náboženský život, ktoré vyžaduje čas, pokoj a mnohostranné uváženie, obmedzí sa podpísaný nateraz v krátkosti len na to, čo je neodkladné, čo sa mu vidí byť pre prítomnosť potrebné a užitočné, aby nerozširoval ďalej zmätky okolo seba a pre druhých zasa, aby zamedzil možno ešte väčšiu tieseň a záplietky. Pre tento cieľ navrhuje nasledujúce opatrenie:

1. Vymenovanie a vyslanie cis. kráľ. komisára na Slovensko. Musí to byť človek, ku ktorému má vláda, ale aj Slováci dôveru, čestný, nadstranícky, múdry a národnú reč natoľko ovládajúci, aby sa s ním mohol každý stýkať a dorozumieť sa s ním. Jeho povinnosti majú byť:

[1] Túto zprávu nemáme doloženú. Pravdepodobne sa zakladá na ľudovej tradícii.

a) mať dozor nad práve ustanoveným úradníctvom,

b) nové, kde by bolo potrebné, ustanoviť,

c) urovnať nezrovnalosti medzi rôznymi nariadeniami v rôznych stoliciach a obciach,

d) rozumne viesť uvoľnenie národného života Slovákov a vytvoriť z toho vyplývajúce nové pomery,

e) súčasne odstrániť používanie maďarčiny ako úradnej reči a dať miesto a práva materinskej reči,

f) bez meškania vybaviť všetky naliehavé novo sa vyskytujúce potreby, v zárodku utlmiť povstania a krviprelievania,

g) všetko dorozumievanie, písomný styk a stretanie sa s povstalcami zakázať a prekaziť a vôbec pracovať podľa možnosti na znovunastolení pokoja a poriadku.

2. Jeho cisárske Veličenstvo môže milostivo, lenčo to bude možné, patentom, ktorým sa výslovne obráti na Slovákov, dôrazne a kladne ustanoviť, že zásada zrovnoprávnenia sa vzťahuje aj na Slovákov a ich národnosť, že aj tento národ patrí do radu sesterských národov rakúskeho štátu, a formálne vyzdvihnúť, že aj jeho národnosť bude nielen uznaná a chránená, ale tiež všetkými povolenými prostriedkami podporovaná. Toto je tým potrebnejšie, že v novej ríšskej ústave pre rakúske cisárstvo nie je zmienka o tomto národe, hoci iné, oveľa menšie sú výslovne uvedené.[2]

3. Bez meškania mali by sa založiť politicko-národné noviny, ktoré by redigoval tichý, opatrný a nestranný človek, v reči, ktorá by nebola úplne spisovne česká, ale tiež nie ľudovo slovenská, ale mala by sa vziať do úvahy zlatá stredná cesta, aby sa vyhlo nárečovým škriepkam. V tejto reči by sa mali oznamovať ľudu nariadenia vlády a mali by sa v nej tlačiť pojednania, ktoré by poučili ľud v jeho politickej nezrelosti o jeho pravých záujmoch, vystríhali ho od zlej cesty, šírili by ľudovú výchovu a vzdelanie, umožňovali by priemysel, obchod atď.

4. Doterajšie zťažené zapisovanie do cirkevných kníh, matrík a zápisníc v maďarskej reči mohlo by sa v slovenských krajoch a obciach ihneď prerušiť a nahradiť ich vedením v materinskej reči.[3] Tiež maďarské kázne a bohoslužby v slovenských kostoloch majú byť ihneď odstránené. K slovenským matričným výťahom, napr. z rodnej sobášnej a smrtnej matriky, keď majú sa zaslať do cudziny, treba pripojiť verný nemecký, maďarský alebo latinský preklad. V ľudových a meštianskych školách by sa mal nátlak maďarčiny tiež odstrániť a namiesto veľkého počtu jazykových cvičení, slovníkov, náuky o reči a memorovania malo by sa zaviesť vyučovanie reálnych predmetov, ktoré väčšmi rozvíjajú rozum a srdce, aby sa zo Slováka nevychovával len rečový automat, ale pravý človek a užitočný občan štátu, vychovaný v reči od Boha mu danej.

17

Návrh Jána Hlaváča, vládneho dôverníka za Slovákov ministrovi vnútra grófovi J. P. K. J. Stadionovi na uskutočnenie národnostnej rovnoprávnosti medzi Slovákmi v Uhorsku, týkajúci sa všetkých odborov verejného života.

---

[2] Stalo sa tak zrejme z dôvodu, že Slovákov a Slovensko neuznávali viedenské vládne orgány za samostatný národ s vlastnou štátoprávnou organizáciou.

[3] Podľa § 4 zákonného článku III z roku 1836 bolo nariadené viesť matriky v maďarskej reči, čo znamenalo podstatný zásah do cirkevnej administratívy v prospech jej pomaďarčenia.

Odtláčame v slovenskom preklade podľa nemeckého originálu, ktorý uverejnil D. Rapant, c. d. III-3, str. 201—207.

Slovenský právnik Ján Hlaváč sa stal na jar 1849 dôverníkom viedenskej vlády, ktorá ešte pred likvidovaním boja Maďarov o slobodu a nezávislosť chcela na základe marcovej oktrojovanej ústavy usporiadať ústavnoprávne pomery v rakúskej ríši s prihliadnutím na jej komplikované národnostné pomery. Na jej žiadosť vznikli rôzne návrhy na usporiadanie postavenia jednotlivých národností v Rakúsku. Hlaváčov návrh je pomerne veľmi podrobný a vznikol v čase, keď predstavitelia slovenského národného hnutia sa usilovali osobným stykom s panovníkom dosiahnuť riešenie slovenskej otázky. Hlaváč svoj návrh vypracoval so zreteľom na školstvo, verejnú správu, spravodlivosť a cirkevnú správu. Namiesto kráľovského komisára, ktorého žiadal ustanoviť pre Slovensko J. Kollár, žiadal Hlaváč ustanoviť generála. Zaujímavé sú aj tie ustanovenia Hlaváčovho návrhu, ktoré sa týkajú vytvorenia úzkeho súručenstva slovenského ľudu s aristokraciou v záujme vzniku jedného organického celku národného.

Vaša excelencia, milostivý pán gróf a minister!

Aby sa Slováci v hornom Uhorsku presvedčili, že ich národnosť je s maďarskou nielen teoreticky, ale aj prakticky zrovnoprávnená, ďalej, aby Slovákov bolo možno ochrániť proti maďarským prechmatom, uznáva ponížene podpísaný za potrebné nariadiť, a to:

Vo všeobecnosti:

a) Všetky zákony a nariadenia, ktorými sa maďarskej reči v Uhorsku dávala alebo zabezpečovala akákoľvek prednosť pred ostatnými krajinskými národmi, majú sa okamžite odvolať, prednostné právo jedinečnej pôvodnosti maďarských textov sa týmto zrušuje a následkom toho majú byť doteraz len v maďarskej reči dekretovaný zmenkový zákon, ako aj ostatné zákony a nariadenia preložené autenticky do reči všetkých krajinských národov a v budúcnosti má každá národnosť obdržať ohodnovernený text krajinských zákonov a všetkých predpísaných nariadení vo svojej materčine.

b) Slovanská reč sa má odteraz stať úplne rovnocennou s maďarčinou vo všetkých odvetviach štátnej správy a verejného vyučovania. Slovan nesmie byť odteraz nútený pred akýmkoľvek krajinským úradom podávať svoje ponosy alebo iné podania len v maďarskej reči alebo nemusí prijímať indorzáty,[1] výroky, rozkazy alebo nariadenia v jemu cudzej maďarskej reči.

V spojitosti so školami:

a) Vo všetkých slovanských obciach sa má, len čo to bude možné, v ľudových a národných školách namiesto maďarskej zaviesť slovenskú[1a] vyučovaciu reč.

b) Aby aj vyššie štúdium na gymnáziach, lýceách, akadémiach ako aj na všeobecnej krajinskej univerzite v Pešti sa dialo v slovanskej reči, k tomu teraz už určenej v zmysle zásady o zrovnoprávnení, a to už hneď nasledujúceho školského roku, aby

[1] Poznámky na zadnej časti spisu.

[1a] V originále uvedené slowakische, t. j. slovenská na rozdiel od ďalších prípadov, kde je všade slawisch, Slave v zmysle slovenská, Slovák.

sa tak urobilo zadosť spravodlivému očakávaniu uhorských Slovanov: má byť rovnako zriadená osobitná študijná komisia pre Uhorsko za účelom vypracovania a zavedenia študijného systému (plánu), ktorý má spočívať na zásadách zrovnoprávnenia všetkých krajinských rečí.[2] Jestvujúca skutočnosť rozdielov slovanských dialektov nemá nijaký význam, lebo, odmysliac si, že táto výčitka sa vzťahuje v rovnakej miere skoro na všetky európske reči, odmysliac si, že Slovania v hornom Uhorsku používajú už od stáročí modlitebné knižky vytlačené v jednom nárečí a bez akýchkoľvek ťažkostí rozumejú nielen knižkam, ale aj v tom istom dialekte predneseným kázňam, dialekt teda určený k cirkevným účelom, a tak ostane neodkladnou pravdou, že Slovan, ak jeho materinská reč patrí k akémukoľvek dialektu, v akomkoľvek slovanskom dialekte sa ľahšie bude učiť vedeckým poznatkom ako v cudzej maďarskej reči. Slovanskí filológovia a slovanskí učenci nebudú určite chýbať v žiadnom odvetví vedy, lenčo bude postarané o ich existenciu. Adsint Maecenates, non deerunt Flacci Marones![3] — Výzva študijnej komisie na súbeh pre dobre dotované slovanské katedry by mal v plnej miere odôvodniť toto ponížené tvrdenie podpísaného.

V spojitosti s politickou správou:

a) Slovák má vo svojej národnej reči obdržať všetky politické nariadenia a všetky úradné úkony sa už nemajú vybavovať v maďarčine.

b) Vo všetkých politických úradoch má byť slovenský národ zastúpený rodenými Slovákmi, čo sa výborne uplatnilo v politických úradoch ustanovených v čase výnimočného stavu. Principiis obsta![4]

c) Keďže Maďari a Nemci majú svoje politické časopisy, bolo by treba v tomto ohľade dbať len o Slovákov, aby začali vydávať slovanské noviny za podpory najvyšších miest, otcovsky zverené pravým, verným a skutočným priateľom jednoty monarchie a Slovákom, ktoré by požívali otcovskú ochranu v čase veľkého prebudenia, upevňovania a uplatňovania politického života Slovákov.[5]

V spojitosti so súdnictvom:

Trestný zákonník je podstatná podmienka osobnej bezpečnosti. Bez trestného zákonníka nie je mysliteľná žiadna osobná bezpečnosť, lebo všetko je závislé na nálade, od politických sympatií alebo antipatií, od ľubovôle nastrčeného sudcu, ale Uhorsko doteraz nemá žiaden trestný zákonník (Horrendum dictu!)[6] a tak je Slovák vydaný vo väčšine prípadov ľubovôli maďarizovaného sudcu. Ak teraz chcem Slovákom umožniť politický život, tak sa im musí v prvom rade pomôcť z tejto strany, musí sa postarať o ich osobnú bezpečnosť; nie je to len v záujme Slovákov, ale v záujme celej ríše a ľudskosti je treba nariadiť, aby ten istý trestný zákonník, ktorý je určený pro Rakúsko v zmysle § 120 ríšskej ústavy sa rozšíril aj na celé Uhorsko, keďže všetci obyvatelia Uhorska sa odteraz stali zrovnoprávnenými občanmi veľkého Rakúska.[7] V zmysle toho:

a) V každej stolici má sa zriadiť stály súd namiesto doterajších (toties quoties)

---

[2] Ide o obvyklé reči nemaďarských národností v Uhorsku.

[3] Len nech sú Mecéni — nebudú chýbať literáti (narážka na Horátia a Vergília).

[4] Na začiatku sa treba brániť!

[5] Po zániku Štúrových Slovenských národných novín Slováci nemali žiadne politické noviny, v ktorých by mohli uplatňovať svoje požiadavky. D. Lichard práve v tomto čase sa pokúšal vydávať Slovenského pozorníka.

[6] Hrozné to povedať.

[7] Marcová ústava totiž vytvárala pre to predpoklady.

obvykle[8] štyri razy do roka zasedajúcich a pod vedením patričného podžupana často z politických alebo iných príbuzenských ohľadov stranických, no vždy len na jedno rokovacie obdobie, ktoré trvalo nie viacej ako 14 dní/sedrií, zostavených ambulantne,[9] ktoré už preto boli v rozpore so základnými ustanoveniami § 101 ríšskej ústavy, a síce pre trestné súdnictvo podľa vzoru novozavedených trestných tribunálov v ostatných korunných krajinách ríše, ďalej v zmysle toho, že podľa § 102 ríšskej ústavy má byť súdnictvo oddelené od správy, odteraz majú podžupani a slúžni pôsobiť len ako politickí administratívni úradníci a v žiadnom prípade nie ako sudcovia. V budúcnosti sa má v každej stolici zriadiť pre vykonávanie súdnickej právomoci stála sedria, zložená zo siedmich, počtom 7, práva znalých osôb, ako samostatný súd prvej inštancie pre všetky občianske právne procesy.[10] Odvolanie od tejto stálej sedrie, tak ako aj doteraz od doterajších sedrií, má sa v zmysle súčasných krajinských zákonov podávať ku kráľovskej a odtiaľ k septemvirálnej tabuli.[11]

b) Odteraz majú sa v Uhorsku všetky verejné súdne dvory obsadzovať občanmi, ktorí vo svojom obvode ovládajú používanú národnú reč. Všetky odvolacie a ústredné súdne úrady majú sa tak zriadiť, aby slovanská národnosť mala zastúpenie v počte sudcov, potrebnom pre právoplatnosť rozhodovania. Slováci majú mať v každej stolici a u každého krajinského úradu aspoň jednoho svojho samostatného, štátom plateného pravotára alebo zastupcu chudobných (pauperum advocatus, agens).

c) Nikto nesmie byť nútený svoje právne záležitosti vybavovať v maďarskej reči, každý má naopak možnosť v latinskej alebo svojej národnej reči viesť spor v tom prípade, keď žalobca aj obžalovaný (actor et incausatus) vedú spor v tej istej reči, je sudca povinný v tej istej reči vyniesť rozsudok, v prípade však, v ktorom žalobca (actor) vedie spor v jednej a obžalovaný (incausatus) v inej reči, má byť sudca zaviazaný svoj rozsudok zosnovať v reči obžalovaného. V Uhorsku platí doteraz totiž zásada Actor requitur forum incausati.[12]

Obsadzovanie ústredných súdnych úradov ľuďmi ovládajúcimi skoro všetky národné reči nemôže v Uhorsku robiť žiadne ťažkosti, lebo v hornom Uhorsku (Užská, Zemplínska, Abovská, Šarišská, Spišská, Gemerská, Novohradská, Liptovská, Turčianská, Trenčianska, Oravská, Nitrianska a Bratislavská) všetci právnici ovládajú latinskú, nemeckú, maďarskú a slovanskú reč. V dolnom Uhorsku zasa (najmä v Marmarošskej, Berežskej, Szatmárskej, Szabolcsskej a Biharskej) hovoria právnici latinsky, maďarsky, rumunsky a väčšinou aj nemecky; a v podunajskej oblasti všade latinsky, maďarsky, nemecky a na mnohých miestach aj slovensky.

Sudcovia, ktorí teraz pôsobia, sú schopní skoro všade najmenej v troch, mnohí dokonca v štyroch rečiach rozumieť prednesom a vysloviť svoj rozsudok. Na formulovanie textov rozhodnutí bude musieť mať každá národnosť pri ústredných úradoch svojich vlastných referentov, čo sa dá už teraz uskutočniť. Nemusíme prizvukovať, že

---

[8] Koľkoráz-toľkoráz.

[9] Sedrie boli súdnymi orgánmi pre obvody stolíc a ich obsadenie sa uskutočňovalo zo stoličnej šľachty. Nemuseli vždy zasadať v sídle stolíc, ako ani stoličné kongregácie nekonali svoje zasadnutie v sídlach stolíc.

[10] Nové sedrie mali byť odlúčené od stoličnej administratívy a tým zbavené závislosti od jej predstaviteľov. Išlo o prvý pokus oddeliť súdnu správu od správy verejnej v Uhorsku.

[11] Ide o najvyšší súdny orgán v Uhorsku, ktorý rozhodoval s konečnou platnosťou.

[12] Žalobca nasleduje na súde obžalovaného.

každý, kto bude chcieť v budúcnosti pôsobiť na ústrednom úrade, bude musieť si osvojiť všetky potrebné reči, čo netreba osobitne odôvodňovať.

V súvislosti s duchovnými:

a) Cirkevné duchovné osoby vo všetkých nemaďarských obciach majú viesť matriky nie ako doteraz v maďarskej, ale v národnej reči svojich cirkevníkov, takisto aj pri vyučovaní náboženstva a pri všetkých úradných úkonoch a v korešpondencii s verejnými krajinskými úradmi majú používať národnú reč namiesto maďarskej.

b) Neobsadené biskupstvá v hornouhorskom Slovensku, predovšetkým ale v seminároch, kde sa vychováva kňazstvo pre Slovákov, majú profesorské miesta sa obsadiť dobre zmýšľajúcimi Slovanmi. V poslednom čase kompromitovaní košutisti a známi maďaromani majú byť z vedúcich miest diecéz a zo seminárov odstránení alebo preložení do maďarských krajov, lebo Slováka môže len Slovák a verného poddaného len verný poddaný Jeho Veličenstva vzdelávať.

Čo sa týka zavedenia obecného zriadenia v Uhorsku, podpísaný preskúmal obecné zriadenie pre Rakúsko a nenašiel v ňom nič, čo by stálo v ceste tomu, aby bol hneď po úplnej pacifikácii zavedený v Uhorsku, len si praje, aby bolo úradníctvo platené, lebo zo skúsenosti vie, že v slobodných hornouhorských mestách zástupcovia a iní čestní členovia svoj úrad alebo vôbec alebo len zriedka vykonávali.[13]

Okrem toho má poníženo podpísaný pred zavedením obecného poriadku jednu prosbu (pium desiderium) v záujme hornouhorských Slovákov; žiada, aby sa priepasť, ktorá vznikla medzi hornouhorským ľudom a početnou aristokraciou, ktorá žije medzi ním, pri príležitosti zrušenia poddanstva sa podľa možnosti vyrovnala a aby tak slovenská inteligencia so snahou po dohode, ktorá sa môže nájsť u aristokracie, vytvorila s ostatnou časťou slovenského národa jednoliaty celok, alebo, ak by to nijako nebolo možné, v najhoršom prípade by sa mali na vedúce miesta v obecnej správe ustanoviť dobre zmýšľajúci Slováci, aby Slovákov čo najlepšie chránili pred ich úhlavnými nepriateľmi, renegátmi.[14] Aby sa toto všetko mohlo dosiahnuť, preje si podpísaný vyslať jedného generála cisárskej armády, ktorý by bol presvedčený o svätosti spravodlivej veci Slovákov a ovládal by slovenskú reč — periculo in mora subversante,[15] do horného Uhorska. Generála preto, lebo netreba zamlčovať, že doterajšie orgány správy v Uhorsku, počítajúc v to z väčšej časti aj kráľovských komisárov, viacej-menej spolupracujú s maďarskými sympatiami, naproti tomu cisárske vojsko je jediným elementom v Uhorsku, ktorý je z jednej strany neovlivnený maďarskými sympatiami a na druhej strane sa nebojí košutovského teroru a telom i životom stojí za jednotu monarchie, a tak je predovšetkým predurčený k tomu, aby úspešne vplýval na Slovákov a vystupoval často ako nositeľ slovensko-monarchistických záujmov.[16]

Ďalším účelom tejto misie by bolo:

a) Presvedčiť sa na mieste, či a ako ďaleko príslušní kráľovskí komisári, verejní úradníci, duchovní a profesori (ktorí sú zväčša sem poslaní z maďarsíých škôl) zaviedli slovenskú a nemeckú reč primerane k ústavou priznaným právam a v prípade potreby odzbrojiť nepriateľské elementy a odstrániť ich. Vyšší účel ale by bol:

b) Na mieste pozorovať medzi Slovákmi ich ďalšie želania a snahy so zreteľom na ich budúce vzťahy k monarchii a usmerňovať ich v jej záujme.

[13] Išlo o titulárne funkcie, a preto sa ich nositelia vyhýbali povinnostiam, ktoré boli s nimi spojené.

[14] Odrodilci.

[15] Nebezpečenstvo premeškania.

[16] Totiž myšlienky, aby sa uskutočnilo slovenské veľkokniežatstvo.

Tento generál mal by poznať plán všetkých pre Slovákov v budúcnosti prístupných a so slovenskou rečou dosiahnuteľných úradov a hodností, na druhej strane mal by nájsť uspokojivé riešenie pre všeobecné záujmy odsunuté odškodnením urbariálnych vzťahov, aby sa získala pre národné záujmy ľudu aristokracia, v hornom Uhorsku poškodená a len lacným odškodnením za stratenú urbarialitu a jej výnosné používanie zachránená od zúfalstva a pobúrenia, a tak vytvoriť zo všetkých zložiek Slovákov jeden organický celok.[17]

Ak sa mu to podarí, potom pri zavedení obecnej správy na Slovensku nebude musieť bojovať so žiadnymi nepriateľskými zložkami. No ak predsa napriek všetkým predpokladom slovanská aristokracia, spoznajúc svoje vlastné záujmy a prirodzené poslanie, chcela by byť radšej nástrojom panovačných Maďarov, než sa prispôsobiť v národnostných otázkach slovenskému bratskému národu a ak naďalej chcela by zotrvať vo svojom nepriateľskom postoji k nemu, tak bude načase, aby generál, poverený uskutočnením zrovnoprávnenia Slovanov a hlavný komisár v pacifikovanom Slovensku by ihneď zakročili a zavedením obecnej správy, s vylúčením nepriateľskej aristokracie, poveril by len uznaných priateľov Slovanov a monarchie.

O zavedení obecnej správy v mestách v zmysle vyššieho príkazu budem mať na budúce česť vysloviť svoju mienku, dovtedy nech Vaša Excelencia milostive príjme tento môj predbežný názor. Som v hlbokej úcte oddaný.

18

Memorandum Fr. Hanricha, dôverníka viedenskej vlády za Slovákov, o usporiadaní Slovenska ako od Uhorska oddeleného územia podané ministrovi vnútra grófovi Stadionovi.

Uverejňujeme v slovenskom preklade podľa nemeckého textu, ktorý naposledy uverejnil D. Rapant, c. d. III-3, str. 223—238.

Fr. Hanrich bol, podobne ako J. Kollár a mnohí iní slovenskí vlastenci, dôverníkom viedenskej vlády, ktorá roku 1848—1849 chcela riešiť zložitú národnostnú problematiku pri súčasnom prebudovaní Rakúskej ríše. Hanrich ako právnik vypracoval veľmi obšírny elaborát, v ktorom navrhol a podrobne rozviedol nutné opatrenia v oblasti cirkevnej, školskej, administratíve obcí, municipálnej, súdnej, verejnej, politickej, správnej a snemovej, dotýkajúc sa aj potreby vydávania slovenských politických novín. Pritom ukázal sa byť Hanrich veľmi vhodným a poddajným nástrojom rakúskej kontrarevolúcie, odsudzujúcim bez obalu revolučné úsilia revolučnej uhorskej vlády.

Vaša Excellencia!

Keďže som bol poctený vysokým poverením, aby som navrhol vhodné opatrenia, ako by sa slovenská národnosť v hornom Uhorsku vymanila z ťažkého útlaku maďar-

[17] Totiž národ v novodobom slova zmysle.

skej nadvlády (pri čom ja rozumiem veci tak, že ide o Slovákov a Rusínov v severovýchodnom Uhorsku), zrovnoprávnila a umožnil sa jej slobodný životný vývoj, mám česť predniesť o tom svoje náhľady takto:

Bolo by zbytočné tu rozoberať, ako slovenský národ v Uhorsku za posledných troch storočí vždy osvedčoval nezviklanú vernosť a nábožnú pietu k svojmu zákonitému kráľovi a panovníckemu rodu; nakoľko bolo možné, zachoval ju aj v opovrženiahodnej revolúcii, ktorá verných uhorských obyvateľov ešte i nateraz vraždí (nakoľko to terorizmus zločinnej odbojnej stránky pripúšťa); lebo to je asi Vašej Excellencii iste známe a história to dostatočne dokazuje.

Verná slovanská národnosť prechováva teda pevnú nádej, že najmä ona bude účastná na zvláštnej otcovskej milosti jeho c. k. Veličenstva a blahosklonnej vôle vysokej rišskej vlády v tejto vývojovej perióde, v ktorej národnosti sa znova usporadujú.

So zreteľom na zemepisnú polohu Uhorska, rozličné národnosti, reči, nárečia, náboženstvá, mravy a zvyky jeho obyvateľstva, ako aj so zreteľom na okolité susedné krajiny a národy, naši otcovia od začiatkov kráľovstva chápali obozretne, že vyhľadať a udržovať spoločný dorozumievací prostriedok bolo by vždy životnou a existenčnou potrebou; našli ho v latinskej reči, ktorú po osemsto rokov pečlivo chránili a ktorej každý a s rovnakou námahou sa musel naučiť, keďže nepatrila žiadnej národnosti.

To bol teda spoločný dorozumievací prostriedok, ktorý s úspechom odstraňoval medzinárodnú žiarlivosť, vzájomné potlačovanie a poskytovanie prednosti niektorej národnosti, ktorá ináč by bola nevyhnutná, a tak umožnil, že i pri tak rôznorodých živloch (aké mimo Uhorska nikde na svete nie sú) tak mnohé národnosti mohli žiť vedľa seba, ba i pomiešane v bratskej svornosti, zachovávať si a slobodne rozvíjať svoje národnosti, jazyky, náboženstvá, nárečia, rečové zvláštnosti a mravy. To bola zásada rovnoprávnosti národov, ktorá v Uhorsku platila po osem storočí. Jej vďačí Uhorsko za svoju štátnu a ústavnú existenciu po stáročia a v mnohom ohľade za svoju slávnu historickú minulosť.

Ale keď koncom predošlého a na začiatku druhého štvrťstoročia terajšieho storočia politické figliarstvá rozohnili nezrelé hlavy mnohých uhorských publicistov, miesto aby latinskú reč s tradicionálnou úctou vďačne zachovali, odstránili ju a bez zreteľa na ostatné národnosti uviedli maďarskú reč do všetkých odborov verejného a občianského života, a to tak urážlivo a násilne oproti iným národnostiam, že v histórii nenájsť pre to obdoby. Boli natoľko krátkozrakí, že sa nazdávali, že nadvláda maďarskej reči, tak nešetrne vynútená, zostane natrvalo a bude mať predpokladanú budúcnosť.

Ale títo uhorskí demagógovia neuspokojili sa s útlakom iných národností; lebo keď uhorská opozícia za dlhé roky v neprestajných bojoch otriasla v municipálnych a snemových zhromaždeniach vrodenú vernosť a úctu k panovníkovi, podryla náboženstvo, mravnosť, úctu k zákonu a poriadku, oddala sa napokon celkom rezignovane naprostému vedeniu niekoľkých zlovoľných proletárov a samovražedných veľmožov, zaslepených bezočivosťou a pomstychtivosťou, a to s horlivosťou hodnou lepšej veci. Nuž kam doviedli úbohú otčinu títo vyvrheli, sprísahaní proti zákonitému poriadku a usilujúci o prevrat na tróne, ako ju zaviedli do zasľúbenej zeme, o tom hovoria prúdy preliatej občianskej krvi a prítomný k nebesiam volajúci stav Uhorska.

A práve keď povstalecká stránka všetku moc v tejto krásnej krajine strhla na seba, neslýchane tvrdo terorizovala všetky národnosti alebo verné milovanému panovníkovi alebo nemaďarské, keď juhoslovanské národy vohnala do vzbury a otvorenej svojpomoci, sesterskú zem Chorvátsko, spupne urazené v národnom cite, vydráždilo

k ohromnému napätiu síl na vlastnú ochranu a zachovanie trónu, keď sa nazdávala, že slovenský národ v hornom Uhorsku prepadol už zúfanlivosti v politickom živote, vtedy pozdvihol všemohúci správca svetových dejín ochrannú ruku na záchranu trónu a zákonitého poriadku.

A keď víťazná cisárska armáda na Litave[1] premohla povstalecké oddiely a vztýčila cisárske zástavy na peštianskom cimburí,[2] tu skrsol i v srdciach verného slovenského národa slabý papršlek nádeje lepšej budúcnosti. A aká neopísateľná obšťastňujúca radosť prikvačila na všetkých Slovanov, keď najdobrotivejší zo všetkých vládcov, Titus Rakúska,[3] uskutočnil ich ďaleké nádeje, keď Jeho Veličenstvo v oktrojovanej ústave udelenej veľkomyselne všetkým národom rakúskym (ktorá prekonala všetky očakávania rozumných ústavných slobôd) milostive potvrdil svätý princip rovného práva všetkých národností. V tejto vysokej svätej zásade i vďačný slovenský národ (ako ostatné verné národy) v hornom Uhorsku vidí najpevnejšiu oporu trónu, panovníckeho rodu, ústavného celistvého Rakúska a prekvitania spoločnej vlasti. Tento princíp učiní Rakúsko šťastlivým a veľkým vnútri, silným navonok.

Keďže však v IX. oddiele § 71 oktrojovanej ústavy vyslovuje sa jasne: „ústava kráľovstva Uhorského zostane s tým obmedzením zachovaná, že nebudú platiť nariadenia, ktoré odporujú tejto ríšskej ústave, a že bude zaručená vhodnými ustanovizňami rovnoprávnosť všetkých národností a obvyklých rečí vo všetkých odboroch verejného života. Podrobnejšie tieto pomery upraví osobitný štatút."

Tým všeobecne stratili platnosť všetky ustanovenia doteraz platných uhorských zákonov, ktoré znemožňovali rovnoprávnosť všetkých národov a najmä slovenskej národnosti a reči v hornom Uhorsku.

Opierajúc sa o to, pokladám si za česť na uspokojenie slovenskej národnosti najponíženejšie navrhnúť: aby osobitným štatútom alebo patentom, ktorý by čo najskôr vydal Jeho Veličenstvo cisár, boli zrušené a za neplatné vyhlásené všetky zákonité ustanovenia vynesené od r. 1790 na zdôvodnenie jazykovej a národnej nadvlády maďarskej, a to zák. články 16.—1790, 7.—1792, 4.—1805, 8.—1820, 3.—1836, 6.—1840 a 2.—1844;[4] a aby na miesto všetkého toho slovanská reč[5] a národnosť dostala ihneď svoje prirodzené právo a bola celkom zrovnoprávnená vo všetkých odboroch verejného a občianskeho života s maďarčinou.

Pre podrobnejšie praktické uplatnenie zásady národnej rovnoprávnosti navrhujem toto:

I. oddiel — vo veciach cirkevných

V 6. zák. článku § 7—8 z roku 1840 sa nariaďovalo, aby i v tých miestach, kde sa nekáže po maďarsky, viedli sa matriky po uplynutí troch rokov v maďarskej reči. A že za farárov, kaplánov a ich pomocníkov môžu byť vymenovaní vo všetkých náboženských spoločnostiach iba osoby znalé maďarskej reči.

---

[1] T. j. pri Schwechate, kde Maďari ustúpili a tým zavinili porážku viedenskej buržoáznej revolúcie, ktorá mohla po zásahu maďarských vojsk prebiehať úplne inak.

[1a] V originále sa používa termín slawisch, Slave vo význame slovenský, Slovák.

[2] T. j. na budínskom hrade.

[3] Má na mysli Františka Jozefa I.

[4] Tzv. maďarizačné zákony.

[5] Hanrich má pritom na mysli slovenskú a ukrajinskú reč.

Návrh:

a) Aby v slovenských a rusínskych obciach a mestách pri vymenovaní farárov, kazateľov, kaplánov a ich pomocníkov nebola podmienkou znalosť maďarskej reči.

b) V mestách a dedinách, kde sa káže v slovenskej reči, povedú duchovní správcovia všetkých náboženských vyznaní odteraz i matriky, t. j. zápisy o krstoch, sobášoch, pohreboch v slovanskom jazyku.

c) V superintendenčných a dištriktuálnych konventoch evanjelických Slovákov budú rokovania a protokoly slovenské.

II. oddiel — v školských veciach

Zák. článkom 16 z r. 1790/91 bol zavedený do všetkých gymnázií, akadémií a na univerzite profesor maďarskej reči.

Zák. článkom 7 § 1 z r. 1792 a zák. článkom 5 § 5 z r. 1805 bola maďarská reč vyhlásená za povinný predmet.

Konečne zák. článkom 2 § 9 z r. 1844 bolo nariadené, aby vyučovacou rečou verejného vyučovania vo všetkých uhorských školách bola maďarčina.

Návrh

a) Vo všetkých elementárnych, triviálnych, hlavných, dievčenských a gymnaziálnych školách a v učitelských ústavoch bez zreteľa na náboženské vyznanie, ktoré sú v čisto slovenských alebo v prevažne slovenských mestách a obciach, zavádza sa ako vyučovacia reč i v náboženstve i v ostatných predmetoch slovanský jazyk.

b) V gymnáziách však vyučuje sa latinskej, slovanskej a nemeckej reči ako riadnemu predmetu.

c) Na gymnáziách a lýceách budú sa dejepis a náboženstvo prednášať rovnako v slovanskej reči, filozofické, matematicko-fyzikálne predmety môžu profesori dočasne, so zreteľom na želania poslucháčov, prednášať latinsky alebo nemecky.

d) V gymnáziach a lýceách, ktoré sú v mestách s miešaným obyvateľstvom, má byť vyučovacia reč zvolená podľa väčšiny poslucháčov.

e) na peštianskej univerzite na všetkých troch fakultách (dočasne, kým nebude postarané o slovanské diela a profesorov) majú sa prednášať všetky predmety v maďarskej a nemeckej reči, poťažne so zreteľom na schopnosti profesorov a na želania poslucháčov latinsky. Na univerzite bude i profesor slovanskej reči.

f) Čisto alebo zväčša slovanské stolice a mestá, ktoré podľa ustanovenia zák. článku 44 z r. 1844 vyrúbený príspevok na peštianske divadlo[6] azda doteraz celkom nesplatili, nemajú byť k plateniu donucované. Naopak zo sumy 450.000 zl., vyrúbenej podľa spomenutého článku pre maďarské divadlo, má sa presne vypočítaný diel, pripadajúci na 19 dole spomenutých slovanských stolíc, miest a enkláv a nimi zaplatený, vylúčiť z divadelného fondu a spravovať vládnou pokladnicou i s úrokami tak dlho, kým sa ho nepoužije na zriadenie slovenského národného divadla.

g) Ak sa uskutoční v Uhorsku založená vojenská akadémie Ludoviceum,[7] keďže

---

[6] Boli to povinné príspevky jednotlivých stolíc na úhradu stavby Národného divadla v Pešti.

[7] Vojenské učilište na výchovu honvédskych dôstojníkov, zriadené pôvodne na základe uznesenia uhorského snemu z roku 1808. Meno dostalo po manželke kráľa Františka I.

vyučovacia reč bude na nej akiste nemecká, majú sa do nej prijímať i slovenskí mladíci podľa číselného pomeru národností.

h) V peštianskom Národnom múzeu (keďže zbierky patria všetkým národnostiam) majú byť kustódmi i ľudia znalí slovenskej reči a slovenskému návštevníkovi majú sa podávať náležité vysvetlenia ochotne v slovenskom jazyku.

i) Povinnosť podľa zák. článku 6 § 11 z r. 1840 posielať po výtlačku všetkých v Uhorsku vychádzajúcich literárnych diel Uhorskej akadémii, má, čo sa týka slovenskej literatúry, na tak dlho prestať, kým nebude založená slovenská akadémia, ktorá by túto služobnosť mohla prijímať na základe reciprocity.

III. Oddiel — obecné veci

Keďže spomenutými zákonmi bola maďarská reč vyhlásená za jedine platnú diplomatickú a úradnú reč, horliví stoličnί úradníci zaviedli ju — tak ako do všetkých verejných vecí — i do mnohých obci slovenských, obciam nanútili maďarských notárov, udeľovali v nej všetky rozkazy, predvolania, obežníky, rozsudky a rozhodnutia, ba ani slovenskú prosbu a ponosu neprijímali.

Návrh

a) V každej čisto alebo čiastočne slovenskej obci notár, richtár a prísažní a všetci úradníci musia vedieť úplne slovenský miestny jazyk.

b) Obecné zápisnice, účty, daňové zoznamy a poistenky, snemové súpisy a popisy ľudu, sirotčie majetky, pojednávania a účty, slovom všetky úradné veci budú v čisto-slovenských obciach slovenské, v miešaných v obidvoch rečiach vedené.

c) Rokovania v čisto alebo zväčša slovenských obciach budú v slovenskej reči.

d) Každému Slovákovi sa priznáva právo, aby s ním jeho farár, richtár a akýkoľvek predstavený v jeho materinskej reči hovoril a v tejto reči vydával všetky rozkazy, nariadenia, predvolania, rozsudky, vyhlášky, vysvedčenia a poistenky jeho sa týkajúce.

e) Každej slovenskej obci prislúcha požadovať, aby všetko dopisovanie s ňou, nech ide o oznamy alebo žiadosti inej obce, spoločenstva, vrchnosti, úrady a úradne osoby, ktoré jej nie sú nadriadené a súkromne osoby, ktoréhokoľvek stavu, bolo slovenské; a na túto korešpondenciu, i keby bola osnovaná v cudzej reči, neprichodí im odpovedať ináč, ako po slovensky, ak nejde o vzájomné ústupky.

f) To platí modificatis modificandia[8] aj o mestách a mestečkách celkom slovenských a miešaných.

IV. oddiel — municipálne veci

Zák. článkom 4 § 2 a 3 z r. 1805, zák. článkom 6 § 2, 4 a 9 z r. 1840 bolo nariadené, aby všetky právomocnosti svoje zprávy a rozklady na dicastéria[9] a Jeho Veličenstvu predkladali len v reči maďarskej.

Cirkevné vrchnosti so svetskými právomocnosťami a tieto vo vzájomnom styku v celej zemi majú si dopisovať len v maďarskej reči.

A vôbec do všetkých stolíc, i slovenských, bola maďarčina zavedená, na ten spôsob, že všetky generálne i čiastočné zhromaždenia, poslanecké funkcie, slovom všetky muni-

[8] Rozumej po istých úpravách a zmenách.

[9] Vysoké vládne úrady.

cipálne veci boli vedené len po maďarsky; všetky pozvania, rozkazy, obežníky a úradné písma obciam i jednotlivcom boli maďarské, ba slovenské prosby a ponosy ani len neprijímali.

Návrh

Slovenský národ v Uhorsku so zreteľom na národné pomery krajov a stolíc, ktoré Slováci obývajú, možno rozdeliť do troch tried.[10]

Predovšetkým ide o tých, ktorí bývajú v 8 čisto slovenských stoliciach, totiž v Nitrianskej, Trenčianskej, v Turci, Orave, Liptove, vo Zvolenskej, na Spiši (kde však treba mať zreteľ na Nemcov) a v Šariši — po druhé treba rozlišovať tých, ktorí bývajú v miešaných stoliciach, ale majú v nich väčšinu, ako v Bratislavskej, Tekovskej, v Honte, v Tekove, Novohrade, v Gemeri, v Turňanskej, Abovskej, v Zemplíne, v Brežskej, Užhorodskej a Užockej stolici, po tretie ide o Slovákov rozptýlených v ostatných uhorských stoliciach, kde tvoria sami celé dediny alebo žijú miešane s inými národnosťami v značnom počte.

Teraz, keďže stoličné shromaždenia marcovými zákonmi boli zrušené a v svojej anarchickej autonómii, ako nezlučiteľné so zodpovedným ministerstvom sotva budú obnovené; keďže výbory, dosadené ako ich náhrada, pre nastavší stav obleženia sú odstránené a politickú jurisdikciu stolíc úradujúci kráľovskí komisári vykonávajú iba exekutívne, nech sa sua via[11] nariadi:

a) Aby v 8 čistoslovenských stoliciach I. triedy všetci stoliční úradníci vo všetkých svojich úradných výkonoch úradovali v slovenskej reči, všetky protokoly, popisy, dopisovania, účty ako i všetky zprávy a rozklady na krajinské odvolacie miesta boli slovenské; len zprávy a výklady cisárskym vojenským vrchnostiam a vysokej ríšskej vláde majú byť v nemeckej reči.

b) Najmä akékoľvek predvolania, rozkazy, nariadenia, rozhodnutia, obežníky, ohlasy, poistenky a vysvedčenia slovenským mestám a dedinám alebo jednotlivcom všetci stoliční úradníci budú vydávať len v slovenskej reči, a tak slovenskú reč ako verejnú uviesť do praxe.

c) Čo sa týka úradného dopisovania s inými právomocnosťami, súdmi, korporáciami a spoločnosťami, majú stoliční úradníci zachovávať predpisy uvedené v III. odseku pod *e.*

d) V 11 stoliciach II. triedy, v ktorých slovenské obyvateľstvo je vo väčšine, majú sa zachovávať všetky predpisy, uvedené hore pod *a, b* a *c.*

e) Neslovenské osady, ktoré ležia v 11 národne miešaných stoliciach, majú sa alebo vytvoriť a privtieliť k maďarským susedným stoliciam, kde účelné zaokrúhlenie možno uskutočniť, alebo majú sa ponechať a zriadiť pre ne osobitný slúžnovský okres, dať im slúžneho, prísažných, berných úradníkov znalých ich reči a vôbec zachovávať reciproce ich národnosť a reč, ktorí úradníci maďarsíého okresu (processus, szolgabírói járás) v pomere k ostatným stoličným úradníkom a svojím predstaveným musia sa však spravovať spôsobom hore predpísaným.

f) Obce celkom alebo zväčša slovenské, ktoré ležia na okraji maďarskej stolice, hraničia so slovenskými stolicami alebo so slovenskými obciami inej maďarskej stolice, majú sa spojiť v okres, poťažne vytvoriť a ich slovenská národnosť a reč rovnako zaistiť, ako je uvedené hore pod *e.*

[10] Hanrich má na mysli plenárne a výborové zhromaždenia stolíc.

[11] Svojou cestou.

g) Slovenské dediny, ktoré tvoria v maďarských stoliciach enklávu hromadne alebo jednotlive a rečový národný ostrov medzi maďarským elementom, ktoré však, roztrúsené v celej krajine, tvoria obyvateľstvo, hodné všetkej pozornosti, nech dostanú, tak ako sa navrhuje hore pod bodom *a* pre maďarské dediny, bezprostredného okružného úradníka slovenského, a tak usilovať sa chrániť, zachovať a zaistiť vo veciach cirkevných, školských, obecných a municipálnych svoju trvalo ohrozenú národnosť a reč; mám česť ponížene prosiť, aby vysoká vláda venovala tejto veci osobitnú pozornosť.

V. oddiel — súdne veci

Zák. článkami 4 § 3 z r. 1805, 8 § 2 a 3 z r. 1830, 3 § 2 až 3 z r. 1836, 6 § 6 z r. 1840 a 2 § 6 z r. 1844 bola zavedená maďarčina ako jediná platná reč kráľovskej kúrie vzhľadom k procesom pojednávaným v oblasti krajinských hraníc, ako aj pre všetky v tejto oblasti krajinských hraníc jestvujúce civilné, trestné, urbariálne a konzistoriálne súdy,[12] pre sudcov a súdne stolice, čo bolo aj uvádzané do praxe. Zák. článok 15. z r. 1840 zaviedol maďarské zmenkové právo a zmenkové súdne pojednávanie.

Návrh

Keďže 11. zák. článkom 1848 doterajšie panské súdnictvo[13] a prisluhovanie spravedlivosti v občianskych, urbariálnych a trestných veciach bolo zrušené a prenesené na stoličné sédrie a tieto nové poriadky vlastne platia i v terajšom stave obleženia a návrat k úbohému panskému súdnictvu nie je žiadaný a sotva by sa mohol uskutočniť v nových pomeroch, prichodí učiniť opatrenia:

a) Aby v oblasti slovenského národa všetko prisluhovanie spravedlnosti bolo v slovenskej reči.

b) Advokátom nech je však slobodno dovolávať sa dočasne i po latinsky alebo v národnostne miešaných mestách i v nemeckej reči.

c) Richtári, magistráty v mestách a mestečkách nech sú povinovatí po slovensky rokovať, protokoly písať, vynášať a stránkam oznamovať rozsudky.

d) U stolíc, viceżupani, slúžni vo svojich súdnych pojednávaniach, ako i stoličné sédrie budú slovensky rokovať, vynášať rozsudky, publikovať ich, protokoly písať, čo platí aj o exekučnom postupovaní.

e) V spomenutých 11 miešaných, ale zväčša slovenských stoliciach zostaví sa pre maďarskú národnú menšinu osobitná národná filiálna sédria.

f) To isté sa zavedie pre slovenské enklávy v maďarských stoliciach.

g) Konzistoriá slovenských biskupství a dve dištriktuálne tabule, trnavská a prešovská,[14] budú sa tiež radiť slovensky.

h) Kráľovská kúria, totiž kráľovská septemvirálna tabuľa, budú v slovenských odvolacích procesoch rokovať a rozsudky vynášať po slovensky. Za tým účelom bude tam dosadená osobitná sekcia.

---

[12] Urbariálne súdy mali byť zriadené na vybavovanie sporov, vzniknutých z uskutočňovania urbariálnych zákonov, konzistoriálne súdy boli pri biskupstvách a superintendenciách na riešenie sporov cirkevného rázu a podľa cirkevných zákonov.

[13] Panské súdnictvo sa vykonávalo pri tzv. panských stoliciach, zložených zo zástupcov panstva a stolice.

[14] Išlo o súdne tabule ako druhé inštancie, zriadené po roku 1723.

i) V tabulárnych procesoch má byť dočasne (kým nebude rozhodnutá otázka aviticity[15] a dosiahnutá coordinatio fororum)[16] advokátom dovolené, aby sa i latinsky dovolávali.

k) Pri revízii procesov, apelovaných slovenskými mestami, pri tavernikálnej a Personálnej stolici[17] použijú Slovákov ako sudcov.

l) So zreteľom na to, že obchodnícke vrstvy v celej krajine, ale najmä v oblasti slovenského národa vedú svoje obchody v nemeckej reči, ako aj so zreteľom na stále spojenie, denné styky a blízke pomery, v ktorých sú títo kupci a obchodníci s ostatným obchodným svetom rakúskych zemí a zahraničia, pretože teda zvláštne maďarské zmenkové právo a maďarské pojednávania v zmenkových súdoch hatia obchodný styk s týmito zemami a účinkujú naň rušivo, pokladám v záujme slovenskej národnosti za účelné navrhnúť, aby po vypočutí ostatných národností v celej krajine, ale istotne v oblasti slovenskej národnosti, totiž pri prešovskom a bratislavskom zmenkovom súde, bolo zavedené čo najskôr zmenkové súdobné pojednávanie nemecké.

To stalo by sa dvojakým spôsobom, totiž alebo podržať a do nemčiny preložiť zvláštne zmenkové právo, zavedené roku 1840, a zaviesť súdobné pojednávanie na ňom založené, alebo zaviesť rakúske zmenečné právo a pojednávanie, jestvujúce v celej ríši. Slovenská národnosť so zreteľom na spomenuté dôležité pomery k ostatným zemiam rakúskym a k zahraničiu a vôbec na užší zväzok s ostatnou ríšou, v ktorom bude teraz podľa oktrojovanej ústavy, gravitovala by na každý spôsob k druhej možnosti. Opierajúc sa o to, mám tiež toto riešenie navrhnúť.

m) Jednotlivci narodení alebo bývajúci v slovenskej oblasti pri advokátskej skúške nebudú povinní vedieť po maďarsky.

VI. oddiel — veci verejné, politické a správne

Zák. článkom 7 z r. 1792, 4 § 4 z r. 1805, 8 § 1 a 4 z r. 1830, 6 § 3, 5, 6 z r. 1840 a 2 § 4, 5 a 7 z r. 1844 bolo nariadené, že dvorská kancelária, miestodržiteľstvo a uhorská dvorská komora jak v svojich podaniach Jeho Veličenstvu, tak v svojich vyneseniach, vybaveniach, rozhodnutiach, dekrétoch, mandátoch, obežníkoch a dopisovaní majú užívať iba maďarskej reči, tevernikálne a personálne výnosy a mandáty, všetky funkcie subalterných politických a duchovných vrchností, ba docela i účty verejných pokladníc majú byť iba v tejto reči.

Návrhy

a) Všetky veci, ktoré sa týkajú slovenskej národnosti ako celku alebo jednotlivcov, má politický vládny úrad,[18] zriadený v Pešti, a provizórny kasačný dvôr,[19] ktorý sa organizuje, vybavovať v slovenskej reči a Slovákom vydávať vynesenia, nariadenia, obežníky a mandáty slovenské.

---

[15] Starootcovské právo šľachtické.

[16] Úprava kompetencie súdnych inštancií.

[17] Apelačným súdom slobodných kráľovských miest v Uhorsku bola tzv. tavernikálna stolica a taverník mohol týmto mestám posielať aj súdne príkazy. Pri personálnej stolici išlo o súdnu ustanovizeň vyhradenú priamo kráľovi, ktorého zastupoval tzv. personalis.

[18] O aký úrad malo ísť v predstavách Hanrichových, nevedno. Azda o niečo podobné, ako bola kráľovská miestodržiteľská rada.

[19] Najvyšší súdny dvor s právomocou rušiť rozsudky a nariaďovať nové súdne pokračovanie.

b) Myslím, že želania slovenskej národnosti smerujú tak, aby i vysoké ríšske ministerstvo prijímalo slovenské žiadosti, petície a rozklady dané na uváženie a v nej dávalo výmery.

c) Budínska provizórna komora,[20] (u ktorej so zreteľom na jej úzky pomer k ríšskemu ministerstvu financií menšina mala by byť hlavným orgánom) má prijímať, v slovenčine pojednávať a dávať výmery i na slovenské žiadosti, zprávy a rozklady.

d) Účty všetkých verejných pokladníc so zreteľom na to, že sa tu zúčastňujú všetky národnosti, ktoré teda chcú ich porozumieť a uvážiť, a vzhľadom na úzky zväzok, v ktorom bude krajina s ostatnou ríšou, majú byť teraz vedené v nemeckej reči.

e) Pri tejto príležitosti pokladám si za povinnosť obrátiť vysokú pozornosť Vašej Excellencie na okolnosť, ktorá zasahuje do života slovenského národa. Je známe v krajine, že slovenská národnosť a reč od zavedenia maďarskej nadvlády, slovenským zemianstvom a strednou vrstvou, ktorá ho napodobňuje, je opustená a zapieraná, teda bez literárnych a politických vodcov na najspodnejšie vrstvy obmedzená, pozbavená politického života, bola odsúdená iba znášať ťarchy meštiackej spoločnosti, bez toho, žeby požívala v zodpovedajúcej miere výhody; tak sa stalo, že slovenská národnosť zaznávanej, akoby nejestvujúca, utlačovaná, a zároveň politicky pochovaná, ležala tu, nie súc si povedomá ani vlastného života a pokladaná vo všetkých politických pohyboch, najmä v ostatnom čase za nič a iba za nástroj ju používali. Ju, ktorá predca so zreteľom na jej nezviklanú vernosť ku kráľovi a dynastii, jej zdravý rozum, mravnosť a nábožnosť, poslušnosť k zákonom a poriadnosť, jej bezprikladnú úctu pred všetkým, čo súviselo s kráľovskou vôľou, jej pracovitosť, osvedčené nadanie v umení, vede a priemysle (čom podala vynikajúce dôkazy v období latinskej reči, keď do verejných úradov dodávala zväčša najlepších úradníkov a zamestnancov Uhorska) teda podľa práva a spravedlivosti na môj veru bola a je hodná lepšieho osudu.

Všetky tieto zlé veci pramenia zväčša odtiaľ, že šľachta svoje prednostné práva pri municípiách a v zákonodarstve mohla vykonávať len v maďarskej a nie v slovenskej reči a keďže jak zeman, tak i nezeman, ktorý sa usilovnosťou a potne vyšvihol zo sedliackeho stavu, mohol iba týmito úradmi, miestami dosiahnúť všetky vyznačenia a výhody politického života, to prirodzene zavinilo, že obe tieto triedy oddávali sa s celou horlivosťou panujúcemu maďarskému elementu, ako jedinej ceste, na ktorej mohli všetko dosiahnuť, zaň horlili až prepiato. A tak chudobný, opustený, zaznávaný Slovák pomaly už sotva so svojím farárom, tým menej s richtárom a predstaveným v svojej reči mohol sa rozprávať; v nijakom úrade, vyššom súde alebo mieste nenašiel svoje orgány a tak rozhodovali neodvolateľne o jeho majetku, cti a živote v reči tak neznámej, ako egyptské hieroglyfy.

Odvažujem sa tvrdiť, že okrem uvedenia slovenskej reči, nič nemôže Slováka oživiť z jeho zdanlivej smrti, napomôcť jeho národný vývoj, uspokojiť ho v týchto pohnutých časoch a presvedčiť ho, že rovnoprávnosť platí aj pre neho, ako keď sa mu po tejto stránke v pomere k ostatným národom prislúži úplna spravodlivosť.

V tejto súvislosti mám česť navrhnúť, aby

f) Pri vysokom ríšskom ministerstve, pri provizornych politických miestach v Budíne, pri provizornom kasačnom dvore, ktorý sa má zriadiť, pri provizornej peštianskej komore, u septemvirálnej a kráľovskej tabuli boli zriadené pre Slovákov osobitné sekcie a v nich aby boli umiestení bez odkladu výlučne iba cisárovi verní a dynastii oddaní a poriadok milujúci osvedčení Slováci v spravedlivom pomere národností vo všetkých

[20] Ide pravdepodobne o najvyšší finančný úrad pre Uhorsko.

úradných stupňoch a kategoriách, ako aby aj vo všetkých subalterných komorných a politicko-fundacionálnych úradoch v oblasti slovenského národa boli zamestnávaní caeteris paribus predovšetkým Slováci.[21]

Ak sa toto stane, vráti sa odrodený zeman a spisovateľ k svojmu slovenskému národu a slovenskej národnosti, už nebudú chybať náboženskí, literárni a politickí vodcovia, bude sa vyvíjať, prospievať, ba dozrievať k najkrajšiemu plodu a podpore trónu a celej otčiny; a medzi lojálnymi národnosťami rakúskymi, bohdá, v blízkej budúcnosti nezaujme posledné miesto.

VII. oddiel — diaetalia (snemové veci)

Zák. článkami 4 § 1 z r. 1805, 3 § 1 z r. 1836, 6 § 1 z r. 1840, a 2 § 1—2 z r. 1844 bolo potvrdené, že všetky kráľovské reskripty, propozície, rozhodnutia a vybavenia majú byť iba v maďarskej reči; zákony majú byť vypracované a schválené jedine v maďarskej reči a rečou krajinského snemu má byť výlučne reč maďarská.

Keďže podľa 9. oddielu ríšskej ústavy podrobnejšie predpisy o utvorení a účinkovaní zemianskych snemov a výborov ustanovia zemské ústavy a volebné zákony korunných krajín, pokladá ponížene podpísaný za účelné vyčkať ustanovenia, vzťahujúce sa na Uhorsko, a pripraviť dotyčné návrhy pre ďalšiu agendu.

VIII. oddiel — straniva uskutočnenia a vykonávania týchto návrhov

a) Návrhy podané v I. oddiele o cirkevných veciach mohli by byť nariadené a bez závady uskutočnené platnou administratívnou cestou sua via Jeho Jasnosťou kniežaťom Windischgraetzom.

b) Návrhy v 2. oddiele in litteralibus et educationalibus mohli by byť nariadené simili canali,[22] ale keďže možno predvídať, že v školách, ktoré sú v národnostne zmiešaných mestách, narazí sa na mnohé ťažkosti a prekážky, podľa mojej skromnej mienky zavedením týchto opatrení mal by byť poverený človek, ktorý sa v školstve a vo výchovných veciach prakticky vyzná, ale určite rodený Slovák, ako cisársky komisár, ktorý by v dorozumení s patričnými úradmi mohol dosiahnuť rýchly, presný a rovnomerný výsledok.

c) Čo sa navrhuje v 3. oddiele o obecných veciach, mohlo by sa nariadiť rovnako administratívnym spôsobom a bez závady uskutočniť kráľ. komisármi, účinkujúcimi v stoliciach a mestách.

d) Podobne návrhy 4. oddielu o municípiach mohli by uviesť do života v 8 čisto slovenských a v 11 zväčša slovenských stoliciach terajší kráľovskí komisári.

e) Na uskutočnenie návrhov v 4. oddiele pod *f* a *g*, kde bude asi najviac ťažkostí, nesnádzí a nepoddajností zo strany maďarských stoličných úradníkov, ktoré si teda zaslúžia predovšetkým pozornosti vysokej vlády, muselo by byť zverené osobitnému komisárovi, ktorý by musel byť Slovák rodom a v porozumení a v spolučinnosti s patričným stoličným komisárom o to sa zasadzoval.

f) Návrhy 5. oddielu, týkajúce sa súdnictva, uskutočnili by sa náležite administratívne ako pod *a* podobne

[21] V rovnakom počte.

[22] Totiž podobnými spôsobmi.

g) Návrhy 6. oddielu in publico-politicis a administrationalibus.

h) Aby sa mohlo podujať vytvorenie a včlenenie maďarských, poťažne slovenských dedín a vhodné zaokrúhlenie stolíc, ako sa navrhuje v 5. oddieli pod *a* a *f*, zistiť národnostne miešané osady a ktorá národnosť má prevahu a podľa toho spraviť rozhraničovaciu čiaru, ako aj zistiť inclavované slovenské osady, spomenuté pod *g*, podľa mojej skromnej mienky, keďže to vyžaduje ďalekosiahle výkony, bolo by treba vydať administratívnou cestou, spomenutou pod *a*, všetkým úradujúcim kráľovským komisárom obežník a naložiť im, aby zostavili a čo najskorej zaslali prehľadnú tabuľku s týmito rubrikami:

1. Meno osady, ktorú treba odlúčiť, včleniť, ktorá je národnostne miešaná alebo inclavovaná,
2. Počet duší,
3. Miešaná alebo rovnaká národnosť,
4. Pomenovanie a počet tej ktorej národnosti,
5. Náboženstvo,
6. Meno, náboženstvo a národnosť hraničnej osady.

Tieto rubriky majú byť vyplnené veľmi presne a nestranníckv na miesta slúžnym v prítomnosti a pri spolupôsobení a spolupráci miestneho farára, richtára, notára a prísažných, podľa možnosti i ľudu, s pomocou a užitím zvyčajného cirkevného súpisu a zaslané kráľ. stoličným komisárom a s jeho vízom; on predloží zároveň svoje dobré zdanie so zreteľom na miestne pomery. Po takomto šetrení bude možno podujať spoľahlivo navrhnuté rozdelenie.

IX. oddiel — slovenské politické noviny

Najmä ťažko pociťuje slovenská národnosť, že mu chýba verejný orgán, dobre vedené politické noviny. Naliehavá potreba káže tomuto odpomôcť; lebo noviny, redigované v duchu dobre porozumenej slobody, mohli by byť mocnou vzpruhou duševného i politického rozvoja slovenskej národnosti; slovenský národ je až do tejto chvíle politicky a mravne zdravý, neskazený, bolo by teda značnou mierou v záujme vysokej vlády priviesť ho na dobrej ceste k duchovnému rozvoju, ináč bez vedenia, sám na seba ponechaný, neskúsenými a zlomyselnými pisálkami — najmä v prvom období vývoja, kde novosti budú ho vydražďovať svojím pôvabom, takže tak dobré ako zlé bude prehltávať s rovnakým chvatom a vnímavosťou — mohol by byť zavedený ľahko do labyrintu politických klamstiev a otrávený. Striasajúc sa pred týmto nebezpečenstvom, prosím ponížene vysokú ríšskú vládu, aby venovala slovenskej tlači osobitnú pozornosť.

Návrh

Nech vysoká ríšska vláda ráči čo najskôr založiť slovenské politické noviny a ich redakciu zveriť len lojálnym mužom, známym svojím osvedčeným zmýšľaním, pod prísnym dozorom vládnym.[23]

Tieto noviny mohli by byť náležite redigované v niektorom z hlavných miest, vo Viedne alebo v Pešti, keďže v slovenských provinciálnych mestách, ďaleko od javiska krajinských, ríšskych a svetových udalostí, museli by často chudobnú látku obhrýzať.

[23] Viedenská vláda založila ešte toho roku vládne Slovenské noviny, do redakcie ktorých povolala D. Licharda a A. Radlinského.

Toto sú opatrenia, ktoré pokladám za najpotrebnejšie navrhnúť, aby sa slovenská národnosť, i v záujme trónu, celej ríše a všeobecného blaha, oslobodila a zrovnoprávnila s Maďarmi; obmedzil som sa tentokráť pro statu quo platných ústavných a právnych pomerov, čiste na to, aby sa slovenská národnosť vrátila do svojich prirodzených práv; nepúšťal som sa do azda potrebných opráv platnej ústavnej autonómie, ponechávajúc si to pre druhé štádium dotyčnej agendy.

Čo sa týka otázky, ktorú som medzitým dostal, totiž aký treba mať zreteľ na slovenskú národnosť v Uhorsku pri zavádzaní nových organických provizorných zákonov, ktoré vychádzajú pre celú ríšu, najmä, ako môže byť v Uhorsku uvedený do života obecný poriadok, ktorý musí byť základnicou všetkých nasledujúcich zariadení — o tom budem mať česť predložiť osobitný návrh.

Vo Viedni dňa 28. marca 1849.

Vašej Excellencii najponíženejší služobník
František Hánrich

19

Článok „Slováci" od Z. S. o požiadavke oddelenia Slovenska od Uhorska a jeho pričlenenia k českým krajinám.

Uverejnili Havlíčkove NN, roč. 1849, č. 100, str. 397—398 z 13. apríla 1849.

Autor odôvodňuje nutnosť oddelenia Slovenska od Uhorska a upozorňuje na atrocity, spáchané zo strany Maďarov na Slovákoch. Vyslovuje sa tiež proti znovuzavedeniu češtiny na Slovensku. Slováci čakajú s napnutosťou kráľovského komisára Braunera, ktorý má reorganizovať Slovensko. Vyslovuje obavy z víťazstva Maďarov.

Z. S. — Od Slovenské Javořiny dne 20. dubna. (Opožděno). Potěšují nás zprávy v novinách, že oktrojírka od žádného národa rakouského dobře přijata nebyla, chovajíce tím naději, že srdce JMsti mladého císaře to nezasloužené břímě s nás sejme. Ač o té ústavě darované mnoho se již psalo, a nekonečně mnozí hlasové se proti ní pozdvihli, klademe si přece i my jako Slováci za povinnost, naši nespokojenost s ní projeviti, když ministerská strana tu sadu vysloviti směla, že národové jináč smýšlejí, než jejich zastupitelé. My jsme sice na sněmu kroměřížském zastoupeni nebyli, avšak naše nejlepší naděje a nejkrásnější očekávání byly v něm složeny. My bysme byli rádi to podepsali, na čem se sněm kroměřížský usnesl. Mezi oněmi zákony, zákon volební, zákon o tisku a spolčování jako průchody a vodičové, ba jako výminky všech jiných pravých zákonů svým náramným obmezením zvláště prozrazují utiskování pravdivé svobody, pak toužícím po svobodě mnoho zlosti a bolesti působí. Též zákon o vynahražení roboty selské v platě vykoupeném mnoho nespokojnosti působí.

Že ministerstvo řeč naši co nejspíš do ouřadů a do škol přivésti přislíbilo, mysle naše nad tolikými nehodami a utrpěními zasmušilé trochu objasnilo, pokoje však vnitřního pro obmezenou příliš svobodu, jakož i tím, že Slovensko za oddělené od maďarské země ještě prohlášeno býti nemá, nijakž neposkytlo. Má prý národ náš, jak důvěrníkům jeho

řečeno jest, teprv vůli svou v tom ohledu přednésti. Avšak oněch 28 důvěrníků,[1] které národ náš k JMsti císaři vyslal, přání naše nejvřelejší vyslovilo; národ slovenský nemůže důležitější věci žádati, jako aby země od něho obývané, všeho spojení s Maďary zbavená, a tak oddělená a samostatná zůstala. Od časů živějšího Maďarů probuzení, čemu se již ale 30 let počítá, musil národ náš toliko nešlechtickými syny svými podporovaný, o bytí nebo nebytí své zápasiti, v novějších ale dobách pro hroznou živlu maďarského zuřivost by téměř byl podlehl, kdyby jej vláda aspoň trochu nebyla podporovala a kdyby rok 1848 rovnoprávnost všech národností byl přinesl, kdyby pak bratrové naši rakouští, kmene našeho, k právům našim nám i se zbraní nebyli dopomáhali, jakož i sami jsme se potom zbraně chopili. Zaslepená část našeho městského obyvatelstva, jenž nemalá jest, vždy ještě více přeje Maďarům než živlu národnímu.

Slováci proto musejí být od Maďarů odděleni. Máme pevné přesvědčení, že lid náš, když se mu předloží, chce-li s Maďary i nadále ve spojení zůstati, anebo v oddělení samostatně žíti, neprodleně se pro oddělení prohlásí. Žádáme toliko ministerstvo, by s námi upřímně nakládalo, aby politika naše nemusela býti politikou žalobní. Neníť tam pravé svobody, kde se vždy žalovati a o pomoc prositi musí. Ale ani není takový stát pevný, jenž prosící poddané a ne svobodné občany v sobě chová.

Jestli s kým spojeni býti máme, to si přejeme spojení s Moravou a s Čechy, jako zeměmi nám náklonnými, vzdělaností nám prospěšnými, velikou částí našeho kmene obývanými a jeden cíl a povolání s námi mající.

Právě z té příčiny, že samostatnost země naší je pro život náš přirozeností a nutností, byl jeden dopis jistého Slováka v rakouském Korespondentu, jehož tam vyslancem slovenským jmenuje, a který samostatnost Slovenska libovůli ministrů ponechává, od mnohých s rozhořčením přijat.

Jistý dopisovatel z Holomouce žádá,[2] abychom my zase českou řeč do literatury a tím i do ouřadů přijali; tohoť ale nech žádný slovanský bratr na nás nevymáhá, an se to z přirozených a podstatných příčin, jež zde nastíním, státi nemůže.

Mnoho se již o té věci jak z české tak ze slovenské strany psalo, mužové znamenití tu věc pro jednotu prý, pro obadva národy potřebnou rozhodnouti chtěli, ale to přece nešlo a při našem zůstalo. Zpočátku se i náruživosti v to vmíchaly, my však nejsouce i nyní zaslepeni, chladnokrevně odpověděti musíme, že to býti nemůže. Nebo při tom všem se tak dobře rozuměti můžeme, že to jednotu mezi námi nezruší. Užívání řeči naší v literatuře, v cirkvi a v úřadech přirozenou jest potřebou pro nás, poněvadž my se jako slovenský národ nepocítíme potud, pokud řeči své v těchto okresech užívati nebudeme. My ani ducha národního v sobě nerozvineme, jestliže ve vlastní řeči psát a mluvit nebudeme. Osobnost a samostatnost naše je co nejúžeji s tou řečí spojena, kterou se myšlénky tvořejí a vyslovují. Můj osobní cit a myšlénku v žádné jiné řeči tak osobně, tak samostatně a proto i dokonale nevyjádřím, jako v mé vlastní řeči slovenské. Než ani řeč jiná, jakkolivěk by ona zpřízněna byla s mojí, nepůsobí v té míře na mne, jako moje vlastní. A z té příčiny se Slováci vzdor třistaletému užívání vzdělanější již řeči české nemohli se tak vzdělati, tak upovědomiti a tak oživnouti, jak by náleželo. Jejich nejrozvinutější cirkevní život neměl té hlubokosti a živosti, jakové by byl slovenčinu dosáhl, jejich vědecký život pozůstával z nápodobnění; a ne v samostatném pochopování a tvoření vědy samé; občanský život pak, který obadva živly v sobě jako ztrávené obsahovati musí, neměl žádného zrůstu. Slovák, Čech a kte-

[1] Boli to členovia slovenskej deputácie, ktorí boli v Olomouci.

[2] V zpráve o slovenskej deputácii.

rýkoli jiný slovanský národ může v řeči příbuzného národa svého psáti i také mluviti k bratru svému vlastní krve, řeči a ducha jednoho, ale to nemá nikdy toho působení, jakové se zjevuje, když píše a mluví k bratru v řeči jemu výlučně vlastní.

Bratří Moravané a Čechové, my můžeme být jedno v duchu a lásce, v jednom cíli a povolání, v jedné vůli a v stejných skutcích, ale v řeči jedno, leč bychme naši osobnost a s ní spojený samostatný život zapříti chtěli, jehož nutnost každý rozumný nahlíží, býti nám nemožno. Řeč naše se s nářečími německými srovnati nedá, nemůže, poněvadž ona docela v jiném poměru k řeči české stojí a gramatikálně a lexikálně se vzdor velikému příbuzenství přece velice liší. Nevzdělaný Němec jednoho kraje nerozumí Němce druhého kraje, Slovák Slováka ale všude rozumí. Vzájemnost naše netratí tím nic, ano bude větší, nebo Slovák se lehounko naučí české a Čech slovenské řeči. Co bychom hned spojeni byli, žeby nám to překáželo, tomu nevěříme; a tak pokoj s řečí, nech nám nikdo nevytýká nesvornost.

Vítězství Maďarů nás velmi znepokojují a starosti o budoucnost naplňují tím více, že důvěra k vládě oktrojírkou pokalena jest, an z jedné strany jsme mnohem více očekávali, z jiné pak i to myslíme, že se dar takový lehko nazpět vzíti může. Maďaři projevili nespravedlivé a ukrutné zacházení s národy v občanském životě s nimi sbratřenými, a i posud s takovými, jak toho v Srbsku a v Sedmohradsku projevili, ve válečném staně hrozně nakládají, aniž jest mnoho naděje, žeby dobytím opětné vlády v jiných národech právo jich lidské a potřebné přiznali. Ministrové naši pak nás nedržením slova, jak to svým programem dokázali, v obávání uvozují. Ostatně přejeme císařským vojínům nejlepšího prospěchu ve zbraních.

Slyšeti na novo, že v Nitranské stolici od kr. komisaře zatýkací listy na Hurbana našeho rozesílány bývají a jakési žaloby na dobrovolníky že se sbírají. Taktéž se rozpráví, ač jistotu toho podati nemůžeme, že sedláci na některých místech k panské robotě nuceni byli. Toho následky v tomto bouřlivém čase, je-li to jisté, každý vypočítati může.

Čekáme proto s největší napnutostí na ustanoveného pro kraje naše Čecha p. Braunera[3] za komisaře královského, aby příchodem jeho reorganisace našeho Slovenska, které pod Svatoplukem, Jiskrou a Matoušem Trenčanským ve své oddělenosti se nacházelo, neprodleně a nepřetrženě dáti se mohla. Důvěra naše k němu jest veliká, neboť jsme jej na sněmě říšském jako svobody a vlasti i Slovanstva milovného muže poznali. Avšak očekáváme také od ministerstva, že ním všecky posud nám přiřčené sliby uskuteční, jako též že bez mnohého rozmýšlování potřebné oddělení země naší od Maďarů co nejdříve se stane, an jináče všecky naše práva pouhou hříčkou zlomyslných lidí a Maďaronů by navždy zůstaly.

Milo na nás působila Lipy Slovanské vzájemnost vytčená v základním jejím sestavení; tím radostněji jsme ji pak uvítali, když jsme poznali, že se ona zvláště na Moravu, Slezsko a Slovensko vztahuje, mezi nimiž toto poslední tak velice jí potřebné jest.

[3] Ide o neskoršieho významného českého politika Fr. A. Braunera, ktorý mal byť vymenovaný za hlavného kráľovského komisára, čo bola predovšetkým žiadosť Kollárova a Hlaváčova.

20

Článok „Republika", ktorým Priateľ ľudu[1] agituje za zriadenie republiky v Uhorsku.

Uverejnil Priateľ ľudu, roč. I, č. 4 zo dňa 21. apríla 1849.

V článku sa uvádzajú argumenty pre odstránenie kráľa a za nastolenie republiky.

Doteraz od tohoto slova pospolitý ľud sa tak bau, jakoby to pán boh vie jaký hriech bou už len aj vypoviedať. Pravda je síce, čo neznáme, čo sme neskúsili, a najmä ak nám do hlavy treli o ňom, že je zluo, toho sa bojíme, to nežiadáme. Keď vám ale rozumitedlne vypíšeme, ujistení sme, že sa toho nie len báť nebudete, ale poviete, veď je respublika, taký ústav, ktorý ľud muože blahoslaveným robiť. Nie len že muože, ale aj v skutku robí.

Slovo respublika pochádza z reči latinskej a toľko znamená, jako vec obecná, a síce vec obecná v tomto zmysle: krajiny, to jest jednej krajiny ľud, svoje krajinské veci, svoju zástavu, svoje vojsko, svoje zákony, týchto zákonov plnenia, sama rídí, spravuje skrze takých mužou, kterých k tomuto cielu sama vyvolila.

Takto si toto rozumejme. Krajina v tomto smysle dokoná: My kráľa, cisára lebo jakýhokoľvek mocnára nežiadáme a nechceme, a síce preto, lebo:

Po prvuo, jakokoľvek neuznáváme za dobruo, žeby sedliaci pánom urbár slúžili a páni sedliakom rozkazovali, od sedliakov zeme svojou vuoľou odobrali, tak neuznávame za dobruo, žeby jedna krajina visela od jednýho mocnára, aby tento jej rozkazuval, aby tento mysle chudoby bral.

Po druhuo, to je nie dobre, žeby mocnárstvo jednej krajiny z familie na familiu prešlo, a síce či je súci za kráľa či nie, keď je kráľou syn, mosí aj on kráľom byť. Na príklad, čo poviete k tomu, keď by voľakdo v jednej dedine takto začau: Muoj dedo, starý otec a vlastný otec bou richtár, teda aj ja mosím, nie len ja, ale muoj syn, nie len muoj syn, ale aj muojho synou syn richtárom byť; a síce muože ten nešťastník byť hluchý, nemý, slepý lebo sprostý, predca musí richtárom byť.

Po tretie, mocnári a panovníci hovoria, že z milosti božej panujú. Kdože je ten človek, ktorý nie z milosti božej koná? Či neznáte vedľa písma svatýho, že sa ani vlas nepohne na hlave vašej bez vuoli božej? Hovoria oni, že sú králi apoštolskí, kde že je to napísanuo, žeby Kristus bou kráľou za apoštolou potvrdiu? Ba práve kráľovia a cisári prenasledovali Krista a jeho náboženstvo a apoštolou zo samých chudobných spuosobou. Nuž ale to je z milosti božej panuvať, apoštolským kráľom byť, keď krajinu vojskom napadnú a začnú lúpežiť? to znamená apoštolským kráľom byť, keď oni hodujú a ľud trpí? keď oni najvätšie oplanstva konajú a ľudu neslobodno ani len pravdu poviedať? A tak teda, meno božie berú nadarmo a nezaslúžia, aby panuvali.

Po štvrtuo. Mocnári a králi nikda na svete dobruo nevykonali. Ale hubili, potlačuvali ľud, v sprostosti ho držali, aby tým ľahšie mohli nad nim panuvať. Oni držali to,

[1] Priateľ ľudu bolo slovenské vydanie ľudového časopisu uhorskej vlády Népbarát, ktorý vychádzal po detronizácii Habsburgovcov a redigovali ho aj slovenskí redaktori, medzi inými Ján Szeberínyi.

že krajina je pre kráľou, aby oni mohli po pansky žiť, hodovať, ale my chceme, aby vláda krajinská nie pre seba, ale pre krajinu bola. Povezte mi len jeden príklad, žeby sa kráľ bou staral opravdive za krajinu? povezte mi len jednýho kráľa, který verne slúži krajine? niet ho, všecia boli pre seba, len za to žili a panuvali, aby jim dobre bolo. Takýchto trúdou nechceme, nepotrebujeme.

Po piate. Nezrovnáva sa so zdravým rozumom, aby tisíce a tisíce ľudí spravoval taký človek, který druhú prednosť nemá, lenže sa narodiu. Nezrovnáva sa s ľudskou hodnosťou, aby ľud nie sám od seba, ale od druhého viseu.

Po šieste. Kdekoľvek je cisár, kráľ, tam je hned pýcha, nadutosť, aristokratia, t. j. rozdiel medzi chudobným a bohatým, medzi narozeným zo stavu váženého a potlačenieho. Tam sa najdú hned pochlebáči, ktorí sa kráľom podlizujú a títo budú povýšení v stave, slovom tam jednakosť občiahnutia úradov niet. Z týchto a z druhých príčin teda krajina jistá dokoná, že cisárou, kráľou, a jakýmkoľvek sborom nazvaných mocnárov nechce mať, ale uznáva sa za republiku.

21

„Budúcnosť Slovenska", seriál článkov od neznámeho autora.

Uverejnili Lichardove SN, roč. I, č. 9 zo 7. augusta 1849 (I), tretiu časť v č. 14 z 24., štvrtú v č. 16 z 31. augusta a piatu časť v č. 17 zo 4. septembra. Druhá časť nebola prístupná v neúplnom ročníku SN v knižnici MS. Úplnejší exemplár nebol k dispozícii.

Hlavnou tendenciou článkov *Budúcnosť Slovenska* je odôvodniť požiadavku odlúčenia Slovenska od Uhorska a jeho premenu v samostatnú krajinu v rámci Rakúska podľa marcovej ústavy. Vyslovujú sa ostro proti agitácii Maďarov, že Slováci sa nechcú odlúčiť od nich, ale práve naopak, chcú s nimi žiť. Vyvracia sa tvrdenie, že sa Slováci pridávali k Maďarom dobrovoľne. Navrhuje sa petičná akcia bez účasti stoličných úradných orgánov v prospech plebiscitu o oddelení Slovenska od Uhorska, vyslanie vládnych dôverníkov agitovať na Slovensku v prospech tejto akcie a presvedčiť široké ľudové masy o tom, že pod rakúskou vládou bude im lepšie. Vnútorné pomery Slovenska po jeho oddelení od Uhorska si Slováci usporiadajú sami. Žiada sa samostatná národná budúcnosť Slovákov na základe marcovej ústavy a vyslovuje sa viera, že rakúska vláda túto ústavu bude zachovávať, lebo len vtedy má zmysel táto ústava pre Slovákov, ak umožní oddelenie Slovenska od Uhorska. Autor článku je nepochybne presvedčený o tom, že rakúska vláda po potlačení maďarskej revolúcie vyjde v ústrety Slovákom.

I.

Lebo čože pozorujeme? V Segedíne odvolávajú republiku, a na Slovensku maďarčina zase tak hanebno vdierať sa počina, jakokoľvek za najvyššej slávy kossuthovskej. Zo všetkých strán sa nám píše: jako stoličí pánici, ačkoľvek meno a povinnosti *cisár-*

skej služby prijali, predca oproti zjavnému návodu, od P. Z. M. Haynaua[1] v mene cisára vydanému, v *krajoch celkom slovenských* ohnusenú maďarčinu násilno v úradných svojich prácach ľudu natískajú a tak verný tento ľud na cestu zúfalstva vedú.

Čože z toho vykvitá? Len to, že násilníctvo maďarské znovu chce koňa presedlať; znovu chce pod korunou sv. Štefana dostať do svojich nespravedlivých rúk násilníctvo nad všetkými ostatnými národmi, ktorí za svoje ľudské práva, za panovníka a za mocnárstvo už od roka krev svoju cedili a až podnes ju vylievajú. — Kde sa o zachránenie tohoto násilníctva maďarčiny jedná, tam je najhorší „pečovič"[2] s Kossuthom tuho spriatelený. Preto ani nepochybujeme, že to, čo sa v Segedíne stalo,[3] a čo sa na Slovensku robí, všetko sa *podľa plánu robí.* Zemanstvo maďarské a maďarónske to chce, aby až napotom ostatné národy jeho *otrokmi* boli.

Muži slovenského národa, z jari vo veľkom počte vo Viedni zhromaždení, chodili, vystríhali pred zemanstvom stoličným, ukazujúc na predešlosť, jako *upokojúcu politiku Windischgräca,* který chcel vec podobrotky dokonat, *novou zradou* odplatili, a jako toto maďarónstvo pri každej príležitosti ku novej zrade oproti celosti mocnárstva bude hotové. — Bohužiaľ! že sa na tú výstrahu nepozorovalo.

Teraz títo páni stoliční uvádzajú maďarčinu na svoju ruku po Slovensku, a práve *túto svoju zradu* na rozkaze cisárskom ku podpalovaniu ľudu užívajú. Lebo poboční maďaróni, s týmito stoličnými úradníkmi vo svojich zásadách a nádejách budúcej slávy maďarskej zjednotení, potom medzi ľudom obecným tyto podpalujúce reči roztrusujú: „vidíte, Vám Nemci[4] už dva ráz, tri ráz slúbili vašu reč za úradnú, a jako Vás oklamávajú. Neverte im teda v ničom, všade Vás tak oklamú!"

Pekelná nešlechetnosť, ktorá takto svoju vlastnú zradu na hlavu vlády rakúskej uvaluje. Ale čiby bol div? keby sa na Slovensku na ostatok poštestilo odbojníkom aj najvernejších vo vernosti pomýliť?

Čas je tu, kde zákonitá vláda *odhodlaným, energickým spôsobom* proti týmto, v *mene cisára* zradu prevodzujúcim úradníkom stoličným vystúpiť musí, ináče je po dôvere. Maďaróni stoliční nič sa z dejepisu nenaučili, nič nezabudli, nič v uznaní ľudských práv ostatných spolu-obyvateľov svojich, nepokročili; zostali jakí predtým boli.

Maďaróni stoliční dosvedčili, že sú, vyjmúc azda *jedného* ze sta, *nenapravitelní.*

Človek nenapravitelný musí sa urobiť spoločenstvu ľudskému *neškodlivým.*

Nech sa nikdo nenazdá, že azda pre týchto nenapravitelných maďarónov *šibenice* porúčame, které oni pre verných cisárovi a rodu svojmu Slovákov nastaväli. Nie! Slovanstvo nezná mongolskú surovosť! My chceme oslobodenia *cestou prirodzenou,* cestou, ktorá nikomu neoblíži.

Slovensko sa musí, jako osobitná zem korunná, od Maďarov *odlúčiť;* správa Slovenska musí sa Maďarónom *odňať,* a mužom cisárovi, mocnárstvu a národu verným oddať.

Pre Slovensko ináče neni spasenia; rovnoprávnosť je ináče posmech; celosť mocnárstva rakúskeho je ináše krásny sen — a nič inšie!

Keby sme neboli najvernejším srdcom cisárovi, celosti mocnárstva, národu sloven-

---

[1] Poľný zbrojmajster Haynau bol cisárom poverený likvidovať maďarskú revolúciu, čo aj veľmi krvavým spôsobom urobil, podobne ako predtým v Taliansku.

[2] Vláde oddaný.

[3] Uzákonenie tzv. národnostného zákona.

[4] Tak volajú teraz odbojníci maďarskú vládu cisársku, aby ľud obecný lepšie omámiť mohli. Pozn. red. SN.

skému oddaní, keby sme nectili práva každej národnosti — lebo nech i Maďari úplnú slobodu svojej národnosti na svojich pustatinách požívajú — nepísali by sme tak, ale že všetko to úprimne cítime, i za povinnosť držíme poukázať na rakovú ranu, ktorá, ak sa nevyreže, nevypáli, celé telo mocnárstva do nebezpečenstva uvedie. Preto hovoríme a prosíme:

Oddelenia Slovenska od Maďarov!

III.

Keď sa o národno-politickú samostatnosť Slovenska, ktoréby nie od maďarstva, ale iba od centrálnej vlády rakúskej záviselo, namáhame, protivníci naši ustavične len to melú: „že vraj národ slovenský nechce a *nepožaduje oddelenia toto.*"

Týmto dôvodom by sa veľmi dobre dalo proti nám bojovať, keby mu jedna, veľmi potrebná vlastnosť nechybovala, t. j. keby ten dôvod *bol pravdivý.*

Obozrime sa kolom do kola a viďme, kdo tak proti nám rozumuje, že nechceme byť národ samostatný, že i ďalej chceme byť za podnož Maďarov, alebo stoličných a mestských maďarónov?

Rozumujú tak proti nám slavožrútski Nemci „à la Šuselka",[5] ktorému sme nedávno kabanicu trochu vyprášili, tak rozumujú proti nám stoliční maďaróni na Slovensku, ktoríby radi národ náš, jako pred tým pod plášťom nezrozumitedlnej maďarčiny, podľa chuti a vôle stríhali; tak rozumuje proti nám stránka Maďarov „konservativných", ktorí sa v čas nebezpečenstva jako sysle pred potopou poukrývali, teraz ale, keď najväčšie nebezpečenstvo prestalo, keď už vojska slovanské trochu povetria prečistili, zo svojich prítulkov von sa vyťahujú a vykrikujú: my sme boli verní, za to nám dajte nadpanstvo nad Slovenskom. Ale my vám odpovedáme: páni! *taká vernosť,* čo sa v čas nebezpečenstva v najlepšom páde jako syseľ do diery vťahuje, aby tam búrku prečakala, taká *vernosť nič neplatí.* Kde že ste boli vtedy, keď Slovákov do boja za panovníka a za svoju národnosť povstalých rebelanti *vešali,* kde že ste boli vtedy? Jak ste *verní,* prečo že ste sa nepostavili v čelo verného národa slovenského, keď váš už váš samospasitedlný maďarský národ poslúchať nechcel? Ale vy ste nič nerobili, nič nebojovali, nič netrpeli *zo samej, samučičkej vernosti,* a teraz chcete, aby vám na odmenu *tejto vernosti Slovensko za podnož padlo!!*

Ej páni! veríme v božú spravedlivosť, veríme v spravedlivosť panovníkovu, ale veríme i v *sám náš slovenský národ, že za túto vernosť* vašu takú odmenu nedostanete. To by len bol ozaj príklad rakovej, zadkom kráčajúcej spravedlivosti, žeby mu páru v dejepise nebolo.

Nuž ale, čím a komu že sa osvedčil ten národ náš slovenský, že chce byť i naďalej podnožou maďarstva?

Na odpoveď máte to jediné, že Kossúth i na Slovensku *mal súcity* (sympathie), že pluk Alexandrov,[6] pluk slovenský na strane rebelantov bojuje, že je medzi „honvédmi"[7] na tisíce Slovákov atď.

Dovolte, že vám na tyto velikánske dôvody odpoveď prislúžime.

Keď o *platnosti súcitov* ku daktorej osobe alebo ku veci hovoriť a súdiť chceme, na to musíme brať ohľad, jakým spôsobom sa tyto súcity prebudili? či sa oni cestou

[5] Bol to česko-nemecko-rakúsky politik, ktorý sa stal známym svojou účasťou na sneme vo Frankfurte, kde agitoval za vytvorenie nového nemeckého štátu za účasti Rakúska.

[6] Pomenovaný podľa ruského cára. Bolo v ňom veľa Slovákov.

[7] Národné vojsko uhorské, ktoré vzniklo roku 1848 na obranu Uhorska.

prirodzenou zo *srdca vyvinuli?* či sú len z tuvon prilepené a natisknuté? Kde dakterí zo sedliakov mali súcit ku maďarskej rebélii, ten povstal tým hanobným klamom, že vláda rakúska chce nové ťarchy na sedlač naložiť. Jako ale vojsko cisárske tyto kraje opanovalo a jako sa obyvateľstvo presvedčilo, že z nátisku pánštiny a desátku (dežmy) i pod zákonitou vládou *nič nevidno,* hneď bolo po maďarských súcitoch. Povedzte a preukažte nám, či *povstali dakde Slováci za chrbtom vojska cisárskeho k obrane maďarstva dobrovolno?* Ani len šibenicami sa nedali k tomu prinútiť, „zabit nás môžete, ale sa vám predsa nepoddáme"! tak vyvolávali celé osady slovenské, keď sa boli poznovu na nich odbojníci oborili.

Súcity ku maďarstvu u mešťanstva — povedzme si pravdu — vyvinuli sa najvätšmi z mešteka. Mal Kossuth dost papieru na svoje naničhodné banknoty; platil remeselníkom, čo požiadali a oni sa nazdali, že to naveky tak bude, na to ale ani nepomysleli, že keby platnosť kossuthovských peňazí bola mala obstáť, táto platnosť by len obyvateľstvo krajiny zo *svojho mešteka* zaplatiť muselo a tak žeby v najlepšom páde nič nebolo vyhralo. K tomu sa pripojila nenávisť ponemčených a pomaďarčených obyvateľov miest oproti Slovákom, a čo dakoľko ničomných kriklúnov kričalo a robilo, to sa považovalo za *verejnú mienku* celého mesta.

Tak sa má vec aj s pluky slovenskými. Čože vám prostý vojak zná o bohu sveta? zradní jeho dôstojníci mu hovorili, že Kossuth *za kráľa* bojuje, a on poslúchal svojich dôstojníkov. To proti celému národu ani len mak nedosvedčí, najmä jak ohlâd vezmeme na to, že sa o *zapredanej* zrade v týchto plukoch verejno písalo. Tak sme nedávno v jednom nemeckom časopise čítali, že tento slovenský pluk bol za cenu *60.000* zl. od najvyšších dôstojníkov svojich ku Maďarom odvedený.

Kdo sa chce presvedčiť o tom, čo, jako národ náš cíti o svojej budúcnosti, nech ide *teraz na Slovensko,* nech si dá rozprávať, s jakým nadšením všade slávili deň narodzenia Fr. Jozefa, který nám rovnoprávnosť zaručil, jako prespevuje od radosti, kde sa mu spravedlivosť v jeho národnom jazyku prisluhuje.

Jakby sa ale osvedčenia inšou cestou požadovalo: i k tomu bude spôsob.

IV.

„Oddelenia Slovenska od Maďarov" je to heslo, ktoré sa v článkoch, nápis „Budúcnosť Slovenska" majúcich ozývať neprestane. A toto heslo nevymysleli azda len dve tri hlavy, jako to naši protivníci pred svetom vyvolávajú, ono vytvorila túžba velikánskej *väčšiny* národa slovenského, o kterej sa bude možno i vláde rakúskej i protivníkom našim dokonále presvedčiť, jak Slovákom nie len že *nebudú brániť,* aby svoje túžby a žiadosti vyslovili, jako jim to vláda maďarská strachom smrti bránila, ale jak jim i *spôsob ješte podajú,* aby sa *cestou zákonitou* strany usporiadania svojej budúcnosti vyslovili.

Právo *občanskej prosby,* alebo tak rečenej *petície,* prisúdilo sa všetkým občanom rakúskeho mocnárstva v ústave (konštitúcii) od 4. marca 1849, menovite v 6. §. Môže teda národ slovenský predne *cestou občanskej písebnej prosby* svoje túžby a žiadosti u trůnu svojho zákonitého panovníka zložiť. Čím vetší *počet obcí a jednotlivých osob* bude na tejto prosbe *„oddelenia Slovenska od Maďarov"* žiadajúcej podpísaný, tým vetšú ona bude a musí mať pre budúcnosť rodu nášho závahu.

Povinnosť je teda všetkých, panovníkovi, celosti mocnárstva a rodu svojmu verných Slovákov, najme tých, kteří na *ľud obecný* svojím úradom účinkujú, tento ľud poučovať o tom, *jako mu bolo pod správou maďarskou,* keď stoliční maďarónski páni boli na Slovensku všemohúci; a z druhej strany, jako mu *bude na budúcnosť,* keď sa

u nás prisluhovania spravedlivosti a celá správa obcí, menších i vetších, nielen v reči národnej vykonávať, ale i takým mužom oddávať bude, kterým nebude *„maďarčina a panstvo zemanov“*, ale *„pravda a spravedlivosť“* hlavným zákonom jich úradovania.

Kde sa muži národní o toto poučenia ľudu postarajú, tam nebude treba o tejže blahodarnej práci ani *mnoho reči,* veď bohužiaľ podnes ešte máme príklady na Slovensku, že sa pri všetkých prísnych návodoch (inštrukciach) v mene panovníka stoličným komisárom vydaných ešte predsa mnohý z týchto c. kr. *úradníkov,* nehanblive a nesvedomite opovažujú zjavný rozkaz svojho mocnára *nohami šlapať* a v lone národa slovenského také násilenstvo prevozovať, jakoby nespravedlivosť týchto pánov na veky trvať mala.

Keby sa vláda na to spoľahnúť mala, *aby jej úradníci stoliční predložili túžby a mienku národa slovenského o svojej budúcnosti,* dobre známe, jakoby to vypadlo. *Násilníctvo maďarstva* nad ostatnými národmi a menovite nad slovenským národom, *bolo by* azda ešte v hroznejšej podobe, jako doteraz panovalo, *hotové.* Chodili by najprv z osady do osady a nabili by do hláv ľudu staré kossuthovské líhaniny, že pod vládou rakúskou budú robotovať, desiatky dávať, veliké dane platiť; — jak ale s Maďarmi spojení zostanú, že nič nebudú museť robiť, že kossuthovských banknot bude jako hmyzu, že budú pečené holuby zmoci „boha Maďarov“ všetkým medzi zuby bez práce padať atď. Žeby sa na takéto reči kde tu dve slabé, nevedomé dušičky našli, ktoré by radšej podnožou druhého boli, jako pánom v starootcovskom dome svojom, to veríme, dakoľko by sa všeliakými figľami ku podobnému osvedčeniu prinútilo, dakoľko by položilo svoj *krížik,* nemajúc ani pochopu, o čom sa v tom písme jedná, a potom by maďaróni pred trún nášho panovníka predstúpili s tými slovami: tu máme dôkazy *„že sa Slováci nechcejú od Maďarov oddeliť.“*

Ale páni! takto počtovať nesmieme a nebudeme. Nech milostivý panovník náš rozpošle po Slovensku mužov spravodlivých, nestranných, ktoríby pod dozorstvom *jedného* prísne spravedlivého muža z osady na osadu, zo stolice do stolice chodili, ktoríby ľudu predstavovali, jako mu bolo pred tým, keď sa pri starej správe stoličnej ani vnuci a pravnuci konca pravoty (procesu) a spravedlivosti dočakať nemohli, jak sa to tak maďarónským pánom stoličným ľúbilo, jako jim bolo pred tým, keď svoje zmluvy (contracty), prosby a všetky, velikú platnosť majúce spisy v neznámej, cudzej reči hotoviť si museli a ochraňovať tento poklad na papieri, neznajúc, *čo v tom písme stojí?* či je prosba tak vyhotovená, *jako chceli?* čo je vlastne v odpovedi obsažené? A keď by potom títo muži ľudu predstavili, že sa mu na potom spravedlivosť v *jeho reči* prisluhovať bude, že na potom i svoju prosbu podá v reči svojej, i odpoveď takú dostať musí, že *zmluvy* (contract) budú platiť aj v slovenskej reči a tak že ten, čo kontrakt robí, bude sa môcť presvedčiť, čo v ňom vlastne stojí, že sudcovia nebudú napotom súdiť, *jako chcejú,* a *kedy chcejú,* ale že budú museť súdiť za horúca, bez odkladania a *podľa zákonov* na každý prestupok vydaných, že budú *súdiť verejne,* tak aby sa každý o jich spravedlivosti mohol presvedčiť, že ani pod vládou zákonitého panovníka Fraňa Jozefa I. sedliak robotovať a desiatky platiť nebude; že sa dane (porcie) *spravedlivým spůsobom* vyberať budú a čo sa vybralo, že sa to od perceptorov stoličných *nepremárni,* jako sa to bohužiaľ pred tým obyčajne stávalo; že sa dôchodky krajinské i kreme všeobecných potreb úradov k udržaniu pokoja a poriadku potrebných, ku polepšeniu stavu krajiny, na cesty, mosty, železnice, školy hospodárske a remeselnícke, na ústavy dobročinnosti, jako nemocnice (špitále), opatrovne pre starých a chudobných ľudí vynakladať budú.

Nech sa toto všetko verejne v obci, v mene panovníka, od mužov tomuže panov-

níkovi, jednote mocnárstva a rodu svojmu verných predloží, a pevne sme o tom presvedčení, že celý húf ľudu zavolá: „Oddelenia Slovenska od Maďarov!" Buďme my *Slováci* v starej vlasti našej, páni v dome svojom, a nie podnože druhých, *buďme obyvatelia samostatnej zeme korunnej* vo veľkom, zjednotenom mocnárstve rakúskom. od nikoho neodvislí, *jako od panovníka nášho a od najbližších jemu pravomocností, pre celé mocnárstvo správu najvyššiu* v svojich rukách majúcich.

Ostatné pod dozorstvom spravedlivej vlády našej, *sami doma usporiadame tak,* jak si to každá zem korunná usporaduje na *svojom sneme.*

V.

Pri považovaní prekážok a ťažkostí, ktoré by sa *„oddeleniu Slovenska od Maďarov"* na proti postaviť mohli, už sme pripomenuli a podvrátili to, čo naši protivníci jako dôvody proti našim túžbam prednášajú. O mnoho vetšú závahu má tá otázka, čiby sa oddelenia toto ústave (konštitúcii) od 4. marca neprotivilo?

Srdečne sa tešíme, že ani v litere, ani v duchu tejže ústavy nič nenachádzame, čoby nám mohlo strachu narobiť strany prekážok, ktoréby sa túžbam národa slovenského, v hore spomenutom základnom práve znovuzrodeného mocnárstva rakúskeho protivili. Dosvedčme si to zo samých slov tejže ústavy:

Tretí odsek tejže ústavy, v kterom sa o „práve občanskom" jedná, v 27. točke (paragrafu) takto má: *„všetci rakúski občani sú pred zákonom rovni."* Nevidíme teda, jako by si občani rakúski maďarskej krve mohli osobovať právo panovania nad občanmi slovenskej národnosti, „takby sme veru neboli rovni pred zákonom, jako vskutku dosiaľ nie sme ješte rovni, keď maďarónski stoliční úradníci pre Slovákov v slovenských krajoch *maďarské pasy* vydávajú."

Odsek 9, ktorý o „ústave jednotlivých krajín" rakúskeho mocnárstva jedná, v 71. točke takto píše: *Ústava kráľovstva Uhorského na toľko sa má udržať, aby všetky poriadky, ktoré by sa s touto (totiž všeobecnou) ústavou nezrovnávali, z úžitku vystúpili, a aby rovnoprávnosť všetkých národností a reči, vo všetkých verejného a občianskeho života poťahoch kroz primerané poriadky ubezpečená bola. Osobitný statut tyto poťahy vyrovná."*

V tejto točke ústavy leží základ *samostatnej národnej budúcnosti našej.* Čožeby to bola za „rovnoprávnosť vo všetkých verejného a občanského života poťahoch", keby páni, či stoliční, či mestskí, v lone národa slovenského úradujúci, len zase nezrozumitedlnú maďarčinu mleli? Nech si majú s pánom Bohom Maďari svoju vlastnú národnú správu a v nej diplomatickú reč maďarskú, ale *národu slovenskému,* v zmysle ústavy ríšskej tyto *nežádané* dary a prednosti násilno vnucovať nesmejú. A keby to chceli, rakúska vláda je povinovatá v *zmysle ústavy* národ slovenský proti tomuto násilníctvu brániť a pevno sme presvedčení, že ho i *brániť bude.* Prečo? Pre toto: Jeho Jasnosť, náš panovník, pri viac príležitostiach verejno to vyslovil, že ústavu od 4. marca 1849 v *celosti zachovávať bude.* Ale by bolo po *celosti tejže* ústavy, keby národ slovenský so svojou rovnoprávnosťou, maďarónskym zemanom k vôli, cez riečicu prepadnul.

Alebo teda bude platiť *celá ústava,* alebo ak nie, všetky jej čiastky svoju vážnosť *utratiť musejú.* Toto je základ nášho presvedčenia, že vláda rakúska bude ústavu v celosti zachovávať, a tak že i *národu slovenskému* prislúži rovnoprávnosť. Ale táto rovnoprávnosť bez „oddelenia Slovenska od Maďarov" ani *pomysleť sa nedá.* Ku dosvedčeniu tohoto slova, len jeden dôvod z tejže ústavy predneseme.

Tretí odsek ústavy v 28. točke takto píše: *„všetky verejné úrady v službe držav(y (štátu, ríše) sú pre všetkých k nim spůsobných rovno pristupitedlné.“* Vezmime už teraz príklad jedneho vyslanca na snem (dietu); od neho sa bude požadovať, aby mal jistý vek, aby jistú sumu dane (porcie) platil a aby mal poctivé meno so zdravým rozumom, keby ale i národ slovenský musel zase len na *maďarskú* dietu chodiť, už by mal ťarchu, ktorú Maďar nemá, *učiť sa reči jeho,* už by hodnosť *vyslanca na snem,* jedna z najvážnejších hodností, *nebola všetkým rovno pristupitedlná,* jako točka 28. hovorí. Ale maďarónski páni stoličnί povedia: „budete si voliť nás, ktorí známe maďarsky.“ Ďakujeme vám za túto radu. My vaše hospodárstvo ďalej nechceme, a keby sme chceli, teda by sme sa protivili tomu zákonu ústavy, v 3. odseku 27. točky: „všetci rakúski občani sú pred zákonom rovni.“ Chceme teda, a budeme si voliť, *mužov národa slovenského na snem,* jako Boh dá, *slovenský,* k tomu máme v zmysle ústavy právo, lebo sme pred zákonom všetci rovní. Maďari nech si majú svoje snemy, kde sa jim ľúbi. Na jednom *všeobecnom sneme rakúskej ríše podajú si potom všetky národy* na spůsob bratrský ruku.

Ale ústava od 4. marca, nie len dospelým občanom, lež aj *mládeži našej* rovnoprávnosť zaručuje. To si my veľmi, preveľmi vysoko vážime, lebo od vychovania mládeže blaho a štestia i domácího i verejného života závisí. A čí je *možno mládež vychovať* jináče, jako cestou národnej vzdelanosti, v národnej reči? To vonkoncom neni možno! Ano, mládež grmany[8] bude predstavovať, ale nie čerstvú, zrelú, zdravú ovocinu.

Toto nám zaručuje (§) 4 základných práv, ktorý píše: „o všeobecné vzdelania ľudu postarajú sa *verejné ústavy,* a síce tak, aby v čiastkach krajín, ktoré miešané obyvateľstvo majú, i ty kmeny národov, čo sú v menšine, potrebné prostriedky ku opatere svojej reči a ku *vzdelaniu v nej dostali.*“ Tyto verejné ústavy sú školy, a keď sa máme v zmysle tejže točky na nich v materinskej reči našej vzdelávať, musejú tyto školy byť celkom na základe národnom postavené. Nech si toto právo všetkých práv každý národ požíva bez krivdy; my to prajeme každému, ale i pre nás samých vo zmysle ústavy požadovať budeme.

Kdo rozumne považi práva, které sa v týchto horespomenutých zásadách jednotlivým národom ubezpečujú, ten musí hneď vysloviť:

„Oddelenia Slovenska od Maďarov.“

Jináče pre národ slovenský ústava od 4. marca nemá žiadne práva!

22

Promemóriá Slovenskej národnej rady podané 22. augusta 1849 rakúskemu ministerstvu vnútra.

Uverejnili Havlíčkove NN, roč. 1849, č. 207—208, str. 817 až 821 (česky), a L. Steier v A tót nemzetiségi kérdés 1848-49-ben, *zv. II, str. 598—603 (nemecky).*

---

[8] Ide o istý druh deformácie slivák, keď sa namiesto plodov utvoria niekoľko ráz väčšie duté zvráskované bielo osinovatené útvary. Tento zjav spôsobuje hubovitý cudzopasník.

Autori promemória, J. M. Hurban, Ľ. Štúr a D. Bórik, upozorňujú ministra vnútra A. Bacha na počínanie maďarských úradníkov na Slovensku, ktorí páchajú rôzne neprístojnosti oproti slovenskému ľudu, a žiadajú ho, aby nové Rakúsko sa budovalo novými ľuďmi, pričom je nevyhnutné oddelenie Slovenska od Uhorska.

Od toho času co Jeho světlost nynější pan ministr vnitřních záležitostí do ministerstva vstoupil, v jeho velectěné osobě seznali uctivě nižepodepsaní ihned muže, který úlohu svou pri přeporodě Rakouska jasně pojal a nejnovější počínání p. ministra nejenom že je v přesvědčení tomto upevnilo, ale spolu i hlubokou úctou a nepodvratnou důvěrou k p. ministru naplnilo. Tímto povzbuzeni umínili si níže podepsaní o nynějším stavu věcí na Slovensku několik upřimných slov p. ministru přednésti, jsouce té naděje, že Jeho světlost slova tato laskavě přijme a při svém snažení o utvoření nového mocného Rakouska tak dobře též na ně zřetel obrátí, jakož i lidu svému věrně jsou oddaní a tuto svou věrnost též skutky dokázali. Slova tato pocházejí od mužů, kteří Rakousku tak dobře jakož i lidu svému věrně jsou oddaní a tuto svou věrnost též skutky dokázali. Slova tato týkají se lidu, který v nejnovějších bouřích s Rakouskem byl stotožněný a budoucnost svou sloučil s budoucností Rakouska. Mužové tito jsou nyní mezi lidem slovenským a síce k jeho poučování, k jeho probouzení.

Když se proti starému Rakousku byla vichřice strhla a jemu velkým nebezpečenstvím hrozila, tenkrát Rakousko upnulo zrak svůj ku hvězdě, která nyní člověčenstvu svítí a spásu mu zvěstuje, obrátilo se k rovnoprávnosti jednotlivců, jakož i celých národů. Ústa Rakouska proti hrozící mu pohromě ozvaly se svatým slovem rovnoprávnosti mezi národy a na tento hlas hrnuli se národové dříve práv zbaveni, ztročení, ubídnění pod korouhve, na kterých stála ta svatá slova. Do počtu těchto národů hlavně náleželi rakouští Slované, oni, jenž po stotisících se hrnuli ke korouhvím rovnoprávnosti a napomáhali Rakousko v úzkostech postavené, s více stran nebezpečenstvím obklíčené brániti. Neradno bylo by pro Rakousko, kdyby ta svatá slova od císaře přede všemi národy vyřknutá a všem utlačeným národům do srdce vrytá neměla býti pro každý národ, pro každý kmen v skutečnost uvedena. My však očekáváme a věříme, že nezůstanou pouhými slovy.

Avšak svaté slovo císařovo nebude nikdy ve skutek uvedeno, půjde-li to i nadále tak, jak to jde u nás na Slovensku. Slováci, jakožto bratří těch národů, jenž v úzkostech Rakousku na pomoc přispěli a jemu svou mocnou ruku podali, uslyšeli ve svém utlačení také ta svatá slova a přilnuli hned k Rakousku, a byťby i tak velkých obětí jako ostatní s nimi pobratření národové nebyli přinesli, přece tím dobře posloužili, že se násilnému povstání Maďarů ve valném počtu zprotivili a tím způsobem Maďary o značné síly připravili. A kdyby lid tento nebyl býval tak zubožený, tak zotročený, jinak by se on byl prokázal a pro Rakousko větších a užitečnějších sil vyvinul. Utlačovatelé lidu slovenského byli Maďaři a jich spojenci, zámožní šlechticové na Slovensku, spřáteleni společnými interesy, totiž: „vydíráním a utlačováním lidu slovenského." První měli Slováky za svůj národní majetek, druzí za svoje peculium[1] k udržení svého rozkošného a nádherného života. Oběma stranám záleželo tedy na tom, aby slovenský lid neprocítil, odkud to neustálé osočování, opovrhování, potupování slovenského lidu netoliko od Maďarů, ale i od zámožnějších šlechticů na Slovensku, kteří, ačkoliv podle

[1] Za otroka.

rodu sami Slováci, přece přirozené city své sobeckému zisku podřídili a svůj vlastní národ zaprodávali Maďarům. Při vypuknutí revoluce maďarské utvořili se strany podle zásad zde vytčených; ti, kteří byli utlačeni, ochrany a práva potřebující, mocně se přitouleli k vládě, která jejich právo také bránila. Utlačovatelé těchto přistáli k odbojníkům, k svým dávným spojencům, v kterých nenávist proti rakouským mocnářům od dávna doutnala. Strany tyto po celý čas revoluce svůj charakter zachovávaly a vláda rakouská neměla krutějších nepřátel jako byli s řídkými chvályhodnými výminkami zámožní šlechticové na Slovensku. Totě jsou ti staří nepřátelé Rakouska nového a národu slovenského, který v něm má dojíti svých práv a nelze se od nich nadíti, žeby národ jináče považovali; protiviť se to jejich přirozenosti, zisku, smýšlení, jejich domnělým interesům.

Pakli ale veslo spravování v rovnoprávném Rakousku odevzdáno bude do rukou lidem, kteří vyslovenou rovnoprávnost z hlubokosti srdce svého nenávidějí, lze-liž očekávati, že oni rovnoprávnost budou chtít do života uváděti, že lid slovenský až posud jenom od nich řízený do nové éry Rakouska může býti přiveden? zdaliž je možné ze starého a spráchnivělého materiálu novou a silnou budovu postavit? Třebas vláda i nejspravedlivější věci žádá a vyslovuje, zdaliž je možné, dle nové zásady i na Slovensku takové uskutečnit, když tam není takové vrchnosti, která by jich skutečně chtěla. Veřejné úřady zastávají takřka samí dávní potlačovatelé lidu našeho, ano všelijakou protekcí vklouzli i takoví do nich, kteří revoluci nejen potajmu, nýbrž i veřejně, slovem i skutkem, podporovali. Jednotlivců jmenovitě uváděti nic by nespomohlo, ale my můžeme celé jménosloví takových podat, a to jenom z těch stran, na kterých jsme dosavade cestovali. Zaslepenost byla by to přiložiti tomu víry, že pod takovýmito úředníky Slovensku zasvitne věk nový, že oni slavně zaručené slovo císaře do života budou chtít uvádět. Tito povolaní nevyvolenci mohou se na dví rozdělit: jedni z nich náležejí k straně starokonservativní, druzí k straně revoluční. V zásadě rozdílní přece jsou svorní v zničování císařského slova a v utlačování lidu slovenského. Jak jedni tak druzí utlačují lid náš, první ze sobeckého, podlého zisku, druzí z té hlavně příčiny, aby potlačování padlo na císařskou vládu. Takto si počínali a lidu vyhrožovali tím, že pod vládou císařskou v otroctví zůstane, aby ho tím snadněji na stranu odbojníků svedli. — A títo lidé, kteří lid náš za to pokutují, že s císařem držel, kteří zlé semeno revoluce na budoucí časy znovu rozsívají, tito lidé mají veřejné úřady v rukou svých pod vládou císařskou!

Pozorujmež jenom počínání úředníků těchto! Bídný a mnohonásobně zubožený lid potahují k robotě a hrozné pokuty mu ukládají, a když se někteří z nich v těchto časích plných zmatků a chudoby opovážil něco vína aneb kořalky prodávati, maso sekati aneb něco dříví z lesa přinésti, pokutují jej židům k vůli, kteří tajně s odbojníky drželi; pro nejmenší provinční, začasté jen pro několik slov kážou mu hned po 20, 30, 40, 50 ranách vypáliti s tím doložením: „Takto se bude s vámi nakládat, toto je to císařské panování, to ta svoboda, po které jste toužili," slovem tak zacházejí s lidem, aby přinucený byl to věřiti, že staré, mnonásobně prokleté zlé časy se všemi svými bezbožnostmi a mukami opět se navracují.

A co máme povědíti o naší národnosti slovenské, kteréžto cestu do života musí proklesniti nyní slovem císařovým zaručená rovnoprávnost? Kdo to na své oči vidí a pozoruje, jak málo ouředníci naši podle rovnoprávnosti pokračují, ten kdyby i jináče neznal, odkud zlost jejich pochází, muselby to uvěřit, že rovnoprávnost k opravdivé potupě a hanbě lidu slovenského byla vyslovena. Staré Uhersko se svou samospasitelnou maďarštinou, se svým maďarským, jinými národy opovrhujícím panstvím na Slovensku

úplně vystupuje ve své předešlé slávě a nadutosti. Dopisování jednotlivých ouředníků mezi sebou je maďarské, ohlasy na prosby lidu maďarské, maďarské je všecko, co nějaký znak veřejnosti na sobě nosí. Nitranský král. komisař je mezi tím tak milostivý, že v jednom maďarsky napsaném rozkazu podřízeným sobě ouředníkům naporučil, aby v řeči slovenské vykonávali všecko, co se obecného lidu týká. Toto by měl být smysl rovnoprávnosti? Avšak ouředníci ani jen tento stín rovnoprávnosti nepřijímají a rozkaz hlavního komisaře nezachovávají, ba naproti tomu všecko maďarsky vedou. Mimo to všichni ti známí a nenávidění řeči maďarské zástupcové jsou v úřadech a hodnostech mezi naším lidem; opravdiví přátelé lidu tohoto, ač jsou i do ouřadu způsobní, třebas jsou i císařského domu nejvěrnější poddaní, stojí v prachu a opovrženosti. Tak nám hle zkvitá strom nového Rakuska! Jakové ovoce toto všecko donášeti musí, to lehce pozná každý rozumný člověk; nemohou-li pak z nedůvěry k panujícímu domu z rozhořčené nenávisti proti dávným nepřeměnilým a polepšiti se nechtícím utlačitelům, při prvé příležitosti nových zmatků příčinou se státi? My, ačkoli mnohonásobně potupeni, zabránili jsme v čas šílenosti lid náš od zmatků podobných; my jsme ho těšili slovem císařovým a vítězstvím udatného vojska jeho.

Aby se tomuto hroznému neřádu cesta zasekla a do nebe volající křivda lidu našeho odstranila, podle našeho přesvědčení jiného prostředku není, nežli ten, aby nový věk Rakouska pomáhali zakládati lidé noví, k tomu od vlády povolaní. Jenom lidé noví, jenom mužové z národní slovenské strany jsou s to nový život slibující princip Rakouska náležitě oceniti a dle něho pokračovati, neboť jim jedině byl princip tento ze srdce vzat a s jejich přesvědčením stojí v nejdokonalejším souzvuku. Mužové tito žádali si nové Rakousko, k němu národ svůj se zápalem vedli, jemu statek svůj i krev svou obětovati netoliko hotovi byli, ale mnozí i obětovali. Oni jediné, kteří zásadě této celou duší jsou oddaní, kteří s opravdivou, s nepřetvářenou věrností a nadšeností k Rakousku se připojili proto, že ono zásadu tuto mezi národy svatě chce zachovati, jenom oni jsou způsobni novou budovu Rakouska mezi národy upevniti a k brzkému uspořádání přivésti. Když jsme byli ve Vídni požádáni, abychom ve spolku s důvěrníky slovenskými navrhli způsobné muže, veřejné ouřady na Slovensku zastávati majících, radostně jsme přijali spasitelnou práci tuto; ale k našemu nemalému zármutku přinuceni jsme vyslovit, že snad ani jeden nepřišel do ouřadu z těch mužů, které jsme my byli navrhovali. Má toto být podezření za naše upřímné a skutkami zapečetěné smýšlení? Smutná, ale pravdivá věc je, a jen okolnostmi přinuceni, mluvíme to zjevně, že při volení nynějších ouředníků na Slovensku nebral se ohled na interesy slovenského lidu, ale stalo se všecko podle interesů třídy právo dřív požívající a v přízni stojící až podnes; interesům tedy třídy jednotlivců podřízené jsou svaté interesy našeho lidu, ne jen skrz předešlé, ale i nynější hlavní krajinské ouředníctvo. Těšíme se nadějí, že to jináč bude.

Aby se ale na Slovensku věci tak spořádali, aby tam způsobní a povolaní mužové mohli pracovati s prospěchem, k tomu podle našeho víckrát vysloveného přesvědčení občanské oddělení Slovenska od Maďarska jest nevyhnutelně potřebné. Dva sobě protivní sousedé, v těchto nových čacích zjevnými nepřátely učiněni pod jedním přístřeším nemohou déle šťastně a pokojně spolu žíti. V memoriálu vysokému ministerstvu od nás ve Vídni podaném přednesli a vyvinuli jsme v ohledu tomto obšírněji důvody naše. V onom přesvědčení setrváme; je mají všichni opravdiví vlastenci naši, jakož i lid náš.

Na Myjavě dne 22. augusta 1849.

Jozef Mil. Hurban, Ľud. Štúr, Dan. Bórik

23

Promemóriá dôverníka viedenskej vlády Jána Kollára a kol. o riešení slovenskej otázky.

Uverejnili Lichardove SN, roč. I, č. 24—25.

Slovenskí dôverníci viedenskej vlády Ján Kollár, Jozef Hlaváč a František Hanrich žiadajú viedenskú vládu, aby bezodkladne slávnostne vyhlásila marcovú ústavu v reči nemeckej a slovenskej, aby národ slovenský na území nazvanom Slovensko podobným spôsobom ako Vojvodina bolo ako osobitná korunná krajina usporiadané pod bezprostrednou podriadenosťou viedenskej vláde. Pre Ukrajincov sa žiada osobitné územie.

Ponevádž víťazné c. kr. vojská nešlechetnú rebelliu v Uhorskej už udusili a toho následkom dá sa očakávať, že vysoká vláda politickú organizáciu Uhorskej čo chvíľa pred sebe vezme, kde sa o politickom živote 3 miliónov polnočno-uhorských Slovákov zásadovne (principiell) rozhodnúť má; niže podpísaní dúverníci tak sa domnievajú, že to vysokej vláde azda príjemné bude, spravedlivé vinše verného národu slovenského predbežne vypočuť, pri tejto vážnej práci i jeho, jako jiné národnosti tejto mocnej ríše podobnou otcovskou láskou objať a podľa najmožnejšej slušnosti ocenit. Ale:

Slovenská národnosť v hornej Uhorskej až po dnes v ťažkých putách maďarskej nadvlády stoná, a síce pod úradníky kossuthovskými, zvetša ještě tam v službe postavenými, a pod iloyálnymi, v predešlom feudalizme zakorenými vplyvy odrodilého zemanstva, které svoju slovenskú národnosť opúšťa, zatajuje a v zdrevenelej důslednosti modlu maďarskej nadvlády vzývá, naposledy stoná i pod guerilami, život a majetok znebezpečujúcimi, tak že sa ještě od hrůzovlády kossuthovskej zotaviť nemohla. Preto i slovenský národ ještě neni v stave svoje vinše strany národnosti jako načim vysloviť, lebo komu nohy sputnané sú, ten chodiť, komu ústa zapchané sú, ten hovoriť nemůže, čo sa teda len po novo ustanovených a dokonalé návody (instrukcie) majúcich orgánoch c. kr. vlády stane. Možno teda, že ještě krátky čas prebehne, až slovenský národ svoje spravedlivé vinše in forma vysloví a u stupňoch najvyššího trůnu zloží. To by ale prineskoro byť mohlo.

V týchto okolnostiach ponížene podpísaní to v zájmu (interese) najvyššího trůnu, celovitosti mocnárstva a svojej, bezprikladne potlačenej národnosti za svoju povinnosť považujú: vinše národu, ku kterému prislúchajú, jako jim z vlastnej skúsenosti, z dopisov a všelijakých výjavov známe sú, vysokej c. kr. vláde ríšskej ku milostivému oceneniu nasledovne predložiť:

1. Aby oktroyovaná ústava od 4. marca slovenskému národu v nemeckej a slovenskej reči bez odkladania slávne bola vyhlásená.

Ponížene podpísaní zaručujú sa v tom, že ju verný národ s velikou radosťou a vďačným citom príjme: on už v netrpelivosti očakáva svatú zásadu rovnoprávnosti z úst c. kr. úradov bezprostredne počuť. S večnou vďačnosťou bude on tento dar cisárský svojho dobrotivého, verne milovaného panovníka ctiť, který maďarské puta ztroskoce a jemu nový politický život dá, ubezpečí! Ponížene podpísaní pevno dúfajú, že tento národ pod opatrnou a otcovskou správou cís. vlády, na tento veľkodušný dar nikdy

nezabudne a v svojej vyskúsenej vernosti ku panujúcej rodine a ku trůnu nikdy sa klátiť nebude.

Rovnoprávnosť ale iba vtedy může byť uskutočnená, jestliže národ slovenský od nátisku maďarskej nadvlády bude na veky oslobodený a keď sa jej návrat pre budúcnosť nemožným urobí. Z tej príčiny žiada slovenský národ:

2. Aby polnočno-uhorský národ slovenský,[1] od Maďarov oddelený, pod starým menom „S l o v e n s k o" (podobne ako srbská Vojvodina) k osobitnej zemi korunnej usporiadanej a vysokej vláde říšskej bezprostredne bol podriadený. Aby ďalej tenže národ skrze mužov cisárovi a svojmu národu verných, vyskúsených S l o v á k o v, alebo aj Nemcov, známosť reči slovenskej majúcich, nie ale skrze svojich večitých potlačiteľov Maďarov alebo odrodilých Slovákov, v mezách svojej krajiny (provincie) bol spravovaný. Pri tom by R u s í n i mali byť v osobitné kraje rozdelení. Maďari ale a Nemci obklopení (inclawirt) nech zostanú v ú p l n o m p r á v e j e j i c h n á r o d n o s t i: jako sa to výmenne aj Slovákom v maďarských stolicách obklopeným dostať má.

Mezi krajinskými slovenskými úrady a vysokou vládou říšskou nech bude reč nemecká za úradnú reč ustanovená.

Niže podpísaní z počtu hlavnejších důvodov týchto žiadostí národa slovenského mezi jinými zvlášte tyto vysokej vláde ku milostivému oceneniu ponížene predkladajú:

a) Na jednom spoločnom sneme uhorskom rokovať, národnosti v menšine počtu postavenej bude zhola nemožno, lebo pri panujúcich okolnosťach pri prebudenom citu národnom a pri neznášanlivosti, orientálskej pýche a opovrhovaní iných v menšine postavených národov, ktoré u maďarskej národnosti panuje, pre prirodzene sa vyvinujúci odpor nemožno je o medzinárodnom, v tomže páde vyvinúť sa majúcom protivenstve blúdne pochybovať. Snem, z takýchto živlov spoluzložený, za podporu trůnu a celovitosti mocnárstva nijako slúžiť a všeobecný dobrobyt založiť nemůže; on by len záhubu celosti pripravoval a v pomere vysokej vlády říšskej jako prekážka by sa v cestu postavil.

b) Aj v tom páde, žeby sa slovenskému národu osobitná národná správa (Verwaltung) občanských a právnych záležitostí pod jedným společným námestníkom dostala, predsa by Slováci nikdá neboli od večného namáhania maďarskej nadvlády, ktoréby odrodilé slovenské zemanstvo a spisovateľstvo zase podporovalo, slobodní; takby Slováci v krátkej budúcnosti z roka na rok, najme ale v páde prvého vždy možného politického prevratu, v obeť padli.

c) Ba práve by sa bolo čo obávať, že národ slovenský aj naďalej s maďarským spojený, ku čerstvému politickému životu a národnej povedomosti samého seba nemohol by sa pozdvihnúť a tak by sa pri možnej prvej kríze (mimoriadnej zmene) nikdy vyhasnúť nemohúcim maďarským separatistickým zámerom v svojom necite (apatii) oddal — lebo by mu ztrata politického života a osobitného národního postavenia nehrozila.

Aj to by sotva v zaujme (interese) najvyššího trůnu a celosti mocnárstva ležalo: závažné (imposant) tri miliony Slovákov počitujúce obyvateľstvo tomu nebezpečenstvu vyložiť, aby, jestliže by maďarská národnosť politický prestroj (Rolle) Poliakov brať chcela, tože obyvateľstvo ku zámerom odlúčenia a novým možným politickým podpaľujúcim výbuchom jako nebezpečný nástroj bolo nadužívané. Naposledy:

[1] T. j. na severe ležiaci, bývajúci.

d) Vetší počet obcí v Oravskej, Liptovskej a Zvolenskej stolici už sa vo svojich tomu slovenskému vyslanstvu, které v Marci t. r. Jeho Veličenstvu v Holomúci Petíciu národa predložilo, vydaných verolistinách (Kreditiv) za „o d d e l e n i a Slovenska jako osobitnej zeme korunnej" prosebne vyslovil.

Vo Viedni, d. 10. Sept. 1849.

Dôverníci vysokej vlády v dôležitosťach
slovenského národu v polnočných Uhrách:
Ján Kollár, Jozef Hlaváč, Fraňo Hanrich.

24

Pamätný list liptovských občanov dištriktuálnemu komisárovi grófovi Antonovi Forgáchovi.

Uverejnili Lichardove SN, roč. I, č. 22—23 z 11. a 12. septembra 1849. Vynechávame úvod.

Liptovskí občania podali c. k. hlavnému dištriktuálnemu komisárovi grófovi A. Forgáchovi za jeho návštevy v Liptove pamätný list, v ktorom žiadajú, aby v súvislosti s obnovou stoličnej správy sa pamätalo na zabezpečenie národnej rovnoprávnosti, vyslovujú sa za oddelenie Slovenska od Uhorska a za potrestanie Maďarov, ako aj iných, ktorí prisluhovali revolučnej vláde uhorskej. Okrem toho žiadajú uskutočniť rôzne opatrenia majetkovoprávne a vo veciach súvisiacich so zrušením poddanstva.

1. Známo je každému, že původ a príčina vojenských nerestí, které od vyše roka kraje a národy krajiny tejto tlačia, je: maďarských, kossuthovským duchom pojatých spolukrajanov našich pánovitosť a náramnosť v rozširování svojho *národného živlu maďarského.* Známo je i to, že všetky nemaďarské národy v Uhrách, celou dušou priklonili sa ku vláde Jeho Veličenstva cisára rakúskeho preto, že už v laňajšej ústave rakúskej vyslovená, zajistená bola *rovnoprávnosť národností.* Na veliký úžas maďarských vladárov nemohli národy uražené, ani politickými slobodami, které uhorský snem plnými rukami rozhadzoval, byť ukojené. I! veď čože je aj komu z politickej slobody, keď nemá národního života, a je tak rečeno na ustavičné živorenia zatracený. Práve z toho sa dá poznať, jak svatým interesom tyto národy spojené boli aj sú s vládou rakúskou.

Medzi tyto národy náleží aj *národ náš slovenský,* bars aj veliká jeho strana od mocných zlomyslníkov zavedená súc, nie tak činne (active) jako skorej trpne (passive) veci spravodlivej odporná bola. Ale čože mal robiť ubohý národ slovenský v tejto ťažkej próbe? keď mu jeho páni a tí, ktorí moc nad ním mali, nie len zákonom, to jest, len tak hroznou legálnosťou, ale aj osobnou nadvládou na väzy stupili. Nech slovenskí páni so svojím národom a ľudom slovenským držia: a nebolo možno, aby rebelia kossuthovských Maďarov na tak veliký stupeň moci a hroznych, ukrutných podnikov a podvihov vyrástla. Ničmenej pri tom všetkom národ náš počituje sa medzi tých, čo pod slávnou zástavou rakúskou rovnoprávnosti národnej stoja. I dedičnému panov-

níkovi svojmu vernosť synovskú zachovali. Ano, môžeme povedať, že trebas búrka maďarská všetko jiné zo srdca národa nášho by bola vychvátila, ale *náboženskú úctu ku cisárovi a kráľovi svojmu nie — to nemohla.* V ohledu tom, čo náš národ za spravedlivú vec panovníka svojho dedičného činne preukázal tu, i tam, to trpne, ale úprimne v tišine svojho srdce zachoval všade jinde. I tak myslíme, že by to veliký hriech pred Bohom i svetom bol, jestliže by ho kdo ceny tej, za ktorú všetko sa to stalo a robilo, pozbaviť chcel. My síce neobmedzenú dôveru máme ku slovu Jeho Jasnosti, cisára a kráľa nášho Fraňa Jozefa I , ale práve preto i dúfame, že orgány vlády Jeho Veličenstva, či vojanské, či občanské, slovo toto vedľa svatej zaviazanosti do skutku a do *života uvedú.*

A preto aj od Vašej Osvietenosti čakáme, že vo svatej príčine národnosti našej slovenskej, každý krok učiníte taký, jaký sa so svatým slovom cisára a kráľa nášho Fraňa Jozefa I. v jeho úplnom, jasnom zmyslu a rozumu zrovnáva. Ináčej, Boh vidí, žeby nás najmenší lebo zákrut, alebo odpor, alebo čo len najmenšia neprízeň velikou bolesťou, *bolesťou zúfalstva naplnili.* Lebo čože náš národ komu *previnil,* že živel a podstatnosť jeho bývala od všetkého vyššího občanského uhodnenia odstrčená? Ráčte si predstaviť Osv. Pane! ten nevýslovný zmatok myslí a srdcí u nás, keď Windischgrätzovi komisári na odpor jasnému slovu cisára a kráľa nášho zase len tú nešťastnú maďarčinu tu v stoliciách slovenských uviedli? Spasiteli sveta! keď vtedy sme nezúfali o všetkom práve a svatosti Majestátu, keď vtedy sme vieru na rozum státní a vládní nezadali, teda môžeme povedať, že vtedy Slovák veru tým samým už i próbu próby vystál. Preto Vás Osvietený Pane! pre všetku pravdu, právo a milosť Majestátu cisára a kráľa nášho prosíme: „túto veľkú záležitosť *národnosti našej svate a bedlive na zreteli mať* a jej ku žiadanému, zaslúženému založeniu a ubezpečeniu všemožne dopomáhať!"

2. Vyslovujeme sa tak, jako to slovenské vyslanstvo už dňa 20. marca 1849 Jeho Veličenstvu cís. královskému predniesło v Holomúci, za úplné oddelenia slovenského národu od Maďarov; vyslovujeme sa v tom pred Vámi, že to je naše *pevné predsavzatia;* za to každým zákonným skutkom, živým slovom a činom stát a pracovať chceme. Lebo ináčej nevidíme možnosť, jakoby sme národne na niečo vinst mohli? Nevidíme možnosť, aby sme sa kedy na provinciálnom sneme spolu s Maďarmi uzrozumieť, zjednotiť mohli: a myslíme, že dokým od Maďarov *administratívne i politične odlúčení,* provinciálne usamostatnení, a ku celku ríše rakúskej a centrálnej zprávy jej do prostého poťahu s naším vlastným provinciálnym snemom postavení nabudeme, že dotiaľ nič *nezíská národ* náš, ale všetko, i ještě ty sľuby sľúbené utratí. Konania tejto záležitosti prenechávame si na skorý ten čas, kde nešťastná vojna do konca utíšená a krajina táto uspokojená a pod správu patričných cís. král. úradov daná bude.

3. Očakávame, Osvietený Pane! od Vás za to ponížene, aby ste i podľa zmyslu návodu (Instrukcie), ale i podľa hnutia verného nášho srdca a známej oddanosti ku slávne panujúcemu cisársko-rakúskemu domu pokračujúc, *žiadneho do úradu nemenovali,* který slovom i činom skutočnú účasť a podiel na maďarskom odbojníctve bral. A naproti tomu, aby ste úrady zveril *mužom,* ktorí majúc ináčej spůsobnosť ku tomu, vernosť zachovali svojmu dedičnému panovníkovi, vernosť aj tým interesom a princípom, které vyslovilo Jeho Veličenstvo, a túto vernosť i slovom, i skutkom činne aj trpne potvrdili.

4. Žiadame a prosíme, aby tí, ktorí sú vinní zo skutočného podielu v rebelii, hneď pod úradné vyšetrovania (Inquisiciu) prišli a pre ďalšú pravotu Cís. kráľovskej komisii v Prešporku odovzdaní boli. Lebo veliké pohoršenia je v *našom ľudu,* že takí ľudia ešte sú na slobode, kdežto stránka cisárovi a kráľovi odporná, už zo samého podozrenia často bez ohledu a odkladu ukrutne s vernými našinci nakladala. Nie žeby nám jakási

pomstychtivosť túto žiadosť podávala, ale tá presvedčenosť nás to vysloviť ponúka, že odboj tak hrozný proti *veci jasne* a zretedlne spravedlivej, bez výstihu *spravedlivej* moci zostať nemôže, lež na *veliké pohoršenia* všetkým dobre zmýšľajúcim. Nech na vinníkov príde lebo *právo*, lebo najvyššia milosť — proti tomu *nič mať nemôžeme*, ale právnu spravedlivosti výstihu žiadať, je, myslíme, *občanská povinnosť*.

5. Židovský národ sa všeobecne, s málo výmienkami, priúčastnil strane odbojnej, a to všetkým možným úsilím, zjavne i tajne, slovom i skutkom. Žiadna trída ľudu nebola tak pánovite na to upriamená, ku hrozným činom rebelantov pridávať a komoliť reči, chýry, premluvy, lže, hrozby a potupy, zvlášťe na panujúcu najvyššú rodinu a jej verne oddaných, jako ľudia židovskí. V šenkoch, krčmách, hostincoch, ktoré napospol na velikú mravnú i fyzickú škodu a nesmírný úpadok nášho ľudu temer všetky židia majú v árendách — robili, agitovali za stranu kossuthovskú neustále. Z príčiny tejto tá bude naša žiadosť a prosba pred vládu Jeho Veličenstva, aby bližšie pomery občanské medzi Židmi a kresťanmi čím najskorej zákonne sa ustanovili, ale i tá žiadosť, aby Židom, vynímajúc vyňat sa majúcich, šenkárstvo a napospol árendátorstvo krčem a hostincov aspoň do času, na dakoľko rokov odňato bolo.

6. Z tej príčiny, že pomery gruntovných majetkov, jako v celej krajine, tak aj u nás v nevýslovnom zmatku a v ustavičnej nejistote mnohonásobným pravotám otvorené sa nachádzajú, potom, že majetníci jak urbárskych, tak aj kuriálskych gruntov mieru povinnovatosti svojich zretedlne vyloženú nemajú — lebo v ohľade tomto, od časov jozefinských v krajine našej temer nič sa do náležitého poriadku neuviedlo, ďalej z príčiny tej, ponevádž vieme, jako nekteré kuriálske grunty, aj také, čo pred tým urbárske boli, ale na kúrie behom času sa premenili, ťažkou robotou obremenené sú: z týchto príčin žiadame a prosíme, aby hneď zvláštna komisia mužov skúsených a spravedlivých na to ustanovená bola, ktorá by stav gruntovního majetku do čista privedla, a predbežne na tom základe pracovala, jednak žeby sa ulevilo, čo sa uleviť podľa zákonov má a môže, a jednak žeby sa gruntovné knížky na tomže základe sporiadané, všeobecne uviedli.

7. Žiadame a prosíme konečne komisiu, ktoráby urážky a škody, od strany odbojnej verným, jak obcám celým, tak jednotlivcom, jako na osobách, tak aj na majetku učinené, do povahy vzala a ku vynáhrade k možnému zadostiučineniu zo statkov konfiškovaných Najvyššej vláde Jeho cís. kráľovského Veličenstva porúčala.

V Lipt. Sv. Mikuláši, dňa 6. sept. 1849.

Vašej Osvícenosti
ponížení služebníci a ctitelia, občania liptovskí.

25

„Úprimné slovo ku katolíckym Slovákom" od dr. Andreja Radlinského.

Uverejnili Lichardove SN, roč. I, č. 30, 32 a 39 zo dňa 19., 26. októbra a 20. novembra 1849. Niektoré časti čisto náboženského charakteru sme vynechali.

Radlinský dôvodí, že slovenské národné pohyby nie sú len pohybmi, ktorých pôvodcami sú len slovenskí evanjelici. Bráni slovenskú reč a národnosť. Slovenskí

katolíci majú tiež svoju národnosť. Nepriatelia Slovákov chcú vynútiť boj medzi slovenskými katolíkmi a evanjelikmi, aby rozdvojili Slovákov. Slovenskí evanjelici sú rovnako postihnutí maďarizáciou ako katolíci v dôsledku ústupu latinčiny z verejného života. Radlinský poukazuje na nevýhody maďarčiny pri úradovaní na Slovensku. Slovenským katolíkom robia Maďari práve tak krivdy ako slovenským evanjelikom. V slovenskom národnom hnutí uplatnilo sa viacero významných katolíckych národných pracovníkov, o ktorých sa menovite zmieňuje.

I.

Na prvý pohled nápis tohoto článku možno, že pokole nekterým oči, nazdávajúcim sa, že Noviny naše politické stali sa odrazu cirkevnými, a to katolíckymi, keď len Vás katolíkov osobitne oslovujem.

Ale neni tomu tak.

Potreba času, predsudky proti terajšímu národnímu pohybovaniu u ľudu katolíckeho kroz nekterých maďarónov i trůnu i národu svojemu slovenskému neverných vzbudené, žiadosť mnohých vážnych za národ náš slovenský dobre zaujatých katolíckych mužov, a moje prítomné stanovisko v pomeru k mojemu kňažskému povolaniu ma núti k tomu, abych, ačpráve súc spoluskladateľom týchto slovenských novín, predca čo katolícky kňaz, na základe důvery a lásky pred Vás, bratia katolíci, predstúpil a nekoľko úprimných slov k lepšímu Vašemu poučeniu o terajších našich národno-slovenských pohyboch k Vám prehovoril. Úfam, že tyto moje slová nebudú hlas volajúcího na púšti.

Drahí bratia katolíci! hovoria Vám nekterí nepriatelia krvi Vašej, nekterí maďarskí pochlebári, kterým sa to nijak do kotrby zmestiť nechce, aby i Slovák zároveň Maďarovi práva národnosti svojej požíval, hovoria Vám, že terajšie pohyby Slovákov nie sú národnie, ale náboženské, a to, že luteránske, které vraj dnes, zítra k náboženskej vojne privedú, že katolík nemá žiadnej národnosti mať, lež že nadovšetky národnosti povznesený má sa jedine o večné potreby ducha ľudského starať, a že každý katolík, či je to svetský, či kňaz, ktorý za reč a národnosť slovenskú zaujíma, není dobrý katolík, ale že sa k luteránčine chýli, atď. Toto Vám hovoria, aby Vám vlastnú krv, reč a národnosť slovenskú zhnusili a Vás k maďarčine získali, aby Vás proti našim bratom evanjelikom, ano i proti samým Vaším duchovným pastýrom pobúrili, nedůveru k nim vo Vás vzbudili, a tak trenia, rozhorčenosť a nenávisť, z ktorej by dnes zítra náboženská vojna vypuknúť mohla, a v ktorej by oni v mútnom loviť mohli, mezi Vámi a bratry evanjelikmi, zakorenili.

Jakú váhu a cenu majú tyto a podobné hlaholy, v krátkosti dokážem, a to na základe jak prirodzeného práva, tak náboženského ohledu.

Hovoria nepriatelia našej slovenskej reči, že *terajšie pohyby Slovákov sú z čista luteránske* atď. Hovoriac to, luhajú oni hanobne.

A síce:

Cit národný, alebo národnosť, ktorýžto jako duša sa rečou, jakoby telom vyjavuje, je *jeden z najsvatějších citov z neba do srdca ľudského vliaty;* je on zvláštny dar boží, je on túžba svatá po rodine, domovine a vlasti svojej, je on *obľuba* vo všetkom, čo sa milej otčiny týka a čo jej ku sláve a chvále slúži, a *zármutok* vo všetkom, čo ju znecutieva a do záhuby vedie; je on *láska ku rodisku, láska k reči,* v ktorej sa nám v nemluvniactve jazyk rozviazal, v ktorej sme najsamýprv od matky Boha poznávať

a k nemu sa modliť naučili, je on láska k *spolurodákom* našim, s kterými sme sa v jednom kraji narodili; s nimi od slovenských matiek mlékom chovaní a pestovaní boli, s kterými nás strasti a slasti, starosti a radosti, nádeje a nebezpečenstva viažu v jednu veľkú rodinu a obec, která sa *vlasťou* alebo *otčinou* menuje.

Cit tento národnosti bol od počiatku človečenstvu súvecký, jakožto jemu prirodzený, a jako taký bol prameňom najšlechetnejších účinkov vlasteneckých, a to síce už i u samých pohanov, Rékov a Rimanov, mezi kterými, jako na pr. Aristid, Epaminondas, Perikles, Regulus, M. Scaevola, Curcius, Cato, Scipio[1] atď., čokoľvek pre oslavu národa svojeho podnikli, podnikli to z čistého citu národnosti.

Už teda, keď je národnosť ten najsvätější cit z neba do srdca ľudského vliaty, životným príkladom, mnohých staro i novozákonných pobožných mužov, zvlášte Ježíša Krista a jeho apoštola sv. Pavla, horlivých každého veku a národa katolíkov ovlažovaný a zvelebovaný, už keď sa jiné katolícké národy týmto citom preniknuté v najnovejších časoch k národnosti svojej hlásá, a jej práva si vydobývajú, a to bez újmy svojej katolíckej viery, už keď i sami Maďari, dosavádni utlačovatelia národnosti našej slovenskej, z vetša kalvíni reč svoju maďarskú si tak vážili, že v národnej svojej pýche ju druhým národom a najmä nám Slovákom na najvätšú újmu a zkázu týchto a našej reči násilím vtískali: či my, drahí bratia katolíci, nemáme si zároveň tamtým národnosť a reč našu slovenskú *vážiť, hájiť, vzdelávať, za ňu sa nehanbiť*, najmä už teraz, keď nám spravedlivá vláda rakúska rovnaké práva národnosti udeliť a tak zpod jarma maďarského nás vyslobodiť ráčila, nedbajúc na všetky ničomné posudzovania, podozrievania a osočovania od tých, ktorí z nenávisti naproti nám Slovákom balamutiac, že terajšie pohyby Slovákov nie sú národnie, ale luteránske, sami ani jedného ani druhého náboženstva nemajú, ale sú alebo *pohani* podľa slov a skutkov svojich, alebo *neznabohovia.*

Či teda to pripustíte, žeby ste vy len sami boli zbavení svatého citu národnosti, a len naši spolubratia evanjelici by ním obdarovaní boli od Boha? žeby ste len vy váš cit národný zatajiť, alebo ho jako otroci maďarskej národnosti podriadiť a obetovať mali? Nie! to by bola podlosť, samovražda, áno hanba pre naše sv. náboženstvo, které svaté city šetrí a taký je aj cit národný. A tak poznávate, drahí bratia katolíci, z povahy národného citu, jakú cenu a váhu má tá námitka, *„že pohyby Slovákov nie sú národnie, ale náboženské, a to, že luteránské“.*

II.

Poznali ste v prvom mojom prostosrdečnom liste, z povahy národního citu, príkladom nekterých svatých staro i novozákonných mužov, ano i samého Krista Spasiteľa našeho potvrdenej, jak ošemetná a bludná je tá maďarónska námitka, že *pohyby Slovákov nie sú národnie, ale náboženskie, a to že vraj luteránske,* a naučili ste sa podľa povahy tejto národnosť Vašu slovenskú, a tak aj reč Vašu, která je tamtej podstata a duša, milovať, vážiť a šetriť.

Poznávajte dnes zase zo *stanoviska náboženského* ošemetnosť a nerozumnosť jak tamtej, tak zvlášte tejto námitky: *„že katolík nemá žiadnej národnosti mať, lež že nadovšetky národnosti povznesený má sa jedine o večné potreby ducha ľudského starať.“*

Už, či toto hútoria *pobožnúškári, náboženskí streštenci,* kterí každý národný vplyv z katolíckeho náboženstva vylúčiť, a tak z človeka len suchého nemého ducha urobiť chcejú,

[1] Chýrne grécke a rímske osobnosti z oblasti politiky a umenia.

V MARTINE

či *neznabohovia, maďarónski zúfalci,* kteří sa náboženstva jakoby britvy v pomíňaní sa jejich maďarského samopanstva chytajú, skrze to ukazujú, že veru rozum jejich neni na svojom míste, lebo tým oni chcejú cieľ bez prostriedkov.

Prostriedok k cieľu človeka je prostredečne reč a národnosť. A síce:

Cieľ človekovi od Boha vytknutý nekončí sa hranicami sveta tohoto, lež sahá až hen ponad svety do večnosti. Človek je k večnému blahoslavenstvu stvorený.

K dosáhnutiu tohoto tak vznešeného cieľu prostriedok je viera, náboženstvo, k tomuto ale vedúca cesta národnosť, která sa rečou javí.

III.

Ja to dobre viem, drahí bratia katolíci, že tyto moje listy najdú nekterých odporníkov. a to jak nižšie tak vyššie postavených, i svetských i kňazov, kterí svojou, krásným plášťom lásky ukrytou nenávisťou proti nám Slovákom rozhorčení, nemohúce zabudnúť na poveterné zámky slávy maďarskej, usilovať sa neprestanú svojím advokátorským podvodom podvracať pravdu tohoto mojeho pojednávania, neprestanú Noviny tyto, jako dosaváď, tak i napozatým z komunizma, buričstva, luteránčiny a pán Boh vie ješte z čoho obviňovať, Vás čo katolíkov proti bratom Vaším evanjelikom podpalovať a skrze to jiskru k náboženskej vojne vo Vás kriesiť, nie pre jinšie, len aby nás Slovákov jak katolíkov, tak evanjelikov, prichádzajúcich k národnému povedomiu a k užívaniu práv národnosti, nám od Jeho c. kr. Veličenstva udelených rozdvojili, odporné zmýšľania či v národnom či v občanskom ohlede u nás spůsobili, a tak mezi rozdvojených svojím maďarským samopanstvom zakročiť a nás do predešlého jarma svojeho zapriahnuť mohli.

A preto. chcejúc Vás, drahí bratia katolíci, proti týmto, kterí sa síce na oko priateľmi Vašimi ukazujú, ale veru, jako to z jejich činov poznať, sú vskutku nepriatelia vašej krvi, vyvarovať, lásku k národu vašemu vo vás rozpáliť a znášanlivosť občanskú mezi Vámi a evanjeliky upevniť, dokážem vám v dnešnom liste zo stanoviska tých krívd, které sa národu našemu dotískaním maďarčiny robili, jak nepravá je tá námietka, že *vraj pohyby Slovákov nie sú národnie, ale náboženské, a to že vraj luteránske.*"

Jak dlúho reč latinská na krajinských snemoch, stoličných sboroch, v školách. v úradoch, rozličné národy Uhorska v jeden celok, bez urazenia jednej lebo druhej národnosti spojovala, nebolo počuť o žiadnej krivde, prenasledovaní, násilníctve, které by jeden národ nad druhým, ohledom samej národnosti, bol sprevodzoval, než všetci učení jednou rečou latinskou vo verejnom živote rovnako súc oprávnení, rovnaké práva národnosti a reči svojej v súkromnosti bez újmy druhého slobodne požívali.

Jaknáhle ale Maďari národnou pýchou a vládobažnosťou púdení, začali s vylučovaním reči učených latinskej, reč svoju maďarskú do verejného života cestou krajinských snemov, zákonov, škôl a sebevolným násilím uvázať, pominuvše a opovrhnuvše všetky spravedlivé nároky a práva jiných, Uhorsko vo vetšom počte obývajúcich národov a menovite národa našeho slovenského; odtedy začali sa krivdy páchať, násilenstva a prenasledovania i nad celým národom slovenským vůbec, i nad jednotlivci jeho zvlášte provozovať.

Krivdy tyto boli tisícnásobné, kterých spomenutia raní srdce každého, národu svojemu verného Slováka, a preto jich tu obšírne opakovať nechcem.

Krivdy tyto rovnako sa týkali jako katolíkov, tak evanjelíkov na Slovensku, a to nie menej tamtých jako týchto, bo nie len evanjelíci, ale i katolíci svatým citom národným od Boha sú obdarovaní, národnosť jakožto spůsob poznávania Boha a jeho sv. vůle

potrebujú a k láske kresťanskej zákonom božským vedení bývajú. Ano, krivdy tyto sa ještě vetšmi týkali katolíkov, jako evanjelíkov ohledom vetšiny počtu jejich.

A preto nielen evanjelíci, ale aj katolíci mali príčinu proti krivdám týmto zákonnou cestou vystupovať a k terajším národným pohybom sa pripojovať.

Podľa zákonu každý Slovák Uhorska bol vytvorený z verejných úradov, který maďarsky nevedel, či k tomu mal spůsob, lebo nie. Krivda táto, jakožto hojná studnica odrodilosti mnohých synov matky Slávie, nie len samých evanjelíkov, ale veru i katolíkov svojemu národu slovenskému verných ohromne porážala, bo nie len tamtí, ale i títo, jak sa len nechceli národu svojemu spreneveriť, vytvorení boli z úradov a služieb, i všetkých s týmto spojených prospechov občanských.

Podľa zákonu musel každý prosby a žádosti svoje vrchnosti jedine v maďarskej reči prednášať. Který teda nevedel maďarsky, prinútený bol, jakokolvek chudobný, vyhledať si, čo hned na piatej dedine človeka, kterýby mu to po maďarsky zložil, tomuto potom musel dobre zaplatiť, bez toho, žeby bol vedel, či je ozaj všetko tak, jako žádal, na papier položeno. Dostal-li na to odpoveď od vrchnosti, tá bola zároveň maďarská, zase musel hledať takého, kterýby mu ju pretlumačil, aj za to musel platiť, a predca ještě nevedel, či je to verne preloženo. Pravotil-li sa, nevedel nič o behu pravoty svojej, ačpráve pravotára dobre platiť musel, bo celá pravota po maďarsky sa viedla. Ťarchy, krivdy tyto znášali Slováci nielen evanjelíci, ale i katolíci, najmä ľud obecný. A preto jako tamtí mali dostatočnú príčinu zákonnou cestou proti tejto urážke práva prirozeného a národného vystúpiť a k terajším pohybom slovenským sa pripojiť. Alebo snáď len evanjelíci boli prinútení maďarské prosby podávať a maďarské odpovedi prijímať, katolíci ale nie? žeby sa mohlo povedať, že sú to pohyby luteránske?

Podľa zákona maďarského na všetky obce nie len maďarské, ale aj slovenské, posielali sa od vrchnosti všetky rozkazy, obežné listy atď., v reči maďarskej. A preto proti tejto urážke prirodzeného a národného práva zákonnou cestou vystupovať príčinu mali nie len evanjelíci, ale aj katolíci, lebo sa to obidvoch rovnako týkalo. Alebo snáď sa len na tamtých obce maďarsky písavalo, na týchto obce ale po slovensky? Alebo maďarské rozkazy len tamtých viazali, týchto ale nie?

Slovenskí rodičia, jak chceli deti svoje do stavu priviesť, museli jich dať v reči maďarskej vyučiť a k tomu cieľu na maďarské strany posielať, čo veru s mnohými výlohami spojeno bolo. A preto proti tejto ťarche zákonnou cestou vystupovať a reč slovenskú do škôl nižších i vyšších na Slovensku žádať, príčinu mali nielen evanjelíci, ale aj katolícki rodičia, lebo tamtá krivda obidvoch sa rovnako týkala. Alebo snáď len tamtých synkovia, chcejúci do stavu prísť, maďarsky sa učiť museli, týchto ale nie? alebo snáď len títo mali k tomu prostriedky, ústavy atď., tamtí ale nie?

Nekterí zaslepení maďarskí horlivci nie len že do dedinských škôl, ale aj do kostolov čisto slovenských, mesto slovenskej reči uvázali maďarskú. A preto proti tejto urážke náboženského citu zákonnou cestou vystupovať a v terajších slovenských pohyboch podiel brať príčinu mali nielen evanjelíci, ale veru aj katolíci, lebo sa nielen tamtým sem i tam v kostoloch maďarskou rečou násilia robilo, ale aj týmto, jako na pr. v Bátovciach v hontianskej stolici ještě pred pol rokom skrze tamojšného katol. farára Sz.,[2] nedávno s rebelanti uprchlého, a inde. Alebo snáď len slovenskí katolíci majú dar reči, jako apoštolovia, takže im mohlo byť všetko jedno, či v materinskej slovenskej, či v cuzej maďarskej reči slovo božie slyšať, chvály Bohu prospevovať, modliť, spovedať sa atď.

[2] Ide o bátovského katolíckeho farára Szakmáryho.

Potupné mená, které sa od prepiatych Maďarov Slovákom nadávali, nielen na evanjelíkov padali, ale i na katolíkov. A preto nie len tamtí, ale i títo mali príčinu zákonnou cestou vystupovať proti tejto urážke národného citu a k terajším pohybom slovenským sa pripojovať. Alebo snáď len títo jako Slováci boli u nich vo vážnosti, tamtí ale nie?

I kdože ozaj bol a je na čele týchto pohybov národných? budete sa ma pýtať, drahí bratia katolíci. A snáď len samí evanjelíci, Kollár, Hurban, Štúr, Hodža, Lichard, Kuzmány atď., jako vám to slavožrúti hovoria, a nie aj katolíci? alebo jak aj títo, teda len zlí katolíci?

Nechcem do minulosti ďaleko zakročiť. Najbližší predchodcovia terajších pohybov slovenských, jako též aj týmto pohybom súvekí mužovia, boli a sú veľkým dielom horliví katolícki kňazi, ktorí vedeli a vedia spojiť a zmeriť pole národnie s cirkevným, ktorí boli a sú i zrkadlom lásky a vernosti k národu svojemu, i príkladom života kňažského, a na obidvoch týchto obzoroch jako jasné hviezdy sa ligocú.

Napr. Bernolák, Fándly, Bajza, Hollý, Kubáni, Knapp,[3] atď. farári, Palkovič, Kováč[4] atď. kanoníci; Rudnay kardinál a primas uhorský, Derčík, Miškolci atď. biskupi,[5] Gazda, Šimko[6] atď. kňazi z rádu sv. Františka; grófi Illésházovci,[7] horliví katolíci atď. ktorí beh života svojeho už slávne skončili.

Mezi živými vynikajú hlavne: Rešetka, Červeň, Kozáček, Závodník, Kranz, Schm, Pantoček, Palárik, Caban, Šťastný, Krajňanský, Záhorský, Šoltísovci, Dobranskí, Mikulka,[8] vel. rád. sv. Františka atď. Všetci to v nižších i vyšších hodnosťach cirkevných postavení kňazi, čo oslava národa, čo ozdoba cirkve katolíckej. Okrem týchto aj mnohí

---

[3] A. Bernolák (1762—1813), kat. farár, zakladateľ spisovnej slovenčiny, tzv. bernoláčtiny; Juraj Fándly (1750—1811), kat. farár v Naháči, význačný bernolákovec, osvietenský spisovateľ a hospodársky pracovník; Jozef Ignác Bajza (1755—1836), kat. kňaz, kanoník a spisovateľ školy bernolákovskej; Jozef Kubáni (1770—1830), kat. kňaz a spisovateľ; Anton Knapp (1786 až 1848), kat. farár.

[4] Jur Palkovič (1763—1835), kat. kňaz a kanoník, prekladateľ biblie a vydavateľ Bernolákovho *Slowára*; Ján Kováč (1819—1883), kat. kňaz a cirkevný spisovateľ.

[5] Alexander Rudnay (1760—1831), kardinál a ostrihomský arcibiskup, podporovateľ slovenských národných snáh; Ján Derčík (1785—1842), tit. biskup a tajný radca, slovenský orientalista; Martin Miškolczi (nar. 1791—?), tit. biskup knínsky a ostrihomský kanonik.

[6] Anton Vojtech Gazda (1741—1817), slovenský františkán a cirkevný spisovateľ; Vojtech Šimko (1759—1827), slovenský františkán a cirkevný spisovateľ.

[7] Bola to pôvodne evanjelická, neskoršie katolizovaná šľachtická rodina s veľkými pozemkovými majetkami v Trenčianskej. Štefan Illésházy horlil v prvej polovici 19. stor. za zrušenie poddanstva.

[8] Michal Rešetka (1794—1854), kat. kňaz a kultúrny mecenáš, ktorý zanechal cennú knižnicu Matici slovenskej; Tomáš Červen (1793—1876), kat. kňaz a kanonik, pokladník Matice slovenskej; Jozef Kozáček (1807—1877), kat. kňaz a kanonik, po smrti Št. Moyzesa predseda Matice slovenskej. Za Bachovej éry bol škôldozorcom; Štefan Závodník (1813—1885), kat. kňaz a národný dejateľ, ktorý sa stal známy bojom proti alkoholizmu a zakladaním spolkov miernosti; Alojz Kranz (zomr. 1860), kat. kňaz, prepošt a ostrihomský kanonik; Jozef Pantoček (1804—1884), kat. kňaz, bratislavský farár a kanonik; Ján Palárik (1822—1870), kat. kňaz, politik, spisovateľ a novinár, jeden zo zakladateľov tzv. Novej školy; Andrej Caban (1813 až 1860), kat. kňaz, pedagogický a cirkevný spisovateľ; Jozef Šťastný (1813—1889), kat. kňaz a mecenáš; Štefan Záhorský (1817—1863), kat. kňaz; Alojz Šoltís (1816—1836), kat. kňaz, profesor a cirkevný spisovateľ.

svetskí: Hanrich, Hlaváč, dúverníci vlády i národa slovenského. Androvich[9] atď., všetci to i horliví Slováci i dobrí katolíci. Pridlúhy by bol list môj, drahí bratia katolíci, keďbych Vám chcel aspoň povrchne spomenúť najprednejších mužov katolíckych, jak duchovných, tak svetských, za reč a národnosť našu celým telom i duchom zaujatých, ktorí sa už zčástky pominuli a zčástky ješte žijú.

Ale dosť je tomu už k dokázaniu toho, že pohyby terajšie Slovákov nie sú zhola luteranské, ale národnie, týkajúce sa rovnako i katolíkov i evanjelíkov, v ktorých na základě nepodvratnosti k zákonitému panovníkovi jako títo tak i tamtí rovný podiel brali, cítivše predtým rovnako krivdy hore spomenuté.

Už keď krivdy tyto boli jak evanjelikom, tak i katolíkom společné, a ponevač jim už Jeho Veličenstvo cisár a kráľ František Jozef I. konec urobiť ráčil, udeliv nám to isté právo reči a národnosti,[10] které jiným národom, či len sami evanjelíci majú sa radovať tomu? či len oni sami majú byť zato povďační a tým vernejší Jeho cís. kr. Veličenstvu, a nie zároveň jim aj my katolíci?

Buďme, drahí bratia katolíci! i napozatým verní Jeho c. kr. Veličenstvu, a to jak podľa pravidiel našeho sv. náboženstva, tak též z vďačnosti za udelené nám práva reči a národnosti našej slovenskej. Ale pritom zostaňme též národu našemu verní.

Žime pritom, drahí bratia katolíci! v svornosti, láske, znášanlivosti a pokoji s našimi braty evanjelíky, jakožto spoluobčany jednej a tej jistej vlasti, jakožto spolupoddanými jedného a toho jistého zákonitého panovníka. Skrze to naše sv. náboženstvo žádnej újmy neutrpí, ale tým viac skrze to velikú jeho cenu skutkom dosvedčíme.

Odvracajme od seba všetko to, čoby mezi nimi a námi pokoj k provedeniu nového zriadenia v krajine potrebný rušiť a vynaložme všetko to, čoby ho udržať mohlo. Tým dokážeme, že sme hodní práv nám spravedlivou vládou udelených.

Mezitým žehnajúc všetkým blahonosným národným podujatiam Vašim, zostávam.

Vo Viedni, dňa 20. nov. 1849.

Váš brat v Kristu najponíženejší, Dr. O. Radlinský, v. r.,
kat. kňaz a spoluredaktor Slovenských novín.

26

Dobrozdanie Jána Kollára viedenskej vláde vo veci úpravy pomerov na Slovensku po potlačení maďarskej revolúcie.

Kollárov nemecký elaborát uverejnil J. Karásek, Kollárova dobrozdání a nástin životopisný z r. 1849, Praha 1903, str. 30—36. My uverejňujeme z nemeckého originálu v slovenskom preklade len III. časť, pokiaľ ide o riešenie vyučovacej reči v čisto slovenských a miešaných

[9] Alexander Androvich, slovenský sudca pri trenčianskej sedrii; František Hanrich (? až 1889), slovenský právnik, pôvodne právny zástupca, po roku 1849 hlavný prokurátor pri súdnej tabuli bratislavskej, neskôr sudca pri najvyššom ríšskom súde vo Viedni. Bol autorom obšírneho elaborátu o riešení slovenskej otázky roku 1849. Spolupracoval s vodcami slovenského národného hnutia; Ján Hlaváč, slovenský právnik, ktorý sa stal podobne ako Hanrich po roku 1849 hlavným prokurátorom v Prešove.

[10] Myslí sa na príslušné ustanovenie tzv. marcovej oktrojovanej ústavy.

krajoch Slovenska, a IV. časť, kde sa nachádza Kollárov návrh na administratívne oddelenie Slovenska od Uhorska.

Tak ako Fr. Hanrich, i Ján Kollár ako slovenský dôverník viedenskej vlády kniežaťa F. Schwarzenberga vypracoval obsiahly eleborát pre potreby vládnych porád, na ktorých sa zaoberala rakúska vláda problémom reorganizácie Uhorska. Kollár na žiadosť viedenskej vlády odpovedá na štyri otázky, a to v duchu národnostnej rovnoprávnosti rakúskych národov. Kollár okrem teoretických úvah o tomto predmete podal konkrétny návrh na organizáciu protestantskej cirkvi v Uhorsku a na dotovanie jej duchovenstva, návrh na obecný poriadok, ktorý sa mal zaviesť na Slovensku, rozdelenom na štyri kraje a tieto na okresy, a napokon navrhol, čo sa má vykonať, aby slovenská národnosť v budúcnosti bola uchránená pred prechmatmi Maďarov a aké opravy treba uskutočniť v školskej správe. Odpovede na prvú a tretiu otázku sa stratili. Z dobrozdania o školských veciach sa však dozvedáme niektoré zaujímavé skutočnosti, ktoré súvisia aj s odpoveďou na tretiu otázku, ktorá sa týkala administratívneho rozdelenia Slovenska.

O vyučovacej reči v čistoslovenských a miešaných obciach.

§ 1.

Najväčšie nešťastie Slovákov spočíva doteraz hlavne v tom, že nemajú vlastné školy, z čoho vyplýva, že nemôžu dosiahnuť skutočné vzdelanie. Ich školy boli iba hovorové a rečové komory, ich výchova bola cudzojazyčnou zlátaninou, ich vzdelanie bolo nesprávne práve preto, že nebolo prirodzené, rozumné, skrátka nebolo národné a slovanské. Nickoľkí, ktorí tvorili chvalitebnú výnimku a ktorí si prostredníctvom materčiny našli cestu k srdcu a umu svojho ľudu, boli len náhodilou výnimkou, za čo neďakovali školám, ale sebe samým a svojej láske k národu a k materčine. Obsadením úradov, škôl a cirkevných ustanovizní Maďarmi a maďarónmi, vylúčením slovenčiny z vyšších škôl a učilíšť nadobudla maďarčina takú prevahu nad slovenčinou, že v novšej dobe sa stala samovládnou, ba dokonca v školách, v cirkevných ustnovizniach a v občianskej správe premenila sa v neznesiteľnú tyraniu.

§ 2.

Táto okolnosť mala na školskú a celú ľudovýchovu smutné následky. Vzdelanejšie vrstvy sa pre svoju cudzojazyčnú výchovu odcudzili národu a nemohli ho ani, pretože neovládali jeho reč, pozdvihnúť k sebe. Ako mohol kňaz, ktorý vyšiel z maďarského seminára poučovať svojich slovenských krajanov o Bohu, o povinnostiach a iných dôležitých životných veciach, keď počas celých svojich štúdií nepočul o tom ani jediného slova v ich reči, ba keď pre všetky tieto vyššie pojmy a myšlienky nepoznal ani patričné výrazy? Ako mohol im sudca zrozumiteľne prisluhovať právo, keď on sám nemal nikdy príležitosť sa tomu naučiť? — Ako mal hospodár alebo stavebný úradník s maďarským vzdelaním byť nápomocný ľudu, keď ani len nevedel po slovensky pomenovať najjednoduchšie a najbližšie predmety svojho odboru!

§ 3.

Týmto spôsobom v dôsledku zvráteného opatrenia vyhrotila sa na Slovensku hlboká priepasť medzi tzv. vzdelaneckou a nevzdelanou vrstvou. Údelom nevzdelaných ako aj ich reči, ktorá zamĺkla v učebniciach, v súdnych sieňach a vo všetkých vzdelaných kruhoch, bolo podceňovanie, neúcta, ba dokonca nerozumné prenasledovanie. Každý svoj ľud a svoju materčinu ľúbiaci Slovák bol považovaný za nepriateľa Maďarov, za pansláva a boh vie ešte za čo. I keď sa požadovala od každého učiteľa a obecného notára, aj v čistoslovenských obciach, od každého sluhu na súde, každého stoličného hajdúcha a mestského drába znalosť maďarčiny, na slovenčinu sa nekládol dôraz ani u vyšších hodnostárov, ani u svetských a cirkevných úradníkov, ktorí boli v bezprostrednom styku s jednoduchým ľudom.

§ 4.

Každý Slovák, každý slovenský úradník, duchovný, učiteľ mohol sa zhovárať s maďarskou mládežou po maďarsky, ale vyskytovali sa školskí inšpektori, ktorí pri skúšaní slovenskej mládeže boli nemými svedkami, a iba vtedy jasali a tlieskali, keď počuli z úst slovenských žiakov niekoľko maďarských slov. Boli farári a kazatelia, ako v slovenských, tak aj protestantských obciach, ktorí nevedeli osloviť svojich slovenských cirkevníkov a ktorých celá činnosť spočívala v tom, že hlásali nie kresťanstvo, ale len jedine spasiteľné maďarstvo, podľa známej košútovskej zásady, ktorú tento verejne hlásal v Pešti na veľkom ľudovom zhromaždení: „Nebuďme katolíkmi, ani protestantmi, ani grécko-katolíkmi, ani kresťanmi, ani židmi, buďme iba Maďarmi.“[1] Jestvovali politickí úradníci každej kategórie, ktorí nerozumeli ani najoprávnenejším sťažnostiam a prosbám úbohého potlačeného národa, boli súdni úradníci, ktorí neboli schopní oznámiť najjednoduchšie rozhodnutie slovenským stránkam v ich reči, ba dokonca už vopred všetky po slovensky písané žiadosti s nevoľou odmietli; boli praktickí lekári, najmä v 12 nemocniciach v Pešti a v Budíne, čo ako autor poznám z vlastnej skúsenosti, ktorí boli zbehlí vo všetkých starých i mladších európskych rečiach, no so slovenskými pacientmi alebo vojenskými invalidmi iba tak sa mohli dohovoriť, ak náhodou prítomný kazateľ robil obom stránkam tlmočníka. Sú ešte stovky advokátov, ktorí sa nemôžu dohovoriť so svojimi klientami, je nespočítateľný rad duchovných a učiteľov, ktorí neovládajú ani prvé základy slovenského pravopisu, ba nevedia po slovensky ani čítať, i keď bezchybne píšu a hovoria po maďarsky, latinsky, po nemecky, po francúzsky. Príčinou všetkých týchto zčasti smutných a škodlivých, zčasti komických a smiešnych úkazov v živote Slovákov bola doterajšia zvrátená školská sústava.

§ 5.

Tomuto žalostnému stavu, v ktorom sa nachádza 3 milióny čítajúce obyvateľstvo Slovenska, musí sa urobiť navždy koniec v mene ľudskosti a na základe cisárskeho výroku o rovnoprávnosti všetkých národností.[2] Taktiež vo všetkých školách, vyšších i nižších, musí zaujať svoje náležité miesto slovenská materinská reč. Žiadon osvietený súčasník

[1] Ide pravdepodobne o prejav, ktorý mal Kossuth v uhorskom sneme, kde referoval o svojej ceste, na ktorej verboval pre nové vojsko.

[2] Podľa tzv. marcovej ústavy zo 4. marca 1849.

19. storočia, žiadon ľudsky zmýšľajúci rakúsky občan, ani Maďar, ktorý má v srdci iskru ľudskosti, nemôže poprieť, že Slovák má plné právo uplatňovať si túto rovnoprávnosť a vymaniť sa z doterajšieho pohŕdavého a zanedbaného stavu. Okrem všeobecných práv národov majú Slováci ešte osobité práva a nároky za svoje zásluhy o rakúsku monarchiu. Slováci nielenže sa nezúčastnili na povstaní a detronizácii, ale sa zúčastnili na ich potlačení.[3] Nemci i Maďari si majú želať, aby sa čím skôr uviedla do života rovnoprávnosť Slovákov a ich národnosti v škole, v cirkvi a vo správe, nakoľko je to v ich vlastnom záujme, pretože iba potom prestane nedôvera, žiarlivosť a národnostná nenávisť, aby sme to pomenovali pravým menom, Slovákov voči Maďarom alebo Nemcom; iba potom nastane svornosť medzi susediacimi alebo na spoločnom území bývajúcimi národmi, ako aj vzájomná úcta a náklonnosť medzi Slovákmi, Maďarmi a Nemcami.

§ 6.

Pre zrovnoprávnenie a paritu Slovákov, najmä Slovákov s Maďarmi a Nemcami, je potrebná úplná a prenikavá reforma v školskej a výchovnej otázke, reforma, s ktorou sa nemôže stotožniť doterajšia samobytnosť a nadradenosť maďarského živlu, reforma, ktorej podstatnou požiadavkou je oddelenie Slovenska a jeho škôl od maďarských. Ak teda uvážime, ako nerád sa človek lúči s panstvom, ktoré sa mu stalo prirodzeným zvykom, ako nerád sa zrieka dlhoročného, nespravedlivého vlastníctva, ľahko pochopíme, ako bola zo strany Maďarov, košutistov aj starokonzervatívcov potlačovaná snaha Slovákov o uskutočnenie rečovej rovnoprávnosti s Maďarmi a podozrievaná ako arogancia alebo komunizmus, socializmus, panslavizmus. Toto nesmie mýliť žiadneho verného a úprimného poddaného rakúskeho štátu a žiadneho priateľa ľudovej vzdelanosti. Čo najviac je potrebné jasným, nevykoľajiteľným pohľadom namieriť k cieľu, predostretému duchom času a ústavou a usilovať sa ho docieliť zákonnou cestou, bez násilného porušenia jestvujúcich pomerov, najmenej však potlačením alebo újmou v právach iných národností, či sú to Nemci, Maďari alebo Slovania.

§ 7.

Autor tohoto školského plánu sa snažil v predostretom spise dokázať, ako by bolo možné tento cieľ ľahko dosiahnuť, a to na základe rovnoprávnosti a obecného zriadenia už v jednotlivých a rôznych triedach nižších a vyšších škôl. To, čo tam uviedol roztrieštene, chce tu krátko z jedného hľadiska zhrnúť a pripojiť k základným tézam. Vyučovanie vo všetkých školách má sa teda uskutočňovať v materinskej reči. Pri tom sa všade má poskytnúť žiakom príležitosť naučiť sa iným rečiam, najmä nemeckej a maďarskej, ak by ich vo svojom budúcom povolaní potrebovali. V nižších, ľudových školách je v slovenských obvodoch, okresoch, obciach len slovenská, v nemeckých nemecká, v maďarských maďarská. Ostatné reči nemajú byť v ľudových školách vyučovacím predmetom.

§ 8.

Znalosť iných rečí môže v každom prípade sa uplatniť u občanov pri doprave, obchode a pri iných príležitostiach, no takéto prípady prichádzajú len ojedinele a preto neospravedlňujú zavedenie vyučovania druhej reči na školách ani popri svojich pre

[3] Kollár v tomto smere je už úplne na strane kontrarevolučnej Viedne.

skutočné vzdelanie mládeže vyplývajúcich prednostiach. Školská mládež býva na vidieku, najmä cez letné obdobie, zapájaná do domácich a poľnohospodárskych prác a vynecháva vyučovanie. Ak by sa ešte povinne vyučovalo inej reči, mohlo by sa to diať iba zanedbaním ostatných pre život potrebnejších predmetov. Žiaci sa nebudú poriadne učiť ani tieto predmety, ani cudzie reči, ktoré zabudnú, keďže sa v mieste nepoužívajú a po odchode zo školy nebudú môcť mať príležitosť sa v nich cvičiť. Starý nedostatok slovenských škôl a ľudovej výchovy by nebol odstránený, Slovák by sa vychovával ako rečový automat a nie ako rozumová bytosť. Jednotlivci môžu sa naučiť súkromne alebo návštevou škôl v oblastiach, kde sú tieto reči domáce.

§ 9.

V miešaných obciach so slovensko-maďarským alebo slovensko-nemeckým obyvateľstvom by sa vyučovanie malo diať podobne miešane po slovensko-maďarsky alebo slovensko-nemecky podľa toho, aký rečový element v mieste prevláda. Vo všetkých obciach so smiešaným obyvateľstvom má sa náboženstvu i nemčine vyučovať v materčine, tak isto má, kde je to možné, i iné predmety. V takýchto mestách sa majú zriadiť viaceré školy, ako napr. v B. Bystrici, B. Štiavnici, Prešove, Košiciach, Pešti, Bratislave atď., kde by boli deti rozdelené podľa materinského jazyka a učili by sa v oddelených školách alebo oddeleniach a nechalo by sa na vôli rodičom, či pošlú svoje deti do slovenskej, nemeckej alebo maďarskej školy podľa toho, aké vyučovanie uznajú za vhodnejšie vzhľadom na dovtedajšiu výchovu a vzhľadom na budúce povolanie.

§ 10.

To, čo bolo povedané o vyučovacej reči na ľudových a meštianskych školách, platí i o materských školkách, o židovských školách, o ústavoch pre choromyseľných, hluchonemých, sirotincoch, večerných a nedeľných školách a o iných ľudovýchovných ústavoch.

§ 11.

Na základe novovutvorených politických pomerov v rakúskej monarchii a pri bližšom zomknutí zrovnoprávnených národov, i Slovensko odteraz ešte väčšmi ako predtým primkne sa v školách, cirkvi, v knihách ku vzdelanejšej spoločnej spisovnej reči, ktorú používajú kmeňove príbuzní Česi, Moravania a Slováci spoločne už po stáročia. Bude to mať aj tú prednosť, že školské a ľudové knihy budú cenove lacnejšie, lebo čím väčší je náklad, tým môže byť kniha lacnejšia. V domácom prostredí môže však Slovák, tak ako Nemec, v rôznych oblastiach používať svoje nárečia.

IV. časť.

Miestopisné zadelenie škôl alebo kde majú byť na Slovensku nižšie a vyššie školy?

§ 1.

Ľudové školy majú byť všade v každom mestečku a dedinách, a to podľa toho aj viaceré: menšie, pomerne blízko ležiace obce, môžu sa pre jednu školu spojiť.

§ 2.

Okresné školy alebo nižšie gymnáziá (latinské školy) môžu byť najľahšie v hlavných mestách okresu zriadené a organizované, a to nasledovne:

Kraj	Okres	Mesto
Dolnopovažský	1. Bratislavský 2. Nitranský 3. Trenčianský	Modra Nitra Trenčín
Hornopovažský	1. Turčiansky 2. Liptovský 3. Oravský 4. Kysucký	Mošovce alebo Martin Lipt. Mikuláš Dolný Kubín Žilina
Banský	1. Zvolenský 2. Tekovský 3. Ostrihomský 4. Hontiansky 5. Novohradský 6. Gemer a Malohontský	B. Bystrica Kremnica Ostrihom B. Štiavnica Štítnik či Jelšava
Toryský	1. Spišský 2. Šarišský 3. Zemplínský 4. Abovský	Levoča Prešov Humenné či Košice Košice
Rusínsko-slovanský	Rusíni v Uhorsku, Bereg, Ugočská, Marmarošská, Satmárska	Môžu byť dopýtaní a vhodné miesto pre ich školy navrhnúť
Enklávy	1. Peštianska 2. Békéšska 3. Báčka 4. Vendi v Železnej stolici a Zalánskej	Pešť-Budín Sarvaš Petrovec Môžu sa opýtať a príhodné miesto pre ich školy udať

§ 3.

Krajské školy, vyššie gymnázia alebo lýceá.

Meno kraja	Krajská škola
1. Dolnopovažský	Mesto Nitra
2. Hornopovažský	„ Sv. Mikuláš
3. Banský	„ B. Bystrica
4. Torysky	„ Prešov
5. Rusínsko-slovanský	„ Mukačevo

§ 4.

Krajinské školy alebo vysoké školy.

Pre zriadenie krajinskej alebo ústrednej školy na Slovensku navrhujeme dve mestá, a to B. Bystricu alebo Nitru.[4]

Obidve majú mnohé prednosti pre seba, obidve sú biskupské sídla, obidve majú významné školy. B Bystrica leží súčasne v strede Slovenska, má priemysel, obchod, mnohorakú komunikáciu na všetky strany, blahobyť a vzdelanie. Nitra leží viac pri Dunaji, má ľahké spojenie s Bratislavou a Viedňou, má v blízkosti viaceré významné rieky, Váh, Hron, Nitra, Žitavu atď.

26a

List Michala Cyrila Chrásteka dr. Andrejovi Radlinskému o postavení slovenčiny roku 1850.

List je v pozostalosti dr. A. Radlinského v AMS. Uverejnil St. Drozd v Litteraria historica slovaca I—II, str. 223—233. Vynechávame posledné odstavce súkromného charakteru. Text sme čiastočne pravopisne upravili odstránením pravopisných nesprávností.

Autor v liste ostro kritizuje zavedenie tzv. staroslovenčiny dr. A. Radlinským a D. Lichardom na príkaz viedenskej vlády, ale nie bez ich podnetu. V tomto jazyku, ako známo, vydávala od roku 1850 viedenská vláda pre Slovákov svoj úradný časopis Slovenské noviny. Používanie tzv. staroslovenčiny vyvolalo na Slovensku medzi prívržencami štúrovského spisovného jazyka veľkú nevôľu a rozhorčenie, ktoré sa nemohli verejne nijako prejaviť pri nedostatku tlačového orgánu jeho prívržencov. Chrástek sa ostro postavil proti tzv. staroslovenčine a vyvracia dôvody uvádzané dr. A. Radlinským v niektorých jeho príspevkoch uverejnených v Slovenských novinách. Chrástek vytýka dr. Radlinskému najmä to, že nevedel zabrániť úsiliu viedenskej vlády pri nanútení tzv. staroslovenčiny, ktorá bola v podstate češtinou nesústavne a neorganicky premiešanou slovakiz-

[4] Kollár má tu na mysli univerzitu.

mami. Chrástkov list vrhá veľmi ostré svetlo na celú záležitosť a bráni spisovnú slovenčinu zavedenú Ľ. Štúrom.

Bratku drahocenný. Darmo už zo dňa na deň očakávajúc slubovaný mi v Koresových i Bizayho listoch, list Tvoj po trojmesačnom mlčání mojom zase pero do ruky beriem.

Z predostatného listu p. Bizayho[1] k bratrovi svojmu Hančokovi som vyrozumel, že ma Ty držíš za Agitatora medzi našimi mladými oproti Tvojim. — Že sú oproti Tebe naši mladíci na semeniskách pešťanskom, ostrihomskom, trnavskom, nitrianskom zároveň našiemu,[2] to viem, že bych ale ja bol agitátorom tohoto, to sa mýliš... Já som síce, — jako to i sám dávno vieš, oproti počínaniu Tvojemu, súc oproti presvedčený: avšak medzi našimi mladíci som za presvedčenia moje ani neagitoval, ba ani ešte len toho roku, výjmuc semenisko peštianske, do iného zo spomenutých nepísal. Čo sa ale peštianských klerikov týka, títo mi už viac rozhorčených oproti Tebe a krokom Tvojich listov písali, žiadajúc i moju v záležitosti tejto mienku sa vyzvedieť, ktorá je za slovenčinu na Slovensku oproti češtine.

Nepríležitým Ti myslím budem dlhším listom mojím a nepríjemné Ti asi budú slová moje, avšak ani sa dlhosti neľakaj, ani mi za zlé nemaj. Lebo nemôžem sa zadržať, abych sa Ti už ráz o predmete tomto obšírnejšie nevyslovil a neosvedčil. Za to mám, že považiš a nestranne posúdiš hlasy moje úprimné, ktoré Ti tu nie nadúrený a rozhorčený, ale väčšmi rozžialený — absque ira et dio[3] — priateľský, a jako povždy všetké, tak i teraz tieto dúverne prednášam; — a že neopovrhneš prosbu moju, keď Ťa o toto, a trpezlivosť a pozornosť prosím.

Jako som sa niekdy srdečne tešil, keď sa pred málo rokmi vystúpením vysokozaslúžilých a spanilozmýšľajúcich Rodákov našich slovenčina u nás všeobecnou stala, tak práve oproti ma veľmi zarmucujú a znepokojujú teraz námery a namáhania Tvoje, a vel. p. Collegu Tvojho[4] vypúdením zo Slovenska slovenčiny(!), češtinu nám vnútiť chcejúcich. Som vskutku ešte, — čo ja dobre viem, a úprimne vyznám, nedouk, a omnoho nižšej na poli tomto stojím, lež abych sa popustiť mohol do rozobierania a posudzovania kroku tohoto vlády a mužov o Národ zaslúžilých, avšak krok tento — dôverne sa, jako cítim, vysloviac, ja hovorím, krok tento žiadnym činom schvaľovať a za dobrý uznať nemôžem, majúc pred očima časy, potreby a okolnosti naše, nevzdelanosť ešte, nesvojskosť, neustálenosť slov. ľudu. Nech toho, kdo chce považi, a potom nech súdi. A preto aj, ver mi, jako som už i vyšej spomenul, nevyslovne ma to rmúti, že práve tí, ktorí len nedávno ešte tak mužno bojovali za slovenčinu, v ktorých rukách je teraz jediný náš politický orgán slovenský, a tak ktorí sú jediní v týchto kritických časoch verejní zastavatelia Národu nášho, — že, hovorím, práve títo, zapomenúc na to, čo veru nemali zapomenúť, odhodlali sa ku kroku, ani neviem povedať akému... A čože aj mám na to povedať? —

Čo povie, kdokoľvek to len považi, nech je to cudzí, lebo našinec, priateľ lebo nepriateľ, že si literáti slovenskí majú dať alebo aspoň nechať od Ministerstva rozkázať, jakým nárečím majú písať?! A toto má potom celý Národ nasledovať?! Tak ďaleko

[1] Ide o Alexandra Bizayho, katolíckeho farára v Chrenovci a potom v Krupine, ktorý sporadicky prispieval do rôznych časopisov, vychádzajúcich v päťdesiatych rokoch na Slovensku.

[2] Totiž banskobystrickom.

[3] To je bez hnevu a boha.

[4] Ide o Daniela Licharda, redaktora Slovenských novín vo Viedni.

sme už teda došli, že nám netreba vlastnej rozvahy, — nie vlastnej Akadémie; — naša vláda, náš rozum, naša Akadémia, to je všetko jedno a jediné Ministerstvo viedenské, a či kdo?! — Či už reč slov. spisovná nemá — nebude závisieť od sebä samej — od svojho philologického vyvinovania — od spisovateľov slovenských — od všeobecnosti, ale od mienky dakoľkých a od rozkazu ministerialného? Tej veru sme pochodili! To je teda tá naša čudná loyálnosť slovenská. Mne síce z mojej stránky by bolo zajedno, hoc které z nárečí slov. prijať za spisovnú reč našu, ani proti jednému nikdy nikde bych nepozdvihol, Bože chráň! mladisté a daremné — jako jich tu nazývaš — hlasy moje, ale dobro ľudu mojho mi k Tvojmu kroku privoliť nedovolí. Nech sa každá vetva ľudnatého Slavianstva, každý kmen velikého Národu nášho v svojom vzdelá, a pri tom pospiechajme všetci k jednému tomu istému určenému nám od Boha Národov cieľu. Vzdelávajúc sa celá rodina slavianska v svojom vlastnom nech príjme jedno nárečia za obecné celému Slavianstvu, k čomu bych i já myslel podľa mojho chatrného zdánia, ruské za najlepšie, za najprimeranejšie. K čomu sa pri svojom vzdelávajme všetci, a budeme mať, čo je nám veru potreba, i našu vlastnú každý, i jednu všeobecnú reč a literatúru všetci. Táto bola dosiaľ, od dávna, a je i teraz moja mienka, a bude, kým sa o protivnej jako lepšej nepresvedčím, alebo kým, a v ňom sa väčšina pohlávárov a spisovateľov našich neuznesie, ku ktorej sa, skloniac poslušnú hlavu moju s ochotnosťou tou najväčšou a radosťou tou najsrdečnejšou zaraz pripojím! — a preto som aj s najväčšou radosťou prijal návrh Südslavische Zeitungu[5] i v 71. č. Ostdeutsche Postu[6] zdelený strany jednej všeobecnej spisovnej reči medzi všemi Slovany, — a to síce prijatím za takú reči ruskej — jakožto ktorý sa s dávnou mienkou mojou zrovnáva, a jaký som já tiež, a to už dávno ešte pred rokom chcel v Jordánových Listoch[7] zdeliť, a len nepríjemné okolnosti a chatrnosť moja mňa, to urobiť, prekazili.

Ale dovoľ mi už bližšej pristúpiť ku kroku Tvojmu! — Tú v 1. čísle Slovenských novín[8] spomenutú „nedúslednosť v přesvedčení" jako bys mi bol Brat môj drahý z mojich úst vyňal, a túžebne som očakával v druhom čísle[9] sľúbené vyvrátenia žaloby tejto veru i z mojej stránky slovutnej Redakcii nedhodenej, ale prednesené tam dúvody, aspoň mojmu očakávaniu zadosť neurobili, a Teba od nedúslednosti predo mňou celkom neočistili. Teba hovorím, který si niekedy tak horlil za slovenčinu, a to síce za štúrovčinu, že si chcel v nej Tvoje Poklady[10] vydávať, — áno i moju Mluvnicu s latinskou osnovou si hotovil,[11] kterou si chcel, nie len našich starých pánov latinákov slovensky naučiť, ale zvlášte niektorých vtedy ešte nepokojných bernolákistov k štúrovčine priviesť, chtiac jim v nej dokázať, že štúrovčina je pravá slovenčina a že — príbuzný Tvoj — Bernolák[12] vystavil mostek k prechodu k nej. O rozpamätaj sa len, prosím Ťa, na tie časy a rozpamätaj sa menovite na Sednicu Tatrínsku r. 1847 v Čachticách držanú!!...[13] Ba keď si na toto pomyslím ani len nechcem, ani nemôžem veriť, že by kedy tomu tak bolo bývalo, alebo to mohlo byť, čo je v skutku teraz... O úprimnosti

[5] Südslavische Zeitung.

[6] Ostdeutsche Post.

[7] Jordanove Listy.

[8] Ide o Radlinského článok *Staroslovenčina.*

[9] Ide o článok uverejnený pod nadpisom *Spojenými silami.*

[10] *Poklady kazateľského rečníctva.*

[11] Nevyšla.

[12] Narážka na to, že i Radlinský pochádzal z Oravy.

[13] Ide o zasadnutie, na ktorom bolo uskutočnené zjednotenie Slovákov v prospech spisovnej slovenčiny štúrovskej.

Tvojej ku mne a rodu nášmu pochybovať nesmiem, pochopiť to však nijako nemôžem, že bys Ty jako taký nebol vždy veril, že by za touto cestou na Slovensku vlastná literatúra utvoriť mohla. — V spomenutom čísle udáva Redakcia príčinu premeny náhlädov svojich, najnovšie premeny Uhorska, že vraj je národ náš ústavou ríšskou za rovnoprávny s maďarským vyhlásený, a že sa v reči slov. odo všetkých právomocností oznámenia vydávajú.[14] Ale či i pri týchto premenách nemohli niekdajšie nahlädy pp. redaktorov ostať nepremenné? — čili i pri týchto premenách nemohla obstáť slovenčina na svojom spisobnom mieste? — či ona niet na to súca, aby sa v nej slov. Programy vydávali, čili ohlasy? v nejžto také i hrúzovláda košutovská i cis. dvor až po najnovšie časy vydával, a ľud náš im tak rozumel, jako asi nikdy, iným pred tým mu v češtine vydávaným. — Tomu, aby sa pri podávaní úradných oznamov rovnoprávnosť v reči a pravopisu držala, mohlo sa iným spôsobom pomôcť a nebolo treba, nemusela sa čeština prijať! — Alebo či už teraz pre urovnoprávneného Slováka prinízko je slovenčina, a treba je češtiny? alebo sa máme za ňu hanbiť? — Ríšska ústava bola 4. Marca vlani vydaná, a pretože táto tak značná pre nás premena neurobila hnedky tú značnú premenu v Tvojich a p. Licharda náhľadov? — P. Lichard po čase už tomto započal vydávať Slovenský Pozorník[15] a neskórej s Tebou Slov. noviny, a čože ste hnedky cítiac v sebe premenu túto podľa jej žiadosti nepokračovali?

Teda dlä Vás už slovenčina úlohu svoju vykonala? ó nevykonala ešte dlä nás, čo jú aj z jakéhokoľvek stanoviska považujem, majúc — jako som už ráz spomenul pred očima časy, potreby a okolnosti naše, nevzdelanosť, neustálenosť, neudomácnenosť slov. ľudu. Ó a keďby ste len do povahy vzali školy a mládež našu! Ba keďby dosiaľ nebola bývala pozdvižená slovenčina na stupeň literárny, chtiac odteraz slov. mládež našu národne vzdelať, v svojom vyučovať, slovom naše školy mať, museli by sme ju teraz — teraz by sme ju, stá a stá rokov zakliatu, museli odklínať a na trón česti literárnej pozdvižiť. Dobre sa to dá v sebe so sebou a pri stolíku mudrovať, ale v živote sa to ináče deje. Ja síce nemám velikú skúsenosť, ale slová moje tvrdí, a dosvedčuje skúsenosť iných. Len nech sa uvedie čeština do našich škôl a uvidí každý, čo to bude mať za výsledok. Náš Rózahedi[16] má v škole svojej čírych podľa štúrovčiny od roku od rodu hovoriacich Slovákov, v nej, a nie v češtine jich učí, a keďby si vedel s jakými ťažkosťami je to či z jeho, či zo strany žiakov spojené? Ba by si ani neveril. Už teraz síce najhrubšie lady prelámal, a ide o to, ale nech by len chcel odteraz slovenčinu premeniť v češtinu, a v tejto prednášať, daremná by bola všetká tá doterajšia práca jeho. Tým menej by bol niečo vykonal, keďby bol hnedky s češtinou započal. — A potom veť sme my ešte ani politicky nie na našej nohe, nie pri, a na vlastnom, nevediac ani čo bude ešte s naším Slovenskom? — Pripojímeli sa k Čechom a Morave vzdelajúc sa v svojom — dobre! — podrobíme sa češtine, budemeli ale osobitná samostatná korunná zem, alebo spojení i naďalej a Maďari nechceme, nesmieme sa spustiť slovenčiny . . . *Ani preto* i v terajších okolnosťach našich sa jej pridržiac *neni sme zradcovia Národa nášho*, áno i nám, a to buďte ujistení, a môžete byť, jako je každý kdo-

[14] Naráža sa tu na článok A. Radlinského *Buďme svorní*, uverejnený v Slovenských novinách roku 1850, č. 2.

[15] Lichard vydával tento časopis v apríli 1849 v Skalici, ale zastavil jeho vydávanie, keď bol pozvaný do Viedne redigovať Slovenské noviny. Slovenský pozorník bol redigovaný v štúrovskej slovenčine, preto narážka Chrástkova v tomto smere.

[16] Myslí sa tu na riaditela nižšieho gymnázia M. J. Růžičku, ktorého vymenovalo bachovsko-thunovské ministerstvo školstva a kultu do Banskej Bystrice, keď sa táto škola po prestávke revolučných rokov obnovila.

koľvek nás bližšej pozná, i nám, a to ešte jako, *na srdci leží rozkvit a blaho Národu nášho, a provedenia rovnoprávnosti i vo verejnom živote.* Blaho a budúcnosť Národu mojho slovenského bola povždy od samoprvého sebäpoznania a zmýšľania mojho národnieho jeden z najsrdečnejších, najobľúbenejších predmetov, jedna z najvätších starostí, ona je myšlienkou mojou každodennou a nechybí ani z modlitieb mojich, v nichžto neprestávam k Najvyššiemu vzdychať za šťastnú budúcnosť Slovenska. A preto aj každá zmena v živote našom národnom, každý i ten najmenší pohyb slovenský veľmi ma zaujíma zvlášte, na mňa účinkuje. — Jediná moja radosť a všetek zármutek a žiaľ závisí od stavu záležitostí slovenských!! Prečo aj jako povždy, tak najme od niektorých časov velmi som tesklivý a starostlivý nad budúcnosťou našou, či politickou či literárnou rmútiac sa i nad predošlým, i nad prítomným, i nad budúcim našim stavom, keď vidím jak sklamaní sme Slováci v nedávnych ešte len nádejách našich, — keď vidíme jako Maďaróni a Nemci tieto naporád na Slovensku zaujímajú?! — jako na miesto slovenčiny zase maďarčinu a zvlášte nemčinu natískajú?! — Keď patrím na odplatu junáckych našich dobrovolníkov, a!... iné tisíceré krivdy a nepravdy nad úbohým Národom mojím, zo dňa na deň sprevádzané... Či však tým, že pri odpore našom proti staroslovenčine — súc za slovenčinu, horlíme predca za blaho Národa, či sme hovorím tým — *nemúdri horlivci — či je naša stížnosť len sen,* lež — či sú *žiadosti naše národnie,* len satyra a nevďaky? (jako Ty to v č. 16 Slovenských novin hovoríš) o tom,[17] myslím, že nestranný súd niekedy vynesie budúcnosť a lepší, nežli stranná, nevďačná a predsudkami zaujatá prítomnosť.

S nie menšou dychtivosťou jako pozornosťou som čítal Bratku môj drahý! články Tvoje za staroslovenčinu, ale dôverne Ti vyznám, neboli ma v stave presvedčiť. Áno nejedné dúvody v nich, a zvlášte niektoré výpovedi sa mi celkom neľúbili, ba skormútili ma vätšmi len, rozhorčili, a nad vecou našou rozžialili. Veru som neočakával, nebol bych myslel, že sa tak zabudneš, že budeš tak intolerantný proti, s Tebou jednako nezmýšľajúcimi. Zdržať si sa mal odo všetkého náruživého vystúpenia, odo všetkých osoblivých a veru nechválitebných výpovedí. Naše hlasy sú babské kriky (ďakujeme za compliment!) — spomínaš tiež jakési čarbaniny atď. A na čo to bolo do krátkozrakých, do hanebných sobecov, do nepriateľov, ba do zradcov nám nadávať? Či si tým niečo pôsobil, áno len a to mnoho pokazil. Takýmto spôsobom sa protivná mienka v ničom nedá získať. — Ba už až k nezneseniu boli tie hrubé výrazy a osoblivosti. Áno, už som sa nazdával, a obával, že dáš von vytiahnuť dereš, nás verejne naň poporiadku od prvého až k ostatnému poprestierať, a alá p. Launer[18] popod kolená nám dávať, aby sme ocítili!!! — Pravopis Tvoj som ešte nečítal, ba ani ho nevidel, od tých však, ktorí ho už v rukách majú, čujem, že si i v tomto, v predmluve totižto k nemu jakosi ostro vystúpil, čo vraj protivnej mienky Slovákov ešte vätšmi rozhorčuje.[19] Nemám úmysel tuná Tvoje dúvody za staroslovenčinu pretriasať, vypracovať, nie do nejakého philologického boju sa s Tebou pustiť, dovoľže sa mi však tuná trochu pobaviť a poznamenania moje na Tvoje dúvody pridať, aspoň na niektoré. — Predovšetkým iným podľa chatrného zdania mojho reč v Novinách Slovenských teraz užívaná, a v ktorej Ty i Mluvnice vydávaš, nemá byť zvaná staroslovenčinou, to je vätšmi čeština. Staro-

[17] Ide o Radlinského článok *Každá jiná, jako staroslovenská literatúra na Slovensku je věže babylonská* uverejnený v Slovenských novinách, roč. 1850, č. 16.

[18] Narážka na spis Štefana Launera *Povaha Slovanstva se zvláštním zřetelem na spisovní řeč Čechů, Moravanů a Slováků* vydaný v Lipsku roku 1847 v bojoch o spisovnú slovenčinu, v ktorom Launer zastával maďarónske, protištúrovské stanovisko.

[19] Radlinský v predmluve k svojmu *Pravopisu* vydanému roku 1850.

slovenčina, jako to už sám význam ukazuje, je stará reč Slovákov, reč života, slov. reč Tatier. Táto je pravá a stará slovenčina. — Netreba mi to myslím dokazovať, dokázali to Šaffarik, Štúr, Hodža atď. v spisách svojich a vec je patrná. Hovoríš i Ty v článkoch Tvojich, i v tom ministeriálnom rozkaze, čili výkaze, alebo jako ho mám menovať? — sa hovorí, že tá Tvoja staroslovenčina (v č. 15, 1) je reč, v ktorej sa predkovia naši zhovárali, neviem kedy a kde? —. Za časov ale našich prejdime celé Slovensko, nikdo, ešte ani len naši Belohorci[20] sa v nej nezhovárajú. — že vraj ona je reč, ktorú Slováci najlepšej rozumejú. Áno, rozumejú, ale nie najlepšej, a to ešte kdo, a koľkí, vzdelanejších tu narátaj, ale maj pred očima ľud. — lepšie od nej rozumeli a rozumejú všade a každý štúrovčinu a bernoláčinu, a myslím, ešte lepšej hattalčinu. K odúvodneniu Tvojich slov sa odvolávaš na modlitby a spevy ľudu nášho, uvádzaš tieto, a pýtaš sa, či vari jich — trebas i s českými koncovkami nevybavujú. Já som sa sám nikdy tak nemodlil, a spýtal som sa o to i druhých. Áno, jeden Skaličan tvrdil, že ani v Skalici v tomto polmoravskom meste, kde z polovice po česky hovoria, predsa sa nemodlia na *nebesích*, ale na *nebesách* atď. Čo sa ale do rozumenia týká, ej veru tisícerí sa nachodia, ktorí tie české modlitby a piesne — celkom — nerozumejú. Ja som tiež vždy slýchaval jednoho starca spievavať *„Ó výtej zavýtěj predrahé tělo, jenž jsi za nás na kříži pnělo!“* jednúc som sa ho spýtal: čo to má znamenať, a bože môj dobrý, z odpovede zbadal som, že starcovi tomuto okrem tela a krížu ostatné slová sú skoro všetké nezrozumitedlné. Od istého p. učitela som zase počul, že keď sa jednúc istú starú dievku Verím v Boha sa modliacu spytoval, či rozumie, čo je to *„i pohřben jest“* — odpovedala mu, čo bys ani pravda neveril, že to znamená „že hrb dostal“ atď. A koľko bych Ti mohol podobných príkladov predniesť. — Hovoríš ďalej, že v staroslovenčine predkovia naši „nie len smluvy, poručenstvá a iné listiny skladali, ale ju aj v Cirkvi pri hlásaní slova Božieho, v modlitbách, v nábožných spevoch atd. užívali.“ Čo do predošlých ja som viac listín vlastnýma očima videl a čítal, nehovorím od časov Bernolákových, — lebo tie, odtedy písané sú už v bernoláčine, už v štúrovčine, už v češtine; — ale z časov predbernolákových, nie v češtine, ale v slovenčine, pravda ale pravopisne písaných. I v jágerskom, či kapitulskom, či v stoličnom Archivume sa viacej takýchto nachodí, z ktorých som i ja viacej roku 1845-ho — z prvých rokov XVII-ho stoletia pošlých, spolu i s priateľom mojím p. J. Kuklenikom[21] do maďarčiny preložil. Ale čo sú aj česká, ku pri „in Codicce Badinensi“ zo XVI—XVII-ho stoletia, tamejší notár sa jich usiloval česky písať, avšak nechtiaci — jako Slovák hovorí — nechtiaci všade slovenčil. Čo sa toho týka, že by boli kedy na Slovensku v cirkvách našich česky kázali, to je nie aspoň zo strany katolíkov, nie hovorím pravdy podobné. V tomto sa kňazi naši všade držali vidiekomluvy, čo aj dokazujú kázne z tých časov pozostalé. Ani ináče, keď nechceli bez prospechu kázať, to byť nemohlo. — Od časov medzitým Bernolákových kat. kázanie všade sa koná po Slovensku v bernoláčine... Keď prišol so začiatkom nášho stoletia do Prešova jeden bernolácky vzdelaný františkán za slov. kazateľa a držal prvú kázeň svoju, starý gr. Sirmay,[22] súc na nej prítomný nevedel sa prenačudovať nad krásu reči jeho a vo vytrženosti svojej zvolal: „Šumnas, naša Šariščina, šumnejšia je však tá františkančina; — (tak menoval bernoláčinu) to musí byť Quintilian, čo zložil jej pravidlá, a ten františkán je druhý Cicero...“ Na kráťce bernoláčina je od časov Bernoláka u nás katolíkov rečou cir-

[20] Myslí sa tu na obyvateľov pod belokarpatskou Javorinou.

[21] Nepodarilo sa o ňom zistiť nič bližšieho.

[22] A. Szirmay (1747—1812), slobodomyselný príslušník šarišskej šľachty, predseda súdnej tabule v Prešove za vlády Jozefa II.

kevnou, nie ináče, jako u evanjelikov bibličina. Tú ešte len ani Launer (v jeho „Povahe Slovanstva") zatajiť nemohol. A preto nestojí to, aspoň nie čos v č. 15 povedal, že Bernolák reč svoju do cirkevného života uviesť nijako nemohol. Keď by sme pochodili na Slovensko, neviem koľko, a kde by sme najšli kat. kňazov česky a nie buď podľa Štúra, buď podľa Bernoláka kajúcich. I Evanjelia české len na málo miestach sú k spatrenú. Aspoň kde som já bol všade majú Evanjelia Palkovičové. Spev je skoro všade slovenský. Modlitebných kníh nachodí sa, pravda, mnoho českých, ale kdo a čo tomu na príčina? I Slováci sami i okolnosti jejich; avšak i so slov. modlit. knihami od Mésároša, Habela a Knappa[23] vydanými plné sú celé stolice. — Hovoríš konečne, že v staroslovenčine naši predkovia spisy skladali, vydávali, čítali. Evanjelici ano, nie však i katolíci. Viem já to, jako který sa už celé 4 roky s dejinami reči a literatúry slov. zaobieram, a skoro každý na Slovensku vyšlý slov. spis som už v ruke mal, že mnoho kat. spisov na Slovensku vyšlo v češtine pred Bernolákom, zvlášte do roku 1687-ho odkedy začali kat. spisovatelia naši nie len ř, au, atd. zo spisov svojich vytvárať, ale prijímali už v nich celkom slov. formy; ale i to viem, že zo spisov týchto nie je mnoho púvodných, ale len z českých u nás sú pretlačené, zvlášte sa toto vzťahuje na piesne, modlitebné, a iné nábožné knihy. — Slovom nie len domáce, a súkromného života, ale i verejnosti sa týkajúce, — nie len menšie a drobnejšie, jako sú: jednotlivé kázne, piesne, obligácie, testamenta, Contracti, atď., ale i vätšie spisy a celé diela, a to nie len v rukopisoch sa nachodiace, lež i vytlačené, keď nazreme vidíme, že okrem niektorých, ktorých je však počet veľmi malý — podľa češtiny tedajšej písavších, a ktorí tiež nie bezchybne, a dobre česky písali, ostatné slovenské všetko, čo len od katolíkov pochodí, pred Bernolákom žijúcich, písané je bez istej gramatiky, a pravopisu. V jednom tom istom spisu — čo je jak malý, najde človek všelijaké formy, ba i na tom istom liste, čili strane, áno často i v tom istom riadku 2 aj 3 rozličné formy. Obyčajne tak písali, jako jim prišlo, jako kdo vedel! Mnohí síce chceli češtiť, ale však i pritom vätšmi užívali formy slov. jako české. Slovenské rubriky — pri vysluhovaní sviatosti krstu a stavu manželského potrebné — Ritualu ostrihomského kardinála kniežaťa Kristiana Augusta znovu vytlačeného, sú malý vzor tohoto, nepotrebujeme k presvedčeniu sa o tomto ani inšie prečítať ako toto; a priam takto je to v každom skoro spisu. Ostatne keď sa chceš presvedčiť o tom jako slovenčili katolíci pred Bernolákom žijúci v spisoch svojich, prečítaj Pohlady Hurbanove a nazri Rešetkovu slov. sbierku.[24] Slováci čítavali české knihy. Áno, lebo slov. veľa nemali; neviem ale koľko slovenských bych našiel na Morave a v Čechách?! — Hovoríš, že staroslovenčina je reč „až hen od samých našich Apoštolov od sv. Cyrila a Methoda zdedičené a od nich posvätené. To som ešte neočul. To by asi ešte ani len ten neústupný a tvrdohlavý Čech nepovedal!! — Dobre hovoríš, že Bernolák videl, že staroslovenčina kmen slovenský do nečinnosti uvádza a preto vyzdvihol na Slovensku slovenčinu za reč spisovnú; ale on nemal cieľ týmto hádky literárne povzbudiť, lež kriesiť ducha a život slov: čo aj dokázal. Od časov Bernolákových život slovenský jednostajne sa kriesil a zmáhal: so slovenčinou na Slovensku, až pokým ho Štúr celkom neskriesil. So slovenčinou bol a je u nás spojený život, s češtinou ale, čili staroslovenčinou smrť. A tak bude asi — dal by Boh aby

---

[23] Ide o bernolákovských cirkevných spisovateľov: A. Mészárosa (1741—1812), kanonika v Nitre, Fr. Habela (1760—1846), dulmenského biskupa a prepošta v Nitre a A. Knappa (1786—1848), farára v Dolnej Krupej.

[24] Myslí sa tu na zbierku starých tlačí a rukopisov, ktoré Rešetka nazhromaždil a napokon odkázal Matici slovenskej.

nebolo — i napozatým. Mohli nám Česi tisíce spisov českých napísať, mohol kdo a jako chcel básniť po česky, keď nevystúpä géniovia slovenskí Bernolák, Fándly, Mesároš, Kubáni, Hábel, Hollý, Štúr, Hurban, Hodža a stá iných so slovenčinou; nikdy sa nevzbudia z tisícročého sna svojho Slováci. Či je nie tomu tak? Z toho sa dá dôsledne zavierať, čo je pre Slováka? — A keď by nie pre inšie, už za to zaiste zasluhuje, vydobudla si naša slovenčina právo povýšenia svojho za reč spisovnú na Slovensku, že ono toto — čo čeština nemohla, ani nikdy by urobiť, že ona Slovensko kriesila. Spomenuls v článku Tvojom, že väčšina katolíkov bola na stránku Bernolákovu, ostatní ale že boli s Bajzom na staroslovenčinu. Mýliš sa! Bajza bol síce oproti bernoláčine, avšak tiež nie za češtinu, ale mal svoj zvláštny pravopis. — pri tom nebol tvrdohlavý a neústupný, ale človek dobrých principov (viď jeho Predmluvu k jeho príkladom ze sv. Písma r. 1820).[25] Medzitým žiadon ho ani z katolíkov nenasledoval, čo i z toho vidno, že žiaden spis podľa neho nevyšol; nie všetci katolíci úhrnkom nasledovali Bernoláka!! Vystúpením Štúrovým, pravdaže, nastali boje literárne, ale tých málo Čechistov a bernolákistov už z roku 1847 celkom utíchlo, keď sa celé Slovensko ohlásilo oproti nim a zaujalo za slovenčinu podľa Štúra vystavenú, ktorá sa len mala a nie podľa záhladov Epigenesa a Hattálovej Mluvnice vyvinúť.[26] To je známe celému Svetu! — O vystavenom Tebou, to je podľa Mluvnice Hattalovej pravopisu hovoríš, že sa v ňom tri ostatné sosoustreďujú, preto teda — keď je vec tak, prečo tento nasleduješ?. Odpusti Bratku, ale článok v č. 16 a článok v č. 1 a iných má jakúsi tajnú protimluvu a mnoho očí bijúcich buď historičných, buď philologičných chýb. Tak medzi iným Štúrove formy ráz menuješ „staré vyžilé" a zase „novotárske". No! Které je už pravda? To neznamená demonštrovať argumentis decisivis.[26a] ale demonštrovať semper ad hominem. — Potom pri staroslovenčine skvitala naša literatúra, a zase: Češi čítali naše spisy bars velmi málo od Slovákov pochodilo. — Ďalej pri staroslovenčine skvitala naša literatúra, a: Bernolák ju roztrhal. Který že to múdry začne dačo horšieho, keď sa mu pri lepšom dobre vedie?! keď by sme nemali viacej dôkazov proti češtine, máme i ten, že ju toľkí horliví a rozumní mužovia naši, ktorí znali i ráz češtiny svojej slovenčiny, že nedostatečnú priam tým uznali, že sa tejto prichytili. Nasledovne, já neviem o jakom kvete literatúry Ty tu spomínaš a to ešte v tých časoch. Že bernoláčina vtedy celkom neprerazila, to mohla prijať anielčina, ani tá by nebola viacej na ten čas vykonala! — V č. 19. udávaš skutok Krajčíkov jako dúvod auctority za staroslovenčinu. Toto nie dostatečný dúvod auctority.[27] — A keďby aj bol, ó prečo už ráz nemôžeme i o iných auctoritách za staroslovenčinu čítať, ktoré by sme a držíme za také. Škoda, že sa za ňu neohlási viac auctority. Škoda, že nie spisovatelia, ale pohlavári naši! — Ale píšeš mi v cedulke, ktorú som pred mesiacom od p. Zechentera obsiahol nasledovne: Darmo hlas Tvoj pozdvihuješ proti staroslovenčine. Táto je už všeobecne prijatá atd. Jako si toto mám vykladať? veru neznám; keď zo dňa na deň skusujem a dozviedam sa o protivnom. Či čo to má znamenať?, že sa tí toľkí a tak znamenití niekedy dopisovatelia Štúrových Novín v Novinách Tvojich neohlasujú? Že Štúr, Hurban, Hodža a iní pohlavári naši oproti staroslovenčine všade sa osvedčujú? — že sa oproti nej osvedčili dopisovatelia Palárikovi — že p. Klempa o staroslovenčine ani počuť nechcejúci, má

---

[25] Ide o *Príklady* vydané v dvoch zväzkoch roku 1820.

[26] Totiž *Grammatica linguae slovenicae,* vydanej roku 1850.

[26a] Rozumej demonštrovať rozhodujúcimi dôkazmi, ale demonštrovať vždy presvedčivo.

[27] Ide o opáta a nitrianskeho kanonika J. Krajčika, ktorý darom 100 zl. mal podporiť vydanie Radlinského mluvnice.

pri 13.000 pradplatiteľov, nepočetných spolu dopisovateľov, ktorí o češtine nič znať nechcejú.[28] — že šuhajci naši na toľkých semeniskách úhrnkom sú proti Tebe a kroku Tvojmu rozhorčení? atď. Či sú toto nie patrné dúvody oproti všeobecnosti staroslovenčiny? Považ toto a posúď! — Pravda ešte sa verejne z tejto strany oproti Tebe nevystúpilo, ale však bys videl, čo by sa robilo, keď by boli iné okolnosti a žeby naša stránka mala svoj orgán. Vám je dobre, Vy máte orgán a iné všetky prostriedky v rukách užívate jich, my ale dosiaľ nič a preto ani sa ozvať nemôžeme a nemáme kde.

Ale keď aj slovenčinu našu samú v sebe považime já neznám, čo by mohlo byť na príčine, pre ktorú by sme ju mali zanechať, či pre jej krásu a plnosť? a prijať češtinu pre jej znemčelú tvárnosť, prijať to české ustavičné íkaní, na ktoré sa sám Kollár v spisách svojich sťažuje — to nenávidené *ř* — len daj Slovákovi, aby Ti povedal „přeletěly přepelice přes plot" atď., atď. Či asi preto, aby sme si Čechov získali? To je márny klam. Já chcem upozorniť na to, že spisovatelia a časopisci českí, ináče výborní mužovia, od toho času, čo sa Slováci svojho prichytili nielenže nič zo svojho popustiť nechcejú, ba niektorí ešte predtým *ou* v spisách svojich užívajúci, potom i toto odhodili, a teraz *au* používajú. Alebo ukážte mi len jeden skutok českej dobrosrdečnosti a bratskosti literárnej oproti Slovákom. Každý svoje drží. Oni majú svoje formy za tak dobré, že jich kvôli staroslovenčine Tvojej nepopustia, rovno tak ako za časov štúrovčiny. A naposledy povedia, keď ste vedeli — na Vašu ujmu — toľko upustiť, upusťte ešte ostatné a sme jedno a výjde to na samú češtinu. — A potom Česi chcú pre obapolné dobro, by sme my prijali staroslovenčinu: nech sú oni tak veľkodušní a nech príjmu staročeštinu, tým by sa podobne pomohlo. Pravdať ale kde o Čechoch reč, tam platí nove a kde o nás tam platí staré. Česi, keď príjmu staročeštinu, príjmu dačo lepšieho, než majú teraz, určitejšie formy, jadrnejšie hlasy. My ale prijatím staroslovenčiny stratíme oboje. — Získať ale by sme Čechov mohli iba prijatím celkovej češtiny, hovorím získať tak, že by sme mali jednu literatúru s nimi, a oni by knihy naše odoberali. Já som v Česku ešte síce nebol, mal som však šťastia sa už oboznámiť s mnohými Česi a pri tom mám to i z úst týchto, i z iných, ktorí znajú Česko, jak velmi jesto od vekov navyklý Čech na Prahu, čo stredisko hľadeť a jak tratí cenu pred Čechom všetko, čo nieto pražského, — pri tom aj v staroslovenčine sa budú užívať dľa osvedčenia Redakcie slová neznáme, jako takých už viacej v Novinách jesto, tieto budú teda predca Čechovi nezrozumitedlné: a tieto dve príčiny istotné urobia našu literatúru u Čecha tak neužitečnú jako bola i dosiaľ. Aspoň na čas, a po časy to by bez toho i pri štúrovčine, čili hattalčine ináč bolo vyzieralo. Istý priatel môj mi zdelil, ktorý sa za dlhší čas v Česku bavil, že prejde človek pol Česka a nenajde ani len jediného výtisku slov nejakého ináče dosti znamenitého diela, ba čo viac, že ani z mena neznajú knihy naše ináče dosť literátni mužovia českí. A pri tejto a takéjto vzájemnosti môžeme my prijať čo chceme, mnoho nezískame. Vúbec i z vlastnej i z iných skúseností znám jako sa ľúbi Čechom reč slovenská, oni si nevedia nachváliť naše feminina na a jako duša atď. a žeby ľud nebol proti nej keďby ľudia à la Havlíček neboli kráčali v každom čísle skoro proti nej. Čo ale do literátov! nechcem tu iné spomenúť, len predmluvu Hattalovu k jednému z novejších vydaní Královédvorského Rukopisu,[29] kde medzi inými našimu formami užíva k. p. genit. plur. na -ov a nie na ú atď. A prečo? Odpovedano je mi, že to poklad všeslovanský, a že je pre lepšie zrozumenia písaná predmluva vo formách všeobecnejších.

---

[28] Šimon Klempa bol vydavateľom Katolíckych novín, ktoré vychádzali od roku 1849.

[29] Hattala sa zaoberal Rukopismi, ale napokon súborne ich nevydal a nenapísal ani sľúbenú súbornú štúdiu o nich.

Čo kdo potrebuje lepšieho dúvodu? My bývame v stredu Slovanstva, reč naša nás všetkým spolukmenovcom našim zrozumitelným činí, či my teda smieme bez viny od reči takejto odstúpiť? Ja pochybujem.

Ostatne vec na mne nezáleží; ja nemám ešte vo verejnosti, a to v toľkej otázke hlasu, nebudem mať ani viny v prehry len bolesť!... Čo vätšina za dobré uzná a závažnosťou svojou čo také podporovať bude, proti tomu darmo sa šklebí malatný hlas jednotlivcov. Budeli teda väčšina za staroslovenčinu, zvíťazili títo? pravdaže i ja budem tak písať, — i ja sa k nej, jako som vyšej spomenul, prichytím; avšak presvedčenia moje ich o lepšom presvedčení zmením. A preto aj Mluvnicu Tvoju s onou od Hattaly jaknáhle jich k rukám dostanem, porovnať nepremeškám! Mne je práca k blahu Národa — jako každému horlivému Slovákovi vec hlavná, reč len pobočná, ale predca vec povahy hodná. — Koho je to povinnosť v terajších časoch pozdvihnť hlas a nepozdvihuje ho, ponesie vinu!!!

Konečne uprimne vyznávam, že píšuc toto nemal som v úmysli nejaké asi pojednávania písať, ale len priateľský list, ani to tak dlhý, lež myšlienka jedna tvorila druhú, idea ideu, takže som už skoro ani ku koncu príjsť nemohol; odpusti mi teda Bratku drahocenný, priateľsky ťa prosím, už som Ti bol ním dlžšej nepríležitým. Ja som sa Ti v ňom dúverne vyslovil a osvedčil, jako priateľ priateľovi svojmu a odteraz cítim sa byť pokojnejším. Viacej s Tebou o predmete tomto listovne rokovať nebudem. A trebas sa aj na teraz s Tebou v tomto nezrovnávam, neprestávaj ma ničmenej i naďalej priateľstvom a priazňou oblažovať, ktorý nepremenne i naďalej a navždy chcem ten istý naproti Tebe ostávať, jaký som dosiaľ býval. Uprimnosť, dúveru a náklonnosť moju naproti Tebe dosti si už mohol za tri roky i z listov i z osobného obcovania mojho s Tebou poznať. — Ja už — čo z mojej stránky budem vedeť vždy vážiť Tvoje priateľstvo a mne preukázané dobrodenia a usilovať sa budem vždy sa jich hodnejším a hodnejším stať!

S Bohom! Tvoj pravý priatel a Ctit.:
Michal Cyrill Chrástek v. r.

II

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ HNUTIE V OBDOBÍ BACHOVHO ABSOLUTIZMU (1850—1859)

27

Článok S. Ormisa „Naše snahy".

Uverejnili Lichardove SN, roč. II, č. 48 z 25. apríla 1850.

Autor, profesor na banskoštiavnickom ev. lýceu, známy pre svoju účasť na robotníckych nepokojoch v Banskej Štiavnici, uvažuje o prostriedkoch, ako oživiť slovenský život po potlačení maďarskej revolúcie. Snahou Slovákov malo by byť poblúdených napraviť, zlepšiť blahobyt ľudu, vzbudiť v ňom cit pre organizovanie dobrého hospodárstva a priemyslu, výstavbu vyšších škôl.

Jako bychom už úplné slávy a cíle národného namáhání byli dosáhli, tak všecko zamlklo a do sladkého se pokoje ukolimbalo. Jiní pak národovci naši, nespokojení s tím málem, čo se nám za krvavé obětě naše za podíl dostalo, zúfajú, a nynější stav náš za horší od předešlého považujú. Než mnoho sme dosáhli, aspoň právo a uznání naší národnosti. Před lety nesměl si se veřejně Slovákem vyznávati, teraz každému § 5 říšské ústavy *oči vykolú,* kdo by směl jináče konati. Než ještě daleká cesta naše! — potřeby, *náměry*[1] naše velikánské, k nim prostředkův žádných nemáme, snahy naše svaté, krásné — jen škoda, že se bez prospěchu zdávajú zůstávati. Náš svatý cíl jestiť *blaho národa.* Avšak i *prostředkův* k tomu jen *slušných* a *právných* užívati chceme, nebo kdo čertu slúží, čert ho vezme. Nebohý pohlavář maďarské zbury,[2] když mu nebe dostatečných peněz popříti[3] nechcelo, veřejně na sněme se osvědčil, že si z pekla vypůjčí! A my to cítíme, že jeho handry v pekle fabrikovány byly! a kdyby Kollár Acheron[4] svůj doplniti chcel, muselby mu je hořící do gágora pchati! Bože nás uchovej každé bezprávné cesty! Zatisnime žéle[5] srdce svého, nevyjevujme nespokojnosť nějakú, kteráž k cíli nevede, ale *budujme od spodku,* lid náš ku věci svaté nakloňujíce, a ku pravé

---

[1] Plány, zámery.

[2] Ormis tu pravdepodobne má na mysli Ľ. Kossutha, pričom slovo „nebohý" treba brať v zmysle bývalý.

[3] Správne má byť *popřáti.*

[4] Rieka, ktorá podľa gréckeho bájesloviа obklopovala podsvetie.

[5] Správne *žiadosť, želanie.*

osvětě vedúce. Vychovávejme v mládeži naši *silné charaktery*, kteří v shodě i neshodě nepodvratně státi budú, za kterých se národ náš hanbiti nebude. Nebo aj máme příklad, že *jedinký* z mladých mužův našich, *naduživ moci úřadu* svého, do všech nás zlý stín shodil, a celé věci slovenské uškodil. My, kteří sme v čas búrlivý život i krev obětovali císarskému trůnu, a teraz zapomenutí sedíme, pracujme súkromně i veřejně na tom, abychom lid slovenský dvoru rakúskému celkem získali a *jednu mysel* v něm vzbudili. Nebo věřte mi, drazí rodáci, že rozkvět nás menších kmenův slovanských jen *v pevném, svobodném Rakúsku* dosáhneme, a *nikde* jinde, a že jen, když jedna myšlénka bude provívati národem naším, snahy naše zdařilejšího prospěchu dojdú.

To, hle, budiž první snaha naše, *poblúzených* napraviti. Třetina jistě, jestli ne polovice, Slovákův patří mezi těchto poblúdilcův, kterých mátohy táblabírovsko-maďarské[6] jako ku bludu svedli, tak i teraz svázajú, jednomyselnosť Slovákův překaziti žádající. Proti těmto, jakkoli súkromně horlíme, nič neprospěje: najjistější prostředek jsú Noviny.[7] V těchto však hlasy těch mužův se nezývajú, ku kterým lid náš velkú důvěru má. Jinonárodovci všecky své síly sústreďujú k udržení veřejné mínky v novinách, najpřednější hlavy tam své náhledy podávajú, rokujú a tak ducha národného v bujarosti utrimujú, jen naši pohlaváři se utahujú, zapomínajíce na milý národ, který z jejich úst slovo vzkříšení slyšev, i dalšího vedení žádá. Čože, či naši odporníci nedosáhnú víry vyšších i nižších, když z mlčenlivosti naši na neblahé *kukle* a úmysly zavírajíce, nás osočujú? Jen ven od srdce! Do prosta povězme i sobě, i světu, čo žádáme, kam cílíme! Vy, kteří jen ukrytě reptati znáte na nezdar věci naší, vyrukujte s vašimi náhledy! Vy na *slovo* vzatí, *vyslovte* se před tváří národu! Jediné tyto noviny politické máme, aspoň ty nech budú čerstvý obraz ducha našeho. Tehdy uvidíte, že rozbúřené mysle se utíší, nevěrní synové vidíce u cuzincův pustotu a u nás život, kající se navrátí; a jeden duch, jedna mysel zachvátí Slovensko.

Druhá cesta k cíli našemu je *zlepšení dobrobytu* v lidu obecném, a síce i tělesného i duchovného. My nemáme bohatých šlechticův, poklady své na oltář národu kladúcich, ale musíme z ničeho veliké obětě donášeti. Chudobný lid náš, vojnou oškodovaný, ani pomysliti nemůže na vyšší národné cíle; což mu ani za zlé míti nesmíme. Ale dejme mu jen prostředky, aby tělesně na majetku okřál, a uvidíme, jak se ke svému přiznávati, své napomáhati bude. *Školy* nám třeba! a opět školy! Vy první pěstúnové útlé mládeže slovenské, pro Boha Vás prosím, vynaložte všecky své síly i schopnosti, aby ste vzbudili cit *dobrého hospodárstva a průmyslnosti* v lidu našem. Naše krásné Slovensko nemá síce půdu, jako v Banátě úrodnú, ale má vody, má dřeva, má kovy a všecko, čo se k obohacujícímu průmyslu vyhledává! Toto je ta cesta, na které lid náš zbohatnúti může. Musí on síce časem svým k poznání toho přijíti a vláda to bude napomáhati; ale, ať každá chvíle ztracená s nenáhradnou škodou uchází, snažme sa, na kolik můžeme, tuto pomáhati. — Snaha naše buď školy národné, ktoré *už máme*, potřebnými knihami zaopatřiti, aby p. učitelé zdařile pracujíce, nové pokolení k určenému cíli osvěty připravovali. Spolu ale i semeniště pro učitelův[8] žádejme od vlády! Však učitelstvo dosavádné nemělo příležitosti náležitě se vzdělati, aniž v povolání svém s prospěchem pracovati mohlo. Nemáme žádné školy vyšší výlučně slovenské, nemáme žádné *chovany* (pedagogiky), žádných kněh, žádného časopisu vychovávatelského. Aj

[6] Ormis má tu na mysli predstaviteľov maďarských vládnúcich tried, najmä v župách s titulmi tabulárnych sudcov.

[7] Slovenské noviny, vydávané D. Lichardom.

[8] Semenište, t. j. seminár.

hle, mnozí chtějíce v normálních[9] školách vědy slovensky přednášeti, pomocných kněh nemajú, a sami se tomu v maďaronských školách nenaučili. *Žádejme* tehdy od vlády, nech i nám vystaví vyšší národní školy a semeniska učitelská, nebo předně i my chceme vzdělávati, a po druhé i my právný nárok k tomu máme, když Němcům, Čechům, Polákům, Rusínům, Slovincům, Chorvátům ba i Maďarům vystavěla z říšské pokladnice. Ba ani nám žádati netřeba, jen vděčně přijmúti, což nám ona laskavě ponúka, však už vyjmenovala výtečných mužův za školských dozorcův![10] Jen se osvědčme veřejně v novinách, jako my žádáme, jako jest najpřiměřeněji potřebám našim, a potom vykasme rukávy a pracujme, aby sme si školy dobře zaopatřili knihami, za každou pletkou k německým spisovatelům neběželi, anebo právě planá maďarská compendia[11] nepřekladali. — Nám třeba i pro katolíky i pro evenjeliky zvláštní školy vyšší, a to v srdci Slovenska, kde čistý Slovák od kořene bývá a není vyložen vplyvu cudzích živlův. Nám třeba *slovenští profesorové v slovenštině vyučující*, od *vlády platení*, neodvislí od šlabikárův a přízně žáctva. — Jen potom okreje Slovák a pozná svú postať na poli národův.

Toto jsú v přítomnosti najpotřebnější věci, kterých se domáhati máme. Svaté jsú tu i cíle, i prostředky, i celá snaha! Nechať že žáden zlostník nehledá v tom jiného, aniž překáží svatým záměrům křesťanským i člověčenským, neboť v horším stavě sme byli a bůh pomohel i „sreča junačka“,[12] i teraz nám pomůže a nepřátelův našich zahanbí.

I Vy, z pole činnosti se utahující, poďte do práce! Cesta síce daleká a příkrá, ale jistá! Věřte, že co rostne, nekřičí.

28

Článok Jonáša Záborského „Stará nota Maďarův v novém věku“.

Uverejnili Lichardove SN, roč. II, č. 119 z 10. októbra 1850. Článok je šifrovaný šifrou Zz.

Záborský robí rozdiel medzi Uhorskom a Maďáriou. Podľa marcovej ústavy sú Slováci a Maďari rovnoprávne národy Uhorska. Slováci si neosobujú žiadne nadprávo nad Maďarmi. V revolúcii rozvilo silu nie Maďarsko, ale Uhorsko. Ak sa chcú Maďari zblížiť so Slovákmi, musia prejavovať menej hrdosti, uznať Slovákov za národ a nerobiť im prekážky pri vyplňovaní ich žiadostí.

Víme, že nesnesná jest súsedům naším politika naše; než nám také jejich. A jim sice neslušně, poněvadž jim jde o nadvládu nad námi; nám pak slušně, ať my toliko přirozená, teď už i ústavou zaručená práva naše bránime. Právo totižto předně žíti, potom ve přirozené řeči naší se vzdělávati a řízenu býti, a rovné vážnosti a ochrany s jinými národy požívati.

---

[9] Ide o stredné školy nižšieho typu, o neskoršie meštianky, zavedené už v časoch Márie Terézie.

[10] Jedným z nich bol napr. J. Kozáček pre bratislavský, J. Tomášik pre košický dištrikt.

[11] Súbor znalostí pre potreby vzdelania, vyučovania.

[12] T. j. junácke šťastie.

Právo toto nám nesnesná zpupnosť pořád upírati nepřestává a vede řeč takovú, jako by se nic nebylo stalo a ústava ta, na kterú všecky úřady přísahajú, už ku staroužitnostem přináležela.

Tak čteme v čísle 265 Magyar Hirlapu,[1] že jistí pánové „žádné Slovensko neuznávajú" (*mi Slovakeit nem ismerünk*). Nuž páni, když vy neuznáváte Slovensko, my zas, a to jednakým právem, neuznáváme Maďariu. Jako není státně zřízeného a určitě obmezeného Slovenska, tak není ani Maďarie. Nebo Maďarie a Uhorsko nám není jedno. Uhorsko stává, ale Maďarie ne. Uhorsko pak zavírá v sobě více rovnoprávných národův. V Uhorsku se nachází i naše Slovensko, tak jako vaše Maďaria.[2] Uhorsko sobě vy výlučně osobovati tak nemůžete, jako my ho sobě výlučně neosobujeme. Obadva národy, i slovenský i maďarský, přináležajú ku korunné zemi uhorské tak, aby naskrze jednaká práva požívaly. To je naše politické credo, ku kterému se tak dlúho přiznávati musíme, pokud ústava od čtvrtého marce ještě stojí, a to zjevně a veřejně, před očima celého světa.

Vaše pak vyznání víry jest; že vy sami toliko jste národ, my nic; že my jen pod vašimi křídly čušeti musíme, že vy jste řeka, my potůček, který se v tamté až na samé jméno tratí, že my jen pod vaší firmou politický život vésti můžeme. Nu, na čem že toto právo tutorství a nadvlády nad námi zakládáte, pánové? Na meči, jako jste to činívali za dávna? či na nové ústavě?

Za dávna jste nám vždy předstírali, že vy jste krajinu tuto krví nadobudli, následovně, že vám náleží panství a síce takové, že nás i ku národné smrti, a to právem, odsúditi můžete. Stojíte i dále na základu tomto? Uznávate i dále právo meče za takové, kterému každé jiné ustúpiť musí? Nemyslím, poněvadž by se teď důvod tento obrátil, pro vítězství meče slovanského, proti vám samým. Jestli by jsme teď my tak, jako vy někdy rozumovati chtěli, tedy by se nám vlastná naše zbroj oproti nám dobře přidala. My ale, co jsme prvě za nespravedlivé uznávali, i teď za takové vyhlašujeme. My sobě neosobujeme žádné nade vámi nadvlády, jelikož vy myslíte, že vás dávné vítězství nad jinými ku všemu uprávňuje, jiných pak jejich vítězství nad vámi ku ničemu. Dobře, my nechceme dávné čary vaše proti nám upotřebiti, než ani okúzliti se nimi více nedáme.

Opíráme se při tom na zjevný smysel ústavy, která, to je pravda, nevzpomíná žádnú „Slovakei", než ani žádnú Maďarii. Tato „*magna chartta*" naše zná toliko Uhorsko. Že pak toto není totožné s Maďarií, v tom smyslu, aby zde všudy maďarská řeč panovati musela, toho svědkem jsú už ty návody, které po čas vojny dány byly komisárům s výslovným doložením, aby všudy samopanstvo maďarčiny zrušily; svědkem ministeriálné nařízení strany středních škol,[3] kde o slovenských se jmenovitě zmínka činí; svědkem nynější přípravy ku gymnasiím slovenským; svědkem všecka nařízení vlády, an všecka ze zásady rovnoprávnosti vycházajú. Máme-li, když nás zákon propúští na svobodu, sami se opět tisknúť do poroby?

Pravda, že něco takového žádati svědčí lidem, tak vysokomyslným a zpupným, jakový jest dopisovatel z Pešti ve spomenutém článku, který Maďary připodobňuje ku

---

[1] Maďarský politický denník, ktorý vydávala rakúska vláda od 15. novembra 1849. Zanikol koncom roku 1852. Bol obdobou Lichardových SN.

[2] Proti argumentácii MH, že niet Slovenska, Záborský uvádza, že je a nachodí sa v Uhorsku práve tak ako Maďária, ktorá je národným územím Maďarov.

[3] Bolo vydané ministrom školstva a kultúry L. Thunom roku 1849, zmienka o slovenčine na str. 152.

dřímajícímu lvu, nás k obletujícím ho muškám. Navráťte jen, páni lvové, tu vypůjčenú hlavu, a ty cizé pazúry, kterými jste se v ostatném zápasu tak vyznačili a uvidíme vaši slávu. Rozvinulo teď Uhorsko bez pochyby velikú silu, ale to bylo Uhorsko a ne Maďarie sama. Ohlednite jen řad vůdcův, a pomyslite na svedené bitky, kdo k. p. dobyl Branisko.[4] Se slovenskou silou se teď chlubíte proti Slovákům, se kterými nepřestáváte nehodně zacházeti.

Povědáte, že heslem naším jest: *Ote toi que ja m'y mette!*" po slovensky: „Ustup, ať já se posadím!" Dle tohoto jste vy zacházeli odjakživa s námi, my pak jen naše, ne vaše, zaujati chceme místo, čo nám nezabráni dopisovatel z Pešti, při jehož rohaté súvěti (syllogismu) strany nenávisti Slovákův proti Maďarům, vidíme toliko dlúhé rohy, ale ne hlavu.

Chtějú-li tisícroční spoluobčané naši, aby sme se ku nim v politice sblížili, musejú míti méně hrdosti, uznati nás za národ, a nečiniti překážku vyplnění spravedlivých žádostí našich, bez kterých by jsme věčné chudobě, hlúposti a zhovadilosti propadnúti museli. Mohú byť přesvědčeni, že jim nikdo podlejší službu neproukazuje, jako ti z našincův, kteří jich proti nám popuzujú a vysokomyselnosti jejich novú vždy přisluhujú potravu. Ti najrůznější národové se mohú vespolek porozuměti, ale výminka jest, aby jeden druhého předcházel úctivostí a šetřil slušných žádostí jeho.

29

Článok Jonáša Záborského „O krajinském sněmu uherském".

Uverejnili Lichardove SN, roč. II, č. 122 zo 17. októbra 1850.

Záborský predpokladá, že každý národ v Uhorsku bude mať svoj vlastný snem, ale pochybuje, že by všetky národy mali spoločný krajinský snem. Spoločný snem by bol možný len v prípade zriadenia viacerých korunných krajín v Uhorsku. Spoločný krajinský snem je i v žiadostiach Slovákov, ak Slovensko nebude tvoriť celok pre seba, ale len súčiastku krajiny.

Rozšírila se po časopisech novina, že Uhorsko nebude míti společného krajinského sněmu, ale více sněmův národných, dle počtu národův, krajinu obydlujících. My o tomto vyslovíme teď domnění naše, a síce v ten smysel, že snad očekávání spoluobčanův našich převýšíme.

To síce náklonní jsme věřiti, ba to i žádáme a očekáváme, že bude míti každý národný sněm, na kterém o zvláštních svých záležitostech rokovati bude, žeby jsme ale neměli míti všichni společného krajinského sněmu, to bych jen tenkrát pravdě podobným naleznul, kdyby pověst tato byla spojena s tou, že vláda více korunných zemí v Uhorsku chce zříditi. Jestli toto nemá v úmyslu, tedy to nemožnost v sobě zavírá,

[4] Ide o pamätnú bitku v priesmyku Branisko, oddeľujúcom Spiš od Šariša, začiatkom februára 1849. V tejto bitke prekliesnili maďarské vojská, v ktorých bolo hojne Slovákov, cestu pre spojenie s armádami bojujúcimi pri Tise.

aby jsme vždy jen porůznu rokovali, nikdy ne společně. To by byla anomalie,[1] kdyby jsme měli jednoho občanského správce, jednu finančnú administracii a neměli bychom jednoho sněmu! Kteří společně hospodaří, ti musejú mít i společný statut, společné porady a pořádky, tedy i společný sněm. Za toto hovoří věc sama, hovoří ale i příklad súsední Haliče,[2] jestli se to, čo se o statutu jejím píše, potvrdí. I tu mají být národné sněmy, než i sněm společný celé korunní země. Takto, myslím, bude, a takto má být i u nás, jestli jen vláda podělení Uhorska na více korunních zemí neobmýšlí. Společný sněm krajinský leží i v naší žádosti, jestli nebudeme činiti celek pro sebe, než toliko za částku krajiny považovati se budeme.

Jako by tento sněm měl býti a z kolik vyslancův složen, jaková by měla býti jeho moc, které meze jeho působení, do toho se tenkráte nepúštím, než zpomenu toliko prostředek rokování, řeč. A tu se musím už valně odchýliti v domnění od spoluobčanův našich. Oni mnějú, že jim v mezech krajiny tak musejú jiné národy přednost postúpiti, jako oni v celé říši Němcům, že v mezech Uhorska je tak přirozené a potřebné panstvo maďarčiny, jak v mezech říše němčiny. Nám ale se vidí, že na těchto řečech větší má podíl snobstvo, nežli spravedlivé vyznání potřeb bližního. Kdo dobře věc považí, ten uvidí, že to bylo břemeno pro nás nesnesitelné, jestliby jsme až dvojakú cizú diplomatickú řeč měli. Maďarům to přirozeně pochlebuje, jestliby aspoň v mezech Uhorska panovala řeč jejich, ale my Slováci! My by jsme potom naozaj byli celkom ohlušení řečmi cizími. Jestliby Uhorsko byla říše neodvislá, toby ještě jen ušlo, aby jsme se po maďarsky učili, když ale nad obidvúma námi stojí ještě řeč jiná, kterú obadvaja znáti musíme, proč by sme ji za spojivo mezi námi neužili? Nemluví z nás žáden ránchor,[3] ale zdravé uvážení našich okolností a potřeb, a kdo spravedlivý jest, nebude nás se žádostí naší zatracovati.

30

Článok Jonáša Záborského „O centralisaci a foederaci".

Uverejnili Lichardove SN, roč. II, č. 140 z 28. novembra 1850.

Záborský sa vyslovuje za centralistické Rakúsko oproti federalistickým mienkam, napr. českým. Reaguje na články a úvahy Vídeňského deníka na podobnú tematiku. Citáty z týchto úvah neuverejňujeme. Porov. pozn. 1.

Politika národův se neřídí půhými zásadami (principiemi), theoriemi, ideály, než se řídí také i okolnostmi, položením a vztahy. Proto národy v rozličných okolnostech žijící a rozličné potřeby mající, mají také i rozličnú politiku, byťby jináče jedny náklonnosti, jedny politické zásady měly.

Toto nech slúži ku vysvětlení toho úkazu, že když Maďaři, Taliani, Poláci, Chorváti, Srbi, z drahné částky i Češi foederatívné Rakúsko zastávajú, žádajíce, aby jed-

[1] Neprístojnosť.

[2] Išlo o úpravu osobitného postavenia Haliče.

[3] Výraz neznámeho pôvodu a významu.

notné částky říše svůj dávný typus podržely a tak zůstaly, jako se během času vyvinulo, i na kolik jen možno sami sebe řídily, Slováci, Rusíni a jestli se nemýlime i Valaši čili Romani se kloní ku centralizácii, stojíce na tom, aby byla stvořena silná ústřední vláda, která, bez ohledu na tak řečené historické právo a zvláštní vyvinutí se jednotných zemí, všecky národy a země jedným zákonem, dle jedněch zásad řídí. Národnosti totiž, které dosavaď panovaly, aneb, z příčiny historických rozpomínek, naději panování mají, kterým se snad v budúcnosti i výhled na úplnú samostatnosť otvírá, žádají šetření historických práv, zvláštní postavení, samosprávu; národnosti proti tomu, posavaď utlačené, bezprávné, hledají spásu svú v mocné sústředné vládě, proto, že od ní více spravedlivosti, ochrany, a podpory se nadějú.

Slováci hle jsú, čo se politických zásad, lásky k svobodě, túžby po ústavném státním životě dotýče, ne méně liberální, nežli kterýkoliv jiný národ v říši rakúské, a přece dávajú přednost centralisácii nad foederalismem.[1]

31

List Ľ. Štúra I. I. Sreznevskému.

Uverejnil naposledy J. Ambruš. Listy Ľudovíta Štúra II, *str. 236—238. Tamtiež na str. 490—492 bibl. poznámky.*

Štúr v tomto liste (napísanom význačnému ruskému vedcovi do Charkova, po piatich rokoch od posledného svojho listu) výstižne a pritom stručne informuje dobrého priateľa Slovákov o udalostiach, ktoré sa stali najmä v rokoch 1848 až 1849.

Drahý nezabudnuteľný priateľ muoj!

Ty si už azda na nás zabudnuv, bo roky prešli obapolnieho mlčania, ale keď si zabudnuv na nás, viem, že sú Ti ešte v pamäti Dunaj a Tatry. Počujže teda hlas od týchto po mlčaní rokov mnohých a v hlase tom oživne vari i pamiatka priateľa.

Čo sme Ti aj nepísavali, ale myšlienky naše zalietali vždy i k Tebe i k Vám i v sviatuju Rus. Každý znak života i od Teba i od druhých krajanov Tvojich vyjavivší sa v časopisoch západných slovanských nám útechou, tím vätšou že sme žili a žijeme v trampotách.

Od toho času čo sme žili spolu nad Dunajom mnoho sa tu zmenilo a stalo, viali i hroznie víchrice, v ktorých aj Slovák ponajprú po tisícletí postaviu sa v boj za život svoj.

[1] Úvahy Vídeňského deníka vyšli samostatne roku 1851 ako brožúrka *Hlas ze Slovenska o centralisaci a foederaci,* Viedeň 1851, VIII—str. 36. Obsah brožúry nadväzuje na polemiku s K. Havlíčkom a prispievateľmi jeho Slovana zo Slovenska. Kto je určite autorom úvah vo Vídeňskom deníku, nevedno, ale pravdepodobne J. M. Hurban. B. Polla najnovšie v článku *Ku genéze Daxnerovho Hlasu zo Slovenska* popiera, že by ním mohol byť Št. M. Daxner. Skôr to bude J. M. Hurban.

O niekoľko rokov po Tvojm odchode vystúpili sme v Prešporku so Slovenskými Novinami a Orlom Tatranskym a pokračovali v nich až do počiatku zbur. Chtiac zjednotiť všetky stavy, zemiansky, meštiansky i ľud, chtiac zjednotiť strany náboženskie, evanjelickú českú a katolícku bernolácku, chtiac puosobiť na nevedomý ľud, nechtiac sa dať potrhnúť k neslovanskiemu separatizmu čechoslovskiemu a s ním spojeniemu illirskiemu, vzali sme za prostriedok túžob, myšlienok a ideí našich slovenčinu, zachovanú v strednom Slovensku. Neviem, ale myslíme, že Ste nám Vy tam na severe prisviedčali, lebo bola a je vec naša čiste slovanská. Ja som vydau gramatiku reči tejto, pravda, len s neslovanským pravopisom bernoláckym, aby sme tým skuor bernolákovcov na stranu našu dostali, ale úmysel náš je vziať pravopis slovanský, akým Ti i tento list píšem. Po čase založili sme spolok Tatrín k vydávaniu lepších diel slovanských a k napomáhaniu dobrej chudobnej mládeže v školách, v umelosťach i v remeslách. K tomuto spolku pristúpilo rodákov asi sto a držiavala sa každý rok jedna všeobecná sednica, vždy na inšom mieste na Slovensku. Tatrín vydau viacej diel a napomohou viacej spouosobných mládencov, ako ale všetko naše takuoto puosobenia, tak i on začas búrok a vojny sa pretrhnuv, teraz sme práve prišli s Hodžom do Viedne, aby sme dostali od vlády povolenia k noviemu jeho držaňú a utvoreňú, ale máme pri tom málo nádeje.

Maďari bäžiac po samostatnosti a nadvláde nad všetkými druhými národami povstali s mečom v ruke proti vláde rakúskej a my vidiac príhodný čas zbaviť sa nenávidenieho večnieho jarma povstali sme proti nim, najprú sami, potom ale porazení ako spojenci vojsk rakúskych. Nosili sme meče skoro rok a bojovali sme v počte do 20.000 mužov všetkieho a v rozličných časoch. Za to nám slúbila rakúska vláda rovnakie práva s druhými národami, ale nedržali a nedržia z toho nič — Nemci! My sme zase vo zlom položení a nespokojnosť nie len u nás, ale u všetkých rakúskych Slovanov, rovne zavedených, je veľká a všeobecná.

Ale ani rakúske vojská nezdolali Maďarom a prišli od nich mocnejší — Rusi. S radosťou videlo každuo oko slovanskuo bratov severných na nivách dunajských a začali sa plniť slová piesne: „Jechal kozak za Dunaj." Rusi porazili Maďarov, to vie Europa, to u nás vie každý. Vojská ruskie veľmi sa mali dobre k nášmu národu, počujúc jazyk svojmu podobný, nazývajúc zem slovenskú ruskú a Maďarov Bisurmanmi.[1] Ale obzvlášte padala do očí ľudu dobrota ruských bojovníkov, ktorí zvláštnou láskou vinuli k sebe deti a kde videli ubohieho človeka zaopatrili ho všetkým čím mali, chlebom, mäsom i vodkou. Ľud ruský odišicu od nás s požehnaním, s úctou od Maďarov a duostojníci jeho ubrali sa preč s nenávisťou k Nemcom.

Tu som Ti na krátko popísau hlavnie deje a jich ťahy. My teraz, ktorých znáš, priatelia Tvoji, žijeme a sedíme po otcovských domach našich v mrzutosti a túžbach: Hodža je zas farárom v Lipt. Sv. Mikuláši, Hurban na Hlbokom v Nitranskej stolici a ja žijem u otca starieho a píšem, čítam a lovím.[2] Pozdravujú Ťa všetci srdečne a pripomínajú pamäti Tvojej Slovensko.

Píšem Ti tento list vo Viedni, kam som na niekoľko dní prišieu v prácach našich a oddávam ho do rúk velebnieho protopresbytera pri vyslanstve ruskom, ktorieho my Slováci zoveme baťuškom.[3] Bezpečnejšej cesty som nevedeu; Ty mi muožeš, ak chceš, tak písať nazpäť.

---

[1] Názov pre mohamedánov, používaný medzi Poliakmi a Ukrajincami.

[2] Zdržoval sa vtedy v Uhrovci.

[3] Ide o M. T. Rajevského, ktorý pôsobil pri viedenskom ruskom vyslanectve.

Maj sa dobre, pozdrav srdečne vel. pp. Nadeždina,[4] Panova,[5] Čižova[6] a nezabúdaj na Slovákov. Vo Viedni 1850 dňa 15/12.

Tvoj

starý priateľ
Ľudevít Štúr

32

Úryvky z polemiky Vídeňského deníka s Havlíčkovým Slovanom.

Vydané ako Hlas ze Slovenska o centralizaci a foederaci, *Vieden 1851, str. VIII a 36. Nami odtláčané výňatky sú na str. 3—5, 7—9 a 31—32.*

Ide o polemiku namierenú na úvahy dopisovateľa Slovana, vydávaného K. Havlíčkom v Kutnej Hore. Uverejnená bola koncom roku 1850 v 8. zv. na str. 1430. Pôvodcom tejto polemiky v Slovane bol pravdepodobne niektorý zo slovenských vlastencov, azda M. M. Hodža alebo Ľ. Štúr. Autora prejavov uverejnených v *Hlase za centralisaci a foederaci* nepodarilo sa nám zistiť. Možno, že je ním J. Kollár. Podľa autora je pre Slovákov vhodná mierna centralizácia. Slovák nemôže si priať federáciu v Havlíčkovom zmysle, t. j. spojenie maďarsko-poľsko-vlašské, teda národov, ktoré najúčinnejšie povstali roku 1848 i predtým proti nadvláde Habsburgovcov, za svoju slobodu.

Či foederace či centralisace? O tuto otázku sa hádají mocně Maďaři, Poláci, Vlaši, Němci a Slované; z těchto posledních hlavně Češi a jižní Slované projevili své hlasy. Otázka foederace a centralisace v Rakousku dle našeho osobního zdání jest otázka panstva a přednostenstva, foederaci predstavuje vůle panstva maďarsko-vlasko-polského, extremní centralisaci pak vůle panstva a přednostenstva německého; centralisace ve smyslu mírném jest jediná cesta, kterou může rovnoprávnost rakouských národností do života vstoupiti. *Toto jest náhled slovenský.* Potvrdíme ho následujícími úvahami.

Žáden upřimný Slovák, jenž stejně přeje svému národu, jako i jiným blaha občanského a rovnoprávnosti, jak společenské tak politické, žáden takovýto Slovák nemůže sobě přáti foederace ve smyslu, v jakovém ji „Slovan" p. Havlíčka žádá.

Kterak by foederace maďarsko-polsko-vlaská zřízena byla, o tom neni pochybného ponětí mezi námi, kteříkoli jsme viděli téci krev v posledních dvou letech; o té pak, kterou p. Havlíček míti chce, nemůže míti žádný z lidí ponětí pravého, poněvadž je to všechno bytnosti neznámou na světě, je to theorie, která ani k pokusům a k experimentům se ještě povznésti nemohla. Co by z této foederační theorie učinily onyno

[4] Nikolaj Ivanovič Nadeždin (1804—1856), ruský geograf, jazykovedec a archeológ, spolupracovník V. G. Belinského.

[5] Vasilij Alexejevič Panov (1819—1849), ruský slavianofil, ktorý navštívil aj Prahu.

[6] Ide azda o Dmitrija Semenoviča Čižova (1785—1853), ruského matematika, prípadne o Teodora Vasileviča Č. (1811—1877).

politicky zralé a všelico již na světě prubovavší a zkusivší živly? — o tom my prorokovati nechceme, poněvadž nemáme tolik ducha prorockého jako p. H. Tu smělost však máme říci, že by jistě pan Havlíček Slovákům ani tolik práva podpory nevymohl, jak toho oni teď požívají, kdyby se tak podařilo Maďarům, Vlachům, Polákům a p. Havlíčkovi zavésti system foederativní na místo nynějšího systemu vládního! My to nejlépe cítíme, když takto dosedne některý foederalista na třebas sebe nepatrnější úřadek státní.

Žáden Slovák, který poněkud jen hlouběji myslí o stavu národa slovenského, není pro foederaci a není také pro mnohořčenou a málověcnou politiku Havlíčkovu. Vyslovujíce tuto sadu, neprorokujem, ale se opíráme o podstatná svědectví smýšlení veřejného na Slovensku, jakové nepředstavují jednotliví dopisovatelé časopisu a nejméně dopisovatelé Slovana, nýbrž manifestace národní jak skrze jednotlivé muze důvěru národa požívající, tak skrze vyslanství a jiné národní demonstrace učiněné!

Přehlédněme všechny manifestace života sebevědomého národního na Slovensku, a žádnou nenalézáme, která by žádala od foederativních živlů pomoci; v zdravém smyslu národa to leželo, žádati od centrální moci říšské právě zrušení celkovité starého, historicko-právního Uherska a založení osobitného korunního Slovenska.

Národ slovenský byl před 900 lety podmaněn, Maďaři mu vzali mečem zem a vlast a uvedli ho do právního stavu, v kterém oni byli páni a on otrokem; tak se utvořilo právo historické, které nás i teď v rozličných podobách straší.

Straší nás co liberalism maďarský, co starokonservatism a co foederalism.

My bereme foederalism tak, jak on jest, a ne, jak nám praví p. Havlíček, že by byl; jako státní existenci, a v tomto pádu nám to p. Havlíček nijak nedokáže, že by mohl míti pravděpodobnou naději na vítězství takové theorie, jaková nikdy *ještě života nezakusila a neviděla!*

Národ zdravého smyslu, jakový jest i národ náš slovenský, v tom se ukázal politicky zralým, když v takových dobách, jako byly od března 1848, kde všeobecné zmatení smyslů a zmítání ponětí panovalo, v massách svých rozklátených udržel vědomí stávajícího a věčného ducha v sebe a v člověčenstvo a jednal dle toho. Slovenský národ ztratil mečem svou vlast a — právo, a myslil skutečně, že meč mu ho opět navrátiti může, má a musí. Neutíkal se právě proto k theoriím, ale nemoha sám přemoci vrahy své, pomáhal věrně v díle tomto vyšším mocnostem, očekávaje slušně od těchto navrácení své ztracené vlasti.

Na ten čas, a jak věci nyní stojí, jest foederalism transfigurovaná revoluce maďarsko-italská; s touto pak slovenský národ žádným způsobem držeti nemůže. Nechť si nám p. H. líčí třebas sebe přehnanějšími barvami hrůzy a neřestě centralisace; my přece nemůžeme zapomenouti na krví zbrocené obrazy hrůzy federačních Maďarův před revolucí, v revoluci a nyní po revoluci. Na Slovensku jest foederalism tolik, co navrácení se starého Uherska s přednostenstvím maďarismu; čím více foederalismu, tím více historického práva, a čím více tohoto, tím více otroctví slovenského.

My Slováci nejvíce máme zapotřebí o tomto předmětu rozmýšleti, poněvadž se stýkáme s národem advokátským, který nejukrutnější nespravedlností, pod formou práva přes 900 let provozoval, a tudíž zkušený jest ve všelikém konstitučním kunštu a možném podvodu. Váhu takovémuto národu udrží jen krajná ostražitost a svrchovaná vědomost práva a formy, a to sice ve všech vrstvách společnosti národa. K tomuto se připravujeme sbíráním vědomostí politických, probuzováním lidu obecního a měšťanského k sebevědomosti, vyučováním, ústavy a školami, pílením po spojení-se se muži znamenitými, a konečně neunavným úsilím státi se činnými při těžkém díle přetvořování státu našcho.

Vždy mluvím v smyslu a v pohledu na Slovensko, proto prosím uvážiti tuto mou upřimnou radu a více přihlížeti k utvoření národa sebevědomého z massy národní, nežli k tleskotu tak řečených „liberálních" žvástalů. Možná, že podobná napomenutí nejsou potřebná pro páně Havlíčkovo posluchačstvo, které snad již dozrálo k theoriím ze škol německých a francouzských; pro Slovensko však jsou rady tyto potřebny.

Slovensko může nyní toliko rukou v ruce s vládou centrální ze své mdloby povstati a k právu přijíti; a o tom jest také jen jedna myšlenka na Slovensku. Rozumím tu Slovensko *slovenské*, nikoli pak Maďaróny po Slovensku roztroušené.

33

Článok dr. Andreja Radlinského „O národných záležitostech".

Uverejnili Lichardove SN, roč. II, č. 150 z 21. decembra 1850.

A. Radlinský, pôvodne redaktor vo Viedni vychádzajúcich Slovenských novín, bol od roku 1850 redaktorom slovenského znenia krajinského zákonníka a ako taký prispieval naďalej do SN. Vo svojej zpráve oznamuje niektoré opatrenia v prospech usporiadania národnostných pomerov vo vzťahu k Slovákom.

Ačprávě dobře vím, že každý můj krok, v prospěch národu učiněný, kole oči maďaronům a zavdává jim příležitost mne před světem zlehčovati, přece, navzdor těmto, nemeškám ani teraz drahým mým rodákům, ať se oni ku staroslovenštině, nebo ku kterékoliv jiné spisovné řeči slovenské přiznávajú, na uspokojení následujíci zprávu sděliti:

Maje vždycky před očima, při každém mém konání, *zvelebení* národu a *úlohu* mého přítomného stanoviska, a nemoha dále bez pohnutí slyšeti a viděti *úzkostlivosť* drahých rodákův mých, strany nastávajícího obsazení politických úřadův, tolkokráte v „Slov. novinách" vyslovenú, následkem též mnohých z rozličných stran Slovenska ke mně pochodivších žádostí za přímluvu u p. prozatímního cís. král. náměstníka, bar. Geringera,[1] podal jsem Jemu dne 20. novembra písemnú prosbu, obsahující túžby a přání národu slovenského, strany následujícího definitívného obsazení úřadův.

Na tuto, písemně i osobně ode mne podanú předlohu J. Exc. pan cís. kr. prozat. náměstník, baron Geringer, ráčil velmi příznivě odpověděti a své přání vysloviti, aby se jen národ slovenský vždy úpřímným a otevřeným srdcem choval k vládě a že i tato bude hleděti, by jeho spravedlivým žádostem, nakolik možná, vyhověno bylo. Při téže příležitosti, když jsem mu obětoval moje posud vydané slovenské knížky, ráčil se vysloviti, že mne upotřebí k přednášení řeči slovenské, kteréžto by se rád naučiti.

Drazí rodáci! toto příznivé se k nám chování a láska k naší slovenské řeči Jeho Excelencie vzbuzuje v nás tu pevnú naději, že se onedlúho dožijeme toho, za čím při přepozorování rakúskeho mocnářství na základě rovnoprávnosti od dávna najvíce žíz-

[1] Barón Geringer bol dočasným kráľovským miestodržiteľom Uhorska a ako taký najvyšším úradníckym predstaviteľom rakúskej vlády v Uhorsku. Zdá sa, že A. Radlinský mal k nemu blízky vzťah.

níme, že totižto politické úřady budú zastúpeni muži nejen vládě, ale i slovenskému národu oddanými a věrnými a že všecka úzkostlivost, která nás před nastávajícím obsazováním těchže politických úřadův znepokojuje, přestane, že všecky rany, které se od některých nesvědomitých úředníkův našemu národu zadávaly, budú zahojeny a jeremiády, jimižto každé skoro číslo „Slov. novin" bylo přeplněno, že přestane.[2]

Z oné vysoké přízně Jeho Excelencie nabýváme i toto přesvědčení, že jen pevným přidržíváním se vlády můžeme tam přijíti, kde nám bude, jako nám nebylo; že jen v ústavě říšské a zřízení politickém, na téže ústavě založeném, které onedlúho v statutě Uhorska očekáváme,[3] jest naše spasení.

Krok tento odemne u Jeho Excelencie p. prozatímního cís. náměstníka učiněný, ať Vám drazí bratří v národě slúži za rukojemstvo toho, že i Vaše súkromné prosby, jimižto jste se ke mně v braterské dúvěře obrátili, příčinlivě, na kolik možná, v prospěch národu zde podporovati nepřestávám, bár i hned každému odpověděti nestačím.

Buďtež přesvědčeni, že jako za trůn, tak i pro dobrobyt a zvelebení národu slovenského, kterémužto jsem od samého prvu vždy rovnako věrný, den i noc pracovati, jest má nejsladší úloha, která mně aj v duchovních bojech, jaké nenávistníci a nepříznivci moji proti mně vedú, vždy pevnějšího ducha dodává.

Krok tento, ode mne učiněný, jako též i nedávno sdělené zprávy v „Slovenských novinách" o mé úřední cestě,[4] nech slúži za doplněk ku brošúrce, kterú jistý, nenávistí púdený Slováčisko proti mně sem i tam sbírá.[5]

Avšak mne ani tato čarbanina v duchu nezrazí. Jen se mějte drazí rodáci! úpřimnou důvěrou ke mně, já jsem hotov kedykolvek Vám v záležitostech Vašich poslúžiti. — Bůh s Vámi!

34

Článok neznámeho autora pod šifrou Ch (Chrástek?) „Jako by se dala otázka o zaopatrení kněžstva a klerikálnych semenišť najlépe rozluštiť".

Uverejnil CM I (prvý beh), č. 32, str. 257—261 z 28. decembra 1850. Uverejňujeme len podstatnú časť.

Autor článku navrhuje reguláciu a redukciu cirkevných majetkov v tom zmysle, aby slúžili záujmom celého kňazstva, najmä nižšieho. Dôvodí, že táto požiadavka nie je žiaden komunizmus, ale len opatrenie v duchu kresťanstva. Majetky cirkvi neslúžili jej, ale uvádzali ju do nebezpečenstva.

Jak vidno, teda spása cirkve požaduje, aby sobě pomohla, v prítomném ale prípadku sobě jistěji a bezpečněji pomocti nemůže, jako skrze regulaci a redukci statku cir-

[2] V redakčnej poznámke sa pripomína, že do komisie pre vymenovanie úradníkov v Uhorsku majú byť určení aj dôveryhodní slovenskí mužovia.

[3] Takýto štatút vydaný nebol, hoci sa pripravoval. Pomery v Uhorsku boli upravené rôznymi čiastkovými štatútmi, ktoré sa stali podkladom Bachovho vládneho režimu v Uhorsku.

[4] Uverejnené v SN, 1950, č. 134—139.

[5] Zdá sa, že ide o narážku na J. M. Hurbana.

kevního. Neb duch lásky, kterým celá cirkev obživována a občerstvována bývá, nedopustí, aby statky cirkevné, v některých málo rukách nazhromážděné zůstávaly, když jiní, kteří to samo právo do nich majú, musejú se s hladem a nahotou potýkati; spása jednoho těla, jakové jest cirkev, nedopustí, aby některé údy toho těla v hojnosti oplývaly, když samo tělo nedostatkem hyne. Chceme tedy nechceme, zásady cirkve naší nás samé od sebe k regulací a redukcí statku cirkevného v cirkvi skrze ruky pobožných věřících složeného, vedú. Ani mi nepovedajte, že je to komunistické principium. Je to princip lásky, na které Kristus svú cirkev založil a jak on ju uspořádal, tak musí býti, nám není svobodno jí přejináčiť. Cirkev, jak jest od Krista Pána ustanovená a od prvních časův jak pochopena hnedky byla, cum sua communione bonorum,[1] jest daný světu lék proti proletarismu, ona ukazuje jak se má zapchati ona hrozná mezera, která jest mezi bohatým a chudobným, ona ukazuje skrze svú kommuniu bonorum, jak má svět neduhy a bídnosti svých bídných bratrův léčiti a hojiti, ona kázeň drží k všeckým, aby se znížili k bídnému a mu svou štědrou rukou pomáhali, aby ho povýšili k hodnosti člověčí. A jestli komu, vám, kteří jste na vysokém svítníku postavení, patrí ukázati skrze vaše dobrovolné se odhodlání, jako láska napomáhá, jako neduhy světa se hojí. Vám patrí ukázati, že jste ne egoisté, ale že jste učedlníci Kristovi, kterých povinnost jest všecko všeckým býti. Vám patrí to, co jest celé cirkve sobě nepřiosobovati, jak se to dosud stávalo, ale ex super abundanti[2] k tomu vynakládati, k čemu se má vynakládati! Nebojte se, že s tím komunismus na svět uvedete, ale věděti máte, že když proletarismu nohy podetnete, spolu i jeho sliny po komunismě vysušíte. Já síce vím, že vám těžko príjde, toho se odreknúti, čo jako vaším osobám vlastné držíte, ačprávě jest to ne vaše vlastnost, ale cirkve, — neb ab assvetis est durum recedere[3] — však ale keď jste tak velkodušní byli na oltář vlasti položiti statek církve dosť znamenitý, který kněžstvu nižšímu a vychovancům cirkve prináležel, — proč by jste se měli odtahovati, býti nepovedám velkodušnými ale spravedlivými oproti matce cirkvi, která vás svými statky chová. — Však i tak vy jste si sami ukrivdili, když jste to darovali, co církve a ne vaše bylo, a skrze co jste ji do toho smutného stavu, jak ji nyní spatrujeme, položili. Vám prináleží vynahraditi, čo jste nemilo Bohu, pro věčnú památku v zákoně odprodali.

Ale povíte, my jsme radněji, něco málo popustili, aby jsme všecko neutratili. Věřím, že jste tím spůsobem se oretovati chtěli, když jste jak dobrobyt církve, tak nižšího kněžstva na obět položili. Proti této politice by se mnoho dalo pověděti. Nemyslíte ale, že na dlúhý čas budete na podušce pokoje před podobnými nápadníky odpočívati. Prst jste popustili, za prstem vám vezmú i ruku. Neomylně to príjde skúr jak myslíte, jestliže včil se nedovtípíte, a skrze regulaci a redukci nevyretujete, čo ještě jest k vyretování. Potom jen uvidíte a kvíliti budete, ale pozdě bude. Historie jiných národův Vám už tuším oči otvoriti mohla. Jenom pozrite na Francúzsko, Španielsko, Německo, Taliansko.[4] Vkrátku tam i my budeme, kde jsú v těch krajinách naši bratri; keď i ostatní tam budeme, los ten nás nemine. K tomu netreba žádného proroka. To už jasné každému, který není slepý, na dlani leží. Duch světa neví žádné víc s námi politiky, nemá žádného s námi milosrdenstva. On cvalem všecko hore nohami vyvracĭ.

---

[1] Skrze svoju obec dobrých.

[2] V nadbytku.

[3] Totiž ťažké je ustúpiť od zvyklostí.

[4] Autor má tu na mysli osudy katolíckych cirkví, ktoré v týchto štátoch mali kedysi obrovské majetky.

Nevidíme teda, proč by jste měli odkládati a meškati s tím, čo bez pochyby príjde a se i proti vůli vaší stane, ale nota bene, skrze jiné ruky, kterých hospodárení ani nám ani vlasti naší neposlúží k spasení. Vy ale by jste to ještě mohli vyvésti k spáse cirkve, skrze regulaci a redukci vaší rukou podujatú by jste mnohým ústa zapchali, a čo nyní cuzé sliny na statky cirkevné táhne, ukázalo by se, že podělené na všecky potřebnosti cirkve, jest tak malé a skrovné, že není hodno, aby stát své ruky na to vytahoval; ukázali byste in praxi, že stát by nič nezískal položením své ruky na statek cirkevný a tak by jste i cirkev od hrozného úpadku i stát od mnohých starostí a nových finančných nepríležitostí osvobodili, áno vlasti a vládě krajinské by jste se vděčnými skrze to stali, neb stát aneb vláda, keď nás bude chceť zaopatriti, bude muset i všecky ostatní náboženské spolky a sekty. Tak ale, keď většina sama o sebe se starati bude, i pro menšinu nutná potreba nastane, aby se o sebe samú starala. — Krok ten bude první a najjistější krok k svobodě církve, neb nič neni tak jisto, jako to, že plat od státu je jarmo jistého služebníctva. Keď nebudeme měti svobodnú majetnost naši, všecka svoboda cirkve jest jenom chiméra. Vědá to irští naši bratří, kteří pri své nahotě ponuknutú sobě plat od státu nechcejú prijati. Neb oni pamätajú na ono: Timeo Danaos et dona ferentes.[5] Regulácia teda a redukcie statku cirkevného jest jedinká hvězda spasení našeho. Kdo může pochopiti, nech pochopí!

35

Článok neznámeho autora „Zo Slovenska".

Uverejnil Slovan, roč. 1850, str. 1795—1801.

V Havlíčkovom časopise Slovan, ktorý vydával v Kutnej Hore po zastavení svojich Národných novín, vydávaných v Prahe, uskutočnila sa v druhej polovici roku 1850 diskusia o postavení Slovákov a Slovenska v Rakúsku po vydaní tzv. oktrojovanej čiže nanútenej ústavy zo 4. marca 1849. Niektorí slovenskí vlastenci reagovali v tejto diskusii v zmysle federalistického usporiadania Rakúska oproti centralistickému, ako to chcel vládny Vídeňský denník. Autor odôvodňuje, prečo je za federalizmus, ktorého uskutočnenie pokladá pre slovanské národy v Rakúsku za výhodnejšie ako centralizáciu. Na tento článok reagoval v Slovane K. Havlíček v tomže ročníku, str. 1909 a n.

Tempora mutantur, et nos mutamur in illis.[1] Vídenský denník chytá na svou udici na Slovensku po nějaký čas samé raky. Nedávno také — snad hladem trápený — pustil vábivou udici svou do tohoto podtatranského oceanu a nastojte! — zavěsila se mu na ni několikacentová velryba. To jest přece mnoho štěstí, on loví raky a najednou vytáhne velikánské zvíře, které nedávno ještě jako ryba napřed běhalo po rozvlněném moři Slovenska a teprve nyní, když se moře to utišilo, pomyslilo si, že to snad bude

[5] Strachujte sa Danajských a dary prinášajúcich.

[1] Časy sa menia a my sa meníme s nimi.

lépe, když počne zpátky jako rak plovati. Ej, myslili jsme si, bude že to švanda v bureau Víd. denníka,[2] až sobě slavná redakce z tohoto neočekávaného štěstí tučnou hostinu přistrojí, bezpochyby všichni centralisanti europejští hosté přítomni budou radovánkám, za příčinou ulovení tak výdatné kořisti slaveným. A věru dobře má Vídenský denník, že se tak chutě pustil do tohoto lovení raků, centralisace má veliký žaludek a ještě větší břicho, to mu jen na zdraví bude, když se takovými lahůdkami prázdné prostory naplní.

V čís. 117, 118 a 119 Vídenského denníka vystrčil zpátečnický praporec nový apoštol a křičí plným hrdlem, Slováci! sem se ku centralisaci! My nevíme, kdo jest ten apoštol, neznáme, z čích úst zaznívají ty podivné hlasy, ať obecnému v tom domnění ještě vždy nedáváme víru, ale se nám přece zdá, že se hlasy tyto valí z prsou, v nichž ještě od roku 1846—7 hoří neuhasitelný plamen osobního záští a hněvu proti redaktoru Slovana, a bezděky vnucuje se do mysli naší to přesvědčení, že pověst, jenž se o skutečném původci těchto hlasů roznesla, má něco pravdivosti do sebe.[3] Nu, metamorfose jest i v politickém smýšlení možná, a ti, jež jsme nedávno jako vůdce liberální národní politiky ctili, mohli nyní plášť obrátit a přidat se straně, která jak rak leze nazpět do díry zlatých metternichovských časů.[4] Čas vše mění — hovoří naše přísloví a my pravdu toho nejlépe nyní poznáváme.

Především musí znát pan dopisovatel, že ten od něj ve Vídenském denníku na pranéř vyvěšený *x y z*[5] zároveň jemu sdílel osud svůj s osudem národa, že ten *x y z* zároveň jemu žije mezi národem svým a skoumá již od dávna jeho bídy, jeho neřesti, že ten *x y z* není již žák ze 4. třídy, jehož by on profesorovat chtěl, ale že jest muž co do věku jemu snad rovný, a co do milování národa od něho nepřevýšený. Ten však rozdíl jest mezi dopisovatelstvím o *x-y-z*, že tento *historickou existenci národa svého nezapírá*, a že Slováky za zralé k *užívání ovoce konstitučního drží* a uznává, ať na p. dopisovateli V. D. to oboje v opačném rouše vidíme. Jsme tedy obadva s to podniknouti souboj mezi sebou!

Pan dopisovatel povstal v dotčených číslech Vídenského denníku proti mně z jedné strany a proti redaktoru Slovana z druhé strany. Na mne pobouřil žluč jeho můj dopis ze Slovenska nedávno v Slovanu vytištěný,[6] proti redaktoru Slovana pak vystoupil zčástky následkem dávaných literárních rozbrojů, zčástky, aby se Vídenskému denníku zavděčil, kterému arciť takováto zbroj proti nepříteli svému vítána býti musí. Dost smutná věc, že nás ty pohromy, jichž křížem jsme prošli za poslední doby, ani tolik nenaučily, žeby jsme poznali jedinou výminku naší budoucnosti a nevrhali se samovolně do osídla těm, kteří za povinnost obrali všemožně nám překážeti ve vývinu národním, a spáse Slovanstva, která, budeme-li svorni, již není tak daleko, celé návaly bíd a neřestí v cestu metati. Jestli se nyní zaprodáme, jestli ani teď ještě neukážeme pevnost rázu slovanského, jestli budeme vždy jen s ponížeností líbat ruce těm, kteří nás nevinných švihají, slovem, jestli náš každý krok nebude důkazem toho, že chceme co národ opravdu svobodný působiti na poli člověšenstva, pak veta po nás, naše zlaté naděje ztratí se jako dým a všechna naše budoucnost jest na věčné věky pochována. —

---

[2] Redakcia Vídeňského deníka.

[3] Nepodarilo sa nám zistiť, na koho platí narážka. Pravdepodobne ide o Jána Kollára, ktorý v tom čase žil už vo Viedni.

[4] Do absolutizmu pred rokom 1848.

[5] Bola to značka Ľ. Štúra.

[6] Str. 1435.

Tu potřebí vlastní síly, nezlomného charakteru, odhodlané obětavosti, tu musíme do hrobu věčné zábuby pohřbít všechny upomínky na nešťastnou předešlost, nesmíme dát místa osobním interesům, přenáhlené zášti a neskrocené nenávisti, ztraše ze sebe toho starého Adama hnusné předpojatosti a ještě hnusnější nesvornosti, musíme ruka v ruce kráčeti do svatyně spasení Slovanstva. Kdo potajmu rozsívá semeno rozdrobenosti, kdo nezná podrobiti vášně a náruživosti své obecnímu dobru, komu milejší jest za prsty se tahání se soukmenovcem svým o věci malicherné, než blaho celého národa, ten mnohem těžší vinu uvaluje na hlavu svou, nežli ten, kdo se veřejně a určitě odřekl národa svého. Zvláště pak ti, jímž dáno jest vývoditi nad smýšlením lidu svého, jenž jsou jeho vůdcové, jenž jsou Bohem k tomu určeni, aby vedli národ svůj a klestili mu cestu přes zámoty osudů člověčenstva, zvláště ti, pravím, měliby se pozdvihnouti z toho prachu nicoty a dokázat každým činem, jak velmi jim na srdci leží budoucnost drahé domoviny, především ti měli by se povznést nad všechny tyto mrzkosti a vyšinout se k oné výši blahobytu národního, k níž toužebným zrakem ubohé Slovanstvo již od tak drahných století zírá! I ten sebe menší poklesek takovýchto vyvolenců národních tak smrtelnou ránu může zadati dobré věci, že ji potom více již žádný lék, žádné namáhání neuzdraví. Rozbouřené vlny pohltí loď nemající moudrého a přičinlivého správce, i národ opuštěný ode vůdců svých ponoří se v oceanu osudů člověčenstva. Jen opatrnost a mužná odhodlanost faktorů může oboje od zkázy zachovat.

Pan dopisovatel Vídenského denníku jakýmsi imponujícím tónem zapovídá Slovákům přidržení sa politiky *liberální* a *foederační*, a na silu je chce vehnat do starého ovčince *absolutně-centralistického*. Aby pak snažení své odůvodnil, odpírá Slovákům právo *historické* anebo ještě lépe odpírá jim *historicko-národní existenci*. To jsme přece od žádného národovce slovenského nečekali, žeby mohl tak svévolně chtít zetříti z historie skutečnou bytnost národu svého. Posud nás jen Maďaři a maďaroni chtěli vytevřít z řady národů stávajících, proti tomuto nespravedlivému počínání nepřátel našich vystupovali jsme vždy mužně a odhodlaně a naše zbraň před rokem byla nepopíratelným důkazem, že i my máme bytnost národní, že máme i my historické práva. Známo bude p. dopisovateli Vídenského denníka, že jsme se v těch žádostech, jež jsme vypracovali r. 1848 na Březové[7] a ve Sv. Mikuláši[8] a pak maďarské vládě k moudrému uvážení předložili, všude dovolávali toho, že my, jako národ v právech a zásluhách jiným národům uherským rovný, jeho spravedlivou věc žádáme, když chce, aby jsme i my ve vnějších občanských záležitostech stejných privilegií s nimi požívali. Pan dopisovatel sice, jak z celého toho článku vysvitá, staví historické právo jednoho národa na *bojišti*, na *vítězství* zbraně, jemu jest zajedno, jdeli který národ z pohnutky šlechetné za věc spravedlivou vylévati krev, aneb žene-li jej na krvavé divadlo pouhá cti, slávy a panování žádost, on se neptá, je-li to právní, když tyran — buď on v jakémkoli rouše — jde podmaňovat jiné slabší národy, a s vítězstvím mu spolu oddává klíč a moc k pošlapání jiných práv a svobody. Slováci byli před vpádem Maďarů do Pannonie právní občané vlasti uherské, ale podmaněni(?) byvše od tamtěch, utratili podlé mínění p. dopisovatele všechny práva, jež předtím co *národ* ve své *vlasti* užívali. Ať zamlčíme to, že vzájemná smlouva po mnohých bojích mezi praotci našimi a Maďary oba tyto národy spřátelila a co občany jedné vlasti orovnoprávnila, podotýkáme jen, že tímto p. dopisovatel ostrou zbroj podává Maďarům proti sobě samému, proti celému Slovanstvu. I jakže se tedy podlé toho opovážil národ slovenský zbrannou mocí

---

[7] Nitrianske žiadosti osnované J. M. Hurbanom.

[8] Žiadosti slovenského národa z roku 1848, vyhlásené v Lipt. Mikuláši.

vystoupiti proti utiskovatelům svým maďarským, když tito, uznávajíce sebe jen za národ v Uhersku panující a zavádějíce dle toho jazyk svůj do všech odvětví státního života, jen právo své provozovali podrobením si Slovákův na bojišti vydobyté. Naše povstání tím samým octlo se na ilegální cestě a chtěli jsme násilně rozbourati pořádek a právo na nejvyšší spravedlnosti založené. To naše dobrovolníctvo podlé toho nebylo nic jiného jako hordy rebelantů. Každý národ, který silou povstane proti vládě panovníka na právě historickém založené, jest odbojník, revoltant. Maďaři násilně povstali proti vládě císaře rakouského, tedy jsou odbojníci, revoltanti a potažmo na nás, každý národ, který silou povstane proti vládě na právech historických spočívající, stává se vinným odboje. Slováci se zdvihli se zbrojí v ruce proti vládě maďarské — podlé p. dopisovatele historickou moc a právo mající, tedy Slováci na sebe vinu odboje uvalili. Vidíte p. dopisovateli, k jakým absurdům nás podobné sady[9] dovedou! A to snad jen nebude namítati p. dopisovatel, že Slováci vystoupili jen *defensivně* za práva panovníkovy a nikoliv ofensivně proti Maďarům samým; já aspoň povstání naše považuji za národní, které ve srozumění s vládou rakouskou ne tak chráněni mocí panovníkovy, nebo k tomu bylo všeobecné vojsko říšské, jako naději zhodění jha maďarského nadvládí z národa našeho za cíl mělo. Vláda rakouská podnikla boj s Maďary k ochránění své moci panovnické, které maďarské ministerium pádem hrozilo, my pak jsme se proto pustili v osudný boj s maďarstvem, že existenci národa našeho, která i na historickém, i na vyšším tohoto ještě, totiž na božském základu spočívá, uznati nechtěli. My život a bytnost národa kteréhokoliv nestavíme na meči nebo meč ten se může dnes, zítra zlámati a tudíž i ten život byl by jen náhodový, dočasový, pomíjitelný; ale my budujeme existenci národů na *principu člověčenstva,* na zásadě božských zákonů, dle nichž z katolíckeho náboženstva vylúčiť, a tak z človeka len suchéhonemého ducha urobiť chcej má jeden každý národ úplně a stejně požívati práva státního zřízení. Jako jednotlivci, tak i celé národy co do těchto věčných, přirozených, člověčenských práv jsou všichni sobě rovni a jen násilí může jednoho nad druhého povznést. A toto suum cuique nejmoudřeji a nejpraktičtěji pojali Slované rakouští, vyslovivše za heslo své politiky *rovnoprávnost národní.* A princip tento vyslovili právě v ten čas, když jistou supremaci nad ostatními národy jim samy takořka okolnosti podávali, když jim svěřeno bylo udržení trůnu rakouského a tudíž i cesta k zásluhám pokázána i právo k nadvládě nad ostatními podáno bylo. Věci tenkráte tak byly zamotány, že se jediné pomocí Slovanstva odsnovati mohly; vláda to dobře věděla, byla by snad hory doly přislíbila Slovanům, jen aby se jí neztrhli, mohli pěkně rouče přitáhnouti do svých rukou hlavní moc státní a přece *Slovanstvo,* pamětlivé na ono „Co nechceš, aby ti jiní činili, ani ty nečiň jim," podalo přátelskou ruku všem ostatním národům rakouské říše, vyslovilo zásadu rovnoprávnosti národní co heslo, pod nímž se nové omladlé Rakousko založiti, zříditi a upevniti musí.

Časy uplývaly jako stříbrné vlny slovenského Váhu, století se tratilo za stoletím, národy rakouské podněcované vládou samou hádaly se o přednostenství jeden nad druhým, hned tento, hned zas onen dostal do rukou nadvládu, a jen tehdáž, když se vzrůstající moc jednoho národu viděla býti trůnu nebezpečnou, podhůčkala centrální vláda ve Vídni utlačené poněkud národy, aby se moci té opřely, zakrývajíc takto opravdové úmysly své, *aby od ní nebezpečenství odstraněno bylo.* Teprv osudná doba r. 1848—9 rozhodla jinak nad poměry národů rakouských. Na zemi rakouské tolikerou nevinnou krví zbrocené vykvetla růže *rovnoprávnosti* národní. Rovnoprávnost tato

[9] Vety, tvrdenia.

zničila všechny privilegia, jež jeden národ přede druhým měl, a obdařila místo toho všechny kmeny jednakým právem nedadouc žádnému vyšší výsady, ježby i ostatní neměly.

A tu i Vaše p. dopisovatele *historické právo,* které Maďarům přivlastňujete a Slovákům upíráte, na věky podlehlo onomu vyššímu, jež my pod jménem rovnoprávnosti ctíme. Jest i Slovák rovnoprávným občanem Rakouska, a co takový může se směle postavit ku boku Maďarovi, Vlachovi, Polákovi atd.

Z tohoto pak sama sebou následuje ta okolnost, že takovíto rovnoprávní národové, co bratří, jen vzájemným uznáním práv svých vedle sebe státi mohou, nesmějí tedy býti smeteni a smícháni v jeden *chaos,* nýbrž jsouce samostatní a rovnoprávní, musejí se jako osoby každý dle svých blahu svému nejpřiměřenějších náhledů říditi, v ničem jeden od druhého nezávisíce. A tohoto lze dojíti jedině skrze *foederací.*

Pan dopisovatel síce velmi předpojatým okem hledí na tuto foederaci, ona by prý *„musela být zosnována na právech historických jednotlivých korunních zemí, a na tomto základu by prý národ slovenský neměl žádné budoucnosti."* Že *práva historická* při rovnoprávnosti hynou, již jsme dokázali. — Dále mluví p. dopisovatel: *„přehlédněme všechny manifestace života sebevědomého národního na Slovensku a žádnou nenalézameť, která by žádala od foederativních živlů pomoci; v zdravém smyslu národa to leželo, žádati od centrální moci říšské právo zrušení celkovité historicko-právního Uherska a založení osobitného korunního Slovenska".* — Touto sadou p. dopisovatel sebe sama nelítostivě pohlavkuje. On bojuje za centralisaci, nechce dovoliti, aby se národy samy spravovaly, a přece chce mít osobitnou korunní zemi Slovenska. Nač nám je osamostatněné, oddělené Slovensko, jestli nemá míti i své vlastní zřízení? Vždyť centralisace nechce žádné údy, nýbrž jen hlavu a pak bez dalšího rozdílu jednotvárné poddanstvo a odporuje tomu, aby byly zvláštní země zvláštními hranicemi odděleny? Nač tedy oddělení Slovenska a daremné množení těch nepotřebných údův? Ale v slovích těchto ještě i jiná protimluva vězí; zde totiž p. dopisovatel chce míti korunní zemi slovenskou a na p. Havl[íčka] hromží, že někdy spomínal korunu českou. I tu platí ono: „quod uni justum, alteri aequum."[10] Avšak centralisanti pravidlo toto neznají, oni jsou tak zaslepeni, tak ukojeni tím „sladkým ovocem", jež jim centralisace již okusit dala, že jí v nadšení svém ujišťují, „že onedlho najde svou stranu velikou, že najde celý slovenský národ jako vroucího přítele svého". Ptáti se ale musíme p. dopisovatele, kde je to *„všelicos požehnané a žádoucí",* co nám centralisace již za tak krátký čas donesla? my jsme ještě za prach neviděli, ač nechceme-li nejnovější vyšetřování a pronásledování od centralistické vlády našich mužův, za to *požehnané* považovati, aneb ve vyjmenování hr. Forgáche[11] za nadžupana do Košic ono *sladké ovoce centralisace hledati!*

Že *„centralism Slovákům jest milejší, než nenáviděný, nespravedlivý, terorismem revolučním panující foederalism,"* v tom se s p. dopisovatelem úplně srovnáváme. Ale my sobě nepřejeme podobný foederalism, nýbrž ten, o němž náš Palacký v čís. 309 Národních novin[12] tak výborně pojednává. Tane nám ještě v živé paměti, s jakou sympathií, s jakým plesáním dotčené pojednání přivítáno bylo na Slovensku, a nebudeme lhat, když povíme, že i p. dopisovatel Vídenského denníku a nový hrdina pluku centralistického, s jakýmsi neobyčejným zalíbením četl znamenitý článek tento. Tehdáž se

[10] Co jednému dobré, druhým rovnaké.

[11] Gróf Anton Forgách, náčelník košického dištriktu námestnej rady v Uhorsku.

[12] Havlíčkove NN.

inteligence slovenská jednými ústy přiznala k zásadám tam vysloveným, a neviděli jsme ani duše, jenž by proti nim co namítnouti chtěla. Tenkrát jsme tedy hlasovali za foederaci, a teď již začínáme křičet: pro centralisaci jest *náhled slovenský*. Poznati zde tu vrtkavost, kterou jest celý náš život národní protkán. Na tomto základu připouštím i já, že nejsme ještě zralí k státnímu životu. Nebo se hrajeme jako malé děti s principy velebnými národní politiky a nevíme se odhodlat k ustálenosti jedné národní myšlenky, jednoho politického přesvědčení!

Upřev nám Slovákům p. dopisovatel Vídenského denníku *existenci* a *práva historická* a tak nás chtěv na silu zastrčit do říše centralistické, upírá nám v č. 119. i *spůsobnost a zralost* ku konštitučnímu životu. K přání mému totiž, „aby nás konstitučnost čím spíše pozdvihla z pochybnosti," jakýmsi absolutistickým tonem dodává *„avšak sluší nám i zde položiti pravici na srdce a tázati se sebe samých, tázati se národu, zdaž ku konštitučnosti jak náleží připraveni jsme, a zdaž právě konštituční život naší nezralosti nové nezasadí rány."* No! to jest přece mnoho! Žádati od Maďarův uznání práv národních, bojovati proti jich nadvládí, chtíti oddělení Slovenska, hleděti k tomu, aby se rovnoprávnost i vzhledem [na] nás uskutečnila, a přece se vyhlašovati za neschopné k žití konštitučnímu, za nezralé k politice veřejnosti. Nelze mi uvěřiti, žeby Slovák vzdělaný a národ svůj milující takto mluvit mohl. Tak tedy nejlépe bude, když nám vláda i ty drobty konštitučnosti ještě pobere a znovu nás zapřáhne do jařma staré libovole! Hanba nám, styďme se, že ještě sami pomáháme provazy plésti na naši svobodu! To se věru velmi vhod zavděčil p. dopisovatel naší vládě a nadějeme se, že potom, až vláda přece uvidí, že Slovensko není zralé ku konštituci a co takovému ji odejme, pana dopisovatele vyjmenuje za diktatora, který nás bude knutou připravovat ku konštituci. Ale to jen nějak mimovolně musilo vyklouznout z péra p. dopisovatele, nebo málo předtím nás drží za *„národ zdravého smyslu, za národ politicky zralý"*, i ubezpečujeme jej tedy, že Slováci, *„kteří v tom všeobecném zmatení smyslů a zmítání ponětí, v masách svých rozklatěných udrželi vědomí slávajícího a věčného ducha"*, že tí Slováci, pravím, i nyní dostojí úkolu svému, jejž jim konštitučnost ukládá. — Jen ať máme cestu vývinu našemu otevřenou, ať máme práva naše nejen na papíře, ale i vskutku, a nech nás jen přestanou Vídenský denník a comp. strašit jich centralistickými mátohami, pak uvidí p. dopisovatel, že jsme zralí ku konštituci!

Toto jsou jen moje *sukjektivní* úvahy o foederaci a centralisaci, aniž podkládám náhledy tyto celému národu, ať jej držím za zralejší, než abych mu *zásady* jeho budoucnosti do hlavy na silu vtískati musil. Avšak s radostí jsem doznal, že hodná většina národovců slovenských stejně smýšlí se mnou. Každý ať jedná dle svého přesvědčení, ale nech se ono nikdy nestaví proti vůli národa! Národ svatý jest! vox populi vox dei![13] My tedy na Slovensku žádné diktatorství neuznáváme.

36

List Ľ. Štúra I. I. Sreznevskému.

Uverejnil J. Ambruš, Listy Ľudovíta Štúra II, *str. 239—241. Poznámky ediční tamtiež na str. 492—493.*

[13] Hlas ľudu, hlas boží.

Ľ. Štúr informuje svojho priateľa o potrebe pomoci Rusov pre Slovákov na vydávanie časopisov a o návrhu Jána Palárika na zjednotenie Slovanov pomocou pravoslávnej cirkvi.

Drahý nezabudnuteľný Izmail!

Asi pred piatimi týždňami písau som Ti list z Viedne po mnohých rokoch nášho mlčania a myslím, že list už máš, odišlý z Viedne po dobrej príležitosti.[1] Nečakajúc na Tvoju odpoveď, píšem Ti zase a odovzdávam list tým istým rukám, ktorým i predošlý.

Predne Ti oznamujem hluboký zármutok muoj. Brat muoj Karel, byvší profesor v Modre a pozdejšie kňaz, opustiu nás dňa 13. t. m. na veky. Na suchoty umreu brat muoj nešťastný. Ako celý jeho život bou láska k našťastniemu národu svojmu, tak boli i jeho poslednie vzdychnutia. Ešte pred smrťou dopytuvau sa starostlivo v otupnosti týchto časov na budúcnosť našu a hladeu na ňu tak bolestne ako na svojich sedem drobných detí, teraz už siruot nešťastných. Ty pobudnúc dakedy nad Dunajom milo si priviedou sviatky vzkriesenia u brata muojho a objaus ho ako priateľa, ako brata, on Ti vari ešte nevyhynuv z mysli a ja, brat včasne umretieho, porúčam Ti a naďalej pamiatku Tvojho i všetkých nás a veci slovanskej priateľa srdečnieho.

Na nás kam dial horšie časy prichodia. Predtým čo aj pod jarmom maďarským mali sme predca aký taký život a spojenia, ale teraz v nemeckom cviku, v stave obleženia, nemáme ničoho, sme roztratení a hlivieme. Žalostná ale pravdivá vec. Nemci nám po víťaznom boji sľúbili rovnoprávnosť národnú. Maďari sú zbití, ale rovnoprávnosť vyšla na posmech. Miesto maďarskej, predtým panovavšej reči, máme u nás teraz všetky reči rovnoprávne, len nie slovenskú, odsúdenú zas len na najnižšie vrstvy života. V súdoch panuje ešte vždy najviac maďarčina, v administrácii temer úhrnkom(?) nemčina, i latinčina ešte kde tu sa ukiaže, slovenčina ale odsúdená je len na dopisy k obcam a na prosby vychádzajúce od ľudu. Rozkazom vlády malo sa zriadiť dakoľko gymnasií slovenských, ale i tak vyšlo ako všetko druhuo. Jedna dve nauky prednášajú sa po slovensky od milovníkov veci našej, ostatnie sa prednáša tak ako kdo chce a Maďari vždy ešte zadržujú prevahu. — Náš spolok literárny, Tatrín, vzkriesiť sa nemôže pre obleženia, novín nemáme žiadnych okrem tých, ktorie vláda pod názvom Slovenské noviny sama vo Viedni vydáva a ktorie málo kdo číta a ešte menej kdo predpláca, mužia slovenskí od vlády sú odstrčení, potupení, prenasledovaní, tí, ktorí urobili čo len mohli pre vládu, na posmech vydaní — prilož k tomu všetkiemu ducha po bojach utrmácanieho, nad terajším stavom neslýchane rozmrzený a máš obraz Slovenska. Ľud sa žaluje na velkie dane a druhie tarchy, slovom náš stav je žalostivý. Vaša tuším svatá povinnosť by bola pomáhať bratom sklúčeným a ubiedeným bo ťažko je vidieť pomoc inde a hlavne by ste nám mali prostriedky dávať k založeňú dobrých časopisov a k vychovávaňú schopnej našej mládeže. Vy ste to kedysi i sľubovali, rozpamätajte sa, Bratia, na sľuby Vaše.

V týchto okolnostiach duch slovenský a kmenov našich bratských rovne nešťastných, myslí na prostriedky vyviaznutia zo svojho úpadku. Už vo viacej novinách južnoslovanských predložila sa v jedných ruská v druhých staroslovanská za spisovnú všeobecnú reč a vzbudilo to pozornosť neslýchanú. Naše staruo dogma je: Komu pán Boh, tomu všetci svatí a nám sa zdá byť Boh so svätou Rossiou. — V jednom našom

[1] Porov. dok. 31.

cirkevnokatolíckom časopise, nazvanom Cyrill a Method a vydávanom od katolíckeho kňaza Jána Paliarika, vyslovila sa práve teraz cirkev pravoslávna ako jediný prostriedok spojenia Slovanov katolíckych a protestantských, za čo práve teraz púvodcu zavreli do kláštora ku Františkánom.[2]

No, maj sa už dobre Izmail muoj a ak sú ti milie dopisy moje, prihlás sa k

Tvojmu srdečniemu, skormúteniemu priateľu(ovi?)
1851 dňa 23/I. Ľud. Štúrovi

37

Samuel Vozár, „Hlas od Tatier".

Tlačou Filipa Macholda v Banskej Bystrici roku 1851. Uverejňujeme úryvok textu na str. 57—61.

S. Vozár bol prívržencom Ľ. Štúra. Pred rokom 1848 študoval na bratislavskom ev. lýceu a patril ku skupine Št. Daxnera a J. Francisciho v Gemeri. Spolu s nimi bol aj odsúdený v tzv. plešiveckom procese koncom roku 1848 na dva týždne väzenia pre sprísahanecké styky s M. Bakulinym. *Hlas od Tatier* obsahuje dosť úryvkovite načrtané Vozárove myšlienky o vzťahoch Slovákov k Maďarom, a to v zmysle slovensko-maďarského vyrovnania, ale bez vplyvu maďarskej aristokracie. Rakúsku praje, aby bolo preniknuté duchom revolúcie z roku 1848. Žiada pre Slovákov, ako aj pre Maďarov voľný národný vývin v Uhorsku. Za hlavný faktor národného života pokladá používanie národnej reči v politickej, súdnej administratíve a v osvete. Je za národný život slovenský nepodrobený Maďarstvu.

Demokraté a národovci maďarští osvedčte sa, že čokoľvek proti rovnoprávnosti konzervatizm pod firmou maďarstva robí, nie vaša viera, nie vaša vuola je. Vy na radu túto urobíte krem toho len to, čomu protivnô robiť sa vám ruky smrťou skovanie.

Pomeriť sa s nami, alebo vojnu viesť, sú losy Vám predloženie. Pomerením máte priateľstvo naše, úprimnú pomoc v poctivých podnikoch a garanciu od reakcie.

Vojnou s nami... nekonečnô pole boja a neviem či pre Vás s výhľadom na víťazstvo?

Výminky pomerenia sú:

Nič nepriečiť nám, čo my nepriečime Vám, a jestli vy volný prejete si vývin, nám v našom závady tiež žiadne nerobiť.

Otázka je: bez čoho sa vy, jako národ zaobísť muožete, a čo sú potreby vaše?

Zaobísť sa muožete bez nadvlády nad národy a toho pretensie,[1] od čoho vúbec my viac ani nežiadame. Toto je princip, ktorého zachovávaním národy žiť, odmršťovaním

[2] Po odsúdení cirkevným súdom musel Palárik odpykávať v kláštore františkánov v Trnave dvojtýždenný trest.

[1] Požiadavka.

zanikať budú. Nebolo azdaj človeka, v šírej krajine, čo by sa, počujúc chýr o sneme priateľov pokoja, nevynímajúc ani aristokratov, nebol radoval a jestli tak rád je každý mieru s blížnymi svojimi, prečo by ste mali práve vy nedúslední tak byť, že by ste podávania pravice našej všetečnie odhodili? Vaša celá strata muože byť v zahnaní predsudkov, že panovať nemáte nad jinými. Ale pri dospelom našom povedomí, čím že by ste aj predsudky vaše, že ste vyvolenci krajiny tejto, vládali podporovať?

Otázka pri vyjednávaní tomto druhá je, ktorie sú potreby Vaše?

Potreba hlavná byť musí vám, krev svoju a reč svoju zachovať.

Ale vašu krev by len mohla medzinárodná vojna do ostatnej kvapky vycediť, do akej aby ste sa nepúšťali vám múdrosť kázať bude; a na pustatiny, na jakých je pre vás pravdivá vlasť, sa ani jeden z jiných národov prijať nemuože.

Strany ale vašej reči, tá pre mnohie krásy a výbornosti pred mnoho jinými vážená je nám, osvedčujúcim sa, že niet azdaj druhej, čo by sa bez pomoci jiných hýbať vedela, dnes už literatúrou i za hranicami povšimnutou obohatená. Vy pre nás muožte akadémie koľko chcete stavať, na toľko len závidieť budeme jich vám, koľko nám pre naše závady staveť bude.

Čo sa obchodu týče, ten si rozšírte, a blaho vaše materiálno zvelebte nad všetkých vúkol vás, vám príroda určila dobývať chleba, nám dala hory s jej manufakturami.

Vám treba je konštitúcia, a tú žiadame aj my; ale popredku povedať musíme vám, že my, keď sami nemáme mať snem, vyslancou na snem maďarský nepošleme žiadnych.

Za hlavnie faktory života národnieho bereme: užívania reči národovej pri administrácii politickej, práv a osvety.

Čo sa vás týče, ste sa vy už pred 1848 v ohľadoch týchto objistili, ale aj nás nemuožete viac oslobodzovaním od zákonou 1836[2] za buričou prohlašovať, lebo nad zákon rovnoprávnosti niet zákona v Rakúskej vyššieho, a my nasledovať budeme vládu, budeme ríšsky snem, aby sa nám vo všetkých ohľadoch národnej a maďarstvu nepodrobenej samostatnosti zadosť urobilo.

Vláda však rakúska nie len múdra, ale aj úprimne zmýšľajúca je, a ačpráve povolným, predca dobruo sľubujúcim krokom, národnosti pojediných v Uhorsku si šetriť, a od zásady: suum cuique,[3] ktorú v núdzi prijala a uviedla, neodstupuje aj dnes pod spočinkom zbrane, ale ustanovuje každiemu kmenu hranice národnosti, uvnitr ktorých majú jeho práva, zevnitr ktorých majú práva jiných svatie stáť.

Bárskdo čo povie, ja za to mám, vláda viac sľubuje za nás, jako my sami urobiť. Lebo my, menovite Slováci, sme, aby sa česky vyslovil, ľudia hrozne liknaví. Nečakajme, žeby dakdo prišiol líčením nám narobených krívd náruživosti naše roznecovať. Upovedomíme princip ten ale v nás, že cudzuo nežiadajúc, vlastnuo si nie len nepopustíme, ale v prospech jeho, nie životy, ktorie sú teraz nie potrebnie, ale majetok náš za obeť, až po skyvu chleba a surový šat z hrubieho súkna položíme.

Vláda sama určila rozhrania národnosti, ktoriemu mi jedine vyslovenosť dávame, ktorú vláda doň zavinula, a ktorú sme my hneď z počiatku listou týchto vysvetlili.

Pojednávali sme hlavne o poťahoch našich s Maďari, ktorie, ačpráve už de facto rozrešenie sú, predca slová, keď nie lepšie, aspoň tejto spotrebujú.

O zevrúbnejšom rozložení poťahou týchto na budúce nešírime sa ďalej poskytnúť prítomným, chcejúc príležitosť rozmyšlovania o nich.

---

[2] Myslí pravdepodobne na zák. čl. 3 o tom, že jediným jazykom zákonodarstva v Uhorsku je maďarský, a na ďalšie zákony, ktoré sa týkali úpravy pomerov poddanstva.

[3] Každému, čo jeho je.

Ostatne v prebehu riadkov týchto ostau nám ještě jedon chvost na rozlúštenia, a to je, nakoľko konzervatizm nie len na zradu hrá, maďarskej národnosti neosožný, ale aj vláde nebezpečný je.

Vúbec krivý pochop je to, jakoby konštituciálna monarchia nemohla bez aristokracie stáť. Ruská, štát absolutný, trvá predca bez aristokracie; zajiste aristokracie takej, jako sme sa my naučili ju brať v zmysle západnieho feudalizmu, tam niet, lebo to, čo tam pod názvom týmto sa rozumie, je prísne braná inteligencia. A Russia absolutná byť nemuože, a Rakúska konstitucionálna by byť nemohla bez aristokracie? Austria ale aj vskutku podstúpila v ohlede tomto reformu, nedajúc nikomu privilegium, a inteligencii slobodnuo pole puosobenia. Čo je ale v tomto novom rakúskom systéme aristokracia maďarská? Nič inšie jako negácia existencie Rakúska. Tejto povaha je, na všecko na tom svete reptať, všecko podrývať, lebo jej synonizm je stabilizm, to jest smrť podľa zákonou prírody, čo v rozviňovaní svojom nezastane. Táto pri všeckej strate politických privilegií mocná je predca dosť, nie len nás hubiť, ale aj samu vládu podkopávať.

A vláda sama bola dosť slabá jej nezbedám sluchu dávať, a videli sme, že na jej úklady sama vláda verných mužou nivočí. Len jej dajte ucha, a jako dnes z X dietálnej triedy úradníkov, tak zajtrá i tých, čo jim dietu nevieme, vypichá, až vypichne aj ministrou, aby sama obsadila to, a potom beda vám národy rakúske, beda tebe Austria, novie války tvojich národov zosušia teba a vyvališ sa jako dub vyhorený.

A týmto sme podali kľúč, ukázať, že úrad námestníka uhorskieho je nebezpečný. Dá-li naň vláda Maďara, je bez všetkej pochyby pre monarchiu škodlivý; dá-li naň cudzinca, čože si počne tento? Bude-li tvrdý, tvrdosti jeho skutky puojdu na účty vlády: bude-li mäkký, dá sa sociálnym aristokracie vplyvom za jej inšpiráciami viesť: jako sme videli puosobenia tohoto účinky i pri najprísnejších veľúradníkoch cisárskych. A má-li z ohladu národnosti zrízenia krajiny, nie len polovičatuo dobrodinia — polovičatosť táto predca viac nelásky, jako lásky by splodila — byť, tak v interese našom leží, nebyť podrízenými takým, čo od moci aristokracie maďarskej muožu záviseť. Krom toho úrad tento je závada v mechanizme rízenia: lebo na pr. veľžupan nie k nemu, ale ministerium appeluje atď., a tá pyramida, čo má dva ostne, čo že je to?

My Austrii od srdca prajeme, žiadame velikosť jej. Je jedon živel v nej, bez pomoci ktorieho je nič, s pomocou ktorieho stáť sa muože asylom slobody europejskej. Keď táto od Seiny bude utekať musieť, nech Austria náručia jej otvorí, a od Austrii státu niet.[4]

38

Ľ. Štúr, kritika brožúrky S. Vozára „Hlas od Tatier".

Uverejnili Hurbanove SP, roč. I, zv. 4, str. 147—152; zv. 5, str. 182—184, a to pod názvom Hlas od Tatier od S. Vozára. *Uverejňujeme len podstatnú časť.*

Ľ. Štúr podrobil brožúrku Vozárovu, ktorý v čase uverejnenia kritiky bol už mŕtvy, veľmi ostrej a prenikavej kritike. Súčasne zaujal stanovisko aj proti Maďarom a ukazuje, že spojenie Slovákov s Maďarmi nie je možné.

[4] Ide o narážku na známe Tu felix Austria ... a na Extra Hungariam non est vita, si est vita, non est ita.

Lež človek s zapretím sebä, so zatajením bolesti musí dakedy urobiť to, čo prísnosť okolností požaduje. Uvážme teda, či sú teraz takie okolnosti, ktorie by spojenia sa naše s Maďarmi prísno požaduvali a obzrime, či by spojenia toto s Maďarmi bolo nám prospešnô? My neveríme, že by ešte Maďari boli tak mocní, ako by sa daktorým vari zdálo, a to neveril ani sám zvečnelý, bo v dielku svojom jim tak rečeno hrobnú pieseň zpieva. Tomu je i vskutku tak. Maďari sú nielen porazení, ale sú vonkoncom pozbavení moci a panovania a toto sa pri Maďaroch hlavne do ohľadu vziať musí. Všetky mongolskie a tatarskie národy, ktorých Maďari sú bratia, kadenáhle boli o panuvania pripravení, zmizli a uschli, nenahajúc ani sledu po sebe. Huni[1] rozšírili ďalebo moc svoju v Europe, ale porazení súc od Germánou, menovito Gepidou, Herulou[2] a ostatnieho vzdychu rimskieho,[3] stratili sa; Avari,[4] zatočiac sa široko po Europe a natropiac v nej surovostí neslýchaných, zbití od Karla Velkieho a Slovanou,[5] zmizli. Tatari[6] za panovania svojho vystrkali ďaleko do Europy huby obžernie, ale potlčení od Rusou, po zborení Zlatej hordy, kanátu Astrakánskeho a Kazanskieho,[7] zanikli; nic lepšie šlo iným týchto pobratimom: Pečenegom, Plavcom[8] a inej podobnej zberbe a nie lepšie pôjde pobratimom jich druhým: Turkom a Maďarom. Čohože je to duokaz? Toho, že v národoch týchto nieto žiadnej sily duchovnej, mravnej, že nepanujú nad druhými silou touto, ale jen silou surovou, hmotnou, telesnou, čo ale v ľudstve trvania mať má, zakladať sa musí na sile ducha. I čím ozaj poslúžili národy tieto ľudstvu? Či vynašli niečo vo vedách, v umeniach, v technických strojbách, či naučili niečomu ľudstvo v riadení, v sporaduvaní obcí, držáv a. t. ď. Ani chýru o tomto, vieme len to, že národy tieto neslýchane požrali, krev strebali, vo vraždách a v bujnosti nadovšetko zaľúbenia mali a za to na lupy vychodili. Čomuže sme sa my tiež od Maďarou poučili? či sme naopak my nevyučili ich orbe, remeslám, či sme ich neuviedli do cirkve Kristovej, či nepoložili si oni državu svoju na vlastných čírych základoch našich, ako to svedčí celuo jich právo verejnuo a domáce a čo sme za to dostali navzájem? Vidíme sledy jich panuvania na zbiedenom, zotročenom, zúboženom ľudu našom, videli sme, jako sa pásavali na jeho duši i na jeho vychudlom tele, videli sme, akej lásky požíval na vyvolených všade derešach pod neprestajne točenými korbáčmi hajduchou. Ano, ano, toto, dereš a hajdúch

---

[1] Ovládli Karpatskú kotlinu v 5. stor. n. l.

[2] Germánsky kmeň, ktorý od dolnej Visly sa dostal k dolnému toku Dunaja a za vpádu Hunov sa stal ich poddaným. Obsadil Dáciu a za vpádu Avarov bol od nich vykynožený v druhej polovici 6. stor. n. l. Heruli boli tiež germánsky kmeň.

[3] Štúr má tu na mysli výboje Rimanov v Karpatskej kotline, najmä v Dácii.

[4] Zaujali Karpatskú kotlinu v 7. stor. n. l. Vynikali bojovnosťou a mali na našich slovanských predkov veľký vplyv a uviedli ich do područia. Na konci 8. a na začiatku 9. stor. n. l. bolo ich panstvo v Podunajsku zničené.

[5] Obnovil roku 800 rímske cisárstvo.

[6] Vnikli do Európy po roku 1240 a dostali sa i na územie terajšej ČSSR. Spôsobili veľké spustošenie, kde sa objavili.

[7] Zlatá horda bol rozsiahly feudálny štát, vytvorený z tatárskych výbojov v prvej polovici 13. stor. na území východnej Európy. Mal obyvateľstvo nielen po jazykovej a etnickej stránke veľmi pestré a rôznorodé, ale aj po stránke hospodárskej a kultúrnej. Strediskom tejto ríše bolo okolie dnešného Volgogradu. Delila sa na niekoľko chanátov, ako bol astrachánsky, kazanský a i.

[8] Kmene, ktoré pozvali Maďari do Uhorska, aby posilnili svoje postavenie, oslabené v bojoch proti Tatárom a vojnami so susedmi.

a inie ohavnosti sú maďarskie dobrodenia na ľudu našom. Prečo žiaden ľud slovanský nie je tak skľúčený, zbiedený a zúbožený, ako náš a býval zároveň iným bratom svojím bojovný? Prečo nie je taký ľud ruský, nie český, ani poľský a títo zároveň našim slúžili a slúža zemianstvu? Na Rusi by mohol dvorianin (zeman) bez trestu zákona pripraviť poddanieho o živnosť svoju a zobrať mu jeho imania, tuto ale na celej Rusi od pamäti sveta sa nestalo, a u nás kolkých povyháňali zo statkou, obrali o všetko — koľko by bolo na to pamätníkov? A čím sa nám ďalej Maďari odmenili za naše dobrodenia? Tým, že nám zaprisahali smrť a Boha prosili i do pekla stúpali, aby nás potreť mohli, lež naopak vypadli osudy. My sme, chvala Bohu z bojou vyšli živejší, u nich to ale kam diaľ viac pôjde dolu vodou. My sme v utlačení a v nevoli tisícročnej nezhynuli, život z nej celý celučičký vyniesli, ako ale to našim dakedajším pánom bez panovania puojde, uvidíme. Už teraz na tú krátkosť času maďarčina veľmi umľkla, a počkajmeže, nach len prejde päť, desať rokou. K čomuže sa teda s takým spájať, ktorieho život je na náklonku, ktorieho, keď opustí moc opúšťa i život? Či mu máme dopomáhať zase k moci predešlej, aby sa mohou vrhnúť zase na nás? Inšie užitky pdobne, akie by sme mali z toho spojenia neviem, ba práve vidím v tom len samuo neštestia. Maďarstvo, to tak rečenuo vzdelanejšie, z ohľadu náboženskieho lichým rationalizmom ofúknutuo z ohľadu državnieho a spoločenskieho západným všetečným liberalizmom,[9] o ktorom dolu nižšie obšírnejšie, nakvasenuo, kamkoľvek svojou rečou, svojimi mravmi svojou snahou preniklo, zanechali všade a vo všetkom bohopustie šlaky svoje; ono vyhnalo zo škuol a ústavou našich vedeckosť, prasilo medzi našim neveru, rušiac najsvätejšie páky človeckosti, podtínalo úctu a šetrnosť k riadu, v každej države nevyhnutne potrebniemu a miesto tohoto všetkieho vedlo pokolenia naše mladšie k lenivosti, k márnomyslnosti, k chvastúnstvu, k svetárstvu, nakazovalo život náš necudnosťou, bujnosťou a primeskami týchto špatnými. Kdeže vybranejšia mládež naša našla úchylok za dňou povodne maďarskej? či nie len v samojedinýchústavoch slovenských,[10] týchto prístrešiach búrkami stihaných splašenieho ducha slovenskieho. Ano len v týchto samých, v nich samých sa udržalo čo bolo lepšieho, čo tam sa neuchýlilo, to je stratenô na chodníkach maďarských Bohu, človečenstvu i národu.

Ale ani je nie opatrnô, aby sme sa spájali s Maďarmi. Vieme, že mnohí číhajú na nás, číhajú na všetky naše reči, na najmenšie činy naše a mnoho dobrej vôle majú, aby nás uviedli do podozrenia. Spájania sa s Maďarmi bolo by jim vítanou pohnutkou na nás novie očerňuvanie kydať. A čo konečne vykvitnúť by malo z tohoto spojenia? Kus taký, aký Maďari vyvedli? Na toto vieme, že zvečnelý ani z ďaleka nepomyslel, on zbližovaním sa nás k Maďarstvu chcel i nás chrániť od jich neprestajných nápadou, i jim ako Slovan prial života. Slovanskou láskou hnutieho, dakdo vari zle nerozumel.

Či ale Maďari, nepriatelia naši a porazení, hľadajú u nás urazených a s druhými jich premožiteľou, priateľstvo? Na toto zvečnelý sám odpovedá, keď o najnovšom popise obyvateľstva v krajine a o úskokách maďarských pri tejto príležitosti pojednáva.[11] Ano tento popis alebo vlastne úskoky maďarskie pri ňom, to očerňuvania nás tisícorakuo,

---

[9] Slobodomyseľnosť.

[10] Štúr má tu na mysli ústavy na ev. lýceách v Bratislave, Kežmarku, Štiavnici a v Prešove, na ktorých sa vzdelávala slovenská mládež v slovenskom jazyku a literatúre.

[11] Ide o súpis ľudu, vykonaný roku 1850 rakúskymi vojenskými úradmi, aby sa zistil podrobne stav obyvateľstva i po stránke národnostnej z hľadiska predpokladaných opatrení v prospech národnostne spravodlivejšieho usporiadania Rakúska. Vozár se zmieňuje o ňom na 45. str. svojej brožúrky.

to neslýchanuo namáhania Maďarou nám pri novom usporiadaní zase maďarskú reč vtisnúť, alebo, keď to neide, aspoň nemčinou život náš zahatať, tie tisícerie kriky v Pešti, keď sa ústava Rakúska od 4. brezna i slovensky po maďarskom a nemeckom čítaní predniesť mala, aby sa slovensky vonkoncom nečítala, sú odpoveďou Maďarska na ponúkanuo jim priateľstvo. Či s týmito ľudmi muože priateľstvo byť? To, čo pojediní z Maďarou po kútach, po domiech svojich v potrebe priateľstva nás s nimi hovoria, alebo čo nedávno Maďari Srbom v Segedíne na bále povedali,[12] že nach je prekliaty ten, kdo semeno nepriateľstva medzi nimi dvoma nasial, sú holie, pustie reči, ktorie skutky Maďarou, starie i novie zanášajú do vetru tak, ako víchor peria. Týmto podvodným rečiam nesmieme sa ani najmenej dať zaviesť, bo ukázali by sme naozaj chlapeckú ľahkovernosť a nevyzrelosť. Dosť sa nám už všelikdo všeličoho nasľuboval, keď užiť nás chceli, i užili nás, a Maďari by len zas nanovo chceli nás užívať. Či máme a chceme byť len vždy bračka a nástroj v rukách cudzincou? — Že Maďari v Segedíne rovnoprávnosť vyhlásili,[13] to sa tak vyložiť musí, že „kdo sa topí, britvy sa lapá". Bolo to práve tak, ako s tým vlkom, keď do košiara pre ovce skočiu a von z neho nemohúc prichádzajúcemu s chabinou pastierovi privolau, že „prišieu mu striežiť ovce, že však je on ich dobrý priateľ". Zle si si to vymysleu, brachu, už v klepci, povedau pastier. Segedínske sberby sú takieto odrivy vlkou už v klepci. Ako že Maďari k srbskiemu vyslanstvu hovorili v Prešporku.[14] Ako dopisovali Horvatom, a akou rečou hovorili k Slovákom? Šibenicami. A teraz, aká že je ich reč? Ako sme povedali, najúlisnejšie na tom, kde len aký prístupok majú, robia plazením, pochlebovaním, čo medzi iným rečeno k jich zvláštnym cnosťam a k jich sile patrí, keď už v nadutosti svojej upadli a moc s panstvom prehrali ta vec nastrájajú, aby nám proti najvýslovnejším a tisíc razy opakuvaným obecaniam zo strany vlády rovnoprávnosťi, proti najvýslovnejším závazkom ústavy Rakúskej od 4. brezna, v ktorej sa obecnie a verejnie záležitosti každiemu národu v jeho reči zajišťujú, zase na novo maďarskú reč alebo, keď by to nešlo, aspoň nemčinu natiskli, čím oni nie len nám škodiť chcú a mimochodom rečeno svojho priatelskieho ducha ukazujú, ale zaťatí nepriatelia vlády, akí sú i tejto z ukrytej a zanovitej pomstyžiadosti rany zadať sa usilujú, pripravením ju o všetku dúveru u všetkých národou, čo by bola voda na jich mlyn. My sme netrieskali, nehubili druhých, ale ani sa neplazíme ničomne, v povedomí spravedlivosti a nekonečnieho víťazstva veci našej; nešťastný ten, kdo sa lichým pochlebuvaním viesť dá.

I to ešte sa tu do uváženia vziať musí, že keď urazený a potupený, ako sme my boli od Maďarou, svojmu odporníkovi priateľstvo ponúka, to sa viac podobá proseňú o milosť, lež dákemu narovnaňú. V takomto vedení si odporník každý zaiste nič inšieho vidieť nemuože, ako slabosť ponúkajúcich priateľstvo. Nechceme maďarskieho priateľstva a milosti jich nepotrebujeme. Že zvečnelý o milosť jich prosiť nechceu, ale slovanskou láskou hnutý a o istejší rozkvit nášho života starostlivý to urobiu, presvedčení sme. Medzitým tu to, najmä pri úhlavných mena nášho nepriateľov platiť musí „ako kdo robí, tak sa mu vodí", „aký život, taká smrť". Dobrotkárstvo, mäkkosť a slabosť

[12] Nepodarilo sa nám o tom zistiť nič podrobnejšieho. Ide pravdepodobne o výrok v súvislosti so segedínskym uznesením maďarského snemu z roku 1849 o úprave národnostných vecí v Uhorsku.

[13] Ide o národnostný zákon odhlasovaný koncom júla 1849 maďarským snemom v Segedíne, ktorý však tiež neuspokojoval národnosti a pre ďalší vývin vojnových udalostí a pre kapituláciu Maďarov nemohol byť ani uvedený do života.

[14] Bolo to na jar 1848 v priebehu revolučných udalostí.

by bola vylievať slzy nad odvisnutým, ktorý len pred hodinou ľutovateľa svojho vešať dať chceu. Takieto mäkkie, dobrotárske duše videli sme pred pár časmi v Praze,[15] vylievajúce slzy nad tými, ktorí, keď Pražania boli v podobnom neštestí, nevedeli od radosti čo robiť, a náležite ešte proti nim pomáhali. Pre nás nikdo v našom horkom, prebolestnom utlačení, nikdo, hovorím, v širom svete súcitu nemau; nechže sa splní každiemu jeho osud.

Prieči sa nám teda vonkoncom priteľstvo maďarskuo z mnohých a podstatných dúvodou, nie tak zvečneliemu a z akých pohnútok, videli sme. K tomuto ponúkaňú priateľstva viedla ale zvečnelieho aj istá v celom spise hneď zjavne, hneď ukryte, vyslovená úcta k Maďarom. Obdivuje zvečnelý na daktorých miestach Košuta a najmä Görgeya ako junáka, dýchajúceho čistou bezúhonnou dušou, pozdáva sa mu tu i tam maďarský národ, jeho liberalizm, rozpráva dakde s úctou o najnovšej maďarskej činnosti, zjavujúcej sa najmä v najnovších pohyboch a. t. ď., trebas z druhej strany neubehli bystriemu jeho oku opáčne, podlie, ledajakie strany Maďarou a jednajúcich osuob v najnovšej ich hre. Vidí on dobre,[16] že Košut nikdy s ľudom úprimne nemyslel a že čo sa pod jeho vedením zaň urobilo, urobilo sa z prinútenia okolností, vidí on, že Košut zemianstvu len moc a vládu podržať chceu, pichá do očí Maďarom,[17] že sa za svoje do sveta roztrúbenie, veľkie ciele obetuvať nevedeli; v boji za ne život predca smrti, kus chleba neistote a strastiam predložili, legiam poľským a zástavám slovenským za seba bojovať dávali, a keď bolo čo prospechu sebe víťazstvo pripisovali, vidí on dobre,[18] že páni revolucionári a vykričaní svetom liberalisté, pred všetkým iným len zemianstvu a tu zas najprv tak rečeným magnátom, potom nižším zemänom vuoľu hľadali a už len pre zapchania svetu očí daktorie prázniny i mužmi z ľudu plátali atd. atd., toto všetko, ako hovorím, zvečnelý dobre videu a predca tu i tam s úctou o tých, ktorých holotu svetu odkrýva, hovorí. Čo sa nás týka, my sme o holote maďarskej tak dobre ako zvečnelý presvedčení, v ucte alc k Maďarom a k ich mužom žiadnej s ním ani len najmenšej účasti nemáme.

39

Článok Jonáša Záborského „Otázka řeči a o úpravě užívania německého a slovenského jazyka v Uhorsku".

Uverejnili Lichardove SN, roč. III, č. 30 zo dňa 13. marca 1851.

Záborský sa obáva, že po zavedení nového štatútu, obsahujúceho úpravu štátoprávnych pomerov v Rakúsku, budú dve úradné reči v Uhorsku, nemčina a maďarčina. Vyslovuje sa za to, aby v záležitostiach medzinárodných sa používala nemčina, v administratíve a súdnictve slovenčina.

Ve vysokých hradbách císařské Vídně se vrtí urna rozložité země uherské, a národy očekávají s napnutostí, jaký los jim vypadne. Doufá každý i bojí se každý; doufá,

[15] Narážka na júnové povstanie v Prahe r. 1849.

[16] Pozri str. 20 Vozárovej brožúrky.

[17] Tamtiež, str. 24.

[18] Tamtiež, str. 17.

čeho by rád obsáhnul, a bojí se toho, co zájmům jeho stojí na odpor. Co nám donese nový statut? jak určí naši budoucnost? to je nyní trapná otázka, kterou každý, komu na věcech obecných něco záleží, přemýtá na mysli.

Vztahuje se pak otázka tato zvláště na dvě věci, sněm (dietu) a řeč. Z ohledu sněmu se ptá zvědavost, či budeme míti, jako prve, společný sněm krajinský, či pak, jako Halič, sněmy krajské[1] čili distriktní? Z ohledu pak řeči sobě předkládáme v úzkosti srdce otázky, nakolik se stane skutkem § 71 ústavy říšské od 4. marce, který „pojišťuje rovné právo všem národnostem a jazykům v krajině uhorské užívaným, ve všech života veřejného i občanského poměřech?"

Urputné namáhání na úřednictvu železnou podporu majícího maďarismu, aby nadvládu svou zachoval i nadále, a slovenčinu do tmy dávné nicoty ze světla veřejnosti (publičnosti) zpět zatisknul, přátele a ochránce slovenského národu slušnou naplňuje úzkostí, aby poslední věci naše nebyly horší, nežli maďarské, aby sme ku veřejným službám přístup měli; jestliby pak potomně maďarská řeč panovala na sněmě a, jako z dosavadních kroků vidno, při soudech, německá pak při politické správě, při vojsku, pri finančních a policejních záležitostech — tuť by nás potkalo to neštěstí, *žeby sme až dvě cizí diplomatické řeči měli,* a jen pod výminkou známosti obidvouch účast na veřejných službách míti mohli.

Tehdá by o vývinu naši národnosti, o pozdvihnutí a zve[le]bení zanedbaného lidu slovenského ani jen řeči více býti nemohlo. Naše mládež by se vrhla s celou duší na řeči cizí, zanedbala by pro ně řeč svou národní naskrze, ano i věcnaté vědy a umění, náš pak dům by zůstal pustý. Odcizení bratrové a sestry by se nikdy nenavrátili ku nám, ale ještě více se vzdalovali od nás; nebo chatrné množstvo jde, neznaje ctnosti, za okamžitým ziskem a makavým prospěchem. Naše řeč by se sice mrložila v nižinách života, ale bez vzdělavatelských zásob duchovních. Naše literatura by se nikdy nepovýšila nad katechizmus a kalendáře. Z vítaného pěvcemi našimi věku nového by nám brzo jen hořká zbývala památka.

Proto nech ještě raz vysloví společné tyto ústa slovenského národu společnou všech věrných jemu synů žádost. Jestli prosby o zvláštní postavení Slovenska vyslyšeny nebudou, nechže aspoň budeme ušetřeni dvojí řeči cizí diplomatické. Jestli německá řeč má míti platnosť pro celou říši, nechže má ona sama platnosť v záležitostech mezinárodních u nás v Uhřích. Německou, velikou zásobu pokladů duchovních vládnoucí, řeč se i posavad učil jak Slovák, tak i Maďar, a bude se jí učit potomně ještě více, aby se Slovák nad to i po maďarsky učit musel, to se tak málo může žádat, jak aby Maďar ku slovenčině nucen byl. V záležitostech domácích, při soudech i správě, řeč slovenskou, v záležitostech pak mezinárodních německá — to jest naše heslo, které nám, Bůh to vidí z nebe, žádná národní nenávist nešepce, ale povážení našeho postavení, našich poměrů a potřeb, a srdce i na jazyk klade.

40

Články Jonáša Záborského „Potřeba učené společnosti" (a), „Zřízení učené společnosti slovenské" (b) a „Návrh hlavních stanov literárního slovenského spolku" (c).

[1] Má na mysli snemy pre jednotlivé kraje čiže dištrikty, ktoré sa však za Bachovho absolutizmu neuskutočnili.

Uverejnili Lichardove NS, roč. III, č. 30 z 20. marca 1851 (a), č. 36 z 27. marca 1851 (b) a č. 37 a 38 z 29. a 31. marca 1851 (c).

V revolučnom vir-vare rokov 1848—1849 zanikol vládnymi úradmi ešte nepotvrdený slovenský literárny spolok Tatrín, inštitúcia, vyvolaná k činnosti snahami štúrovcov pozdvihnúť literárny ruch na Slovensku najmä vydávaním krásnej a náučnej literatúry, a to v novom spisovnom jazyku slovenskom. Potreba spolku, akým bol zaniknutý Tatrín, neprestala ani po potlačení revolučného hnutia, ako o tom svedčia podnetné úvahy a návrhy Jonáša Záborského. Nový literárny spolok nemá byť podobný Matici českej, ale skôr Tatrínu. Jeho úlohou má byť vydávanie náučných kníh a krásnej literatúry. Má sa vystríhať vo svojej činnosti náboženskej jednostrannosti, ako aj politickej problematike, aby neohrozoval potrebný proces národného zjednocovania a nevyvolával proti sebe zákroky vrchností. Nový spolok mal položiť základ na vytvorenie národného fondu, mal mať múzeum a knižnicu a neskôr mal vybudovať i vlastný dom. Spolupráca s Maticou českou mala sa uskutočňovať najmä pri nedostatku knižnej produkcie slovenskej tým, že slovenskí členovia nového spolku mali dostávať podielové členské knihy ňou vydávané. V súvislosti s akciou založenia slovenského literárno-vydavateľského spolku pripravovalo sa aj založenie slovanskej akadémie.

a)

Otázka slovesnosti anebo literatury sahá hluboko do politiky, neb ona jest jeden z hlavních faktorů osvěty a cti národu. Národ nemající své vlastní literatury, jest jak onen pošetilec v národní přípovídce naší, který zbudovav dům, okna na něm neučinil, než vrecem chtěl vnášeti dnu světlo. V takovém národu jen jednotlivé osoby vzdělány býti mohou, nikoliv ale národ celý, a ti, kteří se vzdělávají, také i odpadují od národu, nechávavše srdce tam, kde sbírali umění. Každá, jen poněkud větší osvěta, jest odvislá od známosti řečí cizích, proto jí málokdo účastným býti může; veliké množstvo zůstává surové, nevědomé, nejen od cizinců, než i ode svých vlastních synů opovržené. Jest to tedy utěšený úkaz, že my Slováci vycházíme pomalu z onoho stavu, kde se výtečnější hlavy styděli *slovensky* písat, a vzdělávání literatury naši téměř celkem bídným toliko rechtoríkům[1] zanecháno bylo; že teraz už nejučenější mužové na pole národní literatury vystupují, aby jí mozolmi svými vzdělávali. Toto je znak lepšího nastávajícího nám věku; toto je semeno, z kterého *slovenskému národu* onedlouho vzdělanost a osvěta doma, i čest před světem, vzejde; tak přestaneme, bohdá, platiti za krdel na světe nic neznamenajících surovců.

Ku zdárnému ale prospěchu v literárních snahách našich potřebujeme neomylně nějakého svazku, potřebujeme, aby všickni čelnější mužové naši, i ti, co pérem, i ti, co jen odbíráním knih slovesnost národní napomáhati mohou a chtějí, ve spolek vstoupili, aby tak spisovatelům byla dána jistota odbytu, čítajícímu pak obecenstvu bezpečnost, že se mu pode jménem literatury slovenské nebudou pchati na krk dílečka, z kterých

[1] Má na mysli drobných, naoko bezvýznamných dedinských učiteľov.

žádného užitku nemá. Aby se těmto nesnázem prostředkem literárního spolku spomohlo, svrchovaný jest čas. Nejeden z našinců, kterýby buď vědy, buď umění vzdělávati i mohel, i chtěl, odsuzuje se k nečinnosti při vší dobré vůli své, nebo co má započíti s dílem svým, když ho po mnohých mozolech dovrší? Žáden knihkupec ho od něho ani zadarmo k vytisknutí nepřijme, jestli ho pak sám na své útraty dá vytlačit, nastane mu, když hromada knih leží před ním, trapná otázka, co s nimi počít? Musí odložiti stud na stranu a ponoukati je i těm, kteří je nežádají. Této, všecku literární činnost hamující nesnázi, byl by učiněn konec, kdyby sme spolek literární měli, který by výtečnější díla vydával a mezi spoluoudy své rozposílal. Kdyby nás jen 500 ve spolku tomto bylo, již by sme měli 500 jistých odbíratelů, a menší aspoň díla by se bezpečně vydávati mohla. I pouzí odběratelé by měli garancii, že vycházející dílo hodno jest, aby peníze zaň vydali, poněvadž by se každé před vytisknutím některým nestranným znalcům ku posouzení oddalo, a jen vtedy uveřejnilo, jestli by ho tito za hodné tisku uznali. Potom by se zamezila i ona smutná anarchie a vyklavost v dobropísemnosti, která nyní při našich literárních plodech panuje, nebo by sobě spolek vytknul jisté zásady, dle kterých by stále pokračoval.

Dále o této věci řeč šířiti bylo by zbytečné, otázka ale jest, jako by měl žádoucí ten spolek literární býti spořádán.

b)

Promluviv̌se o potřebě literárního nějakého spolku na Slovensku, udáme nyní spůsob, jak by, dle našcho zdání, spolek takovýto býti měl. My vyslovíme domnění naše o této věci, nech se potom ozve, kdo jináče smýšlí, aneb nedostatky v návrhu našem zbadá, aby sme věc dobře vyvařenou na vyšším místě podali, a nežádali o potvrzení ústavu, o kterém ani my sami ještě náležitého pochopu nemáme; neprosili o dovolení k něčemu, o čem ještě náležitého sami neznáme, jak to srobíme.

Obyčejně, když o literární společnosti slovenské řeč jest, každý myslí při tom na *Matici* českou,[2] srbskou a ilýrskou, a něco podobného sobě představuje i u nás na Slovensku. Naším zdáním ale u nás Matice, ve smyslu Čechů, Srbů a Chorvátů, povstati naskrze nemůže. A proč? Proto, že my nemáme ani žádného centrálního města, jako Češi a Chorváti,[3] ani s národem se stotožňující a představující ho hierarchie,[4] jako Srbi. Darmo člověk hledá na Slovensku města, ve kterém by inteligence slovenská byla soustředěna, aneb ve kterém by aspoň více kolumnálních[5] mužů slovenských stálé mělo bydlení. Naši učení, od kterých se zvelebení národní literatury nadíti možno, žijí roztroušeni po celém Slovensku; na to pak teraz ani pomysliti nemožno, aby se platem zaopatřili a celkem ve službu národu, tak jako např. akademici maďarští,[6] vystoupili.

---

[2] Bola založená roku 1831 na vydávanie českej literárnej tvorby.

[3] Česi mali svoje národné stredisko v Prahe, Chorváti v Záhrebe.

[4] Slováci sa len v malej miere mohli opierať o svoju cirkevnú hierarchiu v národných veciach. Ináč to bolo u Srbov a Rumunov v Uhorsku, ktorí mali svoju pravoslávnu cirkevnú hierarchiu oddanú národným záujmom a veciam. Mohli preto rátať s jej mravnou pomocou a hmotnou podporou, keďže aj v politických zápasoch sledovala národné záujmy, ako sa to ukázalo i po roku 1867.

[5] Význačných, pozoruhodných.

[6] Dostávali, podobne ako členovia Francúzskej akadémie, za svoje členstvo pravidelnú odmenu.

V našich okolnostech nám jen o to jde, a jíti může, aby ti mužové, kteří na národní literatuře účast bráti chtějí, už či i spisováním, či jen odbíráním knih, svazek nějaký a spojení mezi sebou měli, aby byl i nějaký pořádek i bezpečnost při spisech na světlo vycházejících, aby všecko, co má tiskem okřídleno býti, přišlo napřed na riečicu kritiky, a co se vydá, aby mělo pojištené odbírací publikum, potom aby se položil základ národního jmění,[7] kterého potom dobrodincové rozmnožovati obětmi a příspěvky svými mohli. Nebo posavad sme v takovém byli stavě, že sme ani dobrodíti národu našemu nemohli. Nejeden by vděčně, za živa, či v testamentě, částku jmění svého národu obětoval, ale co má počít? komu obět svou svěřit? Není zajisté nikoho, kdoby jmění národní opatroval.

Tomuto musí spomoženo býti, ale, jako povědám, ne skrz *Maticu slovenskou*,[8] podobnou české, srbské, chorvatské, nebo takováto je u nás nemožná, než skrze *literární spolek slovenský*, který bude zřízen na spůsob Tatrína.[9] Spolek tento nebude přivázán ku žádnému městu, ale bude přivázán ku osobám, nebude míti stálé sídlo na jednom místě, ale bude držeti každoročně aspoň jednu schůzku. Ve schůzkách těchto zloží účtovník účty, jmenují se rozličné výbory a pověřeníctva, podle potřeb odevzdají se příslušné rukopisy ku posouzení, přesluší se domnění o dílách ku posouzení oddaných, rozhodne se o tisku a prodaji knih, zkrátka, uspořádají se všecky záležitosti společnosti, jak literární, tak také i hospodářské.

Když pak spolek takovýto literární do života vstoupí, jeho potom věc bude, pečovat o nějakou místnost pro slovenskou knihovnu a starožitnosti. Místnost tato by mohla býti za ten čas, pokud možno bude na národní dům pomysleti, buď při kapituli některé, buď pak při řeholnickém některém konventě.

Tolik vůbec o učené společnosti slovenské.[10] Budoucně podáme i nástin hlavních stanov (štatut) společnosti této. Těšiti nás bude, jestli se i jiní potom o věci této v novinách našich ozvou, aby se pochopy o ní rozvinuly, myšlénky vyjasnili. My návrh náš nedržíme za nejlepší, jestli kdo co lepšího zná, nech poví, my náhledům jeho vděčně dáme místa, byťby našim odporovaly.

c)

Nástin hlavních stanov literárního slovenského spolku

1. Nejbližší záměr spolku tohoto jest, napomáhati vzrůst literatury slovenské, a sice tím spůsobem, aby se spisovatelům dala jistota, že díla jejich, jestli jen zdařilá budou, vyjdou na světlo, čitatelům pak garancie, že se jim žádné nanichodné čarbaniny na krk

[7] Záborský mal na mysli vytvoriť fond, ktorého výnos by zabezpečoval podujatia navrhovanej literárnej spoločnosti.

[8] Porovnaj úvahu J. Viktorína, *Několik slov o Matici slovenské*, uverejnenú v SN, roč. III, č. 56 z 15. mája 1851. Upozorňuje v nej na prípravy a zhromažďovanie peňazí na zamýšľaný spolok a navrhuje ustanoviť výbor, ktorý by vypracoval základné stanovy a podal ich na potvrdenie na patričné úrady. Do tohto výboru navrhoval Viktorín Fr. Hanricha, J. Hattalu, J. Kollára, J. Kozáčka, K. Kuzmányho, D. Licharda, J. Záborského a i. V tomto čase však neboli ešte priaznivé časy pre založenie Matice slovenskej v zmysle návrhu Viktorínovho.

[9] Záborským navrhovaná osnova stanov literárneho spolku skutočne sa v mnohom ohľade podobala stanovám Tatrína z rokov 1846—1848.

[10] Nešlo v skutočnosti o učenú spoločnosť, ale len literárnu.

nevtisknou. Prvé se dosáhne tím, že vydávání dobrých knih společnost, jako síly její stačiti budou, přejme na sebe, druhé tím, že každé dílo napřed pověřenectvu bude ku posouzení oddáno.

2. Další záměr spolku jest, připravovati pomalu vznik národního domu, v němžby se knihovna a rozličné sbírky, zvláště stariny, placenými úředníky opatřovali; potom shromažditi pokladinu (fond), z níž by se někteří výbornější mužové do služby národu najali a odměny za vědecká i umělecká díla vyznačovali. Skrovný počátek všeho tohoto by se učinil založením národní knihovny a sbírky stařin, které by se na ten čas některé kapituli aneb řeholnickemu konventu svěřiti musely, a zřízením kassy národní, čím by se možnost dala každému, či za živa, či na případnost smrti, jmění své, aneb částku jeho národu obětovati.

3. Poněvadž národ slovenský dosavad žádného centrálního města, kdeby hlavní jeho duševní síly soustředěny byly, nemá, spolek nebude přivázán na žádné určité místo, jen ročité schůzky, kde se nejpříhodnější místo ukáže, držívati bude. Místo a čas jejich se určí vždy v předcházejícím shromáždění a ohlásí se nadto cestou novin, skrze správce spolku.

4. Ve schůzkách těchto může s konečným vymezením vší politiky, toliko o záležitostech literárních a o jmění národním rokováno býti. Tam zloží každoročně účty každý, komu něco od společnosti svěřeno bylo; tam se budou voliti potřebné úřady a pověřeníctva (komise), tam se určí, co se během roku konati má, tam se rozhodne o tlačení a rozprodání knih. Pokud stav obleženosti trvá, může se strany vlády přítomen býti zvláštní komisař, aby viděl, co se děje.

5. Místo a hlas při schůzkách má každý *zakladatel*. Zakladatelem pak jest každý, kdo aneb odrazu 50 zl. str., aneb v pěti rokách po 11 zl. str. složí.

6. Jistina z tohoto shromážděná se dá na bezpečné místo na úroky. Ona sama nikdy nemůže býti strovena, než musí až potud, . . .[11] pokud postačí k zakoupení aneb vystavení národního domu. Jen úroky se budou vydávat na knížky, které zakladatelé budou dostávat darmo, aneb, jestliby velmi nákladné byli, v levnější ceně. Bude se hledět na to, aby každý zakladatel asi tolik knih ročně dostal, kolik by se zakoupiti mohlo za úrok od sto zlatých.

7. Vydávati pak bude spolek zvláště díla *vědecká*; umělecká (básnická a řečnická) jen vtedy, kdyby zvláštni nějakou výtečností vládly. Vylučují se celkem díla cirkevnonáboženského a politického obsahu. Tamto, aby rozlišovat víry nečinila překážku spojení, toto, aby se spolek v nebezpečenství nevrhnul. Pod politickými však se nerozumějí díla, v nichž se stav věcí didakticky vysvětluje, ale ve kterých se o politice rozjímá.

8. Každé na útraty spolku vyjíti mající dílo musí anebo včas schůzky, anebo pak před ní, oddáno byti ku posouzení jednomu z pověřeníků, ku kterému náleží, který ho svým spolupověřeníkům, na útraty pisatele se svým soudem o něm, odešle, a potom ve schůzce o něm oznámení učiní a poví, či se za hodné tisku uznalo, či ne.

9. Vyjmenují se pak pověřeníctva (komise) pro díla básnická a řečnická, pro dějepis, pro zeměpis a statistiku, pro vědy přírodní, pro lékařství, pro nauky právnické, pro mluvnice a slovníky, pro řeckou a latinskou literaturu. Každé pověřeníctvo bude pozůstávati ze 3 znalců, z nichž 2 musejí uznati dílo za hodné, jestli se má do tisku dáti, jináče se původcovi navrátí zpátek. Jestliby některý z pověřeníků dílo své chtěl dáti

[11] Nečitateľné slovo, asi „postačí".

pod censúru, on sám o něm soudit nesmí, ale se přibeře jiný doplňující pověřeník, který se každému pověřeníctvu, na případnost potřeby, hned při volení přidati musí.

10. Toto všecko však platí jen o dílách neznámých a spisovatelích méně proslulých. Nebo jestliby spolek, v čas schůzky, jednohlasně rozhodnul, aby dílo některé vytlačeno bylo, aneb jestliby někomu zvláště vypracování neb přeložení díla některého svěřil, tu nepotřebno žádného ani posouzení ani ocenění.

11. Odměna spisovatelům pravidelně se ten čas nepodá, vyjma 20 výtisků z vlastního díla, žádná. Jestli by však dílo bylo takové, kterého vystanovení s mnohými chodí nákladky, může se ve schůzce původci i mírný honorář přisouditi.

12. Ani těm, kteří úřad nějaký při spolku zastávají, nechodí za to žáden plat, jen co v záležitostech úřadních vydali, toho náhradu požadovati mohou.

13. Bude pak spolek tyto asi mít úřady. Předně *správce,* který bude celý spolek představovat, jménem jeho platná nařízení vydávat, schůzky svolávat, v nich předsedávat, pořádek ve všem zachovávat. On bude představovat výkonnou moc spolku, svévolně však nesmí činit nic, než musí vůli většiny ve všem plnit. Místo jeho zaujme na případnost smrti, nemoci aneb jiné překážky *místosprávce,* který na tu případnost celkem v moc správce vstoupí. *Zápisník* bude vésti zápisnici (protokol), do ní vnášeti všecko, co se ve schůzce uzavřelo a co se mu naručilo. *Pokladník* bude opatrovati peníze, za které musí dobře stát a každoročně hodnověrné účty složit, které potom správce, zápisník a knihovník podpíše. *Knihovník* bude míti pod ochranou knížky a završené zápisnice, tak jako i stařiny, kdekoli ony zloženy budou.

14. Poprosí také spolek někoho z vysocepostavených mužů za prvého *ochránce* (protektora), který nemusí býti údem spolku, tak jako jiní úředníci, ani se jináče do záležitostí jeho míchati nebude, ale tu čestnou povinnost přejme na sebe, zastávati ho a práva jeho brániti, zvláště jestli by o to byl požádán.

15. Bude též spolek míti na všech stranách Slovenska své *jednatele,* kteří v okolí jim vykázaném budou sbírati peníze a rozposílati knížky.

16. Na místě, kde se budou knížky tisknout, anebo v blízkosti, poprosí se někdo ze spoluoudů za *korektora,* aby obstaral tlačbu a rozposlání knih.

17. Všecky tyto úřady a služby, jsou na ten čas bezplatné, a všecky se obsazují svobodnou volbou zakladatelů na roční schůzce. Volí se pak správce a místosprávce na 3, ostatní všickni úřadníci na jeden rok, ale tak, aby vždy znovu potvrzeni býti mohli. Dopustili by se kdo nějakého zpronevěření, může správcem odstraněn být i před časem. A na tuto, tak jako i na případnost smrti, anebo jestliby se komu zastávání úřadu stalo nemožným, jmenuje správce, do času volby, úředníka jiného. Správce může také v mimořádných případnostech i v neobyčejném čase svolati schůzku, anebo i krom schůzky nařídit, co za prospěšné pro spolek uznává, a z čeho doufá, že se bude moci před shromážděním zodpovídati. Jestliby však moci své proti obecné vůli nadužíval, může i on před časem z hodnosti odstraněn býti.

18. Zakladatelé, kteří se na schůzku dostaviti nemohou, mají právo hlas svůj o některé věci i písemně odeslat, jináče uzavíraji jen přítomní a většina poměrná (relativná) jejich hlasů rozhoduje.

19. Co kdo raz spolku dal, to nikdy více zpátkem žádati nemůže, a kdo, započna platit, přestal, ztratí svou vložku, jestli po napomenutí od správce za 3 měsíce s platěním odkládá, pak z počtu zakladatelů se vytře.

20. Spolek přijímá za pravidlo, nevydávati díla, jen opravdu užitečná a vzdělavatelná, pročež, jestliby nastal rok jalový, žeby se žádné takové nevyskytlo, objedná sobě

raději některé od Matice české, zvláště jestliby tam se něco pro nás příhodného vydalo, a zakladatelům místo vlastního rozpošle.

21. S Maticí českou vůbec chce spolek v úzkém zůstávati spojení a bude ji všecky knihy své posílati na záměnu, avšak nejen jí, než i všem slovanským literárním spolkům v Rakousku.

22. Do vlastní knihovny odloží spolek z každého vydaného díla 3 výtisky.

23. Aby se pak dokonále vědělo, kolik výtisků má ze kterého díla tištěno býti, příjmou se do spolku i takoví, kteří síce uloženou summu nezloží, ale se zavážou, že každé vycházející dílo v ustanovené mírné ceně odkoupí. Tito se budou jmenovati *stálými odběrateli,* ale do záležitosti spolku se míchati, leda poradou, nebudou. Potom se každé dílo ohlásí popředku v novinách, aby kdo chce naň předplatit, u jednatelů společnosti to učiniti mohel.

24. Aby pak o pravopisu žádné hádky nevznikly ustanovuje se popředku, že spolek žádné jinakší knihy vydávati nebude, jen které písány jsou pravopisem dávnym, totižto *česko-slovenským,* čím však se nevylučuje užívání slov a výrazů nám vlastních. Toto vyhledává srozumitelnost, tamto spojení, v němž síla leží.

25. Kdo za úda spolku stane, tím samým se všechněm těmto stanovám podrobí, které mohou síce změněny býti, ale jen ve schůzce, jestli $^2/_3$ zakladatelů toho žádají.

41

Článok Jána Palárika „Slovo na čase o vyrovnání rozepre strany spisovného jazyka na Slovensku".

Uverejnili SP, roč. 1851, zv. II, str. 91—93 a 94—95 z 25. septembra 1851.

V sporoch o uplatnenie spisovnej slovenčiny stredoslovenskej, ktoré vznikli, vlastne sa obnovili po zavedení tzv. staroslovenčiny a trvali až do vydania Hattalovej *Krátkej mluvnice slovenskej,* postavil sa Ján Palárik na obranu štúrovskej slovenčiny a argumentoval nielen na adresu jej domácich odporcov, ale aj na adresu Čechov, ktorí neprestávali bojovať za uplatnenie češtiny na Slovensku v dobe, ktorá bola pre to priaznivá. Palárik podrobne vysvetľuje, prečo Slováci chcú a musia zotrvať na spisovnom jazyku štúrovskom a vytýka Čechom, že neochotou upustiť od istých zvláštností znemožnili literárnu jednotu Čechov a Slovákov.

Dľa muojho zdania dva spuosoby nám zbývajú k vyrovnaniu tejto národnej rozepre. Prvý záleží v tomto: keď sme my (Slováci) tak úprimnú vuolu a ochotnosť k narádzaniemu spojeňú sa s Čechami, prostriedkom jednoho spisovnicho jazyka ukázali, nechže aj naši bratia Češi túto našu ochotnosť vzájomne odmenia úplným zavrhnutím toho, slovenskiemu kmenu a celiemu Slavianstvu odpornieho, neznesitelnicho *fíka* a *eckania* pravidla a na miesto toho nech príjmú naše zachovanie slovanskie, blahozvučnejšie formy tvorenia ohybovania slov, potom my tiež to, čo v češtine dobricho, slovanskicho, zachovanicho sa nachodí, nám ale chybuje, do našej slovenčiny uvedieme, vtelíme, príjmeme. Jedine takto dalo by sa o spojeňú literárnom s Čechami dačo pojednávať,

jedine toto by bola prirodzená niť k vyvedeňú nás z labyrintu toho, ináč iste, iste hovorím, čeština na Slovensku prepadnúť musí. Prepadnúť musí z tej príčiny, lebo strana na Slovensku za čistoslovenskie formy zaujatá, je tak silná, tak hlboko o pravde svojej presvedčená, preniknutá a odhodlaná, že jej ani na um nepríde, len na chvíľku o víťazstve svojom pochybovať, ano i tí jednotlivcovia, ktorí za češtinu na Slovensku bojujú, nie z presvedčenia filologického, lež iba z pobočných či politických, či náboženských, či osobných interesov a z iných neistých rátaní a ohľadou to robia. Za čistoslovenskie formy bojuje život a všeobecná žiadosť kmena slovenskieho, bojuje pravda filologická a analogia všetkých ostatných nárečí slovanských, bojuje organická a estetická jejich prednosť, bojujú drahocennie Slovanstva pomníky v staroslovenčine nám pozostalie, bojuje konečne sám Čechov najstarší dokument „Královdvorský rukopis".[1] A preto hovorím: víťazstvo čistých foriem na Slovensku je istuo, čeština ale nevyhnutne prepadnúť musí. Jestli teda Čechom a Staroslovákom na spojeňú literárnom Slovenska s Čechami dačo záleží, inieho im nezbýva, jak vylúčiť z gramatiky československej onu, jím sice obľúbenú, Slavianstvu ale cudzú,[2] odpornú, nenávidenú, tak nazvanieho atticizmu českieho theoriu, a prijať formy tvorenia a ohybovania slov slovenskie, celiemu Slovanstvu obecnie.

Toto je hľa jediný, výlučne jediný spuosob, ktorým by sa započatuo zjednotenia československuo podariť a uskutočniť mohlo; každý iný pokus, ani nám, ani Čechom, ani Slavianstvu je nie prospešný, je celkom nepotrebný, nepraktičný, marný, zavrženiahodný, k vyvedeniu nemožný.

Vlastne my žiadneho práva nemáme bratom našim Čechom dáke výčitky robiť, že posiaľ zo svojej češtiny nám kvuoli ani za mak nepopustili, bo nie oni k prijatiu svojej češtiny, k dákym transaktom a vyjednávaniam strany toto nás vyzvali, ani sa dačím zaviazali, lež my sami taktikou Kollárovou et comp., boli sme im mimovolne do náruči vhodení. Kollár nech teda za Čechov odpovedá. Možno, že dobre chceu národu, to do pochybnosti neberieme, ale i pri dobrej vuoli človek často zle urobí. „Po rade bývajú páni múdrejší", hovorí naše porekadlo. Tak sa to má i s prenáhleným pokusom literárneho spojenia Slovenska s Čechami, ktoruo jedine spuosobom odomňa v Cyrillo-Methodovi[3] narádzaným a v prítomnom pojednaňú vysvetlením s prospechom previesť sa muože, ale úplným sčeštením kmena šlovenskieho nikdy nie, bo Slováci svoje zachovanie puovodnie, slovenskie formy tvorenia a ohybovania slov, za českuo celiemu Slovianstvu odpornuo *eeka, íkania,* ani za žiadnu cenu na svete opustiť, odpredať, odhodiť nemuožu, nesmejú. — A tento, ako hovorím, spuosob mau by byť tá prirodzená niť, po ktorej by sme z toho labyrintu a rozrúznenia myslí sa vymotať a k bezpečniemu žiadanej jednoty prístavu dostať sa mohli. Lež i tento jedinký možný a jedine prospešný spuosob, ako vidíme, pri nalepšej vuoli a ochotnosti Slovákou, kroz neústupnosť a vládochtivosť českú zmarený je. A síce Česi nedržia za hodnuo kvuoli jednote vo svojich, ačkoľvek ešte nie celkom ustálených pravidlách a kánonoch reči dáke premeny a opravy urobiť, oni veľa držia na poklady a domnelie bohactvá svojej už jak tak rozvinutej českej literatúrky. Nuž dobre, jestli tak, teda nám Slovákom inšieho nepozostáva, jak upustiť od dalšieho márneho, neužitočnieho, neblahieho pokusu zjednotenia

[1] Palárik sa odvoláva na podvrhnutý rukopis napísaný staročeským jazykom J. Hankom a ním „objavený". Až o 50 rokov neskoršie sa dokázalo, že ide o falzum, vyhotovené z vlasteneckých dôvodov, aby sa ukázala starobylosť staročeskej literatúry.

[2] Prívrženci teórie o starom slovnom bohatstve českého jazyka.

[3] Pozri CM, roč. II, č. 1. *Program k novému běhu Cyrillo-Methoda.*

literárneho s Čechami k úplniemu počešteňú, odslovenšteňú Slovákou smerujúceho, inšieho nám nepozostáva, ako navrátiť sa k živým prameňom našej milozvučnej otcovskej, zachovanej slovenčiny, ktorá je jedinká hviezda spasenia nášho, inšieho nám nepozostáva, ako zjednotiť sa v našej — neúnavnými prácami slávnych literátou: Bernoláka, Hollého, Štúra vystavenej a hlubokými studiami Hodži (v Epigenesi a vo Vetíne) a Hattaly (Gramatica linguae slovenicae) opravenej, v Málikovej mluvnici[4] prostonárodne vyloženej a v duchu Slavianstva vždy viac a viac zdokonalovať sa majúcej slovenčine. Toto je náš základ, na ktorom ďalej stavať, to náš breh jednoty, ku ktorému kärovať, to naša pozitivnosť, naše palladium[5] národnosti, ktoruo bedlivo pestovať máme. A k tomuto spojeňú nikdy taká nádeja, tak prajnie okoličnosti sa nám ešte neukazovali, ako práve teraz, keď katolíci slovenčinu dľa Hattalovej mluvnice opravenú, všeobecne žiadajú. Redakcia časopisu tohoto, i údovia Tatrína,[6] i my k žiadosti tejto sa pripojujeme, ju odobrujeme, schvalujeme, podporujeme, nasledovne len krok ku skutku urobiť nám treba a slovo telom učineno jest.

My nechceme, nesmieme svätý sväzok lásky s bratmi našimi Čechami pretrhnúť, ale ani im k vuoli život kmena nášho udusiť a naše zachovanie, puovodnie, slovanskie fromy im obetovať. Takú obeť sami múdrejší Česi od nás žiadať nemuožu. Všetko im dáme: srdce, podporu, lásku braterskú, no našu slovenčinu ta dať im nemuožeme. Ba i tú sme im už z lásky obetovať hotovými sa ukázali, ale pod výminkou vzájomností obetí, k čomu oni žiadnej ochotnosti neukázali. Vidíme teda, že by to naša záhuba, naša smrť bola, bo slovenčina je život náš, je spasenia kmena nášho. Bez slovenčiny Slovák prestáva byť Slovákom, v slovenčine sa cítime Slovenom, Slavianom.

Rezultát prítomnieho pojednania je ten, aby sme my slovenčinu našu vzdelávali, v nej sa zjednocovali, sústredňovali, v nej písali, účinkovali, pracovali „na národu roli dědičné, cesty mohou býti rozličné, jen my vůli mějme všickni rovnou". Nech žije národ slovenský! Nech žije slovenčina!

42

Článok Jána Palárika „Cirkevná literatúra za upravenú hattalovskú slovenčinu".

Uverejnili KN, roč. III, č. 23, str. 183 zo 6. decembra 1851. Uverejňujeme len úryvok článku.

Nová opravená slovenčina v spracovaní Hattalovom je spojenie bernolákovskej a štúrovskej slovenčiny a jedine jej používaním je možné zjednotenie Slovenska po stránke literárnej. Kto by túto slovenčinu neponímal ako prirodzený vývin slovenskej literatúry, musil by platiť za spiatočníka. KN usporiadali anketu a $^{7}/_{10}$ ich predplatiteľov sa vyslovilo za hattalovskú formu slovenčiny a len jedna desatina za bernoláčtinu. Pozri o tom KN, roč. V, č. 3.

---

[4] *Epigenes slovenicus* (1847), *Větín o slovenčině* (1848), Hattalova mluvnica vyšla roku 1850, *Slovensko-česká mluvnica dľa zásad Hattalových ku potrebám školským vypracovaná vyšla* v B. Štiavnici roku 1851 a zostavil ju trenčiansky piarista V. A. Málik (1819—1873).

[5] Ochrana.

[6] T. j. členovia Tatrína, literárneho spolku, založeného roku 1844.

Musíme teda i my jednomyslne sa vysloviť za slovenčinu dľa Hattalovej a Málikovej gramatiky opravenú a v našich Katolíckych novinách užívanú, lebo jedine v tejto možné jest naše víťazstvo a možné zjednotenie literárne celého Slovenska, z tej príčiny, poneváč táto slovenčina nič iného není, jak sama bernoláčtina dľa nepodvratných filologických zásad opravená. Bernolák pri svojich prácach filologických vzal do povahy len jednu časť Slovenska, totiž okolie trnavsko—nitránsko—trenčianske, Štúr též len jednostranne vzal do povahy Liptov, Turiec, Zvolen, Tekov a Gömör,[1] Hattala obidve tyto strannosti zmieril a tak rečeno spojil, vzav do povahy celé Slovensko, — celú slovenčinu. Bernolák bol thesis, Štúr antithesis a Hattala dľa muojho domnenia je synthesis v literatúre našej. Kdoby teda teraz tak chcel písať, jako písal nekdy Bernolák, alebo neskorej Štúr, ten by nepojímal prirodzený vývin našej literatúry, která rovne, jako druhé cudzojazyčné literatúry s duchom času a s vedami vyvinúť sa musela a za spiatečníka (retrograda) by platil. Ani Nemci, ani Maďari pred 100 rokmi tak nepísali, jako teraz píšu a kdo jest medzi nimi, ktorýby teraz tak chcel písať, jako jejich trebárs slavní literáti pred 100 rokmi písali?

43

Predhovor ku „Krátkej mluvnici slovenskej" od Martina Hattalu.

Uverejnený v Krátkej mluvnici slovenskej *od Martina Hattalu, Bratislava 1852, str. I—VIII.*

Vydaním *Krátkej mluvnice slovenskej* bol ukončený boj o štúrovskú spisovnú slovenčinu. Na zásadách novej mluvnice sa dohodli po vydaní Hattalovej latinsky vydanej mluvnice jazyka slovenského z roku 1850 predstavitelia slovenských katolíkov a evanjelikov v kultúrnej oblasti, zástancovia štúrovskej spisovnej slovenčiny i tzv. staroslovenčiny: M. M. Hodža, Ľ. Štúr, J. M. Hurban, Ján Palárik, Ondrej Radlinský a Štefan Závodník. Dohoda bola uzavretá na ich stretnutí v Bratislave. Predhovor obsahuje výsledok tejto porady, podpísaný uvedenými národnými pracovníkmi. Predhovor berie, prirodzene, ohľad aj na nariadenie vlády ohľadne používania češtiny na Slovensku a konštatuje, že nová dohodnutá mluvnica bude vstave prispieť k urovnaniu nedorozumení medzi Čechmi a Slovákmi.

Radosť, ktorá sa na chýr o ujednostajnení sa našom ohľadom na spisovný jazyk po krásnych krajoch Slovenska a po srdcach drahých rodákov našich, túžbou po jednote docela prejatých, rýchlosťou blesku roznesla a výsledok hlasovania o pravopise sl. správou Cyrilla Methoda uverejnený[1] je nám i najmilšou a najvzácnejšou odplatou za úprimné namáhanie naše v prospechu jednoty literárnej na Slovensku podniknuté, i spoľahlivým a bezpečným rukojemstvom toho, že sa o zásady, na ktorých sme sa v priateľskej porade spoločne a jednomyselne usnesli, jako melké vlny o tuhú skalu rozrazia ďalšie hádky o litery, a že po dlhotrvanlivom síce, ale prirodzenom, bo k vývinu každej

[1] Správne má byť Gemer.

[1] Pozri KN, roč. 1852, č. 3.

veci a myšlienky vúbec nevyhnutne potrebnom boji už raz dostaneme do chrámu túžebne žiadaného pokoja a jednoty. Čo aby sa tým skorej a istejšej stalo, za dobré sme uznali, prítomnú, podľa spomenutých zásad vypracovanú *Krátku mluvnicu* na svetlo vydať, osvedčujúc sa pri tom verejne, že nám z nasledujúcich dvoch predúležitých príčin nikdy ani na um neprišlo, oproti vysokej vláde pre uvedenia češtiny do škôl slovenských v odpor sa postaviť, a síce:

1. Čoby Slováci v čas uvedenia češtiny do škôl aj boli bývali strany pravopisu sjednotení: predcaby pre nedostatok školských kníh slovenských nebolo bývalo možné inšie, jako alebo slovenčine najbližšiu češtinu, alebo inú reč neslovanskú školskými knihami zaopatrenú do škôl na Slovensku uviesť. A keď vys. vláda to prvé urobila, ktorý zdravého rozumu a čistého srdca človek by jej to mohol a smel za zlé pokladať?

2. Za našich časov sa od každého, vzdelaným sa zvať chcejúceho Slovana právom očakáva, aby krom svojej materčiny aspoň jedno slovanské nárečie dokonale rozumel. Uvedením češtiny do škôl z predúležitej, pod 1. uvedenej príčiny vys. vláda dáva príležitosť Slovákom s jedným slovenčine najbližším, bohatú literatúru majúcim a na Slovensku dlhé časy užívaným nárečím slovanským dokonále sa oboznámiť. Čo je zase dostatočnou pohnutkou k spokojnosti s tým, čo vys. vláda o vyučovacej reči na Slovensku posiaľ ustanovila.

Jediné, čo od vys. vlády na ten čas s dúverou očakávame, je to, že na slovenčinu v školách slovenských podľa ustanovenia v *Entwurfe der Organisation der Gymnasien* na str. 152 stojacieho: „Für die Slowaken in Ungarn kann im Allgemeinen das für die Böhmen gesagte gelten. Die durch die Natur der slowakischen Mundart und durch andere besondere Verhältnisse bedingten Abweichungen können erst später bezeichnet werden."[2] slušný ohľad vezme a to tým viacej, že sa na str. 148 a 149 o spôsobe vyučovania slovanským nárečiam vúbec takto vyslovuje: „während es bei der einen (Sprache) angemessen sein wird, die älteren Denkmale derselben slavischen Sprache oder die des Altslavischen in den Bereich des Gymnasialunterrichtes zu ziehen, scheint es für andere zweckmässiger, eine verwandte slavische Sprache zur Vergleichung zu nehmen."[3] Podľa tejto zásady a podľa výslovného, na str. 150 pod 1 stojacieho predpisu majú ku pr. Česi vo vyučovaní terajšej svojej spisovnej reči ustavičný ohľad mať na staročeštinu, v Libušinom súde, Královdvorskom rukopise a v iných drahocenných pamiatkach zachovanú, alebo inými slovy: majú prebrúsené a zakrsalé podoby terajšej reči zo zachovaných a úplných staročeských porovnávacím spôsobom objasňovať a vysvetľovať. Príčiny spôsobu tohoto vyučovania a osoh z neho vytekajúci dobre opisuje Schleicher v znamenitom posúdení svojom českých mluvníc.[4]

A Slovákom, ktorých reč na spôsob v mluvničke tejto predložený pojatá je skoro čirá čistá staročeština, jako z porovnania našich mäkkých skloňovaní: muž a meč (str. 13.), vôňa (str. 15.), pole (str. 17.), umenie (str. 19.), boží (str. 24.) atd. so zodpovedajúcimi staročeskými od Šafárika v hore spomenutej staročeskej mluvnici vystave-

---

[2] Návrh na organizáciu gymnázií v Rakúsku, vydaný roku 1849, uvádza pre Slovákov v Uhorsku, že vo všeobecnosti môže platiť pre nich to isté, čo pre Česko je povedané. Následkom povahy slovenskej reči a skrze zvláštne pomery vyžadované zmeny môžu byť až neskoršie označené. (Pozn. red.)

[3] Kým pri jedných rečiach ukáže sa byť primerané použiť pri gymnaziálnom vyučovaní istého jazyka, staroslovenčinu, zdá sa byť účelnejšie pri druhom jazyku brať na porovnanie príbuzný slovanský jazyk. (Pozn. red.)

[4] Porov. *Zeitschrift für die österreichische Gymnasien*, roč. 1850, zoš. 10, str. 726.

nými:[5] otec (33.), zemja (str. 38.), líce (str. 45.), sbožjé (str. 46), človččí, človečjá, človečjé (str. 57) a z výroku nebohého Kollára (pán Boh mu daj slávu večnú): „česká reč, jako z nejstarších jejich literních zbytkuv vysvitá, jest dcera slovenčiny“,[6] nad slunce jasnejšej vidieť, — Slovákom, jako povedáme, by sa malo proti zjavným zásadám vys. vlády k vôli nektorým, za češtinu nemierne horlivým ľuďom nemožným urobiť, kusé a prebrúsené podoby terajšej češtiny zo starých a plných slovenských prirovnávacím, prirodzeným spôsobom vysvetľovať a objasňovať tak, jako to Česi majú zo staročeských robiť, a všeckého z porovnania tohoto pre Čechov vytekať majúceho osohu účastnými sa stať?

Vyslovujúc ešte raz úplnú našu v dúslednosť vys. vláde v ohľade tomto zavierame predmluvu našu slovami strany češtiny v Nauke reči slovenskej prerečenými.[7]

Michal Miloslav Hodža
Jozef Miloslav Hurban
Ján Palárik
Ondrej Radlinský
Ľudovít Štúr
Štefan Závodník

44

Úryvok z „Ohlasu Pravdy na Ohlas strany ďalšieho vydávania Cyrilla a Methoda“ od Jána Palárika.

Uverejnené v Ohlase Pravdy na „Ohlas strany ďalšieho vydávania Cyrilla a Methoda“ *v záležitosti spisovného jazyka slovenského v čísle* 38 Cyrila a Metoda uverejnený. *Pešť, tlačou Lad. Lukáča, 1852. Str. 84. Uverejňujeme časť na str. 42—45.*

Autor reaguje na dôvody redakcie CM, ktoré pod vedením M. Chrásteka prešli roku 1852 opäť na staroslovenčinu, čiže češtinu, a zhrnuje dôvody pre spisovnú slovenčinu, na ktorej sa dohodli niektorí slovenskí národní pracovníci, napr. Ľ. Štúr a iní. Pritom vyvracia obvinenie, že prisvojením spisovnej slovenčiny by sa mali Slováci odtrhnúť od Čechov.

Jestli strana protivná chce sa pustiť s nami do ďalšieho boja, sme hotoví, prichystaní k súboju rozhodnému. A jestli potreba bude, zavoláme si na pomoc nepremožiteľnú *légiu pravdy filologickej,* ktorú si pri tomto pojednaní na arriere-gardu[1] ponechávame. Bez toho *in ultima analysi,*[2] *pravda filologická* konečne medzi nami rozhodnúť musí. Dľa mojej presvedčenosti je iste *dôvod prvší a posledný za slovenské formy a zacho-*

[5] Ide asi o *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* z roku 1826.
[6] Porov. *Hlasové o potřebě,* str. 126.
[7] Porov. str. XI *Krátkej mluvnice slovenskej.*
[1] Zadný voj.
[2] Podľa posledného rozboru.

valosti reči, pravda filologická, ktorá za ne bojuje. Jestli teda potreba bude s filológiou budeme „batériu maskovať" proti nezrozumencom našim. Víťazstva sme istí. — Ani nech nikto nehovorí: „čo by sa už to tam toľko vadil a dohadoval, veď už máme dosť tých dotázok a hádok gramatických." Odpovedám: „kysnúť a búriť sa to musí, dokiaľ sa neočistí, nesadne." A potom, dom náš predsa len my sami do poriadku priviesť si musíme.

Slabosť svoju dokazuje strana odporná tým, že sa nechce do hádok a bojov filologických pustiť a od strachu sa trasie, keď nejaké nové svetlo. jakkoľvek výborné filologické dielo Slováci na svetlo vydajú; prečo? lebo tuná vidí svoju istú porážku. Ale či bude môcť konečne sa vyhnúť nepremožiteľnej moci filologickej pravdy?

Slabosť svoju dokazuje strana odporná aj tým, že slovenské počínania naše nie už tak pričiť, ako skôr ignorovať, áno, už ak kedy vtedy *vymlúvať* začína. Ale či na veky bude môcť *ignorovať* a vymlúvať, keď my ani jej ignorovaním, ani vymlúvaním mýliť sa nedáme?

Slabosť svoju dokazuje strana odporná aj tým, keď nás svojimi fígľami usiluje roztrhať a na frakcie rozdrobiť, a keď sa teší z toho, že ešte tu i tam niektoré neznačné rozkoly pravopisné medzi nami vznikajú a jak *nevýslovná* by teprv bola jej radosť, keby sa jej pošťastilo Slovákov opäť na *bernolákistov* a *hattalistov* rozdvojiť. No ale nechže sa tak veľmi neraduje, veď my len si už usporiadame svoj dom. „Veď niet medzi nami takých svojej učenosti osoblivcov, aby čo lepšiemu prvšiemu nahľadu sa nepoddali. U nás je viacej citu a dobrej vôle, ktorá sa pod rozumenú dokázanosť rada skloní, lebo si žiada len svoj blahočin a dobrodej vo spôsobe najbližšej. A v tom jednom, čoho sa predca všetci držíme, môžu vzniknúť aj dotázky všelijaké. ďaleko to nemôže ísť, nepôjde, lebo samej tej veci *závažitosť* nedá nám ad *centrum*[3] ďaleko sa odchyľovať."

Zostaneme si my teda pri našej *opravenej slovenčine* dokud koľvek nás protivná strana neubezpečí, že naše čistoslovanské formálnosti a zachovalosti slovenčiny *úplne a dôsledne* do češtiny uvedené, preliate a *organicky vpravené* budú. Bez toho máme my dosť ešte roboty vo vlastnom dome, „Slovák sa najprv vo svojom vlastnom dome vidieť musí, aby sa druhým na ulici ukázať mohol." — Pri tom však všetkom od bratov Čechov sa my trhať nechceme, ale ani podkladať sa otrocky nikomu nebudeme. *Pokroviteľstvo (tutelam)*[4] také, ktoré by nás a naše krásy a zachovalosti slovenčiny celkom *absorbírovalo,* my nechceme. Jestli chce čeština próbu slavianskosti vydržať a do všezboru slaviančiny vstúpiť, neomylne musí svoju staršiu sestru jako sa nám vidí, matku ta popredku poslať, podľa slovenského porekadla: po staršom do mlyna. Veď jestli bratom našim Čechom niečo záležať bude na opravdovej jednote literárnej s nami, oni sami budú nás k tomu núkať, provolávať, spôsoby a výminky slušné narádzať. Posiaľ však oni mlčia. Nepchajme sa im teda, keď nás nechcejú, nepotrebujú, *ignorujú."* Nám je hlavne treba seba samých v *povinnosti slovenskej neod — a nezaznávať.*

Nám je predovšetkým treba zosilnenia sa vo svojom vlastnom dome. Čeština nám k tomu nedopomôže jako posiaľ nedopomohla — ba nielenže nedopomáha, lež „rozvodom síl našich vlastných" život náš oslabuje. — Jak omnoho jarejšie, rezkejšie, veselšie by to u nás vyzieralo, jestli by nám ešte čechisté nezavadzali. Jestli by už celý národ v opravenej slovenčine úplne zjednotený bol! — No neľakajme sa prekážok, veď to len už ide pomaly a pôjde skorej, nežli v češtine. Ale jako môže ísť, pre živého boha Vás prosím, páni čechisté, jako pôjde v češtine? vonkoncom nie, — veď práve tak

[3] Od stredu.

[4] Tútorstvo.

neišlo dosiaľ. „Verte mi, páni! že my so slovenčinou skôr k *československčine* prídeme, nežli vy s češtinou. Uvidíte!"

Dal by Boh dobrotivý, aby tento môj *Ohlas* nebol hlasom volajúceho na púšti. Nerozumiem tuná stranu slovenskú, *lebo táto so mnou úplne súhlasí, — lež stranu čechistickú*, pre ktorú a *jedine pre ňu* som pero do ruky chytil. Prosím teda všetkých, ktorí sú na tejto strane, či sú *starší, či sú vrstovníci moji, aby myšlienkam a slovám v tomto ohlase mojom vyrazeným neišli v ústrety sťa na zaťatú a zanovitú protivizeň, ale tak, ako na priateľské dorozumenie s tými, čo o veci náležite súdiť môžu, súdiť majú.* Po prečítaní a náležitom povážení tohoto ohlasu, nech sa sami dovtípia, čo *činiť majú a čo činiť najlepšie a najpotrebnejšie* by bolo.

45

Úryvky z diela „Das Slawenthum und die Welt der Zukunft" (Slovanstvo a svet budúcnosti) od Ľ. Štúra.

Úryvky uverejňujeme v slovenskom preklade podľa nemeckého vydania, pripraveného dr. J. Jiráskom a uverejnenom roku 1931 v Prameňoch USS, zv. 2, Bratislava 1931, str. 246. Jiráskovo vydanie bolo pripravené na základe pôvodného rukopisu s kritickými poznámkami a úvodom. Slovenské vydanie Štúrovho diela pripravil M. Gacek, ale hoci bolo už pred vytlačením, napokon v dôsledku vojnových pomerov nevyšlo. Naše úryvky, ktoré majú ukázať Štúrove náhľady, pokiaľ ide o rakúskych Slovanov a Slovákov, sú na str. (I.) 162—166, (II.) 169, (III.) 176—182, (IV.) 185—189, (V.) 234—235. Náš preklad je podľa nemeckého vydania J. Jiráska.

Ľudovít Štúr sa vo svojom diele *Slovanstvo a svet budúcnosti* podrobne zaoberá slovanskou otázkou so spätným pohľadom na jej rozvitie v rokoch 1848 až 1849 a uvažuje, ako by sa mali usporiadať politické pomery v Európe tak, aby slovanské národy mohli v nej žiť slobodne. Podrobuje veľmi ostrej kritike rakúsku politiku, stavia sa proti koncepcii literárnej a kultúrnej vzájomnosti Kollárovej a navrhuje politické zjednotenie Slovanov pod vedením Ruska, s ruskou spisovnou rečou, zaväznou pre všetkých Slovanov. Tento Štúrov spis, ktorý prvý raz bol uverejnený až roku 1887 zásluhou Vl. I. Lamanského v ruskom preklade, vzbudil vtedy veľkú pozornosť.

(I.) Avšak, aby sa náš život rozvíjal, aby sme v svetových dejinách získali účinok primeraný našim duševným schopnostiam a našim silám, musíme sa nakoniec dostať spod neznesiteľného cudzieho dozoru a stať sa politicky nezávislými, lebo v poddanstve má ľud ruky zviazané, jeho duch je utlačený a je vydaný stálemu nebezpečiu prv alebo neskôr zaniknúť. Okrem toho stráca každý ľud svojou politickou nezávislosťou aj svoju česť a taký, čo vždy len slúži, je dosť bezmocný a slabý, aby sa oslobodil z otroctva a takých si samostatné národoprávne osoby ani nevšimnú. Samostatné národy ako aj len také osoby môžu rátať s verejným uznaním a úctou a pretože samostatnosť potrebuje väčšina slovanských kmeňov predovšetkým, je u nás národná otázka najsmerodatnejšia, najprvšia, najdôležitejšia. Nepotrebujeme si povedať, akej mienky sú o nás iné národy,

lebo veď nás všade videli iba v služobnom pomere k cudzincom, k Nemcom, Maďarom, Turkom a Talianom a nebadali u nás úsilie skončiť tento stav. Toto sa musí zmeniť a zmení sa v najbližšej budúcnosti, ale je otázka ako? akým spôsobom si môžeme vydobyť svoju samostatnosť, a ako ju neskôr stvárniť? Vzhľadom na pomery, v akých žijeme, dá sa to dosiahnuť iba trojakým spôsobom a aj u Slovanov panuje o tom trojaká mienka: utvoriť federatívne štáty, Rakúsko urobiť strediskom všetkých západných a južných slovanských kmeňov tak, aby slovanský prvok vyzdvihnutý ako najmocnejší k vedúcej štátnej moci, štát podstatne upravil a napokon sa so všetkým pripojiť k Rusku. Toto sú tri hlavné smery, preskúmajme ich teraz jednotlive a nestranne, aby sme spoznali, ktorá z nich má najväčšiu pravdepodobnosť úspechu, ktorá najlepšie zaručuje Slovanom existenciu a rozvoj a ponecháva dejinám voľný priebeh?

Pri federatívnych štátoch, ktoré by sa dali uskutočniť asi len vo forme republík, treba hneď spočiatku vynechať Rusko a všetky kmene, ktoré či už patria k nemu alebo sú natoľko podriadené jeho národoprávne uznanej ochrane alebo jeho vplyvu, že vonkoncom nie sú vstave národne alebo politicky sa z neho vymaniť, teda väčšiu časť Poľska, takzvané kráľovstvo, kniežatstvo Srbsko, všetky slovanské kmene v Turecku, Bulharov, Slovanov v Bosnii, Hercegovine, Albánsku, teda aj v Čiernej Hore. Iba blázon by mohol uveriť, že republikánska vládna forma by si čo i len s náznakom pravdepodobnosti našla vstup do Ruska a tam by sa ujala ako prospešná, avšak to, čo Rusko nemôže vnútri svojich hraníc dovoliť, tomu za každú cenu zabráni aj v krajinách, stojacich pod jeho vplyvom. Ak teda vynecháme Rusko a jemu podriadené krajiny z tohto hľadiska, zvyšujú ešte Česko, Morava, Lužicko, Sliezsko, Poznaň, Slovensko, Halič, slovanské kmene v Kraňsku, Korutansku, Štajersku, Istrii, potom Chorvátsku, Slavónii a Dalmátsku, Vojenská hranica a srbská Vojvodina, pričom treba mať na zreteli pomery týchto krajín a kmeňov do vnútra, v ich vzájomných vzťahoch a navonok vôči okolitým národom.

Všetky tieto kmene a krajiny žijú v služobnom pomere, treba im najprv vybojovať slobodu a v tomto smere je u nich hneď nápadné, že sú vo svojom vnútri nepriateľskými živlami rozdelené do dvoch nepriateľských táborov, ich činorodé sily sú zlomené a ich ďalšia existencia je ohrozená. Česko má na svoje tri milióny Čechov viac ako milión Nemcov, Morava na svojich vyše dva milióny Slovanov viac ako pol milióna Nemcov, Lužicko má už iba 142.000 slovanských obyvateľov, všetko ostatné je už zgermanizované; pruské a rakúske Sliezsko má zo svojich dva a pol miliónov obyvateľov už sotva jeden a pol milióna Slovanov, Poznaň má v milióne Slovanov už veľa Nemcov a Židov; Slovensko je síce celkove čisté, jednako ho vonkajší maďarský vplyv a značný počet odrodilcov veľmi oslabili; slovanské obyvateľstvo Haliče, pozostávajúce z asi polpiata miliónov obyvateľov, je rozdelené do dvoch nepriateľských strán, Rusov a Poliakov a toto rozpoltenie sa nedávnou strašnou katastrofou stalo skoro nenapraviteným,[1] okrem toho sa dŕžava v nedávnom čase zaplavila množstvom Nemcov a už prv so zvlášť mnohými Židmi, ktoré skutočnosti celú jej činorodú silu skoro úplne ochromili; slovanské kmene v Kraňsku, Korutansku, Štajersku, Istrii, pozostávajúce z niečo vyše milióna ľudí, sú roztrúsené a prepchaté Nemcami a premiešané aj Talianmi; v Chorvátsku a Slavónii nedosahuje počet slovanských obyvateľov milión a nie je prosté Nemcov, najmä v mestách, a ani maďarského vplyvu sa nemôže sprostiť; Dalmátsko má pri malom počte obyvateľstva, počítajúcom niečo cez 300.000 ľudí veľmi

[1] Štúr myslí na revolučné pohyby roku 1846, ktoré viedli k tomu, že Krakovsko bolo pričlenené k Rakúsku.

veľa Talianov, najmä v mestách; Vojenská hranica počíta do svojich vyše milióna obyvateľov aj Nemcov a Rumunov a srbské Vojvodstvo, aké je ono teraz, výtvor nežnej rakúskej starostlivosti a rovnoprávnosti, svojimi tvorcami v dôsledku tejto zásady obdarené Nemcami a aj Maďarmi a má aj Rumunov. Pritom treba obracať pozornosť najmä na to, že hlavné mestá spomenutých krajín, v ktorých by sa mala sústrediť sila obyvateľstva, sú väčšinou obsadené cudzincami, i keď nie všade v celom rozsahu, menovite je tomu tak na Morave, ktorej hlavné mestá Olomouc a Brno skoro úplne pripadli Nemcom, ďalej v Lužicku a Sliezsku, kde sú mestá úplne nemecké, potom v Korutansku, Štajersku a Istrii, okrem toho, ako sme už vyššie spomenuli, v Dalmatsku a aj české hlavné mesto Praha je hojne obývané Nemcami, hlavné mesto Pozňanska vďaka úsiliu pruskej vlády stále ich priberá, ani slovenské mestá nie sú celkom prosté a aj mestá v Haliči, Kraňsku, Chorvátsku, Slavónii, ba aj vo Vojvodstve ich možno nájsť. Títo cudzí hostia vplývajú na náš národný život a našu činnosť a hatia ho nielen priamym odporom proti nášmu úsiliu, ale aj pasívnym správaním sa proti nemu, čo je tým citeľnejšie, že nám odníma najznačnejšiu časť hmotných prostriedkov nahromadených v majetkoch nazbieraných cudzincami v našich krajoch. Nemci v Čechách sa teraz pripravovali pripojiť sa k najnovšiemu hnutiu vo Frankfurte,[2] Nemci v Prahe sa síce pri českom hnutí patrične udržali na uzde, ale nevykonali nič pri ostatne veľmi nezmyselnom a nepotrebnom júnovom povstaní,[3] ba podľa možnosti vystupovali proti nemu; Nemci na Morave, v Sliezsku, v Kraňsku, Korutansku, Štajersku a čiastočne aj v Čechách vyslali delegátov do frankfurtského snemu, chceli postaviť naše kmene celkom do moci Nemcom a najmä moravské a sliezske, všetkých slovansky zmýšľajúcich prenasledovali zo všetkých síl; Lužickí i tak už celkom prepadli Nemcom; poznaňskí Nemci usilovali v každom ohľade škodiť tamojšiemu poľskému hnutiu, chytených Poliakov mučili a týrali; haličskí štvali Rusínov proti povstalým Poliakom,[4] ľud proti šľachte a vyvolali známe strašlivé vražedné výjavy; Nemci v Slovinsku a vo Vojvodine držali s Maďarmi; na Slovensku tak isto, v Chorvátsku ešte posilňovali chorvátsky ľud v jeho nečinnosti a letargii počas najnovších hnutí a Taliani v Istrii a Dalmátsku dôrazne pracovali proti pripojeniu tejto krajiny k Chorvátsku. Čo je príčinou, že najnovšie hnutia v týchto krajinách prebiehali tak nerovnomerne, či už končili žalostne, alebo mali len málo úspechu? Jednak nezrelosť kmeňov, avšak najväčšiu vinu na tom majú cudzinci a menovite Nemci okliešťujúci náš národný život.

*

(II.) Nevýhodné postavenie má Slovensko, ktorej šľachta sa v dôsledku magyarizmu celá odvrátila od svojho ľudu, s bezprikladnou zúrivosťou bojuje proti každému národnému úsiliu svojich a hromadí zločin na zločin proti svojmu ľudu; v kmeni samotnom je síce veľa sviežosti, medzi jeho priateľmi veľa nadania a schopností, ale všade chýbajú prostriedky.

*

[2] Myslí sa ríšsky snem zvolaný do Frankfurtu nad Mohanom, ktorý mal roku 1848 rozriešiť otázku nemeckej jednoty, čo sa mu však nepodarilo.

[3] Ide o júnové povstanie v Prahe roku 1848, ktoré bolo rakúskou vládou potlačené a v dôsledku toho rozišiel sa aj Slovanský sjazd.

[4] Ide o tzv. krakovské roľnícke povstanie roku 1846.

(III.) Druhá verzia pomôcť Slovanom k samostatnosti pozostáva, ako sme to vyššie povedali, v tomto: urobiť Rakúsko strediskom všetkých južných a západných kmeňov tak, že by sa ich vplyvom podstatne posilnilo v svojej ďalšej existencii. Hneď spočiatku nám načim priznať sa, že táto teória je čo možno ešte nezmyseľnejšia ako skoršia a pritom je zlá, lebo chce život našich kmeňov postaviť na úplne neprimeraný a pritom vyvetraný a zpráchnivený základ a zatiaľ čo sa opiera o niečo kladného a obklopuje sa tým so zdanlivosťou pravdepodobnosti úspechu, usmerňuje úsilia a silu kmeňov tak, že sa opotrebia a neschopní dosiahnuť kedy cieľ, sa môžu vzdať a upadnúť do letargie. Pozrime si vec bližšie! Rakúsko či Východná Marka ríšou Karolingov[5] najviac na východ vysunutá nemecká marka pre germanizovanie slovanstva bola vo všetkých časoch verná tejto svojej úlohe a pokým len bude schopná dýchať, zostane jej verná. Vznikla na nemeckej pôde, založená Nemcami, poverená nemeckou úlohou, opierajúc sa o nemecký a vždy nemecky zmýšľajúci panovnícky rod, dostávajúc z Nemeckej ríše i keď nie práve pozitívnu moc, predsa len vážnosť a tým mravný vplyv, plná historických reminiscencií a v svojej prevzatej úlohe už ďaleko pokročilá, nemôže Rakúsko nikdy prestať byť nemeckým bez toho, aby sa vzdalo samo seba. Obstáť a ostať nemeckým, zrieť sa nemectva a zmiznúť je pre neho to isté. Ale či Rakúsko celým svojím konaním nemá v úmysle zo všetkých síl podporovať germánstvo vo všetkých jeho vplyvu podriadených krajinách a či nepriviedlo jemu pripojené národy rad radom do nemeckého lona? Čo vykonalo v Kraňsku, Korutansku, Štajersku, Istrii, či nezgermanizovalo tamojšie slovanské kmene takmer úplne a nerozložilo ich nemeckými živlami? Čo urobilo v Čechách, na Morave, v Sliezsku, a to v prvej menovanej krajine za strašných ukrutností? a či to nerobí dodnes v Haliči? Či pritom nemecká byrokracia nedokázala v tejto krajine najhroznejšie masakry tamojšieho obyvateľstva a či v ďalšom neotvorila krajinu cudzincom na všetky strany? Pod čím vplyvom a ochranou sa prisťahovali do všetkých rakúskych krajín cudzí hostia a či nepodporuje Rakúsko „ťaženie na východ" dnes práve tak dobre, ako kedysi? Kto zamýšľa teraz previesť nemeckých kolonistov do Slovinska, do Vojvodiny a do Banátu atď.? A načo je toto všetko, či nie nato, aby podľa ich reči „všetky surové kmene priviedli na nemecké mravy?" So slovanskými silami, srbskými, chorvátskymi, českými atď., a najmä s ruskými ovládlo za našich dní Maďarov,[6] Talianov a aj samotných svojich Nemcov, v dôsledku slovanského vnuknutia vyhlásilo nutne rovnoprávnosť všetkých národov[7] právom i rečou a kamže viedla stokrát zdôrazňovaná rovnoprávnosť? Do jedine oblažujúceho nemeckého lona, lebo nemeckú reč povýšili na úradný jazyk, kde ním ešte nebola a ponechali ju tam, kde už predtým účinkovala v tejto funkcii, vyhlásili ju za povinný vyučovací predmet na všetkých vyšších školách pre všetky národy, kde okrem toho len výnimočne sa prednáša jeden alebo druhý predmet v domácom jazyku národa, aby tak nasypali národom prach do očú a znalosť nemeckého jazyka určili za povinnú požiadavku podľa predpisu pre každého úradníka, ba aj pre najnižšieho uličného dozorcu. Ale ani tým ešte neuspokojené Rakúsko, a najmä jeho terajší organizátori a strážcovia Schwarzenberg a Bach,[8] rozhodlo, dať Nemcom nad nami aj formál-

[5] Ostmarka bola zriadená Karolom Veľkým ako ochranné územie proti Avarom i Slovanom koncom 8. stor. n. l.

[6] V priebehu bojov proti maďarskej revolúcii.

[7] Ústava Rakúska bola vyhlásená 4. marca 1849, keď kroměřížsky ríšsky snem sa nemohol dohodnúť na svojom návrhu ústavy.

[8] Felix Schwarzenberg bol od 22. novembra 1848 predsedom rakúskej kontrarevolučnej vlády a dr. A. Bach, pôvodne liberálny viedenský advokát, ministrom spravodlivosti a vnútra.

ne právo a národy priviesť celkom pod ich moc, vstúpiť s celou rakúskou monarchiou do nemeckého Sväzu a všetky slovanské, maďarské a talianske národy ako stádo vohnať do nemeckej klietky bez ohľadu na ich historické a národné pomery, ba zásluhy, najmä posledne menovaných, a to všetko ako dôsledok vyhlásenej rovnoprávnosti a požehnania pre národy. Hoj, vy Slovania, hoj, slovanské Rakúsko! Či je ešte niekto medzi Vami taký hlupák alebo slepec, kto by bez ohľadu na celé historické rakúske konanie podľa najnovších najnápadnejších dôkazov, po tomto, pre mnohých tak strašlivom sklamaní ešte veril na slovanské alebo rovnoprávne Rakúsko? Teraz už každý, kto len trocha chce vidieť a vidí, teraz uvidí, na aké základy by sa postavil slovanský život prostredníctvom Rakúska a komu by sa zveril. Ale táto základňa, pretože je zvetralá a spráchnivelá, neznesie už nijakú ďalšiu stavbu a v tom záleží neúnosnosť, ba nebezpečnosť všetkých úsilí, ktoré by chceli Rakúsko prerobiť na slovanskú ríšu. Rakúsko prevzalo v dejinách povolanie zjednotiť kmene a národy odtrhnuté od svojho celku a spojiť vo väčšom štáte, zriadiť v Strednej Európe celok obsiahnúci všetky tieto odtrhnuté časti, kde by s odstránením všetkých skorších, nikam nevedúcich sporov a nedorozumení pokojne sa vedľa seba vyvíjali a úspešne odolali barbarskému tureckému nátlaku. Ako sa pomery v priebehu čias vyvinuli, Rakúsko stratilo svoje poslanie a vypadlo zo svojej úlohy, lebo Turkov sa už sotva niekto v Európe bojí, iná moc, a to slovanská, vzala im ďalšiu chuť na dobýjania (obzerá si ich aj denne pilne, či sú už dosť krehkí na cisársky rez), národy Rakúska, najmä slovanské sa zobudili k duševnému životu a cítia potrebu takéhoto rozletu vrúcne, preto však už tieto národy nepokladajú za potrebné dať sa ďalej viesť po šnúrke, ale chcú byť činní sami pre seba a konať vo vlastnom mene. To je príčina, prečo sa stále odpútavajú od Rakúska a oduševňujú sa želaním pripojiť sa k vlastnej národnej skupine. Nemci v Rakúsku stoja pri Nemecku a pozerajú do Frankfurtu, Taliani sa plne usilujú patriť k jednotnému Taliansku, Rumuni vrhajú pohľady do Dácko-Rumunska,[9] Maďari sa pokladajú za dosť silných, aby boli samostatní a Slovania sa svojím duchom nesú do Ruska, do jediného samostatného, organizovaného slovanského štátu, a svojmu predstaviteľovi vo svete, celkom však leteli ich srdcia k Rusku, povieme to úprimne, po najnovších trpkých skúsenostiach, po hroznom sklamaní najnovších čias.[10] Čo však takto zbýva Rakúsku? Ani len milá Viedeň, ten inak dobre vycvičený, kedysi najvernejší ľud, všetko prešlo do úplného rozkladu a pretože v rozklade už nič nemôže žiť, musí aj rakúska mŕtvola nevyhnutne, a to v nie príliš dlhom čase, podľahnúť všeobecnému osudu všetkých ľudí a štátov bez ducha a bez poslania. Pretože celosť rakúskych národov sa už k Rakúsku obracia chrbátom, v najnovšom hnutí však Rakúsko malo ešte väčšinu slovanských národov na svojej strane a predsa bolo bezmocné búrku proti nemu vypuknutú odvrátiť z vlastných síl a muselo vyprosiť cudziu pomoc a iba touto sa na čas zachránilo, je nápadné a jasné, že ak sa raz celok národov, slovanských počítajúc do toho, pozdvihne proti nemu, neudrží sa a zmizne zo zeme. Nijaká moc, ani najmohutnejšia, nebude už vstave zlepiť Rakúsko vždy väčšmi sa rozpadajúce a rozvrátené a tým menej nadýchať mu života. Čo sa raz prežilo a stratilo zmysel a význam, a to je prípad Rakúska, musí pominúť. Rakúsko prišlo pri najnovších nepokojoch pre svoju nemohúcnosť pomôcť si a pre nevyhnutnosť použitia cudzej pomoci najprv o samostatnosť, lebo teraz už sa

[9] Dácko-Rumunsko bolo myslené ako spojenie rumunského Sedmohradska s rumunskými kniežatstvami na východ a juh od Karpát.

[10] Myslí sa na revolučné udalosti a boje rokov 1848–1849.

nijako nemôže dostať spod ruského vplyvu, avšak pri opakovaní podobného, pravdepodobne oveľa prudšieho otrasu príde aj o tento zdanlivý život, ktorým ešte nateraz dýcha. Čože je to za štát a moc „prvého radu", čo sa nevie zachovať voči svojím vlastným občanom? Či má voľné ruky na vonok i do vnútra? Podľa všetkého slovanské kmene nebudú stáť pri Rakúsku, ale pravdepodobne budú činné v celkom inom zmysle, boli by padnutí na hlavu, keby podporovaním Rakúska ukuli vlastnou rukou putá pre svoje ďalšie zotročovanie, dobrovoľne by pracovali na svojom ponemčení a na vovedení do nemeckej klietky, udržovali by nezachraniteľné a pre tieto výhody by si privolali nenávisť všetkých národov. V tomto záleží práve aj nebezpečie a mimochodom aj zavrhnutiahodné pre slovanské kmene Rakúska s ich jemu poskytovanou pomocou, pričom nám ešte načim povedať, že po každom rovnakom a nepodarenom pokuse musí ich vzrastajúca sila opadnúť a napokon prejsť do apatie. Priateľ Slovanov ľútostive pozoruje, že po prežitom stroskotaní ovládla duše slovanských kmeňov v Rakúsku v dnešných časoch badateľná a všeobecná bezmocnosť. Ak však pomoc týchto kmeňov pre Rakúsko vystane, ba ak sa postavia proti nemu nepriateľsky, ako sa nedá ani inak očakávať, bude aj pomoc Ruska darovaná Rakúsku ak nie znemožnená, predca veľmi sťažená, lebo ruská vláda nebude môcť a chcieť vziať na seba veľkú mravnú zodpovednosť poskytnúť pomoc jeho ľudu, Nemcom proti Rusom príbuzným bratským kmeňom. Ako známo prišli Rusi teraz na dejisko vojny s úmyslom a z pohnútok, pomôcť nielen Rakúsku, ale aj svojim bratským kmeňom proti maďarským utláčateľom, ale keď v celom priebehu napokon zbadali, že tu ide v dôsledku rakúskej vierolomnosti jedine a výlučne o Rakúsko a Rakúšania sa chystali pozerať na Rusov spoza pleca ako na holé pomocné oddiely, prejavili Rusi sympatie Rakúšanom poddaným Maďarom a odtiahli so sotva zadržovanou zlosťou a zdvojnásobenou nenávisťou proti Nemcom. Ako sa teraz veci majú, slovanské kmene teraz, keď ich Rakúsko vodilo za nos a tak hrozne sklamalo ich očakávania, úplne sa mu odcudzili, iné zas už vopred a po ich ovládnutí, ako aj po ďalšom zaobchádzaní sa naplnili neskrotnou nenávisťou, všetci spolu sú pre nedodržanie stokrát slávnostne národom urobených sľubov nazlostení, okrem toho sú zvýšením, čiastočne zavedením nových zaťažujúcich daní, ich vyberaním a dozeraním na jednotlivca obraní o domáci pokoj veľmi obťažovaní a vo svojom vlastníctve rušení, ďalej ešte veľkou štátnou dlžobou, ktorá pri všetkom zvyšovaní daní neustále od štvrťroka do štvrťroka sa obnovujúcim deficitom stále vzrastá, ako aj nedostatkom štátneho úveru sú v ňom aj ohrozovaní, trápení rozličnými strážmi, húfom verejných a tajných policajných agentov, roztrpčení nenávidenou byrokraciou a germanizáciou, v stálom kvase a tichej vzbure proti Rakúsku, ktorého koniec je ľahko predvídať.

*

(IV.) Myšlienka urobiť z Rakúska oporný bod pre slovanské kmene v strednej Európe vyšla z hláv Čechov, menovite je výtvorom síce mnoho znalého a usadlého, ale bezmyšlienkovitého a krátkozrakého českého historiografa Palackého,[11] ktorý sa ostatne pri jej koncipovaní dal do vleku českej šľachty prívrženkyne Rakúska. Čechom sa pritom otváral výhľad na hegemóniu nad slovanskými kmeňmi v Rakúsku, ba cezto ešte aj na pretvorenie Rakúska v ich zmysle, čo by bolo nevyhnutne položilo moc do ich rúk a tak sa tejto myšlienky chopili tým viac, že aj svojím katolicizmom gravitovali k Rakúsku. Usilovali sa všemožne, aby tejto myšlienke razili medzi Slovanmi cestu a aj

[11] Veľmi ostrá, ale dosť pravdivá charakteristika Františka Palackého, ktorého Štúr dobre poznal. Tu sa naráža na Palackého austroslavistickú koncepciu.

sa im podarilo získať pre ňu tzv. ilýrizmus.[12] Tento sa síce spočiatku zaoberal s celkom inými myšlienkami, ale keď našiel u Srbov silný odpor a vyspal sa zo svojho omámenia šampanským, skrotol u Chorvátov a dal sa, nadto keď jeho niektorí vodcovia sa dali Metternichom[13] či už podplatiť alebo inak spracovať, na neho číhajúcimi Čechmi v rakúsko-slovanskej tendencii pohnúť k spolku s nimi. K tejto tendencii sa dal tým viac pohnúť, že Chorváti mali viacero styčných bodov s Rakúskom, meravú, totiž svojich privilegií sa držiacu šľachtu a katolicizmus. Tak vznikol rakúsko-slovanský, šľachtou a katolicizmom podporovaný spolok, ku ktorému pristúpilo Rakúsko, dúfajúce môcť raz vykorisťovať ho k sebaudržaniu a k výhode svojich životných otázok, ktorý však navrhli Slovania vo výhľade na lepší rozvoj svojho života za podpory Rakúska. Teraz išlo o to, kto lepšie vyskúša svoju silu a obratnosť a tomu museli, pravda, pripadnúť aj plody Spolku.[14] Keď nastaly najnovšie zmätky, našla sa prvá príležitosť dať Spolok do činnosti a tak Čechov narýchlo povolali na tak často spomenutý Slovanský kongres[15] do Prahy s úmyslom pohnúť všetkých Slovanov Rakúska k nasledovaniu českého smeru. Na kongrese boli Česi neobyčajne činní pre svoje maximy[16] a takrečeno ich nanútili svojim bratským kmeňom, hoci niektorým sa správnosť tohto postupu nepozdávala a ani sa nemohli patrične vysvetliť a osvojiť si ich pre rozpustenie kongresu v dôsledku Windischgrätzovho bombardovania, pod tlakom okolností viac mlčanlivo vyhoveli českým požiadavkám a správali sa v skoro nastalých búrkach poväčšine v tomto zmysle. Ako všetko skončilo a kto nazbieral z toho plody, vie každý. Sklamané sú nádeje, zlomené rakúsko-slovanské srdcia a pôvodca tejto politiky, Palacký, je Rakúšanmi označený za radikála a pokladaný za nepriateľa tej vlády, ktorej zo všetkých najviacej pomôhol z núdze, avšak najčinnejší muž pre tieto plány, za jasotu stotisícov na rukách prinesený na javisko činov, bán Jellachich[17] klesol na zomdleného muža, na tieň. Kamže sa podeli Vaši báni, Chorváti? Kdeže je váš mocný poľný výkrik „vivat Banus cum Croatis"? Váš banus sa sevrkol na rakúskeho byrokrata, ktorý nemá už ani toľko moci, aby napomenul mizerného žandára, keď tento rušivo zasiahne do spoločenského života a vaša pieseň onemela! Načože aj spievať? Veď i vy ste ako iní v rukách byrokratov a policajných otrokov, ktorí tiež mnoho zoberú a každé vaše slovo odpočúvajú. Takto sa teda osvedčila rakúsko-slovanská politika! ó kiež by každé separatické úsilie bolo aj v ďalšom pokryté rovnakou hanbou a nech sa rovnako potrasie! Akúže vďaku dala rakúska vláda slovanským kmeňom, ako odpovedala na jej úsilia a tisícerá obete na udržanie Rakúska? Samostatne si vládnúce národy strčila do jarma krutej byrokracie, na každý prejav predtým slobodného a nenúteného správania týchto národov nastavila tisíc uší polície, odpovedala zavedením nemeckej reči medzi tými kmeňmi, kde doteraz ešte nevládla a s jej udržovaním tam, kde ju už predtým bola kmeňom nanútila; odpovedala nemeckými byrokratmi medzi jednými, maďarsky zmýšľajúcimi úradníkmi medzi druhými, aby všade tlačila na slovanský život a aby

---

[12] Snahy po zjednotení južných Slovanov.

[13] Predstaviteľ predmarcovského absolutizmu.

[14] Spolok nemeckých štátov, v ktorom zápasilo Rakúsko s Pruskom o prvenstvo.

[15] Slovanský kongres mal urobiť predpoklady pre politickú spoluprácu rakúskych Slovanov a vyvážiť úsilia podporované frankfurtským snemom. Konal sa začiatkom júna 1848, ale jeho rokovanie prerušili júnové búrky pražského obyvateľstva.

[16] Maximum požiadaviek.

[17] Chorvátsky bán Jozef Jelačić slúžil viedenskej reakcii proti maďarskej revolúcii a Štúr ho celkove dobre charakterizuje.

ho utláčala; napadla priamo slovanské úsilia, okrem toho však zadĺžená, chudobná a bez úveru, siahla na vlastníctvo národov zvýšením daní, pričom sa ešte národy trápia „ako pri spotrebnej dani, tabakovom monopole, kolkoch atď.; na Hranici,[18] kde zostalo 24.000 vdov podľa údajov novín po vojakoch padlých za Rakúsko — a koľko sirôt, to sa ani nehovorí — zvýšila sa nadto pre tieto chudery soľná cena a napokon je jej odpoveď na obete Slovanov, menovite Srbov, v zavedených pokusoch na úniu, na úmysle Čechov, ktorí Rakúsko zachránili, v hrozných pražských rozsudkoch nad síce ľahkomyseľnými, ale takmer všetko mladými chlapcami. Toto je obvyklá rakúska vďaka! Maďari sa búrili proti Rakúsku, usilovali sa o jeho zničenie od základu, zvrhli a prekliali jeho dynastiu, nahromadili na ňu a na celé Rakúsko samý posmech a hanbu a pozrime sa, ich súdy sa skončili o rok prv ako nad ľahkomyseľnými pražskými chlapcami, o ktorých sa len hovorí, že chceli dačo podnietiť! Áno, Maďari boli druhí v zväzku na utláčanie Slovanov a odtiaľ ohľady a milosť pre nich! V štátnej rade[19] sa rozhodlo, že len nemecký a maďarský jazyk majú ostať ako diplomatické v Rakúsku pre všetku budúcnosť; všetky ostatné jazyky, najmä slovanský, hoci je majetkom 16 miliónov ľudí v Rakúsku, sa z tohto miesta navždy vylúčili; Slovanov si len ulovili a ukázali Maďarom ako strašidlo v pozadí. Ale s Maďarmi uzavretý účet sa nepodaril, lebo títo zaujatí výhľadom na jediné výlučné a nerušené panstvo napadli Rakušanov a teraz je s ich priateľstvom navždy veta! Škoda, že tento národ, ktorý odvždy patril do slovanského myšlienkového okruhu, žil so Slovanmi v susedských pomeroch a dobrom porozumení, oslepený vlastnou samoľúbosťou sa tak ďaleko zabudol a tak zlostne mohol vystúpiť proti Slovanom! Najväčší nedostatok uvážlivosti ukázal tým, že nedošiel k presvedčeniu, že len v zväzku so svojimi starými susedmi môžu i jemu svitnúť lepšie dni! Je však azda niekto zo Slovanov natoľko slepý alebo natoľko zlý, že by ešte stále myslel na výhľad na slovanské rovnoprávne Rakúsko? Čím sa stala slovanská myšlienka rovnoprávnosti v rukách týchto ľudí, je celkom jasné, ale nechajte ich, nech hanebne skončia, čo začali so zlými úmyslami! Myslíme, že aj predbojovníci slovanského Rakúska medzi Čechmi, Palacký, Havlíček atď., prvý najneprístojnejšie dezavuovaný, druhý zavrhnutý, obidvaja prirodzene za svoje úsilie v prospech Rakúska, iste už zmenili svoje zmýšľanie, lebo tamten odmietol v Prahe ďakovnú adresu mienenú rakúskej vláde ako servilizmus za seba i za rovnako zmýšľajúcich, tento však vyslovuje najsurovejšie pravdy bezohľadne do očú tejto zlej vláde. Ostatne, Palackého pred časom uverejnená školská teória o rakúskom federatívnom štáte[20] predlžuje život Rakúska najviac na niekoľko rokov. Centralizácia mu lepšie pristane a odsunie azda tento termín o niekoľko rokov, niekoľko mesiacov. Pri Palackého federácii šlo by Rakúsko v ústrety úplnému rozpadu a Metternich asi dobre vedel, čo robí, keď držal všetky národnosti Rakúska zajaté a všetkým, okrem maďarskej, ktorú nestačil ovládnuť, povolil iba malý zdanlivý život. Slovanské Rakúsko prepusťme niekoľkým českým aristokratom, niekoľkým katolíckym biskupom a ich lacným služobníkom!

*

(V.) Druhé, načo sa treba Slovanom pripraviť, je spoločenstvo literárneho jazyka, lebo kto by neuznal, že rozličnosť literatúr hatí dorozumenie, vývoj ducha, spoločné

[18] Myslí sa tzv. vojenská hranica, pohraničné územie na južných hraniciach Uhorska, podliehajúce v tom čase ešte vojenskej správe.

[19] Bol to orgán nahradzujúci parlament po jeho rozpustení.

[20] Ide o prejav Fr. Palackého z apríla 1848 v súvislosti so zvolaním frankfurtského snemu.

konanie v neobyčajnej miere? Slovania majú veľa literatúr, ale budú v stave pri svojej rozdrobenosti, najmä až vystúpia vždy viac a viac na javisko svetových dejín, vyhovieť veľkým požiadavkám ľudského vývinu? A vzhľadom na západné literatúry, na nemeckú, francúzsku, anglickú, sú všetky tieto literatúry s výnimkou významnejšej ruskej malé a zďaleka nedostatočné, nevynímajúc ani českú a pokiaľ zotrvajú v tomto rozpade, niet pre nich ani možností vykonať niečo významného, lebo aký popud majú pre svojho ducha, aké prostriedky, aký účinok dostávajú jednotlivé literatúry pri tom malom poli, ktoré zaujímajú a ako ďaleko môžu dospieť takto s ľudským vývojom? Vzájomnosť medzi Slovanmi je síce uznaniahodná a chvályhodná, ale je len malou náhražkou v núdzi a nikdy nebude môcť obsiahnuť život všetkých kmeňov. Slovania majú všetku príčinu spojiť sa v jednej literatúre a z ľudského, politického a historického hľadiska je to ich povinnosťou. O voľbe tejto literatúry nemôže byť pochýb, nechceme vec zbytočne vykrucovať. Všetky slovanské literatúry okrem ruskej sú obmedzené na malé kmene a teda malé oblasti, v dôsledku toho by mohla čo do voľby všeobecného slovanského literárneho jazyka vzniknúť iba otázka staroslovanského alebo ruského jazyka. Lenže staroslovanský jazyk ako taký už vymizol zo života, je takmer mŕtvy, nemá už ohybnosť a rozlet živého, a my potrebujeme živé slovo, ostáva nám teda ruský jazyk ako jedine schopný, lebo je jazykom najväčšieho, samostatného a široko ďaleko vládnúceho kmeňa, ktorému okrem toho prislúcha hegemónia v slovanskej národnej rodine, okrem toho je medzi všeckými slovanskými najbohatší, najsilnejší a najzvučnejší, obdarený pečaťou moci. Srbský jazyk stojí za ním v týchto vlastnostiach hneď na druhom stupni. Tým sme nepovedali, že i vtedy, až sa stane všeobecným literárnym jazykom Slovanov, by sa nemohlo hodne napísať aj v literatúre jednotlivých kmeňov, najmä v poézii atď., ale nemôžeme zostať pri jednotlivých literatúrach, lebo čo môže napríklad vykázať dánska literatúra popri nemeckej? Ruská literatúra sa odporúča aj preto za všeobecnú slovanskú, lebo sa neprodukuje v písme abecedou zobrazujúcou reč dokonale a bez hocakej výpomoci, kdežto ostatné slovanské literatúry, s výnimkou srbskej si musia núdzove vypomáhať latinskou abecedou. Nemožno od samoľúbosti ľudskej očakávať, že by sa naše kmene dobrovoľne odhodlali k tomuto veľkému zjednocovaciemu kroku a za týchto okolností sa pri cudzej nadvláde za žiadnu cenu nepresadí, táto veľká vec sa rozhodne pre blaho Slovanov až pod tlakom dôležitých politických udalostí. Zatiaľ je dobré k veci nabádať, hovoriť o nej a pripravovať pre ňu ducha.

46

Návrhy stanov Tatrína a Matice rakúsko-uhorských Slovanov.

Uverejnil B. Polla, Historické štúdie VI (1960), str. 323—324 a 333—334. Pôvodný koncept v AMS. Vynechávame úvodnú časť, ďalej §§ 7—74 a z textu stanov Matice rakúsko-uhorských Slovanov text pod bodmi 5—26.

Zaujímavý návrh stanov literárneho spolku Tatrína vznikol pravdepodobne po likvidácii maďarského boja za slobodu pričinením niekoľkých predstaviteľov slovenského národného hnutia, ktorí boli zoskupení v Pešti okolo vydávania Cyrila a Metoda. Na osnove stanov mali pravdepodobne účasť Ján Palárik, Jozef

Viktorín a Andrej Radlinský. Podľa znenia § 19 stanov mohli tieto vzniknúť pred akciou vybudovania pomníka J. Hollému na Dobrej Vode. Stanovy odrážajú úsilie Slovákov aspoň v užšom literárnom rámci postarať sa o založenie literárno-osvetovej inštitúcie, ktorej činnosť by presahovala starosť o zveľadenie literatúry a týkala by sa aj hmotného zveľadenia príslušníkov slovenskej národnosti. Táto akcia, zdá sa, neviedla k úspechu, podobne ani akcia ďalšia so založením Matice slovenskej, ktorú podnietili peštianski slovenskí kultúrni pracovníci po roku 1854, chcejúci získať pre toto podujatie bohatého advokáta štúrovca A. Vrchovského.

Stanovy Tatrína, nakoľko toho požadovali podstatne zmenené terajšie okolnosti a literárne i národnie potreby bratov Rusínov k nemu sä pripojivších a slovanská vzájomnosť, zmenili sä podstatne takto:

Najbližší zámer Tatrína[1]

§ 1. Najbližší zámer Tatrína je:

na jeho útraty i pod jeho záštitou vydávať a kde len možno rozširovať dobré nižším i vyšším duchovným potrebám slovanského národa zodpovedajúce knihy, a to v jazyku Slovákom i Rusínom vlastnom pre väčší vzrost a rozkvet literatúry slovanskej, a prostriedkom tejto šlechtiť, vzdelávať, osvícovať a oblažovať národ slovanský. Čo, aby sä dosáhlo, dá sä spisovateľom istota, že Tatrín jich diela jak len budú zdarilé, vydá na svetlo a že tiež obstará a objedná tisk i prevezme prosriedkom svojich jednateľov spolkových rozširovanie jich diel, nákladom buďto samých pôvodcov alebo jich mecenášov alebo cestou predplatenia vydať sä majúcich. Knihy na útraty i pod záštitou Tatrína vydané budú tým samým čitateľstvu ručiť za svoju vnútornú cenu a dobrotu.

§ 2. Aby ale spisovatelie slovenskí a rusinskí[2] mali tým väčšú pohnútku a pobúdku k vypracovaniu dobrých diel a aby tiež mali jakú takú náhradu značnejších nákladov na zaopatrenie knihovních a iných prosriedkov, k tomuže vypracovaniu potrebných vynaložených, pritom aby i sami čitatelia mali väčšú garanciu o dobrote kníh sebe Tatrínom podaných, úmysel a zámer Tatrína je: aby kadenáhle sä jeho pokladina (fond) tak zmôže, že on nie len že bude v stave z úrokov odtiaľ prichádzajúcich vydávať knihy, lež že hodná částka z týchto sä dá i k iným cieľom upotrebovať, aby sä táto částka obracala na odmeny za dobre vypracované spisy.

Ďalší zámer Tatrína

§ 3. Ponevádž vychovanie a vzdelanie mládeže vo vedách, umeniach a priemyselníctve v duchu národňom, jako z jednej strany napomáha dobrobyt jednotlivých občanov a tým samým i dobrobyt celého národa, tak zase z druhej strany napomáha zrost a rozkvet literatúry skrze hojnejšie podporovanie tejto, ďalší zámer Tatrína je: budúcne, jestli jeho sily postačia, podporovať mladíkov bez rozdielu náboženstva a nárečia:

[1] Niet pochybnosti o tom, že pokus o zakladanie nového Tatrína nadväzoval na Tatrín, ktorý vznikol pred rokom 1848. Stanovy Tatrína z roku 1852 majú už niektoré spoločné črty so stanovami Matice slovenskej z roku 1862.

[2] Tento pasus stanov nasvedčuje tomu, že ich autori uvažovali o úzkej spolupráci Slovákov s podkarpatskými Ukrajincami, ako máme o tom doklady u A. Radlinského.

a) v nižších i vyšších školách od 4. triedy počítajúc,

b) v umelstvách a

c) v priemyselníctve sä vzdelávajúcich, a to dlä pomery jich potrieb a peňažitých síl Tatrína.

§ 4. Mladík Tatrínom podporovať sä majúci musí byť opravdive chudobný, sirota nemajúca žádných prosriedkov k svojmu vyučeniu a vzdelaniu; musí byť oddaný, posvätený národniemu slovanskému životu, musí sä vyznačovať mravnosťou, schopnosťou, darmi duchovními a pilnosťou; musí byť od nektorého dobrodinca-zakladateľa stálca alebo jednateľa spolkového prokázanými hodnovernými pochvalnými svedectvami výboru Tatrína porúčaný. Pod opateru Tatrínovu prijatý je zavázaný každý rok zasielať správcovi výboru vysvedčenia školské, od učiteľov svojich obdržané.

§ 5. Mladík, pod opateru Tatrína vzatý, podporuje sä tak dlho, pokým sä nevyučí a do stavu jeho vlohám a náklonnosťam primeraného neprivedie, a jak dlho sä ukáže hodným dobrodenia tohoto skrze svoj poškvrnený život, skrze svoju neúnavnú pilnosť a nepodvratnú stálosť v pridržiavaní sä národu slovanského, alebo kým sä sám alebo pomocou druhých po čas svojeho sä vzdelávania dostatočne zaopatriť nemôže.

Najďalší zámer Tatrína

§ 6. Nakoľko by časom postačovali sily Tatrína, zámer tohoto je: pripravovať pomalu vznik národnieho domu, v ktorom by sä knihovna a rozličné zbierky najmä starinу platenými úradníkmi opatrovali, potom zhromaždiť pokladinu či fond, z ktorého by sä nektorí výbornejší slavianskemu živlu oddaní mužovie do služby národu najali a poriadne odmeny za vedecké i umelecké diela vystavovali a založiť vlastnú tiskárnu. Skrovný počátok všetkého tohoto urobil by sä založeniem národnej knihovný zbierky starín, ktoré by sä nateraz výboru zveriť museli, a zrídzením pokladnice národnej, čím by sä dala každému možnosť či za živa, či včas smrti svoj majetok, alebo jeho částku a svoju zbierku kníh a starín národu obetovať.

Matica rakúsko-uhorských Slavianov

Aby literatúry všetkých v Rakúskej korunnej zemi Uhorskej bydliacich slovanských kmeňov a síce: Slovákov, Rusínov a Chorvato-Srbov dajakého zdarilejšieho úspechu došla, uznalo sä od milovníkov literatúry nadrečených kmeňov slovanských za potrebné, aby sä táto vzájomne spojenými silami podporovala, tak uznieslo sä v tom, aby sä jedna všetkým hore menovaným rakúsko-uhorským kmeňom slovanským spoločná Matica založila, ktorej cieľ by byl:

1. učebné, zábavné, vedecké a umelecké knihy, s úplným vylúčením bohosloveckých, cirkevných a iných, ktoré majú za predmet výlučne náboženstvo (aby rozličnosť viery nerobila prekážku spojeniu) vydávať,

aby ale spisovatelie slovanskí mali tým vätšú pohnútku k vypracovaniu dobrých diel a čitatelia tým vätšú garanciu o dobrote kníh sebe Maticou podaných, zámer Matice ďalej je:

2. spisovateľom dávať odmeny za dobre vypracované diela, kadenáhle jej peňažité sily dopustia.

Ponevác hlavný cieľ Matice je literatúrou osvicovať a tým samým i v materiálnom ohľade oblažovať národ slovanský, ďalší zámer Matice je:

3. chudobných dobrej nádeje mladíkov bez rozdielu náboženstva podporovať

a) v školách, počnúc 4. triedy,
b) v umelstvách a
c) v priemyselníctve sä vzdelávajúcich.
Ďalej zámer Matice je:
4. pripravovať pomaly vznik národnieho domu, v ktorom by sä knihovna a rozličné zbierky najmä stariny platenými úradníkmi opatrovali. Počátok urobí sä založeniem národnej knihovny a zbierky starín, ktoré sä nateraz zveria výboru a zriadeniem pokladnice národnej, čím sä dá každému možnosť či za živa, či v čas smrti svoj majetok alebo částku majetku a svoju zbierku národniemu domu obetovať.

47

List Jána Palárika Martinovi Hattalovi o pokusoch založiť Maticu slovenskú a o prípravách na založenie Spolku sv. Vojtecha.

Originál listu v LANMP, Hattalova pozostalosť 12 M 60. Pešť 29. októbra 1857.

Palárik informuje M. Hattalu o priebehu akcie so zakladaním Spolku sv. Vojtecha, Matice slovenskej a o sporoch medzi slovenskými národovcami o umiestenie týchto ustanovizní.

Martinko, brat môj drahocenný!

Práve včera som dostal tvoj paket i s pripojeným listom. Tvoje „Slovo“[1] čítať som nemal času, za dobré však uznávam o záležitostiach v liste tvojom podotknutých pár riadkov ti napísať. Prvé je o založení narádzaného „Národnieho domu“. Snád ti už známo, že sme my (ja a Viktorín) už lanského roku a s počiatkom bežiaccho značné kroky robili o založenie Matice slovenskej v Pešti, už sme mali vytknutých jednotlivcov budúceho spravujúccho výboru údov, medzi ktorými p. Vrchovský,[2] bohatý advokát a statkár (luterán) vo velikom dome svojom priestor k budúcim schôdzkam a pre knihovnu nám ponúknul a pokladníkom spolkovým chcel byť. Vyjednávali sme teda listovne o veci tejto s daktorými národovcami, menovite s Lichardom,[3] ale všetci, a najmä tento posledný, hrozné „veto“ položili proti Pešti, žiadajúc, aby sa „Matica“ kdekoľvek indej na Slovensku, len nie v Pešti — v tomto vraj hniezde maďarizmu založila. Lichard hlavne pre tú príčinu bojoval proti Pešti, jako i Čulen[4] a Bystričani,[5] lebo im je známo, že tuná strana slovenská velikú prevahu má, ačkoľvek sme sa im

[1] Pozri o tom pozn. na str. 177, č. 3.

[2] Alexander Vrchovský (1812—1865), význačný štúrovec revolučnodemokratického zmýšľania, advokát v Pešti, kde nadobudol v revolučných rokoch 1848—1849 značný vplyv, neskoršie aj bohatstvo.

[3] Daniel Lichard (1812—1882), prírodospytec, novinár, vydavateľ kalendárov. Zvyknutý na Viedeň a Skalicu bránil sa cudzej mu Pešti.

[4] Martin Čulen (1823—1894), katolícky kňaz, pedagóg, napokon riaditeľ gymnázia v Kláštore pod Znievom.

[5] Myslí sa tým na banskobystrických Slovákov zoskupených okolo Št. Moysesa.

zaručili, že i češtinu za spisovný jazyk príjmeme atď. Po dlúhych vyjednávaniach teda dali sme im na vedomie, aby teda oni sídlo pre Maticu určili, stanovy vypracovali a žiadosť vláde predložili. Toto ich do veľkého zmätku privíedlo, lebo ani v jednom meste na Slovensku nenajšli toľko učenejších a národne zmýšľajúcich jednotlivcov, ktorí by spravujúci výbor utvoriť mohli — bo dľa zákonu spolkového údovia spravujúceho výboru na jednom mieste bývať musia. Koncčne narádzali Bystricu — čo i v porade našej prešporskej v auguste b. r. prijato jest a vypracované stanovy, jako sú ti známe.[6] Ale jako oni bočili proti Pešti, tak my teraz bojíme sa Bystrice, lebo výjmuc jedinkého Sládkoviča,[7] ktorý v Radvani býva, všetci ostatní sú čechisté.[8] A síce tým viac sa bojíme Bystrice, ponevadž v pripomenutej porade prešporskej na náradu písebnu dra Licharda v stanove o spisovnom jazyku tú zásadu chceli dodať, aby síce i čeština i slovenčina prijatá byla, ale — jestliby vraj spravujúci výbor neskorej za dobré uznal, — aby tenže spravujúci výbor medzi češtinou a slovenčinou rozhodnúť a na miesto dvoch jeden spisovný jazyk dekretovať právo mal, čo som já ale zhlasoval, — a právo to nie spravujúcemu výboru, lež všeobecnému shromaždeniu prisúdil. Čo mňa ale najviac prekvapilo pri tej porade bylo osvedčenie Hurbanove[9] a celej strany luteránskej, že on vraj je hotový od slovenčiny odstúpiť pre dobro jednoty, aby vraj nebol ustálený dualizmus, a aby vraj celý národ sťa jedno telo, jeden muž na nohy sä postavil atď. — na čo som já ale v stručnej reči potrebu slovenčiny pre náš národ odúvodnil a prítomných k tomu naklonil, aby sme od zásady svornosti neodstúpili, dokuď veda a život jednotu medzi nami neuvedie, — tak teda zostalo pri stanove, jako štilizovaný je. Vidíš, bratku, jako stojíme! Strana luteranská — snáď z náboženských ohľadov — k češtine tiahne a Bystrica je — aspoň teraz — česká: dúkladne teda sa obávame, že by sa tam narádzaný „Národný dom" v český ústav premenil a slovenčine vix in sentina esset locus.[9a] Ostatne my tuná v Pešti už sme celkom k tomu „Národniemu domu" chladní — hlavne z podotknutých príčin, ale mimo toho i preto, lebo predvídáme, že Moyses biskup sotvi dovolí, aby kňazi jeho duchovnej správe podrídení s evanjelickými ministermi sťa údovia spravujúceho výboru okola stola sedieť a verejne pred celým svetom fraternizovať mohli, — svetských ale jednotlivcov — ktorí by výbor utvoriť mohli — tam nieto. Pravdepodobne, teda z „Národnicho domu" v Banskej Bystrici nič nebude, aspoň v terajších okolnosťach nie. — Budúcnosť ukáže. S tým väčšou chuťou ale pracujeme tuná za Spolok sv. Vojtecha a preukážeme Lichardovi, že je v Pešti dosť slovanského živlu a ducha a že by tuná či „Matica" či „Národní dom" najlepšie miesto bol mával, tým viac, že sú tuná mnohí bohatí luteráni (mešťani, remeselníci, advokáti), Srbi, Česi pri úradoch, pri reálnych školách profesori, kupci, ktorí ovšem teraz pri Spolku sv. Vojtecha účasti mať nebudú pre náboženské ohľady, ale pre „Dom národní" iste by sme ich boli získali. Ale tak je, Slováci sa nedajú kapacitovať, — nuž dobre, veď ich ukapacitujeme so Spolkom sv. Vojtecha. Znáš ma, drahý bratku, čo som a znáš, myslím, i Viktorína zo strany náboženskej, ale ver mi, nič nám nespomôže, nič tak na čase nebude, jako Spolok sv. Vojtecha, ktorý hlavne my dva zakladáme. Národ musí sa za živé žily chytať, a to je náboženstvo, lebo ešte za toto je jako tako zaujatý, a úfame, že ho za túto živú žilu pritiahneme k národnosti a keď sa raz zmôže a nakoľko toľko zmocnie, potom budeme zakladať „Dom národný". My dvaja — ja a Viktorín —

[6] O týchto stanovách nevieme.

[7] Andrej Sládkovič.

[8] Nazývali sa tak slovenskí prívrženci českého spisovného jazyka.

[9] J. M. Hurban.

[9a] Rozumej, že slovenčine sotva by sa bolo dostalo miesta.

vypracovali sme program čili nákres stanov a rekurz na gubernium[10] a Jozef Barton[11] (práve včúľ vymenovaný direktor elementárnych škôl mesta Budína) nám to nemecky štilizuje. Spravili sme ho „tajomníkom spolkovým"; Ondriška[12] sme z prednostenstva zhodili (ktorým na silu chcel byť) a namiesto neho vyvolili sme *Lopušného*, univerzitného dekana fakulty bohosloveckej, nášho farára *Klempu* sme tiež získali za pokladníka — a u neho — teda v našej fare — schôdzky držiavať budeme. Na rekurz máme už podpísaných asi 90 jednotlivcov, medzi ktorými mnohí hodnostári cirkevní, a *práve dnes*, čo ti s radosťou oznamujem, *vyslali sme vyslanstvo do Ostrihomu* k primášovi o cirkevné povolenie, ktoré, keď dostaneme, hneď druhé vyslanstvo k vysokému gubernium povedeme. Vyslanstva onoho údovia sú: *Lopušný* čo rečník a farár *Klempa*, direktor *Barton*, *Radlinský*, servita *Precechtel*,[13] profesor reálnych vied *Schmidt*,[14] pešťanský mešťan a fabrikant *Zarzecky*,[15] čo údovia vyslanstva. V Ostrihome sa ešte iní k nim pripoja, menovite kanoník *Tvrdý*,[16] *Caban*,[17] *Školári a Paulik*[18] farári atď. Primášovi[19] to ovšem bude proti srsti, ale nebude môcť odolať a pri guberiume máme našich ľudí, ale ovšem i protivníkov, úfame však, že prerazíme. Ostatnie sa dozvieš z Novín.[20] Ondriško je hlavatý a všakové chyby porobil, ale velice horlivý, mnoho nás to stálo presvedčiť ho o tom, aby sme iných vyšších mužov a vôbec ortodoxných do predu tisli a my len tak zo zadku k nim sa prilepovali, atď.

Naša Concordia sa tlačí a v decembri výjde na svetlo. Česká strana velice slabo zastúpená, i článkami i odberateľmi. Z Čiech a z Moravy ani len jednoho predplatiteľa nemáme, zo Slovenska nečo vyše 300. Odomňa budeš v nej čítať jednu veselohru vo troch jednaniach s podpisom od Jána Beskydova.[21] Hodža nám velice mnoho básní zaslal, ale naskrze nepraktičné, takže ani len kúska zdeliť nemôžeme. V „povesti" od Kalinčaka[22] zle stilizovanej dakoľko omylov tiskových sa prihodilo, lebo za čas mojej nemoce z počiatku októbra korektúru viedol J. Viktorin. I od Sládkoviča bude obšírnejšia báseň.[23]

Tvoje „Slovo" sotvi budem môcť tuná rozpredať, keď také suché veci ešte naši ani nerozumejú a preto čítať a kupovať nechcú. Žiadna práca není tak nevďačná jako filologická, inšieho obsahu diela bych skorej rozpredať mohol. V Kat. Novinách budem to dielko porúčať. S Bohom!

Tvôj

Ján Palárik

---

[10] Na kráľovské uhorské miestodržiteľstvo.

[11] Jozef Barton, svetský kňaz, katechéta a inšpektor národných škôl v Budíne.

[12] Mieni sa Andrej Radlinský.

[13] J. R. Přecechtěl, katolícky kňaz a spisovateľ, žil v tomto čase v Pešti a vydával dielo Československí výtečníci.

[14] Nepodarilo sa o ňom zistiť nič bližšieho.

[15] Jozef Zarzetský (1805—?), peštiansky továrnik na zápalky, poľského pôvodu, ktorý hral význačný zástoj neskoršie v hnutí Novej školy J. N. Bobulu.

[16] Jur Tvrdý (1780—1865), nitriansky kanonik a mecenáš.

[17] Ignác Školári, katolícky farár v slovenskej obci Kesztölc pri Ostrihome.

[18] Gabriel Paulik (1818—1882), katolícky kňaz.

[19] Ostrihomský arcibiskup J. Scitovszky.

[20] Katolícke noviny.

[21] Ide o *Incognito*, najpopulárnejšiu veselohru Palárikovu.

[22] Ide o povesť s tematikou z 15. stor. *Láska a pomsta*.

[23] Milica.

48

List Jána Palárika Martinovi Hattalovi o pokusoch zriadiť Spolok sv. Vojtecha.

Originál listu v LANMP, v pozostalosti Hattalovej 12 M 60. List nemá dátum, ale je zo začiatku roka 1858.

Keď Spolok sv. Štefana v Pešti začal robiť slovenským katolíkom ťažkosti, pokúsili sa ich predstavitelia o založenie slovenského kultúrneho spolku na náboženskom podklade. Podali ostrihomskému arcibiskupovi memorandum v tejto veci, ale nedostali vybavenie.

Priateľ môj drahocenný!

Myslím, že ti nebude nemilo, keď sa s príležitosťou touto trošku listovne pozhovárame. Prima persona ego[1] teda najprv nečo o mojej osobe. Od polovice novembra až do konca decembra minulého roku bol som ťažko nezdravý a k posteli pripútaný, teda práve v ten čas, keď sa Concordia[2] tlačila, ktorá, že predca s novým rokom svetlo božie uzrela, jedine môjmu priateľovi Viktorinovi poďakovať sa musí. Táto dlhotrvajúca choroba budiž mi i vymluvou, že som ešte výtisky tvojho „Slova"[3] (výjmuc dva) nerozpredal, aniž dielko to jako si mä požadoval, v Katolických Novinách obecenstvu slovenskému neporúčal. To by však, myslím, i zbytečné bolo bývalo, bo jestli oznámenie o ňom v „Cyrillo-Methode" a pochvalná recensia v „Slovenských novinách" národovcov našich k zaopatreniu si toho dielka nepohne, tak i já bych darobne harangiroval. Darmo je, Slováci naši ešte tak ďaleko nepokročili, aby filologické diela náležite oceniť vedeli, ledva že s velikou biedou dáky praktický spis si zaopatriť odvážiť sä môžu. K. p. z „Concordie" vytlačiť sme dali 500 výtiskov, a kdo vie, zdaliž nám nepodpísané výtisky (asi 200) mole nezožerú. Z Čiech sme nemali ani jednoho podpisateľa, z Moravy tiež nepamätám, kdo vie, či sä tých pár výtiskov, ktoré sme do Prahy a do Brna poslali, rozpredá? Hľa, taká je naša vzájemnosť slovanská! Mohol by si azdá — jestli za hodno uznáš — pár slov o našej „Concordii" v nekterom časopise českom prehovoriť. „Lumír"[4] nás velice chladno odbavil! Abych sä ale k tvojim nerozpredaným výtiskom navrátil, odpíš mi, či ti ich mám nazpiatok poslať, čo by ti len zbytočné útraty narobilo, bo já som za tých 11 výtiskov porto bol platil 45 kr. str. Jestli privolíš, odovzdám ich tu v Pešti daktorému knihkupcovi do komisie a potom to v „Cyrillo-Methode" oznámim, že je dielko to i tu v Pešti u toho knihkupectva k dostaniu.

Teraz ešte i o tvojej osobe. Tvoje vyznačenie kroz rimského pápeža, ktorý ťa za jakéhosi Quirita[5] vymenoval, velikou radosťou nás prekvapilo. Prekvapilo, hovorím, nie preto, jako by ocenenie tvojich zásluh neočakávané pre nás bolo bývalo, lež preto,

---

[1] Po prvé moja osoba.

[2] Literárny almanach, ktorý vydal Palárik spolu s Viktorínom roku 1858.

[3] Ide o Hattalovo vydanie *Slova o polku Igorově*, ktoré vyšlo roku 1858 nákladom B. Tempského v Prahe.

[4] Bol to zábavno-literárny časopis český, ktorý začal vychádzať od roku 1851 v redakcii F. Mikovca v Prahe.

[5] Ide o pápežské vyznamenanie Hattalovo — členstvo v Academii dei Quirito.

ponevadž už i Rím zaslúžilých našich mužov sebe všíma. A toto bolo pre nás neočakávané. Keď si už teda raz na tú hodnosť povýšený, nože sa teda primlúvaj za Slovanov u najsvätejšieho otca, aby i nás už prijal do kráľovstva svojeho.

Ešte nečo o tretej osobe. Sem patria mnohí, k. p. Ondriško Radlinský, ktorý svojou slávo-chtivou sebeckou nemúdrou taktikou celú záležitosť nádejného Spolku sv. Vojtecha špatne kompromitoval. Následkom jeho nemúdrych článkov v Cyrillo-Methode bez nášho porozumenia uverejnených, primas dal velice neprajnú odpoveď písebnú na našu petíciu, zjavne pohaniv nemierne a prepjaté počínanie Radlinského v záležitosti tejto, a radiv nám, aby sme sa ku Spolku sv. štefanskému[6] pripojili, ktorému nariditi chce, aby sa on (svätoštefanský spolok) o vydávanie slovenských katolíckych spisov postaral. Následkom tejto nepríznivej odpovede primasovej Lopušný a Klempa[7] — hlavní matadóri — nás opustili, namrzení už i tým, že ich Radlinský v podpise pod programom v „Cyrillo-Methode" uverejnenom svojej správcovskej hodnosti sebe osobovanej nemúdro subordinoval. On, pravda, teraz Lopušného a Klempu zradcami menuje, ale že sa tak stalo, on sám zapríčinil. V tomto veci položení Radlinský chcel všetké naše akta biskupovi Moysesovi poslať a prosiť ho, aby on ten spolok v Banskej Bystrici založil; od čeho sme ho ale odhovorili a tú radu mu dali, aby sa on najprv pre svoje hlúpe tláchaniny pred primasom ospravedlniť snažil a potom, aby sa mu dúrazné Memorandum zo strany výboru písalo a na povolenie žiadaného Spolku sv. Vojtecha dolichalo. Toto poslednie Memorandum já som vypracoval, ale latinsky zase tej hlúposti sa dopustil, že nedal som Memorandum kroz cudzú ruku prepísať, lež on ho sám prepísal so svojou vlastnou rukou. Primasovi alioquin nenávidenou. Na memorandum toho primas nám nedal ešte žiadnej odpovede, ale čujeme, žeby už bol náchylný spolok ten nám povoliť, keby sme iného muža na čele mali. Radlinský ale nedá sebe povedať, už sme sa mu dosť, i Viktorin i já, natrúbili, on ale hotový bol nás z nestálosti obviňovať atď. Slyšíme, že je už primas odhodlaný spolok ten povoliť, ale nie v Pešti, lež dakde indej, k. p. v Trnave. Čo z toho vypáli, uvidíme.

Iného ti nemám čo písať. Jestli sa ten Vojtech nepodarí, potom sa budeme starať o založenie „Národnieho domu",[8] dobre by bolo, kebys vo feriach na pár dní k nám prišiel, aby sme sa s tebou poradiť a zabaviť mohli. Zdel nám tvôj úsudok o našej „Concordii", ale nebuď prísnym literkárom, bo vtedy, viem, bys nás hrozne pre daktoré chyby gramatické a pravopisné vymydlil. Druhý raz nám to snadnejšie pôjde. Dobre sa maj a nezabudni na nás!

J. Palárik

49

Úvaha J. D. Makovického „Jakými závodmi poistilo by sa krajom tatranským výživa taká, aby úbohí Slováci neboli nútení z väčšieho dielu chlieb svoj v cudzine žobrotou vydobývať?"

---

[6] Spolok sv. Štefana bol založený roku 1847 ako literárna spoločnosť na vydávanie kníh. Neskoršie vydával aj časopisy, napr. Katolícke noviny.

[7] Fr. Lopušný (1813—1874), veľkovaradínsky kanonik. — Šimon Klempa (1811—1904), katolícky kňaz, vydavateľ Katolíckych novín v päťdesiatych rokoch 19. stor.

[8] Išlo o stredisko katolíckych Slovákov v Pešti.

Uverejnil PŠL, roč. I, č. 28—29, str. 237—238, 242—244. Budín 16. a 26. decembra 1859.

J. D. Makovický (1818—1884), najprv učiteľ v Liptovskom Mikuláši, potom evanjelický farár v Ružomberku, zúčastnil sa súbehu vypísaného KN v dôsledku úvah Jána Palárika a iných, hľadajúcich príčiny a pramene zaostalosti slovenského ľudu. V odmenenej rozprave, uverejnenej v CM, roč. IX, č. 2, str. 3—8 z 2. januára 1858 J. D. Makovický, skúmajúc z obmedzeného triedneho hľadiska príslušníka slovenskej maloburžoázie a jej potrieb slovenský národný život a jeho vývin, zisťoval, že príčinami duchovnej a hmotnej biedy slovenského ľudu sú predovšetkým biedne zriadené školy, zle platení, a preto v núdznych pomeroch žijúci učitelia, nedostatok národnej literatúry, nepravá vzdelanosť, nerozvité časopisectvo a kníhkupecké podnikanie, neprajnosť sveta, nedostatok kupectva a priemyslu, prílišné pitie pálenky. Makovický vo svojich náhľadoch a kritike bol teda značne závislý ešte od štúrovského ponímania slovenského národného života a nevidel korene jeho zaostávania a nedostatkov na základe hlbšej analýzy v skutočných príčinách, akými boli napr. veľmi pomalé odstraňovanie zvyškov feudalizmu, nedostatok kapitalistického podnikania a pod. Nápravu vidí Makovický predovšetkým v zriaďovaní škôl a v rozvoji vzdelanosti a obchodu. Makovický vrátil sa k nadhodenej problematike v ďalšej úvahe, ktorú uverejňujeme. Navrhuje zriadiť národný výbor, ktorý by mal na starosti potreby národa, organizáciu plánovitého vysťahovalectva Slovákov na Dolnú zem, založenie hospodárskeho spolku pre pozdvihnutie roľníctva pod Tatrami, zriadenie remeselníckych základín, zakladanie priemyslu a zveľadenie národných a priemyselných škôl. Hoci sa Makovický podstatnejšie priblížil k sociálnej a ekonomickej problematike slovenskej, jednako jeho názory a návrhy nie sú domyslené a nezodpovedajú potrebám Slovenska v danej situácii.

I tak, kto že má pečovať v lone Tatier o to, aby ubohí Slováci neboli nútení biednym, nevýdatným spôsobom chlieb svoj v cudzine si vydobývať? O to by mal pečovať:

Národný výbor, ktorý by bdel nad potrebami národa. Národný výbor? usmeje sa nepriateľ a neprajník náš, hovoriac, kde že máte spojidlo národnie, ktoré by tenže výbor utvorilo? Kde že máte vysoko postavených a súcich mužov na to? No, už jakokoľvek, len sa nesmej z biedy našej, ale radšej žehnaj a chváľ namáhanie i vôlu našu, lebo len zlostník sa zo psoty smeje. — Pravda síce, nemáme spojidla národnieho, ktoré by nám bolo ohnivým stĺpom vo tmách našich; pravda, nemáme mecenášov, ktorí by kroky naše podporovali, pravda, že nemáme ohniska, pri jehož vatre by sme sa zohrievali; pravda, že nemáme srdca, t. j. ústrednieho mesta, skrze nej by krv národnia prebiehala, — avšak máme mužov v cirkvi vysoko postavených, máme mužov na to súcich, máme verných národovcov v kňažstve i učiteľstve a meštianstvo. Z týchto by sa mal utvoriť výbor onen, nemajúci na zreteli odchylnosti náboženské, lež jedine d o b r o, š ť a s t i e a b l a h o národa. Istá vec, že by sa veru na čelo takého výboru musel postaviť nejaký vysokopostavenec, lebo na nás nízkopostavencov, a čo by naše zámery od zlata čistejšie boli, čo by sme šlechetnými úmyslami všetko prekonali a krv našu na zveľatok národa obetovali, na naše slovo nízkopostavených nik nič nedá. Nesnadný

síce úkol, nájsť muža, jenž by sa za povrhel sveta, totiž za Slovač, zaujal, jenžby naproti mocnému prúdu protislovenskému plával, jenžby sa musel opásať trpezlivosťou a nedotknuteľnosťou naproti šípom do neho namiereným, ničmenej ale, „má Bôh cesty zo všetkých ciest a prostriedkov tisíc", i nám pomôže a preukáže muža, ktorý by sa už raz naozaj za národ náš zaujal, ktorý by, opustiac svet a jeho radovánky, jedine národu opustenému slovenskému na službu sa posvätil. Ani sa nenazdáme, v ktorom drieme túžba naša a len čaká na príhodný čas i príležitosť, aby sa ukázala vo svojej jasnote, aby sa preukázalo to, že i vec opovrhnutá, ale spravedlivá svojich hrdinov a zastavateľov má, a že, čo je u sveta sprosťáctvom, to je Boha múdrosťou.

Že by vys. vláda výbor odobrila, potvrdila, o tom najmenej nepochybujem, lebo toho sme všetci presvedčenia, že vys. vláda vždy tak ide, aby národom pod jej berlou žijúcim „dobre" bolo, že sa teší z blahobytu obecného, že je ona na to, aby potrebám národným pomáhala, dobre vediac, že blahobyt národov je dobrobytom jej. Takýto tedy vys. vládou vďačne potvrdený výbor, preukazoval by nemalú službu nielen národu, lež i samej vys. vláde, poneváč by ju z času na čas o potrebe národnej tej lebo onej upovedomil, poneváč by jej predostrel v skutočnej barve záležitosti slovenského národa, a síce záležitosti nutné, uskutočniť sa mohúce, neprehnané, neprepiate. Tento výbor po celom Slovensku rozvetvený, bdel by jako anjel strážca nad Slovenskom, mal by svoj „samostatný časopis", skrze ktorý by všestranne pôsobil, na všetko dozeral, dobré napomáhal, zlé karhal, o potrebách národa by sa dozvedal, rany odokrýval, lieky pripravoval atď. Menovite by tenže výbor obracal zreteľ svoj:

1. *Aby sa ľud náš z času na čas vysťahoval.* Skúposť pôdy, ako sme už podotkli, nevyživí obyvateľstvo na Slovensku, ba pochybujem, že by aj po zdvihnutí hospodárstva, po nastalých hospodárskych opravách, vyživiť mohla. Teraz ku pr. žije na jednej štvor. míle v Liptove 1840, v Oravsko-Turčianskej stolici 1995, vo Zvolenskej 1963 duší. Keď ale od ornej zeme odlúčime veľkánske naše vrchy, doliny, tedy je div divový, jakým činom predca tak môže žiť ľud náš z tej piade zeme, jako žije? Aby tedy ľud náš, ktorý pri svojej chudobe veľkú plodnosť dokazuje, nemusel toľme biednym spôsobom chlieb si vydobývať v cudzine, cieľu primeraná vec by bola, aby sa z času na čas vystehoval. A kam? Kamže inde, nežli buď na „dolniu zem" v Uhorsku, buď do Ruska, kde ohromné stepy úhorom ležia, buď aj do Siberska, kam by sa nekoľko miliónov vystehovalcov spratalo, a predsa by ešte rajských zemí vždy prázdnych ostávalo. Nerozumieme však Sibír večným snehom pokrytú, ani Kamčatku, nie, lež kraje s Čínou hraničiace, kde sú kraje krásne, teplé, všelikú živnosť, a síce v hojnosti, podávajúce. Ale, či by sa ľud náš dal na vystehovanie? Myslím, že áno! Hovorí sa síce, že jako vták bez povetrnej priestory a jako ryba bez volnej vody by nemohla žiť, tak Slovák bez svojich vrchov. Áno, rád vidí Slovák svoje grúne, svoje skalisté balvany, ručaje, poľany a nedovšetko svoju rodnú chatrč, chalupu. Čoby jako dobre bolo inde, doma mu je i pri psote najlepšie. Túži on, idúc do sveta za grošom, túži po svojich horách tak, jako túži jeleň po zelenej paši a horňom ručaji, čiže horskej bystrine, túži a vzdychá za svojimi a modlí sa za nich, aby sa jim „dobre" vodilo, aby jich zdravých pri živote našiel. Ba tak je milý Slovákovi domov, že odchádzajúci šuhaj „na vojnu" odberá sa od nemých chalupy stien, od stajne a stodoly, od rolí a zahrady i od svojeho statku, roniac pritom slzy až do zájdenia sa. Či tento Slovák, ktorý tak lopotne a mozolne svoj chlieb vydobýva, že kosí trávu a obilia vo vrchoch príkrych, strmých a s nebezpečím života sváža dolu do dolín seno i obilia, či sa tento Slovák vystehuje inam? Áno, tak myslím, vystehuje sa na „dobrý spôsob". Musel by onen národný výbor vyprostredkovať najprv istú zem, istý kraj, — musel by ľud náš poučiť,

že sa i tam dá žiť tak, jako aj tu, alebo lepšie, ľahšie, že i tam môže tie obyčaje, zvyky zachovávať jakokoli aj tu, že tou istou rečou, v tom istom náboženstve, ktoré má, môže a bude oslavovovať Boha i prosiť ho za všelijaký dar, musel by vymôcť dovolenie od vys. vlády, musel by ho opatriť cestou a nadovšetko o peňažitú výpravu pečovať, lebo bez peňazí nikde nič. Biedny ľud je každej vláde len na obťaž, na ťarchu, preto by aj vys. vláda naša dľa svojej laskavosti vďačne ľudu nášmu, keby sa toho potreba videla, ku „riadnemu" vystehovaniu pomáhala, poneváč by tak i ľudu dobre urobila, i sebe ťarchu oblahčila.

Terajšie vystehovanie rodín len na verím boha nestojí nič. Vynde von z dediny, popredajúc svoj „úžitok", voslep. Príde do zasľúbenej „dolnej zeme", za malý peniaz málo poľa kúpi a do začiatku hospodárstva mu sotva čo zvýši. A toto sú hľa potom žobráci, nemajúci iba svoje ruky, dokiaľ jim zdravie slúži, ktoré jich na krátky čas pred konečným hladom zachovávajú. A tomuto zlému by taký výbor predišiel, vypraviac vystehovalcov poriadne do nového domova. Zrak svoj by onen výbor obracal po:

2. *Na pozdvihnutie roľníctva pod Tatrami.* Trebárs by sa roľníctvo netušeným spôsobom u nás zvelebilo, predca by nevyživilo celé obyvateľstvo, avšak zveličené hospodárstvo otvorilo by istý prameň majetku, takže by sa zbožia (obilie) o mnoho menej, nežli teraz, z iných strán privážalo. Že by sa ale roľníctvo pozdvihnúť mohlo, že by náš roľník neúrodnej, skúpej zemi a studenému podnebiu o mnoho výdatnejšiu úrodu vynútiť mohol, to stojí, to je vec istá. Ale jakým spôsobom sa k tomu prichytiť? Onen výbor by vyprostredkoval u vys. vlády dovolenie na Spolok hospodársky medzi Slovákmi a zriadil by ho tak, jako sa sluší a svedčí, i jako potreba pre Slovensko vyhľadáva. Vydával by hospodárske noviny alebo by skrze svojich faktorov odporúčal české p. dr. Kodymom[1] výborne redigované, usporiadal by čo rok v inej stolici výstavu hospodárskych strojov, plodín, statku atď., určil by, dľa síl, odmeny pri výstavách, vzal by do svojej opatery štepárstvo, aby sa raz už holé, neúrodné, mnoho sto a sto jutár obsahujúce stráne ovocným stromovím alebo aj divým posadili, ošatili; stál by na tom, aby sa hospodárske opravy do skutočnosti uvádzali, vždy však s vyskúsenou skúsenosťou a s primeraným ohľadom na Slovensko, dal by si záležať na tom, aby sa nekde v strede Slovenska hospodárska škola so vzorným hospodárstvom založila, do nejž by rolnícki synovia snadný prístup mali. A že u nás opráv hospodárskych treba, to veru nik neodškriepi. Robí sa v poli, na lúkach i doma tak, jako za starého sveta sa robilo. Potrebu takéhoto spolku cíti jedenkaždý precítlejší Slovák a túži po ňom, jako hriešnik po zmilovaní, túži, len keby niekdo začal. Slovenské noviny vo Viedni koľkoráz poukázali na zvrchovanú potrebu takého spolku, ale hlucho, pusto, nemo ešte v národe našom. Voľako sa nemôže rozkývať, rozhľadieť, trebárs svet vo svetle stojí. Tak mocne, tak tuho kráča hospodársky priemysel svetom, toľko nových vynálezov a vynálezov užitočných, dobrých, toľko poľahčenie sa vymyslelo v hospodárstve a Slovák nič a nič, len si drieme, len spí, len si nedôveruje, jako keby práva na novoty nemal, jako keby bol odsúdený večne v starobe dávnovekej ostávať, hniť. Áno, Slovák nerád sa lúči so starootcovským, lež rozlúči sa, nech len úžitok, osoh novoty v oči padne. A národný výbor, utvoriac spolok hospodársky, mohol by celý národ, jednak pomocou jednotlivých faktorov, jednak pomocou Novín, k opravám hospodárskym doviesť. Ináčej porady neviem, a čo by aj bola nejaká iná porada, jestliže sa na základe spolku hospodárskeho zakladať nebude, tedy dľa nej všetko len zdĺhavé, ťarbavé pôjde, poneváč exempla trahunt.

[1] Ide o Hospodářské noviny, časopis c. k. vlastenecké hospodářské společnosti české a jejich filiálních spolků, vydávaný od roku 1854 raz týždenne. Ich redaktorom bol dr. Kodym.

Tenže výbor by pôsobil po

3. *Na pozdvihnutí remesiel.* Idú síce naši šuhajci, naučiac sa remeslo, na vandrovku, lež nie každý ide ku prameňu, z nehož by sa pramenistej vody napil; mnohí sa tára kade tade po nepatrných kútoch, nazdávajúc sa, že je vandrovka vandrovkou, keď čím ďalej od domu odíde a keď za tých pár rokov v svete pretára. Nie tak; vandruje ten múdre, ktorý nebehajúc z Kocúrkova do Kocúrkova, ale u výborného majstra svoje remeslo za dlhší čas pilňuje, ktorý sa do veľkých miest má, s pevným však predsavzatím, že sa mravne nepokazí — a hľadí nie len, aby sa v svojom remesle zdokonálil, aby sa s pokrokom svojeho remesla oboznámil, lež aj inými, vo veľkom meste na porúdzi stojacími prostriedkami svojho ducha osvietil, vzdelal, obohatil, tedy namiesto toho, aby v nedeľu a v pondelok darobníkoval alebo hrdlo prelieval, zabáva sa čítaním užitočných kníh, ide do spolku, v ňomž by sa niečo pekného naučil, dá pozor na beh sveta, navštívi aj všelijaké sbierky, jako ku pr. obrazárne, pitevné muzeum, sbierky starožitnín, sbierky umeleckých výrobkov, neopominie groš svoj na obozrenie všelijakých výstav vynaložiť, slovom, pripraví sa tak, aby, keď sa na Slovensku osadí, o pár rokov on sám rovnomieru držal. Robili to naši šuhajci takto síce, ale, tých je náramne málo; veliká väčšina len po starom vandrovala, a tak, prišedšia zo sveta, nevediaca s riekou času plávať, za mladi, o pár rokov po svojom navrátení sa, zostarla, nezahospodáriac si na starě, pozdnie časy ničoho, biedne živorí, klatbu na časy uvaľujúc. Toto však len mimochodom rečeno. Onen výbor založil by „r e m e s e l n í c k e z á k l a d i n y" alebo „z á l o ž n é k a s y", nimiž by jednotlivým, poriadneho, mravného života a usilovným remeselníkom pomáhal, založil by periodický spis priemyslový, alebo by skrze svojich faktorov možno odporúčal P o s l a z P r a h y, znamenitě p. Belákom redigovaného,[2] ktorý totiž celú svoju silu i lásku pozdvihnutiu remesiel atď., venuje, napomínal by remeselníctvo, aby spoločnými silami pracovalo, ukazujúc, že len tak možno v terajšom čase niečo vykonať, založil by v hlavnom meste každej stolice spolok, ktorý by šuhajcov na remeslo odhodlaných, menovite siroty, jestližeby sa pri nich duševné dary spozorovali, do veľkých miest ku poriadnym majstrom dával, a tam by skrze svojich ľudí na jich držanie sa dohliadal, jako aj buď šatstvom, buď peniazmi pomáhal a domov sa navrátivším do začiatku dľa malého úroku istiny požičiaval. Ba aj na to by zreteľ svoj obrátil onen výbor, že by remeslá, ešte na Slovensku len po rúznu sa nachodiace mladíkom odporúčal, aby totiž to, čo sa v cudzine vyrába, doma vyrobiť sa mohlo.

Náš národ je spôsobný do všetkého a tak i do remesiel, len jich pozdvihnúť. Prečo by sa tokárstvo na Hačave[3] nemohlo v dokonalosti povzniesť? Prečo by beharovské husličky, fajky bukovianky nemohli z veku detinskosti pokročiť? Ba mohol by sa slovenský výrobok zdokonáliť, len mu námeru dať, len ho podporovať, len mu ukázať cesty, po ktorých by kráčal. Mnoho remeselníckych výrobkov privážа sa na Slovensko z ďalekých svetových miest, čo by ale prestať mohlo, keby naši remeselníci s duchom času alebo radšej s módou kráčali, a celou mocou ducha i tela na remeslo svoje sa dávali.

Úlohou národnieho výboru by bolo po

4. *Pozdvihnutie alebo radšej založenie priemyslu vo veľkom.* Ja som síce nie zastavateľ fabrík, ponevádž v nich telo i duch delníkov krpatie sa, hovädí sa, níži sa, a nech sa odpredaj výrobkov buď skrze vojnu, buď inými nehodami najmenej zarazí, zastane, hneď sú delníci najväčšej biede a psote vystavení, nemajúci žiadneho výdelku. Mohlo

[2] Bol vydávaný od roku 1857 a zastavený roku 1861. Redaktorom bol Václav Belák.

[3] Gemerská obec v okr. Rožňava.

by sa síce tomuto zlému odpomôcť, keby podnikatelia boli ľuďmi, keďby totiž srdce mali na pravom mieste. Mohlo by sa, hovorím, odpomôcť, keby podnikateľ založil pri fabrike *„robotnícku kassu"*,[4] do nejž by každý robotník týdenne nutným spôsobom zo svojej pláce (mzdy) na čas buď nemoce, buď hladu, buď staroby odložiť musel s tým doložením, že mu od týchto vkladov isté úroky rásť budú a že je i sama istina dostatočne zabezpečená; keby podnikateľ založil školu pre dietky delnícke, alebo aspoň na tom bol, aby školu buď dedinskú, buď meštiansku, jestli sa fabrika tam nachádza, nutne navštevovať museli, keby príbytky pre robotnícke rodiny boli zdravé a k tomu i plat slušný. Avšak takáto ľudskosť málo pri ktorej továrni stanuje, zväčša sú delníci sami na seba zanechaní, v opilstve, v biede telesnej i duševnej živoriaci. Čože ale robiť, keď je inakšie nie? Trebárs továrne majú svoju zlú stránku, predsa sa jim dobrá odoprieť nemôže. A krom toho, ktože zastaví tok času? Kto sa rieke priemyslu oproti postaví? Veru nik; zachvacuje on svojou neodolateľnou mocou všetko a čo sa mu protiví, to miaždi nemilosrdne, to drví jako mlynský kameň zrno.

Národný výbor uspôsobil by dokonalý alebo aspoň možný opis celého Slovenska z ohľadu prírodných darov, aby sa vedelo, kde, na ktorej strane priemysel s dobrým prospechom osadiť sa a konať môže. Ukázal by, že sa tam a tam bane na krásny mramor otvoriť, tam beloba hotoviť, tu kamenné uhlie dobývať, tam plátnotkáčstvo alebo súkenníctvo provodiť dá a môže, slovom, šiel by na ruku majetným, na Slovensku sa ubytovať chcejúcim podnikateľom, najmä ale národným Čechom,[5] ktorí i lásku braterskú k nám majú i reč našu tak, jako svoju rozumejú. Usporiadal by tenže výbor po predchádzajúcom vládnom povolení spolky účastinárske s neveľkými, nám primeranými vkladami, dal by vyučiť šuhajov nektorých v technických vedách skumne (theoretične), iných zase vo fabrikách výkonne (praktične), aby potom, keďby sa nejaké podujatie založilo, naša svojeť tam vývodila a všetko svedomite, obozretne ku cti a k osobu národa spravovala. Uviedol by tenže výbor nový ruch do terajšieho nevýdatného priemyslu, zveličil by ho, tu radou, tam skutkom.

Len praktického rozumu, len náležitý rozhľad do prírody božej a — odokryjú sa poklady v Tatre dosiaľ Slovákom neznáme, ba oživia sa i skaly mrtvé, keď sa k nim zblíži rozum a ruka obratná, ruka však nekalabná[6] nech sa nepriberá, lebo, jako inde nerozum zle pochodil, tak by sa mu i tu vodilo.

Za cieľ svojho všestranného účinkovania položil by si národný výbor, aby

5. *Pozdvihnul kupectvo*, a to síce vo všetkých jeho odvetviach. Na Slovensku veľmi málo spolčených kupectví vidíme, mimo Židov, ktorí si od dávna osvojili výpoveď: spojenými silami sa mnoho vykonať dá. Slovák ale len o samote kupčí, a preto nejde mu tak, jako by mu malo ísť, lebo viac rúk verných viac urobí, viac očú dozeravých viac vidí, viac rozumov premyšľajúcich viac vyhúta. Ba tak sa vidí trudnej mysli našej, že jestli kupectvo z rúk Slovákových do rúk židovských tak prechádzať bude, jako teraz prechádza, že o nekoľko rokov len kde tu bude trčať kupec Slovák. Už teraz ohromnú väčšinu kupectva prevzal žid; — kupčí on s drevom na Váhu, s bryndzou, kožami a kožkami, s plátnom, rascou, horcom, vlnou, pálenkou, vínom, octom, so strižným a zámorským (Colonial Ware) tovarom; on podujíma veliké špekulácie, medzi iným podujíma štrkovanie ciest, stavanie mostov, štátnych budovísk, on má výhradne v rukách svojich všetky krčmy a hostince na Slovensku, len on výnde s osobom v prenajatých panstvách (árendách), on už i kúpele, mýta podujíma, slovom; nieto

[4] Ide o svojpomocnú ustanovizeň, zneužívanú často kapitalistickými podnikateľmi.

[5] Autor má na mysli tých Čechov, ktorí sa neexponovali pre Bachov režim na Slovensku.

[6] Ide o veľkého českého prírodozpytca Jana Ev.Purkyně.

obchodu, v ňomž by žid nebol. Prečo to Slovák nerobí? Voľakedy Slovák vo všetkom tom bol, ale sa dal pomaly skrze žida vytisnúť. A prečo sa dal vytisnúť? Preto, ponevádž Slovák nenie tak vytrvalý, jako žid, nenie spokojný s tak malým zárobkom, prospechom jako žid, ktorý hovorí: častý groš, väčší groš, t. j. čím viac raz obráti do roka istinu, trebárs i s malým osohom, tým väčší zárobok; — nenie tak podujímavý jako žid, nevie si tak vyrátať jako žid, nenie tak pružný v dopisoch jako žid, ktorý o pár dní prv poštou zvie, jako čo sa vo svete špekulujúcom robí, jako ktorý tovar stojí, nežli sa to Slovák z viedenských novín dočíta, nevie spády vo veľkých mestách, kde, v ktorom kúte by lacnejší tovar dostal, jako to robí žid, nechápe tak chytro okolnosti času, jako žid, nevie sa tak ľahko, rýchle odhodlať ku tomu lebo onomu podujímku, jako žid. Nieto tedy divu, že židia Slovákov v kupectve napredujú, že jim z rúk výnosné zárobky jeden za druhým berú, lebo si ani práce, ani ustávania, ani poklonkovania nesťažujú, neľutujú. My to síce židom za zlé mať nemôžeme, lebo žijú jako môžu, jako sa jim dá, avšak keby ten zvyšok z kupectva bol v rukách národa, skrze to by národ bol náchylnejší ku vzdelanosti a osvete, lebo by mal odkiaľ slovesnosť napomáhať.

Trebárs je toto „smutná nôta", ničmenej Slovák, keby mal jakú takú spolkovitosť a — spolčiac sa ku cieľom kupeckým, keby mal prísnosť v zapisovaní príjmu a výdavku, keby mal jakú takú vonkajšiu pohnútku k obchodu, pevne verím, žeby pred jeho obchodom židia umlknúť museli, čo niektoré, slovenských kupcov príklady radostne dosvedčujú. A ku spolkovitosti by onen výbor dopomáhal nie len svojím časopisom, lež skrze svojich údov, ukazoval by cestu, po ktorej by Slováci všelijaké podujímky podujímať mohli, aby jeden druhému pomáhali, vospolok sa podporovali, ceny všelijakého tovaru si oznamovali, menovito, mali by precitlejší kupci na Slovensku do vzájomného dopisovania vstúpiť, tovar, ktorý v kraji ide, si odporúčať, jeden druhému pomáhať. Nadovšetko ale vyprosriedkoval by onen výbor filiálnu h y p o t h e k á r n u b a n k u, z nejž by sa poriadnym obchodníkom vypožičiavalo.

Konečne úlohu svoju národný výbor by dovŕšil skrze to, keby zrak svoj obrátil po

6. *Na pozdvihnutie i národných i priemyselných škôl.* Čítajte, drahí bratia Slováci, čo Englicku na nohy pomohlo, a uvidíte, že školy priemyslové. My Slováci, trebárs by nám jakokoľvek dobre veci šli, nikdy toľme nezbohatneme, jako Engličania, lebo mora nemáme, ale si ani nežiadame toľkého zlata, lebo záhuba Englicku jedine z bohatstva povstane. A strany toho, žeby sa národ náš medzi vrchami bydliaci a lepšie sa majúci nekedy pokazil, zmalátnel, aspoň ja najmenej sa nebojím. Nemyslím si ja ale priemyslové školy jedine materializm rozširujúce, o vyšší let ducha nedbajúce, nie, ale si myslím na dobre zriadených školách národných dali by sa postaviť priemyslové, duchom náboženským vedené a nie do hrubého materializmu zanorujúce školy. A národný výbor by na tom pracoval, aby sa národnie školy usporiadali, kde mnoho detí, tam o dvoch, troch učiteľov viac zadovážilo a títo učitelia aby o mnoho viac predmetom naukovým vyučovali, nežli sa to dosiaľ na biednych normálnych školách robí. Menovito museli by byť mimo náboženských, predmety priemyslové zastúpené, zvlášte v mestečkách, aby mládež naša, vyndúc zo školy, už pevný základ mala a v nedelných školách na spôsob anglických zriadených, ďalšie sa osvecovala. Hlavné priemyslové školy by boli na celé Slovensko dosť dve, také totiž, jako to v Prahe vidíme, kde sám slovutný dr. Ján Purkyně[7] správu až do nedávna viedol. Z takýchto škôl vyšedší mladíci nezakrpneli by, neskrpateli by viac na duchu, ale svižnou peruťou ducha napomáhané, zdvihli by sa nad každodennosť a národu svojmu krajšiu, veselšiu budúcnosť by pripravovali. Áno, veselšiu, lebo dosavádne školy — výjmuc onú opravu, ktorá sa od pár rokov tu i tam v školstve stala — neveselo nášmu národu hrali.

III

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ HNUTIE V OBDOBÍ MEMORANDOVÉHO SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO ZHROMAŽDENIA

50

Ďakovná adresa budínsko-peštianskych Slovákov diakovskému biskupovi Jozefovi Jurajovi Strossmayerovi vo veci zastúpenia záujmov slovenskej národnosti v rozmnoženej ríšskej rade vo Viedni.

Uverejnil dr. Andrej Radlinský v Tatrane, letopise pedagogickom, vedeckom, národnom, hospodárskom, literárnom a zábavnom. Kalendár na rok obyčajný 1861. V Pešti a Budíne 1861. Str. 226—227.

Medzi predstaviteľmi slovenského národného hnutia, ktorí žili v Budíne, v Pešti, ale aj na iných miestach Uhorska, a zástupcom chorvátskeho národného hnutia vo viedenskej ríšskej rade Jozefom Jurajom Strossmayerom, biskupom v Diakove, rozvinula sa po likvidovaní bachovského absolutizmu veľmi úzka spolupráca. Jej cieľom bolo informovať biskupa Strossmayera o stave slovenského národného hnutia, ktoré nemalo v ríšskej rade žiadneho priameho zástupcu, súčasne ale predkladať mu aj požiadavky, ktoré mohol uplatniť pri pripravovaných štátoprávnych úpravách v prospech Slovákov. Žiaľ, nemali sme možnosť sa s väčšinou dokladov o styku predstaviteľov slovenského národného hnutia s biskupom Strossmayerom zoznámiť pre ich neprístupnosť. Biskup Strossmayer použil niektoré informácie predstaviteľov slovenského národného hnutia a aktívne ich uplatňoval aj v zasadnutiach ríšskej rady, žiaľ, vcelku bez pozoruhodnejšieho výsledku. Ďakovný list budínsko-peštianskych Slovákov biskupovi Strossmayerovi podpísalo 70 predstaviteľov národného hnutia z rôznych vrstiev, duchovní, učitelia, lekári, lekárnici, právnici, priemyselníci, obchodníci a remeselníci. Biskup Strossmayer sa neskoršie ozval na tieto ohlasy slovenského národného hnutia, upozorňujúc jeho predstaviteľov na niektoré vážne problémy uplatňovania ich požiadaviek.

Vaša Excelencia!

Mračná nepriaznivých osudov ležali na Tatrách, pod ktorými v Uhorsku už vyše tisíc rokov žije orbymilovný pracovitý kmeň náš slovenský; hroziac sa zatôniť a jestliby možno bolo, roztroskotať jeho národný byt, avšak mračná tieto už sa tratia a slnko rovnoprávnosti národnej nad obzorom našej milej vlasti uhorskej prebleskovať počína — a silne úfame, že sa konečne aj náš opustený národ slovenský lepších časov osvety a vzdelanosti národnej dožije. Túto potešnú nádej vzbudzujú v nás zvlášte rázne slová, ktoré Excelencia Vaša vo Vysokej rade dňa 21. júnia[1] tohoto roku za práva národnosti

[1] Ide o prejav Strossmayerov, ktorý mal vo viedenskej ríšskej rade ešte pred vydaním tzv. Októbrového diplomu, a to dňa 21. júla 1860 spolu s rumunským zástupcom patriarchom Šagunom. Obidvaja odpovedali na predchádzajúci prejav člena ríšskej rady Majlátha, ktorý sa vyjadroval v prospech práv maďarskej úradnej reči v Uhorsku. Majláth sa vyslovil proti mienke cisára Františka Jozefa, ktorý sa 1. júna 1860 vyslovil za rovnoprávnosť všetkých kmeňov

našej slovenskej milostive pozdvihnúť ráčila, stanúc sa tak horlivým zastupiteľom a obrancom národa nášho slovenského. Slová tie Excelencie Vašej boli iste každému Slovákovi sťaby zo srdca vyňaté a preto vzbudili v nás city najvrelejších vďakov a najhlbšej úcty naproti Excelencii Vašej, o čom listovne Excelenciu Vašu poučiť za sladkú povinnosť si pokladáme.

My Slováci síce v politickom zmysle Uhrami sa byť cítime, nakoľko meno toto všetkým občanom našej Uhorskej krajiny bez rozdielu národnosti je vlastné a povšechné, zahrňujúce v sebe Maďarov, Slovákov, Rusínov, Nemcov a Rumunov, ktorí v krajine tejto od 800 rokov až do nedávno minulých časov v najväčšej svornosti a v požívaní jednakých práv spolu žili a takrečeno jedno telo politické, jednu vlasť tvorili, medzitým nechceme a nikdy nedopustíme, aby meno toto bolo s menom Maďara stotožňované a k odnárodneniu kmeňa nášho slovenského nadužívané. My pri najúprimnejšej zaujatosti našej za blaho národa nášho slovenského a slobodný vývin národnosti našej chceme mať rovno Maďarom zachránený, majúc k tomu rovné právo jako Maďari a Nemci a súc presvedčení, že každé odnárodňovanie toho, buď toho kmeňa jedine demoralizáciu, nepokoj, nesvornosť a tým záhubu štátu napomáha, naproti tomu národnia osveta a vzdelanosť rozličných kmeňov tú istú vlasť obývajúcich celku nielen na škodu byť nemôže, lež k blahobytu a rozkvetu všeobecnému byť musí. A preto nespokojnosť naša najvyššieho stupňa dosiahla, keď sme videli, jako sa všemožne pracovalo z jednej strany na germanizovaní, z druhej ale na zmaďarizovaní národa nášho slovenského, navzdor všetkým zásadám rovnoprávnosti národnej, na papieri napísaným a toľko razy najvyššími cisárskymi slovy potvrdeným.

Sláva teda Excelencii Vašej, že ste v najzvrchovanejšej potrebe našej slobodné slovo za ubohých, opustených, utlačených súkmenovcov svojich tam u vysokého miesta prehovoriť ráčil. Slávne meno Excelencie Vašej ligotať sa bude v dejepise národa nášho a my hrdí na toto sa budeme hýbať k životu, ku ktorému nám Vaša Excelencia pomocnú ruku podať blahovolila.

Vyslovujúc najvrelejšie vďaky odporúčame i naďalej šľachetnému súcitu a blahosklonnosti Vašej národ náš slovenský, zvlášte tieto jeho potreby:

1. Zavedenie slovenských učebných kníh do elementárnych škôl,

2. Naukozdelný jazyk v gymnáziách banskobystrickom, štiavnickom, nitrianskom, levočskom, prešovskom, trenčianskom, skalickom, potom i v reálkach a preparandiách slovenský a obligátny predmet vo vyšších triedach náuku reči slovenskej i českej, i obidvoch literatúr.

3. Akadémia právnická slovenská, z ktorej by vychádzali mužovia v reči slovenskej vedecky vyučení, národu slovenskému láskou oddaní a za advokátov, súdnych a politických úradníkov preň súci, ktorížto by ako takí úrad svoj medzi Slovákmi dľa predpisu vysokého nariadenia ministeria práv a vnútra od 23. júla t. r. náležite plniť mohli.[2]

žijúcich v Rakúsku. Viedenské Slovenské noviny ohradili sa tiež proti Majláthovým výrokom, považujúc ich za škodlivé a nebezpečné. Pozri o tom bližšie SN, č. 74, roč. 1860 a ich prílohu Světozor, č. 53 z 3. júla 1860.

[2] Spomínané nariadenie určuje používanie reči v súdnej a administratívnej praxi v Uhorsku. Slovenčina sa má používať pri úradnom rokovaní so stránkami, a to ako písomnom, tak aj ústnom v týchto stoliciach: Pešť-Pilišská, Békéšska, Csanádska, Ostrihomská, Bratislavská, Oravská, Turčianska, Tekovská, Veľko-Hontianska. Liptovská, Novohradská, Hornonitrianska a Dolnonitrianska, Zvolenská, Trenčianska, Spišská, Šarišská, Gemerská, Malohontianska, Abovská, Turnianska, Zemplínska, Užská, Šopronská, Mošonská, Baranská a Železná.

4. Učený spolok literárny pre ďalší zrost a rozkvet literatúry slovenskej.
5. Slovenská reč na sboroch obcí, okresov a stolíc slovenských.
6. Namiesto českých slovenské preklady zákonov a všetkých nariadení vládnych.
7. Samostatné politické noviny slovenské, bez akých sa náš život národný slobodne pohybovať nemôže.

Keď naše najvrelejšie vďaky a tieto naše nevyhnutné potreby a spravedlivé žiadosti pod milostivú záštitu a ochranu k rukám Excelencie Vašej pokorne skladáme, s najhlbšou úctou sa podpisujeme

v Pešt-Budíne, dňa 1. augusta 1860
Excelencie Vašej najponíženejší služobníci[3]

51

List M. Št. Ferienčika J. M. Hurbanovi o politických pomeroch na Slovensku pred vydaním Októbrového diplomu.

Pôvodina listu v pozostalosti J. M. Hurbana v AMS, fasc. M. Št. Ferienčik. Brezno 18. augusta 1860.

Autor, zdržujúci sa v Brezne, bol dobre informovaný o politických pomeroch Uhorska i Rakúska, a to najmä prostredníctvom Št. M. Daxnera. Informuje J. M. Hurbana, ktorému navrhuje niektoré opatrenia v boji proti maďarským unionistom v ev. a. v. cirkvi, ďalej založenie slovenských politických novín, za redaktora ktorých chce mať Št. M. Daxnera, zdržujúceho sa v tom čase ešte vo Veľkom Kállove v Szabolcsskej stolici.

Priateľ môj drahý!

Zprávy Tvoje o Viedni mi veľmi vítané boli, tým viac, že doplnili to, čo nám Lojko[1] len stroho a nesystematicky zdeloval, tak sa ale zdá, že dosiaľ žiadne výsledky sa nazjavujú, všetko spí a toto večnô, nekonečnô očakávanie, to búrenie, neistota, horšie je ako nepríjemná istota. Je to pravda, že tí páni vo Viedni vtedy posielajú kepeň, keď prestalo pršať. V Niregyháze zabránili konvent,[2] keď už bol vydržaný, v Štiavnici zabránili inkvizíciu,[3] keď už dokonaná bola. A čo bude vstave silu neprajnej stránky zlomiť, ktorá si zo svetkých, cirkevných a svatých zákonov a predpisov žarty a smiechy strojí? Ja myslím len dáky nový výjav, ktorý velikosťou svojou tým pánom koncept zmätol a duchov zaujal. Zkadiaľ tento príde alebo prísť má, neviem. Z Viedne? Možno, ak

[3] Mená jednotlivých podpisovateľov neboli uverejnené.

[1] Ide o G. H. Lojku-Tisovského (1843—1871), ktorý v tom čase študoval právo na viedenskej univerzite.

[2] Pozri o tom bližšie Št. M. Daxner, *Po roku 1849*. SP, roč. XII, str. 394 a n.

[3] Štiavnickou inkvizíciou treba rozumieť odpor maďarských evanjelikov prijať na návrh farára J. M. Seberínyho ev. patent z roku 1859.

sa vonkajšie záležitosti priaznivo usporiadajú, a ak len ku Teplici, Varšave[4] dôjde? a V. vláda z ohľadu vonku uistená bude, ale nie, V. vláda nás opustiť musí, a dobre, lebo je už čas, aby sme prestali na cudziu moc sa opierať, a sami zo seba aj dač vyviedli. Ja viem, že snaha naša nikdy proti vláde čeliť nesmie, ale ani nebude, lebo aby sa to stalo tým samým by sme nad sebou výrok vypovedali. Lež opierajúc sa o samých seba, budeme my podporou vlády. Keď teraz od nej silu čakajúc sme jej na ťarchy a ona z milosti na nás ohľad brať musí. Ale kde tu silu dostať? Chýry napospol tie sa nesú, že i tí, čo dosiaľ s nami boli, teraz nám chrbty ukazujú a proti nám zbroja. Je pravda, že ich postavenie v tomto okamžení oveľa priaznivejšie je ako naše, lebo v tomto čase nieto ľahšej veci, ako nedúveru oproti vláde zbúdzať. Náš ľud sám v dobách týchto tak je ohromený a predesený, že ani k povedomiu neprichodí a agitátori sú spôsobní ľudia, tí mu k nemu ani nedajú prísť. I kto je toho vina? Ľud sám? Nie, ľud je dobrý, zavedený. Vina padá na tých, ktorí sú a boli jeho vodcovia, jeho učitelia a hlavne kňazi, kňazi. Človek by plakal nad postavením nášho kňažstva, nad zrízením ich, na tom kazení všeckej dúvery, vážnosti, nad tým, čo sa s ním deje a ako oni to trieźlivo nesú, ako sami tomuto démonovi pomáhajú, ako sami na seba smeti, neúctu a hanbu mecú a kydajú.

Smutné je to, že po desať-dvadsať ročnom úradovaní tento skrze nich vychovaný ľud im ani za mak viery nedáva a viac verí ľuďom, hotujúcim mu ich skazu. Smutnejšie ale je to, že kňazi sami úrady svoje hanobia a v poslech uvádzajú. Nemesis prísť musela a z bojov týchto vyjdú očistení a oslávení tí, na ktorých škvrna nájdená nebude. Beda ale tým, ktorí časy tieto pripravovali a ich osud zaslúžili.

Možno, že sa klamem, ale ja mám nádeju a vieru pevnú, že tento náš ľud, ktorý teraz tak ohromený je, ktorý bez myšlienky slepo nasleduje zvodcov svojich, príduc až ku samej prepasti prečíti, zastane a spýta sa v duši svojej a teraz čo? Poobzerá sa dookola a rozvažujúc svojím zdravým rozumom situáciu, prebudí sa k životu a následok toho bude, že tých, ktorým dnešká hosanna kričí, zajtra kamenovať bude. Časy tie sú nie ďaleko a že prídu, verím pevne. Ale čo to osoží? Časy hynú a sú nenavrátiteľné. Opozícia sa ako dáky cerberus[5] organizuje, do hŕby zbija, keď my v tichosti a pokoji zostávame. Verím, Milko,[6] s Tebou, a viera moja živá, nekonečná je, že bez dopustenia božieho sa i toto nedeje, že Kristus pevne riadi veslo cirkvi svojej a ju do prístavu pokoja a slávy doprevodí, ale nie je dostatočnô len veriť, treba i čin, lebo viera bez skutkov je mŕtva. A povedz mi, čo sa u nás robí, aby sa tomuto prekazilo? Spoliehame sa na V. vládu, ruky na kríže preložené, čakáme oslobodenia zvonku, keby bolo treba vlastné sily napnúť, vyvolať a boj duchovný v mene božom a s pomocou božou započať.

Pokojne hľadíme, ako v Pešti Sekáča[7] preto, že je kalvinista, za superintendenta vy-

---

[4] Narážka na pripravovanú schôdzku cisára Františka Jozefa s ruským cárom Alexandrom II. a s Bismarckom, na ktorej sa mal dohodnúť spolok rakúsko-prusko-ruský proti Taliansku a Francúzsku. Stretnutie sa konalo v októbri a skončilo sa pre Rakúsko neúspešne. V dôsledku tohto neúspechu rakúskej diplomacie došlo potom aj k vydaniu Októbrového diplomu, upravujúceho štátoprávne pomery v habsburskej ríši.

[5] Podľa rímskeho bájoslovia bol to trojhlavý pes strážiaci vchod do podsvätia.

[6] J. M. Hurban.

[7] Ide o superintendenta, zvoleného roku 1860. Bol známy svojou náklonnosťou vytvoriť úniu medzi kalvínskou a ev. a. v. cirkvou v Uhorsku.

volili, lež čože osoží protestácia Podhradského?[8] Sekáč i Torkos[9] sú vyvolení a kto sa obzrel na tú protestáciu? Či Mádayho superintendentstvo je odpoveď na to? Veď i tento i Zsedényi slovensky neznajú? A nie je to satira, toto superintendentstvo na celú cirkev? Zato človeka, lebo len zato, keď človek tento, ktorého postava tiež je irónia na vážnosť superintendenta, ešte v cirkvi krížom slamy nepreložil, biskupom menovať, že zločin spáchal, a že ho spáchal, dosvedčujú súdy,[10] že pre zločin odsúdený bol, a cestou milosti je prepustený. Teda cirkev proteguje zločincov, teda zásluha v cirkvi je zločin? Nie je to hriech cirkev tak znížiť a na najsvätejšom takú satiru spáchať? A toto sa všetko deje verejne, pred celým svetom a nikto proti tomu hlasu nedvíha. Či V. vláda takéto voľby uznáva, ich potvrdí? No, je to neodstupná logika doplnených činov, lebo ľudia títo sa hneď i inštalujú.

Diviť sa budeš, prečo ja toto všetko Tebe, ktorý to lepšie znáš ako ja i považiť i oceniť, spomínam, ktorý nad skutky týmito želieš viac ako ja, ktorému skutky tieto ošklivosť pôsobia. Ja ti to teraz rozpoviem. Spomínam to preto, lebo k prekazeniu tohoto dľa mojej mienky len jeden spôsob jesto, a ten je: do života uvedenia a uskutočnenia 16 punktov brezniauskeho protokolu.[11] Voľba Mádayho a Sekáča by veľkou pomocou k tomu bola. Mádaymu jeden priateľ hneď o konvente miškovskom komusi sem písal, že majú superintendenta, ale obce že nie sú jednomyseľné. Tedy nedúvera už tu. Počať a pôjde to v mene božom.

Otázka povstáva, ako by sa punkt tento najsnadnejšie previesť mohol.

Ja myslím takto: Podhradský v novinách[12] nech si za motto položí prevedenie 16 punktov atď., každý článok nech tým končí, či to patrí k nemu lebo nie, ako voľakedy Cato: Censeo Carthaginem esse delendam.[13] Tým by sa vec v patričnej pamäti držala, rozširovala, ľud sa o tom dopočul, rozmýšľal a pripravoval by sa.

Potom by sa mali články v tomto ohľade písať. Prečo sa toto osamostatnenie žiada. A tu by sa malo vysvetliť, ako cirkev od časov maďarizácie padla, čo z cirkvi, konventov atď., porobenô je, školy na čo sú obrátené, pospomínať a dodať, že tomuto nákazu zachovanie cirkvi, mravnosti len tak možno prekaziť, keď sa slovenská cirkev osamostatní, lebo i tak Maďari, že sú kalvini. To by bolo dobre a v brošúrke vydať, po cirkvách rozposlať a potom výbor k tomu určený by mal vyvolať cirkve slovenské, či sa k tomuto priznávajú a osamostatnenia či žiadajú. Keby len dvadsať cirkví to chcelo, tieto cirkvi nech sa vyhlásia ako slovenská cirkev, veď ostatné časom k nim pristúpia, keď ich svet naučí, čo je nevera a kalvinizmus.

Kuzmány je v Bystrici, kedy sa do úradu uvedie nič neviem.[14] Bolo by to ale treba.

---

[8] Pozri o tom *Otvorený list Dôstojnému P. J. Székácsovi, super. okolí Bánskeho,* uverejnený v Evanjelických cirkevných novinách, roč. I, č. 12, ktoré redigoval t. č. v Pešti.

[9] Ide o radcu pri uhorskom miestodržiteľstve v Budíne.

[10] Narážka na súdne rokovanie proti niektorým predstaviteľom ev. a. v. cirkvi, ktorí boli pred levočskou sedriou súdení a odsúdení roku 1860 pre známe demonštrácie proti ev. cirkevnému patentu. Medzi odsúdenými bol aj K. Máday, neskorší superintendent.

[11] Ide o uznesenia dištriktuálneho konventu, ktorý sa konal v Brezne.

[12] V Evanjelických cirkevných novinách.

[13] Navrhujem, aby Karthago bolo zničené.

[14] Narážka na inštaláciu K. Kuzmányho do úradu patentálneho superintendenta so sídlom v B. Bystrici, ktoré sa uskutočnilo, aj keď Kuzmány sám veľmi nedôveroval v úspech svojho poslania, keďže považoval uskutočnenie ustanovení cisárskeho patentu o úprave záležitostí ev. a. v. cirkvi v Uhorsku v tom čase už za veľmi oneskorené.

Bol i tu, ale veľmi málo hovoril, a tak sa mi zdá, že o svojom postavení sám ako o neistom rozmýšľa. Teraz vraj poučenia o patente píše.[15] Dosť neskoro, a čo by to osožilo teraz, tiež nechápem.

Dľa Pesti Naplóva od 18. či 19. júla do banského superintendentálneho konventu k zvoleniu superintendenta aj kalvínov povolali, dobré by bolo i to náležite využiť.

My rozvažujeme často tu, ako by bolo možno politické noviny založiť a kde? A usmysleli sme sa na tom, že v Bystrici, keď už táto má byť centrom života nášho. Ale ako, kde kauciu, kde redaktora vziať? Marko[16] sľubuje každoročne 50 zl. redaktorovi i na kauciu dačo. My zase chceme, aby on bol redaktor, a tak hádam už i písal za advokáta do Bystrice.[17] Čo ty myslíš v ohľade tomto? A keby sa o tom i inde rozmýšľalo a písalo. Tak je to zle, že nič nevieme jeden o druhých.

Že sme adresy na Strossmayera a Sagunu poslali, i na ministra spravedlnosti,[18] to vieš, i Nitrancov sme oslovili, či poslali, neznám, písali sme na Roya.[19] Dobre by bolo, keby to zo všetkých strán bolo zišlo, aby tí páni vedeli, že sme tu.

Marko píše, že Ti je nie vstave teraz poslať svoj dlh, bude sa ale usilovať tých pár zlatíkov na stranu odložiť. Nuž mu len pozhov.

Moja žena, ktorá sa vodou i so mnou lieči, volá ma do kúpeľa, a to pol hodiny chôdzi. Teda dosť na dnešká, budúcne hádam ešte čosi. Ak chceš, píš skôr, aby som zvedel Tvoje myšlienky, a tak doplňoval moje. Služby Tvojej panej a požehnania na celý dom.

S Bohom! Tvoj Fero

52

List M. Št. Ferienčika J. M. Hurbanovi o pripravovanom memorande „Hlas zo Slovenska" a o politickej situácii pred vydaním Októbrového diplomu.

Originál listu v pozostalosti J. M. Hurbana v AMS, fasc. I, 243. Brezno 1. septembra 1860.

M. Št. Ferienčik informuje J. M. Hurbana o pripravovaných akciách najmä o vydaní memoranda Št. M. Daxnera vo forme *Hlasu zo Slovenska* a o potrebe vydania politických novín pre Slovákov.

Priateľ môj drahý!

Tu Ti posielam to memorandum.[1] Prečítaj si ho a pošli ho čím skôr biskupovi.[2] Ak máš čo dodať, len to ťa prosím, urob, aby ho čím skôr dostal, lebo veliká potreba ho je a tak žeby sme dosť zavčas s ním dobehli. Naši a Bystričania[3] sú tej mienky, aby

[15] Ide o neveľký spis vydaný pod názvom *Lidu evanjelického augšpurského vyznání v superintendenci prešpurské upřimné a věrné poučení o cis. král. Patentě vydaném 1. sept. 1859.* Vyšlo v B. Bystrici 1860.

[16] Ide o Št. M. Daxnera.

[17] Do B. Bystrice zamýšľali slovenskí vlastenci sústrediť v tom čase všetky národné akcie, a tak aj vydávanie politických novín.

[18] Ministrom spravodlivosti bol v tom čase gróf Fr. Nádasdy.

[19] Ide o Augusta Roya, ev. farára na Starej Turej, kde umrel r. 1884.

sa ihneď tlačiť dalo, a tak originál k tomuto cieľu je tu zadržaný. Ja som síce, čo sa mojej osoby týka, nie tej mienky a síce preto nie, lebo sa nazdám, žeby bolo dobré ho zdokonaliť a tak vydať, ale potreba tu naostatok i nedokončenô dielo nám teraz veľmi pomôže. Jedno je ale, za čo bojujem, aby sa pôvodina slovensky vydala a nemecky ako preklad.[4] Uvidím, či s mojím náhľadom zvíťazím, alebo prepadnem. I Markova žiadosť je, aby sa slovensky tlačilo najprv. Chcú ho Viktorínovi cieľom tlače poslať.[5] Nakoľko sa pamätám, tento pán sú veľmi vrtkavý chlap a ja nemám veľkú v neho dúveru a račej by to Jozefovi Podhradskému[6] v Pešti zveril a dostávam i nahľady našincov na svoju stranu, lebo aby mal tento rukopis skapať, ako kedysi list S. K. od Vozára,[7] to by večná škoda bola a za to bych len do istých rúk rukopis zaslať rád. Zle je to, že sme roztratení a ani sa neznáme, lebo tí, čo boli, už zase kepene premenili, hrom im v materi, a nevieš ani na koho sa spustiť. Ten Tatrín, ten Tatrín,[8] to je refrain, bez ktorého sme roztratené ovce bez košiara, a ktože nás do hrby vženie, ak dáky spolok nie? Veď len povedz, či máš skade by impulz vyšiel? Vy máte s cirkvou plno roboty, my sme len rabi bez významu a ani nesmieme, ostatné je roztratenô po svete, že ani archanjelská trúba by nás do toho nezohnala. My tu robíme, čo môžeme a ďakujeme bohu, že sa nám darí. Zo všetkých strán vraj biskupovi adresy zbierali, ako aprehensie,[9] ešte vraj formuláre písať, akoby sme mysleli, že iní nevedia ničoho napísať. Je to malomyselnosť a zase nadutosť našich ľudí. Náš bystrý zámer, ktorým sme sa im len na ruku ísť a oznámiť, čo sme písali, chceli takto prekrúcať, takto za zádrapku ohovárania použiť a hádam zásteru vlastnej lenovosti a slabosti, aby sa potom, keď nič neurobia, hovoriť mohli, že sme ich obrazili, že preto nerobili. Bedač! veď ja veru nedbám, keď mendíkmi čosi napíše, nech je to len k veci a ho vďačne podpíšem, lebo z každého jarka tečie voda, ktorá more morom robí.

Teraz zbierame na pomník[10] a úfame sa do sto zlatých zobrať. Pravda, je to málo, kde treba tisíce, ale babka k babce a dá boh, že i naďalej to ešte prejde. Dobre by bolo zbierky této i u Srbov a Chorvátov zaviesť, veď on i u týchto bol persona grata,[11] aby zostal dáky fond na nekonečné veky po ňom, ktorý by sa s tým túžobne čakaným Tatrínom spojiť dal.

Voňahdy som Ti písal, neviem, či si dostal list lebo nie. Mrzelo by ma, aby bol dakde krk zlomil, lebo som tam všeličo pohovoril o cirkvi, ktorej som kňaz, ale stav

---

[1] Ide o memorandum, ktoré pripravil Št. M. Daxner ve Veľkom Kállove po rozhovoroch so svojím priateľom Edmundom Kállaym pre potreby členov ríšskej rady, rokujúcej o štátoprávnych zmenách. Pozri B. Polla, *Ku genéze Daxnerovho Hlasu zo Slovenska*, HŠ, III, str. 346 a n.

[2] Juraj Strossmayer v Diakove, ktorý vo viedenskej štátnej rade mal hovoriť aj za Slovákov.

[3] Myslí sa tým na breznianskych a bystrických slovenských vlastencov okolo J. Čipku a Št. Moysesa.

[4] Daxnerov *Hlas zo Slovenska* bol vydaný v oboch rečiach, slovensky a nemecky.

[5] Slovenské vydanie vyšlo u Trattnera-Károlyiho v Pešti roku 1861.

[6] Bol evanjelickým farárom v Pešti. Žil v rokoch 1823—1915. Redigoval aj Evanjelické cirkevné noviny v rokoch 1860—1861 v Pešti.

[7] Nevieme, o aký list išlo.

[8] Literárny spolok, založený roku 1844, o obnovenie ktorého išlo.

[9] Vzchopenie sa.

[10] Išlo o pomník Ľ. Štúrovi.

[11] Osoba vítaná.

kňažstva sa ma tak dotýka, akoby i ja bol údom jeho, a bojím sa, že pádom terajším padneme veľmi, a že sa podľač, ktorá teraz pre kus chleba sama seba šlape, byť by Herkulesove sily máme, sa nepozdvihne. Keď ale príde pád, akéže výroky vynášať bude? Aspoň u mňa by veľmi málo spravodlivých bolo.

Ak podpisov viac potrebovať budeš, rozličným perom a černidlom všetkých nás známych popodpisuj, lebo my to vďačne urobíme a nič proti podpísaniu mien našich mať nebudeme.

My úradujeme slovensky. To jest ja píšem všetko slovensky, kde len môžem a druhý tiež sa učiť musejú. Úrad je tomu rád a nedostaneš človeka, čo by Ti nemecky protokol podpísal. Sú ľudia, ktorí ľud v tomto učia a tento sa učí nahliadať, oč sa tu jedná.

Nebezpečná nám ale hra začína, naša odrodená aristokracia, tá každým možným spôsobom ľud zvádza a ten jej verí. V Liptove vraj večné fraternizovanie,[12] bozkávanie sa a mešťanstvo už do svojho tábora dostala. Ja ale hovorím, že keď príde čas, kunšty tieto sa zjavia a národu otvoria oči a potom bude beda vám falošní proroci panskí. Čo nám teraz treba? Len koncentrovať, ohlasovať sa, aby videli, že sme, žijeme a žiť chceme. V. vláda chce rovnoprávnosť, naša pozornosť je tedy jej cestu kliesniť, aby potom jej dobré, blahodarné snahy na indiferentizme našom sa neroztroskotali. Len zle je, že nič nevieme, čo sa inde robí. Tie naše noviny, noviny nám treba; nemali by byť ony len časopis, najnovšie zahraničné chýry donášajúci, te dostávame i v cudzích, ale mali byť základom nášho hýbania, života a ohlas našich túžob a snáh, a preto trebalo by zahraničné chýriky i neskoršie, ako druhé donášali, to nevadí, fundament je o nás písať, čo sa kde robí a ako sa Slovensko hýbe. Než kedy len sa ich dožijeme, a kde pomoc, kde kauciu vziať? to sú veru otázky tvrdé k rozlúšteniu.

Bože, nože, či tieto naše žaloby a toto bedovanie, že naša hodina zle bije a že žijeme len nádeji a táto je, čo nás hore drží. Lež i tá uvadne, ak skoro sa dačo nestane, ak nedostaneme svoje vlastné školy, lebo národ bez mládeže je veru bez budúcnosti. Ostatných desať rokov nás mesto, čo by nás bolo malo zosiliť, akurátne oslabelo.

My sme prestali byť mládenci a mládež je poriedko.

Vy máte zase inkvizície,[13] počujem, no i to dobre? Len senického pána brata[14] vyžente zpomedzi Vás a ostatní budú hneď krotší.

Moju službu vykonaj pani farárke, my ťa všetci srdečne pozdravujeme a žiadame Ťa, čo Ti najlepšie treba, aby si dlho, dlho v rovnej sile, rovnej vôli na národa roli dedičnej účinkovať mohol.

Píš, keď budeš stačiť.

Sbohom, v Brezne 1. 9. 1860 **Tvoj Ferienčik**

---

[12] Bratríčkovanie.

[13] Prenasledovanie.

[14] Ide o evanjelického farára a seniora S. Tesáka (1799—1866), prívrženca autonómnej cirkvi ev. a. v.

53

Článok „Rovnoprávnosť na Slovensku" od neznámeho autora.

Uverejnené v Hlasy Slováků, Praha 1861, str. 67—70.

Slováci hojne prispievali do pražského denníka Čas, ktorý začal vychádzať roku 1860, a to pre nedostatok vlastného politického časopisu. Autor žiada uskutočnenie národnostnej rovnoprávnosti a úzku spoluprácu, najmä literárnu s Čechmi, v ktorej vidí spásu pre Slovákov v Uhorsku.

S radostí čítá „Čas"[1] i Slovák uherský a rád jej bude čítati vida v něm nového a jak se naděje zdárného buditele a vzdělavatele lidu československého. Procituje i on více k sebevědomí, ačkoliv stav a poměry jeho nejsou blahé a potěšitelné. Dovoltež, ať o nich trochu promluvíme. *Známo jest, že počet Slováků v Uhrách jest patrný, do tří milionů obnášející.* Sídla jejich rozprostírají se po stranách severozápadních Uherska; avšak i ve středu a na jihu mají oni četné a mohutné osady. Sestávají pak nejvíce z lidu obecného a chudiny, poněvadž šlechta a lidé čelnější mezi nimi žijící a mnohonásobných služeb jejich požívající, nepřiznávají se k nim, nýbrž odvracují se od nich a jimi opovrhují, byť by pak i nepochybně dle rodu a jména a kmene jejich pocházeli, přece se k jinému národu přičítají. Tím se stává, že *Slovák opuštěn od těch, kteříž jsou zvláště povoláni o blahobyt jeho pečovati,* setrvává pořád a pořád v zanedbanosti své, že nemaje učitelů a prostředků k vyvinování vloh svých duševních, na nichž mu arciže neschází, nepokračuje ve vzdělanosti, nýbrž zůstává na zad. Nenachází kromě škol prostonárodních žádného ústavu, kterýmžby se k vyšší osvětě, k naukám a vědám povznésti mohli. Nevzdělanost pak jeho působí, že tím více znevažován a opovrhován bývá. Upírá se mu doprosta v Uhrách oprávnění ku zvláštné národnosti a neslibuje žádné budoucnosti. Vlastenci zajisté uherští dokazují, že ve vlasti uherské, byťby se i více řečí rozličných mluvilo v ní, přec jen jediná býti může národnost, hlavného totiž a panujícího v ní národu a jen jediná řeč oprávněná. Takovéto hlasy byly nedávno i v říšské radě pronešeny od uherských údů jejich.[2] Než my rozumování takováto držíme za jalová a zcela daremná. *Slovák má důvod vyvýšený nade vší pochybu pro oprávnění úplné povahy a rázu svého v zemi této a pro čáku delší a bohdá lepší budoucnosti.*

---

[1] Politický denník Čas vydával roku 1860 tajomník pražskej obchodnej komory a poslanec zemského snemu českého dr. A. Krása (1828—1900) na základe vládnej koncesie. Časopis bol demokratického a liberálneho smeru s istými znakmi realistickej politiky, ale už roku 1861 bol jeho názov zmenený na Hlas a od roku 1865 splynul s Národnými listami, ktoré boli tomuto časopisu veľkou konkurenciou. Čas sledoval aj osudy Slovákov a umožňoval publikovať ich príspevky, ktoré vyjadrovali ich zmýšľanie a snahy roku 1861, pred a po vydaní Októbrového diplomu. Doteraz sa na túto stránku činnosti českých časopisov nepoukazovalo. Mnohé príspevky od slovenských autorov redakcia nemohla uverejniť, a preto ich vydal F. Fingerhut (Náprstek) v osobitnej brožúrke Hlasy Slováků.

[2] Ide o prejavy niektorých starokonzervatívnych členov viedenskej ríšskej rady, ktorí však nezastupovali záujmy Maďarov v tom zmysle, ako to zodpovedalo nálade predstaviteľov väčšiny uhorskej šľachty a buržoázie.

Důvod tento je pouhá skutečnost. Učí nás dějepis, učí každá statistika zkušenost, že v *zemi uherské odjakživa vedle Maďarů a několik jiných kmenů Slováci bydleli, přispívajíce k potřebám a službám vlasti společně, věrně a ochotně:* že až podnes zaujímají rozsáhlá sídla své bez toho, aby se jim bylo kdy upíralo zde občanstvo, aneb bralo v pochybu právo jejich k bydlení v zemi této. Když tedy již tolika století zde přežili, snášejíce společně osudy všeliké, příznivé a odporné neumenšeni, jak se zdá, počtu a síle své, ale raději zvýšeni a rozšířeni: bez pochyby ještě za drahně času potrvají v zemi této, nedbajíce na nepřejná dovozování, na liché předzvěsty svých protivníků. Jestliže ale Slovák v rázu, jakovýž se mu dostal za podíl pod řízením božím, od přírody trvá a trvati má v Uhrách, žádati musí každý rozumný spoluobčan, aby trval počestně ne ku břemenu a škodě, ale ke cti a prospěchu vlasti společné; což se jen zdařilým vzděláváním jeho státi může. Kéžby právě pochopili úkol a povolání své vznešené všichni duchovní pastýři, učitelé, úředníci a vzdělanci vůbec, jímžto řízením nejvyšším vykázaná místa uprostřed slovenského lidu! Kéžby považili, že se těžce prohřešují, zanedbávajíce lid ten a nezbedně po cizotě bažíce! Kéžby se přesvědčili, že tím lépe vyplní vlasteneckou svou povinnost,když na lid nejbližší a k sobě přikázaný působí blahodárné prostředky, od přírody vyznačené, jako když nechávajíce blízké, sahající po dalekém a opouštějíce přírodné, namáhají se na cesty smýšlené, přírodě odporné. Jeť čas svrchovaný, aby uznáno bylo všeobecně, že Slovák uherský je právě tak určen ke zdokonalování se jako každý jiný člověk; *že se on zdokonalovati nemůže, leč svou řečí mateřskou, že všeliké způsoby jeho vzdělávání, odchylující se od přírody, jsou marné a daremné.* Zásada rovnoprávnosti národnosti od vys. vlády prohlášená, tak jasná samo v sobě, tak spravedlivá a shodná s pravidly mravnosti, křesťanstva a lidskosti, byla dlouho zamezována od odpůrců tajných a zjevných, dokazujících, že je nepraktická a nemožná a tím jen straníctvo své zahalujících. *Jeť čas, aby zásada ona již jednou i ve prospěch Slováků uherských byla provedena a uskutečněna.* Mezitím želáme, aby věc tato byla napomáhána spisy dobrými, potřebám lidu našeho slovenského přiměřenými, k čemuž i „Čas" znamenitě bude moci přispívati. Želáme však, aby i krom časopisu tohoto bylo podáváno Slovákům z Čech čím nejvíc spisů výborných, nebo jen ve spojení s Čechy literárním vidíme spásu pro kmen slovanský v Uhrách, rozkolníctvo pak, k němuž někteří z krajanů příliš náchylní jsou, co nejvýš neprospěšné, zavrhujeme.

54

List M. Št. Ferienčika J. M. Hurbanovi.

Originál listu v pozostalosti J. M. Hurbana v AMS, fasc. I, 244. Brezno 31. októbra 1860.

Št. M. Ferienčik informuje J. M. Hurbana o tom, čo by bolo treba robiť predstaviteľom slovenského národného hnutia po vydaní Októbrového diplomu: brániť národné záujmy, pokúsiť sa dostať sa do uhorského snemu, nespoliehať sa na rumunského politika V. Vladu. Vyslovuje aj pochybnosti o úspechu akcií pre Slovákov.

Brat môj drahý!

Diplomom od 20. t. m.[1] sa veľká a skoro bych riekol nečakaná premena v Rakúsku stala, keby som neznal, že jedna stránka o zjave tomto už dávno ujistená bola, a preto si tak hersky[2] viedla. Čo teraz robiť? V diplome stojí, že „spôsob volenia vyslancov snemových, pri ktorom volení i ľud podiel brať má, Jeho Jasnosť určí." Okresy volebné bezpochyby tie istie budú, ktoré na snem peštiansky 1848 vyslancov volili.[3]

Snem, ako telo zákonodarné, ako reprezentant celej krajiny a všetkých v krajine žijúcich interesov, rozhodný bude mať vplyv na všetky záležitosti krajinské, hlavne i na záujmy naše národnie. Ak národnosť naša na sneme sa neohlási, to bude makavý dôvod toho, že neexistuje. Ohlásiť sa ale môže ináč len tak, keď naši národní mužovia stanú sa vyslanci snemoví. V tomto zmysle na všetky strany porobiť by sa malo.

Otázka je, či možno dakde previesť, aby Marko[4] dakde za vyslanca bol vyvolený. Ja som tej mienky, že tento by nám najlepšie služby na sneme preukázal, ačpráve netajím ani najmenej potreby, aby i iní našinci sa doň dostali. A dosť bude hádam v prvom zasadnutí, keď sa o neho hlas ozve. Ďalší čas inšie pomery vyvolá.

Marko v ohľade tomto síce písal sem, ja ale tu veľmi malú mám úfnosť, aby sa čosi vykonať mohlo. Nestojíme tak, akoby potrebnô bolo, a k tomu ani jedného nemáme, čo by sa vystaviť mohol, a už či autoritou,[5] či dôverou ľudu sa znal pochlúbiť.

Z ohľadu stanoviska toho, ktorí by mužovia naši v poťahu na diplom konštitucionálny zaujať mali, je mienka Markova táto: aby sa oboma rukami patentu chytili, aby sa stali prorokami a hlásateľmi časov lepších, pod tou výmienkou, jestliže ľud svojich ľudí na snem a do úradov bude voliť! Nájde sa síce húfny počet aj takých, ktorí povedia: kész már nem kell az olyan alkotmány, melynél fogva hasznáról, adóról nem intézkedünk,[6] stránka táto bude záležať z proletárov veľkomestských a z vyšlých na mizinu zemanov, ktorých počet v Uhorsku veliký je. Ale oligarchia maďarská, aspoň teraz na počiatku, bude silnejšia a prevedie dielo svoje! Pozdejšie, keď sa publikum presvedčiť dá, že s konštitúciou stav materiálny ani mak nezískal, že žid a veriteľ len eksekvuje ako predtým, že úrad štátny každému sa nedostal, že dlžoby a ťarchy sa neumenšili, ale rastú, pozdejšie potom otázna teraz oligarchia sa pominie, ako sa minula starokonzervatívna strana roku 1848. Mužovia naši nech pracujú na to, že prílišnô opieranie sa na V. vládu už dva razy, a síce roku 1848/50 a potom pri cirkevnom patente ich sklamalo, nech pamätajú na to, že oligarchia, ktorá teraz najvyššie úrady a moc legálnu do rúk vezme, slovom, vládou sa stane, pod útokom nemnoho času s obecenstvom krajinským do kolízie príde a že vodcovia ľudu podľa vyvinuvších sa okolností v každom čase tak manévrírovať musia, ako to opravdivie a všeobecne cítenie interesy ľudu požadujú.

Teraz je hlavný interes ľudu nášho ten, aby v zákonodarnom tele náležite zastúpený bol — toto vysvetliť ľudu nie je ťažká vec, a tak, keď toto ľud uverí, uverí aj v toho, koho si za vyslanca poslať má.

---

[1] Októbrový diplom, vydaný 20. októbra 1860.

[2] Asi víťazoslávne.

[3] Podľa zákonného článku VIII z roku 1848.

[4] Št. Marko Daxner.

[5] Správne autorita.

[6] Hotovo, už nepotrebujeme takú ústavu, podľa ktorej nemôžeme rozhodovať o úžitkoch, čiže príjmoch, daniach.

Píšem Ti toto všetko len tak z tej jednej príčiny, aby zväzok našich myšlienok a túžieb upevnený bol, akoby ten istý princíp pod Javorinou i hoľami i Tatrami panoval. Nemáme novín, kde by sa to hlásiť mohlo, a tak len písomne nám dohovárať sa možno.

Memorandum[7] sa do tlače nedalo, ale k pristrihnutiu dľa okolností pôvodcovi dalo.

Staráme sa, čo z nás bude, keď dosiaľ o našom budúcom lose nič nevieme. Na šťastie testimonium candidatum[8] Jozeffyho mám, a tak ešte môže zo mňa i kňaz byť. Ale to len napotom nechávam, keď inšieho nebude. Ja sa nazdám, že nezahynieme ani s našimi ženami.

Dobšinský[9] mi píše, že mu je Sokol lačný, že nemá povesti doň. Či dakde nemáš zahodenú z tých lepších časov. Lebo veru mne teraz povesti písať neprichodí, keď inej starosti dosť mám.

Keby sme sa len dáko na noviny zmôcť mohli, to by nám treba bolo. Ak dlho ešte takto zostaneme, musím si magyar nyelvtan[10] kúpiť a učiť sa na moje starie dni.

Nového u nás ináče nič, len že agitátori maďarskí opustili reči už a stíchli, ačpráve nové dni po 20/10 krčmy plné bývali.

Neviem teraz, čo by Ti ešte mal písať. Píš, či cestou listu rukou dobré je a či nie. Pán boh Ti požehnej i s Tvojimi domajšími a maj sa dobre čo najlepšie na žiadosť Tvojho Ferienčíka

55

Článok „Čo nám treba?“

Uverejnil PŠL, roč. II, č. 44, str. 346—348. Budín 2. novembra 1860.

Autor úvahy[1a] rozdeľuje potreby národné na všeobecné a zvláštne. K všeobecným potrebám počíta národnú hrdosť, dychtenie po vzdelanosti, obetavosť. K zvláštnym potrebám počíta vzdelávanie národa (časopis cirkevný, školský, beletristický), ďalej samostatný časopis politický, hospodárske noviny, knihy potrebné pre náboženský, vedecký, spoločenský a hospodársky život. Napokon žiada zriadiť spolky na vydávanie kníh, a to osobitne cirkevné a národné.

Potreby národa nášho môžeme rozdeliť a) na všeobecné, b) na zvláštne.

I. K všeobecným potrebám počítať musíme:

a) *Hrdosť národniu,* dľa čoho má Slovák cítiť, že je údom starobylej rodiny slovanskej, ktorej moc nekdy svet obdivoval; že má jazyk, ktorý dľa ľubozvuku, bohatosti,

---

[7] Ide o *Hlas zo Slovenska.*

[8] Kandidátske vysvedčenie kňazské o skúške zloženej u banského superintendenta P. Jozeffyho v Tisovci ešte pred rokom 1848.

[9] Ide o časopis pre krásne umenia a literatúru vydávaný v rokoch 1860—1861 P. Dobšinským v B. Štiavnici.

[10] Maďarská mluvnica.

[1a] Je ním pravdepodobne J. Palárik.

dokonalosti a súcosti k vedám za inými jazykami nielen nestojí, leš i veľmi mnohé prevyšuje; že má jazyk, ktorý ho ani na jednu krajinu, ani na jedno mocnárstvo neobmedzuje, leš s ktorým ďalekosti sveta pochodiť môže; že je údom národa, z ktorého vyšli učenci a hodnostári, ktorí už v cirkvi, už v štáte sa hodnosťami jako jasné hviezdy ligocú; že neni vätšej podlosti a ohavnejšej zrady, jako sa stať zanedbateľom národa svojho, osočovateľom rodiny svojej, znevažovateľom krvi, ktorá v ňom bije, a nevďačníkom naproti kmenu, z ktorého časný život vzal a ktorý ho potom jako svojho syna pestoval; zato špatná neľudskosť", nevážiť si jazyk, ktorým ho slovenská mať v sladké sny ukolíbala, atď.

b) *Dychtenie po vzdelanosti.* Jako to telo bez duše, tak i národ bez vzdelanosti byť nemôže; lebo takýto nevzdelaný národ je predmetom keď nie zapovrhnutia, aspoň neznalosti, je mŕtvy a bez lesku, ktorý oko sveta na seba tiahnuť má; je hniezdo odrodilstva, lebo údovia jeho, keď pokrmu pre ducha nenachodia doma, sa po cudzine túlajú, rod svoj ohovárajú a o meno zradne pripravujú; je otĺkom, na ktorom cudzinec sebevoľne jazdí; je tupým, ktorého neobozretnosť a trpezlivosť cudzé líšky k zámerom svojim zneužívajú. Musíme teda v lone národa nášho pestovať vedy, umenia a všetko, čo meno vzdelanosti na sebe nosí. Národovci naší sú puky, ktoré sa v sade podtatranskom v kvet vyvinúť musia, nie ale v cudzích zahradách. — Podpášme sa teda, drahí rodáci, k práci: jeden perom, druhý ústama; jeden v škole, druhý von z nej; jeden v časopisoch, druhý v knihách hľaďme kriesiť v drahom národe našom dychtenie po vzdelanosti a sláve pred svetom, vtedy si národ náš, precitnuv zo sna svojho, zamiluje si vzdelanosť a menu vášmu prinesie česť, ktorá naveky nezvädne; vtedy aj vyššia šľachta uzná nespravodlivosť svojho k nám chladného srdca a bude si za česť pokladať, postaviť sa na čelo naše.

c) *Obetavosť,* dľa ktorej by každý Slovák svoj národ milujúci rád a bez nevôle dľa možnosti aj hmotne podporoval všetko to, čo k vzdelaniu nášho drahého národa cieli: lebo tí, čo perom pracujú, majú tiež žalúdok a telo nahé, potreba jim teda i do toho, i na toto. Keby obetavosť táto koreň dostala na púde Slovenska, vtedy by sa ona vzťahovala i k obdareniu i ovenčeniu mužov, ktorí za duchovný život národa svojho svoje duchovné sily na oltár vlasti kladú. — Či to nemá bolestnou krvou zaliať srdce, národ svoj milujúce, keď u synov Slávie vidí bohatú štedrosť k cudzine, kdežto jích kolíska hladom vädne? — Keď žijúci z potu, ktorý telo Slováka leje, nepečuje s hmotnou podporou o to, aby telesné Slováka snahy duchovnou potravou vzdelanosti odmeňoval? Rodáci! táto vznešená obetavosť nepožaduje tisíce: podporujte dľa možnosti časopisectvo a knihy, podporujte slovenské vzdelavateľské ústavy, atď., a obetavosti ste zadosť učinili. Zámožným nechajte podporu mužov tých, ktorých telo pri prácach literárnych chradne.

II. Zvláštne potreby sa vzťahujú už na *spisovateľnosť,* už na *vzdelávanie národa nášho.*

Spisovateľné potreby náležia zaiste k tým najprednejším, lebo ony sú nielen výjav života národnieho a vzdelaného, leš aj vštepujú tento život národný a vzdelaný do srdc národovcov. Národ bez spisovateľstva je telo bez rúk. Odtiaľ sa dá vysvetliť: a) že obdivujeme vzdelanosť tých národov, ktoré skrze spisovateľstvo žiaru zo seba vydávajú; b) že národ náš preto malého uznania v nevďačnom svete dochádza, bo si nad touto potrebou málo hlavu lámal. Má-li byť ináč, musí byť ináč i so spisovateľstvom. K týmto spisovateľným potrebám náleží:

a) *Časopis cirkevný;* lebo „začiatok múdrosti je bázeň božia", a len vzdelanosť s mravnosťou, viera s umením právom názov osvety nosí. Čo sa ale týče tohoto, buď

bohu chvála! Slovensko naše je opatrené časopisom, nosiace tie sladké mená „Cyrilla a Methoda“,[1] ktorí nekdy s apoštolskou horlivosťou vo vlasti veľkomoravskej zasadili ten strom kresťanstva, pod ktorého ratolesťami chodíme v svetle sv. evanjelia. Kdo by chcel zapierať potrebu časopisu tohoto, musel by byť načisto nedoma vo svete. Nevera, bezuzdnosť mysle a nemravnosť so všetkými svojimi úkladami a zbrojmi sa usilujú vyvrátiť ten strom blahonosného kresťanstva, ktorý jedine je ten spanilý tieň, pod ktorým môže bezpečne spočívať myseľ ľudská;

rakom zmyselnosti, nemravov a sebevôle chce porušiť skalu ctnosti, na ktorej jedine cíti človek sladkosť svedomia a okom nádejeplným hľadí k stánkom blaha. Či teda nemáme mať vojina proti vrahu tomuto? Príklad nábožnosti za nábožnosťou tiahne človeka jako za milú vôňu kveta nebeského, či nemáme pečovať o život takého pútnika, ktorý by nám povyprával, čo krásneho a nasledovania hodného sa deje na poli cirkevnom? — Mnohé rady, mnohé zastúpenia práva a života cirkevného sú nám potrebné, či nemáme mať radca v našich temnostiach a rozpakoch, zastupiteľa proti krivdám a nátiskom v obore náboženskom?

b) *Časopis školský;* lebo takýto je: a) svedkom toho, jako národ náš k ránu osvety vstáva; b) povzbudzovateľom národa nášho k umeniam, bez ktorých národ nemôže mať známosti a slávy; c) prostriedkom k tomu, aby pp. učitelia mali orgán, v ktorom by sa už vyznamenali, už náhľady skúsenosti svojej iným zdelovali, už rovnakosti v učení sa poučovali, už potreby, ktorým škola prispieť k pomoci, poznali; aby znali, ku ktorému majú jich sily a snahy jednotlivé smerovať; d) zastavateľom pp. učiteľov a jích práv pred svetom; lebo tým skôr k jich pomoci patričné úrady prispejú, čím vätšie je obecenstvo, pred ktorým sa jich netečnosť a nečinnosť do tmy kladie; e) zastavateľom školy a jich didaktiky, tamtej proti tým, ktorí nechválne zmýšľajú o vznešenosti školy a umení; tejto proti neprímerným prosriedkom didaktičným a za tie prosriedky, ktoré školstvo a vzdelanosť v národe našom zvelebiť môžu; f) paedagogom praktickým, ktorí theoretičné pedagogické zásady do života uvádzať a k potrebám nášho národa primerať učia. Keď není života bez školy a školy bez života, t. j. keď národ bez školstva je mrtvý a bez slávy pred svetom; — keď škola len meno školy nosí, jestli sa v nej prosriedkov k vzdelaniu neužíva, umenie nevyvinuje a reč o pokroky sa nevedie, vtedy to nasleduje, že „časopis školský“, jakožto duša školstva a vzdelania je po „časopise cirkevnom“ tá najpotrebnejšia hviezda na obzore nášho národnieho života.

Buď však Bohu chvála! I tento orgán života školského máme,[2] tak, že ešte po inom, zvlášť českom a čo hneď aj slovenskom, sa zháňať je vecou bez prospechu a nebezpečnou; lebo a) národa nášho sily peňažité nestačia štedrou rukou dvojich časopisov slovenských se ujať, bez ktorého sa ujímania padnúť musí neomylne český; a boli-li by obidva slovenské, padnúť musí jeden lebo druhý alebo obidva pre nedostatok účastenstva, k nemalej škode školstva na milom našom Slovensku. b) Dvojí časopis školský by mohol kaziť rovnakosť a svornosť náhľadov z ohľadu školského života, ktoré samy v sebe bárs rôzne v jednom časopise sa spriateľovať môžu.

Zvlášte iný český časopis školský pre Slovensko by bol a) zbytočný; veď školstvo

---

[1] Cyril a Metod, vychádzal od roku 1850 v B. Štiavnici, a to najprv za redakcie J. Palárika, potom po jeho odsúdení cirkevným súdom za redakcie A. Radlinského, M. Chrásteka, J. Slotu, Fr. Sasinka a Št. Rašku. Posledný ročník vyšiel neúplný roku 1870.

[2] Priateľ školy a literatúry začal vychádzať roku 1859 za redakcie A. Radlinského ako príloha CM. Vychádzal až do roku 1861. Pred vydávaním Pešťbudínskych vedomostí nahrádzal do istej miery aj politický časopis.

je znamenitým českým časopisom školským, jaký je „Život a Škola“,[3] zastúpené: Kdo teda o inom školskom časopise českom zmýšľa, ten by mal radšej svoje sily s českými časopismi spojiť; lebo čím viac síl je v jednom časopise sústredneno, tým živejší je časopis. b) Časopis český v Uhorsku je a) bez prospechu; darmo, je tá zásada didaktická, že v materskej reči treba účinkovať na chovancov, je zásadou nepodvratnou, a tak sa i na slovenských chovancov slovenčinou účinkovať má, i na učiteľstvo; lebo toto v slovenčine vzdelaným byť musí, aby na svojich slovenských chovancov orgánom slovenčiny účinkovať mohli. c) Český časopis školský na Slovensku jakožto inonárečný s iným slovenským časopisom školským by boli v ustavičnej nesvornosti. Darmo by sľuboval český časopis na Slovensku priateľstvo slovenskému časopisu, poneváč časopisy české toto skutočne dosiaľ dokazovali ustavičnými nápadmi na slovenčinu nášho časopisu slovenského. Toto je nám zaručením, že by český časopis školský sotva odložil zášť proti slovenčine.

Tí veľactení p. t. páni, ktorí svoje sily paedagogické národu nášmu obetovať chcú, omnoho viac by národu nášmu prospeli, keďby jich spojili s tými národomilcami, ktorí pre Slovákov vlastnou rečou slovenskou píšu, aby sily pedagogické roztýlené neboli. Viac sa dá „spojenými silami“, jako „jednotlivými“ vykonať, čo sa na obrazoch Svätopluka a jeho synov zretedlne javí.

Kdo sa cíti byť schopným, vzdelaným perom pracovať pre národ, ten nie to, čo už máme, leš to, čo ešte nemáme a nám potrebné je, nech národu nášmu podá.

c) *Časopis beletristický* že je nám potrebný, len ten pochybovať bude, kdo nemá oka k spatreniu behu sveta. Svet včuľajší požaduje na človekovi súcosť do spoločnosti, schopnosť k humoru, vyhladenie spôsobu spolkovania, ústrojnosť reči, krásu výrazov, jadrnú zhovorčivosť, krásne mravy v zábavných príkladoch, živosť fantázie a milé ducha rozveselenie, jakým ale spôsobom sa to u nás docieliť má? Nie iným, jako u druhých národov. Cestou totižto literatúry beletristickej. Chceme-li sa postaviť do radu fajnového sveta, musíme sa vzdelať k tomu skrze beletristiku. Snáď sa mi nekdo v odpor postaví s tou námietkou: že beletristika býva hrobom mravopočestnosti? K jeho slovíčku „býva“ dodáme slovíčko „často“ a tým vyzlečená bude jeho námitka zo sily svojej. Ovšem, jako každá vec býva zneužívaná, tak i beletristika môže podľahnúť osudu tomuto; avšak nepokazené srdce slovenské bude vždy na tom stáť, aby neprekročilo medze počestnosti svojej. — Blaho nám však, že i tohto poetického pokrmu nám neschádza; lebo báječný „Sokol“[4] na krídlach svojich i tento aether po milom Slovensku už roznáša. — Nájde-li beletristika pod Tatrami prajnú pôdu, vtedy aj Thalia[5] na Slovensku postaví byty svoje, a Slovensko divadlami upovedomené i na divadle sveta jako vzdelaný národ hrdo vystúpi.

Dosiaľ sme hovorili o tom, čo máme; avšak není na tom dosť, milí rodáci! sa chlubiť s týmito časopisami, ktoré máme, že jich máme; musíme podpásať bedrá svoje, aby sme si jich budúcnosť ubezpečili a nad nimi, pre netečnosť našu pohrobenými, žalostne kvíliť nemuseli. Podporujte jich teda už štedrosťou a perom, už odporúčaním spolurodákom svojim; aby takto zotavený život nášho milého Slovenska nielen neklesal, leš od doby k dobe jako ranné slnko vždy jasnejšie sa leskol na obzore sveta.

Leš, milí rodáci! kŕdel je ešte tých potrieb, ktoré cítime; z týchto len niektoré vám spomeniem; a síce potrebné sú nám:

---

[3] Vychádzal od roku 1854 v Prahe za redakcie P. Rezáča a J. V. Rozuma. Bol redigovaný v duchu národnom a často bol konfiškovaný.

[4] Vydával ho najprv P. Dobšinský (od roku 1850), po ňom (od roku 1862) V. Pauliny-Tóth.

[5] Myslí sa na vybudovanie stánkov pre divadlá.

a) *Samostatný časopis politický slovenský,* bez ktorého sa náš národný život vynárodní, klesne, uznania nenájde, zahynie; lebo kdo chce v politickom svete mať miesto, ten musí mať život politický; jakože život tento mať bez časopisu politického? Poneváč politický časopis je a) orgán, ktorý pred svetom národný život národa zastupuje, o jeho potrebách rokuje, za jeho práva bojuje, pred nadvládou inonárodníctva háji, uznanie jeho vyhlasuje, o úradné národnie vysluhovanie spravedlnosti a práv reč vedie atď. Ktorý národ bez týchto vlastností politických môže mať život politický? b) Národ náš slovenský je ešte málo povedomý svojeho politického a národnieho života, a preto sa už k jednomu, už k druhému národu nakloňuje, aby takto v osobe iných politickej uznalosti a politicky požíval, aby teda národ náš, jako národ sám v sebe stál a s inými amalgamizovaný charakter politicky v srdci svojom choval, potrebný je časopis politický, ktorý by ho k povedomiu svojej vlastnej národnosti a politického života samostatného viedol a v ňom cit národno-politický vyvinoval. — Táto je príčina, že národy, ktoré k povedomiu, k precíteniu národniemu prišli a pred svetom politického uznania mať chcú, mnohé kroky činili, mnohý pot vyliali, s mnohými prekážkami v súboj stúpili, aby časopis politický pre svoj národ založili, teda aj my, drahí slovenskí rodáci! na tom sa poradiť a zjednomyselniť musíme, abysme tohoto potrebného chleba pre náš život národno-politický získali, a keď tá radostná hodina udorí, v ktorej pozvanie k predplateniu na samostatný politický časopis slovenský pod Tatrami zavíta, aby každý Tatran z lásky k národu, jeho životu národniemu a politickej budúcnosti štedrú ruku otvoril k založeniu tohoto potrebného prameňa pre národno-politický život nášho milého Slovenska.

b) *Hospodárske noviny,* ktoré by okriesili pod velebnými našimi Tatrami priemysel a hospodárstvo, žeby časný blahobyt ľudu nášho slovenského najprv vzniku, potom ale rozkvetu došiel. Mnohé sú zaiste predsudky, ktoré panujú u ľudu nášho, takže pravidlom ľudu nášho v poťahu na vetvu túto života sa zdá len byť tá zástera: „jako otec robil, tak budem i já.“ Proti týmto predsudkom teda, jako proti nejakým otrockým putám, bojovať treba, aby ľud náš slovenský nezostal pozadu za národami v obore hospodárstva. Akým ale prostriedkom sa dá proti tejto stohlavej sane predsudkov u ľudu nášho bojovať — jako prostonárodným listom hospodárskym? Ľud náš má schopnosti a sily, pole a vrchy, sady a vinice, humná a zahrady; toto však všetko zdá sa byť na milom našom Slovensku jako mrtvé, kdežto keďby bolo oživené, vývinom a rozkvetom svojím ľudu nášmu výdatnejšieho časného zisku prinášať mohlo. Kdoby ale mohol byť súcejším radcom k povzbudeniu a zvelebeniu priemyslu, k poučovaniu a zdokonaľovaniu hospodárstva jako hospodárske noviny slovenské, ktoré zoznámené s položením a potrebami Slovenska by lebo nové rady priemyselné a hospodárske prinášali, náhľady sbierali a skúmali, inonárodnie a inokrajinské zásady s pomermi Slovenska nášho porovnávali. Takto by sa Tatránsko naše pod správou hospodárskych novín ako zahrada pod umnou rukou zahradníka skutečnou záhradou pred obličajom sveta stalo, zisk hojnejší by donášalo, a tak ľud náš i z ospalosti, i z chudoby, i zo zakrpatelosti vzkriesený, majúc bohatejšie pramene k verejnému životu, by sa schopnejším stal. — Tu však opäť netreba zabudnúť na to, že noviny takéto by slovenské byť museli, aby si ľud nad zmyslom inonárečných slov a sád hlavu lámať nemusel, leš v nich populárnosť svoju našiel; ináč by jich zunoval a do predošlého spánku netečnosti by sa uložil.

c) *Knihy už k nábožnému, už k vedeckému, už k národniemu, už k spoločenskému, už k hospodárskemu životu náležajúce;* poneváč tieto sú pramene, ktoré štiavu vzdelaného života do národa vlievajú. Dokázáno je, že vzdelaný život národov stojí v pomere kníh vydávaných a odberaných, dokiaľ teda národ náš nebude prejatý zaľubovaním si

v knihách, dotiaľ nebude so vzdelanosťou sveta spriatelený a zoznámený. — Budeme-li mať knihy, zásoba týchto porodí nám knižnice, pravý to poklad vzdelanosti, bez ktorého vzdelanosť len živorí, ale nežije. Chceme-li mať tieto poklady, musíme mať aj tie bane, z ktorých ony vychádzajú, t. j.

d) *Spolky knihy vydávajúce;* a *síce spolok cirkevný a spolok národný:* tamten aby literatúru cirkevnú, tento ale literatúru vedeckú, národniu a hospodársku pestoval. Potreba nám teda „spojenými silami" byť na tom, aby slnko cirkevného a mesiac národnieho spolku takého vyšli na obzore Slovenska drahého; lebo: a) spojené sily nakladateľské by napomáhali vydávanie kníh, týchto plodov ducha, čoby jednotlivé sily uniesť vstave neboli; b) knihy spolkové cez ruky výboru idúce by výberu a skúmaniu podrobené boli, a tak len súce, česť Slovenska na zreteli majúce knihy by svetlo videli. c) Odberatelia kníh jednotlive vydávaných, vzdelanosť štedrosťou svojou podporujú, len dokiaľ žijú; údovia však spolku účastinami svojimi i vtedy sú štedrou podporou vydávania kníh, keď jich zem kryje a národ jich mohylu žehná.

Rodáci milí! Prímite a rozvažujte spokojnou mysľou náhľady tieto!

56

Článok Jána Palárika „Čo máme očakávať od konštitúcie uhorskej pre našu národnosť a čo nám teraz predovšetkým treba?"

Uverejnil PŠL, roč. II, č. 45, str. 354—355. Budín 10. novembra 1860.

Po obnovení starých ústavných práv bude treba i Slovákom zúčastniť sa politického života, a preto radí založiť politické noviny. Na kauciu 5000 zl. sa už rozbehla zbierka.

Velikánske, ešte nedokončené drama najnovších politických pohybov západnej Europy, v ktorých zásada národností hlavnú rollu hraje, mocne zatriaslo životom národov, a nezostalo bez účinku ani na veliké mocnárstvo Rakúske. Najvyššie koncessie od 20. Okt. t. r. národom rakúskym,[1] a zvlášte nám Uhrom dané, sú toho dôkazom. Prácna budova státna, na absolutistických a centralizačných theoriách drom Bachom osnovaná, ktorá všetku historicko-politickú individuálnosť národov rakúskych znivočiť hrozila, jedným razom sa zrútila, jako domec z karát vystavený a monarchia rakúska musí sa zas znovu stavať na základoch ústavných. V najvyššom „Diplome" od 20. Okt. udeľuje sa krajine našej Uhorskej s daktorými modifikáciama forma starodávnej naše konštitúcie. Už sa zriadzuje Uhorská kancellária,[2] kráľovská kúria,[3] stolična samospráva,[4] — už sú vymenovaní hlavní župani stolíc, a Jeho Eminencia pán kardinál

[1] Októbrový diplom.

[2] Uhorská dvorská kancelária bola najvyššou vládnou ustanovizňou Uhorska. Bola zrušená v dôsledku marcových zákonov roku 1848.

[3] Najvyšší súdny dvor Uhorska.

[4] Stolična správa vo svojej starej forme, ako jestvovala do roku 1849, bola po zdolaní maďarskej revolúcie zrušená a obnovená po vydaní Októbrového diplomu.

knieža-prímaš je splnomocnený predbežné porady držať straniva určenia spôsobu voľby vyslancov na snem krajinský, ktorý sa nezadlho zvolať má atď.[5]

Tieto veľadôležité udalosti nás síce v Pešti tak veľmi neprekvapili; — dali sa ony zo všetkých okolností predvídať, a nebolo moci, ktorá by jich prekaziť bola mohla; veľkú však časť národovcov našich prevraty tieto svojou neočakávanosťou prekvapiť a náhlym zrútením všetkých jejích nádejí, na predošlú sústavu štátnu osnovaných, celkom zraziť, ohromžiť museli. — Leš dobre, že sa tak stalo, krajania drahí! Nemáte za čím ľutovať, ani príčiny do málomyslnosti upadať. Pri konštitucionálnom živote krajiny našej Uhorskej aj národu nášmu slovenskému rezkejší život nastáva. Síce v tých najvyšších koncessiách krajine daných zásadu rovnoprávnosti národnej, za ktorú sme my Slováci posiaľ bojovali a ktorá nám toľkorazy slavne sľúbená a najvyššími slovy potvrdená bola, vyslovenú nenachádzame; ba zretedlne vyhlasuje sa maďarsky jazyk za úradný v celej krajine Uhorskej. Leš toto vyznačenie jazyka maďarského práva národnosti našej slovenskej nevytvára, ani jich ztenčiť nesmie, tým menej, že sa nenaridzuje, aby sa obcam, mestám a stoliciam, jako i jednotlivcom úplná sloboda ponechala, pri obecných poradách, rokovaniach svojho materinského jazyka užívať, a že sa v ohľade tomto žiadno násilie alebo ukrivdenie trpieť nemá. Ale aj bratia naši Maďari — to všetkým právom úfame — budú k nám šetrnejší, nežli pred 1848. rokom. Od toho času veľa sa naučili, i my sme sa veľa naučili, — a Boh dá, že po toľkých trpkých skúsenosťach napozatým v úprimnej svornosti na rozvitku hmotného i duchovného blaha krajiny a jej zbratených národov pracovať budeme. K tejto nádeji oprávňujú nás priaznivé nám hlasy verejných orgánov liberálnej strany maďarskej,[6] ktorá nie síce rovnoprávnosť, ale aspoň „slobodnú konkurenciu na poli národnosti" nám Slovákom dopúšťajú; a v konštitucionálnej krajine i toto je veľa, aspoň iste viacej nežli pri absolutistickom systéme jakkoľvek sväto sľubovaná rovnoprávnosť národností. Konštitúcia dopúšťa slobodu slova, slobodu rozširovania svojho presvedčenia, slobodu petície, slobodu spolkovitosti: čoho všetkého jestli my Slováci na ceste zákonnitosti múdro použijeme, iste nezahynieme. A to síce tým viac, že v tomto našom šlechetnom snažení osamotení tuná nebudeme, leš budú nám stáť po boku súkmenovci naši Rusíni a junáci Srbi i Horváti, ktorých — jako to z časopisov s radosťou pozorujeme — nezvratné snahy ta smerujú, aby obnovili spojenie s Uhorskou korunou a konštitúciu udržali, ale i rovnoprávnosť a slobodný vývin všetkých pod uhorskou korunou žijúcich národov. — Túto nádej našu upevňuje aj to: že liberálna strana uhorská všetké práva a dobrodenia konštitúcie na všetké vrstvy ľudu čím najrozsiahlejšie rozšírené mať chce, v čom sa sňou uprimne spojiť musíme, lebo v tom, mimo hmotných výhod pre náš národ, aj najistejšiu garanciu našej národnosti spatrujeme.

Hore sa teda Slováci! Nemáme sa čo konštitúcie uhorskej obávať. Veď ona je náš starootcovský svätý pozostatok, ktorý sv. Štefan, prvý kráľ z velebných zrúcanín veľkého kráľovstva Slovákov i s vierou kresťanskou do svojej novej budovy štátnej prijal, jako to už samé mená királyság = kráľ, nádor = nádvorník, ispán = župan, „komorník", megye = medja (medza), határ = chotár „sztrázsa", a podelenia krajiny na „medje" so županom na čele, patrne dokazujú; — na ktorej zdokonálení potom spo-

[5] Kardinál a ostrihomský arcibiskup J. Scitovszky bol panovníkom zmocnený viesť porady na uskutočnenie opatrení súvisiacich s vykonaním zásad a ustanovení Októbrového diplomu. V jeho rezidencii sa konali v tomto smere dôležité porady predstaviteľov výsadných tried uhorského obyvateľstva.

[6] Napr. Pesti Napló.

ločne pracovali zbratené národy Maďari, Slováci, Horváti a Srbi, — pod ktorej záštitou spoločná naša krajina Uhorská časy slávy a velikosti žila, rástla, víťazila a proti barbárskym návalom Pôlmesiaca[7] neprelomnou baštou bola. Nemáme sa čo obávať konštitúcie uhorskej, veď ona je spoločnou matkou našou, ktorá nás vychovala, a bez ktorej sťa biedne siroty hynieme, jako Maďari, tak i my Slováci, Srbi a Horváti. Z ohľadu národných jazykových, v najnovšej dobe medzi nami povstalých hádok, sa len už hádam sťa dozrelí občania jednej vlasti, sťa dobrí bratia na ceste konštitucionálnej medzi sebou porovnáme, a bez ukrivdenia jednej lebo druhej národnosti porovnať musíme, jestli nechceme, aby sa opäť nejaký tretí sudca do našej vlastenskej rozopry zamiešal, et inter duos litigantes gaudeat.[8] Za nepodvratnú zásadu musí nám byť: „čo jednomu draho i druhému pravo".

Hore sa teda Slováci, ujmime sa našej spoločnej matky konštitúcie oboma ramenama, a hotoví buďme sťa jej verné deti k novým obeťam, k novým prácam.

Drahá naša krajina uhorská je teraz na ceste politického preporodu postavená. Kdo nechce svoje práva stratiť, ten sa musí v tejto rozhodnej dobe o ne hlásiť, a sa hýbať. Teraz platí: „Kdo chce žíti, ať se kývá!" A skutočne už sa celá krajina k novému životu hýbe. Proti starým konzervativcom, ktorí sa teraz na čelo vlády v Uhorsku dostali, a nektorí z nich už aj prísahu vernosti na novú konštitúciu do rúk Jeho Jasnosti Kráľovskej zložili, už hlavu svoju pozdvihuje silná oppozícia, zavierajúca v sebe starých liberalistov, ktorí teprv na sneme krajinskom rozhodnuto mať chcú, zdaliž a ktoré práva popustiť má krajina viedenskej ríšskej rade kvôli jednote s Rakúskom. Títo sa opäť delia na dva tábory. — Jedna časť zdá sa chcieť nasledovať politiku výlučne maďarsko—národniu: miernejšia však a zrelejšia strana aj druhým národnosťam v Uhorsku žijúcim právo verejného života a slobodnú konkurenciu dopúšťa. — Už, ku ktorej z menovaných strán politických my Slováci, ktorým aj o blaho krajiny, ale aj o život a duchovný blahobyt národa nášho slovenského ide, postaviť sa máme: to už samé pomenovanie tých strán každému ukazuje. Postaviť sa ale vôbec musíme na stanovisko uhorské a ukázať, že tuná právo života máme, o oň si neohrožene stojíme. K tomuto cieľu je nám predo všetkým a nevyhnutne potrebný neodvislý politický časopis slovenský, v ktorom by sme v tejto rozhodnej dobe záujmy našich slovenských krajov v súzvuku so záujmami celej krajiny Uhorskej zastávať, práva národnosti našej brániť, verejnú mienku tvoriť a vyslovovať, a národ náš pri nastávajúcom zriadení obecných a stoličných municipalít, volení úradníkov a vyslancov na snem krajinský atď. poučovať a viesť mohli. K založeniu ale takého národnieho orgánu, ktorýby aspoň dva tri razy do týždňa vychodil, je kaucia 5000 zl. sr. potrebná, o ktorú sa daktorí tu v Pešť-Budíne bývajúci národovci práve starajú, a takovú s božskou pomocou do konca bežiaccho mesiaca zaopatriť úfajú. K prianiu by bolo, aby keď nie prvej, aspoň v druhom—treťom mesiaci budúcceho roku prvé číslo narádzaného časopisu Slovákov obradovalo.

57

Článok J. M. Hurbana „20. október, čili Patent a Diplom".

Uverejnili Evanjelické cirkevné noviny, roč. I, č. 6, str. 212—213. Pešť 15. novembra 1860. Uverejňujeme len všeobecne politickú časť článku.

[7] Myslí sa na Turecko.

[8] Keď sa dvaja hádajú, tretí sa smeje.

J. M. Hurban skladal prepiate nádeje do Októbrového diplomu, ktorý nepriniesol tie výhody pre Slovákov, aké dúfal. Jednako radí bránit Okróbrový diplom proti Maďarom, ktorí by chceli uviesť znova poriadky z roku 1848 proti záujmom nemaďarských národov.

O diplomě, jehož přijetí bylo podobné Patentu cirkevnímu, my s největší úctou myslíme a zato máme, že jest on pokrok na dráze ku pokojnému se rozvinutí blaha a štěstí národů rakouských, které se velmi podobají útorům na sude, které obruč jedna spojuje. Manifest císařský od 20. Oktobra a diplom s přípisy těmi ukazují, že ta obruč bude konštitucionální stát rakouský, záležející z mnoha sněmů zemských a jedné, společné říšské rady. Když vydán bude zákon volební,[1] potom uvidíme teprve, co je diplom od 20. Oktobra, nebo potom se ukáže, kdo všecko, které národy, které stavy, které interesy zastoupené budou na sněmích krajinských. Dle slov uvedených z diplomu, který jest nyní pro politické kněžství text svatý, dá se předvídat, že dva miliony Slováků v Uherské krajině dostanou předce kolik tolik svědomitých zástupců do sněmu. Nemajíliž příčinu radovat se Slováci? Nebo slovo císařské máme, že již více nebude nejvyšší moc státní trpět utiskání jazyků a národností. No ovšem toto jest náš výklad a naděje naše; naši odporníci těší se nadějemi svého srdce, a my nechováme jich těšiti se jejich spůsobem; my radíme ale všem věrným evangelíkům slovenským, aby i v těchto předstojících časích spravovali se duchem a naukami cirkve své, modlíce sa k bohu Trojjedinému za zachování slova Božího, za slavné a spravedlivé panování nad námi císaře a krále našeho a vladařů od něho postavených ku pomstě zle činících a aby konštitucia nová sama ze sebe se cestou zákonní zdokonalila a skutkem blažícím národy, všecky stavy a všecka vyznání víry křesťanské se stala. Abychom tak Slované, Němci, Maďaři, Romani, Taliani, Židé a kdokoli bydlí v slavné říši rakouské útočiště bezpečné nalezli se statky a hrdly svými v pevných obradách státního zřízení; a aby nám všem dal Bůh ten náš všemohoucí pravé lásky a svornosti, aby netlačil Němec Maďara, Talian Slovana, Slovan Žida, Žid všech, ale aby sme spolu nažívat mohli v svornosti občanské.

Poněvadž ale je strana zvlášť v krajině Uherské, která právě tento nový základ společného blaha a štěstí občanského proměnit a jiný základ položit, nešťastný stav před 1848 zpět uvést chce, tu nemůžeme, a co by nám o statky a hrdla šlo, zpět sobě žádati panštinu pro sedláka, pohrd a potupu stavu měšťanského, učeného, tyranského všech národností v krajině vraždění, bídný a nezřízený stav cirkve naší, užívání rovnoprávnosti náboženské, nerovnost před zákonem, zastoupení na sněmě jen zemanských záujmů a t. d. Tu musíme všickni na diplomě stát — a spojenýma silami pracovat proti těm, ježto chtějí i diplom tak překotit, jako Patent překotili.

Nu budeli diplom a konštitucia v jeho duchu převedená, — teď přicházíme k naší otázce vlastní — o co se má starat slovenský luterán? Podstata věci je retovaná, vyznání luteránské je uznané zákony starými, potvrzené skutkem v 10. ročním provisorium, slavně pojištěné Patentem od 1. Septembra 1859,[2] slovenská řeč v obecních, stoličních a všech cirkevních a školských záležitostech pak diplomem od 20. Oktobra nalezla

[1] Tento diplom bol vydaný vo forme tzv. Februárového patentu z 26. februára 1861, ale voľby do uhorského snemu ponechal podľa volebného zákona z roku 1848, čo bol značný ústupok maďarským feudálnym triedam.

[2] Tzv. cirkevný patent z roku 1859.

spravedlivost a právo. I což se strachujete, ó, lidé malé víry! kdy sme měli více práva, než nám ho teď zabezpečil diplomem a zapřísahá brzy přísahou císař Pán? Nikdy sme ještě tak veliké bezpečnosti právní neměli, než těch, a proto na čase jest, aby aspoň právní cirkve Te Deum na jednu neděli drželi, a my myslíme, a tu náradu veřejně předkládáme, aby se poslední neděle adventní za takovou ode všech zvolila, kdebychom Boha všickni chválili za diplom císařský a prosili, aby požehnání své svaté na dílo konštitucie říšské vylíti ráčil a způsobil milostivě, aby pravdou se stala rovnoprávnost náboženstva a národnosti v krajinách, zeměch a celé říši rakauské.

V světských poměřech krajin a národů platí pravidlo hmotné, že kdo sobě beře, ten má, v tom musíme i my jako národ se cvičiti a zákonem vyslovená práva máme sobě neustupně přivlastňovati, v jejich užitek se klásti, důslednosti z nich sobě k pohodlí připravovati a směle o práva svá se domáhati, nebo kdo pozdě příjde, tomu se čipernější, živější národové vysmějí. Budouli dva miliony Slováků teď na svá práva se domáhati, jistě že blaženějších časů neměli od 1900 let, než jim nastanou v konštitucii na základě diplomu od 20. Okt. provedené, budouli ale jen „fajta" darebná, jako jim kedysi Kossut nadával, tu se jim stane jako za starodávna a za let starodávných; za let nedávných.

58

Článok M. L. „Samospráva krajů slovenských".

Uverejnené v Hlasoch Slováků, *Praha 1861, str. 75—77.*

Autor [ide tu pravdepodobne o evanjelického farára v Tisovníku M. Laciaka (1826—1904)], uvádza maďarizáciu do súvislosti s potrebou odlúčenia slovenského národného územia od maďarského. Rozptyľuje náhľad, že literárne osamostatnenie Slovákov by mohlo mať škodlivý vplyv na spoločnú literatúru československú. Táto podľa neho je zárukou proti nebezpečenstvu germanizovania Čiech.

Mimo redakce „Času" tešíme se i my z účastenství, které slovenské naše obecenstvo v čtení „Času" béře, co z hojných z našich stran plynoucích dopisů zavíráme; těšíme se pak tím více, čím dávněji *cítěna byla potřeba tiskem veřejného obhajování národních našich práv stonajúcich jako ze všech dosavádních dopisů ze Slovenska vysvitá, pod tlakem maďarstva,* ano, nejen že vyšší šlechtu slovenskou nám již celkem odcizilo, než i z měšťanstva nám jen tu i tam, co řídké příklady upovědomění slovenské národnosti někteří vlastenci zbývají, tak, že všecko počínání naší inteligence pouze na lidu se zakládá. Co divu tedy, jestli se prospěchu našich, byť i ne do konce dožíti, aspoň velmi trudně docíliti možná? Roztroušená naše inteligence vede opravdu zoufalý, avšak jistý boj, jistý proto, poněvadž se z obou stran bojuje za mluvu, tato ale i sobě hroznější tyran, bez dobrovolného se tomu podrobení interesovaného vnutiti není s to: pak není nerovný tento náš boj příčinou, že se toliko hlasů v jeho záležitosti dvíhá, neboť je on, při všeliké jeho trpkosti, ne nemilým zaměstnáním našinců, ale křivda, anať se nám neuznáváním naši individuality národní stává, jest, co tak bolestně neseme.

Abych však srozumitedlnějším byl, ukrácení našich národních práv v tom záleží, že si *maďarstvo přivlastňuje Slováka, byť i mezi čirými Slováky, bez vědomosti řeči maďarské ani k státním, ani k cirkevním úřadům nepřipouštěli; odkud přirozeně povstává u nás odůvodněná tužba odloučení správy slovenských našich krajů, aniť se od Tater po Dunaj, pak Ipel, Gemerem až po Torysu* rozprostírají.

Budete-li se tedy tomu divit, že z našeho lůna pošla velebná idea vzájemnosti slovanské, jakožto z lůna nejutlačenějších Slovanův? Ano! nebudete se ani tomu divit, že tak úpěnlivě zrak náš k sourodým našim světoobčanům obracíme. Dobře znajíce fyzičnou naši slabost, o samostatném hmotném podnikání s žádoucím výsledkem na tento čas bychom pochybovali, a protož se vždy rádi co přívažek stejnorodého živlu považujeme; pročež hojného jest se u nás výtěžku nadíti pro toho, kdo nepředpojatě našim záležitostem se věnujíc, udržuje naši stranu.

Rozkolnictvím od některých jmenované literárné naše počínání, ať se o něm zmíním, pražádného nemá škodlivého vplyvu na společnou naši literaturu, neb jím se jen zachování sebe samých a udržení z germanizovaného Česka pro Slovanstvo docíliti míní, pak se k Vám o zhovívavé posouzení tohoto podnikání našeho ucházíme: neb, jako to podotknuto, po překonaných obtížnostech, s nimiž, co jednou Prometheus, zápasíme, vděčně se vzdáme samostatného běhu, vplynouc do rozsáhlejšího řečiště, kde se blaženějších časů dočkáme.

59

Článok Jána Palárika „Otázka národnosti pri novom politickom usporiadaní Uhorska".

Uverejnil PŠL, roč. II, č. 46, str. 362—363. Budín 17. novembra 1860.

Slovenský národ prináša obeť, keď prijíma, aby maďarčina bola rokovacou a úradnou rečou na Slovensku, ale aby bola slovenčina vylúčená vôbec z verejného života, proti tomu treba protestovať. Politika výlučne maďarskonárodná urazila by iné národnosti. Spravodlivosť požaduje, aby Maďarstvo dalo národnostiam v medziach zákona a konštitucionálneho života voľný pohyb, aby negravitovali k svojim pokrvným susedom.

Šťastlivé podarenie nového politického preporodu krajiny našej Uhorskej závisí hlavne od tej otázky, jakú politiku bude chcieť nasledovať maďarský národ oproti druhým národnosťam v Uhorsku žijúcim. Najvyšší prípis Jeho apošt. kráľovskej Jasnosti odo dňa 20. Oktobra strany povýšenia maďarského jazyka na hodnosť diplomatickej reči v celej krajine Uhorskej k hlavnému uhorskému kancellárovi mohol by sa stať zárodkom neblahých národných nesvárov a rozbrojov, pokoj, rozkvet a blahobyt krajiny rozrývajúcich, vlasť do nebezpečenstva vystavujúcich, jestli by on silnejšiu maďarskú stranu natoľko exultoval, že by sa povolanou a oprávnenou byť cítila, politiku výlučne maďarsko-národniu, k utlačeniu druhých národností v Uhorsku žijúcich smerujúcu, nasledovať. K prekazeniu toho zlého v nadrečenom najvyššom prípise sa síce dodáva: „naridzujem zároveň, že má mestským i vonkovským obcam zostat

na vôli, ktorú jednaciu reč si vyvolia pre veci svoje obecné, cirkevné a školské; ďalej, že každému voľno užívať v zhromaždeniach stoličných, mestských a obecenských ktorýkoľvek v krajine obvyklý jazyk, i zadávať v ktoromkoľvek žiadosti alebo prosby svoje úradom, ktoréžto v tej samej reči budú zase vyridzované; že konečne úradníci súdni i politickí majú všetke rozkazy a nariadenia k obcam v tej reči spisovať, ktorá je jednacou rečou v záležitostiach obecných."[1] Toto je pekné, a naše slovenské obce, mestá a stolice na základe tohoto najvyššieho nariadzenia môžu si vyvoliť za reč jednaciu vo svojich verejných schôdzkach, rokovaniach a stoličných zhromaždeniach reč slovenskú, jakožto reč vätšiny obyvateľstva, — môžu v nej svoje uzavrenia a zápisnicu viesť, v nej s politickými a súdnymi úrady dopisovať atď. Leš, jak ľahko sa môže stať, že vplyvom maďarskej alebo aspoň maďarsky zmýšľajúcej strany, ktorá teraz veslo vlády do rúk dostáva, a nasledovne všetkými možnými sredstvami oplýva, v našich slovenských obcach, mestách a stoliciach maďarčina za reč jednaciu uvedená, reč ale ľudu k velikej ujme jeho záujmov a národnosti celkom odstránená, alebo najvyš len k vôli jednotlivcom trpená bude? —

Ďalej strany vyšších škôl v tom samom najvyššom prípise sa naridzuje: „Čo sa týka vyučovacej reči na gymnaziách, má uhorské Moje námestníctvo[2] slyšat o tom cirkevných hodnostárov a politické úrady, ďalej učiteľské sbory tých ústavov samých, zdáliž a ktoré premeny vo vyučovacej reči sa ukazujú potrebnými alebo žádúcimi: na to sa Mi majú bez odkladu podať cestou Mojej uhorskej dvorskej kancelárie dotýčne návrhy."[3] Patrno z tohoto, že aj strany vyvolenia vyučovacieho jazyka na gymnáziách (rozumie sa, že aj slovenských) najvätší vplyv a moc udeľuje sa maďarským a síce úradným faktorom, jakožto politickým úradom, cirkevným hodnostárom (biskupom), námestníctvu uhorskému a uhorskej dvorskej kancelárii, od jejichž dobrého zdania a milosti bude závisieť, koľko miesta doprajú aj našej slovenskej reči a národnosti na gymnáziách v slovenských krajoch. —

Náš slovenský národ už tým velikú obeť na oltár spoločnej vlasti uhorskej prináša, keď sa nateraz poslušne podrobuje vysokému nariadzeniu, aby bola maďarčina rečou jednacou a úradnou aj na Slovensku, ponevač to už raz tak ono nariadzenie požaduje; tu nám platí to známe pravidlo: „Salus reipublicae prima lex esto."[4] Leš aby náš národný jazyk aj z vyšších škôl a zo všetkých ústavných inštitúcií, vôbec z verejného života v obcach, mestách a stoličných zhromáždeniach vytvorený, a tak ľud náš zbavený bol všetkých prostriedkov národnej osvety a vzdelanosti, takú obeť národnej samovraždy žiadon zákon na svete od nás nepožaduje, ani požadovať nemôže; bo zákony nie k záhube, leš k dobrému národov smerovať majú. Leš takúto drahú obeť — silne sme presvedčení — nebudú od nás žiadať naši spoluobčania Maďari. Oni dobre vedia, jaké záhubné následky mala jejich predrevolučná výlučne maďarsko národnia politika; dobre vedia, že jednaké príčiny jednaké mávajú následky; oni sa živo rozpomínajú, jako Slováci, Srbi, Horváti, Rusíni a Rumuni aj umierať znajú za svoju národnosť; jim na mysli tane to latinské: „actio parit reactionem";[5] oni behom minulého desaťročia na sebe samých skúsili, jako jim to padlo, keď sa aj jejich národnosť utlačovala, a nasledovne až velice citedelne naučili sa poznávať božskú pravdu toho prirodzeného Kristom vyreknutého zákona: „všetko, čo nechceš, aby tebe

[1] Citát z Októbrového diplomu.

[2] Myslí sa na kráľovskú uhorskú miestodržiteľskú radu.

[3] Pozri pozn. 1.

[4] Blaho republiky je prvým zákonom.

[5] Akcia objavuje protiakciu.

ľudia činili, ani ty to nečiň druhým; a čokoľvek od druhých žiadaš, aby ti to činili, aj ty to druhým čiň v najúplnejšej miere"; oni práve teraz v živom príklade videli, že v state viac rozličných národností v sebe obsahujúcom každý pokus odnárodňovania je márny, nespravedlivý a záhubný, a jako sa Rakúsko kroz neblahý germanizovania systém hlavne proti sebe samému prehrešilo, tak by sa iste aj Uhorsko kroz podobný maďarizovania systém iba proti sebe samému prehrešiť muselo. Že Maďari k tomuto presvedčeniu prichádzajú, toho sú dôkazom jejich verejné orgány, jako „Magyar Sajtó", „Pesti Napló" a Pester Lloyd",[6] ktorých duch oproti druhým národnosťam v Uhorsku žijúcim je vôbec zmierlivý, a všetko dobré sľubujúci. Známa je od p. Ivánky[7] do maďarských časopisov prijatá zásada slobodnej konkurencie na poli národnosti; známa p. Lónyaym[8] vyslovená žiadosť, aby sa stoličné výbory zostavili z mužov učených a neodvislých bez rozdielu stavu a národnosti; známo, čo p. barón Žigmond Kemény,[9] riditeľ peštianskeho mestského kasína,[10] o rezultátoch desaťročnej germanizácie v „Pesti Napló" ve písal, zavierajúc takto svoj výborný článok: „Jestli tomu tak jest, čo teda my (Maďari) teraz robiť máme, keď už naša národnosť do svojich zákonných práv nazpät postavená jest a uhorská koruna na svoje s toľkou krvou vydobyté a tak úzko so sebou spojené majetky nároky robiť môže, a jako úfame, takové iste aj platné sebe učiní? Či máme aj my teraz myslieť o sebe, že možnosť vzdelanosti a blaha výlučne v našej maďarčine obsažená jest, a že náš jazyk je výlučným liekom proti nevoli a proti nákaze nevzdelanosti, ktorý teda inojazyčným spolukrajanom našim z čistej kresťanskej lásky, čo priam aj so zakročením úradov, vštepovať musíme? Či máme príklad tých nasledovať, ktorí sa mocou povolania svojho národu oproti nám za nosičov civilizácie, za znalcov duchovného štepenia držali?... A keby sme my teraz tiež takú politiku nasledovali, ktorá sa jejich politike rovná: tak by sme podľa všetkej pravdepodobnosti a analógie tie isté výsledky žali."[11] Tak myslí slovútny maďarský politik a s ním veliká časť maďarskej inteligencie, a my Slováci sebe len to prajeme, aby sebe to naši odrodilci a páni maďaróni, ktorí od rodených Maďarov horlivejšími Maďarmi chcejú byť, k srdcu teraz vzali, a k slovenskému národu, z ktorého lôna pochádzajú, konečne sa naklonili; lebo nie viac Maďari sú to, ktorí nedôveru v druhých národnostiach vzbudzujú, leš naši slovenskí páni odrodilcovia, ktorým sa ešte vždy o pomaďarčení Slovákov sníva. Všetky pokusy k tomu smerujúce boli by isté nešťastie a záhuba krajiny uhorskej. Lebo čo biskup Strossmayer onehdá v ríšskej rade proti germanizácii rakúskej prehovoril,[12] to samé by istotne

[6] Maďarský politický denník, vychádzajúci od marca 1850 v Pešti, v ktorom vedúcu úlohu hral barón Zs. Kemény, význačný maďarský spisovateľ. — Pester Lloyd bol nemecký denník, vychádzajúci od roku 1854 v Pešti najmä pre hospodárske otázky. — Magyar Sajtó bol maďarský denník založený roku 1855 vo Viedni a od roku 1857 vychádzal v Pešti.

[7] Imrich Ivanka (1818—1896), maďarský politik, roku 1848 tajomník ministerského predsedu L. Batthyányho.

[8] Melichar Lónyay (1822—1884), hospodársky odborník, vo vláde grófa J. Andrássyho od roku 1867 minister financií.

[9] Zsigmond Kemény (1814—1875), maďarský spisovateľ a vedúci redaktor Pesti Napló.

[10] Myslí sa tu na Národné kasíno, ktoré bolo od roku 1827 strediskom predstaviteľov politického života maďarských vládnúcich tried.

[11] Nemali sme možnosť porovnať citát s originálom.

[12] Jozef Strossmayer (1815—1905), biskup v Djakove, význačný chorvátsky vlastenec, zakladateľ Juhoslovanskej akadémie vied a zástanca a bojovník za práva nemaďarských národov v Rakúsku, ale najmä v Uhorsku.

platilo in parvo aj proti maďarizácii uhorskej. Opakujem tuná jeho pamätihodné slová: „Že v Rakúsku (in parvo v Uhorsku) rozličné národy a národnosti sú, to je jeden z najpozitívnejších skutočných činov, ktoré sa odtajiť nedajú. Já takú námeru, ktorá sťaby z lásky k pohodliu alebo z pánovitosti na jazyky a národnosti rozličných ríše národov žiadnu obzvláštnu váhu nechce klásť, za nebezpečnú držím. Nebezpečná je ale ponajprv preto, že nespravedlivosť v sebe ukrýva, a poneváč aj u toho najmenej vyvinutého národa v Rakúsku (aj v Uhorsku) to silné presvedčenie sťaby v telo a krv sa vtopilo, že reč ľudu a národnosť je nečo podstatného, stálého, od Boha daného. a čo Boh dal, to ľudia v state len tak ľahko ignorovať nesmejú; bo konečne každý národ zanedbávanie a utlačovanie jazyka svojho sťa prekážku svojho duchovného vývinu a zdokonaľovania s mravne oprávneným opovrhnutím od seba odsotiť by musel. Za nebezpečnú držím tú námeru podruhé preto, bo blízko stojíme k tej pliage, že kmeny a národnosti v zákonných očakávaniach a žiadosťach svojich oklamané, v organickom vývine svojom zdržované, vo vzdelanosti zanedbané, pred tou nebezpečnou Syrénskou piesňou, ktorá sa prítomne v mnohých stranách Európy rozlieha (to Napoleonovo heslo: „le grand intérêt des nationalités")[13] azda potom nezapchajú svoje uši. Proti takému nebezpečenstvu nieto inšej ochrany, iba spravodlivosť, iba to, aby sa každému aj najmenej vyvinutému národu dali do rúk všetke prostriedky, ktoré sú mu potrebné k jeho duchovnému pozdvihnutiu, aby tak kroz opravdivé kresťanskú vzdelanosť a osvetu všetke ešte bytujúce národnie protivy vyrovnané a zmierené boli. To isté vyriekol aj ríšsky radca Toperczer:[14] že totižto v rakúskom mocnárstve nieto žiadneho základu, na ktorom by sa výlučne národný (nemecký) štát osnovať mohol. Ale to samé platí teraz aj o Uhorsku, lebo aj tuná chybuje takový základ. aby ono mohlo byť výlučne maďarským, preto že sú tuná mimo Maďarov aj Nemci, Rumuni a my Slovania (Slováci, Rusíni, Srbi a Horváti), ktorí rovné Maďarom nároky a práva k národniemu životu máme. Politika výlučne maďarsko-národnia urazila by druhé národnosti, zvlášte ale slovanskú, a k záhubným, nebezpečenstvom hroziacim zámerom by jich dražila; tým viac, že slovanská národnosť má aj za hranicami Uhorska príbuzné a príťažlivé živly slovanského mora, ktorým je Maďarstvo sťa dáka malinká sihoť zúkol vúkol otočené, z ktorého by teda rieky slovanskej národnosti v Uhorsku nové vody a sily nabierali, až by rozvodnené v príhodnej dobe všetky prekazujúce hate a tarasy prelomili, ktoré sa tuná jejich prirodzenému volnému pohybovaniu od Maďarstva kládli. Spravedlivosť teda aj múdrosť nakladá teraz uhorskej vláde, aby druhým národnosťam, menovite ale Slovanom uhorským, príčiny k nespokojnosti nezavdala, aby jejich národnosti v medzách zákona a konštitucionálneho života volné pohybovanie ponechala; bo, jestli sa tuná v požívaní slobodnejších inštitúcií, v požívaní rovných práv politických i národných šťastlivými a sťaby doma cítiť budú, komu potom z nich napadne za vyslobodením túžiť, alebo jako to jeden slavný maďarský politik naráža, k panslavizmu gravitovať? — Spravedlivosť teda, a zase len spravedlivosť teda, a zase len spravedlivosť oproti druhým národnosťam v Uhorsku žijúcim je jediný spôsob, ktorým sa šťastlivo previesť môže veliké dielo nového politického prepôrodu krajiny našej uhorskej. Politici uhorskí musia docela upustiť od svojej politiky výlučne maďarsko-národnej: táto by bola teraz chybou neodpustiteľnou, a azda nikdy viacej nenapraviteľnou.

Večne premenlivý je beh historie, jako sám časoduch, tento bohatý prameň, z kto-

[13] Veľký záujem národností.

[14] Topperczer, ríšsky radca, pochádzajúci zo Spiša.

rého vždy nové a v pôsobení i v následkoch rozmanité udalosti vyvierajú. Ale nekedy sa zdá, jakoby sa historia v tej istej tvárnosti znovu opakovala. Taká doba pre našu uhorskú krajinu vidí sa nám byť minulý 1848, a prítomný, v ktorom žijeme rok. Nápadná podobnosť dejín, okolností, smerov, žiadostí a snáh národných! Zdá sa, jakoby nám historia čili prozreteľnosť čas a príležitosť dať chcela k napraveniu chýb, ktorých sa Maďari a Slovania uhorskí r. 1848 k svojej vlastnej škode (bár by i k zmúdreniu) boli dopustili. Jestli vtedy národnia neznášanlivosť a politické vášne oslepili bratov, teraz po desaťročných skúsenosťach úprimnému zmiereniu a chladnému, zdravému rozsudku dajme miesto. Ale tohoto výminka je vzájemné uznanie a — spravedlivosť. Silnejší si nezakladaj, že slabšieho nepotrebuješ, alebo že ti škodiť nemôže, leš prislúž mu spravedlivosť. Slabší silnejšieho sa neboj, jestli u neho spravedlivosť a zákon panovať vidíš. Daj Bože, aby sa na tomto pevnom základe spravedlivosti osnoval pokoj a blahobyt spoločnej našej vlasti uhorskej!

60

Úvaha Daniela Licharda „Jako že stojíme?"

Uverejnili Lichardove SN, roč. XII (1860), č. 139, 142, 145, 151 a 153. Viedeň 24. novembra, 1., 7., 27. a 29. decembra 1860. Uverejňujeme len časť I. a II.

Autor sa zaoberá situáciou na Slovensku po vydaní Októbrového diplomu, a to na základe svojich osobných skúseností získaných pri návšteve Slovenska, hlavne západného. S uznaním kvituje rozhodnutie miest Breza a Pukanca o používaní slovenčiny v úradovaní.

Novější obrat věcí v Uhrách do všech poměrů veřejného života více méně zasahuje a tak i na postavení *časopisů* patrně působí. Jim se dostala právě tak těžká jako čestná úloha: obecenstvo strany opravdového smyslu nastalých proměn poučovati, nedorozumění odstraňovati, pochybnosti objasňovati, důvěru k lepší a blaženější budoucnosti probuzovati, každému právu k uznání dopomáhati, činnou a kde potřeba i obětivou lásku ke společné domovině křísiti, svornosti a jednomyselnosti obyvatelů cestu klestiti, aby se tak vznešení úmyslové nejvyššího císařského diplomu od 20. října roku tohoto *čím skořeji*, jak ve prospěch uherské země, tak i celého státu rakouského ve skutek uvésti mohli.

My jsme se do dnešku schválně do rozbírání terajšího stavu našich věcí nepouštěli, poněvadž v něm i možnost rozkvětu společné domoviny i vzácné pozůstatky předešlosti z vlastního vidění (počas nedávného meškání našeho na Slovensku), dílem z listových zpráv poznati chtěli. Některé z těchto písemných zpráv už jsme i vct. obecenstvu našemu sdělili, i můžeme tedy na základě jejich a toho, co se z jiných časopisův uherských (t. j. v Uhrách vycházejících) dovídáme, ke stručnému rozbírání otázky, *jako že stojíme?* přikročiti, co v několika číslech listu našich učiníme.

Musíme tu předně na *hlavní zásady* poukázati, dle nichžto záležitosti naše rozbírati budeme. My stojíme hlavně a předně na základu nejvyššího cís. diplomu od 20. října roku tohoto a těch nařízení, kteréž spolu s ním k obnovení ústavy krajiny uherské vyšly.

My tedy vděčně přijímáme obrat, kterým se krajinská ústava uherská obnovila, poněvadž v něm i možnost rozkvětu společné domoviny i vzácné pozůstatky předešlosti naší nalézáme; poněvadž rovnoprávnost občanů před zákonem ubezpečenou vidíme, poněvadž cestu k úřadům pro každého, kdo dle svojich známostí a bezúhonného života úřadu schopen jest, otevřenou máme, poněvadž při všeliké úctě, kterouž máme k maďarské řeči, za diplomatickou vyhlášené, i národní jazyk náš jazyk v mezech jemu dne 20. oktobra vykázaných mnohem valněji se pohybovati může, nežli před rokem 1860, anebo právě v době předmarcové; poněvadž na základu nejvyššího diplomu toho *žádati můžeme,* aby v něm udělená práva národní žáden člověk neskradoval, znaje, že co u jiných milé, vzácné a chvalitebné jest, šlechetná láska k národu, to ani u Slováka hříchem býti nemůže; poněvadž jsme naposledy přesvědčeni, že proměny, nejvyšším diplomem od 20. oktobra 1860 způsobené, jako z jedné stránky ústavu zemi uherské navrátily, tak z druhé stránky i svazek nevyhnutně potřebné jednoty říše rakouské zachovaly.

A právě proto musíme se hnedky po předu proti všemu počínání vysloviti, co by meze dne 20. oktobra vykázané jednostranně a svévolně překročiti, skrze to pak žádoucí rozkvět vlasti, jednotu říše, svornost a společný blahobyt rozličných národů rakouských v nebezpečí postaviti mohlo.

Slovem: stojíme, my státi budeme na *půdě zákonné* a tak i *každý nezákonný přechvat,* ať se z kterékolvěk strany stane, *zatracujeme.*

Toto jest naše stanoviště a prosíme, aby se i vct. páni dopisovatelé naši naň postavili, když nám svoje zprávy o běhu věcí v domovině naší podávati budou.

Za hlavní znak dospělosti některého národu k ústavné svobodě považuje se právem *čerstvý podíl* obyvatelstva v těch záležitostech, na něž svým podílem ve smyslu zákona působiti může, a jestli kde, tu zajisté platí známé *Kollárovo:* „kdo chce žíti, nech *se kývá.*“ Jenže toto „kývání“, pravda, nesmí býti takové, jako ho na *trsti* vidíme, kterou každý větříček na tuto nebo jinou stranu kloní.

My se kývati musíme rozumně, t. j. s povědomím těch práv z jedné a povinností z druhé strany, které následkem novějšího obratu věcí v Uhrách povstaly. Jen tak všude a ve všem bude zákonnost kroků našich patrná, od nížto se právě občan *ústavné krajiny* nejméně smí odchýliti.

Aby se tedy *takovýto čerstvý podíl* obyvatelstva v oboru zákony vykázaném, i mezi slovenským *lidem* naším probuditi mohl, žádoucno jest aby jemu slovenské *měšťanstvo* naše dobrým příkladem předcházelo.

Nemůžeme tu dosti důrazně upozorniti na ten, odevšech odrodilců našich rozhlasovaný *klam a podvod,* jakoby Slovák rodu svému věrný, národ svůj milující, *dobrým občanem krajiny uherské býti nemohl* a jakoby hlavní důkaz té *politické dospělosti,* o nížto jsme tam vyše hovořiti počali, v zapření všeho toho, co jiným národům svaté jest a milé, v zapření své vlastní krve pozůstával. Není potom divu, že takovýto, žádné *přirozené podpory* v sobě samém nemající člověk místo *rozumného kývání* se, jen *klátiti* se bude a na každé přivolání „sme bračekovci, sem!“ za nástroj se vydá lidem, kteří častokráte pod medovými slovy „bratrstva“ jen potupu a nenávist národu našeho ukrývají.

Mohli bychom z nejnovějších událostí na Slovensku podivné o tom zprávy podati; *avšak exempla sunt odiosa.*[1]

Povězme si raději, co *radostnějšího jest,* a síce to, že i *Slovák,* jako kterýkolvěk jiný spoluzemko, i při lásce k národu svému velmi *dobrým občanem* krajiny uherské

[1] Príklady sú pochybné.

býti může. O tom zajisté stateční, poctiví, *rození Maďaři* nepochybují; sicby tak důrazně na to ve svých časopisech nedotírali, aby se „všechny národnosti uherské k užívání práv konštitučných připustily".

O tom jen *odrodilá* duše pochybovati může.

A právě proto nás nejsrdečnější radostí naplnilo, když jsme se dověděli, že některá slovenská města už znamenitý *příklad* ústavného života svého vydaly, když nařídily, aby se ve správě obecenských věcí domácích *slovenská řeč úřadnou byla.*

Tímže ustanovením, jakové se jmenovitě od král. svobodného města *Března* a *Pukance* stalo, vct. rodáci naši jen vlastního práva svého *užili* a cizího se *nedotkli.* Z druhé ale strany úplně jsme přesvědčeni, že nejen slavné vrchnosti spomenutých měst, ale i vct. jejich páni měšťané krajinské povinnosti svoje k rozkvětu společné vlasti naší zajisté tak dobře, jestli ne stokrát lépe plnit budou, jako ti křiklouni, kteří každého, kdo příkladu jejich následovati a zrádcem *vlastní krve* býti nechce, hnedky za „zrádce krajiny" vyhlašují. Diplomatičnost řeči maďarské ctíme všetci.

Slavné ale obce měst Března a Pukance dobyly sobě právo k vděčnosti každého úpřimného rodáka, který v pokoji a svornosti s jinými spolukrajany na rozkvětu vlasti pracovati chce.

61

Článok neznámeho autora „Ináč s nami to musí byť, rodáci!"

Uverejnil PŠL, roč. II, č. 48, str. 380. Budín 1. decembra 1860.

Autor radí, aby pri voľbách do stoličných výborov Slováci uplatňovali svoje práva vo veciach národnosti, vyplývajúce z Októbrového diplomu.

1. Pri nastávajúcich voľbách stoličných nedajte sa zakúpiť lecijakými darmi a márnymi sľubami, ani žiadnymi vyhrážkami nakloniť k tomu, abyste zajaca vo vreci kúpili; lež musíte hlasovať za tých smele a slobodne, ktorí sú citu národnieho, ktorí lásku k národu nie len slovom, lež i skutkom dokázali, aby vaša dôvera k nim potom od nich to vyžiadať mohla, čo je národu k spáse.

2. Poraďte sa vospolok, keď chcete nečo užitočného, spasonosného pre národ žiadať a urobiť, lebo *dobrá rada zlatom platí.*

3. Prostriedkom deputácií a písebných petícií a stížností, početnými, najmä od vznešenejších a značnejších osôb podpísaných, prednášajte vaše prosby, žiadosti a stížnosti vo svojej materinskej reči nižším i vyšším krajinským vrchnostiam — vyšším, aby vám vec spravedlivú udelili — nižším, aby vec spravedlivú podporovali.

4. Nijak nedajte sa odbiť od vášho práva vám v najvyššom cis. diplome od 20. okt. zaručeného, žiadať, aby vám či nižšie, či vyššie krajinské úrady dávali odpovede a rozhodnutia na vaše žiadosti a stížnosti nie v inej, jako vo vašej materinskej reči, slovenčine.

5. Na základe tohoto medzinárodného práva pevne nástojte o to, aby sa vaše pravoty a ktorékoľvek iné záležitosti a potreby pred súdom a inými občanskými vrchnosťami

vašou vlastnou rečou, slovenčinou vyridzovali a indorsáty dávali, jako o tom znie aj vys. nariadenie ministra práv od 23. júla t. r.[1]

6. Plným právom žiadajte, aby sa vo vašich slovenských stoliciach, mestách a obcach, na sboroch rokovalo a zápisnica viedla nie inak jako po slovensky, jako to i sám najvyšší cis. diplom od 20. okt. t. r. dovoľuje i liberálna stránka, na čele p. baróna Eötvösa,[2] za municipálne práva každej národnosti v Uhorsku, t. j. za úplnú rovnoprávnosť prísne a úprimne bojuje.

7. Podobne na základe tohoto nedotknuteľného práva žiadajte, aby sa slovenským obcam a mestám posielali od úradov oznamy, nariadenia a zákony nie v inej, jako jich materinskej reči, slovenčine.

8. Žiadajte a žiadať neprestávajte, aby sa mocou práva i nám v preduvedenom najvyššom cis. diplome zaručeného, v gymnáziách na Slovensku sa nachádzajúcich, jako v B. Bystrici, Trnave, Nitre, Skalici, Trenčíne, B. Štiavnici, Prešove, Levoči vyučovalo rečou slovenskou a aby sa to aj skutočne stalo, pri nastávajúcom preustrojevaní gymnásií podajte, drahí rodáci, čo najskôr slovenské petície, od duchovných správcov, úradských a iných čestnejších a vážnejších osôb čím najpočetnejšie podpísané, patričným biskupom, menovite Jeho Emin. p. kardinálovi-kniežaťu primašovi a arcibiskupovi ostrihomskému a Jich Osvietenosťam pp. biskupom nitrianskemu, bystrickému, spišskému a košickému, ktorých náhľady a mienky strany reči vyučovacej na týchže gymnasiách slyšať má kráľ. uhorské námestníctvo, jako tiež i tomuto (námestníctvu), od ktorého sa majú (vo smysle najvyššieho c. kr. prípisu k bar. Vayovi od 20. okt. t. r.) Jeho c. kr. Veličenstvu podať cestou uhorskej kancelárie dotyčné návrhy. Od cesty podobných patícií sa nedajte žiadnymi hrozbami odstrašiť, bo tieto sú v konštitucionálnej krajine dovolené.

62

Článok neznámeho autora „Hlas Slováka o rovnoprávnosti a jednotě spisovní".

Uverejnené v Hlasoch Slováků, *Praha 1861, str. 99—104.*

Autor horlí za česko-slovenskú jednotu a za československý spisovný jazyk.

Onehdy se naznačili utvořující se právě strany ve vlasti naší Uherské, o jejichžto směru a povaze ještě tehdáž jsme nic neznali podrobně, jen toliko jsme vůbec znamenali, že když jedna strana se uvoluje ve státní služby a projevuje hotovost ke srozumění se s vládou mocnářství celého, druhá odmítá návrhy jí nabídnuté a umluvení se s vládou. Poněvadž pak jsme se o prvé domýšleli, že stojí o udržování mocnářství v celosti jeho, mněli jsme, že jí nejpříhodněji lze nazývati stranou konservativní v širším arciže to smyslu a nikoliv v užším výměru někdy často vzpomínaných starokonservativců, an jsme stranu odpornou přirozeně jmenovali opoziční. Projevili jsme také náhled, že Slováci s větší důvěrou přilnouti mohou ke straně, kteréž záleží

[1] Porovnaj poznámku 1 dok. č. 50.

[2] József Eötvös (1813—1871), význačný maďarský spisovateľ, politik, liberálny ideológ maďarského nacionalizmu a autor niekoľkých diel o národnostnej problematike.

na udržení velkého Rakouska, než ke straně, kteráž ne o celek, ale jen o částku dbá, o jiné země a národy se nestará; kteráž jen Uhry samy oslaviti a povznésti usiluje. Od doby té vyvinuly se strany již dále a vystoupily zřejměji se svými snahami i pročež byli jsme káráni veřejným hlasem, radícím rodákům, aby ne ke starokonservativním, ale k liberálním přistoupili.[1] Avšak i my tyto liberální zahrnujeme mezi konservativní, nakolik chtějí míti vlast uherskou v soustavě zemí rakouských, a milerádi přihlašujeme, že soukmenovci naši se k nim nejbezpečněji přichylovati mohou. Vystříháme před liberálními od r. 1848, na jejichžto theorie se dobře rozpomínáme, dle nichžto jsou jim Uhry, aneb vlastně Maďarstvo nade všecko; dle nichžto by vlastně rádi panovali sami a zákony dávali všem světa národům. Zajisté krásná idea rovnoprávnosti jen v rakouském velestátu provedena býti může; mělliby se ale tento rozpadnouti, nemají se čeho dobrého nadíti Slováci.

Slyšeli jsme s potěšením projevení baróna Eötvöse a Deáka stran národností domácích ve vlasti.[2] Řeči jejich jsou řeči *pravé* moudrosti politické. Byloby jen přáti, aby souhlasu nalezly a povšimnutí náležitého po všech stranách vlasti uherské. Že ale ne každý tak smýšlí u nás, že tu i tam cele rozdílné snahy vycházejí najevo, nedá se zapírati. Především zapotřebí, aby Slováci sami přirozeného práva svého hájili, aby se s příslušnými a určitými návrhy bez ostýchání vystupovali. Že ve slovenských stolicích při odbývaných slavnostech zavedení nového řádu byly slyšány i slovenské hlasy, to nacházíme v pořádku.[3] Byloby ale smutné, kdyby to jen při těch několika řečech slavnostných zůstati mělo. Slovákům zajisté náleží ve krajích, kteréž nazývají svým domovem, mnohem více; jim náleží, aby tam při poradách, rokováních, soudech a všech veřejných jednáních v řeči jejich slyšáni, aby také v řeči jejich zpraveni a o veřejných záležitostech poučeni byli, aby se tudíž mluvě jejich při úřadech a úředních pojednáváních místa dalo a jí vážilo. Největší však a nejsvětější právo mají Slováci k tomu, aby mládež jejich, aby lid slovenský vůbec ve své řeči vychováván a vzděláván byl, aby také školy jejich podle toho spořádány byly. Mnoho se již psalo a mluvilo o nedostatcích školství, jakovéž jsme posud měli a my jsme s pozorlivostí provázeli úsudky o něm vynešené a nárady, jakoby ono upraveno býti mohlo. Nalézali jsme pak, že školám za největší chybu pokládán byl směr jejich k poněmčování mládeže čelící; aniž co jiného podstatného jim bylo vytýkáno. Nuž jakovouže opravu navrhují naproti tomu časopisy maďarské? Aby se školy zmaďařily v celém obvodu země Uherské, dokazujíce, že Maďaři, jejichžto počet k zahanbení všech popisů posavadních až na 7 milionů zvyšují, jednak ale počtem, jednak inteligencí, jednak také zámožností mnohem předčí všecky jiné kmeny v zemi spolu bydlící, a protož tito že se panstvu řeči jejich, jakožto mnohem silnějších i ve škole podrobiti musejí. Bylali by to skutečně oprava, jakéž potřebují školy naše a nebylo-li by to raději toliko zaměnění jednoho snad menšího bezpráví s jiným mnohem větším bezprávím? A takovéto návrhy pocházejí často od duchovních a učitelů, od mužů, v jejichžto by povolání záleželo lépe poznati pravidla křesťanství, lidskosti, vždy opravdové a zdravé filosofie,

[1] Nezistili sme, kde sa tak stalo.

[2] Ide pravdepodobne o Eötvösovu publikáciu *Die Garantien der Macht und Einheit Oesterreichs* alebo aj o prejav pri slávnosti Kazinczyho roku 1859, a pokiaľ ide o Deáka, ide o jeho prejavy po výsluchu u panovníka koncom decembra 1860.

[3] Išlo o prejavy pri nových zasadnutiach obnovených stoličných výborov, kde na niektorých miestach, ako napr. v Turčianskej, odzneli prejavy v prospech uvedenia slovenského jazyka do stoličného úradovania, alebo v Nitrianskej, kde predstaviteľ vládnúcej triedy vyslovil sa veľmi blahovoľne v prospech rečových a národných práv Slovákov.

zvláště pak lépe rozuměti duchu času a právům národním. S navrhovateli těmito nechceme se hádati o počty kmenů jednotlivých ve společné vlasti Uherské ubytovaných, ale nemůžeme mlčením pominouti, že menší kmenové lidského pokolení právě tak k dokonalosti určeni jsou ode Stvořitele, jako ti největší a že jim v tom překážeti je nepravost, pomoci ale poskytovati svatá povinnost. Na toto si dovolujeme upozorniti našich ne tak rozvážlivých, jako horlivých vlastenců a jich přátelsky upomínati, aby se nedopouštěli sami těch hříchů, kteréž zaniklému systému vytýkají, nebo co bylo poněmčování v celé říši Rakouské, totéž je bezohledné zmaďarování po celé zemi Uherské. — Protož náleží ve krajích Slováky obydlených spořádati školy potřebám lidu slovenského přiměřené. Nedostalo-li by se Slovákům škol takovýchto, stala by se jim křivda, jižto by se co nejvíce prohřešili proti sobě. Opravdu, má-li o vzdělávání a osvětu Slováků dobře a právě býti pečováno, musejí v jejich domovině aspoň školy prostonárodní čili elementární, nižší a vyšší, a školy tak řečené střední, gymnasia a reálky, býti rázu slovenského, tak aby se v nich mládež v řeči mateřské a síce na nižších stupních výlučně, na vyšších pak s převahou vyučovala. Není-li takto spořádáno školstvo po krajích od Slováků obydlených, kmen tento zanedbán zůstane, jakoby odsouzen k barbarství a helotismu.[4] Toliko jednotlivcům by se snad lze bylo k rozsáhlejší a důkladnější vzdělanosti se povznésti, jimžto by štěstí více přálo, ale kmenu celému nikoli. Že však slovenské mládeži poskytována býti má příležitost kromě řeči mateřské i jiným zemským řečem, zvláště pak maďarčině se přiučovati, to se rozumí.

Jestliže již ve školách pro lid slovenský určených má býti vyučováno po slovensku, v jakovéže slovenčině se to má díti? V jakovémže nářečí jmenovitě mají býti sepsány knihy školské a učební. Otázka tato není zbytečná aneb nemístná, poněvadž o tom se spor vede mezi Slováky samými. Jsouť mnozí, kteříž mluvu slovenskou obecnou žádají uvésti do škol a písemnictva, čemuž se ale vážné a důležité důvody stavějí naproti. Nejprvé považiti třeba, že mluva Slováků není stejná a že mezi nimi as čtvero podřečí značnější se rozeznává, totiž nitranské, liptovské, gemerské a šarišské, každé ode střediště svého tak nazvané, každé více méně rozšířené. Kromě těchto mnoho podřečí menších a méně patrných by se vypočítati dalo. Nejrozsáhlejší ze všech podřečí jest poměrně liptovské, avšak ani toto, ani jiné žádné se nehodí pro všechny Slováky a zamítáno bývá doprosta ode všech jináče mluvících. K tomu přichází, že žádné podřečí slovenské není ještě tak vyvinuto, aby mělo svou gramatiku ustálenou a svou i sebe skrovnější literaturu a proto nemůže býti také příhodné, aby jim lid ku vyšší vzdělanosti veden byl. Když tedy mluvu Slováků obecnou nenalézáme přiměřenou i jakováž to jiná řeč býti má? Dle našeho přesvědčení ne jiná, než spisovná. Tak je to u všech národů vzdělanějších, tak zvláště u Němců, že jakkoli rozdílná jsou podřečí lidu obecného podle krajů rozličných, předce v ústavech vzdělávacích se všude užívá mluva nejvzdělanější, všechněm společná a srozumitelná. Takováto je pro Slováky řeč československá čili spisovná, všechněm rovně snadná a přístupná, pro všechny vzdělavatelná, všem k osvětě, k vědám a naukám, ku všestranné vzdělanosti nejlépe dopomáhající. Tato řeč spojovala odjakživa Slováky s Čechy a Moravany; tuto společně pěstovali kmenové pobratření a mezi Slováky vstupovali mnozí výteční spisovatelé českoslovenští od nejdávnějšího až do nejnovějšího věku. Aniž pak užíváno řeči této toliko od učených, ona bývala pořád u lidu upovšechněna. Zajímavé toho důkazy nám po tyto dny přinesil Světozor spolu se Slovenskými Novinami vydávaný,[5] podávaje

[4] Helotizmus, rozumej rabstvo, otroctvo.

[5] Ide o noviny vydávané D. Lichardom nákladom rakúskej vlády v českom jazyku. Světozor bola príloha Slovenských novín.

soudné jednání správnou českoslovenčinou sepsané, latinou však promíchané. Důkazy toho nesčíslné naleznouti můžeme ve všech archívech krajů slovenských a jim blízkých, v nichžto se téměř zhusta naskytují listiny z věků předešlých pořádně československy vyhotovené.[6] Než netreba nám zabíhati do věků pominulých. Jakže se odbývají služby boží mezi Slováky až podnes? V jakovéž řeči se odříkají modlitby i jen „Otče náš" a zpívají písně nábožné? V jakovéž řeči se konají kázání a spisují pojednávání náboženská? A tuto řeč nyní mnozí nechtějí uznati za řeč obecné, slovenské co nejblíže příbuznou, ale vyhlašují za Slovákům cizou a ve své krátkozrakosti o to pracují, aby z pomezí Slováků vyhoštěna byla. Není pochyby, že to rada záhubná a nepřátelská a žeby se nemohlo státi lépe po vůli protivníkům Slováků. Tudíž by tito odděleni a osamotněli seslábnouti a naposledy vyhynouti museli, anby přichylujíce se ke kmenům příbuzným zmáhali se pořád větší silou. I hlas proti mne se ozvavší zdá se přiznávati k těm náhledům zkázonosným. On nepochopuje, kterak může Slovák míti řeč československou za nejpřiměřenější ku vzdělávání lidu slovenského. Snad mu ale bude známo, že pěvec nesmrtelný, Jan Kollár, byl opravdový Slovák, ano chlouba kmene slovenského, a že tento muž, tak velice zasloužilý o své rodáky, v té řeči psal svá díla neocenitelná, že sebral hlasy mužů velevážených a i sám co nejdůrazněji projevil v „Hlasech" r. 1846 v Praze vydaných „o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky". Mezi tím nechať si kdo mluví a píše, jak se mu líbí; my nezatracujeme snahu šlechetnou, když jen dobře působí, byť cest a prostředků užívala odchylujících se od našich, ačkoli nemůžeme nelitovati počínání marná a ve svých následcích záhubná. Avšak naskrze odsouditi musíme nezbednost některých našinců, kteříž nepřátelství rozsévají mezi Slováky a Čechy a naproti řeči spisovné československé pro krajany naše každého času spásonosné brojiti nepřestávají. Kežby lépe považili poměry času a vlasti, obzvláště pak dobro kmene slovenského, o něžto se vlastně jedná,

63

Úvaha Adolfa Szentiványiho „Záujmy Slovákov v Uhorsku".

Uverejnil PSL, roč. III, č. 4—5, str. 25—27 a 33—36. Budín, 26. januára a 2. februára 1861.

Adolf Szentiványi bol príslušníkom uhorskej šľachty a prejavoval náklonnosť k slovenskému národnému hnutiu v memorandovom období, reprezentovanom slovenskou maloburžoáziou a niektorými príslušníkmi slovenského zemianstva. Vo svojej úvahe radí Slovákom pokladať sa za súčiastku uhorského národa, aby sa im mohli zabezpečiť rečové práva. Latina bola podľa Szentiványiho rečou aristokracie, Jej ponechanie nebolo by zabránilo vzniku národnostných sporov v Uhorsku. Nevzdelaní zemani, podporovaní vládou, odpadávali od Slovákov. Upozorňuje na chyby Maďarov, ale aj Slovákov, a osobitne pripomína u nich rusofilstvo ako nezlučiteľné s uhorským vlastenectvom. Upozorňuje na škodlivosť popudzovania ľudu proti zemanom zo strany vodcov slovenského národného

[6] Pozri pozn. 1.

hnutia a napokon určuje pojem národnosti. Náhľady Szentiványiho sú typické pre príslušníka maďarónstvom nakazenej slovenskej strednej a nižšej šľachty, ktorá onedlho zradila úplne záujmy slovenského národného hnutia.

Keď o záležitostiach a zveľatku jednoho kmena pojednávať zamýšľam, za zbytočné držím spomenúť, že v takom všetko to vynajsť sa úfam, čo ho do radu národov postaviť môže, čo mu budúcnosť a život národný pojišťuje.

Slováka rozmar, spôsobnosť duševná a zápaľu priaznivé srdce jeho, sú všetko znaky mravných darov tých, ktorými Pán Boh len k vyšším cieľom povolaných obdarúva.

Na žalobu tú, jakoby Slovák náš už preto vyššej budúcnosti schopným nebol, poneváč vo vzdelanosti vôbec tak za inými zaostáva, a ktorú len takí pozdvihli, čo o spoločenskom živote v Uhrách a o jeho jedna v druhú spájanej histórii malú známosť majú, je ľahko odpovedať.

História Slovákov v Uhrách je história Uhorska, Uhrov vôbec; jich minulosť i všetko to, čo sa v nej prihodilo, každé víťazstvo i potlačenie, každá výhra i útrata, každý pokrok i hlivenie, krivdy i radosti — sú obecné záživy jich, obecný, zo slúčenia občanského pochádzajúci majetok.

Ináč to ani byť nemohlo, lebo v čas panovania latinskej reči krajinu výlučne aristokracia predstavovala, tak sa stalo, že horných krajov zemänstvo, vtedy ešte napospol slovenské, hneď zo svojej, hneď zo stránky ľudu, vždy ale vedľa pomeru, v potrebách krajinských účasť bralo; obecné boli ťarchy, obecný i úžitok a vlasť, ktorú vedľa tehdajších pochopov ešte kmeny rozdielne neobývali, bola vlasťou spoločnou, jednoho v spoločnosť občanskú zliateho ľudu.

Že vidíme priechodom času na pole praktičného života Maďarov, jako začínajúcich, jako rodiacich vystupovať, z toho nesmieme na nespôsobnosť Slovákov k životu svevolne zavierať. Okolostojnosti priviedli Maďara k tomu, že on vedľa prevahy početnej, vedľa materiálneho dobrobytu svojho, prejal na seba tú predniu v občanstve rolu, v ktorej potom k jej šťastnému prevedeniu od všetkých v krajine bývajúcich kmenov bratersky bol podporovaný.

Takto sa delili Uhria vo všetkom, čo osud sebou priniesol, v dobrom, i v zlom, vždy spoločne, bratersky, a toto trvalo až k pádu latinčiny. Tuná sa zjavuje prvý raz cítenie rozdielov národných, od tohoto času sa datírujú rozdiely kmenov, dosaváď v jednote žijúcich.[1]

Slýchal som, mnohoráz som slýchal tvrdiť, jakoby príčiny nešťastia občanského nášho jedine v zničení latinčiny ležali; ona vraj bola tá reč, ktorú stoletia posvätili, ona ten prostriedok, ktorým by sa bolo všetkým národným otázkam a odtiaľ pochádzajúcemu zlému prekazilo.

Slabé je to však tvrdenie i smiešna kombinácia, a koľko ráz spomenutá býva, toľko ráz alebo vlastné oklamávanie, alebo ciele aristokratov alebo tajné akési zámery značí. Dala sa to, dala tá latinčiny užívať, kým ešte o právach národných a slobode nič slýchať nebolo, kým ľud sám ničím, zemänstvo ale všetkým bývalo, dokiaľ päť tisíc ľudu s vytvorením milionov o záležitostiach krajiny rokovalo, kým politika v zachovaní starého zvyku a v bojoch proti pokroku záležala.

---

[1] Mešťanská postať táto kmenov uhorských bola vždy uznaná od zákonodarstva uhorského, ktoré vždy rovnako, bez rozdielov práva politične delilo; keď tedy národnie hádky povstali, nezapríčinili to jich práva občanské, ale len samé potýkanie rečí. (Poznámka redakcie PŠL.)

Ale múdrosť Všemohúceho zničila tieto pojmy, ona vzbudila mužov v tom presvedčených, že vlasti našej alebo za druhými krajinami Europy zostávať, a tak všelikej cti sa pozbaviť, naposledok však v živle nemeckom zahynúť pozostáva, alebo takú politiku prevádzať, ktorej by povýšenie, hodnosti ľudskej v duchu kresťanskom, dosaváď tak potlačenej, ktorej by sloboda za heslo slúžila.

Idea velikánska bola tu, stránka však, ktorá by ju s náboženským zápaľom prejala, cítila sa byť o mnoho slabšou, jakoby sa to k prevedeniu myšlienky tej vyhľadávalo. S múdrym nepredvídením napadla ona latinčinu, vediac, že to tá prednosť, v ktorej sa rozličné privilégia a jednotlivé práva skrývajú, znajúc i to, že s pádom jej (latinčiny) vyhrá na 5 milionov Maďarov čírych a na milionoch tých, ktorým privlastnenie maďarskej reči ľahšie príde, jako tej, pre ktorú mnoho liet školám obetovať museli.

Komu je známo, že deväť desatín zemänstva uhorského, hoc zo samých nevzdelancov záležajúca, predca v otázkach koncesionálnych vládou podporovaná, vplyvom istým vládla, nebude tajiť, že stránke spomenutej (opozícii) nič iné nezbývalo, jako v ľudu samom podporu hľadať, jednu reč živú na stupeň úradný povýšiť, aby tak ľud tento o právach vlastných poučený, presvedčený, tieto ruka v ruke so stránkou liberálnou poučený, i hájiť mohol.

Jestliže sa diplomatičnosť latinskej reči s maďarskou nezamení, krajina naša na čestný onen stupeň, na ktorom ju Europa obdivuje, nikdy povýšená nebude, kmeny zostanú spolu i s Maďarmi v ustavičnom živorení, myšlienky udržia zámer aristokracie, na ľud sa konečne zabudne, samému sebe zanechá. Pravdaže, strašná ona katastrofa z roku 1848/9 vystane, vystane však i tá z 20. októbra[2] a s ňou i všetky spojené výhľady. Naša výhra by jedine v tom záležala, že by nás po desaťročnom ťažkom oddychu tichá síce, ale hanebná smrť — dostihnúť bola musela.

Nech tedy tomu žiaden neverí, že keď nektorý z horlivých vlastencov ideu túto objali, vykonali to snáď z modloslužby naproti maďarskej reči, dobre to znali títo z čistého srdca za slobodu bojujúci, že sloboda táto svetlom svojím neučinkuje len v jednu stranu výlučne, druhú ale v tieni zanechává, dobre pochopili, že prídu časy, v ktorých každý jednotlivec, každý kmen sebe prislúchajúci právny výdelok smelo požadovať bude, dobre znali, že všetko potlačovania národností len dotedy trvať môže, dokud vystane ľud z konštitúcie tej, do ktorej ho priviesť oni prvší krok urobili.

Znali však i to, že sa ukážu v rade jich vlastnom prepiati pošetilci, ktorí vážnosť myšlienky nepochopiac, národy iné opovrhovať a tým povzbudzovať budú; vedeli oni, že kým sa sloboda, ktorá by každému vlastnosť jeho v úplnej miere vydelila, medzi nami udomášni, národnie tieto vady v divý orkán sa zmôžu, smelým však srdcom kráčali nebezpečenstvu v ústrety, znajúc, že po utíšení živlov tých, národ uhorský cestu k zemi zasľúbenej nastúpi.

Tak sa reč maďarská stala rečou diplomatickou, avšak nie preto, že bola maďarskou, lež že bola rečou latinskej väčšiny v Uhrách bydliacich sbratrených kmenov a že v sebe takými faktormi vládla, ktoré ľahko za najistejšie i najmocnejšie dvihadlá obecných záležitostí považované byť mohli.

V čerstvej pamäti zostáva, po jakých bojoch sa toto previesť mohlo, lebo neodporovalo tomuto len práve zemänstvo to, ktoré maďarsky neznajúc, o stratu vplyvu vlastného sa bálo, odporovala tomu uhorská, v politike dobre zbehlá konzervatívna aristokracia vôbec; za včasu poznala ona, že živá reč táto ľud k sebavedomiu, odtiaľto k požadovaniu povedie, dobre odhadla, že keď sa tá záclona odhalí, za ktorou latinčina

[2] Szentiványi má na mysli revolučné boje roku 1848 a Októbrový diplom z roku 1860.

všetky záležitosti života občanského skrývala, len pre tých nie, čo reči tejto rozumeli, opozícia s ľudom spojená všetky veku a času odporné výsady a ústavy zničí.

Vzbudenie sa Maďarov, vzbudilo a zelektrizovalo i ostatnie kmeny. Tu je počiatok jazykových bojov, v ktorých sa tak mocne zo všetkých strán i náružive počínalo. V rukách Maďarov spočívala sila a chyba jich v tom záleží, že nektorí z mužov štátu, ináč ďalekomysliacich, živly k dosaženiu slobody potrebné, jedine v maďarčine vidiac, nad pošlými odtiaľto výjavmi a okolnosťami nie vždycky panovať vedeli; stalo sa potom, že záležitosti tieto i do takých rúk a k takým jednotlivcom prešli, ktorí si nie tak múdre jako náružive počínajúc, tam, kde sa tíšiť požadovalo, kde sa dorozumenie vyhľadávalo, urážali.

Keď som na chyby Maďarov otvorene podotknul, nemôžem zamlčať i chyby iných kmenov uhorských vôbec, menovite však kmena — lebo o to tuná nám ide najväčšmi — slovenského.

Národnosti sa týkajúce i z tejto pošlé vady, neboli nebezpečné až dosiaľ, kým sa nezanechalo pole patriotizmu; rovnoprávnosť za cieľ majúce hádky tieto boli by časom ľahko zakončené bývali, berúc na seba ráz skorej rodinných alebo domácich sporov; ale jaknáhle reprezentanti záujmov (interesov) národných zvonka v cudzích živloch pomoc a podporu hľadať začínali, spory tie vzali na seba nebezpečný obrat, stali sa ranami a navštívením občanským, lebo spoloční naši nepriatelia, ktorí trenice tieto ostrým sprevádzali okom, zaiste oheň tento šíriť a z našej nesvornosti zarábať nezameškávali.

I spozorovalo sa v krátkom čase, jako Maďarov jedna povýšená autorita v začatom diele podporuje a k prevedeniu národnej otázky čím rýchlejšie ponúka, zbadalo sa, že ani iným kmenom nezbýva na novom patrónstve, ktoré by jich hoc nie úradnou jako súkromnou cestou, nie tak k vybudnutiu spravedlivých, jako protivných tomu radšej interesov, hneď osobne, hneď skrze predplatených ničomných nájomníkov — ponúkať začínalo.

Zrada nepriateľov spoločných vydarila sa, skorý zápas náš havraním sprevádzali okom odporníci naši, popredku sa tešiac na vyžiadané okamženia, kde nezmyselných a vyslablých sokov jedným pera ťahom národnosti zvlečú a v pokrytskom odrekaní „per quod quis peccat[3] k čakanému od sto liet dedičstvu a panovaniu dobrým svedomím dôjdu.

Nedá sa tajiť, že v bojoch týchto za národ statne a úprimne bojujúci Slovák je tej istej úcty hoden u spolunárodovcov svojich i u krajiny vôbec, ktorej sa účastným stal i nepredpojatý milovník a hájiteľ maďarského živlu, veď vývin národnosti je vývin čistých pochopov, je prameň lásky vlasteńskej, opravdivej civilizácie a spoločného občanského blaha.

Na tomto poli súci vodcovia Slovenska, ctení i vítaní, boli od všetkých slobodno a rozumnemyslných vlastencov (hoc sa to v bojoch tých verejne vysloviť nedalo) a len zväčšené by výrazy tieto bývali, keby horlivosť národnia spomenutých vodcov bola i politickej zbehlosti a praktičnej života filozofii neodpovedala.

Z počiatku stýknutia jazykového vodcov tých prvšia povinnosť bola zemänstvo, v tých časoch ešte docela slovenské, latinčine priaznivé, diplomatičnosti reči maďarskej pre útratu vlastného vplyvu naskrz odporné — k vlastnému kmenu nakloniť, do otvorených náručí by takto prijatí boli bývali, a jeden cieľ i jedno interese pred očima majúc, právom svojim nie len v zhromaždeniach stoličných, ale i v krajinských cestu neomýlne prekliesňa.

[3] Čím kto hreší, tým trestaný býva.

Toto by síce víťazstvo maďarskej reči nebolo prekazilo — čo medzi iným, vedľa z výš spomenutých spoločných výhľadov a záujmov našich ani by k žiadaniu nebolo bývalo — takáto politika však dvojaký úžitok nesie, Slovákom tak, jako celej krajine, ono najprv početných kmenov žiadosti v príhodný čas v právne otázky zmení, v druhom páde ale, všetky odtiaľto pošlé hádky a vady naposledok k blahým výsledkom privedie.

Oni však uznali za dobré miesto zbližovania sa k zemänstvu ľud naproti nemu všemožne popudzovať, prikladnú jeho dôveru v nenávisť meniť i vzájomné zrozumenie šľachty s obecenstvom ničiť a kaziť; tak sa stalo, že nakloniteľní dosaváď zemänia slovenskí v podpore naproti maďarčine ochladli, k privlastneniu jej mladí i starí všemožne pracovali, v nej jedinú skrýšu proti návalom nebezpečným hľadali.

Druhá podstatná slovenských vodcov politična chyba v osobnom s Rusiou koketírovaní záleží; táto viac detinská, sama v sebe jako nebezpečná idea, záležitosťam Slovenska doma i v cudzine neslýchane poškodila; doma tým, že jich z hrozného hriechu, zo zrady naproti vlasti obviňovať začínali, v cudzine tým, že inteligencia slovenská v podozrenie nepriateľstva civilizácie europejskej upadla.[4]

[4] Na toto si so všetkou šetrnosťou dovoľujeme niektoré maličké poznamenania. Vediac, že táto námitka a výčitka — nie jako Vaša vlastná, lež jako napospol u nepriateľov všetkého, čo je slovanského, zniklá, — z vášho najúprimnejšieho a národu slovenskému oddaného srdca pochádza, veríme, že veľkomožnosť vaša i naše tiež z úprimného a k spoločnej našej vlasti uhorskej oddaného srdca pochádzajúce poznámky vďačne príme a jich dôkladnosť uzná. Že slovenskí vodcovia s Rusiou koketírujú, to je len od nektorých, slovenský kmen od r. 1836 silou mocou maďarizovať a v posledných 12 rokoch germanizovať chcejúcich vymyslená zástera, pod ktorou by jich radi u samého ľudu slovenského zoškliviť, jich vplyv na tento zoslabiť a ich, jako nebezpečných štátu ľudí, jako zradcov vlasti, i osobnej slobody pozbaviť, aby tak ľud, svojich národných vodcov pozbavený, tým snadnejšie maďarizovať, germanizovať mohli. Dosaváď temer každý, kdo len vzal do ruky, alebo vydal, odporúčal, rozširoval nejakú knížku alebo časopis slovenský, už bol za pansláva, za rusomana, za zradca krajiny vyhlásený alebo aspoň v tom podozrievaný; kdo sa opovážil s nejakou žiadosťou v prospech národnosti slovenskej verejne vystúpiť, bol vyhlásený za emisára, za uplateného rubľami agenta ruského cára, a ešte väčšia beda tomu, kto sa opovážil rusky písať, čítať, ruskú literatúru chváliť, národ ruský príbuzným, pobratimským menovať. I nižšej triedy ľudom, trebárs ani o panslavizme, rusizme a o literatúre vôbec žiadneho temer pochopu nemajú, za to, že sa dali do čítania a rozširovania kníh a časopisov slovenských, sa nadávalo do panslávov, rusomanov, jako toho príklady máme. Jestli aj má miesto nejaké koketírovanie slovenských vodcov s Rusiou, toto neni politické, lež zhola literárne a jako literárne, neni ono hriech, neni naproti vlasti zrada, — estli to nie hriech, nie zrada, keď sa Maďar francúzsky, taliansky, anglický jazyk, jazyk to cudzích, pod inou berlou žijúcich národov, naučí, bez toho, žeby sa stal vlasti svojej nebezpečným, žeby si žiadal prísť pod berlu francúzskeho cisára, talianskeho alebo anglického kráľa, či sa môže pokladať slovenským literátom za hriech, za zradu, keď sa oni v prospech, k obohateniu svojho vlastného slovenského nárečia, k rozšíreniu svojej slovenskej vedy v ostatných slovenských nárečiach, a tak i v nárečí ruskom — bo sa jim naučiť veľmi snadno príde — vzdelajú, zdokonáľa? Veď, aby kdo slul literátom v nektorom jazyku, musí znať všetko tohoto nárečia a podrečia. I sami Maďari už hen na Kaukaze, jako ku pr. Reguly, príbuzné sebe kmeny, úzkostlive, avšak nadarmo hľadali, aby jich nárečie vo vzdelávaní svojho jazyka maďarského upotrebovať mohli. A či slovenskí literáti pritom nevedia aj maďasky, nemecky atď.? A jestli aj kedy malo miesto politické koketírovanie slovenských vodcov s Rusiou, toho príčina bolo len utlačovanie ich národnosti. Táto je každému, kdo svoj národ miluje, drahšia nad slobodu, bo

Poviedal som, že myšlienka tá detinská viacej jako nebezpečná jest, bez iných dôvodov troma len spomenutú výpoveď tvrdím:

1. Rusko politiky národnej nemá, nemá vo vlastnej krajine od časov Petra Veľkého nič pre ľud, pre trón, pre olygarchiu však, z cudzincov každoročne množenú, vláde nepotrebnú, všetko podniká; kdo na nové koncesie poukazuje, ten musí znať, že tomu zo dňa na deň zrástajúca moc tejže olygarchie na príčine, ktorú tým vláda zmierniť a tak i ľud bližšie pod riadenie svoje uviesť za potrebné drží, tomuto ľudu, jak sa Boh nad ním nezmiluje, koncesie podobné nespomôžu, on tam zostane, kde je, o národnosti ani zbla nepocíti.

2. Rusko však politiky tejto, vo vyviňovaní všelikých darov jednoho národa záležajúcej, nie len že vnútorne nemá, i zovnútorne mu ona chybuje, ba v skazu uvodí kmen ten, v ktorom hybanie slobody v najmenšom spozorúva. Oiczizny poľskej obraz, ktorej smutný pád slzy zo srdca krvavé lúdi, nech tomuto za príklad poslúži. Každý zná, že krajinu tú ruská roztrhla politika a keď by ste s tým skutok ten brániť chceli, že jedna časť Poľska k rodinným predca kmenom prišla, jako že obránite hriech ten, že ostatnie dve časti cudzincom za korisť pripadli?

3. Tu bol onen víťaz, onen nepremožiteľný. Bol s 300.000 bajonetmi vo vlasti spoločnej, i oddal ju jako trofej Austrii, jedným slovom premení stav váš, mihnutím oka upevní národnosť vašu — a čo vykonal? Či mohol tak ľahko na blízku pokrvnosť, na jednotu cieľa a zámerov zabudnúť? A za vernosť statných v Serbii i Horvatsku pobratimcov, prosím, čo vykonal preslávený patrón ten?

Veľkú a v následkoch svojich i hádam najškodlivejšiu netaktičnosť dokázali vodcovia Slovenska i v tom, že mládež svoju od učenia sa maďarskej reči odťahovali?

Netajím síce, že jak si mládež táto maďarčinu prisvojí, z nej i k stránke Maďarov mnohí prilipnú, čo že však poškodí Slovákovi útrata, čo za osoh Maďarovi výhra táto? *Ľudia, ktorí k zbrani národnej povolaní súc, túto z hodajakých príčin nechávajú, sú bez charakteru duše, za ktorých pomoc žiaden netúži.*

Naproti tomu, koľko geniálnych mladíkov vzniknúť mohlo, ktorí by vývin svoj v umení politickom, bez toho, aby v cudzine potlačenej dráhy čas mrhali, tu z prameňa konštitucionálneho života, nádobou maďarskej reči čerpajúc, v bojoch za národnosť znamenitú pomoc boli prinášali? Jak snadno tu bolo vystúpiť slovom bez mystiky, skutkom bez zrady, jak snadno spravedlivú vec verejnej mienky horlive porúčať.

Keby Maďari boli túto vodcov slovenských politiku nasledovali, a z nenávisti k Nemcom i reč ich zanedbávali, jakú že by rolu v ríšskej onej rade boli predstavovali? Oni

---

sloboda pri utlačenej národnosti je nie sloboda, lež otroctvo. Taký pri volení medzi národnosťou a slobodou vyvolí si radšej národnosť a vnuknutím tejto ženie sa ta svojimi túžbami a snahami, kde ju vidí zabezpečenú; má-li ale oboje, i slobodu i národnosť doma zabezpečenú, tým cudzinstvo — najmä kde je sloboda zúžená — čobys ho hneď ta násilne vháňal, žiadnou príťažlivou mocou neovládne, jako napr. Nemcov v Švajciarsku, Španielov v Mexiku, kde sa i národne i politicky slobodnými cíťa, k podrobeniu sa sväzku nemeckému, berle španielskej nič nepritiahne. Tak sa i Slovák nech sa len doma, vo vlasti Uhorskej i národne i politicky slobodným byť cíti, nikdy svoju politickú slobodu k vôli národnosti neobetuje, trebárs by hneď mal s Rusom jednu literatúru a tak bratia Maďari, nech len Slovákom dajú, čo jim patrí dľa prirodzeného práva, nikdy sa obávať nemajú, aby sa títo zradcami vlasti stali. — Poneváč tá tak po svete vychvaľovaná civilizácia europejská temer celá smeruje k utlačeniu kmenov slovanských, teda neni divu, keď ona inteligencia slovenská do podozrenia nepriateľstva takej civilizácie berie. (Poznámka redakcie PŠL.)

však inak pokračovali, reč nemeckú s najväčšou pilnosťou študujúc, spravedlivé práva svoje v nemeckých spisoch bránili, v reči tej, v čas zasadnutia rady spomenutej ústavy Nemcov karhali, až si vydobudli uznalosť prevahy mravnej u nestrannej Európy.

Keď považime teraz, že pri užívaní klamných a nepraktičných zásad týchto z jednej, pod vplyvom nestranných náhľadov z druhej stránky, celé pokolenie zrástlo, ktoré od od vyfintených darebákov šľachty tu drážené, tam opovrhované súc, konečne v srdci kypiacu nenávisť na aristokraciu bez výnimky, ba časom i na Maďarov vôbec vylievať začínalo, pochopíme, na čom to Európa otvárala oči, keď sme v čas hájenia občanskej slobody v dvoch priečnych táboroch stáli.

Z roku 1848 pošlý zákon obecné poriadky pretvoril síce, slobodu však ustáliť, s jej požiadavkami udomášniť nemohol? Záležal to snem tehdajší zo živlov jednej viacej kaste (oddielu) jako vôli celého národa patriacich, a to zapríčinilo prenechanie prísneho prehľadu živlov tých, nasledovne i uskutočnenia slobody samej. Diskusie národnosti sa týkajúce zatíchli, reč sa v rokovaní úradnom, jako predtým, maďarská narídila a netaktičnosť nová bola na bielom dni.

Niet divu, že hoc zákon ten v živote odporne vysvetľovaný býval a stolice v reči jich vlastnej na poradách verejných účasť brali, nedôvera predsa u istej stránky Slovákov neprestávala, k nepochopeniu je však výjav ten, keď k nastávajúcemu zas snemu, na ktorom oni, skrze vlastných, sebou vyvolených vyslancov zastávanými byť — isté nádeje mali — so žiadosťami, hoc v mnohom ohľade docela spravedlivými, so separatizmom (odlučovaním) však tu i tu smiešanými, predchádzali, dajúc skrze to príležitosť k novej zas naproti sebe nedôvere a podozreniu.

Spomenul som, jako kmeny Uhorska v štátnom bytu, v poriadkoch krajiny, v jej minulosti a prítomnosti, rovnú účasť berú, keby pri takomto zriadení Maďarovi ku pr. v um prišlo, z užívania znakov krajiny historičných kmeny ostatnie vytvoriť, v tom páde kmenov obrazených svätá povinnosť bude, za práva tieto, každému z nich rovno prislúchajúc, na smrť i život bojovať; vysvetlovať tedy netreba, že tehdajšie, hriešnym separatizmom pretkané petície Slovákov, bol nerozumný skorej a vlastným jich interesom vzdorujúci nápad.

Takto sme prešli ku koncu vo vzájomných výčitkoch, úprimne všade „mea et tua culpa"[5] odrickajúc, jak nám len opatrnosti a statočnosti natoľko nezbýva, že by sme nad vlastnými slabosťmi víťaziť v stave boli, položme ruku na srdce a v svätom predsavzatí spoločné chyby i spoločne naprávať začnime, skúsenosť toho nech nám k úteche slúži, že každá veľká myšlienka skrze chyby len, odpory i vady k uskutočneniu prichádza, majmä nádeju pevnú, že všetkých boje bratov uhorských k tomu pôrodu cielili, z ktorého len jednota, láska, vzájomná dôvera a zvlášte to, každého rovnako zohrievajúce budúcej slobody slnce — pôjsť môže!

Poučený súc predošlosťou, pristúpme bez odkladu k prítomnosti; budúcnosť spoločnú založme tak, aby sme zvlečúc onen starodávny šat z nás, i satana nepokojov z vnútornosti našich kadidlom pravdy a zdravých úmyslov vyobcovali, a tak pri svätom ohni tom, v rodinnom zväzku vúkol oltára vlasti zhromaždení, s vôľou, čo hory prenáša, v tom sa ujednostajnili, že zem tá chrámom jest, v ktorom každý srdcom a nie mečom obetovať musí.

Kým bych teraz ďalej prítomné naše položenie rozberal, pochopy najprv národnosti a politiky vedľa možnosti rozvinúť za potrebné držím.

My sa každodenne stretáme, už či prostriedkom tlače, či zdeľovaním ústnym v živote

[5] Moja a tvoja vina.

s pretriasaním otázok národnosti, bez toho, aby sme tieto dokonale zodpovedané skúsili, z čoho nasleduje, že mnohí pochop národnosti hneď v širšom, hneď v užšom zmysle berúc, podstatnosť jeho — preznávajú.[6]

Národnosť je súčet všetkých skrze jednotlivých v spolku občanskom reprezentovaných, súzvučný jeden celok i jedno sebe povedomé teleso mravné pôsobiacich duševných i hmotných (materiálnych) zvláštností a spôsobností jednoho národa; politika zas je spôsob ten, ktorým sa dobrobyt štátneho tohoto spolku všemožne napomáha — ona sa tedy nie na premenách nejakých alebo vplyvoch zovnútorných, ale na vnútornej zo života občanského pochádzajúcej, pre blaho obce jedine účinkujúcej potrebe zakladá.

Ľahko pochopíme, že takto porozumená národnosť nie len v samej reči jako jedinom prostriedku vyšších cieľov národa, ale i v krvi, zvykoch, duševnom i hmotnom vyvinovaní našom, ba i v samých vášňach našich — naposledok i v podnebí, v jakovosti zeme a v iných miestnych misiu napomáhajúcich alebo hamujúcich okolostojnostiach hľadaná byť musí.

Odtiaľto nasleduje, že môže byť národ, ba Europa takových viacej poskytuje, ktorý na vzdor mnohorečia svojho, predca následkom súzvuku spomenutých faktorov, jednu celosť národniu tvorí; nasleduje i to, že národ takový, ktorý jednotu túto vedľa reči kmáša prv lebo poslied súsedným nepriateľom za korisť padnúť musí.

Keď už teraz ten medzi Maďarmi a Slovákmi súci poťah do povahy bližšie vezmeme, nachodíme, jak nevyhnutne potrebné jest, aby dva tieto vedľa síl duševných i hmotných rovnaké národy — jak dôsledne pokračovať chcú — jeden nerozdvojiteľný národa celok utvorili.

K tomuto nás ponúka rovnakosť krve našej, ktorá sa vo víťazstve, vášňach a v rozličných iných výjavoch jednako posaváď dosvedčovala, slovenskú pechotu haniť alebo zliatych s Maďarmi husárov slovenských nikdy ste nepočuli, Nemcov áno, ktorých, jako vieme, po nedávno vykonaných skúškach, červené nohavice v sedle udržať nemohli.

Jednakosť krvi našej nie len v podnebí samom, ale zvlášť v bezprostrednom onom a ustavičnom hneď skrze vystehovania, hneď ženbu zapríčinenom rodinnom spolčení našom leží, ktoré nás pritom tak tuho jeden s druhým spája, že by skorej rozoznal kvapku v mori z hôr našich, jako vedľa rodu jednotlivca takto v druhých splynutého.

K tomu nás ponúka i sama príroda; vezmite len mapu Uhorska pred seba, hľaďte na ten pád vôd i sklonitosť vrchov jej, slieďte po mestách tých, ktoré sú prameň výživy našej, a zastanete nevdojak na dolnej zemi Uhorska, na šírych pustatinách krajiny našej, ktoré pomocou kupectva a priemyslu s hrdými Tatrami vašimi večne v potýkaní zostanú.

K tomu nás núti ďalej i prešlosť naša, jednakosť zvykov a náklonností našich, tisícveké spolubývanie, slobody cit a pýcha ona národnia, ktorú už sama spomienka vlasti vzbudzuje a krv k rýchlejšiemu obehu vedie, dajte len pozor na obecný život náš, na ducha súkromných spoločností našich a presvedčíte sa, že hoc v rozličných šatách.

---

[6] My berieme národnosť v dvojakom smysle: vo vlastnom, vzťahujúcom sa na rod a reč, a nevlastnom, politickom na krajinu, v ktorej obyvatelia všetci jakejkoľvek reči jeden politický celok, jednu politickú národnosť činia. V takomto smysle my Slováci patríme k velikému národu slovanskému i za hranicami Uhorska, v tomto ale smysle patríme k Uhorsku a menujeme sa Uhrami a sme spolukrajania, sme bratia Maďarov. (Poznámka redakcie PŠL.)

predca ten istý jest, ktorému v cudzine ani stínu nenájdete, skúsite, že v Orave ten istý ráz spoločenský, jako v Heveši a naopak každú triedu značí.[7]

Odtiaľto nasleduje, aby sme vedľa tejto jednoty srdca, rázu i ducha nášho, i onú za tisíc liet víťazne všetkým návalom vzdorujúcu, sebavedomú jednotu národniu zase k životu priviedli, aby ona pričinením týmto previesť mohla rolu tú, ku ktorej ju riadenie Božie pre znovuzrodenie juhovýchodnej Europy povoláva; nasleduje i to, že neni potreby k maďarizovaniu tam, kde každá národnosť za jedným cieľom kráča[8] a že jako kresťanstvo Najvyššieho, tak tieto vlasť spoločnú v rozličnosti síce jazyka, ale v jednote srdca chváliť a zvelebovať majú a môžu.[9]

Už čo sa Nemcov týka, títo nám vedľa polohy národnej gravitácie, duševných i hmotných zámerov jich, večne cudzími ostanú, a čím väčšmi národ nemecký a národ náš k rozkvetu kráčať budú, tým väčšmi — len pre samý rozdiel zámerov — od nás sa deliť neprestanú.

Odtiaľto si vysvetlíme, prečo sa vtedy, keď nás k štátnemu celku s dedičnými krajinami len osoba vladára viazala, všemožne na tom pracovalo, aby sa germanizáciou a podmaňovaním — hlavnými to faktormi politiky Nemcov — všetky pokroky a vyvinovania národnie hamovalo — prekážalo.

Vidiac tedy Nemci, jako ľud vlasti našej v žiadnom prirodzenom a národniu jednotu pôsobiacom zväzku nestojí, krajinu našu za taký majetok považovali, ktorý vydobudnutý raz len skrze vplyv sily podmaňujúcej a skrze germanizáciu v odvislosti na dlhé časy udržovaný byť môže.

Z tohoto každý ľahko pochopí, jak nepotrebná, neužitočná a zaiste škodlivá je politika tá, národy Uhorska v jednotu reči pospájať chcieť, odtiaľko by zaiste len nové vady a zničenie sväzku braterského kmenov povstať mohli, skrze to by samovláda novej sily, germanizácia širšie pole ku skaze našej — obdržala.

Nádeju mám, že čo som dosiaľ spomenul, je zrozumiteľné, a že myšlienky tieto nie tak za výsledok fantázie alebo stranných náhľadov, jako radšej za sprievod jich zo skutočnosti — považované budú.

Keď sme už takto prameň národnej našej stávajúcnosti (existencie) hroziaci poznali, nebude od veci spomenúť, jakovú teraz politiku nasledovať majú kmene krajiny našej, aby sa nielen od pádu zavarovali, ale časom i stupeň slávy tej obdržali, na ktorý zaiste povolaní sú.

Veľmi sa mýli ten, kto verí, že časy pokojné žijeme, žeby všetky záujmy naše i všetko, čo by krajinu k rozkvetu priviesť mohlo, už či skrze októbrovú koncesiu alebo skrze zriadenie sa stolíc v zmysle 1848 zákonom upevnené bolo; na odpor stoja veci, zriadenie stolíc tak prieči s 20. októbrom, že odpor tento len súčet všetkých krajiny našej faktorov v nastávajúcom mravnom boji vyrovnať môže.

---

[7] Dopustíme, že u vyššej triedy, u nektorej časti aristokracie, ktorá obcovaním s Maďarmi si týchto ráz spoločenský privlastnila; u ľudu veru nie, tento napospol viac alebo menej zachoval zvyky praotcov svojich, ktoréžto sa v mnohom so zvykami ľudu maďarského nezhodujú.

[8] A predsa sa tomuto snaženiu k jednomu cieľu ešte i teraz, jako vidíme, v našich slovenských stoliciach napriek robí. To je nešťastie pre nás Slovákov, že sa v Uhorsku maďarizácia za cieľ snáh politických kladie. I jakože majú Slováci za týmto cieľom kráčať? (Poznámka redakcie PSL.)

[9] Daj Bože, aby táto rozličnosť jazyka všade, jako náleží, šetrená bola. Len pri úplnom jeho šetrení a orovnoprávnení je možná jednota srdca. K takému ale šetreniu nemáme my Slováci výhľadu. Smutné udalosti v nektorých stoliciach slovenských nádej tohoto výhľadu v nás oslabujú. (Poznámka redakcie PSL.)

Veľká nás tedy očakáva práca, a vám, bratia Slováci, nová sa dáva príležitosť dokázať to, že horlenie vaše spravedlivé za národnosť bez všetkého separatizmu s dobrom všeobecnosti je spojené, že keď požadovanie prírody v jednom nasledujete, v druhom tiež požadovanie spoločnej vlasti nezabúdate.[10]

Zabudnutie takové bola by zrada proti slobode, bol by smrteľný ortiel váš, však len sloboda je sám ten anjel strážca, ktorý všetkých, pospolitého i zemäna, živel slovenský tak ako maďarský a otázky na jednom stupni humanity i práv ľudských spájajú, v prsiach miliónov jedno — láskou samého Spasiteľa naplnené srdce — tvorí.

Roku 1848, hoc pod zástavou maďarskou, vyzdvihla opozícia oné ľud tak znižujúce privilégia a čiastočné slobody, tá istá opozícia, lenže už s braterskou pomocou vašou, znovu vydobyla príležitosť, ktorá nám, pri múdrom upotrebení, len úžitok a slavnú budúcnosť pripraviť môže; — preč tedy s nedôverou, preč so všetkou detinskou aprehenziou, buďte mužovia, silní a opatrní, tak práva vaše nepoškvrnené zostanú, v rukách vašich držíte vlastne osud váš, tento v pravo alebo v ľavo obrátiť je vo vašej moci.[11]

Áno, vydobudnite vlasti ústavnú slobodu s pomocou bratov vašich, a ona bude majetkom vaším; neproste, nežobrite o koncesie, o milosť pre národnosť vašu, ale konajte, pričiňte sa! Práva zákonné užívajte, jako rozumní mešťania, ktorí zvíťaziac nad vášňami a podjatosťmi (Befangenheit) dávnymi, spravedlivé zájmy uskutočniť, obete znášať i vedia i chcejú.

Vaše skutky ale nech budú premyslené, slobodných zámerov a šlechetné, a s radosťou, ba s pýchou synom sa bude volať každý národa toho, ktorý zanechajúc sobectvo, za krásou i za slávou horí, a súci je vlasti obecnej majetok i život na oltár položiť.

Napomeňte tých zasmušilých, ktorých jediná veda jest, nenávisť proti zemänstvu (ktoré sa ináčej láskou k vám vinúť začína),[12] vzbudzovať; v týchto roztrhaných srdciach nebydlí láska ani cnosť, pustoší tam len závisť a nenávisť, nezabudnite na to, že kdo prestáva kresťanom byť, neni hoden za vodca národa, ľudskosť v srdci vlastnom dusí.

---

[10] My ovšem žiadame v najúprimnejšom sväzku braterskom s Maďarmi zostávať a chceme na rozkvete našej nám milej vlasti spoločne pracovať, len nech tiež budú práva našej národnosti a reči od nich uznané, áno, zákonom zabezpečené, zaručené tak, jako sú nám samým Bohom a prírodou dané. (Poznámka redaktora PŠL.)

[11] Dotiaľ všetko naše namáhanie je daromné, pokiaľ všetky prekážky, ktoré sa nám už od aristokracie, už od hierarchie, ktorá velikou mocou v krajine vládne, v užívaní našej reči v školách a občanskom živote robia, na budúcom krajinskom sneme zákonom nebudú vyzdvihnuté a rovnaké práva našej reči, tak ako maďarskej, zaručené. Pracujte na tom, Vy vznešený mužu, keď Vás láska a dôvera liptovských Slovákov za vyslanca na nastávajúci snem krajinský vyvolí. Takto zhojíte dávne rany Slovákov, takto sa stanete miláčkom slovenského národa, ktorý i v najďalšom potomstve bude pamiatku mena Vášho oslavovať. A v krátkej dobe sa presvedčíte, že národ slovenský zná byť vďačným naproti dobrodincom svojim. (Poznámka redaktora PŠL.)

[12] Za to sláva sl. zemänstvu liptovskému, lež, bohužiaľ, v iných stoliciach slovenských — výjmuc nektorých jednotlivcov — nič podobného na zemänstvu nevidíme, čo by nás Slovákov uspokojiť mohlo; vidíme v nektorých stoliciach temer docela vytvorených z výborov a úradov nezemänov a takých, ktorí by za národnosť slovenskú slovo pozdvihnúť mohli. Tam veru, kde sa takto deje, nemôže mať národ dôveru k zemänstvu. Kde ale taký muž, jako veľkomožnosť vaša, na čele zemänstva stojí, tam potom i toto so svojím slovenským národom šlechetne a spravedlivo zmýšľa. (Poznámka redakcie PŠL.)

Nebuďte marnomyselní a neverte, žeby jedno slovo, jedno uverejnenie vašu budúcnosť alebo zničiť alebo upevniť mohlo, pamätajte na opatrné naše zachádzanie v poťahu na onen septembrový náboženstva sa týkajúci patent,[13] v ktorom tak mnoho dobrého i škodlivého bolo, či sme sa my tam v čiastočnosti púšťali? — My sme napadli zásady jeho, autonomie našej priamo odporujúce.

Sila je to zásad a princípov, čo v obecnom živote stavia alebo borí, a jedna časť sily tejto je už v rukách vašich, bo práv politických užívania je tá ohrada, ktorá národnie záujmy vaše jako hradba zastupuje a háji.

Pozhovejte len na snem, ktorý majúc zákonodarstva možnosť, v prvšom článku zásadu slobody jako sprievodnú hviezdu vyhlásiť nezamešká, a sloboda táto, ktorá v súzvučnom spojení hmotných i mravných záujmov záležať bude, dá i uzná práva reči vašej v každom odvetví obecného života.

Keď tedy Nagy Pál,[14] vyslanec nekdajší, medzi slobodou a národnosťou rozdiel robil, blýskavú frázu povedal síce, ale je nepravá. Najslabšia analyza rozhodne, lebo kdože môže ponúknuť slobodu miesto národnosti, kdežto sloboda nie je v užívaní jednoho práva, ale vo všetkých, tedy i národnosť pôsobiacich záleží?

Sloboda tedy nech bude heslo naše, na jej lone nech každý kmen vlasti našej k plnosti veku svojho dorásta; ona nech ho viaže láskou k jednej matke našej, nech budí dôveru braterskú medzi nami, nech nás upovedomí v povinnostiach svätých národných a tak i občanstva!

64

Návrhy na vyslanie slovenskej deputácie do Viedne.

Uverejnili Lichardove SN, roč. XIII (1861), č. 1 a 2. Viedeň 1. a 5. januára 1861.

Autor v prvom návrhu pod názvom *Čeho si od Nového roku žádáme* (a) vyslovuje sa za vyslanie deputácie k panovníkovi do Viedne. Deputácia mala by odovzdať panovníkovi slovenské národné požiadavky, ktoré by sa mali zaradiť do pripravovaných kráľovských propozícií pre uhorský snem. Slováci v tomto smere mali pokračovať podobne ako Srbi. V druhom príspevku *V záležitosti našeho vyslanstva* (b) autor súri v dôsledku prejavujúcich sa národných pohybov v slovenských stoliciach, ako aj odporu proti nim zo strany Maďarov, aby sa čím prv zostavilo slovenské vyslanstvo do Viedne, pričom na jeho čele mali by byť predstavitelia mestečka Brezna, ktoré v tom čase prejavovalo v dôsledku pobytu mnohých významných národných pracovníkov záujem o organizovanie národného hnutia Slovákov.

---

[13] Ide o známy patent o organizácii evanjelickej cirkvi v Uhorsku vydaný roku 1859.

[14] Pál Nagy (1777—1857) bol členom uhorských stavovských snemov pred rokom 1848 a zastával práva poddaných, no neskoršie vystupoval proti radikálnym prúdom v uhorskej politike, najmä keď zbadal, že ohrozujú záujmy výsadných tried.

a)

Jako z úřadné částky dnešního čísla vidět, srbská vojvodina bude krajině uherské přivtělena; k ochraně ale národních práv srbského obyvatelstva nejvyšším nařízením od 27. decembra 1860 ustanoveno, že ona, potom jakžby od Jeho Světlosti patriarchy *J. Rajaničiće*[1] do Vídně poslaný výbor znamenitých mužů srbských příslušné k tomu návrhy učinil, zvláštními zákony, od nastávajícího uherského sněmu vydanými a od Jeho Veličenstva krále uherského stvrzenými ubezpečena budou.

Nás, vyše *dvou millionů* silný kmen slovenský, který k radostnému konštitučnému přeporodění uherské vlasti naší *statečně spolupracovati* chce, zajisté na nic tak toužebně nečeká, jako na to, aby i jeho svatá, Bohem daná *práva vzhledem na řeč a národnost, zákonem od uherského sněmu vynešeným* a od Jeho Veličenstva krále našeho *stvrzeným pojištěna byla.*

K panovnickým právům uherského krále náleží: sněmu tak zvané „královské proposicie" předložiti, to jest nejvyšší návrhy, o nichžto na sněmu rokováno býti má, aby za zákony prohlášeny a královskou sankcií stvrzeny býti mohly.

Národ náš nemá vznešených osobností, kteréžby ho k dosažení rukojemstva (garancií) za národnou rovnoprávnost podporovati mohly; nepozůstává tedy nic jiného, než abychom se *sami o svou budoucnost zákonně starali.*

To jest tedy novoročné přání naše: aby se slovenský národ náš při nastávajícím sněmu uherském postaral spůsobem zákonným o *rukojemstvo svojich národních práv.*

Dle našeho domnění byla by přirozená *přípravná cesta k tomu,* aby se slovenské *vyslanstvo* do Vídně čím skořeji dostavilo, kteréžby u nejvyššího trůnu prosbu národu našeho složilo; aby Jeho Veličenstvo, náš nejmilostivější král uherský do počtu „královských proposicií" také *pojištění národních práv slovenského kmene zákonem krajinským vzíti ráčil.*

Zákonná prosba každému jest volná: a tato prosba věru i zákonná i přirozená jest. Aby se ale i zákonným spůsobem, t. j. dle předpisův o přijímání početnějších deputací následkem předběžného povolení, podala, to by zajisté k prvým starostem těchto našich vyslanců náleželo.

b)

Nemilé, z posledního čísla listu našich známé zprávy o hlučném odporu, který v Nitře[2] proti oprávněnosti jazyka slovenského v dvoraně stoličné pozdvihnul, ještě povážlivější zprávy ze Šariše,[3] kdež národovci naši ze stoličného výboru byli konečně vytevřeni, zjevným jsou toho důkazem, jak daleko ještě stojíme od uskutečnění těch *šlechetných zásad o rovnoprávnosti národův* uherských, které liberálná stránka maďarská v Pesti Naplóve[4] hlásati nepřestává. Nebo když to se našincům, na vzdor *přirozenému právu* a jasnému slovu nejvyš. královského přípisu od 20. októbra

[1] Jozef Rajačić (1785—1861), srbský patriarcha, predseda májového národného zhromaždenia uhorských Srbov roku 1848 v Karlovciach, predstaviteľ habsburgofilskej orientácie uhorských Srbov a spolupracovník J. Jelašićov.

[2] Spomenutá stoličná kongregácia sa konala 29. a 31. decembra 1860. Zo Slovákov hovorili na nej senior J. Trokan a T. Hroš. Proti hovoril G. Zelenay z Vrbového, ktorého slovenskí členovia kongregácie donútili napokon slovensky hovoriť.

[3] Do stoličného výboru Šarišskej nebol zvolený ani jeden národne uvedomelý Slovák.

[4] Pesti Napló, denník maďarskej liberálnej strany, podporoval úsilie po štátoprávnej úprave Uhorska na základe zákonov z roku 1848.

bráni ve stoličné dvoraně *slovenských* stolic *slovensky* řečniti, šlechetný *rozený Maďar*, častěji schvalovaný bar. Sig. Kemény[5] v Pešti Naplóve žádá, aby i na *sněmu krajinském každému* na vůli ponecháno bylo, buď v maďarské, buď ve *vlastní mateřinské řeči své se vyjádřiti* (akár magyar, akár saját anyai nyelvén nyilatkozhassék), při čemž jen to pro kmen svůj podržuje, aby se zákony v *řeči maďarské* vydávaly.

V těchto trudných okolnostech, jako jasná jitřenka (dennice) po těžkých bouřkách nočních, zasvítila nám dnešní zpráva z Turce, kterouž i my srdečným přivoláním vítáme: sláva slavné šlechtě turčanské! sláva velkomožnému pánu Jos. Justhovi, který co opravdový, a sice vysoce postavený *konštitučný občan* ve smyslu *pravého konstitutionalismu* k obraně národních práv svého kmene povstal. Dá to pán Bůh, že krásný příklad sl. šlechty turčanské i po jiných stolicech slovenských bez následování nezůstane a že z krásného Turce, který se pro přirozené vnady svoje nedarmo rajem Slovenska nazývá, i znovuzrození konštitučného života slovenského vyjde.

A bude památka novějších událostí v Turci v dějepisu národu našeho písmem nepominutelným zaznačena.[6]

A však přistoupme blíže k dnešnímu předmětu slov našich. V letošním prvém čísle jsme spomněli, že poněvadž my vysoce postavených mužů nemáme, kteříž by se o garancii národních práv našich v tuto rozhodnou dobu postarali, za potřebné držíme, aby se početnější *slovenské vyslanstvo*, po zákonně učiněných přípravách do Vídně dostavilo a prosbu u nejvyššího místa složilo, aby na budoucím sněmu uherském také o pojištění národních práv slovenského kmene postaráno bylo.

Víme sice, že doba kruté zimy není delšímu cestování příznivá, avšak i to víme, že se najdou šlechetní mužové všech stavův a vyznání, kteříž ani útrat ani obtížnosti cesty litovati nebudou, aby národu svému prokázali službu, která se v ohledu jeho budoucnosti *rozhodnou* státi má.

Dle skromného domnění našeho mělo by se slavné město *Březno*[7] v čelo této záležitosti postaviti, nebo *jemu záleží nepochybná čest*, že se *prvé* mezi všemi městami ustanovením slovenské řeči za úřadnou v domácích věcech, v čelo pohybův opravdové autonomie v oboru správném postavilo. Ve srozumění s jinými, z listu našich už známými městami mohel by se sestaviti výbor, kterýžby správu celé záležitosti vzal do svých rukou, dávaje o pokroku věci veřejné návěští, aby se i jiné obce slovenských měst a městysů přidati mohly.

Velkodušné osvědčení slavné šlechty turčanské probuzuje v nás naději, že se tam najdou výborní mužové rodu zemanského, kteří budou hotovi závažné hlasy svoje slovu statečných měšťanů slovenských přidati a že ani obce od rolníkův obydlené po zadu nezůstanou, za to nám rukojemstvo dává toužebná žádost, kterou vyslancové obcí slovenských v Nitře strany rokování v mateřčině dosť hlasitě dokázali.

Naposledy ale vyslovujeme svou naději, že i přirození vůdcové lidu našeho, vlb. duchovenstvo obojího vyznání, hotovo bude spravedlivé žádosti svého národu podporovati a že se také ctěný sbor učitelský v těchto blahodárných snahách zúčastní.

Nevyhnutné ale jest, aby se jedna, už či fysická či mravná hlava v čelo té otázky postavila, nebo doba k uskutečnění spomenutých úmyslů krátká jest.

---

[5] Bol šéfredaktorom Pesti Napló.

[6] V turčianskej stoličnej kongregácii bol iba jeden hlas za maďarskú úradnú reč. Neskorší poslanec Jozef Justh hovoril ešte za slovenskú úradnú reč stoličnú. Napokon sa uzavrelo, že protokol sa bude viesť slovensky i maďarsky. Stoličné kongregačné zhromaždenie sa konalo v dňoch 19. a 20. decembra 1860.

[7] V Brezne žilo veľa uvedomelých slovenských vlastencov.

65

Štefan M. Daxner, „Hlas zo Slovenska".

Vyšlo v Pešti tlačou Trattnera-Károlyiho, 1861, str. 31. Uverejňujeme iba záverečnú časť.

Štefan M. Daxner po dohode s niektorými význačnými predstaviteľmi slovenského národného hnutia, ktorí urgovali, aby sa aj Slováci po vydaní Októbrového diplomu, ale už aj predtým (po ustanovení rozmnoženej ríšskej rady) ozvali so svojimi národnými požiadavkami, vypracoval ich obšírnu osnovu, a to súčasne aj s ich odôvodnením. Daxnerov elaborát bol predmetom úvah predstaviteľov slovenského národného hnutia a napokon mal byť doručený aj niektorým členom rozmnoženej ríšskej rady, ktorí mohli prejaviť o požiadavky Slovákov záujem. Slováci sa najmä spoliehali na diakovského biskupa J. Strossmayera, ktorému zasielali rôzne písomné návrhy na riešenie postavenia slovenskej národnosti v Uhorsku. Táto stránka vzťahov slovensko-chorvátskych nie je doteraz objasnená a bude sa možno o nej obšírnejšie vysloviť až po preskúmaní podaní, ktoré predstavitelia slovenského národného hnutia odovzdali Strossmayerovi v priebehu roku 1860, prípadne ešte na začiatku roku 1861. O vzťahoch Strossmayerových k slovenskej otázke na sklonku roku 1860 a roku 1861 informuje nás jeho list uverejnený 28. mája v pražskom denníku Čas (roč. II, č. 126). V tomto liste, ktorého adresát je nateraz nám neznámy, podáva Strossmayer podrobné úpravy pre predstaviteľov slovenského národného hnutia pri organizovaní národných pohybov na sklonku roku 1860.

Daxnerov *Hlas zo Slovenska,* ktorý vyšiel aj nemecky, mal poskytnúť právnicky formulované informácie členom ríšskej rady práve v čase, keď táto rokovala o pripravovaných štátoprávnych úpravách, vyjadrených potom v tzv. Februárovom patente z roku 1861. Žiaľ, Daxnerov *Hlas zo Slovenska* nemohol splniť svoje poslanie, pretože vyšiel oneskorene. Na jeho koncepciu mal vplyv okrem iných aj Daxnerov priateľ z tábora maďarskej šľachty Edmund Kállay, veľmi dobre informovaný o dôverných stránkach maďarskej politiky. Daxnerov *Hlas zo Slovenska* obsahuje už v podstatných črtách požiadavky, ktoré boli predmetom rokovania memorandového národného zhromaždenia, najmä oddelenie Slovákov od Maďarov.

Slováci nepotrebujú nič inšie, len prosto na svoje národnie stanie sa odvolať a tým ich právo k národnej rovnoprávnosti dostatočne dokázané.

Netajíme síce, že rokom 1848 v zákonoch Uhorska pozitívnych nebolo reči ani o osobnej, ani o národnej rovnoprávnosti, dobre vieme, že články: III. — 1836, VI. — 1840, II. — 1844 a niektoré z roku 1848 reč maďarskú výlučne za reč národnú a správnu v Uhorsku pre vrchnosti v článkoch tých poznačené (zahrňujúc aj kongregácie stoličné čl. XVI. — 1848) vyhlásili. Ale vieme aj to, že tieto zákony bez účastenstva ľudu,

mocou zemianstva odrodilého a maďaromanského, s ľudom slovenským nič mať nechtiaceho diktované boli; vieme a nezabúdame aj to, že zákony tieto dňa 28. júla 1849 sám revolucionálny parlament maďarský v Segedíne zrušil, uznajúc a zákonne ustanoviac rovnoprávnosť všetkých národností v Uhriech; naposledy vieme, že bárs by sa aj toto v Segedíne nebolo stalo, predsa by zákony tieto behom 12 rokov o svoju platnosť boli prišli. Preto veľmi podivne by rozumoval, kto by uzavreniam týmto dnes ešte akúkoľvek zákonitú moc pripisovať sa neokúňal.

Keby ale ktosi z článkov týchto ešte len predsa jakékoľvek právo maďarčine u Slovákov odvodiť zamýšľal, museli by sme poznamenať, že podobným dôvodovaním aj otroctvo a jus primae noctis[1] svoju historickú platnosť i v našich časoch mohol by si osobovať a nevieme, čo by na to riekol svet, keby Slováci historické hranice Pannónie, Dácie a najmä Veľkomoravskej ríše na takúto dejoprávnu vážku klásť chceli. Našim domneniam nenie všetko oprávnenosť, čo je historičné a čo svoje dakedajšie stanie preukázať môže.

Vtískanie maďarčiny Slováci nikdy neprestali za krivdu vyhlasovať a od seba odrádzať, bezprávnosť potom ani mnohoročným trvaním právom stať sa nemôže.

Čo sa toho týka, že by maďarčina v Uhorsku aj politične samouprávnenou bola, za to máme, že podobné tomu čos možno len zo stanoviska takého tvrdiť, na ktorom niet žiadnej viery v božiu pravdu a spravodlivosť, — ba z ktorého nič nesnadno, ktorémukoľvek mravnému zločinu ráz politickej cnosti zavesiť podľa toho, ako je komu vďaka a osoh z toho.

Nechceme krivdy národnosti našej v časoch minulých učinené Maďarom na oči držať, alebo práve preto proti maďarskému národu, s ktorým nás tisícročné dejiny a spoločné úžitky každodenného obchodu viažu, oheň nenávisti rozduchovať, nie — neboli sme nikdy nepriateľmi národa maďarského a nikdy sme ním byť nechceli, ani vtedy, keď zabudnúť nevediac, mlčať sme sa učili. Prikázanie to: „miluj blížneho svojho, ako seba samého“ nevzťahuje sa len na jednotlivcov, ale aj na celé národy, a my presvedčení sme, že národ ten, ktorý vie byť najkresťanskejším, bude aj najprednejším. Medzitým láska k blížnym nevytvára povinnosť péče o svoj vlastný život, ba práve, oboje jedno v druhom sa predpokladá.

Keď sa my tedy ohľadmo na našich susedov vyslovíme, že Uhorsko pre nás len na toľko jestvuje (existuje), nakoľko my v ňom jestvujeme, — len na toľko ho uznávame, na koľko my v ňom uznalosti nachádzame, — tak tým len chceme povedať, že uznanie národnosti našej je podstatná výmienka, od ktorej budúca nielen náočná, ale skutočná a opravdivá jednota Uhorska závisí. Držíme sa tedy neodvolateľne tej Jeho Veličenstvom vyslovenej zásady: „rovnoprávnosť všetkým národom,“ a to tým viac, že zásadu túto aj múdre hlavy maďarského národa dobrovoľne si osvojili. Presvedčení sme a držíme sa toho pevne, že skutočné (nie očislepné) prevedenie zásady tejto jedine tak možným sa stane, len tak sa podarí, keď čiara etnografická, ktorá skutočne stojí medzi oboma plemenama, aj pozitívnym zákonom uznaná a stvrdzená bude a keď každá národnosť v objemu tejže čiary tie isté rovnaké práva a tie isté povinnosti mať bude.

Kiežby sa susedia naši Maďari nedali zaviesť počtom a vplyvom slovenských renegátov, ktorí národnosť našu odjakživa nenávideli, ani odviesť od pobratenia národov Jeho Veličenstvom vysloveného: renegáti jednako nenajdú sami v sebe žiadneho ustálenia. Oni sa poškvrnili zradou vlastnej krvi: zrada ale je na každý pád mravný zločin, ktorý nikdy k dobrému neviedol.

---

[1] Právo prvej noci, ktoré bolo prejavom feudálnej zvrchovanosti zemepána nad poddanými.

66

Jozef M. Hurban Františkovi L. Riegrovi o národnej situácii Slovákov a Slovenska na konci roku 1860.

Originál listu v korešpondencii Fr. L. Riegra v ANM v Prahe. Vynechávam posledné časti listu. List je datovaný v Hlbokom 2. januára 1861.

Jozef M. Hurban informuje predstaviteľa českej politiky a národného hnutia Františka L. Riegra, ktorý už v minulosti prejavil živý zájem o postavenie Slovákov v Uhorsku a o ich národné hnutie, o stave slovenského národného hnutia na konci roku 1860 a upozorňuje ho, aby opatrne pokračoval v pomere k maďarskému národnému hnutiu, ktorého predstavitelia napriek všetkému liberalizmu sú orientovaní protičesky.

Velectěný Pane a Příteli!

Hrozný osud stih slovenský kmen. My sme teď oblaženi historickým právem, co chvíle budeme míti i historické šibenice postavené nad každou hlavou slovenskou. Naši „mladá škola" se nazývají Slováci, jejichž hlava jest Radlinský, jejichž sloupové jsou Čajákovci, Nemeššáňovci a ještě několik maďaronských překuklenců, zlořečí od srdce po Bachu a Čechů a zároveň jsou liberální.[1] Nová škola to roztrubuje, že jim uvedla Acciji, monopol, kolek ec. Na více stranách je lid skutečně ne za idei reformy politické, ale za zrušení daně, akcií, kolku, monopolu atd. zaujat a slyší již jen toho, kdo zlořečí proti „hanákům" a císaři.[2] Kdo tímto může mámit chtíti lid, ten rozevírá hubu, a pro rozumný hlas není teď uší. Noviny a časopisy leží neotvořeny, proti tomu ale v hospodách se váží vzdělání politicky. Tu máte smutný obraz Slovenska.

Poměr té liberální maď. strany k národu našemu jest tentohle: Pán Velkomožný nadžupan, neb župan promluví z balkonu k lidu milostivě několik slov slovensky jako k „horňákům", tam „k dolniakům", onde k „Šaryšanům", zde „Trenčanům", jinde k „Liptákům", atd., nikoli ale jako ku národu slovenskému a — ostatně se všecko zavádí maďarsky.[3] Liberálnost jedněch žurnalistů a také snad Eötvöse a Deáka je upřímná, a to jsou hlasy volající na poušti. Slovenský národ musí jistě(?) potupen a vzdělat se lépe, než bude moci rozdušiť okovy své. Povědomí je větší než bylo 1848. Nic nám ale tak škoditi nebude teď, jako to rozkyvotané povědomí slovenské, ješto se k vůli liberalizmu rozežírá po národu, rozumím tu „mladou školu," která po Čechu zlořečí a s Maďarem se objímá. Kdy ste co podobného zkusili po nás i při nejprudším boji o lit. řeč na Slovensku? My s těmito nic nemáme společnýho, nebo mezitím co

[1] J. M. Hurban tu naráža na maďarofilsky orientovanú skupinu, ktorej príslušníci neskoršie vystupovali pod názvom Nová škola.

[2] Hanákmi sa na západnom Slovensku označovali pejoratívne príslušníci českého národa. Pokiaľ ide o dane, akcie a kolky, zaviedol ich v značnom rozsahu práve Bachov režim, aby mohol získať príjmy pre svoj nákladný byrokratický aparát a vojsko.

[3] Narážka na to, že predstavitelia maďarských vládnúcich tried nechceli priznať jestvovanie slovenskej národnosti, ale iba dialektické skupiny.

slovenčiny užíváme k strasení a probuzení ze snu Slováků, řeč českou co svou a Vás za hosty považujeme a *máme* a Thunovi vděčni sme, že aspoň katolícke školy opatřil knihami českými.[4] Tuto zásluhu Thunovu uznáváme my, kteří sme od tohoto pána nejvíce trpeli a ti, jichž on sobě liboval *hází* teď kamením po něm a vykřikují, že jim čechyzoval národ. Čechyzovat pak je jen horší než maďarisovat. Buď prokletý do nejhoroucejšího pekla tento liberalizmus. Dvanáct milionů polabských Slovanů jsou blahoslavení dle té theorie, nebo jsou údem slabomyslného, osvíceného národa, v všech mrtvých! Teď budou o závod Maďaři liberální s liberálními Slováky ještě i těch několik českých knih ze škol slovenských vyhazovat. Buď prokleto počínání takovéto liberalizmu našich. Já rád umřu mučednickou smrtí, proti takovému liberalizmu. Můj osud je obraňovat potupeného, bez ohledu na panující luzy bludy. Za českou řeč na Slovensku promluvím slovo ve Vašem journalu. Ostatně pak uvidíte z tohoto, ja jsem teď docela utáhnutý v politické činnosti a obmezený na působení cirkevní, které ostatně téměř na 0 sešlo. Následkem osudných chyb vlády: než že to tak dlouho nebude, předcítím. Snad časem až Slovákům zle příjde, koleso obráti se na mne. Dobrý konec toto zradství citu slovanského míti nemůže. Vy Čechové pak se docela nemylte v Maďařích, nejohavnější posměchy, potupné satyry, karikaturní ošklivosti jsou pořád v hubách maďarských k jménu Čech. Bez příčiny se do nich zadírat ovšem bylo by všetečné, v nynějším času má každý národ dost starosti se sebou samým: ale soucity k nim ve věcech národních projevovat tam, kde oni nejohavnější tyranství káží, proti kmeňům slovanským bylo by lehkomyslnost bezpříkladná.

Ohledem postavení Vašeho denníka k těm našim třeštěncům bych Vás jen prosil ne tak vystupovat, jak i Čas vystoupil,[5] hned za třídu národní vyhlasovat každou píseň, novelku proslovenou slovenskou, tu činí slovenčina divy a otřásá národem, proč to tedy brát lidu k vůli chceme? Proč je zbavovat hýbadel mocných národního života? Zarazit ale mocně na Krkonoších korouhev na níž psáno stojí Slovanstum, nihil slouci o me me ahenum esse puto. A těch na Slovensku co ještě jen i Biblí kralickou ve své hlouposti ztřeštěné do slovenčiny překládat chtějí a posměchy sobě o Čechu, Hanáku, Moravanu atd. tropí, těch vzíti na mušku karabinů svých a nemilosrdně je honiti ze světa slovenského: nebo tito jsou zrádcové naši i Vaši, a ne my, co pořád mučednictví snášíme za slovanstvo a se domýšlím, že ani Čas to tak zle nemyslil ...

Česká, čistá lit. řeč ať se zachovává ve spisech, ježto mají cenu pro Čechoslovany, slovenčinu v mezech sobě vytčených, k cílům localním slovenským ať se užívá čistá, dle přijatých již pravidel organických slovenské gramatiky. Toto je moje domnění.

Ohledem otázky Vaši strany Novin slovenských nemohu Vám nic určitého povědět, zdá se, že zakládají aristokrati maďarští cosi, bude to však, najdouli red. takového cosi, jako 1848 zlopověstného Kostelného Noviny byly. Bude sa tam na Čechy najíždět, Slovanstvu posmívat, ale pravda, vše se pěkně potírat bude liberalizmem[6] ...

Naděje moje opírají se jedině o massu národa, toto se nedá žádnými piklemi a kumšty setřít, a znenáhla se rozvine z tříd středních soběvědomější druh, pak snad i aristokracie

---

[4] Za vedenia Lva Thuna boli do slovenských elementárnych škôl po roku 1849 zavedené učebnice vydané pre české školy, a to v súhlase s celkovou jazykovou politikou Bachovej vlády.

[5] Politický denník, ktorý začal vychádzať v Prahe roku 1860 a uverejňoval aj príspevky zo Slovenska.

[6] Išlo o zakladanie politického časopisu *Priateľ ľudu,* ktorý potom začal vychádzať v Pešti od februára 1861 pod redakciou M. Mácsaya a mal za úlohu podporovať maďarofilské snahy príslušníkov tzv. Novej školy.

po ranách, ještо i ona očekávati má, příjde k rozumu a navrátí se k lidu svému. Příklad máme u Vás Češích, šlechta se vystěhovala a tam venku zhynula, pominula se, doma zůstavší odcizila se z většího dílu drahému národu, a predca z massy lidu po 200 letech utrpění a umírání teď to již se vidí, že v lidu jest budoucnost. Vy již můžete říci, či s ní, či bez ní, či proti ní, jednak jen k cíli vlastnímu jdete! My se těšíme z tohoto stavu Vašeho. Proto ale, že nejsme my na tomto stupni rozvinutosti národní, nezoufáme a ze zoufalosti nevrháme se v náruči nejhlavnějšího nepřítele jména slovanského. Staň se co stať, od ochrany národnosti neupustíme a byť by nám bylo žíti přes to strašné údolí stínu smrti.

Pro politické noviny slovenské v české řeči nemáme — aspoň neznám já — redaktora, takže byť by i pomoc ste nějakou dali, nemá je kdo přijat; jestli je něco k učinění z tohoto ohledu, tu myslím, že by cíli nejpřiměřenější bylo svolit sobě Váš orgán. Vy pak asi 100 výtisků by ste za poloviční cenu na Slovensko posílali . . .[7]

67

Článok neznámeho autora, pravdepodobne Daniela Licharda, „Co Slovák od sněmu očekává?"

Uverejnili Lichardove SN, roč. XIII (1861), č. 16. Viedeň 9. februára 1861.

Budúci uhorský snem má vysloviť, že každý rodák krajiny je dobrý uhorský občan. Školy majú byť rovnoprávne. Treba založiť hospodárske, literárne a vedecké spolky, používať slovenčinu v stoličných správach.

My Slováci, ačkolvěk se dosti vysokých, z krve naší pošlých hodnostářů nalézá, přece žádného mezi nimi nemáme, kterýžby hotov byl i za naše národní práva mohoutné slovo svoje pozdvihnouti, tak jako tyto dny známý z událostí roku 1848/49 generál G. Stratimirovič[1] k obraně práv srbských rodákův učinil svojím přípisem ke Fr. Deákovi[2] daným, před nímžto nejen každý statečný Slovák, ale vůbec každý opravdový vlastenec uherský hlavu kloní. Poněvadž ale toužebně očekávaný sněm krajinský přededvěrmi jest, aspoň tím jediným způsobem, kterýž toho času máme, totiž cestou volného tisku, toužby a žádosti naše jakoby v jádru veřejně přednésti chceme, nebo se jednotlivé hlasy těchto toužeb už ve všech šesti našich slovenských časopisech jednomyslně odedávna ozývaly.

K uveřejnění těchto toužeb našich my sice žádného formálneho plnomocenství nemáme, avšak povinnosti naše (co správce dosavadního jediného časopisu politického) jest: výraz dáti myšlenkám, které zajisté každý statečný rodák slovenský ve svém srdci nosí.

---

[7] Uvažovalo sa tak na Slovensku pred založením Pešťbudínskych vedomostí, ktoré potom začali vychádzať od 19. marca 1861.

[1] Juraj Stratimirović (1823—1908), vodca povstania uhorských Srbov v rokoch 1848—1849.

[2] František Deák (1803—1876), význačný maďarský politik, tvorca národnostného zákona a rakúsko-maďarského vyrovnania.

Žádáme si tedy:

1. Aby budoucí sněm uherský zřetelným, žádné pochybnosti místa nedávajícím zákonem vyslovil, že každý rodák uherské krajiny, buď si on z kteréhokoli kmene: Charvát, Maďar, Němec, Roman, Rusín, Slovák anebo Srb (jména kmenů jsme postavili pořádkem abecedným), který všestranné povinnosti statečného člověka věrně plní, jest dobrý občan uherský a tak při rovných povinnostech i požívání rovného konštitučného práva zasluhuje. Žádáme pak dále, aby v příslušném článku zákona a vůbec ve všech úřadných, našeho kmene se týkajících spisech i jméno Slováků vlastním výrazem našim spomenuto bylo, a ne slovem „Tót", kteréž jen posměšná nespravedlivost vymyslela, aby se tak i památka ohavného přísloví „Tót nem ember" (Slovák není člověk) vykořenila. Takť i my bratrům Maďarům vždy vlastní jméno jejich dáváme.

2. Nejvzácnější konstitučné právo jest: *vzdělání* národu pomocí *mateřinské řeči jeho;* a proto zádáme *národní slovenské školy,* elementárne, průmyslové i vědecké. Nebo neníli to na př. „křivda do nebe volající", že ačkoliv Slovákův evanj. vyznání v Uhrách více jest, nežli Maďarův a Němcův spolu, přece dosaváde, na vzdor všem, zákonným prosbám svojím ze 7 vyšších škol *ani jednu* pro sebe obdržeti nemohli? Však ale k úctě pravdy podotýkáme, že nám tuto křivdu ne bratři Maďaři co národ, ale přechvaty autonomistického zřízení cirkve evanjelické, konštitučné spravedlnosti odporné, činily. — *Rovnoprávnost* škol nech se vztahuje na všechna vyznání, pro nás ale Slováků, kdyby se snad nová právnická akademie z jakýchkolvěk příčin založiti nemohla, budiž košická právnická akademie někam jinam do středu slovenských stolic přenesena, aby se i početní, ke správě slovenských stolic potřební úřadníci oboru politického a soudného v duchu svého kmene vzdělávati mohli. To se rozumí samo sebou, že maďarská diplomatická řeč na *všech* prostředních a vyšších školách *povinným předmětům* učení býti má.

3. K dalšímu vzdělání kmene našeho žádáme, aby se nám v ničem konštitučné právo spolkovitosti neskracovalo, tak abychom vědecké, literárné, průmyslové, hospodářské spolky volně zakládati a vůbec všech prostředků k rozvití národní vzdělanosti, to se rozumí, že při věrném plnění zákonů krajinských, užíti mohli.

4. Co se *stoličné* správy dotýče, v čistě slovenských stolicech, t. j. kde kromě slovenských žádné jiné obce není, jako jsou stolice: Trenčín, Liptov, Orava, Turec, Zvolen a Šaryš, budiž ona *čistě slovenská,* nebo jen tak (dle spravedlivého učení liberálné stránky maďarské) i národ náš pocítí, „že se sám spravuje." — Řečnění tedy ve stoličných zhromážděních, vedení protokolu a vydávání kterýchkoli úřadných listin budiž *pravidelně* slovenské. Jmenovitě *všetci* stoliční úřadníci buďtež *zákonně povinni* ve zhromážděních čistě slovenských stolic v řeči stoličné mluviti; neboť úřadník neslouží jednotlivcům, ale obci stoličné a od ní také prostředně plat svůj bere; obyvatelstvo pak má právo žádati, aby tomu rozumělo, co úřadník jeho chce. Posílání ale kterýchkoli přípisů k obcem — (poněvadž stoličná obec ne z *jednotlivců,* ale z *místných* obcí pozůstává) budiž *výlučně* slovenské, co nejen konštitučné právo, ale i zdravý rozum a cíl takových oznámení žádá. — V *michaných* stolicech, kde Slováci v kompaktných masách žijou, jakož jsou: Prešpurek, Nitra, Hont, Novohrad, Gemer a Malý Hont, Spiš a Zemplín, budiž při podělení stolice na zřízení okresů *slovenských* hleděno a jeden z podžupanů nechať správu jedné, druhý druhé částky na starosti nosí. Řečnění ve zhromážděních míchaných stolic budiž rovnoprávné, aby se tak mateřinská řeč naše, „přede dvéře stoličného domu" nevyhazovala, jako v Nitře[3] učiniti chceli, ačkoli ta

[3] Pozri poznámku pri dok. č. 64.

stolice téměř 300.000 slovenských a jen 38.000 maďarských obyvatelů počítá. Oběžníky slovenských okresů buďtež slovenské. Diplomatičnost řeči maďarské zachová ve všech stolicech vrchní župan ve svém dopisování s úřady krajinskými. K *jeho starostem* o zachování diplomatičnosti řeči maďarské nechať přináleží, aby dal zhotoviti hodnověrný maďarský protokol zasedání stoličných, jenž se vyššímu místu doručí. Oznámení *soudná,* kteráž se slovenských obcí dotýkají, buďtež *neomylně* také v jednom nebo druhém ze slovenských listů politických uveřejněna.

5. Strany užívání národních jazyků u zemského sněmu doufanlivě očekáváme spravedlivé rozhodnutí jeho. Pakliže jiným kmenům zákonně povoleno bude mateřinského jazyka ve sněmovně užíti, toto právo i pro kmen slovenský co nejdůrazněji žádáme.

To jsou toužby naše, k jejichž *odůvodnění* zajisté slov šířiti netřeba. I my máme naše *historické právo,* kteréž neblahé události národního života našeho zničiti mohly, právo to *nejstarší,* poněvadž od nepaměti lidské v této drahé naší domovině přebýváme. Náš kmen je od boží prozřetelnosti všemi dary duševními *bohatě nadaný,* co každý uzná, kdokolvěk ho neposuzuje pouze dle obrazu nuzných, ale od paty do hlavy statečných „drotárů." Náš kmen slovenský v tak kompaktných masách od Prešporku po Mukačevo přebývá, jako žáden jiný kmen vlasti uherské, a tak početný jest, že počtem hlav (v Uhrách totiž dobře výše 2 milionů Slováků přebývá) 7 samostatných království evropejských jednotlivě převyšuje. On dále cítí potřebu těchto práv konštitučných, čehož důkazem jsou početná kr. svob. města a městysy, jenž si slovenskou řeč za úřadnou v domácích záležitostech vyvolily. A když jedenkráte boží prozřetelnost tento kmen do vlasti uherské postavila, on se *ignorovat nemůže,* pakliže v ní svou drahou matku cíti a milovati má.

My zajisté z upřímného srdce všechny šlechetné snahy maďarských spolukrajanů našich cítíme: důkazem toho jest, že jsme ode 12 roků žádnou důležitější, v listech veřejných spomínanou, k těm snahám přislouchající událost mlčením nepominuli. Ale právě proto žádáme, aby i stateční Maďaři to, což u nich slávy *cnosti* požívá, *šlechetná činná láska k národu svému,* ani nám za hřích, anebo právě za zločin proti drahé společné vlasti spáchaný pokládáno nebylo.

Potom, když se i nám Slovákům stane spravedlnost, uvidí svět, že jsme opravdové občanské svobody i hodni i schopni; potom, při vyplnění spravedlivých toužeb jednotlivých kmenů země uherské, obnoví se pravda známého pořekadla: Extra Hungariam non est vita, et si est vita, non est ita.[4]

68

Memorandum J. M. Hurbana ministerskému tajomníkovi viedenského ministerstva vnútra Rudolfovi Hirschovi o riešení slovenskej otázky.

Uverejnil L. Steier, PMH, roč. 1927, č. 150. Praha 3. júla 1927 v článku pod názvom Hurban és a bécsi rendőrminisztérium.

J. M. Hurban po vydaní Októbrového diplomu roku 1860 nadviazal styk s viedenskými vládnymi kruhmi a za osobnej návštevy u ministerského tajomníka

[4] Mimo Uhorska niet života, a ak je život, nie je ním.

Rudolfa Hirscha po vianočných sviatkoch 1860 vypracoval memorandum, ktoré odovzdal ešte pred vydaním Februárového patentu. Postavil sa proti maďarskej aristokracii, pripomínal viedenskej vláde, že má zotrvať na platforme Októbrového diplomu. Keby sa Maďari opäť vzbúrili proti Viedni, iba utvorenie Slovenska by bolo šťastným riešením. Opäť žiada utvorenie samostatného, od Maďarov oddeleného Slovenska s ústrednou oblastnou vládou, obnovou ľudového školstva, oblastnou evanjelickou cirkvou. Hurban sľubuje, že slovenský ľud za poskytnuté výdobytky by poskytol cisárovi najlepšie svoje sily a na večné časy by znemožnil revolúciu v Uhorsku. Porovnaj článok D. Rapanta *Hurban a Viedeň.* Slov. denník, roč. X, č. 186—191 zo 17.—23. augusta 1827, v ktorom sa usiluje vysvetliť a ospravedlniť reakčný obsah a tón Hurbanovho memoranda.

Slováci sú praobyvateľmi Uhorska, no boli Maďarmi vytlačení z dejiska samostatného politického života, skrze nich stratili aristokraciu svoju, a tak ako sa stala bosenská aristokracia tureckou, práve tak sa stali Slováci Maďarmi.

Maďar vládol úplne na spôsob tureckých begov nad Slovákmi, alebo v jeho mene renegát:[1] tak sa vidí, že nadišla posledná hodina slovenského ľudu. Jeho jazyk bol vytlačený zo školy, z verejného života, ale aj z lepšej spoločnosti.

Vzdelanci — ktorých počet však boi veľmi malý, lebo martýrov bývalo vždy len veľmi málo — slovom i písmom posilňovali ľud v spôsoboch jeho života, v spevoch a tradíciach, v speve prechovávali zárodok lepšej budúcnosti.

Roky 1848—49 priniesli na svetlo ovocie súkromných štúdií a úsilí toľko prenasledovaných slovenských učencov, lebo všade, kde sa dostal s nimi ľud do styku, húfne povstal v prospech svojej národnosti a za jednotu rakúskeho štátu. Toto povstanie by sa bolo oveľa viac rozšírilo, keby rakúski štátnici boli prejavili náklonnosť stiahnuť pod pazuchu slovenských vzdelancov aspoň na dobu 10 rokov.

1. Územie je strategicky veľmi dôležité. Vlastnosti ľudu: usilovnosť a chuť k práci, nábožnosť a pridržiavanie sa k mravným a ľudským hodnotám, čo ich činí schopnými prijať kultúrny život kresťanského štátu, to všetko zaručuje, že pozdvihnutie tohoto ľudu posilnilo by jednotný rakúsky štát oproti odstredivým snahám maďarským.

Dôvera v pomoc Rakúska sa síce podstatne zakolísala v priebehu desaťročia 1850 až 1860, kvôli čomu sa niektorí utiahli, aby neboli utlačení maďarskou aristokraciou, iní zasa prizerajú dobre zločinnej hre a bratríčkujú sa s Maďarmi, totiž spolu s nimi nadávajú na Rakúsko, lebo len takto sa môžu slabí udržať nad vodou, keď spolu s maďarskými agitátormi rázne nadávajú.

Tomu sa musí urobiť koniec, ak chceme zabrániť veľkému nešťastiu.

Podľa mojej mienky je najhlavnejšia úloha rakúskej vlády udržať 20. október a keby sa Maďari vrhli do náručia revolúcie, treba im vziať slovenské územie na večné časy. Ak sa uskutoční Októbrový diplom, tak Slováci pochodia lepšie ako pred rokom 1848, ale zostanú ešte vždy v spároch svojej aristokracie, museli by začať starý boj za existenčné podmienky. Podporovaní v tom zo strany vlády, čo najviac tvorili by významné pevnostné pásmo voči odlučovacím snahám Maďarov.

Keby sa však Maďari vzbúrili, vtedy podľa mojej skromnej mienky, iba utvorenie

[1] Odrodilec.

Slovenska bolo by šťastné východisko z labyrintu. Vplyv Maďarov, ktorý uplatňujú na slovenské územie, treba rozhodne zamedziť.

2. Slovenská aristokracia vidiac, že okruh jej pôsobenia vnútri rámca vlastného ľudu je v rozhodných črtách predpísaný a vymedzený, snaď príde k sebe a obetovala by všetky utópie, ktoré ju viazali k osudom Maďarstva. Ak nie — vtedy ju obetovať a Slovensko zveriť tým slovenským ľuďom, ktorí doteraz sa vyznamenali svojou láskou k vlastnému ľudu a prítulnosťou k nemu, a ukázali sa spoľahlivými. Ak však tieto sily ukázali by sa nie dostatočnými, tak sú tu rodiny moravského a českého pôvodu, ktoré nášmu ľudu sú určite nesmierne milšie a milšie by nás videli ako držiteľov moci, ktorých ako utlačovateľov a uzurpátorov zná a s ktorými pohŕda.

1. Slovenský ľud býva na území, ktoré je ohraničené. Nech je toto územie jeho vlastníctvom. Známe i meno tohoto územia „Slovensko". Ešte i Maďari ho nazývajú „Tótország".

2. Toto Slovensko nech je konečne a úplne oddelené od Maďarov a bezprostredne nech je inkorporované do rakúskeho štátu. S enklávami Maďarov na Slovensku by sa zaobchádzalo na základe parity tak, ako so slovenskými enklávami na maďarskom území.

3. S radostným srdcom vítajú povolenú ústavu, no za žiadnych podmienok nechcú brať účasť s Maďarmi v spoločnom krajinskom sneme, nech vyšle ich zvláštny oblastný snem zástupcov k Reichratu alebo do Reichsratu.

4. Ústrednú oblastnú vládu (tartomány), podriadenú bezprostredne rakúskej vláde.

5. Obnovu ľudového školstva a zriadenie univerzity na Slovensku.

6. Ev. a. v. cirkev nech je pretvorená na samostatnú cirkev.

7. Reč ľudu v každom ohľade treba rehabilitovať a vrátiť jej práva.

Za tieto ústupky by sa vrhol slovenský ľud i do smrti, poskytol by najlepšie sily svoje cisárovi a na večné časy by znemožnil revolúciu v Uhorsku.

Viedeň 9. februára 1861.

Dr. J. M. Hurban, m. p.

69

Úvaha Jána Nemessányiho „Naše nároky na základe spravedlivosti a rovnoprávnosti a náš program".[1]

Uverejnil PŠL, roč. III, č. 7, str. 50—54. Budín 17. februára 1861.

Ján Nemessányi bol jedným z predstaviteľov evanjelického krídla slovenskej inteligencie zemianskeho pôvodu, ktorý sa neskoršie preorientoval k Maďarom, takže uhorská vláda zverila mu úrad škôldozorcu, ktorý vykonával dlhé roky v maďarskom prostredí. Vo svojej obšírnej úvahe Nemessányi sa zaoberá maďarizačným duchom a obsahom uhorského zákonodarstva z roku 1848 so zre-

[1] Redakcia PŠL žiadala v redakčnej poznámke, aby Nemessányiho článok uverejnili aj maďarské časopisy buď v celom rozsahu, buď vo výťahu, a tak sprístupnili tieto náhľady maďarskej verejnosti. Či sa tak stalo, nepodarilo sa nám zistiť.

teľom na Slovákov, žiada zmeniť najmä zákon o stoličnom zriadení v tom zmysle, aby sa mohla v stoličnom zastupiteľstve a výbore používať slovenčina všade tam, kde ide o stolice prevažne alebo výlučne slovenské, a slovenčina s maďarčinou, kde sa vyskytuje aj obyvateľstvo maďarskej národnosti. Vyslovuje sa za národnostnú rovnoprávnosť, za takú organizáciu uhorského školstva, aby sa na slovenskom území mohli zriadiť školy s vyučovacou rečou slovenskou, aby národné školstvo elementárne bolo zlepšené, aby poslanci uhorského snemu sa stali predstaviteľmi jednotlivých národov. V úvahe Nemessányiho sa vyskytujú už niektoré požiadavky, ktoré neskoršie uplatňoval na memorandovom zhromaždení. Svoje náhľady vyhlasuje za liberálne a predpokladá, že ich maďarská verejnosť bude rešpektovať.

Stojíme na punkte, z nehož osudnú cestu k budúcnosti nastúpiť máme; žijeme v dobe, ktorá rozhodne naše záležitosti národno-jazykové formovať bude: preto je zvrchovaná potreba, aby sme túto dobu všestranne uvážiac, ju k našemu šťastiu použili a nadovšetko uzrozumeli sa v tom, čo počínať a jako pokračovať máme, aby sme cieľa dosiahli takého, ktorý by ku prospechu nášmu poslúžil, ktorý by náš ľud a národ dlhotrvanlive uspokojil a ktorý by vo vyplnení jeho spravedlivých žiadostí záležal.

Nemôžeme my zvolať národniu skupštinu, ani národniu konferenciu, ktorá by naše životné potreby uvažovala, jich v mene pôltreťa milionového národa snemu krajinskému úradne predostrela a tam skrze svojich vyslancov rázne podporovať dala; nemôžeme ešte posiaľ ani len mužov spravedlivých, nám a našej záležitosti docela priaznivých i oddaných poslať na snem,[2] aby v mene ľudu statočného, skromného, dobrosrdečného, nábožného hovorili a vymáhali, čo by k jeho pozdviženiu duševno-hmotnému poslúžilo, lebo sú takí na Slovensku, bohužiaľ, veľmi poriedku. Nepozostáva nám tedy nič iného, iba v časopisoch našich žiadosti slušné a spravedlivé uverejniť,[3] čo ale tým dôraznejšie, tým rozsiahlejšie robiť treba, čím sme lepšie presvedčení, že sú to hlasy nie úradné a preto slabšie.[4]

Všeobecná vôľa terajšieho Uhorska je: postaviť si za základ budúcej existencie svojej zákony roku 1848 na sneme donesené. Či je to vôľa Slováka? Na každý pád musí nevyhnuteľne aj jeho vôľa byť, ba viac jeho, jako ktoréhokoľvek spolukrajana. Veď

[2] Oj, chvála Bohu, máme jich dosť, len treba pozornosť ľudu na nich zvrátiť. Títo, ktorých počet je nateraz dosť hodný, a ktorých politické a národnie zásady a jich dobré, úprimné s ľuďom zmýšľanie sú nám dobre známe, budú si za svätú povinnosť pokladať potrebám a žiadostiam slovenského ľudu a slovenskej národnosti zákonný priechod na diéte (sneme) zjednať. Žiaľ, redakčná poznámka predpokladala na maďarskej strane väčšiu blahovôľu, ako bolo oprávnené.

[3] Ovšem, jestli na diéte našimi vyslancami nečo porídiť chceme, musíme si najprv pre naše národnie nároky cestou časopisov verejnú mienku, najmä tých, ktorí vyslancov na snem voliť budú, získať, aby oni našich mužov s národom dobre zmýšľajúcich za vyslancov vyvolili. (Pozn. redakcie.)

[4] My myslíme, že hlasy verejné národa v časopisoch sa ozývajúce sú pri terajšej politike liberálnej stránky silnejšie ako úradnie hlasy; hlasy úradnie sa z absolutizmu podozrievajú. (Pozn. redakcie.)

i on ostal skrze ne nečím viac, jako misera contribuens plebs;[5] i on bol nimi vymanený z jarma panštiny,[6] z jarma otrockosti a vzal na seba obraz človeka a to ešte obraz slobodného človeka; i on dostal skrze ne prístup do stoličných siení a môže počúvať, ba i podiel brať na rokovaniach, jeho životných otázok sa týkajúcich; i on sa stal údom tohto sboru, ktorý predpisuje zákony i povinnosti, a nie je viac len trpným nosičom bremien, nemajúc účasť v žiadnych právach, i on berie skrze ne podiel na voľbe úradníkov, ktorí ho spravovať majú, a preto si môže dosadzovať na úradné stolice mužov jemu priateľských, s ním úprimne po ľudsky zmýšľajúcich.[7] Proti zákonom tedy Slovákovi tieto výhody zabezpečujúcim on hlasu povznieść nemôže, nesmie bez toho, aby sa proti samému sebe i proti svojmu potomstvu neprehrešil; on jich musí podporovať, zastávať a jich do života vstúpenie si úprimne žiadať aspoň natoľko, nakoľko sú ony v poťahu naň spravedlivé.

Jedno ale predca je tam, oproti čomu Slovák povstať a slávnostne protestovať musí do tých čias, pokiaľ i len pamiatka z toho tam trčať bude. Toto jedno je v zákone 16-tom § 2-ho litera e), jenž takto znie v pôvodine: „A köztanácskozási nyelv mint a bizottmányokban Magyarországra nézve egyedül magyar". Po slovensky: „Poradný jazyk jako v shromaždeniach (stoličných) tak aj vo výboroch ohľadom na Uhorskú krajinu je jedine maďarský". — Toto je ten kameň urážky, čo rozdvojenie medzi národom maďarským a slovenským zapríčinil r. 1848 a zapríčiňovať bude pokiaľ mu umieračkom neodzvonia; toto je ten tyranský zákon ohľadom na nás, oproti nemuž sa stavať nikdy neprestaneme, prestať nemôžeme, nesmieme. — Prečo?

Z nasledujúcich príčin:

1. Že sa zákon tento s duchom ostatných r. 1848 donesených zákonov nezrovnáva.

Jako že je to?

Takto: Zákony spomenuté chú oslobodiť občanov Uhorska od tútorstva aristokratizmu — ktorý bol svojou latinčinou a svojim privilegiom oprávnený tvoriť kastu nad robotným ľudom panujúcu — a zjednať prístup slobodný i ľudu pospolitému k rokovaniam — či v tejto výhode pôltreťa milliona ľudí počítajúci národ slovenský má svoju účasť? Nie; jemu musia tak jako predtým ostať vyjednávania stoličné zemou neznámou; on sa i teraz musí pokoriť uzavretiam maďarsky znajúcich a tak budúci aristokrata a zákonodarca pre Slováka je ten, čo maďarsky zná, odkiaľ vidno, že Slovák so zničením zemänskej aristokracie nič nevyzískal. — Zákony spomenuté chcú dať podiel vo vyjednávaniach stoličných aj tomu ľudu, ktorý nesie ťarchy a ktorý je základom štátov. — Či v tejto výhode pôltreťa millionový národ slovenský má účasť? Nie; on je v zhromaždeniach stoličných nerozumením reči nie len k nemote, ale aj k hluchote odsúdený. — Zákony spomenuté chcú mať rovnosť obyvateľstva pred zákonom a súdom — či v tejto výhode má poltreťa milionový národ slovenský účasť? Nie, on stojí pred súdom a zákonom nie jako spolukrajania jeho Maďari, ani jako človek slobodný, mohúci sa v páde potreby brániť a zastávať, ale jako odzbrojený

[5] Ubohý ľud dane platiaci.

[6] Totiž poddanstva, z ktorého bol čiastočne vyviazaný roku 1848.

[7] Autor úvahy má tu na mysli, pravda, len tzv. politický národ, ktorého príslušníkmi boli iba tí občania Uhorska, ktorí dostali podľa zákonov z roku 1848 volebné právo ako do uhorského snemu, tak aj do stoličných zastupiteľstiev. Ich počet sa odhadoval približne asi na $^1/_{20}$ počtu mužského obyvateľstva Uhorska, čo prakticky znamenalo, že prevažná časť bývalého poddanského ľudu volebné právo nezískala, takže nemohla získať ani vplyv na rozhodovanie o zákonodarstve, ani na stoličnú správu.

zajatý otrok v cudzine, nevediac čo sa s nim robí; on stojí tam jako vec bez citu a povedomia. Zákony spomenuté chcú voviesť do života rovnoprávnosť medzinárodniu — či v tejto výhode poltreťa milionový národ slovenský má účasť? Nie; jeho reč a s ňou i on zavrhnutý, vypovedaný zo všetkých kruhov spoločenských i úradných, kdežto reč národa maďarského všetky prednosti, a to síce i na ujmu iných národností súce ku sebe pritiahla; jaká že je to potom rovnoprávnosť? — Zákony spomenuté majú za úlohu, spojiť zväzkom lásky národy, pod svätou korunou Štefanovou bývajúce, majú tieto národy oduševniť zápalom svätým vlastenectva — či ony to pri pociťovanom zákone docieľa? Nie; ony touto hroznou nespravedlivosťou nekoľko slovami vyrečenou silia a núťa Slováka vlasť svoju od nepamäti sveta tak vrele milovanú i s jej zákonodarstvom nenávidieť a hľadať mimovoľne inde obranu naproti tak ukrutnému pre náš národ výroku. — Zákony spomenuté majú za námeru pozdvihnúť ľudstvo vlasti našej k sebavedomiu, k pocitu ľudskej svojej hodnosti, k vyššiemu duševnému životu — či v týchto výhodách poltreťa milionový národ slovenský bude mať účasť? Nie; on sa pri odhodení a zavrhnutí reči jeho v žiadnom ohľade povzniesť nemôže. — Kdo tu nevidí odpor medzi duchom a tendenciou posledno-dietálnych zákonov[8] a medzi zákonom vyššej citovaným?

My sa ale oproti tomuto zákonu stavať i preto neprestaneme, prestať nemôžeme, nesmieme, že je on

2. Vražedlný útok na náš národ.

Mnohý mudrák tak filozofuje, že vraj tie práva, ktoré v občanskom postavení svojom dosiahol Slovák skrze zákony od r. 1848, by mali byť dostatočné, aby ho k zabudnutiu priviedli na ujmu v reči utrpenú; veď je reč vraj len maličkosť, to je, vraj, len jeden z najmenších prostriedkov k dosaženiu cieľa, svätej slobody vedúcich. Touto svojou filozofiou bol nejeden z našich synov omráčený a do nepriateľského nám táboru odvedený.

Dlžno nám tu najprv povedať, čo je pre človeka a vôbec národ reč. Celá história človečenstva, všetka civilizácia, všetka vzdelanosť je jej výsledok. Čokoľvek ľudia na zemi ľudského mysleli, chceli, urobili a urobia, je jej účinok; bez nej by sme boli divosi bývajúci ešte vždy v horách a nemajúci takej Európy, jaká je dnes. Všetka veda, všetky známosti sú výtoky reči, lebo človek len vtedy nečo pochopí, keď mu to rečou zrozumiteľným učiníme; len vtedy predmetu dokonale porozumel, keď to vie sám rečou svojou náležite opísať, vysloviť. Všetka sloboda politická i duševná má počiatok svoj v reči, všetko, čo národy pozdvihlo v ohľade sociálnom i vedeckom až ku výške krásy a ošlechtenosti, započalo s rečou. — Kdo by nám tedy reč chcel vziať, vezme nám históriu, zamedzí nám cestu ku pokroku a vzdelanosti, zatarasí nám chod k opravdivej slobode občanskej i duševnej, zabráni sa nám povzniesť ku výške národov tých, ktoré sa v slobode užívania reči svojej tešia. —

A zákon od r. 1848 nám berie predca reč našu, vytvára nám ju zo stoličných domov našich, z úradov v našich vlastných záležitostiach jednajúcich, zo života spoločenského i verejného, dosadzujúc nám ne jej miesto cudzú, nášmu ľudu docela neznámu, čím je nášmu človeku odňatá sloboda prerieť slovo v záležitostiach jeho sa najbližšie týkajúcich, zabráneno mu je predniesť city, ktoré jako občan, jako vlastenec, jako človek v srdci chová v reči tej, ktorú mu Boh skrze matku do duše vložil. Či je v takomto položení nie človek pokúšaný mrzieť sa na Tvorca svojho, daršieho mu reč, od vrchnosti svetskej a tedy od múdrych ľudí opovrhovanú?, či je nie pokúšaný darom

[8] Treba rozumieť zákony z roku 1848.

tým, ktorýby jako najvzácnejšie dedictvo otcov svojich pestovať a prechovávať mal, malovážne pohŕdnuť, jako sa to aj skutočne často stáva? Či je to sloboda opravdivá, ktorá za kus politickej slobody berie náš celý duševný život, ktorá odbijúc z národa nášho putá poddanosti, okuje ho do centových pút otrockosti duševnej, zabije v ňom slobodu myšlienky, zahluší život ten v psychologičnom zmysle vyšší, ten opravdivý? Reč je duša národa, vezmite mu reč, spáchate na ňom vraždu o mnoho väčšiu a strašnejšiu, jako sa človeku stane, keď mu nekdo dušu vyženie z tela; lebo tento sa v tomto páde odrazu trápiť prestane, kdežto je onen tisícročnému živoreniu, k tisícročným mukám odsúdený, až konečne v týchto mukách strašne a hnusne zahynie. Nuž a či takýto hrúzyplný ortieľ smrti má nad poltreťa miliónovým národom vyreknúť krajina tá, ktorú Slovák tak srdečne rád matkou svojou, vlasťou svojou, otčinou svojou nazýva?. krajina tá, ktorej obyvatelia za slobodomyslných platiť chcú a jako takíto od sveta uznaní sú? Nie, nie, to vznešení synovia vlasti tejto nedopustia, nedovolia, dobre vediac, čo je reč za hýbadlo pre národný život, dobre cítiac, jak trapný dojem bol na nich za každým učinený, keď jim cudzá reč vtískaná bola, presvedčení súc, že u nich iba od tých čias nový vek v histórii literatúry nastúpil, jako svojej reči zaslúžený stupeň v svojom živote verejnom i politickom vykázali, že iba od tých čias nastal nový ruch na poli vedeckého a vôbec duševného života u nich. My na nich to uprimné ujatie — sa za reč materskú s radosťou obdivujeme, tešíme sa z jich rezkého života a nemôžeme tej myšlienke v nás miesta dať, že by oni v nás, spolukrajanoch svojich, chceli udusiť to, čomu sa oni celým zápaľom posvätujú, chceli z nás vyrvať to, čo oni pre seba na život a na smrť bráňa. —

My Slováci tedy v mene národa a ľudu nášho proti zákonu zvyšspomenutému slávnostne protestujeme a protestovať neprestaneme do tých čias, pokiaľ jeden ovedomenec[9] z nás trvať bude, osvedčujúc sa pri proteste tomto svätosväte, že nikdy žiaden prostriedok použiť neopomenieme, ktorýby zničenie toho zákona napomôcť mohol a nám jarmo poroby duševnej ztriasť pomáhal.

Preto hľa, Vás šlechetných synov vlasti tejto, jakejkoľvek národnosti ste, Vás, rozum na pravom mieste majúcich, — Vás, práva ľudské ctiť vediacich, — Vás za pravdu, spravedlivosť a rovnoprávnosť bojujúcich, — Vás človečenstvo vrelou láskou objímajúcich, — Vás opravdových vlastencov žiadame, abyste na budúcom sneme ten zákon. jako hnusný škodlivý výrastok zo zdravého stromu odrezali, zničili a skrze to nás od toho, že za starodávna škodlivého a všeobecne potupného „zrada vlasti" menovaného hriechu oslobodili a naše mená ním poprzniť nedopustili, čo by sa neomýlne stať muselo, jestliby Damoklesov meč[10] onoho zákona i naďalej nad našimi hlavami visel a vývinu duševného života nášho tak neodolateľné prekážky robil. —

Druhé, za čím náš národ túži a uskutočnenie jeho na základe spravedlivosti i rovnoprávnosti celou istotou očakáva, je, aby na miesto rečeného zákona iný zákon asi tohoto zmyslu na budúcom sneme donesený bol: „Reč jednacia v stoliciach čisto slovenských nech bude sama slovenská, v stoliciach s väčšinou obyvateľstva slovenkého nech bude prevažne slovenská, v stoličných zhromaždeniach ale s obyvateľstvom miešaným nech bude i reč miešaná. Jestliby ale do takýchto stolíc listiny úradné od vyšších úradov krajinských prišly, nech sa ony v zápätí za jejích prečítaním ľudu slovenskému po slovensky vysvetlia; debaty ale o nich vedené buďtež v slovenčine; rečou však, sto-

[9] Asi uvedomelec.

[10] Treba rozumieť nebezpečenstvo neustále a bezprostredne hroziace z uplatňovania ustanovení spomenutých zákonov.

ličné predstavenstvo s krajinskými úradami spojujúcou, môže byť maďarčina, jako reč diplomatická". K tomuto nech sa snemom naloží, aby v každej obyvateľstvom slovenským alebo miešaným obývanej stolici bol zavedený protokol slovenský, ktorý by bol rovno s maďarským v zhromaždeniach čítaný.[11] — Takto asi je už usporiadaná Liptovská stolica, a priali by sme každej slovenskej stolici tak spravedlivých nosičov verejného života, jako je naše predstavenstvo stoličné.

Či s tým ale neutrpí maďarčina ujmu na svojom práve diplomatickosti, či sa s tým slobode krajiny uhorskej ujma nerobí, či je s tým nie rušená jednota krajiny a rozviklané jednomyseľné nažívanie synov vlasti? Krátkozrakí ľudia myslia, že by sa to stalo; ľudia slobodomyslní ale, ľudia opravdivú jednomyslnosť vo vlasti, opravdivú jednotu v záujmoch medzinárodných želajúci sú nie tejto mienky. Títo vedia, že predstavenstvo stolice môže maďarčinou v spojení byť s krajinskými úradmi; títo vedia, že sa občan slobodným iba vtedy menovať môže, že jednomyslné nažívanie a pevné uzjednotenie-sa v záujmoch medzi obyvateľstvom iba tam byť môže, keď sa ľudstvo skrze vlastný rozmysel, z vlastného presvedčenia zákonu podrobí, keď sa sám zúčastní v donášaní zákonov a nariadzení, tak sa potom aj ku noseniu bremien a povinností samovoľne a vďačne uvolí, čím dôvera v úrady vyššie i nižšie povstane a stolica i krajina nabude nezdolnej sily vnútornej. Toto je sloboda v našom zmysle, takto sa dá spolupôsobenie a jednota docieliť podľa mienky slobodomyslných vlastencov. Či ale to podrobenie-sa, to uvoľnenie-sa, tá presvedčenosť, tá sloboda môže zniknúť tam, kde ľud ani len nerozumie, o čom sa jedná, kde ľud trpí nesmiernu krivdu, kde je nevšímaný, kde vidí, že je ani len natoľko nie uhodnený,[12] aby sa o vecach jeho sa týkajúcich v zrozumiteľnej reči pojednávalo? či sa tam môže povedať: toto lebo iné sa uzavrelo v mene celej stolice, v mene ľudu, kde je ľud len na to zhromaždený, aby figuroval svojou prítomnosťou tam? Nie, to by bola ohavná satira na slobodu uhorskú, na jej konštitucionálnu ústavu, keby tak malo byť! A my, vidiac stav vecí v živote, by sme k takej zvodnej ústave ani neradili, lebo vieme, že je i v Slovákovi prebudený cit národnosti, i on už vie, že je i na nečo iné tu, jako na to, aby len platil a krv svojich synov za cudzé záujmy liať dal, i on už vie o svojich právach; a vediac toto, by sme sa, jestli by ten stav vecí i naďalej potrval, konečne obávať museli od scien v Poľsku sa prihodivších.[13]

Rovnoprávnosť, ktorú Uhorsko medzi hlavné princípy svojich snažení vraďuje, tiež prísne nakladá vstúpiť do života spomenutej oprave zákona, jestliže nechceme, aby toto slovo prázno zvučiacim hlasom bolo. O rovnoprávnosti ale by u nás ani chýru

---

[11] Nemessányi mal tu na mysli jazykovú rovnoprávnosť. — V redakčnej poznámke potom sa podrobnejšie vysvetľuje toto stanovisko takto: My protokol o rokovaniach a uzneseniach na výborových a stoličných zhromaždeniach, potom o pravotných a súdnych rokovaniach pri súdoch, v stoliciach čistoslovenských, aké sú Orava, Liptov, Turiec, Trenčín, Zvolen, Šariš žiadame výlučne slovenský, a len protokol obsahujúci v sebe dopisy, listy maďarské z iných maďarských alebo miešaných stolíc prichádzajúce pripúšťame maďarský. My sa musíme prísne držať práva nám rovnako s Maďarmi čo do národnosti prislúchajúceho. Všetky podobné koncesie sú na ujmu a na veľký predsudok našej národnosti a jej rovnoprávnosti. V tomto všetci sa porozumieť musíme; odchodné v tom mienky by nám boli len na škodu. Avšak pre väčšiu krajinskú a vlasteneckú vzájomnosť, potom pre krajinsko-snemovú potrebu učme sa, máme-li k tomu čas a príležitosť, aj jazyk maďarský.

[12] Znehodnotený.

[13] Ide o poľské povstanie v Kongresovke v januári 1863.

byť nemohlo, keby z obyvateľov Uhorska len štyri milióny mali právo svoj jazyk užívať, ostatnia ale vätšia polovica obyvateľstva krajiny tejto by nemotou ranená bola. V tomto poslednom páde by každému obyvateľovi maďarskému v Uhorsku, koľko raz by slovo rovnoprávnosť počul, krv dvojnásobne pred tým valom do tváre biť musela a hanbiť by sa musel za rovnoprávnosť a čisto-ľudskú slobodu otčiny svojej. — V ktorej krajine i to najmenšie oddelenie obyvateľstva v ktoromkoľvek ohľade celkovite urovnoprávnené neni, tam niet slobody, a tým menej rozbila ona svoje stany tam, kde celé národy pod jarmom otroctva, a to ešte otroctva duševného úpejú. — Kdo je tedy za opravdivú slobodu oduševnený, kdo krajiny šťastie a blaho v spokojnom sa nachádzaní a nažívaní všetkých jej spoluobčanov hľadá, kdo jej silu vnútornú v úprimnom porozumení všetkých jej národov vidí, ten spolu s nami hlásať bude za zničenie zákona spomínaného a za donesenie opravy v naličenom smysle.

Tretie, čo žiadame, je preporodenie vyšších škôl na Slovensku. Vyplnenie tejto žiadosti závisí docela od vyplnenia dvoch predošlých. Jestliže by reč naša vo verejnom vyššom spoločenskom živote odvrhnutá bola, jestliby sa pri súdoch a pravotách, pri zhromaždeniach stoličných a výborových neužívala, nenastala by potreba učiť sa jej a v nej ani v školách vyšších; a ľud náš súc pozbavený všetkých vodcov inteligentných — lebo školy sú to, čo národu nášmu odcudzujú synov vlastných a vychovávajú z nich preň najtvrdších tyranov, trapičov a potlačovateľov jeho prirodzených práv — by v ohavnom zabudnutí na seba chradnul a hynul. Či takúto slobodu bazírujúcu sa na ľudu chce mať Uhorsko? Nie; ono to chcieť nemôže; ono chce a chcieť musí i zo Slováka počestného mešťana vlasti spoločnej, chce mať z neho hrdého na svoju otčinu i na svoj národ, aby tak ku cti a ozdobe vlasti poslúžil. Nebolo by to ku prospechu Uhorska, keby sa o ňom hovoriť muselo, že číha za životom miliónov ľudí, a to bez cieľa, lebo ono sa s tým nezosilí a spolukrajanov svojich strašne zoslabí. Žiadame tedy usporiadanie škôl našich vyšších na základe rovnoprávnosti i spravedlivosti. Rovnoprávne budú usporiadané tak, keď do nich zaprevadíme reč slovenskú jako náukoslednú, a pritom sa maďarčine i jako reči vyučovať bude i v nej nektoré predmety prednášané budú.[14] Z druhej strany ale, aby sa rovnoprávnosti celkom vyhovelo, žiadame i na maďarských školách vyučovať našej reči, by sa tak vzájomnosť medzinárodnia vždy lepšie zosilovať a utužovať mohla. Krom toho žiadame aj na univerzite pešťanskej katedru pre reč našu.

Avšak prirečenie týchto spravedlivých nárokov našich nech sa nestane formulou, i od predošlej rakúskej vlády často užívanou: môžu sa v tej reči prednášky držať; alebo sboru profesorskému alebo patrónstvu ponechávame právo v tejto veci rozhodnúť; lebo sme skúsenosťou poučení, že tuná potom fanatiční jednotlivci, nepriatelia ľudu pospolitého nespravedlive rozhodujú, uvaľujúc na ľud vždy vätšie okovy hlúposti, držiac sa pritom princípu absolutistickým vládam vlastného, že sa ľud iba tak dá dobre k jich cieľom použiť, jestli ho v hlúposti zadržia. Jak škodné je takéto počínanie pre krajinu i štát, v tomto veku bytosť svoju majúce, nahliadne i bez donášania dôvodov každý veľmi ľahko. A preto je potrebné, aby sa určite vyreklo a nariadilo: „V školách, uprosried slovenského obyvateľstva stojácich, sa musí po slovensky vyučovať s pripuštením však maďarčiny, jako predmetu obligátneho; v školách maďarských ale sa zas slovenčine všade vyučovať musí jako predmetu obligátnemu.“ Že takáto rovnoprávnosť i spravedlivosťou korunovaná bude, je snadno nahliadnuť. Slo-

[14] Ako reči vyučovať, áno; lež toto druhé je bránou k maďarizácii. My i tu rovné práva s Maďarmi žiadať musíme. (Pozn. redakcie.)

vák nepovšimnutý pri školách by nemal do počtu braným byť ani pri dani, ani pri odvádzaní k vojsku, ani pri nosení jakýchkoľvek státo-krajinských bremien.

Štvrté žiadame, aby sa národniemu školstvu na Slovensku od posavadnej povýšenia námera dala.[15] Túto žiadosť nám milovanie tak politickej, jako aj duševnej slobody na jazyk kladie. Sloboda pravá občianska i jakákoľvek iná, nemá nikde inde ujatia a zveľatku, jako vo vzdelanosti národov. Kde je národ nevzdelaný, tam my jakýkoľvek názov zriadeniu krajiny dať nemôžeme, ona naposledok, keď kontrolu v samom národe mať nebude, keď sa národ s opravdivým sebavedomím a jasnou presvedčenosťou v záležitostiach vlasti svojej zúčastňovať nebude, to uzriadenie skorej, pozdejšie, ale konečne predca len absolutistickým sa stane. Z tohoto stanoviska vyjdúc, ktoré za neomýlne pokladáme, pozdvihujeme hlas svoj za lepšie zriadenie škôl národných, ktoré sú základom všelikej vzdelanosti národa; a tu obzvlášte za rozmnoženie síl učiteľských, za jich lepšie vzdelávanie k veľavýznamnému povolaniu tomu a za vykázanie jim povýškou v plate z krajinskej pokladnice. Jako by sa toto všetko vykonať malo, sme už i pojednávali i pojednávať ešte by sme sa prichytili, keby sme od patričných vrchností k tomu vyzvaní boli.[16]

Piate, čo nateraz žiadame, je, aby vyslanci našich stolíc slovenských na snem i od tohoto i od celej krajiny za reprezentantov národa nášho považovaní boli; v tom páde ale, jestli sa o reči jednať bude[17] a oni práva pre národnosť našu vymáhať nebudú, vyslovujeme, že nejednajú v interesoch národa, ale provodzujú svoje jednostranné, sobecké slová mienku stých i to len obmedzencov na rozume predstavujúce chúťky, a práve preto zradu na ľudu a národe našom páchajú. —

Povie sa nám: Veď je bázis, na nejž sa voľba vyslancov deje tak široká, že si slovenský národ môže samých „svojich" ku snemu krajinskému vyslať. Áno, tak je; to urobiť národ náš časom iste neobmešká; nateraz ale, nejsúc ešte docela vyzlečený a prostý toho nátlaku, ktorý pred 11 rokami aristokratizmus naň činil, nejsúc oslobodený od strachu, ktorý za posledných 11 rokov byrokratizmus magickou mocou svojho despotizmu naň pôsobil — sa to učiniť sotvá osmelí.[18] Týmto činom by som ale neradil dať sa ukolísať v tej mienke, že ľud ani napotom svoje práva vykonávať vstave nebude, ale sa dá viesť zakrnelým v svojej zvyčajnej pánovitosti nad ľudom, jednotlivcom; lebo tak by sa zákonodarstvo a vôbec náčelníctvo krajiny i stolíc pripravilo o dôveru a lásku nášho ľudu a otvorilo by sa slobodné pole podrývaniu púdy, na nejž bezpečnosť vlasti spočíva. —

Vypočítal som hľa v krátkosti žiadosti Slovenska, žiadosti, za jichž uskutočnením každý verný syn národa nášho, každý opravdivý vlastenec krajiny Uhorskej dychtive túži a túžiť bude, túžiť musí do tých čias, pokiaľ tento národ jednoho spravedlivého syna v lone svojom chovať bude; na jichž uskutočnení národ náš a každý dobrý ná-

[15] Totiž smer.

[16] K tomu žiadneho vyzvania nepotrebno; vec v časopisoch náležite a dôkladne pretriasaná stane sa verejnou mienkou, ktorá si konečne i k vrchnostiam cestu prekliesni. (Pozn. redakcie.)

[17] O reči sa rokovať musí; a otázka o nej pri terajších pomeroch medzinárodných konečne na základe rovnoprávnosti rozlúštená a zákonom posvätená byť musí; má-li v krajine svornosť a bratstvo medzi národami panovať. (Pozn. redakcie.)

[18] Ak teraz, keď sa všetky národy hýbu a svoje žiadajú, sa neosmelí, teda nikdy sa neosmelí. Et error posterior, erit peior priore. Teraz prišla doba; bo jak sa na nastávajúcej diéte onen nám nepriaznivý článok zákona od r. 1848 k pomereniu národov nezruší, sotva kedy sa potom zruší. (Pozn. redakcie.)

rodovec pracoval až posavád a pracovať bude, pokiaľ jich nevydobudne alebo v jich vydobývaní sám seba nestrávi.

Jestli ale spravedlivosť tiež zasedať bude v zákonodarstve budúceho snemu, jestli princíp rovnoprávnosti nie len do slov a na papier, ale i do skutočnosti a života prístup nájde, a tieto naše spravedlivé nároky vyplnené budú, vyslovujeme:

1. Že naše počínania vždy smeru liberálneho budú. Neuškleb sa nik a nepovedz, že je Slovák slobody nie schopný! Kdože môže za slobodou väčšmi túžiť, jako väzeň okutý v putách, zavretý od roku 1836,[19] v ktorom sa zákonne dekretovala reč maďarská čo diplomatická, v žalári bezprávia a ľubovôle?! Taký človek nezatúži toľme za slobodou, čo ju odjakživa s malými výjimkami v úplnej miere požíval; Slovák ale náturou k slobode určený už i preto musí za ňu byť, že ju v plnej miere sotvá kedy požíval, ale jej blahonosné žiare, koľkoráz sa na obzore vlasti našej a Európy zjasali, ho vždy k žitiu vábili a nesmiernymi túžbami po nej naplnili. Len že je jeho vôľa, vydobudnúť si slobodu stálu, trvanlivú; a takú je iba dosiahnuť možno, keď má zaručenú slobodu reči; skrze reč si vydobudne vzdelanosť a v tejto keď sa založí sloboda, stane sa nezvratnou. Takto nadobudnutá sloboda, i trebárs by ona jednou stratenou bitkou, jedným ťahom absolutisticko-diplomatického pera zničená bola, jako sa to často deje, predca onedlho pomocou reči, národnosti a rozumnosti ľudu vymožená bude. Sloboda občanská môže v jednej hodine stratená byť, kdežto sloboda na vzdelanosti založená a národnosťou podporovaná ani storočiam ľubovôle nepodľahne. —

2. Vyslovujeme, že my, chovajúc v útrobách našich neobmedzenú lásku k vlasti, už od tisícročí našou otčinou menovanej, majúc o jej práva a zásluhy tak jako Maďar, bo sme vždy spolu krvácali, majúc v nej históriu s Maďarom spoločnú, čiac si aj hranice, samou rukou prírody v ozrutných ťahoch Karpátov nám napísané: chceme tejto vlasti vernými synami, mužnými obhajcami jej práv a zákonov a mocnou podporou v nesení bremien i povinností vlasteneckých povždy bývať; jej zákonov, krajinským snemom vyrečených, chceme uprimní vykonávatelia navždy ostávať a proti občanským nariadzeniam pre všetke národy jednotného Uhorska vyneseným úplnú poslušnosť osviedčame. S Maďarmi a inými spolukrajanmi chceme v nerozlučnom zväzku a jakýchkoľvek života okolnostiach, či sú udalosti radostné a či nehody, po všetky časy prežívať. Ale nikdy nezabudnúť, jaké povinnosti máme v poťahu na národ náš, kde príde do otázky reč. —

Toto sú naše nároky a spolu i náš program.

70

Úvodný článok Michala Mácsaya „Nedávná minulosť a prítomnosť naša".

Uverejnil Priateľ ľudu, roč. I, č. 1. Pešť 20. februára 1861.

Michal Mácsay poukazuje na udalosti v rokoch 1848—1860 a zdôrazňuje heslá Veľkej francúzskej revolúcie ako podklad pre novú úpravu štátoprávnych vzťahov Uhorska k Rakúsku i medzi národnosťami v Uhorsku.

[19] Ide o zák. čl. III, ktorým sa uvádza maďarčina do súdnictva a najmä do úradovania cirkví.

Už skoro dvanásť rokov preletelo nad nami od oných búrlivých časov, keď sa duch národnosti v srdci každého trebného človeka prebudil, keď sa následkom rozdráždenia citu národného vlastenec vlastencovi nepriateľom stal a jednoho druhého prenasledoval. Ťažké, horké, bolestné a neznesiteľné boli roky tieto. Sotvaže sa krvožízniva vojna dokončila, už povstalo prenasledovanie osôb tak zo stránky vlády, jako i jednotlivcov rozličného politického zmýšľania. Nebolo takrečeno človeka, ktorý by s presvedčením bol mohol o sebe poviedať, že *zajtrajší* deň doma, a nie v temnici dožije. A ponevádž dlžoby štátu neslýchaný stupeň výsosti dosáhli, nevyhnutný výsledok, to jest: vyzdviženie daní krajinských, jako aj vymyslenie v Uhorsku jakživ neslýchaných dodavkov (jako sú ku pr. dedičné, štemplové, potravné dane atď.) vystať nemohlo. To však ale nebolo ešte dosť, cudzozemcami sa naplnila krajina naša, a moc a sila nad nami jim bola odovzdaná. Zriedka sa pošťastilo tu i tu jednomu vlastencovi hoc len najlahodnejší úrad občiahnuť a, žeby nám bolo zhola nič neostalo, ešte aj materinský *náš jazyk utlačujúc* v národnej osvete a vzdelávaní ľudu nášho všemožné prekážky sa nám do cesty kládli a cudzí nezrozumiteľný nemecký jazyk natiskoval. Slovom, nemali sme žiadneho práva, ale tým viac povinností.[1]

Tento smutný vek nemohol však na stálu budúcnosť počitovať lebo tak násilné a tak nenávidené zásady, jaké sa v ňom oproti nám spotrebovali a ktoré miesto dúvery mešťanstva krajinského jedine odpor vzbudiť museli, jakživ nemali a mať ani nebudú koreň pevnosti a stálosti. *Len dúvera tvorí dúveru a len v obostrannej dúvere štátu i občanov záleží bezpečnosť jejich budúcnosti.* Dôslednosť tvrdenia tohoto zjavne dosvedčila doba vojny talianskej roku 1859. Koľkí synovia krajiny Uhorskej cedili tam svoju krú! A predca práve vtedy sme cítili najúprimnejšiu radosť v srdciach našich, keď nám chýr *porážku bratov, synov, spoluvlastencov našich* a zvíťazenie Talianov priniesol.

Tak potom aj vo Viedni pomaly nahliadať počínali, že bez dúvery bár jak vysoký počet vojska veľmi slabé ubezpečenie podáva, a že vo vojne mimo chlapa ešte aj duch a dobré jeho zmýšľanie je nevyhnutne potrebné.

Počali nahliadať aj to, že zásady politické ministrom Bachom uvedené nielenže nádej spásy znivočiť, lež i samu ríšu rakúsku upadnutím hroziť počínajú a takže tieto proti slušným a spravodlivým žiadostiam a právam namerené zásady naďalej trpeť sa už nemôžu. A sotva že tušenie toto v presvedčenie vyrástlo, už nám viedenské telegrafy hlasne oznamovali Bachovo vystúpenie z ministerstva.

Politické naše vzkriesenie od pádu ministra Bacha berie svoj počiatok. Len od toho okamženia cítime obeh krvi v žilách politického tela nášho. Od toho času sa datíruje rezkejší vývin slobodnejšieho hýbania a rečnenia tak, že sme sa konečne dožili *diplomu* od 20. októbra roku 1860 a razom sme tak prekvapení ostali, že sme napochytre nad konštitucionálnou našou slobodou ani radosť našu vyjaviť nestihli.

Všetko sa nám v tom diplome navrátilo, iba *peniaze a sila* nie...

Najhlavnejšia čiastka diplomu je tá, ktorá rovnoprávnosť národnosti dovoľuje; áno, právne sa môže čiastka táto *najhlavnejšou* menovať, lebo rovnoprávnosť národností nemôže byť ľuďami vymyslená, lež je ona prírodou — bohom daná. A predca — bohužiaľ — z miešaných ba i z čistoslovenských stolíc veľmi husté sú tie ponosy, že rovnoprávnosť táto len na papieri stojí; lebo že žiadajúcim reč a jazyk svoj derešom a palicami (ústavnými!) sa vyhražuje. Ó časy, ó mravy! Teda niektorých tvrdohlavcov ešte

[1] Autor tu má na mysli vojnové udalosti v Uhorsku v rokoch 1848—1849, ako aj opatrenia, ktoré po nich rakúska kontrarevolučná vláda uvádzala do praxe.

ani podnes nenaučili 12 ročné skúšky? Či zabudli, že práve tieto a takého protivenstvá boli roku 1848 na príčine toľkých krvavých výjavov? Veľmi smutná to vec v Uhorsku a *roku 1861*! Už samo *storočia* je učiteľom takého ducha, ktorého sväté zásady pochopiť jedine predpojatí nemôžu a nechcú. „*Vývin národnosti*" tak hovorí p. Adolf Szent-Iványi vo výtečnom článku svojom o *zájmoch Slovákov*[2] — „*je vývin čistých pochopov, je prameň lásky vlastenskej, opravdivej civilizácie a spoločného občianskeho blaha*" a ďalej v tom istom článku dostatočne preukázajúc príčiny nedorozumenia a nenávisti národnej v Uhorsku, takto pokračuje: „z tohoto každý ľahko pochopí, jak nepotrebná, neužitočná a zaiste škodlivá je politika tá, národy Uhorska v jednotu reči pospájať chcieť; odtiaľto by *zaiste len nové vady a zničenie zväzku braterského kmenov povstať mohli;* skrze to by *samovláda novej sily, germanizácia širšie pole ku skaze našej obdržala.*" Slová tieto a pravdy, ktoré ohlašujú, sú samé v sebe sväté a len vrah ducha slobody sa bude snažiť jejich neoceniteľnú vážnosť a čistú pravdobytnosť odškriepiť.

Kdo si teda tieto slová p. Adolfa Szent-Iványiho svedomite rozváži a úprimne do srdca vreže, nemožné, žeby sa každému snaženiu národniemu s uctivosťou nepoklonil a úprimnú svoju uznalosť mu zatajil.

Nech je — a Boh to i dá, že bude — *sloboda, rovnoprávnosť a braterská jednota* heslom naším, aby sme tak spojenými silami blaho a rozkvet spoločnej vlasti našej a jej šťastlivé znovuzrodenie napomáhať mohli.

71

Článok Jána Palárika „Slovo na čase ku nastávajúcim voľbám na snem krajinský".

Uverejnil Priateľ ľudu, roč. I, č. 2. Pešť 27. februára 1861.

Ján Palárik upozorňuje na to, že treba po opätovnom zavedení konštitučného režimu v Uhorsku žiadať zmenu zákonného článku XVI z roku 1848, pokiaľ ide o rokovaciu reč stoličných orgánov tak, aby i slovenčina sa mohla v nich uplatniť. Je nielen za rovnoprávnosť náboženskú a občiansku, ale aj národnú. Podáva návrh, ako zmeniť zák. čl. XVI z roku 1848 a vyzýva Slovákov, aby sa dali zapísať do voličských zoznamov a žiadali od kandidátov tlačené volebné programy.

Ponevráč náš *Priateľ ľudu*[1] vo svojom programe medzi iným aj tú krásnu úlohu za cieľ svojho chvalitebného pôsobenia sebe vystavil, že chce aj za to bojovať, aby sa

[2] *Záujmy Slovákov v Uhrách.* PŠL, roč. III, č. 4—5. Pozri dok. č. 63.

[1] Priateľ ľudu začal vychádzať 20. februára 1861. Jeho zakladateľom bol peštiansky advokát Lukáš Mácsay, ktorý už roku 1848 vydával slovenský časopis podobného mena. Časopis Priateľ ľudu mal sa usilovať o zblíženie Maďarov so Slovákmi, v skutočnosti sledoval osobné ciele svojho zakladateľa, ktorý bol v jarných voľbách roku 1861 zvolený za poslanca v novobanskom volebnom okrese. Časopis koncom roku 1861 zanikol, lebo nenašiel v slovenskej verejnosti dostatočnú ozvenu. Jedným z významných jeho prispievateľov bol spočiatku aj Ján Palárik.

spravedlivým a slušným žiadostiam a potrebám našej slovenskej národnosti vyhovelo, preto predovšetkým teraz, *keď sa voliť majú vyslanci a zastupitelia ľudu na snem krajinský,* od ktorého národ slovenský v Uhrách vyplnenie svojich spravodlivých žiadostí a pojistenie svojich práv národných očakáva, potrebno je o tejto vážnej záležitosti slovo na čase prehovoriť. — Prvá a hlavná spravodlivá žiadosť a potreba národa slovenského je, aby sa on slobôd a práv občanských v konštituciálnom živote, snemovými zákonmi z roku 1848 jemu udelených, skutočne účastným stať mohol, a následovne, aby sa v obecenských a stoličných zhromaždeniach, vo výborových zasednutiach a pri súdoch v slovenských vidiekoch, mestách a stoliciach jeho materinským, prirodzeným, národným jazykom, to jest slovenským, týmto všeobecným spojivom všetkých stavov a tried obyvateľských, rokovalo, pojednávalo a uzavieralo, — jedným slovom, aby sa mimo občanskej a náboženskej slobody a rovnosti aj sloboda a rovnoprávnosť národnia vyslovila a do života uviedla. Tejto spravedlivej žiadosti Slovákov na základe „Diplomu od 20. októbra" je už sice tu i tam zčasti vyhoveno k. p. v daktorých slovenských mestách a stoliciach, menovite v Liptove a v Turci, kde sa už [nečitateľné] aj úradnou rečou vedie, ba i v Trenčíne, a v Orave sa už reč ľudu v dvoranách stoličných ozýva, lež v Nitranskej, Prešporskej a Šarišskej stolici našu slovenčinu za spoluúradnú a jednaciu naprosto prijať nechceli, opierajúc sa o XVI. snemový zákon r. 1848, ktorého § 2 pod literou c, jedine maďarčinu za reč jednaciu a úradnú ustanovuje týmito slovmi: „a köztanácskozási nyelv mind a gyüléseckben, mind a bizottmányokban Magyarországra nézve egyedül magyar", t. j. po slovensky: „rečou spoločnej porady v zhromaždeniach (stoličných) a vo výboroch ohľadom na Uhorskú krajinu bude jedine maďarská." — Dokiaľ tento snemový zákon stojí — tak hovorili stoliční páni v Nitre — nemôže sa pri stolici inší jazyk užívať, iba maďarský, lebo praj „zákony sa musia zachovávať." — A skutočne, krajania drahí, jestli sa tento zákon k prospechu rovnoprávnosti národnej na budúcom sneme krajinskom nepremení a neopraví, vtedy náš národný jazyk slovenský i tam, kde ho už z dobrej vôle k udržaniu národnej svornosti za jednací a úradný z časti prijali, jako v Turci a Liptove, na velice slabých nohách stojí, a môžu ho aj stadiaľ pekne krásne vytisnúť.

Hlavná teda a všeobecná žiadosť slovenského národa v Uhrách je, *aby sa nadrečený snemový zákon na budúcom sneme krajinskom k prospechu rovnoprávnosti národnej premenil a opravil.*

Že je táto žiadosť Slovákov slušná a spravodlivá, a následovne jej vyplnenie nevyhnutne potrebnô, to už prví uhorskí politici a vlastenci vôbec uznávajú, jako p. barón Jozef Eötvös, b. Žigmund Kemény, Petényi, Mocsáry, gróf Edvard Károlyi[2] atď., ktorí zčasti v maďarských novinách, zčasti vo zvláštnych spisoch silnými dôvody preukazovali, že sa napozatým obecenské a stoličné municípia (zástupníctva) na základe rovnoprávnosti národnej tak zriadiť musia, aby skutočná účasť a slobodný vývin v živote konštitucionálnom a jejich rozkvet dostatočne pojistil a ubezpečil, čo sa však nijak stať nemôže, jestli sa nadrečený snemovný zákon v tom zmysle nepremení a neopraví.

Že je ale žiadosť táto Slovákov všeobecná a potreba nevyhnutná, o tom sa jedon hlas vo všetkých sedmoro slovenských časopisoch,[3] ktoré národniu mienku Slovákov vyslovujú,

[2] Ľudovít Mocsáry (1826—1916), význačný maďarský politik, ktorý mal pochopenie pre spravodlivé riešenie národnostnej otázky v Uhorsku a napísal rad publicistických prác v tomto smere. — Eduard Károlyi, gróf (1821—1879), bol roku 1861 poslancom uhorského snemu a napísal leták *Feederált Hunnia* (Federované Uhorsko), ktorý vyšiel roku 1861.

[3] Palárik má na mysli časopisy Cyril a Metod, Černokňažník, Evanjelické cirkevné noviny, Priateľ ľudu, Priateľ školy a literatúry, Slovenské noviny a Sokol.

ozýva. V záležitosti tejto už aj hlahorodný p. Adolf Szent-Iványi dobrô slovo za nás prehovoril vo svojom prevýbornom, vysokú učenosť prezrádzajúcom a ohnivou láskou k vlasti a k ľudu oduševnenom článku: „Záujmy Slovákov v Uhrách" v „Priateľovi školy a literatúry" unehdá napísanom,[4] za čo sa mu od Tatier až k Dunaju hlasy slávy a povďačnosti ozývajú! Najnovšie ale priniesol tenže „Priateľ školy a literatúry" nemenej vážny, len trošku ohnivý článok od p. Nemessányiho pod názvom *Naše nároky na základe spravedlivosti a rovnoprávnosti a náš program*,[5] v ktorom sa nadrečená žiadosť slovenského národa nevývratnými dôkazmi odúvodňuje a budúcim vyslancom a zastupiteľom ľudu na krajinskom sneme dôraznými slovmi najhlbšieho presvedčenia na srdce klade.

Za čím teda náš slovenský národ túži a uskutočnenie toho na základe spravedlivosti a rovnoprávnosti od budúceho krajinského snemu s celou istotou očakáva, je, aby sa nadrečený, slovenskej národnosti tak nepriaznivý snemový zákon asi takto opravil:

„reč spoločnej porady a rokovania v stoliciach čisto slovenských nech bude slovenská, v stoliciach ale s väčšinou obyvateľstva slovenského nech bude prevažne slovenská, v stoliciach ale miešanej národnosti nech bude i reč miešaná. Jestliby ale do takýchto stolíc listiny úradné od vyšších úradov krajinských alebo prípisy od maďarských stolíc prišli, nech sa ony v zápätí za jejich prečítaním aj po slovensky tlmočia; debaty ale o nich vedené buďtež v reči ľudu toho kraja; rečou však stoličné predstavenstvo s vyššími krajinskými úradami spojujúcou môže byť maďarčina, jako reč diplomatická. Zápisnica však má sa viesť v reči ľudu s pripojeným hodnoverným prekladom maďarským."

Rovnoprávnosť národností, toto heslo celej vzdelanej Európy, ku ktorému sa už aj Uhorsko priznáva, a *prirodzený zákon spravedlivosti*, ale i *politická múdrosť* prísne nakladá vstúpiť do života spomenutej oprave zákona.

Od tejto opravy, a jej šťastlivého prevedenia v živote, závisí nielen udržanie a upevnenie braterskej svornosti, lásky a pokoja medzi rozličnými národnosťami v Uhorsku žijúcimi, nielen zdarný a zdravý vývin konštitucionálnej našej slobody a rovnoprávnosti občanskej i národnej, lež iste *celá budúcnosť nášeho milého Uhorska*, ktoré sa len na pevných základoch rovnoprávnosti a svornosti všetkých tuná žijúcich sbratrených národov šťastlivo znovuzrodiť, zosíliť, upevniť a oproti hroziacim nebezpečenstvám a možným pokusom absolutizmu rakúsko-nemeckého udržať môže. Lebo — uvádzam tu dôležité slová bývalého uhorského exministra baróna Jozefa Eötvösa, — „uspokojenie všetkých v krajine uhorskej žijúcich rozličných národností pre nás Maďarov není taká záležitosť, ktorá len od ľubovoľnosti našej závisí, alebo akú len od veľkodušnosti a milosti nášho národa očakávať možno, lež *ona je základnou podmienkou našej celej budúcnosti*, lebo len v tej miere, nakoľko všetkých občanov tejto krajiny skutočne účastných učiníme konštitucionálnej slobody, a tak slušným žiadostiam všetkých tunajších národností vyhovieme, v tej istej miere aj našu vlastnú národnosť a konštitucionálnu slobodu ubezpečíme." — *Vyslovenie teda rovnoprávnosti národnej a opravenie toho zákona o diplomatičnosti maďarčiny znejúceho bude iste patriť medzi hlavné úlohy nastávajúceho snemu krajinského.*

Z tohoto poznať môžte, drahí krajania, jak velice mnoho na tom záleží, *akých vyslancov a zastupiteľov ľudu teraz vyvolíte* na snem krajinský. Vy Slováci, Maďari, Serbi, Rumuni a Horváti, máte teraz osud váš vlastný, osud svojho národa, ku ktorému

[4] Pozri č. dok. 63.

[5] Pozri č. dok. 69.

každý patríte, osud celej vašej spoločnej vlasti uhorskej vo vašich rukách! Vy teraz o vás samých a o budúcnosti celej krajiny rozhodovať budete. To je totižto krásna vlastnosť našej spoločnej uhorskej konštitúcie, že keď jednotliví občani pod absolutistickou vládou žiadnych občianskych práv nemajúc, iba mlčať, čušať, vyššie rozkazy počúvať a plniť, vojakov dávať, dane platiť a iné ťarchy znášať musia, bez toho, žeby len pisknúť a požalovať sa smeli, — v konštitucionálnej krajine má každý občan, každá obec, každá stolica nie len právo, ale i krásnu povinnosť slobodne hovoriť, kde ich bolí, čo ich tlačí, čo im chybuje, čo by im spomohlo, čo by lepšie bolo, čo by obce, mestá, národ a celú krajinu do rozkvetu priviedlo; — majú právo i povinnosť spoločne sa radiť, starať, žiadať, a všemožne o to pracovať, aby sa buďto nové potrebné zákony na sneme krajinskom ustanovili, alebo staré dľa požiadavkov času a stávajúcich nových pomerov a potrieb ľudu cieľuprimerane opravili a polepšili. K tomu cielu má ľud *právo slobodného slova* v zhromaždeniach obecenských a stoličných *právo spolkovitosti, právo petície,* a čo je hlavná vec, *právo volenia vyslancov a zastupiteľov* svojich na snem krajinský. Právo toto predtým iba zemäni mali, roku ale 1848 oni sami právo toto na celý ľud krajinský veľkodušne rozšírili, za čo im večná sláva v dejepisu našej drahej vlasti uhorskej! Teraz teda nie len zemäni, lež aj ostatný ľud krajinský v mestách i dedinách má právo voliť vyslancov a zastupiteľov svojich na snem. Vyslanci teda vaši, budúci to zákonodarci krajinskí, sú jedine zastupitelia ľudu a plnitelia vôle jeho. — Krajania drahí! Teraz hľa práve strojíte sa voliť alebo už azdá volíte vyslancov a zastupiteľov vašich na budúci osudný snem krajinský, od ktorého blaho vaše a národa vášho, ale i pokoj, rozkvet a celá budúcnosť krajiny závisí. Nože, horlive a múdro použite teraz tohoto vášho krásneho práva voličského, ktoré vám zákon udeľuje. *Predovšetkým nezameškajte dať sa zapísať do počtu voličov vo výboru k tomu cieľu ustanovenom,* tak jako vám to patričné predstavenstvo oznámilo. *Kdo sa nedá zapísať, ten sa velikého práva odrieka,* lebo taký nebude môcť potom hlasovať pri volení vyslanca, a tak potom môže byť dakdo taký za vyslanca vyvolený, ktorý bude na sneme alebo nemým, alebo zlým zastávateľom práv a slobôd vašich, alebo práve proti slobode a proti rovnoprávnosti národnej k záhube celej krajiny pracovať bude. Keď ale príde čas voľby, majte sa na pozore, a skúmajte duchov! Budú sa teraz iste o vašu prízeň uchádzať a snáď sa už uchádzajú všelijakí páni, ktorí vám všeličo sľubovať budú. Ale neverte hneď každému, lež pýtajte si od nich napísané alebo vytlačené *politické vyznanie viery* a dobre si ho prešlabikujte! A jestli v tom politickom vyznaní viery nebude stáť čierno na bielom *konštitúcia na základe snemových zákonov r. 1848 a rovnoprávnosť národností,* teda za takého nehlasujte, takého nevoľte za vášho vyslanca, čo by vám hneď celé svety sľuboval! Len za takého hlasujte, toho vy voľte, kdo je vám známy sťa vysokoučený a pravdivý *Priateľ ľudu* a vlastenec, *jestli vám sväto-sväte prisľúbi, že bude na sneme mimo iných k dobrému celej krajiny smerujúcich záležitostí aj za to pracovať,* aby sa rovnoprávnosť národností zákonne vyslovila a ustanovila.

72

Úvaha anonýmneho dopisovateľa „Stav Slovákú v Uhersku a jejich potřeby".

Uverejnil Čas, roč. 1861, č. 35. Praha 9. februára 1861.

Neznámy autor navrhuje založiť politické noviny, ďalej spolky a jednoty národné, ako aj všeobecný spolok pre celé Slovensko a zvolať národnú konferenciu, ktorá by rozhodla o usporiadaní najpotrebnejších národných vecí.

Když nemáme národního politického listu, budiž dovoleno na tomto místě se zmínit o nynějších našich poměrech a o našich potřebách. Německá centralisace od r. 1850 celý náš národní život a jeho vyvinování zastavila. Na odpor nebylo lze pomyslit při našich nepatrných silách, když německá byrokracie každý výjev národního života podežírala a zákon tisku a o spolcích naši národní jednotu v literatuře a v spolcích pěstovanou bezmála celkem zničil. Mrtvé ticho panovalo na Slovensku; naši hlavní vůdcové jako Štúr, Jozefíy a jiní zčásti umřeli, zčásti ale utichli pod tíží okolností, a ti pak, kteří na poli literatury pracovali, museli s překážkami nepřemožitelnými zápasit. V těchto poměrech naší národní literatury síly notně zeslábly a když v novějších časích lepší výhledy pro národy Rakouska se ukázaly, nedostává se nám všecho, cokoli je potřebné, abychom do koleje národní činnosti vstoupit mohli, nedostává se nám jmění, na nových místech mužů, ústavy národní a obecenstva. Naši spolukrajané Maďaři, pokud jich táže centralisace poutala, snívali o rovnoprávnosti všech uherských národů a zatracovali své počínání z r. 1848 a 1849, skrze které si národnosti jiné odcizili a tím do neštěstí celou vlast přivedli. Po zničení centralisace ale němčina ustoupila maďarčině, hlas o rovnoprávnosti národů hlásané pomalu utichuje a nadvláda maďarismu a aristokracie jazyka opět nám jako předtím hrozí. Tak jsme zase tam, kde jsme předtím byli. Vyjmouc jednu — druhou stolici, kdežto šlechta uherská celou úctu zasluhuje a na náš národní živel ohled se béře, nanovo choutky nadvlády z r. 1848 známé na jevo vycházejí od stránky, která nás ve vlasti naši jako národ uznávat nechce, nás jen za lid venkovský a rolnický má, nám příslušné právo v ústavním životě upírá, a nás opět do stavu předešlého odpočinutí a národní nepatrnosti uložit zamýšlí. Z hlavních županů na Slovensku ani jeden není syn národa, ale nejvíc takoví, kteří pražádné důvěry u stránky, která slovenský národ představuje, nepožívají a někteří též z r. 1848 jako nepřátelé rovnoprávnosti a Slovanstva známi jsou. Jestli se na následky z r. 1848 měl závoj zapomenutí hodit, jak tomu největší maďarští vlastenci chtěli, tak se měli mužové rozličných národností domácích v čelo municipálního zřízení v stolicích postavit, aby národnosti viděli, že se s nimi upřímně smýšlí a že se stránka maďarská, která již dosud před světem a historií za následky připomenuté mnoho zodpovídati má, již na pokání dává a bez sobectví v duchu pravé lidskosti a svobody do koleje konstitučního života vchází. Na porady ostřihomské strany volebního způsobu držené, kde i židovstvo zastoupeno bylo, nebyl ani jeden Slovák povolán. Při reorganisaci uherského místodržitelství byl jeden jediný v něm jako srdce nacházející se Slovák, z příčin, které bychom rádi vědět chtěli, na prozatimní odpočinek dán. V stolicích slovenských při řízení starý stav uveden aristokracie jazyka a národnosti a s ní též pomalu i rodu v té míře, jako předtím vystoupila a naši národnost i z té nepatrné významnosti, kterou dosud měla, do obcí a vesnic vytlačuje a nám tam úkol národní činnosti vyznačuje. Do

škol vyšších po vytisknutí němčiny se maďarčina bez všeho uvážení a ohledu uvádí, jakýž osud i gymnasiálním školám, kde dosud i slovenským jazykem něčemu vyučováno, hrozí. Nechybí tedy jenom ještě terorismus z jedné strany a nečinnost z naší stránky a hned jsme tam, kde jsme byli r. 1848. Z těchto nemilých poměrů vlastně nebezpečenství může nás jedině vlastní naše odhodlanost vysvobodit. Od nás všechno závisí, jestli v konstitučním životu co občané činný podíl mít máme. A zdaž na základě rovnoprávnosti nedopustíme, aby jedna stránka ve vlasti navzdor pěti milionům Slovanů uherských aristokracii národnosti jazyka maďarského a rodu zaváděla. Jen potřebí nám národního upovědomění, tak takové šafářství na Slovensku celkem přestane a stránka teď nadvládající se na jednotlivé hlasy na poušti volající promění. Teď obzvláště měly by se zřídit *politické národní noviny,* kde bychom o našich záležitostech rokovat, naše síly spojovat a ze všech stran k tomu pracovat mohli, aby se z rovnoprávnosti frašky a podvod neprovozovaly, aby výbory stoličné, nadžupani a sněm nás jako národ v povážnosti měli a aby poměry mezinárodní se na základě rovnosti práva zákonně určily. K docílení lepšího národního působení byly by teď i *spolky a jednoty národní pro život a literaturu potřebny, jako též jeden všeobecný spolek pro celé Slovensko.* Rozepře strany spisovného jazyka měly by celkem se zanechat, takové hašteření nevede k dobrému, ale jen k strátě času a zeslabení národa. Jen při spojitosti všech sil může se naše národnost v rovnováze udržet proti odrodilé aristokracii a nadvládě živlů cizonárodních, coby nejen našemu národnímu právu prospělo, než tak by se i pobratření národů uherských, jež je základ budoucnosti Uherska, snáze docílilo, které jen tak je možné, jestli jeden každý národ životní silou ukáže a prací na dědičné roli na zvelebení vlasti společné účinkuje. Na tomto by se mělo teď na Slovensku pracovat, a sice opětně pravím na *zakládání novin politických a spolků národních.* Mužové na Slovensku na slovo vzatí, měliby k *uspořádání nejnutnějších potřeb národních co nejdřív konference národní* zavésti, — nebo s čekáním nic nevyčekáme a máme na to pozorovat, aby poslední věci nebyly horší, jako byly první.

73

Článok Jána Moravčíka „Úvahy o budúcom postavení slovenského národa v Uhrách".

Uverejnili PbV, roč. I, č. 2. Budín 22. marca 1861.

Ján Moravčík, za bachovskej éry stoličný slúžny a neskoršie podžupan Šarišskej stolice, žiada právo zakladať spolky, uznať slovenčinu za krajinskú reč, podeliť stolice podľa národnostných pomerov, školy s používaním reči národností. Jednota Uhorska môže byť dostatočne poistená v korune sv. Štefana a stolice môžu sa stať základom politického života. Kladie nádej v slovenskú šľachtu.

Jednotu a spojitosť krajiny uhorskej, majúc na zretelu, sme presvedčení, že sa z ohľadu na národ slovenský úloha táto, t. j. rovnoprávnosť národností nasledovne previesť môže.

Jestli sa na budúcom sneme rovnoprávnosť národností, t. j., že sú všetky, krajinu

uhorskú obývajúce národy, jako také, v každom ohľade sebe rovné a rovnoprávnosť pred zákonom v užívaniu práv ústavných každého rodáka ktoréhokoľvek z týchto národov, vyslovi na tomto základe:

1. Slovenský národ — ktorý napozatým i v maďarskej reči úradnej nie posmešným slovom „Tót", ale jeho vlastným „Sláv" pomenovaným byť má — nech má právo vedecké, literárne, priemyslové, hospodárske spolky zakladať a vúbec všetky prostriedky k rozkvitu národnej vzdelanosti použiť. — Jestli sa spoločnosť učená národnia, či pod menom akademie, či pod menom matice zriadi, táto nech z fondu krajinského pomoc dostane, tak jako to ústavy takéto maďarské obdržali a obdržia, krem toho i spolky, ktoré sú a budú iných národností, v tej miere nech sa napomáhajú.

2. V hromade snemovej a v poradách snemových jakýchkoľvek, nech je volno každú reč krajinskú a tak i slovenskú užívať, zákony nech sa v rečiach krajinských — následovne pre národ slovenský v reči jeho — vydávajú, ostatne nech sa reč maďarská podrží.

3. Toto právo užívania ktorejkoľvek reči krajinskej nech sa pojistí v obvode celej krajiny uhorskej i v hromadách a poradách župných, mestských a dedinských akýchkoľvek.

4. V ktorejkoľvek reči krajinskej zhotovené, súkromné či verejné listiny a prosby stránok (Parteien) akéhokoľvek druhu nech majú platnosť a nech sa prijímajú a vyridzujú v rečiach svojich.

5. Všetky úradné oznámky akýchkoľvek vyšších i nižších úradov a súdov nech sa i do jedných slovenských novín politických podávajú.

6. V správe političnej a pri súdoch prvej stolice (inštancii) akéhokoľvek druhu v župách slovenských, ako sú: Trenčín, Orava, Turec, Liptov, Zvolen, Šariš, taktiež v mestách slovenských, ktoré nie sú a nebudú župám podriadené, nech bude reč úradnia vnútorná i zevnútorná slovenská. Touto rečou nech sú povinní i zástupcovia stránok tieto zastupovať i v obchode so samými stránkami, pri tom pri výslechu svedkov a obžalovaných, jestli sú títo a stránky reči úradnej nevedomí, nech sa užíva reč im zrozumitelná.

7. V správe političnej a pri súdoch prvej stolice v župách a mestách národnosti miešanej, nech sú reči úradnie týchto národností rečmi zovnútornými, uznesenie strany reči vnútornej, pri tom v prípisoch a dopisoch nech sa nechá týmto národnosťam. Protokoly ale hromád a porád župných a mestských nech sa po stĺpcoch v úradných rečach vedú, tak aj zástupcovia stránok nech sú povinní tieto v reči dľa jich národnosti úradnej zastupovať.

8. Pre možné prevedenie zásad rovnoprávnosti národnej do života nech sa podelenie žúp národnosti miešanej na ochodze dľa národnosti stane a nech sa mestá, dediny a pustatiny slovenskými, miešanej národnosti ale i slovenskými menami úradne menujú, píšu a značia, taktiež nech sa tam, kde je i národnosť slovenská pri správe političnej a pri súdoch prvej stolice, pri vyšších úradoch a súdoch, pri ktorých úradnou hlavnou rečou nech sa maďarská podrží, bez rozdielu dosadzujú i národovci slovenskí.

9. Poneváč najvzácnejšie konštitučné právo vo vzdelaniu národa pomocou jeho materinskej reči záleží, nech je v školách počiatočných slovenských cirkví jak matko tak i dcer, pritom v školách takýchto, ktoré sa v mestách a dedinách slovenských nalezajú, reč vyučovacia len slovenská, tam ale, kde je národnosť miešaná, nech sa v takýchto školách predmety prednášajú v rečiach týchto národností.

10. V školách vyšších akéhokoľvek druhu, ktoré už sú a zakladať sa budú v hore

spomenutých župách a mestách slovenských, nech je reč naukozdelná slovenská, reč ale iných národností krajinských predmetom povinným.

11. V školách takýchto i najvyšších, ktoré už sú a založené budú v stoliciach alebo mestách miešanej národnosti, nech sú reči týchto národností v rovnej miere naukozdelnými.

12. V školách vyšších iných národností krajinských — rozumejúc i semeniská[1] — nech je reč slovenská predmetom povinným.

13. Aby sa budúci úradníci, sudcovia a právnici i pre slovenský národ vychovávať mohli, nech sa jedna z vyšších škôl slovenských na akadémiu s právnickou fakultou povýši, taktiež nech sa zriaďa ku pozdvihnutiu priemyslu a obchodu školy priemyslové a reálky.

14. V cirkvách slovenských a miešaných takých, kde je národnosť slovenská počtom vetšia, nech sa matriky vedú a výťahy z nich vydávajú rečou slovenskou.

V zásadách týchto pridŕžali sme sa prísne rovnoprávnosti a pokúsili sme sa o to, jakým spôsobom sa ona z ohľadu národa slovenského skutočne do života uviesť môže. K prevedeniu tomuto z jednej strany treba, aby sa záujmy jednotlivých národov a tak celej krajiny bez predpojatosti a bez predsudkov považovali, z druhej strany ústavy župné, ktoré temer neodvislý štát s parlamentom v štáte tvoria, sú k tomuto jakoby stvorené, ale i porady župné len na tomto základe nabudnú významu, jináč sa stanú dejisťom nadvlády a tak ohniskom nenávisti a roztržitosti. Jednota a spojitosť krajinská sa pojistí v korune sv. Štefana kráľa, pod ktorou všetky národy v jeden celok splujú, v bežnom pomenovaniu krajiny, vo vyšších úradoch a súdoch, nadovšetko ale bude spojovať národy krajiny uhorskej z rovnoprávnosti vyvinutá spoločná dúvera, láska neobmedzená ku vlasti tej, v ktorej sa slobodnými a tak i šťastlivými cítiť budú. Na národoch samých krajiny tejto, ktorých záujmy krajinské rovné majú byť, záleží teraz, aby vyzuvše zo seba starú zášť a staré predsudky v dúvere jeden k druhému sa sbližovali a si rozumeli. Krok takýto je urobený od národa maďarského, ktorého mužovia výteční v najnovšej dobe za rovnoprávnosť odhodlane sa vyslovili, máme teda nádeju, že národ tento, ktorého šľachta r. 1848 zároveň i so šľachtou slovenskou a iných národností svoje občianske práva so všetkými občanmi krajiny uhorskej tak velkodušne podelila, i rovnoprávnosť národností v skutok uvedie. Skladáme nádeju i v šľachte slovenskej, ktorá zo slovenského národa vyrostla, s ním žije i umiera, s ním jedno telo tvoriac, jeho prirodzeným vodcom byť by mala, a ktorá s ním len tie jisté záujmy mať môže, že ho v tejto rozhodnej dobe neopustí. Ty ale národe slovenský, drž sa tej, tvojim veľkým národovcom vyslovenej výpovede, že *„národ, ktorý sa neopúšťa, nebude opustený“*.

74

„Program“ Pešťbudínskych vedomostí zhrnujúci hlavné programové zásady pre obnovenú aktivitu Slovákov.

Uverejnili PbV, roč. I, č. 1. Budín 19. marca 1861.

Autori *Programu* (pravdepodobne J. Francisci, M. Ferienčik a iní) kladú dôraz na autochtónnosť Slovákov v Uhorsku, na silu Slovanov, žiadajú uznať

[1] Kňazské semináre.

národnosť slovenskú ako základ blahobytu Slovákov. Vítajú zavedenie ústavného režimu, vyslovujú sa však proti centralizácii, proti výsadám, žiadajú rovnoprávnosť pred zákonmi, slobodný prístup do všetkých úradov. Náboženskými otázkami sa nebudú zaoberať, ale budú ctiť každú národnosť, uznávajú maďarčinu a jej práva, ale sú proti jej rozširovaniu na ujmu Slovákov a budú brániť práva slovenčiny. Sú za solidaritu s nemaďarskými národnosťami. Pre Rusínov ako najbližší a osudove v podobnom položení ako Slováci sa nachádzajúci slovanský kmeň v Uhorsku boli by ochotné vydávať aj samostatné noviny. Prízvukujú spolupatričnosť s Čechmi, s ktorými síce nemôžu spoločne politicky pracovať, ale chcú zotrvať v najbližšom spojení literárnom a duchovnom na základe zásady vzájomnej bratskej spolupráce a podpory. Uznávajú nutnosť existencie Rakúska, ale len na základe rešpektovania práv národov.

Povedomie to, že *„kdo dal život, ten dal právo žíti"* z jednej, z druhej strany ale, že *„kdo chce žíti, ať se kývá"* zrodilo u Slovákov národa svojho milovných a jemu posvätených túžbu po slovenských politických novinách.

Túžbe tejto vyhovieť chtiac, odhodlali sme sa vydávať takéto noviny pod názvom *„Pešťbudínske Vedomosti"*.

Aká túžba zrodila Pešťbudínske vedomosti, taký má byť i jich účel a jich úloha.

Napriek všeliakým pohromám a návalom na náš národný život, zachoval nás Slovákov Hospodin Boh náš milostivý pri živote. A to je skutečnosť, ktorú každý, kto má oči k videniu, vidieť musí, a ju ani odopreť, ani odškriepiť nemôže. Toto je tá skutočnosť a pozitívnosť, na ktorú sa my v nedostatku zákonnej pozitívnosti, čo by náš život národný zabezpečovala, neústupne opreť chceme.

My Slováci žijeme, a sice v našom odvečnom rodisku, jako od nepamäti historickej dedičovia zeme tej, ktorá je našou kolískou, a ktorú obývame jako nejstarší údovia a podstatná čiastka rodiny národov uhorských a vlasti uhorskej, žijeme, a žiť chceme vo vlasti, ktorú historia Uhorskou pokrstila, a ktorú my tak dobre za svoju pokládame a tak vrelo ľúbime, jako ktokoľvek iný: — lež žiť chceme nie ako púho štatistické číslo a datum, ale jako živá čiastka v štátnom organizme, nie jako sluhovia, lež jako dedičovia tisícvekej matky vlasti svojej.

Že dosiaľ žijeme, toho rukojemstvo až po rok 1836[1] ovšem, ale od toho času, vo vnútorných pomeroch vlasti našej a v krajinských zákonoch ani my nenachádzame, ale ani nikto iný iste v nich hľadať nebude, lež hľadáme a nachádzame ho najsamprv v rídzení božom a v duchu historie, ktorý i nám vyznačil úlohu činného ucelistvujúceho orgánu v osudoch vlasti našej a človečenstva samého, a ktorý vzbudil mužov nadchnutých, aby zažali v nás povedomie úlohy a budúcnosti našej, ktorá sa síce upierať môže, ale prekaziť nedá.

Vidíme rukojemstvo nášho dosavádneho života ďalej v tom faktum a povedomí, že my asi tri miliony duší počitajúci Slováci ani vo vlasti našej uhorskej, ani v monarchii rakúskej nestojíme sami a inonárodovci obklopení, ale že sme synovia starodávneho, nielen v oboch týchto, lež v Europe a po celom vesmíre veľapočetného a slávneho slavianskeho veľnároda.

---

[1] Ide o najdôležitejší maďarizačný zákon, ktorý prikazoval uvádzať maďarčinu do všetkých odborov verejnej správy v Uhorsku.

A preto za veľmi prirodzenú vec držíme, že život náš sa len vtedy bude môcť za život pokladať, keď vo svojej vlastnej slovanskej podstate sa udrží, jako taký uznalosti zákonnej si vydobudne a občiahne, a účinkovanie v tejto jeho podstate na dejiny vlasteneckė sa mu nie len nezbráni, lež i zabezpečí.

Naša neúnavná snaha tedy v tomto ohľadu ta bude a musí smerovať, aby sme, jako vúbec, tak zvlášte v prítomných časiech konštituovania sa vlasti našej, — ktorej len vtedy podariť sa môže, jestli pri jeho prevedení na všetky živly, ktoré uznania a uprávnenia žiadajú, spravedlivý ohľad sa vezme, a jich spravedlivým žiadosť sa vyhovie — živel a záujmy národa slovenského predstavovali, podporovali a podľa potrieb obhajovali; — z druhej strany ale, aby sa pochopy *vlastenectva a národnosti,* čo sa ohľadom na Slovákov dosiaľ dopustiť nechcelo, vyrovnali, a spriatelili a v nerozlučiteľnom zväzku na poli sociálnom, literárnom a zákonnom uznalosti si vydobudnúc, spokojnosť a všeobecný blahobyt, ak vlasti, tak nášho slovenského národa založili a utvrdili.

Toto stanovisko je uhelný kameň nášho národno-vlasteneckého podujatia, na ktorom staväť, ktorého sa vo všetkých okolnosťach a možných prípadnosťach nepodvratne držať. a z ktorého sa na všetky iné odvetvy súkromného i verejného, sociálneho i politického života dívať a jich uvažovať chceme.

Preto sa aňi neostýchame, ale ani nemeškáme zjavne vyznať, že vlastenectvo samo, bez uznania našej slovenskej národnosti, len za bremeno považujeme, ktoré či v konštitucionálnom, či v absolútnom štáte, jednak bremenom a jednostranným pochopom zostane.

Medzitým ústavu vlasti našej s tak vrelým srdcom vítame, jako ktokoľvek iný, lebo vidíme skrze ňu vyrovnanú prepasť tú, ktorá v posledných rokoch medzi panovníkom a krajinou sa roztvorila, vidíme v nej rukojemstvo našej občianskej slobody, a nadejeme sa, že, — ponevač ústavný život bez slobody živého a tlačeného slova, bez slobodnej spolkovosti a bez slobodného pohybu a uznania osôb a korporácií ani myslеť nedá, — na poli ústavnom i náš národný život slobodne sa bude môcť vyvinovať, a nie len formálneho a zdanlivého, lež skutočného zákonného uznania obdržať.

Vysloviac sa za ústavu, rozumieme pod pochopom týmto našu vlastnú, samorostlú, podľa cudzích vzorov nepristrihnutú, lež na géniu a potrebách rodiny uhorských národov založenú tisícvekú ústavu, ktorej podstata v municípiach žúp, čiže stolíc, miest alebo obcí vúbec, a v jich autonomii, pri najvyššej štátnej vláde záleží. A ponevač centralizácia každá, nech si je podľa nedávno padnuvšieho systému, alebo podľa vzoru a námeru ktoréhokoľvek iného osnovaná, samosprávu pravomocností alebo zrovna ničí, alebo skôr pozdejšie zničiť musí, v záujmu i slobody vúbec, i národnieho nášho života sa proti každej centralizácii vysloviť musíme.

Ostatne za vec, ktorá sama sebou sa rozumie, držíme, že ponevač výsadám, ktoré do roku 1848, či po rode, či po hodnosti, len istým oddielom občanov uhorských výlučne boli vlastné, hodina neodvolatelne odbila, pri všetkej úcte, ktorú naproti zásluhám v minulosti, naproti duchovnej zrelosti a majetku týchto oddielov chováme, jim toho výsadného postavenia, ktoré pred rokom 1848 zaujímali, viacej dopustiť nemôžeme, ale pri pomerne rovnom rozdelení a znášaní všetkých verejných bremien, skrze všetkých občanov krajinských, rovnoprávnosť pred zákonom, rovné zúčastenie sa na verejných pohodách a dobrodiniach, slobodný prístup do všetkých svetských i cirkevných, štátnych i municipálnych úradov a hodností, vplyv na spravovanie municipálno a zákonodarstvo, všetkým triedam spoluobčanov našich požadujeme.

Historické právo uznávame síce, lebo veď nás ono za najstarších dedičov vlasti našej uhorskej, za podstatnú čiastku svätej koruny uhorskej, a históriu uhorskú za vlastnosť

našu tak dobre, jako ktoréhokoľvek iného kanonizuje, lež príčiny, možnosti a potreby nevidíme a neuznávame, žeby sme pre jednotlivým záujmom hoviace vysvetľovanie práva toho, princípu spravedlivosti vúbec a právu ľudskosti, újmu trpeť nechať museli.

Náboženské otázky neprináležia do oboru úvah našich, a chceme jim, vyjmúc púheho registrovania pozoruhodných udalostí na cirkevnom poli, ktoréhokoľvek vyznania, starostlive vyhýbať, ostatne sa osvedčujúc, že náboženstvo každé v úctivosti máme.

Podobne i národnosť každú máme v úctivosti, a to tým viac, že želáme a požadujeme, aby i našu slovenskú národnosť každý iný národ v úctivosti zadržal. — Medzi národnosťami si čistej na obapolnej úcte založenej svornosti želáme, a ju zachovávať chceme.

Maďarskej reči jej úradnú hodnosť, nakoľko to jednota štátu požaduje, uznávame, proti ďalšiemu jej rozširovaniu sa na ujmu nášho národnieho života ale sa odhodláme brániť, a všetky neospravedlnené prechvaty, s braterskou láskou síce, a s bedlivým vyhýbaním všetkým jalovým hádkam, dráždeňú a urážaňú vytrvale odrážať budeme. A v tomto ohľadu či žalostné, či radostné zprávy a udalosti na poli národnieho života všetkých, s nami rovného položenia národov uhorských, tak vrelého súcitu a ocenenia u nás najdú, jakoby sa nás samých týkali.

Medzi slovanskými kmeňmi — trebárs všetkých jednak vrelou láskou k srdci vinieme, predsa vyznať musíme, že bratov Rusínov i zo zemepisného, i z jazykozpytného, i zo štátneho, naposledy i z toho ohľadu za najbližších k nám považujeme, poneváč okolnosti národnie, v ktorých sa oni nachádzajú, s našimi tie samé sú. A preto sme i povolenie k novinám týmto, ktoré predbežne len v nárečí našom slovenskom, podľa mluvnice majstra Martina Hattaly,[2] a ručnej mluvnice priateľa nášho Josefa Viktorina[3] vydávať započíname — v tom spôsobe vyprosili a obdržali, že by sme, jestli bratia Rusíni žiadať budú a sa u nich za podujatie tak dostatočná duchovná i hmotná účasť ukáže, pod tým samým názvom i v jejich ruskom nárečí politické noviny vydávať mohli. Ostatne si želáme a očakávame, že podujatie naše akokoľvek u nich hojnej podpory najde.

Že hrdinskí bratia Srbi, skrze privtelenie vojvodiny vlasti uhorskej, svoju národnopolitickú samostatnosť utratili, a že rekonštituovanie vlasti našej taký smer vzalo, že i junácki bratia Horváti a Slavonci s pobratenou Dalmáciou k zabezpečeniu jich národnej neodvislosti žiadanú oddelenosť od vlasti uhorskej sotva budú môcť udržať, je z čiastky faktum, z čiastky ale sa predvídať dá. — Tajiť nie len nechceme, lež zjavne vyslovujeme, že s bratmi týmito a jich politicko-národným osudom vrelý súcit máme. Medzitým tej sme mysli, že celistvosť svätej koruny uhorskej mnohé a veľmi vážne záujmy i štátne, i politické, i národnie požadujú, z druhej strany ale pevne veríme, ale i očakávame, že čas od roku 1848 počnúc mnohé užitočné nauky a praktické skúsenosti utvoril a zanechal, ktoré pod neodolateľným vplyvom terajšieho svetoducha tým, na ktorých záleží a ak len kliatbu svojej vlastnej vlasti na seba uvaliť nechcú, cestu poukázať musia, na ktorej sa všestranná spokojnosť, duchovný i hmotný blahobyt a budúcnosť vlasti našej docieliť, založiť a zabezpečiť dá a musí.

Bratov Čechov a Moravanov so Slezákmi, s ktorými sme až do nedávna, t. j. do toho času, v ktorom sme najbližšie potreby nášho vlastnieho života poznali, pri jednom literárnom stole, hned ako hostia, hned ako pracovníci sedeli, a naše spoločné, lež zriedka žiadaného výsledku došlé snahy, na jeden a tenže spoločný oltár národnej literatúry kládli, týchto našich na literárnom poli najstarších vodcov, učiteľov a spolupracovníkov

[2] Ide o *Krátku mluvnicu slovenskú* z roku 1852.

[3] Nemecká *Grammatik der slovakischen Sprache* z roku 1860.

a najbližších bratov, na tomto poli, pre potreby vlastnie síce nasledovať nemôžeme, a to tým menej, že oni ku nemeckému sväzku prináležiac v politickom ohľadu od nás podstatne oddelení sú, pri tom všetkom ale s nimi v najtuhšom literárnom spojení ostať a zotrvávať želáme, plody jejich literárne a podujatia národnie s tou istou ochotou a úprimnosťou jako svoje vlastnie napomáhať a podporovať chceme a sľubujeme, a preto sa navzájom i od nich bratrského podporovania našich snáh nádejeme. So zvláštnou útechou pozdravujeme jich účinkovanie na poli politickom[4] a jich neúnavnosť a rozvažitú silu, s ktorou sa za občiansku slobodu vlasti svojej zasadili, a jako z jednej strany s povďačnou uznalosťou si zaujímanie sa jich politického časopisectva za záležitosti naše pripomíname, tak zo strany druhej za našu milú úlohu považovať budeme, jim ku jejich podpore našu braterskú pravicu podať a podávať.

Ako týmto posledným, tak i všetkým ostatným bratom slavianskym v države rakúskej, ktorú za potrebnosť europejskú držíme, ale trvanlivosť jej budúcnosti najistejší, nie skrze mechanické urovnanie všetkých jestvujúcich živlov, ani skrze nemeckú rovnoprávnosť, lež skrze lásku a uspokojenie národov, teda skrze občiansku slobodu a urovnoprávnenie národov nenemeckých, zabezpečenú uznávame, — želáme jak národnieho a literárneho, tak i politického zveľatu a vyvíňovanie sa jich života s neúnavnou pozornosťou sprevádzať a o ňom obecenstvu svojmu zprávy podávať budeme.

Podobne i pozorovanie národnieho, literárneho a občanskeho života zahraničných kmenov slavianskych, a donášanie zpráv o ňom, bude našou na vzájomnosti slavianskej založenou úlohou.

Iináče trebárs sa do radu veľkých politických časopisov postaviť nechceme, ba pre obmedzenosť priestoru a prednosť mnohonásobných potrieb svojich ani nemôžeme, predsa i poťažne na štáty zahraničné i politiku europejskú zprávy o udalosťach z oboru politiky zahraničnej podávať budeme.

Pripomenúc ešte, že poneváč národno-občanský život a sloboda podľa ústavného organizmu vlasti našej, sa v obci, v stolici a v krajinskom sneme zjavuje, tam dozrieva a uznalosti si vydobúda, že poneváč školy, jak národnie, tak srednie a vyššie, nielen zrkadlom zrelosti národnej sú, lež že jejich zriadenie podstatnou výnimkou nášho národnieho života je, naposledy, že poneváč literatúra, umenie a spoločenský život faktormi národnieho života sú, a preto že o týchto predmetoch v patričných priečinkoch pojednávať a o nich zprávy donášať budeme; značili sme i smer i obsah novín našich; — a nič inšie nám nepozostáva, jako pripomenúť tú známu pieseň: „Kto, jako my, cíti — nech se svojho chytí — a ku nám pristane", s tou prosbou ku všetkým podporovateľom opravdivej a nepredpojatej národnej a občanskej slobody, zvlášte ale k Vám, Bratia Slováci a vrstovníci moji, aby ste, sústredniac sily svoje, ktoré roztratené slabnú a hynú, duchovne i hmotne podporovali podujatie toto, ktoré započínáme v tej nádeji, že jako pri dosavádnych pripravách k novinám týmto, veľmi mnohí z najhodnejších synov slovenského národa sa z čiastky chvályhodne zúčastnili, zčiastky počínanie naše najvrelším súcitom sprevádzali, i na potom, a to tým viac, všetci, ktorých národ slovenský za svojich počituje, iste nás ochotne a hojne podporovať budú a podporovať neprestanú.

[4] Autori *Programu* majú na mysli politické pohyby Čechov po vydaní Októbrového diplomu.

75

Článok Jána Francisciho „Severoslovania v Uhrách, t. j. Slováci a Rusíni a krajinský snem uhorský".

Uverejnili PbV, roč. I, č. 6. Budín 5. apríla 1861. Záverečná časť.

J. Francisci podáva vo svojom článku ďalšiu konkrétnu formuláciu slovenských požiadaviek roku 1861. Okrem iného žiada hranice stolíc uviesť do súladu s národnostnými hranicami, úradnú reč slovenskú v čisto slovenských stoliciach, slovenských úradníkov, na školách uviesť používanie slovenčiny, zakladať učené spoločnosti a podporovať ich z verejných prostriedkov, zvolať národný snem a všeobecný snem slovensko-rusínsky na ustálenie požiadaviek oboch národností.

Slováci a Rusíni teda pri zadržaní hraníc a zákonných inštitúcií krajiny uhorskej, čo schválne a po predku poznamenávame, môžu a musia žiadať:

1. Aby tam, kde Slováci a Rusíni nepretržene a v jednom kompaktnom celku bývajú, ale pre teraz stávajúce ohraničenie stolíc jejich úlomky i s jinými národnosťami v jednu a túže stolicu spojené sú, hranice stolíc podľa národopisnej čiary sa v nove porobili, do ohľadu a za základ berúc pri tom národnosť, nie pojedinných jednotlivcov, ale masy obyvateľov v patričných obciach — a tak úlomky slovenskej alebo ruskej národnosti z miešaných stolíc alebo súsedným slovenským stoliciam prirazili, alebo v jednu novú slovenskú alebo ruskú stolicu spojili. Tam ale, kde sú slovenské a ruské obce s národnosťami tak premiešané, že väčší, kompaktný celok netvoria, alebo len pojedinne osihotené stoja, aby tieto obce či na podobu ochodzí (járás), či na podobu stolíc, s okresom účinkovania týmto politickým pochopom zodpovedajúcim sa v jeden politicko-národný celok spojili tak, jako to vidíme na provincii miest spišských, alebo na okresoch Hajdúkov, Jazygov a Kumánov.[1] V stoliciach týchto a ochodziach by rečou úradnou, a síce vo všetkých odvetviach verejného života, teda v poradách stoličných, pri súdoch a úradoch stoličných, mestských a občianskych akéhokoľvek druhu a mena, výlučne len slovenská alebo ruská bola a úrady, až do najvyššieho v stolici by tiež len obyvateľmi týchto stolíc a ochodzí dosadzované byť mohli.

2. Aby na poli národnosti v p[punkte] 1. vyznačenom podľa potreby i tak zvané okresnie a zmenkové súdy so slovenskou, poťažne ruskou úradnou rečou ustanovené boli a pre súdy tieto k dosadzeniu úradných miest sa jednotlivci slovenskí a ruskí vyberali.

3. Aby i cirkevno-administratívne okresy, teda biskupské dioecesy a dekanáty, superintendencie a senioráty v tom spôsobe, jako sme o novousporiadaní stolíc a ochodzí v 1. p.[unkte] povedali, na základe národnosti v nove podelené boli, aby v slovenských a ruských cirkevných okresoch úradnou rečou výlučne reč slovenská potažne ruská bola, a aby hodnosti cirkevnie v týchto slovenských a ruských okresoch, a síce i hodnosť biskupov a superintendentov sem zahrňujúc, len členami týchto okresov dosadzované boli.

[1] Tieto okresy mali od svojho vzniku značnú samosprávu; v druhej polovici 19. stor. boli zrušené pri ich vtelení do príslušných stolíc.

4. Aby v školách obojemú podľa punkta 1. a 3. vyznačiť sa majúcich národno-politických a cirkevných okresov, a síce nižších i vyšších, ba i najvyšších výlučne reč slovenská, poťažne ruská bola rečou vynaučovacou a naukosdelnou.

5. Aby cieľom vzdelávania svojej reči a literatúry učené spoločnosti založiť a k tomu cieľu príspevky na poli svojej národnosti slobodne zbierať mohli, k podporovaniu ale ústavov výlučne len cieľom iných národností venovaných nútení neboli. — Taktiež, jestli by jakýkoľvek ústav, ktorý len výlučne záujmy dajednej inej národnosti za cieľ má od štátu pomoc mal dostávať, žiadajú Slováci a Rusíni, aby i jejich podobné ústavy kadenáhle existovať začnú, v tom istom pomeru od štátu podporované boli.

6. Naposledy, aby v záujmoch nepolitických, lež len čisto národných, cirkevno-administratívnych a ekonomických, v záujmoch vychovávania a škôl, naposledy literatúry a umenia, zhromaždenia národnie, pod menom sbor alebo snem národný, podľa potreby držať, držiavať, tam sa radiť a v poťahu na spomenuté predmety vonkoncom platné uzavrenia donášať mohli. Čo sa týchto zhromaždení dotýče, za potrebné sa uznáva jedno všeobecné zhromaždenie Slovákov a Rusínov v poťahu na spoločné národnie záujmy, ináč ale čo sa predmetov do oboru vychovávania a rozličných cirkví prináležajúcich dotýče, odseky podľa rozdielu vyznaní náboženských usporiadať.

V tomto záleží to, čo Slováci a Rusíni žiadať môžu a musia a síce preto, že bez toho jako národ čo sú a ostať chcú žiť nemôžu a po druhé, že v žiadostiach týchto nič takého niet, čo by nespravedlivé alebo asnáď spoločnej vlasti nebezpečné bolo, naposledy že v žiadostiach týchto nič takého niet, čo by vo vlasti našej už neexistovalo.

V poťahu na toto poslednie pripomíname okrem hore uvedených príkladov spišských nemeckých miest, hajduckých a jazyko-kumanských okresov, ešte sedmohradských Sasov, a z druhej strany protestantov uhorských. —

Je to v zákonodarstve našom uhorskom už od starodávna uznaný princíp: menšine v poťahu na jej osobitné záujmy autonomiu zabezpečiť, aby sa proti nátisku väčšiny poistiť a brániť mohla.

My, Severoslovania uhorskí, len to žiadame, čo zákonodarstvo uhorské v spomenutých pádoch nie len možným, ale skrze uvedenie do krajinských zákonov i uzákonenia hodným byť uznalo — a jestli hrstku spišských Nemcov, jestli protestantov zákonodarstvo uhorské sa zaujať chcelo a vedelo, čím viac nárokov môžu a musia mať tri miliony Slovákov a Rusínov na uznanie tohože zákonodarstva.

Písali sme a píseme tieto riadky v deň slávneho vzkríšenia syna božieho, v deň slávneho víťazstva života nad smrťou, pravdy nad bludom, spravedlnosti nad krivdou, svetla nad tmou, dajže bože, otče láskavý, aby i snem tento krajinský bol slávnou slávnosťou slávneho víťazstva pravdy nad bludom, spravedlnosti nad krivdou a života národnieho nad vedomými i nevedomými národovraždami.

76

List Jána Palárika Martinovi Hattalovi.

Originál v pozostalosti M. Hattalu v ANMP, č. 12 M 60. Pešť 4. apríla 1861.

Ján Palárik informuje adresáta o svojom národovectve v súvislosti s prispievaním do Priateľa ľudu, o stanovisku k politickej skupine Mácsayovcov, pričom

vyslovuje nádej, že sa azda podarí ju získať pre slovenskú vec úplne. Napokon sa ponosuje na nezáujem o slovenské veci v Čechách.

Milý priateľu!

Velice potešil ma Tvoj priateľský úsudok o mojom doterajšom pôsobení literárnom, bo mňa už ľudia à la Hurban a Hodža, ktorí od nosa ďalej nevidia, do podozrenia odrodilstva uvádzali, že praj s maďaronmi do jednoho mechu dujem, že som sa dal od našich protivníkov zakúpiť alebo terorizovať, atď. Menovite moje pripojenie sa k Máčajovcom bolo mnohým trn v oku, ale teraz hádam už ináč zmýšľať začínajú o mne. V jakom smere v poľahu na našu slovenskú národnosť teraz Priateľ ľudu pracuje, už Ti je, myslím, známo z vyšlých posiaľ šesť čísel — bo som i na Tvoju stranu predplatil na tento časopis do konca júna 2 zl. — myslím, že poriadne dostávaš čísla. Urobil som to v priateľskej dúvere, že nič nebudeš mať proti tomu. Môjmu zaiste vlivu poďakovať majú Slováci, že Priateľ ľudu národnosť slovenskú brániť počína, čo ďa mojej mienky je vec najvýš dúležitá a veliká pre nás výhra, pretože Máčajovci boli sťa odrodilci a maďaróni vôbec známi, jejich teda terajšia za národnosť slovenskú vystúpenia na našich maďarónov jedine blahodejne pôsobiť môže, tým viac, že majú na Priateľa ľudu už vyše 1100 predplatiteľov, medzi nimi veliká sila maďarónov a odrodilých našich zemänov, kdežto naše Pešt-Budínske Vedomosti posiaľ len 400 predplatiteľov majú. Je síce pravda, že Máčajovci nie sú celkom naši ľudia, ťahajú oni k maďarizmu, ani pravopis slovenský dosť v moci nemajú, ale to nevadí, aby sme ich na čas za nástroj našej veci použili, keď sa zo sobeckých pohnútok použiť dajú, — a možno i to, že konečne celkom zo svojho maďarónstva vytriezvejú, čoho ja silnú nádej mám. — Musíme si takto pomáhať, keď naša národnia strana sa v posledných časoch s tým prekliatym luteránskym Patentom[1] a svojím za predešlú vládu rakúsku vystúpením (čo som ja hneď zpočiatku reprobovať a prekaziť chcel, ale mňa nepočúvali) v celej krajine tak hrozne depopularizovala a kompromitovala. Toto, jako i čechistov horlenie, vecám našim náramne škodilo. Ale o tom ani len myslieť viac nechcem, bo to hneď celú žlč vo mne búri. — Ďalší obsah Tvojho listu, menovite o pôsobení Čechov a o spojení národnej strany so šľachtou ma velice zaujímal, — a bárby sme i my Slováci takého Riegra alebo Clam Martinica[2] mali. Víťazstvo českej národnej strany pri voľbách na snem nás tu nevýslovnou radosťou elektrizovalo. My sme dačo podobného na Slovensku nemohli vyviesť pre nadrečené neprajné okolnosti. Len to nás bolí, že časopisectvo české tak málo si všíma našich nových časopisov slovenských, ani len zmienky nerobia o našich Peštbudínskych vedomostiach a o Černokňažníkovi, — a žiadna kaviarňa v Čechách a v Morave, ba ani len Beseda pražská[3] neni predplatená na nášho Černokňažníka. Čo je to potom vzájemnosť? My Slováci na stá a stá časopisov českých držíme, a síce len preto, aby sme ich tam proti Nemectvu podporovali a Česi nám

[1] Palárik má na mysli Patent o organizácii evanjelickej cirkvi v Uhorsku, vydaný 1. septembra 1859, ktorý veľmi rozbúril politický život v Uhorsku.

[2] Heinrich, Jaroslav Clam-Martinic (1826—1887) bol český politik, vodca tzv. českej historickej šľachty. — Fr. L. Rieger (1818—1903) bol vodcom tzv. staročeskej strany, ktorý mal priaznivý vzťah aj k slovenskému národnému hnutiu už pred rokom 1848.

[3] Vznikla roku 1844. Jej členmi boli okrem iných aj P. J. Šafárik, Fr. Palacký, J. Jungmann a i.

v našom ťažkom boji proti maďarizmu žiadnej podpory nedávajú. To je smutno. Náš Černokňažník nemá posiaľ iba 450 predplatiteľov a potreboval by k svojmu udržaniu aspoň 1000. Nože, brat môj, rob tiež tam dačo, aby Česi aspoň nášho Černokňažníka podporovali, aspoň kaviarne, Beseda a daktorí horlivejší mohli by naň predplatiť. Za Teba som na Černokňažníka predplatil do konca mája 1 zl. 40 kr. S touto príležitosťou prosím Ťa navzájem, aby si za mňa predplatenie na Národné listy[4] obnovil s 3 zl. 27 kr. od 1. apríla na tri mesiace, lebo moje predplatenie bolo len do konca marca a ďalej mi čísla posielajú. Veď sa vyrovnáme. Ostatne stálcho zdravia Ti prajúc, zostávam Tvoj starodávny priateľ

Ján Palárik

77

Rozprava Jána Nemessányiho „Naše časy a naša úloha".

Uverejnil PSL, roč. III, č. 16—17. Budín 20. a 30. apríla 1861.

J. Nemessányi sa zaoberá politickými problémami postavenia Slovákov v Uhorsku pred otvorením uhorského snemu roku 1861, ktorý mal riešiť nielen ústavný vzťah uhorsko-rakúsky, ale aj národnostnú problematiku. Autor sa najprv zaoberá bachovským režimom a tvrdí, že napriek jeho škodlivým účinkom mal priaznivý vplyv na rozvoj národného povedomia práve tak, ako aj udalosti rokov 1848—1849. Ak Bach chcel centralizovať pod rakúskou vládou, chceli Maďari roku 1848—1849 centralizovať pod svojou vládou. Určuje, čo je národnosť, stanovuje význam národného zriadenia a vlády národností. Zdôrazňuje potrebu milovať vlasť, obranu ústavných zákonov z roku 1848, najmä stoličného zriadenia. Vyslovuje sa za udelenie práv slovenskej národnosti, zabezpečenie prístupu k Maďarom, za potrebu získania slovenskej šľachty. Získaním šľachty sa stanú Slováci slobodnejšími a silnejšími. Vyzýva, aby šľachta pristúpila k slovenskému národu a ponúka jej vodcovstvo, ktoré nech príjme z lásky a nie s úmyslom podvodným. Slováci tak robia preto, aby sa vedelo, ako usporiadať ich budúcnosť v rozhodnej dobe. Slováci majú právo na šľachtu, lebo tá v minulosti žila z nich. Slovenská šľachta má pestovať slovenské snahy. Porovnáva poslanie slovenskej šľachty so šľachtou českou a maďarskou a výsledky jej činnosti v prospech národa. Slovenská šľachta, ak pristane na spoluprávu so slovenským národom, bude mať veľa práce. Spojenie s Maďarmi v ohľade politicko-národnom na základe suum cuique považuje za strašnú mátohu. Navrhuje zvolať národný výbor, ktorý by spravoval a rozhodoval o národných záležitostiach, reprezentoval by národ a vypracoval by jeho národný program. Nie petície, ale činy treba.

[4] Boli orgánom mladočeskej strany.

Rozhýbanosť verejného, spoločenského, národného, občianskeho a politického života sa za dňov našich tak dôrazne okázala, že niet vrstvy v ľudskom spoločenstve, kdežto by neprenikla, niet vrstvy, ktorá by sa s rozjímaním o verejnom živote vo všetkých práve vypočítaných záhyboch nezaoberala. Náš prostý nepreštvaný, avšak zdravého prirodzeného rozumu roľník sa tak vážne pustí o politických a národných záležitostiach rozjímať, jakoby tieto vetve spoločenského života prísne k životnej otázke jeho patrili; podobne tak, a ešte vo väčších rozmeroch, náš remeselník, náš mešťan. Oba spolu, mešťan i roľník, tak jasno pochopili ideu časom terajším hýbajúcu, ideu národnosti totiž, že by veľmi nebezpečno bolo ujmu robiť na právach buďto politických, buďto reči sa týkajúcich. I tie najnižšie vrstvy národa precitli a hlasne žiadajú, čo jim patrí, mocne sa domáhajúc k právam svojim. Jestliže sa vo dvoranách stoličných našich žúp ozvú hlasy v maďarčine, tu hneď sa dvíhajú odvážné a smelé hlasy zo sriedku ľudu: „My sme Slováci, i vy páni, čo hovoríte tu po maďarsky, ste Slováci, a preto žiadame vás, hovorte k nám zrozumiteľne.“ — Alebo: „Jestliže páni chcete nečo uzavierať, čo má v mene stolice našej uzavreno byť a platnosť zákona mať, o čom chcete povedať, že to celý vidiek uzavrel: tedy že hovorte tak, aby sme o tom vedeli i my, robte tak, aby sme pri tom i my účastní boli, ináčej na uzavreniach vašich stolica účastnosti nemajúc, takové za svoje neuznala. — Hlasy tieto a týmto podobné bývajú s takou odvahou, s tak hlbokou presvedčenosťou o pravdivosti hovoreného prednášané, s takým sebavedomím sprevádzané, že ohromia každého, kdoby v ľudu našom ešte vždy pokorného otroka vidieť chcel a odberú mu všetkú chuť proti nim povstať a hovoriť. Naschvál tuto v krátkych povrchných ťahoch líčim ducha a zmýšľanie nášho ľudu, aby maďarský a maďarónsky, neľudský a neslobodomyseľný človek videl, do jakých bojov sa pustí, jestli by sa i na budúce osmelil krivdu robiť národu nášmu a odopierať to, čo mu Boh, príroda, spravedlnosť i právo pririekli.

Kdože to vzbudil v našom ľudu také čisté povedomie, tak mocný sebacit, takú ovedomenosť o právach jeho? Bach a jeho svetochýrne systémy a z čiastky rozpomienky na rok 1848. —

Toto je priveľmi nová doktrína, povie mi nekdo, vyvaliac na mňa podivenia plné oči, keď Bach práve chcel všeliký cit národnosti už v zárodku udusiť a germanizačným absolutizmom na večné veky ohlušiť i umrtviť! — Áno! ale moja výpoveď predca stojí.

My nemáme protektorov na emigrácii,[1] na Napoleonidoch, na Garibaldovcoch, ani sympatie u Francúzov, Angličanov, ktorí by v nás povedomie budili a k životu núkali a predca i žijeme i vieme, že žijeme, čo by sa sotvy bolo stalo, keby nebol žil a panoval p. Bach. Ale on, držiac laskavé rameno absolutistickosti svojej nad šijami našimi, nás konečne opamätal a ponúknul ku otázke: Či sú národy len na to, aby sa do fíglovne zhotovených systémov vpratovať dali a tam bez vôle, bez práva tancovali, jako jim zahrajú? Odpoveď na túto otázku bolo jedno rezkejšie zvrtnutie sa národov, ktoré, pravda, tak ramenite, tak nešetrno vypadlo, že jedným šmahom zrachotili všetky kunštované budovy, za roky s velikou prácou, obozretnosťou i opatrnosťou staväné a pohrobili sa neomylne na všetky veky vekov. Pravda, že toto zvrtnutie trvalo takmer desať rokov; no ale, veď vieme, že v jednom národe nebijú tak rýchle pulzy, jako v jednom človeku a že je v živote jednoho národa desať rokov nie ešte toľko ako jeden okamih v živote jednoho jednotlivca. Desať rokov: dlhý to vek, a predca tak krátky! tak ozrutne mnoho sa v ňom robilo a predca tak málo ku spáse štátu i národov;

[1] Myslí tu na maďarských emigrantov Kossutha, Klapku, Pulszkého a i.

tak málo sa v nich vyviedlo, a predca tak mnoho pre prítomnosť i budúcnosť. Áno, mnoho sa urobilo, lebo tých desať rokov je hrobom vekovečným pre ľubovôľu a neobmedzenosť. Tak mi prichodí ten vek, jako doba pred smrťou človeka obyčajne prichádzajúca, v nejž tento ešte ostatnie sily napne, zdá sa mu, že stav jeho polepšil, vztýči sa ešte raz a potom — ducha vypustí. Či tak nebolo tu s absolutizmom? —

Bach tedy zobudil národy a s nimi i nás Slovákov; či to urobil úmyslne a či mimovoľne, to sem nepatrí, a tedy nás do toho nič. Krom Bacha ale má na našom precítení účasť aj rok 1848. Podotkýnajúc toto, nechcem rozjatriť rany stranám v tom čase zasadené, nie, to Bože uchovaj, ale jim predca spomenúť musím tomu kvôli, aby nám vzájomne boli výstrahou na budúce. Rok spomenutý mal tu istú tendenciu v poťahu na nás Slovákov, čo systém Bachov pre všetky národy rakúske; on nás chcel scentralizovať pod štát maďarizmu a tak ohlušiť národ náš v životných jeho základoch. Že ale ani systémy Bachove nepostavili pomník slávy pre jich pôvodcu, ani tendencia mnohých hrdinov od r. 1848 neposlúžia ku prospechu našej milej vlasti — to, tuším, dokazovať netreba. Spomenúc tieto deje v krátkosti, budiž mi dovoleno zastrieť ich rúškom zábudky; pochovajme i jich pamiatku do bezživotia a len mravné naučenia zachovajme pre nás i našich potomkov. — Toto všetko vykonať nám tým ľahšie padne, čím nám vätšmi i terajšie okolnosti europejských štátov vôbec i rakúskych príležitosť podávajú.

Tvárnosť Europy vôbec a Rakúska obzvlášte je v tejto dobe docela iná, jako bola ešte pred rokom. Ľubovoľné vlády klesnú s jich systémami do rumov a pokrývajú sa vlastnými zboreninami; z týchto zborenín vystupujú na javisko jako fénix[2] švistké národy, berúc do ruky účastenstvo pri vláde Bohom i náturou vecí jím vykázané; potlačené národnosti vstávajú zo sna dlhovekého a hlása sa o svoje dedictvá, o svoje práva. —

Netreba mi pripomínať, čo sa v tomto ohľade stalo v Itálii;[3] máme toho príklady i u nás, kde sa tiež zbořila stavba starej vlády a nik viac nemyslí opravovať zosutú budovu vidiac, že sa viac k oprave nehodí; ale pomýšľa každý na budovu zcela novú, ku ktorej každý národ materiál hľadá v právach svojich historických, v právach svojej individuálnosti národnej a vo zmysle teraz vanúceho časoducha. — Cisár pán, jako prvý občan veľkého Rakúska, priložil sám ruku k budove tej, položiac základný kameň dňa 20. októbra 1860 a 26. februára 1861.[4] Teší nás to nevýslovne, keď sám ten, čo samovládcom neobmedzeným len ešte pred nedávnom bol, sa chytá práce, aby ústavný život v štátoch svojich vzkriesil a dal národom svojim námeru, za ňouž každý slobodomilovný národ Europy pospiecha; a naša radosť by iste dovršená bola, keby mladistvý bystroletým duchom a dobrotivým srdcom obdarený panovník nebol obstupovaný živlami, ktoré sú v predošlých systémoch a napísaných zákonoch veľmi zbehlé síce, ale sotvy majú jasný pochop o skutočnom duchu a vôli národov, o jich požiadavkách a právach, kedy nebol obstúpený živlami majúcimi ešte vyššie záujmy všeobecného dobra.

Narídzenia spomenuté, ktoré som základným kameňom zrodiť sa majúceho ústavného života pozval, vzbudili na mnohých miestach zemí slovansko-nemeckých city radosti,

---

[2] Bájoslovný vták ohnivák.

[3] Zjednotenie Talianska pod vedením Sardínska sa uskutočnilo práve v tých dňoch, vo februári 1861, vyhlásením Talianskeho kráľovstva.

[4] Ide o Októbrový diplom a o Februárový patent, ktorým sa uskutočňovali niektoré ustanovenia Októbrového diplomu.

a preto, že je v nich daná národom púda, na nejž stojac, budú môcť i výhody posiaľ nie dané, ale jim patriace zbraňou mužnosti, úprimnosti a statočnosti vydobývať; boli by ony ale s väčším úžasom a vďačnosťou prijaté, keby pred päť rokami boli došli. — V zemiach uhorských ale, ponevádž ignorujú ústavu zemi samým národom danú, nevzbudili žiadneho súcitu a vzdelaný svet a intelligencia, a časopisectvo, a vlasti synovia ovedomení povstali jednomyseľne, jednosvorne na obranu svojich dedičných, hrdinskými predky našimi vydobudnutých práv, na obranu svätej ústavy, ktorú nedotknutú a ešte slobodomyseľnejšiu nechať chcú potomkom svojim. —

My, nemohúc sa púšťať na tomto mieste do podrobnejšieho rozboru záležitostí týchto politických, posielame bojovníkom za to naše súcity; a prehliadnuvše terrain[5] našich časov, octne sa na poli našej vlastnej národnosti, pokusiac sa pritom škicírovať našu úlohu, k oživeniu tejže národnosti slúžiť majúcu.

„Národnosť" — toto slovo hýbe Europou v tomto veku. Je to tak kúzelné slovo, že v stave slabých zmužilosťou, chladných zápalom, neodhodlaných ráznosťou, mladých bojachtivosťou, mužov obetavosťou, starcov ohňom mládeneckým a všetkých ľudí statočnou hrdosťou naplniť — a šťastný vodca ľudu, ktorý účinkujúc vo verejnom živote, toto slovo za heslo svoje volí, lebo sa môže nebáť, že tábor prázny ostane, môže sa nebáť, že dôveru stratí, ba môže úfať, že ho všade vďaka a láska ľudu podporovať bude. —

Čo že je to ale tá národnosť, keď tak čarovnú moc v sebe chová? — V state lebo v ľudu, o ňomž sa povie, že je národný, sa ľudstvo bez rozdielu na stav, na spoločenské postavenie, na rang a hodnosti zúčastňuje vo všetkých jeho života domáceho i verejného sa týkajúcich záležitostiach; tam samovôľa nepredpisuje zákony, ale si je sám národ dáva; tam jednotlivci nenakladajú neznesiteľné bremená dane, ale si národ sám nakladá dávky, jaké jeho potrebám zodpovedajú; tam na slovo jednotlivca nejdú tisíce k vojsku, ale národ vykáže, koľkí sú k hájeniu bezpečnosti potrební; tam sú ľudu len tí predstavení, ktorých on svojou vôľou i dôverou k tomu splnomocnil, vôbec tam si je národ všetko vo všetkom, položiac zvrchovanosť svojej moci a svojich práv do rúk panovníka svojho, ktorý túto zvrchovanosť moci k dobru toho národa obracia, od nehož tá moc pochádza. V takto riadenom a zriadenom state, pravda, národ má dôveru k zákonom i úradom, lebo si jich on dal a čo z neho, z jeho presvedčenia, z jeho spolupôsobenia vyšlo, to je on i sám svätě zachovávať vždy hotový i brániť to bude pred každým nepriateľským útokom. — Krom tohoto zaviera pochop národnosti v sebe aj uprimné milovanie, pestovanie, rozvíjanie a vzdelávanie svojej reči, takže v národnom a slobodnom state o tom ani zmienky byť nemôže, že by v ňom rečou úradnou cudzá a nie jeho vlastná byť mala.

Vidno tedy, že národnie uzriadenie, národnia vláda iba v ústavnom state byť môže, v state, v jehož lone rozdiel stavu vždy väčšmi hynie a kde stejné práva i stejné bremená na občanov pripadajú.

Jestliže sme my priatelia ústavného uzriadenia, jakí, súc Slovania, súc Slováci, neomylne musíme byť, jestli nechceme našu prirodzenosť, našu povahu a našu celú bytnosť zaprieť, tedy si predo všetkým musíme za hlavnú úlohu vytknúť:

[5] Priestor.

I.

„Milovanie vlasti, ktorá je otčinou našou a hájenie jej ústavy, ktorá je rukojemstvom národnieho života."

(Vlasť, jej ústava, zákony od r. 1848, spolukrajania Maďari.)

Možno, že kladúc za úlohu Slovákovi milovanie vlasti, mnohých synov Slovenska tým obrazím, lebo cit odporný tomuto nikdy v prsiach svojich nepocítil, ničmenej ale naschvál kladiem túto požiadavku nie tak pre nás, jako pre odporcov našich, ktorí nás obviňovali a hádam tu i tam ešte i obviňujú, že my láskou k otčine neveľmi oplývame; ku týmto tedy chcem prehovoriť a keď jim poviem, jaké zväzky nás s otčinou našou spojá, úfam jich o bludnom jich domnení presvedčiť. —

My vlasť našu, zem Uhorskú, otčinu našu milú, milovať chceme, budeme i musíme, bo ona je praprvou matkou i vlastnosťou našou, my sme jej prvotní páni i obyvatelia a nasledovne aj prví jej majitelia; my, poneváč v povahe našej nikdy neležala výbojnosť, ani panstva chtivosť, ale len pokoja milovnosť a znášanlivosť, sme nie len prijali Maďarstvo prišlé sem z Ázie bez mnohých odporov, nie len že sme mu ponechali najkrajšie zeme, ale sme mu všetkými možnými prosriedky pomáhali počlovečiť sa, pokresťanštiť sa a dľa vzoru nášho slovanského i celú krajinu na spôsob až posiaľ zvyčajný municipálny zriadiť. My sme potom bojovali v spoločenstve s ním vo všetkých bojoch, ktoré krajina kedy podnikla; my sme liali spolu s ním krv pri vydobývaní slobôd a práv pre nás, pri hájení nás i celej Europy pred Osmanom.[6] My sme boli príkladom pri obrábaní rolí, pri rozdávaní polnieho hospodárstva a pri všetkom kultivovaní krajiny i jej obyvateľov. A my, majúc toľkéto zásluhy o otčinu našu, by sme nemali lásky k nej? Nie? Biľag tohoto hriechu len tí na nás udrieť môžu, ktorí by vari indirecte chceli, aby sme sa my práva na dedictvo naše, aby sme sa zeme otcov našich zriekli: týmto ale rečeno buď, že jim po vôli nikdy neurobíme a že sme v páde vysúdenia nás z práva na zem túto svätú hotoví i po nad jich hlavy, ruky s bratmi podať a bojovať za jej nedotknuteľnosť i celistvosť; — tým ale, ktorí si svoju vlasť tak úprimne a srdečne jako my milujú, buď rečeno, že nás láska k vlasti vždy spojovať bude v jedno telo, že celá naša vlasť bude jeden oltár, pred nimž stojac sme hotoví podať ruky zbratrenia všetkým stajného zmýšľania s nami a posväcovať sa láskou vzájomnou, pred nimž stojac všetci obetovať budeme sily i majetky, našu krv i životy; vôbec nič nám nebude tak drahé, čo by sme sa obetovať priečili za vlasť a jej národniu slobodu.

Nie menej jako zem sú nám sväté i tie slobody, práva a zákony, ktoré nám na tejto zemi a v tejto vlasti bytosť našu poisťujú. A jako že by to ináč byť mohlo, veď sú ony dielom naše vlastné, dielom krvou našou draho kúpené. Samostatní súc pri príchode Maďarov do vlasti našej i títo poslední privykli k užívaniu občanskej zriadenej samostatnosti; túto samostatnosť sme potom spoločne cez storočie previedli; takmer výlučne my sme ju prechovali v lone našom cez 150 ročné tyranstvo jarma tureckého;[7] ratovali sme ju spolu po čas vpádu Tatárov, kde naše hornie stolice slúžili za skrýš mnohým presile neodolavším, ba i samého kráľa Belu IV. naše vidiecky ochránili; neporušenú sme ju podržali cez všetky búrky, nimiž pôrod nového veku spre-

[6] T. j. pred Turkami, Tureckou ríšou.

[7] Turecké panstvo v Uhorsku trvalo zhruba od bitky pri Moháči až do ústupu Turkov po obliehaní Viedne roku 1663.

vádzaný bol. A keď prišly pauzy, v nichž sme nadvláde zdolať nemohli, zase sme trpeli spolu, úfali spolu a na úsvite lepších časov krvácali spolu. — Takto zdedený, takto kupovaný a draho platený majetok nám nemožno ľahkomyseľne zahodiť, ale úcta naproti otcom toto dedictvo nám zanechavším a po vykonanej práci v hroby svoje sa uchýlivším nám nakazuje ho brániť, opatrovať, zdokonaľovať a zdokonalené v plnej miere užívať; majetku tohoto súcosť k životu, jenž nám za jediný základ ku budúcej slobode a budúcej povýšenosti národnej slúžiť môže, požaduje od nás, aby sme obhajcovia jeho boli. Majetok tento samostatnosť našu zabezpečujúci je nič iné, jako zákony ústavy našej v rade storočí donesené. —

Popri zákonoch ústavných máme a musíme obhajovať uzriadenia župné, stoličné, jakožto palladium ústavného a opravdu národnieho života. Toto je jedna z najskvelejších pamiatok po slovenských predkoch našich a praobyvateľoch krajiny tejto; Maďari to uzriadenie prijali, vžili sa do toho a sú mocní obhajcovia života tohoto. Nepoznám státu v Europe, jenž by slobodomyselnejšie uzriadený byť mohol, jako ten, čo je na vidiecky podelený, jako naša krajina. Anglicko s celou svojou slobodomyselnou parlamentárnosťou a odpovedným ministerstvom, Francúzsko s jeho senátom, Nemecko s jeho bundom a foederativnosťou[8] sa k tomu rovnať nemôžu. V našich vidiekoch sa môže do výboru 500 ľudí zhromaždiť a každý slobodne hovoriť, slobodne hlasovať, slobodne návrhy robiť a jich dôvodami zastávať môže; skrze túto slobodu dospieva národ k občanskej zrelosti, a to i ten, kdo i len slobodne počúva. Keď teraz považime, že skrze túto slobodu reči slobodu návrhov berie 500—600 údov každej stolice prosredne vplyv na záležitosti státu a že tak každý asi mesiac môže 30 tisíc ľudí mienku svoju strany panovania nad nim a v záležitostiach svojich občanských verejne vysloviť, tedy takto zastúpená krajina najnárodnejšou slúť musí; a ešte bude zvýšená cena municípií týchto, keď si spomenieme, že sú stoličné zasadnutia verejné; kroz túto verejnosť národ zastupiteľstvu stoličnému, úradníctvu a predstavenstvu do karát hľadí a kontroluje ho, aby nezablúdilo k skutkom, ktoré sa len vo tme daria. Verejnosť, verejná mienka je najostrejšia kritika pre všetkých verejné postavenia majúcich; ona diktuje slová rečníkom, spravedlivosť a nestrannosť sudcom, všeobecné dobro zákonodarcom, lásku k ľudu, predstaveným a bezúhonnosť každému v moci a úrade postavenému. —

Municípia tak zostavené, jako sme jich opísali, môžu v našom veku len na základe zákonov roku 1848 donesených byť, a preto musím prerieť a tiež za úlohu našu vystaviť i to, aby sme boli obhajcovia zákonov týchto. Pôvodcovia zákonov týchto boli synovia vlasti našej, jichž matka naša vlasť v lone svojom vychovala, povetrím svojim napájala, úrodami svojimi chovala, podnebím svojim a slobodomyselnou ústavou svojou pestila i rástila. — Že tam slovenská krv svoju hojnú účasť mala, upierať nik nesmie. Títo vyvolenci vlasti naplnení duchom božím, duchom lásky k ľudu, duchom slobody, stroskotali hradby deliace nás na rúzno tvoriace kasty a činiace rozdiel neprestupný medzi človekom a človekom, stroskotali a do zbierky starožitností uložili privilegia vyžitého feudalizmu a vyviedli človeka na úslnie slobody a ľudskosti. Pred týmto rokom slovenský človek (nezemän) nemal do stoličného domu prístupu iba vtedy, keď ho pred súd citovali, odsúdeného do chládku zavreli alebo keď daň oddávať tú česť mal; ale ťarchy, dávky, povinnosti — to všetko na jeho ramenách spočívalo. — Zemän naproti tomu neplatil daň, nedával vojáka, mal jediný prístup do úradov i do

[8] Poukaz na vládne systémy, „bund s foederatívnosťou" — myslí sa na Nemecký spolok a jeho ústavné zriadenie.

stolice a všetke práva spočívali v ruke jeho, povinností nemajúc tak rečeno žiadnych. — tak rečeno žiadnych. —

Časy sa ozrutne premenili; prístup do stolice má každý; podiel v záležitostiach svojich občanských dostal i sám ľud a tým dostal príležitosť vidieť jako sa to s nim nakladá, proti ukrivdeniu ho má právo slovo pozdvihnúť a tým dorástať do miery slobodného občana. Tu, v týchto zhromaždeniach sa človek opravdive pocítiť môže, že je občan, že je úd velikej státorodiny, a to ho naplní hrdosťou, láskou ku vlasti i národu svojmu. — Prednosti tieto po tisíc rokoch poistili zákony od roku 1848 i slovenskému človeku, ktorý za celý tento dlhý čas stonal pod jarmom aristokracie; za túto prednosť, za túto danú mu slobodu, za toto povýšenie ho máme tieto zákony brániť, a brániť jich musíme i preto, že sú zákony. —

Ochraňovne tieto starodávnej národnej slobody (municipia) na základe zákonov uvedených udržať i upevniť chtiac, musíme ruka v ruke s národom maďarským ísť a toto tiež medzi naše úlohy vradzujem. — Úväzok medzi týmito a nami od viac storočí trvavší bol roztržený periodou času od r. 1836—1848/49.[9] Že sa roztrženie nestalo vinou našou, nám dosvedčí historia týchže časov, verejná mienka i každý nestranný a spravedlivý avšak do týchto záležitostí se dokonale rozumiaci sudca. V povahe Slováka leží sa svojím susedom v pokoji, láske, vo vzájomnom podporovaní sa, nažívať; tejto povahe on verným zostal za 800 rokov, utvoriac a zachovajúc si i porekadlo národnie: „lepší súsed blízky, jako priateľ ďaleký." — Že ale vtedy dal znak života, keď sa o jeho život duševný jednalo, že vtedy nasadil odpor, keď sa mu bezprávie dialo, to spolukrajanov našich len poučiť malo, že je Slovák k životu súci, súci brániť to, čo mu je Bohom i prírodou zvereno; nasledovne jich to malo radosťou naplniť i nádejou, že on všetko statne brániť bude, čo by nám nespravedlivosť nekedy odobrať mienila. Zdá sa aj, že znak tento života na strane Slovákov bol uhodnený od vtedajších odporníkov našich, lebo výtečníci inorodí a zvlášť maďarskí, nespomínajúc síce, čo nám za krivdy vtedy učinené boli, jich predca tíško uznávajú tým, že vtedajšiu tendenciu svoju so spravedlivou a terajšiemu veku národnosti prístojnou zameniť hodlajú. Svedkovia toho sú nám známe hlasy náčelníkov strany liberálnej maďarskej, ktoré už tak mnohoráz i našimi listy spomínané boli, že i jich mená spomenúť tuto za zbytočné držím. Ku vznešeným hlasom týmto pripojím len hlas Jókaiho,[10] ktorý hlas jako programm svoj vystavil, keď za vyslanca do snemu krajinského volený byť mal. Strany národnosti, a o tomto v prvom punkte hovoril, vyriekol toto: Čo ja pre moju vlastnú národnosť požadujem, to nechcem ani cudzej odoprieť. Ja chcem naproti mojim bratom jako priateľ a nie jako jich podmaniteľ vystúpiť; ja chcem, aby svet videl i uznal, že národ maďarský, jako je z jednej strany horlivý v dobývaní svojich ústavných práv, práve tak je z druhej strany aj veľkodušný v podieľaní jich." Jestliže takto hovorí Jókai, najpopulárnejší to spisovateľ a básnik maďarský, jestliže tak hovoria, jako sme to čítali, Eötvös, Deák, Kemény, Kukáč a jiní,[11] niet žiadnej pochybnosti, že tieto spravedlivé hlasy najvýznamnejších mužov Uhorska zvíťazia aj na krajinskom sneme, a čo by priam kričalo slovenské zhromaždenia stolice Nitrianskej „nem kell, nem szabad" — o jakých hlasoch už i teraz povedať môžeme: „príde na psa mráz". — No a jestliže rovnoprávnosť medzinárodnia zvíťazí, jestli naše spravedlivé žiadosti uhodnené i naplnené budú: nepozostáva nám nič iného, len staré zväzky naše obnoviť

[9] Ide o obdobie zvýšených národnostných zápasov na Slovensku v znamení maďarizácie.

[10] Vynikajúci maďarský spisovateľ, rodák z Komárna.

[11] Vedúci maďarskí politici, ktorí mali vplyv aj na rozhodovanie o národnostnej otázke.

a upevniť; lebo či nám osud praje či nie, tu žiť, mrieť musíme. Nikde inde, ani na východ, ani na západ, ani na juh, ani na sever nemáme tak istých garancií za slobodu a za správu národno-občanskú, jako máme doma tu v Uhorsku v spojení s Maďarmi. — Poľsko nám nádeju v tom ohľade neposkytuje, ani Česko, Morava, Sliezsko, na čo mi každý prisvedčí, kdo má známosť o štátoprávnom postavení tých zemí. — I tak vyslovme a osvedčme súsedom a spolukrajanom naším, že pod vymienkou udelenia nám práv, našu národnosť úplne zabezpečujúcich, pristupujme k nim, podávajúc jim ruku úprimnú, bratsko-priateľsko-susedskú. — Jestliže by sa ale medzi nimi väčšina prevrátených hláv i teraz našla, u nichžby naše žiadosti slušného povšimnutia nedošli, budeme čakať lepšie časy, kde platnosť pre naše požiadavky zjednať v stave budeme. Tieto lepšie časy pre nás, trebárs i neskoršie, ale iste prídu; tie časy ale, v nichžby panovala a rástla navláda maďarizácie na ujmu iných kmeňov, v nichžby nespravedlivosť trônila, nebudú prichádzať, ale skorej každým dňom sa ku koncu kloniť.

II.

(Slovo k zemänstvu slovenskému prednesené v interesoch našich, v interesoch samého zemänstva a v interesoch vlasti.)

Medzi hlavnie úlohy nášho národa patrí získať šlachtu pre náš národ.

Už p. Adolf Szent-Ivány vo svojom článku: „Záujmy Slovákov v Uhrách“[12] vytýka vodcom slovenským chybu, že nezískali na svoju stranu zemänstvo slovenské. My, trebárs v mnohom ohľade so spomenutým pánom súhlasíme, predca túto sadu bezvýnimečne odobriť nemôžeme, ponevač pri takom chodu veci šľachta slovenská za púhy nástroj znížená bola, s nimž sa ľubovoľne zhybovať i obchádzať môže. Od šľachty, jako od kvetu národa, od inteligencie žiadame, aby ona bez iných agitácií, bez cudzieho vlivu a vplyvu, sama stala na čelo národa, jako sa to na samotných a slobodných ľudí svedčí. Keď sa ale o tom zmienka učinila, tedy my, nie síce osobne, ale cestou časopisu sa pokúsiť chceme šľachtu do nášho tábora pritiahnuť dokázaním jej, že jestli tak učiní, učiní to v interesoch našich, svojich a v interesoch celej vlasti.

My, národ slovenský, to vieme a vedomosť táto je s veľkou bolesťou srdci našich národu cele oddaných spojená, že šľachta naša bola posiaľ záujmom našim národným cudzia; ona nielenže sa o záležitosti naše nestarala, nielenže si je za svoje nepovažovala, nielenže sa nezasadzovala za pozdviženie a vzdelávanie ľudu nášho v kultúrnom ohľade, nesnažila sa ho pozdvihnúť na ten stupeň politicko-občanského života, k nemuž sa takmer všetky národy vo spojení so svojimi prirodzenými vodcami domáhajú, ale sa často na odpor staväla a stavia snahám národa nášho, prekáža jeho vývinu duševnému i politickému, považujúc národ tento, pre dobrotu srdca svojho holubičím nazvaný, za háveď, za otrokov stvorených a bydliacich tu na to, aby slúžil, plazil sa panstvu svojmu. — Uvážiac teraz úlohu šľachty, dľa nejž každý úd stavu tohoto za svoju svätú povinnosť pokladal, brániť a zastávať potlačeného, zjednávať právo práva pozbavenému, podierať a ujímať sa slabšieho: musíme vyznať, že posavádne jednanie šľachty slovenskej nebolo šlechetné, nebolo jej dôstojné. Inakšie obchádza maďarská šľachta s ľudom svojím. —

Vieme my ďalej i to, že sme boli týmto činom pozbavení najprirodzenejších vodcov v našich národných podujatiach, jakými by zemänstvo pri svojej politickej dozralosti,

[12] Pozri PŠL, roč. III, č. 4—5.

pri svojom samostatnom postavení, pri svojom značnom majetku, pri svojej neodvislosti našej strane byť mohlo a že nebolo, to bolo neodolnou prekážkou, pre ktorú sme ku predu kráčať nemohli; ba odcudzením nám škôl vyšších i nižších, skrze čo nám prosriedky osvetu národniu napomáhajúce odňaté boli, sme ostali vo všetkom nazad, čo národy iné povýšilo; vytvorením reči našej z kruhov úradných národ náš nemohol o krok pokročiť v občanskom ohľade, ale jako pred tým, tak i napokon ostal pod tútorstvom maďarsky hovoriacej aristokracie. No a či takéto otročenie, takéto poníženie národa ku cti poslúži vlasti, ktorá národy k samočinnosti, k samospráve pozdvihnúť mieni, keď národ slovenský k hliveniu odsúdený bude? Či ku cti poslúži slobode, ktorá jedine v tom záleží, aby prestali kasty a dostal i ľud vplyv do záležitostí občanskej správy jeho sa týkajúcich? Či ku cti poslúžil šľachte, ktorá bude takrečeno historii zodpovedná a počet vydať podlžná z vodcovstva jej do rúk zloženého, z činov a hospodárenia svojho. Ináč tu jednala šľachta maďarská, ktorá za reč národa preto bojovala, reč národa preto na trôn diplomatickosti povznesla, aby tým ľud, aby tým národ povýšila: toto hľa bolo jednanie liberálne, jednanie slobodomyselné; u nás sa ináč deje, u nás sa feudalizmus i naďalej podržať mieni, za čo, jak sa i naďalej tak diať bude, musíme obžalovať šľachtu našu z tyranizácie pred Europou. —

Vieme naposledok i to, že jak šľachtu na našu stranu dostaneme, staneme sa vnútorne zosilneným, konsolidovaným národom, začneme gazdovať na svoju ruku a všetky výhody jednomu celistvému národu patriace, budeme mať pod krátkym časom vymožené; budeme mať hneď a zaraz literatúru, ktorá podporou hojnejšou zo strany šľachty bujne zrásť a zkvitnúť pod krátkym časom môže; budeme mať školy; budeme mať zdokonalené i hospodárstvo; budeme mať slobodu, ku ktorej sme my stvorení a ku ktorej všetci mocne kráčať budeme.

A tak vediac to, čo nám schádza, keď nám je šľachta odcudzená, vediac i to, čo by sme získali, keby ona k nám prilnula, vyzývame ju, aby pristúpila k boku národa svojho, podávajúc jej priateľské ruky a ponúkajúc jej vodcovstvo, jemuž sa my, jestli ono úprimné bude, vďačne podrobíme. — Kdo sa cíti byť k vodcovstvu tomuto, či to vo väčšom a či v menšom okrese, povolaný, nech ho príme láskave, ale tak, aby to nebolo len z podvodnej politiky, ale z lásky k nášmu národu; lebo jak by to len zo lsti urobil, musel by byť pripraveným na pomstu, jaká za oklamaním milionov ľudí neobkročne nasledovať musí. Vyzvanie toto robíme i preto, abysme videli a vedeli, jako naše podujatie usporiadať máme v tejto rozhodnej dobe pre budúcnosť našu, v nejž sa k žitiu istotne rozhodnúť musíme; chceme tedy vedieť, či sa na púť našu máme pustiť so šľachtou a či bez nej. Jestli sa pustíme s ňou, prekonáme odpory snadnejší, za kratší čas a s lepším prospechom; jestli bez nej, tedy nám to síce ťažšie pôjde, ale ťažkosti predca prekonáme a žiť jednako budeme i musíme. Vyzývame vás šľachta i preto, že máme i právo na vás. Vy, žijúc medzi nami, žijúc z nás, bývajúc s nami od sto a sto ročí, ste majetok náš, prináležíte k nám a trebárs by ste aj skutočne, jako sa tým chlubíte, z inej krve pochádzali. Vyzývame vás k tomu naposledok aj v interesoch vašich vlastných.

Jaký že má mať precitlý človek cieľ žitia svojho tu na zemi? — Najkrajšie, najvznešenejšie žije ten, kdo si za cieľ žitia vytkne prospieť ľudu, lebo týmto sa najkrajšie ozdobiť môže slávy vencami. Kdo sa ľudu, medzi ktorým žije, a čo by to priam ľud Laplandu bol,[13] posvätí, na jeho dobru pracuje, preň práva vymáha: to je opravdový šľachtic, to je bojovník za slobodu v plnom slova zmysle. Či na toto pomyslela nekedy šľachta

[13] Laponsko.

slovenská? A jak ani od tohto času na to mysleť nechce, jakú že má budúcnosť pred sebou? Čo jej prospejú titule z predošlosti zdedené? Zásluha v našich časoch je len tá, čo si človek sám vydobudne! Čože jej prospejú majetky zemské? Hocijaký špekulant židovský lebo burzový má viac tisícov, ale či vidíme, že by s tými tisícami aj sláva trváca, opravdivá spojená bola? — Pozrite na Maagra v ríšskej rade,[14] či kým predsedal dakejsi tržebnej komore mal vehlasný chýr? Jako sa ale raz ozval za práva ľudskosti, jaká uznalosť preň zo všetkých strán? Pozrite na chudobného Garibaldiho,[15] ktorý listy nefrankované prijať nechce, ale grófstvami, kniežatstvami pohŕdne, či nevyzískal podiv Europy, jako sa ujal potlačeného ľudu? —

Páni moji! Šľachta slovenská! nikde nemáte budúcnosti, pozorujte, prosím, čo povedám, nikde nemáte budúcnosti, nikde niet pre vás práce, nikde nemôžte výdatne účinkovať, nikde nedostanete príležitosť stať sa šľachticami nového veku, nikde si nevydobudnete česť a slávu, iba na Slovensku, iba jestli sa posvätíte ľudu tomu, s nímž sa rodíte, žijete i mriete. Maďar vás nepotrebuje, majúc svojich nadostač, ktorí zaň robia a vám podávajú živý a nasledovania hodný príklad, jako by ste vo vašom národe žiť a pôsobiť mali. Poviem a znázorním to príkladom. Napíšte vy knihu alebo napíšte článok do maďarských lebo nemeckých novín — to u národu toho, v jehož reči píšete, sotva povšimnutia nájde; a jestli maďarskosť alebo nemeckosť afektovať budete, ešte vás nekde v kúte vysmejú; napíšte to ale po slovensky v duchu čisto národnom a tisíce vďačných detí Slovenska sa okolo vás vinúť budú s vďačnosťou i oddanosťou a vaše srdce, jestli je citné, nad výjavom takým splynie radosťou nevýslovnou. Obetujte na maďarskú lebo nemeckú učenú spoločnosť tisíce — za to sa valnej vďaky sotvá a tým menej oslavy dočkáte, lebo tam jesto ľudia čo po 60—80 tisíc dávajú; k tomu vás historia budúca neveľmi pochvalne osvetlí, keď povie, že ste sa cudzím bohom klaňali zabúdajúc na svojich vlastných; — obetujte len stá na vášho národa učenú spoločnosť a získali ste si ľud na svoju stranu, budete jeho miláčkovia, zverí a oddá sa do vašich náruč pod vodcovstvo vaše a postavili ste si pomník vekovečitej vďačnosti a slávy. — Či myslíte, že bez ľudu vyžijete? Šľachta a národ sa dá pripodobniť stromu v plnom kvete súcemu; šľachta je tu kvet, národ je sám strom s koreňami, so zemou, z nejž vlaha pre strom vychádza; dajte vyschnúť stromu, vytrhnite ho z púdy úrodnej, pozbavte ho vlahy a čakajte potom, jakým kvetom ten strom kvitnúť bude. — Myslite a uvidíte, či je toto podobenstvo nie pravdivé! Nechajme ale tieto básnické porovnania, to sa bez tak len pre geniálnejších po vyššom živote túžiacich ľudí hodí — prejdime do každodenného skutočného života. Účinkovanie vaše verejné je v rukách ľudu, ľudu nášho slovenského; on vás bude voliť do úradov, on vás bude voliť za vyslancov. Jestli tedy chcete verejne pôsobiť, jestli do úradov prísť chcete, jestli tomu ľudu predstavenými byť si žiadate, treba vám neobkročne sa osvedčiť, že do jeho táboru patríte, že sú jeho potreby i vaše potreby, jeho túžby i vaše túžby, že jeho rozkvet, jeho dobro k vášmu srdcu mocne priviazano je; ináčej ztratíte jeho dôveru a on sa vás strasie pri prvej zavdanej mu príležitosti, lebo viete, že sme za zákony od r. 1848 boj víťazne už už prestali. Tým z kola vášho, ktorí svoju samostatnosť, svoju budúcnosť, svoju veľkosť len v maďarstve vidia, povedám tu len tak medzi štyrma očima, že kdo samostatným doma nevie byť, v spojení s druhým, a to mocnejším si ju sotva vymôže. Syn, keď vyrastie, gazduje síce na otcovskom a cíti si to otcovské dedictvo, ale je veľmi vďačný, keď si veci neodvisle, aspoň tie, čo sa bez

[14] Obchodník z Kronštadtu v Sedmohradsku.

[15] Taliansky revolucionár, ktorý sa zaslúžil o zjednotenie Talianska.

ujmy dajú, keď plnovekosť dosiahne, sám riadi. Maďari ale, keď sa jim pchať budete, povedia, že ste ešte nie dospelí na svoju ruku hospodárstvo začiať. Však mi uznáte, keď toto všetko považite, že v interesoch vašich hovorím.

Ale mi, jako som to podotknul, aj záujmy našej vlasti nakladajú, vás, šľachtu, medzi nás vyzvať. — Jako si Slovák otčinu svoju, vlasť svoju váži a draho cení i ceniť musí, som mal príležitosť vyššie povedať; vy tiež často hovorievate, že vlasti slúžiť za hlavnú úlohu žitia vášho pokladáte. Čím že vlasti najvätšmi osožíme? Keď každý vlasti občan sa jej cele posvätí, keď medzi jej obyvateľstvom jednosvornosť, jedna vôľa panuje, keď všetci jednaké záujmy, všetci jeden cieľ máme, keď všetky naše práce, počínania a zámery k dobrému ľudu a tedy k jeho úplnému uspokojeniu smerujú. Teraz že si podľa tohoto predstavme, jako s tým osožíte vlasti, keď vy Slovákovi poviete, že ste vy Maďari všetko čo je slovenské, opovrhovať budete, ľud slovenský budete považovať za háveď, odnímete mu všetky zdroje, z nichž by preň vzdelanosť, pokrok ku predu, dobrobyt i povýšenie jeho plynúť mohli a vy pôjdete seba i obete vaše klásť na oltár cudzí! Či s tým zaprevadíte jednomyselnosť, lásku medzinárodniu, uspokojenosť? Z toho prirodzený následok bude ten, že si náš človek pomyslí: Tí Maďari musia byť takí proti nám, jako sú naši k nim sa počítajúci páni, nasledovne nám len všetko zlé žičia, oni nás chcú podmaniť, v otroctve hlúposti udržať a tak sú naši najvätší nepriatelia, ktorí našej dôvery, ani priateľskosti v ničom nezaslúžia. Toto dejstvo sa už v živote ukázalo a následky jeho by mali byť mravným naučením pre teraz dejstvujúcich. — Ukážte ale, páni moji, že ste naši, ukážte to slovom i skutkom a potom všetci spolu, vy i my, povieme. Vlasť uhorská, sloboda čistoľudská, láska medzinárodnia sú heslo naše, pod jehož zástavou v búrkach i v šťastí všady si verní budeme. A teraz mi dovoľte otázku: Jako lepšie vlasti poslúžite, keď sa odhodíte od nás, či keď s nami budete? —

Keď toto pojednávanie o pripojení sa šľachty slovenskej k národu svojmu píšem, ustavične mi na mysli tonie osud národa českého a maďarského. Maďarský národ, majúc v lone svojom a na čele svojom oduševnenú šľachtu za dobro národa svojho, vzrástol pod krátkym časom (asi za 30 rokov) v literatúre i v občanskom živote na obra vzbudzujúceho obdiv Europy, vystaviac skvelé pomníky slávy pre seba, jako sú národnie divadlo, akademia, národnie muzeum a iné, ktoré ešte i o tisíc rokov budú na slávu zakladateľov svojich pokrikovať. Národ zas český po páde svojom pri Bielej hore, pochovajúc tam slávu i hrdinov svojich a dostanúc za tým šľachtu sebe cudzú, národu neprajnú, potreboval 200 rokov, kým sa zviechal a predca za celých 200 rokov neprišiel ta, kde Maďar. Pozdvihol sa on síce a tak rozložil už v ľudu konáre svoje, že nie je viac o svoju existenciu v starosti, ale kdeže mohol byť s pomocou šľachty? A šľachta zase jak veľkých zásluh, jak skvelú slávu si vydobyť mohla? Teraz, keď už národ žije, teraz, hovorím, sa dali Clam Martinic a Schwarzenberg vyvoliť za prednostov českého Muzea,[16] ale tým sa iste ani práca národa posavádnia nezaplatí, ani títo vysokí páni sa pred historiou docela neočistia. Z českej historie je len to naučenie pre nás, že my jako národ žijúc, nie na pár rokov, jako jednotlivec, ale na tisícročia i bez šľachty vybrdneme a že je ona mravne nutená konečne sa k nám prikloniť; jestli je jej ale život národný tiež milý a jestli jej na tom záleží, aby jej počestné meno do

[16] Ide o Múzeum kráľovstva českého, založené roku 1818 pričinením predstaviteľov tzv. českej šľachty z rodu Kolowratovcov, Sternbergovcov atď. Schwarzenbergovci boli česká vetva tohto rodu s majetkami v južných Čechách, Clam Martinic zas bol predstaviteľ českej šľachty uplatňujúci sa i politicky.

knihy dejov počestne zaznačené bolo, má to urobiť bez odkladu, k čomu ju tuto vyzývame. Z maďarskej historie zas to naučenie pre nás plynie, že by sme v spojení s našou šľachtou tak svieži, tak rezký národ byť mohli, jako nekedajší récky. —

III.

Daj Boh, aby sa tento návrh strany šľachty skutkom stal a prosím, aby precítenší z jej kola, uvážiac tu povedané slová, zostúpili do vedna a chytili sa práce na jich uskutočnenie. Či sa ale stane tak, či nestane, práca na nás, národ slovenský, čaká ohromná. My musíme všetkými možnými spôsobami hľadať cesty, kde by sme sa dokázali jako národ a toto, dokázať sa totiž národom, kladiem za tretiu hlavnú úlohu počínaní našich. —

Čítal som kdesi náradu, aby sme si vraj pýtali od uhorského snemu, že by nás uznal za národ. Vyplnenie tejto žiadosti by nám asi tak pomohlo, jako pozdviženiu kat. učiteľstva pomohlo to, že jeho údov za honoratiorov prohlásili. — A keby snem uhorský mal pri podatí tejto žiadosti pokojnú hodinu, by ho tá žiadosť k našej trpkej škode znamenite dištrahovala.[17] Hovorím k našej škode, lebo by z toho snem uhorský zvedel: 1, že sme my nie národ; 2, že sme si nie v stave zjednať u druhých národov mienku o sebe, že sme národ; 3, že by sme s tým uznali zvrchovanosť a panstvo uhorského snemu nad našou národnou bytosťou, ktorý je kompetentný mocnár nad nami, od jehožto vôle závisí diktovať nám, či môžeme byť národom a či nie. — Ale tak je to s nami hľa! Kdože v maďarskom národe teraz zaháľa, kde sa jedná o politicko-národniu slobodu? Nenašiel bys'ho, čo by si ho hľadaním hľadal; každý robí buď v živote, radiac sa s druhými mocnejšími od seba, alebo radiac iným slabším od seba, buď zas verejne v úradoch, buď perom v novinách, buď v zhromaždeniach živým slovom. A my, ktorí svojich na palcách počítame, musíme pri zrátanke jich do vedna priam i ztahovanku tých robiť, ktorí by mohli mnoho robiť a nerobia nič, nič, hovorím, a to teraz, kde sa o naše bytia lebo nebytia jedná. Ba takých Slovákov poznám, ktorí počujúc slobodnejšie slovo „Priateľom“[18] vynesené, utiekli do svojich kútov a — nepredplatili ho viac, áno, nepredplatili ho! a to „Priateľa“ toho, ktorý nám bol jediným ohníkom na ohriatie sa v tej mrazovej noci, pod jejž žezlom sme tak stonali, ktorý nás previedol do zeme zasľúbenej cez hroznú púšť, krmil nás manou nebeskou, keď sme hladom padali! Takýchto celebritášov[19] musíme fotografovaných poslať „Černokňažníkovi“. — Pravda, keby sme všetci takto robili, alebo tak robili jako tí, čo nič nerobia, tu ovšem treba peticií,[20] aby nás iní uznali za národ, lebo iného znaku nedáme, že žijeme, iba jakže by tu petíciu. Ale fuj! či sme my na žobráctvo odsúdení?! Jak budeme žobrať, odkopnú nás jako nehodných života, to slušne, lebo iné nezaslúžime.

Čože ale robiť, jak chceme za národ uznanými byť? Hja, tu nič iného nepozostáva, iba oprieť sa na svoje vlastné sily, majúc na pamäti: Národ, ktorý sa sám neopúšťa, nebude opustený. Čo nám ale najsamprv treba, je to, aby sme si vystavili istý program národný, ktorý by nám povedal všetkým, čo robiť máme, ktorý by bol hviezdou a vodcom našim, lebo nás je kopa takých, čo každý rezkejší krok u našich vlastných bratov upodozrievame. Spojenie sa ku príkladu s Maďarmi v ohľade politicko-národnom na

---

[17] Rozťahovať sa.

[18] Myslí sa na Priateľa školy a literatúry.

[19] Znamenitosti.

[20] Žiadosti.

základe „suum cuique“[21] za strašnú mátohu držíme, a nech by to dakdo hlasne vyslovil, zradcom národa ho nazývame; zídenie, zhováranie alebo práve dorozumievanie sa so zemänstvom pokladáme za odpadelstvo, za maďarónstvo, za odrodilstvo a „Priateľovi“ sa u mnohých z nás zle povedlo i povedie, že uverejnil články od šľachtica A. Sz.,[22] lebo sa aj jednotlivci nájdu, ktorí pre tú príčinu, že sa verejne opovážili zhovárať so zemänmi, dostali „consilium abeundi“[23] z honetných[24] slovenských spoločností a zle sú poznačení; spomienka, že nám vlasť treba milovať, býva od nás za znak nevernosti k rodu považovaná, a kdo ju prednesie, ztratil u nás kredit. Radosť nad navráteným ústavným životom objaviť prináleží medzi veľké hriechy protinárodnie, a na kom sa spozoruje, dá sa mu náveštie týmito slovami: Veď to takto dlho nebude, prídu ešte i lepšie časy (pod týmito rozumej čas od roku 1850—1860) a potom mu, vraj, beda! A moc kocúrkovských kusov sa nalepilo na nás v kútoch pre slobodnú myšlienku neprístupných, v kútoch, do nichž známosť o veľkých pohyboch sveta nemá vchodu, poneváč noviny, dľa novej doktríny, sú vraj sklad lží, tie nám čítať netreba. Veľmi mi je divno pri takýchto aušpíciach[25] na „Pešťbudinských Vedomostiach“, že sa neboja pustiť do sveta, a ešte mi je divnejšie na „Černokňažníkovi“, toho ale bezpochyby jeho meno ratovať bude, lebo ono takým pánom veľmi imponuje. Takéto hranaté predsudky tu vykoreniť treba, čo sa len skrze vytknutie istého smeru pre nás vykonať dá. Kdeže k tomu ale príležitosť? Redakcia „Priateľa“ už dokázala, že máme Tatrín, a máme ho aj vskutku, lebo rígle[26] padli, ktoré nám dvere svätiny tejto, národnieho spolku totiž, zatvorené držali. Ale sme sa potom chytili práce? Nie! — Na konci minulého roku som volal a vyzýval v tomto ohľade, sl. Redakcia „Priateľa“ mi sľúbila robiť na tom v porozumení s pešťbudínskymi národovci — teraz zas volanie opakujem. Slávna Redakcia! dorozumejte sa s pl. t. pp. Franciscim, Paulinym, Palárikom, Viktorínom a inými, zostavte medzi sebou a zo seba výbor, ktorý by záležitosti národnie do pevnej ruky vzal; zvolajte mužov o národ zaslúžilých k národniemu zhromáždeniu tým cieľom, aby záležitosti reči a národa do istého poriadku uviedli a mohli zákonne našu stranu, náš národ predstavovať pred dietou i úradmi krajinskými, aby mohli žiadosti naše, stížnosti naše a potreby naše predostrieť všade, kde to prospech a záujmy národa káže a požadujú; povolajte do zhromaždenia ľudí i zo šľachty, pravda len tých, ktorí sú v opravdovom slova zmysle vlastenci a inteligentní ľudia, aby videli, že naše zámery ráz separatizmu na sebe nenesú; zostavte potom program, jehož základom budiž vlasť a národ, uverejnite nám ho a predostrite nám ho i ta, kde i nám i iným záleží vedieť, čo chceme a čoho sa domáhame, a tak sa už raz vospolne chyťme k spoločnému dielu. Ja ani na okamženie nepochybujem, že by nám takýto reprezentatívny sbor i vrchnosť krajinská neodobrila a že by žiadosti tam v mene národa vynesené neboli od snemu uhodnené i povolené. Aby to zhromaždenie vôľu ľudu predstavovať mohlo, nebolo by od veci, keby sa v každej stolici v istý určitý deň a týdeň schôdzky národovcov zadržali a tieto schôdzky, poradiac sa predbežne o záležitostiach svojich, by potom dvoch vy-

[21] Odporúčanie na odchod.

[22] Adam Szentiványi, autor úvah o národnostnej problematike a poslanec uhorského snemu roku 1861.

[23] Rada na odchod.

[24] Úctyhodnosť.

[25] Výhľady.

[26] Závory.

slancov ku všeobecnému zhromaždeniu vypraviť mohli. Ku týmto schôdzkam by som tiež radil všade povolať zemänstvo a kde je to možno, celkom sa aj spojiť s nim ku cieľom národným; domýšľam sa a túto domienku zo skúsenosti čerpám, že by to k utešeným cieľom viedlo. Keď si takto rezko avšak statočne, odvážne ale v medzach slušnosti i spravedlivosti, odhodlane, ale nie separatisticky, smele, ale nie bez rozvahy vystúpime, nebude nám treba peticionírovať, aby nás do radu národov prijali, to svet potom i bez petície uzná. A preto činy a nie petície! —

Toto je moja skromná mienka o úlohe našej v týchto časiech.

78

Návrh Priateľa ľudu na riešenie národnostnej otázky v Uhorsku „Ako sa môže slušným a spravodlivým žiadostiam a potrebám každej národnosti vyhoveť?"

Uverejnil Priateľ ľudu, roč. I, č. 10. Pešť 1. mája 1861.

Návrh bol vypracovaný pravdepodobne redaktorom Priateľa ľudu Michalom Mácsayom. Odmieta sa požiadavka vykrajovať stolice podľa národnostných pomerov. V závere návrhu sú zhrnuté v štyroch bodoch hlavné požiadavky: uznanie slovenského národa v Uhorsku, spôsoby uplatňovania slovenčiny v rôznych odvetviach národného života, osobitným zákonom zabezpečiť tieto práva a celistvosť Uhorska.

Otázka táto v najnovšej dobe toľkoráz a tak obšírne roztriasaná, nezdá sa byť ešte rozlúštenou. Nerozumieme tu rozlúštenie platnosti zákonitej, bo to doposiaľ ani nebolo možno, lež rozumieme rozlúštenie úprimného dorozumenia, ktoré platnosť zákonitú nevyhnutne za výsledok mať musí.[1]

Príčina tohoto nedorozumenia hlavne v tom záleží, že sa prostriedky k tomu potrebné čím najhoršie vyberajú. Naše pevné presvedčenie je, že každý jeden, ktorý po priateľsky pojednávať žiada, predovšetkým k prostriedkom priateľstva, lásky a bratérstva sa utíkať — oproti ale všemožným znakom nepriateľstva, nenávisti a rozkolníctva vyhybovať má.

Toto je náš náhľad a naše presvedčenie. Aby sme dôslednosť tvrdenia tohoto dokázali, nemusíme sa ďaleko ustávať. Len do kola svojej vlastnej rodiny nám treba pozreť a neodškriepiteľnosť náhľadu nášho na bielom dni stojí pred očima jednoho každého.

Povstane ku príkladu medzi viac bratmi rozopra straniva majetku a práv otcovských. Bratia títo lebo sa musia po priateľsky pokonať alebo právo zdvihnúť a osud svoj súdu richtárskemu zveriť.

Každý zo svojej vlastnej skúsenosti vedeť môže, že ešte i v samom právnom obchode prvý krok priateľské pokonanie byť má, a len keď sa ten znepodaril, pokračuje sa

[1] V redakčnej poznámke sa žiadajú čitatelia Priateľa ľudu, aby podali o návrhu svoju mienku. Vyzývali sa aj obce, aby sa po vypočutí mienky obyvateľstva vyjadrili o návrhu a mienku v podobe úradnej listiny s pečaťou a podpismi poslali redakcii. Ozvena na túto výzvu nebola žiadna.

cestou pravotníctva, čili dľa prísnosti zákonov, milosť a milosrdenstvo neznajúcich. A toto je vojna, čili bitka alebo boj s perom.

Príklad tento môže sa i stranivá celých obcí, stolíc a krajín, nasledovne teda i rozličných národností upotrebiť, s tým rozdielom, že pri krajinách a národnosťach — v páde priateľského nedorozumenia — rozepra nie perom, lež ukrutným a milosť i milosrdenstvo tak dobre neznajúcim mečom sa zvykla rozhodovať.

Šťastliví sú bratia, rodiny, susedné obce a krajiny, ktoré v svornosti a láske žijú. Nesvornosť a nepriateľstvo je už samo v sebe kliatba človečenstva. Kdo čo dobrým spôsobom vydobiť môže a odporných, nepriateľských prosriedkov sa lapá, ten lebo nepochopuje úlohu svoju, alebo už od narodzenia prírodou je prenasledovaný. „Všetko (dobré) pokúste, a čo za najlepšie vynaleznete, toho sa držte," to sú sväté slová tak, že svätosť jejich nedovoľuje, aby sme tam, kde nečo podobrotky vyviesť možno, nejaké násilie alebo vášnivosť upotrebili.

Kdo chce cieľ, musí chcieť aj prosriedky cieľu primerané. Márno by sa snažil hockdo na svete urážkami a nenávisťou si voľakoho prívetivým a prajným urobiť, lebo jako vlčica jakživ neuliahne jahňa, vrana holubä, tak i nenávisť, urážka a prenasledovanie jakživ nesplodilo a nesplodí dúveru a priateľstvo.

Naše presvedčenie z tohoto stanoviska je nevývratné a preto nadejíme sa, že každý opravdivý a úprimný zastávateľ národnosti, tak svojej, ako aj blížneho svojho (bo kdo cudzú národnosť neváži, ten sa ľahko aj od svojej vlastnej rozlúči), k občiahnutiu svätého tohoto človečenstva cieľa len človecké prosriedky upotrebí, to jest také, ktoré zárodky priateľstva a svornosti v sebe obsahujú a všetke iné nenávisť, rozkolníctvo alebo vytýkanie sebounosiace spôsoby na sto míl od seba oddiali. Súsed, ktorý sebe a druhému dobre praje, na súseda svojho práva jeho obrazivšieho zaiste nenapadne urážlive, lež, ako sa svedčí, osloví ho po priateľsky a predloží mu, že kedy, kde a jakým spôsobom obrazil práva jeho a spolu ho i osloví, aby tú priateľskú lásku, ktorú už praotcovia jejich v svornosti užívali, aj on nezapovrhnul, lež radšej, obapolne ctiac práva svoje, aby s ním tak ako i predkovia jejich v svornosti a priateľstve zotrvával.

Práva svoje požadovať — nadovšetko v štáte konštitucionálnom — je každý oprávnený z jednej a z druhej stránky takýmto slušne, spravedlive a načase požiadaným právam vyhoveť neomylne sa musí; len prosriedky požadovania nech sú také, ktoré okolnostiam zodpovedia a žiadnu urážku, žiadno vyzývanie v sebe neobsahujú.

Právo nielen na majetok hmotný sa vzťahuje, právo i duševných záležitostí sa týka; slovom, právo v tom záleží, aby sme vlastnosť našu, či hmotnú, či duševnú, dľa našich najlepších náhľadov v našich — krom urážky práv cudzích — potrebovať alebo nepotrebovať, pre seba zadržať alebo druhým darovať, výlučne len sami užívať alebo úžitok s inými podeliť, slovom a vlastnosťou našou všetko činiť mohli, čo práva a vlastnosť cudzú neuráža.

Kdo by teda neprevidel, že slobodné užívanie, pestovanie a vyvinovanie národnosti k najhlavnejším právam človečenstva prináleží, kdo by neprevidel, že ľud bez národnosti je mŕtvý? Teraz už nikdo snáď na svete.

Právo národnosti je hlava práv národa. Právo toto nielenže sa môže, lež sa i musí požadovať, jestli ho nadobyť chceme. Však i v Svätom písme stojí: „Požadujte a dá sa vám, zaklopte a otvorí sa vám." Žiadať a klopať každému je slobodno, lenže, jestli žiadosť svoju *cestou dúvery, úprimnosti a priateľského dorozumenia* vyplnenú mať chceme, musí s *dúverou, úprimnosťou a po priateľsky* požadovať a na dvere slušne zaklopať, lebo keď hromovitým vyhrážovaním, urážlivými narážkami a potváraním vystúpi, alebo miesto slušného zaklopania dvere vyvalí, vtedy zaiste nedožije sa ani

priateľstva, ani dorozumenia, lež — čoby ešte tak svätú spravedlivosť hľadal — jedine len nepriateľstva a rozkolníctva.

Pokiaľ niet príčiny dôležitej k prosriedkom dôraznejším a hrubším sa utíkať, dotiaľ vždy len hladších sa treba držať a len v nedostatku výsledku hladších prosriedkov slobodno — i dľa zásad zákonov prirodzenosti — k hrubším, surovejším pokračovať.

Dľa nášho presvedčenia a dľa okoličnosti miesto činov hovoriacich niet ešte žiadnej dôležitej príčiny, aby sme sa my, Slováci, bratom Maďarom čo len defenzívne a tým menej ofenzívne v odpor postavili.

My Slováci sme sa postavili — tak dobre jako Maďari — na stanovisko zákonov roku 1848, my sme platnosť a zákonnú cenu týchto článkov nie len uznali, lež i privlastnili sebe. Chybnosť článku XVI z roku 1848 nie len my Slováci, lež i sami Maďari prevideli, zbadali a uznali.[2] Chybu ale túto dľa ducha zákonov uhorských žiadon človek, ba ani sám kráľ svevolne premeniť alebo opraviť nemôže, nesmie. Čo v Uhorsku zákonodarstvo ustanoví, to jedine len zákonodarstvo, to jest snem krajinský, môže zrušiť alebo premeniť. Jestli teda okolo práv národností a rovnoprávnosti národnej v princípe celým širym svetom vyslovenej, tu i tam nadužívania spozorujeme, to sú ešte ostatky neblahých časov, ba viac, ony sú žihľavy v kvetnej záhrade národnosti, však ale preto neslobodno hockomu cez plot preskočiť a tam žihľavu zpomedzi kvietkov vytrhať. Do záhrady národnej len oprávnený záhradník čili snem môže, i ten nie cez plot, len poriadnymi dvermi vkročiť. My len upozorňovať máme záhradnika na zeliny, ktoré sa vypleť majú, ale spôsobom dobrým, hladkým, prívetivým, nie urážlivým, potvárajúcim, lebo keď mu povieme, že záhradníctvu nerozumie alebo rozumieť nechce, že rostliny užitočné schválne zanedbáva a po nich šliape, takým spôsobom si 'ho zaiste nezískame, lež odcudzíme a ľahko sa stať môže, že miesto žihľavy najvzácnejšie nám rostliny zo záhrady vykorení.

Zásada rovnoprávnosti národností tak mohutnou a tak rozsiahlou sa už stala, že není po celom svete tej hmotnej sily, ktorá by ho zo srdca národa sebevedomého vykoreniť alebo vyhovenie slušných národov žiadosti odoprieť mohla. Len o tom sa jedná, aby sme tisícročný zväzok spoločného priateľstva ľahkomyselne neprežartvovali a v následku roztržitosti svoju a bratov našich nie len národnosť, lež i slobodu na dlhé alebo i na večné časy nepochovali.

My sme z hĺbosti srdca presvedčení, že ti naši bratia — Maďari — ktorí všetke svoje práva, všetku radosť a smútok od tisíc rokov s nami po bratersky delili, i právo len nedávno prebudenej národnosti (lebo však do snemu roku 1840 i maďarská národnosť spala, jednu a spoločnú sme mali všetci reč spravujúcu — latinskú) s nami bezpochyby podelia, dobre vediac, že národnosť privilégia nezná a keby sa jej predca dajaké v cestu postavili, také by nijakým spôsobom k svojej strate netrpela. Preto teda len pohovenie! pohovenie a opäť pohovenie! Neubližujme dotiaľ nikomu, zakiaľ to právne nezaslúži. Požadujme všetko, čo požadovať právne možno, len nikoho neurážajme. Urážka tvorí urážku, táto rozkolníctvo a toto zas obostrannú nenávistníkov skazu. Viac je hodné jedno dobré slovo, nežli tisíc mrzkých a urážlivých, tamto k svornosti vedie, tieto k nenávisti a roztržitostiam.

Snem zhromáždený zajiste vedeť si bude všimnúť a slušne vážiť velikánsku otázku rovnoprávnosti národnej, bez ktorej sloboda mysleť sa nemôže; on bezpochyby bude vedeť oceniť snahy národnie všetkých kmenov Uhorska, on, ktorý zarovnak s nami cítil

[2] Ide o zákonný článok upravujúci dočasne výkon stoličnej administratívy. Ustanovoval, že jedinou rokovacou rečou stoličného úradovania je maďarčina.

bolasť takrečeno zavraždenej a za úplných 12 rokov so smrťou pracovavšej národnosti. Oj, nepotvárajme, milí národovci, verte nám, snem taký a v takejto dobe nemôže sa stať vrahom národností.

Na základe výšuvedených zásad nemôže byť dobre mienenou túžbou našou, aby sme my Slováci alebo Rusíni uhorskí nové vykrajovanie stolíc požadovali; my jedine to môžeme a sme povinní žiadať, čo *národniu bytnosť našu ubezpečí*, nie ale to, čo by nás ešte aj výhľadov podobného snaženia zbaviť mohlo.

My, Slováci v Uhorsku, máme s Maďarmi tú istú historickú minulosť, my sme od tisíc rokov členovia tej istej rodiny a obyvatelia jednej otčiny, teda i snahy stejné mať musíme: blaho spoločnej vlasti našej a lásku braterskú.

Brat môže práva svoje a uznanie bytnosti svojej od brata požadovať bez toho, žeby nepriateľsky alebo s potváraním vystúpiť musel. Kde dúvery niet, ztade svornosť a láska braterská vyvandrovala.

Buďme, rodáci drahí, svorní a laskaví jeden proti druhému. Svorný a laskavý bratov život sa i pánu Bohu ľúbi, takých bratov i Boh napomáha, nesvorných a zloprajných osudom hrúznej roztržitosti a biedy; národy otroctvom tresce. Požehnanie božie len v príbytkoch pokoja prebýva.

„Pravdu si povedzme a priatelia budzme." Tak je milí krajania, povedzme pravdu našim tisícročným bratom Maďarom, ale jich predpojato neurážajme, bez príčiny na zloprajnosť jejich nenarážajme, bo vtedy priatelia byť nemôžme. Všetko, čo robíme a hovoríme, vždy s úprimnosťou a láskou robme, bo kdo bez príčiny k nepriateľstvu a rozkolníctvu pôsobí, ten ani seba ani druhých úprimne nemiluje.

Však i sám časoduch doby našej svornosť a lásku štepí do sŕdc národov, aby sa tak týmto blahodatným prírody darom obapolne podporovali a proti násilným všestranného absolutizmu návalom bránili. A teraz, keď i neprehľadateľným morom rozlúčené národy jednociteľnosťou ducha jedon k druhému sa približujú, či by sme sa my po tisícročnom priateľskom a blaho najvyššieho stupňa práve teraz nám sľubujúcom zväzku, teraz znepriateliť a rozlúčiť mali!? Nie, od toho nás Bože zachráň!

Otázka tak našej, ako aj druhých nemaďarských národností v Uhorsku teda jedine dúverou a úprimnosti črtou a laskavým jedon k druhému sa blížením môže a dá sa rozlúštiť, oproti ale nedúverou tátože otázka by sa nevyhnutne tak zauzlila, žeby násilné mečom rozseknutie nasledovať muselo.

Týmto úprimnosti citom hnutí, slušné a všemožnej prepiatosti zbavené žiadosti Slovákov uhorských nasledujúcimi punkty vysloviť veríme, a síce:

1. Na základe rovnoprávnosti žiadame zákonité uznanie slovenského národa v Uhorsku vúbec, zvlášte ale žiadame,

a) aby tak politické a sudcovské, jako aj cirkevné predstavenstvá v stoliciach čírosloveńských v úradnom svojom pôsobení reč ľudu, to jest výlučne slovenskú potrebovali,

b) aby sa v zhromaždeniach stolíc čírosloveńských rečou ľudu rozhodovalo, rokovalo a zápisnica (protokol) viedla,

c) aby sa v tých gymnáziách, ktoré sa v stoliciach čírosloveńských vynalezujú, jazyk slovenský akožto výlučne vyučovací uviedol, pritom ale aby gramatika reči maďarskej všade a bez výnimky obligátnym vyučovania predmetom bola (rozumie sa v reči slovenskej),

d) aby sa na peštianskej univerzite riadna a verejná, pritom ale len pre Slovákov obligátna katedra *nauky a literatúry slovenskej vystavila,*

e) aby v zhromaždeniach stolíc miešanej národnosti reč poradová jako aj zápisnica, i slovenská i maďarská bola, a listy úradné obcam venované, jazyku obce patričnej zodpovedali,

f) aby v gymnáziách stolíc miešaných jedna časť predmetov slováctvu dotýčenej stolice primeraná, v reči slovenskej sa prednášala,

g) aby sa v *Trenčíne* alebo v *Banskej Bystrici* na útraty štátu čili krajiny *slovenské učiteľstvo vzdelávajúci ústav* (praeparandia) založil a všemi potrebnosťami zaopatril.

2. Z ohľadu našich vlastných záujmov žiadame, aby rečou diplomatickou v krajine uhorskej bola reč *maďarská*, to jest:

a) aby porady snemu krajinského výlučne maďarské boli,

b) aby *úrady* tak slovenských, ako aj inojazyčných stolíc s telesom snemu krajinského, s kráľom a s úsrednou krajiny vládou (buďto námestníctvo alebo ministerium) jako aj so súsredným krajiny súdom (Tabuľa kráľovská a septemvirálna) vždycky maďarsky pojednávali, pritom ale žiadame,

c) aby stranivá prosby súkromných (teda krom *úradu* v svojich vlastných záležitosťach ustávajúcich) jednotlivcov, Slováci pri každom z týchto (v predošlom punkte 2 b, uvedených) súsredných úradov slušne zastúpení boli.

3. Žiadame v láske braterskej, aby sa tieto naše slušné a spravedlivé žiadosti zvláštnym zákonom zabezpečili a všetke v platnosti budúce knihy zákonov i v slovenskom hodnovernom, čili úradnom výtisku, a síce súčasne s maďarskými uverejnili.

4. Žiadame celistvosť, čili integritu pozemia drahej našej vlasti uhorskej, lebo z hlbiny srdca nášho sme presvedčení, že blahobyt a rozkvet všetkých tuná žijúcich kmenov jedine len celistvosť táto je povolaná ubezpečiť, bez nej i národnosť i slobodu stratíme. Jednu majúc spoločnú matku, vlasť uhorskú, slušno je, aby sme spoločné práva naše spojenými silami hájili, aby sme sťa deti jednej matky v láske a svornosti žili a zájmy jeden druhého svedomite i šetrili. Tak a jedine len tak budeme milí pred bohom a pred svetom. Boj nám takýmto spôsobom neutrhne otcovskú lásku svoju a národy príklad si budú brať z nás a podivovať sa nad vznešenosťou dobreprajného ducha nášho.

Toto sú dľa našej nepredpojatej mienky tie punkty, ktorých zákonité uskutečnenie od tisícročích bratov našich Maďarov slušne a svedomite požadovať môžeme. V týchto my uhliedame spoločnú našu s Maďarmi spásu a neprevrateľnú budúcnosť spoločného blaha nášho. Toto sú tie podľa prehltnutím hroziacej priepasti stojace operadlá, ktoré nás od zahynutia zachráňa, ktoré nám nešťastnému reči aneb národností zápasu, treniciam a nesvornosti synov otčiny spoločnej zazvoniť dopomôžu.

79

Úvaha Št. M. Daxnera „Ešte o rovnoprávnosti národnej".

Uverejnili PbV, roč. I, č. 17. Budín 14. marca 1861. Pozri aj Priateľ ľudu, roč. I, č. 14.

Št. M. Daxner sa polemicky vyrovnáva s hlavnými tézami návrhu M. Mácsaya, redaktora Priateľa ľudu o riešení národnostnej, resp. slovenskej otázky. Vyslovuje mienku, že odrodilí zemania sa vrátia do lona slovenského národa, že vyhraničenie slovenského územia upevní jednotu Uhorska, že bez uskutočnenia národnostnej rovnoprávnosti Uhorsko nemá stálej pevnosti a budúcnosti.

Obidva politické časopisy, naše „Pešťbudínske Vedomosti" a „Priateľ ľudu" priniesli nám nárady svoje o spôsobe, ktorým národnie práva naše na základe rovnoprávnosti národnej vo vlasti našej pozitívnym zákonom zabezpečené byť majú.

Nemáme v úmyslu návrhy tieto jednu s druhou porovnávať, každý, kto si 6. číslo „P. B. Vedomostí"[1] a 10. číslo „Priateľa ľudu"[2] prečítať nesťažuje, môže si ich porovnať sám.

Ani nemienime žiadosti naše na novo formulovať, za to majúc, že národovci naši právo slobodnej k cieľom vlasteneckým smerujúcej asociácie budú vedieť upotrebiť k tomu, aby sa z ohľadu formulovania otáznych punktov uzrozumeli a výsledok uzrozumenia toho „otvorene" pred obličajom drahej matky, spoločnej to vlasti našej uhorskej, vyslovili.

Jadro veci ale, tak ako sa ono v cítených potrebách samo od seba vyvinulo, odhaliť a pred nami samými, ba i pred celým svetom odúvodniť za prospešné a tým potrebnejšie držíme, že obidva politické časopisy naše odúvodnenie punktov svojich dosiaľ ešte nám nepodali, úprimne žiadajúc vel. redakcie časopisov našich o to, aby úvahám týmto skrovného miesta dopriať ráčili, dopriať ráčili i v tom páde, jestliby snáď z vlasteneckého citu a čistého presvedčenia nie jednoho, ale mnohých národovcov slovenských pochádzajúce úvahy tieto s ich vlastnými v niektorom ohľade sa nezrovnávali.

„Priateľ ľudu" v 1. punkte svojom hovorí: „žiadame na základe rovnoprávnosti národnej uznanie národa nášho slovenského vo vlasti našej."

Z ohľadu punktu tohoto podávame „Priateľovi" nášmu braterskú pravicu a nádejeme sa, že keď v hlavnej zásade môžeme byť zjednotení, vtedy potreby skutočného života a pravidlá vlastnej dúslednosti pred očima majúc, i z ohľadu ostatných punktov uzrozumieť sa môžeme. Uznanie naše jako národa na základe rovnoprávnosti národnej, čiže, jako sme to na Slovensku zvykli hovoriť: *uznanie osobnosti našej národnej*, je prvým a hlavným punktom žiadostí našich, z ktorého ďalšie žiadosti naše, jako z hlavnej príčiny ďalšie následky, prirodzeným a nutným spôsobom sa odvodzujú; jestliže teda zo zákonitej sústavy práv našich národných uhelný kameň vynechať nechceme, vtedy punkt tento mlčaním pominúť nesmieme.

Pravda, že nemalý počet národovcov slovenských posmešným okom díva sa na sadu[3] túto, hovoriac „či ozaj jestotu našu národniu od uznania snemu krajinského odvislou urobiť chceme? — či nie my, najstarší dedičovia vlasti našej? — či nie sme my tí, ktorých otcovia už pred 1000 rokami dlhotrvanlivý a krutý boj bojovali na zemi tejto za národniu samostatnosť svoju oproti absolutistickým snahám cisárstva západného?[4] či dosavádna svetohistorická úloha vlasti tejto nebola už pred príchodom Maďarov v nás, ako v národe osobitnom zastúpená? No, a keď sme už vtedy boli národom, a nikdy sme ním neprestali byť, načo nám je žiadať, aby priemenlivý zákon ľudský, výslovne uznával to, čo vyšším a večným zákonom božím aj bez toho jestvuje a jestvovať nikdy neprestane."

Na vytýkanie toto len toľko musíme prihorlivým našim národovcom odpovedať, že je to nie chyba, keď zákon pozitívny osvojuje si to, čo v zákone večnom obsažené je, ale naopak chyba je to, keď zákon pozitívny stanovy svoje zo zákona večného, pri-

---

[1] Pozri článok J. Franciscího *Severoslovania v Uhrách*. Pozri dok. č. 75.

[2] Pozri dok. č. 78.

[3] Veta.

[4] Myslí sa na obnovenú ríšu rímsku v 9. stor., s ktorou potom zápasili vládcovia ríše Veľkomoravskej.

rodzeného neberie, ba snáď zákonu tomu protiví sa. — Tak sa to stalo i u nás, a to práve v ohľade národnom; múdrosť sv. Štefana, zakladateľa kráľovstva uhorského, nepanovala vždy v zákonodarstve našom, ale najmä v posledných dobách ústavného života nášho ustúpila hrubému egoizmu národniemu, ktorý záujmy a osobnosť jednoho národa na to miesto vysadzoval, na ktorom jedine spoločné záujmy všetkých vo vlasti našej žijúcich národov stále a trvanlive udržať sa môžu; egoizmus tento prehrešil sa v zákonoch ním prinesených proti právu večnému, božskému, v nás tak dobre, jako v ktoromkoľvek druhom národe žijúcemu.

Svätý Štefan na prirodzenom, prozreteľnosťou božou danom základe, t. j. *na rovnoprávnosti národov založil jednotu a celosť vlasti tejto,* on so zákonom tým súhlasne v testamente svojom poručil nástupcom svojím, aby reč, zvyky a mravy národov v krajine bydliacich šetrili. Čože ale urobili pozdejšie zákonodarstvá naše? Oni zabudli na poručenstvo sv. Štefana a počali rúcať základy, na ktorých 800 rokov prežívšia celosť a jednota vlasti našej spočívala. Snemy, počnúc od r. 1790 až po rok 1848, menovite ale zákony 1791 art. 16, 1792-7, 1805-4, 1836-6, 1844-2, 1848-3 a 16 lit. e vo vlasti našej jedine národ maďarský za národ uznávajú, jedine o reči maďarskej ako národnej a vlasteneckej hovoria, jedine o zveľadenie národnosti maďarskej zakladaním na obecné útrovy ústavov národno-vzdelávateľných (divadlá, akadémie) a uvádzaním reči maďarskej do škôl, do cirkve a všetkých odvetví života občianskeho sa starajú, o nás ale ani len zmienky nerobia, jakoby nás vo vlasti našej ani nebolo.

A čože máme povedať o časoch terajších, skvejúcich sa sľubmi krásnymi; vskutku ale veľmi chudo vyzerajúcimi? Dosť nech bude len toľko poznamenať, že nás Maďari sami *vo vlasti našej v dome našom cudzími a národnosť našu cudzou (idegen nemzetiség)*[5] *nazývajú.*

Spytujme sa teda horlivých národovcov našich, či by toto všetko bolo možným, keby národnia osobnosť naša v zákone uznaná a rovnoprávnosť národnosti našej zákonom pozitívnym zabezpečená bola? Tak myslíme, že nie!

Potrebné je tedy uznanie osobnosti našej národnej v zákone pozitívnom zjavne a nie len mlčanlive predpokladať.

Ďalej. Výslovné uznanie toto potrebné je ešte i z inšieho ohľadu, vo vlasti tej, ktorá má byť harmonickým celkom národov v nej žijúcich

„Národ z národa svojho povstáva,"
„Večné rodí sa z večnosti;"

hovorí hlbokomyselný spevec náš,[6] čoho prozaický zmyseľ je len ten, že jakokoľvek v telesnom človekovi pomaly vyrastá človek duchovný, povedomý svojej hodnosti ľudskej a práv svojich človečenských, skrátka, povedomie osobnosti svojej majúci, tak podobne i v národe materiálnom pomaly vyvinuje sa národ duchovný, povedomie osobnosti svojej národnej a práv svojich človečenských sebou nesúci.

Akokoľvek pri jednotlivom človekovi uznanie osobných práv jeho je prvou výminkou slobody a rovnoprávnosti národnej, ba práve táto posledná nezmyslom bola by tam, kde osôb národných, na ktoré by sa ona vzťahovala, niet, alebo kde osoby tie zákonitého uznania nemajú.

---

[5] Cudzia národnosť.

[6] Andrej Sládkovič.

Centralizácia minulých 11 rokov neuznávala osobnosti národnie a preto miesto sľúbenej rovnoprávnosti dala národom rovné bezprávie.

My neveríme, žeby mužovia tí, ktorých občania vlasti tejto jako zákonodarcov na snem krajinský poslali, znovuzrodenie centralizácie tej, trebárs v podobe ústavnej docieliť chceli a preto ešte raz v dôvere vlasteneckej opakujeme, že uznanie osobnosti národnej je úholný kameň stavby ústavnej, ktorá jedine na prirodzenom, prozreteľnosťou božou danom základe pevne a trvácne k prospechu a sláve vlasti celej vybudovaná byť môže.

Že ale všetko, čo v svete materiálnom jestvuje, len v čase a priestore jestvovať môže, preto:

Neomylne potrebné je uznať osobnosť národa slovenského v *priestore tom, ktorý on skutočne zaujíma;* neomylne potrebné je vyhraničenie národa slovenského na základe národopisnej čiary ako jednoho dištriktu horno-uhorského.

Vyhraničenie toto neodolateľným robí dúslednosť rozumnej politiky a sama podstata rovnoprávnosti národnej, lebo národ daktorý nejestvuje len vo vidine, ale i v skutočnom svete. Nie je teda dosť uznať osobnosť jeho v holej všeobecnosti, ale potreba je každý národ uznať tak, ako je vskutku, v priestore tom, ktorý on skutočne zaujíma a ktorý mu prozreteľnosť božská vyznačila. Ba do protimluvy a nedúslednosti upadol by ten, ktorý by osobnosť jednoho národa uznal síce, ale medze tie, v ktorých osobnosť táto obsažená je a v ktorých ona skutočnou stáva, neuznal by.

Keď cez toľké stoletia v ústavnom Uhorsku rozdrobené dištrikty Kumánov a Jazygov, mestá Hajdúcke, 16 miest spišských, všetky slobodné kráľovské mestá navzdor ťažkosťam polohopisným, ako vyhraničené a osobitnou municipálnou správou nadané telá bez najmenšej nesnádze pre vlasť a jej jednotu jestvovať mohli, nevidíme príčiny, prečoby jeden súvislý celok tvoriaci národ slovenský vyhraničený byť nemohol, lebo vyhraničenie toto tak velevážný smer, ako je uskutočnenie rovnoprávnosti národnej neomylne predpokladá a výhody z jednoty reči pochádzujúce jak pri správe municipálnej političnej, tak i pri záležitostiach súdnoprávnych silne odporúčajú.

Čiastky stolíc: Prešporskej, Nitranskej, Tekovskej, Hontianskej, Novohradskej, Gemerskej, Torňanskej, Abaujvárskej a Zemplínskej národopisnou čiarou utvorené, môžu sa bez významných ťažkostí alebo jako nové župy usporiadať, alebo — kde to nemožno — susedným župám privteliť.

Pri príležitosti tejto musíme sa rázne ohradiť proti tej zo stránky bratov Maďarov nám všeobecne robenej námitke; „že i v najčistejších stoliciach slovenských, ako v hornej Nitre, Trenčíne, Turci, Orave, Liptove, Zvolene a Šariši, značný počet Maďarov, zväčša stavu zemianskeho prináležajúcich sa nachodí, takže u nás národnosť maďarská a slovenská jedna na druhú navrstvené sú, z ktorej príčiny vyhraničenie národnosti slovenskej v skutočnosti nemožným sa stáva."

Áno, pravda je, že u nás mnoho národu a ľudu svojmu zproneverilých synov sa nachádza, títo ale nie sú Maďari, lež sú *odrodilci naši!*

I národ maďarský pred vystúpením veľkého Széchenyiho[7] dosť počitoval synov takých, ktorí sa čokoľvek inšie, len nie za Maďarov sa vydávali. Ale všemohúci duch času priviedol jich k poznaniu samých seba, a teraz už len kde tu jeden exemplár z ľudí týchto sa poneviera. I my veríme, že ten istý zákon boží *prebudí odrodilstvo naše k poznaniu bludu svojho a privedie ho naspäť do lona národa toho, z ktorého pošlo.*

Jakokoľvek z jednej strany nemôžeme predpokladať o hrdinskom národe maďar-

[7] T. j. pred rokom 1825 na bratislavskom sneme.

skom, žeby z *národnej zrady našej sám seba obohacovať*, žeby s *hanbou našou národnou sám seba ozdobovať chcel*, tak podobne z druhej strany o *vlastenectve zákonodarstva nášho nemôžeme veriť to, žeby v nadrečenom odrodilstve našom prekážku uskutočnenia rovnoprávnosti národnej vynachádzať mienilo.*

II.

Ohradiť ďalej musíme sa i proti námitke tej: „že vyhraničenie naše proti historickým právam a zákonom pozitívnym zabezpečenej celosti Uhorska namerené je."

Povedali sme už hore vyššie, a teraz nanovo opakujeme, že sv. Štefan v testamente svojom k synovi Emerichovi hovorí „regnum unius linguae imbecille fragile est.[8] Už on zanecháva mu radu tú, aby šetril zvyky a mravy rozličných vo vlasti žijúcich živlov národných „quis autem graecos latinis, aut latinos graecis regeret moribus."[9] — Už pod ním na základe rovnoprávnosti rozličných živlov národných založená bola celosť a jednota vlasti tejto. Že ale živly tieto pod úbehom 800 rokov vyrástli v národy, povedomie osobnosti svojej, práv svojich človečenských majúce, že následkom toho celistvosť a jednota vlasti našej len v uznaní osobností týchto, t. j. v skutočnej rovnoprávnosti národnej ďalšie základy svoje hľadať musí; to nie je ani vina, ani zásluha naša, ale je to výsledok neomylný pokroku toho, ktorý zo zákona božieho púvod svoj berúc, na ceste svojej hrádzou zákonmi ľudskými kladenou ani zastaviť, ani naspäť odraziť sa nedá.

A pokrok tento neuznať znamenalo by: neuznávať riadenie božie, v živote jednotlivých národov tak, ako vo vývine jednotlivých štátov zjavne sa označujúce.

Len nedávno videli sme v dejinách italských, že zákon pozitívny a práva historické nemohli odolať udalosťam zo zákona a práva vyššieho púvod svoj berúcim.[10] Príklad severnej Ameriky učí nás, že hriech mravný do ústavy štátnej zavinutý skôr-pozdejšie na ústave samej sa pomstí a že kliešťami púhej zákonitosti nedá sa utvoriť a udržať celok so zákonmi prírodnými a duchovnými nesúhlasný.[11]

My vlasť našu od podobného hriechu zachránenú mať chceme vtedy, keď na základoch svätým Štefanom daných ďalej stavať a jednotu vlasti našej v podobe duchom času a potrebami života naznačenej, utvorenú mať žiadame. Nám nie je dosť, aby len v artikuloch zákonných stálo „sit regnum liberum et relate ad totam legalem regiminis formam — independens — propriem habens consistentiam constitutionem — proinde propriis legibus regendum et gubernandum" (1790—91),[12] ale chceme, aby neodvislosť a jednota táto sama v sebe spočívala na základe mravnom, prirodzenom, v pokroku času zo samého života vyrastlom.

A mravná povaha jednoty tejto záleží v opravdivej, nie zdanlive, ale skutočne vyhraničením osôb národných prevedenej rovnoprávnosti národnej, lebo len takýmto spôsobom môže vlasť naša najsvätejšie záujmy národov tu žijúcich v sebe sústrediť, len takýmto spôsobom môže jim dať to, čo mimo nej inde nenajdú, len takýmto

[8] Krajinu jednej reči a mravov ťažko ovládať.

[9] Zásada uplatňovaná v zákonoch Štefana I.

[10] Má na mysli zjednotenie Talianska roku 1861.

[11] Vojna Severu proti Juhu, ktorá mala ohroziť jednotu USA v rokoch 1861—1865.

[12] Je slobodné, pokiaľ ide o zákonný spôsob celej jej vlády (rozumejúc do toho všetky vládne inštancie) nezávislé, t. j. nie podriadené žiadnej inej krajine alebo časti krajiny, ale nachádzajúcej sa v moci vlastnej štátobytnosti a ústavy.

spôsobom stane sa ona jich jednako milovanou matkou, ktorá práve preto, že žiadnemu z rovnorodých svojich synov prednosť pred druhým nedáva, bude sa môcť v čas nebezpečenstva na všetkých jednakú podporu, jednakú obeť požadovať.

My, ktorí v spoločnej minulosti našej s Maďarmi a druhými národami vlasti tejto prsť boží na spoločnú budúcnosť ukazujúci vidíme, ktorí cítime a povedomí sme si toho, že polohopisná povaha nami obývaného horno-Uhorska, že každodennie striedavé materiálne i duchovné záujmy, ba i pokrevnosť so susedmi našimi v jeden tuhý zväzok nás pojujú, my nemôžeme byť protivníci celosti a jednoty vlasti našej. Nech tedy nikto nedúverným a podozrivým okom vyhraničenie naše neprevádza, ale nech každý vidí v ňom to, čo my sami vidíme, t. j. neomylnú výminku rovnoprávnosti národnej, ktorá zas je uholným kameňom jednoty vlasti našej!

Či preto, že vlasť naša dosiaľ na 4 dištrikty a 48 stolíc bola podelená, napadlo dakomu na myseľ o jednote a celosti vlasti našej pochybovať? — No! a čo že my chceme viac? Ani znak. My len to žiadame, aby pri vyhraničení dištriktov a stolíc nie hranice mŕtve, vo výhodách topografických žiadneho základu nemajúce, ale radšej hranice živé, rozdielom rečovým a národným a tak samou prírodou a riadením božím vyznačené, za základ organizácie krajinskej prijaté boli.

Jestliže by ale pri tom všetkom predca pocajedni národnie vyhraničenie naše jako snahy celosti a jednote vlasti našej nebezpečné upodozrievať chceli, tých v posvätnom mene vlasti našej vyzývame, nech aspoň o rovnoprávnosti národnej slova neprehovoria, lebo nič nemôže byť v následkoch svojich škodlivejšieho ako pred verejnou mienkou Európy *márne sľuby dávať a dané neplniť!*

Keď za časov náboženských bojov vo vlasti našej slobodu náboženskú so závierkou „absque tamen praejudicio Religionis Romano Catholicae“[13] udeľovali, vtedy aspoň každý rozumel, že sloboda je tá straka na kole, a znal, čo si má od nej sľubovať; keby nám dakto teraz rovnoprávnosť národniu absque tamen praejudicio tak rečenej zákonitosti ab anno 1848 ponúkal, i vtedy by sme vedeli bez komentára, čo máme o dare tom veriť; ale keď sa nám rovnoprávnosť národnia nakoľko ona celosť a jednotu vlasti neruší, sľubuje a predca osobnosť naša národnia v priestore tom, ktorý ona skutočne zaujíma v medzách tých, v ktorých ona stelesnená je, uznať sa nechce, vtedy neznáme, čo si máme o rovnoprávnosti tej myslieť a mimovoľne prichodí nám na pamäť pripodobnenie s onou zmenkou, ktorú dlžník s perom do vody namočeným podpísal a čiernou posýpkou posypal, takže sa na prvý pohľad podpis dobrým byť videl, len po istom čase, keď veriteľ zmenku tú pred právom zapravotiť chcel, frčka na papier presvedčila ho, že tam podpisu niet!

Alebo teda *vyhraničenú osobnosť národniu,* alebo *nehovorme o rovnoprávnosti národnej!*

Jestliže, jako sa pevne nádejeme, vyhraničenie národnosti našej i skutkom prevedené bude, vtedy mierou rovnosti ľahko sa dajú v živote praktičnom rozmerať práva národnie, pre ktoré ináče, t. j. bez vyhraničenia národnieho, spomenutá miera upotrebiť sa nedá: vtedy i medze tie, ktoré sa medzi rečou diplomatickou a druhými rečami vlasteneckými a národnými tiahnu, ľahko sa dajú určiť a zachovať.

Z ohľadu miery, pre rozmeranie práv národných, platí všeobecne ten princíp: „ako jednomu, tak i druhému.“ Podľa toho tedy vo vyhraničenom dištrikte slovenskom jedine reč slovenská môže byť žľabom, tok života verejného, občianskeho, cirkevného a školského v sebe obsahujúcim; ona, jako obraz, ktorým národ sám seba v ríši du-

[13] Predsa bez predsudku rímsko-katolíckeho náboženstva.

chovnej spredmetňuje, ona, jako jediný prostriedok, jediné dvíhadlo vzdelanosti národnej, nesmie byť v medzách národa svojho, v dome svojom, na užší okres, na úlohu služky obmedzená, ale musí byť práve tak uprávnená, jako život národa samého, v medzách svojich uprávnený je.

„Hoj len tá reč je milá, čo učila matka" spieva neskazený ľud náš, a my to dobre cítime, že život náš nám nie je milší, nie drahocennejší, jako reč naša. Kto reč našu vytíska, potlačuje, nenávidí, ten vytíska, potlačuje, nenávidí nás samých; jej krivda je krivda naša, jej právo právo naše, jej česť chvála naša, jej rozšírenosť sila naša, jej podstata, to my sme sami!

Čo sa dotýče medze tej, ktorá sa medzi rečou diplomatickou a ostatnými rečmi národností nemaďarských, teda i rečou našou slovenskou vo vlasti našej tiahne, v ohľade tomto musíme najskôr rozlúštiť otázku tú, čo je vlastne reč *diplomatická?*

Náhľadom naším je ona *medzi národami rozličných jazykov „prostriedok spoločného uzrozumenia sa!"*

V definícii tejto jej medze samé od seba sa označujú, menovite označuje sa to, že ona tam, kde nie je vlastnou rečou národa, nesmie si osobovať právo reči národnej, že nesmie ani na piaď zaujať pre seba z poľa toho, ktoré druhej reči národnej patrí, že jej medze a práva počínajú sa tam, kde *výlučné* meze a práva reči národnej prestávajú, tedy, aby sme poťažne na nás Slovákov hovorili, jej medze počínajú sa za hranicami dištriktu nášho slovenského, v dopisoch so stolicami neslovenskými a neslovanskými, vo vnútornom uriadení a vzájomnom úradnom obchode najvyšších správnych a súdnych vrchností krajinských, ktorých úkol na celú krajinu sa vzťahuje (rozumejúc sem záležitosti stránok, které vždy v patričnej reči národnej odbavované byť majú), konečne na spoločnom sneme krajinskom.

Ostatne cieľ reči diplomatickej, t. j. spoločné uzrozumenie sa, neprináša sebou prepiatosť tú, aby na príklad pri najvyšších vrchnostiach a v poradách snemovných v druhých rečiach vlastenských hovoriť zakázané bolo, ale prináša sebou len to, aby rečník v nediplomatickej reči náhľady svoje prednášajúci, a preto nerozumený, o pretlmočenie náhľadov svojich do reči diplomatickej postaral sa.

My Slováci, ktorým na svornosti národov uhorských ďaleko viac ako na vlastnej márnej pýche záleží, hotoví sme na slušné medze obmedzenú diplomatičnosť reči maďarskej vo vlasti našej uznať, nie ale preto, jako by sme snáď skrze to naduprávnenosť národnosti a reči maďarskej nad národnosťou a rečou našou uznávali, nie, tak hlboko sme nepadli, ani jako národ padnúť tak hlboko nemôžeme; príčiny toho sú celkom inšie, ktoré teraz len preto nepodávame, lebo by sme sa skrze to od vlastného cieľa nášho vzdialili.

Teraz ako záverku na dosavádne úvahy naše len toľko chceme ešte povedať, že bez uznania osobnosti našej národnej a bez vyhraničenia osobnosti tej, pre nás vo vlasti našej rovnoprávnosti národnej niet. Toto je alfa a omega žiadostí našich. — Ďalej vyslovujeme silné presvedčenie naše, že *bez opravdu prevedenej rovnoprávnosti národnej vlasť naša, táto historická púda konfederácií národných, stáleho základu, celosti a jednoty svojej nemá!*

Rovnoprávnosť národnia v uznaní a vyhraničení osôb národných záležajúca, je cena celosti a jednoty vlasti tejto, z ceny tej nič odjednať a oddišputovať sa nedá, jako sa nedalo odjednať z ceny nekdajších kníh sybilinských![14]

[14] Boli to predpovedné knihy v starom Ríme.

Kto tedy zavrhuje rovnoprávnosť v našom zmysle rozumenú, ten zavrhuje budúcu jednotu a celosť vlasti tejto a môže z neho i vo vyšnurovanom dolmáni a ostržkách byť znamenitý bachista, meno vlastenca ale nech si neosobuje!

80

Volebný program dr. Andreja Radlinského, ktorý kandidoval vo volebnom okrese Bobrovskom do uhorského snemu roku 1861.

Uverejnili PbV, roč. I, č. 19. Budín 21. mája 1861.

Volebný program A. Radlinského obsahuje okrem všeobecných politických požiadaviek (bratské spolunažívanie uhorských národov, platnosť zákonov z roku 1848, nové stredné školy) osobitné požiadavky oravského ľudu, najmä rázu sociálneho (daňové, výstavba fabrík, regulovanie riek, výsady pre plátenníctvo a i.).

I. Všeobecné potreby a žiadosti, ktoré na diete zastupovať chcem, sú:

1. aby v krajine Uhorskej, jako ona bola od sv. Štefana založená, všetké národy sebe braterskú ruku podali, sa medzi sebou pomerili, seba vospolok milovali, jednomyseľne na rozkvete krajiny pracovali a neodopreli svoju lásku a priazeň i tým, ktorí sú za hranicami. Aby sa ale toto docielilo potrebné je;

2. aby sa všetké tie slobody v konštitúcii roku 1848 vydané alebo sľubované, ktoré sú i našemu slovenskému národu prospešné, sväte zachovali; tie ale zákony, ktoré sú proti našej národnosti a proti autonomii stolíc, nasledovne proti slobode, aby boli ostrej revízii (prehliadke) podrobené a ďa potrieb časových premenené, aby rovnoprávnosť náboženská a národnia bola zákonom pojistená tak, žeby cirkev katolická, jako protestanská, pri úplnej slobode a autonomii, svoje fundácie, a tamtá aj fond náboženstva (fundus Religionis) sama, bez cudzého vplyvu opatrovala, a žeby sa slovenčina na slovenských stranách vo všetkých vyšších a nižších školách a pri stoličných a výborových zhromaždeniach a pri súdoch užívala; pritom, poneváč hornie kraje Uhorska, jako stolica Oravská, Liptovská a Turčianska nemajú žiadneho gymnázia, aby sa pre tieto znovuotvorilo gymnasium ružomberské a založili reálky a hospodárska škola v Orave pre vzdelanie rolníkov a remeselníkov.

II. Zvláštne potreby a žiadosti, týkajúce sa Oravy, chcem tiež horlive zastávať. — A síce:

1. poneváč tejto najmizernejšej, ľudom preplnenej stolici, kde sa málo čo rodí, kde povodne rieky Oravy i tú trochu úrodnejšej zeme odnášajú, kde sa skoro každých päť rokov hladomor opakuje, veľmi ťažko prichodi

a) za zvýšenú cenu soľ kupovať,

b) daň a kolok platiť,

c) monopol tabaku, ktorého rozvážaním obce Oravy mnoho predtým získali,

d) taxy odmrtné platiť,

e) každoročne regrútov dávať, a že toto s mnohými kelčíkami[1] životnú silu ľudu podrýva:

[1] Výdavky, podľa maďarského költség.

preto chcem všemožne na tom pracovať, aby sa cestou diety[2] Orave potrebné v predu-vedených punktoch poľahčenia dostali, menovite:

a) aby sa jej navrátilo staré privilégium zníženej ceny soli;

b) aby sa gruntovno-daňový kľúč znížil;

c) aby sa, keď sa inde milióny na regulovanie riek vynakladajú, opravovali brehy Oravy;

d) aby sa povystavovali fabriky atď.

e) aby prestali odmrtné taxy a prisluhovanie spravedlnosti lacnejším bolo;

f) aby sa pláteníctvu, ktoréžto je hlavná haluz kupectva v Orave, z jehož kvetúceho stavu za predošlých časov Orava veliký peňažitý prospech mávala, zvláštne privilégia k jeho oživeniu udelili;

g) aby sa každoročná regrutácia na predošlý spôsob premeniła;

h) aby sa chudobný stav kňazov a učiteľov Oravy do slušnej povahy vzal, a plat jich časovým potrebám primerane povýšil; čoho príklad už i stolice dali ohľadom na svojich úradníkov.

81

Článok Jána Franciscího „Slováci ešte raz pozor!"

Uverejnili PbV, roč. I, č. 20. Budín 24. mája 1861.

J. Francisci upozorňuje na možnosť, že slovenské požiadavky, o ktorých má rozhodnúť národné zhromaždenie zvolané do Martina, nebudú prijaté uhorským snemom, a preto bude treba uvažovať o inom spôsobe ich uplatnenia, a to prostredníctvom kráľa, ako to urobili aj Srbi, aby tieto včlenil do svojich propozícií, ktoré predloží snemu na prerokovanie.

Podľa nášho náhľadu sú dve stanoviská možné, a síce alebo maďarské, alebo slovenské.

Z maďarského stanoviska národovci slovenskí na národnom zhromaždení slovenskom pre národ slovenský len to a toľko môžu a majú žiadať, čo a koľko Maďari nateraz moc a vládu v krajine výlučne v rukách majúci bez toho, že by túto výlučnú moc a vládu z ruky vypustili, alebo umenšili, Slovákom dať hotoví sú. A tu výsledok petície je síce istý, ale rovnoprávnosť, po ktorej túžime, bude tak ďaleko od nás, jako dosiaľ.

Zo slovenského stanoviska ale národovci slovenskí pre národ slovenský môžu a majú žiadať to a toľko, čo a koľko, bez toho žeby sa spoločná mať, vlasť naša uhorská, oslabila a čo pre život národa trojmilionového je dôstojné a potrebné.

Čo na žiadosti zo stanoviska tohoto formulované povedia, a čo o nich uzavrú tí, na ktorých bude záležať, to bude od nich záviseť, a je jich vec, ale Slováci aspoň svetu ukážu, že precítli k životu národniemu; že rozumejú, čo je život národný, že poznajú a rozvážiť si vedia, čo je životu národniemu potrebné, a že za vedomie a presvedčenie svoje pred svetom otvorene vysloviť, a za svoj život sa zasadiť neboja; Slováci dokážu,

[2] Snemu.

že sú hodní súcitu a podpory všetkých s nimi zarovno túžacich po národnej rovnoprávnosti nemaďarských národov uhorských, a nenemeckých národov rakúskych; a dokážu Europe, že v Uhrách krem Maďarov, ktorí Uhorsko jako Maďarsko svetu predstavujú, a krem Horvatov, Srbov a Rumunov, ktorí sa o práva svoje národnie už dúrazne zasadili, a ktorých už ani doma, ani v cudzine neignorujú, ešte i 3 miliony Slovákov jesto, ktorí tiež žiť chcú, a života, nasledovne i podpory v snahách za národniu svoju slobodu a rovnoprávnosť hodní sú. —

Nuž a jestli zhromaždenie národnie s božou pomocou uzavre, čo uzavrieť bude chcieť, čo sa s tým má urobiť? Podľa nášho zdania má shromaždenia národnie

b) žiadosti národa slovenského určite formulované nie len podľa uzavretia Sv. Martina snemu krajinskému, lež za príkladom Srbov i Jeho Jasnosti kráľovi predložiť s prosbou, aby jich do svojich najvyšších kráľovských predloh najmilostivejšie prijať ráčil. —

Lež počujeme z mnohých strán, a v novinách takmer deň po dni čítame, že snem náš krajinský nateraz sotva bude môcť svoju úlohu dokončiť, a účinkovanie svoje už z akejkoľvek príčiny bude musieť pretrhnúť. My nechceme byť pesimistovia; ale na možnú, a práve preto možnú, že často spomínanú prípadnosť mysleť a sa pripraviť predca musíme. —

Ba jestli návrh adresy p. Deákov,[1] ktorý, poneváč je minimum a maximum spolu, t. j. poneváč to, čo nášmu snemu krajinskému v podstate na srdci leží, tak vyslovil, že od toho ani najmiernejší menej, ani najprehnanejší viacej formulovať nemôžu, jestli, hovoríme, tento návrh dobre uvážime, vidíme, že i v tom páde, jestliby sa od horespomenutej pre nás veľmi smutnej a bolestnej prípadnosti vskutku obávať treba nebolo, vyplnenie žiadostí našich národných našou ústavnou cestou zákonodárnou len sám milý p. Boh zná, kedy sa očakávať môže, a ešte k tomu od tak mnohých a ozaj považenia hodných výminiek závisí.

A prizerania sa na to, jako druhí s nami rovnakí slobodu požívajú, kdežto nás len z času na čas s dobrou nádejou odkazujú, tuším už i našej do porekadla prešlej trpelivosti tak dosť bolo, že bez obvinenia z netrpelivosti zhromaždenie naše národnie po

c) rozmýšľať a uzavreť má, čo *by sa v tej prípadnosti, jestliby náš snem krajinský z jakejkoľvek príčiny žiadosti nášho národa vyplniť nemohol, urobiť malo.*

My sme úplne s tým uzrozumení, že v našom ústavnom štáte zákony meniť a tvoriť len dva k tomu zákonne povolané faktory, t. j. zákonný snem krajinský a Jeho Jasnosť zákonný kráľ, môže. Ale známe, že v tých prípadnostiach, kde zákonitý stav tieto spomenuté dva faktory tak skoro, ako to potreba požaduje z akejkoľvek príčiny premeniť nemôžu, že sa tam panovníkom *nariadeniami provizórnymi* žiaduce premeny ustanovujú, s *ponechaním konečného rozriešenia otázky zákonodárstvu samému.*

To ináč ani byť nemôže, lebo by sa jináče formalite zákonnej život, pre ktorý je zákon určený, obetovať musel.

Tak sa to i nedávno stalo následkom nárady pod predsedníctvom Jeho Exel. p. krajinského sudca držanej súdobnej porady,[2] ktorej podajedné nárady o otázkach a po-

---

[1] Uhorský snem mal rozhodovať o dvoch odpovediach na kráľovu trónnu reč. Jednu vypracovala tzv. Deákova strana vo forme adresy a druhú vo forme rezolúcie zasa strana, na čele ktorej bol gróf Ladislav Teleki a po jeho tragickej smrti Koloman Tisza. Obe odpovede sa v podstate veľmi neodlišovali od seba, len ich tón bol odlišný.

[2] Narážka na jednu z mnohých porád, ktoré sa v tom čase konali u Juraja Majlátha, najvyššieho sudcu Uhorska.

meroch, na ktoré v zákoníku našom uhorskom, alebo žiadnych zákonov nebolo, alebo len také zákony boli, ktoré pri terajšom vývinu života občianskeho už naskrze obstať a upotrebiť sa nemohli.

Potreba požadovala a ospravedlnila tieto provizórne nariadzenia dotedy, kým by sa o poťažných otázkach konečne a kompetentne skrze snem krajinský rozhodlo.

No a jestli súkromnoprávne záujmy jednotlivých občanov práve spomenuté provizória požadovali a ospravedlnili, tým viac to požaduje a ospravedlniť musí položenie nás Slovákov, ktorých život národný terajší náš stav zákonitý zrovna ubíja, ktorým teda, a síce jako národu a nie jako jednotlivcom zrovna o život ide, a to v dobe, v ktorej sa všetko života silno domáha, v dobe, v ktorej hodiny roky iných časov odváža.

A preto sme tej mienky, žeby zhromaždenie naše národnie vo Sv. Martine uzavrelo, Jeho Jasnosť kráľa najponíženejšie poprosiť, aby na tú prípadnosť, jestliby sa žiadosti národa slovenského našou ústavnou cestou zákonodarnou z akejkoľvek príčiny vyplniť a vyrídiť nemohli, týmže žiadosťam skrze provizorium dotedy trvajúcu platnosť čím skorej narídiť ráčil, kým by sa o nich touže cestou zákonnom rozhodlo. —

82

Článok Jána Palárika „Čo máme teraz robiť?“

Uverejnil Priateľ ľudu, roč. I, č. 13. Pešť 23. mája 1861.

J. Palárik navrhuje formulovanie národných požiadaviek, ako aj niektoré ďalšie opatrenia (vymenovanie národného vyslanstva a prípravy k založeniu Matice slovenskej). Reaguje na prejav Františka Deáka v súvislosti s podaním návrhu adresy uhorského snemu 13. mája 1861, v ktorej pripomenul, že uhorský snem nebude ignorovať požiadavky národností, ak ich predložia.

Po omrzlých a dlhotrvajúcich verifikáciach, po žialnych pohrebných slávnostiach a smútkoch[1] snem krajinský konečne započal svoju osudnú činnosť. Deň 13. mája 1861 večne pamätným zostane v letopisoch ústavnej krajiny našej; toho dňa totižto držal František Deák v dolnej snemovni svoju výtečnú reč, v ktorej svoj návrh adresy (prípisu) na Jeho Veličenstvo Františka Jozefa predniesol a nevývratne odúvodnil. On tak dúrazne, vyčerpane a logične a predca opatrne, loyálne a mierne formuluje ponosy, právne nároky, žiadosti a potreby spoločnej našej vlasti uhorskej, že sa to lepšie temer ani myslieť nedá. Každá jeho sada je živá pravda, každé slovo sťaby zo srdca miliónov ľudu uhorského vyňaté, každý dúvod uzdravujúci balvan na krvácajúce rany vlasti. *Ústavná samostatnosť* (autonómia) *a zákonitá neodvislosť krajiny uhorskej,*

[1] Palárik tu myslí na verifikáciu zvolených členov uhorského snemu, ako aj na pohreb Ladislava Telekiho, ktorý sa začiatkom mája zastrelil, nájduc východisko touto obeťou zo situácie, do ktorej sa dostal, keď nemohol dodržať sľub daný Fr. Jozefovi po návrate z emigrácie, že sa totiž nezúčastní aktívnej protihabsburský orientovanej politiky maďarských vládnúcich tried.

pragmatickou sankciou,[2] *touto základnou zmluvou medzi národom a kráľom pojistená a toľkými zákonmi, kráľovskými korunovacími diplomami a prísahami potvrdená, je základňou nášho ústavného života a národnieho jestvovania, ktorú teda žiadnym iným ohľadom a zájmom v obeť priniesť nemôžeme.* Toto je prvé, čo Deák obšírne a dúkladne odúvodňuje, zavierajúc tento hlavný oddiel svojho návrhu s dúrazným *„non possumus"*[3], t. j. „my Uhria teda nemôžeme brať podielu ani v ríšskej rade, ani v jakomkoľvek ríšskom zastúpení ľudu". Druhé, čo žiada a odúvodňuje, je *celistvosť a nerozdielnosť koruny uhorskej, menovite doplnenie snemu krajinského.*[4] Ale neidem tuná celý obsah reči sledovať, úfajúc, že slávna redakcia Priateľa ľudu aspoň stručný výťah tej adresy v slovenskom preklade svojmu obecenstvu zdelí, tým viac, že, ako pevne verím, návrh ten v celom svojom obsahu snáď s nepatrnými premenami od celého snemu krajinského prijatý bude. Teraz sa obmedzujem jedine ten pasus navrženej adresy zdeliť, ktorý zvlášte nás Slovákov, o našu národnosť úzkostne starostlivých, veľkou radosťou a novou dúverou k zákonodarnému snemu naplňuje. Pasus tento je nasledujúci: *Smutné udalosti minulých liet zapríčinili medzi náma (Maďarmi) a našimi nemaďarskými spoluobčanmi nebezpečné nedorozumenia. Títo naši spoluobčani v záujmoch svojej národnosti, Chorvatsko ale v záujmoch svojho štátno-právneho postavenia, predložia nám svoje žiadosti, ktoré my* (snem) *ignorovať nesmieme, ani ignorovať nechceme. My sme odhodlaní nič neprenechať, aby sme tieto nedorozumenia odstránili a všetko učiniť, čo bez rozkúskovania krajiny a bez žertvovania našej samostatnosti učiniť sa dá, aby sme len všetkých* občanov, ktorejkoľvek národnosti by oni prináležali v jejich zájmoch a citoch amalgamizovať mohli. My sme preniknutí práním, tie osnovy našich zákonov, ktoré by týmto snaženiam na závade oproti stáli, primerane našim spoločným zájmom a zo stanoviska slušnosti *vychádzajúc, modifikovať (premeniť) a aby sme to učiniť mohli, je čím skoršie doplnenie snemu nevyhnutne potrebné."* — Úmyselne uvádzam tento pasus narádzanej adresy, aby slovenský národ videl, jako je terajší snem v poťahu k nemaďarským národnosťam a nasledovne i k nám Slovákom oduševnený, čo teda od neho aj my Slováci pre našu národnosť očakávať a čo robiť máme? Odpovedám po prvé, že všetko dobré očakávať môžme, *jestli len teraz náš čas múdro použiť nepremeškáme.* V tej adrese bude totiž stáť nadrečené osvedčenie snemu krajinského: „naši spoluobčania (inojazyční) v zájmoch svojej národnosti predložia nám svoje žiadosti, ktoré my (snem) ignorovať nesmieme ani nechceme." Tu nám zákonodarný snem ide sťaby v ústrety, poukazujúc, čo teraz robiť máme: totiž, že *máme v záujmoch našej národnosti žiadosti naše snemu predložiť.* Predložiť ich však nemôžeme, jestli ich sami verejne a písebne nevyslovíme, t. j. *neformulujeme.* Takéto žiadosti národa slovenského už síce nektorí jednotlivci formulovali, medzi nimi i pan Michal Mácsay v „Priateľovi ľudu".[5] Nie síce jakobych tie a podobné formulovania za chybné a nedostatočné držal, ale každý mi prisvedčí, že žiaden nesplnomocnený jednotlivec nemôže sebe právo osobovať národ slovenský predstavovať a v jeho mene dačo uzavreť. Ale ani p. Michal Mácsay, ani iní jednotlivcovia, ktorí už žiadosti národa

[2] Pragmatickou sankciou z roku 1723 boli upravené štátoprávne pomery medzi Habsburgovcami a Uhorskom.

[3] Nemôžeme.

[4] Ide o Sedmohradsko, ktoré po svojom štátoprávnom zlúčení s Uhorskom roku 1848 bolo po potlačení maďarskej buržoáznej revolúcie opäť obnovené ako osobitné, vlastným snemom reprezentované územie Uhorska.

[5] Porov. číslo 10 tohto časopisu a dok. č. 78.

svojho v časopisoch formulovať za dobré uznali, takový úmysel nemali; oni len chceli národ slovenský na svoje národnie potreby a zájmy upozorniť a dobroprajnú náradu mu učiniť. Inšie teda teraz nezbýva, ako aby sa teraz *sám národ* vyslovil, zdaliž tú náradu prijíma, t. j. *aby on sám teraz svoje žiadosti v záujmoch národnosti svojej formuloval, alebo v časopisoch formulované za svoje uznal, a čím skorej snemu krajinskému vo forme petície predložil.* K tomuto jedine dve cesty vidím. *Prvá cesta obecných podpisov,* t. j. aby jednotlivci, obce a mestá slovenské takovú petíciu podpísali a svojmu zástupcovi na sneme krajinskom k predloženiu zaslali; *druhá cesta obecných uzavrení na národných schôdzkach* (meetingoch), ktorých vydržiavaniu v medzách zákonnosti a loyálnosti, myslím, žiadne prekážky viac v ceste nestoja. Už ktorúkoľvek cestu národ nastúpi, ale nech s vecou neodkladá, aby na ľade nezostal. Už sa dosť o žiadostiach národa slovenského písalo a rozumievalo, teraz robiť treba. Srbi, Rumuni, ba i sami Židia už držali svoje zhromaždenia a formulovali svoje žiadosti, prečo by sme aj my Slováci to isté učiniť nemohli, keď nám už sám krajinský snem v ústrety ide? On chce vedieť naše žiadosti v záujmoch národnosti našej, a chce vedieť naše žiadosti v zájmoch národnosti našej, a chce im vyhovieť. Vyslovme teda našu neobmedzenú dúveru k nemu a predložme naše žiadosti v záujmoch národnosti našej! Preukážme krajine, že my Slováci nič nespravedlivého nežiadame, nič nežiadame, čo by buďto celistvosti a samostatnosti krajiny uhorskej na újmu bolo, buďto spoločnej ústave našej uhorskej, za ktorú žiť i mrieť chceme, nebezpečenstvom hrozilo. Jestliby azda národ za potrebné uznal k obecnej porade na daktorom mieste sa zhromaždiť, teda dľa mojej mienky výlučný cieľ takovej národnej schôdzky by mal byť: *formulovanie žiadostí našich v záujmoch národnosti našej a vymenovanie vyslanstva, ktoré by ich krajinskému snemu v Pešti predložilo.* Mohol by sa na takej národnej schôdzke aj *národný výbor vymenovať,* ktorého úloha by bola, *predbežné prípravy a kroky k založeniu národnieho ústavu literárneho „Matice slovenskej" urobiť.* Všetko ostatnie, čo do politiky sahá, jako sú ku pr. otázky strany pomerov Uhorska k Chorvátsku alebo k Rakúsku, strany obeslania ríšskej rady a žiadania zvláštneho územia slovenského atď., *do oboru narádzanej schôdzky národnej patriť nemôže.* K tomu cieľu je najvyššie zákonodarné telo, snem krajinský, na ktorom i my našich zástupcov máme,[6] a ktorý jedine má právo, o veciach celej krajiny sa týkajúcich uzavierať.

83

List Júliusa Plošica Gustávovi Kazimierovi Zechenterovi.

List je v archíve Matice slovenskej, č. 993-IV-H 8. Je datovaný v Selciach 3. mája 1861. Vynechávame úvodný odstavec.

Pred konaním slovenského národného zhromaždenia roku 1861 nebol to iba časopisecký ruch na Slovensku, ktorý odrážal úsilia slovenského národného hnutia po uplatnení jeho rôznych konkrétnych predstáv a požiadaviek, ale aj vo vzájomnom styku, najmä listovnom sa prerokúvali formy a obsah pripravova-

[6] Myslí sa tu najmä na L. Mácsaya, brata vydavateľa Priateľa ľudu.

ného vystúpenia predstaviteľov národného hnutia. Boli to najmä príslušníci drobnej inteligencie na strednom Slovensku, ktorí sa usilovali zabezpečiť úspech politického vystúpenia podľa vzoru iných nemaďarských národností v Uhorsku. List seleckého farára Plošica breznianskemu lekárovi G. K. Zechenterovi svedčí o tom, že obnovený ruch v slovenskom národnom živote začiatkom mája 1861 bol už veľmi intenzívny a na prahu dôležitých rozhodnutí.

Drahý Gustíku!

Bol som v Turci a tam sme sa radili o petícii, ktorú by Slováci zadať mali snemu peštianskemu. Daxner bol ta zaslal vypracované a odôvodnené žiadosti Slovákov, je to skorej memorandum než petícia.[1] V Martine spolu zídení rokovali sme o tom a následok má byť tento:

1. Daxnerov spis, nakoľko mal v sebe výrazy, ktoré by jak vôbec maďarský národ, tak zvlášte maďarónov boli mohli uraziť, sme zmenili a tak štilizovali, že je síce dosť rázny, ale neurážlivý. Tento sa teraz má precizovať.

2. Uzavreli sme mestečko Mošovce požiadať, aby si ono osvojilo petíciu tú a qua corporacia,[2] aby ono vyzvalo Slovensko, by sa toto na petíciu podpísalo a určilo čas a miesto, kde by sme sa zísť mohli, zdalo sa nám najpohodlnejším byť, aby sa schôdzka taká povolala do Turčianskych Teplíc.[3]

3. Jestli by sa Mošovce na to vziať nechceli, či by sa Brezno[4] na čelo postaviť nechcelo, aby hnutie toto z neho vyšlo, aby ono petíciu privlastnilo a potrebné kroky porobilo, impulz dalo?

4. Jestli by žiadna pravomocnosť do toho zahrýznuť nechcela, aby sa verejne cestou žurnalistiky schôdzka národná vyhlásila a z toho len patričnému slúžnemu, v jehožto okresu by sa schôdzka mala držať, oznámilo, že sa tam, v tom dni zídeme, schôdzka by petíciu podpísala a jednotlivci o to sa postarali, aby obce tiež podpisy svoje zaslali.

5. Schôdzka by vymenovala deputáciu, ktorá by petíciu do Pešti zaniesla a snemu predložila.

Prosím tedy o veci Vašu mienku čím skorej mi zdeľte, volačo musíme urobiť, teraz je čas na to. — Azda by mohli zvolenskí Slováci vo Zvolenskej stolici, napr. v Brezne, Turčania v Turci, Liptáci v Liptove atď. zísť sa a petíciu podpísať. Alebo čo by ste za prospešnejšie držali?

Ja myslím, že pár tisíc ľudí na tú petíciu len podpísalo v Zvolenskej stolici. Čas je tu, robiť voľačo len musíme. Mne by sa to verejné vyzvanie za najlepšie zdalo, aspoň by sme zvedeli, čo by na to povedal svet.

---

[1] Ide tu pravdepodobne už o náčrt budúceho martinského Memoranda, ktorý vypracoval po vydaní *Hlasu zo Slovenska* Št. M. Daxner a ktorý koloval medzi významnými predstaviteľmi slovenského národného hnutia.

[2] Totiž ako korporácie a nie ako jednotlivci. Malo sa postupovať podobne ako roku 1839—1840.

[3] Toto kúpeľné mesto bolo pre usporiadanie väčšieho zhromaždenia najvhodnejšie.

[4] Uvažovalo sa o Mošovciach ako o dejisku národného zhromaždenia iste so zreteľom na to, že boli významným mestečkom v Turci, rodiskom Jána Kollára. No do úvahy prišlo aj Brezno, kde bolo v tom čase dôležité stredisko národného hnutia, kde žilo viacero národných pracovníkov, schopných organizovať väčšie podujatia.

V petícii žiadame: uznanie nás ako národ. Uznanie nás v tom priestore, ktorý skutočne zaujímame. V tomto priestoru úradnia reč aby bola slovenská. Aby sme mali školy a ústavy naše vlastné atď.

J. Plosic de eadem et Šalkova, kde kone kaich majú.

84

Ziadosti obcí Tisovca (A), Martina Čulena a Františka Mráza (B), Brezovej (C), Babinej (D) a Tomáša Krasťanského, mlynára v Ivánke pri Nitre (E) martinskému národnému zhromaždeniu.

Uverejnené v publikácii Slovenské národné zhromaždenie roku 1861 v Turčianskom Sv. Martine. Martin 1941, str. 243—245, 256—257 a 247—248. Žiadosti Tisovca a Brezovej uverejňujeme bez úvodných častí.

Martinskému národnému zhromaždeniu krátko pred jeho konaním zasielali jednotlivci i obce svoje pripomienky a žiadosti, aby sa pri formulovaní pripravovaného Memoranda bral na nich ohľad. Niektoré obce sa uznášali o týchto požiadavkách zborove a vysielali s nimi na martinské národné zhromaždenie aj svojich zástupcov. Spomedzi všetkých príhlasov najpozoruhodnejší je T. Krasťanského, ktorý okrem školských bied upozorňuje i na hospodárske vykorisťovanie ľudu a navrhuje, ako mu zabrániť.

A.

Povedomie naše hovorí nám, že my Slováci tak dobre osobitným národom sme, ako Maďari alebo ktorýkoľvek národ druhý vlasti tejto, z čoho — jestliže rovnoprávnosť národná a sloboda občianska nemá byť chimériou — prirodzeným spôsobom nasleduje to, že ako národ menej práva mať nemôžeme, leč má ktorýkoľvek národ druhý vlasti našej.

Že ale z ohľadu národnosti nebolo tak, svedčí nám minulosť, že neuznanie národnosti bola proti našim národným a občianskym právam namierená krivda, ktorú sme my hlboko a bolestne cítili, hlboko a bolestne cítime i teraz.

Z ohľadu odstránenia krivdy tejto teda žiadame:

1. Aby osobnosť národa slovenského a vlastenskosť reči našej slovenskej zákonom pozitívnym uznaná a uznaním tým — oproti bezprávnym útokom nepriateľov svornosti národov — zabezpečená bola, a tak

nech budú zákonné artikuly, ako sú 1791:16, 1805:4, 1836:3, 1840:6, 1844:2, 1848:5, § 3. a 16, ktorými reč a národnosť maďarská výlučne za vlastenskú a panujúcu sa vyhlasuje, z ohľadu nás Slovákov zákonom vyzdvihnuté.

2. Aby tam, kde Slováci nepretrhnuto a v jednom kompaktnom celku bývajú, ale pre teraz stávajúce ohraničenie stolíc jejich úlomky i s inými národnosťami v jednu a túže stolicu spojené sú, hranice stolíc podľa národnostnej čiary sa vnove porobili, do ohľadu a za základ berúc pritom národnosť nie pojedinych jednotlivcov, ale masy

obyvateľov v patričných obciach, — a tak úlomky slovenskej národnosti z miešaných stolíc alebo susedným slovenským stoliciam prirazili, alebo, kde sú slovenské obce s druhými národnosťami tak premiešané, že väčší celok kompaktný netvoria, alebo len pojedinė osihotené stoja, aby tieto obce na podobu ochozí s okresom účinkovania, týmto politickým pochopom zodpovedajúcim, sa v jeden politicko-národný celok spojili. Ostatným obciam ale, ktoré by sa v ochodze utvoriť nemohli, nech náleží v celom obvode vlasti našej následkom samosprávy občianskej právo to: v obvode občianskeho života svojho reč svoju vlastnú užívať a národnosť svoju slobodne pestovať a vzdelávať. Právo toto obciam takým nech výslovne zákonom bude zabezpečené. Vedľa takto zriadených stolíc a ochodzí prirodzeným spôsobom nasleduje:

a) Žeby v obvode tomto rečou úradnou, a síce vo všetkých odvetviach verejného života, teda v poradách stoličných, mestských a občianskych akéhokoľvek druhu a mena, tak i pri cirkevných vyšších i nižších vrchnostiach — výlučne len slovenská bola, a úrady až do najvyššieho v stolici nech len obyvateľmi týchto stolíc dosadzované budú.

b) Aby v zhromaždeniach stolíc miešanej národnosti, v tých t. j., ktoré sú nie čistoslovenské, ale kde sa len ochodze slovenské nalezajú, i maďarská bola, a listy úradné, obciam venované, jazyku obce patričnej zodpovedali.

3. *a)* Aby sa v školách, ktoré sa v stoliciach čistoslovenských nachádzajú, či v nižších, či vo vyšších, ba i najvyšších, jazyk slovenský za náukozdelný uviedol, pritom ale, aby gramatika reči maďarskej všade a bez výmienky obligátnym predmetom bola, s výkladom slovenským.

b) Aby v nižších a vyšších učilištiach takých, ktoré na rozhranie národopisnej čiary padnú a ktoré slovenská mládež navštevuje, medzi ktoré zvlášte rožňavské, r. sobotské a sarvašské gymnázium patrí, jedna čiastka predmetov v reči slovenskej sa prednášala.

c) Aby sa na univerzite peštianskej riadna a verejná katedra reči a literatúry slovenskej založila.

d) Aby cieľom vzdelávania svojej reči a literatúry učené spoločnosti založiť a k tomu cieľu príspevky na poli svojej národnosti slobodne zbierať mohli. Taktiež jestli by akýkoľvek ústav, ktorý len výlučne záujmy dajednej inej národnosti za cieľ má, od štátu pomoc mal dostávať, žiadame, aby i naše podobné ústavy, kadenáhle existovať začnú, v tom istom pomere od štátu podporované boli.

Jestliže pri takomto zabezpečení reči našej v obvode vyznačenom, pri najvyšších a spoločných krajinských dikasteriách,[1] v dopisoch so stolicami neslovenskými, v obchode[2] medzi snemom a trónom, ba i v poradách snemových, bez všetkého národného predpráva jedine ako prostriedok spoločného uzrozumenia reč maďarská podržaná bude, proti tomu nič nemáme, jedine to žiadajúc, aby z ohľadu porád snemových zjavne vyslovené bolo, že pri diplomatickosti reči maďarskej ostatné vlastenské reči z porád snemových nevytvárajú sa.

V Tisovci dňa 31. mája 1861.

J. Basilides, mešťanosta, Georg Daxner, úd výboru mesta, Samuel Medzibrodský, výborník, Jozef Hudec, Ján Kozlar, senátor, Adalbert Wenich, notár mesta.

---

[1] Vysoké úrady.

[2] Rozumej v styku.

B.

I. Aby národ slovenský vo svojich hraniciach slobodný a od žiadneho druhého národa neodvislý uznaný bol; a preto

II. aby národnosť jeho či v cirkvi, či v akýchkoľvek zhromaždeniach a politických súdoch, či v školách tých istých práv požívala, ktoré národnosť maďarská požíva: teda

III. aby sa slovo božie v cirkvách slovenských slovensky, v miešaných patričnými rečami ohlasovalo, aby sa i z ohľadu tohoto, ako sa to na veľa miestach stáva, národnosti násilie nerobilo.

IV. Mala-li by prestať v úradoch biskupských a farských latinčina čo reč úradná, pri vedení matrikúl a výťahov jejich, nech sa namiesto tejto u nás všade reč slovenská čo najprirodzenejšia pre nás zavedie.

V. Národ slovenský činí jeden úplný, žiadnymi druhými národmi nepomiešaný celok, preto nič neni na prekážku, áno, čím viac k dobru vlasti slúžiť bude, keď sa mu zvláštny politický okres vykáže, k čomu zapotreby nové hranice stolíc ustanoviť, aby národnosti v miešaných stoliciach jedna druhej na ujmu neboli.

VI. Osamotnelé slovenské osady nech požívajú práva zastúpenia svojho v slovenskom okrese.

VII. Reč úradná v okrese tomto bezvýmienečne nech je slovenská; a preto

VIII. vyššia vrchnosť okresu tohoto ako s obcami, tak i so stolicami, v ňom sa nachádzajúcimi, výlučne slovensky dopisovať a rokovať má.

IX. V zhromaždeniach ako obecných, tak i stoličných, nech sa jedine a výlučne slovenská reč ako v rokovaní, tak aj v zápisniciach a dopisovaní so všetkými municipálnymi vrchnosťami užíva.

X. Aby ako okres slovenský, tak i stolice, mestá a dediny i pri najvyššej krajinskej vláde — vlastne pri ministerstve — národnosť svoju a práva jej zabezpečené mali, žiadať sa musí, aby sa pri ministerstve vnútorných záležitostí a verejného vyučovania pre slovenský okres zvláštny odbor zriadil.

XI. Ponevráč najväčšia podpora, áno, život národnosti je škola, preto školy naše musia byť úplne národné, a síce takzvané elementárne a hlavné (dedinské a mestské), bezvýnimočne slovenské, tak, aby sa v nich žiadnej druhej reči neužívalo; v stredných ale, t. j. gymnáziách, vyučovanie nech je vôbec slovenské, nech sa však pritom reč maďarská čo povinný predmet prednáša.

XII. Nech sa založí jedna slovenská akadémia, a dokiaľ by sa táto nezmenila v univerzitu, nech sa na peštianskej univerzite pre hlavné predmety slovenskí docenti ustanovia.

XIII. Všetky verejné národné ústavy nech požívajú toho istého vydržovania krajinského, ako maďarské, pripočítajúc sem i národnú zriadiť sa majúci Maticu atď.

XIV. Aby zo strany vrchnosti zakladanie akýchkoľvek národných, či hospodárskych, či vedeckých a vzdelávacích spolkov nielen neprekazované, ale i podporované bolo.

XV. Aby pri krajinskej farbe červeno-bielo-zelenej i našej slovenskej užívať slobodné bolo.

Naša súkromná žiadosť na slávne zhromaždenie je tá, aby sa vyhotovená reprezentácia pred korunovaním kráľa jedine krajinskému snemu, po korunovaní ale i tomuto, by ju do propozícií kráľovských vzal, predložila.

Toto sú návrhy, ktoré vlastnoručným podpisom čo svoje potvrdzujeme a slávnemu zhromaždeniu pri vyhotovení v zmysle tomto žiadosti Slovákov úplnú moc a právo dávame mená naše čo zástupcov slovenských záležitostí do radu podpísaných vniesť.

V Szatmáre dňa 31. mája 1861.

Martin Čulen,[3] gymnaziálny direktor, František Mráz,[4] gymnaziálny profesor.

C.

I. Žiadame, aby národ slovenský v Uhrách ako národ zákonitý uznaný bol. Obzvlášte ale žiadame:

1. Aby politické, sudcovské a cirkevné predstavenstvá v stoliciach čisto slovenských v úradnom svojom pôsobení výlučne reč slovenskú užívať museli.

2. Aby sa v zhromaždeniach, čili kongregáciach stolíc čisto slovenských výlučne slovensky rokovalo, rozhodovalo a zápisnica (protokol) viedla.

3. Aby v stoliciach miešanej národnosti politické, sudcovské a cirkevné vrchnosti vo svojom úradnom rídzení (pôsobení, pokračování) vždy v reči ľudu jednať a zápisnicu viesť povinné boli.

4. Aby v stoliciach miešanej národnosti reč poradová ako aj zápisnica (protokol), aj slovenská, aj maďarská bola, a dopisy úradné obciam a stránkam slovenským slovensky sa vydávali.

II. Aby sa na útraty krajinské potrebe zodpovedajúci počet škôl — bez ohľadu náboženstva — zriadil, kdežto reč vyučovacia výlučne slovenská bude. Rozumie sa samo sebou, že má byť aj fakulta teologická a právnická.

III. Aby sa na univerzite peštianskej riadna a verejná katedra reči a literatúry slovenskej — ako obligátny predmet — vystavila.

IV. Aby v gymnáziach stolíc miešaných jedna čiastka predmetov primerane v reči slovenskej sa prednášala.

V. Aby sa v príhodnom mieste dostatočný počet preparandií učiteľských so všetkými potrebami založil, a síce bez ohľadu náboženstva z fondu krajinského.

VI. Žiadame, aby sa XVI. zák. článok z roku 1848 duchu času primerane modifikoval,[5] ďalej aby Slováci ku všetkým krajinským vyšším vrchnostiam a trónu prosby a žiadosti vo svojej reči prednášať a aj rezolúciu v tej reči obsiahnuť mohli.

VII. Žiadame, aby tieto slušné a spravodlivé žiadosti krajinským zákonom sa ubezpečili, a napozatým všetky krajinsko-snemové zákony s maďarským aj v slovenskom hodnovernom úradnom vydaní uverejňovali.

VIII. Žiadame celistvosť (integritu) pozemia drahej našej vlasti uhorskej.

IX. Tieto žiadosti majú byť jedine zhromaždenému uhorskému krajinskému snemu predložené, a v tom páde, jestli by sa žiadosti tieto inde udať určilo, tak naši vyslanci:

---

[3] Vtedy bol riaditeľom gymnázia v Szatmári.

[4] Bol tamtiež gymnaziálnym profesorom a stal sa známym ako tvorca učebníc gramatiky, slovenskej a maďarskej, pre stredné školy.

[5] Ide o známy zákonný článok o dočasnom úradovaní stoličnej správy.

dvojejctihodný pán Tomáš Hroš,[6] ev. farár a p. Štefan Jurecký,[7] obchodník — proti tomu určeniu protest zadať naložené majú.

Stalo sa v Brezovej dňa 1. júna 1861.

D.

I. Aby Slováci v spoločnej vlasti uhorskej na základe rovnoprávnosti zákonne za národ samostatný uznaní boli.

II. Aby stolice uhorské, ktoré Slováci v kompaktnom celku obývajú, zreteľne v zákone pomenované boli.

III. Aby stolice zákonom za slovenské uznané národopisnou čiarou v jeden slovenský dištrikt shrnuté, v stoliciach miešaných Slovákmi obydlené územia v slovenské ochodze zlúčené boli; tým viac, ponevač to osobnosť národa nevyhnuteľne požaduje, celistvosť vlasti neruší, blaho Uhorska upevňuje, konštitúciu ospravedlňuje a na základoch Svätým Štefanom založených nepodvratne spočíva.

IV. Aby v slovenskom dištrikte, poťažne v obciach slovenských stolíc, miešaných stolíc reč slovenská bola diplomatickou, teda rečou úradnou vo všetkých odvetviach verejného života, tak administratívno-politicko-súdobného, ako aj cirkevno-školského, v ktorej sa porady stoličné, mestské, občianske, akéhokoľvek druhu a mena vedú, súdy vykonávajú, úrady administrujú, v školách nižších i vyšších, ba i v najvyšších sa vyučuje a náuky zdeľujú.

V. Aby úrady slovenského dištriktu, slovenských ochodzí a cirkevných okresov — od najmenšieho až do najvyššieho v stolici a ochodzi, v cirkvi a škole — len obyvateľmi svojimi dosadzované byť mohli.

VI. Aby v slovenskom dištrikte takzvané okresné a zmenkové súdy zriadené boli.

VII. Aby sa na akadémii peštianskej na útraty krajinské a budúcim školským rokom 1861/2 jedna slovenská juridická katedra založila.

VIII. Aby Slováci cieľom vzdelávania svojej reči a literatúry učené spoločnosti založiť, k tomu cieľu príspevky na poli svojej národnosti slobodne zbierať mohli; k podporovaniu ale ústavov národnosti inej zo štátnej kasy i jejich ústavy v tom istom pomere od štátu podporované boli.

IX. Aby Slováci v záujmoch nepolitických — lež čisto národných, cirkevno-administratívnych, ekonomických, vychovávania, škôl, literatúry a umenia — zhromaždenia národné pod menom „Sbor národný" ďľa potreby držať a držiavať, tam sa radiť a v poťahu na spomenuté predmety platné uzavretia donášať mohli.

X. Aby sa všetky urážlivé, priateľské poťahy slovenského národa k maďarskému, podrývajúce a pokoj týchto dvoch národov spoločnej vlasti v nebezpečenstvo uvádzajúce výrazy, ku ktorým patrí i výraz „tót", zákonom zo života vymazali a slovenský národ v zákonníku uhorskom rečou maďarskou „szláv nemzet" sa menoval.

---

[6] Známy štúrovec, sledujúci so živým záujmom národné hnutie Slovákov.

[7] Št. Jurecký bol bohatým garbiarom v Brezovej, ktorý sa činne zúčastnil slovenského národného hnutia.

XI. Všetko toto žiada slovenský národ na základe zákona z roku 1848, ktorý s úplným zrušením článku XVI. za jediný základ blaha vlasti spoločnej uhorskej považuje.

V Babinej dňa 2. júna 1861. V mene obce: Ďuro Ondruš, richtár, Štefan Dubovský, Ján Vician, Tomáš Fábry, prísažní, Ján Polka, Ján Bučko, Ján Čierny, prísažní, Ján Knežovics, učit. evanjelický, Pavol Blatnický, ev. farár.

E.[8]

Školy naše vždy a všade a každého predošlého zhromaždenia snemového len ako vedľajšie alebo práve naskrze aj nepotrebné záležitosti považované súc, nikdy ešte nemali šťastia do náležitej a slušnej povahy vzatými byť. Mienim tu predovšetkým národné školy, nie tak vyššie a vysoké, ako radšej obecné, dedinské a malomestské, triviálne školy; lebo tamtie vyššie a vysoké, ktoré zámožnejší obyvatelia pre svoje deti potrebujú a verejné žiadosti i sťažnosti svoje dosť početne o ne prejavujú, istotne radšej dôjdu usporady, kde takej im sa ešte nedostalo, než tamtie poslednejšie, opustené obecné triviálne školy, ačkoľvek nie-li viac, teda iste rovno tamtým dôležité a potrebné sú, predsa — požaluj sa Bohu — len nepatrnou výnimkou v najväčšom neporiadku zanedbané súc k nenahraditeľnej mravnej i hmotnej škode drahej našej vlasti a k nášmu posmechu a potupe u iných vzdelanejších národov nám Uhrom vôbec slúžia.

Zanedbanosť a akési nezmyselné zapovrhovanie národných obecných škôl je jedna z najhlavnejších závad a prekážok, zdarnému duchovnému i hmotnému vyvinutiu a blahobytu obecnému mohutne odporujúca. Má ona zkazonosný pôvod v tom, že vyššia vrstva obecenstva nášho o školy obecné jednak nedbá, jednak ale v zlom vedomí, „že ryby len v kalnej vode s prospechom loviť možno", proti potrebnému vzdelaniu pospolitého ľudu zlomyselne bojujúc, na tieto najpotrebnejšie ústavy — obecné školy — nielen žiadne obete prinášať nechce, ale aj to, čo niekedy slávnej pamäti predkovia naši zbudovali, neľudsky borí; tiež aj preto, lebo ona poklady svoje od boha dané — deti — už od vedľajších alebo súkromných, mnohdy ani neschopných učiteľov v dome svojom cvičiť(?), už ale do vyšších škôl k ďalšiemu vzdelaniu posielať vstave je. Než na tom nenie zcela dosť.

K všeobecnému šťastiu a blahobytu národa nášho a celej vlasti vôbec nevyhnutne je potrebné, aby aj nižšia vrstva ľudu pospolitého na základe kresťanskej náuky mravne občiansky vzdelaná bola, a chudobnejší, z rúk mozoľnej práce živoriaci ľudia, nie sú dostatoční svoje deti na vzdialených vyšších školách vychovávať a draho platiť za to, čoho by sa im ináč i doma v škole za ľavný peniaz v úplnej miere dostať mohlo.

Okrem Trenčianska, ktoré prostredkovaním dobrých vrchnostenských správ niekoľko peknych, ozdobných, krásnemu účelu svojmu zodpovedajúcich triviálnych škôl vystavilo, zriedkakde môže radosťou zaplesať srdce priateľa a milovníka osvety a vzdelanosti. Veľká väčšina budov školských nachádza sa ešte vo veľmi zlom, mnohé ovšem školy v nedôstojnom, až i potupnom stave.

Nech sa teda budovy dedinských a malomestských — kde sa to ešte nestalo — vcelku prepravia, dľa potreby aj odnova vybudujú, usporiadajú a vznešenému účelu svojmu náležite uspôsobia, aby sa mládež trápne neutískala, po zemi nepovaľovala a nešlepcovala. Pritom ale a predovšetkým ešte nevyhnutne potrebné je dedinské a ma-

[8] Vynechávame list T. Krasťanského martinskému richtárovi z 5. júna 1861.

lomestské učiteľstvá akožto najprospešnejšiu a — svedomite uznajme — najzaslúžilejšiu obecenstva časť z doterajších jeho srdce i ducha trápne zabíjajúcich starostí o biedne vyživenie časné — hneď naskutku zbaviť.

Je to veru na potupu správe a celej vlasti uhorskej, že obzvlášť obce kuriálske a takrečené komposesoráty, s malou výnimkou skoro všade svojim školským učiteľom jejich povinné platy — zaslúženú mzdu — najnesvedomitejšie vybavujú; nechávajú utrápených učiteľov za sebou chodiť, a čím je smutnejší, hladnejší učiteľ, tým viacej ešte nehodní žiadajú, aby sa nehodno pred nimi plazil, po mnohom márnom prosení nechávajú sa žalovať, tešia sa v hnusnej surovosti zo svojej úsilnej odpory, jestli ani predstavené úrady s nimi nič urobiť a ich k vybaveniu tejto povinnosti prinútiť nemôžu, a predsa ak čo ako z grácie dajú, dajú menej, zrno podlé, nečisté, skazené, mieru malú, alebo obyčajne pod všelijakými nespravodlivými a nedôstojnými výmluvami nedajú zhola nič.

Dokiaľ školy zvonku spustlým pazderniam, zvnútra tesným nedbalého hospodára ošarpaným ovčiarňam sa podobať, dokiaľ učitelia s toľkými hmotnými nedostatkami s každej strany obkľúčení psotáriť, plnú hlavu trápnych starostí nosiť a všelijakým iným spôsobom po výžive časnej sa obzerať prinútení budú, t. j. dokiaľ Uhri, takrečený zmaďarčený „értelmesség", tak málo o dedinské a malomestské školy dbať budú, dotiaľ vždy budú mať do nás spravodlivú zádrapku iné národy, a náš pospolitý ľud pri všetkých nádejných slobodách a voľnosti predsa len zanedbaný zostane a z duchovnej i telesnej poroby svojej skutočne povstať nikdy nebude vstave.

Nech sa teda úplne odstráni všetok citlivý nedostatok výživy učiteľovej, ktorý jednak je príčinou akejsi nezmyselnej nevšímavosti a nehodného zaslúženým učiteľstvom opovrhovania, jednak ale je aj obrovskou prekážkou a škodlivou závadou v náležitom vyplňovaní svätých povinností jeho.

Na aký najlepší a najspravodlivejší spôsob tieto tak dôležité veci mohli by sa do žiaduceho poriadku priviesť, o tom slávnej národnej porade moje dobré zdanie a návrhy čo najbližšie k posúdeniu a k ďalšiemu uskutočneniu uponížiť srdečne si prajem.

85

Prejavy Jána Nemessányiho (A), Ľudovíta Dohnányiho (B) a Jána Palárika (C) na martinskom slovenskom národnom zhromaždení v dňoch 6.—7. júna 1861.

Odtlačené v zborníku Slovenské národné zhromaždenie v Turčianskom Sv. Martine 1861, Martin 1941: prejav Jána Nemessányiho na str. 145—150 (okrem toho v PŠL, roč. III, č. 26 a 27 z 29. júna a 6. júla 1861), prejav Ľudovíta Dohnányiho na str. 154—159, prejav Jána Palárika na str. 165—167.

Na martinskom národnom zhromaždení ústredným bodom rokovacieho programu bol návrh Memoranda, vypracovaný Št. M. Daxnerom. Väčšina rečníkov sa vyslovila za ohraničenie slovenského územia, ktorého obyvatelia mali sa stať nositeľmi práv žiadaných v Memorande. Niektorí rečníci však z obavy, že predstavitelia maďarských vládnúcich tried odmietnu memorandum ako celok práve

pre požiadavku Slovenského okolia, navrhovali iné riešenie, napr. urobiť rozhodujúcou ustanovizňou pri realizovaní národných práv Slovákov jestvujúce stolice podľa ich národnostného charakteru. Najpodrobnejšie odôvodnil svoje odchýlne stanovisko na Memorandum Ján Nemessányi, ktorý uvádzal, že uhorský snem nepovolí vymedzenie dištriktu či okolia, lebo bude vidieť v tom nebezpečenstvo ohrozenia jednoty Uhorska. Jeho ďalšie dôvody boli tieto: obava, že Slováci si odcudzia svoju šľachtu, že sa slovenský národ rozdelí na dvoje, že sa odštiepia dolnozemskí Slováci od vlastného kmeňa, že Memorandum v pôvodnej osnove poskytne prostriedky nepriateľom Slovákov, ktorí by boli zavedení opäť do Viedne, a keby im táto dala aj samostatné postavenie, nie je isté, čo by urobili potom Maďari. Upozorňuje na perfídnosť viedenskej politiky podľa skúseností z roku 1849. — Návrh adresy vypracovaný Ľ. Dohnányim celkove súhlasil s Daxnerovým návrhom Memoranda, ale odmietal požiadavku územného vymedzenia slovenského územia a navrhoval národné a rečové práva uplatniť podľa jestvujúceho stoličného zriadenia, prípadne územnou úpravou stolíc podľa národnostných pomerov. — Palárik sa vyslovil proti požiadavke dištriktu a navrhoval žiadať len toľko, koľko možno vydobyť a dosiahnuť bez porušenia jednoty Uhorska.

A.

Divné city prechádzajú srdcom každého slovenského národovca v dobe tejto prepôrodu Slovenska, v dobe znovuzrodenia jeho. Nemožno na iné myslieť, nemožno sa iným oberať, jako so záležitosťami národnými, lebo sú ony k duši každého precítenca tak mocne priviazané, že vo dne dumá a v noci sníva o nich, nemajúc pre iné predmety ani zmyslov. A prečože je to tak? Preto, že jako pred tri sto rokami idea náboženstva priviedla do pohybu všetky vrstvy človečenstva,[1] práve tak dnes idea národnosti hýbe národami, tak jako mysľou, citom i vôľou jednotlivcov. Idea náboženská a boje za ňu urobila silný útok na absolutizm a despotizm a skoro mu pádom hrozila, idea národnosti tento útok obnoví a z boja víťazne vyjde, zlomiac panstvo neobmedzené, panstvo ľubovôle a tyranstva a podajúc zelený prútik pokojo-vlády do rúk národov, ktoré samostatne i neodvisle nad osudom svojim vládnuť, sami nad lôsom svojím rozhodovať, sami v radách zasedať budú, rozmýšľajúc i uzavierajúc v záležitostiach vlastných, čo by k jich oblaženiu a ošťastneniu slúžilo. Národy tieto zložia zvrchovanosť vlády svojej do rúk panovníka, ktorý tou mienkou nesený, že je on kvôli národom a nie tieto jemu kvôli, bude moc v jeho ruky zloženú užívať jedine k dobrému národov svojich, vôľa národov bude vôľou jeho, jich uspokojenosť bude pokojom jeho. V tomto stave sa polície odklúďa, žandarméria sa zbytočnou stane, státisíce bodákov nebudú potrebné, aby doma nad pokojom strážili, výdavky štátov sa umenšia, dobrobyt sa zvýši, vzájomnosť medzinárodnia sa zveľadí, dôvera sa zmôže, pokoj sa zabezpečí, lebo národy podľa chúťky ctibažných panovníkov nepotiahnu do boja proti národom, aby jich pokorili, aby jich utlačili. — Toto hľa sú výsledky národnej politiky, ktorá svetom hýbe, ktorá Itáliu už oslobodila, ktorá národy rakúske, Bachovou centralizá-

[1] Narážka na nemeckú reformáciu.

ciou na smrť ubité, k životu kriesila a ktoré národy sa teraz už ani do Šmerlingovej[2] konštitutionálnej centralizačnej košele prevliecť nedajú.

Šťastný panovník, ktorý si toto heslo uprimne za svoje volí, lebo vďačné národy sa s dôverou kolo neho zrhnú, šťastná tá vláda, ktorá ideu túto podporuje a ju za svoju uzná, lebo národy k jej službám postavia životy i majetky svoje, šťastný ten vojvodca, čo si národnosť na zástavy svoje napíše, lebo s malou hŕbkou chrabrých bojovníkov prevládze celé armády, nemajúce hesla, zaňž by sa oduševnili!

Nalíčac takto povrchne ťahy položenia všeobecné, obrátim zreteľ k situácii vlastnej.

Nás tiež svedla dovedna myšlienka národnosti, čo o našej súcnosti k životu a mysliac na to, sme tu, a to síce k tomu cielu tu, aby sme záležitosti národa nášho do bedlivých úvah vzali, nemôžem prejsť tadiaľto, abych cit hlbokej vďaky a vďačnej uznalosti nevyslovil sl. mestečku Sv. Martin a jeho ctihodnému mešťanstvu; sláva mu od nás, sláva mu od celého Slovenska! žehnať ho za to bude potomstvo naše, vďačne ho bude spomínať dejepis národa nášho. — Krok tento ukáže odporníkom našim, pochybujúcim o súcnosti k životu národa nášho, že v samom národe je život, je cit, je láska k reči i ľudu nášmu, krok tento bude, odpusť mi slávne zhromáždenie výraz tento, slúžiť na zahanbenie náčelníkom našim, že prinútili urobiť sami národ to, čo oni už dávno učiniť mali, krok tento bude slúžiť k oslave rodu nášho, svedčiac, že keď ho takmer všetko opustilo, on sa neopustil, ale z lona svojho vyviedol čin, jaký u iných národov len velikáši, len hlavy panovnícke uskutočnievajú. A preto všimnime krok tento, uhodnime čin tento, lebo „hlas ľudu je hlas boží."

Keď sme tedy tu, keď sme tu na hlas národa samého, osvedčme pred obličajom božím, pred obličajom zasedajúceho vlasteneckého snemu, pred obličajom Rakúska i Europy, čo my chceme i čo nechceme, aby tak každý, kdo na nás myseľ svoju obráti, poznal mienku a zmýšľanie naše.

Vyznajme si úprimne, nelíčene, trebárs nám to i trpko padne, že čo je i cieľ všetkých nás jeden: zabezpečiť totiž národnosť našu v jej Bohom i náturou prirečených právach — predca prostriedky dvojaké k dosaženiu tohoto cieľa upotrebiť strojíme a delíme sa na takých, ktorí vo vykázaní nám novej čiary hraničnej a v podporovaní nás z Viedne spasenie naše vidíme, a na takých, ktorí zo stanoviska vlastenecko-národoveckého vychádzajúc, úfame bez týchto formalít nároky naše uskutočniť. — Daj Bože! aby sme v tomto dôležitom zhromaždení i v rozdielnosti týchto prostriedkov zjednotiť mohli a ujednostajniť sa na punkte takom, ktorý by k uspokojeniu všeobecnému poslúžil, ktorý by nás všetkých k žiadúcemu cieľu šťastne a bez úrazu doviedol.

Kam ja patrím, uhádne vznešené zhromáždenie priam, jaknáhle začnem udávať, čo chcem a čo nechcem, a jaknáhle začnem moje negatívne i pozitívne požiadavky odôvodnovať:

1. Ja nechcem osobitnú čiaru hraničnú, nechcem krájanie stolíc, nechcem vykazovania práv pre nás nového teritória, nechcem dištrikt, nechcem osobitnú správu. Vyslovujúc toto odhodlane a dôrazne držím sa pritom opatrnosti, hovoriac podľa Písma sv. alebo podľa výrazu vo svete bežného: politiky. Už sám zákon prirodzený, ktorého hlavná sada je: udržať sa pri živote a ten život jako len možno zdokonáliť, — nám nakazuje, aby sme, keď niečo podujímame, vždy pomysleli, či to prevedieme a či jeho prevádzanie a prevedenie nebude viacej škodiť našej existencii, jako osožiť. — Pri predostrení si týchto otázok rečenej záležitosti, by nám odpoveď takto vypadla: Jestli budeme

[2] Ide o A. Schmerlinga (1805—1893), štátneho ministra rakúskej vlády, ktorý roku 1860 a na začiatku roku 1861 vypracoval návrhy na centralistické prebudovanie Rakúska.

žiadať nové ťahanie čiar hraničných v sústave stolíc posavadných, to, jako mi je to veľmi dobre vedomo, naskrze neobdržíme, na to snem krajinský pristať nemôže, ani nepristane, na čo tedy žiadať to, čo vydobudnúť v stave nie sme, a čo nám je k cieľu nášmu ani nie tak nevyhnutne potrebné, lebo sa tento cieľ i inou cestou dostihnúť dá, jako si to dokázať s privolením slávneho zhromaždenia dolu nižšie tú česť vezmem. Márna a neodplácajúca je to práca, žiadať čiary ťahať tam, kde jich sama príroda tak zretelne naznačila a kde sa v tomto veku národnosti samy od seba rozumejú bez toho, aby nám jich v škole na mape ukazovať museli. Každý tie hranice v mysli naznačené má, kdo vie, kade bývajú Slováci a kade Maďari. Ten dôvod, že čokoľvek v svete materiálnom jestvuje, musí v čase a priestore jestvovať, je istý i pravý, ponevač je matematičný, ale za naše vydelenie nehovorí, ponevač nás z priestoru nami zaujatého a obývaného nik nevytíska, ani vytískať nebude, lebo nesmie.

Ale nie len neopatrná, lež i záškodná by pre nás táto žiadosť bola. Jakože je to? Takto: Povedal som, a to s istotou viem, že tú žiadosť snem nepovolí, ponevač on pri všetkých našich krašleniach vidí, že je to tendencia naproti celistvosti ríše namierená, že je to námera separatizmu. Keď my tedy nečo takého žiadať budeme, o čom vieme, že od snemu nedostaneme, my ale na našej žiadosti zátvrdile stáť budeme, povstane medzi snemom a nami rozdvojenie, chytíme sa jeden druhého do vlasov, zrujeme sa a stratíme pre márnu geografickú lineu hlavnú vec, stratíme pre planú škrupinu jadro, miesto vydobudnutia novej hranice utratíme úplne zabezpečenie našej národnosti.

Záškodná to by bola žiadosť pre nás po druhé preto, že nám ona na veky odstrčí zemänstvo, ktoré, keby na našej strane slobodomyselnosť a rovnakosť záujmov vlasteneckých videlo, by neomylne k nám prilnúť muselo, takto ale čo by všetko svoje medzi nami utratilo, predca sa k nám nikdy neprikloní, ponevač v nás len samých reakcionárov vidieť bude.

Záškodná to by bola žiadosť pre nás po tretie, i preto, že ona národ náš na dva tábory rozhodí, na jednej strane budú tí, čo snáď s týmto súhlasia, na druhej zas tí, čo jim je toto naskrze nie po vôli a takýchto bude dľa zdania môjho veliká vätšina — zavieram to z nášho Liptova, ktorý sa vo svojom početnom národnom zhromaždení v pominulú nedeľu, dňa 2. júnia odbývanom,[3] jednomyslene proti tomu vyslovil; zavieram to z uzavrenia sl. tohoto mestečka,[4] v ňomž sa vyslovuje, že nás povolávajú ku porade a usporiadaniu žiadostí Slovákov „na základe svornosti všetkých národností v Uhorsku a na základe jednoty celého Uhorska. Zavieram to aj zo všeobecnej tej mienky u nás, ktorá sa odhodlane naproti udalostiam roku 1848/9 a jich následkom vyslovuje.

Záškodná žiadosť by to bola pre nás po štvrtý raz i preto, žeby nás pripravila o najprirodzenejšiu garanciu za našu národnosť, lebo, tak sa mi zdá, že národnosť garantírovať len druhé národnosti a národy môžu a žiadna iná forma vlády nie, nemôžeme a nesmieme sa tedy od národov chcieť trhať a najmä od národov, za národnosť svoju tak veľmi zapálených.

Záškodná by bola táto žiadosť po piaty raz i preto, žeby sme pri jej vyplnení odštiepili od seba a skrze to celkom osirotili bratov našich dolnozemských.

Záškodná by bola táto žiadosť pre nás po šieste i preto, žeby nechala odporníkom našim v ruke prosriedky, ktorými by ľud náš národnosti odcudzili, podstrčujúc zmyslu

[3] Stoličné zhromaždenie Liptova, na ktorom sa rokovalo o úradnej reči tejto stolice.

[4] Martin.

národnosti delenie vlasti, čoho sa náš ľud následkom neblahých posledných časov veľmi štíti. Okolnosti tieto by nás naposledok zrovna do Viedne zaviedli.

A toto hľa je druhé, čo ja nechcem, ísť totiž do Viedne so záležitosťami národnými. Nikdy si neviem myslieť väčšieho kontrastu, jako je Viedeň a národnosti! My, keby sme do Viedne s našou vecou šli, by sme sa nič nenaučili i nič nezabudli, ale by sme ukázali, že sme sa naučili síce mnohému, ale sme k našej škode všetko zabudli. — 1848-ho sme my s Viedňou v spoločenstve podnikli boj, aby sme život duševný nášmu národu poistili, naši synovia nechali dom rodičovský, nechali manželky, nechali stáť povolanie svoje a šli nasadzovať životy, šli liať krv dobrovolne za zachovanie trónu, za ratovanie potlačenej národnosti, ale priam uprostred bojov zkúsili zvodnú politiku viedenskú, ktorá, keď jej dobre šlo, Slovákov decimovať dala alebo na seba samých nechala a biede, hladu i opustenosti vystavila, keď jej zas zle šlo, Slovákov podporovala i hory vody sľúbila. — Po skončenom boji Slováci mali za víťazov považovaní byť, lebo bojovali na strane zvíťazivších — jakože Viedeň s nami naložila? Vedia to tí páni lepšie, jako bych to ja naličil. — Ja len toľko poviem, že nám jako pamiatka zo života precítenšieho ostal jediný orgán „Slovenské pohľady" a aj ten jediný bol orkánom paragrafov nemeckých nemotou ranený, i ten bol pohrobený systémami národy obšťastňujúcimi. Národ zas trošku z mdlôb okrial a vyslal svojich mužov do Viedne, aby šli žobrať nejaký národný spolok. — Čo že jim tam povedali? „Nuž keine Nationalitäten" a hnali jich domov. Z Viedne dali policii strážať na národných našich ľudí, jako na zločincov — prečo? len preto, že sa jich nespokojnosti za tak odmenené služby obávali a že tušili následky viedensky prislúženej spravedlivosti. No a to milé prisluhovanie spravedlivosti skrze úrady predošlej vlády, to len zodpovedalo našej oddanosti a vernosti trónu, nášmu namáhaniu, našim túžbam v roku 1848 prejaveným. Maďarom jako premoženým dali materčinu do úradov, nás ale poctili tou všetko oblažujúcou, všetko civilizujúcou nemčinou. Keď k tomu ešte na školy poukážem, keď poukážem jako Viedeň obchádza s národnou stranou v Česku, na Morave, v Chorvátsku a inde, prejde mi všetka chuť ísť národnosť našu do Viedne asekurovať.[5]

Ale i sám terajší stav veci nám ukazuje, že je vo Viedni politika národnia ani nemožná, ani sa k nej žiadne prípravy nedejú. Ústava od 26. februára nešetrí žiadnych národností, žiadnej individuálnosti národnej, lež predpisuje, aby sa česká čamara, maďarská atila, naša širica či hunka do p. Šmerlingom pristrihnutého fraku vtesnala. Nad takouto nešetrnosťou v týchto časiech človek len jajkať môže, ale nie povolne sa prevliekať! Národnia politika s centralizmom nemá nič spoločného! Absolutizmu tam klince do umrlčej truhly bijú, kde národy k povedomiu prichádzajú.

Ja netajím, ba s istotou viem, že nech mi o pomoc do Viedne ideme alebo, oproti čomu ešte zvlášte prehovoriť chcem, nech my z tohoto zhromaždenia vyslanstvo vyšleme a do ochrany sa odporúčať budeme nateraz i napotom, ba aj na pád rozídenia sa snemu, to najvlídnejšie prijatie sa nám za podiel dostane, sľubä nám teritorium, sľubä nám zabezpečiť národnosť našu. Čo my ale o týchto sľuboch držať máme, to ponechám rozsudku každého, kdo z predošlosti na prítomnosť i budúcnosť zavierať schopný je.

Ja tu len v krátkosti chcem poukázať na nebezpečenstvo z toho pre nás vyplývajúce. — Radeno nám je, aby sme v každom páde rozídenia sa snemu, predca zabezpečení boli. Týmto by sme dali znať, že nám je osud vlasti docela ľahostajný a že

[5] Poistiť.

jestli krajina premoci podľahne, nás to docela nedotkne, ba že sme v tom páde hotoví neuznať lôs krajiny za náš vlastný, ale ísť sa dať pod tutelu[6] tým, ktorí práva i slobody, skrze mnohých panovníkov prísahou potvrdené, nešetria. Dokázali by sme, že sú interesy našej drahej vlasti, ktorú si naši otcovia vyše tisíc rokov svojou nazývali, tých práv, ktoré nám oni svojou krvou kúpili, hockedy zrieť hotovými ukážeme. Ja viem, že by sme si v tomto páde ani u premoženého, ani u podmaniteľa hrubej váznosti nevydobyli; ja viem, že by sme týmto krokom skvelé svedectvá nášmu vlastenectvu nevydali! — Ba čo viac, svet vzdelaný, svet svobodomyselný by s podivením spozoroval, že my tie slobody, tie práva, tie zákony, ktoré vlasti našej samostatnosť i neodvislosť zabezpečujú, že my tie zákony, ktoré i nášho človeka urobili človekom opravdivým, občanom slobodným, ani do povahy neberieme, ale jich s našim chovaním sa ešte ničiť pomáhame, že nám je sloboda politická žiadnym závažím, kde je reč o národniu existenciu našu. — No a toto by som nerád, aby sa o tom národe povedalo, jehož synom sa ja s chlúbou menujem. (Nuž a položmeže pád, že by nám, čo sa iste nestane, z Viedne dekretovali samostatnosť a odtrženosť od Uhorska? Čo že by sme my sami o sebe počali? Uhor by radšej zhynul, nežli aby sa potom kedy s nami spojil. — Kdeže pomoc, kdeže potom podpora v čas pohrôm a nehôd, v čas nátlaku a cudzej prevahy?)

I tak, slavné zhromaždenie, moja mienka je Viedni dať pokoj; tá je bez tak dosť usúžená s Reichsrathom a Smolkovou prísnou logikou,[7] ale sa prihlásme vo Viedni skrze Pešť a síce v tom zväzku, ktorý medzi nami s Maďarmi od roku 1000 až po 1836 trval. — Osvedčme Pešti a poťažne snemu, že my pragmatickú sankciu v takej úcte máme, jako snem: ,že my zákony od roku 1790 tak zastávať chceme jako zbor zákonodárny. Že my zákony od roku 1848, krom ukrivďujúcich našu národnosť, jak bude treba, ešte raz životami zakúpiť chceme. A za výmenu všetkého tohoto, že od nich nič nežiadame, len neskrátenú spravedlivosť, ktorá je podstatou každého spoločného nažívania a podmienkou stáleho pokoja, ktorá v sebe všetky cnosti spoločenského života zahrňuje a ktorá sa v rovnoprávnosti a slobode obyvateľstva, jako aj v zabezpečení toho, čo mu je vlastné, javí. Boh nás všetkých, čo on ľudstvu nadelil, rovnako vo všetkom zúčastnil, keď to urobil Boh, žiada to i od sveta, aby podobne učinil; jak nečiní tak, nie je spravedlivosť prislúžená.

Na týchto Bohom nám nadelených a náturou nám tiež vykázaných sadách zostavujúc, žiadame:

1. Aby sa v čistoslovenských stoliciach: Oravskej, Liptovskej, Turčianskej, Trenčianskej, Zvolenskej, Šarišskej, za reč úradnú pri poradách stoličných, súdobných, pravotných všade a vo všetkom reč ľudu — slovenská — potrebovala, v stoliciach miešaných: Nitrianskej, Tekovskej, Novohradskej, Hontianskej, Prešporskej, Spišskej, Gemerskej, Zemplínskej, Abaujvárskej, Komárňanskej, Ostrihomskej a Pilišskej, aby v tom okrese slúžnovskom, kde je rečou ľudu reč slovenská, sa v pravotách i súdoch u slúžnovského úradu tiež táto reč potrebovala, aby úradníci toho okresu v stoličných zhromaždeniach v reči svojho ľudu tiež vraveli, majúc na zreteli tú tak často zaznanú pravdu, že jako kráľovi je nie ľud k vôli, lež k vôli a službe ľudu. Pri tom v takýchto miešaných stoliciach nech sa za prísne pravidlo položí, aby zhromaždený ľud vždy vedel o čom sa v zasadnutí jedná.

---

[6] Tutela — poručenstvo.

[7] Ríšska rada; Frant. Smolka (1810—1899), rakúsky politik poľského pôvodu, ktorý roku 1849 bol predsedom ríšskej rady, ktorá rokovala v Kroměříži o rakúskej ústave.

2. Aby sa v gymnáziách na Slovensku súcich, reč v okolí panujúca do školy zaviedla.

3. Aby sa na útraty krajiny jedna právnická fakulta slovenská založila.

4. Aby sa na Peštianskej univerzite kathedra reči slovenskej založila.

5. Aby sa národným školám od dosavadnieho povyšenší smer dal. Lebo jestli stálu slobodu chceme, jestli chceme, aby ona podporu i kontrolu náležitú a mocnú mala, jestli chceme, aby sa ona v ľubovládu nepremenila, musí sa ona bazírovať na samom ľudu, na samom národe. Aby zas národ dostatočným obhajcom slobody a ústavy byť mohol, musí byť osvietený, prebudený, vzdelaný. Ku docieleniu tohoto všetkého je nevyhnutne potrebné, aby sa na Slovensku aspoň dve dobré učiteľské semeniská založili, aby do tých semenísk len z ôsmej triedy gymnasiálnej mladíci vstupovali a aby vláda krajiny hneď a zaraz prípravy porobila, aby učiteľský stav lepšie platený bol, a aby sa jeho postavenie osamostatnilo. Bez lepšieho vzdelávania samého učiteľstva, bez osamostatnenia tohoto stavu, bez lepšieho hmotného opatrenia nebude nikdy opravdovej národnej slobody, lebo kdo je sprostý, je navždy k otroctvu odsúdený.

6. Aby sa v princípe vyslovilo, že je na sneme slobodno i v slovenskom jazyku hovoriť, lebo to požaduje úplná rovnoprávnosť.

B.

Veľaslávny Dom poslancov!

Národ slovenský so srdečným uvítal nadšením jednomyseľné osvedčenie všetkých dosiaľ vystúpivších rečníkov snemových v tom zmysle, že vznešená zásada urovnoprávnenia všetkých národností vlastenských základným pravidlom ústavno-slobodného štátu uhorského, uholným kameňom na zásade prijatia ľudu do objemu práv občianskych tvoriť sa majúceho slobodomyseľného zriadenia nášho byť má.

V jednomyseľnom vyznaní tomto národ slovenský oddávna pestovaných svojich najvrúcnejších túžob, najsvätejších žiadostí jasné odzrkadlenie zhliadajúc, povinným sa byť cíti za slušné a spravodlivé zmýšľanie toto vsl. Domu tú najúprimnejšiu povďačnosť a dôveru vysloviť, nádejou sprevádzané tou, že zápal opravdu vlastenecký, duch zákonitosti a slušnosti, múdrosti a spravodlivosti ako pri samom dôslednom prevedení horevyrieknutej zásady, tak i pri tvorení ostatných života národno-vlastenského sa týkajúcich zákonov len ku sláve a blahu vlasti a národov vsl. Dom povedú.

Keď sa teda zásada urovnoprávnenia všenárodného s vierou národa slovenského tou, že bez dôsledného prevedenia zásady tejto vlasť naša uhorská, táto prirodzená pôda konfederovaných národov, základu pevného, jednoty a stálosti pravej nemá, ani mať nemôže, tak zjavno postretla, poznal národ tento len tým rozhodnejšie, že je prevedenie a zabezpečenie zásady onej tou najnútnejšou jeho potrebou a duchom času — vyvinovaním národov susedných, rastúcim povedomím síl svojich vlastných — ponúkaný, zatúžil i on po dospelosti národnej, zatúžil po zaujatí miesta toho, ktoré mu čo národu slobodnému, národu v objeme práv ústavných vyvinovať sa majúcemu, v spoločnej vlasti náleží.

Žeby sa ale i on sám strany stelesnenia myšlienky tak velikánskej uzrozumel a pri ťažkom diele snahu vlastného spoluúčinkovania dokázať mohol, dnes v Turč. Sv. Martine cieľom týmto zhromaždený, jednomyseľne uzavrel: výsledok valného zhromaždenia svojho po všestrannom pojednávaní, dôkladnej porade a považení všetkých okolností veľaslávnemu Domu poslancov s celou úprimnosťou predložiť, toho súc

presvedčenia, že vsl. Dom namáhania toto srdečne uvíta a láskavým svojím do povahy vzatím i odmeniť ráči.

Národ slovenský poníma dokonale význam zák. článku 12 z roku 1791,[8] vedľa ktorého zákonov tvorenie, premieňanie a vyzdvihovanie ku výlučným právam korunovaného kráľa a snemu náleží. On uznáva a doznaním týmto, že rany, život jeho zožierajúce, zákonom pozitívnym ochraňované, právne i základne len cestou zákonodarstva vyliečiť sa dajú, nemôže však zamlčať hneď pri prvom dýchnutí hýbania svojho ústavného žalostenie svoje nad krivdami, ktoré národnosť slovenská kroz ustanovizne zák. č. 16: 1791, 7: 1792, 3: 1836, 6:1840, 2:1844, 5:1847/8 a 16: 1848 § 2 panovitosť a zákonnú moc v rozsiahlej spoločnej vlasti uhorskej reči výlučne maďarskej osobujúce okúsiť muselo a dosiaľ okusuje.

Národu slovenskému je svätyňa tisícročnej ústavnosti a jednoty národno-štátnej s ostatnými vlasti občanmi tak vzácnou a neporušiteľnou, že on udržanie jednoty tejto, celistvosť koruny Sv. Štefana, hlavnou výmienkou svojho ako duchovného, tak hmotného vyvinovania považujúc, k obrane jej dobrého práva — za príkladom dedov — i majetok i krv obetovať je vždy hotový, a ako kalich blaženosti, tak, — jestliby nebo vlasti našej pomrak nový zatiahnuť mal — i kalich trpkosti v rovnej so spolubratmi miere požívať a slnce slobody národno-štátnej len zasa s nimi v jednote tejto očakávať žiada.

Národ slovenský pri prevedení urovnoprávnenia všetkých národov uhorských vyzlieka sa celkom z rúcha sebectva; drží on bedlivo na pamäti i to, čím je sám sebe a inonárodovcom svojim zaviazaný, i to, čo v položení terajšom drahá vlasť, spoločná všetkých matka, od neho požadovať i právo má, i skutočne požaduje, a závojom večného zabudnutia zakrývajúc bolestnú, tmavú, nešťastnú minulosť, chrám vzájomnej dôvery a svornosti, bratskej lásky a pravej rovnakosti postavený mať žiada.

Súvisle so zákonmi r. 1847-8 chce mať zriadené záležitosti ako verejného, tak súkromného práva i národ slovenský, konať to môže ale jedine v zabezpečení tom, že horeuvedené, nemaďarským národom záhubou hroziace zákony už behom terajšieho snemu vyzdvihnuté budú, ba čo viac, že urovnoprávnenie národností ďľa nepodvratných pravidiel prirodzeného práva, slušnosti, spravodlivosti a požiadaviek duchočasu zákonom predkoronacionálnym uznania a zabezpečenia dôjde.

Národ slovenský uznanie individuálnosti svojej čo národa v objeme krajiny uhorskej hlavnou výmienkou jestvovania svojho považujúc, uznanie toto zákonom pozitívnym zabezpečené mať žiada.

Právo národnosti je právo prirodzené, neodcudziteľné právo národa, ani zákonom pozitívnym de jure obmedziť, ani ďalším snáď neužívaním preležať sa nemohúce. Zákonodarstvo r. 1847/8 okrem toho ešte ľud ku národu politickému pozdvihlo, ku požívaniu všetkých práv občianskych povolalo a jemu brány samosprávy ústavnej pootváralo. nepamätajúc, že podržaním a utvorením naddovádzaných zák. článkov, panovanie výlučné reči maďarskej osobujúcich, rázu svojmu demokratickému na odpor, namiesto aristokracie stavovskej aristokraciu reči a národnosti maďarskej posadilo — duchu po pravej slobode túžiacich národov nemaďarských nie menej utláčajúcej, než to panština a urbár robili.

Keď teda ľud vôbec, a tak i nemaďarský a nasledovne i slovenský, národom sa stal, právo k národnosti — a spôsobom týmto i podielubranie na vybavovaní záležitostí pospolitých — požadovať môže, jediný spôsob stáleho odstránenia nadpanstva dakto-

[8] Zákonný článok 12 z roku 1791 sa týkal súdnictva medzi poddanými a pánmi.

rého národa zhliadajúc v tom, keď zákon krajinský nielen jestvovanie politického národa ako takého, ale aj jestvovanie kmenných národov uzná a tak vysoký zmysel zák. čl. 13: 1608 a 44: 1699[9] — duchočasu primerane vysvetlí, na individualitu národov vlastenských rozšíri, v skutočnosť uvedie.

Zriadenie ústavnej štátosprávy našej rozpadá sa na úkol sústredno-krajinský a na úkol samosprávy stolíc, sl. kráľ. mest a obcí.

Roztriedenie toto v krajine mnohojazyčnej potrebu predpokladá prostriedku takého, nímž by sa záujmy spoločné rozličných kmenných národov — už samo v sebe ako celok a ako celok ohľadom na zahraničie predstaviť dali.

Prostriedok takýto je reč jedného z kmenných národov vlastenských, za diplomatickú vyznačená.

Národ slovenský uznáva i potrebu reči diplomatickej, i na postati tejto reč národa maďarského vo vlasti uhorskej podržanou mať chce, a žiada, aby celistvosť vlasti v poľahoch zovnútorných a patrične poľahoch medzi kráľom a národom politickým, v poľahoch záležitostí zákonodarstva, sústredných úradov krajinských — súdov i dikasterií sa týkajúcich — ako vo vyjednávaní, tak aj vyridzovaní, kde stránok jednotlivých záujmy podotknuté nie sú, v reči tejto stelesnená bola; tým viac, že užívanie rečí rozličných v pádoch týchto bolo by nepraktické, nákladné, časomarné a tak samo sebou záhubné.

Zásada urovnoprávnenia národov požadovala by ale predsa, aby zákonné články krajinské súčasne s diplomatickým maďarským vydaním i v rečiach ostatných národov vlastenských v hodnovernej osnove kroz snem vyhotovené a publikované, rozkazy, dopisy a reskripty sústredných súdov, dikasterií — na právomocnosti nemaďarské — v reči diplomatickej a spolu v reči patričnej právomocnosti domácej, v stĺpcoch odvolané súdy konečne v reči tej, v nejž najnižší sudca pojednával a rozhodol, vyhotovené boli.

Tajiť sa nedá, že v terajšom zostavení stolíc najväčšia leží ťažkosť dôsledného prevedenia rovnoprávnosti všenárodnej vo vlasti uhorskej. Národ slovenský však trpezlivo čakať chcúc dobu tú, keď samo zákonodarstvo na základe 16. zák. článku z roku 1847/8 spôsob zriadenia stoličného vyjadrí, vady, pri chránení hraníc historických sa poskytujúce, duchom znášanlivosti a vzájomnej lojálnosti vyrovnané mať žiada.

Čo hlavné pravidlo života stoličného však nech sa uzná zásada slobodného mluvenia v hociktorej reči vlastenskej pri poradách výborov správu stolíc vedúcich, a zásade tejto zodpovedné právo podávania k úradom a súdom stoličným a obecným prosieb, žiadostí, pravôt a udaní s rovnou platnosťou v úmedzí celého kráľovstva uhorského.

Národy uhorské tak po celej vlasti pomiešano žijú, že málo stolice, málo väčšieho mesta k nájdeniu, kde by len jediná národnosť zastúpenou bola, a kladenie hraníc v pádoch horevyjadrených by nielen nelojálnosť oproti pobratancovi, u nás sa baviacemu — natoľko, že vo vlasti svojej, vlastnej reči použiť nemôže — prezradzovalo, ale častokráť aj ku škode obecenstva slúžiť mohlo, keby totiž on náhľady svoje, môžbyť blahodarné, z príčiny tej, že reč domácu alebo celkom nie alebo nie dostatočne v moci má, zdeľovať prekážaný bol.

Ohľadom ale samého spravovania záležitostí stoličných, rokovania a rozhodovania v zhromaždeniach výborových, vedenia zápisníc a zhotovovania úpisov verejných „menom obecenstva stoličného“ a vôbec celého úkolu politicko-administratívneho a pravosúdobného riadenia v hraniciach vlastných — väčšine podriadiť sa musí, s tým

[9] Zákonné články 13 z roku 1608 a 44 z roku 1699 sa týkali poddanských záležitostí.

najsvedomitejším šetrením položenia menšiny — udomácni tak, žeby stolice, v nichž dľa hodnoverného zoznamu štatistického národnosť daktorá $^3/_4$ obyvateľstva zaujíma — stolice čisté, stolice ale, v nichž národnosti nepreväžne jednou štvrtinou obyvateľstva zastúpené sú — stolice zmiešané alebo stolice miešaných národností tvorili.

V stoliciach čistých, národnosti výlučne jednej, či sú ony fakticky alebo len dľa horejšieho pomeru také, vo všetkých vrstvách verejnej správy politicko-administratívnej a pravosúdobnej reči domáca výlučne užívanou buď. súhlasne s horeudanou zásadou šetrenia menšiny; v stoliciach miešaných ale mocou vlastnej samosprávy určí sa napred, zdaliž jedna alebo dve reči, a ktoré, rečami domácej správy označené byť majú, potom ale mocou tejže autonomnej ústrojnosti rozdelí sa stolica dľa okresov — ohľadom zvlášte na rozličnosť národnosti — a vedené bude úradovanie v nižších poliach administrácie a pravosúdia v rečiach okresu, dľa spôsobu pre stolice udaného určiť sa majúcich, patričným stránkam a obciam najprístupnejších. A nakoľko by sa okresné vydelenie toto s dokonalým vyhraničením previesť nedalo, reč domácu obec každá tým samým spôsobom si určí.

Všetky sústredné krajinské právomocnosti, dikastérie a súdy, stolice v zprávach a prípisoch hociktorého druhu jedine reč tú a patrične reči tie užívať majú, v ktorej a patrične v ktorých sa zápisnice stoličné vedú a listiny verejné „menom obecenstva stoličného" zhotovujú. Ohľadom ale na dôležitosť poťahov s právomocnosťami sebe rovného úkolu národnosti inej, a patrične za hranicou vlasti uhorskej súcimi, ktorým prekážku rozličnosti rečí oproti stavať nemožno, stolice patrične, pomimo reči svojej, domácej, i reč diplomatickú maďarskú užívať majú.

Vyridzovanie k súdom, administratívno-politickým vrchnostiam a orgánom miestnym výkonnej vlády zadaných prosieb, žalôb, žiadostí atď., sa jedine v reči stoličnoa patrične okresno- alebo miesto-domácej požadovať môže.

Náhľady strany urovnoprávnenia národností, v úkole stolíc vyslovené, i na slobodné kráľ. mestá a zriadeným magistrátom vládnúce mestá i mestečká vzťahovať sa majú.

Keď ale podobné prevedenie rovnoprávnosti národov uhorských nielen vôľu, ale i spôsobnosť a dokonalú vzdelanosť jednotlivcov na pôde novej požaduje, a národ slovenský, bohužiaľ, ústavu ku vychovávaniu úradníkov a sudcov pre potreby svoje doteraz vlastného nemá, a nevyhnutná potreba objavuje sa toho, aby pri slovenskom v. gymnaziu banskobystrickom slovenská právnická akadémia, učiteľmi záujmom ľudu slovenského zodpovedajúcimi opatrená, postavila sa, a cieľom praktického zdokonaľovania sa mládeže slovenskej v meste tom samom osobitný zmenkový súd prvej inštancie, rečou slovenskou úradujúci, sa usporiadal.

Čo sa zriadenia škôl nižších i vyšších a ostatných ústavov vzdelávacích vôbec dotýče, to — na pedagogov skúsenejších a menovite zásady v 6. čísle t. r. Peštbudínskych vedomostí[10] pod 5. a 6. punktom prvej časti rozvíjané poukazujúc, jediné poznamenávam, aby sa pri otázkach cirkevných vynechali veci, ktoré by z jednej strany úkolu hierarchie rímskokatolíckeho duchovenstva, s druhej strany ale autonomnej správy protestantizmu nemile dotknúť sa mohli.

Uznanie individuality národa slovenského v spoločnej drahej vlasti uhorskej, prevedenie vznešenej zásady rovnoprávnosti všetkých národov uhorských dľa náhľadov, v prípise tomto vyslovených, vyplnenie žiadostí národa slovenského, tých najtúžob-

[10] Ide o článok Jána Franciscího *Severoslovania v Uhrách, t. j. Slováci a Rusíni a krajinský snem uhorský.*

nejších, najcitlivejších — nielenže jednote a celistvosti vlastenskej nehrozí, ale práve zväzok tento tým mocnejšie upevní, správu verejnú obľahčí a stav vlasti ku rozkvetu privedie. Na skale zákonitosti, miernosti, slušnosti a spravodlivosti založené náhľady a žiadosti tieto ale sú spolu v srdce národa slovenského tak hlboko zakorenené, že on len v jejich uskutočnení rukojemstvo šľachetného zmýšľania so sebou, rukojemstvo svornosti a vzájomnosti medzinárodnej, trvanlivé vyhojenie sebe zadaných rán — a nepodvratné obnovenie mnoho tisícročím blaženým spoluobcovaním nanovo potvrdiť sa majúcich, pred 1000 rokmi založených zväzok — zhliadať len inartikulovaním jejich zásadu rovnoprávnosti prevedenou a jestvovanie svoje vlastné zabezpečeným považovať môže.

C.

Slávne národné zhromaždenie! Ako som vyrozumel z predošlých pp. rečníkov,[11] jedná sa o to, ktorý z prednesených dvoch návrhov formulovania žiadostí národa slovenského prijať máme. Dve hlavné strany oproti sebe stoja: strana pána Daxnera,[12] ktorý žiadosti národa slovenského tak stručne a predsa tak vyčerpane, logicky a dôkladne vo svojom návrhu formuluje a odôvodňuje; druhá strana ale pána Dohnányho[13] a Nemessányiho, ktorí vo svojich návrhoch žiadosti národa slovenského oniečo miernejšie vyslovujú. Z prednesených posiaľ rečí pozorujem s radosťou, že mienky nášho zhromaždenia už len to slovo „dištrikt slovenský" delí, ktorý p. Daxner ako jedinú istú garanciu slovenskej národnosti formuluje. Tento narádzaný „dištrikt slovenský" je teda jediným kameňom urážky, jedinou urážkou nesúhlasu a rozdvojenia nášho. Ale, páni moji, ja som tej mienky, že keď už všetky ostatné punkty výborného návrhu p. Daxnerovho aj prítomní tu údovia šľachty našej slovenskej prijímajú[14] a temer celé toto zhromaždenie jednohlasne ich schvaľuje a odobruje, straniva toho dištriktu slovenského, ktorý tak ohnivých obrancov, ale i odporcov medzi nami našiel, mohli by sme sa dajako porovnať. Dľa mojej mienky už sme mnoho vyhrali pre našu národnosť, že aj prítomní údovia vyššej šľachty našej k žiadostiam národa nášho slovenského sa pripojujú: neodstrkujme ich teda od seba kapricírovaním sa na taký punkt, ktorý oni odobriť a prijať nechcú, lež kapitulujme, zmierme sa, zjednoťme sa s nimi. Uzavrenie tohoto nášho slovenského zhromaždenia tým väčšiu váhu pred celou krajinou mať bude, jestli ono bude jednomyseľné, jednohlasné a schválením prítomných pp. nadžupanov, županov a ostatných šľachticov[15] opatrené, zapečatené. A preto narádzam, aby sa ten punkt o dištrikte slovenskom ináč formuloval, asi tak, ako to p. Dohnány alebo p. Nemessányi vyslovil, ku pr., aby sa v tých stoliciach Horného Uhorska, v ktorých národ slovenský v kompaktnej mase alebo v značnej väčšine bydlí, jazyk slovenský za reč úradnú a jednaciu, za reč náukozdelnú v nižších i vyšších školách pozitívnym zákonom vyslovil, ale tak, aby tie čistoslovenské stolice ako i čistoslovenské ochodze v miešaných stoliciach výslovne v zákone menované boli. Tým vysloví a docieli sa bezmála to, čo demarkáciou čiary národopisnej čili vymeraním dištriktu slovenského, pretože každá stolica a ochodza slovenská svoje určité a uznané hranice má, v nichž národnosť naša

[11] Palárik má na mysli Nemeššányiho a Ľud. Dohnányiho.

[12] Ide o Št. M. Daxnera, tvorcu návrhu Memoranda, o ktorom sa práve rokovalo.

[13] Ľudovít Dohnányi (1830—1896), brat Mikulášov, advokát a slovenský politik.

[14] Ide o Martina Szentiványiho, veľžupana liptovského a Šimona Révaya, veľžupana turčianskeho, ako aj o ďalších príslušníkov tzv. slovenskej šľachty.

[15] Ich menoslov je v diele *Slovenské národné zhromaždenie,* str. 52—55.

slovenská sťa pani vo vlastnom dome voľne pohybovať a vyvinovať sa môže. Idea zvláštneho dištriktu slovenského je ešte neznáma a nedozrelá, a ja sa obávam, že požadovanie, ba už len samo menovanie dištriktu slovenského v celej krajine, ba i u samého ľudu slovenského veľký odpor vzbudí, že nás a snáď sám ľud slovenský dezavovať bude, že to nové neblahé a nebezpečné nedorozumenia, sváry a trenice medzinárodné[16] vo vlasti našej zapríčiní. Už ale nič tak nepotrebuje v tejto dôležitej dobe vlasť naša, ako svornosti a pevného spoludržania rozličných jej národov, naproti ale nič jej tak škodiť nemôže, ako trenice národné a nesvornosť. Však ale čo škodí spoločnej vlasti našej uhorskej, to škodí a nevyhnutne škodiť musí aj národu nášmu slovenskému, ktorej tento doplňujúcim a od nej nerozlučným, neoddelným údom je. Kde trpí celé telo, tam trpia aj všetky ostatné údy jeho. Rany spoločnej vlasti našej sú teda ranami aj národa nášho slovenského, jej straty, jej rabstvo a otročenie aj národa nášho slovenského. To osemstoročná história Uhorska, to práve minulé neblahé desaťročie dokazuje. Keď Uhorsko behom tých minulých bolestí plných 10 rokov pod tiskom absolutizmu a byrokratického rakúskeho ľubovolia stonalo, či vtedy nestonal aj národ náš slovenský? Či nehynul, neklesal, neumieral na tele i na duši? Či nebol hamovaný, dusený a všemožne utlačovaný aj život náš národný? Či mohli od viedenskej vlády vyžobrať dajaký spolok literárny, ač práve sme sa za celých desať rokov o taký uchádzali? Naproti ale kadenáhle s koncom lanského roku zlaté roky slobody konštitucionálnej Uhorsku zasvietili, či hneď slobodnejšie nedýchal aj Slovák? Či sa hneď nezotavilo aj pole národnosti našej, predtým nepooraným, opusteným úhorom ležiace? Dôkazom toho je i toto slávne zhromaždenie, ktoré by za predošlej vlády rakúskej nikdy sa tuto pod holým nebom nebolo zišlo. Čo by teda osožil národu nášmu ten mŕtvy dištrikt slovenský, jestli by v ňom slobody nebolo? Preto drahí krajania a spolunárodovci moji, keď teraz národu nášmu slovenskému spomôcť a rovnoprávnosť národnosti zabezpečiť si chceme, chráňme sa niečo takého žiadať a podujímať, čo by v následkoch svojich celku, ku ktorému aj národ náš patrí, totižto našej spoločnej vlasti Uhorskej, v tejto povážlivej dobe zaškodiť mohlo. Ja som nie za to, aby sme čím najviac žiadali k obdržaniu aspoň niečoho. Múdrosť nám radí, aby sme toľko, a nie viac žiadali, koľko v prítomných okolnostiach vydobyť a dosiahnuť možno. Múdrosť nám radí radšej žiadať menej s tou istotou, že's tým aj ľud náš slovenský, vôbec celý národ súhlasiť a našim žiadostiam svojím súhlasením závažie dodávať bude; radšej žiadať menej, s tým povedomím, že nám za chrbtami jednomyseľnosť národa, ba i súhlasenie ľudu nášho obecného stáť bude, nežli žiadať mnoho, ale bez všelikej nádeje, že s tým väčšina národa nášho súhlasiť bude, že nás v tom náš vlastný ľud podporovať bude. Ja som presvedčený, páni, že ľud náš slovenský, vôbec celý náš národ, spravodlivé a slušné žiadosti naše, v návrhu p. Daxnera formulované a odôvodnené, za svoje príjme a jejich vyplnenie jednomyselne s nami žiadať bude; ale obávam sa, že jestli v nich to slovo dištrikt slovenský, o ktorom popredku každý s istotou vie, že nám ho ešte teraz nik na svete nevymeria — jestli, pravím, dištrikt slovenský vyslovíme, že s tým slovenským dištriktom aj ostatné naše žiadosti v tomže návrhu vyslovené náš vlastný ľud slovenský od seba odvrhne a tak nás dezavovať bude. Hlasujem teda za návrh pána Daxnera, ale žiadam a narádzam, aby sme ten punkt o dištrikte slovenskom pre udržanie pokoja a svornosti medzinárodnej, pre získanie a udržanie si jednomyseľného súhlasu a odobrenia celého národa nášho — lebo len tento svoje práva vydobyť si môže — tak, ako som to v reči mojej navrhol, modifikovali.

[16] Myslí sa tu na vzťahy medzi uhorskými národnosťami.

86

„Memorandum národa slovenského k Vysokému snemu krajiny uhorskej, obsahujúce žiadosti národa slovenského cieľom spravodlivého prevedenia a zákonom krajinským zabezpečenia rovnoprávnosti národnej v Uhrách."

Uverejnené v diele Slovenské národné zhromaždenie v Turč. Sv. Martine roku 1861, str. 186 a n.

Slovenským národným zhromaždením schválený text Memoranda národa slovenského bol spracovaný v konečnom znení v osobitnom výbore, zvolenom plénom národného zhromaždenia. Za podklad slúžil návrh pripravený Št. M. Daxnerom, o ktorom rokovalo národné zhromaždenie 6. júna a ktorý vyvolal medzi účastníkmi značný ohlas, ale i nesúhlas a rad iniciatívnych a doplňujúcich návrhov. Tieto sa uplatnili najmä v záverečných odstavcoch textu Memoranda, ktorý bol takmer úplne prepracovaný, preštylizovaný a doplnený i novými bodmi. Nie je našou úlohou na tomto mieste porovnávať rozdiely, ani stanoviť ich pôvodcov. Môže sa tak stať len na základe rukopisu Memoranda v znení Daxnerovom, na ktorom boli zmeny vyznačené. Tento text nie je však nateraz prístupný, hoci, zdá sa, jestvuje viac opisov textu Memoranda podľa návrhu Daxnerovho. Jednako možno konštatovať, že Daxner použil pri formulácii Memoranda nielen svoju vlastnú osnovu, ale aj návrhy, ktoré odzneli už pred národným zhromaždením a boli publikované v súčasnej tlači. Zdá sa, že vážnym kandidátom na autorstvo Memoranda bol Ľudovít Dohnányi (porov. text jeho návrhu dok. č. 85 B). V Memorande sa uplatňuje dôrazne náhľad o autochtónnosti Slovákov v Uhorsku, tvrdenie, že Slováci sú práve tak národom ako Maďari, a preto nemôžu mať menej práv ako oni. Prízvukuje sa výhoda zriadenia Slovenského okolia, viera v návrat slovenskej šľachty do lona slovenského národa, ohradzuje sa proti námietke, že by zriadenie Okolia mohlo ohroziť jednotu Uhorska. Slováci nemôžu byť odporcami celistvosti Uhorska. Podáva sa definícia diplomatickej reči a napokon konkrétne formulované požiadavky.

Keď ako Slováci v mene rovnoprávnosti národnej so žiadosťami našimi vystupujeme, nečiníme to preto, akoby sme snáď zásade svetom hýbajúcej a skrze prvých a najhorlivejších vlastencov našich v jej opravdivom zmysle pojatej, — uznanie vydobyť chceli; ale činíme preto, že podoba dáva jestotu veci, a nám Slovákom veľmi mnoho záleží na tom, aby podoba tá, v ktorej rovnoprávnosť národnia z ohľadu nás v život uvedená byť má, i podstate veci samej, i cíteným skrze nás potrebám života zodpovedala.

A v tomto ohľade pred zákonodarným sborom vlasti našej, ku ktorému skutočnú dôveru vyslovujeme, hlásiť sa je vlastenecká a spolu i národnia povinnosť naša.

Dejepis a národnie podanie naše hovoria nám, že my Karpatami zakolesenej zeme tejto najstaršími obyvateľmi sme. Už dávno pred príchodom Maďarov otcovia naši zem túto nazývali vlasťou svojou, už dávno pred tým viedli tuná dlhotrvanlivé a krvavé

boje za národniu samostatnosť svoju oproti potlačovateľom západným, už dávno predtým mali tuná mimo kvetúceho roľníctva a obchodu, mimo upevnených miest a hradov i štátnu sústavu, ktorej jednotlivé ustanovizne v ústave Uhorska až dosiaľ udržali sa.

Príchodom Maďarov na prvom stupni vyviňovania svojho nachodivšie sa konfederácie plemien slovanských[1] na zemi tejto zanikli, a urobili miesto konfederácii novej, ktorá pod úbehom jedného stoletia ako krajina Uhorská pod korunou svätého Štefana v rade ostatných europských štátov čestné miesto zaujala, a na vzdor deväťstoletným pohromám i dosiaľ podržala.

Spoločné hmotné i duchovnie záujmy spojili plemená rozličné krajiny tejto, jako synov jednej spoločnej matky, v rodinu jednu; — spoločná jich úloha: brániť vzdelanosť západniu oproti barbarským národom východu, a spolu brániť a pre ďalšiu budúcnosť zachovať samostatnosť svoju oproti hltavému vplyvu západu, nachodila jich vždy hotových k službe človečenstva jednak so zbraňou v rukách na poli bitvy, jako i s múdrou radou v zhromaždeniach krajinských.

I v šíku vojenskom, i v poradách spoločných rozumeli sa mužovia plemien týchto, pri všetkej rozličnosti jazykov, veľmi dobre; láska ku spoločnej vlasti a braterská dôvera medzi sebou, bola jich najlepším tlumočom,[2] žiadnemu z nich nenapadlo opovrhovať rečou plemena druhého, nenávidieť ju, žiadnemu z nich nenapadlo zveľadenie vlastného plemena na záhube a vykorenení plemena druhého zakladať, a osobitnosť svoju plemennú na oné miesto vysadzovať, na ktorom jedine sväté a všetkým plemenám spoločné záujmy vlasti stále a trvanlive udržovať sa môžu.

V braterskej láske a svornosti plemien všetkých hlavný prameň životnej sily majúc, šťastne prekonala vlasť naša hrúzu pustošenia tatárskeho, prekonala šťastne i časy, v ktorých z jednej strany Izlam, z druhej strany absolutizmus západný pohltiť ju hrozil: boje náboženské pretiahli sa ponad ňou jako hrmavica, po ktorej príroda len krajšie sa rozzelenáva; ona trebárs ešte nie celkom, ale predca z väčšej čiastky vyviazla z väzieb stredovekého feudalizmu, udeľujúc deťom svojím rovnoprávnosť osobnú; ba i jedenásťročné potlačovanie nemohlo v jej prsach udusiť dech slobody. Akýže teraz žialny, či radostný výsledok dostane sa jej za podiel, teraz, keď duchom času hýbajúca otázka národnosti v nej na rozlúštenie svoje čaká?

My si prajeme, aby otázka tá nestala sa nezhojiteľnou ranou spoločnej matky našej, ale aby stala sa jej neprebitným štítom, strely nepriateľské odrážajúcim.

Povedomie naše hovorí nám, že my Slováci práve tak národom sme, jako Maďari, alebo ktorýkoľvek národ druhý vlasti tejto; z čoho keď len rovnoprávnosť národnia a spolu i sloboda občianska nemá byť chimerou, prirodzeným spôsobom nasleduje to, že jako národ menej práva mať nemôžeme, ako ho má ktorýkoľvek národ druhý spoločnej vlasti našej.

A predca, keď na stav zákonitý z roku 1848 pozornosť našu obrátime najdeme to, že nie len dávnejšie snemy naše od roku 1791, 1792, 1805, — ale i pozdejšie zákony, najme od roku 1832/6 až po 1848 — jedine národ maďarský jako národ uznávajú, jedine o reči maďarskej ako národnej a vlastenskej hovoria, jedine o zveľadenie národa maďarského a reči maďarskej sa starajú, — o nás žiadnej nerobiac zmienky, jakoby nás, ktorý sme predca najstarší dedičovia spoločnej vlasti tejto vo vlasti našej ani nebolo.

Neuznanie toto je proti národným a občianskym právam našim namerená krivda,

---

[1] Myslí sa tu na ríšu Veľkomoravskú.

[2] Tlmočník.

ktorú my hlboko a bolestne cítime; — je neprávosť, nad ktorou duch času výrok svoj už vypovedal a ktorá v snemovnej porade opravdivých vlastencov len jednohlasného zatratenia dôjsť môže.

My teda z ohľadu odstránenia krivdy tejto žiadame:

I. *Aby osobnosť národa slovenského a vlastenskosť reči slovenskej zákonom pozitívnym a inaugurálnymi diplomami*[3] *uznaná* a uznaním tým oproti zlomyseným útokom nepriateľov svornosti národov zabezpečená bola.

My národy považujeme za uprávnené osoby človečenstva, v ktorých ono, trebárs v rozličnej podobe, k určeniu svojmu, t. j. k dokonalosti sa vyviňuje.

Prirodzená vec je, že sa definície tejto z ohľadu nás samých, a v poťahu nášho k národom tým, s ktorými vlasť máme spoločnú, pevne držíme.

Akokoľvek u jednotlivca uznanie jeho osobnosti je prvou výminkou slobody a rovnoprávnosti občianskej, tak medzi národami uznanie osobnosti národnej je prvou výminkou rovnoprávnosti národnej; ba práve táto poslednia nezmyslom by bola tam, kde osôb národných, na ktoré by sa ona vzťahovala, niet, alebo kde osoby tie zákonitého uznania nemajú.

Centralizácia minulých jedenásť rokov neuznávala osobnosti národnie: preto na miesto sľúbenej rovnoprávnosti, dala národom rovnobezprávie.

My neveríme, žeby mužovia tí, ktorých občania vlasti tejto jako zákonodarcov na snem krajinský poslali, znovuzrodenie centralizácie takej, trebárs v podobe ústavnej docieliť chceli, a preto ešte raz v dôvere vlasteneckej opakujeme, že uznanie osobnosti národnej je prvou výminkou rovnoprávnosti národnej, je uhelným kameňom stavby ústavnej, ktorá jedine na prirodzenom, prozreteľnosťou božou danom základe pevne a trvácne k prospechu a blahu vlasti celej vystavená byť môže.

Že ale všetko, čo v materiálnom svete jestvuje, len v čase a v priestore jestvovať môže: preto potreba je

II. *Osobnosť našu národniu uznať v priestore tom, ktorý ona jako súvislá nepretržená masa skutočne zaujíma, pod menom horno-uhorského slovenského Okolia, so zaokrúhleným stolíc podľa národnosti.*

Žiadosť túto neodolateľnou činí sama podstata rovnoprávnosti národnej, bo žiaden národ nejestvuje len vo vidine, ale i v skutočnom svete. Nie je teda dosť uznať osobnosť jeho v holej všeobecnosti, ale potreba je, každý národ uznať tak ako je vskutku, v priestore tom, ktorý on zajíma, a ktorý mu prozretedlnosť božská vyznačila. Ba do protimluvy a nedôslednosti upadnul by ten, ktorý by osobnosť národa uznal, medze ale tie, v ktorých osobnosť tá obsažená je a v ktorých ona skutočnou sa stáva, neuznal by.

Keď prez toľké storočia v ústavnom Uhorsku dištrikty Kumánov a Jazygov, mestá hajdúcke, 10 obcí kopijníkov, 16 miest spišských a 44 stolíc, navzdor ťažkosťam polohopisným, ako osobitnou municipálnou správou nadané korporácie bez najmenšej nesnádze pre vlasť jestovať mohli, keď pred rokom 1848 vlasť naša vo svojej vnútornej organizácii bez najmenšieho nebezpečenstva celosti a jednoty svojej na 4 dištrikty[4] rozdelená byť mohla, nevidíme príčiny, prečo by jeden súvislý celok tvoriaci národ slovenský, v priestore tom, ktorý mu príroda sama vyznačila a ktorý on skutočne i zaujíma, pri nastávajúcom organizovaní krajiny a stolíc, ktoré od teraz zasedajúceho snemu očakávame, ako jedno hornouhorské slovenské Okolie vo vlasti našej miesta

[3] Najvyššími.

[4] Bolo tak za vlády Jozefa II., i za tzv. bachovského absolutizmu.

nájsť nemohol — tým viac, že uznanie takéto skutočná rovnoprávnosť neomylne predpokladá a výhody z jednoty reči v jednom Okolí, jak pri správe političnej a súdnoprávnej, tak najme i pri zdarnom vývine slobody občianskej pochádzajúce silno odporúčajú.

Slovenské čiastky stolíc — Prešporskej, Nitránskej, Tekovskej, Hontianskej, Novohradskej, Gemerskej, Torňanskej, Abaujvárskej a Zemplínskej — národopisnou čiarou označené, môžu sa bez významných ťažkostí, alebo jako nové župy usporiadať, alebo, kde to nemožno, susedným slovenským stolicám privteliť.

Utvorenie spôsobom horespomenutým jednoho hornouhorského *slovenského Okolia v dosavadnom politickom podelení Uhorska* žiadnej nerobilo by premeny, len tú, že na miesto mrtvých hranic, na ktorých dosiaľ 4 dištrikty vlasti našej spočívali, nastúpili by medze živé, nie ľubovôľou ľudskou, ale rečou a národnosťou a tak vôľou božou a prírodou šamou nezrušiteľne určené.

Pri príležitosti tejto musíme sa po predku ohradiť proti tej, zo stránky bratov Maďarov nám všeobecne činenej námietke, že i v stoliciach slovenských, ako v Trenčíne, Orave, Turci, Zvolene, Liptove, Spiši a Šarišu značný počet Maďarov, najviac stavu zemianskemu prináležiacich sa nachodí, takže u nás národnosť maďarská a slovenská jedna na druhú navrstvené sú, z ktorej príčiny uznanie v jednom okolí obsaženej osobnosti národa slovenského v skutočnosti nemožným sa stáva.

Á, pravda je, že v národe našom mnoho odnárodnelých synov sa nachádza; títo ale nie sú Maďari, ale sa synovia rodu nášho. I národ maďarský pred vystúpením veľkého Széchenyiho dosť počitoval synov takých, ktorí za čokoľvek inšie ale nie za Maďarov sa vydávali; ale mohútny duch času priviedol jich k poznaniu seba samých, aby znovu splynuli s národom, od ktorého sa boli odrazili; i my veríme, že ten istý duch času prebudí odrodilých synov našich k poznaniu bludu svojho a privedie jich nazpäť do lona národa a ľudu toho, z ktorého pošli.

Akokoľvek z jednej strany nemôžeme predpokladať o hrdinskom národe maďarskom to, žeby s odrodilstvom naším, sám seba obohacovať, s hanbou našou národnou sám seba ozdobovať chcel, takpodobne z druhej strany o vlastenectve zákonodarného tela nášho nemôžeme veriť to, žeby v nadrečenom odrodilstve našom prekážku uskutočnenia rovnoprávnosti národnej nachádzať mohlo. Jestliby sa ale v týchto slovenských stoliciach jednotlivci inonárodní nachodili, títo si výsadnie práva národnie na ujmu všeobecnosti práve tak, ako jednotliví v neslovenských stoliciach bývajúci Slováci, osobovať nemôžu.

Ohradiť sa ďalej musíme oproti možnej námietke tej, akoby snahy po jednom slovenskom Okolí proti historickým právam a zákonami pozitívnymi zabezpečenej jednote a celosti Uhorska smerovali.

Už Štefan svätý v testamente svojom k synovi Emerichovi hovorí: „regnum unius linguae imbecille et fragile est“[5] — už on zanecháva mu radu tú, aby šetril zvyky, mravy a obyčaje rozličných vo vlasti žijúcich plemien, už pod ním na základe rovnoprávnosti plemien založená bola jednota a celistvosť vlasti tejto, že ale plemená vyrástli v národy, povedomie osobnosti svojej majúce, že následkom toho jednota a celistvosť vlasti našej nie viac v plemennej, ale v národnej rovnoprávnosti základy svoje hľadať musí, to nie je ani vina ani zásluha naša, ale je nutný výsledok pokroku toho, ktorý zo zákona božieho pôvod svoj berúc na ceste svojej hrádzou zákony ľudskými kladenou zastaviť, alebo nazpäť odraziť sa nedá.

[5] Kráľovstvo jedného jazyka je slabé a krehké.

A pokrok tento neuznať znamenalo by neuznávať riadenie božie v živote jednotlivých národov tak, ako vo vývine jednotlivých štátov zjavne sa označujúce.

Len nedávno v dejinách italských videli sme, že zákon pozitívny a práva historické nemohli odolať udalosťam zo zákona a práva vyššieho pôvod svoj berúcim. Príklad severnej Ameriky učí nás, že hriech mravný, do ústavy štátnej zavinutý skorej pozdejšie na ústave samej pomstí sa a že mocou samej zákonitosti nedá sa utvoriť a udržať celok, ktorý ináče so zákonami prirodzenými a mravnými nesúhlasí.

My vlasť našu od podobného hriechu zachránenú mať chceme vtedy, keď na základoch Štefanom svätým daných ďalej stavať a jednotu vlasti našej v podobe duchom času a potrebami života naznačenej utvorenú mať žiadame. Nám nie je dosť, aby len v artikuloch snemových stálo „regnum indivisibile et propriam habens constitutionem“;[6] my chceme viac, my chceme, aby jednota tá spočívala na základe mravnom, prirodzenom, zo samého života v pokroku času vyrastenom.

Ako sme už horevyššie podotkli, mravná povaha jednoty tejto záleží v opravdivej, nie zdanlive, ale skutočne, uznaním vskutku jestvujúcich osôb národov prevedenej rovnoprávnosti národnej; lebo len takýmto spôsobom môže vlasť naša najsvätejšie záujmy národov v nej žijúcich v sebe sústrediť, len takýmto spôsobom môže jim dať to, čo mimo nej inde nenajdú, len takýmto spôsobom stane sa ona jich jednako milovanou matkou, ktorá práve preto, že žiadnemu z rovnorodých synov svojich prednosť pred druhým nedáva, bude sa môcť, v čas nebezpečenstva, na všetkých jednako opierať a od všetkých jednakú podporu, jednakú obeť požadovať.

My, ktorí v spoločnej minulosti národov vlasti tejto na spoločnú jich budúcnosť ukazujúci prst boží vidíme, ktorí cítime a povedomí sme si toho, že polohopisná povaha nami obývaného Hornouhorska, že každodenne striedave materiálne i duchovnie záujmy a každodenný vzájomný obchod, ba len i zväzky rodinné a pokrevné s bratmi našimi Maďarmi nás v jeden tuhý zväzok spojujú, my nemôžeme byť protivníci celistvosti a jednoty vlasti našej. Nech teda v slovenskom, národ náš zosobňujúcom Okolí nehľadá nikto dač iného, jako to, čo skutočne je, t. j. neomylnú výminku rovnoprávnosti národnej, ktorá zas je uholným kameňom jednoty vlasti našej.

III. Jestliže rovnosť je ona miera, ktorou sloboda a právo miliónov občanov v živote občianskom skutočným sa stávajú a všetkých údov obce v jeden harmonický celok, v jednu slobodnú obec spojujú, tým väčšia potreba je, v jednej vlasti, ktorá harmonickým celkom národov v nej žijúcich byť má, práva národnie a práva reči mierou touto rozmerať.

Podľa zásady tejto žiadame, aby v Okolí národ náš zosobňujúcom:

1. *Jedine a výlučne reč slovenská bola žlebom tým, ktorým tok života verejného, občianskeho a školského prúdiť sa má;* ona, jako obraz, ktorým národ sám seba v ríši duchovnej spredmetňuje, ona jako jediný prostriedok, jediné dvíhadlo vzdelanosti národnej, nesmie byť v priestore národa svojho, v dome svojom, na užší okres, na úlohu slúžky obmedzená, ale musí byť práve tak upravená, jako život národa samého v medzách svojich uprávnený je.

Žiadame teda, aby vzhľadom na nás Slovákov, pri nastávajúcom zriadení krajiny a stolíc, v Okolí slovenskom *jeden odvolávací súd,* tak tiež *aspoň jeden zmenkový súd,* pri ktorých by *úradnia reč slovenská* bola, utvorený bol; aby pri *najvyššom súde krajinskom,* taktiež i pri *najvyšších správnych dikasteriách krajinských mužovia obecnou mienkou slovenskou za národovcov slovenských uznaní,* nasledovne i v reči slovenskej

[6] Krajina nerozdelená a majúca lepšiu ústavu.

dokonále zbehlí v *pomeru počtu obyvateľstva jako referenti s potrebným osobníctvom postaveni boli,* ktorí by tam nie len úradné práce konali, ale spolu v čas potreby i záujmy slovenského národa zastávali.

To samé platí pri ustanovení *komisie k vedeniu záležitosti školských.*

2. Čo sa týče čiary tej, ktorá sa medzi rečou diplomatickou a našou rečou národňou vo vlasti našej tiahnuť má, v ohľade tomto musíme najskôr rozlúštiť otázku tú, čo je vlastne reč diplomatická.

Náhľadom našim je ona medzi národami rozličných jazykov „prostriedok spoločného usrozumenia sa". V tejto definícii jej medze samé od sebä sa označujú, menovite označuje sa to, že ona tam, kde nie je vlastnou rečou národa, nesmie si osobovať právo reči národnej, že nesmie ani na piaď zaujať pre sebä z poľa toho, ktoré druhej reči národnej patrí, že jej medze a práva počínajú sa tam, kde výlučné medze a práva reči národnej prestávajú, tedy, aby sme poťažne na nás Slovákov hovorili, jej medze počínajú sa za medzami Okolia nášho slovenského, v dopisoch so stolicami neslovenskými a neslovanskými, vo vnútornom úradovaní a vzájemnom úradnom obchode najvyšších správnych a súdnych vrchností krajinských, ktorých úkol na celú krajinu sa vzťahuje (nerozumejúc sem záležitosti stránok, ktoré vždy v patričnej reči národnej vyridzované byť majú), konečne na spoločnom sneme krajinskom, nevytvárajúc pri tomto posledňom užívanie iných rečí krajinských.

My Slováci, ktorým na svornosti národov uhorských ďaleko viac, ako na vlastnej márnej chlúbe záleží, hotoví sme na slušné medze obmedzenú diplomatičnosť reči maďarskej vo vlasti našej uznať, nie ale preto, jako by sme snáď skrze to naduprávnenosť národnosti a reči maďarskej nad národnosťou a rečou našou uznávali, nie, — tak hlboko sme nepadli, ani jako národ tak hlboko padnúť nemôžeme, zreknúť sa hodnosti našej národnej nikdy nemôže byť úmyslom našim, ale preto, aby sme bratom našim Maďarom neodtajitelný dôkaz podali toho, že k vôli svornosti národov uhorských my i najsvätejších, Bohom daných a s nami zrodených právach našich samých sebä naskoľko to bez hrubej samovraždy možno je, zaprieť hotoví sme.

Podľa zásady vyše spomenutej žiadame a žiadať musíme:

3. Aby snemové artikule tie, ktoré sa s rovnoprávnosťou a slobodou národov nezrovnávajú, menovite art. 16:1791, 7:1792, 4:1805, 3:1836, 6:1840, 2:1844, 2:1844, 5. — § 3: 1848 a 16 lit. c. 1848 zákonom pozitívnym vyzdvižené boli.

Niet národa, ktorý by v láske a žiarlivej pridŕžavosti sa k reči a národnosti svojej bratov našich Maďarov prevyšoval. A či srdcia a mysle naše tvorca sveta podľa inších pravidiel utvoril, ako srdcia a mysle Maďarov? Čo jich bolí, to bolí i nás, čo jim pokladom je, to i nám pokladom je, práve tak drahým a neocenitelným, i nám je reč naša najkrajšia, najľubozvučnejšia, i nám je ona jediným prostriedkom vzdelávania sa národnieho, i nám je ona obrazom duchovnieho sveta nášho, a my tak dobre jako Maďari cítime to, že duch slobody a zápal vlastenecký v reči našej nám sa zjavujúci, magickým spôsobom preniká a obživuje vnútornosti naše, kým naproti tomu ten istý duch, ten istý zápal v reči nevlastnej, v rúchu cudzom k nám prichádzajúci, nevlastným, cudzím sa nám byť vidí. Reč naša je tak tuho so slobodou našou občianskou a s vlastenectvom naším dovedna spojená, že ju v jej prirodzených medzách a právach, len s týmito spolu potlačovať, alebo uznávať možno.

Žiadame ďalej:

4. Na sneme samom zhotovenú osnovu zákonov reči našej hodnovernú.

Žiadame:

5. Aby nám k náležitému politickému a právnemu vychovávaniu a vzdelávaniu slovenskej mládeže, v príhodnom meste slovenskom akadémia právnická, a mimo toho katedra reči a literatúry slovenskej na univerzite peštianskej na útraty krajinské založené boli, tým viac, že univerzita tá na horných, Slovákmi obývaných stranách Uhorska značné statky drží.[7] Taktiež, aby ústavy naše literárne z krajinských dôchodkov pomerne podporované boli.

6. Aby literárne i mravno-vzdelavatelné národnie spolky, právom slobodnej asociácie zakladať, a k cieľom tým potrebné príspevky zbierať nám vždy dovolené bolo.

7. Obciam slovenským v živle inonárodnom jako i obciam inonárodným v stoliciach slovenských osihoteným a vyhraničiť sa nemohúcim, už následkom zásady samosprávy občianskej náleží právo to: v obvode občianskeho života svojho reč svoju vlastnú užívať a národnosť svoju slobodne pestovať a vzdelávať.

Nech nikto neobviňuje nás z prepiatosti, že reč našu vo vlasti našej, v rodisku našom, a v priestore tom, v ktorom ona domácou je, jako dvíhadlo verejného občianskeho života nášho zabezpečenú mať chceme. My reč našu nikomu nenatískame; len to žiadame, aby reč naša z jej prirodzeného práva vytiskovaná nebola.

8. Žiadame, aby pri očakávanom reorganizovaní tabule veľmožov, jestliby sa také na základe záujmov stalo, pritom mimo iných záujmov i záujmy národností a menovite našej slovenskej národnosti do ohľadu vzaté a pomerne zastúpené boli.

IV. Konečne osvedčujeme, že záujmy národa slovenského ohľadom slobody občianskej sú tie samé, sú jednostajné so záujmami všetkých uhorských, z ohľadu slobody národnej ale so záujmami všetkých doteraz zákonami utlačených národov, menovite Rusínov, Rumunov, Srbov a Chorvatov, takže v priestore tom, ktorý národ slovenský obýva, úplne to isté žiada pre sebä (ohľadom totiž národnosti a slobody), čo bratia Maďari skutočne už majú, a zato aj jedon za všetkých a všetci za jedného dobre stáť a bojovať chce.

Táto solidárnosť, s ktorou pred očami národov slobodných uhorských k záujmom slobody a národnosti sa hlásime, vynútená je utlačením národov nemaďarských.

Toto sú teda žiadosti naše, ktoré z ohľadu prevedenia rovnoprávnosti národnej snemu nášmu prednášame.

Bez uznania osobnosti našej národnej, bez vyznačenia Okolia toho, v ktorom osobnosť tá obsažená je, bez rovného práva rečiam a národnosťam v jich osobitných národopisných medzách pre nás opravdivej rovnoprávnosti niet.

Opakujeme ešte raz, že rovnoprávnosť národnia je svetoduchom prinesený základný kameň celosti a jednoty vlasti našej spoločnej; ona prebudená súc raz, neusne viacej, ale len zosilňovať sa bude v povedomí národov; z jej ceny teda nič sa nemôže ztiahnuť a objednať, ako sa nemohlo odjednať z ceny nekdajších kníh sybilinských. História ale učí nás, že v osudných dobách národov alebo štátov zameškaná príležitosť nikdy viacej sa nevráti.

Heslo naše je: *jedna, slobodná, konštitucionálna vlasť, a v nej sloboda, rovnosť a bratérstvo národov!*

V Turčianskom Svatom Martine dňa 7. Junia 1861.

---

[7] Univerzita v Pešti ako nástupca univerzity zriadenej Petrom Pázmányom v Trnave roku 1635 mala značné majetky na Slovensku, a to v okolí Šaly nad Váhom a v Turci.

Následkom uzavretia slovenského národnieho zhromaždenia s T. Sv. Martine:
Ján Francisci v. r., predseda slovenského národného zhromaždenia. Vilém Paulíny-Tóth v. r., zapisovateľ. Ján Gottschár v. r., opát a školský radca. Štefan Závodník v. r., farár a dekan. Alexander Pongrác v. r., farár a dekan. Dr. Miloslav Hurban v. r., c. a. v. farár. Štefan Daxner v. r., statkár a pravotár. Ondrej Michal Mudroň v. r., doktor práv. Štefan Hyroš v. r., farár. Sámuel Novák v. r., Ján Moravčík v. r., Ľudevít Turzo Nosický, v. r., Ondrej Hodža v. r., ev. farár, Ján Jesenský, v. r., Dorď Matúška v. r., Ján Polárik v. r., duchovník a spisovateľ.

87

Uzavretia Slovenského národného zhromaždenia v Martine.

Uverejnené v diele Slovenské národné zhromaždenie v Turč. Sv. Martine roku 1861 *pod záhlavím Zápisnica Slovenského národného zhromaždenia, str. 73 a n. Uverejňujeme iba uzavretia.*

Uzavretia Slovenského národného zhromaždenia vznikli ako výsledok rokovaní o Daxnerovom návrhu Memoranda a väčšina z nich sa dostala do jeho textu, schváleného v záverečnej fáze zasadnutia. Niektoré z nich však obsahujú rozhodnutia, ktoré neboli do Memoranda poňaté. Ide najmä o politické noviny, stanovy Matice slovenskej, o zriadenie generálneho školského povereníctva.

Slovenské národné zhromaždenie rieši a uzaviera:[1]

II. Žiadať výslovne, zjavne a slávnostne, aby osobnosť národa slovenského sťa národa samostatného, jednocelistvého, slobodného — v tej miere a úcte, v tom rade a práve ako osobnosť maďarského alebo ktoréhokoľvek iného národa vo vlasti uhorskej,

ncináč i reč slovenská — ako národnej osobnosti tej podstatná známka a ducha národu vlastného vyslovenie a spredmetnenie, ako orgán obcovania a vzdelanosti, teda v záujmoch vlasti celej veľa dôležitý a neoceniteľný, za reč vlastenskú, tej úcty, toho radu a práva hodnú, ktoré dáva sa reči maďarskej alebo ktorejkoľvek inej vo vlasti uhorskej — uznaná bola,

ktoré uznanie osobnosti a reči národa slovenského — pre spravodlivé udôstojnenie veci, ako i pre ľrečitú hodnovernosť a stálosť práva, zákonom pozitívnym vyslovené a v listinách kráľovských, korunovacích a úvodných, zároveň s inými životnými, podstatnými právami krajinskými vnesené — tak slovom svätým krajiny a kráľa spečatené a posvätené byť má.

Všetko to najmä tým cieľom, aby táže osobnosť a reč národa slovenského proti zlomyselným útokom nepriateľov svornosti národov, ktoré posledné slová národné slovenské zhromaždenie so slávnostným dôrazom opätuje, zabezpečená bola.

[1] Prvé obšírne rozhodnutie sme vypustili. Týkalo sa návrhu Memoranda predloženého Daxnerom a rozhodnutia o voľbe výboru, ktorý mal na jeho podklade vypracovať definitívny návrh Memoranda pre plénum slovenského národného zhromaždenia.

III. Žiadať výslovne, zjavne a slávnostne, aby v spojitosti s riešením a uzavretím jeho predošlým, pod číslom II., osobnosť národa slovenského uznaná bola v priestore tom, ktorý ona, ako súvislá, nepretržitá masa skutočne zaujíma, žiadať, aby priestor ten v zákonoch — úradných knihách a listinách a akýchkoľvek zhromaždeniach krajinských a državných — verejné, vlastné meno: Hornouhorského slovenského okolia nosiť smel a mal: žiadať zároveň, aby pri nastávajúcej organizácii krajiny, stolice s Okolím tým hraničiace, v ktorých Slováci s inorodými susedia, podľa národnosti zaokrúhlené boli.

IV. Žiadať zjavne, slávnostne a neústupne, aby v obvode Okolia, národ slovenský zosobňujúceho, jedine a výlučne reč slovenská zákonom krajinským uznaná a ustanovená bola za žľab ten, ktorým tok života verejného, občianskeho, cirkevného a školského prúdiť sa má — dľa ktorého zákona teda reč slovenská v priestore národa slovenského, v dome svojom, nesmela by na užší okres, na úlohu slúžky obmedzená — ale musela by tak upravená byť, ako život národa samého v medziach svojich uprávnený je.

V. Žiadať slávnostne, úctivo i neústupne, aby pri nastávajúcom zriadení krajiny a stolíc v Okolí slovenskom jeden odvolací súd, taktiež aspoň jeden zmenkový súd, pri ktorých by úradná reč slovenská bola, utvorený bol, aby pri najvyššom súde krajinskom taktiež i pri najvyšších správnych dikastériách krajinských mužovia obecnou mienkou slovenskou za národovcov slovenských uznaní — nasledovne i v reči slovenskej dokonale zbehlí v pomere počtu obyvateľstva ako referenti s potrebným osobníctvom postavení boli, ktorí by tam nielen úradné práce konali, ale spolu v čas potreby i záujmy slovenského národa zastávali.

VI. Žiadať slávnostne a neunavene, aby v zmysle tomže a tou istou platnosťou, ako vyslovené je v punkte najbližšie predchádzajúcom, moc zákonodarná krajiny uhorskej a državy rakúskej zriadiť ráčila v Okolí slovenskom povereníctvo školské generálne, ktoré by, vážnosťou a právom najvyššieho dozorstva vystrojené, pri spravedlivom ohľade na vierovyznanskú stranu učených ústavov — zostavené z mužov verejnou mienkou slovenskou za priateľov národa slovenského uznaných a vyznávaných a reči slovenskej, v tomto povolaní úradne užívanou byť majúcej, pravidelne vedomých — náukozdelne právo reči slovenskej v školách vyšších, nižších i pospolitých — ako to pod číslom IV. zápisnice tejto žiadosťou ráznou vyslovené nachodí sa — obhajovať — ďalej prednášky mluvnice a literatúry slovenskej na všetkých školách slovenských s dostatočným, dôležitosti predmetu primeraným počtom hodín pozorným a bedlivým okom strážiť, dokiaľ na školách slovenských žiaci bez rozdielu národnosti nútení budú poslúchať o jazyku a písomníctve maďarskom a nemeckom, dotiaľ cestou primeranou a horlivo vymáhať, aby na školách inonárodných štúdium reči a literatúry slovenskej bezvýnimočne, sťa obligátne — v tej miere, ako to na školách slovenských zákonom ustanovené je ohľadom na reči a literatúry tamtých inonárodných spoluvlastencov — zákonom uvedené a zabezpečené bolo; naposledy a zvlášte — o to, aby výchova mládeže slovenskej vo vedách i povedomí, v zásadách i vyvinovaní rázu duchom národným, v prospech a česť národa slovenského vedená bola, celou silou pracovať, — za kresťanskú, národnú a vlasteneckú povinnosť pokladala si a pokladať musia.

VII. Na patričnom vysokom mieste žiadať o zákonité nariadenie, dľa ktorého by určite a zreteľne vyslovilo sa, že — poneváč pod diplomatičnosťou reči maďarskej, na tento čas v tej akosti postavenej, žiadne nadprávie a žiadna zvláštna prednosť nero-

zumie sa, ani preto národ a jazyk maďarský žiadnu akúkoľvek výsadnú oprávnenosť osobovať si nesmie, ale pod spomenutým názvom jedine prostriedok uzrozumenia sa v politickom zväzku a obchode medzi národmi rozličných jazykov označený jest, — reč diplomatická, na tento čas maďarská, miesto môže mať poťahom na národ slovenský len za hraniciami Okolia slovenského, a tak teda: predne, v dopisoch so stolicami neslovenskými a neslovanskými, potom vo vnútornom úradovaní a vzájomnom úradnom obchode najvyšších správnych a súdnych vrchností krajinských, ktorých úkol na celú krajinu sa vzťahuje, výslovne poznamenávajúc pritom, že nepatria sem záležitosti stránok, ktoré vždy v patričnej reči národnej vyridzované byť majú, naposledy, na spoločnom krajinskom sneme, nevytvárajúc pri tomto poslednom užívanie iných rečí krajinských.

V rozvinutí a prevedení ďalšom zásady vyšespomenutej, že reč diplomatická — nateraz maďarská — tam, kde nie je vlastnou rečou národa, nesmie si osobovať právo reči národnej, že teda nesmie ani na piaď zaujať z práva toho, ktoré inej reči národnej patrí, a tak že jej medze a práva počínajú sa tam, kde výlučne medze a práva reči národnej prestávajú.

VIII. Žiadať totiž slávnostne a pevne, aby články snemové, ktoré sa s rovnoprávnosťou a slobodou národov nezrovnávajú, menovite článok 16. z roku 1791, článok 7. roku 1792, článok 4. roku 1805, článok 3. z roku 1836, článok 6. z roku 1840, článok 2. z roku 1844, paragraf 5. článku 3. z roku 1848 a článok 16. litera *e* z roku 1848, zákonom — positívnym — nerieknuc preinačené — ale vyzdvihnuté, zrušené boli.

IX. Na vysokom, kde patrí a náleží miestne, dôrazne a neústupne žiadať osnovu zákonov v rečiach národných pre všetky národy, menovite ale v reči slovenskej pre národ slovenský hneď na sneme samom zhotovenú a vydávanú, autentičnú a hodnovernú.

X. Žiadať slávnostne a neodvolateľne, aby k náležitému politickému a právnemu vychovávaniu a vzdelávaniu slovenskej mládeže v príhodnom meste slovenskom akadémia právnická a mimo toho katedra reči a literatúry slovenskej na univerzite peštianskej, a síce na útraty krajinské založené boli, a žiadať taktiež a zároveň, aby ústavy literárne napospol z krajinských dôchodkov, pomerne s počtom obyvateľstva slovenského, alebo v tej miere, ako to inorodým učilištiam povolené je a bude, podporovali sa.

XI. Jadrným a ráznym slovom žiadať, aby národu slovenskému literárne a mravovzdelávateľné spolky právom slobodnej asociácie zakladať a k cieľom tým potrebné príspevky zbierať vždy dovolené bolo.[2]

XII. Žiadať a požadovať, teraz i vždy, aby obciam slovenským v živle inonárodnom, ako i obciam inonárodným, v stoliach slovenských osihoteným a vyhraničiť sa nemohúcim, už následkom samosprávy občianskej im náležiace právo to, v obvode občianskeho života svojho reč svoju vlastnú užívať a národnosť svoju slobodne pestovať a vzdelávať zákonom zabezpečené bolo.

---

[2] Tu mali na mysli účastníci memorandového zhromaždenia predovšetkým obnovu tých spolkov, ktoré vznikli v predmarcovom období (1848) z iniciatívy niektorých štúrovcov, ako boli napr. spolky miernosti, čitateľské spolky a pod.

XIII. Žiadať teraz a žiadať napotom vždy znova, aby pri očakávanom reorganizovaní tabuly veľmožov, jestli by sa také na základe záujmov stalo, pri tom, mimo iných záujmov i záujmy národnosti a menovite našej slovenskej národnosti do ohľadu vzaté a pomerne zastúpené boli.

XIV. Slávnostné a hlasité osvedčenie, že záujmy národa slovenského ohľadom slobody občianskej sú tie samé, sú jednostajné so záujmami všetkých uhorských, z ohľadu slobody národnej ale, so záujmami všetkých doteraz zákonmi utlačených národov, menovite: Rusínov, Rumunov, Srbov a Chorvátov, takže v priestore tom, ktorý národ slovenský obýva, úplne to isté žiada pre seba (ohľadom totiž národnosti a slobody), čo bratia Maďari skutočne už majú — a za to aj jeden za všetkých a všetci za jednoho stáť a bojovať chce, a že táto solidárnosť, s ktorou národ slovenský pred očami národov slobodných uhorských k záujmom slobody a národnosti hlási sa, vynútená je utlačením národov nemaďarských!

XV. Na stole zložený zborník žiadostí a osvedčení národných názvom Memorandum národa slovenského označiť.

XVI. Patričné Memorandum národa slovenského výlučne snemu krajinskému predložiť.

XVII. Vypraviť do Pešti[3] vyslanstvo dôstojné pod vedením Jeho Osvietenosti pána veľžupana baróna Šimona Révayho, menovite vysokého stavu a názvu svojho hodných p. p. Martina Szentiványiho, Jozefa Justha, Štefana Daxnera, Josefa M. Hurbana, Jána Franciscího, Viliama Pauliny-Tótha, Jána Gotčára, Jána Palárika, Štefana Závodníka, Ľudovíta Turzo-Nosického, Alexandra Pongrácza, Fridricha Malatinského — a mimo s úctou tu menovaných každého, ktokoľvek z prítomných pripojiť by sa chcel — s tým naložením, aby, akonáhle Memorandum toto prepísané a podpísané bude, bez odkladu do metropole vlasti vybrali sa a úlohu im zverenú, veleváżnu v sprievode požehnania a ochrany božej nastúpili.

XVIII. Vymenovať stály národný výbor, ktorého údovia sú následujúci p. p. Štefan Daxner, Ján Moravčík, Ján Gotčár, Jozef M. Hurban, Ján Országh, Viliam Pauliny-Tóth, Ľudovít Turzo, Ján Palárik, Samuel Novák, Michal M. Hodža, Július Plošic, Ján Jesenský, Juraj Matuška, Štefan Závodník, Juraj Slota, Samuel Štefanovič, Andrej Hodža, Michal Mudroň, Ján Čipka, Tomáš Červeň, Fridrich Malatinský a Štefan Hýroš, a ktorý pod predsedníctvom slávne a múdre tu predstatujúceho p. p. Jána Franciscího — hneď po skončení zhromaždenia tohoto postať svoju nastúpi; medzi iným menovite preklad Memoranda maďarský, nakoľko možno dokonalý a verný, obstará, taktiež odpisy oba, pôvodinu i preklad maďarský vlastnoručne podpíše — a o to pečovať bude, aby vzdor akýmkoľvek premenám a prekážkam, ktoré odstrániť v jeho moci by ležalo — to isté Memorandum časom príhodným vysokému snemu doručené a žiadúcim výsledkom korunované bolo: mimo toho prevedenie uznesení zhromaždenia tohoto, včerajších i dnešných, v čas potreby zvolanie na základe slobodnej spolkovitosti takéhoto valného národného zhromaždenia — prozatýmne pokonávanie neodkladných prác a záležitostí národných, vôbec záujmy a prospech všestranný národa slovenského na srdci a pamäti nosiť, ku všetkému tomu menom národa a zhromaždenia, zápisom týmto výslovne splnomocnený a zvlášte povolaný súc — za právo i povinnosť

[3] Totiž do Pešti, resp. Budína.

národnú pokladať si bude, — a to s pomocou Hospodina, Boha všetkých národov trojjediného.

XIX. Bratom slávorodým po vlasti i po reči, menovite Rusínom, Románom, Srbom a Chorvátom denník a zápisnicu národného tohoto zhromaždenia v sprievode primeraného prípisu prezidentovho s pozdravením a poľúbením svätým venovať, vychystať, odoslať.[4]

XX. Celé toto pojednávanie svoje, so všetkými prináležitosťami, menovite zápisnicu, denník a listiny, ako kredencionále,[5] návody, plnomocenstvá, prípisy ku sboru i mestu Sv. Martinu, tak ako od miest a obcí, úradov i súkromných, hromadne i osobne vydané a doposlané boli, — medzi nimi predovšetkým úplnú osnovu Memoranda národa slovenského a prípis k národom zväzku solidárneho, — príslušne pristrojené a zostavené, tlačou obstarať a vydať, obstaranie a vydanie ale toto dnes vymenovanému stálemu výboru národnému dôrazne a spoľahlivo naložiť, podrobné prevedenie záležitosti jemu s dôverou ponechávajúc a vývod z celého pokonania pred obličajom národa časom svojím očakávajúc.

XXI. Zveľadenie časopisov slovenských, predovšetkým ale a nadovšetko vystanovenie a zabezpečenie aspoň jedného politického denníka, povýšenie Pešťbudínských vedomostí za taký, — záležitosťou prednou národa pomenovať a ju stálemu národnému výboru na srdce priviazať s tým činom a právom, aby o prostriedkoch k cieľu vedúcich zavčasu poradil sa a výsledok porady takej, ako vôľu národa uverejniac, ju uctiť a zachovať, jednému každému — kto verným menuje sa — za povinnosť položil.

XXII. Naložiť viac ráz spomenutému stálemu národnému tamtomu výboru dôrazne a úsilne, aby všetkými silami svojimi pracoval na vymožení a zriadení zvláštnych spolkov hospodárskych pre Okolie slovenské, k tomu cieľu prostredkoval osnovu stanov a ich najvyššie odobrenie, — uviedol do behu časopisy hospodárske, — vôbec ničoho nepremeškal, čo by k pozdvihnutiu národného hospodárstva, priemyslu a obchodu na Slovensku aspoň blahosľubné, požehnané prvé počiatky dokázalo.[6]

XXIII. Bezodkladné vypracovanie stanov Matice slovenskej ako spolku literárneho a jednoty milovníkov národa i života slovenského, potom predloženie osnovy takej k milostivému odobreniu a stvrdeniu na najvyššom mieste, konečne — po žiadúcom výsledku predlohy takej — zvolanie konštitutívneho zhromaždenia a ku všetkému tomu potrebné zakročenia i pokonania — s modlitbou ku trojjedinému Bohu za zdar, pomoc a požehnanie, — spôsobom ako rečeno i v punkte predošlom, tomuže stálemu národnému výboru zveriť a naložiť.

XXIV. City úcty a vďaky osobitnej, slávnemu mestu Svätému Martinu takto venované a tlmočené, ako napredku zaznačeno, tak znova i pri konci zápisnice tejto, v spôsobe slávnostného uzavretia pre večitú pamäť chovať, potom blahoželanie národu

---

[4] Týmto rozhodnutím prejavilo memorandové zhromaždenie solidaritu s ostatnými nemaďarskými národnosťami v Uhorsku a postavilo svoje požiadavky naroveň ich prejavom v tomto smere roku 1861.

[5] Poverovacie listiny, aké dávali obvykle voliči kandidátom poslanectva v Uhorsku.

[6] V tejto požiadavke sa prejavilo úsilie po vytvorení samostatných hospodárskych ustanovizní, ktoré by napomáhali vytvárať hospodárske podnikanie a tým i vlastný národný trh na Slovensku.

i krajine, ďalej blahodarenie prítomným pánom veľžupanom o ostatným šľachticom, slovom pána predstatu vyjadrené, ako i vrelú bratskú lásku a uznalosť, kroz jedného z prvých otcov a vodcov národa pánu predstatovi prekrásne podanú, stvrdiť a osvojiť si, — nadovšetko ale a na rozchodnú dobrorečiť Hospodinovi Bohu, Otcu, Synu i Duchu Svätému za pomoc až do hodiny tejto, jemuž sláva na veky vekov.

Ján Francisci, predstata,

zápisníci: Michal Mudroň, Pavol Mudroň, Viliam Pauliny-Tóth, Juraj Slota, Samuel Štefanovič, Ľudovít Turzo.

88

Prípis Slovákov k Chorvátom, Srbom a s niektorými premenami k Rusínom a Rumunom.

Uverejnili PbV, roč. I, č. 38. Budín 26. júla 1861.

V zmysle rozhodnutia slovenského národného zhromaždenia zaslané bolo Memorandum uhorským Chorvátom, Srbom, Rusínom a Rumunom, ktorých národné orgány sa informujú o martinskom zhromaždení a súčasne sa vyzývajú k spolupráci a solidarite v budúcnosti.

Slavorodí Bratia Horvati.[1]

Podľa uzavretia nášho v národnom slovenskom zhromaždení v Turčianskom Sv. Martine dňa 6. a 7. Junia 1861 uzneseného, činíme tento prípis k Vám, slavorodí bratia naši! prosiaci dôvernou bratskou láskou slavianskou, aby ste prisloveniu tomuto nášmu pozorne a dobrotive vnímali.

Musíme sa Vám napred dobrotou Božou pochváliť, že večný ten Otec a milovník národov to radostné hnutie dal mužom a ľudu nášho kmena slovenského sa tak mnohoosobne a mnohočetne ku národnej porade zhromaždiť, a to na vyvolanie jedného malého, ale samým rýdzim slovenským obyvateľstvom obydleného mestečka. To si my za mnoho máme, jednak preto, že, jako viete, naša národnia vec mnohých a mocných má odporníkov doma, ktorí nám večite i to najnevinnejšie hnutie národnie za zlé majú, jednak pre to, že vätšina ľudu v národe našom, tu o svoje nedbala, tam odstrašená a znevolená, ťažko ku početnejším takým poradám sa zobrať dáva. A takže do

[1] Adresáti sa menili. Náš text bol adresovaný Chorvátom, pre Rusínov a Rumunov boli vyhotovené texty s niektorými menšími zmenami.

zhromaždenia nášho národnieho v Sv. Martine na viac tisíc ľudu sa zobralo, pripisujeme to za vďak duchu Božiemu, ktorý aj národ náš v svätých záležitosťach národných neodolne osvedomuje.

Potom Vám osvedčiť a s radostným citom vzájomnosti slavianskej vysloviť musíme: že nekonečnú vďaku a úctu máme k Vám, slavorodí bratia naši! že tak mužne, hrdinsky, slávne za svoju národnosť a jej svätè práva stojíte, trpíte, konáte. Vyliata krú Vašich mužov, žien a detí za to roku 1848 a 1849 pozorným hlasom volá k nebi za úplné zadosťučinenie a duchovia Vašich tu v hrdinskom boji padlých, tam vražedne pobitých milých vystupujú z priepasti úmoru, do ktorého sa za národ vrhli, vystupujú do božej i ľudskej oslavy pred očima Vám a nám, ktorí sme dedictvo slavianskej národnosti po nich, srdca jejich najvrúcnejšou krvou zapečatené prejali. Tak verujte bratia slavorodí naši, pre nás, ako my verujeme pre Vás, že čo ste pretrpeli a prekonali za seba, to ste prekonali aj za nás.

Lebo to je viera a dôvera slavianskej vzájemnosti, v ktorej viery citu Vám ďakujeme a vekovitou vďakou Vám zaviazaní zostávame.

Konečne Vás prosíme, aby ste slabobratskej mysli Vašej bedlivý pozor obrátili na vyslovenú vo Sväto-Martinskom našom národňom zhromaždení, solidárnosť všetkých národov pod Sväto-Štefanskou korunou v hájení si práv svojej slobody a národnosti. Lebo za to máme, že myšlienku tú velikú, dejnú, národnej rovnoprávnosti len tak na uživotnenie zabezpečíme, keď do spolku tohoto velikého procesu historického, všetky tie národy na vospolné, pomocné konanie teraz i na potom volať budeme. I tak nám Slavianom nikdy sa nič nepodarí, dokiaľ vierou a láskou vzájomnosti slavianskej každý kmen pod korunou Sv. Štefana tak za všetkých, jako za seba stáť a konať nebudeme. To je u nás Slovákov tak svätá presvedčenosť, že sme si za povinnosť položili Vám výsledok nášho národnieho slovenského zhromaždenia v Turč Sv. Martine držaného, toť tu pripojené memorandum na snem uhorský, predložiť, s ním Vás oboznámiť a srdečne Vás poprosiť, aby ste memorandum toto pozornosťou Vašou udôstojili a v ňom vysloveným našim národným žiadosťam zadosťučinenie, slovom i skutkom vymáhali. Takže i na budúce čokoľvek na ceste práva a spravedlivosti za obhájenie a zveličenie národnosti našej podujmeme, o tom všem Vás uvedomiť a ku slávobratskej súčinnosti dôverne povolať neobmeškáme, prosiac Vás týmto za jedno na vždy, aby ste pre krú rodných kmenov Vášho a nášho roku 1848 a 1849 za národnosť našu vyliatu, pre všetky veliké a bolestné pamiatky na predešlosť Vašu i našu, pre všetky prorocké upomienky slavoduchov Vašich i našich, pre všetky pevné nádeje na lepšú budúcnosť Vašu a našu, nás bratov Vašich srdečne Vám oddaných, všahdy a všade Vašou bratskou myslou zastávali, Vašimi junáckymi srdciami a rukami podopierali.

Následkom uzavretia slovenského národnieho shromaždenia v Turč. Sv. Martine dňa 6. a 7. Junia 1861 držaného.

Vilém Pauliny Tóth v. r.,
zapisovateľ.

Ján Francisci v. r.,
predseda slovenského národného zhromaždenia

89

Článok Jána Palárika „Na dorozumenie".

Uverejnil PSL, roč. III, č. 25, str. 217—229. Budín 31. augusta 1861. Uverejňujeme len druhú časť.

Stanovisko Jána Palárika prejavené na martinskom memorandovom zhromaždení vo veci požiadavky samostatného Okolia stalo sa predmetom diskusie najmä vtedy, keď Maďari začali organizovať proti uzneseniam národného zhromaždenia a proti Memorandu tzv. protestné akcie, uskutočnené pomocou stoličných vrchností, ovládaných predstaviteľmi maďarských vládnúcich tried. Palárik spomína najprv svoje články, uverejnené v PŠL od vydania Októbrového diplomu, upozorňuje na rozpory medzi nimi a úvahami dr. J. M. Hurbana (v Ev. cirkevných novinách, *Úvahy a rozmysly, 20. október, čili patent a Diplom,* roč. I, č. 26—28), odôvodňuje svoje stanovisko, že chcel, aby Slováci v rozhodnej dobe stáli ako jeden muž vo svojich politických nárokoch oproti centralistickej viedenskej vláde. Vysvetľuje, že tým chcel pomôcť česko-poľským federalistom k víťazstvu proti nemeckým centralistom. Predpokladal, že pri federalistickom usporiadaní Rakúska mohli by sa aj Slováci domôcť pomocou slovanskej solidarity niečoho, čo by sa ponášalo na slovenské Okolie alebo dištrikt. Proti požiadavke dištriktu bojoval preto, lebo sa obával, že uplatňovanie tejto požiadavky bude zle vplývať na jednotu krajiny a na národnú a politickú svornosť v prospech nemeckých centralistov a že poskytne príležitosť nepriateľom slovenskej národnosti k útokom. Palárik spomína, že sa o tom písalo v Augsburger Allgemeiner Zeitung, ktoré ho označili za odrodilca a maďaróna, hoci sa podrobil rozhodnutiam martinského národného zhromaždenia. Že mal pravdu, svedčia vraj protesty proti Memorandu, podnietené Maďarmi, obávajúcimi sa trhania krajiny.

Kdo moje články v „Priateľovi školy a literatúry" po vydaní najvyššieho diplómu od 20. októbra roku 1860 uverejnené a Hurbanove pojednavania v „Ewanjelických Nowinách" súčasne písané čítal, musel zbadať, že už vtedy veliká rozličnosť náhľadov strany stanoviska, aké by národ slovenský v prítomných politických konšteláciách zaujať mal, medzi mnou a ním panovala. Táto rozličnosť náhľadov v celej svojej veľkosti objavila sa na slovenskom národnom zhromaždení v Sv. Martine, kde dve strany k národu síce zjednotené, ale ohľadom spôsobu, akým by sa v prítomných okolnostiach národu slovenskému najlepšie poslúžilo, v ohnivej debate oproti sebe postavené stáli, ako to z denníka tohože shromaždenia patrno. Ja s národovcami rovno so mnou zmýšľajúcimi stál som za to, aby sme, dokiaľ otázka strany pomerov Uhorska k Rakúsku medzi snemom a kráľom porovnaná nebude, nečo takého nepodujímali, čo by novým nedorozumeniam a treniciam národným príčinu zavdať mohlo. Ja som si prial, aby celé Uhorsko v prítomnej rozhodnej dobe ako jeden muž stálo vo svojich štátnoprávnych nárokoch oproti centralistickej vláde nemeckej. Úfal som tým bezprostredne

síce našej spoločnej vlasti uhorskej, prosredne, ale *foederalistom česko-poľským na ríšskej rade* k víťazstvu oproti nemeckým centralistom dopomôcť. Pohnútky teda moje k takejto politike boli nie len vlastenecké, lež spolu čisto národnie, slovanské, liberálne. Bo jestli by sa rakúske mocnárstvo na základoch foederalistických, ako to na ríšskej rade Rieger a Smolka[1] chcejú, zriadilo, tak ani naša národnosť slovenská v ústavnom Uhorsku a pri prirodzenej zásade solidarity utlačených národností a vzájemnosti slovanskej zahynúť by nemohla, ba časom aj nejakú autonomiu, akej ku pr. idea zvláštneho dištriktu slovenského v zhromaždení tom výraz dala, vydobyť by si mohla. Nateraz však idea táto, ďa môjho pojímania, bolo ešte dieťa v živote matky nedozrelé, ktoré už pri privčasnom bolestiplnom porode umiera. Nie teda preto bojoval som ja proti žiadaniu dištriktu, ako bych to za dáke trhanie či teritoriálnej či politickej celistvosti Uhorska držal, bo kde všetke časti zeme pod jednou a tou istou zákonodarnou i administratívnou mocou spojené sú a tú istú ústavu, tú istú centrálnu vládu majú, tam o teritoriálnom alebo politickom trhaní štátu ani len reč byť nemôže — lež preto, poneváč som sa obával, že tým národnia a politická svornosť a jednomyselnosť krajiny, ohľadom spoločných našich záujmov slobody i národnosti v tejto rozhodnej dobe najvýš nám potrebná, roztrhaná bude k radosti centralistov nemeckých. Obával som sa, že sa tým vítaná príležitosť zavdá aj nepriateľom národnosti našej slovenskej v Uhorsku, ľud náš slovenský, za Uhorsko a jeho celistvosť a slobodu vôbec zaujatý, proti národnej našej strane, ako by táto krajinu skutočne trhať a ju nazpäť do jarma centralizácie ešte neporazenej nahnať chcela, búriť a fanatizovať mohla. Z týchto príčin podporoval som ja v národnom našom zhromaždení miernejšie návrhy minority. Medzitým už tam od ináč zmýšľajúcich moje národnie zmýšľanie v pochybnosť brané bolo, ako ani to mnohí bez všetkého obalu ústebne vytýkali, a potom v reláciach svojich do novín, menovite do „Augsb. Zeitungu" zaslaných, mňa rovno za odrodilca, za maďaróna, vyhlásiť za dobré uznali, a to síce napriek tomu, že som sa žiadosti väčšiny podrobil, a jej uzavretie v mene celého zhromaždenia podpísal.[1a] Po odovzdaní slovenského nášho memorandum snemu krajinskému úzkostne som čakal, čo sa diať bude, umieniv si hlboko mlčať na všetke obviňovania ma z maďarónstva, abych azda mojou obranou veci našej národnej nezaškodil. Medzitým obávania a pochybnosti moje a strany so mnou rovno zmýšľajúcej na vlas sa vyplnili, protesty zo všetkých strán „Okolia slovenského" sa hrnuli, a národnia naša strana u ľudu slovenského hrozne depopularizovaná bola. Čo ale najhoršie je, strana proti strane do boja vystúpila v tej dobe, keď celá krajina svornosti a pevného spoludržania najvýš potrebovala. — Tu „Magyar-Ország" v jednom úvodnom článku v namerení aj mňa do nenávisti u ľudu uviesť, zásady reakcionárske mi pripisoval; obviňujúc ma pred celou krajinou, ako bych ja bol sťa spisovateľ slovenský a spoluhrdina „slovenského memorandum" s Hodžom a inými nauky krajine nebezpečné a k potrhaniu svornosti politickej medzi rozličnými krajiny národnosťami smerujúce, v ľudu slovenskom rozširoval.[2]

Tak sa ovšem stáva mužom, ktorí nad všetke prepiatosti strán povýšení, svoje vlastné, neodvislé presvedčenie majú. S takými obyčajne ani jedna, ani druhá strana nebýva spokojná. Každý však nahliadne, že na túto posledniu denunciáciu „Magyar-Országu", ako bych ja na roztrhaní krajiny pracoval, a viedenským uplatnencom

[1] Boli to predstavitelia českých a nemeckých federalistov.

[1a] Nemali sme možnosť zistiť, o aké články ide.

[2] Článok maďarského denníka Magyarország útočiaci na Memorandum nemali sme k dispozícii. Bol uverejnený v roč. 1861, č. 176 tohto časopisu.

a reakcionárom bol, mlčať som nemohol. Nechcejúc sa však púšťať do obšírnej polemiky, napísal som krátučké osvedčenie, ako ho už aj sl. redakcia „Pešťbudinských Vedomostí" slovenskému obecenstvu zdeliť za dobré uzavrela.[3] Poneváč mi to ale budínský dopisovateľ do časopisu „Ost. u. West" na zlú stránku vykladá, prinútený som k lepšiemu dorozumeniu dodať čo nasleduje.

Najnovšie smutné udalosti na Slovensku potvrdili ma v tom presvedčení, že požadovanie zvláštneho dištriktu slovenského, proti čomu som v národnom shromaždení bojoval, nebolo na čase, ba národnosti našej viac škodilo, nežli osožilo. Škoda táto naša nezáleží natoľko v tých protestoch proti nám, jak radnej v tej okolnosti, že naša národnia strana od neprajníkov našich v celej krajine tak velmi depopularizovaná, a za reakcionársku, za nástroj centralistickej viedenskej vlády, k utlačeniu slobody vykričaná je. Kdože zo šlachty, z meštianstva a z ľudu bude chcieť patriť teraz k reakcionárskej, potupenej, nenávidenej strane? Tak naša národnia strana nebude rástnuť, lež obývať, a konečne zase bude odkázaná na nektorých „galilejských rybárov!" Články Dusarove[4] k obrane toho „Okolia" v Pešťbudínskych vedomosťach dosť obratným perom písané neboli v stave na lepšiu vieru ma obrátiť. Logika je táto:

„Národ slovenský ďa uzavrenia Sv. Martinského neohrožene má stáť v požadovaní „Slovenského okolia" a pritom úplnú neutralitu zachovávať pomedzi dvoma teraz hlavne zápasiacimi stránkami, totiž uhorskou a centrálno-nemeckou.[5] I jedna i druhá strana potrebuje nás k svojmu víťazstvu, čakajme teda, ktorá z nich nám najviac dá, — bo dať nám buď jedna, buď druhá musí, aby nás získala — a ktorá nám všetko, t. j. Okolie slovenské dá, k tej sa potom pripojíme, — a víťazstvo naše je isté.[6]

Toto rozumovanie by stálo, keby ponajprv národ slovenský skutočne spolu držal, čo však nestojí, bo požadovanie toho Okolia ho na dva tábory rozdvojilo; a keby podruhé národu slovenskému ľahostajné byť mohlo, ktorá strana mu dá to Okolie, či uhorská alebo centralistická rakúska; t. j. keby národu slovenskému ľahostajné byť mohlo voliť medzi uhorskou a centralistickou viedenskou stranou. Toto ale — aspoň ďa môjho náhľadu — národu slovenskému ľahostajné byť nemôže. Ba že mu to skutočne ľahostajné niet, v tom sa i uzavrenie národnieho zhromaždenia slovenského,

[3] Palárikovo *Osvedčenie* na útok Magyarországu uverejnil tento časopis vo svojom 183. čísle a slovensky aj v PbV, roč. I, č. 74 z 16. augusta 1861. Palárik sa v *Osvedčení* ohradil proti obvineniam Magyarországu a konštatoval, že jeho cieľom pri martinskom memorandovom zhromaždení nemohlo byť napadnutie jednoty milovanej vlasti, ani pokazenie bratskej jednomyseľnosti. Magyarország v škodoradostnej redakčnej poznámke konštatoval, na akú malú hŕstku sa zmenšil slovenský ľud, v mene ktorého peticionuje malá stránka, resp. p. Francisci, ktorý sa vracia v PbV (roč. I, č. 52) k Palárikovmu článku a k jeho Osvedčeniu otvoreným listom *Brat môj Janko Palárik* a usiluje sa rozptýliť jeho tvrdenia, najmä pokiaľ ide o Palárikove nádeje, že slovenskú otázku bude možno vyriešiť dohodou s Maďarmi.

[4] Ide o články Jána Mallého-Dusarova (1829—1902), význačného slovenského katolíckeho publicistu, v tom čase žijúceho ešte vo Viedni: *Politický rozum sv. martinského zhromaždenia* (PbV, roč. I, č. 42), *Perspektíva našej politiky* (tamtiež, č. 68), *Historicko-politická individuálnosť* (tamtiež, č. 76—78), ako aj o články *Politika historického práva* (tamtiež, č. 80—81), *Rozhľaďme sa* (tamtiež, č. 41) a o úvodný článok *Dva významné politické skutky nášho ľudu* (tamtiež, č. 45).

[5] Myslí tu na uhorskú, t. j. spojenú stranu deákovsko-tisovskú, chcejúcu obnovu zákonov z roku 1848 a na centralistickú vládu Schmerlingovu, usilujúcu sa na základe Októbrového diplomu a Februárového patentu o centralistické usporiadanie Rakúska.

[6] Palárikova mienka bola v tomto smere veľmi optimistická.

i protesty Slovákov proti tomuže zhromaždeniu zrovnávajú. Bo čože uzavrelo národnie zhromaždenie v Sv. Martine? To, že s Viedňou, t. j. s centralistickou nemeckou vládou, dokiaľ nebude kráľ korunovaný, nič nechce mať, a preto svoje žiadosti výlučne len snemu krajinskému predložiť uzavrelo. A čo je konečný zmysel všetkých tých slovenských protestov proti slovenskému národniemu zhromaždeniu? Tiež ten istý. Bo ľud slovenský pri podpisovaní protestov tým bol najviac kroz protivníkov národnosti našej mámený, že to „Okolie" prepiati Slováci, reakcionári a uplatenci viedenskí len preto žiadajú, aby krajinu potrhali a tým k utlačeniu slobody a k víťazstvu centralistickej vláde nemeckej (rakúskej) dopomohli. Ľud slovenský teda, protestujúc proti „Okoliu" vlastne protestoval proti centralistickej nemeckej vláde, pod ktorú patriť nechce. Práve tak rozumujem, ako p. Dusarov. Pozorujte tú podivuhodnú zhodu v politike slovenského ľudu nášho, ktorú nik neutvoril, ktorá je v ňom samorostlá. Toto je významné politické naučenie pre najbližšiu budúcnosť.

Neni teda, ani byť nemôže národu slovenskému ľahostajným, ktorá strana zvíťazí, či uhorská, alebo centralisticko-nemecká, a následovne národ slovenský nemá neutralitu zachovávať, lež pripojiť sa k uhorskej strane, trebárs by mu táto to „Okolie slovenské" na teraz odopierala; bo jestli je to „Okolie" skutočne cieľom jeho národných snáh, tak si ho neskorej pri vyslovenej zásade solidarity všetkých utlačených národností na ceste konštitucionálnej iste vymôže, čo by však nemohol pod systémom centralisticko-nemeckým.

Takéto presvedčenie majúc, nápad v „Magyar-Országu" proti liberálnosti mojich zásad učinený, tým viac, že sa na onyle strany môjho pôsobenia politického zakladal, musel som odraziť. Tým však nechcel som nikoho druhého uraziť, bráňac len seba samého, ani vec našu národniu, ktorej som celý môj život venoval, kompromitovať. To len slovenské obecenstvo vie, že som ja pri mojom pôsobení za národ celkom inší smer politický posiaľ nasledoval, nežli pp. Hodža, Hurban, Dobrjansky, Francisci a iní,[7] ačkoľvek pánov celkom týchto zásluhy o národ ctím a jejich presvedčenie si vážim, ale čo sa politických zásad v terajšej konštelácii týče, do jednej kategorie ani s jedným z nich kladený byť nechcem, lebo oni majú zásady zásadám mojim oproti postavené. Ja nechcem stáť pred krajinou, pred národom v inšom svetle, iba v mojom vlastnom, už akékoľvek je. Možno, že moje zásady sú chybné, o tom budúcnosť súdiť bude, a buďto moje, buďto jejich zásady zatratí. Z toho však, že som memorandum slov. národnieho zhromaždenia podpísal, nenasleduje, že som sa mojich politických zásad zriekol a Hurbanove alebo Franciscího zásady vo všetkom prijal. Memorandum podpísal som v mene národnieho zhromaždenia, od ktorého som v spoločnosti s druhými národovcami k tomuto aktu vyvolený a autorizovaný bol. A tento môj podpis ani som neodvolal, ani odvolať nemôžem, lež len ten náhľad „Magyar-Országu", ako bych ja bol pôvodcom a hrdinom toho memorandum opraviť som musel v ten zmysel, že ja som nebol jeho pôvodcom, ba že som s minoritou proti nemu za miernejší návrh bojoval, ako sa to skutočne stalo.[8] Každý vidí, že z tohoto výrazu „ellene küzdtem"[9] len zlomyselnosť mojich protivníkov odvodiť môže to, ako bych ja teda teraz celý obsah nášho memorandum, mnou predca podpísaného, zatracoval, a tak sebe samému protimluvil. Krátkosť môjho osvedčenia[10] mi nedopúšťala podrobne opisovať, proti ktorým punktom a jakými dôvodami som bojoval, lež každý nepredpojatý čitateľ musí to len

[7] Predstavitelia tzv. národnej stránky slovenskej.

[8] Myslí sa tu na vypustenie požiadavky Okolia, prípadne dištriktu.

[9] Bojoval som proti nemu, t. j. proti Memorandu.

[10] Pozri pozn. 3.

tak rozumieť, že som nebojoval proti inému, iba ako som skutočne tam v národnom zhromaždení dľa zpráv hodnoverne už predtým zdelených bojoval, totiž proti žiadaniu zvláštneho „dištriktu slovenského", a síce len z opaternosti v rečach mojich a v prítomnom článku podotknutej. Opaternosť táto bola tá, aby národ slovenský v požadovaní svojich národných práv nakoľko len možno — nepostavil sa do odporu so stranou uhorskou, krajinským snemom zastúpenou, lež usiloval sa s ňou držať oproti centralisticko-nemeckej strane, so zadržaním si práva nároky svoje národnie, nakoľko by jim teraz vyhoveno nebolo, neskorej všetkými ústavou dolenými sredstvami[11] v živote platné si učiniť. Toto bolo aj moje vyznanie a presvedčenie politické. Najnovšie zprávy politické dokazujú, jak vrelo sa zaujíma slovanská, česko-poľská strana na ríšskej rade za Uhorsko a za jeho právo, rozpusteným snemom krajinským bránené, oproti centralistom nemeckým. Totiž tí Slovania dobre vedia, že padne-li v tomto zápase Uhorsko, aj oni padnúť musia, a centralizácia nemecká je lósom všetkých Slovanov rakúskych. Ale čo naplat! Vodcovia národa slovenského ďalej vidia od nosa! Oni v centralizácii rakúskej spatrujú spásu slovenského národa, oni už roku 1850 za centralizáciu rakúsku proti federalistom, menovite proti Havlíčkovi vo „Viedenskom Denníku" a v brošúrach bojovali,[12] oni centralistický systém vlády aspoň prosredne bojovaním za „patent"[13] podporovali, oni teraz aj „Okolie slovenské" od centralistickej nemeckej vlády úfajú!! — Ja aspoň ani zo slovenského, ani z vyššieho slovanského stanoviska nemôžem sa s takými zásadami spriateliť. Moje presvedčenie — opakujem to ešte raz — je, oživovať, brániť s všetkými možnými, ústavou dovolenými predstavami do života uvádzať práva národnosti našej slovenskej, ale pritom pevne držať s uhorskou stranou oproti centralistickej nemeckej, so zadržaním si práva, ostatnie, čo nám ešte chybuje, neskorej solidárne so všetkými uhorskými i rakúskymi Slovanmi vymáhať. A čoby priam toto presvedčenie moje, nakoľko presvedčeniu terajších „vodcov národa" odporuje, aj chybné bolo, preto nikdo nemá práva o mojej láske a oddanosti k národu pochybovať a za „odrodilca" a „maďaróna" mňa vyhlasovať, dokiaľ skutky moje za mňa hovoria. Nanajvýš, jestli by sa môj blud dokázal, poviedať by sa o mne sťa o človekovi mohlo: erravit,[14] nie ale ako redakcia Pešťbudínských vedomostí svoj výrok nadomnou vynáša: „ťažko sa prehrešil proti národu![15] — Nuž dobre, nech ma odsúdi ten národ, na ktorého „roli dedičnej" som ja za bolestných desať rokov krvopotne a stále pracoval, ktorý od mnohých svojich synov, keď sa jim dobre vodilo, bol opustený; nech ma odsúdi, že som teraz tak úzkostne starostlivý, aby sa taký hrozný stav pre slovenský národ ešte raz nenavrátil!

90

Obrana Jána Nemessányiho proti útokom prívržencov memorandových žiadostí.

Neuverejnený príspevok Jána Nemessányiho v pozostalosti J. Franciscího v AMS. Asi z polovice júla 1861.

---

[11] Prostriedkami.

[12] Porov. dok. č. 32.

[13] Myslí sa tu na patent o usporiadaní ev. cirkvi v Uhorsku z roku 1859.

[14] Pochybil.

[15] Pozri PbV, roč. I, č. 46.

Uverejňujeme iba záver obšírnej obrany, v ktorej Nemessányi podrobne vysvetľuje svoje stanovisko, ktoré zaujal pri rokovaní o Memorande na martinskom národnom zhromaždení. Najmä sa bráni proti narieknutiu, že je maďarónom.

Nakoniec si dovoľujem niekoľko otázok: prečo sa také výpady na nás a menovite na mňa? Prečo také prekrucovanie mojich slov, prečo podstrkávanie im falošného zmyslu?

Či som ja snáď chcel újmu urobiť národu môjmu za jehož vývin som sa tak úprimne vždy zasadzoval, aspoň zasadzovať chcel? Alebo som ho snáď do záhuby s mojím návrhom voviesť chcel? Nesmierne hreší, kto ma z tohoto hriechu viní. Práve úprimná láska k národu a ľudu môjmu ma viedla i vtedy, keď som predložený návrh mierniť hodlal lebo som nechcel, aby sme vystúpili s požiadavkami, ktoré by nás pred Maďarom do podozrenia nepriateľského s ním zmýšľania uviedli, ktoré by nás pred sympatizujúcou s Maďarmi Európou pre práve podnikané za slobodu boje obvinili, že jeho boje za národnú slobodu nielenže nepodporujeme, ale práve hatíme;[1] vôbec nechcel som, aby Maďar dostal do ruky argument, ktorým by nás pred Európou za spiatočníkov vyhlásil, aby dostal výhovorku ňouž by sa vyhovoril, keby som újmu urobiť chcel, aby dostal látku ňouž by nám ľud od záležitostí národnej odpudil a odcudzil a všetkým týmto, aby nebol v nebezpečenstve vrhnutý cieľ, ktorý dostihnúť sa všetci snažíme.

Či som ja snáď proti Daxnerovi a jeho návrhu vystúpil? Ani jediného slova som ani ja, ani žiaden z nás proti tomu nevyniesol. Všetci sme vo všetkom súhlasili s ním, lenže punkt o dištrikte zmenený mať chceli. A preto je vo všetkých novinách, ktoré môj návrh podávali zmyslené, keď nedoložili, že ja sa pripojujem ku návrhu Daxnerovmu. Zrovnávajúc sa takto s návrhom spomenutým sa naša strana chyby nedopustila iba pritom, že pochybovala o šťastnom prevedení myšlienky o dištrikte. Ostatne, či to bola chyba, či cnosť, to len budúcnosť ukáže a šťastné alebo nešťastné okolnosti Uhorska rozhodnú. Chovania ale naše ku strane Daxnerovej bolo vždy šetrné i úprimne priateľské, lebo veď sme boli presvedčení, že tak z lásky k rodu podniká všetko, ako aj my, že je ich víťazstvo i naše víťazstvo, ich pád i náš pád. Preto sme, keď oni svoju vec zastávali, nikdy snahy nevole neprejavili. My sa ale týmto súcitom pochváliť nemôžeme, čoho svedectvom je prítomná obrana, trebárs by sme to boli navzájom v plnej miere zaslúžili. Pre rozličnosť náhľadov v poťahu na prostriedky sme my žiadne rozdvojenie zapríčiniť nechceli, ba keď sa medzi nami aj vyskytla myšlienka, či by nebolo dobre, aby sme sa rovnako zmýšľajúci na jednu stranu spolčili, líšiacich potom sa od nás na druhej nechali, som mocne tomu odporoval, aby svet nemal príležitosť dívať sa na našu rozdvojenosť a čo to priam rozdvojenosť len v prostriedkoch bola. Keby odporníci naši boli nášho úmyslu bývali, boli by vykričali svetu, že sme na dva tábory podelení, čo v skutočnosti ani neboli, lebo to len nik nepovie, že náš cieľ bol v Martine dištrikt dekretovať.

Či sme my snáď nepolitične robili, keď sme návrh strany dištriktu mierniť chceli? Nenahliadam to ešte ani dnes. Môj návrh, presvedčený som o tom, príjme snem bez premeny; a keď ho tak formulovaný dáme, vidí v nás bratov svojich a podporcov v jeho ťažkej práci, ktorú, vydobývajúc práva vlasti prísahami panovníkov zasvätené a politickú slobodu podniká, a to tak pre seba ako pre nás. Lebo, prosím, mi to uveriť,

[1] Myslí tu na vyhranené stanovisko uhorského snemu roku 1861, ktorého obidve stránky, adresná i rezolučná, stáli v podstate na stanovisku obnovy zákonov z roku 1848.

život národný a jeho vývin opravdivý sa iba v ústavnom uzriadení vlasti dariť môže a nikdy nám netreba zabudnúť, že národnú politiku iba Chorvátsko a Uhorsko žije u nás a okolo nás, krajiny to obe na rovnakom podstavku ústavy stojace. Česko by ju rado nastúpilo, ale má nezdolné prekážky, Poľsko nesmie, Rusko nechce.[2] Nám tiež ako iným iba ústava k národnému životu dopomôže. Krem spomenutých výhod by sme boli predišli tým protestom, ktoré sme my predvídali a ktoré zo strany miest a stolíc už hľa nasledujú, keďže by sme my všecku zbroj k agitáciam z rúk našich neprajníkov boli vzali. Nechcem tým povedať, že sú tie protesty oprávnené a spravodlivé, ale to je a bude faktum, že sú oni zárodok treníc a formálnej vojny domácej v každej stolici a snem následkom týchto dopisov „úradných" príjde do rozpakov, komu veriť? Takto stojíme v skutočnosti, nech sa nik nehorší, keď skutočnosť sa tak líči, ako je, dobre a pekné sú vidiny, ale je škoda pustiť z oka život skutočný a dať sa zaviesť ilúziam. To tajiť nik nebude, že moju reč a tón, v ňomž zostavená bola a ktorý ju previeval s potleskom prijali i odporníci národa nášho, patrný je to dôkaz ich zhodnutia sa s ňou. Pakliže je to tak, páni moji, kto tu nevidí, jestli sa môj návrh príjme, i zabezpečenia národnosti našej i zhodnutia všetkých stránok i odzbrojených našich nepriateľov? No a toto všetko docieliť má byť naša najvyššia politika.

Česi, národovci, sú v tom položení čo my, s tým rozdielom, že tých menšia ich vlasti obyvateľov, a to ako sme sa presvedčiť príležitosť mali, nevlastencov potlačuje a predsa nechtiac si ináče kusiť vlasť ako je, nežiadajú delby, ale len práva asi tie, ktoré strana naša pre nás vymáhala. Ostatne ešte raz, a to sviatočne, osvedčujeme, že keď sa prevedie to, čo väčšina našincov žiadala, my to s potleskom príjmeme a za naše uznáme. Dobre vediac, že sme s ich výhrou i my víťazstvo dobili.

Či som ja snáď žiadal menej ako Daxner? To nevidím ešte ani dnes, lebo ja, pridajúc sa k návrhu jeho všetko to žiadam, čo on, jedine žiadosť strany dištriktu do iného rúcha preobliecť chcem, aby tak dosaženia túžob našich tým snadnejšie bolo. No a keby sa premena mnou navrhovaná bola prijala, myslím, žeby národa nášho život dostatočne poistený bol. Pravda, že by o niečo viac práce pre nás bolo nasledovalo, ako tak, ak Okolie povolené bude, ale práce sa nikdy nebojme, ja práve v práci vidím život, v práci vidím vyvinovanie síl, v práci a v bojoch skvelú budúcnosť. — Ba viac som žiadal ja ako Daxner, lebo ja som žiadal reformu národných škôl, čoho prevedenie a uskutočnenie je samo v sebe viac ako vykázaný dištrikt, lebo v našich okolnostiach, v našom položení je len v škole budúcnosť, je veľkosť, je spasenie národa. My nemáme naskrze nič, na čo bysme sa tak iste spoľahnúť mohli ako je sám národ, sám ľud a preto tento musíme upovedomovať, aby úlohu svoju pochopil i pojal, no a kto k tomuto lepšiu cestu vie, ako je národnia škola, nech vystúpi. Žiadosť moju strany škôl by bol, presvedčený som, s potleskom prijal sbor zákonodarný, lebo by bol od nás vyslovené dostal to, čo on, jestli skutočne politiku národnú naraziť mieni, skoršie pozdejšie, ale časom iste sám vysloviť musí, lebo by bol videl, že nám opravdu o pozdvihnutie nášho ľudu ide a že pozdvihujúc ľud zvelebiť i náš národ vlastný i celú vlasť hodláme. Ľutujem, neslýchane ľutujem, že aspoň ten jeden punkt návrhu môjho prijatý nebol, lebo som toho presvedčenia nezvratného, že ak budovu národnú inde budovať začneme, nezačneme ho robiť od základov.

Pri takomto stave vecí si naskrze vysvetliť neviem, prečo som ja nástrojom, prečo maďarónom menovaný, prečo sa toľké búrky čechmanských dopisovateľov na hlavu moju strhli? Snáď čo si teraz vysvetliť neviem, vysvetlí budúcnosť. Nateraz len toľko povedať môžem, že je tým činom veci národnej dosť poškodené. Lebo čo ja i o sebe

[2] V tomto smere mal Nemessányi pravdu.

celou istotou povedať môžem, že mňa také z mechúra záhraky naskrze neodstrašia a od lásky k národu neodvedú, predsa sa môžu istí nájsť, v ňomž činnosť národovecká zahatená bude, kdežto keby ja pri pokoji nechaný bol býval, boli by snáď mnohí noví bojovníci povstali, ktorých by na pole verejnosti vyviedla myšlienka: keď ten môže na obranu národnosti vystúpiť, prečo by ja to pri mojom postavení a prejnejších okolnostiach nemohol. Ale verte mi, páni moji, monopolu nielen trafikového, ale v akomkoľvek odvetví sa každý bojí. Boh nás veď, aj náš národ.

91

Zpráva Jána Nemessányiho o zasadnutí slovenských národovcov v Liptovskom Mikuláši v súvislosti s konaním martinského národného zhromaždenia.

Výňatok z obšírnej zprávy, ktorú J. Nemessányi poslal na uverejnenie do PbV, ale ktorú J. Francisci neuverejnil. Rukopis zprávy v pozostalosti J. Franciscího v archíve MS. Liptovský Mikuláš začiatok júla 1861.

Hlavný župan Liptovskej M. Szentiványi zvolal na 2. júna do Lipt. Mikuláša viacerých slovenských národovcov, aby sa poradil s nimi okrem iného aj o národnom zhromaždení v Martine. Dokument ukazuje na úzku súvislosť medzi J. Nemessányim a predstaviteľom vládnúcich tried v Liptove.

Pred turčiansko-svätomartinským zhromaždením, a sice dňa 2. júna zvolal veľký župan Liptova do stoličnej dvorany národovcov z Mikuláša a jeho okolia, ľudí to všetko takých, ktorí svojej národnosti úprimne oddaní sú a Liptovu tón dávajú v počte asi 120. Keď zhromaždenie doplnené bolo, otvoril ho veľký župan rečou, jejž hlavné momenty tieto boli: Viem oceniť dôležitosť i svätosť národných záležitostí a preto martinské zhromaždenie za veľmi cieľu primerané uznávam. Ja sám chcem tam prítomným byť a vyzývam, ba žiadam, aby z prítomných údov čím najpočetnejšie sjazd navštívili, takže bych si prial, aby sám Mikuláš aspoň 50 údami zastúpený bol tam. Keď ale pôjdeme, a to v mene Liptova pôjdeme, treba je, aby sme sa popredku uzrozumeli, čo chceme žiadať. Prosím tedy každého, komu za dobro národa svojho úprimne srdce bije, aby otvorene a bez obalov vyslovil, čo za potrebné drží žiadať, aby práva národa slovenského zabezpečené boli a jemu rovnoprávnosť s maďarským poistila sa.[1]

[1] PbV uverejnili v roč. I, č. 25 z 11. júna 1861 obšírnu zprávu o mikulášskej schôdzke, ktorej autor uvádzal prejav hlavného župana M. Szentiványiho spôsobom, ktorý prezrádza pravé úmysly predstaviteľa tzv. slovenskej šľachty. Napísal, že Szentiványi hovoril toto: Prišiel som do Liptova na dlhší čas, a síce v záležitostiach cirkevných (išlo o záležitosti okolo M. M. Hodžu), pre nastávajúci ale sjazd slovenský v Sv. Martine som môj príchod uskoril. O tomto kongrese sme v Pešti asnáď prv zprávu mali, jako Vy tu v Liptove, zpočiatku som bol veľmi proti tejto veci, potom ale, keď sme náležite rozvážili vec tú, tedy som za dobré uznal aj sám túto záležitosť všemožne podporovať, lebo je to záležitosť slušná a spravedlivá. A ja jako syn národa slovenského ani jináč konať nemôžem, lebo moje srdce tiež za národnosť horí a národnie záležitosti majú byť každému sväté. Pripomínam tiež, nie jakoby som vám lichotiť chcel, ale jako skutočnosť ukazuje, teraz *Maďar jedine Slováka za svojho naj-*

Za týmto oslovil podpísaného[2] na formulovanie žiadostí, ktoré by dľa jeho mienky národ slovenský uspokojili. Podpísaný predostrel žiadosti asi tie, ktoré potom i v Martine zdelil a ktoré na základe svojho v 7. čísle Priateľa uverejneného Programu,[3] ktorý tiež národovci slovenskí u nás, mimochodom buď rečeno, za svoj prijali, zostavil. Hovorili za ním ešte mnohí rečníci ako o tom i Vedomosti[4] s vynechaním však tohoto cieľa a výsledku zhromaždenia, zprávu podali, ale všetci bez výnimky pristúpili k návrhu môjmu. Myslím, že toto počínanie pred zvolenským[5] istú prednosť [má].

92

Článok Františka V. Sasinka „Memorandum a protesty".

Uverejnili PbV, roč. I, č. 40—41. Budín 2. a 6. augusta 1861.

Po memorandovom zhromaždení v Martine, keď sa stal obsah Memoranda známy i širšej politickej verejnosti v Uhorsku, začali stoličné vrchnosti na Slovensku, ako aj mnohí jednotlivci organizovať protestné prejavy, na ktorých sa v mene slovenského ľudu uznášali na prejavoch namierených proti Memorandu ako celku. Týmito prejavmi sa malo Memorandum vo verejnosti zdiskreditovať a zľahčovať. Sasinek argumentuje, že národné zhromaždenie nemohlo byť zostavené zo zástupcov stolíc, ale iba z ľudu, malo predstavovať nie aristokraciu, ale demokraciu. Hoci protesty proti Memorandu sú všeobecné, pri všetkej ich škodlivosti pomáhajú prebúdzať slovenský ľud k vlastenectvu a ukazujú, koľko je na Slovensku utláčaných Slovákov. Sasinek energicky odmieta protimemorandové protesty a dvíha proti nim svoj hlas. Podrobnosti o protimemorandových protestoch pozri Fr. Bokes, *Maďarské prejavy protimemorandové r. 1861.* Historica slovaca I/II, str. 278—286.

úprimnejšieho brata považuje, na ktorého priateľstvo sa aj spolieha a od udržania spojenia a priateľstva nášho s Maďarmi závisí aj osud našej krajiny. Z tejto príčiny dúverujem vo vás, že sa na sjazde slovenskom nič neuzavre, čo by svornosť krajiny rozkývať mohlo.

[2] Totiž Jána Nemessányiho.

[3] Ide o článok *Naše nároky na základe spravodlivosti a rovnoprávnosti.*

[4] PbV spomínajú vo svojej zprávе aj okolnosť, že hlavný župan vyčítal notárovi J. Bauerovi, že zvolával na mikulášske zhromaždenie aj zástupcov iných obcí, čo nemal robiť. Notár Bauer vyslovil pri tejto príležitosti, že ho bude tešiť, ak sa na martinskom zhromaždení zúčastnia hlavní župani slovenských stolíc, ale bez toho, že by šli tam skúmať, či tam „panslavizmus alebo reakcia hlavu bude dvíhať".

[5] Pokiaľ ide o narážku na zvolenské počínanie, treba pripomenúť, že zvolenský slúžny Karol Radvanský vydal 29. mája 1861 veľmi spotvorenou slovenčinou obežník, podľa ktorého mali predstavení obcí oznámiť každého občana chystajúceho sa ísť na martinské národné zhromaždenie. Július Plošic k tomu dodal v zprávе, uverejnenej v PbV, roč. I, č. 27 z 18. júna 1861, že zvolenská šľachta sa bojí, že ak slovenský národ príde k národnému povedomiu, nebude môcť viac nad ním kraľovať. Preto sa usiluje udusiť slovenský národný pohyb.

1.

I. Antimemorandisti[1] neuznávajú v zhromaždení svätomartinskom

a) zákonitosť zhromaždenia, lebo — vraj — žiadna vláda ich k tomu nesplnomocnila, nezvolala. Páni moji! ovšemže nepovolala žiadna vláda to zhromaždenie, avšak zákonitosť jemu len ten odoprieť môže, ktorý v posledných časoch spal, a nevie, čo sa na poli verejného života dialo. Či neznal snem krajinský o ňom? Veď i sami predstavovatelia snemovní, bárs neúradne ho svojou prítomnosťou poctili, veď sám veľký župan[2] nielenže o ňom znal, lež i povolenie svoje jemu udelil, či nezákonne? Či o ňom celá krajina neznala, keď zvláštne „Magyarország"[3] i snemu radil, aby tam niekoho k dozorstvu poslal, žeby separatistické pokusy prekazil. Či snem neprijal to Memorandum a vyslanstvo ho doručujúce? Ovšem toľkú zákonitosť nemá, jako snem; lebo nie k vypracovaniu zákonov, lež k zostaveniu našich národných žiadostí sa zhromaždenie vykonávalo. Či aj k prosbe jaká zákonitosť treba?

b) Antimemorandisti si ruky, bez príčiny a nejakého pokárania, myjú, aby len ukázali, že viac robia za maďarizmus jako treba. Hovoria, že vyslancov neposlali. Páni moji! lebo ste o vyzvaní k tomu zhromaždeniu znali, lebo neznali. Znali ste a neišli ste tam?, tým ste dokázali, že ste nie priatelia Slovenska, o ktorého blaho sa tam rokovať malo. Či to teda česť pre vás, keď skrze protesty svetu oznamujete, že ste sa nechceli poradiť o blahu ľudu, ktorému na šťastie byť máte? Či vás ta s násilím hnať mali? V tomto páde by vaše slová a vyslovené nároky neboli bývali dobrovolné a slobodné; národ ale chcel len dobrovolne vysloviť žiadosti svoje. — Neznali ste o ňom? Vtedy pochybovať bych musel o vašej inteligencii, s ktorou sa vystatujete; poneváč všetky časopisy sa s nim zaobierali. —

c) Snáď malo byť to zhromaždenie, k vysloveniu slovenskonárodných žiadostí túžené, zostavené z úradov stoličných? Či úrady Sv. Martin vytvoril z lona svojho? Či mal k porade tej povolať výlučne úradníkov včulajších? Nie, lebo zhromaždenie to malo predstavovať ľud a jeho žiadosti, nie ale úradníkov a jich chúťky, demokraciu a nie aristokraciu, ľud mal vysloviť svoje stížnosti a náreky proti tomu, čoho činiteľom a podporou úrady sú. Čiby tieto náreky boli úradníci proti sebe vyslovili? Úradníci včulajší sa chlúbia s inteligenciou, pod ktorou len maďarizmus rozumia, čiby boli teda vyslovili sa za záujmy ľudu, nad ktorým so svojim inteligentizmom, t. j. aristokratizmom v novomódnom kabáte panovať chcú? Čiby boli o tom rokovali, aby i zo Slovákov utvorili inteligenciu, keď túto jakoby za monopol maďarizmu držia? Páni moji! ruku na srdce a vyznajte, žeby pri takej porade bol musel ľud ten éljenovať[4] i na také veci, proti ktorým by sa nebol opovážil spravodlivé slovo povedať. Úradníci by boli pre ľud to vyžiadali, čo z jich slohu protestov vysvitá: — nič! Úradníci maďarónski, chcejúc sa podlizovať so svojou prepiatosťou a nemúdrym za maďarizmus horlením, by boli menej pre ľud žiadali, jako sami múdrejší a svornosť milujúci Maďari, ktorí za heslo majú: *„Egyenlőség! jöjjön el a te országod!"*[5]

d) Antimemorandisti protestujú proti Memorandum len vúbec, kdežto by mali udať, proti ktorým zásadám a žiadosťam hlas pozdvihujú, abysme predca znali, či národný

---

[1] Myslí sa tým na tých, ktorí sú proti Memorandu.

[2] Ide o baróna Š. Révayho, nadžupana Turčianskej. Porovn. aj dok. č. 91.

[3] Maďarský denník.

[4] Volať na slávu.

[5] Rovnoprávnosť, príď kráľovstvo tvoje.

život Slováka docela lebo len z čiastky zkaziť chcú. To nečinia. A prečo? Poneváč lebo Memorandum ani nečítali a len slepo proti nemu bojujú, lebo chcú, aby zhola nič nebolo ľudu slovenskému dané, čo k jeho národniemu životu je potrebné. Či z listov podpisov proti Memorandum aj kolovať nechali Memorandum, aby ľud znal tohoto vtáka, proti ktorému strielať má, aby z nevedomosti sebavraždu národniu nespáchal. Páni moji! Lebo znáte potreby ľudu nášho slovenského, lebo neznáte? Znáte? Či oni nie su v Memorandum na vlas vyslovené? Prečo teda s bubnom huckáte ľud proti tomu, čo mu k životu národniemu treba? Keď v memorandum niesu obsažené základné potreby národa slovenského, prečo ste jich neformulovali vo vašich protestoch?[6] prečo chcete z ľudu nášho učiniť násilne politického žobráka, ktorý dľa vašej neľudskosti spokojný byť musí bárs s jak holou jemu hodenou kosťou? — Neznáte potreby ľudu slovenského? Ste teda slepí, a nevidíte rany na Lazarovi; protestujete v slepote prepiateho ducha proti tomu, čo neznáte.

Konečne nezabudnite antimemorandisti, že Memorandum svätomartinské a vaše protesty proti nemu stali sa predmetom, nad ktorým Európa súdi, a veďte, že pred jej tvárou špatne ste protestami svojimi ilustrovali liberalizmus a rovnoprávnosť! Jeruzalem!

II. Prehovoriac pár slov ku tým, ktorí proti Memorandum protestujú, slušné je, abych i tých „malej viery" oslovil, ktorí sa snáď protestov tých ľakajú a na prvú odpornú prekážku zmužilosť tratia.

Nás, ktorí jako hrad za Memorandum stojíme, tie protesty, ktoré jako červy z bujnej zeme po dáždi vyliezajú

a) neprekvapili: my sme z pichlavého slnka, ktoré v Sv. Martine hrialo, predvídali tú búrku, ktorá povstala. Búrka táto protestujúca by bola povstala, či by bolo zhromaždenie v Sv. Martine „Okolie" vyslovilo či nie, jeden boj na nás od maďarónstva čakal; lebo priam vtedy, keď na tú myšlienku neprišli, poslať ta svojich vyslancov, v kainskom srdci už po predku ohrňali ruky svoje k protestovému manővru. Iné sme od nich neočakávali. Po pádu bachovského systému všade zaviala zástava z r. 1848, a úrady, stanúc pod zástavu túto, všetky svoje plány dľa zákonov týchto usporadovali; áno, na Slovensku s tým vätšou horlivosťou to činili maďaróni, jako sami rodení Maďari, aby tak maďarónskou pýchou naťúknutí vydobyli si meno *„nagy hazafi"*,[7] to si nevšímajúc, že držaním sa článku XVI r. 1848[8] vrahovia sú nášho národnieho života. Na nás sa teda vyplnilo: *„Jacula praevisa minus feriunt."*[9] Nebojme sa! Špatný vojak, ktorý sa trasie, keď dudlú nepriateľské delá.

b) Tie protesty sú nám potrebné, aby ľud náš prebudený prinútený bol hľadeť okolo seba, čo sa deje. Čím viac mu pôjdu do živého, tým viac precítne, a není možno, aby neživotne hlivel, aby neotvoril oči, s ktorýma by nepriateľov svojich rozoznal od národomilov. Pozná on zasvätencov svojich, zapamätá si tých, ktorí k mučedelníctvu za právo národa hotoví sú, a pri budúcich voľbách navzdor bárs jakým kyjom tým vyhýbať bude, ktorí zabíjali jeho ducha národnieho. Takto sa plní teda slovo Pána: „Potrebné je, aby prišlo pohoršenie; ale beda tomu, skrze ktorého pohoršenie prichodí." — Ľud náš pri sladko vydrankovaných podpisoch príde na tú myšlienku: „Aha, veď aj naše slovo, aj my niečo platíme! Aj od nás niečo závisí! Aj my môžeme

---

[6] Myslí sa na protesty proti Memorandu.

[7] Veľký vlastenec.

[8] Ide o zák. článok, upravujúci voľby do stoličných zhromaždení.

[9] Očakávaný útok menej zraní.

niečo!" Sú-li násilím k podpisu nutení, musia si pomyslieť: „Násilie nepochádza z lásky k nám, lež z nenávisti proti tým, proti ktorým nás huckajú."

Pri vynucovaní podpisov luhania z úst vynucovateľov až sa lejú, na cti utrhania ozývajú sa jako žaboškrek v barine a pritom zlomyselne pravda sa zamľča, čo z toho vykvitne?

Nič tak tenko sa neupletlo,
Čo nekdy nevyšlo na svetlo!

Ľud oboznámený s obsahom Memoranduma a so zostavateľmi jeho uvidí, že farbou nesvojou maľovali ho tí, čo podpisy vynucovali. Dajte len nepriazniví maďaróni ľudu nášmu Memorandum do ruky a zaprisahá sa vám, že ono je programom citov jeho. Dovoľte (ale slobodne bez teremtettov,[10] vyhrážok radvanovských a sľubov 40 palíc bystrických!) podpisy dobrovolné za Memorandum a zhrozíte sa nad počtom tým!

c) Proti svojej vôli v protestoch svojich pred Europou vyznávajú, jak ohromný počet Slovákov pod korunou sv. Štefana žije. Ten protestuje v mene 80 000 Slovákov, tamten v mene 300 000 Slovákov atď. Z tohoto štatistickými dátami sami zahanbujú tých, čo vloni v ríšskej rade sa opovážili hovoriť: „Magyarországban nincs más, csak magyar."[11] — Pri tomto vyznávaní ohromného počtu Slovákov lebo krajinský snem uskutoční zásadu rovnoprávnosti, lebo nie. Uskutoční, a to spravedlive? Vtedy Europa statočnosť, česť snemu uzná a národnosti v Uhorsku bratské ruky si pod korunou sv. Štefana podajú. Neuskutoční, alebo len ju formulovať bude dľa toho: „Wasch mich und mach mich nicht nass?"[12] Vtedy Europa liberalizmus a zásadu rovnoprávnosti maďarskej ako satiru zatracovať bude a národnosti v putách svojich zúfale hľadiac do budúcnosti na nejakú amnestiu čakať budú; lebo keď dosiaľ nezahynuli, nezahynú, bárs aj po asýrskom zajatí babylonské na nich príde. Príde čas, že si Jeruzalém pokoja predca dočkajú. Že ten čas príde, máme nádej v Boha, poneváč nevinne trpíme. Poteší, nádejeme sa, Boh nás, bárs aj nad osudom národa nášho krváca srdce naše.

d) Tie protesty nás učia, že sa sloboda darmo nedáva, že sa jej hodnými učiniť musíme vytrvalosťou v boji za práva naše. Rovné práva občianskej a národnej slobody požívali pod korunou sv. Štefana všetky národnosti do r. 1836. Od doby tej jeden syn matky vlasti uhorskej — Maďar sebe prisvojovať začal dedictvo rovnoprávnej slobody, ktoré všetky národnosti v Uhorsku jednako od otcov svojich zdedili. Nedajme si Slováci tento podiel rovnoprávneho dedictva vziať od toho, ktorý právo len k svojmu, nie ale i k nášmu dedictvu má, ináč by sme boli nehodní nosiť meno potomkov našich slávnych otcov slovenských. Za jednu vlasť rovnoprávnostnú, za slobodu občiansku a národniu naši otcovia tak krú vylievali, jako Maďari, keď nie hrdinnejšie: nedajme teda, aby krvou tiež slovenskou vydobytá sloboda občianska a národnia stala sa výlučnou korisťou len jedného vlasti syna. Čez 800 rokov sme boli bratia Maďarov, buďme aj, ale len bratia, nie ale len jako milosťou trpení Izraeliti v Egypte! Chcejme s nimi jednu vlasť uhorskú, ale vlasť slobody, v ktorej nielen Maďar, lež aj Slovák, Rusín, Rumun a Srb sa cíti jako doma, nie ale jako v cudzine bez práv svojich, ktorí len toleranciu, nie ale rovnoprávnosť majú.

Vám bratia Maďari! (nie ale ošklivým odrodilcom, ktorí statočnej ruky sú nehodní) podávajú národnosti v Uhorsku bratskú ruku, prímite ju. Stúpite-li s nimi na pole

[10] Nadávka asi v zmysle „Boha Ti".

[11] V Uhorsku niet iného ako Maďara.

[12] Umy ma, ale nech nie som mokrý.

rovnoprávnosti, vtedy bude ich heslom: „Milujme sa!“ Nepodáte-li jim ale rovnouprávnenú ruku, veďte, že i v okovách vášho absolutizmu neprestane pravý Slovák, dokiaľ z neho kúsok bude, pamätať na heslo svoje: „Nedajme sa!“

93

Hlas oproti všetkým protestom proti zhromaždeniu Svätomartinskému národovcov slovenských.“

Uverejnili PbV, roč. I, č. 43. Budín 13. augusta 1861.

Autor pod značkou J. K. sa zaoberá podrobne protimemorandovými protestmi na Slovensku a vyslovuje dôveru, že budúcnosť slovenského národa napriek akciám jeho nepriateľov je istá, a zatracuje nepriateľov Slovákov.

Z viacej strán Slovenska vyšli a kujú sa protesty proti zhromaždeniu svätomartinskému národovcov slovenských. Z dôležitých príčin za potrebné držíme proti takým spiklom proti nášmu Slovensku namiereným tiež slovo pozdvihnúť, hýbanie pri tom Maďarov v pravom svetle predstaviť, a utekáme sa v tomto ohľadu jedine k verejnej mienke. Práve preto prosíme i ct. Redakcie Ost und Westu, Pozoru, Národních Listov a Času,[1] aby nasledujúce riadky k objasneniu pomerov na Slovensku uverejnili.

Okolnosti, v ktorých zhromaždenie národnie v Sv. Martine ku skutku prišlo, nie sú v memorandum podotknuté. To samé chybuje i v rečiach pri tej príležitosti držaných. Akonáhle bachovský systém na základe diplomu od 20. Októbra 1860 prestal, osnovala sa sieť proti národnosti našej o mnoho nebezpečnejšia jako celá predošlá nemecká centralizácia. Stránka maďarská prišla k moci stav a poriadok veci nový vo vlasti našej uviesť. Liberálna pred svetom a jako mučedlník národnosti a občianskej slobody vskutku ale len nadvládu nad jinými národnosťami za pravú slobodu pokladajúca, hneď zo začiatku miliony Nemaďarov, ich právo k životu, mravnú a faktickú bytnosť si ani nepovšimnula, ale celú vlasť za svoj výlučný majetok pokladajúc, sama jako jediný faktor vo vlasti, menom všetkých jednať a šafáriť začala. Ku konferenciam ostrihomským[2] strany vyvoliť sa majúcich veľkých županov držaným, nebol ani jeden národovec slovenský povolaný. Tam sú vyvolení mužovia napospol z pohybov bludných r. 1848 známi, z ktorých ani jeden nikdy nič dobrého za národnosť slovenskú neurobil. Maďarizmus bol tedy uznaný za mieru dúvery, cnosti občianskej, slobodomyslnosti, vzdelanosti a politickej zrelosti. Maďarizmus bol uznaný za pravé vlastenectvo a za jediný k cieľu vedúci spôsob k uvedeniu nového poriadku. Veľki župani, prijdúc do svojich stolíc v tomto duchu nový poriadok uviedli, stoličné výbory vy-

[1] Časopisy, ktoré sympatizovali s osudmi Slovákov a uverejňovali príspevky slovenských autorov.

[2] Táto konferencia sa konala 18. decembra 1860 pod vedením ostrihomského arcibiskupa kardinála Jána Scitovszkého v jeho sídle v Ostrihome za účasti 45 účastníkov z radov šľachty, ale i meštianstva. Hlavnou témou porady bola otázka volieb do uhorského snemu. Väčšina účastníkov sa vyslovila za voľby podľa volebného zákona z roku 1848 a odmietala možnosť obnovy ústavy spred roku 1848.

menovali, tie zase v tom istom duchu úrady stoličné vyvolili a posledné zase to svojim vplyvom previedli, že voľby na snem krajinský, nehľadiac na zastúpenie všestranné záujmov vlasteneckých, v jedinom zmysle maďarizmu vypadli. Takto pohyby uhorské smer pokroku a slobody ztratily a slepo do prúdu záhubných bludov, ztreštenosti a hriechov z roku 1848 sa vrhli. V tých časoch, keď národ slovenský takto v ústavnom / živote do ústavného spoluúčinkovania a požívania ústavných práv ani na krok pripustený nebol, novinárstvo maďarské rovnoprávnosť národností a slobodu vyhlasovalo; volenci na snem krajinský veľmi liberálne programy uverejňovali; po stoliciach sa zbratrenie národností slávilo, a niekde, kde sa tomu vyhnúť nedalo, sa aj dáky stín rovnoprávnosti aspoň na oko trpel. Hneď ale vtedy sa z druhej strany nedúvera proti našim národnostným posväcencom z r. 1848 a 1849 známym, veľmi lstivým a záskočným spôsobom rozširovala, čo bolo zrejmým dúkazom, že v tých všetkých úkazoch za rovnoprávnosť, slobodu a ústavu pravdy a úprimnosti niet a že odporná stránka, nepristanúc na hmotnej moci a vláde, nás, našich pravých vúdcov národných zbaviť a mravne zabiť chce. Tento stav mal Slovák považovať za svoju ústavu a ubezpečenie svojich národných záujmov. Slovenskí národovci sa na všetky tieto kúsky a prevraty pokojným ale bedlivým okom dí ali a pri všetkých, zo dňa na deň množiacich sa krivdách, trpelive čakali, či ozaj maďarská, celú moc si priosobivšia stránka má aj moc mravnú sa nad svoje osobitné záujmy povzniesť a pravý konštitucionálny život na základe rovnoprávnosti osnovať. Konečne sa o tom presvedčili, že maďarská stránka k tomu ani vôle ani vlohy nemá a na sneme krajinskom, nám nepriaznivom, pri všetkej liberálnosti, ani jedna živá duša za naše národnie právo a krivdy ani len slovíčka neškrkne; a vtedy videli, že je už zvrchovaný čas tichosť raz pretrhnúť, a za šlapané právo národnie sa ozvať, slušné a prirodzené požadovky a nároky národa slovenského vo vlasti spoločnej snemu krajinskému a svetu vúbec na známosť dať, a s tým náš národ trojmilionový proti všetkým ďalším zájezdom a útokom maďarizmu ohradiť. To je to memorandum zhromaždenia svätomartinského, ktoré každý poctivý vlastenec a človek, ako výplyv duchov po pravej všestrannej občianskej slobode túžiacich cliť musí. Memorandum to nie je dokument ztreštenosti, ale politickej zrelosti, miernosti, skromnosti, úprimnosti a dobrosrdečnosti slovenskej. Celý nezákonitý stav od 20. októbra 1860 náš národ zo spoluúčinkovania v ústavnom živote vytvoriviší, všetky krivdy od toho času na našom národe spáchané sa mlčaním pominuli a ešte k tomu snemu, ktorý dosiaľ tie najmenšie znaky priazne naproti nám nepreukázal, sa dúvera vyslovila. Jaký šlechetnejší krok mohla vlasť a snem krajinský od potlačeného a zo všetkých národných práv vyzlečeného národa slovenského očakávať? — Jaké vätšie vlastenectvo, keď sme samému úhlavnému nepriateľovi nášmu len preto, že je jednej spoločnej vlasti syn, braterskú ruku podali v čase, keď nám aj na jiné strany cesty otvorené boli? — Každý z národovcov slovenských bol pevne presvedčený, že tento vlastenecký krok všade s nadšenosťou vítaný bude, a že i ten najvätší náš nepriateľ ohľad berúc na spoločný ústavný život, na celý vzdelaný svet, keď nie zo srdca, aspoň z opatrnosti a hanby pred svetom a Európou počínanie zhromaždenia svätomartinského a jeho memorandum za dúsledné, slušné, hodné a na čase súce uzná. Memorandum ale bolo určené z pohybov uhorských rúšku odhaliť, tú liberálnosť v jej mizernej a spotvorenej postave vidieť, naše postavenie lepšie poznať, vrahov národa nášho zakuklených odkryť, a jich k odriekaniu svojich odrodilských úmyslov na záhubu nášho národa namierených pred tribunálom národa, aby jich každý poznať a podľa zásluhy ceniť mohol, mravne prisiliť. — Sotva memorandum uverejnené bolo, už sa z viacej strán ozvali protesty proti zhromaždeniu svätomartinskému, ktoré menej-

viacej žiadosti skromné Slovákov ako pre vlasť nebezpečné zatratili. Kde tie všetky protesty smerujú, najlepšie poznať z protestu Oravskej stolice, pána vicenotára Pancáka,[3] kde je bez všetkých okolkov vyslovené, že pre Slovákov rovnoprávnosti žiadnej netreba. Rozobranie memorandumu, a dúvody nejakové proti nemu, s čím by ten krok ospravedlnený byť mal, sme dosiaľ ani v jednom proteste nečítali. Jednotlivé zádrapky, že Slováci svoje vlastné Okolie žiadajú atď., nie sú žiaden dostatočný dúvod za protest, mohli spomenutí protestujúci, neberúc ohľad na memorandum svätomartinské, svoje vlastné vyhotoviť, ako sa to od tak rečených zástupcov a otcov ľudu správu v stoliciach slovenských vedúcich celým právom očakávalo. Dosiaľ ale nielen že nič za slovenskú národnosť neurobili, ale kde len mohli svoju moc napospol k potlačovaniu našej národnosti a slobody nadužívali a sami jediní sú príčina tomu, že národovci naši v Sv. Martine sa pospolu zišli, aby proti takým hrubým priestupkom nepravých šafárov svoj národ naďalej ubezpečili. Toto je hlavnia príčina protestov, lebo pravda oči kole a hriešnikom zaťatým hlavy prebíja. Záujmy maďarského národa sa na sneme vyše práva a potreby zastúpené, nenieslo tedy skromné memorandum naše žiadnu záhubu a nebezpečie pre národ maďarský. Odrodilec ale slovenský podobný poturčencovi a strešteneс maďarský rovnoprávnosti netrpí, on celú vlasť a náš národ za svoj výlučný majetok pokladá, chce, aby vedľa jeho pohodlia a prospechu sa celý svet točil, národ náš nasilu v blude udržuje, každé slobodné hýbanie, kde sa kto jiný rovného práva domáha, jako k tomu monopol majúci bez všetkej úvahy zatracuje a ešte k tomu to žiada, aby ten zmer ošklivý, každý jeden za pravé vlastenectvo, slobodomyslnosť a pokrok považoval a schvaľoval. Slovák je vtedy odrodilcovi dobrý, keď sa mu to všetko páči aj pritom a svoje meno a svoj rod zatají, akonáhle ale slovíčko len ako rovnoprávny občan a človek za seba a svoj národ pozdvihne, tu hneď vychodia protesty, tu hneď odrodilec ľud náš naštváva proti jeho vúdcom, a kde to so svojou lstivosťou a podvodom vykonať nemôže, bez všetkých okoľkov sterorizuje. Následky z takéhoto neslýchaného nadužívania moci a dúvery môžu byť časom nie len pre samých takých intrigantov[4] a zlostných zvodcov, ale pre celú vlasť veľmi nemilé — lebo tu je daný príklad takej nemravnosti, ktorá je vstave časom všetky sväzky vlastenecké potrhať. Taký čin náš národ volky nevolky vyvoláva k nedúvere naproti poriadku, a budí tú myšlienku, že sa s nami nepoctive zmýšľa a my z takého položenia nič dobrého očakávať nemôžeme.

Práve preto, ako vlastenci slovo dvíhame proti všetkým tým zakuklencom, ktorí s podlými, nehanebnými a zlostnými agitáciami proti nášmu národu, jeho právu a mravným vúdcom hlaveň roztržitosti medzi národnosti hádžu, slovo dvihame proti vtieraniu sa odrodilcov za vúdcov národa nášho, ktorí len ako úhlavní jeho nepriatelia národnej a občianskej slobody známi, ani práva hlasu medzi nami nemajú, a upozorňujeme náš ľud, aby sa od ľudí kadejakých proti sebe, svojim vlastným záujmom zvádzať nedal, vúdcov svojich znať sa učil, v tých dúveru skladal, a rozumným sa držaním stanovisko svojej národnosti a občianskej slobody pevne a neohrožene zastával.

Nášho národa budúcnosť je jistá, tú nám neprekazia ani odrodilci, ani nám nepriaznivé stoličné výbory a vrchnosti, nám lásku k národu žiaden nevezme, žiaden zákon nezakáže. My, jeho rovnoprávni vlastenci, sme sa za naše sväté práva ku spoločnej vlasti hlásili. Či nám ona náš podiel dá a s tým nás za svoje deti uzná, či nie? to od

[3] Neskôr hlavný notár Matej P.

[4] Klebetník.

nás nezávisí, dosť na tom, že sme dosiaľ našej povinnosti vlasteneckej zadosť urobili. Máme už ale na toľko životnej zrelosti, že sa vo všetkých okolnostiach najdeme; mútiť sa skrze žiadnych odrodilcov a nadvládu cudzej národnosti nedáme, žiadnu krivdu nezamlčíme, a všetkých takých, ktorí na záhubu našej národnosti pracujú a pracovať budú jako nepriateľov spoločnej vlasti a slobody zatracujeme.

94

Článok Jána Mallého-Dusarova „Politika nášho slovenského ľudu".

Uverejnili PbV, roč. I, č. 45, 51—53. Uverejňujeme len časť z č. 52. Budín 13. septembra 1861.

Autor v sérii článkov sa teoreticky zaoberá niektorými problémami súčasnej situácie uhorskej politiky, najmä situáciou Slovákov po martinskom národnom zhromaždení a protestných protimemorandových zhromaždeniach. Oceňuje význam martinského rozhodnutia najmä s ohľadom na účasť ľudu, kladne hodnotí účasť ľudu aj na tzv. protimemorandových zhromaždeniach ako správnu a rozumnú pre jeho bližšie zoznámenie sa s obsahom Memoranda. Dotýka sa otázky, či Slováci v Martine chceli národnú samostatnosť, vlastne svoje samostatné národné postavenie v Uhorsku, a oceňuje jestvovanie národnej sily Slovákov. Národná politika sa zakladá na národnom sebavedomí, na existencii spojitosti ľudu a inteligencie. Neverilo sa na ľud, preto Slováci povstali, je chyba, že sa neberie do ohľadu povedomie pospolitého ľudu, ktorý sa nemá k nikomu pridávať, kto nezaručuje pre neho výhody. Napokon kladie dôraz na neutralitu slovenského ľudu v mocenskom zápase Maďarov s Viedňou.

Politik nášho ľudu, ktorá zo všetkých jeho skutkov, trebárs by boli na oko protivné, dúsledne vysvitá, je neohrožene smelá; pretože ju zakladá na bezvýnimečnej dúvere k sebe samému v jakýchkoľvek okolnostiach a na vätšej dúvere k sebe samému, nežli ku komukoľvek inému. Otázka je teraz, či je politika táto i národnia?

Národnia politika štyri vlastnosti mať musí. Prvá z nich je, aby sa zakladala na národnom sebevedomí.

„Je-li tak, pomyslí si mnohý, to mám odpoveď hotovú. Bo politika nášho ľudu dojista nie je národnia, pretože ľud náš národnieho sebevedomia nemá."

Takáto myšlienka obyčajne pretrhuje všetko ďalšie premýšľanie a my stojíme tam, kde sme stáli predtým: oddelení od nášho ľudu a takmer v odpore s ním. Žeby naše snahy a namáhania neboli národnie o tom tiež nepochybujeme; že ľud náš národnieho sebevedomia nemá o tom tiež nepochybujeme, jakože tu potom možný by bol, myslíme si, spoločný účinok! Ale bratia, ľud náš bez nás a my bez ľudu nášho, to znamená toľko, čo znamená sila národnia. Tu potom nie je inej pomoci, krem alebo národ opustiť a tak jednať protinárodne, alebo hľadať podporu inokde, čo pre Slovana zase len toľko znamená, čo protinárodne jednať. Ktorú cestu chcete si voliť? Hanebná

a zkázonosná je i jedna, i druhá. Skôr, než by sa takýmito cestami pustil, desaťráz sa poobhliadne pravý národovec, či ozaj nižiadnej inej cesty nezbýva? Áno, zbýva cesta naša vlastnia a táto je pravé posudzovanie národnieho sebavedomia u pospolitého ľudu nášho.

Tá otázka teda, má-li ľud náš národnie sebevedomie, je najsamprvšia a najdôležitejšia pre život náš, bo len tuná je možné dorozumenie medzi nami a ľudom naším, bez ktorého spásy pre nás niet. Tuná teda treba sa dopátrať pravdy na každý pád, i na ten pád, žeby pravda táto o našich chybách hovorila.

Dá-li sa teda docieliť dorozumenie medzi nami a ľudom naším? Dá, kadenáhle sebavedomie ľudu nášho nebudeme krivo posudzovať. Ľud náš má úplné národnie sebevedomie, my máme úplne národniu vôľu, tuná je teda istotne možné dorozumenie, odstráni-li sa len chyba, ktorá prekáža.

Chyba táto je v tom, že my národnieho sebavedomia ľudu nášho docela ľubovoľne posudzujeme. Toto privodí len veľký a zkázonosný zmätok v národný náš život, ktorý, jestli potrvá, budúcnosť našu čírej náhode vystaví.

Sebevedomie dá sa dvojako považovať. Ono môže byť samo o sebe, a môže byť stelesnené v skutkoch, v živote, môžem totiž o mojom sebevedomí myslieť a vravieť, a môžem dľa povedomia môjho žiť a konať. My rozdiel tento v povedomí ľudu nášho i robíme i nerobíme, ale nie dľa ustáleného pravidla, lež podľa toho, jako sa nám kedy páči. My národnie jeho povedomie hneď hľadáme v rečiach alebo v mysli, t. j. krem boja, a hneď zas v boji, vo skutkoch, jako nám kedy napadne. Keď sa nám zapáči, radi bysme, aby ľud náš o národnom sebevedomí (o národnosti) hodne veľa myslel a vravel, a keď sa nám zas ináč zapáči, chceli bysme, aby ľud náš nevravel, ale aby konal, aby konal skutky, z ktorých by národnosť odvšiaď všade vyzerala. A keď nám v prvom páde veľa o svojej národnosti nehovorí, hovoríme my, že žiadneho povedomia nemá. Keď nám ale prichodí skutkami, nerobíme potrebného rozdielu medzi povrchom a jadrom. Povedomie ale, čo pohybujúca sila, nedá sa inde, iba v jadre, vnútorku najsť. Berúc teda skutok ten čo skutok (povrchne), hovoríme nanovo, že ľud náš národnieho sebevedomia nemá.

Je to skutočne tak, a to je veľká chyba. Ona nás odcudzuje národu, a národ odcudzuje nám, a to hľa k záhube ktoréhokoľvek národu postačí, jestli medzi ľudom a inteligenciou dorozumenia nie je.

Choď si Slovenskom, kade chceš, a pýtaj sa ľudu, či je Slovák? Všade ti odpovie, že „áno". Ale viem, že keby si to očul z milion úst, povieš: „čo to naplat, keď sa to len vraví a neide za to do boja." Tuná si, hľa, povedomie samo o sebe neplatí. To sú ti len reči, to nie je dosť, ty chceš mať skutky.

A pozeráš-li na skutky nášho ľudu, chceš, aby ti z každého národnie povedomie kričalo. A jestli ti z daktorého naozaj nekričí, nemá-li takejto parády, hodíš plecama a povieš: „čo to všetko naplat!" V každom skutku chcel bys to mať vykričané, že je „národný" a pod „národným" skutkom rozumieš len ten, ktorý sa bezprosriedne vzťahuje ku konečnému cieľu, k oslobodeniu totižto nášmu spopod cudzej nadvlády. Na to ale málokto pomyslí, že práve tieto „národnie" skutky protinárodnými byť môžu, i u jednotlivcov, ale nadovšetko u pospolitého ľudu, jestli na zlomkrky až ku konečnému cieľu doskočiť chce. Pravda síce, že z takéhoto skutku národnie sebevedomie kričí, ale i labuť spieva pred smrťou. Medzitým ty raz chceš mať tento krik vo skutkoch, ktorý si nechcel mať z úst, a čo si tam zatracoval, tuná požaduješ. Takýmto ale činom i s jedným i s druhým nespokojný, nemáš zväzku, ktorým by si sa ty s ľudom a ľud s tebou spojoval. Čomu konečný koniec býva ten, že každý ide svojou cestou,

ľud beze svojich vodcov a vodcovia bez svojho ľudu, výhru ale z takého sporu vždy len cudzinec má.

Táto chyba nás zožiera. My sme nie preto zaostali, žeby ľud náš národnieho sebevedomia nemal, lež preto, že sme naň neverili, a neverili sme naň preto, že sme ho ľubovoľne posudzovali. Z toho potom nebolo medzi nami a ľudom spojiva a preto nebolo víťazného boja. Jako každý život, tak i život národný riadi sa ustálenými pravidlami. Nemá ale pravidlo úhlavnejšieho nepriateľa, nežli len ľubovôľa. Ona nivočí pravidlo, a nasledovne všetko, čo sa na ňom zakladá. Pravidlá plynú zo života. ľubovôľa ale je mu dačo cudzého, tu povstáva zápas, vo ktorom alebo ľubovôľa alebo život ustúpiť musí. Dosiaľ ustupoval vždy život.

Avšak ľubovôľa táto nie je zlá vôľa. Toho v národovcoch našich predpokladať sa nedá. Ona je len záhubný následok nepravdivých úsudkov. Takieto krivé úsudky, v ktorých nešťastie toto vyviera, sú tri.

Ponajprv kladieme priveľkú váhu na povedomie myšlienkové, a preto, že je reč nič inšie, nežli hlasitá myšlienka, priveľa držíme na národnie dohadovanie. Ľud ale náš docela naopak. On sa opiera na životné povedomie, a ponevádž život nehovorí, ale žije, tak i ľud náš nebojuje slovom, ale životom. Myšlienkové povedomie je krásna a sladká vec, premýšľanie o ňom nazval Sládkovič „sladkými hodinami", ale ono len pre budúce skutky je platné. Samým týmto premýšľaním ešte nik národu ani za vlas nepomohol. Pravda je, že sa v ňom sebevedomie v celom svojom objeme a kráse ukazuje, ale za národ len ten bojuje, kto zaň pracuje. Kedyže teda osoží povedomie životu? Tenkrát, keď prechodí do skutku. Jestli potom to povedomie vo skutku rukama sa chápať dá lebo nie, to všetko jedno. V boji ide o účinok a tam leží vo skutku. Či kto z nás, ktorí sme si predsa myšlienkovým povedomím národnosti svojej vedomí, keď čo za národ robí, pri každom skutku a v každom okamihu, pokiaľ ten skutok plní, t. j. čiastku k čiastke a tak teda skutok ku skutku pridáva, vždy o povedomí svojom premýšľa a hovorí? Dojista nie. A či preto poviete, že skutok jeho menšiu cenu má v živote? Či poviete, že skutok ten bez účinku? Či poviete, že je bez povedomia? Či poviete, že je nie národný? Doista nie. Prečo teda chcete na pospolitom ľudu, aby on vždy o národnosti svojej predmetne myslel, aby o nej hovoril, aby pri každom skutku vyslovil, že pre svoju národnosť robí, aby udával cieľ a pohnúky, aby sa hádal? A prečože, keď to všetko dľa vašej vôle nerobí, upierate mu národnie sebevedomie, alebo aspoň pochybujete o ňom?

Myšlienka (a tak i jej výraz, reč) môže byť uzavrená sama v sebe a preto bez vplyvu na život, nasledovne bez účinku. Takéto povedomie, nech by sa ozývalo jakokoľvek hlasite, životu nič neosoží a preto ho život ani nezná. V živote len to platí, čo život dáva alebo berie. Môže i myšlienkové povedomie život dávať, ale len budúcimi skutkami, a len v tomto pochope má pre život platnosť. Život ale je sám v sebe a preto, keďby i ničoho viac nemal, nežli sám seba, pre politiku viac platí, nežli ktorékoľvek iné povedomie. Život sám sebou, tým jediným, že je, účinkuje a účinkuje takmer neviditeľne, a tieto dve jeho vlastnosti sú neoceniteľnou silou v politike. Život nemôže len chcieť účinkovať na budúcno, bo do tej doby musel by prestať byť životom, čo je vec logične i skutočne nemožná. On musí účinkovať na skutku, t. j. v každom terajšku, a to nie vôľou, lež závahou svojej bytnosti. Život nemá inej sily, nežli sám seba, ale toto je práve jeho najväčšia sila, preto, že jeho vlastnia. V tejto jeho vlastnej a preto od nikoho nezávislej sile leží povedomie životné a toto povedomie musí vždy zodpovedať životu. Týmto povedomím žije pospolitý ľud náš slovenský a preto povedomie jeho nemôže byť inakšie, nežli národnie a je skutočne najsilnejším sebevedomím.

Upiera-li teda kto pospolitému ľudu nášmu národnie sebevedomie, upiera mu jeho bytnosť. A práve preto oddeľuje sa od národa a stáva sa do odporu s ním, nastupuje teda cestu, ktorá nie je národnia. Že on takýto výsledok svojho krivého úsudku nechce, to na veci samej nič nemení, to je dôkaz jeho dobrej vôle, nie ale jeho dobrej cesty. V politike však nerozhoduje dobrá vôľa, lež dobrá cesta.

Naša chyba teda je v tom, že my na myšlienkové povedomie, a nasledovne na národnie priveľa váhy kladúc, toto životné povedomie pospolitého ľudu nášho ľubovoľne za nič nebereme. Ľud ale, ktorý uprostried boja stojí a dľa prirodzenosti svojej voždy len na základe pojedinných skutkov (konkrétne) žije, nepremýšľa o budúcich skutkoch, lež o terajšku. „Voždy sa hlavne o terajšok starať," to je a má byť politične heslo každého života. Týmto heslom udržal sa národ náš dosiaľ, a len ním sa udrží i na budúcno. V tomto sa on zhoduje s veľkým politikom Metternichom,[1] ktorý vravel „po mne nech príjde bárs aj potopa".

A že toto moje odúvodňovanie nie je mylné, dokážem z terajšieho nášho postavenia.

Dve stránky, maďarská a centrálnonemecká, spolu zápasia. Obe vábä ľud náš do boja, aby sa pridal k nim, ale prečo? Preto, aby jim slúžil. Čo že robí ľud náš? On nerozmýšľa, jaké budú budúce skutky po zakončenom boji? Ale životom cíti svojím, že sa tu nejedná o neho. Preto je neutrálnym, jako sa osvedčil v Sv. Martine, a jako to jeho protesty (v pravom zmysle považované) vyslovujú. On sa domáha o svoj život. On žiadnej stránke nechce slúžiť bez toho, žeby jeho život zabezpečený bol, a to nie na budúcno, ale hneď teraz. Jeho celé povedomie vzťahuje sa jedine na svoj život, a celým svojím skutkom nič nežiada, iba svoj život, a dokiaľkoľvek jeho život nie je ubezpečený, dotiaľ chce sa chovať neutrálne, nemajúc príčiny, prečo by sa on vystavoval. On nechce slúžiť nikomu tam, kde jeho život z toho osohu nemá, a tak bude i na budúcne len natoľko chcieť slúžiť, nakoľko to jeho životu osožiť bude. Či ste kde videli národnejšieho sebevedomia? Ukážteže mi národnejšiu a spolu múdrejšiu politiku, a ja sa jej ukloním! Dokiaľ ale toho nie je, dotiaľ v pospolitom ľudu našom národnieho sebevedomia neupierajte. Tá neohrožená smelosť, ktorou sa ľud náš i zhromaždený i rozptýlený bez poučenia a jedine vnútornou svojou múdrosťou rozhodol, že sa žiadnej stránke bez výminky dobrovoľne nepoddá k jej účelom, že on len tam chce byť, kde bude jeho život, a že dokiaľ ho nebude na žiadnej stránke, on na žiadnej stránke nestojí, to je nezdolateľno národnie sebevedomie! A keď bych Vám tuná dopustil, že to ľud nerobí s rozvahou (čo ale nie je pravda), či preto na politickej svojej vážnosti skutok tento tratí?

Proti tomu sa tri námitky učiniť dajú, ale žiadna z nich neplatí.

Môže sa ponajprv povedať, že sa rozhodnutie toto nezakladá na národnom povedomí, lež na tej prirodzenej ostýchavosti, ktorou sa ľud každému boju vyhýba. Nech si vám bude. Ale kto to namítaš, povedz mi, či práve táto ostýchavosť v terajšom čase nie je povedomie? Boj sa teraz vedie medzi dvoma stránkami, žiadna ale z nich nie je ľud náš. Boj sa teraz vedie o zásady právno-politické, ale nie o národný život nášho ľudu. Každá stránka považuje jeho život len pobočne a žiadna mu ho nedáva. Za čo teda má bojovať? Za iných? Boj troví sily, má teda svoje sily troviť za iných? Keby to učinil, jednal by protinárodne. Národnia politika káže, chrániť sily pre seba, a nie troviť jich pre jiných. Keby sa ale postavil po ktorejkoľvek stránke a pustil sa vespolok do boja, čo by mu z toho vykvitlo? V najlepšom páde nejistá budúcnosť. Čože má ale k očakávaniu, keď sa k žiadnej stránke nepripojí? Tiež nejistú budúcnosť. Nejisté

[1] Narážka na Metternicha v tejto súvislosti nie je správna, lebo spomínané úslovie datuje sa už z dôb pred Francúzskou revolúciou.

teda tu a nejisté tam, to je ani výhra, ale ani ztrata. Pripojí-li sa ale ku ktorejkoľvek stránke, je boj a tak teda trovenie jeho síl isté. V tomo páde teda isté za neisté. Každé ale trovenie sily troví život, má teda život iste troviť teraz, aby ho potom neiste dostal. To by práve bolo protinárodnie. Preto ľud náš teraz nič národnejšieho činiť nemôže, nežli žiadnej stránke sa nepripojovať.

Ale môže sa namietnuť ďalej, že ľud nie len teraz, lež ani neskorej nebude chcieť pustiť sa do zápasu. Jako sa boj neskôr vyvinie, to je docela iná otázka. Poviete-li, že ľud náš i potom boja sa ostýchať bude, máte pravdu, i nie. Nebude-li ľud náš vedieť, že sa tu jedná o jeho život, bude sa ostýchať, to je isté. Bude-li ale znať, že sa o jeho život jedná, nepochybujem ani za mak, že sa na ňom čestne a odhodlane zúčastní. Pozostáva teda len tá otázka, či ľud náš o pravom stave poučený bude. To závisí ponajprv od toho, jako do tej doby ľud náš o sv. martinských uzavretiach poučíme, a podruhé od toho, či sa ľud náš teraz daktorej stránke pridá, lebo nie? Ba čože môže urobiť nemožným všetko poučenie, nasledovne nemožným učiniť vystúpenie ľudu nášho za svoj vlastný život? Najlehšie, áno, neomýlne stane sa to tým, jestli sa ľud náš teraz ku ktorejkoľvek stránke pripojí. Nechže by sa pripojil ku ktorejkoľvek, nemohol by to učiniť ináč, nežli na tom základe, na ktorom ony teraz bojujú, a ten nie je národný, lež pravno-politický. Zjednotíte-li ale ľud náš na tomto základe s ktoroukoľvek stránkou, učinili ste nemožným, aby zo všetkých terajších pohybov pre ľud náš vykvitlo viac, nežli čo nám jedna lebo druhá stránka z milosti dá. (Koľko by ale tohoto bolo, to si každý na päť prstoch vypočítať dovede.) Bo kadenáhle sa ľud do boja strhne, utvorí si o ňom svoju mienku, a tá by teraz nemohla byť iná, nežli právno-politická. Pri tejto ale raz utvorenej mienke ľud až do konečného konca vytrvá. To pre pospolitý ľud nie je možná, aby on uprostred toho samého boja svoju prvopočiatočnú mienku o ňom premenil. Kto sa tomu úfa, spolieha sa na divy. Pamätujte len na rok 1848, v ňom máte docela praktické naučenie. Kde ľud tehdajšie pohyby od prvopočiatku držal za národnie, tam pri svojej mienke zotrval do konca. Kde jich ale držal za tak rečenú „slobodu", tam ste mu s národným poučením darmo chodili. Jemu národnie pohyby boli „reakcia", boli „proti slobode" a vaše namáhania boli daromné. Postavte len i teraz ľud náš po ktorejkoľvek stránke (nasledovne na stanovisko právno-politické) a bude vám konec všetkému ďalšiemu poučovaniu. A jaký že bude z toho následok? Ten, že keď teraz sa s ktoroukoľvek stránkou spojíte, ona vám teraz nič dať nemusí preto, že vás i tak neodvolateľne má. Vy musíte s ňou bojovať, dokiaľ sa hádka právno-politická víťazstvom alebo úpadom neskončí. Skončí-li úpadom, upadli ste i vy oproti stránke protivnej. Skončí-li sa víťazstvom, tenkrát vám víťaz dá, čo bude chcieť. A keď vám nič nedá, počnite si potom nový boj. Počať ale boj s víťazom je vec nie len nebezpečná, ale i nemúdra. Avšak, aby ste boj tento len počať mohli, museli by ste ľud na toto nové národnie stanovisko postaviť, a to ponajprv uprosried boja je nemožné, podruhé ale museli by ste robiť to samé, čo by vám teraz robiť slušalo, s tým jedine rozdielom, že vám to potom osožiť nebude, čo by vám teraz dojista osožilo. Alebo chcete mať strpenie, a až keď sa tento boj úplne uloží, teprv potom bojovať za vašu národnosť? Šťastná to viera, ktorá sa i potom dačomu úfa.

Nemôže teda byť teraz národnejšej politiky, nežli ponáhľať sa pridať k žiadnej stránke. Na tomto stanovisku nebudeme tvoriť silu nášho ľudu, a pozostane nám možnosť rozhodnúť sa neskôr tak, jako nám to osožiť bude. Toto stanovisko zaujal náš ľud, on ho zaujal nie dúvodmi, lež životným svojím povedomím, povedzte teraz, či toto povedomie nie je národnie? V právno-politickej hádke vyslovil sa byť neutrálnym,

a pri tom sa postavil žiadosťami svojimi na stanovisko národnie. Jeho teda mienka o boji tomto, nakoľko sa jeho týka, je národnia, a tu nám teraz tak treba udržať, aby sme ju marne nehľadali potom, keď viac nebude k najdeniu! Ponevádž ale ďalšie vyvinutie boja je neisté, pripravme sa na každý pád. V tejto neistote je len jedno isté, a to je, že potrebovať budeme silu. Túto silu ale nedostaneme odnikiaľ, leda z poučenia pospolitého ľudu o uzavretiach sv.-martinských. Považujte terajší politický stav odkiaľkoľvek, vždy k tomuto výsledku prídete.

Napokon by sa proti národniemu sebevedomiu ľudu nášho ešte jedna námietka nadhodiť dala, tá, že sa ľud náš od protinárodných svojich nepriateľov ľahko klamať dá. Ale námitka táto nie je logičná. Klam je nápad na opatrnosť a nie na sebevedomie, jestli sa teda podarí, je dôkazom proti skúsenosti a poučenosti ľudu nášho, nie ale proti národniemu jeho sebevedomiu. Či sa neklamú i tí, ktorí sa s jednou lebo s druhou bojujúcou teraz stránkou a priori spojujú! A tí sa sami klamú, a k tomuto klamu jich práve jich „národnie zmýšľanie" vede! Či nevidíte, že národnie sebevedomie a opatrnosť dve docela rozdielne veci sú? Vidíme ďalej na svoje vlastnie oči, jako klamnou cestou postupujú i iné národy, ktoré svoje národnie sebevedomie celej Europe vyhlašujú. O príklady netreba nám chodiť ďaleko. Jestliže teda z tých skutkov, pri ktorých sa oklamať dal, upierate ľudu nášmu národnie sebevedomie, robíte mu krivdu. To nie je cesta ku vzájemnému dorozumeniu medzi nami a ľudom naším, bez ktorého pre nás spásy niet. To hľa je práve ten krivý úsudok, do ktorého zahrizení národnie povedomie ľudu nášho ľubovoľne posudzujeme. Keď sa klameme my, to je vraj dúkaz, že žiadneho národnieho sebevedomia nemá. My „národnie zmýšľanie" oddeľujeme od života, a preto ho vraj máme, ľud ale národnie sebevedomie stotožňuje so životom, a preto ho vraj nemá. Kdeže je ale národ, keď nie v živote? Ktoré teda povedomie musí byť národnejšie?

Neopatrnosti je síce dosiaľ v ľudu našom, ale proti tej len poučenie spomôže. Vyvinúť sa síce môže sebevedomie ľudu nášho, ale to len na jeho vlastnom základe je možné, tak jako kvet len na vlastnom svojom koreni kvete. Poučiť teda ľud a povedomie vyvinúť načim, nie ale národnie jeho sebevedomie ľubovoľne posudzujúc upierať. Vyvinúť ale sebevedomie toto ničím sa tak zdarile nedá, jako vysvetlením uzavretí sv.-martinských!

Z toho všetkého vysvitá:

Že myšlienkové sebevedomie, tak rečené „národnie zmýšľanie", samo o sebe (beze skutku) pre život nič neplatí;

že je v živote „národnie zmýšľanie" rovne tak chybám a klamu vystavené, jako povedomie životné, a preto nie je ono o nič lepšie, nežli toto;

že „národnie zmýšľanie", nemajúc v sebe tej zdržujúcej ho sily, ktorá by ho od prenáhlenia chránila (ktorú silu život sám v sebe voždy má), môže byť v daktorých okolnostiach pre život škodlivejšie, nežli povedomie životné, a preto,

že nemáme žiadnej dostatočnej príčiny, zvláštnu jakú váhu klásť na toto tak rečené „národnie zmýšľanie" a spolu znevažovať povedomie životné. Bo jestli to činíme, posudzujeme sebevedomie pospolitého ľudu nášho ľubovoľne.

95

„Objasnenie návrhu zákona povereníctva uhorského snemu domu poslancov v otázke národnosti".

Nemecký originál vydala kníhtlačiareň Mechitaristov vo Viedni, bez určenia roku, pod názvom: Beleuchtung des Gesetzentwurfes des ungarischen Unterhaus Komitées zur Nationalitätenfrage. Slovenský prehľad uverejnila PGV I, roč. I, č. 62 a 63. Budín 18. a 22. októbra 1861.

Na jeseň 1861 vyšla vo Viedni nemecky písaná brožúrka *Beleuchtung des Gesetzenwurfes des ungarischen Unterhaus-Kommitées zur Nationalitätenfrage.* Neznámy autor, ale zrejme slovenskej národnosti, podáva pripomienky k návrhu zákona o riešení národnostnej otázky v Uhorsku, ako bol vypracovaný národnostným výborom uhorského snemu a predložený na rokovanie v lete 1861. Autor ukazuje, že uskutočnenie zákona by vyvolalo rôzne absurdnosti.

Tento návrh zákona je, uznať sa musí, opravdivé majstrovstvo maďarského državného umenia, poneváč v ňom, trebárs sa slušným a spravedlivým národným nárokom nemaďarských národov uhorských vyhovieť malo, mnohými slovmi práve Deákova suverenita Maďarov, naproti všetkým ostatným, rozumie sa poddanými ostať majúcim národom spôsobom veľmi určitým sa utvrdzuje.

Už zásada, z ktorej sa vychodí, že pojedinným národom sa dať majúce práva, nie podľa jejich všeobecne vyslovených želaní formulovať, ale len hranice určiť majú, medzi ktorými národy uhorské svoje poťažné nároky platnými urobiť môžu, ukazuje, že pri spomenutom návrhu len o utvrdenie maďarskej suverenity,[1] poťažne o pomer odvislosti počtom od pristehovavších sa Maďarov vätších pranárodov uhorských šlo.

Túto pamätihodnú zásadu sa tým podporovať usilujú, že sa so zásadou rovnoprávnosti roku 1848 vyslovenou nezrovnáva, aby sa dajedna otázka, ktorá s osobnou slobodou tak tuho spojená je, jako uspokojenie nárokov národných cestou koncessie[2] rozlúštila; poneváč by uspokojenie konkrétnych nárokov národností preto, že v krajine roztratené bývajú, také teritoriálne premeny, oddelenia požadovalo, ktoré by politickej celistvosti krajiny nebezpečenstvom hrozili alebo k potlačeniu úplnému na území vätších národností bývajúcich menších národných zlomkov viedli; poneváčby naposledy cesta koncessie najistejší prosriedok bol k tomu, žeby sa trenice medzi jednotlivými národnosťami večnými stali, — kým v hraniciach rovnakého práva jednotlivcom, ako i korporáciam otvorený k potešitelným výsledkom vedúci slobodný súbeh, marné dohadovanie o vydobyť sa majúce práva odstránil.

Rozoberme tieto naduté slová na povšechne zrozumiteľné sady, a uvidíme, že vlastne o to ide:

a) aby v Uhorskej v pevných masách jedno pri druhom bývajúce, väčšinu obyvateľstva tvoriace pranárody Uhorska, a síce Slováci, Rusíni, Románi a Srbi jako národy uznané neboli, nasledovne:

[1] Zvrchovanosti.

[2] Dohoda, ústupok.

b) aby sa jim žiadne koncesie neurobili, ale račej kunštovne utvorené pomiešanie suverénnej maďarskej s ostatnými poddanými národnosťami v stoliciach a obcach k prospechu suverenity skrze to zadržalo, že sa z jednej strany nielen z národopisných, ale i z klimatícko-agronomických a administratívnych[3] ohľadov žiaduce, od pranárodov uhorských jednohlasne požadované pridelenie niektorých maďarských pohraničných obcí, ku hraničiacim maďarským stoliciam, teda národopisné zaokrúhlenie území municipálnych prekáža; z druhej strany v maďarizovaní svoje spasenie hľadajúcim medzi nemaďarmi roztratene bývajúcim pojedinným zemänským rodinám absolútne veto proti správe stolice a obci výlučne v reči nemaďarskej, nasledovne i proti ustanoveniu nemaďarských alebo nepomaďarčených úradníkov povolilo; a týmto spôsobom:

c) aby na jedinstvenom[4] území nie len relatívne vätšej, ale i suverénnej maďarskej národnosti, teda v celej krajine bývajúce menšie národnosti, nasledovne všetky pranárody uhorské celkovite potlačené boli.

Jestliže tieto dúvody, ktoré povereníctvo k prijatiu spomenutej zásady vlastne k nebraniu do ohľadu jednohlasných želaní vätšiny v krajine viedli, — sa zjavne uznajú, sa proti tomu nič namítnuť nedá. Jestliže sa ale suverénny národ skrze to sám seba klame, že skrze zákonné utvrdenie svojej suverénnosti, vlastne skrze násilné potlačenie veľmi slušných želaní vätšiny v krajine pokoj, a síce trvanlivý pokoj utvoriť môcť sa domnieva, vtedy sa to ani pri tom predpokladaní dopustiť nemôže, žeby rakúska vláda, jako dosiaľ, svoju vážnosť a vojenskú moc udržaniu suverénnosti venovala.

Toto poznamenajúc musíme hlas náš pozdvihnúť najsamprv proti tým v otáznom návrhu zákona obsaženým tak zvaným základným zásadám:

a) že občania uhorskí všetkých jazykov v politickom ohľade len jeden národ, historickému pochopu uhorského štátu zodpovedajúci maďarský národ tvoria, a

b) že všetky v krajine bývajúce národy, jako: Maďari, Slováci, Románi, Srbi, Rusíni a t. ď. sa za rovnouprávnené národnosti považovať majú, ktoré svoje osobitné národnie nároky v hraniciach politickej celistvosti krajiny na základe slobody osobnej a spolkovitosti, bez ďalšieho obmedzenia slobodne platnými urobiť môžu.

A síce preto, ponevác

a) pochop štátu alebo krajiny, ktorý je zemepisný, s pochopom národu, ktorý je národopisný, premeniť nemôžeme a nechceme, a

b) ponevác rovnouprávnené národy nechcú byť zabezpečené skrze to „všetky" alebo „a t. ď.", ale skrze uvedenie zejména do zákona, a ponevác takto uvedenie, a síce, preto takto uvedené národy, že v kompaktných masách jeden pri druhom bývajú, nasledovne na vyvinutie národnie spravedlivý nárok majú, chcú mať zabezpečenú nie osobnú, ale zrovna národniu slobodu, bez ktorej sa sloboda osobná ani myslieť nedá.

Prechádzajúc na jednotlivé paragrafy návrhu zákona pod nápisom *„A, O národních právach jednotlivcov a korporácií"* nasledujúce za také uznať musíme, ktoré sa previesť nedajú, a síce: § 1. „každý občan je oprávnený v písemnostiach k svojim obecným a municipálnym ako i štátnym vrchnostiam svoju materinskú reč užívať;" potom § 3. „pri poradách obcí, môže každý vo svojej materinskej reči hovoriť;" — § 4. „úradniu reč obci ustanoví zhromaždenie obci, ale v tom spôsobe, že na žiadosť menšiny i jej reč sa pri úradnom pokonávaní užívať má," a § 5. „predstavení obcí sú povinní, v jejich obcovaní s jednotlivými obyvateľmi reč týchto užívať." Previesť sa, reku, tieto paragrafy nedajú, ponevác by podľa jejich narídzenia v stolici, jako je

[3] Podnebno-poľnohospodárskych a správnych.

[4] Zjednotený.

Aradská alebo Békéšska, v meste, ako je Arad alebo Veľ. Varadín, alebo v menšom mestečku, jako Battoňa,[5] a v mnohých, naraz maďarská, nemecká, srbská, románska, slovenská, ruská, arménska, židovská, bulharská, récka no i cigánska reč užívať sa musela, a možnosť toho predca nikto dopustiť by nechcel.

§ 2. je bez všetkého významu. Nasledujúce paragrafy nepojednávajú viacej o pomeru jednotlivcov k municipium alebo k politickej obci vúbec, je teda jasné, že práva jednotlivcov naproti municipium a politickým obcam preto žiadajú až po najkrajnejšiu nemožnosť rozšíriť, ponevač celou mocou vlády sa zaopatriť majúci maďarský kmeň sa nádeje, že pre svoju suverénnosť v najviac obcach v značnejších ale mestách a stoliciach naiste jednotlivých ľudí najde, ktorí vedenie protokolov v maďarskej reči požadovať a pri poradách v tejže reči hovoriť budú; podobne, nároky druhých národov ale sa zvyknutým spôsobom pod ochranou moci vlády potlačia.

Dobre vyrátaný výsledok tých paragrafov od 4—6 bude teda neomylne ten, že v každej miešanej obci a stolici, akých je veľmi mnoho, reč maďarská, trebárs i reč zjavnej menšiny za výlučne úradnú a poradnú príde; a že i v nemiešaných stolicach a obcach sa maďarsky rokovať a s jednotlivcami obcovať bude; že sa nikto stoličným úradníkom, ba ani len dedinským pisárom stať nemôže, kto maďarsky nezná.

Pri nasledujúcich paragrafoch 6—10, ktoré o právach jednotlivých cirkevných obcí a vyznaní viery pojednávajú, sa poznamenať musí, že v § 7, dľa ktorého sa každému vyznaniu viery a každej národnosti na slobodu ponecháva pre školské a cirkevné účele pomoc štátu požadovať, a v § 9., dľa ktorého určenie naukozdelnej reči vo všetkých štátnych školách sa uhorskému ministerstvu osvety ponecháva, — sa suverénnej maďarskej národnosti veľmi prospešné prosriedky podávajú, aby z peňazí štátu, na ktoré by všetci rovné právo mať mali, seba, čoby iste ani nevystalo, uprednostila, a maďarizovanie nemaďarskej väčšiny obyvateľstva Uhorskej započatým spôsobom podľa svojej ľúbosti ďalej viedla.

Akoby sa mal § 10 na základe predchádzajúcich základných zásad rozumeť, totiž, či na univerzite krajinskej len reč a literatúru v kompaktných massach jedno pri druhom bývajúcich národov uhorských, menovite pre Slovákov, Rusínov, Románov a Srbov, alebo či naozaj pre reč všetkých národností, teda i pre arménsku, novorécku, bulharskú, židovskú, cigánsku reč a t. ď. katedry postaviť, a či tieto skrze riadnych professorov alebo len skrze docentov obsadiť sa zamýšľa, v tom nás osnova spomenutého paragrafu v neistote necháva, z druhej strany ale dôkaz podáva, že napriek pripomenutej negácie možnosti koncesií, sa povereníctvu predca radným byť nezdalo, i také koncesie, ktorými by sa nemaďarským národom uhorským mädové motúzky cez ústa pretiahli, bez toho, žeby sa maďarizovaniu újma urobila odstrániť.

O municipiách pojednávajúce § 4., 12., 14,, zavdávajú práve k tým istým poznamenaniam príčinu, jako tie, ktoré o prácach jednotlivcov a korporácií pojednávajú, t. j. posúdzené už § 1, 3, 4, 5. I tieto sú práve preto, že i tej najmenšej frakcii úmyselne priširoké pole ponechávajú, práve tak nie k prevedeniu, alebo vlastne len na zabezpečenie maďarskej suverenity vyrátané. Paragrafy 13, 15, 16 a 17 idú v tomto ohľade ešte o mnoho ďalej, podľa ktorých sa vedenie zápisníc maďarských na každú prípadnosť predpisuje, potom dopisovanie municípiov medzi sebou samými pravidelne len v maďarskej reči za dovolené uznáva, k tomu sa i preklady príloh do maďarčiny požadujú, a dopisovanie so všetkými štátnymi vrchnosťami výlučne len v maďarskej reči nakladá. Paragrafy tieto vyhlasujú bez obalu a ostýchania suverénnosť maďar-

[5] Ide o územia a mestá, ktoré majú národnostne veľmi pestré obyvateľstvo.

ského kmeňa a poddanosť nemaďarských kmeňov, vyslovujú maďarizovanie týchto kmeňov ako výsledný cieľ štátu v takom spôsobe, že pri municípiach, i pri tom najposlednejšom úradníkovi sa známosť maďarskej reči jako conditio sine qua non[6] predpokladá.

Ešte vätšmi bije do očí snaha po vytvorení všetkých nemaďarských alebo nepomaďarčených obyvateľov krajiny z vplyvu v §§ 18, 19 a 20, ktoré o štátnych vrchnostiach pojednávajú. Podľa týchto je reč úradnia všetkých vrchností bez rozdielu výlučne maďarská. Narídzenia, ktoré sú do týchto §§ vpletené, aby štátne úrady a hodnosti bez ohľadu na národnosť boli udelené, a aby pri dosadzovaní jich dľa potreby, ktorej ale nevideť, i na známosť nemaďarských rečí sa ohľad bral, žiadnej inej praktickej ceny nemajú, nežli že tým nemaďarskej vätšine oči zaslepiť chcú, jakoby sa i v jejich záujme niečo dialo, a predca sa v skutku práve len maďarizovanie, jako výsledný cieľ štátu napomáha.

K tomu istému cieľu pracujú i o snemu pojednávajúce §§ 21, 22 a 23. Ony maďarskú reč na výlučno poradnú a úradnú pri snemu povyšujú, len preklady uzavretí snemových i v nemaďarských rečach dopúšťajú, a potom predca v protimluve so všetkým tým o vyzdvihnutí tých starších zákonných narídzení hovoria, ktoré od vyslancov snemových známosť maďarskej reči požadujú, alebo nemaďarské národy, obzvlášte ale cit národný sedmohradských Románov[7] urážajú.

Taký je ten návrh zákona, ktorý z údov nemaďarským národnosťam, vraj priateľsky naklonených uhorským byť majúceho, v skutku ale celkom maďarského snemu zložené povereníctvo, podľa vyslovenia k tomu cieľu domu zastupiteľov ľudu k odobreniu predložilo, aby nemaďarskú vätšinu praobyvateľov krajiny uspokojilo, bezmála i preto, aby pred svetom slušnosti, rytírskosti a veľkodušnosti maďarskému kmenu výraz dalo!!!

To sa povereníctvu vskutku i podarilo. Krem toho ono skvelý dôkaz dalo múdrosti štátnej, lebo od teraz sa v Uhrách, trebárs staré zákony krajinské, menovite 3: 23, 1608; a 13 a, c, 1609: 44 výslovne viac v krajine bývajúcich národov spomínajú,[8] ba i medzi pripojenými a podmanenými národami rozdiel robia, — len jeden, a síce historickému pochopu štátu uhorského vraj zodpovedajúci jediný a nerozdielny, teda všetko pohltujúci národ byť, aby sa len nemaďarské národy skrze odobratia i tých práv, ktoré dosiaľ mali, uspokojili. Len ako výnimka má v nepatrnejších dedinách, nikdy ale v mestečkách a mestách, najmenej ale v stolicách alebo práve pri štátnych vrchnostiach v maďarskej reči nezbehlý jednotlivec do úradu prísť a spolu má byť osobnej rovnoprávnosti k vôli krajinský zákon 1792: 10,[9] dľa ktorého je srbskému a románskemu národu poistené, že jejich synovia pri námestnej rade a kancelárii do úradov prísť majú, vyzdvihnutý, aby sa zásade tej, že právo volenia úradníkov pri politických obcach je neobmedzené, a že s rovnými ťarchami obyvateľstva i s rovnými právami preň sú spojené, výraz dal. Maďarská vláda sa má splnomocniť podľa ľúbosti jednotlivým národnosťam a vyznaniam viery pomoc od štátu udeľovať a z ohľadu naukozdelných rečí vo všetkých verejných vyučovacích ústavoch podľa svojej vlastnej vôle

[6] Podmienka, bez ktorej niet.

[7] Správne Rumunov.

[8] Ide o zákonné ustanovenia vo veci podávania žiadostí k maďarským radcom a tajomníkom miestodržiteľstva o sudcovské a iné hodnosti v mestách a o kúpu domov v mestách.

[9] Zákon o zrušení ilýrskej kancelárie a o zasadacom práve biskupov gréckej nezjednotenej cirkvi v miestodržiteľskej rade a inde.

naridzovať, aby sa len pranárody Uhorska pred maďarizovaním a pred svevoľou vrchnosti zachránili. Naposledy sa má pri sneme reč maďarská výlučne za poradnú a pokonávajúcu povýšiť, aby sa každá pochybnosť o rovnoprávnosti národnej, jestli by sa mimo nadania predca ukázala, alebo pri panujúcom, na budúce ale sa neomylne zostriť majúcom terorizme ukázať mohla, na večné veky odpomohla.

V hraniciach týchto, Nemaďarom tak veľmi prajný ustanovizní, ktoré podľa § 24 spomenutého návrhu zákona za nedotknuteľný základný zákon vyhlásiť, a preto pod ochranu maďarskej národnej cti postaviť sa majú, smejú potom väčšinu v krajine tvoriace pranárody svoje spravedlivé národnie nároky i osobne i cestou spolkovitosti bez prekážky platnými urobiť. Pritom má týmto pranárodom podstatne pomáhať od století stávajúca samospráva obcí, nakoľko by ju pri každej príležitosti niaký maďarský stoličný úradník alebo daktorý zámožný zemän, trebárs i pomocou palice, podľa svojej ľúbosti nezničil; potom autonómia náboženských spolkov, dľa ktorej všetky obradné, základné a školské záležitosti veľkej absolútnej väčšiny katolíkov latinského a reckého obradu, zčiastky i rec. nezjednotených od maďarskej vlády závisieť má; naposledy ale stúvajúci municipálny systém, pod ktorého ochranou tu i tu jedna jediná, často niekoľko málo maďarských rodín, na každú prípadnosť ale teroristická maďarská stránka autonómne porady, v medzach potrebných celistvosti krajiny slobodne a bez prekážky opanujú.

Podľa toho teda pochybovať nikto nemôže, že otázny návrh zákona, ktorý, jako uznáva, aby trenice prekazil, len suverénnej maďarskej, žiadnej druhej národnosti v Uhrách ale nič nekonceduje, predca byť má naproti nemaďarským národom krajiny skutkom neobyčajnej veľkodušnosti. Jestli by ale o tom predca niekto pochybovať chcel, nech si pomyslí na to často užívané a veľmi vhodné prirovnanie, že je Uhorsko v malom to, čo Rakúsko vo veľkom, a jakoby v podobnom páde Maďari veľkodušnosť Rakúska zvelebovali, jestliby toto pre všetky národy cisárstva, na príklad Maďarov nasledujúc, vysloviť chcelo:

1. že v hraniciach ríše len jeden, historickému pochopu cisárstva rakúskeho zodpovedajúci rakúsky národ je, že

2. všetky štátne vrchnosti výlučne len nemeckú jako úradnú reč užívať smejú; že

3. celkom nemeckými veľkými županmi zaopatrené stolice medzi sebou a so štátnymi vrchnosťami len v nemeckej reči obcovať, ba i nie nemecké prílohy do nemčiny prekladať, protokoly ale na iste cieľom vykonania dozorstva štátu v nemeckej reči viesť majú; že

4. v každom municipium, ba i v každej najmenšej obci na žiadosť dajedného remeselníka alebo tovaryša sa nemecky úradovať a jeho prednášanie v municipálnych a obecných poradách podobne v nemeckej reči sa vypočuť musí a že

5. v nedostatku snemov jednotlivých národov alebo krajín, len jeden ríšsky snem vo Viedni je, pri ktorom za poradnú a pokonávajúcu reč sa rozkazovacím nepodvratiteľným nariadením výlučne reč nemecká povyšuje.

Že by Maďari takýmto nariadením dokonále uspokojení boli, ba i veľkodušnosť v tejto prípadnosti suverénneho nemeckého národa rakúskeho zvelebovali, je, keď si pomyslíme na základnú zásadu vykupiteľa: „quid tibi fieri non vis, alteri nefeceris“[10] celkom na jasnom, a práve v tom je najistejšia próba počtov nasledovne i priateľského úmyslu, pristehovalých a preto suverénnych Maďarov, naproti poddaným o mnoho početnejším praobyvateľom krajiny, tak nevývratne vyslovené, že proti tomu pochybnosť pozdvihnúť by nič menej neznamenalo, jako velezradu, alebo práve reakciu.

[10] Čo nechceš, aby tebe činili, nečiň druhým.

96

Úvaha Jána Mallého-Dusarova „Národnie oceňovanie v politike".

Uverejnili PbV, roč. I, č. 57. Budín 12. septembra 1861. Uverejňujeme len druhú časť.

Autor úvahy, analyzujúc politickú situáciu, ktorá nastala po predčasnom zakľúčení uhorského snemu, zisťuje, aké majú Slováci možnosti uplatniť sa v rakúskej politike so zreteľom na ich vzťah k centralisticko-nemeckej a maďarskej národnej strane, pričom radí zachovať národný život za všetkých okolností a podporovať všetko, čo v budúcnosti môže súvisieť s rozvojom národného hnutia Slovákov.

V časovom tomto boji, ktorý maďarská po nadvláde nad inými uhorskými národami pachtiaca stránka s viedenskou vládou vede, i jedna i druhá rada by slovenský náš národ len dľa *okolností* cenila.[1] Maďarská táto stránka oproti vláde viedenskej nežiada len starodávnu uhorskú konštitúciu, *lež i neodvislé uhorské ministerstvo, ktoré by jej ujistilo nadvládu nad inými uhorskými ale nemaďarskými národami.* Stránka táto myslí, že keby Slováci, ktorých je tak veľa v krajine, neberúc ohľad na svoje národnie práva, na svoju *rovnoprávnosť,* jej sa chceli bez výminky poddať k dosiahnutiu jej cieľov: to žeby v *týchto okolnosťach* veľmi mnoho platilo. Pripisuje teda Slovákom veľkú cenu, ale nie cenu *národniu,* lež púho-politickú, ktorú by rada použiť k jej púho *právno-politickým* cieľom, totižto k dosiahnutiu maďarského centralizmu, a túto cenu nám pripisuje len v *terajších okolnosťach,* t. j. dokiaľ jej cieľ dosiahnutý nie je. — A že je tomu skutočne tak, videť ponajprv z toho, že vo snemovej nárade v záležitosti národnej nechce nás nijako *uznať za národ,* podruhé z toho, že kvôli maďarskému centralizmu i v doccla slovenských municípiach zápisnice i v maďarskej reči vedené mať žiada, po tretie z toho, že kadenáhle by neodvislé maďarské ministerstvo obsiahla, tým samým by *nemusela* viac našu rovnoprávnosť uznať, preto, žeby *všetku silu v rukách mala.* V politike ale nepriateľ nikdy nepopustí to, čo *nemusí.* Jako nás teda teraz maďarská stránka len dľa okolností alebo nie národne, lež len právno-politicky cení, tak nás by (a to síce *dúsledne*) i neskôr zase len dľa okolností, a zase nie národne, lež len právno-politicky cenila. Keď nám teda maďarská stránka dáku cenu i pripisuje v terajších okolnostiach, musela by nám všetku cenu upierať, kadenáhle by sa tieto okolnosti *dľa jej vôle* zmenili. Pretože dosiahnuc raz svoj maďarský centralizmus v neodvislom ministerstve, všetky naše národnie práva, ano i sama naša slovenská bytnosť bola by neustálym protestom proti tomu jej centralizmu. A preto, aby sa v tom spôsobe, v *ktorom sa teraz javí a v ktorom sa uskutočniť všemožne usiluje,* i naďalej udržať mohla, musela by tomuto národniemu protestu a s tým spolu našej národnej rovnoprávnosti sa protiviť. Náš národ by tým činom dľa budúcich okolností len cenu v jej očiach mal, akú má *tichý síce, ale dúsledný nepriateľ.* Z čoho nemohlo by povstať inšie, nežli žeby maďarský centralizmus národniu našu bytnosť za svoju škodu považoval, a preto nás čo bezcenných odhodil.

[1] Ide o predsedu vlády A. Schmerlinga, ktorý 29. augusta v dolnej snemovni rakúskej ríšskej rady prehovoril v debate o odpovedi na cisárov prejav, že úsilia národností sú protiústavné, pokiaľ ide o zabezpečenie ich osobitných postavení.

To by bol nevyhnutný výsledok, jestli maďarská stránka *na tom stanovisku ostane,* na ktorom teraz stojí. Jestliže však po dobytom víťazstve na stanovisku tomto ostať *nechce,* prečože sa teraz tak urputne zdráha, čo len na vlas z neho ustúpiť? Aby neodvislé maďarské ministerstvo pre nás Slovákov prestalo byť nešťastím, muselo by sa postaviť na *stanovisko národnej rovnoprávnosti.* Toto ale dľa všetkých skúseností od jeho *dobrej vôle očakávať sa nedá,* to by sa len *silou vynútiť* dalo. Kadeňahle ale ministerstvo všetku moc a vládu v rukách mať bude, jakouže silou ho prinútiš? Sila táto musela by byť *väčšia,* nežli ktorú ono má, odkiaľže vziať potom *takúto* silu?

K takýmto výsledkom sa prísť musí, jestli sa národ náš necení dľa jeho ceny rovnoprávnej, lež len dľa okolností, jako nás cenia Maďari po nadvláde pachtiaci.

Abych však bol spravodlivý, dodať musím, „že nás i *centralisticko-nemecká* stránka", aspoň po tento čas, o *nič lepšie necení.* Stránka táto nielenže neodvislé ministerstvo Uhorskej dať nechce, lež ani *starodávnu jej konštitúciu úplne* navrátiť vôle nemá. Ona sa urputne zdráha uznať, žeby dáky rozdieľ bol medzi „cisárom" a „kráľom". Ale práve na tento rozdiel viažu sa tie krajinské práva, ktoré krajiny „kráľa" majúce rozličnými robia od tých, ktoré majú „cisára". Padne-li tento rozdiel, tým padli, aspoň v *zásade,* opravdu *krajinské* práva. Tak sa teda otvára cesta, po ktorej sa k viedenskej centralizácii ide. Toto dokonále vysvetlil jeden z ministrov v raichsráte,[2] keď sa vyhrážal, že jestli by krajiny od tohoto rozdielu dobrovoľne, na ceste *zákonnej* upustiť nechceli, tenkrát, že on na ceste *administratívnej* tak jednať bude, jakoby tohto rozdielu skutočne nebolo. To nemôže byť žiadnej „kráľovskej" krajine povôli a tak teda ani našej krajine uhorskej. Toto sa protiví právam, ktoré nám *starodávna* naša konštitúcia dáva a preto nechcú tie krajiny, ktoré ešte v raichsrate nie sú, ani počuť o tom, v ktorom sa takieto zásady vyslovujú.[3] Preto hľa je boj „kráľovskej" krajiny našej proti tomuto raichsrátu tak neústupný.

Myslí si teda *centralisticko-nemecká* stránka, žeby to v *týchto okolnosťach* veľkú cenu malo, keby Slováci, neberúc ohľad na tieto zásady (pri ktorých, mimochodom buď rečeno, ani národnia rovnoprávnosť mnoho miesta nemá) k nej sa chceli pridať bez výminky k dosiahnutiu jej cieľov. Pripisuje teda i ona Slovákom veľkú cenu, avšak podobne nie národniu, lež púho politickú, ktorú by ona i rada použiť k jej púho *právno-politickým* cieľom a túto cenu nám pripisuje *len v terajších okolnosťach,* t. j. dokiaľ jej cieľ dosiahnutý nie je. A že tomu skutočne tak, vidieť, a abych ostatnie pominul, už z toho, že *administrácia* za najvyššiu moc vyhlasujúc stavia *úradnícke inštrukcie ponad práva zákonné ešte nevyzdvihnuté a tak teda skutočné.*

Cení nás teda i *centralisticko-nemecká* stránka len *dľa okolností,* teraz síce veľa, ale jakoby nás cenila v iných okolnostiach, t. j. po dosiahnutí svojho cieľa, známe z dosavádnych skúseností, známe z toho, že voždy o „nemeckej" učenosti, o nemeckej „kultúre", o „nemeckej" inteligencii hovorí, známe napokon z toho, že stojí na základe „rímskeho práva", ktoré národy a národniu rovnoprávnosť doprosta nezná.

I maďarská i centralisticko-nemecká stránka teda myslí, že slovenský náš národ v *terajších* okolnostiach k dosiahnutiu *jich cieľov* velikánsku cenu má. Maďari by ho radi použiť na svoju stranu proti centralistom nemeckým, títo ale radi by ho zas na svoju stranu použiť proti Maďarom. Oboja stránka chce ho *použiť* pre *politické* ciele

---

[2] Narážka na obťažné a zdĺhavé rokovania uhorského snemu roku 1861 o základné zásady vyrovnania sa s Viedňou.

[3] V ríšskej rade roku 1861 neboli zastúpené podľa Februárovej ústavy všetky krajiny tvoriace rakúske mocnárstvo, napr. Uhorsko.

dľa *okolností*, žiadna ale nedáva mu to, čo mu prirodzeným právom patrí, národniu rovnoprávnosť.

Oproti tomuto oceňovaniu pospolitý ľud náš neuznáva, žeby tá cena (to povolanie) ležalo v jeho živote, aby za číre čisté *právno-politické zásady*, či za maďarskú nadvládu, či za nemecký centralizmus bojoval a preto sa k *žiadnej* z bojujúcich stránok *o tieto veci* nepridal, naopak sa vyslovil v *tomto zmysle* neutrálnym. V *tomto boji* (dobre prosím rozumeť, kde sa o nadvládu a centralizmus jedná) nech si bojuje i jedna i druhá stránka jako zná a vládze, to nie je boj ani *pre nás*. My, jakožto obyvatelia uhorskí musíme žiadať, aby sa uznali *práva „kráľovských" krajín* a preto nemôžeme sa spojiť s centralistami nemeckými, my ale jakožto Slováci musíme spolu žiadať, aby sa uznala *národnia naša rovnoprávnosť* a preto nemôžeme sa spojiť s tou maďarskou, ktorá po nadvláde nad nami pachtí. To už len žiadna stránka zdravým rozumom od nás požadovať nemôže, aby sme sa *na svoju vlastniu škodu s ňou spojili!*

A spojenie takéto bolo by skutočne na našu zjavnú škodu. Bo považime-li vec dobre, nielenže boj tento nie je pre nás a za nás, lež je vlastne *proti* nám nielen vo svojich *výsledkoch*, jako som práve ukázal (pretože ktorákoľvek stránka by vyhrala, dostala by silu proti nám), ale boj tento už i *svojou bytnosťou* je proti nám. Bo prečože bojujú dve tieto stránky v tomto století národnieho sebavedomia a v tomto mocnárstve mnohonárodnom výhradne na stanovisku právno-politickom, na stanovisko *národnie* ale, trebárs sa jim samo sebou takmer vnucuje, prejsť *nechcú?* Preto že *nechcú uznať národy*, a to síce alebo v jich skutočnej bytnosti, t. j. *tak jako sú*, a na tejto ceste stojí stránka maďarská, alebo jich právnom vývine, t. j. *tak jako by byť mohli* a *mali*, a na tejto ceste stoja centralisti nemeckí. Pre nás je to však všetko jedno, bo obe *tieto cesty* sú pre nás *rovnako* skazonosné. Jestli totiž dakto neuznáva moju bytnosť, moje jestvovanie, nemôže mi priznať právo, a naopak, kto mi nechce priznať práva k môjmu vývinu potrebné, ten ani moju skutočnosť v úplnej miere neuznáva. Príkladom je vec jasná. Kto nechce uznať, že žijem, ten mi nedá potrebného k životu pokrmu a tak ma hladom umorí. Kto ale uznáva síce, že žijem, nechce mi však dať pokrmu toľko, abych život na ďalšie udržať mohol, ten ma podobne vyhladuje. Toto úplne platí v terajšom boji medzi maďarskou a centrálno-nemeckou stránkou vedenom. Keby sa totiž boj tento preniesol na stanovisko *národnie*, tým samým uznala by sa *skutočnosť* rozličných národov a tak teda i jich *práva* uznať by sa museli. Tomu ale vyhýba sa i jedna i druhá stránka a *preto* udržujú boj tento tak úzkostlive na stanovisku výhradne *právno-politickom*. — Povedzte teda, či by to neznamenalo všetku našu národniu hodnosť zahodiť, či by to neznamenalo všetkého nášho národnieho povolania sa zrieknuť, či by to neznamenalo všetku našu národniu cenu zaznať, keby sme my, *pokiaľ sa boj na tomto stanovisku vede*, ktorejkoľvek stránke sa pridali? Či by sme i my nepristúpili skutkom naším k tej zásade, že sa naša národnia bytnosť a práva naše *ani len uznať nemusia?* — že vo všetkých týchto pohyboch na národy a jich práva *ani len ohľad sa brať nemusí?* Celý tento boj vede sa doteraz tak, jakoby náš slovenský národ a národnie naše práva do jeho kombinácie *ani len nepatrili*. Máme teda túto robenú nám krivdu snáď i samochtiac uznať tým, žeby sme dopustili, aby z boju tohoto národnosť sa *popredu vytvorila?*

To naša národnia hodnosť, naša národnia cena nedopúšťa!

Preto, hľa, pospolitý ľud náš národniu svoju hodnosť a cenu lepšie hájiť nemohol, nežli keď sa v *tomto* boji neutrálnym byť vyslovil. Touto svojou neutrálnosťou nebojujúc na oko proti žiadnej, bojuje vlastne *proti obom stránkam*. Bojuje poprvé *negatívne*, bo nepridávajúc sa na žiadnu stranu, ubiera obom tú silu, ktorú by jim svojim

pripojením dodať mohol. Viac ale bojuje pozitívne, pretože postaviac sa v tomto *právno-politickom* boji na stanovisko národnie, dokazuje *faktične,* že v časových týchto hádkach otázka právno-politická nemá tej *výhradnej vážnosti,* ktorú si osobuje, ale jej otázka národnia čo rovnoupravená *oproti stojí.* Tak jako obidve zápasiace stránky faktične upierajú vážnosť otázke národnej, odstrkujúc ju stranou a vážnosť túto *výhradne* len pre otázku právno-politickú požadujú, tak ľud náš chovaním svojím docela a zrovna oproti tomu faktične upiera *výhradnú* vážnosť otázke právno-politickej, ale ju aspoň v rovnakej miere požaduje aj pre otázku národniu. On teda obidvom zápasiacim silám doprosta protivnú tretinu vede do boja a tak tamtie pozitívne oslabuje. Takýto vplyv na zápas maďarsko-nemecký dokazujú už *teraz* uzavretia *svätomartinské*[4] a im podobné uzavretia ostatných nemaďarských národov uhorských, a jaký vplyv museli by teprv potom dokázať, keby sa na tomto národnom stanovisku *ďalej vyvinuli!* keby táto neutrálnosť, jako sa *faktične* na svoje národnie stanovisko postavila, tak i faktične k ďalšiemu uskutočneniu svojho programu (jako v Lugoši a Lipt. Sv. Mikuláši[5] pristúpila, *musela by terajšia právno-politická hádka svoje výhradné stanovisko opustiť a otázka národnia postavila by sa s ňou na roveň.* — Z ktorejkoľvek teda stránky považuješ vyslovenú našu *samostatnú neutrálnosť,* vždy k tomu výsledku dôjdeš, že jedine ona je vstave vymaniť nás spopod služebnosti, ktorou by sme cudziemu prospechu (na právno-politickom stanovisku slúžiť mali a jedine ona vyznačuje *našu pravú národniu cenu,* pretože stavia nás na roveň s ostatnými národami.

Na túto našu pravú národniu cenu opiera sa politika pospolitého ľudu nášho bez ohľadu na menivé okolnosti, bez ohľadu na svevoľu ktorejkoľvek stránky. Možná, že je centralizmus z jednej a sobecká nadvláda z druhej strany pre *iných* nutnou potrebou, možná, že k prevedeniu takýchto zámerov je bezvýminečná náklonnosť slovenského nášho ľudu k jednej alebo druhej zásade *nutnou okolnosťou.* Preto možná že i jedna i druhá stránka národu nášmu *velikánsku cenu pripisuje,* jestli by sa totiž k prevedeniu jej zámerov s ňou spojil. A považujúc vec *výhradne dľa okolností* národ náš túto cenu skutočne má. Avšak národ náš nechce mať cenu *len dľa okolností,* on túto cenu, trebárs by bola velikánska, neuznáva, on ju nepríma, pretože ona *neleží v jeho živote,* lež len v okolnostiach, nie je založená na *vnútornej skutočnosti,* lež len na cudzej vôle, nie je *trvácna,* lež len na čas, a práve preto nie *je cena jeho pravá a pravdivá,* lež len dávaná mu od iných. On k *takémuto* ľubovoľnému oceňovaniu nikdy a žiadnej stránke *dobrovoľne* nesvolí a len na svoje sily, potreby a práva ohľad bere a brať bude. *Jeho* nutnou potrebou je jeho život, *jeho nutnou* okolnosťou je zachovanie svojho národnicho života vo všetkých okolnostiach. To hľa je, dľa jeho úsudku, cena a povolanie jeho života a celej bytnosti. Túto cenu a toto povolanie má a bude mať voždy pred očima.

Kto mu túto jeho cenu uzná a nápomocným bude, aby toto svoje povolanie vyplniť mohol, ten ho najde čo verného a oddaného *spojenca* ku vzájomnej službe hotového, pretože sa tenkrát zo svojho národnicho stanoviska vyšinúť nemusí, na *svojom* ale stanovisku dúsledne všetko podporovať bude a musí, s čím jeho život teraz i na *budúcne spojený je.*

---

[4] Myslí sa tu na všemohúcu rakúsku byrokraciu, ktorá získala v období rokov 1849—1860 neobyčajne veľký vplyv na verejné záležitosti.

[5] Autor má na mysli martinské Memorandum a uzavretie národných zhromaždení uhorských Rumunov v Blaži a Srbov v Karlovci z jari 1861.

97

Článok Jána Mallého-Dusarova „Čo? A prečo? v terajšej dobe".

Uverejnili PbV, roč. I, č. 75. Budín 29. novembra 1861.

Autor odôvodňuje potrebu predniesť slovenské požiadavky cisárovi, keď Slováci nemali možnosť predložiť ich ani v rozmnoženej ríšskej rade, ani v uhorskom sneme nastoliť ich na rokovanie. Slováci nemôžu robiť samostatnú politiku, obidve stránky majú mať záujem na rozriešení národnostnej otázky. Najprv sa v stoliciach prekážalo vyhlásiť národnosť, potom pri snemových voľbách. Stoličné uznesenia po zakľúčení uhorského snemu odovzdané vláde a uhorskému kancelárovi sú tiež nezákonné. Je jediná cesta ísť do Viedne k panovníkovi a ozvať sa proti výrokom maďarských škodcov ríše o jestvovaní jedinej maďarskej národnosti v Uhorsku.

Najvážnejšie naučenie pre budúcnosť našu leží v tom, aby sme, keď to sám výsledok ukazuje, skutočne uznali, že otázka národno-politická je v boji s dvoma doteraz zápasiacimi zásadami rovnako vážna. Hľa, udalosti samy dosvedčujú, že otázku túto žiadna stránka dosiaľ prevládať a stroviť nevládala. Tá nejistota, v ktorej teraz oboja stránka proti druhej stojí, jedine z toho pochodí, že otázku národno-politickú žiadna z nich prevládať nie je v stave, bo v tom okamžení, v ktorom by sa jednej lebo druhej toto prevládanie podarilo, v tom okamihu by jedna zvíťaziť, druhá poddať sa musela. Z toho nasleduje, že my, nemaďarské národy, skutočne samostatnú politiku nasledovať môžeme. Nech nik nevraví, že my k tomu nemáme dostatočnej sily. Sila naša leží v postavení našom medzi dvoma stránkami a preto dokiaľ postavenie toto trvá, je sila naša nezlomná.

Druhé vážne naučenie pre budúcnosť našu leží v tom, že ačkoľvek je otázka národno-politická obom stránkam rovnako vážna, predca sa jej žiadna stránka dosiaľ nechopila tak, aby ju k svojmu a spolu i k nášmu prospechu rozlúštila. A toto sa stať predca musí, bo stav tento navždy trvať nemôže.

Stojí teda za otázku spýtať sa, prečo že sa jej dosiaľ v tomto spôsobe žiadna stránka nechopila.

Vec je docela patrná. Keď sa pred poldruha rokom, na počiatku terajších pohybov v Rakúsku „rozmnožená ríšska rada"[1] vo Viedni zišla, postavili sa obe tieto stránky na také stanovisko, ktoré pravdivému a skutočnému stavu nezodpovedalo, a z ktorého dosiaľ vybrdnúť nemôžu. Vláde sa tenkrát jednalo o otázku právno-politickú, o predlohu štátneho rozvrhu,[2] myslela teda, že sa prirodzeným a logičným spôsobom otázka právno-politická spôsobom právno-politickým pokonať dá, otázky národno-politickej sa v záležitosti tejto dotknúť držala za zbytočné. Týmto náhľadom vedená prišla k „vymenovaniu" radcov nie podľa národov, ale podľa krajín.[3] Túto okolnosť použili

[1] Rozmnožená ríšska rada mala po vydaní Októbrového diplomu pripraviť riešenie národnostnej otázky v rakúskej monarchii.

[2] Rozpočet.

[3] Rozmnožená ríšska rada nebola zostavená podľa zásady národnostnej, ale územnej, podľa krajín.

radcovia „krajiny Uhorskej", vymenovaní za svoju stranu a postaviac sa na toto pre nich výhodné stanovisko „krajinové" bez ohľadu na národnosť t. j. na právnopolitické, zviedli na ňom boj proti vláde. Vystavili zásadu „historicko-politickej individuality". Avšak žiaden život nemôže jiným životom žiť, nežli tým, ktorý mu je prirodzený. Kadenáhle sa teda v Rakúsku politický život započal, musela sa i jeho mnohonárodnia prirodzenosť objaviť. Voľky-nevoľky došla reč i o národoch. Tu sa začali radcovia „z Uhorskej krajiny" ohradzovať, žeby v Uhorskej viacej národov bolo, v Uhorskej že vraj je len jeden jediný národ. Tento národ že vraj je tá „historicko-politická individualita" a on že vraj „čo jeden muž" oproti panovavšiemu tenkrát Bachovmu systému sa opiera.

Výroky tieto, ktoré mnoho pravdy, ale i mnoho nepravdy v sebe obsahujú, boli by sa mali vyvrátiť na skutku tam, kde prednesené boli, v „rozmnoženej ríšskej rade". To ale bolo nemožno. Jediný zastupiteľ nemaďarskej národnosti bol ríšsky radca barón Mocsonyi,[4] tento ale nebol „z krajiny Uhorskej", lež zo „Srbskej Vojvodiny", nemohol teda diplomatične platným spôsobom zastávať upieranú národnosť národov „uhorských". Platným spôsobom by ju len samo ministerstvo[5] bolo mohlo zastať. Lež toto zas nebolo v stave to učiniť bez vlastnej kompromisie. Ono nemaďarské národy úplne ignorovalo pri svojej predlohe k „vymenovaniu" tehdajších ríšskych radcov. Čo raz učiniac nemohlo v tej istej ríšskej rade odhodlane zastávať bytnosť týchto národov, bo ľahko by sa bolo vystavilo otázke: kde že teda sú tie národy? a bolo by muselo odpovedať: „doma!" Takémuto nebezpečenstvu nemohlo sa ministerstvo vystaviť, a tak zostalo pri tom, čo ríšski radcovia „z Uhorskej krajiny" vyslovili, že v Uhorskej nie je viac národov, nežli jeden, totižto vychýrená „historicko-politická individualita".

Zanedbaná vec táto na rozmnoženej ríšskej rade mohla potom diplomatične platným spôsobom dosvedčiť v stoliciach, keby stolice boli „uzavretím" národnosť slovenskú vyslovili. Avšak vieme, jako sa vec táto prekazila. Keď Slováci v posledných decemberských dňoch predošlého roku svoju reč z nitrianskeho stoličného domu von vykričať dať nechceli, a s tou v jich ústach mnoho významnou výhružkou vystali, „či zas budeme len otroci", povolila sa jim slovenská reč, aby len slovenská „národnosť" do reči neprišla.[6] V Orave stalo sa podobne. V Liptove, keď 4. marca pôtka o reč sa strhla, počala maďarónska stránka hneď o „rozsievaní kúkola", „o vlku a barancovi" hovoriť, nežiadajúc iba pokoj, nechcejúc slovenský kúkol, t. j. medzi žitom čistej maďarskej národnosti v Uhorskej, nechcejúc mať zakalenú vodu nečistotou „národnosti" slovenskej. P. Nemessányi, ačkoľvek som presvedčený, že z dobrej vôle, pomohol jim z nesnádzky, odložiac vec na snem. V Turci podobne motu proprio[7] zastávaná bola reč slovenská, dokiaľkoľvek voľby na snem pokonané neboli. Tak sa vyhýbalo každej príležitosti v stoliciach, aby sa skôr než sa snem zišiel, „národnosť" slovenská v ohnivejšej pôtke „uzavrením vysloviť" nemohla. Jaknáhle sa ale snem zišiel, padla vec táto do jeho oboru.

Mohla sa teda naša národnosť napokon na sneme diplomatične platným spôsobom

---

[4] Andrej Mocsonyi, zástupca Rumunov v rozmnoženej ríšskej rade navrhoval roku 1860, aby rakúska monarchia bola prebudovaná na národnostnom podklade, a chcel, aby Banát bol pripojený k Sedmohradsku. Keď sa tak nestalo, utiahol sa od politiky a venoval sa cirkevným veciam.

[5] Vláda.

[6] Pozri dok. č. 64, pozn. 2.

[7] Z vlastnej vôle, rozhodnutia.

dosvedčiť. Aby sa to ale stať nemohlo, vieme, čo všetko sa pri voľbách k odstráneniu našich kandidátov podniklo. Veselovský musel ustúpiť inquisicii,[8] v Turci sa strhla bitka, v Orave sa vyhrážalo bitkou, Androvič ustúpil nátlaku,[9] Paulinymu v Trenčíne[10] programy konfiškovali, od Malatinského v M. Honte[11] voličov pálenkou a inými kunštami kortešstva odviedli. Dobránsky bol ale spôsobom, ktorý ospravedlniť nemožno, z najvážnejších porád vytvorený![12] Konečne došlo Memorandum. To by bol posledný prosriedok býval. Ale poverenictvo nemohlo vraj naň ohľad vziať. Prečo? Preto, žeby bolo muselo uznať diplomatične platný dôkaz proti vychýrenému jedinému národu pod titulom „historicko-politickej individuality". Táto je nepochybne príčina, prečo Memorandum zahodené, ale „protesty" hlukom prímané[13] boli.

Po dokonanom sneme držané stoličné uzavretia neviem, zdaliž dosť silné diplomatičné svedectvo predstavujú, bo „niť ďalšieho vyjednávania" za pretrhnutú vyhlásená bola. Viedenské ale ministerstvo tak ako i uhorská kancelária, na tieto uzavretia ostatných stolíc, po skončenom sneme vynesené, do ohľadu vziať museli.

Tu hľa máte príčinu, prečo dosiaľ žiadna zo zápasiacich stránok otázku národnopolitickú do slušnej úvahy nevzala. Maďari nechceli, ministerstvo nemohlo, nemajúc diplomatične platného dôkazu oproti diplomatične platnému zatajeniu našej národnosti. To isté platí i o kancelárii uhorskej, a o tejto najsamprv, bo dľa mojho zdania, vec táto k nej patrí.

Teraz nám pozostáva jediný konštitučný prosriedok, zložiť dôkaz tento u trónu Najjasnejšieho kráľa. V tomto ohľade prestáva teraz tá obava, ktorá slušným spôsobom vo Sv. Martine panovala i zvíťazila. Teraz, keď sú stolice zavrené, snem rozpustený, nieto iného prosriedku. To ale nik nemôže od nás rozumným spôsobom požadovať, aby sme tohoto jediného spôsobu dobrovoľne zriekli, keď nám ostatnie takým činom, ktorý pomenovať nechcem, z ruky vytrhnuté boli. Tu naša odpovednosť prestala.

Skutok ale tento nebol by žiadne neslušné modlikanie, on by bol národa dôstojný protest proti až dosiaľ diplomatične platnému výroku maďarských ríšskych radcov oproti jich „jedinému" národu v Uhorskej. Tento výrok, čo dobre zapamätať prosím, nie je dosiaľ rovným spôsobom vyvrátený. Na ňom sa osnovala najnovšia politika Rakúska vo vlasti našej, a na ňom trvať musí, dokiaľ vyvrátený nebude. Jestli výrok tento nevyvrátime my, budú ho musieť alebo Maďari sami, alebo štátny minister vyvrátiť, tu štvrtého k činu tomu nie je. Maďari ho nevyvráťa, bo keby to chceli, neboli by ho ani platným hľadeli učiniť. Jestli by sme ale ponechali vyvrátiť ho štátnemu ministrovi, to by sme teprv ublíženie konštitúcie našej dopustili.

My protestujúc proti tomuto výroku, neuvaľujeme žiadnu vinu na seba, že by sme z „občianskych" práv našich dačo popúšťali, bo ku všetkým právam, ktoré krajina naša má a podrží, máme neodškriepne právo i my, čo obyvatelia uhorští, a to

---

[8] Prenasledovania.

[9] Alexander Androvich, sudca v Trenčíne za Bachovej éry. Pri voľbách do snemu vzdal sa kandidatúry v Trenčíne.

[10] Nepodarilo sa zistiť, o čo išlo.

[11] Fridrich Malatinský, ktorý kandidoval roku 1861 v Rimavskej Sobote.

[12] Adolf Ivanovič Dobriansky, poslanec za volebný okres Makovica na východnom Slovensku, nebol pripustený k snemovým rokovaniam z titulu, že jeho poslanecký mandát nebol príslušným snemovým overovacím výborom preverený.

[13] Protimemorandové protesty boli na maďarskej strane skutočne hlučne prijímané, kým na Memorandum sa len špintalo.

síce i pri národnosti našej rodovej. Áno my, práve tak jako Maďari, práve pre rodovú našu národnosť práva tieto mať a zachovať žiadame. Nepravdu udaného výroku dokázať nie je žiaden nápad na práva uhorské, lež len nápad na onen výrok, ktorý ku právam uhorským práve preto nepatrí, že nám rovnoprávneným obyvateľom uhorským, práva tieto neslušne a nespravedlive ukraťuje.

Chceme-li teda v boji tento národ neopustiť, lež národne obhajovať, proti tomuto výroku a tak spolu proti základnému kameňu terajšej politiky protestovať musíme. A to môžeme učiniť bez ublíženia právam našim občianskym. Naopak, týmto činom by sme otázku národno-politickú postavili na roveň s otázkou právno-politickou, o ktorej rovnakej vážnosti samé udalosti najnovšie svedčia. Tak bude terajší stav nie len zakončením dosavádneho, lež i zárodkom budúceho, avšak (čo hlavnia vec) pre nás spravedlivejšieho vývinu.

98

Úvaha „Snahy Slovákov" od anonymného autora, kryjúceho sa šifrou (L.).

Uverejnené v PbV, roč. I, č. 77. Budín 10. decembra 1861.

Po memorandovom národnom zhromaždení uvažovali predstavitelia slovenského národného hnutia o rôznych možnostiach jeho rozvoja, pričom mali na mysli predovšetkým zriaďovanie nových škôl, ale okrem toho kládli dôraz aj na zveľadenie hmotného blahobytu Slovákov a na správu ich vlastných vecí v oblasti administratívy i hospodárstva.

Dosť dlho trvala neistota, v ktorej sme počas trvania peštianskeho snemu viazli, ku ktorému sa tou dôvernosťou obrátili, ktorou sa k najlepšiemu priateľovi zvykneme,[1] očakávajúc prospešné pre nás rozriešenie otázky národnosti, ale sme už s tou neistotou na čistom, napriek našej dúvernosti vidiac, že nás nie za národ, ale akýsi ľud (totižto za háveď, ktorá zo všetkých končín sveta pozháňaná, ohľadom na jednotlivé jej údy ani v pokrevnom, ani v jazyčnom svázku nestojí), práve tí, v ktorých sme podľa nášho územného položenia najvätšú dúveru skladať mali a vskutku aj skladali, považujú.

Boli medzi nami síce aj optimistovia, ktorí na loyalite zhromaždených otcov[2](!) zakladajúc, voslep by sa boli jich naloženiu s nimi podrobili, boli ale, netajíme, aj pesimistovia, ktorí napred, teda prv akoby boli mohli znať výsledok, zatracovali chýlenie sa vodcov, lež národ stál nepohnutý, pevne a bez uchýlenia kráčajúc k cieľu jemu vymeranou cestou, dívajúc sa pokojne na činných synov, bo je národ nie ako jednotlivec, ktorý sa ako mládnik vetrom sem a tam kláti, ale je on ako peň, ktorý sto a sto rokov potreboval odporovať víchriciam, kým sa tak upevnil, aby tieto naň účinkovať nemohli.

---

[1] Je to narážka na to, že predstavitelia slovenského národného hnutia obrátili sa s Memorandom práve na uhorský snem, ktorý však nevzal ich podujatie do úvahy.

[2] Myslí sa tu na starších predstaviteľov národného hnutia reprezentovaných najmä J. M. Hurbanom.

Jestliže sme ale aj z jednej neistoty vybŕdli, uviazli sme zas do druhej, neznajúc poznovu, čo bude s nami?

Bude-li ale čokoľvek, národ náš slovenský aj naďalej svojou koľajou pobeží a nie preto, aby sa beh jeho podľa našej ľúbosti zmenil, ale z predvidenia nutnosti následkov z okoličnosti ako teraz stoja, robíme si obraz, v ktorom hlavnie ťahy sú:

1. *Národ slovenský sa bude namáhať k hmotnému dobrobytu.* Známo je všeobecne, že my neúrodnejšie kraje uhorskej vlasti obývame, čo je ale náš ľud k telesnej psote aj navyknutý, on ju nerád trpí, bo sa on práce neostýcha, ako toho príklad na iných máme, u ktorých je zaháľanie zvrchované dobro (summum bonum); pracovitosť je ale už sama v sebe snahou k hmotnému dobrobytu, teda sa náš národ k tomuto namáha, aj sa namáhať bude. Kde je ale príroda oskupná, tam sa hmotný blahobyt len priemyslom dá napomáhať, ktorý síce medzi nami udomácnený máme, aby sa ale hlbšie zakorenil, potrebujeme reálne školy a hospodárske ústavy.[3]

a) *Reálne školy* sú dač nového u nás, ale kto jich, buď zo skúsenosti, buď z predmetov, ktoré sa tam prednášajú zná, nemôže jim odoprieť potrebu pre skutočný život; bo kým gymnázia pripravujú mládež k univerzite, pripravujú ju reálne školy k polytechnikumu, čo je sedisko všeliakého umenia ľudského a len umenia (die Künste) napomáhajú priemysel; teda sa nám, ako k hmotnému dobrobytu namáhajúcim, reálne školy hlavnou otázkou. Nemýlim-li sa, žilinská[4] by bola jedinou reálkou bývala pre nás určenou, ako ale aj táto cieľu svojmu zodpovedúvala, kde pre nemeckú reč slovenská mládež z prirodzenej už nutnosti takmer docela vystala, to sme počuli z tých hlasov, ktoré sa loňského roku v „Priateľovi školy a literatúry" ozývali.[5] Druhá, ku ktorej sa naozajšné prípravy konali, bola mala byť vo Veľkej Revúci, že sa ale plán uskutočniť nemohol, neznajúc síce bližšie poťahy, ale bezpečne môžeme bývalému systému pripisovať.[6] Lež kde a koľkoby sme mali mať tých reálnych škôl, pripomínať sa nejde, iba tú povinnosť by sme radi našim, u vesla ľudu postaveným mužom naložili, aby nepremeškali žiadnu príležitosť k tomu upotrebiť, by sa reálne školy v našich slovenských mestách zakladali;[7] bo ačkoľvek každého ubezpečiť môžeme, že aj bez nich ešte bude náš národ trvať, kto ale v hrudi svojej chová k nemu trochu lásky, ten mu už dobrodinia reálnych škôl aj z tej príčiny dopraje, aby v súbehu s inokmenovci, ač nie zvíťaziť, aspoň obstáť mohol.

b) *Polnie hospodárstvo* súc hlavným zaneprázdnením nášho ľudu, aby sme neboli

---

[3] Reálne školy boli nový druh stredných škôl, zriaďovaných v Rakúsku na základe Thunovho *Entwurfu* z roku 1849. Mali vychovávať dorast pre obchod a priemysel, rozvoj ktorého Bachova vláda veľmi podporovala. Pri hospodárskych ústavoch autor myslí na rôzne druhy finančných i hospodárskych spolkov, napomáhajúcich rozvoj hospodárskeho života a hmotného blahobytu buržoázie.

[4] Vznikla roku 1855, ale roku 1864 premenila sa v nižšie gymnázium.

[5] Naráža sa tu na celý rad kratších i rozsiahlejších úvah a správ o školských záležitostiach, ktoré Priateľ školy a literatúry v priebehu roku 1860 uverejňoval.

[6] Myslí sa tu na pokus založiť reálku v Revúcej, v tom čase veľmi živom slovenskom obchodnom stredisku. Tento pokus podporovali najmä revúcki slovenskí mešťania, ktorí sa rozhodli venovať na tento cieľ aj značný kapitál z prostriedkov získaných priemyslovým a obchodným podnikaním. Slovenskí úradníci košického miestodržiteľského úradu, najmä Jozef Tomášek, podporovali snahy o založenie reálky v Revúcej, ktorá ale zriadená nebola.

[7] V tom čase vznikli reálky v Košiciach a v Kremnici. Pred nimi založilo mesto Bratislava nižšiu mestskú reálku, ktorá bola prvou školou toho druhu na území Uhorska.

naň prinútení, ako na dákeho bedára aj ďalej hľadieť, založíme preň hospodárske spoločnosti, vzorné hospodárstva, budeme písať a písané živým slovom rozširovať, ako sa inde hospodárstvo zveličuje, aby, dobrým príkladom vedený, aj náš ľud mohol krvopotné sily svoje usporiť alebo vynaložené aby mu väčšieho užitku donášali. Poneváč ale z tejto strany natoľko zabezpečení už budeme, že záležitosť táto do hodných rúk prechádza, nič inšie nám tu nezbýva okrem tej jedinej rady, aby sa tí naši v hospodárskom našom spolku valne zúčastnili.[8]

2. *Národ slovenský sa bude namáhať k osvete.* Že môžeme mužov z nášho rodiska pochádzajúcich preukázať, na ktorých by trebárs kto pyšným byť mohol, dosviedčajú už samé mená: Bél, Bernolák, Hollý, Kollár, Palkovič, Rudnaj, Šafárik, Štúr a mnoho iných; keď ale národ z jednotlivcov stojí, u ktorých je osvietenosť vedecká dokázaná, súc vlasť Slováka sediskom škôl vlasti uhorskej, každý znateľ nášho národa prisvedčí k tomu, že sa náš národ namáha k osvete, tohoto ale ohľadu nám treba k vychovávaniu mládeže škôl, k vzdelávaniu dospelých literárneho ústavu:[9]

Za tie školy (rozumieme tu slovenské, bo maďarské školy medzi Slovákmi nie sú učiliština, ale kaziliština) toľko už prehovoreno, orodovano, písano, dotierano, že nám nikto nemôže nadhodiť, akoby sme neboli za naše práva sa hlásili; že ale všetke naše úsilné prosby boli oslyšané, toho sme nie my, ako radšej zaslepená prílišná samoláska tých príčinou, ku ktorým sme sa tak dúverne boli obrátili. Mohli by sme boj tento rozpočítať, aby sa videlo, že naše sily ešte stačia, ale sa nedáme do súbehu o bobkový veniec s tými, ktorí sa driev od nás za vec človečenstva, za národnie školy mečom pravdy opásali. Nechceme pochybovať, že duch svätý vstúpi do správcov našich a že sa dožijeme našich slovenských škôl, jestliže ale aj naďalej ešte v otčinskej láske máme stáť, nachže potom každý očerňovaniu nášmu dá pokoj, keď aj my pastorkovia budeme! Školy tedy tiež porúčame do lásky tých mužov, ktorým zo srdca ide o blaho nášho národa, že ale

literárny ústav (či ho maticou, či spolkom pomenujeme, na jedno vychádza, radíme ale „maticu", obdržíme, o tom by sa už len v ten čas dalo pochybovať, jestli by zemská správa žarty chcela strojiť, čo ale nemôž byť. Sú dajední, ktorí takýto ústav za filia ante patrem[10] považujú medzi nami, ale sa tí len v tom jednom mýlia, akoby reformy mali od spodku hore pokračovať, kde len to poznamenáme, že sa reformy obyčajne zvrchu dolu konajú. Čoby sme ale ani toto neboli podotkli, len sa to spytujeme, či medzi nami niet, pritom všeckom, že driev latinské boli, a národ, ale ak hľadom na školy maďarské, či, povedám, niet akademikov slovenských? To by veru tí. [illegible] bolo s nami! A keď ich jest, teda je potrebný literárny ústav, — okrem jestli sa nám dokáže, že lačný nepotrebuje pokrmu.

3. *Národ slovenský sa bude namáhať ku národnej samospráve.* Pochybujete?! Usmievate sa?! Vodcovia sa v národe prozretedlnosťou božou budia, ako Mojžíš; netreba tam, aby v palácoch odchovaní boli — a chápete?! Toto je logičná dúslednosť v živote národov, a ako taká, nemôže nás znajúcimu svetu tajnou byť, iba jestli si schválne oči ukrýval, aby ju uzrieť nemohol. Je-li ale čo prirodzenejšího u organickej individuality nad volnosť? Že sa Slovák tisíc rokov plazil v prachu, nenasleduje z toho, že na večnosť má zemeplazom byť; ani v ten čas ešte, jestliby mu druhých tisíc bolo k porobe odsú-

[8] Autor tu myslí na návrh národného zhromaždenia v Martine, ktorý sa týkal zriadenia hospodárskeho spolku pre Slovákov. Pôvodcom tohto návrhu bol Daniel Lichard.

[9] Ide o zriadenie Matice slovenskej podľa uznesenia národného zhromaždenia v Martine.

[10] Dcéra pred otcom.

deno; nie-li ináče, prežije svojich podmaniteľov a na jich hrobe uvije si vienok slávy. Chcel bych čiastočne načiarať priechod z letargie k povedomiu a počínam úkazom, ktorý na zákonodarnom ústave vidíme. Tisíc rokov sa už otcovia uhorskej zeme k spoločnej porade schádzali, ale za tých tisíc rokov nebolo medzi nimi Maďara, nie Slováka, nie Rumuna, Rusa, nebolo rozdielu medzi národmi, iba sa hodnostárske vrstvy rozoznávali;[11] teraz nie na toľko vrstvy, ako radšej národnosti sa rozoznávajú — či sa to ale môže pred jedným národom ukryť a povedať mu, že sú to právno-politické otázky. Ukrývajte! ale že my neobanujeme klam, čo hneď aj k vášmu dobrému vypáli, za to vám už len z tej príčiny chcem dobre stáť, že poneváč sme dlhým motúzom s rodinou spojení, mohli by sme dakomu v hrdle zaviaznuť; kto ale samojediný na tomto svete ako prst stojí, tomu už naozaj môže o kožu ísť. Čože sa ale môže povedať o súkromných záležitostiach národov? Či Slovák tak dobre zná, čo bolí Maďara, ako tento sám? alebo naopak? Čo Slováka bolí, to len Slovák môže rozpovedať, a tak je nutnosť národnej autonomie už aj týmto dokázaná. (Prosím vás ale, nemýlte sa na štátnej a národnej samospráve). Koľké nápravy už aj národnia naša ekonomia v dosavádnom zákonodarstve vyhľadúva, môžeme najzretedlnejšie v urbárskych zákonoch vidieť, kde sa povinnovatosti služobné našim ľuďom tou mierou merali, ako v požehnaných krajach dolnej zeme;[12] na národnie naše hospodárstvo, kde, aby som ukázal, preležaním za 5—10 rokov sa raľa napráva a úrodnou stáva, sa žiadon ohľad nebral; maximum pastvy je ustanovené, či ho dakde vydali? Ani len na holiach!! hory, ktoré obciam našim do roku 1848 dreva dávali, zostali výtvorným majetkom panstva bez toho, aby teraz len voliaky výhľad bol na usporiadanie tejto záležitosti! A tak trebárs kto čo povie, heslom našim len to bude, že každý najlepšie vie, ako mu v srdci vrie; ani to nemôž byť, aby nám kto iný kašu dúchal. Či sa nasnovaná amalgamizácia utká? uvidíme! ale nach som dobrým — bude sa to trhať a skrúcať z návoja.

99

Prosbopis Slovákov odovzdaný 12. decembra 1861 slovenskou deputáciou vedenou banskobystrickým biskupom Št. Moysesom vo Viedni cisárovi Františkovi Jozefovi.

Uverejnil D. Rapant, Viedenské memorandum slovenské z roku 1861 *(nemecky podľa originálu v archíve kr. miestodržiteľskej rady), ďalej v* Petitionem der Serben und Slowaken; *maďarsky v Sürgöny, roč. 1861, č. 689 zo 17. decembra 1861). Uverejňujeme slovenský text podľa PbV, roč. I, č. 78 z 13. decembra 1861. Vynechávame podpisy.*

Prosbopis vysvetľuje vývin národného života Slovákov do roku 1861, všetky prosbopisné akcie predchádzajúce viedenskej ceste slovenskej deputácie roku

[11] Ide tu o feudálne stavy Uhorska, medzi príslušníkmi ktorých nerozhodovala národná príslušnosť.

[12] Narážka na to, že feudálne zákonodarstvo, pokiaľ riešilo a upravovalo poddanské záležitosti, nebralo zreteľ na úrodnosť pôdy v rôznych krajoch Uhorska, takže slovenskí poddaní boli v značnej nevýhode oproti poddaným z úrodných, nížinných krajov.

1861, najmä z rokov 1849, určené panovníkovi. Prosbopis pripomína, že uhorský snem r. 1861 znemožnil vyrovnanie nie vytisnutím Slovákov, ktorí sa chcú a budú brániť proti obvineniam, že majú úmysel obnoviť zákony z roku 1848. Slováci chcú dosiahnuť v krajine nimi obývanej vplyv a uplatnenie, nepotrebujú výnimočný stav, žiadajú uznanie za národ, vymedzenie Okolia, uznať slovenčinu za rokovaciu reč a napokon predkladajú návrh na privilegiálnu listinu, v ktorej sú zhrnuté všetky náležitosti súvisiace s ustanovením Okolia a jeho vnútornej správy. Súčasne s týmto prosbopisom odovzdal biskup Št. Moyses aj žiadosť o ochranu proti maďarizácii v školách a v úradoch.

Dejepis tak dobre, jako i zriadenie Uhorska a označenie jeho hodnostárov podávajú nepodvratné svedectvo toho, že Slováci uhorskí už pred prisťahovaním Maďarov do Uhorskej samostatný štát tvorili a na potešiteľnom stupni vzdelanosti stáli.

Ačpráve s koncom deviateho storočia skrze pristehovavších sa Maďarov z úrodných rovín krajiny z vätšej čiastky vytisnutí, pr. tom všetkom boli predca Slováci i dľa svedectva krajinských zákonov uhorských St. Stephani D.: L. I., Cap. VI., § 3, 4, vždycky za rovnouprávnený národ považovaní, kým sa r. 1791 zákonnými článkami 16 a 17 hegemonii Maďarov v Uhorsku základ nepoložil, a to sa skrze zákony 1792-7, 1805-4, 1808-7, 1827-11, 12, 1830-8, 1836-3, 37, 38 a 41, 1840-6, 42, 43 a 43, 1844-2 pomaly systematický i nevyvinulo.

Slováci od svojej mohútnejšej šľachty, pre výhody, ktoré jim hegemonia Maďarov podávala, zvätša opustení, sa už roku 1843[1] osmelili skrze deputácie svoj protest proti dotedy neslýchaným prechvatom Maďarov pred Najvyšší trún zložiť, poťažne na Najvyššom mieste za odstránenie hroziaceho jim potlačenia prosiť.

Bohužiaľ, nenašla táto prosba dostatočného ocenenia, poneváč mužovia uhorskej vlády, ktorí vätší vplyv mali, vtedy práve tak, ako i teraz, svoj celý vplyv na bezohladné pozdvihnutie specifične maďarských záujmov vynaložili; a, poneváč i druhé nemaďarské národy Uhorska od svojej šľachty podobne zvätša opustené, oslabené boli, naproti tomu maďarský národ vo svojom upriaznenom postavení ani hraníc, ani miery už neznal, museli roky 1848 a 1849 nasledovať, ktoré zo stránky maďarskej frakcie s vypovedaním na sneme pozbavenia prestolu panujúceho domu,[2] a následkom toho s vojanským výbojom krajiny zakončili.

Slováci, verní svojim historickým pamiatkam, ani v týchto osudných časiech, čoby len na okamih, sa nesklátili. Naproti tomu sa poponáhľali z jednej strany už vo svojom dňa 10. Mája 1848 v Lipt. Sv. Mikuláši držanom národnom zhromaždení svoje neodtajiteľné práva, jako rovnouprávnený pranárod uhorský reklamovať,[3] z druhej strany v záujme zákonitosti a zákonného poriadku osobitný vojansky ustrojený dobrovolnícky sbor. vys. vláde postaviť,[4] a tým spôsobom svoju oddanosť svojej zdedenej národnosti a spolu i Najjasnejšiemu panovníckemu domu skutkom dokázať.

Vaše Veličenstvo ráčilo spravedlivé právo a zásluhy slovenského národa v Uhriech

[1] Správne má byť roku 1842.

[2] Ide o známu detronizáciu Habsburgovcov, vyslovenú uhorským snemom 11. apríla 1849 v Debrecíne.

[3] Žiadosti slovenského národa z roku 1848.

[4] Sbor slovenských dobrovoľníkov, ustanovený roku 1849.

o prestol a vlasť najmilostivejšie uznať, keď na poťažnú Veličestvu Vášmu r. 1849 v Holomúci predloženú prosbu tohože slovenského národu,[5] úplnú rovnouprávnenosť so všetkými kmenmi uhorskými prisľúbiť a zásadu národnej rovnoprávnosti i do ríšskej ústavy od 4. Marca 1849 prijať ráčilo.

Bohužiaľ, zostali ale pri tom všetkom predlohy, ktoré slovenskí dôverníci vys. vláde dňa 21. Apríla 1849 urobili,[6] a prosbopis, v ktorom tíže 17. Sept. 1849[7] o utvorenie osobitnej slovenskej korunnej zeme prosili bez výsledku, naproti tomu, na doliehanie protivnej stránky, ktorú isté časové okolnosti podporovali, i ústava od 4. Marca 1849 sa vyzdvihla, a v rokoch 1852 po 1860, trebárs najviac skrze nemeckých úradníkov, len na zmocnení maďarského živlu s potlačením všetkých iných sa pracovalo, a sice tak, že keď r. 1859 sa ríšska rada rozmnožila, vyše dvúch miliónov duší počítajúci Slováci v nej ani jedného zastupiteľa nemali[8] a následkom toho i Najvyšší vlastnoručný prípis dvorskému kancellárovi bar. Vaymu od 20. Okt. 1860 len predošlú hegemoniu Maďarov prinavrátil, práva a slušné žiadosti nemaďarských národov uhorských ale takmer celkom ignoroval.

Uprednostenie Maďarov nad Slovákmi a inými nemaďarskými národami uhorskými pomstilo sa i teraz, ako roku 1848, zase tým, že Vaším cís. kr. apošt. Veličestvom zamýšľané vyrovnanie ústavných práv kráľovstva uhorského so záujmami celej monarchie na neústupnom pridržaní sa takmer výlučne len z maďarských živlov zloženého peštianskeho snemu i nemaďarským národnosťam uhorským neprajných zákonov z r. 1848 sa rozrazilo, a tak otcovskému srdcu Vášho Veličestva iste bolestné rozpustenie tohoto snemu vysloviť sa muselo.[9]

Zo sľubov, ktoré Slováci podľa predneseného od r. 1848 a i v najvyššom čase medzi iným v najnovšom uhorskému snemu dňa 21. julia 1861 vydanom reškripte[10] vo veľmi určitých výrazoch dostali, bohužiaľ, ani jeden ani len z obďaleč sa nevyplnil, lež Najvyšším prípisom od 20. Okt. 1860 vymenovaný dvorský kancelár bar. Vay zapríčinil utvorenie nie uhorskej, ale čisto maďarskej dvorskej kancelárie, maďarskej námestnej rady, maďarskej kúrie, a vymenovanie maďarských veľkých županov, ktorí poslední zase s pomocou pod ochranou maďarských vyšších vrchností sa utvorivšieho terorismu i na slovenskom severe celkom maďarské stoličné kongregácie,[11] a s pomocou týchto čisto maďarské úradnícke sbory utvorili, takže Slováci bez ohľadu na jich veľký počet, bez ohľadu i na zbytok súcich sil z verejného života celkom vytisnutí boli. Nie divu, že v takomto položení, keď sa nemaďarským národom prislúchajúci jim vplyv na poťažné stoličné zhromaždenia takmer celkom odobral, stolice po rozpustení snemu krajinského v meravom odpore proti Najvyšším úmyslom Vášho Veličestva pokračovali, a tým v najnovších časiech nastúpivšie vypovedanie stavu výnimečného zapríčinili.

A predca sú utrpenia verných Slovákov od dosavádnych ani teraz nie menšie; a úmysly terajšej uhorskej vlády o úplnom potlačení všetkých nemaďarských národ-

[5] Pozri dok. č. 15.

[6] Pozri dok. č. 17.

[7] Pozri dok. č. 23.

[8] Bolo to iste veľké opomenutie zo strany Viedne.

[9] Uhorský snem bol rozpustený 21. augusta 1861.

[10] Bola to odpoveď Františka Jozefa na adresu uhorského snemu a súčasne aj oznámenie o jeho rozpustení.

[11] Stoličné zastupiteľstvá, v ktorých prevládali Maďari.

ností uhorských v najnovšom v nove ustrojení katolických škôl a vrchností[12] tak zjavne sú vyslovené, že strany toho žiadna pochybnosť povstať nemôže.

Verní Slováci znášajú i teraz, jako od r. 1848 počnúc, takmer nepretržene, smutné následky spupnosti tej stránky, ktorá sa úplného osobitného postavenia v cisárstve a výlučného panstva maďarského živlu nad všetkými ostatnými v Uhorskej domáha. Tí sami Slováci budú museť ako dosiaľ, i teraz so stavom výnimečným spojené následky mimo svojej viny znášať; a i pod výnimečným stavom podla obyčaje, na upevnení tejto stránky a na oslabení Slovákov systematicky, a síce, čo každého verného poddaného najviac zarmucuje, zrovna v Najvyššom mene Vášho cís. kr. apošt. Veličestva pokračovať bude.

V takýchto okolnosťach sa bezmála zase tá prípadnosť zavdá, že pri definitívnom usporiadaní záležitostí, jako bezprosredne pred 20. Okt. 1860 sa zase nie celkom bez príčiny bude môcť tvrdiť, že všetky národy uhorské jednako zmýšľajú a všetky jednohlasne jako jeden muž nenarušené zadržanie zákonov z r. 1848 želajú.

Slováci uhorskí ale nemajú žiadnej viny na výstupku svojich potlačiteľov, oni nepotrebujú stavu výnimečného, poneváč i bez neho jako loyálni poddaní svoju občiansku povinnosť ochotne vyplnia, kadenáhle viacrazy sľúbená, i Najvyšším slovom Vášho Veličestva zaručená rovnoprávnosť, teda možnosť za podieľ sa jim dostane, vo svojej vlasti, ktorú nie menej, ba snáď rozumnejšie milujú nežli iní, zvlášte ale v obývaných nimi čiastkach hornieho Uhorska, tak značnému ďaleko vyše dvúch millionov duší počitajúcemu národu zodpovedný vplyv a platnosť obsiahnuť.

V tejto záležitosti, jako rozpovedané, už r. 1843[13] jedno vyslanstvo prosby na Najvyššom mieste prednieslo, tiežе prosby r. 1849 v najvyššom dvorskom sídle v Holomúci podobne najponíženejšie vyslanctvo, potom ale slovenskí dôverníci 21. Apr. a 17. Sept. 1849 obnovili, naposledy ale početné, dňa 6. a 7. junia 1861 v Tur. Sv. Martine držané národnie zhromaždenie v prítomnom s najhlbšou pokorou pripojenom memorandum bližšie formulovalo, poťažne požadavkom času pristrojilo.

Toto memorandum bolo k oddaniu snemu krajinskému určené, aby na tomto základe želania národov uspokojujúci návrh zákona Vášmu cis. kr. apošt. Veličestvu predložený bol. Poneváč ale uhorský snem na miesto toho, žeby naproti spravedlivým požadavkám potlačených národov spravedlivým sa bol dokázal, proti spomenutému memorandum s nadužitím moci úradnej municipií protesty zapríčinil a vôbec na výlučné len maďarským záujmom priaznivé stanovisko tak zvaných 1848. zákonov postavil, poneváč ďalej tenže snem práve preto je už rozpustený a účinkovať prestal, od vrchnosti uhorskej vlády ale, podľa hore uvedeného žiadna pomoc očakávať sa nedá, len jediná cesta nám pozostáva, aby sme sa bezprostredne k Vášmu c. kr. apošt. Veličestvu obrátili, a na základe mnohých sľubov národnej rovnoprávnosti, obzvlášte ale na základe Najvyššieho reškriptu na uhorský snem od 21. Julia 1861 najponíženejšie prosili:[14]

1. Aby Slováci uhorskí, jako to staré uhorské zákony menovite III-ae-25, § 1 a 2, 1608; 13 a, c, 1608; 10, 1609-44 atď. dopúšťajú, práve tak ako Rusi, Srbi a Romani za osobitný národ uhorský, uznaní, a tie kraje, ktoré tento národ ako nepretrhnutý celok obýva, menovite v stoliciach Prešporok, Nitra, Tekov, Trenčín, Hont, Zvolen, Turiec, Orava, Liptov, Novohrad, Gemer, Spiš, Šariš, Abauj a Turňa, jako osobitné hornouhorské slovenské Okolie uznané a konštituované bolo.

---

[12] Ide o návrh miestodržiteľskej rady z 21. októbra 1861.

[13] Pozri dok. č. 1, pozn. 3.

[14] Ide o Kráľovu odpoveď na adresu uhorského snemu o riešení vzťahu Viedne k Uhorsku.

2. Aby toto Okolie jako ucelistvujúca čiastka Uhorska všeobecnému uhorskému snemu tak dobre, jako i najvyšším uhorským vrchnosťam síce podriadené bolo, ale aby tože dľa príkladu dištriktov Jazygov a Kumánov, Hajdukov a provincie XVI. spišských miest osobitným národným zastúpením a jak politickou tak pravosúdnou správou nadelené bolo.

3. Aby poradná a pokonávajúca reč v politickej správe a pri prisluhovaní spravedlnosti v hraniciach tohoto Okolia výlučne reč slovenská bola, vynímajúc ale tých niekoľko obcí inej národnosti, ktorých obecenské záležitosti bez prekážky v reči vätšiny by sa pokonávať mali.

4. Aby z ohľadu škôl tohoto Okolia slovenský národ v medzach všeobecných školských nariadení nakladať mohol.

Vášho cis. kr. apošt. Veličestva sväté ústavné právo je také a podobné prosby na základe krajinských zákonov II-7 a II-9[15] najmilostivejšie vypočúvnuť a o tom z Najvyššej plnomocnosti privilegia udeliť. Prosiac teda o takéto privilegium, opovažujeme sa spolu návrh takejto písemnosti na dôkaz toho, že po ničom netúžime, čo by vláde Vášho Veličestva, alebo ríši alebo uhorskej krajine rozpaky pripraviť mohlo, pripojiť a pri tom len ešte v najhlbšej pokore otcovskú pozornosť Vášho Veličestva na to obrátiť, že náš ľud zčiastky zúžením v predošlých časiech obyčajného a i zákonne zabezpečeného lacnejšieho užívania soli, zčiastky pre chybné zhotovenie katastru pozemnej dani a pre úplný nedostatok železníc pri splácaní dani v porovnaní s obyvateľmi úrodných rovín vo veľmi nesnadnom položení sa nachodí, a preto i z tohoto ohľadu Najvyššej milosti nanajvýš potrebuje.

Ráčiž Vaše Veličenstvo ešte len najmilostivejšie dopustiť, aby sme sa v najhlbšej pokore podpísali.

Vášho cis. kr. apošt. Veličestva
verne poslušní poddaní slovenského národa:

Štefan Moyses mp., biskup v Banskej Bystrici.
Ján Francisci, miestodržiteľský radca.
Tomáš Červen mp., opát de Casa Nova a banskobystrický dómsky kantor.
Karol Kuzmány, superintendent prešporskej ev. a. v. superintendencie a profesor teológie na ev. teol. fakulte vo Viedni.
Dr. teol. J. M. Hurban mp., konzistoriálny radca prešporskej a. v. ev. cirkvi, farár ev. v Hlubokej.
Ján Gottschár mp., opát v Koblane a konzistoriálny radca banskobystrického biskupstva.
Maxmilián Hudec, splnomocnený zástupca ev. a. v. duchovenstva Oravského seniorátu.
František Blaho, advokát a mešťan slob. kráľ. mesta Skalice.
Pavol Koblišek, advokát a majiteľ pozemkov v Skalici.
Štefan v. Daxner mp., advokát a statkár.
Viliam Pauliny-Tóth de Töre et Tót-Megyer, redaktor.
Pavol Mudroň mp., stoličný notár a prísediaci súdu.
Daniel Miloslav Bachát, ako splnomocnenec ev. cirk. obce v Pribyline v Liptove a učiteľ, tamtiež.

---

[15] Ustanovenia Verbőczyho *Tripartita* o určení výsad, o dvoch náhľadoch na výsady a o dvoch spôsoboch ich vzniku.

Adam Kardoš z Kardošlováska, krajinský advokát.
Ján Országh mp., arcidiakon a farár v Sv. Jure v Turci.
František Filó, inžinier.
Ignác Štefko mp., obchodník vo Viedni, Neubau 271.
Ľudovít Turzo z Nosíc mp., advokát.
Alexander Androvich mp., krajinský advokát.
Romuald Zaymus mp., kaplán v Ilave.
Jozef Országh mp., sedriálny prísažný.
Ďuro Kostka, statkár mp.,
Ďuro Ježšo, splnomocnený mesta Stará Turá.
Andrej Galbavý, splnomocnený mesta Stará Turá.
Alexander Pongrácz mp., ze Szent-Miklos et Ovár, farár a dekan považskobystrický.
Ján Rohatsek, konsistoriálny radca a mešťan staroturanský.
Július Plošic mp., farár v Selciach.
Pavol Kukmánd z Brezna, obchodník.
Michal Chrástek mp., konzistoriálny notár a profesor teológie v Banskej Bystrici.
Juraj Slota mp., farár v Tužine a redaktor Slovenského národného učiteľa.
Andrej Hodža mp., farár v Sučanoch v Turčianskej stolici.
František Strakovič, farár v Lednici.
Štefan Závodník, farár a dekan v Pružine.
Pavol Mischa mp., mešťan v Skalici.
D. Lichard mp., býv. profesor, t. č. redaktor Slovenských novín.
Jozef Bielek, kaplán v Púchove.
Samuel Šipka, stoličný prísažný.
Ambróz Pivko, prísediaci stoličného súdu.
Andrej Švehla mp., mešťan v Turč. Martine.
Ján Tarek, obchodník, Stará Turá.
Matej Štefko, mešťan a majiteľ domu, Gumpendorf č. 514 vo Viedni, z Turca.
Štefan Hyroš, kat. farár v Sv. Michale.
J. Szeberinyi, cis. kráľ. posádkový kazateľ a konzistoriálny radca prešporskej superintendencie.
J. Hergoter mp., z Lamača.
D. Štúr, geológ cís. kráľ. geologického ústavu vo Viedni.
Ján Štrba mp., opát z Grabu, farár v Detve v Zvolenskej stolici.
Vavrinec Dérer mp., dekan, farár v Geletneku, majiteľ zlatého záslužného kríža s korunou.
Štefan Záhorský mp., dekan a farár v Hájnikách.
Dr. Andrej Michal Mudroň, krajinský a zmenkovosúdny advokát v Bratislave.
Ignác Juračka mp., farár v Lábe.
Štefan Čulen mp., farár v Perneku.
Ján Galbavý mp., farár v Jablonovom.

Vo Viedni dňa 6. Dec. 1861.

100

Návrh na privilegiálnu listinu na zriadenie a organizáciu osobitného slovenského dištriktu či Okolia.

Pôvodný nemecký čistopis v archíve kr. miestodržiteľskej rady v OL v Budapešti. Uverejnil D. Rapant, Viedenské memorandum slovenské, str. 144—157. Koncept aj v Moysesovej pozostalosti v archíve MS, fasc. VIII. Podávame ho v slovenskom preklade. Odchýlky medzi pôvodným rukopisom a kópiou vyznačujeme v poznámkach.

Slovenská deputácia na čele s banskobystrickým biskupom Št. Moysesom odovzdala 12. decembra 1861 cisárovi Františkovi Jozefovi vo Viedni okrem prestolného prosbopisu (pozri dok. č. 99) aj návrh na privilegiálnu listinu, obsahujúcu návrh na zriadenie a organizáciu osobitného hornouhorského slovenského dištriktu v zmysle uznesení martinského národného zhromaždenia. Doteraz nie je známe, kto je skutočným pôvodcom tohto právnicky premysleného a dômyselne vypracovaného obšírneho dokumentu, ktorý svedčí o tom, ako si mladá slovenská buržoázia po svojom sklamaní s Maďarmi predstavovala zriadenie samostatného národného aj politického života v Uhorsku, nezávislého od Maďarov. Oproti dovtedajším návrhom je návrh na privilegiálnu listinu veľmi konkrétny. Podrobnejšie o ňom pozri D. Rapant, c. d., str. 3—99.

O najponíženejšom rozklade, podľa ktorého Slováci v Uhorsku, skutoční praobyvatelia tohoto kráľovstva, sú skrze niektoré krajinské zákony posledného polstoročia vo svojom národnom vývine skutočne tak znemožnení, že[1] fyzicky i mravne musia úplne zakrnúť,[2] ak by sme My im najmilostivejšie nepriznali Privilegiom, prispôsobené miestnym a časovým pomerom, o národnom zastúpení a správe, odpovedajúcom národnému svojrázu a historickým tradíciam a neodvislé na vplyvoch ostatných národností, a to na základe príslušného uhorského zákona II: 7 a 9,[3] ako aj od nepamäti jestvujúcej a tiež skutočne ešte trvajúcej zákonnej zvyklosti o udelení privilégia z neobmedzenej kráľovskej moci, analogicky, ako sa na tom istom základe vytvoril dištrikt Jazygov a Kumánov, Hajdukov a Sikulov, sedmohradských a spišských Nemcov:

Súdime so zreteľom na tieto hodnoverne vysvetlené okolnosti, ako aj na základe zhodnotenia uplatňovaných zásluh, ktoré si slovenský národ nesporne získal o trón a vlasť behom stáročí, nejmä ale v rokoch 1849—1849,[4] ako aj odvtedy až do najnovšej doby nezlomnou vernosťou prejavovanou voči Nášmu panujúcemu domu a monarchii, a ďalej, ako nás ubezpečili — usiluje sa získať; ako aj oduševnení úprimným otcovským prianim, opätovaným nedávno v Našom reškripte, vydanom uhorskému

---

[1] Alebo.

[2] Alebo po opustení svojich pôvodných sídiel z Uhorska sa vysťahovať.

[3] Ide o ustanovenia Verbőczyho *Tripartita.*

[4] Činnosť sboru slovenských dobrovoľníkov, namierená proti maďarským partizánskym skupinám na strednom Slovensku.

snemu 21. júla[5] t. r. rozhodne zaručené povznesenie všetkých národností Uhorska, tedy aj verného uhorsko-slovenského národa, pritom aby sa trvalo odstránili medzi týmto (slovenským) a Nám rovnako milým uhorsko-maďarským národom sa vyskytujúce, obojstranný vývin rušiace a každopádne poľutovaniahodné trvalé trenice, prípadne pokojné susedské spolunažívanie oboch spomínaných národností, ako aj s poukazom na uznesenie posledného uhorského snemu, ktoré sa v zásade vyslovilo pre zrovnoprávnenie národností a po vypočutí našich poradcov a hodnostárov oznamujeme týmto všetkým, komu je to potrebné vedieť, Naše k tomuto smerujúce a nezmeniteľné rozhodnutie, že severný kraj Uhorska, ktorý obývajú Slováci v kompaktnom celku, iba s menšími cudzími živlami pomiešané, odteraz, avšak pri výslovnom neporušení integrity Nášho uhorského kráľovstva, ako aj ostatných všetkých ustanovení Nášho Diplómu z 20. októbra 1860[6] sa vytvára ako osobitné, autonomné a v ohľade politickom a súdnom národne spravované administratívne územie pod názvom „Hornouhorský slovenský dištrikt", ako to bližšie vyplýva z nasledujúcich ustanovení.[7]

A. *Zriadenie, ochranca a pečať Hornouhorského slovenského dištriktu*

§ 1. Hornouhorský slovenský dištrikt (hornouhorské slovenské okolie) tvoria terajšie stolice: Trenčianska, Oravská, Liptovská, Zvolenská, potom čisto slovenské časti miešaných stolíc Prešporskej, Nitrianskej, Tekovkej, Hontianskej, Novohradskej, Gemerskej, Spišskej, Šarišskej, Turnianskej a Abovskej.

§ 2. Hornouhorský slovenský dištrikt má pozostávať z nasledujúcich okresov:

1. Trnava, včítane slovenskej časti terajšej Prešporskej stolice.[8]
2. Senica,
3. Nové Mesto nad Váhom,
4. Nitra,
5. Trenčín,
6. Žilina,
7. Turč. Sv. Martin,
8. Dolný Kubín,
9. Lipt. Sv. Mikuláš,
10. Banská Bystrica,
11. Bátovce, včítane slovenskej časti terajšej Hontianskej stolice,
12. Zlaté Moravce, s vylúčením maďarských obcí Tekovskej stolice,
13. Veľká Revúca,
14. Novohrad,
15. Prešov,
16. Košice.

[5] Pri príležitosti otcovskému srdcu bolestného rozpustenia uhorského snemu 21. augusta 1861.

[6] A nášho patentu z 26. februára 1861.

[7] O pomenovanie slovenského územia sa viedol boj medzi príslušníkmi národného zhromaždenia v Martine. Napokon prevládlo označenie slovenské Okolie oproti dištriktu, ale v privilegiálnej listine sa uvádza opäť označenie dištrikt a v koncepte dokonca uhorsko-slovenské vojvodstvo, ako sa toto označenie objavilo ešte roku 1849.

[8] Pri rozdelení slovenského územia v návrhu sa rešpektovali geografické pomery, takže západná časť Nitrianskej bola určená ako samostatný okres, podobne sa uplatnilo rozdelenie Gemerskej na severnú slovenskú časť s V. Revúcou, ako to navrhoval St. Daxner.

§ 3. Ohľadne presného ohraničenia hornouhorského slovenského dištriktu a jeho 16 okresov začnú sa uskutočňovať ihneď potrebné práce, a to prostredníctvom osobitnej komisie a výsledky sa predložia na Naše schválenie.

§ 4. V tomto rozsahu jestvuje tento dištrikt vovnútri s dodatočne presne vymedzenými hranicami ako autonómna právomocnosť, ktorá má ako ochrancov vzývať svätých bratov Cyrila a Metóda a vo svojej pečati má mať na znak Našej osobitnej milosti cisárskeho dvojorla s bielym dvojkrížom na troch modrých vrchoch v červenom poli.

B. *Zastupiteľstvo dištriktu*

Povaha a pôsobnosť zastupiteľstva

§. 5. Dištrikt bude v jeho necirkevných záležitostiach zastupovať krajinské zhromaždenie.[9]

§ 6. Práva, spadajúce do okruhu pôsobnosti zastupiteľstva bude vykonávať krajinské zhromaždenie samo, alebo jeho výbor.

§ 7. Krajinské zhromaždenie pozostáva z týchto členov:

1. Nitrianskeho, banskobystrického, spišského a košického biskupa, prešporského a prešovského ev. a. v. superintendenta, zástupcu grécko-katolíckeho duchovenstva, menovaného prešovským biskupom a z hlavného rabína Dištriktu.

2. Predsedu hlavného súdu Dištriktu, hlavného prokurátora pri hlavnom súde a zo 16 okresných náčelníkov Dištriktu.

3. Zo stávajúcich riaditeľov oboch vyšších neteologických, katolíckych a evanjelických učiteľských ústavov.

4. Zo slobodne volených poslancov, a to podľa počtu obyvateľstva tak, že každý okres volí na 30 000 obyvateľov jednoho poslanca, takže na okresy do 60 000 obyvateľov pripadnú dvaja, na okresy do 90,000 obyvateľov traja poslanci a na každých ďalších 30000 obyvateľov vždy ďalší jeden poslanec.

§ 8. Pre vedenie (správu) Dištriktu v každom ohľade a zvlášte pre vedenie krajinského zhromaždenia volí ono z 4 Nami navrhnutých kandidátov, dvaja katolíckeho a dvaja evanjelického vierovyznania,[10] predsedu[11] na doživotie, a z troch ním navrhnutých členov krajinského zhromaždenia svojich miestopredsedov, ktorí môžu byť svetského i duchovného stavu.

§ 9. Ustanovenia o volebnom práve a o voliteľnosti, ako aj o volebnom práve a o funkčnom období zvolených členov sú tie isté, ako teraz platné ustanovenia v tejto veci pre uhorský snem. Voliči pri voľbe členov krajinského zhromaždenia majú označiť medzi volenými tie osoby, ktorých si želajú ako zástupcov na uhorskom sneme[12] a súčasne tiež majú voliť prípadných náhradníkov pre krajinské zhromaždenie. Pri každej novej voľbe do uhorského snemu majú sa súčasne konať aj voľby do krajinského zhromaždenia, poprípade sa majú obnoviť voľby.[13]

---

[9] Používame označenie zhromaždenie oproti zastupiteľstvu ako príznačnejšie pre požadované slovenské územie.

[10] Svetských.

[11] Vojvodu.

[12] V prípade, že by boli pre ríšsky snem vypísané voľby, tiež u tohto ako zástupcov.

[13] Z návrhu nevyplýva, ako si jeho tvorcovia predstavovali účasť Slovenska v uhorskom sneme, prípadne v ríšskom sneme.

§ 10. Členovia krajinského zhromaždenia nesmú prijímať žiadne inštrukcie a svoje hlasovacie právo musia vykonávať osobne.

§ 11. Krajinské zhromaždenie má sa zísť na základe Nášho zvolania pravidelne raz do roka, a síce, ak nedáme iné nariadenie, v hlavnom meste Dištriktu, za ktoré sa týmto vyhlasuje Banská Bystrica.

§ 12. Členovia krajinského zhromaždenia majú zložiť pri svojom vstupe do neho do rúk predsedu sľub vernosti a poslušnosti Nám, na zachovanie zákonov a na svedomité plnenie svojich povinností.

§ 13. Nami zvolané krajinské zhromaždenie otvára, predsedá mu a po prerokovaní záležitostí alebo osobitného Nášho príkazu zakľučuje predseda.

§ 14. Krajinské zhromaždenie je oprávnené v zmysle 2. časti Tripartita vlastné, pre celé územie platné štatúty vynášať, ktoré však musia byť od Nás schválené.

§ 15. Krajinské zhromaždenie môže s Naším súhlasom uznášať sa na štatútoch v týchto záležitostiach:

a) poľnohospodárstvo a vplyv na poľnohospodárske a lesnícke školy;

b) verejné stavby, udržované z vlastných prostriedkov;

c) taktiež z vlastných prostriedkov udržované humanitné a dobročinné ústavy;

d) ohraničovanie a zriaďovanie okresov, najmä ich zastupiteľstviev, ako aj obecné záležitosti všeobecne;

e) o cirkevných a školských záležitostiach s výnimkou reholí, vnútornej cirkevnej správy a jej prenechaných menších ľudových a farských školách;

f) o rozpočte Dištriktu a o účtoch Dištriktu:

α) s ohľadom na príjmy vyplývajúce z vlastného necirkevného majetku Dištriktu, z daní a úverov pre Dištrikt.

β) s ohľadom na riadne príjmy a mimoriadne výdavky Dištriktu.

g) o príprahoch a ubytovaní vojska, ale v rámci všeobecných zákonov a napokon

h) o všetkých ostatných veciach, smerujúcich k dobru a potrebám Dištriktu, ktoré budú národnému zhromaždeniu osobitne prikázané.

§ 16. Okrem toho krajinské zhromaždenie je oprávnené:

a) radiť a podávať návrhy:

α) o uverejnených všeobecných zákonoch a nariadeniach, pokiaľ ide o ich zvláštny účinok na blaho obyvateľstva,

β) navrhovať nové všeobecné zákony v prospech obyvateľstva;

b) podávať návrhy o všetkých predmetoch, v ktorých ho vláda požiada o radu.

§ 17. Krajinské zhromaždenie sa stará samostatne o rozvoj národnej literatúry v každom smere.

§ 18. Krajinské zhromaždenie sa stará samostatne o udržovanie a správu necirkevného hnuteľného i nehnuteľného majetku Dištriktu, ako aj o fondy a ústavy, zriadené z prostriedkov Dištriktu alebo predtým zo stoličných alebo krajinských prostriedkov.

Uzavretia, týkajúce sa predaja alebo zastavenia kmenového majetku potrebujú Naše schválenia.

§ 19. Krajinské zhromaždenie je oprávnené samostatne sa uznášať o finančných prostriedkoch, potrebných pre účely Dištriktu, jeho fondoch a ústavoch, pokiaľ na to nestačia príjmy kmenového majetku. Je na tento účel oprávnené vyberať dane okrem pozemkovej dane, určenej pre celú krajinu, prirážky k priamym daniam štátnym až do výšky 5 %. Vyššie prirážky k priamej dani alebo iné dávky pre Dištrikt musia mať Naše schválenie.

§ 20. Spolupôsobiaca a dozorčia pôsobnosť krajinského zhromaždenia v daňových veciach, najmä vo veci rozvrhnutia, vyberania a odvádzania priamej štátnej dane, ako aj vo veci prirážok pozemkového výkupu, platných pre celé Uhorské kráľovstvo bude určená osobitnými predpismi, už tu sa ale poznamenáva, že okrem spomínanej pozemkovej prirážky obyvateľstvo Dištriktu nebude povinné prispievať na nijaké jeho záujmom cudzie ťarchy.

§ 21. Krajinské zhromaždenie volí členov svojho stáleho výboru ako aj ich náhradníkov, uznáša sa samostatne o plate za ich činnosť, ako aj o osobnej a platovej systemizácii personálu a platených zamestnancov výboru alebo jednotlivých odvetví správy. Ustanovujeme spôsob ich prijímania a disciplinárny poriadok, ich odpočivné a zaopatrovacie pôžitky, ako aj iné základné služobné predpisy pre nich.

§ 22. Vo všeobecnosti má krajinské zhromaždenie právomoc uhorských stoličných zhromaždení, pokiaľ neuznalo za dobré preniesť jej časti na okresné zhromaždenia.

§ 23. Stály krajinský výbor je správnym a výkonným orgánom zhromaždenia. Skladá sa za predsedníctva predsedu alebo miestopredsedu zo štyroch prísediacich, zvolených v zhromaždení absolútnou väčšinou hlasov. Predseda vymezuje si z nich svojho stáleho zástupcu pre prípad svojho inostranného zaujatia.

§ 24. Funkčná doba prísediacich výboru a ich náhradníkov, počas ktorej musia bývať v Banskej Bystrici a za ktorú obdržia funkčný príplatok, zhoduje sa s funkčným obdobím krajinského zhromaždenia, ktoré ho zvolilo. Po uplynutí svojej funkčnej doby vedie však úradné záležitosti tak dlho ďalej, kým nové krajinské zastupiteľstvo nezvolí iný výbor.

§ 25. Krajinský výbor vybavuje obyčajne správnu agendu vo veciach majetkových fondov Dištriktu, dohliada na činnosť jemu podriadeného úradníctva a služobníctva. O svojej činnosti ako aj o svojich návrhoch na vyzvanie alebo z vlastného podnetu podáva zprávu krajinskému zhromaždeniu.

§ 26. Doterajšie prezentačné alebo vymenovacie práva na necirkevné základinné miesta a štipendiá, právo prijímať do ústavov a základín Dištriktu, prislúchajúce doteraz stoliciam alebo iným úradom, bude vykonávať výbor.

§ 27. Výbor zastupuje krajinské zhromaždenie vo všetkých právnych záležitostiach.

§ 28. Listiny, vystavené v mene krajinského zhromaždenia majú byť podpísané predsedom a dvoma členmi výboru a opatrené pečaťou Dištriktu.

§ 29. Výbor má na starosti potrebné prípravy pre schôdze krajinského zhromaždenia, obstaráva, zariaďuje a udržuje miestnosti pre krajinské zhromaždenie a jemu podriadené úrady a orgány.

§ 30. Výbor skúma volebné preukazy nových poslancov a podáva o tom zprávy krajinskému zhromaždeniu, ktoré rozhodne o priznaní platnosti voľby zvoleného poslanca.

§ 31. Bližšie pokyny o pôsobnosti a spôsobe činnosti výboru bude obsahovať inštrukcia, vydaná krajinským zhromaždením alebo osobitné úpravy vo veciach daňových a pozemkovo-výkupných.

Rokovací poriadok krajinského zhromaždenia

§ 32. Pravidelne zvolané krajinské zhromaždenie má na svojich zasadnutiach rokovať a rozhodovať o veciach, spadajúcich do jeho pôsobnosti. Schôdze zvoláva, otvára a zakľučuje predseda.

§ 33. Schôdze sú verejné, iba výnimočne sa môže konať neverejná (tajná) schôdzka, ak si to želá predseda alebo aspoň 5 poslancov a po odchode poslucháčstva sa o tom uznesie zhromaždenie, alebo ak sa poslucháčstvo nechová ticho a po predchádzajúcom napomenutí musí byť predsedom vylúčené.

§ 34. Jednotlivé predmety rokovania pred krajinským zhromaždením sú:

a) vládne predlohy prednesené predsedom,

b) predlohy (osnovy) výboru alebo osobitného krajinským zhromaždením z jeho členov zvoleného výboru,

c) návrhy jednotlivých členov.

Samostatné na predlohy vlády alebo výboru sa vzťahujúce návrhy jednotlivých členov musia byť najprv písomne predostreté predsedovi a postúpené na rokovanie výboru, ak neurobí predseda v jednotlivých, menej dôležitých prípadoch výslovne výnimku.

Návrhy o veciach, ktoré nespadajú do okruhu pôsobnosti krajinského zhromaždenia, predseda z rokovania vylúči.

§ 35. Predseda určuje poradie rokovaní.

Vládne predlohy predostreté krajinskému zhromaždeniu sa musia prednostne pred inými rokovacími predmetmi prerokovať a vybaviť.

§ 36. Predseda je povinný pri prerokúvaní vládnych predlôh podať potrebné vysvetlenie vládnych orgánov.

§ 37. Krajinské zhromaždenie sa uznáša absolútnou väčšinou hlasov, rovnosť hlasov znamená zamietnutie.

§ 38. Hlasovanie sa koná pravidelne ústne, podľa uváženia predsedu môže sa vykonať jednoducho povstaním alebo sedením alebo tiež skrze hlasovacie lístky. Posledný spôsob sa užíva pri voľbách alebo pri rozhodovaní o obsadzovaní miest.

§ 39. Predseda predloží Nám prostredníctvom miestodržiteľskej rady výsledky rokovaní krajinského zhromaždenia i so zápisnicou.

§ 40. Krajinské zhromaždenie nesmie nadviazať styky s municipálnymi výbormi alebo krajinskými snemami mimo územie Uhorskej koruny. Krajinské zhromaždenie nesmie prijímať deputácie a prosbopisy smie prijímať vtedy, ak ich predloží niektorý z jeho členov. Deputáciu k Nášmu dvoru smie poslať iba po Našom predbežnom povolení.

§ 41. Výbor pojednáva a vybavuje predložené mu záležitosti na kolegiálnom rokovaní.

K platnosti jeho uzavretí je potrebná prítomnosť nadpolovičnej väčšiny riadnych členov.

Predseda je oprávnený a povinný uznesenie výboru, ktoré uzná za škodlivé verejnému blahu alebo ktoré sa protiví zákonom, stiahnuť s programu a záležitosť neodkladne prostredníctvom miestodržiteľskej rady predložiť na Naše rozhodnutie.

§ 42. Výbor sa smie stýkať iba s krajinským zhromaždením, z ktorého pochádza, a vydávať vyhlášky len vo veciach, prislúchajúcich do jeho právomoci. Deputácie nesmie prijímať.

§ 43. Rokovacia úradná reč v krajinskom zhromaždení i vo výbore je výlučne reč slovenská. Podania v inej, v Dištrikte užívanej reči, môžu byť však tiež prijaté a vybavené.

C. *Politická správa*

§ 44. Na čele politickej správy Dištriktu je, ako bolo už vyššie spomenuté, zo štyroch vládnych kandidátov krajinským zhromaždením slobodne zvolený predseda, ktorý môže byť pozbavený svojej hodnosti len na základe dokázanej duševnej alebo telesnej neschopnosti, alebo keď sám o to požiada.

Jeho miesto nesmie byť dlhšie ako tri mesiace neobsadené. Rozhodnutie o jeho plate, funkčnom prídavku a iných požitkoch prináleží od prípadu k prípade Nám.

Svojho času zariadime potrebné o jeho zaradení medzi krajinských barónov a o jeho mieste v hornej snemovni uhorského snemu. Dovtedy mu patria zo strany všetkých civilných i vojenských činiteľov také vyznačenia a pocty, aké podľa platných predpisov prislúchajú Našim reprezentantom a krajinským šéfom.

§ 45. Po jeho boku bude fungovať krajinská rada, ktorej osobný a platový status na predsedov návrh schválime a súčasne vymenujeme jej členov s ročným platom 900 zl. Vymenovanie zamestnancov s platom do 900 zl. sa ponecháva predsedovi.

Sídlo predsedu a krajinskej rady je hlavné mesto Banská Bystrica.[14]

§ 46. Predsedovi, po prípade krajinskej rade podliehajú bezprostredne okresní náčelníci, ktorých menujeme My na ternový návrh príslušného okresu, ktorý nám predostrie s dobrozdaním krajinská rada, a síce na doživotie. Okresní náčelníci môžu byť pozbavení svojho úradu alebo penzionovaní len na základe preukázanej duševnej alebo telesnej neschopnosti.

§ 47. K dispozícii okresných náčelníkov postavený personál okresných správ, určený podľa časovej potreby na návrh okresných zhromaždení krajinskou radou, je volený každý tretí rok za prítomnosti predsedu alebo aspoň za jeho bezprostredného vplyvu obyvateľstvom okresu, nemá však nárok na odpočivné alebo iné zaopatrovacie platy, po vzore uhorských stoličných úradníkov.

§ 48. Právomoc okresnej správy alebo okresného úradu je tá istá, aká prislúcha uhorským stoličným jurisdikciám, všetky ostatné politicko-administratívne záležitosti, ak neprislúchajú obciam alebo výslovne Nám, prislúchajú do právomoci krajinskej rady.

§ 49. Rokovacia a úradná reč u okresných úradov ako aj u krajinskej rady je výlučne reč slovenská s výnimkou písomností, určených na neslovenské územie, na vojenské úrady alebo písomnosti krajinskej rady, určených ústredným úradom, kde podobné písomnosti majú byť posielané v reči úradu alebo ak by sa to stretalo s ťažkosťami, tak všeobecne v krajinskej úradnej reči alebo do nej preložené, s priloženým, podľa vôle, národným textom.

§ 50. V niekoľko málo obciach Dištriktu, v ktorých prevláda inorečové obyvateľstvo, má ono nárok na vybavovanie záležitostí v reči väčšiny.

§ 51. Svätenie sviatkov, úradných slávností, vydržiavanie výročných alebo dobytčích trhov sa riadi predpismi rímsko-katolíckej cirkvi. Ostatné, štátom uznané cirkvi sú však rovnoprávne a v obciach, kde prevládajú, má sa na ne brať náležitý ohľad.

§ 52. Zastupovanie slovenského národa bude mať svojho času na starosti osobitné oddelenie pri mestodržiteľskej rade a pri uhorskej dvorskej kancelárii.

---

[14] Za sídlo slovenského dištriktu bola zvolená Banská Bystrica akiste s ohľadom na biskupa Št. Moysesa, aj keď treba uznať, že svojou polohou sa toto mesto dobre hodilo za stredisko slovenského národného života.

D. *Súdna správa*

§ 53. Každá obec má svoj obecný súd, skladajúci sa z volených predstaviteľov obce. Tento súd rozhoduje vzhľadom na obecné pomery v menších sporových veciach a v priestupkových záležitostiach podľa štatútov, schválených krajinským zhromaždením.

§ 54. Pravidlom je, že prvou inštanciou prisluhovania spravodlivosti je okresný súd pod predsedníctvom okresného náčelníka alebo jeho zástupcu. Ostatní členovia súdu sú volení súčasne s ostatnými okresnými úradníkmi okresným zhromaždením, a to zpolovice doživotne, zpolovice na trojročné obdobie.

Vyhradzujeme si právo vyslať ku každému okresnému súdu kráľovských prísediacich a štátnych prokurátorov s príslušnou inštrukciou, aby dozerali na správny postup súdov vo všeobecnosti, ale najmä v zmenkových a trestných veciach.

§ 55. V hlavnom meste Banskej Bystrici bude zriadený osobitný kráľovský hlavný súd I. inštancie, ktorý bude rozhodovať druhostupňove vo veciach, odoslaných k nemu od prvostupňových súdov a, prvostupňove bude rozhodovať vo veciach, patriacich predtým zemským súdom, a síce pre celý obvod Dištriktu.

§ 56. Systemizácia, osobná i platová, personálu tohto hlavného súdu, ako aj jeho zriadenie vôbec patrí do Našej kompetencie.

§ 57. Všetky súdy Dištriktu majú prisluhovať spravodlivosť podľa všeobecného uhorského práva a podľa neho sa majú vo všetkom riadiť. Vyhradzujeme si však právo určiť svojho času súdny dvor, ktoreho prostredníctvom budeme vykonávať svoje rozhodnutia v najvyššej inštancii.

V každom prípade však sa postaráme o to, aby u tohoto najvyššieho súdneho dvora bol slovenský národ svojimi rodákmi primerane zastúpený.

§ 58. Predseda Dištriktu má vplyv na súdnu správu, aký mu prislúcha ako štátnemu reprezentantovi na všetkých verejných úradníkov, úrady a inštitúcie. Vedľa osobitného dozoru nad sirotskými záležitosťami, depozitmi, väznicami má obmedziť svoj vplyv na veci osobné, omilostenia a na dozor nad súdnymi veciami vôbec.

§ 59. Úradná a rokovacia reč na súdoch je výlučne slovenčina.

E. *Prechodné ustanovenia*

§ 60. Za účelom umožnenia okamžitého zavedenia národnej správy a zastupiteľstva vymenujeme tento raz predsedu ako aj všetkých okresných náčelníkov bez vyčkania volieb. Predsedovi Dištriktu však prikazujeme, aby sa postaral po zriadení národnej správy, aby sa ihneď zišlo i zhromaždenie, ktoré v budúcnosti tiež vzhľadom na voľby bude pokračovať v zmysle horeuvedených ustanovení.

§ 61. Uhorská miestodržiteľská rada urobí opatrenia, aby zo všetkých, pod jej dozorom sa nachádzajúcich fondov, s výnimkou muzeálneho, divadelného a fondu Ludoviky, boli krajinskej rade odovzdané v hotovosti alebo v súkromných a štátnych dlhopisoch príslušné časti v pomere k počtu obyvateľstva Dištriktu. Podobne má sa neodkladne naložiť s fondami žúp Spišskej, Šarišskej, Abovskej, Gemerskej, Turnianskej, Novohradskej, Tekovskej, Hontianskej, Prešporskej a Nitrianskej.

§ 62. Všetky stoličné, prípadne krajinským fondom patriace budovy a ústavy, nachádzajúce sa na území Dištriktu, prejdú dňom, v ktorom bude do života uvedená národná správa, do jeho majetku. Naproti tomu za budovy a ústavy, nachodiace sa

mimo územia Dištriktu, v bývalých zmiešaných stoliciach Dištrikt nedostane žiadnu náhradu.

V takých krajoch, kde sa Dištriktu nedostane patričná stoličná budova na okamžité umiestenie úradov, je prípustné, aby sa k tomuto účelu prenajali alebo zabrali miestnosti v blízkosti sídla úradu.

§ 63. Uhorská miestodržiteľská rada sa postará o to, aby príslušné čiastky všeobecného študijného fondu, ako aj fondu, z ktorého je vydržiavaná bratislavská právnická akadémia a iné vyučovacie ústavy Dištriktu, ďalej príslušná časť katolíckeho cirkevného fondu, ktoré za uplynulých desať rokov pripadli Dištriktu, ihneď boli odovzdané krajinskej rade.

§ 64. V prípade, žeby slovenské menšiny, žijúce v maďarských stoliciach Sabolčskej, Peštianskej, Békéšskej, Čanádskej a Báčskej sa časom chceli pripojiť k slovenskému Dištriktu, nech si o to samostatne podajú žiadosť k slovenskému Dištriktu a My sa zaväzujeme, že ich prípadne odôvodnenú žiadosť v medziach možnosti a jestvujúcich potrieb priaznivo vybavíme.

§ 65. Aby v trestnom, urbariálnom a civilnom súdnictve nenastali poruchy, budú vydané potrebné inštrukcie príslušným stoličným zmenkovým a dištriktuálnym súdom a na Našu kúriu.

F. *Zakončenie*

Obvyklou formou s dodatkom, že predostreté privilégium bude znovu potvrdené po korunovácii.[15]

[15] Osnovatelia tým chceli zrejme dosiahnuť, aby privilégium malo dôraznejšiu váhu a platnosť.

IV

OBDOBIE MATICE SLOVENSKEJ A ZAKLADANIA SLOVENSKÝCH STREDNÝCH ŠKÔL

101

Odpoveď banskobystrického biskupa Štefana Moysesa „V záležitosti hornovidieckych prositeľov na útoky maďarského časopisu Sürgöny a najmä L. Mácsaya".

Uverejnili PbV, roč. II, č. 18 zo 4. marca 1862 (slovenský text), maďarský text v Sürgöny, roč. II, č. 42 z 20. februára 1862.

Bývalý poslanec uhorského snemu za novobanský volebný okres Lukáč Mácsay ml. uverejnil svoje poznámky na okraj viedenskej slovenskej deputácie v časopie Sürgöny a vyslovil, že žiadosti obsiahnuté v Memorande odovzdanom deputáciou cisárovi 12. decembra 1861 nie sú žiadosťami slovenského ľudu. Vo svojej odpovedi biskup Moyses bráni seba i celú viedenskú slovenskú deputáciu proti Mácsayovým útokom a polemizuje s Mácsayom o roku 1848 a o právach zemanov. Viedenský prosbopis nebol namierený proti celistvosti Uhorska. Slováci by stačili uhradiť výdavky spojené s existenciou Okolia. Bráni sa proti obvineniu, že usiluje o arcibiskupstvo a bráni Bacha.

Pod náslovom „Poznamenania na predlohu niekoľko horňovidiečnych prositeľov" v „Sürgönyu"[1] nedávno uverejnený rad článkov ma zase ponúka, obrátiť sa ku ctenej redakcii tohože časopisu s tou dôvernou prosbou, aby tieto moje riadky uverejniť ráčila.

Vôbec úplne za to mám, že p. Lukáč Mácsay[2] so svojími v spomenutých článkoch rozvinutými náhľadami sa opozdil. Nie len že nemaďarské obyvateľstvo vlasti našej, zosobna ale Slováci, nakoľko sa ľudu svojho pridŕžajú, nikdy za svoje neuznávali to stanovisko, ktoré „Poznamenania" zaujali; ale ho i bratia Maďari, chváľa Bohu, už teraz zanechali. Prehovorili orgány poťažných národností, prehovoril menovite vo svojích novejších číslach „Sürgöny",[3] prehovoril snem krajinský, a prehovoril i panovník.[4]

[1] Uverejnené v Sürgöny, roč. II, č. 21—23 zo dňa 26., 28. a 29. januára 1862 pod názvom *Észrevételek a néhány felsővidéki tót kérvényező felterjesztésére.*

[2] Pozri pozn. 1 pri dok. č. 71.

[3] Pozri poznámku 1.

[4] Myslí sa tu na rokovanie o národnostnej otázke aj o otázke ústavného usporiadania vzťahu Uhorska k Viedni a na kráľovu odpoveď na adresu uhorského snemu, ktoré boli štylizované v takom zmysle, že sa kládol v nich dôraz na obnovu stavu z roku 1848.

Štátoprávna otázka tak veľkých záujmov a velikánskej výslednosti pre vlasť našu sotva sa dá tou naivnou lekciou dokončiť, ktorú p. Mácsay slovenskému ľudu drží; prečo i ct. redakcia slušne za dobre uznala poznamenaním v 22. čísle zaznačeným prepiaty zápal pôvodca „Poznamenaní" mierniť.[5]

Dokonale sa zrovnávam s p. Mácsaym v tom, — „že pod korunou Sv. Štefana len jeden *politický* národ byť môže; že pred 1848 rozdielu kmenového (népfaj szerinti)[6] rozdielu nebolo; že slovenský zemän to isté právo mal, ktoré mal zemän maďarský, naproti tomu slovenský sedliak tak robotoval, ako maďarský". Ale či z toho nenasleduje to, že i teraz, jestli len našu pred 1848 starodávnu ústavu o jej podstatu pripraviť nechceme, potrebné je, aby ten politický jeden národ, národy krajiny našej spoločne tvorili?

P. Mácsay je tak šťastný, že uskutočnenie tohoto neodbytného postulatumu už jestvovať vidí; ale veru milióny Nemaďarov nemajú tak bystrého zraku.

Čo osoží týmto slobodomyslný duch zákonov z r. 1848, keď požívania slobody výlučne na upotrebenie maďarskej reči obmedzuje; Nemaďarov ale jako takých z neho vytvára? — Nuž ale nech sa tito učia po maďarsky! veď sa učia a radi sa učia; ale za jedno nie každý má príležitosti, času, a potom opierajúc sa o dedičnú svoju ústavu to požadujú Nemaďari, aby jakože pred 1848 kmenového rozdielu vo vlasti nebolo, i po 1848 tak ostalo. Ináče pekne ďakujeme za 1848 slobodu. Pred tým rokom totiž, ako i sám p. Mácsay uznáva, „zemän slovenský práve to isté právo mal, ktoré maďarský". Akože v skutku mnohé tisíce počitujúcim maďarsky naskrze neznajúcim slovenským, romanským, srbským, ruským zemänom od sto a sto rokov nikto v pochybnosť neuvádzal ich v krajine našej najvznešenejšiu výsadu znamenajúce právo len preto, že maďarsky neznali. S právom zemänským ale podstatne bolo spojené vplývanie na verejné záležitosti. Práve to samé požadujú i teraz Nemaďari, jako takí; a preto sú oproti dedičnej našej ústave naskrze nie neverní.

„Nuž a či sú nie hodní poľutovania nemaďarské národy vlasti našej, že svoju ubohú národnosť nevyrovnanej slobode z r. 1848. obetovať nechcú?" Ony sú toho presvedčenia, že naskrze nie.

I v Tureckej tým potešujú kresťanov, že sa hneď a hneď slobodnými stanú, kadenáhle, zatajac kríž, Mahomeda za veľkého proroka uznajú. Ináče ostanú ďauri, psi. Ale ubohá raja kríž predca nezatají, a ani storočného utrpenia sa nehrozí tak, ako zatajenia svojej viery.

Tak sa pridŕža nekonečná väčšina nemaďarských národov vo vlasti našej, svojej po predkoch zdedenej národnosti, s tým jediným rozdielom, že neočakáva od maďarského ľudu, že tento jako ľud kresťanský dľa príkladu Turkov, na surovú hmotnú silu sa bude chcieť oprieť — čo by i mohol — oproti tým, ktorí s ním za osem storočí rovnoprávni boli, poneváč „pred 1848. vo vlasti našej kmenového rozdielu nebolo". — Epochu tvoriacu výpoveď Pavla Nagya,[7] že v páde potreby národnosti i slobodu obetovať nádobno — vo vlasti našej nie len Maďari držia za svoju.

P. Mácsay síce hovorí, že „vo vlasti našej k vyhoveniu jazykových nárokov rozličných kmenov, zo štátneho stanoviska iné pole sa neponúka, ani ho niet, neželi cirkev

---

[5] Podľa prirodzenosti tu možno rozumieť len vyššie úrady, vzájomné úradovanie právomocností (stolice, mestské magistráty) a styk s krajinskými úradmi. Úradný jazyk obcí, ako aj jazyk styku s ľudom a vôbec jazyk podaní a vybavení slobodne voliteľné.

[6] Podľa kmeňovej príslušnosti.

[7] Ide o prejav poslanca Šopronskej stolice na bratislavskom sneme roku 1807.

a škola a v správe ústroje s ľudom bezprostredne sa týkajúce, t. j. obce". Hovorí ďalej, že „rozličné zápisnice vzdelanosti reči netvoria; môžu byť znakmi moci, ale reč ani na najmenší stupeň vzdelanosti nepovyšujú. Vzdelávanie reči má, vraj iné požadovky t. j. vedecké ústavy, spolky, znalcov". A naposledy takto vyvoláva: „či v Uhorskej krajine jest takého zákona, ktorýby vedecké vzdelávanie ktoréhokoľvek jazyka zabraňoval alebo prekážal?"

Nuž prečože sa p. Mácsay neuspokojí i z ohľadu jazyka maďarského výlučne s poľom cirkve a školy a ústrojov bezprostredne s ľudom stýkajúcich? Či sa snáď p. Mácsay nazdá, že k. pr. i ten zákon, ktorý k prospechu maďarského divadla nie len na maďarské národy vlasti našej, ale i na Chorvatov daň vyhodil, vskutku na tomto poli sa zrodil? — Nespytujem sa to preto, jako by som bratom Maďarom ich divadlo záviděl; lebo veď viac čisto maďarských ústavov podľa síl svojich napomáham; ani preto, jakoby som reč maďarskú na to práve spomenuté pole vytisnúť chcel; lež račej nie len jej užívanie u Maďarov v každom ohľade za správne, ale i povýšenie jej na uprednostenie krajinské za slušné držím. Ale sa spytujem, poneváč národ maďarský je jedným z národov vlasti našej, a poneváč tento národ toľko peknych, silami krajinskými založených alebo aspoň pestovaných ústavov už má, kdeže sú podobné ústavy pre druhé národy, menovite pre národ slovenský? alebo naproti tomu či nie je pravda, že kadenáhle čo len o skromnom slovenskom čítacom spolku reč povstane, hneď sa ozýva obviňovania z panslavizmu, hneď začne proti nemu účinkovať agitácia, a síce i s opotrebením úradného postavenia? — Ale keď veci tak stoja, čo tajiť nemožno — jako že môže ešte kto hovoriť o rovnoprávnosti rozličných kmenov vo vlasti našej? A jestli i podľa tvrdenia p. Mácsayho pred 1848 vo vlasti našej rozdielu dľa kmenov nebolo, nemaloby ho byť ani teraz, jestli len ináče na kocku postaviť nechceme najsilnejšiu kotvu ústavy našej, nepretrženosť práva.

Ani to nestojí, „že úradné protokoly jazyk ani na najmenší stupeň vzdelanosti nepovyšujú". Lebo jako každé spôsobné užívanie, tak i zhotovenie protokolov vzdelávanie jazyka nášho napomáha. A potom nie len z jediného ohľadu vzdelávania jazyka požadujú Nemaďari vedenie protokolov v ich reči, ale hlavne z toho prirodzeného práva, ktoré každý na verejné záležitosti vplyv majúci jednotlivec má pri uhodnovernení protokolov na týchto uhodnovernenie: či protokol naozaj to obsahuje, čo sa alebo zo strany jednotlivcov povedalo, alebo skrze väčšinu uzavrelo? Jakože toto prirodzené právo môže použiť k. pr. čisto slovenská právomocnosť z ohľadu na protokol v maďarskom jazyku zhotovený? Keď ale p. Mácsay udáva, že takej ani niet, poneváč „majetnejšie a vzdelanejšie oddiely tých — nemaďarských — území sú tiež maďarské, alebo aspoň maďarskej reči prednosť dávajú" — tedy ja na to odpovedám, že a) jeden dva tucty ľudí nie sú celá stolica; b) dajednú reč ak tak lámať neznamená ju tak znať, žeby človek ju s dobrým výsledkom užívať mohol pri pojednávaní verejných záležitostí; jestli p. Mácsay na „majetnejšie a vzdelanejšie oddiely" toľký ohľad bere, že myslí, že mu pri pojednávaní obecných záležitostí na prirodzené uprávnenie ľudu ani obzrieť sa netreba, nechže sa ani s rovnovercami svojími nevystavuje tak veľmi s tými „najkrajnejšími demokratickými základami", na ktorých zákony z r. 1848 spočívajú.

Jestliže dejepis dosvedčuje, „že od storočia najvernejším priateľom bol Maďarom slovenský ľud", z toho sa len to môže odvodzovať, že Slovák tým väčšie právo má slušné nakladanie požadovať od tých, ktorí v mene ľudu maďarského účinkujú. Takým ale pomenovať sa nemôže pokračovanie, ktoré je namierené na to, aby ľud slovenský o jeho národniu osobnosť pripravilo. Lebo jakože maďarskému národu pri tom všetkom,

že „pod korunou sv. Štefana len jeden *politický* národ jestvovať môže; a tento národy Uhorskej krajiny spoločne tvoria", ani pred, ani po r. 1848 po práve odoprieť sa nemohla jeho vlastná a od iných národov vlasti našej rozdielna národnosť; ba tú by Maďari úplným právom ešte i vtedy podržali, jestliby, jako sa kedysi i s nimi, i s inými národami stalo, neustálac sa na istom území, polsveta pochodili: právo to isté platí i o Slovákoch; ponevádž v tomto ohľadu „kmenového rozdielu niet". Toto právo slovenského ľudu oslabiť nemôže tá okolnosť, že sa spoločná naša vlasť po maďarsky *„Magyar országom"* volá — práve tak, akože právo maďarského ľudu neoslabila tá skutočnosť, že vlasť naša za osem storočí v reči diplomatičnej zákonadajnej nie *„Magyarországom"* ale za prvých časov kráľovstva *Pannoniou*, pozdejšie ale *Hungariou*, teda menom slovanského pôvodu — menovalo.

A keď potom ľud slovenský toto svoje neodcudzitelné právo po loyálnych cestách bráni; keď vo svojej vlastnej vlasti, ktorej najstarším občanom je, nechce sa dať považovať za pristehovalca na jakúsi milosť utisnutého; preto práve tak nemožno ľud slovenský zo zrady vlasti obviniť, ako že ani ľud maďarský toho obvinenia nezaslúži preto, že svoje práva po loyálnych cestách bráni.

Že ale „v novejších časiech *slovenskí prositelia* potvárajú ľud slovenský; že je Maďarovi nepriateľom, že v Maďara krajine za nič inšieho považovať nemôže neželi za svojho potlačiteľa; slovom, že s Maďarom spolu nažívať nechce a s ním spolu nažívať nemôže"; to všetko síce od slova do slova p. Mácsay napísal, povedať môžu snáď i iní jemu podobní Slováci; ale to „slovenskí prositelia" tým menej tvrdiť môžu, čím živšie to cíľa, že tie nešťastné, v novejšom čase do módy prišlé dedičnej našej ústavy literu tak dobre, jako i ducha zapierajúce experimentácie, ktorých kulminacia r. 1848 vlasť našu do krajného nebezpečenstva uvrhla, práve tak, ba i vo vätšej miere sa i na ujmu ubohého maďarského ľudu diali, neželi ľudu nemaďarských kmeňov. Čiže nepadlo, či nepotratilo údov rodiny svojej, svoj majetok i mnoho statočných Maďarov?, naproti tomu ale by veľmi ťažko bolo prstom ukázať tých čo skutočne vyhrali.

Ale či ozaj Slováci po loyálnych cestách chodia? s dobrým svedomím môžem povedať, že áno. Ako že v šírej vlasti tejto niet nábožnejšieho ľudu nad Slováka, tak ani loyálnejšieho niet; tieto dve vlastnosti sú podmienkou jedna druhej.

Behom minulého roku dva razy vystúpili Slováci: v T. S. Martine a vo Viedni. O loyálnosti sv. martinského zhromaždenia nemôže pochybovať nikto, kto pomyslí, že bolo cestou časopisov popredku oznámené, že sa na ňom tisíce jednotlivcov všetkých možných stavov zúčastnili, a to nie len v prítomnosti dvúch p. veľkých županov, ale i pri jich nadchnutom súcitu so Slovákmi; že zhromaždenie to prosbu svoju šlechetnou úprimnosťou zhotovenú kroz formálne vyslanstvo krajinskému snemu doručilo, prirodzená vec, že tým cieľom, aby v tomto zmyslu utvoriť sa majúci návrh zákona — si diis placuisset[8] — panovníkovi k potvrdeniu preložený bol. Loyálnejšie od tohoto pokračovania sotva sa dá predstaviť.

Ale kto zná, že ani pred r. 1848 nič nového nebolo, že poddaní uhorskej koruny cestou štátneho ministerstva najvyšší výsluch hľadali; kto uváži ďalej, že naše krajinské zákony naskrze nie sú proti tomu, žeby záležitosti naše v štátnej najvyššej rade pojednávali sa, ale len to požadujú, aby v tejto rade mužovia uhorskí nechybovali — ktorému postulatumu až po dnešný deň sa vyhovelo — z ktorej príčiny i kráľovské reskripty nášmu snemu krajinskému poslať sa majúce, v poradách štátneho ministerstva pojednávali sa; kto naposledy do ohľadu vezme, že i „viedenskí prositelia vo Viedni

[8] Keby to bolo rozhodnutie, prianie bohov.

len nášho kráľa hľadali, ktorý ich, dobre znajúc prostredkujúce ústroje, najmilostivejšie prijať ráčil: — ten ani v pokračovaní „viedenských prositeľov" nič neloyálneho nenájde, ba naproti tomu vyznať mu treba, že prositelia títo svoje prosby na tom mieste predniesli, „z ktorého — podľa výpovede jednoho veľmi zaslúženého vlastenca — appelláta je nemožná, a prospech jedine očakávať sa dá".

Viedenská prosba naskrze nebola namierená proti celistvosti krajiny; lebo prositelia ani osobitného kráľa, ani snem krajinský, ani kanceláriu, ani námestnú radu pre národ slovenský nehľadali; municipálne postavenie slovenského Okolia ale práve tak, ba ešte lepšie dá sa zrovnať s celistvosťou krajiny, jako municipálnosť pol sta stolíc, a práve toľko slob. kráľovských miest.

Keď je ľud slovenský z veľkej časti aj chudobný, ale zato nikto druhý neplatí zaň výdavky správy verejnej. Výdavky slovenského Okolia ale by tým ľahšie uvládal, čím jasnejšie je, že by toto slovenské Okolie nič inšie nebolo len väčšia stolica, a o tom pochyby niet, že správa dajednej stolice, caeteris paribus[9] tým lacnejšia je, čím je väčšia, ľudnatejšia sama stolica. Takmer v celej krajine roztratené jednotlivé slovenské obce by nebolo treba do Okolia slovenského zahrnúť. Po zabezpečení národných práv pre národ slovenský jako i pre iné početnejšie kmeny vlasti našej skrze osobitné Okolie, by z ohľadu na jednotlivé roztratené osady ľahký exediens podala zásada spravedlivej vzájemnosti, len nech bude všade dobrá vôľa. Ale o tejto veľmi dobrej vlastnosti ťažko je slovenskému ľudu presvedčiť sa, kým sa proti nemu také prostriedky upotrebujú, jako k. pr. protesty proti memorandumu sv. Martinskému, o ktorých povahe by škoda bolo reči sporiť.

Na to tvrdenie p. Mácsayho, že „viedenskí prositelia *vyslanstvom* sa menujú, a toto pomenovania si pláne arrogujú",[10] nemám čo povedať, ponevač p. M. sám sa odvoláva na môj minulého decembra v „Sürgönyu" uverejnený článok.[11]

Nakoľko ďalej p. Mácsay viedenských prositeľov z *hľadania sebeckých záujmov* obviňuje, o ich *dobrej vôli a úmyslu pochybuje, hľadania úradov* na oči vyhadzuje, jako i to, že ukazované pridŕžanie sa ku svojej materinskej reči k *vykoristeniu svojich sebeckých úmyslov upotrebujú a ho v nedostatku jakejkoľvek inej cnosti za stupeň k dosiahnutiu súkromných záujmov upotrebiť sa usilujú*, toto vyjavenie zdvorilosti p. Mácsayho len to dosvedčuje, že navita de ventis,[12] aký zmyseľ môže mať z ohľadu na p. Mácsayho.

Že z týchto kategorií, ktorými p. Mácsay viedenských prositeľov obsypal, on mne, jako vodcovi ozaj hodnú porciu udelil, samo sebou sa rozumie. Ale okrem toho mi ešte z osobna dve veci na oči vyhodil.

Predne, že som z výboru sláv. tekovskej stolice vystal, a síce na toľko, že „z verejnej mienky ani jeden jediný hlas sa za mňa neozval".[13]

Na to odpovedám, že toto tvrdenie p. Mácsayho je nepravdivé, ponevač v menoslove „v zhromaždení sl. tekovskej stolice dňa 21. decem. 1860 držanom vyvoleného *stoličného zastupiteľského výboru*" je i môj úradník,[14] je i moje meno, čo komukoľvek

[9] Ostatné časti.

[10] Obzvlášť si privlastňujú.

[11] Roč. 1861, č. 297 zo dňa 28. decembra 1861. Slovensky PbV, roč. I, č. 83 z 31. decembra 1861.

[12] Biskup Št. Moyses bol virilným členom Tekovskej stolice z titulu, že sídlil v Hronskom Sv. Kríži (dnes Žiar nad Hronom).

[13] O lodníkovi a vetroch.

[14] Biskup Št. Moyses sa dal zastupovať v stoličnej kongregácii svojím úradníkom.

rukou zapisovateľa vydanými exemplármi dokázať môže. Ale tu sa už spýtať môžeme, jaká váha sa má položiť na rozumovanie takého človeka, ktorý ani o takomto veľmi konkrétnom predmete pravdu povedať lebo nezná, lebo nechce?

Po druhé ma tým obviňuje, že „primaciu[15] hľadám". Za odpustenie prosím ct. čitateľstvo, keď toto jako bezočivosť samo sa charakterizujúce pokračovanie, tým i pomenujem; lebo ani nemožno iným pomenovať tú zaslepenú opovážlivosť, čo o veciach, o ktorých ani najmenšej známosti nemá, pred obecenstvo druhých česť šlápajúc, šialené tvrdenia vykydne.

P. Mácsay v každom kroku iných ľudí *sebecké účely* predpokladá, a nezdráhal by sa tuším ani palatínsku[16] hodnosť prijať, keby mu ju ponúkli. Ale keď som ja pred dvanástimi rokmi o tom úmyslu ministra vniútorných záležitostí p. bar. Alexandra Bacha, ktorý nášho v celej krajine cteného primasa,[17] jako i značnú čiastku biskupského sboru na jich terajšie stolice predložil, — sa dozvedel, že i mňa, ktorý som sa v ten čas vo Viedni jako tak zvaný dôverník bavil — Jeho Veličenstvu na moju terajšiu biskupskú stolicu predložiť sa strojí, zdráhal som sa, a to za mesiace, mne určené biskupstvo prijať, a napošledy som ho z vernej poslušnosti naproti môjmu panovníkovi síce prijal, ale som sa r. 1854 c. k. vláde podanou predlohou od mojho biskupského úradu oslobodiť usiloval. A zdráhania môjho jedinú pričinu som cítil i vyjavil: bázeň pred odpovednosťou s biskupským úradom spojená. A teraz o dvanáť rokov bližšie stojac k hrobu, že vraj s veľkými okoľkami hľadám ani neupráznenú cirkevnú hlavnú stolicu! Veru neobyčajný psychický stav k vystaveniu takého predpokladania potrebný.

Vo vlasti našej síce za novejších časov do módy prišiel ten lacný duch, ktorý z hádzania blata za bar. Bachom záleží. Ja som nikdy nemal účasti na takejto horlivosti, ani mať nebudem. Ja veľkú silu umu tohoto štátnika, ktorá mu dopustila, že pri vedení dvúch rozličných ministerií[18] v jednom a tom že čase — a to v dobe pretvorenia ríše — ešte i k učeniu sa reči maďarskej času našiel, — vždycky úprimne cítim. Nespočíval som síce na ružiach pod jeho vládou; ale som spolu vzdialený bol od toho dômyslu, jako by sa ja lepšie znal vyrovnať s okolnosťmi, neželi on; lebo sú okolnosti, ktoré každej ľudskej múdrosti vzdorujú, a najmenej som na zlé vykladál vláde bar. Bacha, že na to, čo sa r. 1848 a 1849 stalo, neusiloval sa politickú slobodu hneď a hneď prinavrátiť. Lebo keď aj jeden významný maďarský časopis tvrdiť môže, že od 5. nov. stávajúce položenie „z držania sa municipií *potrebne* nasledovalo,[19] kto že by myslieť mohol, žeby sme k pr. r. 1850. slobodu boli zniesli?

Ani to nezastávam, že pod bar. Bachom a jeho spoluministrami Slováci národniu rovnosť úplne požívali. Ale tým smutnejšia je tá odškriepiť sa nedajúca pravda, že tie výhody, v ktorých sa Slováci pred rakúskou vládou s ohľadom na školskú záležitosť zúčastnili, nekonečne prevyšujú všetko to, čo sa pod vládou uhorskou k prospechu Slovákov stalo a až po dnes sa deje. Preto darme ukazuje p. Mácsay na rozhodný vplyv cirkevných vrchností v záležitostiach školských; lebo jeho tvrdenie je z ohľadu na srednie a vyššie ústavy nepravdivé, ináče by nebolo terajšieho, prírode protivného

---

[15] Hodnosť ostrihomského arcibiskupa spojená s hodnosťou prímasa.

[16] Jedna z najvyšších hodností bývalého uhorského kráľovstva.

[17] Ján Szcitovszky.

[18] Ministerstvo vnútra a spravodlivosti.

[19] Zpráva časopisu Pesti Hirnök, roč. 1861, č. 269.

ustrojenia b.-bystrického gymnasia.[20] V dedinských školách ale sa vychovať nedajú budúci učitelia ľudu.

Keď b. Bach v byvších okolnostiach ani slobodomyslný nebol, ale sa ani nevystatoval so svojou liberálnosťou, jako robia mnohí ľudia čo ozaj neliberálne pokračujú. Ale že ho vlasť naša ani nie nenávidela, i moja maličkosť skúsila.

Upotrebiac r. 1859 velikonočnie prázniny urobil som z Viedne výlet k návšteve mojich pokrevných v Železnej stolici. Po návrate mojom naložil mi p. minister vniutorných záležitostí, aby som mu to, čo som v Uhorskej skúsil, na písme podal. Toto písmo som 24. aprila Jeho Excelencii podal, v ktorom, opierajúc sa na moju najnovšiu i predošlú skúsenosť, to presvedčenie som vyslovil, že amnestiu možne v najširšom zmyslu za najvätšmi indikovanú[21] držím; odôvodňujúc toto presvedčenie zvlášte tým, že uhorskú revolúciu z veľkej časti chyby r. 1848 rakúskej vlády zapríčinili. Týmto spôsobom som nepremeškal i pri iných príležitostiach — ponevač som za desať mesiacov takmer každý deň do ministerium vniutorných záležitostí chodil, neodvislosť mojich náhľadov, niekedy náhľadom p. ministra protipostavených, dokázať, a predca som ho od úmyslu odvrátiť nemohol, aby ma na uhorské biskupstvo Jeho Veličenstvu predložil. Pri druhej príležitosti ešte prv, neželi som do biskupstva môjho prišiel, prosil som tohože p. ministra, aby ráčil vyslobodenie z väzenia dvúch z môjho biskupstva pochádzajúcich v revolúcii kompromitovaných jednotlivcov vyprosriedkovať. P. Minister odpovedal: „ja sám budem ich advokátom;" a vskutku prv neželi by som bol na moju biskupskú stolicu uvedený býval, boli oba na slobode.[22] Jeden z nich od tých čias pre starobu zomrel; druhý ale — ktorý po odpustení pokuty na smrť na väzenia 18. rokov odsúdený bol. — ešte pod Bachovou vládou stal sa farárom.

Na pole osobnosti p. Mácsayho síce nasledovať nechcem: medzi tým za to mám, že ozaj k veci prináleží vyjasniť ten pomer, v ktorom náhľady p. Mácsayho, bývalého redaktora slovenských novín, k náhľadom vätšiny ľudu slovenského stoja. — On sa veľmi vystavuje s voľbou za vyslanca snemového v pohronskej ochodzi Tekovskej stolice,[23] ktorého výsledkom bolo jeho vyslanie na snem, a z ohľadu ktorého mi to vyhadzuje na oči, „že som na tej voľbe veľmi interesovaný bol." Ano interesoval som sa za ňu; ale naskrze nie v tom zmyslu, jako by sa do volenia bol chcel tisknúť, ale jedine len preto, ponevač smutne skúsiac, že i vtedy, keď kortešovanie len na niekoľko sto zemänských jednotlivcov obmedzené bolo, vlasť naša tomu najkrajnejšiemu nebezpečenstvu vystavená bola, — od milionov kortešov ešte nebezpečnejšie následky očakávať mi prichodilo. Lebo veľmi mnoho by sa stať muselo vo vlasti našej, aby sme také pohyby bez nebezpečenstva zniesť mohli.

Výsledok spomínanej voľby len ten bol, že ponevač veľkomožný p. slúžny obecnému ľudu rozkázal p. Mácsayho voliť, p. Mácsay tým snadnejšie mohol byť vyvolený, že znamenitý kandidát vzdelanejších voliteľov na miesto voľby — asnáď práve spomenutý náhľad uvážac — ani neprišiel.[24]

---

[20] Banskobystrické katolícke gymnázium nebolo ani slovenské, ani české, ale ani maďarské a nemecké. Prevažnou vyučovacou rečou bola síce slovenčina a čeština, ale vyučovali sa niektoré predmety aj nemecky. Maďarčine do roku 1861 sa vyučovalo nepovinne.

[21] Odpustenie trestov za účasť v maďarskej revolúcii roku 1848—1849.

[22] Išlo o intervenciu Št. Moysesa u vtedajšieho ministra A. Bacha. Nepodarilo sa mi zistiť, o ktorých kňazov išlo.

[23] Ide o voľbu L. Mácsaya v novobanskom volebnom okrese roku 1861.

[24] Nepodarilo sa mi zistiť, o ktorého kandidáta išlo.

Ale je ešte i iná, neklamná a makavá miera k určeniu slovenskej popularity p. Mácsayho.

Minulého leta totiž desať slovenských časopisov vychádzalo vo vlasti našej.[25] Jeden z nich bol p. Mácsayho „Priateľ ľudu". A poneváč p. Mácsayho časopis čo sa národných náhľadov dotýče, s ostatnými deviatimi v odpore stál, rozumie sa, že jestli s náhľadmi p. Mácsayho slovenského čítajúceho obecenstva len jedna polovica sa zrovná, tedy by financiálna váha jeho časopisu deväťrazy vyššie bola stála, neželi ktoréhokoľvek z pomedzi ostatných deviatich časopisov. A predca ozaj že bolo tak! — I s podajedným z deviatich časopisov sa stala od tých čias zmena, ale len preto, že ich redaktori na také miesto sa prestehovali, kde pre nedostatok kníhtlačiarne časopis vydávať naskrze nemožno. Z týchto jeden prejdúc do iných rúk zase vychodí, a za druhými podobne pretrhnutými časopismi čítajúce obecenstvo neprestane túžiť. Slovom: z pomedzi desiatych slovenských časopisov v novejšom čase len „Priateľ ľudu" padnul pre nedostatok predplatiteľov; ale preto nech nikto nemyslí, žeby i tí, čo „Priatela ľudu" držali, všetci i jeho rovnoverci boli bývali. — Toto je p. Mácsay pre Vašu slovenskú popularitu najlepšia váha. —

Medzitým, kým mi tu v zemskej mhle jeden proti druhému bojujeme, dotedy prozretelnosť božia podľa svojej nevyčerpatelnej múdrosti vedie väčšie menšie rodiny ľudského pokolenia k vyznačenému cieľu. Quia acceptus eras deo, necesse fuit, ut tentatio probaret te.[26] Takáto tendencia (pokúsenie) zjavila sa pre rod maďarský v podobe germanizujúcich úmyslov cisára Jozefa II. — a veľavýznamný jej výsledok máme pred očima. Podobné pokúšanie účinkuje z ohľadu na hlavnejšie nemaďarské kmene vlasti našej v podobe smeru maďarizovania, s podobným spásonosným prospechom pevne verím k nášmu spoločnému dobru. Poneváč po vyhovení spravodlivým nárokom, a po utíšení vlnobitia náruživosti, pred tým nepoznatá, alebo aspoň tak živo nepocítená braterská láska zviaže všetky kmene, k trvanlivej spáse našej drahej spoločnej vlasti.

Vo Sv. Kríži, dňa 9. febr. 1862.

Štefan Moyses
biskup b.-bystrický.

102

Banskobystrický biskup Štefan Moyses odôvodňuje uhorskému kráľ. miestodržiteľstvu potrebu slovenského vyučovania na banskobystrickom gymnáziu a nemeckého na reálke v Kremnici.

Pôvodina v maďarskom znení v archíve miestodržiteľskej rady. Slovenský preklad uverejnili PbV, roč. I, č. 83 z 31. decembra 1861. Text dopĺňame slovenským prekladom posledného odstavca nemeckej pôvodiny.

[25] Išlo o časopisy Cyril a Metod, Ev. Cirkevné noviny, Priateľ školy a literatúry, Černokňažník, Pešťbudínske vedomosti, Priateľ ľudu, Slovenské noviny (Lichardove), Slovenský národný učiteľ, Sokol a Světozor ako literárnu a vedeckú prílohu Slovenských novín.

[26] Koho boh miluje, toho krížom navštevuje.

Štefan Moyses pripomína, že jeho diecéza je obývaná prevažne obyvateľmi slovenskej národnosti, a preto je odôvodnené, aby sa na banskobystrickom gymnáziu vyučovalo naďalej slovensky, čím by sa získali jazykove vhodne školení žiaci pre ďalšie štúdium teológie a pre učiteľské povolanie. Na kremnickej reálke nech sa vyučuje nemecky, maďarčina a slovenčina ako povinné predmety.

Pri plnení dňa 24. novembra t. r. čís. 35.409 obdržaného nariadenia[1] na dvojaké stanovisko som sa upraveným byť cítil, a síce tak dobre na obsiahnuť sa majúcu súcosť skrze školskú mládež v stredných školách so zvláštnym ohľadom na poťažné krajinské zákony, jako i na pomery v mojom biskupstve stávajúcich národných rečí.

Poneváč reči maďarskej pri všetkých politicko-administratívnych a právosudných dikasteriách krajinských v novejšom čase jej predošlé zákonné práva prinavrátené sú, musí ona učiť sa, menovite na gymnáziách, ktoré mládež k verejnému životu pripravujú, obzvlášte ale v mojej dioecesi, ktorej obyvatelia túto reč naskrze neznajú.

Aby ale vyučovanie tak potrebný i želaný výsledok malo, naskrze nepostačí, aby maďarská reč ako povinný predmet vo všetkých triedach gymnázia určená bola, ale je nevyhnutne potrebné, aby táže, aspoň vo vyšších triedach gymnázia, vyučovanie v náboženstve žiakov nemaďarskej národnosti, a najviac i vyučovanie v ostatných rečach, vynímajúc spolu i na naukozdelnú reč povýšená bola.

Poneváč ale medzi stojedenástimi farami môjho biskupstva len sedemnásť nemeckých jest, ostatnie ale výlučne cirkevníkov slovenského jazyka počitujú, poneváč ďalej i vedľa môjho biskupstva na všetky strany len ľud slovenského jazyka býva, nasledovne bansko-bystrické, na ten čas jediné gymnázium môjho biskupstva, výjmuc niekoľko Nemcov, z najväčšej časti mládenci slovenského jazyka navštevujú, nielen v povahe veci samej, ale i v záujme primeraného vychovávania poťažnej školskej mládeže záleží, aby na práve spomenuté dve reči obzvlášte v nižších triedach gymnázia slušný ohľad sa bral.[2]

Krem toho pri povinnosti s mojím biskupským úradom spojenej premeškať nemôžem, aby vysokej kráľovskej uhorskej námestnej rade moje presvedčenie nevyslovil, že obávaním naplňujúca nevedomosť a ztade pochádzajúce mravné poklesky slovenského ľudu v mojom biskupstve obzvlášte ztade pochádzajú, že duchovní pastieri a školskí učitelia tohoto ľudu v jeho reči takmer naskrze sú nezbehlí.

Títo učitelia ľudu sú síce podľa pôvodu svojho Slováci, poneváč ale vo svojej mla-

[1] Pozri o tom D. Rapant, *Viedenské memorandum slovenské z r. 1861*, str. 105. Biskup Moyses sa ešte roz zaoberal otázkou vyučovacej reči na spomenutých stredných školách, a to v odpovedi na článok časopisu Sürgöny, uverejnenej tamtiež, roč. 1861, č. 297 z 28. decembra 1861 (v slovenskom preklade PbV, roč. I, č. 83), kde je aj slovenský preklad Moysesovho podania uhorskej miestodržiteľskej rade v tejto veci. Zpráva Sürgöny bola uverejnená 22. decembra 1861.

[2] Podľa výročných zpráv banskobystrického gymnázia zo školských rokov 1852—1860 vieme, že na tomto ústave, aj keď bol roku 1854 poštátnený, študovali v prevažnej miere iba žiaci slovenskej národnosti, ale vedľa nich v skromnom počte aj nemeckej a len veľmi málo žiakov maďarskej národnosti. Pokiaľ ide o vyučovaciu reč, bola slovenská, v niektorých predmetoch (reálnych a v nemčine) nemecká, kým maďarčina sa vyučovala len ako nepovinný predmet v jednom alebo dvoch skupinách. V učiteľskom sbore boli profesori prevažne českej a slovenskej národnosti. Pri vyučovaní sa používali väčšinou české učebnice.

dosti k privlastneniu si základnej známosti slovenskej reči povinní neboli, a v pozdejšom veku schopnosti k učeniu sa reči potratili, svoju národniu reč menej znajú, jako jich učedlníci.

Pri takomto stavu vecí samo sebou sa rozumie, že vyučovanie i v kostole i v škole len nedostatočným byť môže. Následky týchto nedostatkov sa tým škodlivejšími stávajú, čím menej sa dá pochybovať o tom, že pri vyučovaní nevedomého ľudu v istom smeru, menovite v poťahu na známosť reči národnej dôkladnejšia a vätšia príprava je potrebná, nežli pri vyučovaní už vzdelanejších žiakov.

Ponevác teda najvätšia časť duchovných pastierov a školských učiteľov ľudu môjho biskupstva na bansko-bystrickom gymnáziume sa vzdeláva, osmeľujem sa v záujme ľudskosti vysokej kráľovskej námestnej rade tú pokornú prosbu predložiť, nech ráči potrebné nariadiť, aby na tomto vyučovacom ústave reč nemecká a slovenská dôkladne sa učila.

Ostatne za potrebné nedržím, aby sa i slovesnosť týchto dvúch rečí obšírne učila. To by sa len v hlavných ťahoch stať mohlo a obšírnejšie vyučovanie slovesnosti maďarskej reči pripadlo, naproti tomu si zanedbanie týchto oboch rečí v gramatikálnom tak dobre, jako i v syntaktickom ohľade bez najsmutnejších výsledkov pre všeobecnú vzdelanosť mysleť nemôžem.

Mám vo svojej diecézii, menovite v meste Kremnici, aj samostatnú trojtriednu reálnu školu.[3] Keďže nemecký živel nielen v menovanom meste, ale aj v najbližších obciach prevažuje, ďalej keďže žiaci tohoto ústavu nevychovávajú sa ani pre administratívnu ani pre súdnu dráhu; aby teda ústav tento mal čo najväčší osoh pre svoje okolie, považujem za najradnejšie, aby sa ponechala doteraz používaná nemecká vyučovacia reč, a to s ponechaním maďarského a slovenského jazyka ako povinných predmetov, ako sa tomu deje i doteraz.

103

Jozef Viktorin a Ján Palárik, slovenskí spisovatelia v „Príhlase od Dunaja k Svatoboru" žiadajú prípravný výbor spolku českých spisovateľov Svatobor o zmenu stanov.

Koncept v AMS. Uverejnili české denníky Hlas a Národní listy, roč. II, č. 12. Praha 14. mája 1862.

Vo svojom *Príhlase*[1] adresovanom na prípravný výbor spolku českých spisovateľov Svatobor, ktorý vznikal v rámci obnoveného českého národného hnutia na začiatku šesťdesiatych rokov 19. stor. ako ústredný orgán českých spisovateľov, J. Viktorin a J. Palárik upozorňujú na dôležitý problém jednoty Čechov

[3] Bola založená roku 1856 v duchu školskej politiky Bachovej vlády, aby vychovávala obchodnú a technickú inteligenciu.

[1] Koncept *Príhlasu* má autorskú poznámku: „Dopis tento, ako ho tu v pôvodine českej podávame, zaslaný bol dňa 10. mája b. r., ako sa o tom hodnoverne dozvedáme, Národním

a Slovákov v literárnom živote a žiadajú, aby sa v záujme oboch národov netrieštili sily, ale sa, naopak, zjednotili, pričom sa má zabudnúť na skutočnosť, že slovenskí spisovatelia prestali písať česky.

Když předchůdcové naši počnouc od *Bernoláka, Hollého, Štúra* a jiných blahé paměti mužův slovenských „na národa roli dědičné" obětavě a bezžistně pracovavších, po světě širém a všestranném rozvážení potřeb kmene slovenského v Uhřích, myšlenku o užívání v písemnictve nářečí domácího, od spisovného jazyka českého zvlášť co do forem se odchylujícího vyslovili a v skutek uvedli, neměli zajisté úmysl, aby se tím od svých bratrův v Čechách a na Moravě literárně *zcela* odloučili a vstoupili asi v taký poměr ku kniževnosti české, v jakém ku ní stojí ku příkladu písemnictví ruské, polské a jihoslovanské. Tím méně nynější spisovatelé slovenští, jenž úloze od předkův svých určitě *vytknuté* další platnost sjednati se vynasnažují, pomysleli kdy aniž myslí na *celkovité* odloučení se od bratrův slovanských na Vltavě, áno veškerý život literární jako se v Čechách, Moravě a na Slovensku v Uhřích vyvinuje, jen za *jeden ouplný celek,* a historie řeči a literatury této za touž samou historií *česko-slovenskou* považují.

Výpověď zákona božího, již si i náš slavný Šafařík přisvojil, že „litera zabíjí, ale duch obživuje", nikdy se lépe snad co mnoho významné „memento" upotřebiti nedá, nežli kdykoľvěk se položení naše literarní ku bratrům Čechům do povahy beře. A proto my Slováci, třebas ku národnímu upovědomění a uduševnění hluboce upadlého lidu našeho nejpřírozenějších prostředkův a mezi těmito jeho vlastných mluvnických forem, jeho nářečí domorodného a kniževnosti upotřebujeme, nicméně jsme a chceme i na stále jako to bylo cez mnohá století, zůstati s Čechy *jedno* duchem, berouce podíl na vývinu literatury společné nepřetržený. Nynější rozdvojení v literatuře československé není teda nic škodného ani pro sám spisovný jazyk český, ba naopak i tomuto písemnictví slovenské mnohé služby preukázati může, když se naň patří okem předpojatostí nezakaleným. Neznáme, jako se bude stále vyviňovati otázka sbližování se jednoho národa slovanského k druhému v ohledu i literárním i sociálním, ale jestli uzavřením Hospodinovým určeno jest, abychom my Slováci i pozatím v *nejužším* spojení s bratry našimi v Čechách a na Moravě kráčeli, toť, silně věříme, stane se prostředkem slovenčiny samé spíše, nežli naopak, aneb jak to jednoduše vyslovil ostrovtipný národovec náš Hodža:[2] „My skôr prídeme slovenčinou k češtine, nežli češtinou k češtine." Jakéto hle jest přesvědčení naše, a sotva se mýlime, když, ač od nikoho nesplnomocnění. vyslovíme, že tak smýšlí nejen všichni spisovatelé slovenští, ale vůbec každý národovec

listům a Hlasu do Prahy s tým želaním, aby sa tam ešte pred prvým, 17. mája držať sa majúcim zhromaždením, v ktorom sa Svatobor konštituovať má, uverejnil, a tak patričným osobám práve načas do rúk dostal. Uvidíme, ako bratia naši Česi hlas Slovákov ku vzájomnému dorozumeniu sa namierený prímu? Facta loquentur (Činy nech hovoria)." K tomu treba pripomenúť, že Národní listy uverejnili *Príhlas,* ale spolok Svatobor na svojom ustanovujúcom zhromaždení 17. mája 1862 sa ním nezaoberal, a to zrejme preto, že *Príhlas* prišiel neskoro a nebol priamo doručený ani prípravnému výboru, ale len časopisecky publikovaný. Národní listy v redakčnom komentári pripomínali (29. mája 1862) na výčitku PbV, že nezaujali k *Príhlasu* stanovisko preto, že sa necítili byť na to oprávnené. Vyslovili ale náhľad, že rozkol v literatúre československej pominie, len čo Slováci dozrejú k plnému národnému povedomiu a politickej dospelosti.

[2] Citát z Hodžu.

u nás, jemuž poměry naše ku Čechům známe jsou, a jenž co Slovan podlé smýšlení i skutkův svých v národních záležitostech právem hlasu sobě osobovati může.

Označením takto nakrátce stanoviště našeho, každý lehce pochopí, jaký asi dojem způsobilo na nás ohlášení Svatoboru, v jehož statutech se výlučně o *českých* spisovatelích mluví; a aby v tomto ohledu žádné pochybnosti nebylo, § 8 doslovně udává: „skutečným údem (Svatoboru) může býti toliko spisovatel český. Pode jménem spisovatelův českých ale rozumějí se všichni, kdo píší neb psali pro tisk ve správné české řeči, ať bydlí kdekoliv." Jsou tehdy Slováci, jestli dotčené prozatimní statuty „Svatoboru" nepřeměněně platnost svou podrží, z onoho nadějeplného spolku vytvořeni jedině proto, jelikož nyní „ve správné české řeči" nepíší, ale svého nářečí, donuceni k tomu okolnostmi domácími, v kniževnosti upotřebují, ačkoliv jak již nahoře podotknuto, i při rozličnosti mluvnických forem, předce jen jeden česko-slovenský národ, jen jednu *česko-slovenskou* literaturu tvoří.

My jako jsme se vždy a na všeckém, čožkoliv bratří naši v zlaté Praze podnikli, dle skromných sil součastnili, tak bychom se chtěli súčastniti i na zakládání spolku, jehož blahodárné působení předvídáme, avšak tak, aby se navzájem a co *skutečným důkazem* bratrské lásky k vám i spolek ten nejen *českých,* nýbrž i *slovenských* spisovatelův v smysle § 2. uveřejněných statut *poměrně* zaujímal, toho ale nám bez ohledu na ducha, jenž obživuje, popřáno býti nemá pro literu, jenž zabíjí! Ne, bratří, tak dalece to přijít nemůže! Nepřicházíme my k Vám co o almužnu pro osoby naše prosící žebráci, ale vás zaklínáme v jméně zdaru a prospěchu obapolných záležitostí národních, aby jste nás neodpuzovali od sebe způsobem, který by jste sotva před Bohem a Slovanstvem zodpovídati mohli. Neústupnost česká vešla v známé přísloví, ale tato jest ctností jen pokud nepopouštíte mohutnému vrahu nikoliv však slabším bratrům svým.

Obracíme se proto na slavné prozatímní přednostenství „Svatoboru" z mužův národu českého nejvýtečnějších pozůstávající, obracíme se jmenovitě na miláčkův národa *Palackého* a *Riegra,*[3] v nichž i my ouplnou důvěru skládáme; obracíme se na veřejnou mínku v časopisectve českém zastoupenou, aby se v bratské lásce a slovanskosti přičiněné jejich statuty „Svatoboru" natolik opravily, nakolik nás Slováky co spisovatele nářečím domácím píšící, ze spolku téhož vytvárají. Stať by se to mohlo, dle našeho zdání, kdyby při prvém, jako právě v časopisoch čteme, 17. t. m. odbývati se mající shromáždění spolku s odobřením tohoto výrazy „české" v statutech s výrazy „česko-slovenskými" se zaměnily, a jmenovitě v § 8 se udalo, že pode jménem spisovatelův česko-slovenských rozumějí se všickni, kdo píší neb psali pro tisk ve správné řeči české, aneb nářečím slovenským, ať kdekoliv bydlí." Touto koncesí neutratil by spolek „Svatobor" ničeho a získal by mnoho; získal by nejen materiální podporu i ze Slovenska, ale především pojistil by si stálý vliv na nejbližší soukmenovce, a získal by nejedno srdce slovenské, jenž v létech posledních náruživou polemií o literu proti bratrům svým českým hořkostí překypělo. Vizte tedy slovutní mužové! jenž postavil Hospodin za vůdce národu českého, aby se otázka tato na prvý pohled nepatrná, ale opravdu důležitá, hluboce do života sahající šťastně rozluštila, aby se pravdou býti dokázala slova velikého pěvce našeho:

Smíření se střetáváme bratří
Na širokém knih a spisův (i spolkův) poli,
Hloupá pomsta i různice běsné
Na slavjanském přestávají světě.[4]

[3] Boli členmi výboru Svatoboru.

[4] Citát z Kollára.

Naším heslem jestiť a navždy zůstane vznešená zásada: *In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus charitas.*[5] Protož jako my, zaujati za dobro a rozkvět celého Slovanstva a národa československého zvláště, z nejšlechetnějších pohnutek těmito řádky ku slavnému přednostenství „Svatoboru" veřejně se přihlasujeme, tak nám i vám Pán Bůh ve všech národních záležitostech pomáhej!

Josef Viktorin, kněz arcibiskupství ostřihomského a spisovatel slovenský v Budíne.
Jan Palárik, kněz arcibiskupství ostřihomského a spisovatel slovenský v Pešti.

104

List Viliama Pauliny-Tótha Maríne Hodžovej.

Originál listu v AMB v Hodžovej pozostalosti, lad. III. Uverejňujeme len časti týkajúce sa Matice slovenskej a Lipt. Mikuláša, Budín 3. augusta 1862.

Autor oznamuje niektoré skutočnosti vo veci povolenia Matice slovenskej, založenia slovenských novín uhorskými vládnymi úradmi, ako aj návrh, že by mala byť Matica slovenská preložená po jej prvom valnom zhromaždení do Lipt. Mikuláša, ktorý by mal byť povýšený na slobodné kráľovské mesto a stať sa strediskom slovenského národného života, pričom akiste rozhodoval vtedajší vzťah Pauliny-Tótha k Maríne Hodžovej, v tom čase bývajúcej so svojím otcom M. M. Hodžom v Lipt. Mikuláši a vytvárajúcej tam stredisko národného života.

Drahá moja priateľka!

A teraz poďme k inému predmetu, k tej našej milej Matici, ktorú tak túžobne čekáme. Ale tu Vás vopred prosiť musím, čo písať idem, nikomu, jedine p. otcovi zdeliť ráčte. Bolo to tuším 21. júla večer. Bol som samojediný na prechádzke pod stromoradím budínskym — tu stretnem sa s Pálffym,[1] oslovil ma:

On: Ach, Pauliny, guten Abend. Ich habe Ihnen eine gute Nachricht mitzuteilen.
Ja: Welche denn, Euer Exc.?
On: Die Matica ist bereits bewilligt.[2]

---

[5] V núdzi jednota, v pochybnostiach sloboda, voľnosť, vo všetkom ľudskosť.

[1] Móric Pálffy, v tom čase kráľovský miestodržiteľ.

[2] Rozhovor Pauliny-Tótha s M. Pálffym (v pôvodine nemecký):
On: Ach, Pauliny, dobrý večer. Mám vám oznámiť dobrú zprávu.
Ja: Ktorúže, vaša Excelencia?
On: Matica je práve povolená.
Ja: Tak? Ej, to by bolo nejako skoro, vaša Excelencia, azda len predložená najvyšším miestam?
On: Nie. Povolená. Prichádzam dnes z Viedne. Hovoril som o tom s Forgáchom, je to tak.
Ja: Vďaka Bohu, konečne máme aj my niečo.

Ja: So? Ej, daß wäre ja viel zu geschwind E. .E. vielleicht nur Allerhöchsten Ortes[3] vorgelegt?

On: Nein. Bewilligt. Ich komme heute von Wien. Ich sprach den Forgach[4] darüber, es ist so.

Ja: Nun Gott sei Dank, also endlich haben wir auch etwas.

Na to som začal rozkladať, že je to zásluha terajšej vlády uhorskej a spomenul nie len, že vernosť ku trónu, ale i uznalosť Slovákov a vďaka jich naproti vláde tej očakáva atď. Ja som na druhý deň v čas ráno Černokňažníka[5] expedoval, teda som veselú zprávu túto do troch čísel zaznačil. V ten deň ešte pred obedom pochybovať sme počali o pravdivosti zprávy tej, bo mali sme opäť rozhovor (nie náhodný) s Jeho Excelenciou,[6] a tu sa celkom zretelne zmienil o zmene tendencii časopisov našich (rozumie sa za dobrý groš), ba keď sa mu toto nedarilo o založení nového časopisu *Národných slovenských novín*, ktoré by na útraty vlády vychodili každý deň a ktoré držať by musela každá obec slovenská. To všetko, perse, len k zahlušeniu časopisov našich. Teda hľadajú redaktora (rozumie sa zase za hotový groš), no u nás ho, navzdor tomu motúziku[7] o Matici, nenašli, nenajdú. Jestli redaktora dostanú, tie noviny už s 1. septembrom vychodiť počnú, perse, radi by redaktora z nášho tábora, čo sa im ale sotvaj podarí. Ani Palárik neprijal redakciu Cyrilla a Methoda,[8] ktorého Maďari pre našich katolíkov vydávať stroja.

No mala podlá lož táto i svoju dobrú stranu. Mikuláš sa ohlásil, a síce ako obec, ako mesto a spôsobil nám tým radosť veľkú, neslýchanú.[9] Hlas takýto včas obleženia maďarského je pre nás perla drahocenná, je úkaz života krásny, je dôvod a dôkaz súcosti našej k životu. Teraz sme veľmi radi, že sa táto mýlka stala a že podlá lož s úmysly neprajnými dobrotivý p. Boh tiež na nové požehnanie národa nášho obrátil. Ja pevne verím, že Matica hneď po prvom zasadnutí do Mikuláša prenesená bude, lebo darmo je, len Mikuláš ďaleko vo predku, či v hmotnom, či v duchovnom ohľade pred Martinom stojí, a krom toho o 3—4 [roky] železnica, ktorá cez Mikuláš povedie, k zveľatku mesta veľa prispievať bude. Mikuláš by iné nič nepotreboval, len aby sa Mikuláš, Vrbica, Hušták[10] v jedno jediné telo spojili, jeden magistrát mali (NB tak by Hušták aj na Mikuláš väčší vplyv dostal)[11] a keď by jeden magistrát bol, verím, žeby kráľ náš mesto to (rozumie sa na prosbu mešťanov) za kráľovské mesto povýšil, kroz čo by mešťanstvo vyslobodilo sa z toho dosavádneho otroctva zemansko-stoličného a stolič-

---

[3] Najvyšším miestom myslí Pauliny-Tóth cisára.

[4] Bol vtedy uhorským dvorským kancelárom.

[5] Vydával ho Pauliny-Tóth od roku 1861 v Budíne, neskoršie v Skalici. Išlo o časopis pre humor a beletristiku.

[6] S Pálffym, ktorý ho zrejme prehováral, aby PbV i Černokňažník zmenili svoju protimaďarskú tendenciu. Neskoršie, roku 1864, založili uhorské úrady časopis Krajan, ktorý vychádzal týždenne.

[7] Myslí sa na zprávu o povolení Matice slovenskej.

[8] Redaktorom CM ostal dr. A. Radlinský s Fr. V. Sasinkom a do redakcie vstúpil ešte L. Boček.

[9] Naráža na rozhodnutie predstavenstva Lipt. Mikuláša, že je ochotné prijať Maticu slovenskú a výdatne ju podporovať. Pozri o tom PbV, roč. II, č. 61.

[10] Časť obce Lipt. Mikuláša, ktorá bola obývaná výhradne slovenským obyvateľstvom.

[11] Toto obyvateľstvo by bolo paralyzovalo vplyv maďarónskych vrstiev mesta.

no-zemanského.[12] Jaké následky by toto vôbec pre Mikuláš malo a jako by to vývin mesta hmotný i národný napomáhalo — to na bieledni leží. Avšak, čo naplat, keď je to len môj náhľad súkromný a také pium desiderium,[13] ktoré sotvaj kedy uskutočnenia dožije.

Lež ďaleko som, tuším zašiel.

Dosť na tom, i klam ten ohavný nám hrozného ovocia doniesol, bo Mikuláš slovo života [vy]slovil. Ja velice ľutujem ostatne — že zpráva otázočná pravdivá není,[14] no verím, že dlho klamom neostane. Na klamstvo hreším — a hľa, sám som si kus takej viny povedomý. Kedysi som Vám bol písal, že som z Levoče jeden anonymny list dostal a v ňom jednu pieseň peknú. Odpusťte, bol to klam nutný a nie tak zlomyselný, ako ten hore vyššie udaný.

105

Úryvok z reči A. H. Škultétyho pri otváraní veľkorevúckeho nižšieho, neskôr vyššieho gymnázia.

Uverejnené ako Reč, ktorú pri slávnostnom otvorení slovensko-evanjelického gymnázia vo Veľkej Revúci roku 1862, dňa 16. septembra držal A. H. Škultéty, *Banská Bystrica 1863, tlačou F. Macholda, str. 16. Uverejňujeme časť na str. 11—13.*

Autor objasňuje ciele novej slovenskej strednej školy, najmä v akom duchu sa má vyvíjať jej činnosť, a upozorňuje, že sa tak bude diať v duchu ľudskom, národnom a vlasteneckom.

Ostáva nám ešte odpovedať na tretiu otázku, to najvážnejšiu otázku, v *akom duchu má škola naša pôsobiť?* — Najvážnejšou menujeme túto otázku, lebo i tu naiste platí slovo Spasiteľovo: „Duch je, ktorý obživuje." Nech má škola budovisko, čo sa nádhernému palácu rovná, nech učí tam trebas koľko profesorov, nech sa nahrnie žiactvo nie na stá, ale na tisíce, nech má tie najväčšie sklady kníh ligotajúcich sa v sriebre a zlate, to samo neurobí ju ešte dobrou školou. Keby pri tom panoval duch prevrátený, keby sa hlava mládeže krivými pochopami mútila, srdce je dom nevery a bohaprázdnosti otrovovalo, mravy pred bujnosťou a prostopášnosťou na uzde nedržali, taká škola by bola na zhubu nielen pre mládež, ale i pre cirkev, národ a vlasť nebezpečná a škodlivá.

V tejto našej svatyni osvety a vzdelanosti má sa vychovávať mládež v *duchu čisto ľudskom.* Čokoľvek duchovia od pamäti sveta zvláštneho, všeužitočného vymysleli i utvorili a tým človečenstvo na ceste k predloženému cieľu dokonalosti ďalej a ďalej pomkýňali, to všetko si mládež naša osvojiť má tak, aby, čo je pravda, krása, dobro,

[12] Myslí sa na ovládanie mesta Liptovskej stolice zemianskymi vrstvami, keďže Lipt. Mikuláš nemal výsady samostatnej, od stolice nezávislej správy, akú mali slobodné kráľovské mestá v Uhorsku.

[13] Zbožné prianie.

[14] Zpráva o Matici slovenskej.

ako jasné slnko osvietilo a rozohrialo jej myseľ, srdce i vôľu. K tomu, či sú to reči človeku vzdelanému potrebné, či sú to známosti a umenia pre život pekné a užitočné, ku ktorým v takýchto školách a v takomto veku žiak vedený byť má, v tom všetkom i táto škola naša zverencov svojich pilne a svedomite cvičiť bude.

Ale pri takomto všeobecnom vzdelaní škola naša vychovávať má i v *duchu národnom.* Človečenstvo rozčlánkované je na rozličné národy. Každý národ má svoju zvláštnu povahu, svoju reč, svoje mravy a zvyky, svoju minulosť i prítomnosť i svoj úkol, ktorý v budúcnosti previesť má. Na všetko toto ohľad treba vziať, ak sa mládež pre svoj národ a národ pre človečenstvo náležite vychovávať má. Doteraz, bohužiaľ, mládež naša skorej sa trebas čomu inšiemu učila, ako tomu, svoj vlastný národ znať. Preto niediv, že žiadon na svete národ nepočitoval toľko odrodilých synov, ako národ náš slovenský. Škola naša inších synov chce vychovávať národu. Tu sa jasneživo predstrieť má mládeži, ako náš holubičí národ od vystúpenia svojho na divadle sveta dejstvoval, aby videla, že sa za slávnych predkov svojich a za reč po nich zdedenú nemá čo hanbiť. Oboznámiť sa má i s prednosťami a dobrými vlastnosťami i s chybami a nedostatkami našimi, aby, keď do života vstúpi, vedela, kde čo ďalej ušlechťovať a kde čo treba napravovať, odstraňovať, vyhoreňovať. A nielen, aby to videla a vedela, ale aby to aj chcela, musí sa v duši mládeže rozohrievať cit lásky k národu, aby si to za najsladšiu radosť a cieľ života pokladala posvätiť sa biednemu, opustenému, potupenému národu, neľutujúc k tomu obetovať svoj čas, sily, majetok i pohodlia. — Oj, nech sa len poštestí vypraviť na národa rolu dedičnú takýchto za blaho jeho celou dušou zaujatých delníkov, hneď to živejšie, krásnejšie počne vyzerať na milom Slovensku a Tatry naše zakvitnú novým, utešeným, dosiaľ nevídaným kvetom.

Medzitým, keď takto za reč a národ náš horlíme, keď takýchto verných, úprimných, oddaných, obetavých synov vysielať chceme, dobre i to na pamäti máme, že sme i synovia drahej vlasti a ta že mládež vychovávať máme i v *duchu vlasteneckom.* Vlasť naša Uhorská je domovinou čo do reči rozličných národov, ktoré cez mnohé stoletia milé i odporné príhody spoločne okusujúc v jednote žili a v jednote tejto i naďalej nielen žiť, ale i vždy viac upevňovať sa majú tak, aby každý syn vlasti, nech je podľa reči Maďar, Slovák, Rusín, Srb, Nemec, Rumun, tu, ako naozaj doma dobre sa cítiť mohol. A to sa tak stane, keď sa medzi sebou ako rovnoprávni bratia v každom ohľade považovať a ctiť, v šlechetnom počínaní jeden druhého podporovať a čo k spoločnému dobrému smerovať má, na tom spojenými silami pracovať budú. Takéhoto ducha chce škola naša vštepovať do srdca mládeže, a pri tom ju k tomu povedie, ako sa na verných a statočných občanov vlasti svedčí, k poriadkom a zákonom ustanoveným povinnú úctu a poslušnosť zachovávať znala.

106

List Štefana M. Daxnera J. M. Hurbanovi o veciach súvisiciach so založením revúckeho gymnázia.

Originál v Hurbanovej pozostalosti v archíve MS, fasc. Daxner. Tisovec 29. októbra 1862.

Autor podrobne informuje J. M. Hurbana o príčinách a okolnostiach založenia slovenského gymnázia vo V. Revúci.

Brat drahý! Všetko sa nedá v novinách písať a preto nebude od veci, keť zo súkromnej správy dozvieš sa o položení našom a zdelíš to aj inde, kde treba.

Hlavná záležitosť tohoto roku bolo pre nás gymnázium revúcke. Nádobno Ti vedieť, že páni farári malohontskí za dakoľko dobrých panských (nečitateľné) ešte pred rokom 1848 formálne, ale len roku 1850 ev. školu oždiansku, najviac seniorátom malohontianskym udržiavanú s kalvínskou školou rimavsko-sobotskou spojili dovedna. Tu tedy fúzia previedla sa, bez toho, aby jej meno bolo spomenuté bývalo. Nádobno Ti vedieť ďalej i to, že u nás každý zámožnejší hospodár, sedlák, remeselník podľa zdedeného od predkov obyčaja posielal synov svojich do tak zvaných nižších škôl, akou u nás bola škola oždianska. Preložením školy oždianskej do R. Soboty obrátil sa ľud náš ta, posielajúc synov svojich nieviac na školu unitickú, ale na školu kalvínsko-magyarskú. Hrozné sú následky kroku tohoto v živote našom národnom a cirkevnom, lebo nielenže sa mládež naša kalvínči a magyarčí, ale skrze ňu a jej kvôli magyarčia a kalvínčia sa aj staršie a mladšie vrstvy mládeže, ba i sami otcové a matky obľubujú si v múdrosti svojich odrodilých synkov. Hnev a bolesť jednako zachvacuje ma, keď vidím mnohých schovancov svojich a Škultétyho[1] — pozdejšie schovancov školy rsobotskej — po tisovskom hrinku sa prechádzať v ostrohách v magyarských klobúkoch a šallangoch,[2] keď vidím synkov tunajších sedliakov magyarsky medzi sebou blabotajúcich. Toto je výsledok školy rsobotskej, ňou započalo sa už odnárodňovania ľudu nášho. Zhrozil som sa, keď po 10 ročnej neprítomnosti[3] takto som našiel Tisovec môj, ba niclen Tisovec, ale celú dolinu malohonstskú, sčiastky aj Gemer, ba čo viac i Zvolen, slovom publikum školy rsobotskej.

Presvedčil som sa a aj teraz pevne verím, že jediný možný prostriedok v okolnostiach našich zapchať prameň odnárodňovania a odvrátiť záhubu od ľudu nášho, bol a je ten, ktorý som zvolil, t. j. založenia gymnaziumu veľkorevúckeho.

K prevedeniu diela nebolo iného základu mimo viery v Boha, nesnádzí a prekážok všade, výhod a pomoci nikde. Ešte lanského roku zo starých bojovníkov našich nikto neveril v možnosť prevedenia, lebo v Revúcej sily naše neprevyšujú sily odrodilstva[4] a predsa vo vidieku našom len v Revúcej bolo možné gymnázium.

Nie mne, ale auktorite podžupanskej podarilo sa ta priviesť vec, že cirkev veľkorevúcka v konvente cirkevnom vyslovila sa, že chce založiť vyššiu evanjelícku slovenskú školu, na ktorú jednoho skrze ňu plateného profesora oddať je hotová.[5] Protivníci naši vysmievali sa nám za chrbtom, hovoriac: nachajme ich, veď z toho i bez tak bude len poctivý smiech. Cieľ môj bol bez pomoci a vplyvu seniorátu utvoriť školu, preto vyhotovili sme menom cirkvi prehlas ku patronátu, t. j. k cirkvam evanj. slovenským. Príhlas ale skonfiskovala nám námestná rada a tak neostal inší spôsob ako cestou seniorátu a dištriktu uznania a verejnosť škole našej vydobyť. Sám sa divím tomu, že sa nám na senioráte a dištrikte tak dobre vydarila vec. Odhodlanému vystúpeniu nášmu ustúpili protivníci v tej nádeji, že s holou dlaňou sa nám nepodarí založiť školu. A predsa podarilo sa. Škola je otvorená, plat dvoch profesorov fundáciami zabezpečený, ale dielo ešte nie je skončené. Len potom si budeme môcť oddýchnuť, keď budeme mať základiny pre 4 profesorov. Keď budeme mať primerané stavenie (dosiaľ sme len na hospode) a potom fundácie na alumnea a pre štipendia.

---

[1] Narážka na podporovanie študentov.

[2] Klobúky zdobené tkanivovými franforcami.

[3] Daxner od roku 1851 pôsobil na rôznych miestach Uhorska mimo svojho rodného kraja.

[4] Myslí sa tu na pomer síl medzi Slovákmi a pomaďarčenými Slovákmi.

[5] Porovnaj o tom A. H. Škultéty, *Pamäti,* str. 38 a n.

Máme síce ešte v rezerve mesto V. Revúcu a seniorát malohontský — v Revúcej vrchnosť stoličná (komisár) odstránila magistrát s počiatkom roku tohoto z našich mužov skrze meštianstvo vyvolený a oktrojovala magistrát taký, ako to terajší katolícky kňaz páter Danielik[6] mať chce — od mesta teraz nedá sa ničoho očakávať, len tak, keby mesto aj katolíckej cirkvi toľko obetovalo, kelko na evanj. gymnázium, to ale z ohľadov národných nemôžeme chcieť. Teraz mám v úmysle ta priviesť mesto, aby vstúpilo za patróna pod tou podmienkou, že sa mu povolí pri gymnázium založiť oddiel reálny s dvomi profesormi. Profesorov by patronátny konvent volil, ktorého údom bol by aj vyslanec mesta, medzitým nemám mnoho nádejí, že mi nebudú vidieť do karát a že sa mi to podarí.

V Mhonte musí skorej pár daromných kňazov odumrieť, musím skorej pár inšpektorov zhodiť, len potom budeme vstave školu ožgyanskú a RSobotskú odtrhnúť a do Revúcej preniesť. Pomoc teda z týchto dvoch prameňov len pozdejšie môžeme očakávať a nám treba pomoci hneď, aby sme najdiaľ pod jedným rokom mali istý výhľad na tretieho a štvrtého profesora.

Chceme sa teraz obrátiť s prosbou o pomoc ku spolku Gustavskému.[7] Sme ale neznámi pri mužoch, hlavný vplyv na záležitosti spolku tohoto majúcich — obraciam sa teda k Tebe aj ako priateľ, ale aj ako hlavný dozorca školy a prosím Ťa, pousiluj sa mužov tých poučiť a najmä v nich mienku prebudiť o nás, aby nie len bez prospechu nehlásili sa k nim, ale aby pomoc ich (aspoň plat jednoho profesora) postavila nás náežite na nohy. Urob to prosím ťa — je to národno-cirkevná povinnosť Tvoja a mne prosím Ťa daj na známosť, komu a kam si písal za nás.

Obávania Tvoje, žeby snáď škola tá prestala byť cirkevno-národným ústavom, žeby snáď mi na poli cirkevnom inšie sme mali tendencie ako Vy, čo som z listu Tvojho Škultétymu písaného, v ktorom ho pred generálnym konventom vystríhaš, vyrozumel, ver mi, sú bezzákladné. V organizačnom pláne školskom stojí ten pasus, že škola chce byť podriadená vrchnosti cirkevnej (in genere) a chce zachovávať nariadzenia vrchnosti tej, výjmuc ten jeden, žeby narádzania takie, oproti reči vyučovacej slovenskej a oproti čistote viery evanj. podľa a. v. namerené boli. Viac na tento čas urobiť nebolo možno. Spýtaš sa, že prečo? Len preto, že nebolo k tomu sily. No ale nenazdaj sa, že keď aj dosiaľ nebolo, ani na potom nemá byť. Verím, že bude — a preto konám i ja i druhý so mnou, jako známo a vládzeme, povinnosť našu, ba konali by sme ju i vtedy, keby sme nemali nádeju víťazstva.

Boj náš na poli cirkevnom započal sa v apríli, keď Máday nám oznámil, že príde na kanonícku vizitáciu. Na seniorálnom konvente svojom politici prevládali sme magyarov našich a previedli sme uzavretia, „že čas terajší je na kanonícku vizitáciu nepríhodný, nasledovne, že takú prijať nemôžeme". V tom čase nebolo možné vystúpiť s principiálnou otázkou, bo veď cirkvi naše po páde Patentu samy na Mádaya hlasovali. Na uzavretia naše Máday odpovedal, že „tekintetbe nem veszi"[8] a príjde. Ja som sa nazdával, že tu je čas, že seniorát bude vedieť brániť svoje uzavretia, vystúpil som teda na seniorátnom konvente, jedno s tým, že spôsob kanonickej vizitácie, berúc do ohľadu našu koordináciu berzeviczovskú,[9] je oktrojovaný, nezákonitý, nikdy neuží-

[6] Ján Danielik (1817—1888), r. k. kanonik v Jágri, publicista a organizátor. Bol protislovenského zmýšľania, hoci pochádzal z Muráňa.

[7] Spolok Gustáv-Adolf vznikol pri 200. výročí smrti kráľa roku 1842 v Lipsku na podporovanie slabých protestantských cirkví.

[8] Nevezme do ohľadu.

[9] Nepodarilo sa zistiť.

vaný, druhé s tým, že kto prísahu nezložil ako superintendent a. v., ten ani kanonickú vizitáciu previesť nemôže, a čo bol toho výsledok, ten, že všetci kňazi malohontskí, jednoho vyjmúc, hlasovali proti mne — a Mádayova vizitácia vypadla čím najskvostnejšie. Potom odprosovali mňa, že keby som nebol tak ostre vystúpil, nebola by vizitácia s tak škodnýma demonštráciami sa konala.

Teraz, keď im už „Cirkev" a „Osvedčenie"[10] kus ducha dodáva, počínajú ináče zmýšľať, ale cítia len pred nedávnom, v MHonte a Gemeri nenašli sme kňaza, ktorý by smel s nami politici spolupracovať na tom, aby aspoň dakoľkie cirkvi naše podali prípis dúvery odsúdenému Hodžovi,[11] takže keby sa nám Ferienčik za tretieho nebol nadhodil, by sme len dvojmi s Malatinským boli ostali pri našich v novinách vyslovenom Osvedčení.[12]

Či Ti je známy ruský Oblomov?[13] Kňažstvo naše na tento čas je hrozná oblomovština. Sme ale na ceste, že skrze ľud prinútime kňazov kňazmi byť.

Zdeľujem Ti tuná môj Program,[14] ktorý, ačpráve zťažka, ale predsa sa ujíma. Keď božou pomocou dozreje vec, uvidíte naraz výsledky väčšie.

Ja by to chcel nie po jednom, ale in masa. Po jednom ani by sa nedarilo, lebo k tomu dosť silného presvedčenia za vieru a pravdu niet — in massa ale systematicky pôjde to skorej.

Na pripojenej škartici posielam Ti mená predplatiteľov na Cirkevné listy i s peniazmi v sume 19 zl.[15]

No, maj sa dobre, len nezanedbaj školu našu veľkorevúcku všemožným spôsobom Gusta-Adolfskému spolku odporúčať, lebo jestliže v gymnazium tomto neotvoríme nový prameň síl národných a cirkevných, tak pri rožňavskej, gemerskej a najmä uniatskej rsobotskej škole — tu v Gemeri a MHonte pod pár decenniami zahynieme a predsa by škoda nás bolo.

Noviny cirkevné by teraz lepšie porobili ako noviny politické. Či by Lichard v Skalici nemal vôľu ešte raz redaktorom byť. S Bohom! Moju srdečnú úctu Tvojej Panej.

V Tisovci dňa 29/10 1862 Tvoj D.

Jednu vec Ti ešte mám zdeliť. Práve prichodím z porady školského výboru Veľko-Revúckeho. Neoboznámenosť so Spolkom Gustava Adolfa, prílišná opatrnosť, lepšie nesmelosť, je príčinou toho, že sme väčšinou hlasov uzavreli, aby sa prosba naša o pomoc ku Spolku Gustava Adolfa cestou úradnou skrze superintendenta a nie bezprostredne poslala. Argumentovalo sa tak, že Ti bezpodmienečne pošleme prosbu našu — tenkrát Spolok Gustava Adolfa pošle prosbu tú pro opinione Prónaymu alebo Mádayovi.

---

[10] Má na mysli *Oswědčení Ewanjelikŭ Nezměněného Augšpurského wyznání wěrně se přidržejících, wydané v konwentu cirkwí zřízených v Nitranském seniorátě, wypracowané skrze J. M. Ďurbana a Jana Lešku* a vydané vo Viedni roku 1862, ďalej spis J. M. Hurbana *Cirkew Ewanjelicko-Lutheránská w jejích wnitřních živlech a bojích na světě se zwláštním ohledem na národ slowenský . . .*, vydaný v Skalici 1861.

[11] Ide o Hodžovo odsúdenie na stratu úradu.

[12] Pozri pozn. 10.

[13] Hrdina románu Oblomov od Gončarova. Označuje sa ním človek nerozhodný, váhavý, slabej vôle a trpný.

[14] Nevieme, o aký program ide v tomto prípade.

[15] Vynechávame z textu zoznam mien gemerských vlastencov, pre ktorých pisateľ navrhuje zasielanie Cirkevných listov, vydávaných J. M. Hurbanom.

ktorí sa potom budú chcieť pomstiť na nás, že sme ich obešli a quasi za chrbtom pravdy na nich sa vzťahujúce pohovorili.

Mne sa prieči teraz, keď už nemusím, ešte predsa cestou Mádaya a dištriktu vo veci našej dačo konať a preto prosím Ťa prispej dobrou radou, otázka je prospešnejšia pre školu revúcku, či bezprosredne a či cestou úradnou hlásiť sa ku spolku Gustavadolfskému? Odpoveď čakám bezodkladne — dovtedy expedíciu zastavím.

Vo včerajšom výborovom zhromaždeni mali jednotliví páni farári (ktorí vyzvanie moje za slov. ev. cirkev prijali) referovať o výsledkoch účinkovania svojho.[16] Prednosť účinkovania bola: uvedomiť ľud o terajšom boji cirkevnom a zaujať ho oproti unistickým snahám a eo ipso za slovenskú cirkev. Čo myslíš, akie sú výsledky? Výjmuc jediného Gála,[17] ktorý najviac horlivosti a účinlivosti vyvíjal, takže už s malou cirkvou svojou takmer hotový je, ostatní ale neprišli, aby nemuseli účty skladať, alebo účty tie boli lapálie, na pr., že dali čítať ľudu „Osvedčenie" tvoje, Dohovor[18] atď., čo všetko je veľmi málo. Piš im prosím ťa, aby sa rezkejšie pohybovali, lebo sa bojím, že Máday oznámi do Gemera kanonickú vizitáciu a my nebudeme hotoví. S Bohom!

107

List Viliama Pauliny-Tótha Maríne Hodžovej.

Originál v archíve MB, Hodžova pozostalosť, lad. III. Budín 1. novembra 1862. Uverejňujeme len výňatok.

Autor oznamuje niektoré politické udalosti a vyslovuje svoje pochybnosti o priaznivom rozvoji slovenského národného života.

Drahá, milá priateľka moja!

K tomuto rozmar môj i tak platný, ešte väčšmi znechutili okolnosti rozličné, ktoré Schlag auf Schlag[1] dochádzali. Vlastnoručný prípis cisára k Forgáchovi o divadle a múzeume,[2] potom pozvanie Forgácha na dvorskú poľovku, Schmerling s Forgáchom vraj za dobre, odpoveď cisára deputácii hypotekárneho banku,[3] list poblatenský Forgáchov[4] atď., atď. Z čoho všetkého dá sa zavierať, že vláda na vyrovnaní sporu s Maďarmi všemožne pracuje, a títo že popúšťajú. Celé časopisectvo maďarské je už zakúpené, už

[16] Štefan M. Daxner zamýšľal proti snahám unionistickým založiť samostatnú slovenskú evanjelickú cirkev. Akcia nemala ale Daxnerom predpokladaný priebeh ani úspech.

[17] Ide o Ľud. A. Gála (1822—1894), Daxnerovho rovesníka a ev. farára v Ratkovej, kde sa potom Daxner najviac exponoval proti oficiálnemu vedeniu ev. a v. cirkvi.

[18] Ide o Osvedčení J. M. Hurbana a M. M. Hodžu. Dohovor z roku 1862.

[1] Raz na raz.

[2] Týkal sa cisárovho záujmu o obidve inštitúcie, ktorým chcel poskytnúť podporu, a žiadal preto obšírnu zprávu o ich stave.

[3] Cisár prijal 28. októbra deputáciu novozaloženej Hypotečnej banky maďarskej a želal jej činnosti úspech pre dobro krajiny.

[4] Forgáchov list istému stoličnému činiteľovi v kraji okolo Blatenského jazera, v ktorom naznačoval možnosť dorozumenia Maďarov s Viedňou.

všetky noviny za revíziu zákonov 1848 píšu... slovom, ide nám to naopak. Ani povolenie Matice[5] nebolo vstave rozohnať chmáry tieto, bo ja, verte mi, ani tam nemám prepiate nádeje. Pravda, pravda, je to pokrok hrozný, že to veľa, keď sa národ slovenský zákonne každoročne schádzať a tam o záležitostiach národa slovenského rokovať môže, avšak pri našej ospalosti, nečinnosti, neogabanosti, nevšímavosti a opúšťaniu sa, veru málo dokážeme. Kňažstvo hrozne naničhodné máme i katolícke. Prosím Vás, máme 4—5 kanovníkov Slovákov, na divadlo, na svetlicu[6] ešte ani jeden groša nepodpísal. A tak je vo všetkom. Slováci (luteráni) nikdy nemali krásnejšej príležitosti vymôcť si slovenské okolie v cirkvi, ako doteraz prihlasovaním sa ku Kuzmánymu, a nič. Jednotlivci sa boria s celým peklom diablov besných a práve preto ťažšiu prácu majú, bo osamotení stoja a padnú-li, s tým i jednotlivcami padne aj vec celého národa. Keby ste znali, drahá priateľka moja, čo sa ja na všetky strany o tej gebule[7] píšem, hromžím, napomínam — ale všetko a všetko darmo, kňazia naši sú kravy, a čo je najbolestnejšie pri tom, vychovanci to väčším dielom Štúrovi.[8]

Nečudujte sa teda, že som s listom tak odťahoval, čekal som pokoja duše — ale nedočkal som ho a píšuc Vám v rozpoložení ducha takomto, iste vám, drahá moja priateľka, viac ešte žiaľov, bolestí nakopím, bo viem, že priam tak, ako ja, cítite, že radosť moja je radosť Vaša a žiaľ môj, bolesť moja, je i smutok Váš. Však ver. lepšie by bolo bývalo nepísať? a neudrieť na struny tieto, režúce sluch i srdce razom, avšak myslel som si, že sa nehneváte na dlhé mlčanie moje a preto sadnul som dnes ráno o 6-tej k stolíku, pobesedujem reku s mojou milou láskavou priateľkou, azdaj reku vyjasní sa mi čelo a obzor nádejí aspoň na pár hodín. Neviem, či sa i heslu môjho listového papiera kus nezačudujete. Je to dávne heslo moje a dlho, dlho váhal som dať si ho vytlačiť, bo je trochu nekresťanské, jezuitické. Jezuiti mali heslo *„cieľ posväcuje prostriedky, der Zweck heiligt die Mittel,* t. j. ako sv. Krišpín vravel a robil, že i kradnúť slobodno, jestli sa s ukradnutým chudobe dobro činí. A jezuiti: i zbíjať i zabíjať slobodno, keď len cirkev s tým získa. A takéto asi je i heslo moje. *Všetko za národ,* ktoré, perse, teraz hore vyše vypísané okolnosti vynútili — a úprimne Vám zoznám, že je ono z ohľadu mňa už i na toľko pravdivé, bo i ja neviem, akého hriechu bych sa štítil, kebych znal, že ním národ môj spasím. Perse, vo veľkom je to hrozná kontradikcia, lebo hriechom sa nikdo spasiť nedá, ale v malom to má svoje pravdivé momenty. Veď špintanie na unistov[9] je tiež kus toho, a ja kebych mohol, bych ich veru i do vôle nabil, ba i kus pokaličil, tie obludy ohavné, aby poznačení boli pred svetom. Koľko razy si tak myslím, ej reku, len raz sa s tým N., alebo N., abo N.[10] dakde o samote zísť, ale bych si spravil deň dobrý, ale bych sa schladil. Nedivte sa teda, že som moje jezuitické motto do sveta pustil, verte drahá, je nám ho treba. Niet tej podlosti, toho

---

[5] Matica slovenská bola povolená 21. augusta 1862, oznámenie rozhodnutia o povolení bolo vydané miestodržiteľskou radou až 9. októbra 1862 J. Franciscimu ako predsedovi prípravného výboru Matice slovenskej.

[6] Národný dom.

[7] Myslí sa tu na unionistické hnutia.

[8] Väčšina mladších evanjelických kňazov v tom čase na Slovensku pôsobiacich bola odchovaná v Bratislave pod vplyvom Ľudovíta Štúra. Tým prekvapujúcejšia je skutočnosť, že značná ich časť podliehala a podľahla maďarizácii.

[9] Útoky prívržencov únie evanjelickej a kalvínskej cirkvi.

[10] Myslí sa tu pravdepodobne na superintendentov Gedulyho, Székácsa a Mádayho, ktorí boli prívrženci unionizmu.

hriechu, tej ohavnosti, ktorého nedopustili by sa nepriatelia naši, aby nám škodili, a my vari so statočnosťou, s kresťanskou láskou s nimi bojovať máme? Aj, aby jich čert vzal, s nerovnou zbraňou niet statočného boja — a preto „všetko za národ!"

108

Výňatky zo stanov Matice slovenskej.

Uverejnili PbV, roč. II, č. 89. Budín 7. novembra 1862.

Jednou z požiadaviek martinského národného zhromaždenia bolo založenie Matice slovenskej. Na žiadosť predloženú panovníkovi tento svojím uznesením z 21. augusta 1862 povolil Maticu slovenskú, potvrdil jej stanovy, ako mu ich kráľovská dvorská kancelária predložila, pravda, bez ustanovení o možnosti zakladania miestnych odborov. Predseda prípravného výboru Matice slovenskej Ján Francisci s členmi výboru J. Gotšárom, V. Pauliny-Tóthom a J. Palárikom osobitným *Ohlásením* oznámili túto udalosť slovenskej verejnosti (pozri o tom PbV, roč. II, č. 89 zo 7. novembra 1862 s dátumom 4. novembra 1862) a súčasne aj stanovy datované 5. februára 1862. Zo stanov Matice slovenskej uverejňujeme len najdôležitejšie ustanovenia, a to §§ 1—4 a 32—36.

§ 1. Slovenská Matica je jednota milovníkov národa a života slovenského a jej cieľ: v členoch slovenského národa mravniu a umnú vzdelanosť budiť, rozširovať a utvrdzovať; slovenskú literatúru a krásne umenia pestovať a podporovať a tým i hmotný dobrobyt slovenského národu napomáhať a na jeho zvelebení pracovať.

§ 2. Štátne a náboženské záležitosti vytvorené sú z úkolu Matice slovenskej.

§ 3. Prosriedky, ktoré Matica slovenská užíva k dosiahnutiu v § 1. vyznačeného cieľa sú:

a, vydávanie a rozširovanie slovenských kníh a umeleckých výtvorov,

b, literárne, umelecké, vedecké, prírodozpytné a starožitné sbierky,

c, písomné a ústne rozjímania o predmetoch literárnych, umeleckých, vedeckých a mravovzdelávacích,

d, stále alebo dočasné podporovanie národných vedomcov a umelcov a vystavovanie odmien za vedecké a umelecké diela.

§ 4. Po ustrojení svojom poprosí Slovenská Matica jednoho z vysoko postavených; národu a životu slovenskému blahoskłonných mužov za svojeho Ochranca, ktorému nenádobno byť členom Slovenskej Matice, a len tú čestnú úlohu prejme na seba; Slovenská Matica a jej v týchto stanovách vyznačené účinkovanie či z vlastnej blahosklonnosti a či na požiadanie ochraňoval.

*

§ 32. Slovenská Matica stojí vo vzájomnom pomeru so všetkými povolenými slovanskými literárnymi spolkami a posiela im všetky na svoje trovy vydané knihy a umelecké výtvory zdarma.

§ 33. Slovenská Matica užíva pri všetkých svojich písomnostiach vlastnú pečať, záležajúcu z podlhovasto-okrúhleho štítu, v ktorom na troch vrškoch vidno dvojačistý kríž s nápisom: Pečať Slovenskej Matice.

§ 34. Jestliže by jednota Slovenskej Matice z akýchkoľvek príčin prestala, jej celé, jakýmkoľvek menom pomenované imanie zostane imaním slovenského národa, ktoré ani rozdeliť, ani kroz nikoho odcudziť nemožno.[1]

V tejto neočakávanej prípadnosti účel a spôsob opatrovania imania určí posledné valné shromaždenie Slovenskej Matice.

§ 35. Slovenská Matica podržuje si právo podľa okolnosti svoj úkol rozšíriť a tomu primerane i tieto stanovy doplniť a preinačiť; rozumie sa samo sebou, že všetky takéto premeny závislé budú od predbežného odobrenia patričnej štátnej vrchnosti.

§ 36. Vláda vykonávať bude svoje právo dozorstva kroz jednoho k tomuto cieľu vymenovať sa majúceho zemepanského komisára, ktorý má právo do zápisníc a písomností jednoty nahliadnuť, v zhromaždeniach zjaviť sa, proti uzavretiam nezrovnávajúcim sa so stanovami a s verejnými záujmami protestovať, tieto cieľom revízie Námestnej rade predložiť a ich výkon do rozriešenia záležitosti pristaviť.

V Budíne, dňa 5. februára 1862.

Ján Francisci v. r. predseda
Ján Gottčár, v. r. člen Výboru
Vilém Pauliny Tóth v. r. člen Výboru
Ján Palárik v. r. člen Výboru.

109

Prosbopis obyvateľov Spišskej cisárovi Františkovi Jozefovi v záležitosti neužívania slovenskej reči v stoličnom úradovaní a pri vyučovaní mládeže na levočskom gymnáziu.

Uverejnili PbV, roč. III, č. 46 z 9. júna 1863 ako prílohu. Levoča 2. januára 1863.

V prosbopise sa uvádzajú nesprávnosti pri vyučovaní slovenčiny na gymnáziu v Levoči a poukazuje sa najmä na nedodržanie nariadenia uhorskej kancelárie v tejto veci. Prosbopis podpísali zástupcovia 42 spišských obcí, najmä notári a učitelia. Za touto akciou stál pravdepodobne M. Čulen, ktorý vtedy učil na tomto gymnáziu.

Vaše cisársko-kráľovsko-apoštolské Veličestvo, Pane, Pane nám Najmilostivejší!

Čisto slovenské obce stolice Spišskej, najvernejší poddaní Vašeho cisársko-kráľovského Veličestva, v svojom a v mene bratov svojich, ktorí prebývajú v ostatných miešaných nemecko-slovenských alebo slovensko-nemeckých obciach menovanej stolice Spišskej, predstupujeme s detinskou dôverou pred Vaše cisársko-kráľovské Veličestvo,

[1] Táto krátka veta mala dôležitú úlohu v čase zatvorenia Matice slovenskej.

aby sme predložili s najvätšou poníženosťou krivdy občianske, ktoré znášať musíme dosaváď a prosili jejich odstránenie jakožto od najvyššieho ochranca utiskovanej spravodlivosti, a síce po:

I. Raní srdcia naše už temer dva roky trvajúca smutná skúsenosť, že slavné úrady stolice Spišskej vykonávajú záležitosti naše, jak v obciach, tak na stolici nie v našej slovenskej, ale v maďarskej, nám cudzej reči, napriek zretedlného zmyslu Najvyššieho diplomu Vašeho cisársko-kráľovského Veličestva od 20. októbra r. 1860 a Najvyššieho rešKriptu ku snemu krajinskému od 21. julia roku 1861, — že nám posielajú z kníh gruntovných, zmlúvospisy predávania a kupovania domov alebo gruntov sa týkajúce. a všetke iné úradné písemnosti v tej poslednej nám neznámej reči, aby tak k našemu potlačovaniu vyhoveli vláde chtivosti Maďarov nad iné nemaďarské národy krajiny Uhorskej. Ano tak postupuje krivda táto nám činená, že kraj náš, ktorý od pamäti sveta obýval kmeň slovenský, ktorý obdelávali rukami svojimi praotcovia naši, ktorí bránili krvou svojou pred nápadom nepriateľa, pre ktorý znášali všetke ťarchy obecenské a občianske, svetské a duchovné, zdá sa nám byť neznámou cudzinou. Tak odníma sa násilne príležitosť, aby sme ačpráve v ústavnej krajine nepovzniesli sa ku povedomiu práv a povinností občianskych, a tým viac pracuje sa kvôli nám cudzej reči na tom, aby sme len na vždy živorili v nezrelosti občianskej. Tak nedonáša prislúchajúci úžitok usilovnosť našich národných obecných učiteľov, ktorí namáhajú sa mládež vynaučiť v čítaní a písaní, a ju priviesť na ten stupeň vedomosti, aby čítať mohla i úradné písemnosti v našom jazyku zložené, ponevač ale dochádzajú k nám v cudzej reči obsažené, aby sme vyrozumieť mohli jejich obsah, prinútení sme hľadať prekladateľov po mestách, a to na naše nemalé útraty, jakoby nie úradník reč ľudu, ale množstvo ľudu povinné bolo učiť sa reč úradníka. My v bratskej svornosti žiť a umreť chceme so spoluobčanmi Maďarmi, jako s nimi v láske žili praotcovia naši, a jich ačpráve pohanov kresťansky prijali do vlasti, jako to poznať možno z listu biskupov bavorských k Jánovi IX., rímskému pápežovi, my vážime si jejich reč jako i všetke iné reči spoluobčanov, pritom nadovšetko milujeme reč otcov našich, ju vzdelávať a jej tak chceme zostať verní, jako sme verní Bohu, ktorý ju dal otcom našim. Ktokoľvek tedy opovažuje sa obmedziť a rušiť zákonnú slobodu a rovnoprávnosť, slovom Vašeho cisársko-kráľovského Veličestva pojistenú, toho považujeme za rušiteľa práva prírodného a pozitívneho vediac, že kto potlačuje právo spoluobčana, ten podkopuje svoje vlastné, k svojemu a iných nešťastiu. Daremné a nepravdivé jest ďalej podozrievanie, že Slováci, keď sa vzdelávajú vo svojej reči týmto smerujú proti celistvosti krajiny, dejopis je sudca spravodlivé svedectvo dávajúci, že Slovák bol vždy a vo všetkých osudoch krajiny Uhorskej najvernejším synom a vždycky bude hotový obetovať krv za jej blaho, pritom ale i hájiť ľudské a občanské svoje práva, jak to i prítomne prinútený jest činiť proti slavným úradom stoličným rovnoprávnosti našej potlačiteľom.

Po II. Potlačovanie toto reči našej slovenskej pochádza u nemálo stoličných úradníkov odtiaľ. že nemajú potrebnú pravidelnú známosť reči tejto, ktorú ačkoľvek by snáď nektorí boli žiadali, vo školách gymnasiálnych zaopatriť si nemohli preto, že celkom alebo dokonále prednášaná nebola. Z ohľadu týchto gymnasiálnych škôl činí sa nám slovenským obciam stolice Spišskej takže veľká krivda, lebo na gymnasium levočskom, jako jest prítomne usporiadané nepredkládala sa dokonále ani len mluvnica reči slovenskej, napriek nariadenia dvorskej uhorskej kancelárie od 24. decembra roku 1861 č. 15657,[1] podľa ktorého vysokého nariadenia má na menovanom učilišti okrem maďar-

[1] Pozri jeho text v c. d. Rapantovom, str. 165 a n. Podľa tohto nariadenia mala byť na levočskom gymnáziu vyučovacou rečou nemčina i slovenčina.

skej rovnoprávne i slovensko-nemecká jak reč naukosdelná byť potrebovaná a jak učebný predmet prednášaná. Medzitým vôla Vašeho cisársko-kráľovského Veličestva zostáva na papiere nevykonaná, ohlasom na púšti bez výsledku, pritom odcudzujú sa nám synovia naši, učia sa znevažovať a hanobiť rod svoj, vychovávajú sa naším pracovite vyrobeným chlebom a nákladkom, aby boli protivníci krvi slovenskej, a títo synovia naši tak spotvorení majú úradovať o niektorý čas verejne v stave duchovnom alebo svetskom medzi národom slovenským, v ktorého reči nevedia sa vysloviť pravidelne. Nemôžeme Vaše cisársko-kráľovské Veličenstvo tu ešte najponíženejšie neupozorniť na to, jak vo veľkej protimluve také vynaučovanie mládeže stojí so zásadami paedagogickými vzdelaných národov, ktorých vychovatelia učia, aby vedy, teda i reč maďarská poznávali sa skrze reč materskú, lebo len táto jedine pochádza od srdca a povzbudiť môže lásku k vedám. Zásady tieto na zákonoch prírody založené zachovávajú síce i Maďari z ohľadu svojej mládeže, ale Slovákom a iným nemaďarským národom odopierajú právo jich užívať strany svojich synov, a to deje sa s nami všetko, aby rod náš padol jak korisť v obeť maďarizácie. Opravdu položenie naše z ohľadu vyšších škôl smutnejšie jest v dobe kresťanskej pod ústavou a rovnoprávnosťou Maďarov, nežli bolo niekedy opovrženého národa židovského v dobe pohanskej a pod samovládou rímskou, lebo pod touto židia slobodne smeli vynaučovať synov svojich v reči svojej, čo nám Slovákom nie je dovolené. Nepamätujú Maďari, spoluobčania naši, že ten, ktorý stvoril jazyk maďarský, stvoril i slovenský, a tie isté práva, ktoré dal reči maďarskej, v tej istej miere dal i reči slovenskej.

Tie sú krivdy, ktoré nám bez bázne činené bývajú z ohľadu reči našej slovenskej v správe občanskej a vynaučaním mládeže našej na gymnasium levočskom. Opierajúc sa teda na práva nám bohom dané a slovom Vašeho cisársko-kráľovského Veličestva pojistené spoliehajúc sa na blahosklonnosť Vašeho cisársko-kráľovského Veličestva ku všetkým národom Uhorským, aby spravodlivé jejich prosby bez rozdielu náboženstva a reči vyslyšané, a prechvaty jednoho národa oproti druhému zničené boli, útočište v najhlbšej poníženosti Vašemu cisársko-kráľovskému Veličestvu berieme a prosíme, aby prestali krivdy nám dosaváď činené, aby jako slavné úrady stoličné v úradovaní s námi obecne i osobne tak učitelia gymnazium levočského vo vynaučovaní mládeže našej potrebovali reč slovenskú rovnoprávne s nemeckou a maďarskou podľa nariadenia veleslavnej kancelárie, jako to skutočne zachované býva na gymnazium bansko-bystrickom.

Iňáče Vašeho cisársko-kráľovského Veličestva milosti najponíženejšie poručení zostávame až do smrti v najvätšej pokone. V Spišskej stolici dňa 2. januára 1863.[2]

110

Petícia slovenských vlastencov županovi Trenčianskej vo veci uplatňovania slovenčiny v stoličnom úradovaní.

Originál v ASSV v Trnave, fasc. 185. Trenčín 30. septembra 1863.

[2] Podpísali sa zástupcovia obcí Hrabušíc, M. Hnilca, Tepličky, Štvrtka, Iliašovice, Smižian, Tomášoviec, Letanoviec, Viderniku, Janoviec, Hranovnice, Štiavnika, Horelca, Filíc, Gándiec, Svábovíec a Batisoviec.

Slovenskí vlastenci, chcejúc využiť vhodnú príležitosť, spôsobenú zastavením ústavného života v Uhorsku, podávali na jednotlivé vyššie úrady, i stoličné, petície v záujme uskutočnenia niektorých jazykových požiadaviek, najmä aby sa slovenčina mohla používať v stoličnej správe, pri súdnictve a v stredných a nižších školách.

Osvícený Pán Župan!

Stoletým temer utláčaním nemaďarských národov koruny sv. Štefana dojaté Jeho C. Kr. Apošt. Veličestvo, náš najmilostivejší panovník dlhého utrpenia tohoto odvracania naložiť a urovnoprávnenie všetkých národností opätne Najvyšším diplomom od 20. okt. 1860 a v nasledujúcich Najvyšších reškriptoch najblahosklonnejšie vysloviť ráčil.

Medzitým mužovia 1861. roku Najvyššiu panovnícku vôľu túto zaznali a zásadu urovnoprávnenia dľa náhľadov svojich k nemalej krivde národov nemaďarských vysvetľujúc, národný ľudu slovenského vyvin prekážali tak, že nátlakom svojím na ňom zapretie seba samého, zapretie skutočnosti a pravdy božej, ba osvedčenie to, že on nie je a nechce byť tým, čo je, — ľudom slovenským, úsilne vynucovali.[1]

V najnovejších dobách mnohá krivda síce sa odstránila, avšak strany prevedenia rovnoprávnosti, a ohľadom uskutočnenia toho, čo ľudu slovenskému, v číro čistej slovenskej župe Trenčianskej, dľa práva božieho a prirodzeného, dľa práva ľudskosti, dľa vôle a Najvyššieho zabezpečenia panovníckeho náleží, málo je učinenô.

Pri stoličnej správe, v jej vyšších i nižších, ba aj najnižších okresných a obecných kruhoch, v obore prisluhovania spravodlivosti, pri stoličnom, podžupanských, mestských a okresným súdoch, pri hlavných a gymnaziálnych školách, a patričných záležitostiach náboženských, zásada rovnoprávnosti ešte vždy nazad odtisknutá, nešetrí sa, a domáca materinská reč slovenská ešte vždy, jestli nie je celkom vyobcovaná z nich, len vemi podriadenú úlohu má.

Neni naším predsavzatím dokazovať Vašej Osvícenosti,[2] že stav takýto jak duchovnému tak hmotnému dobrobytu národa toho prekáža, ktorý Jeho Veličenstvo vo svojej prvšiemu vyslanstvu Matice slovenskej 10. Sept. 1863[3] danej odpovedi za taký vážny faktor uznáva, ktorý je povolaný spoluúčinkovať pri rozhodovaní a ustrojovaní pomerov státnych; avšak mocou vrodenej srdcu slovenskému, vernosti a oddanosti ku zákonitému svojemu vladárovi, povinnej poslušnosti oproti vrchnostiam a úradom, svätého pridržania sa zákonov, a lásky nekonečnej ku spoločnej drahej vlasti našej uhorskej; odvolávajúc sa na horespomenutý Najvyšší diplom od 20. Okt. 1860 a za ním vydaté Najvyššie prípisy Jeho Veličestva, jako i na ducha času, opierame sa na

[1] Naráža sa tu na protimemorandové protesty z roku 1861.

[2] Ide o župana Ladislava Vietorisza, ktorý bol v revolučných rokoch vládnym komisárom Liptovskej stolice.

[3] Panovník odpovedal deputácii v tom zmysle, že ho teší ju vidieť a prijať vďaku a oddanosť Matice slovenskej. Vyslovil potešenie, že prvé valné zhromaždenie sa uskutočnilo v poriadku a s opravdivým zápalom. Vyslovil nádej, že loyálny slovenský národ sa osvedčí pri užšom spojení Uhorska s celoríšskou dŕžavou a hotový je slovenský národ vziať i napotom pod svoju ochranu. V deputácii boli okrem biskupa Št. Moysesa K. Kuzmány, J. Francisci, J. Gotčár, A. Kardoš, P. Mudroň a S. Cipkay.

spravodlivosť a známu ľudomilovnosť, zvlášte ale na mohútnu podporu a priazeň Osvícenosti Vašej, ktorá rodom s nami zviazaná a výkonníctvom Najvyšších ustanovizní v župe poverená opätne za urovnoprávnenie všetkých národov Uhorska slávnostne osvedčiť sa ráčila, a v úprimnej dôvere v tejto osmeľujeme sa túžby a žiadosti naše Osvícenosti Vašej predložiť, uctive prosiac, že by Osvícenosť Vaša mocou sebe a Najvyššej vôle Jeho Veličestva udelenej vlády naložiť ráčila:

1. Žeby pri správe stoličnej vo vyšších i nižších jej kruhoch, menovito, kde s ľudom a jednotlivými mestskými a obecnými vrchnostiami a jej výkonnými údami do bezprosriedneho dotýkania prichodí sa, v stolici správe Osvícenosti Vašej zverený — čisto slovenský, reč ľudu, reč slovenská v miere tej, jako to dľa práva prirodzeného, pozitívneho a Najvyššej vôle Veličestva patrí, užívaná bola.

2. Žeby prisluhovanie spravodlivosti, a síce jak pri súde stoličnom, tak pri súdoch podžupanských, okresných a mestských i obecných zásada rovnoprávnosti svedomite šetrená — menovito udania stránok slovenské, v reči tejže posudzované a rozhodnuté, pojednávanie so stránkami slovenskými v reči jejich do zápisníc horebraté, a menovito podpisy stránok pri úradných listinách len tam dovolené boli, kde stránky obsahu jejich dokonále rozumejú; čo zvlášte pri pojednávaniach, pokonávaniach a rozsudkoch kommasacionálskych a regulacionálskych predmetoch to, životniu otázku ľudu pospolitého tvoriacich, hlavnou úlohou byť má, aby ten, kto seba a potomstvo svoje na večnosť zaväzuje, aspoň vedel obsah a zmysel toho, ku čomu sa zaväzuje, a nebol slepým nástrojom jiného.

3. Aby na hlavných a gymnaziálnych školách predpísané predmety a reči náukozdelnou rečou materinskou prednášané boli, a mládež aby v duchu národňo-kresťanskom vzdelávaná bola tak, žeby tí, ktorým skôr lebo poslied nastane povinnosť vlasti a národu správcami a vodcami byť, potrebnými známostiami opatrení, povolanie svoje aj svedomite vyplniť v stave boli.

Konečne 4., aby Osvícenosť Vaša, nakoľkoby k vyplneniu preduvedených žiadostí naších vyššie riešenie sa požadovalo, také na patričnom mieste vyprostredkovať ráčila.

Osvícený Pane! Toto sú vo všeobecnosti vyjadrené trpkosti a žiadosti naše, ktoré s dôverným a úprimným srdcom Osvícenosti Vašej prednášame, žeby ona vyplnením jejich dôkaz šlechetného zmýšľania Svojho s ľudom slovenským správe svojej zvereným podať, a tak veniec vysokých zásluh svojich o vlasť a človečenstvo najskvelejším spôsobom ozdobiť ráčila.

Keď teda pevno veríme, že žiadosti tyto, podstatné otázky uživotvorenia zásady rovnoprávnosti tvoriace Osvícenosť Vaša milostive uvážiť ráči, priazni a blahosklonnosti poručení, s hlbokou úctou menom národovcov a ľudu župy Trenčianskej podpisujeme sa

V Trenčíne, dňa 30. Septembra 1863

Osvícenosti Vašej oddaní ctitelia

111

Článok Michala Chrásteka „Slovo o nižších gymnáziách a k našej milej mládeži".

Uverejnili PbV, roč. III, č. 95. Budín 27. novembra 1863.

M. Chrástek volá po zriadení slovenskej právnickej akadémie v Banskej Bystrici, na ktorej by sa mali vzdelávať budúci slovenskí právnici, úradníci a pod. Táto požiadavka sa neuplatňovala ako nová. Podobnú požiadavku vyslovili už aj predtým.

Takýmto sústredením sa mládeže našej na našich vlastných učiliskách dokážeme zaiste okrem iného i náš slovenský, náš skutočný život, našu národniu silu, a budeme môcť spolu úfať čo skoršie vyplnenie i tej našej vrúcej túžby, že budeme mať našu vlastniu slovenskú právnickú akademiu, bez ktorej už dlho byť nemôžeme!

Tešíme sa zaiste, jako vôbec tešiť sa musí každý pravý národovec slovenský, že sa už u nás i o záležitosti tejto nie len hlasy slyšať dali, ale že sa už tiež k dosiahnutiu tohoto cieľa aspoň samoprvé znamenia ukazujú tým, že naša slovenská, gymnázia opúšťajúca mládež počína si všímať napomínanie svojich vodcov, oddávajúc sa v skutku už i vedám právnickým.

Skrovný je ešte síce týchto počet, avšak dobre znajúc, že často i tie najvätšie veci z malunkých počiatkov pochádzajú, nemôžeme ani toto, chatrné síce, ale predca potešujúce nás znamenie obratu k lepšiemu docela ignorovať a mlčaním pominúť, jako tiež i o príčine tohoto ešte dosiaľ skrovného počtu a istom, v tomto ohľade posiaľ panujúcom u nás obávaní skrovnú našu mienku nevysloviť.

Príčina je dľa našej mienky tá, že my Slováci v okolí našom ešte žiadnej právnickej akademie nemáme. Prešporok a Košice nenie sú pre nás, ale pre Maďarov.[1] A potom i živnosť je tam pre našu chudobnú mládež pridrahá. Nech sa nám len založí právnická akademia tu u nás v B. Bystrici, ona iste bude počítať mnoho viacej poslucháčov, nežli menované akademie v Prešporku alebo v Košiciach.

Potom tiež ešte mnohí z našich mladíkov obávajú sa stavu právnického, lebo sa domnievajú, že nieto pre nich, ako Slovákov, na poli tomto výhľadov na dáko významnejšie postavenie v živote spoločenskom, na ktoromž by mohli prospešne pre svoj národ pôsobiť.

Toto obávanie sa, dľa našich náhľadov je už v terajšej dobe docela bezzákladné. Lebo národ náš v svojom vývine na toľko už buď bohu chvála! pokročil, že už skutočne považuje sa jako faktor pôsobiaci na štátne pomery, a že už i z vyšších ohľadov, ako sú udržanie verejného pokoja medzi našu milú spoločnú vlasť obývajúcimi náro-

[1] Kráľovská právnická akadémia vznikla na konci 18. stor. v Trnave, odkiaľ bola neskôr, po premiestení trnavskej univerzity do Budína, preložená do Bratislavy (po zániku generálneho seminára pre výchovu katolíckeho duchovenstva, umiesteného na hrade), kde jestvovala až do roku 1914, keď bola včlenená ako právnická fakulta do novozaloženej Alžbetínskej univerzity. Košická právnická akadémia vznikla podobným spôsobom po zrušení univerzity v Košiciach na začiatku 19. stor. Na týchto vysokých školách študovali zväčša Maďari. Slováci šli študovať právo do Prešova na ev. právnickú akadémiu alebo na univerzitu do Pešti.

dami, potom zachovanie potrebnej rovnováhy v občianskom živote atď., je nevyhnutne potrebné, aby sa bral slušný ohľad na jeho mužov, zvlášte právnicky vzdelaných.

Sotva sa teda mýlime, keď sa opovažujeme tvrdiť, že u nás pozatým práve na tomto poli a práve tí najosvedčenejší národovci, jestli jim len i na potrebnej spôsobnosti nebude chybovať, budú mať tie najkrajšie výhľady a že sa jim taká postať dostane v občianskom živote, na ktorej budú môcť svoje sily čo najprospešnejšie venovať a vynakladať k pozdvihnutiu a zveľadeniu národa svojeho.

A preto drahí bratia, slovenskí mladíci, Vy nádeja svojeho a našeho národa! jestli chcete, aby sa vyplnila naša vrúca túžba strany slovenskej právnickej akademie, jestli chcete, aby sa u nás v našom milom rodisku slovensky úradovalo, aby sa na našom Slovensku právo a slovo skutkom stalo, zvlášte, keď už i Matica naša rozprestrela starosť svoju nad Vami, uzavretím a vypísaním už pre tento školský rok štipendií[2] pre štyroch učencov k istému stavu sa už pripravujúcich, so zvláštnym ohľadom na právnikov, oddávajte sa, a to čo najpočetnejšie vedám právnickým. Lebo len takto, keď budeme mať totižto i v oboru tomto vzdelaných a odchovaných našincov, možno nám dosiahnuť naše želania a prísť v úžitok, milostivým bohom nám daných a najvyšším slovom panovníckym už toľkoraz potvrdených a zabezpečených práv našich.

112

Článok Jána Mallého-Dusarova „Zásadné dorozumenie".

Uverejnili PbV, roč. IV, č. 13. Budín 12. februára 1864. Uverejňujeme len tretie, posledné pokračovanie tohto článku.

Autor sa zaoberá deviatimi stanoviskami k riešeniu národnostnej otázky v Uhorsku namiesto pôvodných dvoch, ktoré jestvovali pri jej nastolení.

Takým hľa vývinom na miesto tých dvoch stanovísk, ktoré od prvopočiatku nášeho národnieho boja panovali, máme teraz deväť rozličných. A v tomto leží podrobný rozdiel medzi predošlou a terajšou dobou. Bo keď predošlá doba len dve docela protivné stanoviská mala (nadvládu a rovnoprávnosť), terajšia doba má jich deväť, ktoré si nie sú viac úplne protivné, ale podľa istých stupňov jedny odchylujú sa viac lebo mieň od seba, druhé naopak viac (alebo mieň) zrovnávajú sa vospolok.

Táto miešanina rečených deväť stanovísk je zvláštna známka terajšej doby, a z tejto miešaniny pochodí tá neurčitosť rozličných pomerov a ten zmätok, ktorý javí sa všade a i medzi našimi národovcami, tak že sa kolotáme od jednej myšlienky k druhej, od jedného návrhu k druhému a nevieme, na čom by sme sa mali predca už raz ustáliť, čoho sa konečne chytiť a odkiaľ počať.

A tento všeobecný zmätok nepominie ani nemôže pominúť, dokiaľkoľvek nebude vzájomný pomer týchto deviatych stanovísk zretelne objasnený. Bo len z tohoto objasnenia mohlo by vysvitnúť, ktoré stanovisko má pre nás v terajšom čase najbližšiu a práve preto najvätšiu cenu?

[2] Matica slovenská zriadila roku 1863 štyri štipendiá, a to po 500 zl. pre študentov práv.

Pre nás totiž len to stanovisko má teraz opravdivú praktickú cenu, ktoré by sme zaraz zaujať mohli.

Objasnime si teda tento vzájomný pomer rozličných stanovísk.

Posledný snem vystavil nasledujúce stanoviská:

1. Stanovisko maďarskej národnej nadvlády, uznávajúc v Uhrách len jedon maďarský národ.

2. Stanovisko občianskej rečovej rovnoprávnosti pre jednotlivé obce s trojakým obmedzením, totiž z ohľadu na krajinskú správu, z ohľadu na dopisovanie s inými obcami a z ohľadu na daktorých jednotlivcov v obci.

3. Stanovisko občianskej rečovej rovnoprávnosti pre jednotlivé osoby bez obmedzenia.

Toto druhé a tretie stanovisko bolo pred r. 1848 nemožné, a nárada posledneho snemu[1] tým práve rúzní sa od predošlého zákonodarstva, že tieto dve stanoviská uznáva.

Posledný krajinský snem nemohúc spierať sa rovnoprávnosti doprosta a úplne, nechtiac ju však ani úplne uznať, nemohúc teda ani na celistvom stanovisku úplnej nadvlády udržať sa, a nechtiac ani na celistvé stanovisko úplnej rovnoprávnosti prejsť, volil radšie pochop a právo rovnoprávnosti rozdrtiť na národnú a rečovú rovnoprávnosť. Národnie právo zachovať celkom pre seba, rečovú rovnoprávnosť však povolil nám dvojou výmerou, a síce pri jednotlivých osobách celkom, ale pri obciach a municípiach len z polovice.

Považime-li toto podelenie rovnoprávnosti len v zásade (v myšlenke), nemožno mu odoprieť istej poslúpnosti. Bo pri prvej dve krajnie otázky založené sú na doterajších celistvých stanoviskách, v prosrednej schádzajú sa tieto obidve tak, že pri nej pol toho a pol toho panuje. Pri národe žiadna rovnoprávnosť, pri jednotlivých osobách žiadna nerovnoprávnosť, pri obciach a municipiach pol rovnoprávnosti a pol nerovnoprávnosti.

Ale my nežiadame rovnoprávnosť len pre zásadu (myšlienku), lež pre život, a z tohoto životného ohľadu nám rečené podelenie nevystačuje, preto že do života obcí uváďa protimluvu a život národný neuznáva.

Ale poneváč považovať možno národ z trojakého stanoviska, jakožto celok, jakožto podelený na obce a ešte viac podelený na jednotlivcov, môžeme i my tieto tri stanoviská vystaviť. A poneváč sa nám zvlášte jedná alebo o ďalšiu borbu proti tomu alebo o spokojnosť s tým, čo krajinský snem narádzal, preto sme skutočne prinútení tieto tri stanoviská tiež vystaviť.

A tak teda z našej strany povstáva

4. Stanovisko (ktoré sme my od prvopočiatku zastávali a voždy zastávať budeme) úplnej národnej rovnoprávnosti, skutočne previesť sa majúcej.

Toto stanovisko je doprosta protipostavené hore udanému prvému. Ale na čo zvlášte pozorovať načim, že tamto prvé a toto štvrté sú si protipostavené životnou skutočnosťou, bo tamto prvé požaduje skutočnú národniu nadvládu v živote, toto štvrté požaduje skutočnú národniu rovnoprávnosť v živote. Týmto sa delia tieto dve stanoviská od siedmeho (o ktorom nižšie), ktoré túto rovnoprávnosť vyslovuje len v zásade.

Lež v tomto našom najvyššom stanovisku sú obsažené i dve nižšie, ktoré sa podobajú 2. a 3. podľa snemového rozvrhu, totiž:

[1] T. j. snemu, ktorý zasadal roku 1861 a chcel meritórne sa zaoberať riešením národnostnej otázky, ako naznačuje aj návrh vypracovaný jeho osobitným národnostným výborom.

5. Stanovisko občianskej rečovej rovnoprávnosti pre jednotlivé obce, a

6. Stanovisko občianskej rečovej rovnoprávnosti pre pojedinné osoby.

Avšak toto naše piate rúzní sa od hore udaného tým, že tamto druhé obmedzuje rečovú rovnoprávnosť obcí, jakožto obcí, trojakým spôsobom. Bo podľa tamtoho druhého ponecháva sa krajinskej správe právo požadovať obecné zápisnice v maďarskej reči, nakladá sa obciam s inými obcami dopisovať v krajinskej vraj reči maďarskej, a i jednotlivým osobám povoľuje sa oproti celej obci požadovať zvláštne zápisnice pre seba v tej reči, v ktorej chcú.

Lež naše šieste stanovisko (o rovnoprávnosti pojedinných osôb) zrovnáva sa úplne s hore udaným tretím.

Krem týchto šiestich stanovísk vyplývajú podobne tri zo štátoprávnych zásad, pre ústavu celého mocnárstva platných, a i z týchto troch prvé dve sú v mnohom ohľade rúzné od udaných šiestich. Je totiž:

7. Stanovisko národnej rovnoprávnosti vyslovenej v zásade.

Toto stanovisko je prvému (o maďarskej národnej nadvláde) doprosta protipostavené, naopak zhoduje sa so štvrtým (o našej národnej rovnoprávnosti). Ale s týmto štvrtým zhoduje sa len v zásade. Ono súc vystavené Najjasnejším kráľom uhorským a spolu cisárom rakúskym v jednej osobe pre jeho celé mocnárstvo, má vlastne dvoju tvárnosť. V Uhrách nemôže byť zavedené skutkom, dokiaľ snem nepristane na zákony, ktoré by ho uviedli v skutok. Keby tedy snem takýmto zákonom urputne odporoval, nemohla by sa uviesť naša úplná národnia rovnoprávnosť v živote skutkom. Avšak i na tento prípad ostala by predca táto rovnoprávnosť právneplatná v zásade, jakožto slávne vyslovená vôľa Najjasnejšieho uhorského kráľa, ktorá vôľa podľa našej krajinskej ústavy je tak mocná a vážna, že za pol zákonodarstva platí.

Krem toho je táto zásada národnej rovnoprávnosti z Najvyššieho prestolu vyslovená pre celé mocnárstvo, a tak teda viaže spolu i vysokú vládu mimouhorskú. Z čoho nasleduje, že kedykoľvek táto mimouhorská vláda alebo vysoké osoby zastupujúce záujmy celého mocnárstva príjdu do styku s vládou ustanovenou pre Uhry, alebo s jednotlivými uhorskými národami a obcami, ba i s jednotlivými osobami našej vlasti, povinné budú podľa Najvyššej cisárskej vôle zjednať tejto zásade i skutočnú platnosť.

Tým činom vidieť, že toto stanovisko, vyplývajúce z ústavného života celého mocnárstva, má i pre nás veľkú významnosť a môže nám viac lebo mieň dakedy rozhodne slúžiť k prospechu.

A i toto jakožto najvyššie stanovisko obsahuje v sebe dve nižšie, totiž:

8. stanovisko občianskej rečovej rovnoprávnosti pre jednotlivé obce, a

9. stanovisko občianskej rečovej rovnoprávnosti pre pojedinnné osoby.

Z ohľadu na toto ôsme stanovisko nie je ešte dosiaľ vedomo, nakoľko ono rúzniť sa má od vyššie udaného druhého (maďarského), nakoľko zrovnávať sa s (naším) piatym.

Táto otázka je pre nás dôležitá.

Bo keby podľa snemovej nárady mali obecné zápisnice posielať sa krajinskej správe v reči maďarskej, tak by naša rovnoprávnosť veľmi málo znamenala. Je však viac než pravdepodobné, že v ostatnom mocnárstve takýto výklad rovnoprávnosti pri obciach nebude možný. Bo aby v Čechách, v Italii, v Bukovine, v Benátsku a v južnom Tyrolsku všetky obecné zápisnice sa posielali krajinskej správe v reči nemeckej nedá sa pri dosť malej samostatnosti obcí myslieť.

Krem toho nedá sa myslieť, aby rozsúdna viedenská vláda alebo daktorý iný snem krajinský mimo Uher zákonom ustanovili právo, dľa ktorého by každý jednotlivec, čo i sám, mohol požadovať oproti celej obci zvláštnu zápisnicu pre seba. Z tohoto

ohľadu aspoň bude stanovisko rečovej rovnoprávnosti v obciach pre celé mocnárstvo dojista iné, nežli ho požaduje nárada posledniebo uhorského snemu.

Podľa tohoto prehľadu vystavených v našej dobe deväť rozličných stanovísk vidieť, že medzi všetkými najviac rúzňa sa medzi sebou prvé, štvrté a siedme.

Prvé zastáva maďarskú národniu nadvládu, siedme zastáva národniu rovnoprávnosť v zásade, štvrté zastáva tú istú rovnoprávnosť v skutočnom uživotvorení. Stoja teda zo troch súrodých stanovísk dve proti jednomu, totiž stanoviská zásadnej a skutočnej rovnoprávnosti proti maďarskej nadvláde, tak že táto prehlasovaná a premožená nevládze sa viac v rýdzej úplnosti udržať, a preto počal skutočne posledný krajinský snem uchylovať sa od nej aspoň v rečovom ohľade. A toto ustanovenie muselo by byť tým vätšie, čím užšie a tuhšie spojili by sa proti nej tie dve druhé rovnoprávne stanoviská.

Prvým stupňom tejto nadvlády zrodilo sa na maďarskej strane stanovisko občianskej rečovej rovnoprávnosti. Ale nechtiac ani toto povoliť v celom objeme, rozdrtila ho maďarská stránka ešte na dvoje: jedno pre obce, jedno pre osoby. A ponevač obec skutočne stojí v prosredku medzi národom a jednotlivcami, postávajú oproti druhému maďarskému stanovisku dve súrodé, jedno z našej strany (5.) a jedno celomocnárske (8).

Keby podľa tohoto 8. pre celé mocnárstvo platného stanoviska bolo už teraz dosť zrejmé, v jakom postavení budú obce ostatných korunných zemí ku krajinským patričným vrchnostiam z ohľadu na svoje zápisnice, mohli by sme popredu s istotou určiť, že budúci krajinský snem dobrovoľne bude musieť ustúpiť od svojeho druhého stanoviska a privoliť k tomu, aby každá obec zápisnicu nielen vo vlastnej reči viesť, ale i v tej istej reči krajinskej správe podať smela, a aby žiadon jednotlivec nemohol sa protiviť celej obci. Ale ponevač vec táto v ostatných krajinách ešte nie je úplne istá, preto nemožno v tomto ohľade ani v našom budúcom sneme povedať dačo dopredu s úplnou istotou.

Úplná istota panuje teraz len v jednom, že totiž tretie, šieste a deviate stanoviská sú si úplne rovné, a tak že všetky stránky uznávajú úplnú rečovú rovnoprávnosť pojedinných osôb.

113

„Slovo o uzavretí Slovenskej matice v záležitosti spisovnej reči."

Uverejnili PbV, roč. IV, č. 77. Budín 22. septembra 1864.

S konečnou platnosťou rozhodlo o štúrovskej spisovnej slovenčine až valné zhromaždenie Matice slovenskej v auguste 1864. Malo všetky predpoklady nielen takto rozhodnúť, ale aj svoje rozhodnutie uplatniť vo svojej vydavateľskej činnosti. Okrem toho toto rozhodnutie malo aj dôležitý politický význam, lebo pomáhalo zjednotiť na dva tábory rozčesnutých Slovákov, a preto ho treba hodnotiť ako kladný prínos pre národotvorný proces Slovákov. V tomto zmysle hodnotí matičné rozhodnutie aj neznámy autor.

Za jedno z najdôležitejších a najvýznamnejších uzavretí tohoročného valného zhromaždenia Slovenskej Matice považuje to, ktorým sa vyslovuje, že Slovenská Matica za svoju spisovnú reč, v ktorej všetkým slovenskou Maticou vydávať sa majúcim spisom nádobno byť písaným, tú prijala, ktorú náš výtečný jazykozpytec Martin Hattala na hlbokých jazykozpytných zásadách v svojej mluvnici zostavil.[1] A poneváč táto reč už tým samým, že ju už dvanásť rokov všetci výtečnejší spisovatelia slovenskí užívajú, sám národ za svoju spisovnú reč prijal, Slovenská Matica týmto uzavretím[2] len vôľu samého národa vyslovila, vyhlásiac ju verejne a slávnostne za spisovnú reč slovenského národa. A toto je práve to, čo spomenuté uzavretie tak dôležitým robí z jednej strany preto, že vskutku bolo nevyhnuteľno potrebné, aby národ, majúc už v Slovenskej Matici svoje literárne stredisko, konečne už aj za svoju spisovnú reč sa vyslovil, ale z druhej strany aj preto, že sa týmto menom národa vyneseným výrokom hrádza položila nepriateľským snahám protivníkov slovenského života. Známe je, že naši nepriaznivci — jako všetci nespravedlivým spôsobom nad jinými panovať chtejúci ľudia robia — stále a dôsledne v svojom k nám pomere pridržajú sa zásady: „divide et impera“[3] a že vždy stránku uchyľujúcu sa od vätšinou užívaného spôsobu písania podporujúc, usilujú sa tým rúznice medzi nami udržiavať a nemožnosť národnej jednoty docieliť. Voľakedy za dávnych časov mali Slováci s Čechmi, Moravany a Slezáci docela jednu literatúru a jeden spisovný jazyk. V ten čas ale nebolo ešte u nás Slovákov žiadneho opravdového života národnieho; boli to len jednotlivci, ktorí sa zo zvláštnej obľuby, bez všetkého národnieho povedomia, so slovenským písobníctvom zanášali. Všetka činnosť slovenských spisovateľov bola toho času výhradne na literatúru cirkevnú obmedzená, poneváč žľabom ostatného verejného života bola mŕtvá latina. Behom času rozčechol sa národ slovenský na dve rozličné cirkve, r. katolícku a evanjelickú a. v. Z tohoto cirkevného rozdvojenia pozdejšie nasledovalo aj literárne rozpadnutie na dva rozličné tábory. To sa stalo so zrodením sa na konci minulého stoletia myšlienky zavedenia do verejného života občianskeho vlasti našej na miesto mŕtvej latiny, reči živej, a sice maďarskej, so zámerom pomaďarčenia odomierať sa zdajúceho slovenského národa. Tak sa stalo, že spisovatelia, prináležajúci k cirkvi evanjelickej, pozostávajúci najviac z mužov stavu duchovnieho, podržali tak menovanú československenčinu, menovite, ako sa ona bola na základe kralického prekladu písma svätého v cirkvi ustálila, druhý tábor ale, záležajúci zo spisovateľov priznávajúcich sa k cirkvi r.-katolíckej naproti tomu prijal v samom ľudu žijúcu reč slovenskú, menovite podrečie nitrianske. V tom prvom tábore vývodili Tablic, Juraj Palkovič a náš výtečný básnik Ján Kollár.

---

[1] Ide o jeho *Krátku mluvnicu slovenskú* z roku 1852.

[2] Podnet na rozhodnutie o platnosti štúrovskej spisovnej slovenčiny vyšiel od Karola Kuzmányho. Navrhol, aby sa Matica slovenská rozhodla o platnosti Hattalovej mluvnice i s ohľadom na Viktorinovu a Mrázovu mluvnicu, ktoré sa používali v školskej praxi. Poverila M. M. Hodžu, aby vypracoval návrh uznesenia a predložil ho Matici slovenskej na schválenie. Kuzmányho návrh prijalo valné zhromaždenie so všeobecným súhlasom. M. M. Hodža, pravdepodobne zaujatý svojimi osobnými záležitosťami, nestihol vyhovieť matičnému uzneseniu. Bol niekoľko ráz urgovaný, takže výbor Matice slovenskej a potom i valné zhromaždenie v auguste 1865 rozhodli v tom zmysle, aby sa dotiaľ, kým sa vôbec niečo určitejšieho v záležitosti slovenského pravopisu rozhodne, písalo podľa spôsobu dovtedy prijatého a už aj v matičných spisoch zaužívaného.

[3] Rozdeľ a panuj.

Kollárovi ale aj medzi týmito zvláštna česť náleží preto, že on najjasnejšie pojal myšlienku, že život národa, máli byť opravdivým národným životom, nemá sa len na cirkev obmedzovať, ale sa musí vo všetkých verejných vzťahoch a pomeroch národa zjavovať. Kollár počal prvý v tomto duchu svojou neobyčajnou nadšenosťou sa vyznačujúcimi básnickými výtvory mohutne na vzkriesení svojho národa pracovať tak, že sa môže všetkým právom prvým kriesiteľom slovenského národa menovať. V tom druhom tábore ale nadobudli si najväčších zásluh Bernolák a náš slovenský Homér Ján Hollý. To bola doba, v ktorej sa počali ukazovať prvé znaky skutočnieho národnieho života, avšak ešte len pri samej inteligencii. To vidiac s myšlienkou pomaďarčenia Slovákov zanášajúci sa protivníci slovenského života, počali skúmať, v ktorom z týchto dvoch táborov je väčšia prevaha, aby tak napred tento s pomocou toho slabšieho mohli zničiť, potom ale aj na ten slabší uderiť a tak nebezpečné svojím snahám vzmáhanie sa slovenského života docela udusiť. A keď v tom prvom, československom tábore oveľa väčšiu čilejšiu literárnu činnosť a viac národnieho povedomia nalezli a vidiac, že ten druhý tábor s odomieraním svojich hlavných náčelníkov sám od seba hynie, oborili sa celou silou a všetkými možnými prostriedky proti táboru Čechoslovanov. Tu nebolo konca kraja hrmženiu proti československom, čo cudzej a neprirodzenej k tomu, aby sa v nej pre slovenský ľud písalo. Nechybovalo tu ani na ohyzdných a zlomyslných denunciáciach, že spisovatelia užívajúci v svojich spisoch reč československú za hranice vlasti uhorskej hľadiac politične spojenie s Čechmi zamýšľajú. Tak teda dávali tito nepriatelia slovenského života v svojich pokrytských úmysloch prednosť užívaniu skutočne v ľudu žijúcej reči slovenskej, ale jedine preto. že sa domnievali, že táto v tak rečenej bernoláčine, nalézajúcej sa už na sklonku života, konečne už aj prepadla, a viac na reč spisovnú pozdvižená byť nemôže. Na to pred dvadsiatymi rokmi vystúpil náš Ľudovít Štúr, ktorý si to pevné presvedčenie nadobudnul, že kto chce odomierajúci národ k novému životu vzkriesiť, tomu nádobno chopiť sa jeho prirodzenej skutočne ním samým v živote užívanej reči. V tomto presvedčení spísaním roku 1846 svojej *Nauki reči slovenskej* a vydávaním dľa tejže nauky svojich *Slovenskích novin,* skutočne reč ľudu na reč spisovnú povýšil. V jeho snahách ním samým vychovaná mládež a jeho vrstovníci ho mužne podporovali, menovite Hurban svojou *Nitrou* a *Slovenskými pohľadi* znamenitú službu národu dokázal, ktorý zvlášte po smrti Štúrovej stal sa heslom národa a strašidlom v ústach nepriateľov. Strana Štúrova sa natoľko vzmohla, že len jednej Nitrianskej stolice podrečia užívajúci tábor bernolákovcov skutočne zaniknul, tábor ale československú za svoju spisovnú reč užívajúcich vo veľkej menšine zostal. Tak dômyslný vodca národa Štúr s pomocou svojich nasledovníkov v samom ľudu iskry národnieho života rozdúchal, čo ideálny kriesiteľ Kollár len pri inteligencii bol v stave docieliť, preto, že tento od viac storočia dejepisne rozdelených Čechov, Moravanov, Slovákov a Slezákov za skutočne jedon národ považujúc, usiloval sa vzbudiť opravdivý život Slovákov von zo skutočného národa. S touto dobou započalo sa vlastne opravdivé povzbudzovanie sa národa už aj v samom ľudu. Tento nový obrat zase väčšmej počal umínať nepriateľov slovenského života natoľko, že za potrebné uznali novým spôsobom proti blížiacemu sa k uskutočneniu literárnemu zjednoteniu Slovákov pracovať, a to tým viacej, že vystúpenie Štúrovo bol už patrne vyšší pokrok nášho literárneho vývinu preto, že Štúr už nepoložil za základ svojej mluvnice jako Bernolák podrečia jednej toliko stolice, ale mluvu od väčšiny slovenského ľudu užívanú. Tu teda zase bolo potrebné hany a potupu kydať proti Štúrom zavedenej slovenčine, ktorú teraz naši nepriatelia len kočištinou a maštalčinou prezývali a ju jako najohyzdnejšiu reč na svete opisujúc, už raz zhanobenú bibličtinu za opravdivú

vzdelanú reč Slovákov vyhlasovali,[4] a to všetko zase len z čistej priateľskej lásky k Slovákom. Čo pri tom najboľastnejšieho byť muselo pre rozkvet svojho národa želajúceho Slováka je to, že v tomto odpore proti slovenčine aj niektorí starší výtečnejší spisovatelia od mladosti navykli k československenčine, našich odporníkov — pravda nepovedome — podporovali, silný boj vedúc proti novému spôsobu hlboko do národnieho života sahajúcemu spôsobu písania. Medzitým naši spisovatelia nie len že nedali sa zraziť z nastúpenej cesty, ale aj Štúrom vydanú mluvnicu dľa opravdivého ducha našej reči opravili, v čom hlavnia zásluha M. Hodžovi a Hattalovi náleží.[5] Že ale na začiatku minulého desaťročia tehdajšie ministerium osvety, či už z administratívnych, či aj z druhých vyšších ohľadov počalo do škôl češtinu zavádzať, tu našich nepriateľov zase nový strach napadal.[6] Obávajúc sa, že sa na tejto ceste najskôr literárne zjednotenie Slovákov uskutoční, zase proti češtine, ako reči cudzej a nesúcej do škôl horlili. S rokom 1860 prestalo toto uvádzanie češtiny, a v Hattalovej mluvnici zostavená písobná reč slovenská konečne zvíťazila. Čože teraz tí uprimní priatelia našeho národa a jeho reči robia? Poneváč jim už jedon zatupený zbroj nepomáha, potrebujú dva. V cirkvi evanj., kde sa nedá všetko, čo len slovenským duchom páchne, zo škôl povymetať, tam aspoň prekážajú mládeži v učení sa jeho vlastnej dľa mluvnických pravidiel vzdelanej reči slovenskej, a jej zase československenčinu alebo tak zvanú bibličtinu natískajú, hovoriac, že je to vraj naša svätá cirkevnia a spisovná reč. Čo všetko zase len smeruje, aby naše literárne zjednotenie nemožným urobili a nás rozdvojili.

To sme už na viac evanjelických školách skusili, a ta cielil aj pán superintendent Maday, keď na dištriktuálnom konvente v Rimavskej Sobote[7] v svojej zpráve za potrebné držal oznámiť, že sa vraj na veľkorevúckom evanj. gymnásiume v pospolitej reči ľudu vyučuje, následkom čoho sa uzavrelo cirkvám dať hlasovať, jakú reč si na tomže gymnasiume za vyučovaciu reč žiadajú. Z druhej strany zase nepovolaní najatí škrabáci tým sa usilujú našu literárnu jednotu rušiť, že čarbú bez všetkých mluvnických pravidiel, jako ktorému slina na jazyk donesie.

My nie sme proti tak rečenej biblickej čili československenskej reči cirkve evanj. a. v., lebo my to dobre vieme, že ona svojou tristoročnou službou v cirkvi historičný význam a jakoby posvätné právo si získala, žeby ale preto skutočne v živote národa jestvujúca a ním užívaná reč v ostatnom mimocirkevnom verejnom živote spisovnou rečou byť nemala, doprosta zapierame. Lebo jako cirkevný dejepisom tak rečeno štabilizovaný život je docela rozdielny od ostatného spoločenského života, tak ten jistý rozdiel je i v literatúre a pri spisovnej reči z jednej strany cirkevnej a z druhej strany ostatného ustavične vyvinujúceho sa života takmer všetkých, aspoň starších národov, viac lebo menej patrný. Je to menovite u evanj. Slovákov to jisté, čo u pravoslávnych Srbov, ktorí tiež pri svojich cirkevných obrädoch užívajú druhú staroslovanskú reč, v ostatnom ale spoločenskom a literárnom živote potrebujú z úst samého národa ozývajúcu sa reč srbskú. Ba sú aj niektoré maďarské obce priznávajúce sa obrädu pravoslávneho,

---

[4] V sborníku *Hlasowé o potřebě...*, ktorý zostavil Ján Kollár a vydal roku 1846. Porov. príspevok Jána Kollára, str. 101—182.

[5] Obidvaja boli medzi účastníkmi bratislavskej schôdzky, ktorá rozhodovala o nových zásadách spisovnej slovenčiny.

[6] Po zavedení školských reforiem podľa *Entwurfu* vypracovaného rakúskym ministrom školstva L. Thunom a vydaného roku 1849.

[7] Konvent sa konal 27. a 28. júla. Pozri o tom A. H. Skultétyho *Pamäti sl. ev. a v. gymnasia a učit. semeniska vo V. Revúci*, str. 58.

ktorých cirkevnou rečou je reč staroslovenská. Čo že by na to riekli Maďari, keby aj týchto voľakto aj v jich ostatnom mimocirkevnom verejnom živote chcel len na reč staroslovanskú obmedziť. A či to isté nenie aj s latinou v cirkvi r. katolíckej? Je to čosi prirodzeného duchu ľudskému, že on pre svoje posvätné náboženské city a myšlienky chce aj jakúsi posvätnú reč mať, nie tú obecnú v každodennom živote užívanú.

Známe my ale, čo naši odporníci svojím horlením za reč biblicko-československú krom spomenutého všemožného prekážania našej jednoty zamýšľajú. Oni nám tým chcejú odoprieť všetok verejný národný život — a známosť reči slovenskej nemôžeme ani len povedať, že na samu cirkev — lebo aj tu z administratívneho života všemožne vytvárajú — ale práve len na samý kostol obmedziť, aby ju aj ztade časom mohli vyhodiť. Oni svojimi ustavičnými intrigami proti skutočne užívanej od slovenských spisovateľov reči spisovnej, to chcejú dokázať, že my Slováci ešte ani len ustálenej spisovnej reči nemáme, a tak slovenčina ani do škôl, ani do úradov zavedená byť nemôže. Horespomenutým uzavretím tohoročného valného zhromaždenia slov. Matice ale všetky tieto fígle našich odporníkov docela svoj význam ztratili. Cirkvi evanjelickej sa ponecháva jej bibličtina, až i tu sama historia jiné rozhodne, čo sa ale tých literárnych a najatých škrabákov týka, tých národ ani len za svojich neuznáva, nie žeby jim ešte nejakého rozhodného slova v svojom literárnom živote mohol pripustiť.

Toto sú len tie smradľavé metly v rukách našich protivníkov, ktorými títo všetko, čo je slovenského, chcejú z verejného spoločenského života vymetať. Slovenská Matica, čo literárny orgán národa slovenského verejne slávnostne vyslovila na základe skutočným úžitkom dosvedčenej vôle samého národa, ktorá je jeho reč spisovná. My to sami uznávame, že sme za dlhé časy ustálenej spisovnej reči nemali, to je ale prirodzený beh reči všetkých národov. Či asnáď aj naša reč nemusela prežiť jisté fázy, čili údobia svojeho vývinu? Či ten istý osúd aj reč malého ani len žiadne podrečia nemajúccho národa maďarského nemala? Prez koľké zmeny táto len od 50 rokov prešla, a koľko nových slov sa tam pre jej chudobu a preplnenosť cudzími slovmi muselo nakovať. Terajšia maďarská reč na toľko sa líši od niekdajšej, že je takmer ťažko uznať, že to tá jistá reč má byť.

Keď toto všetko uvážime, nádobno nám je nie len sa tešiť zo spomenutého rozhodnutia tohoročného valného zhromaždenia Slov. Matice v záležitosti reči spisovnej, ale aj na tom všemožne pracovať, aby táto národom prijatá literárna jednota navzdor všetkým intrigám našich protivníkov sa udržala, upevnila a blahodarné ovocie pre nás a naše ďaleké potomstvo priniesla.

114

Rozklad Štefana M. Daxnera arcikniežaťu Albrechtovi vo veci svojho preloženia do Debrecína a o uhorských politických pomeroch.

Nemecký odpis v AMB, v pozostalosti M. M. Hodžu, č. 945/85. Rimavská Sobota začiatok roku 1864. Uverejňujeme ho v slovenskom preklade.

Keď sa stal Štefan M. Daxner (od roku 1861 podžupan Gemerskej stolice a tak predseda stoličného súdu) pre svoju rozvetvenú činnosť v prospech slovenského národného hnutia nepohodlným pre maďarizačné záujmy gemerskej šľachty,

postarala sa táto svojím vplyvom o odstránenie Daxnerovo jeho preložením do vzdialeného maďarského Debrecína. Daxner, ktorý vedel o politickom pozadí tejto akcie, usiloval sa proti nej bojovať, a to na najvplyvnejších miestach vo Viedni, predpokladajúc, že tam nájde pre svoje dôvody pochopenie i porozumenie. Obrátil sa preto obšírnym rozkladom i na arcikniežaťa Albrechta, ktorého poznal ešte za svojho pôsobenia vo V. Kállove, keď tento bol uhorským miestodržiteľom, ako aj z neskorších stykov, keď Albrecht ako majiteľ železiarskych podnikov na Horehroní a na severnom Slovensku tieto navštevoval. Daxnerovi sa skutočne podarilo v tomto prípade oddialiť uskutočnenie svojho preloženia, proti čomu nemohli jeho protivníci nič úspešného podniknúť v čase trvania Provizória.

Daxnerov rozklad netýka sa ani tak jeho vlastného prípadu, ako skôr využíva príležitosť k podrobnému informovaniu vplyvného člena cisárskej rodiny o pomeroch v Uhorsku, a to v zmysle protimaďarskom, prohabsburskom a najmä v prospech prajného riešenia slovenskej otázky. Daxnerov rozklad vyniká bystrou argumentáciou, spoľahlivou a dôkladnou analýzou a patrí preto nesporne k významným rozborom politických pomerov Uhorska v šesťdesiatych rokoch minulého storočia. Štefan M. Daxner uvažoval už i krátko predtým o tom, či by Slováci nemali ísť do Viedne využiť situáciu, ktorá nastala v čase tzv. Provizória, keď Maďari boli zatisnutí do úzadia. Daxner správne pochopil, že Slováci sú politickým činiteľom len dovtedy, kým trvá renitencia Maďarov. Keď prestane odpor Maďarov, aj politický význam Slovákov prestane.

Vaša cisárska Výsosť

Najvyššia kráľovská uhorská dvorská kancelária preložila v úcte podpísaného podžupana Gemerskej župy a predsedu stoličného súdu dekrétom zo dňa 25. februára b. r. č. 3. 432 z jeho doterajšieho pôsobiska do Debrecína za prísediaceho tamojšieho zmenkového súdu. V úcte podpísaný nezavdal k tomuto preloženiu príčiny ani svojim konaním v úrade, ani mimo úradu, ani sa o toto miesto neuchádzal; toto preloženie sa podľa verejnej mienky rovná degradácii a pre v úcte podpísaného je spojené s nenahraditeľnými materiálnymi stratami. Okrem toho vytrháva v úcte podpísaného z jeho doterajšieho poľa pôsobnosti, na ktorom sa snažil pracovať, a to nie bezúspešne, k dobru svojich spoluobčanov, ale aj predovšetkým k podpore vyšších a loyálnych cieľov štátnych, a prekladá ho na cudzie územie, do funkcie, kde mu nie je daná nijaká možnosť pôsobiť v tomto smere.

Tieto dôvody donútili v úcte podpísaného prosiť J. c. k. ap. Veličenstvo o ochranu a ponechanie v jeho doterajšom služobnom postavení a dodávajú mu odvahy, prosiť Vašu cisársku Výsosť čo najúctivejšie o vzácnu a najmilostivejšiu ochranu, tým viac, že zákrok, ku ktorému došlo, nie je jediný a náhodilý, ale vidí sa byť výsledkom zámerného postupovania, a práve preto nadobudol vo verejnej mienke význam, ktorý by sa teraz prejavil vo veľmi stiesnenej nálade lojálnych a verných prívržencov najvyššej cisársko-kráľovskej dynastie. —

Na bližšie objasnenie tohto zámerného pokračovania a jeho neblahých následkov

dovoľuje si v úcte podpísaný načrtnúť krátky prehľad o jestvujúcich politických stranách v severnom Uhorsku.

I. Od vzniku národnostného boja jestvujú v hornom Uhorsku dve strany, národne slovenská a výlučne maďarská, ktoré stoja proti sebe práve tak pre štátoprávne zásady — ako aj pre národnostné rozdiele. Národnostná roztržka, ktorú Uhorsko po osem storočí svojho jestvovania v tejto forme vôbec nepoznalo, by nebola vznikla, keby ju nebola štátoprávna opozícia, ktorá plne prerazila na zemskom sneme r. 1791, vyvolala na podporu svojich politických cieľov a pre uplatnenie svojich štátnych zásad. Tak ako sa tento boj zrodil z odporu proti jednote Rakúska, zachoval si svoj charakter dodnes. — Jedni idú za hlasom opozície z r. 1791 pod menom výlučne maďarským, aby zlomili hrot tejto opozície a zmarili jej konečný cieľ.

Opozičná strana nenachádza v zdravom slovenskom ľude oporu, preto sa priklonila k maďarskej aristokracii, aby týmto spojením získala dostatočnú silu a pre rečový rozdiel bola pokladaná za niečo vyššieho ako obyčajný ľud; lebo jej výslovné a všade ostentatívne a otvorene hlásané heslo je „panovanie nadovšetko".

Toto heslo „panovania" nie je ostatne u opozičnej, poťažne aristokratickej zložky v Uhorsku nič nového; celé staršie i novšie dejiny to až príliš dokazujú.

Šľachtic je údom koruny (nobilis est membrum coronae) učil sa mladík už v škole — a neskoršie, ako muž, dal tejto vete zmysel, aký vyhovoval jeho záujmom.

„Chcem mať takého kráľa, ktorého môžem chytiť za šticu" (talem habere volo regem ut possim capere per comam), písal Báthory svojim priateľom, keď sa mu vytýkalo, že podporoval slabého Vladislava II.[1] „Každý šľachtic sa môže stať v Uhorsku kráľom; lebo kráľ je len prvým šľachticom v Uhorsku" bola zrejme veta, ktorá prešla z čias volebného kráľovstva do dôb neskorších. ... „Ctíme si kráľovstvo, pokiaľ je ono prejavom našej moci" bolo mottom od 1830 do 1848. ... „nepotrebujeme kráľovstvo" — hovorilo sa r. 1849.[2]

Je všeobecne známe, že šľachta mala v Uhorsku pred rokom 1848 v rukách zákonodarstvo na krajinskom sneme, na stoličných zhromaždeniach správu, vo verejných úradoch, ktoré výlučne obsadila, výkonnú moc. Jej teda patrila celá zákonná moc, ktorú neobmedzene uplatňovala smerom nadol voči ľudu, súčasne sa však snažila rozširovať túto moc voči trónu systematickou opozíciou a marením zhora stanovených a jej nepríjemných ustanovení.

Kedysi mala šľachta podmienky, potrebné k tomuto „panovaniu". Mala privilégie, krvácala v prvých radoch na bojisku, bola bohatá a inteligentná. Dnes už nemá týchto podmienok, lebo privilégie museli ustúpiť duchu času. V terajšom vojenstve sú šľachtické bandérie a insurrekcia zbytočné, — bohatstvo prešlo do vlastníctva meštiackej triedy a do rúk židov, — veľmi veľa šľachtických rodín, ktoré sa ešte pred dvomi desaťročiami mohli nazývať bohatými, schudobnelo, ani urbariálne odškodné, ani moratórium[3] ich nemohlo zachrániť. Veľa je tiež takých, ktorí sa ako synovia zámožných otcov ničomu neučili, nechcú vôbec pracovať, a želajú si také pomery, v ktorých by neplatil zákon „dlžník platí". A čo sa týka inteligencie, prevyšuje inteligencia pochádzajúca z meštiackych a ľudových vrstiev počtom a spôsobmi vysoko inteligenciu vyšlú zo šľachtických kruhov.

Keď teda začala uhorská šľachta strácať bývalé podmienky „panovania", pokúšala

[1] Vládol v rokoch 1490—1516.

[2] Citáty ukazujú na zmenu pomeru uhorských feudálnych tried voči panovníkovi.

[3] Nútené vyrovnanie.

sa tieto znovu nadobudnúť tým, že sa až na malé výnimky temer úplne asimilovala maďarskej národnosti.

Touto asimiláciou — hoci by maďarský ľud bol v podstate náklonný k mierovému spolunažívaniu s ostatnými národmi — preniesla princíp „panovania" na maďarský národ a túto zásadu mu takrečeno naočkovala.

Veľmi pravdivo to teda priznáva barón Eötvös v svojom diele, písanom r. 1850 proti ústave zo 4. marca 1849, založenej na národnej rovnoprávnosti,[4] keď hovorí: „Základom národných snažení je pocit vyššieho nadania" — ich cieľom je „panovanie".

Táto prvým maďarským korifeom podaná a ako z hore povedaného vysvitá tak veľmi pravdivá definícia maďarskej národnosti, je charakteristická, lebo vyznačuje plný protiklad proti mierovému úsiliu ostatných uhorských národností o taký vývoj, ktorý neuberá nikomu práv a ktorý otvorene a lojálne uznáva svoju relatívnu koordináciu vo zväzku celkového Rakúska ako skutočnosť, vyplynuvšiu z historického vývoja. V ďalšom však koliduje i tento charakter maďarskej národnosti aj s novšími štátnymi základnými zásadami celistvej ríše a musí nutne pôsobiť tak, že sa tieto zásady štátneho zriadenia neskonsolidujú.

Naproti tomu vedia nemaďarské národy uhorskej koruny veľmi dobre, že teraz, keď veľké vzdialenosti prekonala para a elektrina, navždy zašli časy malých štátov, — vedia veľmi dobre, že jednotlive nikdy nedospejú k takému mocenskému postaveniu, aby mohli obhájiť svoju politickú samostatnosť, skôr naopak, že osamotené by sa museli stať korisťou väčšej zložky, ktorá by ich absorbovala, preto ich ženie pud sebazáchovy, táto najlepšia a najistejšia politická záruka, k tomu, aby utvorili celistvý štát, ktorý by im poskytoval všetky podmienky prirodzeného a slobodného rozvoja vo vnútroštátnom živote a navonok zabezpečil ich existenciu voči ostatným štátom. — Že sa toto dá docieliť len na základe rovnoprávnosti všetkých národností medzi sebou a na základe rovnakej zaviazanosti všetkých voči celku, uznávajú dnes všetci obozretní štátnici, — a posledné katastrófy nás krvavo poučili o tom, že ani Slovan, ani Rumun, ani Nemec sa nepodrobí panstvu Maďarov, — lebo maďarská národnosť nebude nikdy, napriek pomoci, jej preukázanej milosťou Jeho c. k. ap. Veličenstva a starostlivosťou vysokej vlády, v dôsledku svojej početnosti a kultúrnej schopnosti takou duchovnou mocou, nikdy nedosiahne taký kultúrno-historický význam, aby mohla svojim vyšším vzdelaním a svojou duchovnou prevahou ostatným imponovať.

Ale keď sa nejaká národnosť neuspokojí sama so sebou, ale naopak, chce vládnuť nad ostatnými, potom znemožňuje rovnosť práv a povinností, v dôsledku toho však základy spoločného zväzku. Často už rozvrátil panovačný člen svornosť, súdržnosť mnohočlennej rodiny. Aj od národov rakúskej monarchie si vyžiadala vládychtivosť jedného z jej členov už veľa obetí na peniazoch i ľudských životoch. Veď revolúcia v Uhorsku r. 1948/9 nemala nijaký podklad v pociťovaných potrebách života a bola vyvolaná len vládychtivosťou zhýčkanej aristokracie, ktorá stojí na čele maďarskej národnosti a ktorá, nespokojná s tým, čo mala, chcela ešte viac. Z tejto prvej kulminačnej epochy tejto vládychtivosti máme nepopierateľný dôkaz z úst jej prvého vedúceho Ľudovíta Kossutha o jej duchu. Keď totiž na sneme r. 1848 Madarászovský klub,[5]

[4] Ide o tzv. oktrojovanú ústavu, ktorá uvádzala naoko zásadu národnostnej rovnoprávnosti, ale v skutočnosti ničím ju neuskutočňovala.

[5] Skupina poslancov združených okolo revolučne ladeného Ladislava Madarásza, ktorý chcel uskutočniť radikálnejšie reformy, než k akým boli odhodlaní predstavitelia drobnej a strednej šľachty vtedajšieho Uhorska, ovládajúci politické dianie.

ktorý chcel napodobňovať francúzskych jakobínov, robil vtedajším mocipánom starosti, prevzal Kossuth, modla vtedajšej doby, úlohu priviesť mladých ľudí k rozumu. Prišiel do ich zhromaždenia a povedal im medzi iným: „Čo chcete? Zničenie aristokrácie? Jedným z hlavných účelov celého hnutia je: zabezpečiť hegemóniu maďarskej národnosti na večné časy. Avšak maďarská národnosť netkvie v maďarskom ľude, ale v aristokrácii bez ohľadu na jej pôvod. Aristokrácia nesmie teda zaniknúť, smie len zmeniť svoju formu, musí vládnuť tak, ako doteraz vládla, ba ešte viac, lebo moc, rozdelená medzi ňu a korunu, je neúplnou mocou a vedie len k roztržkám a ochromeniu. Aristokrácia musí prevziať celú moc do svojich rúk!" tak hovoril Kossuth r. 1848 a že skutočne tak zmýšľal a podľa toho aj konal, to dokázali udalosti, ktoré potom nasledovali.

Tá istá vládychtivosť, ktorá zrodila udalosti r. 1848/9 zapríčinila tiež po 12 rokoch, totiž r. 1861, že sa nedospelo k žiadnej dohode, a keby ústupky zo strany c. k. vlády boli bývali ešte väčšie, bola by vládychtivosť kládla ešte väčšie požiadavky a dohody by sa predsa nebolo dosiahlo. Je zaujímavé a rozhorčujúce súčasne, sledovať jednotlivé zvláštnosti, v ktorých sa prejavovala zásada „panovania" výlučne maďarskej strany. Jeho c. k. ap. Veličenstvo ráčilo obnoviť staré župné zhromaždenia s tým, že c. k. súdy zostávajú k ďalšej dispozícii. Strana, ktorá sa dostala k moci, nevyčkala takéto nariadenie, ale organizovala ihneď svoje vlastné súdy. Jeho c. k. ap. Veličenstvo ráčilo vysloviť, že rakúsky všeobecný občiansky zákonník zostane až do ďalšieho v plnej platnosti. Zo stoličných zhromaždení sa odpovedalo: „všetky nariadenia a zákony, vydané cisárskou vládou za 12 rokov, sú ilegálne", a ihneď sa zaviedli zákony zpred roku 1848. Jeho c. k. ap. Veličenstvo ráčilo vyhradiť finančné, vojenské a obchodné záležitosti ríšskemu ministerstvu — na stoličných zhromaždeniach sa ale vyslovilo: „Vlastizradcom je, kto platí dane", a na sneme sa nariekalo na tyranstvo, keď sa dane vymáhali vojskom. Čím dlhšie niekto odporoval vymáhaniu, tým väčším vlastencom bol. V obchodných veciach sa ihneď odopieralo doručovanie a vymáhanie platobných príkazov a exekučných uznesení, vydaných podľa platného zmenečného zákona. Ohľadne vojenstva vyslovili sa všetci ostatní na sneme za osobitné maďarské ministerstvo vojny a v stoliciach sa spisovali bývalí honvédi. Jeho c. k. ap. Veličenstvo povolalo snem do Budína, maďarská strana však chcela snem zadržať v Pešti a skutočne ho tam aj zadržala. V októbrovom diplóme sa odvolali na pragmatickú sankciu. Na sneme sa držali jej roku 1791 pretvoreného zmyslu a vyslovili sa: „že medzi Uhorskom a ostatnými časťami monarchie jestvuje len personálna únia" — zatiaľ čo niet pochybností o tom, že v obsiahnutom Corpus Juris Hungarici, v pragmatickej sankcii, je jasne a určite vyjadrená reálna únia. A predsa chce poslanec mesta Debrecína[6] dokazovať, že pragmatická sankcia ohľadom Uhorska vôbec nejestvuje. — Jeho c. k. ap. Veličenstvo ráčilo najmilostivejšie nariadiť, že snem má rokovať o veciach jemu náležajúcich. Na to prehlásil snem, že vôbec nemôže rokovať, kým nie sú povolané aj Chorvátsko, Slavónsko a Sedmohradsko.

Snemu sa tiež predložili listiny o nastúpení na trôn, odpoveďou na to bolo, že sa dokonca opomenulo dať v nadpise príslušný titul Jeho c. k. ap. Veličenstvu.

A tento živel bol všestranne podporovaný morálne i materiálne, menovite aj tým, že sa naňho prenieslo vykonávanie zákonnej moci, lebo pri organizácii po 20. októbri 1860 boli najvplyvnejšie úradné miesta v zemi zverené mužom, patriacim exkluzívne maďarskej strane, teda zdieľajúcim plne princíp tejto strany. Nie je v zemi tajnosťou, že

[6] Ide o Kolomana Tiszu, zvoleného roku 1861 za poslanca uhorského snemu za toto mesto.

bývalému kancelárovi barónovi Vayovi podalo peštianske kasino[7] návrhy, koho má vymenovať za hlavného slúžneho. Pri takom postupe išlo už ostatné samo od seba.

II. Keď bol v úcte podpísaný vylíčil krátko charakter maďarskej strany, ku ktorej sa pripojila aj odrodilá šľachta horného Uhorska, dovoľuje si v krátkosti osvetliť aj zásady tejto strane protichodnej slovenskej národnej strany.

Snaženia slovenskej národnej strany sledujú prirodzený vývoj národného blahobytu a duchovnej kultúry slovenského ľudu. Toto o sebe je účelom, ktorý nijako neodporuje cieľom a vedúcim zásadám kresťanského štátu, naopak sa s ním plne stotožňujú. Keď je táto strana na jednej strane presvedčená, že slovenský ľud má právo na slobodný, teda od ľubovôle iného národa nezávislý rozvoj svojich duchovných síl a schopností v politickom, cirkevnom i spoločenskom živote, práve tak priznáva na druhej strane, že v rakúskej monarchii bývajú vedľa seba a spolunažívajú mnohé národy resp. národnosti, z ktorých každá je rovnako oprávnená robiť si nároky na slobodný vývoj.

Avšak práve táto strana plnou mierou trpko zakúsila od r. 1791, najmä však v najnovšej dobe, že neobmedzená sloboda rozvoja jedného národa môže veľmi ľahko privodiť otroctvo a potláčanie iného národa a tým úplne znemožniť dosiahnutie vyššie uvedeného cieľa.

Aby teda bol vo vnútroštátnom živote umožnený prirodzený a mierový, predsa však slobodný rozvoj národov, žijúcich spolu v jednom štáte, je predovšetkým potrebné stanoviť určité hranice, ktoré žiadny z týchto mnohých národov nesmie vo svojom vývojovom procese prekročiť, — ba naopak musí ich mať stále na zreteli tak voči každému inému národu, ako aj vzhľadom na celok. A táto hranica je obsiahnutá v rovnosti práv jednotlivých národov medzi sebou a v rovnosti povinností všetkých voči celku. — Rovnoprávnosť národov a jednotné silné Rakúsko, to sú základné zásady rakúskej monarchie, vyslovené Jeho c. k. ap. Veličenstvom pred celým svetom. Tieto základné zásady vydobyli najvyššej vláde Jeho c. k. ap. Veličenstva morálne víťazstvo nad obidvomi revolúciami r. 1849 a 1861 v Uhorsku. A predsa sú obidve tieto základné zásady práve v Uhorsku, kde sa v živote ich realizácia mocne pociťuje ako neodmietnuteľná potreba, ešte veľmi vzdialené od svojho uskutočnenia. Sú v Uhorsku ešte len prísľubom, ktorý doteraz nanadobudol nijaké stelesnenie, nijaký pevný tvar.

A kto vdýchne život týmto najjasnejším slovám, kto stanoví v skutočnom živote tieto in principio poznané hranice, a kto bude s múdrosťou a silou bdieť nad tým, aby nepriateľská ruka nesiahla na jeho pevné bytie a trvanie? Národy Uhorska medzi sebou iste nie, aspoň nie mierumilovným spôsobom, veď sú to proti sebe stojace strany, ktoré sa sotva vedia bez mocného sudcu dohodnúť o vzájomnom práve a nepráve! V Uhorsku bolo jus majestaticum[8] vždy najvyšším právom a prameňom všetkého ostatného pozitívneho práva. — Prináleží teda uskutočnenie týchto základných zásad jure majestatico hlave štátu a jeho najvyšším orgánom, — je dôstojným predmetom božského poslania, ktorého plnenie božská prozreteľnosť vyhradila monarchom.

Nepriatelia a falošní priatelia Rakúska myslia: že v heterogénnych prvkoch tohoto veľkoštátu sú obsiahnuté zárodky jeho rozkladu. Jeho prívrženci a praví priatelia však myslia: štát, skladajúci sa z mnohých národov, ktorý poskytuje každému národu podmienky, potrebné k rozvoju najvyššieho statku, totiž materiálneho a duchovného

---

[7] Národné kasíno bol exkluzívny klub príslušníkov uhorskej šľachty a vznikajúcej veľkoburžoázie, kde sa stretávali od roku 1827 jej predstavitelia a rokovali a rozhodovali o najdôležitejších otázkach uhorskej politiky.

[8] Právo panovníkovo.

blahobytu, sa práve týmto stotožňuje s najvyššími záujmami každého národa, z čoho vysvitá, že každý národ bude v takom štáte hľadať svoju vlastnú individualitu a vo vlastnom záujme bude hájiť celistvý zväz, v ktorom je zaručená jeho vlastná existencia. — Toto nech postačí na vylíčenie toho ducha a presvedčenia, ktoré charakterizujú slovenskú národnú stranu. — Z tohto zmýšľania prirodzene vysvitá, že vodcovia tejto strany hľadali ešte r. 1840[9] ochranu a pomoc u Jeho c. k. ap. Veličenstva proti prechmatom a útlaku maďarskej strany, že sa r. 1848/9 slovenský národ všade tam, kde bol touto slovenskou národnou stranou vedený a nepodľahol nepriateľskej moci, otvorene prejavil za dedičné práva najvyššieho trónu Jeho c. k. ap. Veličenstva a chopil sa zbrane proti prevratnej strane, po potlačení revolúcie však prosil Jeho c. k. ap. Veličenstvo o etnografické ohraničenie slovenských stolíc a zriadenie vlastnej hornouhorskej korunnej zeme; — že 12. decembra 1861 predostrel Jeho c. k. ap. Veličenstvu formulovanú petíciu, týkajúcu sa národnej cirkve a školy, a r. 1863 sa v mesiaci septembri ústami Maticou vyslanej deputácie vyslovil za februárovú ústavu, že vôbec urobil všetko, aby špeciálne národné snaženia uviedol v súlad s vedúcimi štátnymi zásadami.[9a] Vyslanstvo Matice slovenskej prijal Frant. Jozef 10. septembra 1863. Na čele vyslanstva boli biskup Št. Moyses, superintendent K. Kuzmány a J. Francisci. Okrem panovníka prijal deputáciu aj uh. dvorský kancelár Forgách, ktorý hovoril k nej slovensky.

Sila a budúcnosť tejto strany spočíva v slovenskom meštiackom a ľudovom prvku a tento prvok napriek všemožnému úsiliu o demoralizáciu r. 1848/9 a 1861 zachoval si nedotknutú pôvodnú zbožnú úctu voči trónu Jeho c. k. ap. Veličenstva. Táto zbožná úcta vždy mocne vplývala na zmýšľanie slovenskej národnej inteligencie, — odtiaľ ten zvláštny zjav, že sa medzi touto inteligenciou nenájde ani jediné individuum, ktoré by holdovalo podvratným myšlienkam, rozšíreným v revolučnej strane.

III. Keďže sa na nevydarenom sneme r. 1861, voľby do ktorého sa diali pod poľutovaniahodným vplyvom vtedajších municipálnych mocí, sa ukázala nevyhnutná potreba reorganizovať aj municípia, prešla zákonná moc, i keď len zčasti, do rúk slovenskej národnej strany, a skoro badať jej pôsobenie v smere, aký vyžadovali vyššie a zákonité štátne ciele.

Toto znepokojilo maďarskú stranu, pretože nahliadla, že pod vplyvom takých úradníkov a pri ľude s tak vlastnou zbožnou úctou voči najvyššiemu cisárskemu domu a dedičným právam trónu, by sa aj v Uhorsku ľahko uskutočnilo oboslanie ríšskej rady a vyriešenie len zdanlivo ťažkých ústavných otázok. Noviny Pesti Hirnök, Sürgöny, Wanderer[10] upozorňovali minulého roku vo viacerých článkoch verejnosť na to, že negatívnym stanoviskom sa nič nezíska, ale môže sa len stratiť, i keby sme mali istotu, že maďarský národ neobošle ríšsku radu, neslobodno si myslieť, že sa tým zamedzí prístup Uhorsku do ríšskej rady, keďže ostatné národy Uhorska, ktoré tvoria dve tretiny celkového obyvateľstva Uhorska, z tých istých príčin, pre ktoré maďarský národ svoju účasť odoprie, ríšsku radu ochotne obošle. Čo najdôraznejšie bolo poukazované na príklady Sedmohradska a Čiech. — Touto provokáciou vzhľadom na negatívny postoj znepokojená, rozhodla sa maďarská strana, že sa v tých obzvlášť slovenských župách, v ktorých sa najviac obávala neúspechu, legálnej moci šikovne

[9] Správne má byť roku 1842. Vtedy sa totiž organizovala akcia známa ako Prestolný prosbopis z roku 1842.

[10] Polovládne maďarské časopisy v Pešti a vo Viedni, ktoré zastávali mierne stanovisko Maďarov.

uchopí. Jednotliví muži tejto strany prejavili pred vysokou maďarskou vládou v Budíne a vo Viedni svoju ochotu prevziať úrady a s ich vedomím vytvorili sa v stoliciach jednotlivé kluby, pozostávajúce z mužov rokov 1848/9 a 1861, ktoré, ako na pr. v Gemeri, na Orave a v Turci, v nádeji, že najvyššie miesta v stolici budú obsadené v ich zmysle, ešte minulého roku osnovali celkom nový zoznam budúcich stoličných úradníkov, zložený len z ich prívržencov, pri čom mali súčasne v úmysle, mužov, zamestnaných v terajšom magistráte a im nevyhovujúcich, čiastočne prepustiť, čiastočne preložením do vzdialených krajov zneškodniť.

Dôsledky ukazujú, zdá sa, na to, že vysoká uhorská vláda čerpala z horespomenutej ochoty jednotlivých aristokratických živlov a mužov, patriacich maďarskej strane, prijať úrad, nádej, že môžu vytvoriť v tomto elemente stranu pre zjednotenie Uhorska s ríšskou ústavou, o ktoré usilovala.

Tí, ktorí presne poznajú túto stranu a jej zmýšľanie, vedia veľmi dobre, že táto nádej je neopodstatnená, lebo, aj keď sa v uvedenej strane nachádzajú muži umierneného zmýšľania a rozvážneho umu, predsa nezaujímajú postoj zásadne odchýlny od výlučne maďarskej strany a nie sú nijakou stranou, ale len jednotlivé individuá bez prívržencov. To dokázali roky 1848/9 a 1861, kde si títo muži ani netrúfali vystúpiť so svojim zmýšľaním. Ale aj títo muži zastávajú zásadu „panovania" ohľadne nemaďarských národností a len v pomere k najvyššiemu trónu Jeho c. k. ap. Veličenstva sú zväčša v dôsledku svojich osobitných pomerov a záujmov zdržanlivejší v používaní tejto zásady. Majú teda ten istý princíp ako výlučne maďarská strana a sú len menej dôslední v sledovaní tejto zásady. Neopodstatnená je teda nádej, že táto modulácia tej istej výlučne maďarskej strany by niekedy viedla k dorozumeniu medzi Uhorskom a ríšskou ústavou. Aristokratický element na čele maďarskej národnosti je ako výlučne maďarská strana príliš sebecký, príliš presiaknutý historickou zásadou „panovania", než aby sa chcel na základe Februárovej ústavy rozplynúť v rakúskej celistvej ríši. A keď sa táto strana svojimi síce umiernenejšími a vypočítavejšími, ale predsa len svojimi príslušníkmi dostane k výkonu zákonnej moci, dostane tým len do rúk mocný nástroj k tomu, aby si alebo vydobyla také podmienky, ktoré sú nezlučiteľné so záujmami celistvej ríše a jednoty monarchie, alebo aby dokázala, že všetky pokusy o vyrovnanie a o pripojenie Uhorska k celistvej ríši sú v praktickom živote nepreveditelné.

A predsa rozšírila vysoká kráľovská uhorská dvorská kancelária, vedená pravdepodobne horespomenutou mýlnou nádejou, značne vplyv tejto strany aj v najnovšej dobe. Odhliadnúc od toho, že pri organizácii, ktorá nasledovala po sneme z r. 1861, boli najpočetnejšie a najvplyvnejšie miesta prepožičané mužom tejto strany a že pri obsadzovaní uprázdnených alebo novovytvorených vysokých miest bola uprednostnená len táto strana, zverila vysoká uhorská dvorská kancelária aj v najnovšej dobe dve miesta hlavných slúžnych v Nitre a v Šariši (a ako počuť aj v Gemeri) mužom z tejto strany, zatiaľčo muži lojálnej slovenskej strany, ktorá aj doteraz pracovala s dobrým úspechom pre uskutočnenie vyšších a lojálnych cieľov, boli čiastočne penzionovaní (Hlaváč), čiastočne prepustený (stoličný sudca Zahornacký na Spiši),[11] čiastočne, ako v úcte podpísaný, preložený na také miesto, kde je pre svoju doterajšiu činnosť úplne stratený a nemôže ani natoľko pôsobiť, aby dobro, ktoré vytvoril v svojom doterajšom okruhu pôsobenia, sa zachovalo pre lepšiu budúcnosť. — Nie div teda, keď slovenská strana,

[11] Valentín Zahornacký bol adjunktom pri okresnom súde v Moldave. Fr. Hlaváč zasa hlavným prokurátorom pri hlavnom súde v Prešove.

preniknutá lojálnym duchom, s bolesťou hľadí na tieto zjavy a upadá do veľmi stiesnenej, skľúčenej nálady, lebo vidí, že to, čo sa všemožným úsilím jednou rukou vybudovalo, druhou rukou sa búra. Vidí v tomto sústavnom uprednostňovaní maďarskej „panskej strany" a v odstraňovaní slovenských lojálnych mužov ranu, namierenú proti konečnému rozriešeniu pomerov a tým proti dedičným právam najvyššieho cisárskeho domu a prepadá úplnému zmätku a rozvratu, lebo už sotva môže pochybovať o úspechu sústavne sledovaného plánu a vidí sa, ak sa jej obavy splnia, v očiach ľudu, pred ktorým vždy rozhodne zastávala lojálne zásady, opätovne nanajvýš kompromitovanou, ba celkom porazenou! —

115

List Augusta Krčméryho Jozefovi Rankovi, redaktorovi v Prahe.

Originál listu ANMP, fasc. 29 N 64. Garamsek 16. novembra 1864.

Ev. farár August Krčméry v Hronseku, súc vyzvaný k spolupráci v časopise Beseda, vydávanom Rankom v Prahe, odmieta spoluprácu a poukazuje na ťažké národné položenie Slovákov a na niektoré formy užšej spolupráce česko-slovenskej. Odmieta obviňovania, že Slováci zavinili rozčesnutie medzi Čechmi a Slovákmi.

Blahorodý Pane.

Váš ctený odo dňa 27. Okt., s nímž ste ma poctiť ráčil, znejúci dopis, milo a príjemne ma prekvapil, lež aj nemilo zarazil som sa nad ním. Prekvapil ma, že na oslovenie p. F. Náprstka[1] — ktorého bych tak blízko obydlia môjho cestujúceho i s jeho paňou drahou milerád v skromnom príbytku mojom bol uvítal — vyzývať ráčite k spolupôsobeniu pri skrze Vás spravovanom vážnom časopise „Beseda",[2] pri jehož vydávaní zastávať mienite tú opravdu ušľachtilú úlohu „prispievať k všestrannému poznávaniu veškerých národov slovanských" a ohľadom na nás Slovákov v dopise Vašom vyslovený úmysel: „Bratov Čechov s nami združiť a starodávne naše zväzky nielen stále zachovávať, ale aj čím ďalej tým viac a stálejšie a vrúcnejšie upevňovať." Požehnanejšej myšlienky iste nemohlo Vám napadnúť, jako je táto. Veď čože Slovanom, tejto veľkej po krvi i reči spríbuznenej rodine potrebnejšieho byť môže, ako z jednej strany aby sa poznala, z druhej potom aby tuhým zväzkom úprimnej lásky spojila sa a konečne vzájomný podiel na všetkých osudoch svojich, nakoľko okolnosti a pomery jej postavenia v Európe dovoľujú, brala.

Bolelo veru a dosiaľ bolí nás Slovákov chovanie sa drahých bratov našich Čechov naproti nám v dobe najnovšej, ktorí — nehovorím všetci, ale v najhlavnejších denní-

[1] Ide o F. Fingerhuta-Náprstka (1826—1884), českého vlastenca, ktorý bol bratom Vojtovým, zakladateľa pražského Náprstkovho múzea. Podporoval literárny a hudobný život. Prejavoval veľký záujem o slovenské národné hnutie v šesťdesiatych rokoch 19. stor. Vydal roku 1861 zborník *Hlasy Slovákův* a bol známy tým, že používal pseudonym Ferdinand Tatranský na dosvedčenie svojho záujmu o Slovákov.

[2] Tento časopis nevychádzal.

koch svojich verejne a zjavne — nie po bratskej, lež viacej nepriateľsky proti nám vystúpili a vystupujú, akoby sme rozkol medzi Vami a nami zapríčiňovali snahami našimi; kdežto my, v jejichž lone idea vzájomnosti všeslovanskej najurčitejšie vznikla i vyslovila sa, nikdy nepotrhali sme zväzok starý duchovný, ledaže reč našu slovenskú povýšili sme za reč spisovnú, jako ratolesť na mohutnom strome slovanskom a pomocou jej bežať chceme o závod vo vzdelanosti s ostatnými bratmi našimi, ako najprimeranejším prostriedkom k dosaženiu cieľa tohoto. Stopujte len, vysokoctený Pane, a síce okom čím najbedlivejším, či a kde sme sa my proti vzájomnosti s Čechmi prehrešili a starodávne zväzky pretrhali? Skúmajte, či v dopisovaní do Času,[3] Národních listov a Hlasu nezúčastnilo sa našincov mnoho? Nahliadnite do zoznamu údov, „Matice českej", koľko tam nájdete Slovákov. Vezmite pred seba zoznam predplatiteľov na náučný slovník:[4] pozrite zbierky národných českých záležitostí týkajúce sa; koľko českých kníh minie sa a koľko časopisov českých číta sa na Slovensku atď.[5] — a pevne verím, že o bratstve našom a vzájomnom spolucite s bratmi našimi Čechmi pochybovať nebudete. — Bolí nás ale, že to zo strany Vašej naproti nám nezakusujeme, ale čítať musíme o nás, že svätý zväzok tento trháme. — Nuž vidíte, toto ma zarazilo, čítajúceho milý Váš dopis! Žiadate zaiste od nás to, čo robíme, keď aj nie v tej miere, akoby ste si i Vy i my priali, totiž dopisovanie a spolupôsobenie. Lež považte, že i u nás vychodia časopisy, ktoré nám i duchovne i hmotne udržiavať nádobno, prečože teda tieto neupotrebujú bratia Česi k poznaniu nás a účinlivosti našej? Veď ony sú odblesk ducha a položenia nášho v terajšieho času okolnostiach, ony zrkadlo snáh a borby našej. Prečo zháňate sa po dopisovateľoch a navzájom nedopisujete aj Vy do časopisov našich zo zlatej Prahy a drahého nám Česka a tým neupevňujete starodávne zväzky, týmbôž, že Vás i viacej a žeby nám velice milé bolo, keby v stĺpcoch časopisov našich čítali sme pôvodné zprávy z pier Vašich pošlé, ktoréby nás poučovali o postavení a pohyboch Vašich? Boliby ony svedectvom, že vzájomnosť medzi nami a Vami nepretržene trvá a ani my, ani Vy, nemôžeme si sťažovať na trhanie zväzkov.

Verte mi, vysokoctený Pane! Slováci neodtiahli sa od žiadneho kmeňa slovanského, v srdci nosíme celý národ, tak, že o nás prvých povedané bolo, že „panslávi" sme! Nepohŕdajte teda nami, že máme a pestujeme našu reč jako spisovnú, pripočítajúc nám to za trhanie zväzkov starých, ale radšej podporujte snahy naše a literatúre našej mladistvej dopomáhajte k rozkvetu dopisovaním takže do časopisov našich, odberaním spisov u nás vyšlých, zúčastnením sa ako údovia pri „matici našej" horko-ťažko vymoženej atď. My z cesty, ktorú sme nastúpili, nemôžeme späť, ona jediná zabezpečuje nám jestvovanie! — Avšak nič tým neutratí, lež naopak mnoho vyhrá i Slovanstvo, keď aj národ náš slovenský lepšie na nohy postaví sa a zastane si pevne na postati svojej, konajúc verne úlohu svoju v službe Slovanstva. Buďme jedno srdce, jakože jedna krv sme! Neodvracajte oko od litery našej, ako my neodvraciame od Vašej!

A hľa! tu nemôžem zatajiť radosť moju nad tým, že ste ma Vy, vysokoctený Pane! poctiť ráčil dopisom *slovenským*, ba že mienite články v Besede Vašej aj *slovenskou*

[3] Čas vychádzal ako denník v Prahe od roku 1860 a hojne uverejňoval príspevky zo Slovenska, najmä dokiaľ nezačali vychádzať PbV.

[4] Išlo o Riegrov *Náučný slovník*, do ktorého hojne prispievali aj príslušníci štúrovskej generácie o slovenských veciach.

[5] Ponosy, že sa v Čechách málo čítali slovenské časopisy a knihy, vyskytujú sa v súčasnej korešpondencii slovenských literátov a národných pracovníkov veľmi často, naproti tomu sa poukazuje, že Slováci hojne odoberajú české literárne produkty.

rečou písané uverejňovať. Dôkaz to opravdivej vzájomnosti, — bársby ho všetci naši bratia českí nasledovali! ktorá zná zaprieť sebecké ohľady a v duchu pravej vzájomnej lásky usiluje sa kliesniť cestu lepšej, skvelšej budúcnosti vo veľnárode našom, kde cesty môžu byť rozličné, len nech je vôľa jedna!

Na úprimné vyzvanie Vaše odvietam, že *nakoľko čas a okolnosti dopustia mi, chcem dopismi o Slovákoch podporovať časopis Váš.*

Čo sa ale dotýka rozšírenia „Besedy" v okolí mojom, v tom Vám nič nemôžem sľúbiť, bo málo je tých, čo by čítať chceli a potom časopisy naše aby udržať sa mohli, predovšetkým podporovať nám nádobno a povinní sme. Preto ani mne nelzä na „Besedu" Vašu pri všetkej vôli predplatiť sa pre chatrné hmotné sily a pre bremeno, ktoré na mne a na každom Slovákovi v tejto dobe rodenia sa života nášho, leží.[6] Porozumiete mi, keď sa rozhliadnete, čo všetko my Slováci obetovať musíme za jestvovanie národa nášho v neprajných nám okolnostiach, nemajúc na čele a medzi nami boháčov, šľachty a pri tom množstve odrodilých synov, ktorí sily a obete svoje nepriateľom našim na skazu našu darom nesú!

Napokon, ďakujúc Vám srdečne za poctenie ma dôverou Vašou a prosiac úctivo za vyslovenie mojej srdečnej úcty p. F. Náprstkovi a Hattalovi, znamenám sa

Vám Blahorodý Pane

v Garanšeku dňa 16. nov. 1864 oddaný a srdečný ctiteľ

August Krčméry

116

Úvodný článok Jána Mallého-Dusarova „Prečo som umlkol?"

Uverejnili PbV, roč. V, č. 33 z 2. apríla 1865 bez nadpisu a s podpisom Dusarov. Vynechávame len niekoľko úvodných odstavcov, ktoré nemajú pre autorovo stanovisko podstatný význam.

Ján Mallý-Dusarov bol jedným z najproduktívnejších prispievateľov PbV hneď od ich založenia a patril aj medzi význačných predstaviteľov tzv. katolíckeho krídla memorandovej stránky, určujúc jej stanovisko k súčasným politickým problémom. Keď Mallý-Dusarov začal zastávať stanovisko aktívnejšieho postupu vo veci uplatňovania požiadaviek slovenského národného hnutia, a to najmä približovaním sa k maďarskému politickému životu, a burcoval pre zanechanie pasivity a nečinnosti, keď prosebnú politiku chcel nahradiť organizovaním národného hnutia, narazil na nepochopenie a odpor u niektorých príslušníkov memorandovej stránky. Keď sa v PbV objavil na Mallého-Dusarova anonymný útok, rozhodol sa prestať prispievať do tohto časopisu. Po rozchode s PbV priklonil sa k Palárikovej skupine a neskoršie k Bobulovej a tam pokračoval vo svojej politickej činnosti. V článku *Prečo som umlkol?* vysvetľuje, prečo by bolo treba upustiť od uplatňovania memorandových požiadaviek pri nedostatku poli-

[6] Poukaz na hmotné nedostatky u slovenských národovcov bol zväčša oprávnený.

tickej dôraznosti a aktivity slovenského ľudu, o ktorý sa vodcovia národného hnutia málo starali. Navrhuje, aby sa pri blížiacich voľbách do uhorského snemu venovala väčšia pozornosť aktivizovaniu slovenského ľudu, čím by sa dalo dosiahnuť náležitejšie jeho zastúpenie v uhorskom sneme. Napokon dáva najavo, že sa rozišiel s memorandovou stránkou a že bude spolupracovať so vznikajúcou Novou školou.

Dokiaľkoľvek totiž ten program, ktorý je v slovenskom memorande vystavený pred národom a preň platnosť má, dotiaľ pre slovenského politika nemôže a nesmie byť inšieho pravidla, podľa ktorého by svoje snahy a tak i svoje časopisné práce rídil. To požaduje národnia disciplína zvlášte u toho, kto úvodnie články píše, bo ináč by svojimi článkami neviedol k vytknutému cieľu, lež naopak zrovna odváďal od neho a len zmätok tropil.

Pozrieme-li však na obsah rečeného memoranda, sú v ňom veru veľké veci vyslovené. Pred svätomartinským zhromaždením písalo sa to zjavne, aby sa tam bez ohľadu na tehdajšie okolnosti veľa vyslovilo. To sa i stalo — a tak ver sú v memorande „bez ohľadu na okolnosti" veľké veci vyslovené.

Ale veľké veci len veľkými silami previesť sa dajú. Dajaký pomer medzi cieľom a silami predsa len byť musí.

Lež naše terajšie sily ku prevedeniu týchto veľkých vecí doprosta nestačia. A preto nám nepozostáva inej voľby, nežli alebo zrieknuť sa memoranda, alebo pracovať všemožným spôsobom, keď treba i s obetou na zveľadení národných síl, aby sa dalo držať.

Tieto sily musia byť v prvej linii naše vlastnie domorodé. Tak to požaduje samo memorandum tým uzavretím, že má byť predložené krajinskému snemu, tak to požaduje i duch našej krajinskej ústavy, podľa ktorej konečné a tak tedy platné rozhodnutie nad ním len na krajinskom sneme stať sa môže.

Ale keď sa bolo memorandum na sneme oddalo, a keď ako na dané heslo začali sa na všetky strany zhľadávať proti nemu protesty, uverejnená bola v tehdajšom „Ost und Weste" z vážnej ruky pošlá nárada,[1] aby sme bez ohľadu na snem a spolu ku včasnému prekazeniu zlých následkov, ktoré by z protestov povstať mohli, išli s naším memorandom jakožto s národnou prosbou do Viedne.

Táto prosebná nárada bola po tom všetkom, čo sa už pred ňou stalo, veľmi nebezpečná. Keby sa bolo tenkrát išlo podľa nej, bolo by to ponajprv bývalo proti zjavnému uzavretiu sv. martinského zhromaždenia, tej autority, na ktorej memorandum spočívalo, po druhé bolo by bývalo proti všetkému politickému poriadku, keď memorandum už na sneme oddané a ešte nevybavené bolo, po tretie bolo by to snemu, ktorý nám národne neveľa prial a ktorý Najjasnejšiemu kráľovi ani len kráľovský titul dobrovoľne dať nechcel, podalo len vítanú záminku a zásteru zachádzať s memorandom ešte horšie, a po štvrté boli by vo Viedni čudno na nás hľadeli, že prichodíme s národnou prosbou, proti ktorej aspoň pred svetom sám národ protestuje.

Týmto činom boli by sme teda našemu memorandu na obe strany podrazili nohy.

Toto nebezpečenstvo, v ktorom by vážnosť našeho memoranda aspoň na dlhší čas bola upadla, vyvolalo ma na verejné pole. S láskou v srdci, s nádejou v Boha, s nepodlomnou vierou v spravedlivú vec národniu a s chatrným perom v ruke, dal som sa hnať za tak veľkými a vysokými vecmi, jako jich vyslovuje memorandum.

---

[1] Nemali sme možnosť poznať tento článok.

Prehliadnime teraz celý beh trojročnej neúmornej a sústavne vedenej práce, abysme videli, jako to dnešnieho dňa s memorandom stojí.

V niekoľko článkoch[2] vysvetlil som, že podľa uzavretia sv. martinského boj o memorandum musí viesť sa na našom vlastnom poli, na našich vlastných nohách, vlastnými silami. Bo kadenáhle bolo ono predložené snemu, jeho budúcnosť závisela od prehlasovania (väčšiny hlasov) a naša snaha riadnym spôsobom nemohla byť iná, nežli namáhať sa získať túto väčšinu na sneme. Toto je neprositeľný následok rečeného uzavretia, proti ktorému darmo sa spierať komukoľvek a jakokoľvek riadnou cestou nemožno ho obísť.

Pri takomto postavení veci naskytovala sa jako sama prvá otázka, nad ktorou sme rozhľadieť sa museli, zdaliž náš ľud, ktorý na snem volí, takové vlastnosti v sebe chová, ktorých rozumným použitím bolo by možno priviesť ho k tomu, aby svojich ľudí volil? Bo od prajnej lebo neprajnej odpovedi na túto otázku závisela všetka naša budúca nádeja.

Ja som ju pretriasal v článkoch o politike nášeho slovenského ľudu.[3] Bola to ovšem oproti tomu trpkému rozhorčeniu a zúfaniu nad naším ľudom, ktoré sa ukazovalo v dopisoch proti protestom, zbrusu nová „teória". Ale táto „teória" má tú až veľmi praktickú a v politike rozhodujúcu stránku, že vyslancov do snemu ľud volí, takže od jeho volieb budúcnosť celého memoranda závisí. Preto rozumná politika požaduje najsamprv dokonále ohliadnuť si národnie vlastnosti tohoto ľudu a potom jich obozretne a odhodlane použiť, čo dokiaľ sa nestane, dotiaľ naše memorandum vždy na sneme prepadne.

Ale obecenstvo túto „teóriu" nechalo len byť „teóriou" a mnohí mysleli, že už tým samým veľa činia, keď dlhočižné moje články s trpezlivosťou čítajú.

Vidiac, že táto cesta k prevedeniu národnieho programu vidí sa byť obecenstvu priveľmi zdĺhavá a že ju nastúpiť nehodlá, obrátil som sa k inteligencii a k mestám.[4] A ponevádž tieto podľa tehdajšieho času boli najviac matené bežnými politickými heslami o historicko-politických osobnostiach, o pragmatickej sankcii a o zákonnej poslúpnosti, ukázal som nezákladnosť prvých dvoch hesiel, nakoľko by mali byť našim snahám protivné, potom v článkoch o slovenských pohyboch[5] vystavil pozitívne mravnie a sociálne základy týchto našich snáh, vysvetlením zák. čl. XVI z roku 1791 nakreslil som opravdivú zákonnú poslúpnosť[6] a na to nasledujúcimi článkami[7] vyvrátil som predstierané krivé dôvody, ktorými protivná stránka rečený zákon ospravedlniť sa snaží.

Tieto články ľúbili sa ovšem, pretože boli polemické a pretože vzťahujúc sa len na presvedčenie a vôľu, oni ani nepožadovali žiadnych skutkov a žiadnej určitej alebo napnutej pracovitosti.

Po odbavených týchto základných otázkach o dôvere k nášemu ľudu a k našim

---

[2] Ide o články *Rozhľaďme sa,* PbV, roč. I, č. 31; *Politický rozum Svatomartinského zhromaždenia,* tamtiež, č. 42; *Dva významné politické skutky nášho ľudu,* tamtiež, č. 45, a *Politika nášho ľudu slovenského,* tamtiež, č. 51—53.

[3] Pozri článok *Politika nášho ľudu slovenského,* PbV, roč. I, č. 51—53.

[4] Pozri článok *O organizovaní národnej práce,* PbV, roč. II, č. 95.

[5] Pozri články *Perspektiva našej politiky,* PbV, roč. I, č. 68; *Najnovšie kroky vlády,* tamtiež, č. 74, a *Čo a prečo v terajšej dobe,* tamtiež, č. 75.

[6] Pozri článok *Historicko-politická individuálnosť,* PbV, roč. I, č. 76—77, a *Politika historického práva,* tamtiež, č. 80—81.

[7] Pozri článok *Právne-dejepisné svedectvá o výraze „nativus hungaricus",* PbV, roč. II, č. 43—44 a 46.

snahám, postúpil som k pozitívnemu množeniu a tuženiu národnej sily na oboch dosiaľ vykázaných poliach: k národniemu upovedomeniu ľudu narádzal som vydávať pospolité knihy, k utuženiu a rozmnoženiu národnieho povedomia medzi inteligenciou a v mestách narádzal som časopisnú činnosť.[8]

Čo sa týmito návrhami mieniło, bolo zreteľne vyslovené.

Ale návrh o pospolitých knihách potkal sa s pozitívnym odporom. Dve redakcie ho viac menej zaraz odsúdili.[9] Keď som potom na vlastnú ruku aspoň niečo chcel učiniť a keď sa už prvá knížka tlačila, písalo sa znovu, že veď to budú len preklady. Keď napokon prvá knížka vyšla, bola posúdená tak, ako dosiaľ ešte žiadna kniha na Slovensku. O ostatných nebolo viac reči. Z toho vidieť, že ani táto cesta k upovedomeniu našich budúcich snemových voličov nezdala sa byť vhodnou.

Pozdvihnutie časopisnej činnosti zdarilo sa ešte ako tak, a zdalo sa, že obecenstvo predsa len dá sa strhnúť na tú cestu, ktorá zodpovedá duchu nášho memoranda. Lež už proti tomuto počínaniu vystúpila prosebná politika pozitívne do boja, lenže po prvom zrazení sa utiahla.

Teraz bola vhodná doba dostúpiť na tejto ceste po prvom zdarenom kroku o krok dial. Ale bez obalu nesmelo sa o „stanoviskách" písať, bo takéto články boli mi už pristavené. Zaobalil som teda vec do „tretieho čísla".[10] Avšak keď uvedenými tam dôvodami celý tento plán trochu zreteľnejšie sa odhalil, keď i ďalšie jeho následky najavo vystupovať a táto politika vlastnej samorastlej sily a pomoci ďalšiu perspektívu odcláňať počala, tu vystúpila prosebná politika celou silou odhodlane proti nej.

Bol to okamih podobný tomu, ktorý na svätomartinskom zhromaždení bol najživejším a najostrejším. Bol to rozhodný zápas medzi dvoma zastupiteľmi obidvoch stránok.[11] Tu sa malo rozhodnúť, či my nezvyklane podľa ducha našeho memoranda pokračovať mienime, a či ho poodložíme stranou.

Pán Rodomil[12] to zjavne vyslovil, že ho nie „tri čísla", ale tá odhalená peršpektíva tejto mojej snahy vyvolala do zápasu. Ja som opätovane prosil,[13] aby táto pôtka nebola považovaná za osobnú, ani za takú, kde by sa jednalo len o tie „tri čísla". Podajedni dopisovatelia tiež písali, že sa tu jedná o významnejšie veci. Pán Rodomil tiež cítil, že tu ide o rozhodnú borbu, bo proti mojím článkom nové repliky (uverejnené) poslal.[14] Trojročnou potnou prácou pristupovali sa takmer s každým číslom prosebnej politike prsty, ačkoľvek sa to na zjavnom zápasišti pozitívne a nie len púhym krčením ramien nad „teóriami". Ktorákoľvek stránka bola by zvíťazila, bola by sa na každý prípad rozhodla tá vyklavá neistota v našom politickom zápase, ktorá našu najväčšiu slabosť tvorí, a tak by sa alebo zdar dosavádnych prác bol ubezpečil, alebo by sme boli

---

[8] Pozri sériu článkov na túto tému v II. a III. ročníku PbV a v Sokole.

[9] Mallého návrh bol uverejnený v článku *Pomáhajme národu*, PbV, roč. III, č. 82 z 21. apríla 1863 s obšírnym komentárom redakcie. Predtým bol tento článok uverejnený pod nadpisom *Pomáhajme národu* v CM, roč. XIV, č. 13, str. 18—63.

[10] Pozri článok *Naše dosavádne pokroky a ďalšie potreby*, PbV, roč. III, č. 2—6, 8 a 10.

[11] Pozri článok *Zásadné dorozumenie*, PbV, roč. IV, č. 11—13.

[12] Článok Rodomilov [pseudonym, pravdepodobne ide o Ľud. Orphanidesa, učiteľa v Hybiach (1818—1895)], ktorý bol uverejnený pod názvom *Moja pochybnosť o potrebe troch čísel.* Pozri PbV, roč. IV, č. 38.

[13] Pozri článok *K dorozumeniu*, PbV, roč. IV, č. 50.

[14] Pozri články *Nepotrebujeme politických darov*, PbV, roč. I, č. 30, a *Politické sľuby*, tamtiež, č. 68.

zjavne vyznali, že naše sily nestačia dosiahnuť k memorandu. Na každý prípad boli by sme znali, ako stojíme a čo teraz robiť?

Ale keď veci na taký stupeň dospeli, tu dostanem naraz list, že „zo všetkých strán hromžia na tento spor a že by bolo žiaducno zakončiť ho."

Tak hľa po trojročnej potnej práci stojíme s naším memorandom tam, kde sme stáli, keď som začal písať, totiž v oči tej otázke „či sa ono previesť má vyvinutým zápasom, či naopak prosebnou cestou? Tak hľa prepadli nie len všetky takmer trojročné práce, ale i celý trojročný čas, aspoň ohľadom na túto otázku. A poneváč prosebná cesta je vlastne proti duchu samého memoranda a z druhej strany všetky k jeho prevedeniu nám možné návrhy, ktoré som bol vystavil, dostatočnej podpory nenašli alebo za nemožné a nesúce vyhlásené boli, povstáva otázka, či toto memorandum i nabudúce má byť náš národný program, alebo či sa ho zriekame jakožto nedosiahnuteľného?

A boriť sa s takouto neistotou znamená toľko, čo boriť sa s vetrom. Bo zakiaľkoľvek spisovateľ úvodných článkov zaviazaný je pred obecenstvom pridŕžať sa memoranda v obojom ohľade, t. j. hnať sa za cieľom, ktorý ono vystavuje a cestou, ktorú ono naznačuje, obecenstvo však kloní sa väčšmi k protivnej ceste a prostriedky, ktoré v našej moci ležia alebo za nemožné, alebo za nesúce alebo za nevýdatné považuje, dotiaľ ovšem budú všetky úvodnie články len „logické sophismata". A to je len daromné marenie síl, ktoré nikomu neosoží a k ničomu nevedie.

Túto krízu nášho života bol bych ďalším dopisovaním len zakryl, ale ja to držím za veľmi potrebné, aby si ju národ dokonále pocítil. Tejto krízy treba pozrieť mužne do očí a nie vyhýbať sa jej voždy len z cesty.

Ja som pred rokmi písal, že prosebná politika[15] nie je pre verejnosť, že pri nej časopis umlkne, duch zmalátneje a že nás ďaleko neprivedie. Teraz je rok od toho času a ačkoľvek odkedy Slovensko precitlo, ešte nikdy nevykonalo sa toľko a tak vážnymi ústami na tejto ceste, koľko toho roku, predsa teraz každý patrne vidí, že nádeje, ktoré som pred rokom márnymi pomenoval, dosiaľ veru málo ovocia priniesli. Teraz stojíme pred snemom a teraz budeme predsa len musieť opierať sa na politiku nášho slovenského ľudu, ktorý do snemu voliť bude. A keby návrhy o knihách, o časopise, o okresných dozorcoch boli splnené, ináč by sme teraz stáli hotoví k budúcim voľbám.

Srdce mi krváca, keď vidím približovať sa rozhodné časy a nás nie dosť pripravených! Ale šťastné rozhodné doby len po mnohých prípravách a odhodlanom obetivom zápase prichodievajú — a ani my sa nedožijeme šťastnej rozhodnej doby bez mnohých príprav, bez odhodlaného obetivého zápasu!

117

Prosbopis niektorých turčianskych národovcov cisárovi a kráľovi Františkovi Jozefovi.

Nemecký koncept v ASSV, fasc. 185, č. 1 v pozostalosti Jána Mallého-Dusarova. Zatiaľ sa nám nepodarilo zistiť, či bol podaný, či nie. Na koncepte je suchá pečať obce Martina. Martin júl 1865.

---

[15] Mallý-Dusarov má tu na mysli seriál svojich článkov v PbV, roč. I, č. 51—53 pod názvom *Politika nášho slovenského ľudu.*

Prosbopis vznikol krátko pred očakávaným zvolaním nového uhorského snemu roku 1865. Turčianski národovci žiadajú predovšetkým od panovníka vymenovanie slovenskému národu oddaných hlavných županov, zriadenie niektorých stredných škôl, vymenovanie úradníkov do úradov oddaných slovenským veciam a aby požiadavky Memoranda boli zahrnuté do kráľovských propozícií, ktoré majú byť odovzdané uhorskému snemu pri jeho otvorení a o ktorých by mal potom uhorský snem rokovať.

Veľkodušné slová, ktoré počuli mnohí verní a poslušní nižepodpísaní členovia deputácie holdujúcej Vášmu cisárskemu a kráľovskému apoštolskému Veličenstvu v Olomouci 20. marca 1849 z úst Vášho Veličenstva, slová: „žiaden národ nemá odteraz ovládať druhý a každá národnosť sa má pod ochranou zákonov a slobodomyseľných ustanovizní vzdelávať, upevňovať a prispievať k blahu a sláve veľkej spoločnej vlasti," ostanú nezabudnuteľnými pre verných a poslušných nižepodepísaných poddaných Vášho Veličenstva.[1] Ony sa stali a ostali základom našej pevnej dôvery, že do otcovskej lásky Vášho Veličenstva je zahrnutý aj náš verný slovenský národ, ktorému Vaše Veličenstvo dopomôže k rovnoprávnosti s ostatnými národnosťami rozsiahleho cisárstva a najmä našej užšej vlasti, Uhorska, vrele vytúženej od každej duše vernej Vášmu Veličenstvu.

S vďačnosťou tiež uctieva celý slovenský národ istý rovnako milostivý najvyšší výrok, ktorý Vaše cisárske a kráľovské apoštolské Veličenstvo ráčilo povedať našej, k stupňom najvyššieho trónu vyslanej deputácii 12. decembra 1861, ktorej sa dostalo najvyššej milosti odovzdať pamätný spis nášho národného zhromaždenia, konaného 6. a 7. júna 1861 v Turč. Sv. Martine.[2]

O nič menej zvýšili našu nádej milostivé slová Vášho Veličenstva, ktoré ráčilo milostive povedať 10. septembra 1863 vyslancom Matice slovenskej.[3]

Skutočnou radosťou naplnilo konečne celú našu domovinu veľkodušné vyhlásenie Vášho cisárskeho a kráľovského apoštolského Veličenstva nedávno pri priateľskej návšteve nášho hlavného mesta, ktorým Vaše Veličenstvo chce zaistiť všetkým národnostiam Uhorska rovnaké právo a plnú spokojnosť, ako všetkým, tak aj nášmu národu poskytuje opodstatnenú nádej, že náš vždy verný slovenský národ po toľkých medzinárodných bojoch a po tak dlhom čakaní konečne dospeje k oprávnenému a zaistenému cieľu svojich želaní.

To všetko nás teraz znovu posmeľuje zoči voči najnovšiemu začatiu konečného riešenia vnútorných záležitostí monarchie, a najmä našej drahej užšej vlasti Uhorska, priblížiť sa v detinskej dôvere a poslušnou prosbou k Vášmu cisárskemu a kráľovskému apoštolskému Veličenstvu, aby Vaše Veličenstvo milostivo ráčilo:

1. vymenovať do našich slovenských stolíc, najmä ale tiež do Turčianskej stolice, ešte pred vypísaním volieb do uhorského snemu, Vášmu Veličenstvu verných, nášmu slovenskému národu ale niemenej oddaných a láskou k nášmu ľudu osvedčených mužov za hlavných županov; lebo ináč dôvera obyvateľstva k tak vplyvnej stoličnej správe nebude docielená a na každý spôsob takí muži budú môcť byť zvolení za poslancov na

[1] Pozri dok. č. 15.

[2] Pozri dok. č. 86.

[3] Panovník pripomínal zásadu marcovej ústavy: rovnoprávnosť národov. Myslí sa tu na slová: Hotový budem vziať i potom pod moju ochranu verný slovenský národ. No roku 1875 zabudol na tento sľub.

snem, ktorí majú dôveru ľudu a v súhlase s jeho žiadosťami skutočnú mienku a skutočné požiadavky ľudu budú určení zastupovať, čo by zodpovedalo úsiliu slávnej vlády Vášho cisárskeho a kráľovského apoštolského Veličenstva, ako aj požiadavkám slovenského obyvateľstva.[4]

2. Ponížene prosíme Vaše Veličenstvo, aby pri započatých zmenách v štátnej správe a vo vláde vo všetkých dikastériách a na vyšších ústredných miestach boli zamestnaní vždy i niekoľkí naši národovci, aby bol všade niekto, kto by bol oboznámený s potrebami a požiadavkami nášho národa a aby bol pre ne nadšený, ktorý by mohol byť zástupcom našich národných záležitostí a tlmočníkom našich národných požiadaviek.

3. Ďalej prosíme s detinskou dôverou, aby Vaše Veličenstvo ráčilo milostivo povoliť, aby na našom slovenskom vidieku boli slovenské stredné a vysoké školy, ako sa o tom hovorilo voľakedy, a národné inštitúcie, ako Matica slovenská, tiež, zo štátnych prostriedkov podporované.

4. Konečne, aby naše požiadavky, obsiahnuté v Prosbopise[5] nášho národného zhromaždenia zo 6. a 7. júna 1861 predostreté Vášmu Veličenstvu 12. decembra 1861, z ktorých niektoré nemohli byť ihneď uskutočnené, boli zahrnuté do kráľovských propozícií Vášho Veličenstva pred krajinský snem a aby boli s výslovným odporúčaním predložené zvolať sa majúcemu krajinskému snemu.

Vaše Veličenstvo! Kľud a spokojnosť nášho vnútorného medzinárodného života v monarchii a najmä v našej užšej vlasti, Uhorsku, sa nedá ináč docieliť a tým menej trvale udržať, iba ak sa uskutočnia horeuvedené milostivé slová a otcovské prísľuby Vášho cisárskeho a kráľovského apošiolského Veličenstva. Dúfajúc v ich svätosť, máme pevnú dôveru, že tieto naše súrne žiadosti budú najmilostivejšie vypočuté a že nám a nášmu národu prinesú úplné túžebne očakávané uspokojenie. V neochvejnej vernosti a bezpodmienečnej poslušnosti ako poddaní ostávame a značíme sa Vášmu cisárskemu a kráľovskému apoštolskému Veličenstvu, nášmu najosvietenejšiemu cisárovi a kráľovi najposlušnejší a najvernejší poddaní z Turčianskej stolice: Andrej Švehla, predseda, Ľudovít Thomka, prísažný, Ján Belička, Ján Šimko, notár, Daniel Thomka, boženík, advokát Ambroz Pivko, Ján Jesenský de Nagy Jesen, statkár, Sam. Šipka, statkár.

118

Volebný leták Viliama Pauliny-Tótha s jeho volebným programom pre voľby do uhorského snemu roku 1865.

Vytlačila knihtlačiareň Fr. X. Škarnicla. Skalica 21. septembra 1865.

Viliam Pauliny-Tóth kandidoval roku 1865 do uhorského snemu vo volebnom okrese vrbovskom. Jeho volebný program obsahuje desať konkretizovaných požiadaviek súhlasne s Memorandom. Má ale aj hospodársku požiadavku v prospech uskutočnenia takých opatrení, ktorými by sa dvíhal hmotný blahobyt obyvateľstva.

[4] Osnovatelia prosbopisu mali na mysli vymenovanie Jána Franciscího za hlavného župana Liptovskej stolice, uskutočnené koncom roku 1864.

[5] Pozri dok. č. 99.

Veľacteným p. p. voličom volebného okresu vrbovského úprimné pozdravenie!

Pán Boh s nami a zlé preč!

Drahí bratia volebného okresu vrbovského. Snem je predo dvermi.

Či chcete žiť Slováci? a jako žiť chcete? Či len tak, ako dosiaľ, a či ako slobodní občania našej milej vlasti uhorskej? Či nežiadate asnáď, aby svet aj o Vás dač vedel, Vás poznal, nezaznával a za *národ uznal?*

Či žiadate i ďalej len hlivieť a živoriť ako úslužný nástroj k zveľatku, velebe a sláve nesvojich národov!

Ak to chcete, nevoľte si mňa za vyslanca vášho.

Jestli ale chcete, aby dozvedel sa raz svet, že i Vy žijete a žiť chcete, že i Vy hájiť si chcete tie isté práva, ktoré už skutočne susedia naši Maďari a Nemci zažívajú; jestli chcete, aby aj národ slovenský zákonne uznaný bol národom uhorským, t. j. aby on mal právo slobodného občana v krajine uhorskej, aby mal svoje slovenské školy, kde by své dietky naše vzdelávať mohli, aby aj Vám po samom predku všetky snemové zákony, ako aj ostatné nariadenia správnych vrchností krajinských, rozkazy vlády, ako aj súdobné odkazy a výroky od vyšších a nižších súdnych stolíc vo Vašej materinskej reči na známosť dávané boli, jestli — hovorím — to chcete, poďte sem, *staňte pod moju zástavu,* zvoľte ma za Vašeho zástupcu na sneme, a ja sľubujem Vám, že za všetko toto ohlásim sa spolu s rovesníkmi mojimi na sneme uhorskom.

Už či prerazíme so žiadosťami našimi, či nie, to neviem; staň sa vôľa Božia! — ale isté je, že ich my tam *vyslovíme,* a že *svet kroz nás dozvie sa o slušných žiadostiach národa slovenského.*

Slušné sú žiadosti naše, lebo keď *rovnaké bremená* krajinské my Slováci s inými spolukrajanmi znášame, i *rovnaké právo mať musíme pred zákonom,* ak posvätné slovo *„spravedlivosť"* nemá byť púhym, nijakého zmyslu nemajúcim zvukom.

Dlhého tedy programu o mojom *politickom zmýšľaní* tuším nepotrebujete. Znáte ma, čo som, kto som, a viete ako zmýšľam. Že ľudu slovenskému dobre chcem, že som za jeho blaho telom i dušou zaujatý, o tom viem, že nepochybujete, bo veď službe národa, jehož synom som, posvätil som celý život svôj. Jestli by ale daktorí z Vás predsa zovrubnejší program žiadali, teda nech i ten tuná stojí:

1. Som za jednotu ríše Rakúskej, slobodnej to vlasti slobodných národov.

2. Som za celistvosť našej drahej vlasti uhorskej bez ukrivdenia osobnosti a prirodzených Bohom daných práv národa slovenského. Som za slobodu, ústavnosť a rovné právo všetkých národov vlasti našej.

3. Som za spravedlivo ohraničené nadprávo reči maďarskej, t. j. ponevráč jedna reč k vzájomnému uzrozumeniu sa všetkým spoločná byť musí, som za to, aby vo vlasti našej uhorskej diplomatickou rečou na sneme [bola] reč maďarská, ako aj úradnou rečou, v rokovaní *medzi sebou* u najvyšších krajinských vrchností, ako sú vys. kr. uh. kancelária, námestná rada a sedmipánska a kráľovská tabula, čili kúria.

4. Som zároveň s vyslovenou už i kroz národ slovenský žiadosťou za to, aby osobnosti národa slovenského a vlastenskosť reči slovenskej pozitívnym zákonom a inauguralnými diplomami uznaná bola, t. j. aby slovenské stolice, náležite zaokrúhlené, tvorili jedno hornouhorské okolie. Rozdiel tedy bol by ten, že dosiaľ volajú sa okolia čili dištrikty *podľa mena* riek Dunaja a Tisy, potom volalo by sa slovenské okolie podľa národu, ktorý ho skutočne obýva. Celistvosť krajiny tým zhola nič netrpí.

5. Želám si, aby všetky najvyššie krajinské vrchnosti, ako sú vys. kr. uh. kancelária, námestná rada a kúria čili sedmipanská a kráľovská tabula, podelené na 5 odsekov, nie

ako dosiaľ podľa látok t. j. akosti predmetov prác úradných, ale podľa piatich národností krajiny uhorskej; a náčelník každého odseku aby bol verným a horlivým synom patričného národa.

6. Aby všetky doterajšie snemové artikule, ktoré nezrovnávajú sa s urovnoprávnenosťou národov uhorských, vyzdvižené boli.

7. Aby pred zákonom rovné boli všetky stavy, národnosti a vierovyznania, a všetkým — pomerne k počtu duší — rovnakej podpory dostávalo sa z pokladnice krajinskej.

8. Aby daňové bremená čo najmožnejšie umenšené, indirektné dane ale znesiteľnejšími učinené boli.

9. Aby samospráva stolíc, miest a obcí blahonosnými zákonami zabezpečená bola.

10. Aby o vzdelanosti všetkých národov uhorských zákonodarstvo naše jednako postaralo sa; aby sme tedy menovite my Slováci dostali nižšie i vyššie národnie školy, a hlavne právnickú akadémiu a hospodársku školu zo spoločných dôchodkov krajinských nadanú. — Aby ďalej všetky závody a ústavy ku dobrobytu obyvateľstva krajiny zmerujúce, ako sú: železnice, dobré cesty, splavné rieky, pošty, sporiteľnice, vzájomné pomocnice, špitály atď., bedlivej podpory zo strany vlády požívali a aby v ohľade tomto pozornosť jej i na naše slovenské strany obrátená bola.

To hľa, Rodáci! politické vierovyznanie moje, od ktorého neodstúpim.

Poďte za mnou! a istotne, že lepšie a blaženejšie dni svitnú i drahému národu nášmu.

Nech Pán Boh živí Cisára a apoštolského Kráľa nášho, Františka Jozefa I., nech zdržuje vlasť našu v pokoji, nech ju žehná všetkými dobrými dary, a v nej so slávou nech žije i národ slovenský, Hurráh!

V Skalici, dňa 21. septembra 1865. Viliam Pauliny-Tóth

119

Volebný program Štefana M. Daxnera pre voľby do uhorského snemu roku 1865.

Originál tlačeného programu v AMS, Hurbanova pozostalosť, sign. III-65. Tisovec 6. októbra 1865.

Štefan M. Daxner kandidoval roku 1865 pri voľbách do uhorského snemu vo svojom rodnom okrese Rimavskosobotskom. Mal veľmi priaznivé predpoklady byť zvolený, ale jeho nepriatelia sa postarali o roztrieštenie voličstva na tri skupiny, a keď sa ukázalo, že by mohol byť zvolený, tri dni pred voľbami ho donútili opustiť Rimavskú Sobotu a odísť na nové pôsobisko do Debrecína. Daxner pri voľbách prepadol oproti kandidátovi E. Kubinyimu iba 300 hlasmi. Vo svojom volebnom programe, ktorý sa stal programom i ďalších niekoľkých slovenských kandidátov, napr. Ľ. Turzu-Nosického, vyslovil sa za zachovanie Rakúskej ríše, za úpravu pomeru Uhorska k nej, za náboženskú a národnostnú rovnoprávnosť, za reformu stoličnej správy v tom zmysle, aby sa stala na základe reprezen-

tácie celého obyvateľstva stolice základom politickej moci ľudu, za úpravu správy obcí, urbariálnych pomerov, osvety a napokon sa vyslovil i za volebné právo všetkých mužov starších 21 rokov. Daxnerov volebný program patril medzi najpokrokovejšie v tom čase.

Nastávajúci snem krajinský — skrze Jeho c. k. apoštolské Veličenstvo na deň 10. decembra b. r. do Pešti zvolaný, držím za jeden z najdôležitejších, ktoré vo vlasti našej tisíc rokov vydržiavané boli.

Záležitosti na sneme tam pokonávať sa majúce — ako sú: štátoprávne pomery vlasti našej ku korune a ku celej ríši Rakúskej; usporiadanie národných otázok na základe dávno už vyslovenej rovnoprávnosti národnej: donesenie zákonov a ustanovizní v politicko-správnom a súdobnom ohľade, verejného občianskeho a spoločenského života sa týkajúcich — od ktorých rozkvet a dobrobyt vlasti našej v duchovnom a materiálnom ohľade závisí, robia tento snem pre nás najdôležitejšou udalosťou terajšieho veku.

Ja, ktorý som aj dosiaľ skromné sily moje k napomáhaniu obecného dobra posvätil, prajem si aj v tejto rozhodnej dobe spoluobčanom mojim užitočným sa stať, jestliže ma v tom ich dôvera napomáhať bude, a oni mňa, ako svojho zástupcu na snem vyšlú.

Z tej príčiny za potrebné držím osvedčiť sa, že

1. Chcem pracovať na tom, aby celistvosť koruny sv. Štefana a krajín ku nej prináležajúcich, udržaná bola.

2. Za potrebné držím na základe Pragmatickej sankcie[1] vyrovnať dosiaľ neusporiadané štátoprávne pomery vlasti našej ku celej monarchii, poťažne ku krajinám tým, ktorie s vlasťou našou spoločnú veľrišu tvoria, lebo tak som presvedčený, že monarchia Rakúska len vtedy môže byť silná a šťastná, jestliže v jednotlivých čiastkach svojich a v celku náležite usporiadaná bude.

3. Čo je ríša Rakúska vo veľkom, to je vlasť naša v istých ohľadoch v menšom pomere, [ako] štestia a moc ríše Rakúskej od vyrovnania vzájomných poťahov jednotlivých jej čiastok závisí, tak podobne závisí moc a rozkvet vlasti našej od vyrovnania a uspokojenia národných záujmov, národov tých, ktoré v nej žijú. Slovom, za potrebné držím zásadu rovnoprávnosti národnej uskutočniť vynesením takých zákonov a ustanovizní, ktoréby pri zadržaní celistvosti krajiny každému vo vlasti žijúcemu národu možnosť slobodného národnieho vyvinovania sa podávali a zabezpečovali. Kdo chce bratstvo národov a skrze to svornú a mocnú vlasť, ten musí chcieť uspokojenia a vyrovnania vlastenských národných záujmov.

Nie menej za potrebné držím aj rovnoprávnosť náboženskú nielen v zásade vysloviť, ale speciálnymi zákony aj previesť. Lebo bez rovnoprávnosti národnej a náboženskej nevidím možnú rovnoprávnosť osobnú.[2]

4. Autonómiu stoličnú považujem za najsilnejší štít ústavnej slobody a za najlepšú školu, v ktorej z ústavného života dosiaľ vytvorený ľuď náš za slobodného práv svojich povedomého a spolu vlasť svoju milujúceho občana vyvinovať sa môže. Ale táto autonómia alebo samospráva stolice, nemala by byť monopolom len jednej čiastky obyva-

[1] Ide o zákon upravujúci štátoprávne vzťahy medzi habsburským panovníckym domom a Uhorskom na základe reálnej únie.

[2] Daxnera viedli k tejto požiadavke udalosti okolo odsúdenia M. M. Hodžu, ratkovského memoranda, ale aj skutočnosť, že napr. v Uhorsku ešte neboli všetky cirkvi zrovnoprávnené.

teľstva, ako to bolo pred rokom 1848, ale by mala byť majetkom celého občanstva, čo len tak je možné, jestliže jej ústrojnosti podľa zastupiteľského systému (representatívneho) za základ slúžiť budú organizované obce.[3] A preto:

5. Za potrebné držím najsamprv obce, túto prvú mravnú jednotu v štátnom živote, ako základ, na ktorom ústrojnosť celej štátnej budovy byť má, zvláštnymi zákonmi organizovať.[4]

6. Čo sa dotýče v podstate svojej najnesnadnejších zákonov urbariálnych ačpráve regulácie urbariálne už zakončené sú, predca za možné držím cestou zákonodarstva takie pravidlá doniesť, ktoré by bez podvrátenia už zakončenej regulácie, v regulovaných obciach snadné boli k prevedeniu a znamenite by obľahčili stav bývalých urbarialistov. Sem patrí zákon, aby s urbariálnymi zemami jednaký pôvod a jednakú vlastnosť majúce zvyšné zeme (remanentie) tým istým spôsobom ako urbariálnosť, skrze krajinu bývalému zemskému panstvu, vynahradené boli.

Aj také sedenia, ktorie teraz pod 19. § zákona urbariálneho[5] z roku 1853 padajú, od ktorých patriční užívatelia aj naďalej robotovať alebo roboty a dávky tie sami odkúpiť povinní sú, mali by byť na spôsob urbariálnych zemí od ďalších panských dávkov oslobodené.

Skúsenosť naučila ma, že odkupné ceny za remanentie a pozemnosti pod 19. § prislúchajúce, na našich horných a neúrodných krajoch ďaleko presahujú vlastnú cenu týchže pozemností, a príčinou sú mnohých žalôb a nepríjemností, ktorie len cestou zákonodarstva odstrániť možno.

7. Pokročilý duch času na poli priemyslu a kupectva požaduje, aby pozostatky pomerov s duchom týmto sa nezrovnávajúce, kam menovite aj výlučné právo krčiem prináleží, daním vynáhrady terajším majiteľom vyrovnané boli.

8. Uznaná vec je, že dobré prisluhovania spravedlnosti stavia ríše, kým naproti tomu nespravedlnosť podvracia ich základy. Len pri dobrom prisluhovaní spravedlnosti môže každý v práve svojom urazený občan, ochranu zákonnú snadno nájsť, len tak môže aj úverok obecný udržať sa. Preto za potrebné držím, aby cestou zákonodarstva civilný kodex a pokračovania civilné, taktiež aj trestný zákonník a pokračovania trestné, vypracované boli a prisluhovania spravedlnosti od politickej správy sa oddelilo.[6]

9. Všetci známe, že ríši Rakúskej v posledných dvadcať rokoch vnútorné i zahraničné nesnádze veliké výdavky a skrze tieto veliké dlhy zapríčinili, ktorých prirodzeným následkom sú terajšie na obecenstve doliehajúce dane. Úlohou zákonodarstva bude pracovať na tom, aby sa v druhom a treťom punkte spomenutým vyrovnaním štátnoprávnych a medzinárodných otázok a zavedením vnútorného ústavného poriadku počet vojska a iných výdavkov umenšil a tak uľavenie obecnej dani docielilo. — Nie ináče len cestou zákonodarstva môže vynájdený byť spôsob, aby podajedné indirektné dane (dohánový monopol, akcíze[7]), ktorých vyberania štátu mnoho výdavkov stojí, bez újmy pokladnice štátnej, na direktnú daň premenené boli.

[3] Zákonný článok XVI z roku 1848 sľuboval túto otázku upraviť, ale v priebehu maďarskej revolúcie sa tak nestalo. Požiadavka, aby v stoličných zhromaždeniach boli zastúpení všetci občania, je rozhodne v tomto čase veľmi progresívna.

[4] Obce v Uhorsku do tých čias neboli organizované na základe primeraného zákona.

[5] Urbariálny patent vydaný roku 1853 rakúskou vládou.

[6] Bola to moderná požiadavka, ktorej podstatu Daxner poznal z praxe. Uskutočnená bola až v sedemdesiatych rokoch 19. stor.

[7] Druh nepriamych daní spotrebných.

Ku dávkam obecným prináležia aj obecné práce, z ktorých verejné cesty stavajú a udržujú, aj tu by od dosavádneho spravedlivejší kľúč znamenite obľahčil nerovne rozdelenú ťarchu.

10. Obrana vlasti jsúc rovnako povinnosťou občanov v ohľade tomto žiadať budem, aby doterajší zákon rekrutačný premenený bol v ten spôsob, žeby potrebný kontingent vojska krajiny nie dľa osobnej povinnosti synkov, tejto drahej krvi jednotlivých rodín, ale dľa pomerného rozmeru na jednotlivé stolice, poťažne obce slobodným vyprostredkovaním vystavený býval.

11. Opravdu kresťanské zákonodarstvá starali sa vždy o rozširovanie osvety a vzdelanosti medzi občanstvom a jmenovite medzi ľudom svojím, lebo s pokrokom duchovným vo vedne stúpa aj dobrobyt materiálny. Za to mám, žeby zákonodarstvo ničím tak podstatne nenapomohlo blahobyt a rozkvet vlasti našej jako keď sa o rozšírenia osvety a vzdelanosti medzi ľudom postará a pred očima majúc zásadu rovnoprávnosti národnej a náboženskej, nebude váhať k tomu cieľu jmenovite aj k zlepšeniu stavu učiteľov z pokladnice štátnej potrebné obete prinášať.

12. Ačpráve volebný zákon z roku 1848 na slobodomyselnom stanovisku je založený, pri tom všetkom ale nezodpovedá požiadavkám všeobecnej osobnej slobody; pracovať budem na tom, aby každý samostatný a v mravnom ohľade bezúhonný občan, doplnivší 21 rokov volebným hlasom vládnul a tak všetky osobné záujmy zastúpené boli.[8]

Vúbec nemožno je všetky tie zákony v krátkom príhlase rozložiť, ktorých donešenia cítené v živote potreby požadujú. Dosť na tom, že náhľadom mojím úlohou terajšieho a nasledovať majúcich snemov bude všetky v živote cítené a uprávnené záujmy na základe mravného a večného práva pozitívnymi zákonami pred svevoľou zabezpečiť lebo ústava vlasti len tak môže byť silná a trváca, jestliže jej základy nie fikcie, ale večné pravdy a skutočné potreby života tvoriť budú.

120

Volebný program dr. Pavla Mudroňa pre voľby do uhorského snemu roku 1865 pre Mošovský okres.

Originál konceptu programu v AMS, pozostalosť J. Franciscího. Je bez dáta.

Volebný program dr. P. Mudroňa obsahuje okrem národno-politických požiadaviek aj požiadavky hospodárske.

Osvedčenia sa nižepodpísaných strany hlavných zásad na nastávajúcom sneme zastávať sa majúcich, následkom vyzvania viacej spoluobčanov turčianskych.

Sloboda je naše heslo.[1]

Sloboda ale bez zákona je len prostopašnou svevôľou. Zákony tedy berieme za základ našej slobody, a síce, čo občania krajiny Uhorskej snemom od roku 1848 rovným

---

[8] Táto požiadavka bola prvý raz vyslovená v slovenskej politike.

[1] Prečiarknutý text: Sloboda je naše heslo, a síce ústavná sloboda, lebo sloboda bez zákona je len prostopašnou svojvôľou.

právom opatrený, zákony od spomenutého roku. Zákonom treba ako všetkým dielam ľudským s duchom času pokračovať, a tak chceme aj v snemových článkoch uhorských duchu času primerané opravenia.

Uznaním zákonov, uhorským snemom roku donesených, chceme mať:

I. ústavu od roku 1848., a len výsledok tejto zásady je, keď žiadame:

aby všetky nové dávky a dane, jakéhokoľvek mena, ktoré od roku 1848 vznikli, jako: štemple, monopol dohánu, daň dedičná a potravná, zvýšenie solnej ceny atď., zrušené boli, a len daň snemom alebo uhorským ministerstvom určená v platnosti stála. Pri vypracovaní ale kľúča ustanoviť sa majúcich daní, aby sa hľadelo na menšiu úrodnosť horných stolíc uhorských a tak aby pre tieto stolice daň pozemková pomerne nižšia bola.

Spomenuli sme ale,

II. že žiadame aj duchu času primerané opravenia dosavádnych snemových zákonov na základe rovnoprávnosti. Žiadame tedy rovnoprávnosť a slobodu vo všetkých triedach a vrstvách, jako

A. spolkov a jakýchkoľvek právnych osôb, tak aj

B. jednotlivcov.

A. Za nám v týchto časoch najdôležitejšiu právniu osobnosť počitujeme národnosť a žiadame a žiadať neprestaneme:

1. aby v Uhorsku národnosť jedna pri druhej, nie jedna nad druhou stála (nie jedni vládnúci, druhí podmanení)[2] [aby tedy spolok všetkých národností ethnografických v Uhorsku, vlasť túto predstavoval a každá jedna z nich jako zrovnoprávnený úd celku politickej národnosti uhorskej sa považovala.[3]],

2. aby tedy úrady stoličné a slúžnovské podľa väčšiny obyvateľstva každej stolice a každého slúžnovského okolia v tom lebo onom jazyku, ku ktorému spomenutá väčšina patrí, úradovali; na menšinu sa ale tiež ten ohľad musí brať, aby z verejnosti vytvorená nebola, lež rovnoprávnou zostala, (vynímajúc otázku autentičnosti, ktorá pri väčšine zostane)[4] nech jeden z podžupanov má na starosti jednej, druhý druhej národnosti zastávanie).

3. Preto žiadame, aby sa k úradom stoličným a slúžnovským nikto nepripustil, kto reč alebo reči patričnej stolice alebo slúžnovského okolia správne hovoriť a písať nezná. Aby sa toto ale od jednotlivcov požadovať mohlo, žiadame

4. nižšie, srednie a vysoké školy národnie a znamenite aj slovenské. Žiadame naposledy

5. aby sa povstaniu spolkov ku vzbudeniu národnosti a vyvinutia reči neprekážalo.

B. Čo sa jednotlivcov týka, sloboda a rovnoprávnosť žiada:

1. Vyzdvihnutia všetkých s rodom spojených výsad (privilégií), jako sú: výsady mýta, trhových a jarmočných dávok, volenia na snem atď. [Tu myslíme na slobodné živnosti.][5]

---

[2] Dopísané ceruzkou.

[3] Dopísané ceruzkou na okraji listu.

[4] Vpísané, text v zátvorkách je nahrádzajúci.

[5] Texty v hranatých zátvorkách vpísané ceruzkou.

Slobodu myšlienok a ich zdielanie, tedy za slobodu tlače.

2. Slobodu osobnú, dľa ktorej bez veledôležitých [na jednoduchô] podozrenia človek zákonne neodsúdený, zavretým byť nesmie.

3. Slobodu spolkovitosti.

Toto sú hlavnie ťahy nášho politično vyznania, ktoré [ctenému] obecenstvu volebného okresu Mošovského predstierame, tým nezvratným predsavzatím, že v páde vyvolenia jedného lebo druhého z nás zásady té mužne hájiť a v zákon uviesť za svätú povinnosť našu pokladať si budeme.

4. Jako jednotlivcov, tak zvlášte národného hospodárstva sa dobročinne dotýka a preto žiada:

a) aby sa ku pozdviženiu priemyslu a kupectva pracovalo tým, žeby dane od kupectva s cudzozemskom provodeného prestali a pasy k tomuto cieľu do cudzozemska braté rovné s pasmi pre [vnútro] Uhorsko taxované boli.

b) Aby sa o zákonné uľavenia trpiaceho človečenstva postaralo.

[pri vypracovaní kľúča ustanoviť majúcich sa daní, aby sa hľadelo na menšiu úrodnosť horných stolíc a tak aby pre tieto stolice daň pozemnia pomerne menšia bola.]

[5. Keď pre ubezpečenie spomenutej ústavy žiadosť prednesieme, aby sa ústava táto každej korunnej zemi Rakúska dostala.]

121

Volebný program Štefana Závodníka pre maďarského kandidáta B. Ulmanna pre voľby do uhorského snemu vo volebnom okrese Považskobystrickom.

Uverejnili PbV, roč. V, č. 104. Budín 29. novembra 1865.

Pružinský r. k. farár Štefan Závodník, známy príslušník štúrovskej družiny, zamýšľal zúčastniť sa volieb do uhorského snemu roku 1865, ale pre neprístojnosti, ktoré sa robili pri volebnej agitácii, odstúpil a žiadal maďarského spolukandidáta Ulmanna, aby jeho program zastupoval. Závodník venoval značnú pozornosť vo svojom programe aj hospodárskym požiadavkám.

Žiadosti voličov okresu Považsko-Bystrického svojemu zástupcovi v čas voľby dňa 20. nov. 1865 verejne kroz nižepodpísaného spolukandidáta odovzdané

1. Aby sa pri každej otázke v sneme krajinskom pretriasať sa majúcej p. zástupca náš rozpamätal, že jeho vyslal chudobný ľud čisto-slovenský v trenčianskej stolici bývajúci, ktorý on brániť, a svedomite zastávať si vzal za svätú povinnosť svoju, nasledovne:

2. Krome jednoty ríše rakúskej, a celistvosti krajiny našej Uhorskej, ktorú zastávať musí, spolu nech upamätá milú spoločnú vlasť našu Uhorskú na to, aby nebola nám ubohým Slovákom macochou, ale pravou matkou, lebo to spravodlivosť so sebou donáša, že zaslúžia všetci krajiny uhorskej obyvatelia, ktorí nesú jednaké bremená a ťarchy, aby v krajine aj jednakú slobodu, jednaké práva, jakožto jednej vlasti obyvatelia požívali; a preto po

3. Dopustiť nesmie náš zástupca, aby trojmiliónový národ slovenský, jakožto starší brat národa maďarského v Uhorsku, pod tohože tutorstvom napozatým stál, a snáď jako nedospelé nemluvniatko, alebo jako sluha a otrok utláčaný a od spoločnej misy úradov krajinských odsudzovaný, odsadzovaný a odstrkovaný bol. Jako tiež po

4. Nesmie dovoliť, aby krásna a materinská reč naša slovenská len jako nejaká opovrhnutá slúžka reči maďarskej slúžiť, klaňať a koriť sa musela; však ale jako jej vlastná sestra, aby pri všetkých verejných, stoličných, gazdovských, školských atď. poradách a dopisoch — aby každý občan, čo sa hovorí a jemu píše, rozumeť mohol; táže naša reč slovenská v stoliciach slovenských užívaná a v nej aj zápisnice (protokoly) písané a vedené napozatým boli;

5. To vymôcť sa musí usilovať, aby napozatým nielen k vzdelaniu, vyučeniu, povýšeniu a osláveniu národa maďarského na dolnej zemi, uhorsko-maďarské Akademie, Múzea, divadlá, školy, ústavy gazdovské, železnice — atď. velikými krajinskými a tak aj našimi nákladkami sa zakládali, ale aby pravomocnosti krajiny uhorskej v spravedlivosti svojej blahosklonný ohľad vzali už raz aj na chudobnejšie vrchami a neúrodnými skalami poprepletané a posiate kraje okolia slovenského a tomuto též podobne horeuvedené potrebné ústavy, jako aj rukodielne, sporitelne, sýpky, ku jeho ošťastliveniu, poľahčeniu a povýšeniu dopriali a do života uviesť krajinskými podporami peňažitými napomáhali.

6. Pousiluje sa upozorniť krajinu na to, že poneváč kraje naše Horňo-Uhorska zvätša sú neúrodné, preto aj pri nakladaní a rozdelovaní daní (porcií, kontribúcie), aby sa tak spravedlivý kľúč vyrobil, žeby sme my proti úrodným zemiam Dolňo-Uhorska ukrivdení neboli, — tak tiež po

7. Pre obľahčenie našeho kraja, obzvláštne stolice trenčianskej, keď nás prozretedlnosť božská v blízkosti solných baní postavila, kde dovoz soli tak mnoho nestojí, jako inde v oddialenejších krajoch, preto učinkovať mu treba bude pri sneme aj na to, aby u nás lacnejšej sa predávala soľ. — Konečne žiadame p. zástupcu aj o to,

8. Poneváč Horňo-Uhorsko pre neúrodnosť rôl výživu v kupectve (obchod) s košíkmi, so sklom, drótom, drevom, kosou, mlátením atď. hľadať musí, áno pri obrábaní vrškových a skalnatých rôl Horno-Uhorska vätšiu silu a pomoc potrebuje čeladi domácej, nežli na dolnej zemi, preto z ohľadu vojanských povinníkov nech sa slušný ohľad vezme aj z toho ohľadu na kraje naše, a tak menší počet ročite odobiera na vojnu synov našim slovenským otcom a rodinám;

Ostatne: z ohľadu regálov, mýt a odkúpenia domkárov kuriálskych má p. zástupca v svojom Programe; a tak jestli slušné a spravedlivé tieto žiadosti naše svedomite zastúpiť sa zaväzuje, nech ho Pán šťastlivo sprevádza a jako verného zástupca našeho živí.

Štefan Závodník, farár a dekan v Pružine a spolukandidát okresu p. bystrického.[1]

[1] B. Ulmann.

122

List Štefana M. Daxnera J. M. Hurbanovi o niektorých časových politických otázkach.

List je v ÚSSA v Bratislave, fond slovenského gymnázia vo V. Revúci, fasc. roč. 1866. Vynechávame záverečné odstavce listu, ktoré sa týkajú interných vecí revúckeho gymnázia. Debrecín 22. marca 1866.

Daxner vo svojom liste pri nastalých ťažkostiach v správe revúckeho gymnázia spôsobených jeho nepriateľmi radí obrátiť sa opäť s ponosami do Viedne a žiadať na najvyšších miestach nápravu proti prechmatom uhorských vládnych a stoličných úradov.

Brat môj drahý!

ďakujem Ti srdečne za list tvoj, ktorým si ma mile prekvapil.[1] Práve som chcel zdeliť najnovšie zprávy, ktorie poťahom na našu gymnaziálnu záležitosť z Budína mám. Ja som Janovi F. už dávnejšie a obšírne písal o veci, aby čo možno urobiť urobil.[2] On ma uvedomuje, že sa zhováral s referentom tých vecí. Výsledok apelaty nedá sa predzvedeť, lebo príkladov dosť, že pri neprajnom zmýšľaní terajšej námestnej rady aj najspravedlivejšie — najmä národných záujmov sa týkajúce záležitosti — prepadli.[3] To ale nach ani najmenej nemýli mesto a nás. Výrok nadžupanov kadenáhle je apelovaný nemení stav veci — ten, ktorý pred výrokom bol faktičný. A tak mesto — cirkev a gymnazium nach sa pridŕža predošlého faktičného stavu — a keť by čokoľvek neprajného uzavrela Námestné rada, nach sa vec apeluje ďalej, na Dvorskú kanceláriu a ztadiaľ ku Jeho Veličenstvu a keťby aj posledná apeláta, čo nie je viere podobné, k cieľu neviedla, nach idú deputácie od mesta a od patronátu i od cirkvi hore k Jeho Veličenstvu. Len potom bude sa môcť povedať, že sa na ceste právnej-politickej urobilo všetko, čo bolo možné.

Naši priatelia tam hore uzrozumení sú s tým, aby sa záležitosť táto cestou časopisectva svetu oznámila ako faktum, ktorým terajšia magyarská vláda svoje — panovní-

[1] List sa nezachoval.

[2] Daxner má tu na mysli Jána Franciscího, ktorý bol do svojho vymenovania za liptovského hlavného župana radcom uhorského miestodržiteľstva a tým veľmi vplyvným úradným činiteľom.

[3] V danom prípade išlo o odvolanie sa proti zákroku gemerského hlavného župana Rudolfa Kubínyiho, ktorý suspendoval rozhodnutie správy mesta Revúcej o udelení väčšej podpory slovenskému gymnáziu na jeho rožšírenie o ďalšiu triedu v školskom roku 1864—1865. Odpor proti rozhodnutiu správy mesta Revúcej podnietili niektorí maďarónsky zmýšľajúci katolíci mešťania na čele s miestnym katolíckym farárom Deutschom. Podali hlavnému županovi Kubínyimu protest a žiadali, aby prišiel osobne vyšetriť vec a zrušiť rozhodnutie výboru mesta o udelení podpory 700 zl. Kubínyi do Revúcej prišiel, ale nepodarilo sa mu zabrániť udeleniu podpory, a to ani vtedy, keď sa vec dostala až do Budína k miestodržiteľstvu. Porov. A. H. Škultéty, *Pamäti*, str. 66 a n.

kovi doista cudzie — tendencie označuje. Urobilo by to nemalú senzáciu — lebo je to prenasledovanie v národnom aj náboženskom ohľade, z ktorého len nepokoj a nedúvera pochodiť môže. Aj pri dvore čítaný Zukunft rád príjme takéto zprávy a použije ich.[4] Pravda, žeby dopis nesmel záležať z bedákania, ale z energičnej, nespokojnosť a nedúveru zjavne vyslovujúcej deklarácie. Neostalo by to v terajšom čase bez vplyvu. Alebo Ormis alebo Tomášik nech sa len prichytí do roboty.[5]

S touto záležitosťou mohlo by sa do spojenia priviesť aj moje internovanie do Debrecína, v tom asi zmysle, že mužovia, ktorí zakladajú školy — majú dôveru občanov, ktorí neváhali k obrane trónu majetok a život zasadiť vtedy, keď terajšiu situáciu opanovavší tehdajší conservatívci za kulisňami čušali. Skrze teraz k veslu prišlých ľudí prenasledovaní bývajú. Atď.

Aj Bakuliniho záležitosť patrí do Zukunftu,[6] niemenej ako aj rozkaz nadžupanov, v ktorom mestu Ratkovej zakazuje v dopisoch na vrchnosti daných slovenskú reč (ktorú si Ratková za úradnú zvolila) užívať.[7]

123

Okružný list „K priateľom mojim" od Štefana M. Daxnera.

Odpis v AMS, Halašovská pozostalosť, 19 b 3. Originál sa nachádza pravdepodobne pri vyšetrovacích spisoch Štefana M. Daxnera v OL, ktorých existencia je zatiaľ neznáma. Debrecín 8. augusta 1866.

Okružný list Štefana M. Daxnera sa rozširoval v mnohých exemplároch. Mal za cieľ pred rozhodujúcimi štátoprávnymi rokovaniami o rakúsko-maďarskom vyrovnaní po prehratej vojne prusko-rakúskej pôsobiť na slovenských vlastencov, aby sa zorganizovali pre tvorivú politickú činnosť. Nepriatelia slovenského národného hnutia v Gemeri sa dozvedeli o Daxnerovom liste a zaviedli vyšetrovanie cez stoličnú vrchnosť proti niektorým Daxnerovým priateľom a profesorom revúckeho gymnázia. Požiadali aj Daxnerove nadriadené vrchnosti v Debrecíne o zakročenie a vyšetrovanie, ktoré sa aj uskutočnilo, a Daxnerovi hrozilo väznenie. Pravdepodobne miestodržiteľská rada spôsobila, že vyšetrovanie bolo zastavené proti Daxnerovi i proti jeho priateľom v Gemeri. Daxner v okružnom liste, ktorého obsah, prirodzene, nemohol časopisecky uvádzať na verejnosť, aby sa nestal predmetom úvah, opúšťal zdanlivo formuláciu martinského Memoranda a usiloval sa uskutočniť v daných podmienkach najnaliehavejšie opatrenia v pro-

[4] Nemali sme možnosť zistiť, či navrhované novinárske akcie sa uskutočnili.

[5] Ide tu o profesora revúckeho gymnázia a o úradníka miestodržiteľstva, brata básnika Sama Tomášika.

[6] Nepodarilo sa nám zistiť, o akú vec išlo, ani či bola v Zukunfte využitá v prospech slovenského národného hnutia.

[7] Nemali sme príležitosť poznať tento obežník.

spech zaktivizovania slovenského národného života. Daxnerov list patrí medzi najvýznačnejšie doklady slovenskej politiky v šesťdesiatych rokoch minulého storočia a vydáva svedectvo o triezvosti a reálnosti úvah svojho tvorcu.

Každý z nás môže predvídať, že po skončenej borbe na poliach bitky[1] nasledovať bude borba záujmov tých, ktoré zo života národov v mocnárstve rakúskom žijúcich vyrástli a na poli vnútorného usporiadania monarchie, poťažne vlasti našej Uhorskej uznania alebo zaprenia — slovom riešenia svojho čakajú. Záujmy tieto dajú sa zahrnúť pod heslo tých istých ideí, ktoré dosiaľ medzi hrmotom diel a lomozom zbrane zápasili jedna s druhou. — Na jednej strane stojí historickô právo, t. j. zákonami pozitívnymi utvorený stav a jeho konzekvencia, na druhej strane vystupuje idea národnosti a v ňom vo vedna, — zákonu božiemu a tak právu večnému zodpovedajúci stav. Boj teda s pokojom zbrojným nie je skončený, ale v celej rozsiahlosti svojej rozvinie sa nanovo, — pri všetkých všeobecných a špeciálnych otázkach, — vnútorného usporiadania ríše rakúskej a vlasti našej sa týkajúcich.

Predborbu toho boja mohli sme vidieť v onom kombinovanom útoku, ktorý v najnovšom čase maďarskí dualisti a nemeckí centralisti skrze časopisy, manifestácie a vyslanstvá svoje na terajšiu vládu urobili.[2] Historické právo bolo heslom — uvedenia zákonov z roku 1848 a vymenovanie zodpovedného ministerstva maďarského,[3] vyzdvihenie septembrového manifestu[4] a zvolanie užšieho Reichsratu bolo špeciálnou žiadosťou; zabezpečenie *terajšej skutočnej nadpánovitosti živlu maďarského a nemeckého* nad národami slovenskými ale bolo vlastným a hlavným cieľom útoku toho: a cieľ tento jeho hlavný interes svoj Maďari a Nemci nespustia z očú aj keby dualizmus ako forma štátu nemožným sa stal, ale v každej forme štátnej budú sa ho najväčším úsilím domáhať.

Že boj o najsvätejšie záujmy národné, o život národný a jestvovanie naše aj národa nášho bezprostredne sa týka, že teda v boji tom neutrálnymi, utiahnutými byť nesmieme, ba ani len výhovorkou na neprajné okolnosti naše pred Bohom a svetom ospravedlniť sa nemôžeme, o tom, myslím, žiadon z nás nepochybuje. A kto by predsa pochyboval, ten nech si považí, že neutralitou a pasívnosťou našou znížili by sme sa nielen na „ius non existens“[5] — ba práve bojovali by sme sami naproti sebe; lebo nepriateľ náš hovoriť a vystupovať bude aj v mene našom a my mlčanlivosťou a nič nerobením prisvedčili by sme jemu svedectvo — zosilňovali by sme pozíciu a silu jeho!

Príklad toho máme v nedávnej minulosti, keď aristokracia maďarská pred trônom a celým svetom, nielen v mene svojom, ale aj v mene celej vlasti a tak aj v mene našom na reštitúciu zákonov z roku 1848 a tak na panstvo svoje a porobu našu vystupovala.[6] Istá je vec, že to i naďalej tak bude, jestliže národ sám skrze verných synov svojich neohlási sa a dosavádnym nepovolaným zástupcom svojim náličnicu z tvári nestrhne.

---

[1] Myslí sa tu na skončenú vojnu prusko-rakúsku roku 1866, ktorá prebiehala v júli 1866.

[2] Ide o časopisecké boje o podstatu rakúsko-maďarského vyrovnania.

[3] Uhorské zodpovedné ministerstvo (vláda) bolo vymenované až po prekonaní ťažkostí vo februári 1867.

[4] Týkal sa mierovej zmluvy Rakúska s Pruskom po vojne roku 1866.

[5] Právo, ktoré nejestvuje.

[6] Myslí sa tu obnova panstva maďarských feudálnych tried.

Uznávam, že vystúpenia národovcov slovenských v záujmoch národa v terajších okolnostiach unesnadnená je. Lebo všetci nadžupani v stoliciach slovenských sú nepriatelia národa a rukám ich zverená despotická moc podáva im tisíce a tisíce prostriedkov k svevolnému potláčaniu každého čoby ako loyálneho počínania,[7] kadenáhle to záujmy terajšou dvorskou kanceláriou nesledovanej špecifične maďarskej politiky sebou donášajú. Akí sú nadžupani, takí sú aj im podriadení stoliční a mestskí úradníci a odkedy tí dakoľkí mužovia národa, ktorí ešte pred rokom úrady stoličné zastávali z úradov tých svevolne poshadzovaní alebo do stredu maďarského internovaní sú, odvtedy aj úradníctvo stoličné premenilo sa na legálnou mocou ozbrojenú propagandu maďarstva.

V národe, v ktorom povedomie práv národných a občianskych len teraz ešte počína sa vyvinovať, legálna moc je hlavným faktorom každého podujatia, hlavne preto, že moc tá je zorganizovaná.

Oproti tejto zorganizovanej nepriateľskej moci len zorganizovaná sila mužov národných môže dačo vykonať. Osamotnelé a tak rečeno rapsodické pokusy, aké sa k zničeniu tejto nepriateľskej moci v posledných časoch v Gemeri a Zvolene stali,[8] nemôžu mať žiadneho účinku. Lebo zorganizovaná nepriateľská moc na celý národ tlačí, a tak v celom národe musia sa sily usporiadať, aby moci tej s prospechom odolať mohli. K takémuto usporiadaniu zvrchovaná doba je tu a keď si politický obzor náš analyzujeme, to nachádzam, že doba táto je spolu aj najpríhodnejšia k usporiadaniu síl našich.

Dovolíte mi drahí bratia, aby som sa o predmete tomto obšírnejšie vyslovil. Nešťastie naše dosavádne záležalo v tom, že sme ako národ do okresu záujmov a smer udávajúcich princípov politiky rakúskej neprináležali. Pred rokom 1860 považovalo sa Rakúsko za štát nemecký, my sme teda boli materiál pre germanizáciu!

V Reichsrate roku 1860 podarilo sa grófovi Széchenovi[9] doktrínu o historickom práve a historicko-politických individualitách príjemnou urobiť. Následok toho bol *Októbrový diplóm* o dania moci legálnej v Uhorsku do rúk aristokracie maďarskej — jako reprezentantu historicko-politickej individuálnosti Uhorska, zvolanie snemu peštianskeho a uvedenie diplomatičnosti reči maďarskej. V dobe tejto germanizácia v Uhorsku preniesla svoju úlohu na maďarizáciu.

Schmerling[10] síce skrze Februárovú ústavu pokúsil sa nad historické právo Uhorska princíp jednoty ríše rakúskej a s tým spolu hegemóniu živlu nemeckého postaviť, pokus ten ale skôr ako by sa bol vydaril, systematičným odporom Slovanov a Maďarov a krátkozrakou opozíciou frakcie veľkonemeckej zničený je. S pádom Schmerlinga padla aj Februárová ústava a meravô historickô právo v zmysle maďarskej aristokracie ponímanô zvíťazilo nad *princípom jednoty ríše.*

Následok víťazstva toho bol z jednej strany vyhlásenie integrity koruny uhorskej,

---

[7] Naráža sa na sústredenú možnosť potlačovania národných pohybov.

[8] Ide o A. Szécsena (1819—1896), ktorý patril medzi austrofilských predstaviteľov uhorskej šľachty a od 20. októbra 1860 bol ministrom bez rezortu až do 1. júla 1861.

[9] Ide najmä o akcie proti revúckemu gymnáziu.

[10] Anton rytier Schmerling (1805—1893), minister spravodlivosti vo Schwarzenbergovej vláde roku 1848—1849, potom predseda vlády od 13. decembra 1860. Vypracoval tzv. Februárovú ústavu, ktorá mala centralizačnú povahu, proti ktorej sa Maďari otvorene postavili a neoboslali viedenskú ríšsku radu.

povolanie Sedmohradska a Chorvátska na snem peštiansky,[11] uznanie formálnej zákonitosti zákonov z roku 1848 a výhľad na maďarské ministerstvo, — z druhej strany ale pridržiavanie sa Bundu nemeckého[12] a misie veľkonemeckej jako jedinej kotvy hegemónie nemeckej aspoň v druhej polovici ríše udržať, slovom dualizmus, ktorý by monarchiu na dve polovice, maďarskú totižto a nemeckú bol rozpoltil.

My Slováci — poneváč v Uhorsku len maďarský národ s maďarskou aristokraciou na čele tvoril historicko-politickú individualitu, boli sme maďarstvu za korisť vrhnutí už aj preto, aby takto zosilnenô maďarstvo pomáhalo Nemcom v druhej polovici ríše slovanské národy znivočiť. Skôr ale, akoby toto Slovanstvu záhubou hroziace panstvo maďarstva s Nemectvom uskutočnenô bolo bývalo, prikvačila monarchiu vojna,[13] ktorej výsledok je porážka v politike rakúskej dosiaľ smerodajného princípu v historickom práve — skrze ideu národnosti a vystúpenie Rakúska z Nemeckého Bundu. Týmto posledným činom hlavná prekážka jednoty ríše a spolu hlavná príčina dualizmu odstránená je.

Aký smerodajný princíp pri nastávajúcom novozostavení svojom nasledovať bude Rakúsko, o tom neidem žiadne konjunktúry robiť, to ale vidím, že Maďarstvo potratilo koncepty a nezná sa ešte orientovať. Zjavujúce sa mienky sú ešte celkom neurčité, jedni by chceli „par force"[14] utvorenie maďarskej monarchie súriť, kým druhí myslia, že lepšie bude vyrovnať sa s národami; iní zas najnebezpečnejšiu cestu nachodia v pridržaní sa tých istých princípov, ktoré na sneme v dvoch adresách vyslovené boli.[15]

Teraz teda, keď ruka božská dosavádna k našej záhube namerené plány Maďarov porúčala, najpríhodnejší čas je pre nás pod heslom toľko razy cisárskym slovom zaručenej nám rovnoprávnosti národnej žiadať „zabezpečenie práv našich národných", žiadať *národnú správu, národnú cirkev, národnú školu"!* Lebo — už akýkoľvek obrat vezmú veci, či federalizmus, či dualizmus, či pol toho a pol toho, bude smerodajným princípom pri vnútornej organizácii ríše rakúskej, v každom páde isté je to,

že keby zeme pod korunou sv. Štefana náležajúce v zmysle zákonov z roku 1848, alebo tomu podobným spôsobom, v moci aristokracie maďarskej ponechané a v jeden osobitý celok zorganizované boli tentokrát aristokracia maďarská bude obrom, pod ktorejby ostatné národy a korunozeme Rakúska svoj politický význam a časom aj svoju politickú existenciu utratiť museli; ba aj bez Chorvátska a Sedmohradska len samo Uhorsko ešte predsa takmer dve pätiny celej ríše bude tvoriť, čoho následok by bol ďaleká prevaha a tak jednostrannosť v rozhodovaní spoločných záležitostí, nasle-

---

[11] Ako je známe, malo Chorvátsko svoj vlastný snem, ale pred rokom 1848 sa zúčastňovalo vždy aj snemov uhorských, podobne i Sedmohradsko malo do roku 1848 svoj vlastný snem, ale v dôsledku revolučných udalostí roku 1848, keď sa stalo súčiastkou Uhorska bez osobitného postavenia, zanikol tento snem a bol obnovený až po potlačení maďarskej revolúcie. Po rakúsko-maďarskom vyrovnaní opäť zaniklo osobitné postavenie Sedmohradska, ktoré bolo inkorporované do Uhorska.

[12] Spolok nemeckých štátov nahradzujúci stredovekú ríšu rímsku nemeckého národa, ktorá zanikla roku 1806. Prejavovali sa v nej tendencie veľkonemecké, t. j. že Rakúsko malo byť jeho súčiastkou, a malonemecké, bez Rakúska a pod vedením Pruska.

[13] Prusko-rakúska vojna roku 1866.

[14] Totiž silou.

[15] Adresa uhorského snemu z roku 1861, ktorú cisár odmietol pre jej stanovisko nezlúčiteľné s náhľadmi Viedne na úpravu štátoprávnych pomerov v Rakúsku. Dôsledkom odmietnutia bolo rozpustenie uhorského snemu.

dovne nemožnosť vnútornej rovnováhy, a tak in fine finali[16] *nepraktickosť ústavného spoludržania ríše ergo despotizmus, a to síce s prevažným vplyvom aristokracie maďarskej.*

Dač takého ale nemožno chcieť. Nemaďarské národy Rakúska, ich interes je, aby Uhorsko, respektíve aristokracia maďarská, nebola kolosom ostatné národy potláčajúcim, ba aj najvyššia panujúca rodina nahliada, žeby nedobré bolo zosilniť moc tú, ktorú roku 1848/49 len pomocou druhej vlády pokoriť zdolala.

Jestliže teda štátnici Rakúska pri nastávajúcej organizácii monarchie zlým následkom z tak náramnej prevahy aristokracie maďarskej pochádzajúcim vyhnúť chcú, musia na tom pracovať, aby moc tejže aristokracie v istom ohľade dekompenzovaná bola, čo nemôže sa ináč stať len tak, keď nemaďarské národy Uhorska spod kurately a moci aristokracie maďarskej oslobodení budú.

Donáša to sebou aj na veľkom dejišti sveta zvíťazivšia idea národnosti, ktorá bez pokuty pri nastávajúcom vnútornom ustrojení monarchie Rakúskej zaznaná byť nemôže.

A v ohľade tomto my spomedzi všetkých najpotlačenejší Slováci stojíme v popredí, lebo sme po Maďaroch najpočetnejší národ v Uhorsku, takže naším oslobodením spod jarma aristokracie maďarskej moc a prevaha Maďarstva zlomená a rovnováha v štátnom organizme umožnená bude.

Len v našom oslobodení spod jarma dosavádneho môžu Rusíni, Srbi a Rumuni garanciu svojej neodvislosti od prevahy a svevole maďarskej nájsť, bez nás ale garancie tej nemajú.

Nás teda zo stanoviska štátneho všetky nemaďarské národy Rakúska a Uhorska vo vlastnom svojom interesu prinútené sú napomáhať k tomu, aby sme od aristokracie maďarskej oslobodili sa.

A to zas len tak je možné, jestliže budeme mať *národnú správu, národnú cirkev a národnú školu.*

Národnú správu skrze osobitnú administráciu v politickom, občianskom a súdnoprávnom ohľade.

Národnú cirkev skrze osobitnú arcibiskupiu a superintendenciu slovenskú.

Národnú školu skrze uvedenie reči slovenskej ako naukosdelnej do všetkých na priestore národa slovenského nachádzajúcich sa vzdelávacich ústavov.

V týchto troch punktoch jako výnimkách života národného zahrnutý je obsah memorandumu sv. martinského, aj návrh Miletičov[17] nesiaha ďalej.

Tri tieto punktá tak tuho dovedna spojené sú, že len vovedne otvárajú pole slobodného vývinu pre život národa v materiálnom i v duchovnom ohľade, keď raz tieto výnimky života mať budeme, tenkrát osobitnô zastúpenie naše na sneme uhorskom a poťažne na sneme ríšskom bude len otázkou času a nie otázkou princípu.

Tenkrát my budeme vstave starať sa o duchovný vývin, t. j. o pokrok vzdelanosti národnej a materiálny prospech náš, t. j. o rozkvet našich remesiel, orby, kupectva a priemyslu a prestaneme byť v jednom i druhom ohľade korisťou a prílepkou Maďarstva, ako sme dosiaľ boli.

---

[16] Značí koniec-koncov.

[17] Návrh srbského politika a člena uhorského snemu Sv. Miletića na riešenie národnostnej otázky v Uhorsku bol formulovaný v samostatnom návrhu zákona, ktorý však uhorská poslanecká snemovňa nevzala do úvahy pri riešení národnostnej otázky. Miletić zakladal svoj návrh na zabezpečení samostatného života nemaďarských národností.

Že ale výnimky tieto života od Maďarov respektíve aristokracie maďarskej nevynúteným spôsobom nikdy nedosiahneme, to je celkom prirodzená vec. Lebo určenie maďarskej národnosti a bytnosť maďarskej aristokracie záleží tiež v panovaní nad druhým, ako to Eötvös definoval „panovanie nad druhým", nerátajme tedy na to, aby maďarská národnosť a maďarská aristokracia svoje určenie, svoju bytnosť nám alebo spravedlnosti kvôli zaprela.

Vláda (nerozumiem kanceláriu maďarskú, ale vládu Rakúsku) nie síce nám kvôli, ale, ako som to vyššie podotknul, vo vlastnom svojom interese povolila by nám výnimky tie, ale nemôže nám ich natískať, keď sa ich samo nedomáhame.

Aj súkmenovci naši, najmä Chorváti, napomáhali by nás, ale napomáhať len toho možno, ktorý sám niečoho sa domáha.

A tak jestliže chceme ako národ jestvovať, musíme sami systematickou, t. j. nepretržitou účinlivosťou, hore udaných výnimôk života národného života domáhať sa. Opakujem, že okolnosti k tomu teraz sú priaznivejšie, nežli boli dosiaľ!

Otázka je, ako sa prichystať k veci? Kde sú potrebné k tomu sily?

Sily naše po celom národe roztratené sú, z ktorých dosiaľ veľká čiastka len z diletantizmu t. j., že nevedeli sme k väčším výsledkom prísť, že jednotlivci nemohúc sa opierať na organizovanú svojeť, kombinovaným útokom nepriateľov často podľahnúť museli, že jeden föišpán bol vstave sterorizovať a nečinným urobiť všetkých národovcov jednej stolice.

Slabosti tejto hlavnú príčinu nachodím v nezriadenosti našich síl.

Musíme tedy najsamprv loyálne sily v národe našom usporiadať, berúc si za príklad Maďarov, ktorých neviditeľný klub v Pešti komandíruje.[18]

Roku 1861 boli sme utvorili jeden výbor tým cieľom, aby vypracoval stanovy a vykonal povolenie pre Maticu slovenskú.[19] Známe všetci, že vec podarila sa.

Prečo by teraz horliví a inteligentní mužovia národa v Bystrici alebo v Sv. Martine nemohli zostúpiť v jedon *ústredný národný výbor*, ktorý by cieľom vydobytia troch horeuvedených výnimôk života národného všetky k cieľu tomu smerujúce kroky porobil a všetky zákonité prostriedky použil, aby národ sám v ustavičnom bdení a účinlivosti za najsvätejšie záujmy svoje udržaný bol.

Prečo tým istým cieľom v každom vidieku za vec národnú zaujatí inteligentní mužovia naši nemohli dovedna zostúpiť v podvýbory, ktoré by impulz od ústredného výboru vychádzajúci celému národu (najmä podľa možnosti v každej obci svojím priateľom a jednateľom) zdelovali a takrečeno ako výkonná moc ústredného výboru účinkovali.

Ústredný výbor pomocou podvýborov zavádzal by manifestácie v záležitostiach celého národa sa týkajúcich, sem patrí napr. princíp jednoty celej ríše, školy národné, uvedenie reči slovenskej do úradov ako reči úradnej, hospodársky spolok, hospodársky ústav, sem patria ďalej manifestácie za rovnoprávnosť národniu vôbec, reprezentácia ustanovizní pre národ potrebných p. pr. za Memorandum sv. martinské, za návrh Miletičov, sem patrí prednášanie sťažností skrze deputácie, naproti v terajších úradoch zorganizovanej propagande maďarskej.

Podvýbory okrem toho, čo im ústredný výbor konať naručí, boli by povinnovaté zbierať jednotlivé faktá o krivdách a neprávostiach v národnoobčianskom ohľade skrz

---

[18] Ide o spomínané už Národné kasíno v Pešti, stredisko predstaviteľov uhorských, resp. maďarských vládnúcich tried.

[19] Porov. dok. č. 87, str. 324.

terajších maďarských úradníkov nám činených, zdelovať jednotlivé povážlivejšie pády ústrednému výboru, upozorňovať obecenstvo, verejnú mienku na krivdy tie! Za hlavnô držím, aby sa podvýbory identifikovali s duchovnými a materiálnymi záujmami svojich vidiekov a každej obecného dobra sa týkajúcej záležitosti na čele stáli, napr. následkom jakejkoľvek pohromy a nedostatku zárobku hrozí v dajednom vidieku bieda, prečo by v takomto páde podvýbory nemohli sa postaviť na čelo patričných obcí a žiadať vysokú vládu o verejné stavby na útrovách štátnych (ku pr. cesty medzi Liptovom a Gemerom, horným Zvolenom a Novohradom, Hornou Nitrou a Turcom), aby tak biedou prikvačenému ľudu aspoň príležitosť k zárobkom zavdala. Maďari roku 1864 takýmto spôsobom dakoľko 100 000 zl. prospechu svojmu od vysokej vlády vynútili. Inde zas ukazuje sa potreba a možnosť založenia sporitelnice, obecných sypární, prečo by nemohli podvýbory v takýchto podujatiach predok viesť a tým viditeľné zásluhy v obecnô dobro si vydobyť; tým snadnejšie darilo by sa im potom zakladanie knižníc, rozširovanie novín a užitočných spisov, slovom budenie ľudu k povedomiu práv svojich človečenských a občiansko-národných.

A jestliže nastanú časom voľby na snem, jako veľkô pole účinlivosti otvorí sa skrze to každému horlivému synovi národa, najmä keď bude vedieť, že účinlivosť jeho nie je osamotnelá.

Čím viac ale privykne inteligencia naša k zriadenej účinlivosti, čím viac pôsobením svojím zaujme pole praktického občianskeho života, tým väčšmi prenikať bude jej duch do neprebudených vrství národa, tým silnejšie a všeobecnejšie pocíti sa aj neodbytná potreba národnej správy, cirkve a školy.

Mnohým sa bude zdať cesta táto zdĺhavou, ale kto si hlbšie rozmyslí vec, ten presvedčí sa, že ona je cestou prirodzenou a tak istotne k cieľu vedúcou.

Len dve moci jesto na svete, moc materiálna a moc duchovná.

Nepriatelia národa nášho tvoria v samom národe silnú stránku, oni majú skrze bohatstvo a hodnosti materiálnu moc v rukách, kedykoľvek sme na poli tomto do styknutia prišli s nimi, vždy sme ťahali tenší koniec, svedectvom toho sú protesty proti memorandum a voľby vyslancov na dosavádne snemy! My ako pestitelia genia národného odkázaní sme na moc duchovnú, vyviňujme tedy moc túto a môžeme byť istí, že časom naše bude víťazstvo!

Poznamenávame ešte, že cesta mnou naráždaná nevytvára iné k tomu istému cieľu vedúce prostriedky. Sem počitujem hlavne:

1. Aby národní mužovia naši uzrozumeli sa s výtečníkmi druhých národov, menovite Chorvátov, Srbov a Rusínov o spoločných zásadách, ktorých by sme sa pri nastávajúcom vnútornom zostavení Rakúska a Uhorska pridržať mali. Tedy:

a) o zásade jednoty ríše, spoločného parlamentu, autonómie krajín a v Uhorsku čím širšej autonómie národov;

b) následkom podstatne premenenej situácie politickej i o potrebe rozpustenia starého snemu uhorského a nariadenia nových volieb. Aby ale voľby tieto mohli byť výsledkom obecnej mienky;

c) o potrebe premenenia vlády uhorskej (uhorskej kancelárie in capite et membris[20]), a to tým viac, ponevač vláda táto ani v maďarstve stránky nemá, pri nemaďaroch ale určitej nedôvery požíva; konečne:

aa) O potrebe preukázania dôvery k živlom národným, ktoré až dosiaľ dosvedčenou

[20] Rozumej v hlavách i údoch.

loyálnosťou svojou dôveru tú zasluhujú, následkom toho zverenie moci úradnej národným mužom do rúk.

Tieto úlohy mali by prijať na seba mužovia tí, ktorí už či v mene národa, či jako vyslancovia Matice, k slávnosti Mikuláša Zrinského pôjdu, kde sa im k horeuvedenému účinkovaniu najlepšia príležitosť zavdá.[21]

Upozornenie Chorvatov a Srbov na to, že keď v horeudaných punktoch narádzaným spôsobom oproti kolosu maďarskému nám na nohy pomôžu, skrze to len seba samých zosilnia, nemohlo by zostať bez zdarilého účinku.

2. Aby z valného zhromaždenia Matice slovenskej vyslanstvo išlo do Viedne cieľom vyslovenia nekonečnej dôvery a lásky, ktorú verný národ slovenský panovníkovi svojmu v dobách ťažkého navštívenia choval a chová; a cieľom prednesenia prosby, aby pôvodné stanovy Matice slovenskej (punkt o podvýboroch, respektíve agentiách Matice) milosrdne potvrdené boli.[22] Keď aj nie bezprostredne u Jeho Veličenstva, ale prostredne skrze mužov blízko u prestola stojacích zavdá sa vyslanstvu tomu príležitosť smutný stav náš, ako aj žiadosti a snahy naše najvyššiemu miestu v známosť uviesť a tak cestu k cieľu našemu vedúcu prekliesniť.

Keby som nebol internovaný[23] a môhol by som živým slovom a skutkom za uskutočnenie hore udaného návrhu pôsobiť, pochlebujem si, že by sa mi u nie jednoho z bratov mojich reflexie a nedôvera k vlastným silám odstrániť podarilo, takto ale urobte bratia drahí sami, čo a ako za dobré uznáte.

Debrecín 8. 8. *Štefan Daxner*

124

Úvaha anonymného autora (R) „Foederalismus" o ďalších osudoch Rakúska a národov v ňom bývajúcich.

Uverejnili PbV, roč. VI, č. 72. Budín 7. septembra 1865.

Autor úvahy, dobre znalý pomerov Rakúska, rozoberá súčasný jeho stav a možnosti ďalšieho vývinu po vojnách prusko-rakúskej a taliansko-rakúskej. Za najvýhodnejší uznáva princíp centralistický, je za rešpektovanie zásady federácie národov.

---

[21] Deputácia Matice slovenskej sa uskutočnila v novembri 1866 po matičnom valnom zhromaždení na základe jeho rozhodnutia. Boli v nej dr. J. M. Hurban a Juraj Slotta. Obidvaja rokovali s chorvátskymi národovcami počas jubilejných slávností. Podstata a výsledky rokovaní nie sú podrobnejšie známe. Porovnaj obšírne vylíčenie návštevy od J. Slottu, *Pamiatka tristoročnice Mikuláša Šubića Zrinského odbavované v Záhrebe dňa 24.—26. novembra 1866,* uverejnené v PbV, roč. VII, č. 2, 6, 7, 14—17, 22, 23, 30—33.

[22] Spomínaná deputácia sa uskutočnila začiatkom októbra 1866. Matica slovenská bola značne hatená vo svojej činnosti nepotvrdením toho bodu stanov, ktorý mal pripúšťať zakladanie podvýborov či agencií, čo by pre stmelenie slovenského národného hnutia bolo malo veľmi priaznivý dôsledok pri známej jeho roztrieštenosti.

[23] Daxner má tu na mysli, že bol v Debrecíne odrezaný od sveta, akoby skutočne internovaný, a jeho činnosť policajne sledovaná.

Dopisovateľ Váš pražský[1] vyzval Slovákov, aby zrejme vyslovili, pod akými výminkami im lzä učiniť program federalistov programom svojím.

Nie som plnomocník Slovákov, teda ani nemôžem menom národa hovoriť, ale ako verný syn národa slovenského, ktorý zná jeho položenie a potreby, prijímam to vyzvanie a chcem vysloviť svoj osobný náhľad o tejto veci.

A tento náhľad skrátka je, že

„národ slovenský program federalistov tak, ako dosiaľ stojí, prisvojiť si naskrze nemôže.“

Pochyby o tom niet, — že monarchia austrijská povstania svoje ďakovať má hlavne idei federalizmu, a síce či vezmeme zjednotenie sa rozličných krajín pod panovanie rodiny Habsburgov, čiže pragmatickou sankciou skrze jednotlivé krajiny dobrovoľne prijatú úmluvu krajín medzi panujúcou rodinou, z druhej strany ale aj krajín medzi sebou; nasledovne pochyby niet ani v tom, že nič prirodzenejšieho niet, nežli aj na budúcne zadržať túto životnú zásadu Austrie za zásadu organickú tak, ako že je ona podmienkou jestvovania monarchie austrijskej.

Absolutizmus a centralizujúce snahy nepremeškali síce v krajinách ich vlivu viac vystavených znaky federalizmu zotierať, a krajiny v jednotvárnu jedinnosť nivelírovať;[2] ale či rozsiahlosťou, či skrze vyvinutejší politický život, či pre iné výhodnejšie položenie, silnejšie krajiny vzpierali sa snahám tým všemožne, ba ani v tých najpotlačenejších krajinách nebolo možno vytrieť pamiatku, pocit a povedomie idey federalizmu, ako uholného práva a potreby.

Ale federalizmus tento bol skutočne federalizmus *krajín.*

V pohyboch r. 1848/49 idea národnosti rozsiahlejšie rozmery, jej ponímanie hlbšieho významu a jej prevedenie konkrétnejšie, pre život súce podoby dostali; vyslovil Palacký myšlienku federácie *národov,*[3] a Ostrožinský[4] navrhnul, keď aj nie konečný, ale predsa zovrubný a určitý nákres k ustrojeniu Austrie na základe národnosti.

Bolo by zase postavenie idey federalizmu na hodnosť smerodajného pravidla, ktoré ale nie viac krajiny, ale živé národy a národnosti malo za predmet a základ.

Uznať mi prichodí, že obe tieto poňatia stáli na výške vývinu svetoducha, a že neprešli hneď vtedy do života, keď monarchie austrijskej, ako mäkkému vosku, môžno bolo dať tvárnosť podľa tvorivého génia času, pričom len v tom prichodí hľadať, že národy, ktoré popredne boli povolané vo svojom vlastnom záujme zaujať sa za ne, neboli ešte pripravené, nasledovne nemali sily im dať života.

Nastala doba Bachova,[5] ktorá uznala síce ideu národnosti, ale myslela, že národnosť je niečo náhodného, človekom ustrojeného, a začala ustrojovať nezmysel, t. j. národnosť austrijskú, miešaním všetkých národností medzi sebou uhladzovaním národností nemilých, a vlastne nemčila pekne rúče, čo nebolo nemeckého, len Maďarom a v istej miere Poliakom nechala slobodnejšieho dychu, — zavrhnúc celkom ideu federalizmu.

Rozšírená ríšska rada r. 1860 rozborila tento uhládzajúci a vyhládzajúci systém a postavila sa na stanovište pred 1848, na právo krajín, a vyliahla heslo historicko-politických *individualít a autonómie krajín,* za čo Maďarom hlavne ďakovať dlžno. Štátoprávny výraz a sankciu dostali tieto zásady v Októbrovom diplóme.

---

[1] Môže ísť o Ambra Pietra, ktorý v tom čase študoval právo v Prahe.

[2] Značí sploštiť, zrovnať.

[3] Na slovenskom sjazde v Prahe roku 1848 a i neskoršie, najmä v diele *Idea státu rakouského,* ktoré vyšlo roku 1865.

[4] Nepodarilo sa mi zistiť, o koho ide.

[5] Trvala od roku 1850 do roku 1859.

A týmto bola idea federalizmu v Austrii znova oživotvorená, ba poťažne na prirekknutie ústavnosti všetkým krajinám v rečenom diplóme intenzívnejšie prevedená nežli sme to pred 1848 videli.

Ale tento federalizmus celé svoje závažie položil na pochop historicko-politickej individuality, na pochop *krajiny*. Jemu sú len krajiny činiteľmi, ktoré do ohľadu prídu, a živé národy sú mu tak rečeno *ničím*.

Čoho domáhal sa Bach cestou absolutizmu, t. j. jedinstva monarchie a germanizácie, to chcel obsiahnuť Schmerling vysvetľovaním a aplikovaním Októbrového diplómu skrz svoju Februárku, a docielil svojou zle pochopenou službou národnosti, t. j. panovaním germanizmu cestou ústavnou, uprepastenie[6] druhej čiastky svojej úlohy, t. j. jedinstvo monarchie, lebo Belcrediho[7] pričinením vydaný septembrový manifest zničil jedinstvo monarchie, a zo zamýšľaného celku urobil konglomerát dorozumieť sa nemohúcich krajín a krajinôk.

Toto by bola najnovšia obdoba a fáza federalizmu austrijského, ale to poznamenanie premeškať nemôžem, že taká, ktorú pre štátnu impotenciu za najnebezpečnejšiu držím pre jestvovanie Austrie, a z príčiny tej, že súvislosť medzi krajinami neslýchane rozvykláva, a strany spojivej moci dorozumenia niet, ani ho na nastúpenej ceste, aspoň k uspokojeniu tých, ktorých týka sa, tak ľahko nebude, aj pre jestvovanie samých krajín. Lebo ostanú-li krajiny v tej jedna s druhou nesúvislej neodvislosti, stane sa monarchia impotentným a bezvýznamným konglomerátom, ktorý sme skúsili v jej najväčšom nebezpečenstve ešte neprevýšenom; zužujúli sa ústrednej moci centrifugálne snahy a nečinnosť, alebo nesúvislá činnosť krajín, padnú krajiny v obeť absolutizmu, akože už aj skutočne — čo len dočasne aj padli. Tretieho tu niet.

Ale nech moje obávania zahanbí skutočnosť, nech prospech mnou neverený presvedčí ma o lepšom, predsa ostane tejto fáze federalizmu tá hlavnia, alebo radšej jediná známka, že je federalizmom krajín, a výrazom tej najrozsiahlejšej autonómie krajín.

Idea jedinstva monarchie manifestom septembrovým je vytretá a zostala idea federalizmu a idea autonómie krajín.

Vysvetľovania môžu síce rozličné stránky uchopením sa podajednoho slova rozličné vypriadať, ale prakticky zmysel vecí a ich vývinu je ten.

Cesta, ktorú nastúpila monarchia septembrovým manifestom vedie k rozpadnutiu sa monarchie alebo ak ústrednia vláda bude mocnejšia nežli národy, k dočasnému absolutizmu; budú-li ale národy mocnejšie, nežli ústredná vláda, k niečomu takému, čomu tvoritelia septembrového manifestu stoj čo stoj vyhnúť chceli, t. j. k *federalizmu národov*, a to národov nie tých, ktorých menovať zvykli historicko-politickými individualitami, ale národov rodových.

Iste veľká a len na svoju záhubu neveriaca zaslepenosť alebo pretvárenosť je k tomu potrebná, aby niekto nevidel, že za našich časov — povedzme to zrovna a úprimne, veď sa nedeje zo sebeckých, ani či politicky, či mravne trestuhodných úmyslov, ale len z úprimnej snahy k po- a dorozumeniu, a tak k upevneniu na kraj priepasti privedenej budúcnosti našej spoločnej — zaslepenosť reku a pretvárenosť je k tomu potrebná, aby za našich časov človek nevidel, že pochop krajiny prestal byť tým všemohúcim faktorom kombinácií politických štátnikov, predmetom zbožného súcitu, podnetom, pohnut-

---

[6] Dovŕšenie.

[7] Rakúsky štátnik. Žil v rokoch 1823—1902. Po páde A. Schmerlinga sa stal ministrom vnútra. Bol zanovitým odporcom Maďarov a chcel uskutočniť federalistické usporiadanie Rakúska, no nie na národnom princípe.

kou a cieľom občianskych cností občanov a ústrojom všeúčinkujúceho svetoducha. Dokazovať, prečo je tak, ďaleko by viedlo, ale že je tak, to vlastnými očami vidíme.

Vlastenectvo, akokoľvek vychýrené, prizreme-li sa bližšie, je len nalíčená pekná barva, náhoda bez obsahu, slovo bez praktického zmyslu a pretext či to rodinné, či stavovské, či, a to hlavne národné sebecké výhody na újmu obecného prospechu uskutočňovať. Živé povedomie pre jestvovanie krajiny neodbytnej obecnomyselnosti vyhaslo, a čisté vlastenectvo stalo sa riedkou vlastnosťou.

Slovom, kto nie je slepý, ten vidí, že popredné miesto pochopu krajiny a vlastenectva zaujíma už pochop *národa rodového a rodomilstva.*

Tak to vidíme po jednotlivých krajinách miešanej národnosti, tak aj v celej Európe.

Kto nevidí, že na poli solferínskom a na poli královéhradeckom[8] víťazstvo úplné a rozhodné slávila idea národnosti nad právom krajín; a idea slobody a rovnosti národov nad právom historickým; že sa tam zasvätila nová éra verejného práva európskeho, ten len na svoju záhubu nechce oči otvoriť, a vystavený je tej podivnej, ale neuprositeľnej hre osudu, že aj výhra mu k strate poslúži.

Koho pán Boh na jeho vlastnú záhubu nezaslepil a pozoruje, čo a akým prekvapujúcim obrovským a neodolným krokom sa deje zúkol vúkol, ten uzná, že národy rodové sú už teraz tie faktory, s ktorými počtovať prichodí každému rozumnému štátnikovi chceli štát. ktorý zverený je jeho rukám zachovať.

Nakoľko oslabnul pochop krajiny, a ako nespodievane obrovský zrastnul pochop národa, ohromujúci príklad máme na Germánii, ktorej mnohé krajiny pod 14 dňami zmizli, a ostatnie iste vo veľmi krátkom čase tiež zmiznú, trebárs ich jestvovanie zakladalo sa na sväto-sväte zapečatenom a celou Európou garantírovanom historickom práve. Pochop národa slávne zvíťazil a slávne víťazí nad pochopom krajiny.[9]

Austria je monarchia z rozličných krajín ale spolu aj z rozličných národov zložená. Keby jej obyvateľstvo bolo len jednoho národu, niet pochyby, žeby hraníc krajín v nej už nebolo, alebo žeby ich najbližšia budúcnosť ľahkým dýchnutím zfúkla.

Ale jej rozlične poukladané a prevrstvené, k rozličným plemenom prináležajúce národy hľadajú v hraniciach zemepisných a historických jedni útočište pred nadvládou iných, ako Horvati a sedmohradskí Románi, zčiastky aj Česi; zčiastky podporu pre nadvládu nad inými. U jedných obávanie sa pred potlačením, u iných snaha po potlačovaní pridržiava sa kŕčovite hraníc historických a krajinských; ale obecnomyselnosti niet nikde, a celok, výnimka spoločného jestvovania rozvykláva sa a slabne zo dňa na deň.

A akokoľvek tisnú právo historické do popredia, predsa poľutovania hodným neboráčikom bol by ten, kto by myslel, že politiku v Austrii, čo to v celku, či v krajinách vedie inší záujem a inší smer, nežli záujem a smer *národný.* Nuž prečo že sa nemôže a nemá Austria k tomu zjavne, úprimne a účinlive priznať? Čím ďalej s tým odkladá, tým bujnejšie rozrastie sa zásada historicko-politických individualít, a s ňou bezprávie, páchané na slabších, s týmto bezprávím ale nebezpečenstvo pre jej jestvovanie.

Austriu zvykli menovať politickou potrebnosťou Európy; uznávam to. Ale prečože ju uznávajú za potrebnosť Európy? preto, že záleží i zemepisne, i politicky i historicky, i národne z tých najrozličnejších čiastok, a jestliby sa rozpadla, a čiastky tie

---

[8] Pri Solferíne vyhralo Rakúsko roku 1866 bitku nad Talianskom, pri Hradci Kráľovej ju prehralo proti Prusku.

[9] Myslí sa tu na to, ako sa po bitke pri Hradci Kráľovej niektoré nemecké štátiky vzdávali svojej osobitosti v prospech vytvorenia nemeckej jednoty.

nasledujúc svoju či náboženskú, či národnú, či politicko-historickú známku, pridružila by sa národom alebo štátom súrodým, preveľmi premenil by sa stav Európy. Aj samé austrijské národy, menovite slovanské, uznávajú ju za potrebnosť, takže bán Jelačić a Palacký zjavne vyslovili, že keby Austrie nebolo, utvoriť by ju bolo treba. Prečo toľ Preto, že historické a štátne povolanie Austrie bolo a je, menšie národy chrániť pred potlačením skrze mocnejšie. A toto povolanie Austrie je aj princípom a zákonom jej jestvovania. Dokedy tomuto princípu verná Austria svedomite a spravedlivo koná toto svoje historické povolanie, dovtedy je politicky a človečensko-historicky potrebné aj jej jestvovanie, a niet moci, ktorá by odolala spojeným silám jej pokojným, v spravodlivom spolku šťastných jej národov; kadenáhle ale lebo sa zriekne tohoto povolania, alebo nebude mať vlády konať ho, prestane jej potreba jestvovania a niet moci udržať ju.

Toto sú suché síce, ale nepodvratné aksiómy.[10]

Preto štátnici rakúski nech sú na mieste ústrednom, lebo v krajinách, nech uvážia bedlivo a úprimne, či chcú, aby Austria aj naďalej jestvovala, lebo od 1848 štátnici austrijskí tak viedli svoje veci, žeby ich zúmyselne na záhubu Austrie systematickejšie viesť neboli mohli; nech reku uvážia bedlivo a úprimne, či chcú, aby Austria aj ďalej jestvovala; jestli áno, nuž nech odložia na stranu všetky iné ohľady a výhľady, a za východisko a cieľ nech vezmú tu vyvinutý životný princíp jej podľa požiadaviek terajšieho časoducha, a nech monarchii dajú keď aj celkom nový, ale taký organizmus, ktorý národom, ale nie historicko-politickým, lež *rodovým národom* dá úplnú autonómiu; samostatné, jedon druhého nepotlačujúce a potlačovať nemohúce národy v jedon nerozlučiteľný celok spojujúcemu stredku ale nech dajú úlohe jeho potrebnú moc, — lebo bez slobody národov a bez mocnej, spravodlivej vlády nemožno teraz štátom jestvovať.

Z rozjímania tohto vyteká samo sebou, že ja pre Austriu nedržím za prospešný ani federalizmus, ani dualizmus, ani centralizmus, ale *centralizmus s federalizmom národov.* Keby som nevidel v nebezpečenstve monarchie aj nebezpečenstvo krajiny uhorskej, a vôbec jej všetkých krajín, a kebych mal pred očami len živorenie od dnes na zajtrá, asnáď bych našiel v tých experimentoch, ktoré pod modernými politickými heslami hlásajú rozličné stránky, možnosť moje kardinálne náhľady skrze rozličné retorty a zdĺhavými cestami v decimálnych zrnkách previesť v skutočnosť. Ale keď ide monarchii a krajinám o byť lebo nebyť, potrebný je radikálny liek, a taký môže byť len ten, ktorý je panujúcou zásadou svetoducha, t. j. *idea národnosti;* a princípom jestvovania Austrie, t. j. ochrana slabých pred silnejšími, alebo *rovné právo národov.*

Naposledy podotýkam len ešte nasledujúce: *Centralizmus* čistý, keby aj obstál na čas, popudí proti sebe autonómie domáhajúce sa národy a blízkej krize vystaví monarchiu; *dualizmus* je dvojačistý centralizmus, a Schuselka[11] o ňom nedávno už vyslovil, že je rovná cesta k tomu, aby zalitavská čiastka Austrie pripadla Prusku, predlitavská Rusku; proti čomu dľa zmyslu toho vyslovenia ani v korune sv. štefanskej, ani sv. václavskej, ani vo federalistických miešanonárodných skupeninách ochrany niet. — *Federalizmus* ale tak, ako dosiaľ stojí, držiac zásadu historicko-politických individualít za popredné pravidlo, je proti idei národnosti.

U nás v Uhorskej krem toho historické právo toľko znamená, ako suverenitu a panstvo Maďarov nad všetkými ostatnými národmi. Nám — brat môj drahý, pražský

---

[10] Bezprostredne platná zásada.

[11] Rakúsky štátnik, ktorý sa preslávil roku 1848 svojím horlením za frankfurtský snem, neskoršie sa stal prívržencom federalistického usporiadania Rakúska.

dopisovateľ — je historické právo taká kytajská hraničná hradba,[12] pre ktorú Vás ani vidieť nemôžeme. Vôbec historické právo a autonómia krajín národy slovanské v Austrii, čo by priam boli aj jednoho a tohože kmena, na večné veky rozhraničuje, a odsudzuje ich k cudzinstvu jednoho naproti druhému.

Na nešťastie Austrie, za smerodajné považovala ona od istého času zásady, ktoré duch sveta už dávno odsúdil, a ktoré práve preto v sebe nosili istý úpadok. Preto sa na nej splnila tá v dejinách sveta neslýchaná udalosť, že v niekoľkých dňoch po slávnom víťazstve pri Custozze odstúpila Benátky,[13] za ktorých udržanie boj viedla na život a smrť. Možno, že poblúdilosť jej štátnikov je tak veľká a jej nešťastie tak osudné, že životadajná organická myšlienka nepríde k uznaniu a neprenikne v živototvorný účinok; — v tej prípadnosti z experimentov, v ktorých sa od 1848. roku vždy v kratších odsekoch kolotáme, nevybŕdne a na tú smutnú prípadnosť buď nám všetkým Pán Boh milostivý.

Ale verím v budúcnosť, a to lepšiu budúcnosť, a preto volám z hlbín srdca svojho: Veni creator spiritus.

125

Článok Štefana M. Daxnera „Štátoprávne otázky".

Uverejnili PbV, roč. VI, č. 77. Budín 25. septembra 1866.

Autor sa zaoberá rokovaniami, ktoré rakúsky minister vnútra gróf R. Belcredi viedol po prusko-rakúskej vojne s predstaviteľmi maďarských vládnúcich tried o možnostiach rakúsko-maďarského vyrovnania, ktoré považoval za nevyhnutné, pričom upozorňuje na dôležitosť dbať na záujmy nemaďarských národností.

Konečne prišli sme k istote strany tých mnohých vyjednávaní gr. Belcrediho[1] s maďarskými stránkami. Alebo lepšie povedano: s jednou maďarskou stránkou, ktorú svet zná pod menom Deákovej.

A facit[2] týchto vyjednávaní je, že zostali bez všetkého výsledku.

Tak hovoria najnovšie zprávy. Ja nesúhlasím so zprávami týmito a tvrdím, že podobné vyjednávania nikdy nemôžu zostať bez výsledku.

A aj teraz nezostali bez neho.

To je pravda, že pomocou týchto vyjednávaní neuskutočnili sa, ba ani o stéblo nepokročili zámery vlády, lebo našli tuhý odpor na stránke zástupcov horevyššie menovanej stránky maďarskej; a pravda je ďalej aj to, že zámery stránky Deákovej potkali sa s odporom na strane vlády a odpor ten postavil veľkú prekážku ich uskutočneniu. Hovoria, že *„na teraz"*, na áno, keď ale na *„teraz"*, ľahko že i na *„potom"*.

---

[12] Veľký čínsky múr.

[13] Rakúsko, ktoré vyhralo vojnu s Talianskom, muselo mu odstúpiť Benátsko.

[1] Rakúsky štátnik (1823—1902), ktorý bol roku 1864 českým miestodržiteľom a potom rakúskym štátnym ministrom.

[2] Znamená podstatu.

Ale za to tie vyjednávania mali predsa nejaký výsledok.

Stránka Deákova presvedčila sa, že veru tá cesta,[3] ktorá by viesť mala k oživotvoreniu jej zámerov, nie je tak ľahká, jakoby sa dalo myslieť, ale že veru na nej nachodí sa mnoho, nesmierne mnoho prekážok, ktoré len tak ako obyčajne veľkopánskym ignorovaním alebo mrdnutím pleca odstrániť nelzä. A tu hovorím len o prekážkach zo strany vlády; o tých iných prekážkach, ktoré zámerom deákovskej stránky v cestu postavili by uhorské nemaďarské národy, ba samé maďarské, ale nie deákovské politické stránky, o tých teraz ani nespomínam; a možno je ešte aj to, že ver už aj tie, von z hraníc Uhorska bývajúce, ale väčšina rakúskych národov tvoriace národy postarali by sa o nejaký odporčok, na ktorom ľahko potknúť by sa mohla tá na uhorskom sneme väčšinu tvoriaca stránka deákovská; a to známe, že potkýnanie veľmi prekáža v pokroku.

Ale mne sa zdá, že aj vláda presvedčila sa pri tých mnohých a dôkladných vyjednávaniach, že veru transakcie s jednou stránkou, a čo by to hneď deákovská bola, nespasí Rakúsko, ba neuspokojí ani len Uhorsko, a možno, že naučila sa aj, že v Uhorsku okrem tých známych maďarských stránok jestvujú aj iné, ktoré trebárs aj nerobia taký krik a lom, a na svoju škodu, to uznať treba, netisnú sa vždy a všade do popredia, predsa jestvujú a ľahko mať môžu aj rozhodný hlas; že tedy aj tieto stránky len tak cez plece ignorovať nemožno.[4]

A obapolné toto pri tých vyjednávaniach nadobudnuté presvedčenie a poučenie len každý uzná, že je a síce významný výsledok tých vyjednávaní.

Preto ja tvrdím, že tie vyjednávania neboli bez výsledku.

Jako zmýšľa sa o celej záležitosti v rozličných táboroch, o tom svedectvo podávajú hlasy ozvavšie sa v rôznych časopisoch, ktoré ctený čitateľ nájde v rubrike domácich zpráv tohoto čísla.[5]

Že ale pri tých vyjednávaniach postavenie gr. Belcrediho o mnoho ťažšie bolo, nežli tých náčelníkov maďarských, je istá vec. Lebo títo poslední starali sa a obzerali jedine na svoju stránku, a čo tá k tomu povie. Vláda ale mala a musela mať na mysli zodpovednosť oproti korune aj oproti ostatným národom rakúskym. Nuž a kto porovná túto zodpovednosť s tamtou, ľahko príde k presvedčeniu, že veru len pravdu povedal som hovoriac, že postavenie gr. Belcrediho o mnoho ťažšie bolo, nežli náčelníkov maďarských.

Či ale tým, že nezdarili sa tieto vyjednávania, je už aj rozhodnuto, že nevydarí sa ani usporiadanie vnútorných pomerov rakúskych? To je otázka, ktorá teraz vystupuje.

Ja som veľmi náchylný záporne ju zodpovedať.

A síce preto, lebo presvedčený som úplne o tom, že trebárs by aj vydarili sa boli vyjednávania často spomínané, dľa môjho presvedčenia tým nebolo by nič získano bývalo. V ústavných štátoch rozhoduje väčšina. Či ale tá stránka deákovská zastupuje väčšinu v dŕžave? na to každý odpovie: nie! Ba sú mnohí, ktorí tvrdia, že ani len väčšinu Uhorska, trebárs je na sneme v majorite; a predpovedajú, že v sneme zasadnúť majúcom na novo už druhá stránka tvoriť bude väčšinu; nuž a akoby ešte vyzeralo pri zvolaní nového snemu, o tom teraz ani slova.

---

[3] Nastolená bola známym veľkonočným článkom Fr. Deáka roku 1865 a znamenala v podstate návrat k obnoveniu platnosti tzv. marcových zákonov z roku 1848, ale v ďalších svojich dôsledkoch začiatok zrady maďarských vládnúcich tried na odkaze revolučného roku 1848.

[4] Myslí sa tu na národnosti.

[5] To je ročník VI, č. 77.

Z tohoto tedy nasleduje, že keďby aj vydarili sa boli vyjednávania gr. Belcrediho s deákisti, neboli by tým ešte vyrovnané vnútorné spory. Vyrovnanie ale s nimi len tak bolo možné, jestli i vláda osvojí si náhľady deákistov. To nestalo sa, lebo vláda, povedomá svojej zodpovednosti na hor i na dol, nemohla, ba nesmela si osvojiť tie náhľady.

Uznávajú sa tu i tam *spoločné záležitosti*, a tieto sú kardinálnou otázkou teraz. Z tejto strany uznávajú sa na toľko, že z tamtej strany na to pristať nemôžu.

Súkromné vyjednávania zostali márne, nasledovať majú rokovania snemové, a ja verím, že tieto skôr povedú k cieľu.

Ani mi nenapadne pochybovať o tom, že by sa snáď mohol stať zázrak a div, jakoby asnáď uhorský snem dokázal viac vzájomnosti pri otázke spoločných záležitostí, nežli dosiaľ. To som úplne presvedčený, že návrh päťnásťčlenového pododboru,[6] jestli ho len nezúži ešte, snem ani len na vlas nezmení. Ale verím, že ostatné krajinské snemy, alebo zastupiteľstvá na základe tej „volnej dráhy" zvolané a skutočné zmýšľanie národov rakúskych zastupujúce, nebudú, bo vo vlastnom záujme nesmú a nemôžu súhlasiť s návrhom maďarským; a tu dostane vláda podporu.

Či pri takomto stave vecí vláda povolí väčšine uhorského snemu, alebo, jako píše dopisovateľ P. Ll.,[7] odvolá sa na voličov v krajine, je otázka, na ktorú bude dosť času potom odpovedať, až jedno lebo druhé neodbytným bude; lebo stalo-li by sa to prvé, a doterajšie postupovanie vlády nie veľmi svedčí o povolnosti jej k zámerom deákistov, tak vláda prišla by do odporu so svojimi dosavádnymi snahami a spolu do odporu s ostatnými národmi, a tým, aspoň mne sa tak vidí, to riešenie vnútorných pomerov nie veľmi zblížilo by sa ku koncu. — Jestli ale odvolá sa na voličov, výsledok tejto apelácie vo veľkej miere od nej záviseť bude. Teraz za dobré uznala mať v krajinskom sneme len maďarské zastupiteľstvo, a má ho, z doterajšieho i potomného pojednávania tohoto zastupiteľstva presvedčí sa, pevne verím o tom, čo očakávať má od neho. A presvedčí sa, jak výdatné ovocie donáša uskutočnenie zásady „minden áron buktatni";[8] uvidí a obdivovať bude môcť ovocia tých „ellensúlyov",[9] ktoré za dobré uznala postaviť všade na utlmenie a utlačenie povedomia národnieho u národov nemaďarských. A keď i napotom zostane pri predošlej svojej politike, bude mať novú príležitosť tešiť sa z podobného ovocia, lebo už písmo svätě hovorí; že kto ako rozsieva, tak bude aj žať!

Keď nemaďarské národy na základe toľkoráz uznanej, ale v uskutočnení a uživotvorení vždy prekrižovanej rovnoprávnosti národnej sa vyvinú a voľnejšie dýchať budú, potom oni postarajú sa o to, aby ani oni nechybovali v zastupiteľstve krajinskom. Potom vláda bude mať prácu vyjednávania nielen s jednou stránkou, trebárs náhodne predstavujúcou väčšinu snemu, ale so všetkými národmi Uhorska. A moje presvedčenie je, že potom aj umenšia sa tie odpory pochodiace teraz s meravosti.

Vláda prejala iniciatívu, uvidíme, ako pokračovať bude; čas ale by bol už, a to zvrchovaný, aby ráz tie naše vnútorné pomery upravené boli.

Požadujú to všetky odvetvia národnieho, politického, štátneho, hospodárskeho atď., atď. života.

---

[6] Tento výbor bol zvolený zo širšieho 67-členného výboru, ktorý mal pripraviť podklady pre rakúsko-maďarské vyrovnanie.

[7] Pester Lloyd, nemecký denník, vychádzajúci v Pešti, ktorého prostredníctvom usilovali sa predstavitelia maďarských vládnúcich tried hovoriť k Viedni.

[8] Totiž za každú cenu poraziť.

[9] Protiváha.

Pri všetkom ale to jedno isté je, že bez opravdivého a úprimného uskutočnenia rovnoprávnosti národnej niet výhľadu na trváce a blaho nesúce usporiadanie vnútorných pomerov.

Vyslovil som tu moje presvedčenie; kto neverí, ten presvedčí sa v budúcnosti, že je veru základné. Ja by som ale nedbal, a aj stav dŕžavy našej to požaduje, aby bez všetkých ďalších experimentácií prikročilo sa k veci spôsobom, ktorý jedine zabezpečuje výhľad na pevné a stále zriadenie dŕžavy.

126

Článok Štefana M. Daxnera „Pred snemom".

Uverejnili PbV, roč. VI, č. 93. Budín 20. novembra 1866.

Po retrospektíve na rokovania roku 1861 uvažuje autor o stanovisku jednotlivých politických strán v Uhorsku v súvislosti s vyhliadkami na úspešný priebeh rokovaní o rakúsko-maďarskom vyrovnaní po obnovení činnosti uhorského snemu. Pripomína, že za prípadný nezdar bude možno viniť nemaďarské národnosti, ktoré boli vytvorené z rokovaní.

Keď tieto riadky čítať budú na Slovensku, uhorsko-krajinský snem bude už zhromaždený v Pešti; zvolaný súc na deň 19. t. m. ku ďalším ústavným prácam.

Trebárs tedy nie je už ďaleká doba do tedy, kým tento snem skutkom dokáže, či želané vyrovnanie štátoprávnych, od dávneho času ku velikej škode tak našej vlasti uhorskej a ju obývajúcich národov, ako aj celej dŕžavy, a hlavne ku velikej škode ústavného života závislých štátoprávnych pomerov uskutoční sa, alebo zase sám Pán Boh zná, na kedy odročené bude; predsa za potrebno držím pred samým zhromaždením tohoto tak vážneho snemu niekoľko slov prehovoriť o stave a rozpoložení vecí, jako oni zjavujú sa duchu môjmu.

Onedlho bude tomu rok, že snem zvolaný bol k tomu istému dielu, ku ktorému teraz zase prichytiť sa má, a za celý ten dlhý rok, vzdor mnohým rokovaniam a vyjednávaniam, vzdor veľkým nádejám a sľubom, nielenže nepozorujeme ani najmenšieho kroku napred k docieleniu vyrovnania, ba práve jestli z časopiseckých hlasov zatvárať voľno na pravdivý stav situácie, utajiť sa nedajú mnohé zjavy, ktoré dokazujú odďaľovanie sa od vytknutého cieľu.

I 1860 roku všeobecné rozjarenie zaujalo mysle obyvateľstva uhorského a koryfeovia vývodivší, veriac v bezodkladné uskutočnenie želaní svojich, vidiac navracať sa priaznivé a mnohé výhody im a ich zámerom poskytovavšie doby z nechválne pamätných rokov 1848—1849, zabúdali na všetku slušnosť, opatrnosť, ba aj na spravedlnosť, násilne zrúcali všetky tehdy panovavšie pomery, na ich miesto zavedúc samý nerád a zmätok, priaznivý len tým, ktorí radi lovievajú v kalných vodách, a tých je v Uhorsku nie malý počet, záhubný ale tak všeobecnosti a celku, ako aj čiastkam tohoto.

A výsledok tohoto pokračovania bol ten, ktorý vystať nemohol, jestli nemali sa rozorvať a roztŕhať všetky zväzky a nastúpiť rozpadnutie, zavedenie všetkému ústavnému životu i ústavnej slobode koniec urobivšieho výnimočného stavu, ktorý výnimoč-

ný stav, jako je to každému dobre známo, premenil sa v provizórium, a toto zase behom času v nové vydanie toho istého provizória.

Na veľké nadšenie z roku 1860 nasledovalo chladné vytriezvenie.

Avšak s úbehom časov premenili sa obstojateľstva,[1] a na tichom, pod bedlivou strážou provizória postavenom mori javného života začali sa pozdvihovať nové luny toho starého rozjarenia a rozohnali sa hnať loď štátnu v rozbujnelosti svojej namiesto pokoj, bezpečnosť a istotu poskytujúceho prístavu, do vzteklých prúdov plných záhubou hroziacich skalín a balvanov.

Lež skúsenosti z roku 1860 a 1861 prekazili opätovanie tehdajších udalostí a pri podržaní dľa vlastných požiadaviek veslo vedúcich pristrihnutého a usporiadaného dočasného stavu, pri prevedení spôsobného správneho ústroja, uskutočnili sa voľby vyslancov snemových a zhromaždil spolu aj snem.

Ináče o ústavnosti a ústavnom živote nikde ničoho nechyrovať; ten prinútený a odkázaný je čakať na riešenie a usporiadanie štátoprávnych pomerov, dotedy preň niet výhľadu na možnosť dejstvovania.

Všetko tedy závisí od výsledku snemu.

Dnes s istotou o tom výsledku hovoriť je vec nemožná; ale dosiaľ nepozoroval som ani len jednoho hlasu, ktorý by snemu prajný výsledok sľuboval.

Snem krajinský vyslovil požiadavky svoje v dvoch adresách predošlého zasadania;[2] vláda na prvú odpovedala kráľovským reškriptom, ktorý reškript pohnul snem k zaslaniu tej druhej adresy; a keď pri zahájení snemu, a i pred týmto, minulého roku zdalo sa panovať dosť priaznivé porozumenie medzi vládou a stránkami politickými maďarského národa, po zaslaní horevyššie spomenutého reškriptu zmenilo sa to veľmi a priepasť oddeľujúca ponímanie vlády od náhľadov snemovníkov rozširovala sa ustavične, až naposled u týchto posledných prevládal ten náhľad, že túto medzeru vyrovnať nelzä, a P. N. zrovna obviňoval vládu, že len ona zapríčinila tieto neblahé pomery, a síce tým, že jeho stránke nešla na ruku, a pri snemovnom rokovaní nepodporovala ju naplňovaním ňou vystavených požiadaviek tak výdatne, ako pri voľbách vyslancov. A túto obžalobu, či základnú lebo bezzákladnú, do toho nás nič, bo do zákulisných pomerov maďarských stránok nechceme sa púšťať, dosť je na tom, že túto obžalobu proti vláde vyslovil ten istý časopis, ktorý vyhlasuje, že je to podozrievanie jeho stránky hovoriť o nej, jakoby ona podporovala vládu, alebo totožná bola so stránkou Majláthovskou;[3] a i táto okolnosť veľmi dobre charakterizuje naše politické stránky, ktoré, keď aj žiadajú, ba ukazujú sa jakoby nároky mali na podporu vlády, osvedčujú sa spolu, že im ani len na myseľ nepadne podporovať navzájom túto vládu, ba aj len myslieť niečo podobného o sebe držia za obrazenie na svojej cti.

Stránka tedy tá, ktorá dosiaľ vývodila na sneme, tak nazvaná deákovská, uznáva sama, že veľmi veľká vzdialenosť panuje medzi jej politickými túžbami, snahami a zámermi a medzi náhľadami a zámerami vlády. Ona vyslovila sa, že nemá nádeje v prospech veci.

O tej druhej stránke nášho snemu, ktorú ináče aj ľavou stránkou alebo stránkou uzavretia na pamiatku snemu 1861, a tu honistami, dľa jej politického orgánu „Honu"

---

[1] Pomery.

[2] Rozumej uhorského snemu z roku 1861.

[3] Tu treba rozumieť stranu starokonzervatívcov. Gróf Majláth bol v časoch provizória najprv nádvorníkom, potom od roku 1865 dvorským kancelárom a po rakúsko-maďarskom vyrovnaní krajinským sudcom a napokon predsedom kráľovskej kúrie.

nazývať zvykli,[4] netreba mi ani hovoriť, bo však to je prirodzená vec, že keď deákovská stránka ďaleká je náhľadov vlády, táto ešte vzdialenejšia byť musí. A keď tedy deákovská stránka nemá mnoho nádeje v zdar vyrovnania, táto ešte ho menej mať bude.

Poloúradné a úradným a vládnym cieľom slúžiace časopisy netaja takže svoj pesimizmus, a ktoré aj namáhajú sa ho ukryť, robia to tak, že on predsa vyzerá ako klinec z mechu.

Toto všetko poukazovalo by tedy na nezdar. Ponevádž ale dľa časopisných zpráv, od vstúpenia b. Beusta[5] do ministerstva, náhľady stránok v ministerstve priaznivý obrat získali, preto v kruhoch vládnych zdá sa panovať nádeja na vydarenie sa vyrovnania. Obrat tento vraj i u deákovcov povzbudil nové nádeje.

Jestli ale pravda je, čo píšu z Viedne o obsahu kráľovského, k zahájeniu uhorského snemu určeného reškriptu a jestli pravda je menovite čo piše Presse[6] o jeho obsahu, že totižto štátny dlh za nerozdielny, všetky finančné, vojenské, zahraničné záležitosti, jako aj sústava daňová za „spoločné záležitosti" označené budú, tak veľmi pochybujem, že by tie nádeje dožili pri terajšom sneme krajinskom uskutočnenia svojho, trebárs aj, jako čítame v časopisných zprávach, vláda tým cieľom odstúpila od stanovišťa vysloveného v kráľovskom reškripte od 3. marca t. r., od požiadavky predbežnej, oživotvorenie zákonov z roku 1848 predchodiť mavšej ich revízie, od označenia októbrového diplomu za základ vyrovnania.

Ako som hore vyššie spomenul, všeobecná mienka kloní sa k náhľadu nevydarenia želaného vyrovnania, a sú ľudia, ktorí namáhajú sa už teraz vynájsť kohosi, na koho by príčinu nezdaru tohoto uvaliť mohli, kohosi, ktorý by nezahrňoval sa ani v pojem „uhorskej vlády", ani ale neprináležal ku žiadnej maďarsko-snemovej stránke. A ten „ktosi" nemá nikto inší byť, nežli „nemaďarské národy" a menovite rovnoprávnosť národnú želajúci národovci. Títo tedy ponesú vinu nezdareného vyrovnania štátoprávnych pomerov bezpochyby preto, že po zavedení terajšieho dočasného stavu v krajine nie len nedostali sa k žiadnym smerodajným úradom, ba tieto videli svojmi a národov svojich odporníkami obsadené a zaujaté, ale i z podriadených úradov vystúpiť museli vzdor dokázanej spôsobnosti a spoľahlivosti svojej preto, aby urobili miesta povoľnejším nástrojom, ktorých pred voľbami vyslancov suspendovali už i preto, že by boli mohli asnáď niečo dejstvovať v prospech národných kandidátov; národovci títo, proti ktorým vyslovenou zásadou „minden áron buktatni" vystupovalo sa, a s napnutím a upotrebením všetkých možných mravných i nemravných, slušných i neslušných, dovolených i nedovolených prostriedkov prekazilo sa ich zúčastnenie na súdejstvovaní pri riešení štátoprávnych pomerov, títo národovci ponesú vinu toho a zodpovední budú jestli maďarské snemové stránky neprivolia k tomu, čo požadovať bude vláda, alebo jestli táto, ostríhajúc doterajšie pevne na zabezpečenie jednoty, celistvosti a mohutného

---

[4] Hon bol denník strany, na čele ktorej bol Koloman Tisza. Jedným z jeho redaktorov bol aj spisovateľ Móric Jókai.

[5] František Ferdinand Beust (1809—1886), najprv saský štátnik, po rakúsko-pruskej vojne rakúsky minister zahraničných vecí. Jeden z hlavných strojcov rakúsko-maďarského vyrovnania a autor povestnej okrídlenej vety o rozdelení nadvlády Nemcov v Rakúsku a Maďarov v Uhorsku.

[6] Nemecký viedenský časopis, predchodca neskoršej Neue freie Presse.

postavenia dŕžavy smerujúce zásady svoje, neskloní sa a neprivolí bezvýnimočne požiadavkám maďarským.

Poneváč ale národovci, menovite slovenskí, sústavne vytvorení sú z dejstvovania v tejto záležitosti a prispením mohutných a smerodajných činiteľov, ktorým jednalo sa o zostavenie uhorského snemu výlučne z maďarských živlov, vylúčení sú z vplývania na riešenie štátoprávnych pomerov na terajšom sneme, preto jako neosobujeme si žiadne nároky na slávu a bobkové vence zdareného vyrovnania, tak ohradzujeme sa aj proti každému pripisovaniu nám viny nezdarenia sa toho nevieme koľkého už pokusu, a robíme to preto pred samým snemom, aby ohrazenie toto nenapadlo asnáď niekomu potom pripisovať len priebehu samého snemovania.

Kto zúčastňuje sa činne v práci, spravodlivé je, aby nehrozil sa následkov diela svojho a keď osobuje si výlučné nároky na uznanlivosť na prípad vydarenia, nech neostýcha sa aj niesť zodpovednosť za nevydarenie. Tak konať sluší mužom!

127

Úvodný článok (redakčný) Pešťbudínskych vedomostí, komentujúci zakončenie rokovaní o rakúsko-maďarskom vyrovnaní.

Uverejnili PbV, roč. VII, č. 2. Budín 4. januára 1867. Uverejňujeme len záverečnú časť.

Autor článku, komentujúc rokovania o rakúsko-maďarskom vyrovnaní a politické výhľady pre rok 1867, konštatuje, že proti nemecko-maďarskej hegemónii bude dostatočná protiváha slovansko-rumunská, čo však, ako ukázal neskorší politický vývin, nestačilo zahatať uplatnenie vykorisťovateľskej a odnárodňovacej protiľudovej politiky maďarských vládnúcich tried Uhorska.

Nemecko-maďarská únia prirodzene vyvolá solidaritu ostatných národov a potom uvidíme, kto zvíťazí?

Rakúski Slovania a Románi postačia, aby postavili protiváhu nemecko-maďarským hegemonistickým chúťkam; na to spoľahnúť sa môžu i tunajší i tamojší hegemoni; presvedčia sa, Boh dá, že národnia hegemonia a sloboda sú pochopy, ktoré spolu nelzä udržať.

My tedy veriac v solidaritu nenemeckých a nemaďarských národov, pripravení síce k ostrým zápasom, ale dúveryplne v konečné víťazstvo pravdy, práva a slobody, hľadíme v ústrety tej nemecko-maďarskej únie.

128

Komentár Pešťbudínskych vedomostí k rakúsko-maďarskému vyrovnaniu roku 1867.

Uverejnili PbV, roč. VII, č. 16. Budín 22. februára 1867.

Predstavitelia slovenského národného hnutia, pokiaľ boli zoskupení okolo Pešťbudínskych vedomostí, veľmi starostlivo sledovali rokovanie tzv. 67-členného výboru uhorského snemu, povereného pripraviť na základe elaborátu jeho 15-členného pododboru ústavnoprávnu úpravu vzťahov medzi Rakúskom a Uhorskom. Najmä si všímali, aký dosah bude mať toto vyrovnanie na úpravu pomerov nemaďarských národností v Uhorsku. Preto spájali úvahy o rakúsko-maďarskom vyrovnaní s prerokovaním národnostného zákona. Nie je náhodné, že ešte pred vydaním kráľovského reškriptu zo 17. februára 1867 nemaďarské národnosti (Srbi a Rumuni) podali svoj návrh národnostného zákona, aby i tým vynútili na uhorskom sneme venovať tejto problematike pozornosť ešte pred vlastným zákonodarným schválením rakúsko-maďarského vyrovnania, ku ktorému malo dojsť v blízkej budúcnosti, najmä po zvolení mimoriadneho zasadnutia ríšskej rady rakúskej. Úprava pomeru nemaďarských národností v Uhorsku k vládnúcemu národu maďarskému, rešp. úprava ich postavenia ako samostatných právnických osobností nebola pojatá do propozícií, ktoré tvorili podklad pre konečný text ústavného zákona o rakúsko-maďarskom vyrovnaní. Ten zabezpečoval nadvládu maďarských vládnúcich tried v Uhorsku, ktoré, nezávisle od Viedne, mali osobitnými zákonmi upraviť svoj vzťah k chorvátskemu kráľovstvu, k problému sedmohradskému, ako aj k národnostiam. Komentár PbV, ktorý uverejňujeme, nevystihuje svojím obsahom vážnosť rakúsko-maďarského vyrovnania a je dokladom, že predstavitelia slovenského národného hnutia ani plne nechápali jeho dosah pre ďalší rozvoj slovenského národa v Uhorsku. Ani neskoršie, keď uhorský snem uzákoňoval rakúsko-maďarské vyrovnanie, ani počas korunovačných slávností v júni 1867 v Budíne, ktoré znamenali triumf maďarských vládnúcich tried nad Viedňou, nezaujali podrobnejšie stanovisko a neurobili kritický rozbor ústavného zákona o rakúsko-maďarskom vyrovnaní. Upútavala ich výhradne len problematika národnostného zákona, ktorú však maďarské vládnúce triedy po zabezpečení svojej hegemónie v Uhorsku už nepovažovali za prvoradý záujem svojej politiky.

Po prečítaní najvyššieho reškriptu od 17. t. m., ktorý viac ráz a zvláštnym spôsobom kladie závažie na jestvovanie a bezpečnosť monarchie a krajiny, sotva možno ubrániť sa tomu náhľadu, že reškript ten zrodený je pod vlivom konštelácie, hroziacej jestvovaniu državy a krajiny.[1]

Ale jakokoľvek, rozpoltenie državy a rozdvojenie štátnej správy je skutočnosťou,

[1] Kráľovský reškript zo 17. februára bol odpoveďou na adresu uhorského snemu zo 17. januára a týkal sa usporiadania ústavnoprávnych vzťahov medzi Rakúskom a Uhorskom. Súčasne ako zálohu na jej zdarný priebeh panovník rozhodol vymenovať uhorskú vládu na čele s grófom J. Andrássym, ktorý potom uskutočnil spolu s predsedom ríšskej vlády rakúskej v priebehu roku 1867 tzv. rakúsko-maďarské vyrovnanie. Rokovanie o predlohe ústavného zákona o rakúsko-maďarskom vyrovnaní prebiehalo v uhorskom sneme v marci 1867 a bolo ním prijaté 257 hlasmi proti 117 pri 22 neprítomných členoch uhorského snemu.

ktorej výsledky nech uvážia tí, ktorí popredne povolaní boli starosť mať o celistvosť a jednotu državy.

Nám pri tejto príležitosti úprimne priznať sa prichodí k tomu, že sme ovšem želali také preporodenie Austrie, pri ktorom by možnými a zabezpečenými boli bývali aj neukrivďovaná existencia a samostatný vývin jednotlivých jej národov, aj spojenie týchže v jeden silný, trvácnosť jestvovania zabezpečujúci štátnoorganický celok.[2]

Ale od 17. t. m. máme z jednoho dva štáty.

I tak dobre.

Ľahko oželieme tie výhody, ktoré sme si sľubovali z existencie jednoho veľkého štátneho organizmu pre zabezpečenie jestvovania svojho,[3] ktoré nám on ale predsa nikdy neposkytnul a poskytovať ani nikdy úprimne nezamýšľal, a napnime celú svoju pozornosť a snahu, aby sme pripravili svojej ovšem v najväčšie nebezpečenstvo uvedenej národnej existencie to poistenie, ktorého sa domáhať nikdy neprestane vrodená snaha po udržaní sa, ktorého oprávnenosť na svojej dedičnej zemi len krivda v pochybnosť uviesť a ktorého oživotvorenie len násilie odoprieť môže.

Po druhé úprimne priznať sa nám prichodí, že neprináležali sme k tým, ktorí domáhali sa odpovednej ministeriálnej vlády pre našu vlasť.

Bolo to preto, že práve takáto vláda roku 1848 a 1849 nielen v zásade, ale najukrutnejším prenasledovaním ubíjala náš národ;[4] ďalej ale preto, že väčšina krajinského snemu, z ktorej sa rodí taká vláda, a ktorej vôľu hľadať, ak chce trvácnosti mať, je povinná, ani roku 1861, ani pozdejšie[5] nedokázala naproti nemaďarským národom vúbec a naproti našemu slovenskému zosobna tej občiansko-bratskej náklonnosti a spravedlivosti, ktorá by nás, hľadiacich do minulosti a budúcnosti od trápneho obávania sa o svoje národnie jestvovanie, ba o osobnú bezpečnosť a slobodu občiansku k uspokojeniu ochránila.

Medzitým uznávali sme vždycky a ochotne uznávame aj teraz, že zodpovedná vláda je nevyhnutná výminka občianskej slobody, ako tiež, že ministeriálna vláda je požiadavka času primeraná, ktorej ubrániť sa už teraz a najmä u nás nemožno.

Stará dikasteriálna vláda[6] bola u nás na svojom mieste a vo svojom čase najprospešnejšia. Menovite kým zachovával sa 97, 101 a 102 zák. čl. z r. 1723 v celej úplnosti.[7] Dľa tamtoho mali byť menovaní radcovia kráľ. námestnej rady zo všetkých čiastok krajiny (ex omnibus partibus regni), čo by dľa terajších potrieb toľko znamenalo, jako zo všetkých národov; dľa druhého zase námestná rada od žiadneho dikasteria nemala

---

[2] Federalizácia jednotného Rakúska s rešpektovaním práv jednotlivých národov, najmä slovanských.

[3] Totiž samostatné postavenie, aké mali na mysli už roku 1849.

[4] Myslí sa tu na maďarizačné opatrenia zákonov z roku 1848 a na prenasledovanie predstaviteľov slovenského národného hnutia.

[5] Narážka na to, že uhorský snem, ktorému bolo roku 1861 odovzdané Memorandum a ktorý rokoval krátko pred svojím rozpustením o národnostnej otázke, nevzal ohľad na požiadavky národností. Podobne urobil aj roku 1865, keď odďaľoval prerokovanie národnostného zákona.

[6] V Uhorsku až do obnovenia zodpovednej parlamentnej vlády označovali tak ústredné krajinské úrady na vybavovanie politických, finančných a vojenských vecí. Išlo napr. o dvorskú kanceláriu, kráľovskú námestnú radu, dvorskú komoru a vojenské hlavné veliteľstvá.

[7] Kráľovská miestodržiteľská rada bola zriadená ako jeden z dôsledkov uzákonenia tzv. pragmatickej sankcie na zákl. zák. čl. 97 a 102 z roku 1723 a predstavovala orgán ústrednej vlády pre Uhorsko, vybavujúcej všetky záležitosti, o ktorých napokon rozhodoval panovník.

závisieť, ale len od Jeho Veličenstva (Praefatum consilium a nullo dicasterio aulico sed Sua Majestato Sacratissima dependebit); dľa posledniehо: uzavretia väčšinou námestnej rady vynesené mimo nej samej nikto nesmel premeniť. (Ut conclusa semel per pluralitatem votorum in Consilio, extra Consilium nemini inmutare liceat.)

A tak to bolo do roku 1848.

Ale od roku 1861 počnúc práve tí, ktorí na zachovávanie krajinských zákonov na hor a nadol najviac naliehali, či vlastným vnuknutím vedení, či návalom okolností nútení, trebárs zákonná kráľ. námestná rada aj roku 1860 aj roku 1865 oživotvorená bola, celkom vyrazili ju z jej zákonnej koľaje a pozbavili ju zákonného rázu.

Za jedno predpísané kolegiálne pojednávanie všetkých diel — pričom viacej očí viac videlo — pre nával od roku 1848 mnohonásobne rozvetvenej administrácie v tak veľkej krajine, jako je Uhorská, stalo sa zrovna nemožným a bežné, alebo prezidiálne riešenie v dielach najmenšej povahy, stalo sa potrebnou a aj vo vážnejších dovolenou možnosťou.

Za druhé kráľ. námestná rada bola znížená z hodnosti najvyššieho spravujúceho fórumu, lebo kancelária dvorská predtým len súkromná kancelária Jeho Veličenstva kráľa uhorského, proti hore uvedenému zákonu osvojila si úlohu najvyššej administratívnej vrchnosti.

A tak pomaly vyrástla v štáte uhorskom ústrojnosť správna, ktorá sa podobala celkom ministerstvu, lenže nebola zodpovedná. A poneváč nezodpovedala zákonu III. z roku 1848 preto, že jeho obrubok nevyplnila, a poneváč nezodpovedala ani zákonom 97, 101 a 102 z r. 1723, preto, že ich hranice mnohonásobne prekročila, stratiac týmto spôsobom svoj zákonný základ, ani udržať sa nemohla trvácne, len priechodné doby neblahých experimentácií vyplňovala.

Ináče o rozpustenej kráľ. uhor. námestnej rade z našeho národnieho stanoviska nemôžeme viac povedať, neželi: de mortuis nil, nisi bene, a čo budeme o ministerstve hovoriť, ukáže sa potom, keď nás skutkami svojimi alebo k uznalej srdečnej povďačnosti zaviaže, alebo k rozhorčenému horekovaniu prinúti. Dovtedy želáme mu ducha zmierlivosti, spravedlivosti a úprimnej snahy, to svojím časom ústne rozhlasované, ale skutkami hanebne zaprené najhlavnejšie heslo na svoju zástavu napísavšieho 1848 roku: rovnosť, bratstvo a sloboda, vždycky a všade predstavovať, brániť a uskutočňovať.

MENNÝ REGISTER

Alexander II., 190
Ambruš J., 129, 141
Andrássy J., 210
Androvich A., 105, 359, 368

Bach A., 92, 166, 233, 248, 264, 265, 387, 450
Bachát M. D., 367
Bajza J. J., 104, 118
Bakuliny M., 143, 442
Barton J., 176
Basilides J., 296
Batthány L., 18
Bauer J., 335
Bél M., 362
Belák V., 182
Belcredi R., 451, 456
Belička J., 432
Benst Fr. F., 459
Bernolák A., 104, 113, 116, 118, 158, 159, 362, 391
Bibescu G., 33
Bielek J., 368
Bizay Alex., 112
Blaho Fr., 367
Blatnický P., 300
Bloudek B., 50
Bobula J. N., 426
Bohatšek J., 368
Bokes Fr., 335
Bôrik D. J., 50, 62, 92, 94
Brauner Fr. A., 83
Brien O., 35
Bučko J., 300

Caban Andrej, 104, 176
Cavaignac L., 31
Connel' O. M., 35
Cromwell O., 31

Čajákovci, 233
Červen J., 104, 323, 367
Čierny J., 300
Čipka J., 323
Čižov D. S., 131
Čulen M., 174, 295, 298, 403
Čulen Št., 368

Danielik J., 398
Daxner J., 296
Daxner Št. M., 15, 17, 23, 45—47, 129, 189, 192, 197, 231, 281, 294, 301, 302, 311—313, 320, 323, 332, 333, 367, 370, 396, 400, 416, 417, 434, 436, 441, 442, 449, 455, 457
Deák Fr., 46, 216, 235, 265, 290, 291, 292, 455
Derčík J., 104
Dérer V., 368
Doblhoff 57
Dobriansky A., 104, 330, 359
Dobšinský P., 198, 201
Dohnányi E., 301, 302, 311, 313
Dubovský Št., 300
Dufour 35
Dumouriez Ch. Fr., 31

Engels Fr., 31
Eötvös J., 215, 216, 251, 270

Fábry J., 300
Fándly J., 104, 118
Ferdinand II., kráľ sicílsky, 32
Ferienčik M. Št., 189, 192, 194, 196, 198, 256
Ferienčik S., 47
Filo Fr., 368
Fingerhut-Náprstek F., 195, 424
Forgách A., gróf, 97, 140, 394, 400, 422
Francisci J., 15, 17, 23, 256, 261, 282, 289, 301, 320, 323, 326, 330, 331, 367, 402, 403, 423, 432, 441
František Jozef I., 53, 62, 98, 187, 190, 291, 363, 365, 369, 384, 430

Gacek M., 163
Gajdoš P., 20
Galbavý J., 368
Gašparec, 47
Gazda A. V., 104
Geduly L., dr., 401
Geringer K., barón, 133
Goláň K., 11, 26
Gottschár (Gotčár) J., 320, 323, 367, 402, 403
Götz Chr., 59
Guizot Fr., 29

Habel Fr., 117, 118
Hančak, 112
Hanka J., 157
Hanrich Fr., 70, 81, 95, 97, 105
Hattala M., 118, 119, 156, 158, 159, 174, 177, 259, 262, 413, 415
Havlíček K., 119, 129, 131, 132, 133, 136, 140, 170, 331
Haynau Jul., 86
Hergoter J., 368
Hirsch L., 238, 239
Hlaváč J., 66, 95, 97, 105, 423
Hodža M. M., 18, 23, 42, 43, 44, 47, 50, 53, 62, 104, 116, 118, 131, 158, 159, 161, 176, 323, 330, 334, 391, 393, 399, 413, 415, 435
Hodža O., 320, 323, 368
Hodžová M., 393, 400
Holček J., 62
Hollý Ján, 104, 118, 158, 172, 362, 391
Hroš T., 229, 299
Hudec J., 296
Hudec M., 367
Hurban J. M., 17, 20, 21, 23, 26, 40, 42, 50, 53, 62, 83, 92, 94, 104, 117, 118, 129, 131, 159, 161, 175, 189, 190, 192, 196, 205, 206, 233, 237, 239, 320, 323, 327, 330, 360, 367, 396, 399, 441, 449
Huszár A., 47
Hyroš Št., 320, 323, 368

Chalupka S., 62
Chrástek M., 111, 120, 134, 161, 200, 368, 409

Ivanka J., 210

Jakobei K., 45
Janeček B., 58
Jelačić Joz., 27, 40, 44, 169, 229
Jesenský Ján, 320, 323, 432
Ježšo J., 368
Jirásek Joz., 163
Jozef II., rakúsky cisár, 315
Joseffy P., 198
Jungmann J., 263
Juračka J., 368
Jurecký Št., 299
Justh Joz., 230, 323

Kállay E., 231
Kalinčák J., 176
Karásek J., 105
Kardoš A., 62, 368
Karol XII., švédsky kráľ, 39
Károlyi E., 250
Kazinczy F., 216
Kellner M., 46
Kellner A. a K., 46
Kemény K. G., 5
Kemény Z., 210, 230, 251, 270
Klempa Š., 118, 176, 178
Klapka J., 265
Knapp A., 104, 117
Knežovics J., 300
Kodym dr., 181
Kohl J. G., 39
Kollár J., 63, 95, 97, 104, 105, 106, 131, 137, 161, 163, 218, 294, 362, 415
Kolowratovci, 274
Kossuth L., 48, 107, 265, 419
Kostka J., 368
Kováč Ján, 104
Kozáček, 104, 125

Koziar J., 296
Krajčík J., 118
Krajnanský, 104
Kráľ Janko, 18, 19, 25, 39
Kranz A., 104
Krasťanský T., 294, 300
Krčméry A., 424, 426
Kubáni Joz., 104, 118
Kubinyi E., 434
Kubinyi R., 441
Kukáč, 270
Kukleník J., 116
Kukmánd P., 368
Kuzmány K., 62, 104, 191, 367, 413, 422

Laciak M., 207
Lamartine A., 30
Lamanský Vl. J., 163
Lamberg Fr. F., 48
Launer Št., 115, 117
Latour T., gr., 48
Lichard D., 62, 67, 79, 104, 101, 112, 114, 124, 174, 175, 212, 217, 235, 362, 368
Lónyay M., 210
Lopušný Fr., dr., 176, 178
Ľudovít Filip, kráľ francúzsky, 16, 29, 30

Maager, 273
Mácsay Ľ., 249, 293, 381, 382, 383, 385, 386, 387
Mácsay M., 234, 247, 262, 277, 281, 292
Máday K., 191, 398, 400, 401
Madarász Lad., 419
Majláth Jur., gr., 187, 188, 458
Makovický J. D., 178, 179
Malatinský Fr., 323, 359
Málek V. A., 158, 159
Mallý-Dusarov J., 342, 353, 357, 409, 426
Martinic Clam H. J., 263, 274
Marx K., 27, 31
Matula Vl., 163
Matúška J., 320, 323
Medzibrodský S., 296
Mehmed Ali, 29
Mesároš J., 11
Meszároš A., 117, 118
Metternich Kl. L., 57, 345
Mieroslawski L., 36
Mikovec F., 177
Mikulka, 104
Miletić Sv., 446
Mischa P., 368
Miškolci M., 104
Mocsáry L., 250
Mocsonyi A., 358
Moravčík J., 254, 320, 323
Monck G., 31
Moyses Št., 174, 363, 364, 367, 369, 381, 388, 389, 422
Mráz Fr., 294, 298, 413, 415
Mudroň O. M., 320, 323, 325, 368
Mudroň P., 325, 367, 437

Nádasdy Fr., gr., 192
Nadeždina N. J., 131
Nagy P., 228
Napoleon Bonaparte, 28, 31
Nemessányi J., 233, 239, 240, 244, 251, 264, 300, 302, 311, 331, 332, 333, 334, 358
Novák S., 320, 323

Obrenović M., 35
Ondrus Ď., 300
Ormis S., 133, 442
Orphanides Ľ., 429
Országh J., 323, 368

Palacký Fr., 140, 169, 170, 263, 392
Palkovič Jur., 104, 117, 362
Pálffy M., gr., 393
Pancák M., 341
Panov V. A., 131
Pantoček Joz., 104
Paulik, 176
Pauliny-Tóth V., 201, 320, 323, 325, 326, 359, 367, 393, 394, 402, 403, 432, 434
Peter J., 20
Peter Veľký, ruský cár, 39
Petényi, 250
Pietor A., 450
Pillersdorf, 57
Pivko A., 368, 432
Pius IX., rímsky pápež, 32
Plošic J., 293, 294, 295, 323, 335, 368
Podhradský J., 191, 193
Palárik Joz., 104, 118, 143, 156, 157, 158, 159, 161, 171, 174, 175, 177, 179, 198, 200, 203, 208, 249, 250, 262, 264, 291, 301, 302, 320, 323, 327. 329, 390, 393, 394, 403, 426

Polka J., 300
Polla B., 129, 171, 193
Pongrácz A., 320, 323, 368
Pongrácz L., 51
Precechtel J. R., 176
Prónay G., gr., 399
Pulszky Fr., 265
Purkyně J. E., 183, 184

Radlinský A., 62, 79, 99, 105, 111, 113, 133, 159, 161, 172, 176, 178, 187, 200, 233, 288, 394
Radvanszky K., 335
Rajačić J., 229
Rank J., 424
Rapant D., 8, 9, 239, 363, 369, 389, 404
Raško Št., 200
Rázus M., 62
Rešetka M., 104, 117
Révay S., barón, 311, 323, 336
Rezáč P., 201
Rieger Fr. L., 233, 263, 328, 392
Roy A., 192
Rotarides J., 18, 19, 25
Rozum J. V., 201
Rudnay Alex., 104, 362
Růžička M. J., 114

Sasinek Fr. V., 200, 335, 394
Scitovszky I., 176, 204, 339, 386
Seberini, 189
Schm, 104
Schmerling A., 303, 353, 400, 444
Schmidt, 176
Schwarzenberg F., 57, 166, 444
Schuselka, 453
Sládkovič A., 175, 283
Slota J., 200, 323, 325, 368, 449
Smolka Fr., 306, 328
Sreznevský J. J., 129, 141
Székács J., 191, 401
Sztáncsics M., 20
Steier L., 9, 91, 235
Strakovič Fr., 368
Stratimović J., 40, 235
Strossmayer J. J., 187, 192, 193, 210, 231
Svätopluk, kráľ veľkomoravský, 53
Szakmáry, 103
Széchen A., 444
Szeberinyi J., 368
Széchenyi Št., 284, 316
Szemere B., 48
Szentiványi Adolf, 218, 220, 249, 251, 276
Szentiványi K., 46
Szentiványi M., 311, 323, 334
Szirmay A., 116

Šafárik P. J., 116, 263, 362
Šaguna Andrej, 187, 192
Šimko V., 104
Šipka S., 368, 432
Školári Ign., 176
Škultéty A. H., 395, 398, 415, 441
Šoltésovci, 104
Šťastný Jozef, 104
Štefan I., kráľ uhorský, 204, 256, 285, 288
Štefanovič S., 323, 325
Štefko J., 368
Šternbergovci, 274
Štrba J., 368
Štúr D., 368
Štúr Ľ., 15, 17, 23, 27—29, 40, 42, 46, 50, 62, 92, 94, 104, 116, 118, 129, 131, 137, 142, 143, 145, 158, 159, 161, 163, 193, 362, 391
Švehla A., 368, 432

Teleki L., 290
Tesák S., 194
Thiers A., 29
Thomka Ľ., 432
Thomka D., 432
Thun L., 37, 126, 234
Tisza K., 290, 420, 459
Tomášik J., 125, 127, 128
Toperczer, 211
Torkoš, 191
Trenčiansky Matúš, 83
Trokan J., 229
Turek A., 368
Turzo-Nosický Ľ., 320, 323, 325, 368, 434
Tvrdý Jur., 440

Ulmann B., 440

Vay M., gr., 365
Veselovský Martin, 359
Vician J., 300

Vietorisz L., 406
Viktorin J., 172, 175—177, 193, 259, 390, 393, 413
Vlad V., 194, 196
Vozár S., 143, 145, 147, 193
Vrána A., 195
Vrchovský A., 172, 174

Washington G., 31
Wenich A., 296
Windischgrätz A., gr., 37, 51, 52, 169

Záborský Jonáš, 125, 126, 149, 150
Záhorský Št., 104, 368
Zach Fr., 50
Zarzetsky J., 176
Závodník Št., 104, 159, 161, 320, 323, 368, 439
Zechenter G. K., 293, 294

OBSAH

Úvodom 5
Použité skratky 12
Dokumenty 13

I. OBDOBIE REVOLUČNÉHO HNUTIA NA SLOVENSKU V ROKOCH 1848—1849

1. Úvodný článok Ľudovíta Štúra „Noví vek“ 15
2. Hlásenie hontianskeho podžupana ministerskému predsedovi grófovi L. Batthyánymu o poburovaní ľudu v Príbelciach notárom Jánom Rotaridesom z 27. marca 1848 (a) — Výpoveď Jána Rotaridesa pred mestským kapitánom v Pešti o udalostiach v Príbelciach v marci 1848 z 10. januára 1849 (b) 18
3. Leták Jozefa M. Hurbana „Bratia Slováci!“ zo začiatku apríla 1848 20
4. „Žiadosti slovenskieho národa pred Jeho c. k. Jasnosť, pred krajinský uhorský snem, pred Jeho Výsosť uhorskieho palatína, kráľovskieho námestníka, pred ministerstvo uhorskô a pred všetkých priateľov človečenstva a národnosti“ z 10. mája 1848 . . 23
5. Žiadosti Slovákov a Ukrajincov uhorských, podané J. M. Hurbanom Slovanskému sjazdu v Prahe roku 1848 26
6. Úvaha Ľudovíta Štúra „Pohľad na európske udalosti roku 1848“ zo začiatku augusta 1848 27
7. Výzva Slovenskej národnej rady „Slováci, bratia!“ vyzývajúca Slovákov do boja za národné práva 40
8. Výzva Slovenskej národnej rady, určená pre príslušníkov uhorských vojsk českej a slovenskej národnosti 42
9. „Hlas k národu slovenskému“, leták M. M. Hodžu, ohlasujúci vpád slovenských dobrovoľníkov na Slovensko 43
10. Výpovede Karola Jakobeiho, ev. farára v Nandráši, a Ľudovíta Pintéra, erárneho išpána v Tisovci o revolučnom hnutí v Gemeri, organizovanom Št. M. Daxnerom v septembri 1848 45
11. Výzva Slovenskej národnej rady „K národu slovenskiemu!“ do boja proti maďarskému tyranstvu a za národnú rovnoprávnosť z 20. novembra 1848 47
12. „Hlas Slováka v záležitostech slovenského národu“ 50
13. „Slovo o přeporození Rakouska“ 53

14. Osnova slovenského prosbopisu, ktorá mala byť podaná cisárovi Františkovi Jozefovi I. okolo 10. marca 1849 59
15. Pamätný spis slovenskej deputácie, predostretý Františkovi Jozefovi I. v Olomouci 19. marca 1849 62
16. Návrhy Jána Kollára podané viedenskej vláde o potrebe nevyhnutných opatrení na upokojenie pomerov na Slovensku a na zabezpečenie národného života Slovákov 63
17. Návrh Jána Hlaváča, vládneho dôverníka za Slovákov ministrovi vnútra grófovi J. P. K. J. Stadionovi na uskutočnenie národnostnej rovnoprávnosti medzi Slovákmi v Uhorsku, týkajúci sa všetkých odborov verejného života 65
18. Memorandum Fr. Hanricha, dôverníka viedenskej vlády za Slovákov, o usporiadaní Slovenska ako od Uhorska oddeleného územia, podané ministrovi vnútra grófovi Stadionovi 70
19. Článok „Slováci!" od Z. S. o požiadavke oddelenia Slovenska od Uhorska a jeho pričlenenia k českým krajinám 81
20. Článok „Republika", ktorým Priateľ ľudu agituje za zriadenie republiky v Uhorsku 84
21. „Budúcnosť Slovenska", seriál článkov od neznámeho autora 85
22. Promemóriá Slovenskej národnej rady podané 22. augusta 1849 rakúskemu ministerstvu vnútra 91
23. Promemóriá dôverníka viedenskej vlády Jána Kollára a kol. o riešení slovenskej otázky 95
24. Pamätný list liptovských občanov distriktuálnemu komisárovi grófovi Antonovi Forgáchovi 97
25. „Úprimné slovo ku katolíckym Slovákom" od dr. Andreja Radlinského 99
26. Dobrozdanie Jána Kollára viedenskej vláde vo veci úpravy pomerov na Slovensku po potlačení maďarskej revolúcie 105
26. List Michala Cyrila Chrásteka dr. Andrejovi Radlinskému o postavení slovenčiny roku 1850 111

II. SLOVENSKÉ NÁRODNÉ HNUTIE V OBDOBÍ BACHOVHO ABSOLUTIZMU (1850—1859)

27. Článok S. Ormisa „Naše snahy" 123
28. Článok Jonáša Záborského „Stará nota Maďarův v novém věku" 125
29. Článok Jonáša Záborského „O krajinském sněmu uherském" 127
30. Článok Jonáša Záborského „O centralisaci a foederaci" 128
31. List Ľudovíta Štúra I. I. Sreznevskému 129
32. Úryvky z polemiky Vídeňského denníka s Havlíčkovým Slovanom 131
33. Článok dr. Andreja Radlinského „O národných záležitostech" 133
34. Článok neznámeho autora pod šifrou CH (Chrástek?) „Jako by se dala otázka o zaopatření kněžstva a klerikálnych semenišť nejlépe rozluštiť" 134
35. Článok Ľ. Štúra „Zo Slovenska" 136
36. List Ľ. Štúra I. I. Sreznevskému 141
37. Samuel Vozár, „Hlas od Tatier" 143
38. Ľ. Štúr, kritika brožúrky S. Vozára „Hlas od Tatier" 145
39. Článok Jonáša Záborského „Otázka řeči a o úpravě užívání německého a slovenského jazyka v Uhorsku" 149
40. Články Jonáša Záborského „Potřeba učené společnosti" (a), „Zřízení učené společnosti slovenské" (b) a „Návrh hlavních stanov literárního slovenského spolku" (c) 150

41. Článok Jána Palárika „Slovo na čase o vyrovnání rozepre strany spisovného jazyka na Slovensku“ 156
42. Článok Jána Palárika „Cirkevná literatúra za upravenú hattalovskú slovenčinu“ . . 158
43. Predhovor ku „Krátkej mluvnici slovenskej“ od Martina Hattalu 159
44. Úryvok z „Ohlasu Pravdy na Ohlas strany ďalšieho vydávania Cyrilla a Methoda“ od Jána Palárika 161
45. Úryvky z diela „Das Slaventhum und die Welt der Zukunft“ (Slovanstvo a svet budúcnosti) od Ľ. Štúra 163
46. Návrhy stanov Tatrína a Matice rakúsko-uhorských Slovanov 171
47. List Jána Palárika Martinovi Hattalovi o pokusoch založiť Maticu slovenskú a o prípravách na založenie Spolku sv. Vojtecha 174
48. List Jána Palárika Martinovi Hattalovi o pokusoch zriadiť Spolok sv. Vojtecha . . 177
49. Úvaha J. D. Makovického „Jakými závodmi poistilo by sa krajom tatranským výživa taká, aby úbohí Slováci neboli nútení z väčšieho dielu chlieb svoj v cudzine žobrotou vydobývať?“ 178

III. SLOVENSKÉ NÁRODNÉ HNUTIE V OBDOBÍ MEMORANDOVÉHO SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO ZHROMAŽDENIA

50. Ďakovná adresa budínsko-peštianskych Slovákov diakoskému biskupovi Jozefovi Jurajovi Strossmayerovi vo veci zastúpenia záujmov slovenskej národnosti v rozmnoženej ríšskej rade vo Viedni 187
51. List M. Št. Ferienčika J. M. Hurbanovi o politických pomeroch na Slovensku pred vydaním Októbrového diplomu 189
52. List M. Št. Ferienčika J. M. Hurbanovi o pripravovanom memorande „Hlas zo Slovenska“ a o politickej situácii pred vydaním Októbrového diplomu 192
53. Článok „Rovnoprávnosť na Slovensku“ od neznámeho autora 195
54. List M. Št. Ferienčika J. M. Hurbanovi 196
55. Článok „Čo nám treba?“ 198
56. Článok Jána Palárika „Čo máme očakávať od konštitúcie uhorskej pre našu národnosť a čo nám teraz predovšetkým treba?“ 203
57. Článok J. M. Hurbana „20. október, čili Patent a Diplom“ 205
58. Článok M. L. „Samospráva krajů slovenských“ 207
59. Článok Jána Palárika „Otázka národnosti pri novom politickom usporiadaní Uhorska“ 208
60. Úvaha Daniela Licharda „Jako že stojíme?“ 212
61. Článok neznámeho autora „Ináč to s nami musí byť, rodáci!“ 214
62. Článok neznámeho autora „Hlas Slovákov o rovnoprávnosti a jednotě spisovní“ . . 215
63. Úvaha Adolfa Szentiványiho „Záujmy Slovákov v Uhorsku“ 218
64. Návrhy na vyslanie slovenskej deputácie do Viedne 228
65. Štefan M. Daxner, „Hlas zo Slovenska“ 231
66. J. M. Hurban Františkovi L. Riegrovi o národnej situácii Slovákov a Slovenska na konci roku 1860 233
67. Článok neznámeho autora, pravdepodobne D. Licharda, „Co Slovák od sněmu očekává?“ 235
68. Memorandum J. M. Hurbana ministerskému tajomníkovi viedenského ministerstva vnútra Rudolfovi Hirschovi o riešení slovenskej otázky 237
69. Úvaha Jána Nemessányiho „Naše nároky na základe spravedlivosti a rovnoprávnosti a náš program“ 239

70. Úvodný článok Michala Mácsaya „Nedávná minulosť a prítomnosť naša“ 247
71. Článok Jána Palárika „Slovo na čase ku nastávajúcim voľbám na snem krajinský“ 249
72. Úvaha neznámeho dopisovateľa „Stav Slováků v Uhorsku a jejich potřeby“ 253
73. Článok Jána Moravčíka „Úvahy o budúcom postavení slovenského národa v Uhrách“ 254
74. „Program“ Pešťbudínskych vedomostí zhrnujúci hlavné programové zásady pre obnovenú aktivitu Slovákov 256
75. Článok Jána Franciscího „Severoslovania v Uhrách, t. j. Slováci a Rusíni a krajinský snem uhorský“ 261
76. List Jána Palárika Martinovi Hattalovi 262
77. Rozprava Jána Nemessányiho „Naše časy a naša úloha“ 264
78. Návrh Priateľa ľudu na riešenie národnostnej otázky v Uhorsku „Ako sa môže slušným a spravodlivým žiadostiam a potrebám našej národnosti vyhoveť?“ 277
79. Úvaha Št. M. Daxnera „Ešte o rovnoprávnosti národnej“ 281
80. Volebný program dr. Andreja Radlinského, ktorý kandidoval vo volebnom okrese Bobrovskom do uhorského snemu roku 1861 288
81. Článok Jána Franciscího „Slováci ešte raz pozor!“ 289
82. Článok Jána Palárika „Čo máme teraz robiť?“ 291
83. List Júliusa Plošica Gustávovi Kazimierovi Zechenterovi 293
84. Žiadosti obcí Tisovca (A), Martina Čulena a Františka Mráza (B), Brezovej (C), Babinej (D) a Tomáša Krasťanského, mlynára v Ivánke pri Nitre (E) martinskému národnému zhromaždeniu 296
85. Prejavy Jána Nemessányiho (A), Ľudovíta Dohnányiho (B) a Jána Palárika (C) na martinskom slovenskom národnom zhromaždení v dňoch 6.—7. júna 1861 . . . 301
86. „Memorandum národa slovenského k Vysokému snemu krajiny uhorskej obsahujúci žiadosti národa slovenského cieľom spravodlivého prevedenia a zákonom krajinským zabezpečenia rovnoprávnosti národnej v Uhrách“ 313
87. Uzavretia Slovenského národného zhromaždenia v Martine 320
88. Prípis Slovákov k Chorvátom, Srbom a s niektorými premenami k Rusínom a Rumunom 325
89. Článok Jána Palárika „Na dorozumenie“ 327
90. Obrana Jána Nemessányiho proti útokom prívržencov memorandových žiadostí . . 331
91. Zpráva Jána Nemessányiho o zasadnutí slovenských národovcov v Liptovskom Mikuláši v súvislosti s konaním martinského národného zhromaždenia 334
92. Článok Fr. V. Sasinka „Memorandum a protesty“ 335
93. „Hlas oproti všetkým protestom proti shromaždeniu Svätomartinskému národovcov slovenských“ od J. K. 339
94. Článok Jána Mallého-Dusarova „Politika nášho slovenského ľudu“ 342
95. „Objasnenie návrhu zákona povereníctva uhorského snemu domu poslancov v otázke národnosti“ 348
96. Úvaha Jána Mallého-Dusarova „Národnie oceňovanie v politike“ 353
97. Článok Jána Mallého-Dusarova „Čo? A prečo? v terajšej dobe“ 357
98. Úvaha „Snahy Slovákov“ od neznámeho autora, kryjúceho sa šifrou (L.) 360
99. Prosbopis Slovákov odovzdaný 12. decembra 1861 slovenskou deputáciou vedenou banskobystrickým biskupom Št. Moysesom vo Viedni cisárovi Františkovi Jozefovi 363
100. Návrh na privilegiálnu listinu na zriadenie a organizáciu osobitného slovenského dištriktu či Okolia 369

IV. OBDOBIE MATICE SLOVENSKEJ A ZAKLADANIA SLOVENSKÝCH STREDNÝCH ŠKÔL

101. Odpoveď banskobystrického biskupa Štefana Moysesa „V záležitosti hornovidieckych prositeľov na útoky maďarského časopisu Sürgöny a najmä Ľ. Mácsaya“ . . . 381
102. Banskobystrický biskup Štefan Moyses odôvodňuje uhorskému kráľ. miestodržiteľstvu potrebu slovenského vyučovania na banskobystrickom gymnáziu a nemeckého na reálke v Kremnici 388
103. Jozef Viktorin a Ján Palárik, slovenskí spisovatelia v „Príhlase od Dunaja k Svatoboru“ žiadajú prípravný výbor spolku Svatobor o zmenu stanov 390
104. List Viliama Pauliny-Tótha Maríne Hodžovej 393
105. Úryvok z reči A. H. Škultétyho pri otváraní veľkorevúckeho nižšieho, neskôr vyššieho gymnázia 395
106. List Štefana M. Daxnera J. M. Hurbanovi o veciach súvisiacich so založením revúckeho gymnázia 396
107. List Viliama Pauliny-Tótha Maríne Hodžovej 400
108. Výňatky zo stanov Matice slovenskej 402
109. Prosbopis obyvateľov Spišskej cisárovi Františkovi Jozefovi v záležitosti neužívania slovenskej reči v stoličnom úradovaní a pri vyučovaní mládeže na levočskom gymnáziu 403
110. Petícia slovenských vlastencov županovi Trenčianskej vo veci uplatňovania slovenčiny v stoličnom úradovaní 405
111. Článok Michala Chrásteka „Slovo o nižších gymnáziách a k našej mládeži“ 408
112. Článok Jána Mallého-Dusarova „Zásadné dorozumenie“ 409
113. „Slovo o uzavretí Slovenskej Matice v záležitosti spisovnej reči“ 412
114. Rozklad Št. M. Daxnera arcikniežaťu Albrechtovi vo veci svojho preloženia do Debrecína a o uhorských politických pomeroch 416
115. List Augusta Krčméryho Jozefovi Rankovi, redaktorovi v Prahe 424
116. Úvodný článok Jána Mallého-Dusarova „Prečo som umlkol?“ 426
117. Prosbopis niektorých turčianskych národovcov cisárovi a kráľovi Františkovi Jozefovi 430
118. Volebný leták Viliama Pauliny-Tótha s jeho volebným programom pre voľby do uhorského snemu roku 1865 432
119. Volebný program Štefana M. Daxnera pre voľby do uhorského snemu 1865 . . . 434
120. Volebný program dr. Pavla Mudroňa pre voľby do uhorského snemu 1865 pre Mošovský volebný okres 437
121. Volebný program Štefana Závodníka pre maďarského kandidáta B. Ulmanna pre voľby do uhorského snemu vo volebnom okrese Považskobystrickom 439
122. List Št. M. Daxnera J. M. Hurbanovi o niektorých časových politických otázkach 441
123. Okružný list „K priateľom mojim“ od Štefana M. Daxnera 442
124. Úvaha neznámeho autora (R) „Foederalismus“ o ďalších osudoch Rakúska a národov v ňom bývajúcich 449
125. Článok Štefana M. Daxnera „Štátoprávne otázky“ 454
126. Článok Štefana M. Daxnera „Pred snemom“ 457
127. Úvodný článok (redakčný) Pešťbudínskych vedomostí, komentujúci zakončenie rokovaní o rakúsko-maďarskom vyrovnaní 460
128. Komentár Pešťbudínskych vedomostí k rakúsko-maďarskému vyrovnaniu roku 1867 460
Menný register 464

DOKUMENTY

K SLOVENSKÉMU NÁRODNÉMU HNUTIU V ROKOCH 1848—1914

I

1848—1867

Zostavil a poznámkami opatril

FRANTIŠEK BOKES

Obálku navrhol Vladimír Janský
Technická redaktorka dr. Zuzana Višnyiová
Redaktorka publikácie Oľga Fabianová

Prvé vydanie. Vydalo Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave 1962 ako svoju 761. publikáciu. Str. 476.

Vytlačil Tisk, knižní výroba, n. p., Brno, provozovna 12. AH 45,33, VH 45,93. K-16*21090. Náklad 1000 výtlačkov.

71 - 049 - 62

02/61 I-9

Kčs 53,—

SNR-OŠ 52.137/61-VO